Fromondo

1649

AGNANIMITER CRUCEM SUSTINE
GEORGE KENYON
of Peel Esqr.

PHILOSOPHIÆ CHRISTIANÆ

DE ANIMA

LIBRI QVATVOR.

Auctore

LIBERTO FROMONDO

HACCVRIANO,

In Academia Lovaniensi S. Th. Doct. & Prof. Regio,
Seminarij Leodiensis Præside,

ET

Insignis Ecclesiæ Collegiatæ B. PETRI Lovanij

DECANO

LOVANII,
Typis HIERONYMI NEMPAEI Anno 1649.
Cum Gratia & Privilegio.

SERENISSIMO PRINCIPI
FERDINANDO BAVARO,
ELECTORI COLONIENSI,
PRINCIPI LEODIENSI,
Sacri Rom. Imperij per Italiam Archicancellario &c.

SERENISSIME PRINCEPS

STVDIA melioris ætatis meæ, longo rerum aliarum intervallo jacentia, & à ſene jam retractata atque interpolata, CELSITVDINI SVÆ oblatum venio. Cui enim potiùs debeam? Natale ſolum invitabat, & beneficium (ultroneâ SVÆ CELSITVDINIS benignitate collatum) Præſidentiæ Seminarij ſui in hac celeberrima Academia, quod referre non poteram, iſtam ſaltem grati animi confeſſionem flagitabat.

Nec munuſculi materia, quæ de ANIMÆ philoſophiâ eſt, ſpero, ingrata erit.

Hoc enim jam & olim Illustrissima Domus Bavarica, inter primas illas & capitales Orbis Christiani Familias, peculiare ferè habet; ut Philosophiæ, Mathematicarum, ceterarumque Musarum amore & familiaritate, Nobilitatem suam non revilescere aut obscurari, sed magis inclarescere existimet. Quod hodieq; in CELSITVDINE SVA, in Ser.^mo SVÆ CELSITVDINIS Fratre, MAXIMILIANO Bavariæ Duce, & nuper in Ser.^mo patruo ERNESTO, Principe nostro, cujus virtutum & Dignitatum SVA CELSITVDO heres fuit, cōspeximus. De ceteris vetustioris ævi, in Historiarum memorijs legimus.

Sed illustre præter alia exemplum in HENRICO Bavariæ Duce & Rom. Imperatore: in quo dubites, an sanctitas vitæ (quâ inter Cælites, cum castissima conjuge sua Cunegunde relatus est) an litterarum, barbaro illo seculo, cultus & doctri-

doctrina, an virtus armorum palmam habuerit.

Hic enim ille est, qui An. Christi MII. post Ottonem III. Imperator creatus, veluti sol quidam, præcedentis seculi tenebris illuxit, & ex ferreo (ut Baronius appellat) aureum fecit. Cùm enim universus tunc Christianus Orbis in ferro & tumultu esset, *Per ipsũ tota Germania*, ait Genebrardus, *Gallia, Italia fuerunt pacatissimæ; ut aureũ hôc imperante vigere videretur seculum.* Id autem divinâ, & armorum virtute perfecit. *Nam An.* MV. inquit idem Chronologus, *Arduinum*, Longobardorũ Regẽ, *ab Italis Imperatorem salutatum, acie interemit, universas cis Padum urbes subegit, & Italiam composuit. Bernardum Saxoniæ Ducem rebellantem subegit, Slavos & Polonos, qui ei auxilio venerant, tributarios fecit. Anno* MIX. *Balduinum* IV. *Flandrensium Comi-*

S. Henr. 2. Imp. An. 1002.

Genebr. in Chron. ex Sigeberto, Palmerio &c.

 tem,

tem, & ceteros rebelles domuit. An. MXIII. *cunctos Saracenos Italiâ, Calabriâ, Campaniâ, Picentino agro expulit, & Apuliam diu ab ijs possessam recuperavit.*

Deinde Benedictũm VIII. Summum Pontificem, Sede suâ pulsum, restituit. A quo Pomum, sive Orbem aureum cum infixa Cruce, Benedicto divinitus ostensum, primus omnium Imperatorum accepit, & nunc, tanquam Imperij Rom. Insigne, ad Cæsares posteros transmissum videmus.

Plurima alia sunt Principũ Bavarorum in Ecclesiam, & Remp. Christianam illustria beneficia; quæ longũ, nec hîc attinet, recensere. Hoc tamen propiùs nos tangit, & Ecclesiæ Leodiensis insigne beneficium ac ornamentũ fuit.

Quòd Ser.mus Princeps Ernestus, ut Statuta Seminarij Lovaniensis narrant, *prudenter adverterit* (futurorum periculorum,

rũ, capto nunc ab hæreticis Mosætraje-
ƈto, quasi divinus & præsagus) *necessariũ esse, propter vicinorum ac passim gliscentium hæreticorum vafras subtilesq́; Religionis Catholicæ depravationes: tum propter diversarum Parochialium Ecclesiarũ, in oppidis præsertim ac famosioribus Diœcesis suæ locis amplitudinem; præter Seminarium in civitate Leodiensi erectum, aliud etiam in vicina Lovaniensi Academia instituere. In quo, qui majoris expectationis fuerint, diligentiùs in studio Theologico instituerentur, & hujus suæ institutionis, graduum Scholasticorum susceptione, publicum testimonium consequerentur.*

Hoc deniq; Austriaco Bavaricoq́; sanguini, qui mutuis inter se jam olim affinitatibus cognationibusq́; mixti & confusi, peculiare & ferè propriũ est: molli clementiq́; & quod tyrannico longissimè abest imperio, subditos suos regere.

Alij

Alij quidam Principes, aut Miniſtri circa ipſos, ultrò nec laceſſiti arma rapiunt, non ut injuriam propulſent, ſed ut faciant: nec bello ad ſubditorum pacem utuntur, ſed per calcatas eorum oppreſſiones & miſerias ad famam gloriamque bellicæ virtutis ferro & igni graſſantur. Veteri Caligulæ Cæſaris elogio, PHAETONTES ORBIS; facti non tam ut ſuos regant, quàm ut alienos flagellent, & Mundum incendant.

Suet. c. 11 Calig.

Quanto à talibus moribus intervallo Bavarici Principes! Et exemplũ poteſtne dari illuſtrius, quàm in CELSITVDINE VESTRA, FERDINANDE PRINCEPS? Tot enim jam anni ſunt, quòd Leodienſes ſubditos non armis, quæ fervidi quidam ſuadebant, ſed paternæ clementiæ artibus, intra veterem obedientiæ gyrum conatur reflectere. Hoc eſt vere Principem, id eſt Patrem Patriæ, non

durum

durum Dominum exercere; & præclaram illam Romani Sapientis ad suum Neronem sententiam in se graphicè exprimere: *Nihil gloriosius Principe impunè læso.* Senec. lib. 1. c. 20. de Clement.

In quâ gloriâ, & subditorum rediturâ brevî obedientiâ ac pace, Deum Opt. Max. rogamus, ut CELSITVDINEM SVAM diutissimè superesse, & præesse concedat; & post exhaustam longâ senectute vitam mortalem in terris, æternam donet in cælis. In quo voto, toto animi affectu acquiesco

SER.[mæ] CELSITVDINIS SVÆ
Humillimus Servus
L. FROMONDVS.

Die XIII. *Maij, Christi Ascendentis festo. An.* MDCXLIX.

)()(AD

AD LECTOREM.

Heologum, & hoc ætatis, id est senem, de Anima philosophari, quidam fortasse in probro ponent; sed facti mei pœnitere nondum statui. Pars enim ista Philosophiæ nobilissima amœnissimaque est, ac proximè Theologiam nostram, ut supremus æther cælum, tangit. Imò pluribus locis sic ei permiscetur, ut nec Theologum agere sine hac Philosophia, nec sic philosophari sine Theologia possis. Nisi enim Theologiæ, & maximè sacrarum Scripturarum fax aliqua præluceat, quònam, quæso, per lubrica ista humanarum ratiocinationum & tenebrosa, ibimus? Sanè, nos perditum, cum antiquis illis & luscitiosis Mundi sapientibus.

Quàm enim nihil ferè certi comprehensique de natura Animæ illi habuerint, à Romano Stoico discere licebit.

Senec. lib. 7 c. 24. Nat.

Multa sunt, *inquit*, quæ esse concedimus; qualia sint ignoramus. Habere nos animum, cujus imperio & impellimur & revocamur, omnes fatebuntur; quid tamen sit animus ille rector dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quàm ubi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quendam, alius vim divinam & Dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non potest liquère de ceteris rebus, ut adhuc ipse se quærat.

Senili quoque ætate, quando anima corpori malè hæret, & ad evolandum se quodammodò levat & accingit, nullum ad Philosophiam istam tempus magis aptum idoneumque est. Nonne Socrates, cùm jam frigore cicutæ extinguitur; Seneca, cùm sanguinem & vitam, abruptis venis effundit in balneum; Cato Uticensis, cùm mori suâ manu destinat, de immortalitate animæ maximè seriò disputant? Hujus quippe quæstionis præcipuè & propriè locus, ubi moriendum est: ut spe melioris & immortalis vitæ solemur miseræ & fugientis amißionem. Nos præsertim Christiani, quos spes non confundit; *sicuti miseros illos confudit*, qui cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.

Rom. 1.

Igitur lineamenta quædam de Anima, & veluti imaginem monogrammam, quam juvenis olim in futuri Operis perfectionem delineaveram, in senectute jam media, & ipso ineuntis Climacterici limine, carne

implevi

implevi, cute coloribusq́ induxi, ac novos insuper è sacris litteris, aut Patribus nervos plurifariam intendi. Certè tamen Dei ope facere volui: an effecerim, tu Lector arbitrare.

Quia verò lineamentorum, & ideæ primæ amplitudo longè ultra hujus Operis modum tendebatur, contrahere necesse fuit, & multa quæ in collecto & præparato jam erant, rejicienda fuerunt, ne nimis enormem brevioris & festinati ædificij plenitudinem redderent.

Nemo autem recentium qui in manibus sunt Philosophorum se irâ, aut invidiâ, à me in laude, aut commemoratione præteritum conqueratur. Ego enim in singulis Dei lumen & gratiam miror venerorq́, non invideo. Quosdam eorum olim legi, sed repetere jam nimis serum erat, nec vacabat seni, & tot aliorum studiorum ac rerum negotioso.

Itaque veræ Philosophiæ fontes, Aristotelem, S. Augustinum, S. Thomam, Scotum, & id genus paucos majorum gentium, ut sic dicam, Philosophos revisere satis habui. Et maximè, quia olim expertus eram, musteos illos Philosophorum rivulos, qui ab alijs fontibus fluere malunt & gaudent, multum recentis & inutilis limi trahere; & cùm fessas longis ratiocinationum erroribus suas undas diu vexaverint, in Aristotelis tandem fontes, aut flumina, vel propè reverti, ut philosophiam suam, non sibi tantùm, sed alijs probent.

Dicant enim Bodinistæ & Campanellistæ quidquid lubet: aliud longè ingenij acumen, & veritatis lumen in Aristotele, quàm in Democrito, Epicuro, Paracelso, Chymicorum filijs, ceterisq́ citra & ultra Aristotelis ævum, quos illi, deserto Aristotele, malunt sequi. De re inferioris naturæ loquor: nam de superioribus & divinis, Plato longè ultra Aristotelem ausus, & ivit. Sed ille omnia, aut pleraque ex Moyse, & Hebræorum sacris hausisse, olim à multis creditus est.

Aristoteles verò in supernis illis majorem caliginem vidit, quàm digerere, aut penetrare lux humanæ mentis posset; ideoq́ ad res inferiores ingenij aciem convertit; & penetravit, ut nemo profundiùs.

Ego enim providentiam divinam circa Aristotelem egisse, quod circa Homerum & Virgilium, circa Demosthenem & Ciceronem, existimo. Ante Homerum & Virgilium fuerunt in Græcia & Latio Poëtæ, antè Demosthenem & Ciceronem, Oratores; sed per istos, in tantum fastigium artes illas evexit, quò nemo antecedentium aspiravit; & qui sequentur, non ascendendo, sed descendendo proficerent.

Nec omnia tamen in re naturæ Aristotelis dicta sic adoro, ut nusquam

quam erraſſe putem. Nam etiam quandoque bonus dormitat Homerus: *& ſunt, qui in verſibus S. Gregorij Nazianzeni, elegantiæ quiddam vident, quod in Homero deſiderant. Nec ego dicere auſim, nihil eſſe in Quinctiliano, quod imitari malim, quàm rem ejuſdem argumenti in Cicerone.*

Denique, quod Ariſtoteles inter Philoſophos, Homerus & Virgilius inter Poëtas, Demoſthenes & Cicero inter Oratores, hoc S. Auguſtinus inter SS. Patres. Vt magno merito, SS. Patrum vertex *appellatus ſit.*

Nec tantùm in rebus divinis, ſed in Philoſophia etiam naturali Auguſtinus alijs ſupereminet. Quam tamen nec ab Ariſtotele, aut alio Magiſtro didiciſſe, eſt in comperto. Vt legendo & attendendo, ſæpe obſtupeſcam, unde illa rerum naturæ tam abditarum lux ei & notitia; niſi divinitus infuſam ſuſpicarer. Ad hoc enim ſuffeciſſe illi ingenium, quantumvis admirabile & maximum, ſine alio ſuperiori lumine, credat qui poteſt, ego hactenus non potui.

Hunc ergo in tenebris rerum non tantùm divinarum, ſed etiam naturalium, & præſertim Animæ, tanquam divinam facem ſequi malui & amavi. Vnde enim potiùs, & puriùs, quàm à talibus puris mentibus, tanquam mundiſsimis ſpeculis ſuam, id eſt, omnis veritatis lucem Deus ad nos reflecteret? Vale.

CENSVRA

HOc Opus, quatuor libris comprehenſum, variâ eruditione plenum eſt: & totam philoſophiam Chriſtianam de Anima, compendiosè, dilucidè, ſolidè, ac ſtylo amœno exponit, & eam ob rem digniſſimum eſt quod in lucem eat. Dat. Lovanij die 13. Maij 1649.

IACOBVS PONTANVS S. Theol. Doctor & Profeſſor, Librorum Cenſor.

PHILO-

PHILOSOPHIÆ CHRISTIANÆ

DE ANIMA

LIBER PRIMUS

De Anima in genere.

Niversum hunc DE ANIMA Tractatum in Libros IV. distribuemus. Liber I. de Anima in genere. II. de Anima vegetativa. III. de Anima sensitiva. IV. de Anima rationali differet. Omnia tam breviter, quàm materiæ ubertas; tam dilucidè, quàm tenebræ ejus & opacitas permittet, & Deus lucem ac ingenium dabit. Si non assequor quod volui, conatus saltem non defuit.

CAPUT I.

Quid sit Anima.

QVàm perplexum & difficile sit, solis ingenij humani viribus ad veram animæ cognitionem pervenire, veterum Philosophorum magnorumq; ingeniorum dissensus & pugnæ satis dicunt. Et nos in ijsdem Labyrinthis erraremus, nisi Deus Scripturâ & revelatione sua ab erroribus istis, tanquam Ariadnes filo, utcumque nos expedivisset.

ARTICVLVS I.

Quid Philosophi veteres de anima sint opinati.

VEtustissimi Philosophorum, rudi adhuc & nascente Philosophiâ, animam nihil aliud, quàm spiritum quendam corporeum, crassiori materiæ infusum existimaverunt. Videbant enim ignem, aërem, ventum, & omnem universim spiritum, rem mobilem esse & irrequietam; ac proinde suspicati sunt ejusmodi aliquid animam esse, quo corpora animata intus subagitarentur, & in omnem differentiam sitûs propellerentur. Hinc Heraclitus, Zeno, Stoici animam ignem, aut spiritum calidum esse opinati sunt; Anaxagoras & Anaximenes aërem, Democritus rotundarum atomorum congeriem, Hippocrates spiritum animalem, Empedocles sanguinem, alij aliud simile corpus, per venas & arterias, aliaque corporis animati organa agilitate sua discurrens. Vnde Aristoteles Democritum, & ejusdem crassæ Minervæ Philosophos irridens, ait eos Dædalo similes esse, qui ligneam Venerem fabricasse dicitur, quæ infuso visceribus argento vivo, sponte, nullo extrinsecus impellente graderetur. Simili enim modo Philosophi illi animam instar argenti vivi, animalium corporibus infusam, & lubrico per venas & interaneos meatus lapsu, seipsam movere, & membra ad progrediendum impellere imaginati sunt. Ab hac crassâ Philosophiâ, Latini *Animam*, quasi ἄνεμον, id est *ventum* appellaverunt.

Ceterùm ad refellenda horum veterum ægrotorum somnia, non opus est multarum lucernarum oleum consumere.

Themist. Lib. 1. c. 17 de anima. Vnico enim argumento satis eos confutat Themistius.

Nam si anima esset tale corpus per venas animantis discurrens, ait, tam facili negotio, animali extincto vitam redderemus, quàm utrem, ubi aërem suum expiravit, inspirato per siphonem iterùm aëre, inflamus.

Deinde, ut Aristoteles docet, anima non movetur per se in suo corpore, nec per canales ejus, sicut ventus per Organorum

rum fiſtulas diſcurrit; ſed per accidens ſolùm ad motum ſui corporis ſe movet.

Denique etſi tenuiſſimâ fortaſſe apparentiâ hic error veſtiri poſſet, ſi nullus alius actus vitalis animæ eſſet, præter motum localem progreſſivum; quo tamen colore affirmari poteſt, nobiliſſimos ſenſuum externorum & internorum actus, item ſpirituales intellectûs & voluntatis operationes, ab inſenſibili & corporeo ignis & aëris elemento vitaliter emanare?

Huic tamen vetuſtiſſimorum Philoſophorum errori proximus eſt Thomas Campanella: qui negat animam ſenſitivam eſſe corporis organici formam, ſed eſſe ſpiritum animalem, qui nulli organo corporis affixus, de ſenſorio uno in alterum vagabundus tranſcurrit: *ſicut multi in nave milites,* inquit, *& gentes in domo, & homines in civitate, in officinis, plateis, ædibus, & vijs diverſas obeunt functiones.* Campanel. lib. 2. c. 18. de ſenſu.

Vnde alibi ſpiritum illum ambulatorium, non tantùm animam, ſed animal vocat. Definit enim animal, *Spiritum habitantem in craſsâ mole, ad communis vitæ uſum organizatâ.* Adeoque corpus organicum non erit pars animalis; ſed vagina, aut domus; nec ſolæ teſtudines & cochleæ, ſed etiam homines, equi, boves, ſecundum Campanellæ Philoſophiam, ſunt domiportæ. Ita dum Ariſtoteli ubique ex profeſſo oppêdit, & amore novitatis, rudes antiquorum cogitationes elegantiori Philoſophiæ ab Ariſtotele, Platone, & nobilibus illis ingenijs dolatæ & perpolitæ, anteponit, atque à S. Thoma reliquiſque Dominicanæ ſuæ Familiæ columinibus longiſſimè refugit, in craſſiſſimos iſtos, & alios in omni ferè materia errores ſe præcipitat. Idem lib. 2. c. 13.

Certè autem, præter ſpiritus illos animales, levitate ſua effrenes & vagabundos, aliqua ſtabilior, ac eorum rectrix anima, ſingulis corporis organis affigi debet, quæ eos advocet, ijs utatur, & diffluentes coërceat.

Sympathia denique potentiarum animæ ſatis indicat, unam animam eſſe, quæ ſub varijs potentijs uno eodemque tempore operatur; non autem mobilé aliquam & vagam, quæ de organo uno in alterũ ſucceſſivè, ad nunc hîc, nunc alibi operandũ,

tanquam ad varias officinas diſcurrat.

Alij igitur Philoſophi magis ſpirituales & ingenioſi, ut Pythagoras & Plato, animam numerum quendam harmonicum eſſe dixerunt. Quos itidem Ariſtoteles refellit; non quia ipſi errarent, ſed quia verbis myſticis veritatem obſcurando, alijs errandi occaſionem præberent. Pythagoras enim & Plato Arithmeticis ac Geometricis quibuſdam proportionibus & figuris arcana Philoſophiæ ſuæ velabant, ne ſacra iſta Cereris omnibus pateſcerent. Quos tamen ubique inſectatur Ariſtoteles, non propter ſententiarum falſitatem; ſed *judicio quidem omnium doctiſſimorum*, ait eruditus ille Platonicus Beſſarion, *ne quis primo aſpectu ſermonis arreptus, ſentiret quod alienum eſt à rei, de qua agitur, rectâ veraq; ratione*. Vnde *nec ex eo*, inquit, *quòd Plato in figuras planas, rerum naturalium elementa reſolvit, ſequitur* (quod Ariſtoteles illi objectat) *partem lineæ non eſſe lineam, aut lineam ex punctis conſtitui, aut magnitudinem non eſſe in infinitum diviſibilem, aut reliqua quæ ex Mathematicâ ratione obijci poſſent*. Et Andr. Libavius Epiſt. ad Georg. Limnæum: *Reſiſtit quidem Peripateticorum Princeps Præceptoris ſui Platonis triangulis, & Pythagoræ numeros conatur infringere. At ſi intellexiſſet omnia eſſentialia eſſe, non tam fuiſſet adverſatus. Quanquam ego putem non tam Magiſtris illis ſe oppoſuiſſe, quàm perperàm explicantibus doctrinam diſcipulis, & Philoſophiam totam ad numeros & figuras myſticas, neglectâ utilitate publicâ, transferentibus*. Vt pateat iterùm, quàm non immeritò olim in Labyrintho noſtro, negaverim Platonem Epicureis, omnem corpoream magnitudinem in atomos & puncta ultimò reſolventibus, accenſendum eſſe.

Beſſar. lib. 2. c. 10 contra Calumniat. Plat.

Labyrinth. c. 2.

ARTICV-

ARTICVLVS II.

An anima nihil sit aliud, quàm temperies sui corporis, aut spiritus vitales, ut Medicis quibusdam, & Epicureis placet.

DIcæarchus, teste Cicerone, cùm essentiam animæ comprehendere non posset, ut uno saltu extra omnes difficultates se expediret, dixit, animam nihil esse. Aliàs tamen, si Plutarcho credimus, idem *harmoniam quandam & temperiem quatuor elementorum*, esse definivit. Plut. lib. 4. c. 2. Placit.

Eadem vel proxima sententia Hippocrati & Galeno à quibusdam tribuitur; ideoque Iul. Scaliger *nefandum Hippocratis deliramentum* appellat: *à quo*, inquit, *non absunt Galeni trepidationes*. Nam quid sit anima se nescire, sæpenumerò Galenus fatetur; & cùm hominum mores à temperie corporis tam potenter inclinari perpenderet, semel apertè dicere ausus fuit, *Ingentem sibi iam oboriri suspicionem, ut totam animæ substantiam, esse corpoream credat*. Nullam enim aliam animam in corpore animalis, præter temperiem, aut calidum innatum, aut spiritum, qui in hepate, corde, cerebro fabricatur, agnoscere videtur. Et in eundem sensum etiam Hippocratem non solus Scaliger, sed alij quidam interpretantur. In hunc quoque errorem passim desiliunt nostri temporis Epicurei & Athei. Nihil enim ipsis, ad enecandam animæ humanæ immortalitatem expeditius visum, quàm si ipsam temperamentum aliquod, aut spiritum corporeum & corruptibilem esse constituant. Scal Exerc. 101. Galen. lib. Quòd mores temper. seqq.

Sed isti non tantùm in Deum impij, & in naturæ humanæ dignitatem injurij, sed in naturali Philosophia stupidi & obtusi sunt. Quomodo enim tam nobiles sentiendi, & intelligendi operationes ab elementaribus qualitatibus, sine alia causa principali eliciantur; quomodo moles humani corporis, in pedes tam diu, tantâ facilitate librari, suspendi, & in omnem differentiam sitûs, à sola temperie corporis, aut spiritibus etiam vitalibus, animalibus moveri valeat, intelligi non potest: nisi anima alia in nobis habitet, quæ spiritus illos, lubricos & diffluen-

diffluentes regat, contineat, agat, & aliò dilapsos perpetuo supplemento resarciat.

Argent. in Artem Gal. Deinde, ut pulchrè Io. Argenterius: *Si actiones quæ in corporibus reperiuntur, non ex alia causa, quàm ex temperamento proveniunt, erunt profectò mores & actiones porcorum simillimæ moribus & actionibus hominum: cùm caro suilla similis saporis & temperamenti cum carne humana, à Galeno esse dicatur, Methodi 7. & alibi.*

Scalig. Exerc. 307. Et eruditus Scaliger: *In anima est facultas ad movendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum; quod in elemento nullo. Aliæ quoque longè illustriores sunt animæ potentiæ, quæ non sunt in elementis. Sed hæc de motu manifestiora propiùs tangunt, atque urunt istos Elementarios animæ carnifices.*

Sed corrupto temperamento, homo moritur, inquiunt Epicurei; ergo anima nihil aliud esse videtur, quàm temperamentum.

Quibus scitè respondet Argenterius: *Perinde hoc esse, ac si quis dicat, animam esse caput, eo quòd capite sublato, cogatur illa corpus deserere. Aut si quis dicat, hominem esse domum, quòd ea flagrante, aut ruente, homo vel obruatur, aut abire cogatur.*

Denique ridiculum est, propter morum dissonantiam, aliam animam juveni, aliam seni inserere. Sic enim per singulos ætatum gradus, animarum admittenda esset metamorphosis; & puer in adolescentem, adolescens in juvenem, hic in virum, vir in senem, imò masculus in spadonem, proprijssimè emoreretur. Nam *maxima & penè incredibilis est testium*

Andr. Laurent. lib. 7. q. 1. Anat. *vis*, ait Laurentius, *non modò ad fecunditatem, sed etiam ad temperamenti, habitûs, substantiæ propriæ, & morum alterationem. Hic veluti Lares focumq; contineri vult Galenus, quo universum corpus incalescat. Temperiem enim immutari docent, non modo execti, sed etiam attriti, contorti, refrigerati, & convulsi testes. Ex calida enim temperie in frigidam statim fit conversio.* Imò vir castratione quodammodò vertitur in feminam.

Igitur argumenta Galeni solùm evincunt, temperiem & vitales animalesque spiritus, esse instrumenta principalis animæ, & istam ab illis in varios impetus & mores inclinari. Nec enim insolens & novum est, ut perfectio, vel imperfectio effe-

ctio effectûs plurimum debeat bonitati, vel malitiæ instrumentalis causæ. Hinc quidam ex corporis temperie ad virtutes, alij ad vitia dicuntur à natura facti, ut D. Thomas docet. Hinc Iura illegittimos, tanquam irregulares, ab Ecclesiasticis Ordinibus arcent; quia tales frequenter, sicut temperiẽ, ita *vitia & incontinentiam parentum imitari solent*, ait Sixtus V. in terribili illo Diplomate, adversus illegittimorum promotionem, An. 1587. edito. Et ut Bonifacius Martyr Regi Anglorum scribit: *Commixtione meretricum, degeneres populi, & ignobiles, & furentes libidine, nec in bello seculari fortes, nec in fide stabiles, nec honorabiles hominibus, nec Deo amabiles procreantur.* Non quia meretricum filij animas alterius speciei, sed quia temperiem (quam etiam educatio mala adjuvat) maculosam, & ad vitia factam habent. Vnde non magis ea de causa, oportet temperiem vocare animam, quàm τὸν πρίονα εἴτε τρύπανον τὸν τέκτονα, *serram aut asciam fabrum* appellare, ut Aristoteles alicubi eleganter & scitissimè. Licet autem quæ jam diximus, solùm animam rationalem, & sensitivam non esse nudam corporis temperiem, directè probent; ex similitudine tamen operationum, facilè colligitur, animam quoque vegetativam plantarum, esse aliquid nobilius & eminentius, quàm qualitatum primarum temperiem, ut Art. IV. magis dilucebit.

D. Th. 1. 2. q. 63. a. 1.

Distinc. 56. can. *Si gens Anglor.*

Arist. lib. 2. c. 7. de partib.

ARTICVLVS III.

Medici quidam Hippocratem & Galenum ab errore Epicureorum liberare conantur.

CVm Hippocrates & Galenus corporis temperiem, aut calidum innatum, vel spiritum in hepate, corde, cerebro elaboratum, animam appellant, Andr. Laurentius de animâ Medicâ, non de Philosophicâ, aut Theologicâ loqui eos existimat. *Dum animam temperiem appellat Galenus*, *non vult*, inquit, *temperiem formam esse hominis ratione utentis*; *sed formam Medicam, quæ sola in Medici considerationem cadit. Illud namque quod nec servari potest præsens, nec absens restitui, non cadit in*

Laurent. lib. 10. q. 3. Anat.

Medici

Medici contemplationem. At intelligens anima, nec præsens servari potest: solum autem temperamentum & præsens servari, & absens restitui potest. Erit igitur solum temperamentum forma hominis Medica: quia Medicus humanum corpus considerat, non quatenus Physicum, materiâ constans & formâ, sed quatenus sanabile & ægrotabile.

Fernel. lib. 2. c. 4. de abdit. Similia fermè Fernelius. Ait enim, Galenum agere de anima, ut per temperiem & qualitates affixa est corpori, & maneatne superstes, an extinguatur cum corporis temperie, id extra Medicorum curam esse.

Hippocr. lib. de carnib. Hippocrates alicubi etiam amplius dicere videtur. Se nempe in re Medica plerumque loqui de anima ex veterum opinione. *Nunc vero*, inquit, *ut sententiam meam patefaciam: Profectò mihi videtur, id quod calidum caloremve dicimus, quiddam non mortale esse.* Vnde Fernelius statim colligit, eum verbis istis animæ immortalitatem stabilivisse. Fortasse autem Hippocrates animam immortalem, *calidum*, aut *calorem* appellavit, quomodo nomen effectûs solet ad causam, & contrà, nomen causæ solet ad effectum, per metonymiam transferri. Nam calidum innatum calorque naturalis ab anima tanquam fonte conservantur; & reciprocè, anima ab illis tanquam dispositionibus, in corpore retinetur. Nam hoc etiam pacto Scriptura sacra sanguinem, animalis animam vocat. Vbi enim Deuteron. 12. Latinè legimus, *Cave, ne sanguinem comedas: sanguis enim eorum pro anima est*, Hebræi & 70. legunt, *Sanguis enim est anima.* Non, inquam, propriè, sed metonymicè sanguis est anima; quia sanguis calore & temperie sua, temperamentum corporis fovet, animam in corpore conservat & retinet: unde effuso sanguine animal illicò expirat. Hanc metonymicam improprietatem indicare, credo, voluit S. Hieronymus, quando vertit, *sanguis pro anima est*, id est, instar animæ; non autem, *est anima*, ut in Hebræo legerat. Quam etiam phrasin imitatur

Deuteron. 12.

Virgil. Poëta, cùm, *Purpuream vomit ille animam*, dixit.

Faveo igitur Hippocrati & Galeno, ut quando temperiem corporis, aut spiritum naturalem, vitalem, animalem, animam appellitant, eâ phrasi loquantur, qua Scriptura sacra sanguinem, animam vocat. Et sanè Galenus lib. 3. c. 3. de locis affect.

affect. diserté dicit, spiritum animalem, non animam esse, sed *primum animæ instrumentum, in omnibus sensibilibus operationibus, & ijs quæ à consilio & voluntate proficiscuntur.* Censet igitur animam esse aliquid supra illud instrumentum, nec eam magis esse propriè spiritum animalem, quàm faber sit securis.

Attamen, quin de substantia animæ, etiam rationalis, vehementer cum tot alijs Philosophis, dubitaverint (& præsertim Galenus, qui fluctum suum tam sæpe manifestat) ambigi non potest. Hæc enim est caligo & potestas tenebrarum humani intellectûs, quam fidei Christianæ lux non illuminat.

Valde etiam metuo, ne quando interdum dicunt, *animam hominis de cælo esse*, aut, *esse spiritum corporibus elementaribus sublimiorem*; non statim ideo ipsos animæ nostræ spiritualitatem & immortalitatem adstruere; sed loqui, ut Poëtam illum, qui animam *divinæ particulam auræ*; id est, auræ æthereæ, in qua sidera volant & palantur, particulam decerptam, & corpori humano insertam, vocavit. Sicut enim sidera Deos appellabant (quod apertè Galenus facit) ita superiorem ætherem, in quo tanquam suo elemento Dij illi vivunt, *divinam auram* vocaverunt. Divina autem illa aura, corporea est, & fortè corruptibilis, aërique nostro simillima; nisi quòd subtilior, & sublimiorem in universo stationem obtineat. Ejusmodi autem divinæ auræ particula, anima rationalis non est, cùm hæc sit incorporea & incorruptibilis. Nec aura vivificare corpora nostra potest, cùm ipsamet vitâ careat.

Horat.

ARTICVLVS IV.

Animam non accidens, sed substantiam esse.

Animam rationalem, substantiam esse, ex ejus incorruptibilitate & immortalitate (quam ei postea asseremus) facillimè probatur. Si enim à corpore superstes manet, non est igitur accidens; quod sine subjecti sustentaculo naturaliter esse non potest.

Si autem anima rationalis non est accidens, sed substantia,

facili conjecturâ assequimur, animas quoque sensitivas brutorum, esse substantias, non accidentia. Similitudo enim operationum sensitivarum, quas in bruto & homine advertimus, id satis evincit. Si namque in homine substantia quædam est, quæ per oculos videt, per aures audit &c. quis ambiget, illud quoque esse substantiam, & quidem valde nobilem, quod corpori equi aut bovis inclusum, per oculos etiam, velut per fenestras, foràs prospicit, & per aures in sonitum se extendit? Similis consequentia ad animas plantarum nos deducit. Si enim quod in homine, & brutis animantibus, alimentum attrahit, coquit, & per singula membra dispensat, substantia est; profectò nemo nisi pertinax, animam arboris, cujus simillimas operationes advertit, substantiam esse negabit. Est enim arbor quodammodò homo inversus: cujus caput (id est radix) in terram defixum, brachijs & cruribus sursum in ramos effusis.

Alio quoque modo probari potest, supponendo (quod inferiùs probandum erit) animam rationalem esse formam substantialem, quæ cum materia prima compositum unius naturæ absolvit. Hinc enim sequitur, materiam primam esse ens substantiale incompletum: unde in brutis & plantis eam aliquâ substantiali formâ compleri etiam oporteat; ne in illis perpetuò incompleta maneat. Hoc autem substantiale materiæ primæ complementum, nihil est aliud, quàm anima sensitiva bruti, & vegetativa plantæ.

ARTICVLVS V.

Non solà anima, sed formæ etiam quædam inanimæ aliquam partium materiæ suæ conformationem flagitant.

CRedo Iul. Scaligero potiùs, quàm Cardano & Campanellæ: lapides & metalla non vivere; sed omnium lapidum & metallorum figuras casu (ut Centauri & castella figurantur in nubibus) non à forma eorum substantiali sic factas esse, nondum possum accredere.

Rideat

Rideat ergo Scaliger Cardanum his & similibus exemplis: *Rupes imminet Oceano Scythico, quæ Zlota Babba, hoc est, Anus aurea dicitur. Anûs enim præ se fert formam. Est promontorium à specie quam refert, Nasus sacer appellatum, in finibus Finlappiorum. In Islandico Oceano rupes est Monachi figurâ, quæ portum facit.* Rideat, inquam, Scaliger, non improbo. Verùm licet cum ipso confitear, lapideos illos Anum, Nasum, Monachum casu, non à natura formæ inhabitantis, sic figuratos fuisse; quid tamen faciet tot alijs exemplis, ubi non unum, aut alterum individuum illius speciei, sed omnia prorsus, à primo ad ultimum, eâdem figurâ insignita sunt? Nam crystalli omnes sexangulæ, berylli teretes ut cylindri, androdamantes quadrati ut tesseræ. *Vna adamantis species*, ait Bodinus, est sexangulari figurâ, & utraque *extremitate tam affabrè & concinnè turbinatâ, ut nulli artificio comparari possit.* Et Plinius. *Quare crystallus sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inveniri potest: eo magis, quòd neque mucronibus eadem species est. Et ita absolutus est laterum levor, ut nulla id arte possit æquari.* In quibusdam Cubæ Insulæ vallibus omnes lapides circumcisè rotundi. Nec tamen mutuo confrictu in orbem sic triti; ut de umbilicis, seu rotundis lapillis in æstuarijs maris, quos κρόκας vocat, Aristoteles dicit.

Scalig. Exerc. 102.

Georg. Agricola lib. 1. c. 13. fossil.

Plin. lib. 37. c. 2.

Quid jam de limacum, testudinum, concharum, ostreorum, buccinorum, & infinitæ varietatis crustaceorum testis, tam impensâ ingenij subtilitate, in tot labyrinthorum formas cuniculatim elaboratis, tam multiplici circumcurrentium striarum ordine inaratis; & modò in turbinem, modò in metam fastigiatis, aut millesimo alio naturæ lusu distortis & effigiatis, dicam? Et tamen plerique & nobiliores Philosophi non magis crustaceos istos Lares, quàm Diogenis dolium, animatos esse existimant. Ova deinde, ac plurima plantarum semina, partes quasdam heterogenias & similes organicis habere videntur; cùm tamen Aristoteles ea vivere neget, quia negat propriè mori. Denique sanguinem plurimi Medicorum sine anima esse dicunt; qui tamen partibus heterogenijs; ut fibris, & diversis humoribus constat.

Arist. c. 17. de respirat.

Multi quoque lapides & gemmæ similem viventibus,

colorum in diversis partibus suis varietatem, pingente naturâ habent. Quod in jaspide, & achate est maximè insigne & conspicuum. *Inveniuntur achates*, ait Ansel. Boethius, Rudolphi Cæsaris Medicus, *quæ nemora, flumina, arbores, animalia, fructus, flores, herbas, nubes, & quidquid excogitari possit, non obscurè referant. Celebratur ab Auctoribus Pyrrhi Regis achates, in qua spectabantur novem Musæ, & Apollo citharam tenens, non arte, sed sponte ita discurrentibus maculis & coloribus, ut Musis quoque singulis redderentur insignia, non secus ac si arte elaborata fuisset.* Et postea, de Imp. Rudolphi iaspidibus: *Vidi*, inquit, *in scrinio Imp. Rudolphi II. Domini mei Clementiss. quasdam iaspides nemora, palustria loca, arbores, nubes, & flumina ita naturaliter referentes, ut procul aspicienti non lapis, sed pictura putaretur.* Et rerum subterranearum consultissimus Agricola: *Quædam fossilia divisa*, inquit, *diversarum rerum effigies repræsentant; ut enorchis testium, entrochos rotarum, enostos ossium &c.*

Boeth. lib. 2 c. 95. de gemmis.

Illa autem colorum, in omnibus ejusdem speciei lapidibus varietas, & illa veluti membrorum distinctio & multiformitas, videtur à formâ substantiali inanima talium corporum provenire, quæ animæ imitatrix aliquam temperamenti in alijs alijsq; materiæ suæ partibus, varietatem, unde illa coloris & figuræ diversitas resultat, videtur postulare. Nam quicumque in crystallis sexangularibus, in ostreorum omniumque crustaceorum figuris, alias causas invenire tentaverunt, videmus incassum se defatigasse.

Nec tamen propter istas figuras, & rudes rerum animatarum similitudines, vitam lapidibus & saxis (quod Cardanus, Campanella, Keplerus, alijque ferè Chymicorum faciunt) donare oportet. Nam etiamsi nonnulli lapides corpus in varias membrorum imagines, non à casu, sed à natura effigiatum habeant; membra tamen ista, non nisi æquivocè membra & organa dici possunt; unde nec corpus eorum organicum est. Est enim corporis animati propriũ, organicum esse, & distinctionem membrorum, non quomodocumque, sed eo fine postulare, ut forma ejus varias in membris, & per membra operationes exerceat, quibus ipsum vivens seipsum perficiat &

exornet. Et hoc ſenſu Ariſtoteles corpus animatum, & corpus organicum, promiſcuè pro ijſdem uſurpat. Corpora verò illa inanimata non eo fine, ut in ſeipſa actione immanente agant, rudimentum illud membrorum poſtulant; ſed potiùs, ut functiones ſuas certo numero, menſurâ, & modo foràs, actione tranſeunte ſpargant. Res exemplo magis conſpicua fiet. Fac, Octavæ ſphæræ ſubſtantialem inanimam formam, præter figuram totius corporis ſui rotundam, tot partes, veluti membra, quot ſunt ſidera ei infixa, poſtulare; & omnia temperie naturali, ac Influentijs inter ſe diſtincta eſſe: diverſæ tamen illæ ſiderum complexiones, & Influentiæ, velut & ſingulorum magnitudines ac figuræ, ad Mundi elementaris fundendas modulandaſque alterationes ſunt à natura deſtinatæ. Secus verò res habet in corpore animato. Nam membra & organa ejus (ut oculi, aures, lingua, manus, pes &c.) diverſas complexiones, magnitudines, figuras, potentias habent, non ut foràs functiones ſuas effundant; ſed ut domi eas contineant, & corpus ſuum vitali & immanente actione perficiant. Sunt ergo organa corpori animato, tanquam domeſtica ſuppellex, quâ anima in culinâ & familiâ, ut ſic dicam, ſui corporis tantùm utitur.

Itaque ſicut natura, à planta, per ſpongias & ζωόφυτα, ſeu plantanimalia, ad perfectum animal brutum, & per ſimiam, ad hominem ſenſim aſcendit; ita ab inanimatis ad plantam, per rudimenta quædam plantarum, paulatim proficit: adeoque conformatio illa quorundam veluti membrorum, quæ in lapidibus & metallis inſenſibilibus apparet, nihil eſt aliud quàm rudimentum quoddam naturæ, membra & organa plantarum animaliumque facere, ut ſic dicam, condiſcentis. Et hoc eſt, quod Cardanum, Campanellam, Keplerum, & omnes qui vitam lapidibus & metallis inculcant, fefellit. Nam, ut præclarè Ariſtoteles: *Adeo ab inanimatis paulatim ſenſimque ad animata natura tranſit, ut continuatione ipsâ lateat eorum confinium, & medium utriuſnam ſit extremi, ambiguum ſit.* Sed tamen propter celebritatem Auctorum, qui Ariſtotelem hîc calcando, magni Ariſt. lib. 8. c. 1. Hiſtor. animal.

quibuſdam apparent, paulò longiùs rem iſtam introſpiciamus.

ARTICVLVS VI.

An lapides & metalla vivant, ut placet Cardano, Campanellæ, & alijs.

Ariſt. lib. 1. c. 2. de anima.

THales, inquit Ariſtoteles, dicit *magnetem animam habere, quia ferrum movet.* Cardanus non tantùm magnetem, ſed ceteros lapides, & metalla animat. Campanella liberalior, omnibus corporibus, etiam ſimplicibus terræ, aquæ, aëri, igni vitam, & quidem ſenſitivam donat: Io. Keplerus, Rudolphi II. Cæſaris Mathematicus, terram animâ etiam intelligente exornat.

Sed non eſt, cur à Peripateticâ & verâ Philoſophiâ, paradoxorum amore, aut ſophiſticis eorum argumentis recedamus.

Igitur lapidibus & metallis animam vegetatricem, cum Ariſtotele, & rerum metallicarum doctiſſimo Agricola, negamus. Non enim generant, nutriuntur, creſcunt, plantarum legibus & more.

Lapis enim aut metallum, aliud ſimile vitaliter non generat; ſed quoties novum individuum naſcitur, non ex ſemine alterius, aut alio vitali modo gignitur, ſed ex halitu terræ & aquæ, vel corporum mixtorum in unum φύραμα convoluto & fermentato, à causâ efficiente inanimatâ coaleſcit.

Georg. Agricola lib. 5 c. 11. de ortu ſubterr.

Mixtura aquæ & terræ, inquit Agricola, *calore ſubterraneo ad aliquam ſpiſſitudinem coquitur; ſed ſuccum, qui ſic provenit, poſtea frigore denſari, ut fiat metallum, ſentimus.*

Non etiam vitali attractione, concoctione, diſtributione, agglutinatione alimenti, lapides & metalla nutriuntur; quidquid contradicant Cardanus, Campanella, & eorum ſequaces.

Nam licet in quibuſdam ſimilitudo quædam venarum appareat, non tamen re verâ venæ ſunt, nec organa ad vitalem ſuctum alimenti facta, ſed meatus quidam caſu, ſine lege, ſine proportio-

proportione hàc illàc discurrentes; quos aër aut spiritus metallicus materiâ densiori interceptus exaravit.

Deinde in auro, crystallis, & plurimis lapidibus pretiosis, nulli, aut vix sunt pori ac meatus; adeoq; tales lapides aut metalla alimento intra viscera sua attracto ali non possunt.

Metalla verò quæ in venis metallicis nutriri, & velut in truncos, & ramos crescere scribit Cardanus, non etiam vitaliter, & servatâ partium in omnem dimensionem proportione, incrementum illud rapiunt; sed per novum materiæ ad hanc aut illam partem extrinsecùs additamentum: & moles, aut figura qua se metallum induit, non ab anima venit, sed à loci capacitate, & venarum concavitate, quæ per rupes discurrunt: quemadmodum plumbeæ glandes figuram rapiunt ferreæ formæ, cui liquatum plumbum infunditur.

Non igitur Campanellæ credimus, qui Apenninos, Alpes, ceterosque montes vitaliter crevisse existimat. *Apenninorum substantia lapidea*, inquit, *in montes superbissimos crevit. Vbi videre licet passim tanquam ramos arboreos in figuram oblongam quadratam expandi. Nec quidem potest sol subito erexisse substantiam hanc in montes Apenninos, & Alpes, & Pyrenæos Hispanicos, & Acroceraunos Dalmatas &c. qui per milliaria plurima extenduntur, & in aërem tantopere attolluntur.* Campanel. lib. 3. c. 13. de sensu.

Verùm etsi sol tantas moles erigere non potuerit, Deus tamen olim tertio conditi Mundi die potuit, quando

Jussit & extendi campos, subsidere valles, Ovid.
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.

Terrenam enim materiam excavati alvei fluminum ac maris, in littora ejecit, moxque in rupes & montes duravit. In locis quoque mediterraneis montes quosdam in auras extulit, ut subterraneæ & fontium matrici abysso, ac deinde ignibus subterraneis, & metallorum officinis locum infernè aperiret. Præter paucas tamen veluti talparum metas, quas vel è terræ plano in monticulos, vel è maris fundo in Insulas, seculis posterioribus, spiritus, aut ignis subterraneus, ut olim in Meteorologicis nostris differebamus, evexit. Si enim Alpes, & Apennini paulatim, ut arbores, crescerent, proce- Lib. 4. c. ult. a. 7. Meteor.

riores.

riores ſanè non paulò hodie eſſent, quàm olim, quando Hannibal per eos extraxit ſuum exercitum. Et tamen, ut ex veterum Geometrarum menſuris colligere licet, antiqua tot ſeculorum excelſitas adhuc manet.

Sed ne quidem corallium, aut arborem Chymicam Io. Baptiſtæ Portæ vivere, unquam Campanellæ dabimus. *Corallium*, inſit Campanella, *arborem lapideam intra mare eſſe, nemo ignorat. Quod ægrotis appoſitum, colorem amittit, ubi febricitant: ubi ceſſat febris, iterùm rubeſcit, uti caro, cui eſt ſimilis, & ejus affectiones compatitur* (& inde ſenſum quoque ei ineſſe probat.) *Porta narravit mihi*, addit, *argentum, intra quaſdam ipſius aquas Chymicas, converſum fuiſſe in arborem parvam frondoſam formoſamq́;*.

Sed corallium, aut arborem iſtam vitalem & animatam eſſe, niſi alijs argumentis, quàm figurâ illâ ramalium, probetur, non concedimus. Poteſt enim corallium, potuit illa Bapt. Portæ Chymica arbuſcula, ex halitu inanimo, ut metalla in viſceribus terræ, concreviſſe; ſicut de auro Hungarico narrat Scaliger. *In Hungaria*, inquit, *exit aurum è terræ ſolo, quaſi germinans, filamenti ſpecie, longitudine quaternûm circiter digitorum, aliquando etiam denûm. Natura eſt, non tanquam plantæ, ſed quaſi ſucci glaciati, atque ex terræ venis expreſſi. Velut in ſummis glebis olim vicinæ Dalmatiæ.*

Scalig. Exer. 102.

Si autem in montibus, lapidibus, & metallis nulla vita vegetativa, multo minùs ſenſitiva inerit. Nulla enim ſensûs inſtrumenta in talibus corporibus homogeneis advertimus, nec contuſa malleis ulla ſigna reddunt doloris & ſensûs. Quàm enim ridiculum, quod dicere non pudet Campanellam: Si calamus ſcriptorius, aut Eremitæ Auguſtiniani lorea corrigia conijciatur in ignem, contrahi, & convolvi in ſpiras impatientiâ doloris; non ſecùs, ac ſi quis vivam anguillam in ignem proijceret? Cùm tamen aliam cauſam illius motûs & jactationis mortuæ corrigiæ (nempe ſpiritus fugitivos, quos ignis è corio reſolvit) reperire difficile non ſit, etiamſi omni dolore & ſenſu careat.

ARTICV-

ARTICVLVS VII.

An terra vivat, ut Keplerus contendit.

MIrum profectò est Kepleri Mathematici Cæsarei, de anima terræ, machinamentum, cui struendo viginti annos se sudasse narrat.

Terræ enim elementum, animal quoddam magnum esse existimat.

Vt enim corpus nostrum, ait, *in cutis superficie pilos; sic terra plantas arboresq́ profert. Et sicut in pilis pediculi; ita in terra, erucæ, cicadæ, variaq́ insecta, & monstra marina nascuntur. Et ut corpus nostrum lacrymas, blennam, auriumque recrementa, & gummi ex faciei pustulis; sic tellus electrum & bitumen. Vtq́ vesica urinam; sic terræ montes flumina fundunt. Et ut corpus excrementum sulphurei odoris, crepitusque, qui etiam inflammari possunt; sic terra sulphur, ignes subterraneos, tonitrua, fulgura. Vtque in venis animantis generatur sanguis, & cum eo sudor extra corpus eiectus; sic in venis terræ, metalla & foßilia, vaporq́ pluvius.* Kepler. lib. 4. c. 7. Harmonic.

Et Keplero vehementer assentiens Campanella, ac Pythagoram in consensum ducens: *Pythagoras animal corpulentum,* inquit, *terram esse putat; cujus pili ac crines sunt plantæ & arbores, ossa lapides. Animalia in ea sunt, sicut pediculi in capite nostro; & in centro calidam esse vult, sicut cor in nobis.* Campanel. lib. 3. c. 5. de sensu.

Homines igitur, equi, boves, & elephantes sunt pediculi terræ, si Pythagoræ & Campanellæ credere volumus. Et hanc tam ingeniosam Pythagoræ Philosophiam eò subtilitatis provexit Campanella; ut non solùm in terra, sed etiam in aqua, aëre, & igne animas sensitivas invenerit; imò omnes qualitates primas, calorem, frigus, deinde lucem, imò (si Deo placet) tenebras etiam, corpora quædam animata & sensitiva esse deprehenderit. Vnde hac in parte ultra Manichæorum deliria videtur progressus: qui, ut ait S. Augustinus, *Quòd habeat vitam lapis, & habeat animam paries, & resticula, & lana, & vestis, delirantes dicere solent. Et cum repreßi fuerint & repulsi, quasi* S. Augus. Tract. 1. in Io.

de Scripturis proferunt, *dicentes*: *Vt quid dictum est*, *Quod factum est in ipso*, *vita est? Si enim omnia in ipso facta sunt*, *omnia vita sunt*. Vbi sententiam istam: *Quod factum est*, *in ipso vita erat*, in hæresis suæ patrocinium malè interpungebant, ut notat S. Augustinus; comma postponentes particulæ, *in ipso*, cùm tamen præponere oporteat: ut significetur, non quòd vestis, aut arca in opere ipso externo vita sit, aut vitam habeat, sed *quia vivit anima artificis*, *ubi sunt ista omnia*, *antequam proferantur*.

Io. 1.

Ad illam autem tam crassam & pinguis Minervæ Philosophiam, temperamento sui corporis, & spirituum vitalium subtilitate se vehementer adjutum Campanella credit. Nam spiritus qui corpore ejus exhalabant, adeò tenues, æthereos, macros, & nulla viscositate implicitos fuisse dicit, ut defectu pellis, nulli inde pediculi formari quiverint. Eum enim loquentem, ad risum & amœnitatem in brevi hoc transitu, audiamus. *Caro putrescens*, inquit, *in loco præsertim calido*, *vermes producit*, *& urinæ calor in pulvere pulices*, *& unctuosus sudor humanus pediculos. Quos ego unus non produco; ac mihi appositi*, *aut fugiunt*, *aut citò pereunt. Meus enim calor illis non convenit*; *cùm sim ego corpore absolutus exsiccatusq;*, *& spiritibus abundans vividis; excrementaq; tenuia resoluta*, *non apta ad producendum corticem*, *constipandumq; ulla unctuositate includendo spiritu*. Sed hoc alibi, fortasse viderimus, cùm de ingenij humani bonitate differemus.

Campanel. lib. 2. c. 5. de sensu.

Nunc, terram ullâ vitâ vivere, Campanellæ & Keplero pernegamus. Nulla enim in primis vitæ vegetativæ (quæ omnium prima est) in corpore terræ, instrumenta, quibus alimentum attrahat & concoquat, videmus.

Imò verò alvei fluminum, & subterranei meatus, sunt œsophagus & venæ, inquit Keplerus, per quas terra alimentum suum bibit.

Verùm, non virtute aliqua vitali, aqua fluminum à tellure tanquam alimentum attrahitur, sed proprio & ultroneo suo pondere, per prona alvei in terram, vel in mare delabitur. Et simili quoque pondere aqua marina, alveo suo excidit, & in cuniculos venasque subterraneas evolvitur; non vitali aliquo

suctu.

ſuctu prolectatur. Deinde aqua illa non eſt proprium & vitale terræ alimentum; quandoquidem in eam non convertatur ſervatâ illâ incrementi partium proportione, quam viventia obſervare ſolent.

Sed facultas ſaltem generativa vitali, corpori terræ ineſt, iterum obijcit Keplerus. Nam *ab ea, in terra ſuperficie tot ſtirpium genera ſpontanea, tot inſecta formantur. Ineſt deinde*, ait, *facultas formatrix in intimis terra viſceribus, planè ſimilis ei, quæ eſt in feminis: ut ſpecies foris occurſantes, intus exprimat, ut naves, piſces, Reges, Pontifices, Monachos, milites foßiles.* Kepler. Lib. 1. Epit.

Sed profectò, ſi terræ ineſt facultas vitalis generativa, non arbores & plantas in ſuperficie, Reges, Pontifices, Monachos in viſceribus ſuis; ſed aliam terram ſimilem, tanquam filiam gigneret; ſicut plantæ, & animalia ſibi ſimilia generare ſolent. Arbores autem, & Reges, Pontifices, ac Monachi lapidei ſpecie differunt ab elemento terræ. Vnde Ariſtoteles, longè quàm Keplerus aut Campanella ſapientior, terram non matrem, ſed *quaſi matrem*, & *quaſi feminam*, Solem verò & cælum, *quaſi patrem* arborum & plantarum appellat. Terra enim, veluti mater, ſuccum ſuum in materiam generationis plantarum ſubminiſtrat, quam Sol & cælum calore & Influentijs ſuis maritat. Ariſt. lib. 1. c. 2. de generat. animal.

Ridiculum autem eſt, dicere terram appulſu navis ad littus, aut conſpectu Monachi fortè exterritam, materiam lapidis in ſuis viſceribus, in figuram navis, aut Monachi conformare; velut mulier gravida ſimili terrore fœtum ſuum ſignat & deformat. Vbi enim ſunt oculi terræ, quibus navem, aut Monachum videre poteſt?

Lapides igitur illi, vel caſu, propter materiæ ſitum, in navium, Regum, Pontificum, Monachorum ſpeciem figurantur; vel fortaſſe forma ſubſtantialis talis lapidis aut mineralis, ejuſmodi figuram flagitare interdum poteſt.

Formæ enim quædam inanimæ, ut Artic. V. dicebamus, aliquam quandoque materiæ ſuæ configurationem (quæ tamen organica non ſit) poſtulant. Si autem terra nec nutritur, nec creſcit, nec generat vitàliter, vitâ ſanè vegetatrice caret. Vnde nec vitâ ſenſitivâ vivere poteſt. Nam vegetatrix

vita eſt ſenſitivæ fundamentum, ut in omnibus animalibus experimur. Operationes quippe animæ vegetativæ, operationibus ſenſitivæ ſubalternantur. Nam per chyloſin, & chymoſin materiam præparando, vegetatrix tandem in corde ſpiritus vitales, & denique in cerebro ſpiritus animales elimat & perficit, quibus anima ſenſitiva operationes ſuas adminiſtrat. Habet ſe igitur anima vegetativa ad ſenſitivam, ut naupegus ad nauclerum. Fabricat enim ille naves, quibus iſte utitur.

Præterea, nulla ſenſuum externorum, aut internorum organa in terræ elemento viſuntur. Videre autem, audire, olfacere &c. ſine organis ad hoc à natura factis, non tantùm inſolens eſt, ſed etiam contra rationem ſenſitivæ functionis, quam anima ſenſitiva, non quomodocumque, ſed per ſpecies ſenſibiles intra organum aliquod receptas, & certo modo ibi figuratas modificataſque, moliri debet.

Verùm terra, non per oculum, ſed per radium ſuum, ſtellæ lucem videre poteſt, imaginatur & ait Keplerus; ſi radius animæ, à centro terræ rectà in cælum miſſus, radio ſtellæ occurrat. *Actuatur enim tunc*, inquit, *& veluti illuminatur radius animæ à radio ſtellæ, in eandem rectam congruente; ſicut actuatur color rerum viſibilium à lucis adventu; & ſicut actuatur viſio, cùm nos colligimus & perpendimus nos videre.*

Kepler. lib. 4. c. 7. Harmon.

Sed, ſi ſine organo oculi, per duorum radiorum concurſum, viſio ſic fieri poteſt, quid cauſæ eſt, cur anima hominis cæci & exoculati, in media ſua fronte non videt, quando radius ſolis directè frontem ejus tangit? Nam anima ejus, aut animæ ſi quis eſt inviſibilis radius, radio ſolis ibi occurrit, ac ei ſe permiſcere, & ab eo actuari poteſt; quidquid per actuationem iſtam Keplerus intelligat.

Si deinde eſt potentia videndi in terra, utique & potentia tangendi inerit; cùm tactus ſit omnium ſenſuum primus. At quis credat terræ ineſſe tactum, quandoquidem tot raſtris, ligonibus, aratris tergum ejus proſciſſum, nullo indicio ſe iſta vulnera ſentire ſignificet?

Motum quoque terræ, tam diurnum, circa ſuum centrum, quàm annuum, circa ſolem, etſi Keplero & Copernicanis

daremus

daremus (quem tamen in Antariſtarcho & Veſtâ olim rejecimus;) nego tamen illum animalem eſſe, & ab anima terræ fieri. Nam omnis motus animalium vitalis, non quomodocumque, ſed certis à natura fabricatis inſtrumentis, ut nervis, muſculis, pedibus, alis &c. efficitur; quorum nihil ſimile in terræ elemento advertimus. Vbi enim ſunt telluris alæ, quibus tantâ pernicitate intra Planetas annuo motu circumvolat; ubi nervi & muſculi, quibus rapidiſſimâ vertigine quotidie circa centrum ſuum ſe rotat? Si ergo Pythagoras, Ariſtarchus, Copernicus non mentiuntur, motus ille terræ uterque non ab anima corpus terræ inhabitante, ſed à cauſa aliqua externa, ut motus projectorum, effici debet. Vnde ex tali motu, non probabiliori argumento terram vivere colliges, quàm ſagittam, aut tormenti globum, quos arcus, aut pulvis accenſus excutit.

Nec argumentum quotidianæ reciprocationis marini æſtûs, ad aſſerendam telluri animam, plus momenti etiam habet. Fingit enim Keplerus in terræ viſceribus, ingentium pulmonum folles eſſe, quibus vitaliter inſpirando & reſpirando, terra ſenis horis Oceanum & quædam alia maria reciprocet. Quam cauſam marini æſtûs, in Meteorol. noſtris ſatis confutavimus. Lib. 5. c. 2. a. 8. Meteor.

Sed quod animam etiam rationalem terræ ineſſe credit, & inculcat Keplerus, hoc omne paradoxum ſuperat. Sanè enim Eccleſia Chriſti jam nulla animalia rationalia, præter homines, qui terram calcant (inter quos non eſt ipſa terra) agnoſcit. Deinde hæc opinio Kepleri, inter Origenis errores à SS. Patribus damnata cenſeri poteſt. Nam unus ejus error erat: *Solem, & lunam, & aſtra cetera, eſſe animantia*, ut S. Hieronymus narrat. Keplerus autem inter aſtra & animantia cæli, terram ponit, eamque circa ſolem in centro Mundi (ut ipſe credit) immobilem, cum luna ceteriſque Planetis annuâ periodo circuire jubet. S. Hierony. Epiſt. ad Avitum.

Deinde non ſolùm terram, ſed etiam ſolem & lunam ſtellaſque univerſas, tam palantes quàm fixas, Origenem, aut potiùs imaginationem ſuam ſecutus, Keplerus animat, ut

proximo Articulo videbimus.

Præcipuum verò & palmare argumentum, quo ipse animam rationalem telluri asserit, est istud.

Sub certis siderum posituris & aspectibus, videmus aërem commoveri & turbari, sub alijs requiescere & componi. Hi autem effectus non possunt in illos siderum aspectus, tanquam in causas efficientes referri; cùm aspectus unius sideris ad alterum sit solùm relatio quædam certæ propinquitatis, aut distantiæ, quæ nihil efficere valet, cùm sit ens rationis. Vnde colligit, non Planetarum & siderum aspectus esse, qui tempestates cient, & aëris statum conturbant, sed *animam terræ, ab aspectu admonitam, & velut excitatam*, *ciere meteora & tempestates*.

Sed quis credat, animam tam rudis & stolidi corporis (qualis est terræ massa) tam ingeniosam, sapientem, & Astronomam esse, ut siderum accessus, recessus, configurationes, & aspectus, infinitò meliùs quàm omnes Astrologi (quorum calculus tam sæpe delirat) intellectu comprehendat? Vnde enim ista anima scientiam illam accepit? Certè enim non studio: cùm nullius Ptolemæi aut Hipparchi Scholam unquam intraverit. Igitur species intelligibiles, & scientiam rerum cælestium à Deo infusam habet: & sic non tam anima terræ informans, quàm Angelus quidam elemento terræ assistens erit. Angelorum enim, non animarum rationalium est, species rerum cognoscendarum à Creatore infusas accipere.

Igitur cum Aristotelis, Hipparchi, & Ptolemæi potiùs Philosophiâ, dicamus terræ globum inanimem esse, nec siderum aspectus intelligere, ut ad quosdam, tanquam sibi inimicos, irascatur, & spiritus tempestatum in aërem evomat; ad quosdam verò alios, velut amicos, spiritum suum revocet & contineat; quæ sunt melancholicæ Kepleri & Campanellæ imaginationes. Sed Planetæ sub certis aspectibus aërem commovent, aut tranquillant; quia ex simili propinquitate, aut distantia mutuos Influentiarum radios, quibus corpora sua feriunt, in aërem & Mundum elementarem reflectunt, eâ proportione, quæ ad talem effectum est necessaria. Nam eo etiam fine, ut opinor, circa Saturnum sidera Austriaca, circa

Iovem

Iovem Medicea, circa Solem Borbonia choreas ducunt: ut, inquam, radios Principis Planetæ quem circumludunt, modulentur, & in Mundum elementarem detorqueant, ad effectus quos Creator novit, nos ignoramus. Vnde etiam pronum est suspicari, ad mutuam illam radiorum reflexionem, prout inferiori Mundo expedit, modulandam, omnium Planetarum superficies esse aliquâ inæqualitate asperatas, non exactâ & Mathematicâ rotunditate circumcisas. Certè enim tales montium & vallium asperitates, ad luminis solaris reflexionem, in corpore Lunæ, per Arundinem Batavicam nos deprehendere putamus.

Denique, terram non esse rationale animans, inde satis probatur, quia nec vegetativum, nec sensitivum est: gradus autem rationalitatis, in eodem corpore gradum vegetativum & sensitivum supponit, ut statim dicemus.

ARTICVLVS VIII.

An sidera sint animata.

PLatonici, & Philosophorum plurimi olim magno consensu cælum & sidera vivere, & quidem vitâ rationali, opinati sunt.

Hanc quoque sententiam Græci & Arabes Interpretes passim Aristoteli tribuunt. Vnde & Theophrastus, Aristotelis discipulus & in Lyceo successor, Præceptoris mentem optimè assecutus, animas cælo & sideribus dedit. Quin imò S. Thomas Lib. 2. c. 70. contra Gent. eam etiam opinionem Aristoteli adscribit; licet 1. p. q. 70. a. 3. tam Aristotelem quàm Platonem excuset, & de anima cæli assistente, non informante interpretetur. Arist. lib. 2. c. 2. de cælo.

Stoici quoque ab eadem mente, stellas νοερὰ ἀγάλματα, *faces intellectu præditas* appellabant. Nec aliud Ptolemæus & vetustiores Astronomi sensisse putantur. Et Tychonem quoque nuper hîc etiam Platonizantem audi. *Cælum animatum esse, ipsaque cælestia corpora animantia quædam cæli, vitali spiritu prædita,* Tych. Epist. ad Rothman.

non

Orig. Epist. ad Brandeburg. *non abs re sensisse videtur divina illa Platonicorum Philosophia.* Et David Origanus : *Rectiùs statuunt*, inquit, *qui cum Hermete, Zoroastre, Orpheo, nostroq; Gilberto totum animatum agnoscunt, ipsisq; astrorum & terræ globis animas interiores, Deum, ut est in Psalmis & Iobo, cum jubilo laudantes, assignant.*

Inter SS. Patres, præsertim Latinos, magna olim ea de re etiam dubitatio. S. Augustinus eorum vertex, & omnium circumspectissimus, quia nihil usquam resolutè asserere solet, nisi sacris litteris, aut Ecclesiæ Traditionibus expressum, aut certâ ratione comprehensum videat, hîc etiam vacillat. Nam *nec illud quidem*, ait, *certum habeo: utrùm ad eandem* Angelorum *societatem pertineant sol & luna & cuncta sidera; quamvis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia videantur.* Alibi tamen aversam magis à Platone inclinationem suam ostendens: *Neque Platoni*, inquit, *continuò concedendum est, globos istos luminum, sive orbiculos, luce corporea super terras, seu die, seu nocte fulgentes, suis quibusdam proprijs animis vivere.*

S. August. c. 58. Enchirid.

Lib. 13. c. 16 Civit.

S. Hieronymus simili etiam fluctu fluctuat. Nam ubi Ecclesiastés ait, *Lustrans universa, in circuitu pergit spiritus*, dubitat, *An ipsum Solem, spiritum nominaverit; quòd animet, & spiret, & vigeat, & annuos cursus expleat: An quòd & Lunæ lucentem globum, & astra Titania*

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Hos enim Poetæ versus in Commentarium suum attrahit.

Isa. 30. Et in ista Isaiæ verba, *Erit lux lunæ, sicut lux solis &c.* loquitur de luna & sole, tanquam de animalibus rationalibus, *quæ laboris & cursûs sui præmia consecutura sint; licet ea quidam*, inquit, *organa lucis intelligentes, insensibilia esse contendant:* quod sanè Patres Græci Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, Cyrillus, Damascenus, & alij passim, unico pænè Origene excepto, docent. Imò ipse etiam Hieronymus alibi, inter Origenis errores hunc numerat: *Solem, & lunam, & astra cetera, esse animantia.*

S. Hierony. Epist. ad Avitum.

Sed tamen, quia nulla eo tempore extabat Ecclesiæ declaratio, liberum adhuc erat Platoni & Origeni consentire. Imò S. Thomas, tanto pòst tempore, negat esse de fide, cælos & stel-

& stellas inanimas esse. *Hoc enim quod dictum est*, inquit, *de cæli animatione, non diximus quasi asserendo secundum fidei doctrinam; ad quam nihil pertinet, sive sic, sive aliter dicatur.* Et Scotus etiam subdubitans: *Breviter*, ait, *si cæli non sunt animati, hoc est creditum, non ratione conclusum. Quia nulla est conditio in corpore illo ita perfecto manifestè apparens repugnare animationi.* S.Th.lib.2. c.70. contra Gent. Scot. in 2. d. 14. q. 1.

Nam licet tempore S. Thomæ & Scoti, in V. Synodo, Anno Christi DLIII. damnatio istius erroris, inter ceteros Origenis Anathematismos dudum præcessisset, vulgò tamen incognita erat; quia inter Acta Synodi, ab Origenistis, ut existimat Baronius, mutilata, non reperitur. Et licet Liberatus Diaconus Afer, & Nicephorus Callistus ejus damnationis meminerint, Auctor tamen uterque non omnino irrefragabilis est, & Nicephorus post obitum S. Thomæ, Historiam suam scripsit.

Sed postquam reperta jam est ab Ant. Augustino Epistola Iustiniani Imp. ad Mennam Patriarcham Constantinop. quam Baronius, ne iterum periret, Annalibus suis ad An. Christi DXXXVIII. inseruit, satis est manifestum, errorem Origenis de animatione cælorum, à V. Synodo fuisse condemnatum. Nam Orientis & Occidentis Orthodoxi Episcopi, qui tunc temporis Constantinopoli convenerant, nomine Imp. Iustiniani Epistolam illam conscripserunt, qua inter ceteros Origenis Anathematismos, hunc à futura Synodo damnari postulabant:

Si quis dicit, cælum, & solem & lunam, & stellas, & aquas quæ super cælos sunt, animatas, & materiales esse quasdam virtutes, Anathema sit. Nullum autem indicium est, hunc Anathematismum à V. Synodo neglectum fuisse; præsertim cùm Liberatus & Nicephorus ejus mentionem faciant, & verisimile sit, ipsos ex quibusdam V. Synodi exemplaribus non omnino mutilatis excerpsisse. Nicephorus autem Articulum damnatum ita concipit: *Cælum, solem, lunam, stellas, & aquas quæ super cælos sunt, animatas & rationales quasdam virtutes esse.*

Itaque hodie, ut minimùm, temerarius est, qui cælum & sidera animâ rationali prædita esse credit.

Dixi, *animâ rationali*; quia si quis solâ animâ vegetativâ, aut etiam sensitivâ tantùm, cælum & sidera animaret, nihil, ut opinor, in Synodum V. sed in Philosophiam naturalem solùm peccaret. Synodus enim Origenem, his & similibus

Psal. 148. Iob. 38. Scripturis: *Laudate eum Sol & Luna: Aqua quæ super cælos sunt laudent nomen Domini: Cùm me laudarent simul astra matutina &c.* ad errores Platonicorum, de animabus cælorum intellectu prædititis, abutentem, tantùm condemnare voluit; parùm interim sollicita, an aliquâ aliâ animâ brutâ & non intelligente, cæli animarentur.

In eandem verò Synodi Censuram Bodinus cum Rabbinis

Bodin. lib. 5 Theatr. suis incidit, qui sidera definit, *Animalia cælestia intellectu ac luce prædita.* Sed tamen non bellè philosophantur, qui solam animam vegetativam sideribus inserunt, & aquis ac vaporibus pasci nimis simpliciter asserunt; quod Seneca, Plinius, & alij faciunt. Quæ enim flumina, quæ maria alendis uno die tot vastissimis siderum corporibus sufficerent? Deinde, si solidi quidam Planetarum orbes Mundum elementarem includunt, quâ viâ, per istam orbium soliditatem, alimentum illud ad Planetas superiores, & fixarum orbem perveniet? Profectò non poterit: & fame citò tabescet quidquid siderum in cælo est, præter proximam nobis Lunam, si forté os contiguum Mundo elementari habeat, unde sugere alimentum possit.

Si verò in stellis non est anima vegetativa quæ ipsas nutriat; nec erit sensitiva, quæ vegetativam, ad spirituum, quibus in operationibus sensitivis indiget, fabricationem, præsupponit, ut Articulo præcedenti dicebamus. Deinde nulla oculorum, aurium, & ceterorum sensuum instrumenta sunt in stellis.

Quam tamen rationem, & Peripateticos, ut solet, ridet bonus Campanella. Cujus egregiam Philosophiam, tanquam

Campanel. lib. 1. c. 13. de sensu. veteris & delirantis ægroti somnium audiamus.

Stultum est, inquit, *asserere Mundum sensûs expertem esse, quoniam caret oculis, auribus, pedibus, & manibus. Hæc enim instrumenta conveniunt spiritui animali, materiâ crassâ circumsepto, ideoque indigenti foraminibus (quæ sensoria sunt ad sentiendum exteriora) ac instrumentis*

mentis ad motum, & sustentationem crassæ molis, quam vectat. At Mundo, ad motum sufficit rotunda figura. Manus ejus, radij sunt, & virtus diffusiva ad operandum se extendens; non quidem inclusa ponderosis brachijs impedientibus robur ejus. Oculi sunt stellæ, ac luminaria, quæ vident, & videre dant nobis, qui crassâ interclusi mole, per fenestras sensoriorum aspicimus ægrè, tunicis carceris nostri impedientibus ea: in toto aëre ac cælo patent, absque fenestris & specillis vidente. Siquidem & visus tactus est.

Igitur Campanellæ Philosophia est: Quòd aër, cælum, & omnia corpora universi (quæ sensu prædita esse dicit) videant sine oculis: & quòd oculi nostri suis tunicis potiùs hebetent, quàm adjuvent animæ nostræ visionem.

Res prorsus ridicula, & ab ignorantiâ crassissimâ naturæ profecta; quæ non de nihilo, nec ad impediendum animæ foràs prospectum, sed ad figurandam & formandam in fundo oculi speciem visibilem, visioni prorsus necessariam, oculum & tunicas ejus sic fabricavit. Aliàs enim effossis oculis, anima liberiùs foràs prospiceret, & videret clariùs.

Itaque visiones siderum sine oculis, cursus venti sine pedibus, & alia id genus; quæ pro actionibus vitalibus animæ sideris, vel venti Campanella adfert, non verè, sed metaphoricè tantùm, & licentiâ quadam Poëticâ vitales dici possunt. Hac enim metaphorâ,

Sol oculis juvenem, quibus aspicit omnia, vidit. Ovid.

Et simili figurâ cecinit alius,

——— *Tyriam reptantia saxa* Stat.
Ad chelyn, & duras animantem Amphiona cautes.

Non igitur statim atque apud Poëtam, aut quemvis alium invenit Campanella *Solem videntem*, aut *saxa & cautes ad Amphionis chelyn animatas*, currentes & saltantes; credere debet propriam visionem, & animalem motum talibus corporibus esse. Hoc enim

Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.

Statim enim à prima Syntaxi docentur, inter proprietatem & metaphoram distinguere.

Igitur nullo, aut tenuissimo probabilitatis fuco anima vege-

tativa aut ſenſitiva cælis & ſideribus aſſeri poteſt. Colore tamen in ſpeciem probabiliori, quoddam aliud animæ genus, quæ intellectu ſolùm & potentiâ loco motivâ prædita ſit, niſi Synodus V. obſtaret, concedi poſſet. Sed talem etiam tamen vera Philoſophia ſpernit. Nam potentia loco motiva animalis non eſt ſine nutritiva, quæ ſpiritus animales ei fabricat, quibus tanquam inſtrumentis membra ſua movet. Sic enim omnium animalium motus progreſſivos exerceri videmus. Vnde non corporearum ſed ſpiritalium ſubſtantiarum eſt, ſolam potentiam loco motivam vitalem intellectui & voluntati conjunctam habere.

Reſtat igitur, ut motus localis cæli vitalis non ſit, nec ab anima informante, ſed ab Intelligentia aſſiſtente, vel à formâ inanimâ (qualis illa quæ gravia deorſum, levia ſurſum movet) impreſſus. Sed à formâ inanimâ Ariſtoteli & Peripateticis moveri non placet: igitur totus diſcurſus eò tandem appellit, ut ab Intelligentia aſſiſtente motus iſte fiat, quod S. Thomas 1. p. q. 70. a. 3. optimè probat.

ARTICVLVS IX.

Definitio animæ.

Ariſtoteles refutatis ſuo more veterum definitionibus, hanc nobis animæ definitionem ſubſtituit:

Ariſt. lib. 2. c. 1. de anima.

Anima eſt perfectio prima corporis naturalis, potentiâ vitam habentis. Quod fermè perinde valet, ac ſi dixiſſet: Eſt forma ſubſtantialis corporis viventis. Hæc autem forma eſt vita prima, à quâ vita ſecunda, ſive operatio vitalis profluit.

De voce Grecâ, ἐντελέχεια, quam *perfectionē* vertimus, Grammatici & Philologi litigant. Cicero & Politianus, ἐνδελέχεια ſcribendum contendunt. Argyropylus cum pleriſque, ἐντελέχεια potiùs; & Ciceronem Græcæ linguæ hîc ignarum fuiſſe, frendente Politiano, dicit.

Sed à partibus Argyropyli, hominis Græci, ſtare oportet. Nam ἐνδελέχεια, quæ *aſſiduitatem*, aut *aſſiduam agitationem*

ſignificat,

significat, vox est Aristotele longè vetustior, & promiscui usûs; ἐντελέχεια verò Aristoteli videtur peculiaris, idemque valet ac *perfectio*, vel *habitio perfectionis*. Vnde non ineptè Aristoteles formam hoc nomine appellat; quia ipsa cum subjecto suo compositum perficit & consummat. Non tam verò aptè, sed satis barbarè Hermolaus Barbarus ἐντελέχειαν, *perfectihabiam* vertit.

Per ergo ἐντελέχειαν πρώτην *perfectionem primam*, vel ut alij vertunt, *actum primum* (actus enim actuando materiam, perficit compositum) removentur à definitione omnes perfectiones, seu actus secundi: ut intellectus, & universæ potentiæ vitales animæ, quæ in eodem corpore naturali supponunt actum priorem, videlicet animam, à qua per naturalem dimanationem profluunt.

Interpretes quidam per *corpus naturale*, in definitione positum, materiam primam intelligi volunt. Sed insolens est, ut Aristoteles materiam primam appellet corpus naturale. Et expresse mox ait, animam *esse perfectionem, seu actum corporis naturalis, habentis principium motûs & quietis in semetipso*. Deinde, animam esse *talis corporis rationem & essentiam*.

Vnde *corpus naturale* propriè, sive pro composito ex naturis accipit; ut optimè S. Thomas exponit.

In corpore, cujus anima dicitur actus, inquit, *etiam anima includitur; eo modo loquendi, quo calor est actus calidi, & lumen actus lucidi. Non quòd seorsim sit lucidum sine luce, sed quia est lucidum per lucem.* S. Thom.

Corpus autem naturale in genere, restringitur ad corpus naturale animatum, per verba sequentia, *potentiâ vitam* (utique secundam, sive operationem vitalem) *habentis*. Cujus nempe vitæ secundæ illa ipsa perfectio prima est principium.

Definitur igitur anima directè & immediatè per ordinem ad corpus naturale quod ipsa constituit; indirectè verò & remotè, per ordinem etiam ad operationem vitalem. Nam illud corpus naturale non aliter specificari & distingui ab alijs corporibus naturalibus potuit, quàm per actionem vitalem, quæ à forma talis corporis naturalis profluit.

Arist.lib.2. c.2.de anima. Vnde poſtea per immediatum ordinem ad actiones vitales ſic eam definit: *Anima eſt principium primum vegetandi, ſentiendi, intelligendi, & movendi ſe localiter.* Et quia *Vnumquodque agens eſt* ἕνεκα τοῦ ἔργου *propter ſuam operationem*, ut finem; dicit hanc poſteriorem definitionem continere cauſam finalem prioris. Nam perfectio illa prima corporis naturalis &c. ſive anima, eſt agens quoddam, cujus finis eſt vegetare in plantis, ſentire in brutis, intelligere in hominibus, localiter movere in his & iſtis.

Lib. 2.c.3. de cælo.

Explicat etiam Ariſtoteles, quali potentiâ corpus animatum vitam ſecundam habeat. Non enim, inquit, quemadmodum τὸ σπέρμα *ſemen* animalium, καὶ ὁ καρπὸς *& fructus*, ſive ſemen arborum, quod περικαρπίῳ & fructu includitur. Nam hæc ſemina in potentiâ tantùm remotâ habent vitam ſecundam; quatenus in animal, vel plantam vitâ primâ animari poſſunt, ac deinde vitam ſecundam exercere. Corpus verò naturale quod per animam conſtituitur, potentiâ propinquâ vitam ſecundam habet; quandoquidem vitam primam, quæ vitæ ſecundæ fons & principium eſt, in ſe contineat.

Plutarchus autem & Laërtius definitioni Ariſtotelis addunt particulam, *organici*. Sed non ex mente Philoſophi. Nam *corpus naturale potentiâ vitam habens*, & *corpus organicum*, apud eum unum idemque valent. Vnde paulò pòſt definitionem ſuam totam ſub iſtis terminis repetit: *Eſt igitur anima perfectio prima corporis naturalis organici.* Nam corpora naturalia inanimata propriè organica non ſunt, ut ſuprà Artic. V. diſſeruimus. Neceſſaria autem animæ ſunt corporis organa, quia ad operationum vitalium exercitium illis inſtrumentis indiget.

Quia tamen Scaliger, Argenterius, Fienus, & Medici multi contendunt, animam in liquido & necdum organico animalium ſemine, actionem vitalem exercere, dum ipſamet ſibi prima corporis organa incipit conformare; idcirco definitio ſub iſtis concepta terminis (*Anima eſt perfectio prima corporis naturalis potentiâ vitam habentis*) certior eſt, quàm ſi loco, *potentiâ vitam habentis*, ſubſtituatur particula, *organici*. Si enim opinio illa vera eſſet (quam tamen infrà refutabimus) anima homi-

hominis, aut equi infusa liquido adhuc & inorganico semini, non esset propriè perfectio & forma corporis organici; esset tamen perfectio corporis potentiâ vitam habentis.

ARTICULUS X.

Quid vita secunda, sive actio vitalis.

ANte omnia, vita secunda debet esse actio, non in subjectum externum transiens, sed supposito suo aliquo modo immanens. Nam *viventia sunt*, ait post Aristotelem S. Thomas, *quæ seipsa movent.*

S. Th. lib. 4. c. 11. contra Gent.

Officium quippe animæ est, aliquâ actione immanente compositum suum ornare & perficere. Inanimata verò in materiam externam solùm agunt; ut ignis in lignum. Quin verò anima intellectiva, & sensitiva per actiones immanentes intellectuales & sensitivas, in compositum suum reflectantur, & illud perficiant, dubium nullum est.

Anima etiam vegetativa plantarum idem etiam evidenter facit; quando saltem plantam suam nutrit & auget. Sed quando aliud individuum generat, videtur non tam in se agere, quàm in materiam externam, ex qua novum individuum fabricatur.

Attamen etiam generando, in compositum suum sufficienter reflectitur & agit, ut actio ejus, saltem latè, immanens appellari possit: *in quantum humor plantæ intraneus in semen convertitur*, ait S. Thomas. Ac deinde: *In plantis*, inquit, *indicium vitæ est, quòd id quod in ipsis est movent ad aliquam formam. Est tamen vita plantarum imperfecta; quia emanatio in eis, licet ab interiori procedat, tamen paulatim ab interiori exiens quod emanat, finaliter omnino extrinsecum invenitur. Humor enim arboris primò ab arbore egrediens fit flos, & tandem fructus ab arboris cortice discretus, sed ei colligatus: Perfecto autem fructu, omnino ab arbore separatur; & in terram cadens, sementinâ virtute producit aliam plantam.*

S. Th. ibid.

Cujus simile fit etiam in generatione animalium. Nam anima vegetativa animalis, dicitur actione immanente generare, quantum

quantum ipsa potest, dum partem humoris corporis sui in semen excoquit; ex quo deinde in utero, tanquam terrâ suâ, formatur & ultimò generatur novus foetus.

Igitur ante omnia, ut initiò dixi, actio vitalis debet à vita prima sic emanare, ut in vivente ipso remaneat.

Sed tamen hoc adhuc ad vitalitatem non sufficit. Nam forma lapidis lapidem deorsum movet; nec tamen actio ejus est vitalis. Item forma aquæ calefactæ revocat aquam ad naturale frigus; nec tamen aqua vivit. Aristoteles, ut hoc argumentum solvat, negat lapidem & corpora gravia seipsa movere, quando cadunt versus centrum, sed moveri à causa generante. Similiter nec aqua est, quæ proprie reducit se ad frigus, sed reducitur à causa quæ illud elementum produxit.

Actio enim illa est naturalis resultantiæ, quæ non proximo agenti, sed remoto tantùm tribui solet. Nec sine ratione. Nam causa quæ dat esse, dat etiam consequentia ad esse, sive dat naturales proprietates, sine quibus illud esse imperfectum, & mutilum quodammodò esset. Munus quippe veri opificis est, non tantùm opus suum inchoare, sed illud etiã consummare. Sic qui animam producit, censetur naturales facultates quæ ex anima resultant, ei tribuere. Nam resultantia ista, est solùm appendix primæ & principalis actionis, quâ producta est illa natura, ex qua proprietas resultat.

Quando ergo primo instanti existentiæ naturæ, aut etiam tempore sequenti (quoties dispositio subjecti, aut occasio alia fert) ejusmodi naturalis proprietas à natura resultat & exilit, actio principalis agentis quod naturam illam produxit, censetur adhuc durare, & priorem suum effectum hôc additamento complere, mediante naturâ tali tanquam instrumento. Vnde quemadmodũ proijciens, non tantùm in principio motûs, quando lapis è manu exit, sed toto tempore quo impetus durat, dicitur per impetum illum tanquam per instrumentum separatum, lapidem movere; ita quamdiu, & quoties è natura lapidis resultat motus deorsum, agens quod naturam illam produxit, censetur per naturam lapidis, tanquam per instrumentum itidem à causa principali separatum, motum illum

illum efficere, & conari naturam à se productam ad naturalem suum statum reducere.

Hinc vita secunda, sive actio vitalis generaliter definiri potest, & solet: Actio immanens directa. Actionem directam vocant Philosophi, quæ non est naturalis resultantiæ. Talis enim directè & immediatè emanat à suo principali agente, non ex consequenti tantùm & indirectè; quemadmodum actio resultantiæ, quæ per modum sequelæ, appendicis, & accessorij cujusdam, ex termino directæ actionis resultat.

Hoc quoque hîc adnotandum est: Quòd etsi omne vivens (etiam irrationale) dicatur actione immanente directâ, modo quodam generali se movere; vivens tamen rationale, quando voluntariè agit, peculiari modo dicitur se à seipso & per se movere: quo modo non se movent agentia naturalia, non tantùm inanimata, sed etiam quæ vitâ vegetativâ, aut sensitivâ vivunt. Hæc enim non tam seipsa agere, quàm à natura agi, & in actiones suas cogi ac præcipitari dicuntur. Vnde breviter Aristoteles: *Neque inanimatum ullum*, inquit, *agere dicimus, neque etiam animatum, præter hominem.* Arist. lib. 1. c. 12. Magn. moral.

Hinc licet bruta, quando appetunt, aliter se moveant, quàm gravia, quando cadunt versus centrum (nam appetitus brutorum est actio vitalis, immanens & directa, casus gravium est actio per resultantiam, ut jam dictum est;) nondum tamen ad illam perfectionem & dignitatem se movendi perveniunt, quam vivens rationale exercet, dum per voluntatem appetendo, se movet. Mens enim humana, quia est imago Dei, ex quadam ἡγεμονικῇ ἐξουσίᾳ *principali & supereminenti potestate* ita se movet, ut cum expressâ, vel virtuali reflexione actum suum sibi imperet. Cujus indicium est, quòd indifferenter utrumlibet (ubi rationes utrimque sufficientes proponi possunt) eligere valeat.

Bruta verò, comparatione ad hunc modum agendi voluntarium, dum appetunt, dicuntur moveri potiùs, & compelli, cogique à natura sua, quàm seipsa movere. Appetitus enim eorum præceps est & effrenis more ceterorum agentium naturalium; cùm ratione careant, qua se refrenent. Vnde

D. Damasc. lib. 2. c. 27. Orthod. D. Damascenus: τὰ ἄλογα ἄγονται μᾶλλον, ὑπὸ τῆς φύσεως, ἤπερ ἄγουσι *Irrationalia animalia ducuntur potiùs à natura, quàm ducant.* Ac mox subdit: *Homo verò cùm sit rationalis, naturam potiùs ducit, quàm ducatur ab ea.* Et post eum D. Thomas: *Omne*, inquit, *quod est liberi arbitrij, agit, & non solùm agitur. Sed bruta non agunt, sed aguntur, ut Damascenus dicit: ergo bruta non sunt liberi arbitrij.*

D. Th. q. 24 a. 2. Verit.

Idem lib. 2. c. 48. contra Gent. Et alibi: *Ex hoc homo dicitur præ ceteris animalibus liberum arbitrium habere; quia ad volendum judicio rationis inclinatur, non impetu naturæ, sicut bruta.*

CAPUT II.

De conformatione corporis animati.

QVia Aristoteles corporis animati proprium esse dicit, organa habere, seu quibusdam partibus figurâ & temperie inter se distinctis, tanquam variâ supellectile instructum esse, quibus anima operationes suas vitales administrat; meritò Philosophi & Medici de fabro & causa efficiente horum organorum, ac totius conformationis corporis animati multa quærunt & differunt.

ARTICVLVS I.

Anima seminis non conformat prima membra fœtûs. Vallesius, Sennertus, Scaliger, Argenterius &c. rejecti.

PLurimi Medicorum semini plantarum, & animalium animam saltem vegetativam inesse, & ab ea fœtum conformari credunt.

Nescio, an Ciceroni quoque non eadem mens. *Nam sanguinem*, inquit, *bilem pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum, & totius corporis figuram, videor posse dicere unde concreta, & quomodo facta sint: per animum ipsum.* Sed certiùs & evidentiùs sensum suum alij explicant.

Vallesf. 2. c. 9. Contr. *Semen animalium*, inquit Valesius, *defert generantem facultatem, atque*

atque vivit vitâ plantæ; qua fruitur fœtus usque ad tempus sentiendi. Sennert. lib. de Consens. c. 9.
Et Sennertus: *Cùm potentiæ*, ait, *& operationes animæ propriissimæ in semine appareant, animam ei inesse negandum non est.*

Sed potentias & operationes animæ proprias in semine mero, & ante rudem saltem membrorum delineationem, non magis agnoscimus, quam in simiâ potentias & operationes hominis. Imitatur quippe solùm & simulat in quibusdam operationes vitales; sicut magnes similitudinem animæ vacuam, non animam verè habet.

Scaliger verò omnium brutorum seminibus animam non solùm vegetativam, sed etiam sensitivam, nec tantùm vialem, sed ejusdem ultimæ speciei quæ in ipsis genitoribus est, inesse contendit.

Vnde dicit, semen canis esse canem imperfectum, articulationibus tantùm *carentem, & mutilum canem integri canis esse parentem.*

Quanquam sanè potius dicere debuerit: Canem illum semineum liquidumque, ac sine capite, ventre, caudâ mutilum & mancum, non esse alterius integri canis parentem, sed sibimet ipsi ex suo semineo luto domum architectari; quandoquidem Scaliger censeat eandem numero animam esse, quæ primùm in semine liquido veluti natat, & postea in corpore consistenti, & membris suis expresso, operationes vitę exercet.

Vnde audacter addit, *Aristotelis perpetuam sententiam esse: In semine inesse animam, quæ sibi corpus fabricet.* In quo sanè Magistro suo, quem non solùm æstimat, sed pænè adorat, falsum imponit. Nec loca, quæ citat, amplius evincunt, quàm semini animalium vim conformatricem inesse: quod libenter damus, sed negamus inesse animam, ut paulò pòst latiùs disseremus. Iul. Scal. Exerc. 6.

Argenterius verò ne quidem à semine humano animam rationalem excludit, etsi eam à Deo creari, & immortalem esse affirmet. *Ceterùm*, inquit, *testes ipsi semen efficiunt, ob talem vim quam habent à natura: ut solus fructus (veluti poma, pira) semen suum in se efficit, in quo forma est singularum partium & totius. Eaq; forma in semine est actu: ut in semine hominis anima hominis est actu.* Argenter. Comment. 2. in Artem Gal.

eſt actu. Alioqui quomodo ſemen agentis, opificis, & artificis rationem habere poſſet, ſi in eo forma eſt ſolùm potentiâ? Id enim nullam agendi vim habere poteſt.

Vnde audaciſſimè & Magiſtraliter concludit: *Eſt ergo ſemen hominis iam homo, quia formam hominis habet. Deſunt ſolùm membra expreſſa, delineata, ac figurata.* Ab hac craſſa Philoſophia Democritus *Venerem damnavit, ut in qua homo alius exiliret ex homine.* Plin.

Sed ſi ita eſt: vir igitur ſine feminâ, verum hominem intra ſe & in vaſis ſpermaticis generat: & proinde qui ſe polluunt, homicidæ ſunt, & tot homines interficiunt, quot fundunt ſtillas ſeminis. Femina quoque, quia ſemen etiam ſuum, ut Medici cum Galeno cenſent, habet, & fabricat, ſua etiam homicidia, effundendo perpetrabit. Denique quando viri & feminæ ſemina in utero miſcebuntur, animas quoque duas in unum corpus, quod ex ijs ſeminibus fermentatur, commiſceri oportebit: unde in unoquoque humano corpore ſuis membris inſtructo, duæ erunt, ut minimùm animæ rationales & immortales, quarum una in ſemine paterno, altera in ſemine materno advecta fuerit.

Nec ſimile eſt, quod de pomorum ac pirorum ſemine addit Argenterius. Nam ſemina arborum, ut ſint fecunda & genitiva, non debent coaleſcere & fermentari ex diverſi ſexûs ſeminibus. Vnde pomum poteſt perfectum & ad novæ arboris generationem idoneum ſemen intra ſe concoquere, & uſque ad animæ alicujus introductionem perficere, ſine mixturâ ſeminis alterius ſexûs (ſi tamen etiam ſemen arboris animatum eſſe oportet;) quod Ariſtoteles etiam & nos negamus. Carnes enim & pericarpia pomorum, animam quidem ſuam habere, ſed proprium arboris ſemen, quod in illis continetur, inanimum eſſe dicimus.

Quomodo autem ſemen inanimatum corpus pro ſuperventurâ animâ conformet, quod impoſſibile credit Argenterius, poſtea viderimus.

Ariſt. lib. 2. c. 3. de generat. animal.

Certè Ariſtoteles negat ſemina & conceptus eſſe animatos, etiam animâ vegetativâ, antequam alimentum attrahant, & operationes vitales animæ vegetatricis exerceant. *Animam vegeta-*

vegetalem, ait Interprete Gazâ, *in seminibus & conceptibus nondum separatis, haberi potentiâ statuendum est, non actu; prinsquàm eo modo, quo conceptus qui iam separatur, cibum trahant, & officio eius animæ fungantur.*

Et postea, ovum, quod est pulli semen, ζῴου ὕλην *animalis materiam*, non animal appellat. Vt intelligas à Philosopho exerrare etiam Gardinium, qui affirmat ovum animal irrationale & avem esse. *Habet enim*, inquit, *in actu primo animam sensitivam, in se transfusam per coitum: ita ut extrinsecus advenire alia anima non debeat, ut pullus exurgat; sed tantummodò per incubationem hæc excitari, & in actum secundum deduci.* Lib. 3. c. 2. de generat. animal.

Prorsus ex sententia sacerdotum Ægypti, qui ova *carnes liquidas* appellabant, ideoque ijs, ut volatilibus abstinebant. Viderint ergo hujus Philosophiæ hodie Mystæ, quomodo Ferijs sextis ova, id est liquidos pullos sorbere audeant. S. Hieron. lib. 2. c. contra Iovin.

Veriùs, & Aristoteli consentienter apud Plutarchum Senecio, qui ait *Ovum adnatum quid esse, veluti sanguinem, & lac animalis, post nutritionem & concoctionem.* Si igitur ovum sit veluti lac gallinæ; certè si lac exanime sit, ut plerique omnes Medici censent, igitur nec ovum animatum erit. Vnde Aristoteles negat ova, & semina plantarum propriè mori; quia mori non potest, quod vitam in antecessum non habuit. Plut lib. 2 c. 3. Sympos. Arist. lib. de respirat. c. 17.

Alicubi tamen, scio, ova viventia vocat illa quæ à zephyrijs, sive subventaneis distinguit; non quia anima ἐνεργείᾳ & actu ipsis insit, sed quia quadam fecunditate vivunt, cùm sterilia non sint, quemadmodum ova subventanea; sed ex ipsis, ait Aristoteles, ἐνεργείᾳ ἔμψυχον *actu animatum*, sive pullus vivus generari potest. Lib. 2. c. 5. de generat. animal.

Animalium etiam involucrium semina dicit esse tertiæ concoctionis superflua recrementa; ideoque pusillos homunciones salaciores & fecundiores esse proceris, quia illi plus excrementi & seminis habent; cùm minus alimenti in corpusculorum suorum substantiam convertant, adeoque plus recrementi ijs superfluit. Concoctionum autem excrementa, ut bilis, melancholia, sudor &c. animata esse non solent.

Denique definitionem animæ explanans, negat corpus animatum Lib. 2. c. 2. de anima.

animatum eo tantùm modo *δυνάμει potentiâ* vitam ſecundam habere, ſicut habent ſemina arborum & animalium (potentiâ nempe ſolùm remotâ) ſed propinquâ. Quia videlicet, ut antè explicavimus, in corpore animato eſt ipſa ἐντελέχεια, ſeu actus primus, qui eſt principium vitæ ſecundæ, ſive operationis vitalis. In ſeminibus verò non eſt talis potentia propinqua ad vitaliter operandum, ſed ſolùm remota; quatenus ſunt capacia animæ, quæ eſt vita prima, unde fluunt poſtea illæ operationes vitales.

S. Th. lib. 2. c. 89. contra Gent. Hinc S. Thomas conſentienter, & adverſus illam Valleſij, Scaligeri, Argenterij, Sennerti imaginationem: *Ipſamet virtus*, ait, *quæ cum ſemine deciditur, & dicitur formativa, non eſt anima, neque in proceſſu generationis fit anima. Sed cùm ipſa fundetur, ſicut in proprio ſubiecto, in ſpiritu cujus eſt ſemen continuum, ſicut quoddam ſpumoſum; operatur formationem corporis, prout agit ex vi animæ patris*. Et alibi negat, *ſemen quaſi quoddam parvum animal in actu; ſed habere virtutem ad productionem totius corporis, derivatam ab anima generantis*. Et antea: *Virtus illa activa*, inquit, *quæ eſt in ſemine, ex anima generantis derivata, eſt quaſi quædam motio ipſius animæ generantis; nec eſt anima, aut pars animæ, niſi in virtute; ſicut in ſerra vel ſecuri non eſt forma lecti, ſed motio quædam ad talem formam.*

Idem 1. p. q. ult. a. ult.

Idem 1. p. q. 118. a. 1. ad 3.

Si igitur in ſemine, ne quidem eſt anima vegetativa, niſi poſtquam *alimentum trahere, & officio talis animæ fungi cœperit* (hoc eſt, ubi rudimentum ſaltem aliquod organorum, per quæ alimentum trahat, deproperatum & ſemifactum fuerit) ut ſuprà Ariſtotelem philoſophantem audiebamus; profectò multo minùs anima ſenſitiva aut rationalis, à principio, quando ſemen totum adhuc liquidum, informe, & inorganicum eſt, ei ineſſe poterit. Dignitas enim gradûs quem animæ in ordine formarũ univerſi obtinent (quantum experientiâ & ex communi ſapientũ ſenſu intelligi poteſt) organicas aliquas diſpoſitiones in materia ſua flagitat, antequam ſecundum ordinem naturæ, eam ingredi valeat. Et formarum inanimatarum (ut terræ, aquæ, ceterorumque elementorum, item lapidum, ac metallorum) vilitas eſt, quòd rudis & indiſcreta

partium

partium figuris materia ijs sufficiat.

Nec Apostolus Philosophiæ isti S. Thomæ & Peripateticæ contradicit, cùm resurrectionem mortuorum in rudi & familiari exemplo figurans ait: *Insipiens, tu quòd seminas, non vivificatur, nisi priùs moriatur.* Non enim vult in seminibus 1. Cor. 15. plantarum propriam vitam esse (aliàs jam essent vivificata ante seminationem) sed tamen *mori*, id est corrumpi, dicit, quia in terram jacta putrescunt & dissolvuntur: quomodo Poëta quidam olim cecinit,

Mors etiam saxis, marmoribusq́ venit.

Sic quoque Christus Dominus dixit, *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit*: Io. 12. morte videlicet metaphoricâ, si ipsum præcisè germen, quod propriè semen est, & in quo vis conformativa novæ segetis consistit, accipiamus. Aliàs pulpa ipsa grani, quæ modicum illud seminis germen circumdat (nisi vetustate evanida sit) re verâ vivit; quandoquidem in spica vitaliter nutriatur, ac in omnem dimensionẽ proportione servatâ crescat. Germen verò ipsum, est superfluum alimenti pulpæ; sicut semen animalium est excrementum inanime quod nutritioni testium superfluit. Vnde figura germinis triticei grani non est organica, sed germen eam figuram induit à concavitate loculamenti pulpæ, in quod secernitur dum adhuc molle est & in quo induruit.

ARTICVLVS II.

Opinio Argenterij, & quorundam Medicorum, qui animam rationalem semini adhuc informi, ad illud conformandum, inesse dicunt, ex sacris litteris refelli potest.

NOn tantùm opinio Argenterij, qui animam rationalem virili semini, etiam nondum è vasis spermaticis effuso inesse credit; sed etiam tot aliorum, qui saltem statim à concubitu & in prima mixtione & fermentatione cum semine alterius sexûs, ante omnem organorum delineationem

tionem, rude illud φύραμα animâ rationali animari volunt, ex ſacra Scriptura confutari poteſt.

Nam inprimis Cajetanus (etſi dubitem, an ad iſtam ſubtilitatem aſpexerit Apoſtolus) in Commentario 2. Cor. 5. contrarium colligit, ex iſtis verbis: *Scimus enim, quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis* (Græcè, τοῦ σκήνους *huius tabernaculi,*) *diſſolvatur; quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cælis.*

Cajet. 2. Cor. 5. Vbi duas iſtas voces, *tabernaculum,* & *domum non manufactam,* quas Apoſtolus è regione ſibi opponit, ſubtiliter & more ſuo penſiculans: *Corruptibile corpus dicitur domus tabernaculi,* ait Cajetanus, *ad ſignificandum, quòd eſt animæ domus, ut ab extrinſeco ei facta, quemadmodum tabernaculum. Nullius enim hominis anima efficit ſibiipſi corpus; quamvis alat & augeat. Contrà, glorioſum corpus dicitur domus non manufacta; quia ab ipſa anima glorioſa fit corpus glorioſum, & non ab extrinſeco. Fieri ſiquidem ab extrinſeco, ſignificatur per fieri manu; quia manufacta fiunt manifeſtiſſimè ab extrinſeco.*

Igitur, ſubtili Cajetano Interprete, corpus noſtrum terreſtre vocatur tabernaculum manu factum, quia non anima ipſum ab initio inhabitans, illud conſtruit (ſicut hirundo incola nidi ſui, lutum circa ſe componit;) ſed artifex externus, quomodo tabernaculum à ſcenopœo, qui in illo non habitat, manu conſui & fieri ſolet. Corpus verò glorioſum fiet ab anima inhabitante, cùm in inſtanti reſurrectionis, gloria animæ in corpus redundabit.

Sed capitalis locus eſt Exod. 21. ex quo intelligitur, animam rationalem non ingredi humani ſeminis materiam, niſi poſt aliquam membrorum conformationem. Ibi enim legimus iſtam legem:

Exod. 21. *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantem, & abortum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit* (Hebr. *ſi egreſſi fuerint nati eius, & non fuerit mors*) *ſubiacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri judicaverint. Sin autem mors eius fuerit ſubſecuta* (Hebr. *ſi mors fuerit*) *reddet animam pro anima.*

Vbi *mors*, non ſolùm matris, ſed etiam fœtûs intelligi debet, ut ſatis in textu Hebræo innuitur, qui indefinitè dicit, *Si mors*

Si mors fuerit: nempe matris, vel prolis. Imò lex iſta videtur præcipuè ad mortem fœtûs reſpexiſſe; quia ex alijs ibi ſcriptis legibus ſatis compertum erat, eum qui matris, aut cujuſlibet hominis ex utero in lucem editi homicidium perpetraſſet, mortis reum eſſe.

Quomodo verò fœtûs nondum editi homicidium factum eſſe, intelligi poſſet, commentariolo verſioni ſuæ addito, exponunt 70. Interpretes, ac locum illum ſic vertunt: *Si rixentur duo viri, & percuſſerint mulierem in utero habentem, & exierit puerulus eius ineffigiatus, mulctâ mulctabitur, prout indixerit vir mulieris. Si autem effigiatus fuerit, dabit animam pro anima.* Vbi ſignificant morte, quæ eſt homicidarum pœna, mulctandum eſſe, qui fœtum membris & figurâ humani corporis expreſſum & effigiatum, in ventre matris interfecerit; quia ejuſmodi fœtus, homo, & anima rationali præditus fuit. Si verò tali figura effigiatus non fuerit, non fore homicidij reum, quia embryonem tantùm, qui nondum homo erat, occidit. Vnde quod in Hebræo erat, *Si mors fuerit*, Græcè reddiderunt, ἐὰν δὲ τὸ παιδίον ἐξεικονισμένον ᾖ, *ſi verò puerulus effigiatus fuerit;* interpretantes, unde cognoſci debeat, an mors illa ſit mors hominis.

Pulchrè, & Afro virilique ſuo ſtylo id deſcribit Tertullianus. *Ex eo fœtus in utero homo, à quo forma completa eſt. Nam & Moyſi lex tunc aborsûs reum, talionibus judicat, cùm iam hominis eſt cauſa, cùm iam illi vitæ & mortis ſtatus deputatur.* Tertull. lib. de anima c. 37.

Vnde autem reputari poſſet, utrum mors eſſet hominis, an fœtûs vitâ humanâ nondum animati, obſcurũ erat; & ideo 70. Interpretes, ut ſigno aliquo externo id intelligi valeret, puerulì effigiem aſpiciendam ſuggeſſerunt; quæ ſi humana eſſet, vitá hominis vixiſſe intelligeretur, & excuſſor ejus, pœnæ talionis homicidarum ſubjaceret.

Et quamquam ea explicatio non expreſſa inveniatur in Hebræo, æſtimanda tamen eſt, propter 70. Interpretum auctoritatem; quorum verſione Eccleſia ab initio, & ipſi Apoſtoli uſi ſunt: quia *Spiritus qui in Prophetis erat*, ut ait S. Auguſtinus, *quando illa dixerunt, idem ipſe erat etiam in Septuaginta viris,* S.Auguſt. lib. 18 c.43 Civit.

F

viris, quando illa interpretati sunt. Et quod maximè ad rem nostram facit, dicit eos qui Græcam editionem Septuaginta ex Hebræorum codicum inspectione emendare aggressi sunt, *non ausos detrahere quod Hebræi non habebant, & Septuaginta posuerunt; sed tantummodò addidisse quæ in Hebræis inventa, apud Septuaginta non erant.* Et postea: *Quidquid verò est apud Septuaginta, in Hebræis autem codicibus non est, per istos maluit, quàm per illos, idem Spiritus dicere; sic ostendens utrosque fuisse Prophetas.*

Accessit denique nupera Sixti V. Pontificis auctoritas, qui in limine Græci Textûs Septuaginta Interpretum, jussu ejus emendati ac editi, hoc præfatur: *Volumus & sancimus, ad Dei gloriam, & Ecclesiæ utilitatem, ut Vetus Græcum Testamentum juxta Septuaginta, ita recognitum & expolitum, ab omnibus recipiatur, ac retineatur; quo potissimùm ad Latinæ vulgatæ editionis, & veterum SS. Patrum intelligentiam utantur: Prohibentes, ne quis de hac novæ Græca editione audeat in posterum, vel addendo, vel demendo, quidquam immutare.*

SS. Patres quoque discrimen illud effigiati & ineffigiati, sive formati & informis fœtûs, à 70. Interpretibus insinuatum, passim recipiunt: quorum aliquot testimonia etiam in Canones sacros redacta sunt. Vt istud S. Augustini: *Quod lex non formatū puerperium noluit ad homicidium pertinere, profectò nec hominem deputavit quod tale in utero geritur.* Etsi tamen (ut nihil dissimulemus) videatur ambigere, an etiam ante expressam in fœtu hominis effigiem, anima rationalis in eo non delitescat. *Si enim,* addit paulò pôst, *illud informe puerperium iam quidem fuerit, sed adhuc quodammodò informiter animatum (quoniàm magna de anima quæstio non est præcipitanda indiscussa, temeritate sententiæ;) ideo lex noluit ad homicidium pertinere: quia nondum potest dici anima viva in eo corpore quod vitâ (* secundâ *) caret; si talis est in carne nondum formatâ, & ideo nondum sensibus præditâ.*

Caus. 32. q. 2. c. 8. 9. 10. S. August. q. 80. in Exod.

Ista enim S. Augustini verba respiciunt illam ejus dubitationem, quæ ad finem usque vitæ ei duravit: An non solùm caro nostra, sed etiam anima sit ex traduce. Ita videlicet, ut sicut semen, ex quo fabricatur corpus, deciditur à corpore parentis; ita anima fœtûs ab ejusdem parentis animâ decidatur,

seu

ſeu potiùs accendatur, velut candelæ unius flamma ab altera. In hanc enim partem ſollicitabatur S. Auguſtinus, quia hac ratione videbatur facilior & intelligibilior modus explicandi, quomodo peccatum originale, quod animam afficit, à parente in filium per originem trajiceretur.

Sed tamen nunquam id S. Auguſtinus affirmaverat. Vnde cùm Iulianus falsò ei opinionem illam adſcriberet; eo quòd dixiſſet, omnes homines in Adamo unum fuiſſe, homo autem nihil aliud eſſet, quàm *anima & corpus ſimul:* Reſpondet ei Auguſtinus: *Omnes qui ex illo nati ſunt, ille unus fuerunt, ſive ſecundum ſolum corpus, ſive ſecundum utramque hominis partem, quod me neſcire confiteor, nec me pudet, ut vos, fateri neſcire quod neſcio.* Lib. 2. c. 178. Oper. imperf.

Ecce igitur, ut in Opere iſto ultimo, cui immortuus eſt, ſe neſcire fateatur, An *ſecundum utramque hominis partem*, corpus ſcilicet & animam, omnes non fuerint unum in Adamo, tanquam in cauſa utriuſque partis efficiente.

Alibi quoque ait, *ſcrupuloſiſſimè inter doctiſſimos quæri ac diſputari (quod utrum ab homine,* inquit, *inveniri poſſit, ignoro) quando incipiat homo in utero vivere. Vtrum ſit quædam vita & occulta (* in ſemine informi, ut ſtatim pòſt ſignificat*) quæ nondum motibus viventis appareat.* Verùm licet dicat ſe neſcire, quia non certò ſciebat, longè tamen probabilius eſſe exiſtimabat (quod veriſſimum eſt) animam rationalem cum ſemine à parente in prolem non traduci; ſed formato & conſtructo jam corpore, à Deo ſolo creari, & corpori tanquam domicilio, extrinſecùs infundi, atque tunc demum hominem generari, & inde fœtuum homicidia incipere. Enchirid. c. 86.

Hinc cùm Iulianus & Pelagiani Traduciarium eum appellarent, calumniam iſtam à ſe reſpuens: *Aiunt nos,* inquit, *animam traducem, cum peccati traduce contueri. Quod ubi & quando in eorum, qui adverſus iſtos defendunt Catholicam fidem, vel ſermonibus audierint, vel litteris legerint, neſcio. Quia etſi invenio à Catholicis de hac re aliquid ſcriptum, nondum contra iſtos fuerat veritatis ſuſcepta defenſio, neque id agebatur, ut eis reſponderetur.* Vbi, credo eum ad Tertullianum reſpicere, qui non ſolùm corpora, ſed etiam *animas* poſterorum *ex una* Adami *anima* dicit *redundare,* Lib. 3. c. ult. ad Bonif. Tertull. c. 25. de anima.

 & cum

& eum carnis figulatione compingi, atque produci.

Non igitur Traducianorum numero accensendus Augustinus, sed potiùs ijs, qui materiæ jam formatæ & membris humani corporis expressæ animam rationalē demum immitti censuerunt. Et in eadem classe & mente S. Hieronymus: *Semina*, inquit, *paulatim formantur in uteris, & tam diu non reputatur homo, donec elementa confecta suas imagines membraq́ suscipiant.*

S. Hieron. q. 4. ad Algas.

Canonem autem *Moyses* omitto; quia ex Pseudo-Augustino, ut Majores nostri Lovanienses rectè adverterunt, desumptus est.

Auctor q. vet. & novi testam. q. 23.

Huc etiam addi potest Bulla Sixti V. An 1587. qua omnes voluntariorum homicidarum pœnas fulminat in procurantes abortum *tam animati, quàm inanimati, formati, vel informis fœtûs.* Vbi animatum & formatum, inanimatum & informe pro ijsdem habet.

Quas tamen pœnas Gregorius XIV. ad terminos Iuris communis, & ad homicidas fœtus animati formati revocavit.

Fallùntur autem qui putant 70. Interpretes in Hebræo legisse, *ischon*, id est *puerulus*, vel *virunculus*, pro *ason*, id est *mors*. Nam παιδίον αὐτῆς *puerulus ejus*, respondet Hebrææ voci *ieladecha*, id est *nati eius*, non autem voci *ason*, sive *mors*. Deinde inter litteras Hebraicas, Schin (qua scribitur *ischon*) & Samech (qua scribitur *ason*) nimis evidens est discrimen, ut falli potuerint 70. Interpretes, accipiendo unam pro altera.

Exod. 21.

Propheta quoque, & summus Philosophus Iob, humani corporis conformationem describens, corpori suis membris & organis instructo animam rationem demum supervenire, non materiam rudem adhuc & inorganicam subire significat. *Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me* (quando in prima mea origine conditus sum de limo terræ) *& in pulverem reduces*: quoniam primo homini peccatori dixisti, Pulvis es & in pulverem reverteris.

Iob. 10.
Gen. 2.
Gen. 3.

Et deinde ad secundam originem suam progressus, qua non ex luto jam, sed ex semine in utero matris est concretus: *Nonne*, inquit, *sicut lac mulsisti me?* Hebr. *effudisti me?* Quali origine, dicitur filius egredi de femore, de lumbis, aut utero patris sui.

Exod. 1. 2. Reg. 16. 2. Paral. 6. &c.

Dicit

Dicit autem, *ſicut lac*; quia ſemen humanum ἀφρῶδες καὶ λευκὸν ſpumoſum & album eſt inſtar lactis, ut Ariſtoteles ait. *Et ſicut caſeum me coagulaſti?* Quando ſemen paternum cum ſemine materno, in utero coagulatum & fermentatum eſt.

Quod poſtquam factum fuit, *Pelle & carnibus veſtiſti me*. Sed tamen antè, *Oſſibus & nervis compegiſti me*. Inter enim hæc duo orationis membra, ordo eſt inverſus. Secundum enim modernos & Experientiſſimos Anatomicos, in fœtu adhuc toto ſemineo, priùs oſſium & nervorum lineamenta tenduntur, quàm in ipſum matris ſanguis attrahatur, ex quo carnes, & parenchymata coagulantur.

Denique, ubi fabrica tota humani corporis, quantum ad partes illas principales fuerit abſoluta: *Vitam* inquit (per animæ rationalis infuſionem) *& miſericordiam* (varia miſericordis tuæ beneficentiæ munera, ut animæ facultates, ingenium, & multarum virtutum moralium qualiacumque ſemina, ut quidam explicant; vel potiùs, ne remanerem naturaliter filius iræ, ſicut ceteri, ut S. Auguſtinus mavult) *tribuiſti mihi.* Et denique, *viſitatio tua* (qua perpetuò mihi ades, & gubernas) *cuſtodivit ſpiritum meum.* S.Aug.lib. 5. c. 13. contra Iul.

Talem quoque ordinem inter formationem corporis in utero matris, & animæ rationalis infuſionem, ſimilitudine quadam indicaſſe videtur Deus, quando *formavit* primum *hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem* ſtatuæ ſic à ſe formatæ, & omnibus ſuis membris expreſſæ, *ſpiraculum vitæ.* Gen. 2.

Denique ejuſdem rei imago, in illa corporum regeneratione apud Ezechielem apparet. Vbi poſtquam *acceſſerunt oſſa ad oſſa, unumquodque ad iuncturam ſuam, & nervi & carnes aſcenderunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper; ſpiritum* tamen adhuc *non habebant.* Sed ubi *à quatuor ventis venit inſufflans ſpiritus, & ingreſſus eſt in ea, vixerunt, ſteteruntq; ſuper pedes ſuos.* Ezech. 37.

Hanc denique, de præformatione corporis ante animæ rationalis adventum doctrinam, in ſuis Paſtoralibus & Ritualibus Libris Eccleſia ſequitur. Nam eos tantùm infantes, aut abortus baptizari præcipit, qui humana effigie inſigniti ſunt; effluxiones verò minimè, etiamſi membranâ aliquâ incluſæ,

& ſtamina quædam ac rudimenta inchoatæ conformationis in ijs apparerent. Qualis fuit genitura ſex dierum à concubitu quæ effluxit Pſaltriæ, ad imperium Hippocratis ſepties ex alto deſilienti. *Similis autem erat*, inquit, *ovo crudo, ablatâ exteriore teſtâ, in quo humor contentus membranâ interiore, ruber & rotundus pellucebat. Conſpiciebantur quoque fibræ albæ & tenues in illo humore membranâ contento, cum ſanie craſſa & rubra; & ipſa membrana, parte exteriore, ad inſtar ſugillatorum, cruore ſuffuſa erat.*

Hippocrat. lib. de nat. pueri.

Ejuſmodi tamen effluxiones, ſi vera eſt ſententia Argenterij, Fieni, & aliorum, anima rationali animatæ ſunt, & baptizari deberent. Quorum proinde opinionem inſignis abſurditatis damnat S. Anſelmus. *Quod enim*, ait, *mox ab ipſa conceptione* (id eſt ſeminum permixtione ad ordiendam conformationem, ut Medici nomen conceptionis uſurpant) *infans rationalem animam habeat, nullus humanus ſuſcipit ſenſus. Sequitur enim, ut quoties ſuſceptum ſemen humanum, etiam ab ipſo momento ſusceptionis, perit, antequam perveniat ad humanam figuram, toties damnetur in illo anima humana; quoniam non reconciliatur per Chriſtum: quod eſt nimis abſurdum.*

S. Anſel. lib. de concept. virginal. c. 7.

Denique, ſi anima rationalis ſui corporis conformationem orditur; ergo in molis, & Fratribus Lombardorum, ac in monſtris humana ſpecie carentibus, qualia interdum feminæ in lucem edunt, inerit anima rationalis. Nam molæ fibras & venas, ac alia primæ conformationis rudimenta habent. Fratres verò Lombardorum (ſic vocant Medici, quia in Lombardia feminæ ſæpiùs tales partus gignunt) membris etiam omnibus in harpiam, aut feram beſtiam, aliudve monſtri genus, volucre interdum, aut involucre, perfectè deformati, non tantùm primis lineamentis inchoati, viſuntur. Quales etiam in Belgio, & ſemel Lovanij in vicinia noſtra, editos ſcimus.

Admirabile exemplum, ex muliere Zelanda dabit tibi Levin. Lemnius Lib. 1. c. 8. de Occult. Iſtud verò erat, ait, *adunco roſtro, longo teretiq; collo, oculis vibrantibus, cauda acuminata, eximiâ pedum agilitate. Quod poſt primum lucis intuitum, conclave ſtridoribus implevit, atque ultrò citroq; diſcurrens latebras quærebat. Ac tandem mulieres pulvinis ipſum impetentes, & ſuffocantes peremerunt.*

Lemn. lib. 1. c. 8. Occult.

Hoc

Hoc quoque monstri genus à feminis etiam Belgicis interdum (etsi rarò) edi narrat, & id *ex multo brassicarum esu & cerevisiarum potu* fieri credit Lud. Vives. Lud. Vives lib. 1. de anima.

Et Tornamira causæ non absimili, generationem Fratrum Italicorum adscribens: *In Italia*, inquit, *dicuntur Fratres Lombardorum, quia in eorum terra multum generantur, causâ multiplici. Quia illæ mulieres abundant spermate proprio, & quia comedunt fructus & herbas in patella.* Tornamir.

Vnde liquet, ex impuro sanguine matrum, & uteri recrementis, quorum abundantia ex brassicarum & ejusmodi herbarum frequenti esitatione provenire solet, etiamsi semen paternum sincerum foret, talia monstra generari. Hinc Medicus alter ait in Apulia quoque tales Fratres interdum gigni, *propter corruptionem nutrimenti. Quia dicitur*, inquit, *communiter, quòd Italicæ feminæ pessimè vivunt (sicut ex fructibus & herbis) sed bene induunt.* Gordon.

Veluti ergo statuarius & plastes aliàs minimè malus, ex materia inobedienti & inepta deformem, & ab idea artis delirantem imaginem format; ita virile semen, quantumvis artifex & generosum, si in immundi uteri cloacam cadat; aut si etiam opere jam rectè instituto, immunda ejusmodi colluvies superveniens ipsum interturbet, membra & figuram humani corporis inchoatam, ad brutam vel abnormem aliam detorquebit.

Quæro igitur, cur tales Lombardorum, aut Zelandorum Fratres, non sint re verâ homines, si anima rationalis à principio semen humanum ingrediatur, ut ipsum conformet? Nam talia monstra, ut Medici fatentur, à virtute conformatrice humani corporis impeditâ & delirante proveniunt: unde si illa virtus sit anima ipsa, vel facultas animæ rationalis; sanè ipsa in Fratre Lombardo, absoluto opere suo, quantumvis denormi & monstroso, remanebit. Atque ita verus homo erit, & baptizare illud, non pulvinarium conjectu obruere & suffocare oportebit. Cùm tamen obstetrices quæ tales partus enecant, nemo culpet.

ARTICV-

ARTICVLVS III.

An solus Deus conformet membra corporis humani in ventre matris.

Iob. 10. SCriptura sacra multis locis videtur id palàm significare. *Ossibus & nervis compegisti me*, aiebat Iobus, explicatus Artic. præcedente. *Priusquam te formarem in utero, novi te*, ait Deus ad Ieremiam. Et Psaltes: *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum non considerat?*

Ierem. 1.

Psal. 92.

1. Cor. 12. Et Apostolus: *Posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit.* Et iterum: *Seminas nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus ceterorum: Deus autem dat illi corpus, sicut vult.* Alibi Deus comparatur figulo, qui ex *eadem massa facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam.*

1. Cor. 15.

Rom. 9.

Vnde SS. Patres sacræ Scripturæ doctrinam sequentes, & phrasim usurpantes, passim dicunt Deum, sicut initio hominem unum ex luto, ita nunc ex semine ceteros architectari. *Quis enim Christianus ignorat*, clamat S. Augustinus ad Iulianum, *quòd ille qui primum hominem fecit ex pulvere, omnes fabricetur ex semine?* Et alibi eundem dicit auctorem rotunditatis pomi, qui & cæli. *Quâ vi divinâ*, inquit, *& ut ita dicam, effectivâ, quæ fieri nescit, sed facere, accepit speciem, cùm Mundus fieret, & rotunditas cæli & rotunditas solis; eâdem vi divinâ & effectivâ, quæ fieri nescit, sed facere, accepit speciem rotunditas pomi, & ceteræ figuræ naturales* (ut rotunditas capitis, vel oculi) *quas videmus in rebus quibuscumque nascentibus, non extrinsecus adhiberi, sed intimâ Creatoris potentiâ, qui dixit: Cælum & terram ego impleo, & cujus sapientia attingit à fine usque ad finem fortiter & disponit omnia suaviter.*

S. August. lib. 3. c. 17. contra Iul. Lib. 12. c. 15. Civit.

Ierem. 24.

Sap. 8.

Nec opus alia testimonia congerere, quæ ex hoc eodem Augustino, aut alijs Patribus possunt. Spiritûs sancti enim stylo scribunt, ut dixi, qui in Scripturis suis, Deo corporum & rerum omnium architecturam & conditionem tribuit. Vnde eos eodem sensu & modo, quo Scripturas sic loquentes, interpre-

interpretari oportet. Scripturæ verò causas secundas, sub architecto Deo ministrantes, minimè excludunt. Nam ecce poma, quæ Deus in arboribus rotundat & maturat, quia id ministerio solis & siderum facit, non tantùm Dei, sed etiam *cæli, & solis ac lunæ poma* vocantur. Deutor. 33.

Attamen Deus intimiori & *vehementiori*, ut S. Thomas loquitur, efficaciâ in effectus creatos, quàm causa secunda, influit; & propterea creator, conditor, & auctor omnium effectuum (modò malitiam moralem non involvant) dicitur; quos titulos SS. Patres causis secundis nec tribuunt, nec bellè ac in rigore tribui possunt. Rationem ejus rei S. Augustinus loco proximè citato insinuat: Quia *Dei occulta potentia cuncta penetrans incommutabili præsentia facit esse quidquid aliquo modo est, in quantumcumque est: quia nisi faciente illo, non tale, vel tale esset, sed prorsus esse non posset.* Quæ verba significant, quòd propter essentialem rei creatæ à divina potentia dependentiam, Deus omnem creatam existentiam ex suo nihilo immediatè extrahere debeat; & si quando causa secunda operi huic manum etiam suam misceat, eam Dei omnipotenti manu non minùs quàm ipsum effectum, sustentari oporteat. Et hoc est, quod SS. Patres vocant *creare*, aut *condere* aliquam creaturam; quod soli Deo dicunt competere. Vnde Augustinus: *Multi parvuli deformes, multi orbi, vel morbidi, multi horridi monstrosiq; nascuntur; nec ideo illam totam substantiam, omnesq; partes ejus, & quidquid in ea substantialiter existit & vivit, potuit creare, nisi unus, bonus, & verus Deus.*

D.Th. lib. 2 c. 89. contra Gent.

S. August. lib. 12. c. 25. Civit.

Lib. 6. c. 10. contra Iul.

Nam rem creare Augustino est altissimo modo in eam, & usque ad ultimas, ut sic dicam, essentiæ ejus radices actione sua illabi, & essentialis dependentiæ fune, eam è suo nihilo ad existentiam extrahere.

Non tamen semper, ubi Deus tali essentiali influxu, cum causa secunda ad effectum concurrit, creator, conditor, & auctor talis effectûs dici potest; sed solùm quando non tantùm externâ causalitate, sed internâ etiam voluntate effectum illum attingit. Quod fit, quando in tali effectu sibi complacet, & ex ista complacentia omnipotentiam suam ad illum

efficiendum applicat. Vnde pravorum noſtrorum affectuum creator, conditor, auctor non dicitur; quia ex ultronea voluntatis ſuæ complacentia, in eos nobiſcum non influit, ſed à prava voluntate noſtra velut attractus, ad cooperandum ex generali cauſæ primæ officio condeſcendit. Probat verò eleganti exemplo S. Auguſtinus, Deum omnis fœtûs in utero matris, ac omnis creaturæ eſſe formatorem & conditorem. Nam, *ſi non fabros & architectos*, inquit, *ſed Reges, quorum voluntate, conſilio, & imperio urbes fabricatæ ſunt, ut Romulum Romæ, Alexandrum Alexandriæ, dicimus conditores: quanto potiùs non niſi Deum debemus conditorem dicere naturarum; qui neque ex ea materia facit aliquid quam ipſe non fecit, nec operarios habet, niſi quos ipſe creaverit; & ſi potentiam ſuam, ut ita dicam, fabricatoriam rebus ſubtrahat, ita non erunt, ſicut anteqam fierent, non fuerunt.*

S. Auguſt. lib. 12. c. 25. Civit.

Videte comparationem & antitheſin. Romulus vocatur Romæ conditor, quia ſola voluntate, conſilio, & imperio admovit fabros non à ſe creatos, qui materiæ non à ſe creatæ, *ſpeciem urbis forinſecus*, ut antè Auguſtinus dixerat, *imponerent*. Deus verò non tantùm ſic voluntate conditor, ſed etiam opere faber eſt. Nec talis faber, qui materiæ alienæ figuram artificialem extrinſecus tantùm circumponit, ſed qui etiam in intimam rei eſſentiam activitate ſua penetrat; & materiam non ab alio, ſed à ſe factam, in opus ſuum adhibet. Si denique cauſas ſecundas ad idem opus cooperatrices convocare lubet, iſtæ quoque ab eodem conditore factæ ſunt, nec manum operi admovere, niſi ipſo adjutore valent. Nec denique ipſum opus poſtquàm ex nihilo ſuo extractum, vel momento temporis, niſi ſuppoſitâ Dei manu, poteſt ſubſiſtere.

Tot igitur titulis, ſupra Romulum & urbium conditores, Deus corporis humani & totius hominis, à primis & imis fundamentis eſt conditor; etiamſi non ſolus, ſed famulantibus cauſis ſecundis, illud opus inchoët, promoveat, & conſummet.

Et de cauſis ſecundis in ſemine latentibus, bellè & manifeſtè alibi S. Auguſtinus: *Ipſa jam membra omnia*, inquit, *ſunt latenter in ſemine; cùm etiam natis nonnulla adhuc deſint, ſicut dentes,*

Lib. 22. c. 14. Civit.

dentes, ac si quid ejusmodi. In qua ratione uniuscuiusque materia indita corporali, jam quodammodo, ut ita dicam, liciatum esse videtur (veluti tela in licijs & staminibus suis jam est, cùm textor eam orditur) *quod nondum est; imò quod latet, sed accessu temporis erit, vel potiùs apparebit.*

Et hinc, quia in diversis seminibus sunt alia licia & stamina, sive aliæ seminales (ut alibi S. Augustinus vocat) rerum rationes; ideo Deus principalis artifex, ex uno semine triticum, ex alio hordeum, ex hôc hominem, ex isto equum conformat. Et licet *det unicuique semini proprium corpus, sicut vult,* ut Apostolus ait; rationes tamen volendi hoc corpus fabricare præ illo, præmisit ipse in semine; ideoque ex semine bovis nunquam equum, nec ex semine equi unquam bovem solet fabricare. Quemadmodum enim aves diversæ speciei, & Deus cum ijs, non unius ideæ & figuræ nidos ædificant; ita vis plastica diversi seminis aliter & aliter corpus suum configurat, sub manu & directione omnipotentis & omniagentis Plastæ, Dei. 1. Cor. 15.

Vnde etsi verum sit, quod paulò antè, cum adversario suo Iuliano, dicebat S. Augustinus: Deum eundem esse, qui jam fabricat homines ex semine, & qui olim Adamum fabricavit ex pulvere; non tamen ijsdem instrumentis, aut eodem modo. Causas enim seminales instrumentales jam invenit in semine, quæ non fuerunt in agri Damasceni (ex quo Adam plasmatus creditur) pulvere. Cui doctrinæ firmandæ etiam hoc argumentum jam mihi se ingerit. Quòd illi errores naturæ qui in corporum quorumlibet conformatione miscentur, abesse deberent ab opere quod solâ Dei manu, sine alio instrumento, fabricaretur. Et tamen tam multi & spissi sunt ejusmodi errores, ut Aristoteles dicat, Quòd *veluti in artefactis, ita in naturæ operibus plura sint prava, quàm proba.* Adeoque sicuti in picturis & statuis nihil est tam emendatum, quin ad elegantiam aliquid addi possit; ita in conformatione vultuum & membrorum animati corporis semper est aliquid, quod sciens & curiosus quispiam aliter positum malit. Imò naturam ab arte hîc superari Scaliger censet, & audacter dicit: Lib. 3. c. 17 contra Iul. Aristot. Sect. 10. Problem.

Scalig. Exerc. 307. *Naturam in eo superat ars*, inquit, *quia multis eventis à primo homine symmetria illa depravata fuit. At nihil impedit plastem, quominùs attollat, deprimat, addat, demat, torqueat, dirigat. Equidem ita censeo: Nullum unquam corpus humanum tam affabrè fuisse à natura factum (duo scilicet excipio, unum primi hominis, alterum veri hominis veri Dei) quàm perfectè finguntur hodie doctis artificum manibus.*

Meritò igitur, si Scaligero credimus, cùm Petronius olim formosissimam per hyperbolen mulierem signare vellet, *mulierem omnibus simulacris emendatiorem* appellavit.

Si tamen non tantùm faciem, aut totius corporis externam superficiem aspiciamus, sed etiam interiora organa, per ductus, ambages, & labyrinthos suos gyrantia inspiciamus; nullus plastes Polycletus, nullus Archimedes machinarius, naturæ admirabilissimum istud opus superare, imò propinquâ imitatione accedere valebit; cùm ne quidem imaginatione & ideâ artis comprehendere possit.

In illa etiam superiori duorum formosorum corporum exceptione, Adami, & Christi (quæ supra omnium plastarum & artificum artem esse putavit, quia facta & figulata immediatè Dei manibus) uxorem illius omittere non debuit. Nam circa costam ex qua fabricata est, Deus etiam faciei & totius corporis pulpas ijsdem manibus circumposuit, & lineamenta circinavit.

Ex dictis jam patet, quomodo Scripturæ initiò citatæ, quæ Deo conformationem fœtûs in utero tribuunt, sint exponendæ. Deus quippe causa principalis est, ceteræ tantùm instrumentariæ. Fabro autem potiùs effectus tribuitur, quàm securi. *Verè dicitur Deus segregare ex utero*, ait S. Thomas, *licet sit opus naturæ, quæ est quasi instrumentum Dei: quia opera etiam nostra tribuuntur Deo, sicut principali auctori, Isa. 26. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis &c. Sicut & effectus principali agenti attribuuntur. Ideo dicitur Iob. 10. Pelle & carnibus vestisti me, &c.* Et alibi adhuc expressiùs & impressiùs: *Deus*, inquit, *est propriè causa ipsius esse universalis in rebus omnibus, quod inter omnia est magis intimum rebus; unde sequitur, quòd Deus in omnibus intimè operetur.*

S. Tho. ad Galat. lect. 4.

Tho. 1. p. q. 105. a. 5.

operetur. Et propter hoc in sacra Scriptura, operationes naturæ Deo attribuuntur, quasi operanti in natura, secundum illud Iob. 10. Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me.

Eadem ratione dicitur Deus *vestire lilia agri*, & plantis *incrementum dare.* Matt. 6. 1. Cor. 3.

ARTICVLVS IV.

Angelos non esse fabros primi domicilij animæ.

DIximus nec Deum solum, nec animam ipsam rationalem, sensitivam, aut vegetativam ordiri prima lineamenta corporis figurandi ex semine. Semen quippe esse ab initio inanimatum, ex Aristotele, & aliunde probavimus.

An igitur Genios, quos Angelos vocamus, fortasse hujus operis administros facimus? Hanc enim cogitationem excitat nobis Tertullianus. *Omnem hominis*, inquit, *in utero serendi, struendi, fingendi paraturam aliqua utique potestas, divinæ voluntatis ministra modulatur; quamcumque illam rationem agitare sortita:* nos stylo Scholastico diceremus, *Cujuscumque rationis sit.* Pergit deinde Tertullianus: *Hæc æstimando*, ait, *etiam superstitio Romana Deam finxit Alemonam, alendi in utero fœtus. Et Nonam, & Decimam, à sollicitioribus mensibus* (sunt enim matres nono, aut decimo gestationis mense, magis sollicitæ, cùm jam in vicino est partus) *& Partulam, quæ partum gubernet, & Lucinam, quæ producat in lucem. Nos officia divina, Angelos credimus.* Tertull. lib. de anima c. 37.

Ecce, refutatis falsis istis Dearum numinibus, officia Angelorum Deo & Naturæ ministrantia substituit.

Quid si ergo, Angelum futuri mox homuncionis Custodem, prima membrorum ejus fila & lineamenta ducere, & unamquamque ingeniosæ istius machinulæ particulam suo situ & ordine disponere dicamus, & ab isto officio Figulinum appellemus?

Fortasse enim tali etiam aliquo ejusmodi ministro, in primi hominis figulatione Deus est usus, qui per invisibilia Ange-

lorum ministeria ipse invisibilis, visibilem Mundum gubernat. Licet enim SS. Patres opinionem illam Origenis, Philonis, & Hebræorum (Quòd Deus Pater Angelis, lutum & operam suam ministrantibus, loquatur, cùm ait, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*) ne argumentum unum, ex hoc loco adversus Arianos promptum, manibus ipsorum excidat, duriter refellant; non negant tamen Angelos, sub manu & rotâ ejus, tanquam archifiguli, lutum figurasse, venas & arterias ceterosque interaneorum meatus perforasse, omnemque membrorum paraturam & supellectilem discrevisse: modò non ad ipsos, sed ad socias SS. Trinitatis personas verba ista æterni Patris, *Faciamus hominem &c.* dirigantur. Quid igitur præter morem faciet Deus, si in prima cujusque hominis, aut animantis ex semine coagulatione, ministerium Angelicum advocet? Certè enim, si tam ingeniosum & stupendum opus, quod omnes Archimedis machinas, omnia Mundi horologia admiratione superat, Deus non solus componit & concinnat; quos majoris ingenij & industriæ in hoc opere famulos, quàm Angelicas mentes ei dare possumus?

Gen. 1.

Deinde, in corporum humanorum regeneratione, Angeli, nullo Theologorum dubitante, pulveres colligent, ut iterum coagulentur quæ soluta & dispersa fuerant. Cur non igitur similem manum accommodent in prima generatione?

Verùm fuerint sanè ad primam illam hominis Protoplasti ex luto figulationem adhibiti Angeli, colligant quoque sparsos ubique terrarum pulveres in corporum nostrorum reformationem; non placet tamen, ut jam prima nostra membra forment ex semine.

Nam post primum illum hominem ex luto formatum, natura sic à Deo instituta est, ut loco crudæ & inertis massæ ex terra & aqua temperatæ, materia alia decoctior, actuosior & efficacior succederet, in qua vis alterandi, concoquendi, & digerendi inesset, quod semen appellamus. Ejusmodi autem virtus ad conformationem fœtûs necessaria est; quâ tamen (omnium confessione) carent Angeli. Nam ultra motum localem

localem, nihil per se circa res corporeas efficere valent; sed si concoquere quidquam, aut alterare velint, id applicando activa passivis, ut loquimur, perficere debent. Vnde etiamsi partes seminis localiter ordinare, & futurorum membrorum fundamenta suis locis motu locali disponere valeant; indigent tamen aliâ causâ alterante, quæ ossa, nervos, venas, arterias &c. ad aliquam siccitatem & consistentiam concoquat, & alijs membris alias qualitates imprimat.

Quid igitur jam necesse est, Angelicam manum huic operi immiscere, cùm illa causa secunda semen alterans, & unumquodque membrum in suam temperiem decoquens, sub manu summi artificis sufficiat ad digerendum & suis locis distribuendum, ac denique ad figuram illam concinnandam modulandamque, quam forma substantialis heterogenea, vel certè temperies & crasis qualitatum cujusque membri postulat? Figuræ enim istæ, quæ à causis naturalibus imprimuntur, solent ex aliqua, vel aliquibus qualitatibus alijs, quæ per agentia illa naturalia inducuntur, resultare, aut certè etiam quandoque à virtute aliqua veluti magnetica, quæ partes ejusdem corporis alias attrahit, alias repellit; ut unaquæque in talem situm migret, & se disponat, sicut figura totius corporis flagitat.

Superflua igitur est opera Angelorum in corporum animatorum conformationibus. Nec quando Peripatetici dicunt, *Opus naturæ est opus Intelligentiæ*, creatam aliquam Intelligentiam, sive Angelum, sed increatam, id est Deum intelligunt; cujus omnipotens manus in omni opere naturæ cum natura ipsa, tanquam instrumento suo, occultè operatur. Itaque per Angelos Tutelares Deus homines tam in utero, quàm extra uterum à multis malis præservat; ipse verò solus animas creat, & corpora cum sola virtute instrumentali, quam parentes semini impresserunt, conformat.

ARTICV-

ARTICULUS V.

Nec anima matris est causa efficiens conformationis sui fœtûs.

AN igitur tandem anima matris, quæ uterum ejus informat, & undique semen circumdat & constringit, organa & membra sui fœtûs conformat?

Nam licet sapiens illa Machabæorum mater ad filios suos concionetur: *Nescio, qualiter in utero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donavi vobis & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi;* tamen multa anima ejus naturaliter facere poterat, quæ bona mater nesciebat. Et licet filiorum membra, non ex artis & ideæ alicujus directione compegisset, ut Polycletus statuæ membra effingere solet; fortasse tamen anima uteri ejus, sine idea & operis sui ullo intellectu, semen conformat; quemadmodum in jecore sanguinem, aut in ventriculo chylum excoquit. Sed non existimo. Nam licet uterus matris naturali sua temperie, & qualitatibus, quibus fornax illa ad fermentandum & excoquendum semen imbuta est, fœtum suum perfundat; non ipsa tamen propriè est ille artifex qui membra disponit, fingit, & figurat.

2. Machab. c. 7.

Probari inprimis potest exemplo conformationis plantarum, quarum uterus est terra. In forma autem terræ non est tanta virtus, quæ innumerabilia illa genera arborum, fruticum, herbarum, florum conformare possit. Talem enim formam, nobilissimam esse oporteat; cùm tamen terræ elementum, ut loco, ita dignitate infra cetera omnia esse credatur. Nec enim Senecæ magis, quàm Keplero & Campanellæ credo. *Non esse terram dico*, inquit ille, *sine spiritu vitali & vegeto, & alente omnia. Hunc nisi haberet, quomodo tot arbustis spiritum infunderet, non aliunde viventibus, & tot satis? Quemadmodum tam diversas radices aliter atque aliter in se mersas foveret, quasdam summâ receptas parte, quasdam altiùs tractas, nisi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & haustu atque alimento suo educantis?*

Senec. lib. 6 c. 16. Nat.

Nihil

Nihil tamen animæ terra habet, mi Seneca, nec ſtirpium radices attrahit & ſibi propriè immergit; ſed ſtirpes ipſæ radices ſuas in terram agunt, & tam altè quàm animæ ipſarum activitas valet, in eam depangunt. Nec ſpiritum etiam vitalem terra arbuſtis infundit; ſed arbuſta ipſa ex ſucco terræ inanimato, ſpiritus illos ſibi fabricant. Nec animam quoque, aut corporis ſui conformationem à terra, ſive à forma terreſtri habent; ſed rerum iſtarum principia in ſemine cujuſque arbuſti inſunt: unde tot diverſorum ſeminum genera plantas diverſiſſimæ figuræ, coloris, virtutis conformant; quod in uno & ejuſdem temperamenti horto, aut agro fieri videmus.

Quod ergo facit terra, hoc eſt. Suis, & cæli impendentis qualitatibus veluti ſubacta & fermentata, ſemina injecta fovet, & virtutes eorum conformatrices ad opus excitat, corpuſque ſuum præbet, ut radices in ipſum defigant, & ubi anima vegetatrix advenerit, ſuccum ejus in alimentum ducant.

Deinde fœtum animalis ab anima matris non conformari, oſtenditur ex omnium oviparorum, quæ incubatu gignuntur, conformatione. Nam avis incubans eſt inſtar uteri matris viviparæ; nec ſecus gallina carnis ſuæ & plumarum calore ova calefactat & fovet, quàm uterus caniculæ, aut feminæ hominis exceptum ſemen, quod miſcendo & fermentando concoquit. Avis verò incubantis anima membra pullorum non figurat; igitur nec catellæ anima catulos ſuos conformat. De ave incubante, res videtur ſatis in comperto. Nam ſi ipſa pullorum membra conformaret, ex ovis quarumcumque avium ſemper pullos ſuæ ſpeciei excluderet. Vt gallina ovis pavonum, aut perdicum incubans, pullos gallinaceos, non pavoninos, vel perdicinos effigiaret & excluderet. Quod experientia refellit. Igitur cauſa conformatrix non in gallina incubante, ſed in ipſis ovis; quandoquidem ex ovo pavonino pavus, ex ovo cuculi cuculus, à quacumq; ave foveatur, exeat. Imò neceſſe non eſt, ut ſit avis quæ ovum foveat, ut ex eo pullus ſui generis proveniat.

Nam ova tepenti fimo obruta, perinde pullaginem procreant, ac ſi à matre fuiſſent fota, ut Ariſtoteles teſtatur. Te-

pore quoque fornacum Ægypti excludi ova, pro compertâ res est, & fama omnibus nota. Modum à Scaligero exscribere, non erit fortasse injucundum. *In Ægypto ad Cairum*, inquit, *furnos construunt, alij alio multiplici fornice imposito. In quorum tholi supremi medio foramen est, per quod caloris vis, quæ immodica posset officere, subit atque exhalat. In imo ignem accendunt moderatum. Ovorum multas centurias in fornicum superiore planitie disponunt. Statis diebus erumpit turba. Quos illi non numero, sed mensurâ venales habent. Modiolum statuunt sine fundo, quem ut complerunt, tollunt. Neque hæc fabula est; sed fabula illi ipsi qui negant.*

Scalig. Exerc. 25.

Livia quoque Tiberij mater, & Augusti postea uxor, *cùm prægnans, an marem editura esset*, ait Suetonius, *varijs captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc suâ, nunc ministrarum manu per vices, usque eò fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est.*

Sueton. Tib. c. 14.

Nemo tamen, opinor, dicet, ab anima Liviæ, aut ministrarum ejus, membra & cristam illius gallinacei conformata & fabricata fuisse. Deinde in reptilibus & quadrupedibus, quæ extra uterum sine semine, *ex colluvie fermentatâ*, ut Columella loquitur, proveniunt, res est manifesta.

Columel. lib. 1. c. 35.

Nulla igitur uteri materni anima serpentes, anguillas, mures, scarabeos, & tot genera muscarum ac insectorum quæ ex putri nascuntur, conformat. Igitur sicut ibi, non uterus aut ejus anima, sed vis quædam in putredine, à calore solis vel ab alio agente fermentatâ, materiam illam ad animalis formam digerit ac figurat; ita quando semen in utero conformatur, omnino veri simillimum est, non ab anima uteri hoc fieri, sed à virtute aliqua quæ in semine continetur.

Denique uteri concavitas non contingit, nisi, ut summùm, superficiem convexam seminis intra uteri capacitatem conglobati; non autem intimas ejus partes, in quibus tamen viscera, ilium spiræ, plurimæ venæ, arteriæ, nervi, & tot aliæ maximi operis & ingenij partes ducendæ, & texendæ sunt; & quarum conformatio non magis ab anima uteri distante videtur posse effici, quàm furni calefacti fornix possit conformare interiora panis, quem intra se coquit; aut quàm artifex valeat

valeat imaginem ſculpere ſcalptro, quo lignum non tangit.

Debet ergo ſpiritus aliquis in ipſo ſemine deliteſcere, qui totum undique pervadat, & illud in ilia, venas, arterias, nervos, & tot alios tubos, ac concavitates cuniculatim perforet, & univerſi organi fiſtulas ſuis locis digerat & diſtinguat.

Nec adverſatur nobis S. Hieronymus, cùm hoc officium utero materno tribuit: *In generatione hominis*, inquit, *recipit terra, id eſt vulva, quod ſuum eſt, & receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra diſtinguit.* Hoc enim vulva ſive uterus facit, fovendo & fermentando ſemina, virtutemque plaſticam, & ſpiritum in quo vehitur excitando, ut organorum fiſtulas ipſe perforet, ac membra diſtinguat. Hujus enim ſpiritûs immediatam activitatem S. Hieronymus non excludit; ſicut nec *Dei manum*, *quæ inter illas ſecretas ventris anguſtias*, ait, *ſemper operatur, idemq́, eſt corporis & animæ creator.* Creationem appellans illam actionem, quam ex SS. Patrum ſententia Artic. III. enarrabamus. Quâ nempe quis *ex intimo ac ſummo cauſarum cardine* aliquid efficit, ut eleganter & ſublimiter loquitur S. Auguſtinus. S. Auguſt. lib. 3. c. 9. Trin.

ARTICVLVS VI.

Virtus inanimati ſeminis à parentibus deciſa, prima fœtûs ſtamina in utero matris orditur.

IGitur, ſi nec Deus ſolus, nec Genij Angelici, nec anima matris, nec anima ſeminis conformant fœtum in utero matris, reſtat ut in ſemine ipſo, quantumvis inanimato, ſit virtus aliqua organopœa, quæ prima lineamenta organici corporis, ſub Dei ſupremi artificis manu, ducat; & hoc rudimentum eòuſque perducat, quòuſque neceſſarium eſt, ut prima anima vegetativa vialis corpus illud ingredi, & utcumque ibi (licet initiò fortè non ſatis commodè) nidulari valeat. Debent quippe, ſtatim ubi utriuſque ſexûs ſemina calore & virtute uteri permixta & fermentata fuerint, rudimenta quędam inſtrumentorum animę vegetativę deproperari, per quę embryo animatus alimentum trahat, & inſtrumenta ipſa paulatim

 perficiat,

perficiat, ceteraſque animæ vegetantis functiones obeat. Quemadmodum enim ex cibo potuque primùm in ventriculo coquitur chylus, deinde in jecore fit ſanguis, ex ſanguine ros, ex rore gluten, ex glutine cambium, ex cambio pars viventis, configurata membro cui adhæſerit; ita ſemen in utero non illicò animatum eſt, ſed per varias alterationes præcedentes (quæ tamen ſæpe celeriter abſolvuntur) coqui & fermentari debet, antequam rudem aliquam, à virtute conformatrice, membrorum figuram, & unà animam vegetativam ſuſcipiat.

Vis autem illa conformatrix, etſi ad operationem ſuam figuratis organis, ſicut anima vegetativa, non indigeat; organa tamen ſine organis (ne in infinitum retrocedatur) conficere, aut ſaltem inchoare & delineare novit.

Ad hoc autem opificium, heterogeneitas ſeminis plurimùm eam adjuvat. Nam veluti hepar ſive jecur chymum diverſarum & heterogenearum partium conficit (in eo enim ſanguis, pituita, & utraque bilis continetur) & veluti in ipſo ſanguine, præter liquidas partes, ſunt fibræ ſicciores, per quas partem animalis ad quam appellit, comprehendit, & ei adhæreſcit; ita ſemen non eſt corpus homogeneum, ſed partibus heterogeneis diverſi temperamenti conſtat; ut ex illis virtus conformatrix, quæ in ſpiritibus ſeminis maximè viget, variæ temperiei organa, ut oſſa, nervos &c. ordiri poſſit.

Materia enim ſeminis partim ſanguine venoſo, partim ſpiritu arterioſo conſtat; quos natura per geminos canales, venam ſcilicet & arteriam ſeminalem, ad officinam ubi cuditur ſemen, mittit. Et hinc tenuior, ſpiritalior, & ſpumoſior pars ſeminis ex ſpiritu arterioſo, craſſior ex ſanguine craſſiori venoſo conficitur. Licet tamen in ſanguine etiam arterioſo, non tantùm venoſo, præter partes magis tenues & liquidas, ſunt etiam fibræ ſicciores (quæ ſanguinem arterioſum extra venas concreſcere etiam faciunt) ex quibus in ſemen excoctis, virtus conformatrix partes etiam ſicciores, ſicut ex fibris ſanguinis venoſi, fabricare aggreditur.

Præterea, ſicuti officina ſeminis, ſive teſtes, unam partem craſſioris

crassioris seminis ad capitis, alteram ad pedis &c. conformationem alterat & procudit; ita unicuique parti materiæ seminis suum etiam spiritum talis aut talis membri, fœtûs organificem excoquit, & illi parti crassioris seminis, quæ in talis membri materiam cedere debet, assignat & ei permiscet, ut activitate sua talem materiam in temperiem & figuram talis membri conformet.

Eadem quoque de feminino semine ratio. Nam officinam quoque seminis in uteri fundo habent, & in fœtûs coagulationem & conformationem, semen quoque suum conferunt feminæ, ut jam passim contra Aristotelem (ut putant) cum Galeno suo docent Medicorum filij.

Vbi verò maris & feminæ semina in utero maritata, ac in unum φύραμα fermentata fuerint, spiritus virilis seminis, tanquam magis actuosi & artifices, languidos feminei seminis spiritus ad opus excitant, ut juncti simul, & velut unâ manu, ex eadem utriusque seminis crassiori materia, secundinas, seu membranas quibus involvendus est foetus, ac stamina & fila quædam membrorum futuri corporis, veluti nere & texere incipiant.

Vnde prima ista ossium, nervorum, venarum, arteriarum, ligamentorum, cartilaginum, membranarum &c. mollis & mucosa textura, tota adhuc seminea est, ut Hippocrates & experimenta affirmant: ac demum, ubi foetus animâ saltem vegetatrice animatus fuerit, & ducere sanguinem matris didicerit, tunc carnes, cor, jecur, & cetera parenchymata, ex sanguine materno per umbilici canalem attracto, conformari incipiunt. Tales enim partes non ex mero semine, sed ex sanguine plurimo coagulantur & formantur. Fortasse illam primam ex semine solo inchoatam, ac deinde carne, & sanguineis parenchymatibus, pleniùs & formosiùs absolutam conformationem significare voluit S. Hieronymus, ubi ait, *Natura non erubescenda, sed veneranda est. In uterum primùm semen iacitur informe; ut sulcis & fundo ejus quasi quodam glutino adhæreat. De quo & Propheta, initij sui recordatus, ait: Incompositum meum* (Versio nostra, *Imperfectum meum*) *viderunt oculi tui.* S. Hieron. In c. 4. ad Galat. Psal. 138.

H 3 *Deinde*

Deinde per novem menſes reſtricto ſanguine, menſtruo matris, *futurus homo coagulatur, corporatur, paſcitur, atque diſtinguitur: ut quam in utero palpitarit, ſtatuto tempore fundatur in lucem.*

Sed qua ratione vis illa ſeminis conformatrix, ſive anima ſit, ſive inanima, tanta arte, ingenio, membrorum materiam illam in tot venarum, arteriarum, & inteſtinorum tubulos, cum tanta ad uſum proportione perforet, gyret, & circumflectat; quomodo deinde membris omnibus ſuum locum & ſitum in corpore aſſignet, nullum ingenium humanum poteſt capere. Narrat Galenus, ſe totâ vitâ in hujus rei admiratione & inveſtigatione fuiſſe, atque à Philoſophis ſui ævi lucem quæſiviſſe, ſed tenebras tantùm majores, & triſtitiam retuliſſe. Hoc verò tantùm ſibi in certo & comperto eſſe: ἄνευ σοφωτάτου τε, καὶ δυνατωτάτου δημιουργοῦ, *ſine ſapientiſſimo & potentiſſimo Opifice*, tam ingenioſum & admirabile opus perfici non poſſe.

Galen. lib. de confor- mat. fœt.

Et hujus rei admiratio & ſtupor, cauſa fuit, cur Subtilis Scotus, & alia magna ingenia negaverint, ullam aliam cauſam, præter ſummum Numen, illius *animantis machinæ*, ut Columella appellat, opificem eſſe.

Columell. lib. 3. c. 1.

Sed majoris admirationis res adhuc erit, ſi non Deus ſolus (quid enim magni miri, ſi infinitæ ſapientiæ manus hoc efficere poſſit?) ſed talis etiam virtus vili creaturæ communicari valeat, quâ ſub manu Omnipotentis illius Opificis in omnes conformandi corporis figuras gyros, ſpiras, & labyrinthos ſe moveat; ita ut ultroneo propriæ naturæ impetu, non mero artificis tractu (ut celte, aut aſcia ducuntur & trahuntur à ſculptoris manu) ſummi Opificis manum comitetur, & ingenij ejus tam expreſſam ſimilitudinem participet.

Vnde in hanc admirationem alicubi defixus S. Auguſtinus: *Quàm multa uſitata calcantur*, inquit, *quæ conſiderata ſtupentur? Sicut ipſa vis ſeminum, quos numeros habet, & quàm vivaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in parvo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio?* Nemo, nemo profectò. Ita ut Sapiens meritò olim dixerit: *Quomodo ignoras, qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis; ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.*

Auguſt. Epiſt. 3. ad Voluſ.

Eccleſ. 11

Vbi

Vbi tamen, ad noviſſimum ſententiæ iſtius membrum attende. Nam ut admirationis illius magnitudinem diminuat, cetera quoque opera Dei neſciri dicit. Et re verâ, ſi cujuſcumque operis naturalis, non ſuperficiem tantùm noſcitare, ſed fundum ſcrutari velimus, tenebroſam abyſſum tantùm inveniemus & nihil certi ac comprehenſi referemus. *Et reverâ hæc eſt utilitas occultorum operum Dei*, inquit S. Auguſtinus, *ne prompta vileſcant, ne comprehenſa, mira eſſe deſiſtant. Vnde & Scriptura dicit: Sicut oſſa in ventre prægnantis; ita non cognoſcis opera Dei quæcumque faciet univerſa.* Lib. 6. c. 7. contra Iul.

Vnde & alibi vetamur in eorum altitudinem & profunditatem curiosè inquirere. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus.* Ecclef. 3. Ad ingenij autem humani deprimendam, & ut illud obedientiùs in obſequium divinæ fidei captivemus, iſtas ubique operibus ſuis tenebras aſperſit Deus. Aliàs ſtudijs naturalium operam aliquam dare, & aliquòuſque in illa, non ad fundum uſque, in ea velle penetrare, non curioſum, ſed Eccleſiæ Dei, ad hæreſum confutationem, neceſſarium. Hæretici enim undique ſe armant, & res etiam iſtas naturæ in ſui defenſionem rapere ſolent. Et certè videmus, quàm varia ſcientia, de animæ præſertim natura, S. Auguſtino neceſſaria fuerit, in acerrimo illo adverſus Manichæos & Pelagianos conflictu. Itaque virtutem illam admirabilem ſeminis (quæ *numeros tam vivaces, efficaces, & latenter potentes* in ſe continet, ut modò dicebat S. Auguſtinus) imaginor ſtupendum iſtud naturæ opus ſic architectari.

Vbi ſemen ab utero, aut aliâ cauſâ ſatis actuatum & fermentatum fuerit, diſcerpitur in partes, & unaquæque pars protruditur, aut ſpontè occupat illum in toto ſitum, quem natura & figura fabricandi corporis flagitat.

Sed à quâ cauſâ partes ſic moventur, inquies, & tali ordine in toto ſe componunt, ut nullum ingenium humanum imitari, imò ne imaginari poſſit?

Dic tu mihi antè: Quânam de cauſâ, pars una magnetis Septentrionem, altera Meridem ſemper aſpiciat, & ſi inde

avertas

avertas, perpetuò in eundem ſitum & aſpectum ſe reſtituat?

Gilbert.lib. de magnet. Quare deinde magnete confracto, cuſpis ſeptentrionalis meridionalem à ſe abigit?

Nihil aliud, credo, reſpondere poteris, quàm talem eſſe naturam & naturalem proprietatem magnetis, quam ex illo motu & effectu utcumque intelligimus, etſi ejus rei fundum inſpicere & comprehendere nequeamus.

Cogitemus igitur, in partibus heterogeneis ſeminis, & præſertim in ſpiritibus qui unamquamque partem comitantur, & veluti animant, tales facultates motrices, ex natura & conditione formæ ſubſtantialis, aut temperiei, vel occultarum qualitatum, ineſſe. His facultatibus unaquæque ſeminis pars ad aliam cum qua naturalem cognationem & ſympathiam habet, ſe vertet; aliam verò partem à ſe repellet, quacum hoſtilitatem & antipathiam quandam naturalem exercebit.

Vero etiam ſimile eſt, hanc partium ſeminis commotionem & localem ordinationem, præviâ aliquâ, ad notas vel ignotas qualitates alteratione fieri; quemadmodum Ariſtoteles & experientia docet, actione caloris, ea quæ ſunt ejuſdem generis congregari, ſeparari verò quæ ſunt generis diverſi.

Poſtquam autem ſeminis partes una in ſitu capitis, altera colli, tertia ventris &c. ſunt diſpoſitæ, ſpiritus, præcipuus organorum faber, unicuique parti infuſus, eam alterare & in illam formam transfigurare incipit, quam natura animæ, quæ corporis illius futura eſt inquilina, poſtulat. Nam anima parentis, à quo ſemen deciſum eſt, in officina ad hoc à natura deputata, virtutem non cujuſcumque corporis, ſed talis quale ipſa inhabitat, conformatricem ſemini imprimit; & in eo quoddam novi animalis ejuſdem ſpeciei procudit compendium. Et inde eſt, ut ex ſemine hominis, homo, ex equi, equus, non aliud animal generetur; niſi quodam naturæ adulterio, diverſorum animalium ſemina in unum uterum conijciantur, aut ſemen ſimplex, uteri vitio, ab idea artis deliret; ut quando ex ſemine humano harpia, ſeu Frater Lombardorum gignitur, ut Artic. 11. dictum eſt.

ARTICV-

ARTICVLVS VII.

Reijciuntur quæ contra hanc inanimati ſeminis vim conformatricem obyci à quibuſdam Medicis ſolent.

MVlta adverſus vim iſtam ſeminis inanimi conformatricem objectant Medici.

Primò, Facultas vitalis eſſet in corpore inanimato, ait Sennertus. Nam prima corporis membra conformare, tam videtur eſſe actio vitalis, quàm eadem poſtea per vitalem accretionem augere.

Reſp. Facultatem illam non magis propriè vitalem eſſe, quàm ſimia ſit homo. Imitatur enim facultatem vitalem, ſed re verâ non eſt.

Si tamen ad actionis vitalitatem ſufficeret, ut principium ejus proximum, etſi vitâ careat, ſit tamen à vivente deciſum, & ut inſtrumentum ab eo ſeparatum, virtuteque ab ipſo acceptâ agat; ſeminis, licet inanimati, actio conformatrix vitalis foret. Sed hoc pacto motus lapidis per aërem projecti manu viventis, eſſet quoque vitalis; ut Fienus non abſurdè in nos regerit.

Fatemur igitur conformationem illam non eſſe proximè, propriè, ac rigore ſummo vitalem; quia vita prima remotè ſolùm & per interjectum inſtrumentum in eam influit. Vnde Ariſtoteles dicit ἔργον τοῦ γεννῶντος *opus generantis* eſſe, conficere vitaliter ſemen. Ipſum verò ſemen eſſe inſtar horologiorum & mirabilium machinarum, quæ αὐτόματα, ſive *ſpontina* appellantur; quarũ unâ parte manu tactâ, in reliquas omnes motus ſucceſſivè ſic continuatur, ut tota machina vivere videatur. Sic enim ſemen, impreſsâ ſibi in officina teſtium, per actionem proximè vitalem, virtute conformatrice, avulſum à genitore, pergit in utero feminæ, materiam fœtûs movere, & moliri ex ea novi animalis conformationem. Quæ proinde actio remotè tantùm vitalis eſt, licet proximè vitali ſimillima.

Convenientiſſimè autem ſapientiſſimus naturæ Auctor

talem ordinem instituit, ut sicut à corporibus inanimatis ad animata, à plantis ad bruta, à brutis ad hominem sensim & gradatim in hac rerum universitate scanditur; ita à facultatibus meré naturalibus ad vitales simili ordine ascenderetur: adeò ut supremum ordinis inferioris, sit tam propinquum infimo ordinis superioris, ut ad utrum ordinem pertineat, difficile sit discernere.

Itaque facultas ista conformatrix meré naturalis, & formæ quidem inanimæ potentia est, sed talis ingenij, ut operationem vitalem animæ vegetativæ imitetur, & rudimentum aliquod operis inchoët, quod animæ vegetativæ ad perficiendum, in manus quasi tradat.

Qui ergo ex hac similitudine illius operationis cum vitali animæ operatione, colligunt conformatricem vitaliter operari; simili errore errant, quo Thales olim putavit magnetem vivere, quia vitali motu videbatur cuspidem suam, quotiescumque avertitur, ad Septentrionem iterùm convertere.

Secundò, Plus ingenij habet, inquiunt, ista conformatio, quàm in actionem inanimati seminis non vitalem possit competere.

Resp. Eodem argumento probabimus in araneis, & hirundinibus esse animam plusquàm rationalem; quia tantâ artificij subtilitate sua opera texunt, & fingunt, ut nullum hominis ingenium, omni nisu & industriâ, ad perfectionem illam valeat pertingere. Experiatur enim quæcumque artifex hominis manus, An araneorum stamina & tramas, An aviculatum Lares & cunas, An apum cellaria & favos, pari ungue & artificio circumscribere & componere valeat. Mentior, si valebit.

Natura enim, sive animata sit, sive inanima, à sapientissimo Vniversi Opifice & Rectore instituta & instructa, plura & mirabiliora, non tantùm ordiri, sed etiam pertexere & perficere potest, quàm ullus Archimedes, aut humanum ingenium omni studio & arte, lineamentis etiam adumbrare possit.

Nec minùs sané mirum est, animam vegetatricem (sive quamcumque aliam placet rudi & inorganico semini immittere) sine

tere) ſine inſtrumentis, ſine ullâ ideâ artis, ineffabilem illam animantis machinæ ſtructuram moliri & componere, quàm ſi formæ inanimi ſeminis velis hoc opus imponere. Nam anima vegetativa, aut ſenſitiva, vel etiam rationalis nullo propriè ingenio, intellectu, aut ideâ artis in ſimili opere dirigitur. Et ſi magni Auctores interdum fortè ſic loquantur, metaphorica dictio eſt; quia anima in iſta tam admirabili compoſitione operatur, ultrà quàm excellentiſſimo artifex ingenio, intellectu, & omnibus artis ſuæ ideis utens, poſſet & valeret. *Natura animalis anima eſt*, ait Scaliger. *Ipſa ſibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendam. Itaque iis utitur, & ſcit quo ſit utendum modo, ſine objecto, aut phantaſia ulla,* Scalig. Exerc. 307 §. 29.

Iam verò, ſi abſque phantaſia & propriæ ideæ contemplatione & aſpectu, tale opus anima efficere poteſt; nulla profectò ratio eſt, cur forma quoque ſeminis inanima, per potentiam non vitalem, tantundem; aut ſaltem opus illud idem inchoare primis lineamentis, & monogrammis adumbrare non valeat.

Tertiò, Surculus ab arbore una reciſus, & inſertus in alteram, ab anima, quam ſecum defert, prioris arboris in ramum ſuæ ſpeciei conformatur: ergo ſeminis conformatio fit etiam ab anima.

Sed neganda ſequela. Nam ſicut anima totius arboris ramos, ſtolones, folia, & fructus quotannis novos eijcit & reformat; ita non mirum, ſi animæ, quæ cum ſurculo deciditur particula vim materiam ſuam dilatandi, & in ramos ac folia explicandi, à matre ſua arbore retineat. Hoc enim viventis imperfecti, qualis arbor, proprium eſt, ut animæ pars, poſt reciſionem diu ſupervivat, & vitæ operationes excerceat. Vnde ramos revulſos, & terræ, aut alteri arbori implantatos, recreſcere & fructum referre videmus.

Semen verò non eſt pars arboris, ſed ſuperfluum quoddam recrementum, quod anima quidem caret, ut Artic. I. diximus; ſed tamen vim conformandi, ab anima arboris unde deciſum eſt, retinet.

Quartò, & ferè ſimili argumento: Anima, inquiunt, non

tantùm plantarum, ſed etiam quorundam animalium, partes amiſſas reformat & regenerat; ergo in ſemine anima eadem partes illas primùm formaverat & genuerat.

Antecedens plurimis exemplis oſtendi poteſt. Nam hirundinibus & ſerpentibus exſecti reparantur oculi, lacertis & ſerpentibus amputatæ recreſcunt caudæ, ut Ariſtoteles teſtis, & polypis eroſa, aut defracta brachia *renaſci, ſicut colotis & lacertis caudam, haud falſum,* ait Plinius. Similiter & cancris abruptæ chelæ regerminant.

Ariſt. lib. 2. c. ult. Hiſt. animal. Plin. lib. 9. c. 29.

Et hæc cauſa eſt, cur *cancris fluvialibus chelæ primores adeò inæquales reperiantur*, ait Bodinus, *ut altera juſtam magnitudinem aſſecuta, altera breviſſima videatur; quaſi nunc germinaret.*

Bodin. lib. 3. Theatr.

Fatemur igitur animalibus quibuſdam imperfectis, membra quædam interdum recreſcere ut arboribus, & ab anima quæ corpora illa nutrit, ex abundanti affluentia alimenti reparari; negamus tamen conſequens eſſe, prima membrorum lineamenta, ex ſemine liquido & prorſus informi, ab eadem anima conſcripta fuiſſe. Nam prima membra delineandi, & aliquòuſque ruditer figurandi artem, forma inferior, & animâ ignobilior, quæ in ſemine eſt, noviſſe poteſt: velut Apellis miniſter tabulam conſcribillare, & primum imaginis rudimentum inchoare valet, quam deinde Magiſter perficiat.

Vnde quintò, Iam fermè patet, quid ſolenni iſti argumento reponi debeat: Anima corpus ſuum nutrit, alimentum trahendo, applicando, & figurando, prout forma cujuſque membri poſtulat; igitur prima etiam membrorum rudimenta conformare poteſt & novit [illegible]

Sed neganda iterùm ſequela. Anima enim nutrire poteſt membra ſui corporis, quia organa & inſtrumenta jam habet, quibus vitaliter id facere poſſit: forma verò quæ prima membrorum lineamenta ducit, ſine organis, more formarum inorganicarum, hoc agit; ſicut ignis ſubterraneus metalla coquit, aut magnes ferrum trahit. Facultates verò quibus anima operatur, organicæ ſunt, & organis ad uſum ejus conformatis inſidere debent; quia dignitas animæ vegetativæ & ſenſitivæ talibus miniſtris, in omni operatione ſuâ vitali indiget.

Sexto,

Sextò, Si in ſemine inanimo ſit virtus conformatrix; ergò inquient, ubi ſemen maris & feminæ (ut in animalibus perfectis) ad generationem neceſſarium eſt, duplex quoque erit vis conformatrix; quarum una alteram, in opere conformandi impediet & obturbabit.

Sed argumentum hoc fortiùs in Argenterium, Scaligerum, Sennertum, & alios regeri poteſt, qui animam inſerunt liquido, nec adhuc ex vaſis ſuis effuſó ſemini. Nam ſi paternum ſemen animam ſuam habet, non eſt ratio, cur maternum ſemen ſuâ careat. Semina igitur duo in utero permixta, duas animas conformatrices habebunt, quarum una alterius opus confundet, aut interpellabit. Deinde in unico fœtu duæ ſemper animæ, confuſione quadam monſtrosâ, inerunt, quarum una à patre, altera à matre deciſa fuerit. Quale abſurdum nullum ſequitur, ſi ſemina parentum inanimata eſſe dicamus.

Igitur in ſemine duplicem conformatricem concedimus. Semen enim matris ſpiritus etiam ſuos conformatores, etſi tardiores ac invalidiores habet. Hi inter ſe commixti, & calore ceteriſque uteri qualitatibus confermentati, ſe invicem in opere conformationis adjuvant. Et ſæpe ſpiritus materni ſeminis tantum valet, ut ſexum & figuram corporis in ſimilitudinem matris trahat. Pugnam enim aliquam inter utrumque ſpiritum, dum unus patri, alter matri ſimilem prolem temperare & figurare contendit, Ariſtoteles admittit. Ac apertè *κίνησιν motum*, & actionem à ſemine quoque materno in opus conformationis conferri, Lib. 4. c. 3. de generat. animal. docet, & aliquoties repetit. Vnde prout paterni, aut materni ſeminis (quod faciliùs evenit, ubi mater juvencula, & pater ſeniculus) activitas vicerit, in hujus, aut illius ſimilitudinem opus conſtrui dicit. Aliquando verò mutuas vires hac pugna & contentione *ita confundi, ut proles nemini ſuorum majorum ſimilis prodeat, ſed commune tantùm relinquatur, quòd homo ſit.* Ariſt. lib. 4. c. 3. de generat. animal.

Vnde exiſtimo non uſquequaque verum, quod Ariſtoteli tribui ſolet: Matrem tantùm paſſivè ad conformationem & generationem prolis concurrere. Nam etſi ſic quandoque

loquatur, id ſolùm comparatione majoris activitatis ſeminis paterni intelligi debet: quomodo inter qualitates primas ſiccitatem & humiditatem paſſivas appellat; quia licet otioſæ non ſint, languidiùs tamen agunt, quàm calor & frigus, quas idcirco qualitates activas vocat. Dicit deinde, ex ſemine ac ſanguine matris materiam, ex ſemine patris cauſam efficientem ſubminiſtrari fabricandæ proli; non tamen quia pater nihil materiæ, vel mater nihil efficientis activitatis conferat, ſed quia materiam affatim convehere, præcipuum eſt matris munus, fabrum verò agere & architectari maximè eſt patris. A principali autem, ut ſolet, denominationem ſumit.

Et ſanè, niſi aliqua ſemini matris detur etiam activitas, ut Galenus advertit & urget, nulla ſolida eſt ratio, cur tam ſæpe prolem (feminea, ſive maſcula ſit) in totum, aut in partem, lineamentis matris deſcriptam videamus. Sicut enim non ceruſſa, aut purpuriſſum, ceteræque materiæ quibus pictores colorant ſuas imagines, ſed artifex penicillus lineas ducit, & figuram vultûs ac membrorum in imaginem circumſcribit; ita in formatione fœtûs, ſi mater nil niſi materiam inactuoſam & inertem ſuppeditet, nec ſpiritus ſeminis ejus quidquam agat; nulla profectò eſt cauſa, cur figura vultûs materni corporis proli imprimatur.

Quod enim quidam dicunt, ideas aliquas figuræ materni vultûs in ſemine feminino velut ſupernatare, quas in elaborando & plaſmando fœtu, vis conformatrix ſeminis virilis aſpicit, ut ad earum ſimilitudinem vultum prolis exprimat; vanum & ridiculum apparet: cùm virtus plaſtica bruti, aut humani corporis non magis utatur phantaſmate in opere ſuo, quàm virtus plaſtica arboris, cujus anima, in omni vegetativa ſua operatione, ſenſu & phantaſiâ caret, qua ideam intueri poſſit.

ARTICV-

ARTICVLVS VIII.

Vis formatrix quæ est in semine animalis, post inductam animam vialem vegetativam, usque ad formam membrorum animalis, materiam conformare pergit.

QVia enim unumquodque animal, ad speciei suæ propagationem semen excoquere & perficere studet; ideo non cessat donec talem ei virtutem incoxerit, quæ non tantùm prima & rudia animæ vegetatricis instrumenta cudere sciat, sed etiam ut opus suum usque ad fabricationem instrumentorum animæ sensitivæ continuare norit & valeat. Et hæc est causa, cur Aristoteles, S. Thomas, Scotus, & maximi quique Philosophi ac Medici animam vegetativam, & deinde sensitivam prodromas (quas aliqui viales appellant, quia via sunt, aut viam sternunt ad ulteriorem animam) adventui animæ rationalis præmittant. Quandoquidem enim vis illa seminis organifica non statim organa pro animæ rationalis dignitate conflare & perpolire valeat, sed antea per rudimenta quædam organorum (quæ tamen inferioribus animabus introducendis sufficiant) limam & asciam ducere debeat; necesse est, & naturę ordo flagitat, ut inferiores istæ animæ antegrediantur, & corpus semiforme subeant ante nobilioris animæ superventum.

Hanc Philosophiam tradere putatur Aristoteles, cùm ait: *Animam vegetativam in seminibus & conceptibus nondùm separatis haberi potentiâ statuendum est, non actu; priusquàm eo modo quo conceptus qui jam separatur, cibum trahant, & officio ejus animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vitam stirpis vivere videntur. De anima quoque sensitiva pari modo dicendum est, atque etiam de intellectuali. Omnes enim potentiâ priùs haberi, quàm actu necesse est.* Arist. lib. 2. c. 3. de generat. animal.

Vnde paulò antea dicebat: *Animam sensitivam quâ animal est, tempore procedente recipi, & rationalem quâ homo, certum est. Non enim simul & animal fit & homo; nec animal & equus. Eodemq; in*

ceteris

ceteris animalibus ratio est. Finis enim postea contingit.

Et eidem Philosophiæ clarissimâ expositionis face lucem D. Thomas affundens: *Formatio corporis*, inquit, *præcipuè quantum ad primas & principales partes, non est ab anima genita, nec à virtute formativa agente ex vi ejus, sed agente ex vi animæ generativæ patris; cujus opus est, facere simile generanti secundum speciem. Hæc igitur vis formativa eadem manet in spiritu prædicto, à principio formationis usque ad finem. Species tamen formati non manet eadem. Nam primò habet formam seminis, postea sanguinis* (sanguine ut interpretor, per umbilicum embryonis, ad carnium & parenchymatum formationem attracto, & semini permixto) *& sic deinde, quousque veniat ad ultimum complementū. Licet enim generatio simplicium corporum non procedat secundum ordinem, eo quòd quodlibet eorum habeat formam immediatam materiæ primæ; in generatione tamen corporum aliorum oportet esse generationum ordinem, propter multas formas intermedias inter primam formam elementi, & ultimam formam, ad quam generatio ordinatur: & ideo sunt multæ generationes & corruptiones sese consequentes.*

D. Th. lib. 2 c. 89. contra Gent.

Et respondens ijs, qui aliquid absurditatis in ista generationum & corruptionum continenti successione, misceri imaginabantur: *Nec est inconveniens*, ait, *si aliquid intermediorum generatur, & statim postmodùm interrumpatur; quia intermedia non habent speciem completam, sed sunt ut via ad speciem: & ideo non generantur ut permaneant, sed ut per ea, ad ultimum generatum perveniatur.*

Ac paulò pòst: *Quanto igitur*, inquit, *aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elementi, tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad ultimam veniatur, & per consequens, plures generationes medias. Et ideo in generatione animalis & hominis, in quibus est forma perfectissima, sunt plures formæ, & generationes intermediæ, & per consequens, corruptiones; quia generatio unius est corruptio alterius.*

Ac tandem concludens: *Anima igitur vegetabilis, quæ primò inest, cùm embryo vivit vitâ plantæ, corrumpitur; & succedit anima perfectior, quæ est nutritiva & sensitiva simul: & tunc embryo vivit vitâ animalis. Hac autem corruptâ, succedit anima rationalis ab*

extrinseco

extrinseco immissa, licet praecedentes fuerint virtute seminis.

Eant nunc Medici quidam, qui tantae absurditatis arcessunt & inclamant Peripateticam istam animarum successionem, cui vultum adeo probabilem Doctor Angelicus appinxit.

Et addere Subtilem Scotum ei possumus, qui illam animarum sibi gradatim succedentium scalam etiam struit. *Constat enim*, inquit, *naturam in semine non sistere, sed ulteriùs procedere, & ascendere usque ad ultimam formam perfectam.* Scot. in 2. d. 18.

Haec quoque plurimorum Medicorum est sententia. Nam vero simile non est, semen primam suam formam substantialem adhuc retinere, quando in utero, non tantùm coagulatum, fermentatum, & crustulâ suâ obductum est; sed initialibus etiam partium omnium spermaticarum staminibus conscriptum est, & ex reliquo semine, cui innatat, tenue quoddam (ut Fienus & alij quidam existimant) sugit alimentum.

Vnde tunc formae seminis, formam aliam successisse necessarium est; quae non profectò alia quàm anima quaedam vegetativa esse potest. Cui deinde, perfectione & politurâ operis procedente, anima sensitiva, ac postremò rationalis succedat; si architecturam hominis natura moliatur. Nam materiam rudem omnino & impolitam, animae rationalis incapacem esse, rationibus, & Scripturis sacris antea probavimus.

Huic etiam animarum successioni, ex doctrinâ Hippocratis à Galeno traditâ, lux aliqua affulgebit.

Totum hoc conformationis opus, ait Laurentius, *admirandus Hippocrates, ut refert Galenus Lib. 1. de semine, quatuor distinxit temporibus. Primum tempus, id est quo seminis species praepollet, γονὴν appellat Nihil enim praeter semina coagulata, & crustulâ obducta videas. Secundum, κύημα* (id est conceptus, aut germen) *vocat; quo rudis partium quaedam adumbratio, & moles quasi carnea conspicua est. Tertium, quo trium principiorum, & partium omnium spermaticarum prima stamina cernere licet. Eam animalis constitutionem* ἔμβρυον, sive embryonem *vocat. Quartum & postremum, cùm perfecta est partium discretio descriptioque. Tunc* παιδίον καὶ Andr. Laurent. lib. 8. c. 5. Anat.

 κοῦρον,

κοῦρον, id est puerulum, & infantem appellat.

Primo tempore, negat, ut videtur, Aristoteles suprà citatus, animam vegetativam esse ἐνεργείᾳ *actu* sed tantum δυνάμει *potentiâ*, in semine (seu γονῇ *genitura*) coagulato & crustulâ suâ obducto. Vnde totum istud primi temporis opus, à virtute inanimâ seminis est, nondum ab anima.

De tempore quoque secundo, sive κυήματος *conceptûs*, levi partium adumbratione signati, idem dicit. Quod proinde etiam primæ adumbrationis rudimentum, ad eadem sola virtute conformatrice inanimati seminis, fabricatum esse oportet.

Attamen eo rudimento absoluto, anima vegetativa (ita imaginari lubet) domicilium istud qualequale subintrat; & dum sibi illud perficere studet, animę sensitivę paulò post superventuræ, id est hosti à quo expellenda est, domicilium parat. Sic in bellis nostris fieri videmus. Gallus Landracum, Armenteriam, Cominum, Dyxmudam à se captas novis operibus cingit, loricat, & munit; pro se quidem, sed quæ Hispano serviant, postquam ille depulsus fuerit.

An. 1647.

Supervenit autem hæc anima sensitiva in fine secundi temporis, quando κυήματι *conceptui* succedit ἔμβρυος *embryo*, trium principiorum cerebri, cordis, jecoris, & omnium partium spermaticarum staminibus lineatus & descriptus.

Vbi verò anima sensitiva corpusculum embryonis subijt, illicò etiam opus antecedentis animæ continuat, & sibi quoque studens, operas suas & domesticam totam supellectilem animæ rationali relinquit, quæ circa terminum tertij temporis ei succedit, quando ex sensitivo embryone fit *ischon* sive *virunculus*, ut Hebręi vocant, sive παιδίον *puerulus*, ut Septuaginta Interpretes & Hippocrates vocant, id est embryo rationalis.

Exod. 21.

Sic mihi, Lector, ex infinita opinionum, quà Philosophorum, quà Medicorum farragine, me expedire visum fuit: si quis certius aliquid attulerit, manum extendimus, & lubenter recipiemus. Harum quoque rerum Lib. II. c. VI. Art. XIV. XV. XVI. XVII. mentio redibit.

Notanda denique magna varietas celeritatis, in diverso-

rum

rum animalium tam viviparorum, quàm oviparorum conformationibus. Non enim omnia æquali tempore uterum gestant, aut incubant ovis. Ocyssimè autem conformari videntur, quæ in nullius uteri, aut ovi officinâ excoquuntur; sed foris ex putri, quisquilijs, vaporis & exhalationis, aquæ cælestis & pulveris mixturâ, admirabili prorsus naturæ agilitate deproperantur. Sic enim infinita muscarum, & aliorum insectorum eburriunt examina: veluti murium (ut illi qui An. 1617. agros in Belgio vastaverunt) exercitus, aut ex uno in fervidum pulverem deciduo imbre, ranunculorum myriades. Talium autem animalium extra uterum, tanta naturæ celeritate gregatim figuratorum, par solet esse corporis modus ac mensura; ut nullus inter ipsa pater aut mater agnoscatur, sed omnia ejusdem ævi, & parentis cæli filios esse intelligantur. Quo, opinor, argumento Io. Bodinus, Oceani nostri Zelandici haringos, sine semine, sed ex sale & cælo fermentari perficique existimavit.

In ista tamen haringorum nativitate aliquid est quod vicem seminis subit. Nunquam enim talis generatio ex crudis immediatè elementis fieri potest, sed occultum aliud semen ex elementorum primordijs temperatum fermentatumque, agente maximè sole, lunâ, alijsve cæli sideribus, aut calore ignis, intercedere debet.

Vnde ne quidem prima quadrupedum reptiliumque ex terra, volucrum pisciumque ex aqua productio, ex crudâ terræ vel aquæ materiâ, sed excoctis antea ad ista opera varijs seminibus, facta fuit. Ideoque dixit Deus, *Producat terra bestias terræ*, & *Producant aquæ volatile, & cete grandia:* quia videlicet duo ista elementa complexu suo fovebant semina, unde animalium istorum examina mox ebullierunt. Dicit hoc scitè & profundè omniscius Augustinus: *Omnium rerum*, ait, *quæ corporaliter visibiliterque nascuntur, occulta quædam semina in istis corporis Mundi elementis latent. Alia sunt enim hæc jam conspicua oculis nostris, ex fructibus & animantibus; alia verò occulta istorum seminum semina. Vnde iubente Creatore produxit aqua prima natatilia & volatilia, terra autem prima germina, & prima sui generis*

Gen. 1.

Lib. 3. c. 8.

animalia. Neque enim tunc huiuſcemodi fœtus ita producti ſunt, ut in eis quæ producta ſunt, vis illa conſumpta ſit; ſed plerumque deſunt congruæ temperamentorum occaſiones, quibus erumpant, & ſpecies ſuas peragant.

Sic etiam, quando Deo permittente, dæmones muribus, locuſtis, erucis, alijſve animalium inſectis agros & ſpes agricolarum depopulari volunt, ſemina ejuſmodi præparant, quæ ſoli & cælo concoquenda & fermentanda exponunt. Vnde cum illi murium greges per totum fermè Belgium, Anni 1617. Autumno eruperunt, veneficæ teſtatæ ſunt, ſe ſaccos medicati cujuſdam pulveris à dæmonibus accepiſſe, quem per agros ſpargerent.

Exod. 7. 8. Sic etiam Magi in Ægypto Moyſen imitati, operâ dæmonum, ſerpentes & ranas mirâ & præcipiti naturæ feſtinatione

Lib. 3. c. 9. Trin. produxerunt; *ut ea*, ait S. Auguſtinus, *quæ ſecreto naturæ ſinu abdita* (tanquam ſemen in utero) *contuebantur, erumperent; explicando menſuras & numeros & pondera ſua, quæ in occulto acceperant ab illo, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuit.*

ARTICVLVS IX.

Iul. Scaligeri & aliorum de ſucceſſione animarum dubitationes diſſipantur.

Scalig. Exerc. 290. VArijs dubitationibus adverſarium ſuum Cardanum Scaliger, ſuper iſta animarum ſucceſſione exagitat. *Quæritur*, inquit, *an hæ animæ ſint eiuſmodi, ut prima non abeat ſed à ſecunda ſupergrediente contineatur, tum à tertia ſecunda; quaſi lamellarum orbes, quibus cepe conſtant. An ſubeuntis acceſſu prior deleatur, tum à ſecunda prima, tum ab ultima ſecunda.*

Reſp. Hoc poſtremum eligimus Iuli Scaliger, & priorem ſemper à poſteriore deleri dicimus.

Ergo, inquit, *deleta prima anima, fœtûs morietur, rurſuſq́ naſcetur in ſecunda. Qua deſtructa, rurſus miſer interibit; tertioq́ orietur in poſtrema.*

Reſp. Acumen & ſubtilitatem tuam hîc deſidero mi Scaliger.

liger. Non enim magis eſt idem fœtus qui moritur, & reſurgit; quàm idem animal, quod in erucâ aut bombyce vitam amittit, & reſumit in papilione. Multi enim credunt animam animæ hîc proximè ſuccedere, & pedeſtrem erucam in papilionem volucrem ac diverſæ ſpeciei transformari. Pomponatius certè, nec ſolus, id affirmat. *Experimento & ex Hiſtoriis animalium ſcimus*, inquit, *unum animal transformari in aliud immediatè, ut erucam in papilionem, ex verme in volatile animal.* Pomponat. lib. de Incant.

Fœtus igitur vegetativus tantùm, non eſt ejuſdem ſpeciei cum ſenſitivo. Nec magis abſurdum eſt, tot animarum ſucceſſiones intra breve illud tempus (quo in utero, aut extra uterum, fœtus raptim conformatur) admittere; quàm formarum inanimarum ſtrenuiſſimas tranſmutationes, quando ex ligno arido fit ſubitò flammma, quæ illicò extinguitur in fumum, & fumus mox vertitur in aërem. Sic in corpore noſtro, chylus illapſus in jecur ſtrenuè tranſit in ſanguinem, ſanguis cordi infuſus, in ſpiritum vitalem, ſpiritus vitalis cerebro illatus, in ſpiritum animalem.

Sed quod maximè arduum æquè ac miſerum eſt, addit Scaliger: *In prima generatione non generabitur Cæſar Dictator, ſed beta, aut lactuca.*

Reſp. Minimè id miſerum, aut metuendum. Fœtus enim vegetativus unde Cæſaris conformatio inchoatur, non eſt beta aut lactuca, fungus aut pepo. Non enim creſcunt tales fructus in horto, ſed coquuntur in utero. Eſt igitur aliud quoddam, animâ quidem vegetativâ, ſed viali ac tranſitoriâ, non fixâ ac permanente vivens: non opus naturæ perfectum, ſed futuri operis rudimentum. Quod non magis eſt Cæſar, quàm Mercurius, ſal, & ſulphur ſint aurum Chymicorum. Nam in alembicis, & metallicis quoque fodinis natura per multas rudimentorum metamorphoſes, ad perfectum & ſolidum metallum tandem pertingit.

Similiter, nec embryo ſenſitivus aliud, quàm viale & fugitivum animal eſt. Nec Scaliger, aut alij quidam mirari debent, ab Ariſtotele aut Plinio in certam aliquam animalium, ut terreſtrium, volucrium, aut natatilium claſſem non redigi; quia

nunquam gradientem in terrâ, volantem in aëre, aut natantem in aqua viderant. Sicut neque Dioſcorides, aut Hortulani inter olera ſua, fœtûs vegetativi meminerunt; quia inter pepones, cucumeres, & melones quid ſimile non animadverterunt. Non enim ad ſolem matureſcit in horto, ſed coquitur in utero. Animalia igitur & plantæ, quæ in claſſes olim digeſta, perfecta ſunt, & animas in termino, non viales habent.

Bodin. lib. 2. Theatr.

Non malè tamen, nec ad hanc rem ineptè Bodinus, corpus naturale dividit *in inchoatum, & perfectum. Hoc quidem*, ait, *formam perfectam eſt aſſecutum. Illius autem materia ad formam perfectiorem tendit; ut ſemen progerminans, & metallica rudimenta.* Semini autem embryonem utrumque, tam vegetativum quàm ſenſitivum potuit accenſere. Nihil enim aliud ſunt, quàm ſemen quoddam paulò decoctius & elaboratius. Et licet formam ſubſtantialem primi & inanimati ſeminis exuerint, ac animam induerint; iſta tamen anima ſolum eſt vialis, quæ corpus naturale inchoatum tantummodò conſtituit, in quo natura terminum ſuæ operationis non figit, ſed per illud tanquam per ſemen, ad fabricam corporis ulterioris tendit.

Sed homo hoc pacto, non hominem proximè generabit, ſed *betam vel lactucam*, vel quid ſimile de genere vegetativorum, ut Cardano ſuo ſtatim Scaliger objectabat.

Reſp. Generativa vitalis actio generantis, ad formam ſeminis, quod intra corpus generantis coquitur, non autem ad novum corpus vivens proximè terminatur. Nam *conficere ſemen eſt opus generantis*, ait Ariſtoteles. Vnde S. Thomas facultatem illam ſeminificam, potentiam generativam meritò appellat. *Oportet*, inquit, *eſſe aliquam potentiam rei viventis per quam ſemen præparetur; & hæc eſt vis generativa.* Terminus autem remotus eſt embryo vegetativus, deinde ſenſitivus, ac denique rationalis. Per iſthæc enim novi hominis præcedentia rudimenta, activitas humani ſeminis, non impedita, ad humanum & rationalem embryonem tandem pervenit. Nec hoc magis abſurdum, aut mirum eſt, quàm ab anima humana primùm in ventriculo chylum, deinde chymum in jecore,

Ariſt. lib. 2. c. 1. de gener. animal. S. Tho. 1. p. q. 78. a. 2.

poſtea

postea rorem, gluten, ac cambium in unoquoque membro coqui & formari, antequam alimentum in partem sui corporis animâ rationali animatam convertat.

Objectant verò alij: Cur ergo etiam in hominis nutritione, per animas vegetativam & sensitivam non transitur ad rationalem; cùm nutritionis & primæ conformationis eadem videatur esse ratio?

Resp. Non est ratio eadem. Nam prima conformatio novo homini integrum domicilium parat; quod variâ membrorum supellectile, ex parvula particula materiæ seminis instrui debet. Deinde singula membra fœtûs nutriri & crescere, secundum harmonicas quasdam proportiones oportet; quod sine anima vegetativa fieri non potuit. Animam quoque sensitivam deinceps succedere necesse fuit, ut virtuti conformatrici seminis, adjumento esse possit, in figurandis & perpoliendis organis, quibus anima rationalis ad usum & operationes suas vitales humanas indiget. Embryo enim sensitivus humanus componitur ex tali formali expressaque animâ sensitivâ, qualem anima rationalis eminenter & virtute in se continet; ideóque artem, ut sic dicam, novit talia membra conformandi & perpoliendi, qualibus anima rationalis utitur in operationibus suis sensitivis. Quanquam, ut dubitationem meam hîc non celem, quam Lib. II. Cap. VI. Artic. XVII. pluribus expandemus; non tanta videatur mihi esse necessitas, animam peculiarem sensitivam, inter vegetativam & rationalem interponendi, quanta ponendi vegetativam; quæ opus à facultate conformatrice inanimati seminis inchoatum promoveat. Nam fortasse ejusmodi anima vegetativa sufficiens est ad promovendam eousque conformationem humani corporis, donec domicilium, & universa organorum supellex, ad animæ rationalis inhabitationem idonea, fabricata sit; nisi quantum perfectionis deest, quod sola virtus seminis superaddere debet, ut animam illam vitalem abigat, & animam superiorem introducat.

Quod enim quidam objiciunt, Animam vegetativam non callêre artem fabricandi instrumenta pro operationibus sensitivis; facile negari potest; si loquamur de ejusmodi animas vegeta-

vegetativa, quæ ultima non eſt, ſed ad alteram eſt vialis, eique famulatur & ſubſervit: ſicuti faber ferrarius novit artem cudendi malleum, aut ſecurim, quam faber lignarius ad ſuum opus adhibet. Et ſanè, gradus animæ vegetativæ in anima rationali incluſus, omnia hominis membra nutrit, ſervando figuras, proportiones, & temperies omnium, quas anima rationalis in omnibus operationibus ſuis ſenſitivis & rationalibus exigit. Hoc enim flagitat ratio & eſſentia illius animæ, quæ naturâ ſuâ ſubalterna eſt, & famulatrix animæ ſuperioris.

Attamen ſucceſſio animæ ſenſitivæ vialis, etiam in brutorum generationibus ſuſtineri poteſt, propter S. Thomæ, Scoti, & Ariſtotelis auctoritatem; qui diſertè ait: *Non ſimul fit animal & homo, neque animal & equus.* Vnde videntur eſſe quædam notæ aut ignotæ diſpoſitiones, quas anima ſenſitiva vialis introducere debeat; nec ad hoc animâ vegetativâ vialis, vel ſola virtus ſeminis (niſi adjuta ab anima viali ſenſitiva) ſufficiat.

Ariſt. lib. 2. c. 3. de generat. animal.

In nutritione verò nulla animarum vialium ſucceſſio, aut interpoſitio neceſſaria eſt; quia chyli, chymi, roris, glutinis, cambij transformationes (quæ nutritionem & inductionem animæ rationalis in materiam alimenti antegrediuntur) animarum vicem ſupplent, ſufficienterque materiam illam præparant ac diſponunt, ut in fine animam rationalem ſuſcipiat. Nulla enim hîc partium alimenti organica conformatio prærequitur; ſed ipſa anima rationalis, quæ eſt in membro quod alitur, ſecundum illam figuram quam membrum exigit, alimentum agglutinat, fingit, figulat, & circumponit.

Si autem doctrinam jam traditam attentè legiſti, fugit quoq; & evaneſcit illa difficultas, quam quidam pro magna & inſuperabili habent: Quòd anima vialis ad ſui deſtructionem operari videatur, quando animæ ſecuturæ locum parat. Nam illa adveniente, cedere loco, & perire debet.

Verùm, anima vialis non inducit ultimas diſpoſitiones ad introductionē animę ſuperioris; ſed hoc facit ſpiritus ſeminis, primorū lineamentorū artifex, qui toti materiæ embryonum infuſus, non ceſſat provehere & expolire ſuum opus, donec ad ultimam diſpoſitionē illius ſuperioris animæ perveniat, cujus

eſt ſemen

est semen. Ideo enim anima rationalis in corpore patris fabricat semen, ut hoc sit instrumentum propagationis speciei ejus; nec ut opus conformationis inter imperfectos & viales embryones hæreat, sed ut illud usque ad introductionem animæ rationalis perducat. Vnde figuras & temperamenta embryonum supergreditur, & *diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*, operasque priores tanquam perfunctorias & viales destruit, ut ad finem suum & operis culmen pertingat.

Sed peracto opere, quò spiritus ille fabricator cum virtute sua conformatrice evadit? inquiunt.

S. Thomas objectionem olim prævidit, & respondet: *Virtus activa quæ erat in semine, esse desinit dissoluto semine, & evanescente spiritu qui inerat. Nec hoc est inconveniens: quia vis ista non est principale agens, sed instrumentale. Motio autem instrumenti cessat effectu jam producto in esse.* S. Tho. 1. p. q. 118. a. 1.

Alibi tamen aliquid aliud (etsi Cajetanus utrumque in concordiam redigere conetur) & fortasse magis Medicum & verum, responderat: *Virtus formativa quæ in principio est in semine*, ait, *manet adveniente etiam anima rationali; sicut & spiritus, in quos ferè tota substantia spermatis convertitur, manent. Et illa quæ fuit priùs formativa corporis, fit postmodum corporis regitiva. Sicut etiam calor qui fuit dispositio ad formam ignis, manet forma ignis adveniente, ut instrumentum formæ in agendo.* S. Tho. q. 3. a. 9. de potent.

Hoc est quod Medici quidam dicunt, spiritum seminis verti in humidum primigenium corporis, fierique instrumentum animæ ad operationes vitales chylificationis, nutritionis &c. Nec enim spiritus ille fugax est & volatilis, sed pinguiculus & lentus. Quomodo enim aliàs in utero, ut operi suo incumbat, nec illud imperfectum deserat, contineri posset? Vnde semen crassum, pingue, & minimè dilutum serosumque generationi est maximè idoneum. Et inde ratio Aristotelis, cur semen ebriosorum sit plerumq; infecundum: quia *non quod humidum*, ait, *sed quod consistens crassumq; est semen, hoc vim procreandi obtinet.* Sed Fernelium hîc audivisse juvabit: *Non enim*, inquit, *ut multi Aristotelem interpretantur, spiritus evanescit, aut avolat à semine, sed in eo persistit, omnium partium conformator & opifex; in quibus radicitus* Io. Freitag. Aristot. Sect. 3. Problem. Fernel. lib. 7. c. 9. de procreat. hom.

dicitur ac penitus inhærens, prima fit partium omnium natura. Hasq; ubi conformaverit, postea semper assistens, in omnem vitam, quantum potest, diutissimè & saluberrimè conservat. Itaque hic spiritus, non modò primum vehiculum & instrumentum est procreatricis facultatis (in eo enim constituta est summa illa divinaq; vis conformandi) sed etiam reliquas omnes naturales, quibus nutrimur & augemur, earumq; auxiliarias is unus in se omnes sustinet & comprehendit.

Denique, non tantùm est instrumentum animæ ad veterum partium nutritionem, & circumponendum ijs alimentum eâ figurâ & artificio, quo olim à spiritu illo seminis conformatæ sunt; sed etiam ad nova interdum membra figulanda figurandaque: ut cùm homini dentes, bobus & cervis cornua extruduntur; aut recisæ quibusdam partes, ut brachia polypis, chelæ cancris, caudæ serpentibus & lacertis recrescunt & reformantur.

CAPUT III.

De divisione animæ in vegetativam, sensitivam, & rationalem.

ARistoteles, & passim alij post eum, animam in vegetativam, sensitivam, & rationalem dividunt. Divisionis autem sufficientia ex hac S. Thomæ doctrina intelligi potest.

S.Th. 1. p. q. 7&. a. 1. Anima enim est talis forma corporis, quæ actione directâ immanente, in compositum suum agit, & illud perficit; eaque ratione à formis substantialibus inanimatorum distinguitur, ut Cap. I. Art. X. satis disputatum fuit.

Hic autem modus agendi, & reflexâ in suppositum suum actione ipsum perficiendi, indicat majorem quandam eminentiam talis formæ supra corpus, quam forma terræ, lapidis, aut cujuslibet corporis inanimati supra corpus suum inanimū obtineat: cùm non illud aliqua actione perficiat, aut moveat, sed omnis motus qui in illud corpus cadit, externo alicui agenti prinpaliter attribui debeat.

Vel ergo anima compositum suum perficit, non tantùm per poten-

potentias corporeis organis inhærentes, ſed etiam per qualitates primas elementares, corporum inanimatorum proprias, tanquam per cauſas inſtrumentales. Et infimum genus animæ, inanimatorum formis maximè vicinum & cognatum habemus: quam animam vegetativam vocamus. Hæc enim per calorem, frigus, & totam qualitatum primarum temperiem, alimentum alterat, & in ſubſtantiam ſui corporis convertit.

Alia anima, etſi organis corporeis, tam ipſa quàm omnes potentiæ ejus naturales inſideant, & à corpore ſuſtententur; in operationibus tamen ſibi proprijs, non utitur qualitatibus primis, ſecundum materialitatem, & conditionem illam quodammodo, ut ſic dicam, pinguiorē, qua ipſæ elementa, & corpora inanimata temperant; ſed quibuſdam alijs qualitatibus corporalibus, in quandam veluti ſpiritualitatem extenuatis. Quod ſignum eſt, animam talem ad formā ſpiritualē propiùs, quàm animam vegetativam, accedere. Et iſta eſt anima ſenſitiva; quæ in videndo, audiendo &c. ſpeciebus ſenſibilibus, tanquam inſtrumentis utitur.

Denique eſt tertia anima, quæ nec ipſa, nec potentiæ ei propriæ ab organis corporeis dependent. Et hæc eſt anima rationalis.

Ad genus animæ ſenſitivæ reduci debet anima Zoophytorum, ſive plantanimalium. Licet enim Zoophyta terræ, velut arbores, radicitus defixa ſint, & terreſtre alimentum ſuctu eliciant; ſi tamen pungas, ſenſum & dolorem contractione teſtantur. Inter Zoophyta ſunt ſpongiæ, & urticæ marinæ; imò Ariſtoteli etiam oſtrea: Nam *plantæ*, ait, *ſunt quaſi oſtrea terrena, & oſtrea ſunt plantæ aquatiles.*

Genus enim iſtud cruſtaceorum non graditur, aut ſerpit, ſicut domiportæ, ſed motum ſolum dilatationis & contractionis habet intra ſuam cochleam.

Ad Zoophyta quoque pertinet arbor Indica, quam incolæ Pudicam vocant, ut narrat Iul. Scaliger; *quæ appropinquante homine vel animali ramos conſtringit, recedentibus pandit. Quapropter*, inquit, *aut afflatum percipere dicendum eſt, aut radicis, propter ſoli motum, compreſſionem agitationemve.* Scaliger Exerc. 181. §. 28.

L 2 Sicut

Sicut autem hoc animal figurâ induitur arboris; ita Tartaricus frutex, quem Borametz, id eſt Agnum appellant, eſt mera planta ſimilitudine animalis. *Creſcit enim*, ait Scaliger, *agni figurâ ad pedum ferè ternûm altitudinem; quem pedibus, ungulis, auribus, toto capite, præterquàm cornibus, repræſentat. Pro cornibus pilos gerit, ſingularis cornu ſpecie. Obducitur corio tenuiſſimo, cujus detracti uſus ad capitum tegmina incolis.* Sic

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Zoophyta denique ſunt frondes arboris in Inſula Cimbulum, *cujus frondes in terram lapſæ*, ait Scaliger, *reptione quadam ſeipſas movent & promovent, tactæ abeunt, aut refugiunt.*

Scaliger Exerc. 112.

An verò omnes omnino arbores & plantas inter Zoophyta numerare oporteat?

Manichæi, Campanella, & quidam alij melancholici affirmabunt, quia ſenſum ineſſe omnibus plantis, adeoque plantanimalia, eſſe exiſtimant.

Sed antequam credamus, organa ſenſuum in truncis, aut ramis arborum oſtendere nobis deberent: quod nunquam facient. Negat ergo arbores ſentire S. Auguſtinus, & deplorat, ſe à Manichæis *perductum ad eas nugas, ut crederet ficum plorare cùm decerpitur, & matrem ejus arborem lacrymis lacteis.* Eccleſia quoque in Dom. Palmarum, ramos palmæ *inſenſibiles* appellat, dum orat: *Deus, qui miro diſpoſitionis ordine, ex rebus etiam inſenſibilibus diſpenſationem noſtræ ſalutis oſtendere voluiſti &c.*

Aug. lib. 3. c. 10. Conf.

ARTICVLVS I.

An tres iſtæ animæ ſpecies ſint infimæ, an genera ſubalterna.

ANima vegetativa eſt genus latiſſimum, in tot ſpecies animarũ diviſibile, quot ſunt diverſę plantarũ ſpecies. Diverſitas verò iſta ſpecifica (quemadmodum Ariſtoteles de animalibus dicit) *ex vita, actionibus, moribus, partibus* deſumi debet. Vnde animæ vegetativæ quæ longè aliter prima corporũ ſuorum membra, per ſemen ſuum conformant, & alio deinde alimento vivunt, vel longè diverſis alimenti figu-

Ariſt. lib. 1. c. 1. Hiſtor. animal.

rationibus

rationibus eadem membra nutriunt, nequaquam ejusdē naturæ & speciei sunt. Quis enim in quercu & corylo, in rosa & lilio eandem specie animam vegetativam esse credat?

Gradus quoque animæ vegetativæ, qui animæ sensitivæ brutorum, aut animæ rationali hominis veluti inoculatus & insertus est, specie ab anima purè vegetativa omnium plantarum distinctus est. Alio quippe modo, ac per alia longè instrumenta corpus bruti, aut hominis nutrit, quàm anima quercûs quercum, aut anima rosæ rosam.

Anima sensitiva genus etiam valde latè patens est. Et specierum diversitas *ex vita, actionibus, moribus, partibus* brutorum colligitur, ut paulò antea ab Aristotele audiebamus. Quis enim ex tam difformi membrorum configuratione, moribusque istarum animarum tam dissonis, felem à mure, accipitrem à passere, specie distingui non videat? Gradus quoque sensitivus quem anima rationalis imbibit, ejusdem naturæ & speciei cum sensitivo brutorum nequaquam est. Quod ex morum quoque, ingeniorumque diversitate facilè intelligitur. Licet enim anima rationalis sensitivas quasdam potentias, ut visum, auditum &c. ejusdem fortè rationis cum similibus brutorum potentijs habeat; imaginativa tamen, & appetitus inferior hominis eminentiâ dignitatis, imaginativam & appetitum brutorum longè excellere videntur. Vnde nec eadem sensibilia homines & bruta appetunt, nec ijsdem delectantur. Gradus igitur sensitivus animæ rationalis, ex quo imaginativa & appetitiva humana promanant, à gradu sensitivo animæ v.g. leoninæ, ex quo imaginativa & appetitiva leonis resultant, specie dissidet. Hoc est quod affirmat S. Thomas, cùm ait: *Animam sensitivam in nobis esse virtuosiorem & nobiliorem quàm in brutis: & hoc propter adiunctionem ulterioris & nobilioris perfectionis, scilicet animæ rationalis*; cui gradus ille sensitivus subservire debet. S. Th. 3. p. q. 2. a. 5.

An verò anima rationalis sit species infima, potest majorem habere dubitationem. Si enim verum est quod Agellius ex quibusdam veterum memorijs narrat, quosdam in Indiæ montibus homines esse Cynocephalos, *caninis capitibus & latratibus.* Agell. lib. 9. c. 2.

latratibus. Alios verò Monoſcelos, *ſingulis cruribus ſaltuatim currentes, vivaciſſimæ pernicitatis. Quaſdam etiam nullis cervicibus, oculos in humeris habentes.* Alios deinde *apud extrema Indiæ, corporibus hirtis, & avium ritu plumantibus, nullo cibatu veſcentem, ſed ſpiritu florum naribus hauſto victitantem. Pygmæos quoque haud longè ab iis naſci, quorum qui longiſſimi, non longiores eſſe, quàm pedes duos & quadrantem.*

Plin lib.7. c. 7. Addit & Plinius, *Arimaſpos, uno oculo in fronte media inſignes.* Item *Satyros ſubſolanis Indorum montibus* (*Cartadulorum*, inquit, *dicitur regio*) *perniciſſimum animal, tum quadrupedes, tum recti currentes humanâ effigie. Qui propter velocitatem, niſi ſenes, aut ægri, non capiantur. Item in Albania gigni quoſdam glaucâ oculorum acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquam interdiu cernant. Item in quadam convalle magna Imai montis ſilveſtres,* ait, *vivunt homines, adverſis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, paſſim cum feris vagantes.*

Marinos denique homines, ut Tritones, Sirenes, Nereides addere poſſumus. Nam puellas marinas humanâ facie, quas antiqui Nereides appellant, ſe in littore Peloponeſi vidiſſe Theodor. Gaza, & Georg. Trapezuntinus, viri litterarum & doctrinæ famâ illuſtres, olim faſſi ſunt. Quin & Iobus gigantum ſub aquis gementium meminit: *Ecce gigantes gemunt ſub aquis*, ait, *& qui habitant cum eis.* Videntur igitur in ſpeluncis fundi ac alvei maris, quædam gigantum familiæ habitare; ut olim in Ætnæ ſpelæis & antris Polyphemus, ceterique

Alex. ab Alexan. c. 8. Iob. 26. Virgil.

Ætnei fratres cælo capita alta ferentes,

Verùm, etſi animas rationales ſpecie differentes, poſſe à Conditore creari, nulla fortaſſe contradictionis implicantia vetet; omnes tamen quæ creatæ ſunt, & quotidie creantur, unius ſpeciei ſunt.

Ariſt. lib. 1. c.6. Hiſtor. animal. Vnde meritò Ariſtoteles dicit, hominem οὐκ ἔχειν διαφορὰν τὸ εἶδος, *non habere differentiam ſecundum ſpeciem*: ac proinde quicumque ſub cælo vivunt homines, ſolâ corporum temperie, membrorum conformatione, aut alio quovis accidente, non ſpecie & eſſentiâ diſtingui. Nam omnes ab uno primo parente fluxerunt, cujus natura & eſſentia eadem in totam poſteritatem deſcendit. Dicit hoc divinus ille in medio

medio Areopagi Ecclesiastes Paulus: *Fecit* Deus *ex uno*, ait, *omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ.*

Fabulosi igitur sunt homines illi Solares, Lunares, Ioviales, & omnium Planetarum novi incolæ, quos Keplerus & Copernicani nuper nobis fabricaverunt. Certè enim, *ex uno* illo terreno Adamo non *omne genus hominum* fluxit, si aliud cælestium hominum genus est, quod siderum Orbes inhabitat. Nec propter homines illos sideros, astra Borbonia Solem, Medicea Iovem, Austriaca Saturnum circumludunt, ut Capernicani fingunt; sed propter nos qui *super universam faciem terræ habitamus*; ut nempe ludiones illi, Solis, Iovis, Saturni &c. Influentias ita modulentur, ut numero, pondere, ac mensurâ illâ in hunc Mundum inferiorem reflectantur ac dispensentur; quemadmodum à cælestis illius horologij fabricatore est olim constitutum.

Mutum quoque marinorum hominum genus, qui supernè facie humanâ formosi, infernè turpiter desinant in piscem, nullum agnoscimus. Itaque Tritones, Sirenes, Nereides, Glauci, pisces non homines sunt. Aliàs enim, si ex sola facie hominis judicandum est, Religiones quoque Monachorum, & cœtus Episcoporum sub mari erunt; quia quædam marina monstra, Monachorum, Episcoporum capita gestant. Innumera enim salacissimorum piscium semina, fluctibus & perpetua inquietudine maris, per infinitorum discriminum figuras convoluta, quidlibet formare & repræsentare valent.

Gigantes ergo illi, qui apud Iobum *sub aquis gemunt*, sunt dracones, cete grandia, & balænæ pisces, non homines. Aut certè (qui multorum Interpretum est sensus) sunt *gigantes* illi *potentes à seculo viri famosi*, generalis diluvij aquis olim submersi, qui fictione & phrasi Poëticâ, quasi adhuc viverent, dicuntur mole aquarum oppressi gemere. Iob. 26. Gen. 6.

Cynocephali verò, Monosceli, Pygmæi, Arimaspi, Satyri, ceteræque inter homines & bruta dubiæ formæ, ad simiarum, aut alterius bruti animantis genus pertinent; nisi tamen fabulentur qui talia narrant. Philosophorum enim *credulam nationem* meritò Seneca appellat, qui ejusmodi commenta, ab aliquibus

temerè

temerè vulgata, in materiam exercitij & acuminis ingeniorum rapiunt.

Si tamen homines essent (quod ex loquela maximè potest intelligi) monstra nostri generis sunt, deformitate corporis, & silvestris cujusdam temperamenti feritate, non animâ rationali à nobis distantia.

Sicut enim apud nos talia interdum monstra ex parentibus minimè monstrosis nascuntur; ita fieri potest, ut conformationis vitium cum semine eorum, ad posteros traducatur. Quemadmodum Hippocrates narrat, Macrocephalos Asiæ populum, universos omnes longis, instar peponum capitibus nasci, consuetudine in naturam versâ; quia obstetrices mollia initiò infantium capita fascijs astringentes, ea turbinare (formosum id esse reputantes) solitæ fuerant.

Hippocrat. lib. de aëre & aquis.

Supremus autem corporum architectus, seminum istos errores non corrigit; imò providentiâ suâ à recto detorquet (si S. Augustino credimus) *sciens universitatis pulchritudinem quarum partium vel similitudine, vel diversitate contexat. Sed qui totum inspicere non potest, tanquam deformitate offenditur; quoniam cui congruat, & quò referatur, ignorat.*

S. August. lib. 16. c. 8. Civit.

Ibid.

Vnde de hisdem Plinij & Agellij monstrosis nationibus quæstionem instituens: *Si homines sunt,* inquit, *de quibus illa mira conscripta sunt: Quid si propterea Deus voluit etiam nonnullas gentes ita creare, ne in his monstris, quæ apud nos patet ex hominibus nasci, ejus sapientiam, quæ naturam fingit humanam, velut artem cuiusdam minùs perfecti opificis, putaremus errasse? Non itaque nobis videri absurdum debet, ut quemadmodum in singulis quibusque gentibus, quædam monstra sunt hominum; ita in universo genere humano, quædam monstra sint gentium.* Ac tandem universam disputationem in nodum & clausulam istam colligens: *Monstra illa,* inquit, *aut nulla sunt: si sunt, homines non sunt: aut ex Adam sunt, si homines sunt.*

Dixerat quippe antè: *Quisquis uspiam nascitur homo, id est rationale animal mortale, quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam, seu colorem, sive motum, sive sonum, sive qualibet parte, qualitate naturæ, ex illo Protoplasto originem ducere, nullus fidelium dubitaverit.*

dubitaverit. Ite jam ergo Copernicani, & dicite nobis, quibus ſcalis in Regionem Planetarum aſcenderint ſiderei veſtri homines, quos Lunæ montes valleſque, ac omnium Planetarum Orbes incolere arbitramini. Eò enim ex terra ſcandere, & coloniam duxiſſe debuerunt, ſi ex terreno noſtro Protoplaſto ſint progeniti.

CAPUT IV.

De unione, qua anima corpus organicum informat.

VT anima corpus ſuum animet, opus eſt aliquâ unione ejus ad corpus; quod etiam in anima rationali verum eſt, ut Lib. IV. docebimus. Non enim eſt ſolùm forma aſſiſtens, ut Plato olim putavit, ſed etiam informans ſui corporis.

Vnicâ autem unione, non pluribus eſt opus, ut & forma materiæ, & reciprocè materia formæ uniatur; veluti una fibula ſufficit, quæ utramque togæ partem mordeat & conſtringat.

Eadem quoque unio vocatur informatio, quatenus conſideratur ut modus formæ connectens eam cum ſuo ſubjecto: vocatur itidem ſubjectio, quatenus ſubjectum per eam ſubijcit ſe formæ, & illam in ſe ſuſcipit.

Sed utrius extremi modus ſit iſta unio, diſputant Lib. II. Phyſic. Peripatetici. Nobis videtur, utrique extremo, id eſt materiæ & formæ, proximè adhærere, ut modus duobus modificatis inadæquatis. Hunc enim conceptum ſtatim ingerit ratio unionis inter duo immediata extrema; niſi aliquid aliud ſtupendum & ineffabile intercedat, quod impediat ne unio utrumque extremum proximè & intrinſecè apprehendere valeat. Quale quid in unione hypoſtatica Verbi cum humanitate Chriſti evenire, plurimi Theologorum exiſtimant; quia contra Verbi divini perfectionem & immutabilitatem factum iri videtur, ſi modus creatus ei ſic infigatur, ut intrinſecè eum in ſe ſuſcipiat.

Sed si unio eadem (quæ in vulgari jam Philosophia dicitur esse purus quidam modus) materiam & formam corporis naturalis proximé afficiat; igitur, exclamant quidam, unus idemque purus modus, realiter idem erit duobus realiter distinctis.

Resp. Nihil absurdi in eo committi. Nam ista phrasis: Idem modus unionis *est realiter idem* cum materia & forma quas inter se connectit, habet hunc sensum negativum: *Non distinguitur realiter strictè* ab illis duobus: quod in Philosophia communi est verissimum. Sed de anima rationali peculiaris est difficultas.

ARTICVLVS I.

An unio animæ rationalis ad corpus sit spiritualis, an materialis.

SI eadem unionis fibula unico, ut ita dicam, morsu animam rationalem & materiam primam humani corporis apprehendat; videtur esse spiritualis, quatenus animam spiritualem attingit, & tamen etiam materialis, quatenus materiæ primæ proximé, ut subjecto incumbit,

Verùm tamen unio ista absolutè, non spiritualis, sed materialis dici debet. Nam modus materialis est, qui à materia prima dependet, Talis autem est illa unio. Vnde cùm modus spiritualis definiatur, qui à materia, sive à substantia corporea est independens; & negatio ista omnem à materia dependentiam neget, palàm est, ejusmodi unionem non posse appellari immaterialem, sive spiritualem, etiamsi partim etiam à spiritu dependeat.

Hinc etiam illam à materia conditionem contrahit, ut partibus integralibus constet, etiamsi anima rationalis ejusmodi partium expers sit.

Sicut enim hæc anima non eâdem indivisibili præsentiâ locali spargitur & replicatur per totum suum corpus, sed per aliam præsentiam capiti, & per aliam pedi hominis assistit; ita aliâ substantiali partiali unione materiæ capitis, aliâ materiæ pedis adhærescit. Aliàs enim abscisso pede, & destructâ

unione

unione ad materiam pedis, unio ad ceteras corporis partes consequenter & connaturaliter collaberetur, & homo totus interiret.

Sed tamen etiamsi unionem istam, spiritualem appellaremus, nullâ absurditate partes integrales ei concederemus; quandoquidem præsentia Angeli, aut animæ rationalis ad spacium locale, spiritualis sit, & tamen partibus integrantibus minimè careat. Accidentia enim spiritualia partes integrales intensivas non respuunt; quare quibusdam partes etiam extensivas, dare non possumus? Quod enim substantiæ spirituales strictæ entitatis, ut Angeli, & animæ rationales, talibus partibus carere putentur, peculiaris ratio est; quia illæ partes essent ipsis inutiles: Deus autem & natura nihil faciunt frustrà. Possunt verò partes integrales utilissimæ & necessariæ esse modis quibusdam spiritualibus, ut per multos partiales suos modos, substantiam spiritualem spatio, aut materiæ divisibili sistere præsentem valeant; quod per unicum indivisibilem præsentiæ, aut unionis modum facere non possunt; quidquid Vasquez & Hurtadus contradicant. Nam Vasquez volens probare, præsentiam Angeli ad spatium divisibile, indivisibilem tamen esse, ait, *Hoc facilè intelligi. Nam sicut*, inquit, *modus in anima rationali, quem habet in corpore, tamen facit eam esset unitam corpori divisibili; sic etiam modus Angeli potest ipsum corpori divisibili unire, etiamsi in se indivisibilis sit*. Et addit deinde: *Quocircà non possum non admirari Theologos & Philosophos nostri temporis* (Suarium maximè habet in oculis) *qui concedentes Angelo præsentiam quam vocant localem, ratione substantiæ ipsius Angeli, affirmant eam esse modum quendam substantiæ Angeli, indivisum quidem comparatione Angeli, sed divisum & extensum respectu loci. &c. Hos igitur*, ait, *Doctores vehementer miror; quòd de Angelis spiritualibus disserentes, nondum corporea hæc materialia obliviscantur, & in subjecto spirituali & omnino indiviso constituant aliquod accidens formaliter loco extensum, & ut dici solet, loco commensuratum, cujus partes inter se disitæ sunt & loco distantes. Hoc enim proprium videtur corporis & accidentis corporei, cujus capax non est substantia spiritualis.* Vasq. 1. p. d. 188. c. 7.

Tota igitur causa tantæ admirationis est; quòd habere partes extensas & loco distantes, *videatur proprium corporis, & accidentis corporei.* Hoc verò est quod disputamus & ambigimus: An scilicet divisibilitas ista integralis ita sit accidenti corporeo propria, ut in nullum spirituale accidens competere possit. Dicimus autem posse. Non enim ideo suam spiritualitatem necessariò amittit. Spirituale enim idem est ac incorporeum. Incorporeum verò dicitur, quod nec capax est corporeæ quantitatis, nec à substantia corporeæ quantitatis capace dependet. Hæc verò negatio duplex, præsentiæ Angelicæ, & præsentiæ animæ rationalis competit, etiamsi partes extensivas contineant. Non tamen unioni substantiali animæ rationalis ad corpus convenit; quia unio ista à materia prima corporeæ quantitatis capace dependet.

Suar. lib. 4. c. 17. de Angel. Meritò ergo & modestè Franc. Suarez admiratione illâ Vasquij se tactum sentiens, respondet: *Non erubesco confiteri ingenij mei tarditatem. Nam suppositis nonnullis principijs in quibus convenimus, intelligere non valeo, quomodo esse possit talis modus* (præsentiæ Angelicæ, aut animæ rationalis) *indivisibilis in ordine ad spatium vel corpus; vel, cur opposita divisibilitas repugnet spirituali accidenti, in subjecto spirituali existenti.*

Difficultas etiam altera hîc est, quæ multorum imaginationem fatigat. Quomodo nempe, anima integraliter indivisibilis, partibus materiæ divisibilibus uniri possit. Videtur enim singulis tantùm partium materæ punctis, non partibus in infinitum divisibilibus proximè aptari & cohærere.

Non multum hîc laborant, qui Democriti & Epicuri paradoxum, de compositione continui ex meris & finitis punctis, ab Aristotele olim explosum, nuper in Scholas revocaverunt. Apud eos quippe, singulæ animæ rationalis uniones ad singula materiæ puncta terminantur, & ijs solis proximè & immediatè infiguntur. Præter ejusmodi puncta nullas alias partes sine fine divisibiles admittere volunt, quia subtilitatem illius divisionis in infinitum (quam tamen cum Aristotele & Mathematicis, S. Augustinus, S. Thomas, Scotus, Occam, & omnes Peripateticorum Scholæ docent) imagina-

tione satis liquidâ apprehendere non valent.

Sed omittamus istos, quos multis sat argumentis olim in nostro LABYRINTHO exercuimus.

Sit ergo materia humani corporis in partes syncategorematicè infinitas divisibilis. Imò nulla sint omnino indivisibilia & Mathematica puncta quæ continui partes interse connectant. Aio tamen, non esse imaginatione, aut explicatu difficilius, quomodo anima indivisibilis, singulis partibus divisibilibus materiæ uniatur, quàm quomodo Deus sit intimè & ita continuè præsens omnibus universi hujus partibus, ut præsentia ejus nullibi discontinuetur & interhiscat. Aut etiam difficilius non est, quàm imaginari, quomodo Angelus toti suæ replicationis sphæræ non tantùm punctatim & discretim, sed etiam per ipsas partes continuè, se præsentem sistat.

Itaque etiamsi anima rationalis sit indivisibilis, singulæ tamen ejus præsentiæ sunt, more continui, in infinitum divisibiles, & correspondent ac adaptantur partibus materiæ similiter sine fine divisibilibus.

Si anima verò sine ulla sui replicatione ad spatium indivisibile, ut sic dicam, redacta, & tamen materiæ unita cogitetur, unione nihilominùs terminativè divisibili partibus proximis unietur; quomodo fermè (in sententia illorum Peripateticorum qui puncta infinita partibus infinitis interspargunt) punctum unitur partibus quas proximè copulat, aut terminat.

ARTICVLVS II.

An animæ animalium imperfectorum, quæ ἔντομα *seu* insecta *vocantur, sint totæ in qualibet parte sui corporis.*

DE plantarum animabus, res non meretur mitti in disputationem, quia experientia clamat, non esse totas in qualibet parte, sed integraliter expansas, ad expansionem materiæ quam informant. Alia enim est pars animæ in ramo, alia in arboris trunco. Nam evidens est, partem animæ avelli cum ramo, quandoquidem ramus terræ re-

plantatus, aut arbori alteri insertus, actiones vitales adhuc exerceat, regerminet, & fructus ferat.

De animabus animalium insectorum idem existimat Aristoteles: nempe non esse in qualibet corporis parte totas, sed integraliter divisibiles; ita ut tota anima erucæ, bruchi, cicadæ, aut papilionis toti corpori, pars parti inhæreat. *Similiter enim*, inquit, *se habent secundum hoc, plantæ & genus insectorum. Necesse enim est & nutritivam animam actu quidem in habentibus esse unam, virtute autem plures.* Ac de insectis subjungens: *Similiter autem & sensitivum principium. Videntur enim habere sensum divisa ipsorum.* Discrimen tamen inter plantarum, & insectorum partes istud interponit: *Sed ut servetur natura, plantæ quidem possunt* (ut cùm rami avulsi, & in terram replantati, in arborem novam se diffundunt) *hæc autem* (insecta) *non possunt, quia non habent instrumenta ad salutem*, sive necessaria in singulis partibus recisis organa, quibus salutem & vitam diu, tanquam integra animalia, tolerare valeant.

Arist. lib. de Iuvent. c. 2.

Egregium verò & jucundum exemplum talis animalculi dissecti, & in partibus suis adhuc viventis & sentientis, narrat S. Augustinus Libro de Quant. anim. *Cùm nuper*, inquit, *in agro essemus Liguriæ, nostri illi adolescentes qui tunc mecum erant studiorum suorum gratiâ, animadverterunt humi jacentes in opaco loco, reptantem bestiolam multipedem, longum dico quendam vermiculum. Vulgò notus est, hoc tamen quod dicam, nunquam in eo expertus eram. Verso namque stylo quem fortè habebat unus illorum, animal medium percussit. Tum ambæ partes corporis, ab illo vulnere, in contraria discesserunt, tanta pedum celeritate, ac nihilo imbecilliore nisu, quàm si duo huiusmodi animantia forent. Quo miraculo exterriti, causæq́; curiosi, ad nos, ubi simul ego & Alipius considebamus, alacriter viventia frusta illa detulerunt. Neque nos parùm commoti, ea currere in tabula quaquaversùm poterant, cernebamus: atque unum istorum stylo tactum, contorquebat se ad doloris locum, nihil sentiente alio, ac suos alibi motus peragente. Quid plura? Tentavimus quatenus id valeret, atque vermiculum, imò iam vermiculos in multas partes concidimus: ita omnes movebantur, ut nisi à nobis illud factum esset, & comparerent vulnera recentia, totidem illos separatim natos, ac sibi quemque vixisse*

S. August. lib. de quant. animæ c. 31.

vixisse crederemus.

Fuit ergo vermiculus iste de genere insectorum, quæ Aristoteles πολύποδα *multipedia*, & *scolopendras* appellat. Oblonga videlicet, & multorum pedum ordinibus gradientia. *Diutiùs enim*, inquit, *divulsa vivunt, quibus corpus longum pedesq; multi. Et pars quæ abscissa est, in utrumque se movet extremum, & versus caput, & in caudam: ut in ijs quas vocant scolopendras*, sive centipedas, *moveri videmus*. Vnde de talibus alibi narrat: *Assimulantur*, inquit, *talia animalia multis animalibus, quæ simul coaluerint*. Nam talium vermiculorum corpus longâ nodorum ac internodiorum serie, qualia fermè in arundinum calamis videmus, annulatim componitur (unde insecta etiam annulosa vocantur;) adeoque si per singulos internodiorum nodos annulosque ea dividas, tot videbuntur esse animalia, quot sunt unius animalis frusta. Nam ideo ἔντομα *insecta* vocantur; quasi in seipsis sectilia sint in varias partes, quæ seorsum vivere, sentire, & se movere valeant. Lib. de Iuvent. c. 2.

Hujus autem unica causa esse videtur, quòd in singulis frustis sit tactus, imaginatio, appetitus sensitivus, & potentia loco motiva. In sigulis quippe annulis & præcinctionibus oportet sit aliquid capiti & cordi analogum, in quo imaginativa, & appetitus animalis resideant. Nisi enim dolorem imaginatione perciperent, non eum appetitu aversarentur, nec potentiâ loco motivâ fugam arriperent.

Illud igitur S. Augustini, & Aristotelis in scolopendra experimentum (& simile in vespis, apibus, crabronibus, & omni genere muscarum sæpe videmus) satis evidenter demonstrare videtur, talium insectorum animas esse cum corpore suo divisibiles. Nec enim à spiritibus vitalibus, qui post animæ mortem aut recessum, residui in corpore manent, exerceri potest motus partium tam ordinatus & diuturnus.

Deinde, exemplo vermiculi à discipulis S. Augustini in partes dissecti, & Aristotelis testimonio, τὰ διαιρούμενα αὐτῶν ἔχουσι αἴσθησιν *partes eorum diversæ sensum habent*. Sensus autem sine anima non est. Arist. lib. de Iuvent. c. 2.

ARTICV-

ARTICVLVS III.

An animæ animalium perfectorum ſint totæ in qualibet corporis parte.

ARiſtoteles, qui animas inſectorum diviſibiles facit, videtur animas brutorum perfectorum excipere. Cùm enim dixiſſet, animalia annuloſa & inſecta *aſsimilari multis animalibus, quæ ſimul in unum coaluerint*, addit: τὰ δ' ἄριϛα συνεϛηκότα, *animalia verò optimè conſtituta hoc non patiuntur, quia natura ipſorum, ut poſsibile eſt, maximè eſt una. Quapropter parvum ſenſum quædam partium diviſarum faciunt; quia habent aliquam animalem paſsionem. Separatis enim viſceribus, faciunt motum; ut & teſtudines avulſo corde.*

Arist. lib. de Iuvent. c. 2.

Vnde ſi animæ equi, bovis, canis, leonis ita ſint unæ, ut partibus integralibus careant, neceſſe eſt ut totæ ſint in ſingulis corporis ſui partibus, quemadmodum anima rationalis; hoc tamen diſcrimine, quòd mortales ſint, & ſuſtentaculo corporis indigeant. Stant enim iſta ſimul: Animam canis eſſe in pede, capite, ac toto corpore indiviſibiliter eandem, & tamen eſſe mortalem. Nam licet abſciſsâ caudâ, vel aure, nulla pars animæ canis intereat, non ideo eſt, quia ſit immortalis, ſed quia eadem anima tota (id eſt, nullâ parte exceptâ, cùm, in iſta ſententia, partes nullas habeat) ſuſtentatur à reliquo corpore. Vnde ſicut idem numero corruptibile lumen, à duabus facibus, in genere cauſæ efficientis conſervatum, non corrumpitur, ſi facem unam amoveas, quia ab altera adhuc ſufficienter conſervatur; ita anima canis, amputatâ caudâ non interit, quia ab alia parte corporis (quantum ſatis eſt ad retinendam exiſtentiam ſuam) dependere & ſuſtentari perſeverat.

Hæc ſententia probabilis eſt, & quia putavit eſſe Ariſtotelis, S. Thomas eam defenſat: imò S. Auguſtinus, qui Ariſtotelem nunquam viderat, ſolo ingenij acumine duce (& quidem quoad etiam animas inſectorum) in eandem delapſus eſt. Attamen

Attamen quibusdam experimentorũ exemplis videtur refelli. Nam Averroes arietem decollatum aliquòusque sine capite progressum se vidisse narrat. Constat etiam, in sacrificijs hostias interdum extracto corde, è poparum & sacrificulorum manibus aufugisse; imò capras excordes aliquando balasse testatur Asclepiades, Magni Pompei Medicus. Galenum quoque audiamus: *Potest*, ait, *cor eximi illæsis voluntarijs actionibus. Id quod in nonnullis sacrificijs contingit, in quibus animantia cernuntur, corde iam aris imposito, non respirare tantùm, aut clamare fortiter, sed etiam fugere, quòusque effusione sanguinis emoriantur.* Nonne etiam videmus columbas, perinde atque vespas, & id genus volucria insecta atque imperfecta, abstracto capite, adhuc volitare? Sed aliud, & domesticum exemplum, in principe avium aquilâ narrabo. Averr. lib. 7 Physic. Galen. lib. 2 de placit. Hippocr.

In domo paterna ruri, patruus quidam meus aquilam (raro in his Belgicis Provincijs spectaculo) lato alarum remigio supervolantẽ, ac deinde in agrum desedisse conspicatus, glande bombariâ, cùm repandere alas & avolare pararet, extremas pennas ita perstrinxit, ut volitare tantùm posset, & capi se sineret.

Mansit in familia nostra multis mensibus, inter pecora & canes domesticos cicur planè & familiaris. Sed cùm fortè semel, inter concomedendum, rixa quædam inter eam, & dilectum opilioni nostro canem incidisset, & ipsa furens irâ bestiam unguibus & rostro pænè discerpsisset; tanta repentè opilionẽ amentia invasit, ut arreptâ falce putatoriâ, reginæ avium super limen ostij, caput uno ictu amputaverit. Sed ecce quid acciderit. Truncum corpus è manu illius carnificis dimissum, impetu se in aërem elevans, vicini horrei satis altũ culmẽ transvolavit.

His igitur & similibus exemplis confici videtur, animas perfectorum, non secus ac insectorum animalium, esse integraliter dividuas, & unam animæ partem in corpore aquilæ aut columbæ trunco, & tamen adhuc volante remanere; alteram verò in capite, hiante adhuc, &, quantum valet, etiam se movente superstitem esse.

Hæc nihilominùs omnia nondum conficiunt animas perfectorũ ejusmodi animaliũ esse integraliter divisibiles. Nam similia fermè hominibus uno & celeri ictu capite truncatis evenire possunt; & tamẽ animã hominis indivisibilẽ esse dicimus.

Non uno enim exemplo conſtat, truncum hominis manere immobile in pedes, ablato capite, & impelli interdum oportere à carnifice, ut ſtatim cadat. Ad aliquot etiam paſſus, ſine capite proceſſiſſe nonnunquam viſum fuit. Vnde illud Ariſtotelis: *Corpus* hominis, *detracto capite progredi, irrationale non eſt.*

Ariſt. lib. 3. c. 10. de partib.

Audivi quoque à fide digno, qui ſpectaculo decapitandi hominis Antuerpiæ olim interfuerat: Caput celerrimo ictu à carnifice præciſum, poſtquam aliquot ſaltus in theatro feciſſet, in turbam deſilijſſe. Et cum canis quidam ad ſanguinem delingendū accurriſſet, arreptam mordicus ejus auriculam fuiſſe dentibus reſecti capitis. Vnde canis exterritus, pendulo ad ejus aurem capite, cum clamore abſcurrit, totumque forum horrore & fugâ ſpectatorum implevit.

Aliud ex Hiſtoria Turcica afferre poſſumus. Nam Mahumetes 2. qui An. 1453. Conſtantinopolim expugnavit, crudelis & feralis Iuvenis, Chriſtianos quoſdam captos, ad longitudinem cruciatûs, & ut ſic morerentur, ut mori ſe ſentirent, interfici ſic jubebat: ut Turcico acinace per diaphragma (ſive diazoma, ut Ariſtoteles appellat) medij dividerentur. In quo ſupplicio videre erat, inquiunt, utramque dimidiati hominis partem in pulvere & ſanguine ſe volutantem, & motu ac rotatione ſuâ doloris ſenſum & acerbitatem teſtari.

Quid ergo hîc dicimus? An animam rationalem in duas etiam partes fuiſſe cæſam? Hoc certè non debemus, nec poſſumus. Igitur quæcumque alia cauſa illius motûs & ſensûs partium hominis aſſignabitur, eadem in aquilâ, aut columbâ ſine capite volante, locum habebit.

Alterum quoque, & admirabilius, ex Hiſtoria Naturali Indica Ioſephi Acoſta adjungimus.

Ioſ. Acoſta lib. 5. c. 14. Hiſt. Nat. Indic.

Auctor agens de Mexicanorum ſacrificijs, & narrans quomodo homines bello, aut potiùs venatu captos ſolerent Idolo ſuo immolare: *Accidit*, inquit, *quondam res admirabilis; & tamen vera, ac relata à fide dignis. Cùm enim Hiſpani in quodam tali ſacrificio ſpectatores adeſſent, & ſacrificulus de more, aperto validi juvenis pectore, cor magnâ agilitate extraxiſſet, & corpus iam excors, per multorum graduum altitudinem, è ſummo culmine pyramidis, ubi dirum*

dirum illud ſacrificium peragebatur, devolviſſet;& corpus iam ad ſolum perveniſſet, patriâ ſuâ linguâ ad aſtantes Hiſpanos dixit: O Domini, ipſi me interfecerunt. *Vnde orta permixta horrori miſeratio, & ſumptus impetus liberandi populum illum ab iſta carnificina & nefanda diaboli tyrannide.*

Probat verò Acoſta id nec impoſſibile naturaliter, nec incredibile eſſe, exemplo caprarum & hoſtiarum, quas extracto corde, reſpirare, & interdum balare, ex Galeno antea retulimus.

Ex quibus omnibus colligi videtur, omnia in partibus corporis humani ſic fieri, quemadmodum in quolibet animali perfecto videmus; & proinde palpitationem & motum partium diſſecti arietis, aut columbæ, invalidum eſſe argumentum diviſibilitatis ejuſmodi animarum. Quid enim ad exempla illa hominum reſpondebimus? Nempe, in partibus reſectis humani corporis, partes nullas animæ rationalis remanere; ſed propter naturale vinculum ad partes ſui corporis, quod anima retinet quamdiu poteſt, totam brevi aliquo tempore manere replicatam in duobus ſpatijs diſcontinuis, donec ſpiritus & calor naturalis evaneſcat, temperieſque illa diſſolvatur, quæ ad conſervationē unionis animæ rationalis eſt neceſſaria. Aut certè, ſi nullo inſtanti temporis anima humana partes diſcontinuas informare poſſit; ſpiritus vitales & animales, qui in arterijs & nervis totoque corpore, abſente anima reſidui manent, dum effugere & ſe extricare conantur, illum motum partium conciſarum facere. Hoc autem utrumque animabus brutorum perfectorum applicari poterit, ſi dicantur integraliter indiviſibiles, quemadmodum anima rationalis.

In exemplo autem illo corporum humanorum juſſu Mahumetis, per diaphragma, ſive ſeptum tranſverſum, acinace in duas partes cæſorum, notandum hoc eſt. Partem inferiorem, à diaphragmate deorſum, non potuiſſe perſentiſcere dolorem, à quacumque cauſa ſe moveret & contorqueret; quia cum parte & regione corporis ſuperiore, in qua eſt cerebrum & imaginatio, non communicabat: ſine imaginatione autem & influxu cerebri per ſpiritus animales, non ſentitur dolor, ut in paralyſi, aut apoplexia patet.

Ille verò Mexicanus extracto corde loqui (perinde atque capræ Aſclepiadis excordes balare) potuit ; quia in eo erant omnia inſtrumenta vocis, & anima, corde ſublato, non in inſtanti fortaſſe corpus deſerit; ſed tantiſper in eo hæſitat, donec ſpiritus vitales per membra diſperſi effugiant, & temperiem hominis diſſolvant in qualitates cadaveris.

Nihilominùs, licet exempla ſuperiùs allata non evincant, animas brutorum perfectorum eſſe integraliter diviſibiles; alijs tamen argumentis opinio iſta (quam Cajetanus *communem modernorum phantaſiam* vocat) fit valde veriſimilis.

Cajet. 1. p. q. 7. Primò, quia animas inſectorum, ex vitæ & actionum vitalium, quæ in partibus diviſis manet, diuturnitate, diviſibiles eſſe, cum Ariſtotele, S. Thomâ, & communi antea probavimus: & tamen quædam inſectorum (ut apum & formicarum) animæ nobiliores ſunt aliquorum animalium perfectorum (aſini, porci, aut cameli) animabus, ut ex moribus & ingenio colligi poteſt, & affirmat S. Auguſtinus. Nam *illud*, *quantum opinor*, ait, *concedet* adverſarius *plus aſino ſapere apiculam; quorum comparare magnitudines, plus profectò eſt quàm aſininum*. Et alibi camelum aſino, in iſto ingenij ſtupore jungit, eique apiculam ſapientiâ anteponit.

S. Auguſt. lib. de quant. anim. c. 24.

Si autem ingenioſæ & argumentoſæ apiculæ anima, ſtolidi aſini, aut cameli animabus nobilior eſt, & ad humanam propiùs accedit; quare magis quàm anima aſini, in partes integrales ſectilis eſſet? Nam compoſitio animæ ex partibus integralibus eſt ſignum imperfectionis, & majoris cujuſdam materialitatis, profundioriſque immerſionis in corpus. Etenim illa forma materiæ ſuæ cognatior eſt, quæ ſe ei coëxtendit, & ita in eam procumbit, ut non tota colligatur in ſingulis materiæ partibus, ſed tota toti, & pars parti inhæreat, ac incumbat.

Vnde profectò, ſi omnia animalia perfecta (qualia etiam aſini, boves, ſues, & cameli) animas indiviſibiles, & totas in ſingulis partibus habent, veriſimilior eſt S. Auguſtini, quàm Ariſtotelis ſententia: Inſectorum quoque, ſive imperfectorum animas

animas etiam indivisibiles esse. Nec enim hæc animalia imperfecta vocantur, quia animas ceteris ignobiliores habeant; sed quia viliùs quodammodo, ac in domicilio rudiori, & varietate domesticæ supellectilis negligentiùs instructo habitant. Quod non semper ignobilioris animæ inquilinæ est signum, quando aliæ & excellentiores naturæ dotes, ut ingenium, solertia, providentia superant. Quæ omnia in formica, aut apicula, quàm in sue (quæ animam pro sale tantùm contra putredinem carnis habere dicitur) majora & excellentiora sunt.

Si igitur, excellentiâ istâ non obstante, apiculæ anima dividua est in partes integrales; nescio cur suis, aut asini animam individuam, & quodammodo spiritualiorem facere debeamus.

Secundò, materialitas & mortalitas animæ brutorum perfectorum postulare videtur, ut materiæ coëxtendatur, & pars una animæ à parte materiæ (ex qua etiam educitur) altera pars ab altera parte dependeat, sive sustentetur.

Sic enim corporum inanimatorum, plantarum, & animalium insectorum formas, & omnia accidentia materialia dependêre videmus à suis subjectis; ut tota videlicet forma in totum, pars in partem subjecti procumbat. Vnde si pars ejusmodi formæ corruptibilis unionem ad partem subjecti amittat, corrumpitur & evanescit. Idem igitur brutorum perfectorum formis eveniet, quæ itidem sunt formæ materiales.

Hinc nullum accidens, vulgari Philosophorum pronunciato, de subjecto uno in aliud transire potest: quia solutâ hac unione ad subjectum à quo sustentabatur, entitas accidentalis collabitur & in nihilum cadit; adeoque in aliud subjectum evolvere se nequit. Hoc ergo idem cuicumque formæ substantiali materiali accidet: quia ipsa quoque, non minùs quàm accidens, à subjecta materia sua sustentatur. Et tamen anima asini quantumvis materialis, si est indivisibilis, & tota in singulis corporis sui partibus, de uno subjecto in aliud naturaliter transibit. Vt quando, nutriendo corpus suum, in novam alimenti materiam se replicat, & interea corrumpitur antiqua pars asinini corporis, quam anima asini deserit.

Apparet igitur, ſtrictiorem eſſe dependentiam formæ à ſubjecto ſuſtentante, quàm à cauſa creata efficiente, quæ non ſuſtentando & recipiendo in ſe intrinſecè ſuum effectum, ſed extrinſecâ ſibi influentiâ exiſtentiam illius attingit. Vt proinde mirum non ſit, ſi idem lumen aëris à duabus facibus ſucceſſivè pendêre poſſit; non verò eadē forma à duobus ſucceſſivè ſubjectis. Denique hæc opinio conformior eſt imperfectioni omnis animæ irrationalis, & materialis; videturq; replicatio illa ejuſdem indiviſibilis formæ per totum ſuum ſubjectum, eſſe animæ rationali & immateriali propria: quæ ſicut ſpiritualitate Angelum imitatur; ita etiam replicatione indiviſibilis ſubſtantiæ ſuæ per ſpatium & ſphæram, quam ei natura circumſcripſit.

Hæc tamen, & alia paris momenti argumenta non tam valida ſunt, ut pertinacem, aut fortiter reſiſtentem cogant; etſi Capreolus & Soncinas deſerto S. Thomâ, ad Durandi, Scoti, Occami partes, cum recentioribus tranſierint. Suarez quoque etſi Lib. I. c. 13. de Anima, animalium perfectorum animas indiviſibiles multis argumentis aſſeruiſſet, in Metaphyſica deinde diviſibles eſſe maluit. Conimbricenſes verò quæſtionem iſtam indifferenter habent, & in utramque problematis partem verſat.

Capreol. in 2. d. 15. q. 1

Ariſtoteles autem, ſi verba quæ initiò citavimus attentè relegantur: non ait perfectorum, ſive *bene conſtitutorum* animalium animas indiviſibiles eſſe, ſed non poſſe ſic, quemadmodum inſectorum, dividi: ut ſcilicet partes ſeorſim diu incolumes perdurare, & operationes vitæ ſicut antè (ut nutriri, progredi, ſentire, lætari, dolere) obire valeant. Hæc verò animalia inſecta poſſunt; quia compoſitio illa corporum ipſorum per inciſuras, multa quodammodo animalia, ut ait Ariſtoteles, in unum compingit; ut mirum non ſit, ſi partes tam diu ſuperſtites, tanquam integra animalia, poſt & diviſionem permaneant.

Ariſt. lib. de Iuvent. c. 2.

Animalia verò perfecta aliter, & perfectiùs compoſita ſunt: ita nempe, ut omnes partes ab unico principio motum & ſenſum recipiant; à quo ſi ſeparentur, ſtatim vitales operationes

& vitam

& vitam amittant. Nam aliàs τὸ ψυχικὸν πάθος *aliquam animalē passionem*, in partibus etiam animalium perfectorum, modico tempore exerceri Aristoteles fatetur; ut in motu arietis, aquilæ, columbæ decapitatæ, & alijs exemplis antea à nobis demonstratum est.

ARTICVLVS IV.

Quare S. Augustinus putaverit animas animalium insectorum etiam indivisibiles.

S. Augustinus non tantum animam rationalem, sed omnium brutorum, etiam imperfectorum animas credidisse videtur esse indivisibiles; hoc præcipuè argumento, quod sæpe repetit.

Nam omne, inquit (quantum experiri possumus) animal, si in aliqua parte corporis, etiam remota à capite, pungatur, anima quæ in capite est illicò admonetur, & caput, manum, vel pedem &c. ad locum doloris convertit. Etenim vilissimus etiam vermiculus, si caudam ejus pungas, capitellum versus locum vulneris contorquet. Signum igitur est, eandem indivisibilem animam, esse in capite, quæ est in cauda. Si enim alia pars animæ in capite habitaret, nesciret quid sentiret altera quæ in cauda domicilium habet. Verbis suis loquentem audiamus. *Moles omnis quæ occupat locum*, ait, *non est in singulis suis partibus tota, sed in omnibus. Quare alia pars ejus alibi est, & alibi alia. Anima verò non modò universæ moli corporis sui, sed etiam unicuique particulæ illius tota simul adest. Partis enim corporis passionem tota sentit, nec in toto tamen corpore. Cùm enim quid dolet in pede, advertit oculus, loquitur lingua, admovetur manus. Quod non fieret, nisi id quod animæ in eis partibus est, & in pede sentiret, nec sentire quod ibi factum est, absens posset. Non enim nuntio aliquo credibile est fieri, non sentiente quod nuntiat: quia passio quæ fit, non per continuationem molis currit, ut ceteras animæ partes quæ alibi sunt, latêre non sinat. Sed illud tota sentit anima quod in particula fit pedis, & ibi tantùm sentit, ubi fit. Tota igitur singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis.*

S. August. lib. de Immort. anim. c. ult.

Lib. contra Epist. fundam c. 16. &c.

Et

Et licet de anima rationali ibi sermo sit, in Libro tamen sequenti, De Quantit. animæ, ad omnes animas animalium, etiam insectorum, hoc extendit. Vnde cum *Palpitantes lacertarum caudas amputatas à cetero corpore*, suus Adeodatus & historiolam Artic. superiori recitatam vermiculi Liguriæ cujus partes à corpore resectæ in tabula discurrebant, ipse sibi objecisset; difficultate velut oppressus, unica obscurâ similitudine vocis, *Lucifer*, respondet. Cujus significatio non secatur in partes, licet ipsum sonum, qui est tanquam corpus significationis velut animæ, in *Luci* & *fer* dividas. In quibus tamen partibus nonnulla etiam est significatio; licet illa perierit, qua integra vox, *Lucifer*, stellam matutinam significat.

Lib. de Quantit. anim. c. 31.

Quid autem per isthanc similitudinem indicare voluit Augustinus? An duas novas animas resultare in partibus animalis insecti, dum dissecatur? An potiùs interfectâ per divisionem veteri animâ, quasdam ejus veluti reliquias, sive spiritus vitales qui ipsas vibrent & moveant, in partibus superstites remanere?

Sed quidquid demum cogitaverit, profectò istâ, quantumvis ingeniosâ, similitudine ingenio suo non satisfecit. Vnde ad Adeodatum subjungit: *Quæ autem subtilissimè de hoc disputari possunt, ita ut non similitudinibus, quæ plerumque fallunt, sed rebus ipsis satis fiat, ne in præsentia expectes. Concludendus est tam longus sermo &c.* Deinde fatetur: *A doctissimis viris dici, animam per seipsam nullo modo, sed tamen per corpus posse partiri.*

Ibid. c. 32.

Itaque hîc fluctuat S. Augustinus. Et tota ratio, cur argumentum illud, de anima in capite sentiente puncturam pedis, tanti ad asserendam animæ, etiam insectorum, indivisibilitatem fecerit; fuisse videtur, imperfecta illo tempore, rei Anatomicæ cognitio. Satis jam verò deprehensum est, ab organis sensuum, nervos & canales quosdam usque in cerebri arcem tendi, per quos spiritus animales fluunt, & imaginationi, quæ in illa arce præsidet, renunciant puncturam, dolorem, aut quidquid aliud in remota corporis parte sentitur: & sic quidē, ut nuntij isti minimè sentiant quod nuntiant. Nam spiritus animales, insensibiles sunt. Contra tamen id quod Augusti-

Augustinus credebat. Nam in initio Artic. citatus aiebat, *non esse credibile*, trajectionem illam sensûs doloris à pede ad caput, *fieri aliquo nuntio non sentiente quod nuntiat*: ideoque conjectabat eandem indivisibiliter animam esse, quæ sentit tactu dolorem in pede, & cognoscit imaginatione in capite. Et tamen quod incredibile esse dicebat, credunt jam, & scire se profitentur Medicorum filij. Cujus rei suspicione si afflatus fuisset, magnum illud ingenium, quod Marte & acumine suo, sine Aristotelis, aut cujusquam alterius Naturalis Philosophi lectione & ductu, in res naturæ tam altè penetravit, aliud magis reconditum ex profunditate sua nobis deprompsisset.

CAPUT V.

De unitate & multitudine animarum in eodem corpore.

PHilosophi quidam secundum gradus vitæ secundæ, multiplicant vitas primas in eodem composito. In plantis igitur unicam animam vegetativam; in brutis vegetativam unam, & alteram sensitivam; in homine tres, vegetativam, sensitivam, & rationalem cumulant.

Alij verò, licet non in eadem parte corporis plures animas congregent, per membra tamen eas dispensant: putantque aliâ specie animâ caput, aliâ pectus, aliâ pedes vivere. Res ista meretur in disputationem diffundi; ut sciamus, an instar equi Trojani pluribus animabus impleamur, aut instar Centaurorum binis ternisve compingamur, ut ille apud Poëtam,

Nascenti cui tres animas Feronia mater, Æneid. 8.
Horrendum dictu, dederat, terna arma movenda,
Ter letho sternendus erat.

ARTICV-

ARTICVLVS I.

Philoponi opinio, de pluralitate animarum in eodem homine, non satis validè à quibusdam recentioribus reijcitur.

PHiloponi Græci Aristotelis Interpretis, & quorundam aliorum sententia est, in eodem homine tres esse animas, serie quadam inter se sic ordinatas, ut *Anima sensitiva*, ait Philoponus, *ad animam rationalem materiæ rationem obtineat, hæc verò ad illam habeat rationem formæ. Similiter anima vegetativa ad sensitivam materiæ rationem sustinet; veluti etiam corpus ad animam vegetativam.*

Philop. lib. 3. tex. 91. de anima.

Itaque censet animam hominis vegetativam proximè inesse materiæ primæ; sensitivam verò vegetativæ, & rationalem sensitivæ, tanquam proximo subjecto.

Conimbricenses autem, Toletus, Cavellus, Hurtadus, & alij quidam id refellunt: quia homo ex tot animabus compactus, non sit futurus ens unius naturæ.

Sed in promptu pro Philopono est responsio. Quòd animæ illæ omnes sint formæ incompletæ, & inter se sic subordinatæ, ut una alteram in se excipiat. Sicut ergo ex materia prima & unica forma substantiali ens unius naturæ conflatur; ita ex duabus formis incompletis, quarum una alteri se subijcit, ens unius naturæ coalescere potest.

Hurtad. disp. 1. sect. 4. de anima.

Sed *forma substantialis*, ait Hurtadus, *non est subiectum alterius formæ substantialis. Ille enim est essentialis conceptus materiæ primæ.*

Verùm, esse subjectum formæ substantialis, non est totus & adæquatus conceptus materiæ primæ, reponet Philoponus, nisi ei addatur; quòd sit tale subjectum formæ substantialis, quod ad officium informandi ineptum sit. Anima autem vegetativa, etsi animam sensitivam in se suscipiat, ipsa tamen erga materiam primam officium informandi exercet. Sic enim in compositione Logica, differentia latior strictiorem, ut sen-

ut sensitivum rationale, in se suscipere cogitatur: & tamen non est materia prima Logica; quia sensitivum, respectu gradûs adhuc latioris, videlicet substantiæ corporeæ, munus formæ Logicæ exercet.

Deinde, si Scoto licuit formam corporeitatis supponere animæ sensitivæ, aut rationali, tanquam subjectum ejus; quare animam vegetativam subjicere eidem sensitivæ, vel rationali, Philopono non licebit?

Sed *forma corporeitatis est naturâ suâ forma incompleta, disponens materiam: at vegetativa & sensitiva sunt completæ*, ait Cavellus. Cavell. disp. 1. sect. 7 de anim.

Sed negabit etiam istas animas esse completas Philoponus.

Accurrit verò Toletus. *Homo*, ait, *esset compositus ex bruto & anima rationali; scilicet ex bruto præcedenti, & superveniente anima rationali.* Tolet lib. 2 c. 3. q. 7. de anima.

Philoponus respondebit, compositum ex corpore humano, & animâ hominis sensitivâ non esse propriè brutum. Nam brutum, ex anima sensitivâ ultimâ compositum esse debet; quæ alterius rationis & speciei est ab anima sensitiva hominis. Hæc enim ultima non est, sed naturâ suâ capax formæ ulterioris.

Sed addit Toletus, *Hanc propositionem futuram falsam, Homo est animal. Item, non fore intrinsecam, nec per se, sed sicut istam; Album est dulce.*

Sed falli Toletum dicet Philoponus. Nam homo (hoc est compositum ex materia prima & triplici animâ subordinatâ, ut Philoponus sentit) verè, intrinsecè, ac per se essentialiter includit animam sensitivam alicujus animalis. Unde hæc propositio, Homo est animal, vera, intrinseca, per se, ac essentialis erit.

Illud denique axioma, quod ab Averroe mutuatum, identidem jactatur: *Quidquid advenit enti in actu, est accidens*, facilè de ente in actu perfecto, & per ultimam formam constituto, Philoponus interpretabitur: negabitque formam illam esse necessariò accidentariam, quæ advenit enti adhuc incompleto, & composito ex materiâ primâ, & animâ vegetativâ, vel sensitivâ incompletâ, quæ naturâ suâ ad animam ulteriorem destinatur. Averr. lib. 1 Comment. 63. Physic.

Et nonne, quæso, aliquid simile respondere oportet Averroem, ubi ei objectatur, Quomodò forma substantialis corporis mixti non sit accidens, cùm adveniat elementis in actu per formas suas substantiales constitutis, quas ipse actu, licet refractas, existimat remanere in mixto?

Alijs igitur machinis struem illam & suggestum animarum, quem struxit Philoponus, disijcere oportet.

Philoponum autem imitati sunt Princeps Nominalium Occamus, & inter Scotistas Franc. Mayronius; nisi quòd duas tantùm animas realiter distinctas, sensitivam & rationalem, corpori nostro inculcent: nam vegetativam cum sensitiva in unam coalescere jubent.

Occamum tamen suum (quod mirum est) Gregorius Arim. Gabriel, Marsilius, & universa Nominalium classis hîc deserunt, excepto ferè unico Thomâ Bricoto, qui Occami & S. Thomæ sententiam utrimque, & problematicè defensat.

ARTICVLVS II.

Opinio Philoponi & Occami nimis gravi Censurâ à Toleto & alijs notari videtur.

SYnodus 8. Generalis, circa Annum 870. Constantinopoli congregata, Can. 11. dicit: *Quosdam id temporis in tantum impietatis venisse, ut hominem duas animas habere impudenter dogmatizent. Tales igitur impietatis inventores, & similia sapientes, cùm vetus & novum Testamentum, omnesq; Ecclesiæ Patres unam animam rationalem habere hominem asseverent, Sancta & Vniversalis Synodus anathematizat.*

Quidam ex isto Canone, tres Philoponi, & duas Occami animas à Synodo damnatas fuisse existimant. Toletus illam opinionem saltem *erroneam & temerariam*, Conimbricenses *minùs tutam* appellant.

Sed Cavellus, & quidã alij Censurã istam nimiæ severitatis arcessunt. Videtur quippe S. Synodus duas Manichæorum rationales animas, quarum una à principio bono, altera à malo descen-

descendat, tantùm voluisse damnare. Ait quippe Synodus, *Vetus & novum Testamentum, omnesque Patres asseverare, hominem unam animam rationalem habere.* Quod profectò de Patribus adversus Manichæos disputantibus dici videtur. Nam de anima merè sensitiva, an sit alia in homine præter rationalem, parùm videntur curasse Patres, nec *vetus & novum Testamentum* tam apertè de re ista loquuntur.

Deinde Canon ille adversus Photium Sedis Constantinopolitanæ, depulso Ignatio, invasorem editus est, qui Philosophiâ seculari tumens, & Ignatio doctior videri volens, Manichæorum de duabus animabus errorem, ex Philosophia sua confirmabat; sive id ex animo faceret, sive simulando, & tentando solùm (ut ipse se postea excusavit) an in Ignatio satis Philosophiæ & eruditionis esset, ad refellendas hæreses, quæ humanæ Philosophiæ quæstiones implicitas, aut connexas habent.

Narrat enim Anastasius Bibliothecarius Photium *à Constantino Philosopho magnæ sanctitatis, viro fortissimo, eius amico, increpatum fuisse, dicente, Cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisset? Et respondisse: Non studio quenquam lædendi talia proposuisse, sed probandi, quid Patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore qualibet hæresis per syllogismos Philosophorum exorta patesceret; qui scilicet viros exterioris sapientiæ repulisset.* Vbi verba ista notanda, quibus dicit, *Errore tanto tot animas interfecisse*: quæ de hæresi manifestè damnatâ intelligi tantùm possunt. Baron. ad An. 863. §. 18.

Addit deinde Toletus Conc. Viennense, quod Platonicos, asserentes animam rationalem non esse formam corporis informantem damnat: *Perinde autem est*, ait Toletus, *dicere animam rationalem non esse eandem cum sensitiva & vegetativa, & dicere non esse formam informantem. Vnde hanc sententiam*, inquit, *puto aut erroneam, aut valde periculosam.* Clement. de summa Trinit.

Sed iterùm Censor est nimis severus. Nonne enim anima rationalis informare corpus suum potest, etiamsi operationes vegetativas, aut sensitivas, non per seipsam, sed per aliam animam exerceat? Quid si enim ab anima sensitiva species intelligibiles haurire eam oporteat, & ob id necessaria sit unio

 ejus

ejus ad corpus? Quid si deinde anima rationalis in operationes sensitivas non tamen sola, sed cum anima sensitiva eam determinante, influere debeat? Quomodo quidam animam vegetativam operari nutritionem, non per se solam & immediatè, sed per formas heterogeneas carnis, ossis, nervi &c. censent.

Itaque sententia illa Philoponi & Occami, quæ præter rationalem, unam aut alteram irrationalem animam infercit in eodem homine, falsa quidem & contra veram Philosophiam, sed non contra fidem Catholicam est, quantum opinor.

Valent. Tom. 1. d. 6. p. 3.

Scripturæ denique, quas Gregor. Valentia & alij congerunt, ut, *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ*, Gen. 2. *Animam non possunt occidere*, Matt. 10. &c. ubi fit mentio animæ hominis in singulari tantùm numero; evitari ab Occamo poterunt, si dicat, principalem, ultimam, & specificam qua homo distinguitur à brutis, animam designari; de anima verò sensitiva, quæ utrisque communis est, parùm curari.

S. August. lib. 6. c. 8. contra Faustum. lib. 10. c. 13. de Genes. lib. de duab. anim. c. 14.

Allegatur quoque S. Augustinus, qui multis locis ait, Manichæos aliam quandam animam, ex naturâ malâ & Deo bono contrariâ oriundam finxisse, qua caro adversus spiritum concupiscit. Quam dicunt fuisse animam tantùm sensitivam, qualem Occamus animæ rationali subjungit.

Sed sanè falluntur. Nam mala illa anima Manichæorum non erat solùm sensitiva, sed simul rationalis: cùm Dei mali quoddam segmentum, sicut bonam animam Dei boni particulam esse somniarent. Deum verò suum malum intellectu & voluntate præditum, haud secus ac Deum bonum existimabant. Vnde animam malam malâ suâ voluntate perpetuò malé velle & peccare, animamq; bonam ad simul peccandum ab ea cogi dicebant. Nunquam verò S. Augustinus dicit, aut indicat animam malam ideò esse ad bene agendum, aut bene volendum incapacem, quia instar animæ bruti, rationis particeps non esset.

ARTICV-

ARTICVLVS III.

Vnica anima est in unoquoque homine: quæ ex tribus gradibus vegetativo, sensitivo, rationali solâ ratione distinctis coalescit.

HÆc enim Aristotelis, S. Augustini, S. Thomæ, Scoti, Henrici, Durandi, & Principum Philosophorum philosophia est.

Nam Aristoteles ait, cogitare, amare, odisse (utique per phantasiam, & appetitum sensitivum) esse operationes non solius animæ intellectivæ, sed communes composito ex anima intellectiva & corpore, *quatenus talem animam habet.* Vnde ejusmodi operationes cessant corrupto corpore: *mens autem*, sive anima rationalis, *fortasse divinius aliquid est*, inquit, *& impatibile.* Si igitur mens illa corpori conserta, in operationes phantasiæ, & appetitûs sensitivi influit, ipsa gradum animæ sensitivæ intra se continet, adeoque alia anima sensitiva, quæ realiter ab anima rationali distinguatur, necessaria non est. Arist. lib. 1. c. 4. tex. 66. de anima.

Vnde Gabriel novaculam istam Occami: *Non sunt multiplicanda entia sine necessitate* (sive, ut Gabriel loquitur, *Non est ponenda pluralitas sine ratione evidenti, aut experientiâ, vel auctoritate, cui non licet contradicere*) egregiè in suum auctorem stringit. Multiplicat enim entia sine necessitate Occamus, dum animam sensitivam hominis à rationali distinguit. Axioma autem illud nouaculam Occami & Nominalium voco; quia per illud omnes entitates distinctas circumcidunt & abradunt, relictâ solâ nominum pluralitate; unde & Nominalium appellationem sortiti sunt. Gabr. in 2. d. 16. q. 1.

Deinde eodem argumento uti possumus, quo S. Augustinus duas Manichæorum animas rejicit. Cùm enim illi ex rebellione carnis & spiritûs, sive; *quia in deliberando nunc in malum partem, nunc in bonam putat assensio*; duas illas animas homini conarentur

S. August. lib. de duab. anim. c. 13. conarentur inserere; S. Augustinus unicam potiùs inde astruendam esse contendit. *Cur enim non magis*, inquit, *hoc signum est unius animæ, quæ libera illa voluntate huc & illuc ferri, hinc atque hinc referri potest? Nam mihi cùm accidit, unum me esse sentio utrumque considerantem, alterutrum eligentem; sed plerumque illud libet, hoc decet; quorum nos in medio positi fluctuamus. Nec mirum: ita enim nunc constituti sumus, ut & per carnem voluptate affici, & per spiritum honestate possimus. Quare non duas animas fateri cogor. Possumus enim meliùs & multo expeditiùs intelligere duo genera rerum bonarum, quorum tamen neutrum ab auctore Deo sit alienum, unam animam ex diversis afficere partibus, inferiore ac superiore, vel, quod rectè ita dici potest, exteriore atque interiore.*

In pugna igitur carnis & spiritûs, anima quæ carnalium voluptatum dulcedinem & blandimenta, ab una parte considerat, eadem est cum anima quæ virtutis honestatem, ab altera contemplatur; ut utra præponderet intelligat, & se ei inlinet.

Igitur unica anima est, quæ sensitiva est & rationalis. Nam animæ sensitivæ est, per imaginationem voluptates sensibiles sibi repræsentare, easque per appetitum sensitivum appetere. Rationalis verò animæ officium est, virtutis honestatem per intellectum apprehendere, & eam voluntate diligere.

Lib. 6. c. 14. contra Iul. Quam doctrinam sæpe, & adversus Iulianum apertè confirmat S. Augustinus. *Motibus suis*, ait, *anima quos habet secundum spiritum adversatur alijs motibus suis, quos habet secundum carnem. Et rursus motibus suis quos habet secundum carnem, adversatur alijs motibus suis, quos habet secundum spiritum. Et ideo dicitur caro concupiscere adversus spiritum & spiritus adversus carnem.*

Lib. 10. c. 12. de Genes. Et alibi iterùm: *Bonis desiderijs, quibus sola anima concupiscit, cùm adversatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere adversus spiritum, & spiritus adversus carnem. Sic enim dicta est caro, in eo quod secundam ipsam facit anima, cùm ait, Caro concupiscit; quemadmodum dictum est, Auris audit & oculus videt. Quis enim nesciat, quòd anima potiùs & per aurem audiat, & per oculum videat?*

S. Ansel. lib. de concept. virg. c. 4. Vnde S. Anselmus Magistri sui sensum secutus, & optimè assecutus: *Quidquid faciunt membra*, inquit, *totum imputandum est*

voluntati.

voluntati. Quod cùm ita sit, miratur forsitan quis, cur pro culpa voluntatis, membra puniantur vel sensus. Verùm non ita est: non enim punitur, nisi voluntas. Nam nihil est alicui pœna, nisi quod est contra voluntatem; membra autem & sensus per se nihil volunt. Sicut igitur voluntas in membris & sensibus operatur; ita in illis ipsa torquetur aut delectatur. Quod si non accipit; sciat in sensibus & membris non nisi animam, in qua est voluntas, sentire & operari, & ideo in illis torqueri aut delectari.

Attende ad ista verba: *In sensibus & membris non nisi anima, in qua est voluntas, sentit & operatur.* Quânam enim phrasi magis disertâ dicere potuit, solam animam rationalem, sine alia sensitiva distincta, sensuum nostrorum operationes exercere?

Et sanè, si alia anima esset, quæ carnales voluptates in homine appetit, & alia, quæ ad spiritualia bona se erigit; qua quæso, ratione, gratia voluntati animæ rationalis infusa, inferioris animę sensitivę motus reprimere valeret? Elevet enim se quantumlibet in altum voluntas animæ rationalis; appetitum tamen animæ sensitivæ secum sursum non reflectet, nec refrenare aut suspendere eam poterit, quin affectus suos versus terram declinet. Si enim anima sensitiva realiter à rationali distinguatur, nulla inter eas sympathia erit; qualis est inter duas potentias (ut voluntatem, & appetitum sensitivum) quæ in eadem anima radicantur.

Si verò fingas, animæ rationalis influxum necessarium quoque esse ad animæ sensitivæ operationes; & ideo appetitûs sensitivi passiones, quibus ad voluptates carnis se inclinat, posse ab anima rationali per sympathiam quandam reprimi ac suspendi: statim illius influxûs superfluitas apparebit. Nam appetitus animæ sensitivæ brutorum tali influxu animæ superioris non indiget. Ac deinde, si anima rationalis ad appetitûs sensitivi passiones concurrere debet, non opus est aliâ animâ sensitivâ, quæ animam rationalem ad talem concursum determinet; cùm per nudam potentiam appetitivam accidentalem sufficienter determinari queat.

Ex superioribus S. Augustini testimonijs facilè intelligitur, quid sibi velit, quando spiritum hominis ab ejus anima distinguit.

S. Aug. lib. de fide & symbolo c. 10.

stinguit. Vt cùm alicubi dicit: *Tria sunt quibus homo constat, spiritus, anima, & corpus. Quæ rursus duo dicuntur; quia sæpe anima simul cum spiritu nominatur. Pars enim quædam ejusdem rationalis, qua carent bestiæ, spiritus dicitur. Principale nostrum, spiritus est. Deinde vita, qua coniungimur corpori, anima dicitur. Postremò istud quod visibile est ultimum nostrum, est corpus.*

Non enim vult spiritum & animam in anima rationali esse res duas reapse, sed sola consideratione distinctas, sive *quodam loquendi more*, ut alibi disertè dicit. *Nomine mentis*, ait, *nonnulli Auctores linguæ Latinæ, id quod excellit in homine, & non est in pecore, ab anima, quæ inest & pecori, suo quodam loquendi modo distingunt.*

Lib. 15. c. 1 Trinit.

S. Tho. 1. p. q. 76. a. 4.

Quam doctrinam illustrans S. Thomas: *Dicendum est*, ait, *quòd nulla alia forma substantialis est in homine, nisi sola anima intellectiva. Et quòd ipsa, sicut virtute continet animam sensitivam & nutritivam; ita virtute continet omnes inferiores formas, & facit ipsa sola quidquid imperfectiores formæ in alijs faciunt. Et similiter dicendum de anima sensitiva in brutis, & de anima nutritiva in plantis, & universaliter de omnibus perfectioribus respectu imperfectiorum.*

Deinde utens eleganti Aristotelis comparatione, qua animam rationalem pentagono, sive figuræ quinquangulari assimilat, quæ tetragonum & trigonum, seu quadrangularem & triangularem in se continet; & tamen figura unica est. *Sicut*, ait, *superficies quæ habet figuram pentagonam, non per aliam figuram est tetragona, & per aliam pentagona (quia superflueret figura tetragona, ex quo in pentagona continetur;) ita nec per aliam animam Socrates est homo, & per aliam animal, sed per unam & eandem.*

S. Tho. ibid. a. 3.

Denique, si in homine aliqua anima purè sensitiva substernatur rationali, materia priùs ad illam disponetur, quàm ad animam rationalem ei superinductam, Occamo etiam fatente; quemadmodum in prima hominis in utero formatione, dispositiones ad animam vegetativam & sensitivam vialem antecurrunt dispositiones animæ rationalis. Cùm autem ædificia incipiant à culmine dissolvi, ultimæ dispositiones quæ animam rationalem sensitivæ superinduxerunt, resolventur in morte hominis, ante animæ sensitivæ dispositiones; & sic

homo

homo non totus morietur, sed compositum ex anima sensitiva & humano corpore superstes remanebit,

Non ignoro Bricoti responsionem : Non posse scilicet hoc naturaliter accidere, quia anima rationalis, inquit, corpore non egreditur, nisi sensitivam secum trahat. Sed sine ratione & gratis hoc asseritur; cùm diversæ sint utriusque animæ dispositiones. Vnde in mortibus hominum videbimus sæpe ipsos (nisi utriusque animæ dispositiones à causis vehementibus simul destruantur) in satyros & homines silvestres resolvi, & ex lecto mortis non efferri ad sepulchum, sed in silvas aufugere. Fatetur enim Bricotus, quid simile eventurum, si virtute divinâ eriperetur homini anima rationalis, sensitivâ solâ remanente. *Illud enim esset brutum talis speciei*, inquit, *cujus dicuntur esse homines silvestres; qui propter magnam similitudinem in figura, corporibus, & operationibus, dicuntur homines; carent tamen anima rationali.* Sed tales satyros & silenos, similisque turpitudinis & formæ semihomines, corpore nostro nos circumferre credemus, quando viderimus homines integros, cùm moriuntur, in ejusmodi monstra destrui ac resolvi. Tho. Bricot lib. 2. de anima.

ARTICVLVS IV.

An formæ quædam substantiales inanimæ, præter animas, in viventibus sint ponendæ. Et primùm, An elementorum formæ.

PHilosophi ac Medici non pauci, non contenti unicâ formâ viventis, quæ est anima, multis aliis substantialibus formis inanimis corpora viventia onerant.

In primis enim formas substantiales elementorum, non tantùm in viventibus, sed in quovis mixto remanere superstites qui iam credunt. *Sunt enim*, ait Vallesius, *qui elementa non minùs retinere suas naturas asseverant, atque priusquam in hanc compositionem coivissent. In horum numero est Avicenna, Auctor non omnino* Franc. Valles. lib. 1. c. 1. Controv.

nino contemnendus. Alij (in quibus Aristotelem, Galenum Hippocratem statuo) solas elementorum qualitates servari, reliqua corrumpi putant. Est Averroes, qui media via voluit incedere, dicens retinere elementa formas, quæ substantiales appellantur, sed remissas, & suas naturas non constituentes; ac proinde neque specierum tribuentes appellationes.

Arist. lib. 2. c. 1. de parab. animal. Et sanè Aristoteles, (etsi Dandinus & alij ambigua quædam loca in contrarium ducant) dilucidè alicubi ait, *Mixtum fortasse meliùs dici posse, ex virtutibus confici elementorum. Humiditas enim & siccitas, caliditas, & frigiditas materia sunt corporum mixtorum.* Addit autem particulam dubitandi, *fortasse*; quia alibi Lib. 3. c. 3. de cælo. fluctuando dicit, elementa δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ *virtute vel actu*, inesse corpori mixto.

Galenus verò & Hippocrates, si interdum dicant elementorum formas manere in mixto, mirum non est; quia non alias in elementis formas, quàm qualitates primas agnoscunt, ut Medicorum doctissimi etiam fatentur. *Esculenta & potulenta*, ait Galenus, Galen. lib. 1 de elem. *ex aëre, igni, aqua, & terra gignuntur. Quæ sanè ex nullo ampliùs corpore constituta sunt, sed ex materia & qualitatibus tantùm: quas ipsorum esse principia concedimus, elementa autem nequaquam. Tametsi elementa ab ipsis qualitatibus habeant, quòd elementa sint. Siquidem si summus calor materiæ accedat, iam id totum elementum ignis evadet: similiterque de ceteris qualitatibus tribus dicendum.* Lactant. lib. 2. divin. Instit. Eadem videtur Lactantij sententia: *Substantia ignis, calor est*, inquit, *aquæ, humor.*

Verùm Philosophia verior formas substantiales, qualitatibus primis excellentiores, in elementis admittit. *Nam elementa, quamvis in alias formas* (corporum mixtorum) *formanda; tamen quia iam elementa sunt, etiam speciebus proprijs distinguuntur*, S. August. lib. 20. c. 14. contra Faust. ait S. Augustinus; *Hyle autem* (sive materia prima) *non sunt, quia illa est prorsus informis.*

Formas verò elementorum substantiales manere incolumes in mixtis negat S. Thomas, Scotus, Durandus, & tota Philosophorum Nobilitas.

Bodin. lib. 2. Theat. Errant igitur Bodinus, Dandinus, & quotquot contra eos pugnant. *Tametsi non videtur ignis in physicis corporibus*, ait Bodi-

ait Bodinus, *inest tamen in omnibus compositis, etiamsi plus hic appareat, quàm illic.* Quî sic Bodine? *Argumento sit*, ait, *quod omnia corpora motu vehementi calorem, vehementiore ardorem, vehementissimo flammam concipiant. Qui si non esset in compositis, non ex ijs eliceretur. Argumento sit, quòd ligna arentia citiùs, viridia tardiùs attritu solo inflammantur, & in arentibus lignis pinguia omnium celerrimè attrita ignem promunt, ut lauri, ficûs, nucis, hederæ, oleæ, piceæ.*

Ignis tamen nec in chalybe & silice, nec in omnibus istis lignis aridis latet, mi Bodine, sed attritu & rarefactione pinguium & inflammabilium spirituum, qui intus latent, generatur & excitatur.

Quare verò potiùs mixta ex elementis, quàm elementa ex mixtis oriri dicantur, si materiâ eâdem constent, & qualitates primas communes habeant, rationem concinnam reddit S. Thomas: *Quia in quolibet genere id quod maximè dicitur est principium aliorum, & alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum: sicut ignis, qui est maximè calidus, est causa caliditatis in corporibus mixtis; quæ in tantum dicuntur calida, in quantum participiant de igne.* S. Th. 1. 2. q. 90. a. 2.

Quia igitur elementa qualitates illas primas, ex quibus refractis mixti temperies componitur, habent sibi naturales in summo gradu; ideo mixta illas ab elementis participare dicuntur, etiamsi fortasse à sole, stellis, vel ab alijs causis acceperint.

Quantum verò ad materiam, prima corpora mixta in principio Orbis conditi, ex terra & aqua à Deo facta sunt. Deinde alimenta, ex quibus viventia jam nutriuntur & incrementa sumunt, ex terra & aqua succum materiamque proximè aut remotè rapiunt; ideoque meritò tam qualitatum primarum temperiem, quàm materiam totam indidem mutuari dicuntur.

Denique contra eos qui elementorum formas viventibus & omnibus mixtis inculcant, semper pugnat illud commune S. Thomæ & aliorum argumentum: *Quod forma substantialis perfectior virtute contineat omnes formas inferiores, & faciat*

S.Tho.1.p. q. 76. a. 4. *ipsa sola quidquid imperfectiores formæ in aliјs faciunt.* Vnde unica anima in plantis, brutis, hominibus, proximè unita materiæ primæ cum suis qualitatibus primis refractis, omne id præstat corpori suo, quod possent formæ elementorum, si inter animam & materiam primam interjicerentur. Nullo igitur usui formæ istæ elementares in mixto relinquuntur; & solùm ad falsificandum Aristotelis & Peripateticorum vulgatum ac receptum istud axioma, Generatio unius est corruptio alterius. Certè enim generatio mixti proximè ex elementis, non est corruptio elementorum, si elementa secundum suas formas compositionem mixti ingrediuntur.

Ratio verò illa S. Thomæ, quòd forma unica perfectior materiæ sufficienter tribuat quidquid forma imperfectior posset, satis etiam ostendit, formam corporeitatis ex supervacuo asseri, & animæ rationali substerni à Scotistis. Nam, ut alibi adhuc S. Thomas asseverat: In *homine non est alia forma substantialis, quàm anima rationalis: & per eam homo, non solùm est homo, sed animal, & vivum, & corpus, & substantia, & ens.* Per solam animam rationalem, inquam, homo omnia ista est, sed inadæquatè, & tanquam per partem sui principalem. Quia inadæquatè est etiam omnia illa per materiam, tanquam per partem minùs principalem & ignobiliorem. Sicut enim quodlibet totum suam essentiam ab omnibus partibus suis simul, integrè & completè habet; ita à partibus singulis solùm inadæquatè.

S.Tho.q.de spirit.creat. a. 3.

Gabriel. in 2.d.16.q.1. Verè igitur Gabriel: *Homo non plus est corpus per formam, quàm per materiam. Ita enim materia dat esse corporeum composito, sicuti forma.* Imò verò, ut acute Gregorius, ampliùs per materiam homo habet esse corporeum, quàm per rationalem, aut quamcumque aliam formam. *Corpus enim* inquit *dicitur esse corpus, principaliter per materiam. Et sic dico, quòd homo sit corpus per materiam id est, quia ex materia compositus. Nec est corpus per aliquam aliam formam ab anima intellectiva distinctā.* Dicitur re verà enim corpus, quia est compositus ex forma substantiali, & materia capace corporeæ quantitatis. Vnde capacitatem illam, non à forma ulla substantiali corporeitatis, aut aliâ quacumq; sed à materia habet,

Greg.Arim. in 2. d. 16. q. 2.

habet, quæ sola in tali composito, corporeæ quantitatis est capax. Vnde incredibile est, quod contrà Cavellus reponit: *Quòd anima nequeat per ullam potentiam informare quod corpus non est; cum sit essentialiter actus corporis. Et si per impossibile, informaret materiam, nullâ præcedente formâ corporis, animal non esset; quia nullam animalem functionem exercere posset, quia careret organis.*

Hoc incredibile est, inquam. Quia ipsamet forma corporeitatis talis corporis viventis, temperiem & figuram organorum, tanquam dispositiones suas accidentarias præsupponeret, non eas introduceret. Talia igitur organa sic accidentaliter temperata & configurata si animæ rationali, vel sensitivæ, aut vegetativæ immediatè dentur, nullâ formâ substantiali corporeitatis præjacente, & inter illas animas ac materiam intercedente; satis utique ad functiones animales exercendas instructæ erunt.

Nec quando Aristoteles dicit, *Animam esse formam corporis organici*, vult animam à corpore organico, tanquam formam informantem à subjecto suo condistingui; quasi corpus aliud physicum, per formam aliquam corporeitatis constitutum, ei præjacere oporteat; sed quòd ipsa anima tale corpus organicum, tanquam forma componens, constituat, ut suprà Cap. I. Art. IX. cum D. Thoma, & Aristotele ipso exposuimus. Ait quippe animam esse, τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῷδὶ σώματι, *quod quid erat esse* (sive partem essentiæ) *talis corporis*, quod paulò antè organicum appellaverat. Ac mox eleganti similitudine rem istam illuminat. Veluti, inquit, si aliquod instrumentum artificiale, v. g. securis, esset corpus naturale, figura securis esset forma substantialis, & pars essentiæ ejus; quâ absente, illud instrumentum esset tantùm æquivocè tale. Ita anima est pars essentialis corporis naturalis organici; qua abscedente, corpus istud non ampliùs ejusdem rationis univocæ manet. Arist. lib. 2. c. 1.

Vel certè, si corpus, in definitione animæ, pro parte tantùm compositi animati condistinctâ ab anima, accipi debet, respondere oportebit, quod Gregorius: *Corpus accipi pro materia organizata. Et sic sola animata*, inquit, *consueta sunt dici esse composita ex corpore.* Gregor. Arim. in 2. d. 16. q. 2.

ARTICV-

ARTICVLVS V.

An in corpore animato, præter animam, sint formæ substantiales inanimæ organorum & membrorum, ut oculi, auris, cerebri, cordis, carnis, ossis &c.

FOrmas quasdam organicas membrorum corporis animati, Medici & Philosophi quidam nuper invexerunt; quæ recedente animâ, etiam in cadavere, sine aliâ formâ cadaveris superinductâ, maneant, quam additis etiam convitijs & contumelijs longissimè respuunt.

Sed, si quæ præcedenti Artic. diximus adversus formam corporeitatis, & formas elementorum, quas aliqui viventibus & mixtis inferciunt, valent; etiam contra istam formarum organicarum & heterogenearum, ut appellant, multitudinem valebunt. Omnis enim, inquam, ista formarum supellex superflua est, quarum vicem & munus totum unica anima abundè implet. Manet quippe semper invictum illud S. Thomæ pronunciatum: *Forma superior virtute continet omnes formas inferiores, & facit ipsa sola quidquid imperfectiores formæ faciunt.*

S. Th. 1. p. q. 76. a. 4.

Quod tamen S. Thomæ dogma non sic accipendum (ut quidam adversarij ei objectant) quasi forma substantialis possit tribuere materiæ quidquid formæ accidentales possunt; ut anima rationalis dare corpori humano esse album, quia albedo (quæ utique est imperfectior animâ rationali) hoc potest: sed loquitur de formis subordinatis, & gradatim secundum perfectionem ascendentibus; quarum una perfectionem inferiorem, altera superiorem corpori suo tribuit. Veluti forma lapidis dat esse compositũ physicum, forma plantæ esse principium vegetationis, forma bruti esse principium sensationis, forma hominis esse principium ratiocinationis corpori suo tribuit.

Tres autem illi inferiores perfectionis gradus sursum ascendere

aſcendere & in unam animam rationalem confluere ſic poſſunt, ut unica anima eminenti & excellenti modo omnes illos contineat, Anima enim rationalis eſt inſtar triremis, in qua tres ordines remorum ſunt, etſi tantùm ſit unica navis. Quanquã tamen ad ſolas operationes vitales remis, ſive organis propriè indigeat. Vnde inſtar biremis potiùs eſt, in qua inferior remorum ordo, ſunt potentiarum vegetativarum organa; ſuperior, organa potentiarum ſenſitivarum. Quibus ijſdem in operationibus rationalibus utitur, quamdiu eſt in corpore.

Remi verò iſti & organa, ut ſint operationum vitalium idonea inſtrumenta, per temperies, & figuras, aliaque accidentia ſufficienter inſtruuntur, ſine formis ſubſtantialibus organicis, quæ nihil omnino ad operationes vitales organorum conferre valent: aut dicant, quid valeant?

Quam rem exemplo iſto poſſumus declarare.

Vt enim oculus ſit idoneum animæ organum ad eliciendam viſionem, non aliud requiritur, quàm ejus rotunditas, & tunicarum humorumque omnium talis conformatio, temperies, & perſpicuitas, ut ſpecies viſibilis ad perpendicularem in ijs refracta, ad oculi fundum & ultimum retinæ parietem perveniat, & ibi picturam ſuam diſtinctè efformet. Præter autem illa oculi & partium accidentia, peculiaris forma ſubſtantialis organica, ad idonei organi compoſitionem, eſt prorſus otioſa & ſupervacanea. Vnde nec à natura fabricatur, quia nihil agit fruſtrà.

Deinde, cùm homo & omne vivens in eſſentia ſua corpus organicum includat, quomodo erit ens unius naturæ, ſi multiplicem illam diverſiſſimarum formarum organicarum ſupellectilem includat? Nam forma oculi non videtur unione integrali per ſe cum formis organicis proximarum partium poſſe in unum coaleſcere; nec forma oſſis cum forma vicinæ carnis magis unum per ſe efficere, quàm forma lapidis cum forma terræ. Lapides enim oſſa terræ ſolent appellari. Vnio quippe integralis unum per ſe conſtituens, inter partes ſolo numero diſtinctas, aut ſaltẽ non ſpecie phyſicâ diverſas, debet proximè intercedere: formæ autem oſſis & carnis, ut ceteræ

pleræque ferè omnes, quas Auctores earum, heterogeneas appellant, maximo inter se essentiæ physicæ, & perfectionis intervallo distant; adeoque in unum per se integraliter non magis coire queunt, quàm machinæ Archimedis, aut horologij particulæ, quod æris, ferri, ligni, artificiali nexu cohæsum & concinnatum est.

De anima verò etiam sensitivâ brutorum, & vegetativâ plantarum, quæ per organa sua divisibiles sunt, aliter est philosophandum. Nam licet alia pars animæ equi sit in osse, alia in carne; ejusdem tamen speciei physicæ sunt, ideoque integraliter per se uniri valent. Quod ex nobilitate animæ supra formas inanimas, & quadam elevatione supra suum corpus provenit. Nam essentia animæ equi, exempli causâ, postulat multis partibus integralibus suis solo numero distinctis sic inexistere, ut una formę pars, materię unius organi sic temperatæ & conformatæ, altera pars, alterius organi materiæ aliter temperatæ ac conformatæ inexistat. Hoc enim solum in re præsenti, inter animam equi & hominis est discrimen: quòd anima hominis eadem prorsus & indivisibilis, omnibus istis organis variè temperatis postulet inexistere; anima verò equi per partes suas integrales, quarum unam in uno, alteram in altero organo habeat. Atq; hæc, sine dubio, sententia Aristotelis est, quidquid eum Dandinus vellicet, & aliò trahere tentet. Cur enim toties dicit faciem, oculum, ossa, carnes &c. hominis mortui, esse solùm æquivocè talia, non secus ac oculum lapideum &c. nisi quia ejusmodi organa & membra, non ex formis inanimis, quæ in cadavere maneant, sed ex animâ totius, physicè composita esse sentit? *Non enim est facies*, ait, *quæ caret anima, neque caro, sed postquam fuerint corrupta, æquivocè dicentur facies & caro; veluti si lignea essent aut lapidea.*

Arist. lib. 2. c. 1. de generat. animal.

Quomodo deinde verum est, quod tam sæpe inculcat & reculcat: *Omnem corruptionem esse alterius generationem*: Ac postea: *Unius generationem in substantijs, semper esse alterius corruptionem; & contrà, unius corruptionem esse alterius generationem;* si abeunte animâ nihil novi generatur, sed materia sola cum suis antiquis formis organicis manet, ut Dandinus & alij

Lib. 1. c. 3. de generat.

existi-

existimant? Et ut intelligamus, corruptionem veteris & generationem novi compositi physici, nullo temporis intervallo à se invicem distare, ait, in omni generatione corporis naturalis, totum mutari in totum, ut *aër in aquam, vel aqua in aërem*; ita videlicet, ut nulla temporis vacua intercapedine, formæ substantiali veteri nova immediatè succedat. Quod tamen in opinione Dandini & Organistarum, qui corpus animatum istâ formarum organicarum supellectile instruunt, minimè verum est. Nam migrante animâ, domicilium, nullo succedente proximè inquilino, vacuum manet. Lib. 1. c. 4. de generat.

Quia verò formam cadaveris (nisi homo vivus ardore ignis in flammam, aut in exhalationem proximè vertatur) animæ rationali succedere Peripatetici dicunt; Dandinus omnes ingenij & eloquentiæ nervos ad expugnandam miseram illam formam cadaveris convertit.

Non est, inquit, *credendum illam cadaveris, quam isti introducunt, vilissimam, inertissimam, omniq́ operatione destitutam formam, in eiusdem corporis possessionem succedere, quæ propria fuerat animæ, nobilissimæ formæ atque ad omne operationis genus solertissimæ. Corporis, inquam, organici, quod ad plurimas operationes exercendas, omni organorum genere instructum est. Non mihi persuadebit quisquam, eam posse dare materiæ naturam carnis, & ossis ac ceterarum partium, ut dabat anima, æquamque esse vim & potestatem abiectissimæ formæ, ac divinissimæ.* Dandin., lib. 2. tex. 11 digress. 8. p. 3. de anima.

Sed non intelligere videtur Dandinus, quid Peripatetici circa istam formam cadaveris philosophentur & dicant.

Non enim volunt temperies & figuras organorum ab ea produci, conservari, aut postulari tanquam naturales suas proprietates: cùm illi formæ cadaveritiæ indifferens sit, an cadaveris caput rotundum, an triangulare, an manus mortui in quinque digitos diffissa, an unidigitalis sit.

Sicut enim operationes organicas non exercet, ita nec organa tali exercitio destinata flagitat; Sed organa pro operationibus animæ olim fabricata invenit; quemadmodum forma lateris, quadrangularem luti materiam intrat, quam laterum plastes induxit; aut forma substantialis panis subit figuram,

 quam

quam massæ pistor impressit; non indignatura quamcumque aliam ipse imprimere voluisset. Vnde cadaver concisum in partes, formam suam substantialem retinet, nec figurarum apparatum, quem in bove recèns jugulato invenit, pili facit. Vnde imaginatio Dandini fallitur, dum *naturam carnis & ossis &c.* à forma cadaveris, quemadmodum ab anima quæ præcessit, *dari*, nos existimare credit.

Quòd autem nobilissimæ animæ, vilis cadaveris forma proximè succedat, quid mirum? Nonne idem Dandinum dicere oportet, cum in veneficæ vivicomburio, animæ rationali vilissima exhalationis, nidoris, & fumi forma succedit? Illa quippe forma animæ succedit, cujus dispositiones inductæ, contrarias animæ dispositiones ejciunt, & sic animam fugant. Tales autem inanimis & vilissimæ formæ dispositiones esse solent. Quales enim dispositiones sunt nobilibus dispositionibus maximè contrariæ, nonne viles?

An verò in ossis, carnis, nervi, venæ, arteriæ materiâ, & omnibus partibus mortui animalis sit eadem specie forma cadaveris, ex dispositionibus, per quas anima ex unoquoque suo organo expellitur, æstimandum est. Vt, exempli gratiâ, si aliâ contrariâ temperie anima ex cerebro, aliâ ex corde aut jecore expellitur; aio diversam specie cadaveris substantialem formam per illas dispositiones inductam esse; nec idem esse cadaver, sed multa specie distincta, quamvis unam materiam continuam habeant; sicuti quando diversi specie arborum rami, per insitionem in eandem arboris materiam implantantur, & continuantur.

Nec mirari debet Dandinus, formam istam vocari cadaveris; cùm cadaver, inquit, potiùs animæ absentiam, quàm formam positivam significet. A cadendo quippe nomen habet, ut Grammatici volunt; quia corpus animâ sustentante vacuum, cadere solet.

Sed nomen aliud simplex det nobis, quo exprimamus formam illam positivam, quæ animæ in materia proximè succedit, & nomen claturam ejus fortasse recipiemus.

Formas enim illas proprijs nominibus ignotas, non ut volumus,

lumus, sed ut possumus, circumloqui debemus. Quo enim nomine simplici formam lapidis, auri, argenti, & omnium inanimatorum exprimere possumus? Non possumus: & *forma lapidis, forma auri* &c. dicendum est, aut tacere oportet. *Nomina tu lapidis* (clamat ad Cardanum Scaliger in simili quæstione) *qui quotidie tuis oculis obversatur, formam: & Phyllida solus habeto. Nego tibi ullam formam esse nobis notam plenè & planè; nostramq; scientiam esse umbram in sole. Neque verum est, formæ substantialis speciem recipi in intellectum. Non enim in sensu unquam fuit.* Scalig. Exerc. 307. §. 12.

Verùm, otiosa & iners, est infit Dandinus, forma cadaveris.

Resp. Non inertior mi Dandine, quàm forma silicis, quem in platearum stratis quotidie calcamus. Dormiunt enim quodammodo pleræque mixtorum inanimatorum substantiales formæ, nec actione aliquâ nobis sensibili evigilant; excepto magnete, & paucis mineralibus, aut gemmis, quæ virtutis alicujus & actionis satis sunt vigiles & compertæ.

Dic igitur nobis, quam actionem forma silicis, aut saxi exerceat; & similem aliquam, aut analogam formæ cadaveris assignabimus. Certè enim per naturalem suam & activam temperiem, quam in materia sua flagitat, aliquid tenuiter & somniculosè agere potest.

Sed quare forma ista cadaveris non conservat corpus suum mortuum à putredine? interrogat Dandinus.

Interrogo vicissim ergo, & potiori ratione: Quare formæ organicæ singula sua membra, ut una oculum, altera cor, tertia jecur &c. non diutius conservant; cùm singulæ, organorum temperies sint formis suis organicis connaturales, ut ipse & alij Organistæ imaginantur?

Resp. igitur: Multas qualitates cadaveris non esse formæ cadaveris naturales, sed dispositionum veteris animæ esse reliquias; quæ proinde à forma cadaveris non adjutæ, à contrarijs agentibus facillimè expugnantur.

Quare deinde, pepones, melones, cucumeres, pruna, corna, pira, mala, & omnes καρποὶ ὡραῖοι *fructus horni*, tam subitò marcescant, & in putredinem fatiscant; cùm suas habeant formas substantiales, à quibus naturalis eorum temperies conservatur?

 Denique

Denique, qui non eandem esse hominis vivi & mortui carnem dicunt, *sensui adversantur, qui eandem esse indicat*, inquit Dandinus.

Sed quo sensu identitatem istam viderit Dandinus, ignoro.

Certè Aristoteles sensu minimè carebat, qui tamen carnem hominis mortui toties dicit esse tam æquivocè carnem, quàm cadaver hominis est æquivocè homo.

Averr. lib. 1 de anima.

Et Commentator ejus, nullam aliam formam præter animã, per omnia corporis organa diffusam agnoscens: *Non differunt membra leonis à membris cervi*, ait, *nisi quia anima differt ab anima.*

Vnde si caro animalis vivi, in esse carnis per animam constituebatur; profectò fugiente animâ, non manet eadem specie caro, sed solùm cadaver carnis, quod æquivocè tantùm est caro.

Accidentia autem, ut color, sapor, mollities, & quædam adhuc qualitatum primarum (excepto vitali calore) temperies non indicant priorem formam aliquam substantialem organicam eandem in cadavere permanere, quæ fuerit in vivente; sed accidentia ista formæ priori & posteriori (ut sæpe accidit) communia esse. Aut certè, si formæ posteriori naturalia non sunt, signum est, posterius compositum, quale hîc est cadaver, non omnino in statu suo naturali genitum esse; sed sicut aqua calida interdum generatur ex aëre.

Tandẽ, quasi naturę advocatus in nos Dandinus declamans, *Quid vos coëgit*, inquit, *novam hanc inertem, otiosam, & inutilem formæ cadaveris entitatem invehere? Quàm multos ponitis ortus atque interitus? Quàm multas genitas formas atque corruptas, non sine summo dolore & gemitu totius naturæ?*

Verùm, sub tuo potiùs tot formarum, quas ei imponis, onere natura gemit, & Peripateticorum opem adversum te implorat Dandine.

Nam quamlibet corporis viventis partem sex, ut minimùm, substantialibus formis oneras; quatuor videlicet elementorũ, ignis, aëris, aquæ, terræ formis; unâ deinde formâ organicâ; quibus denique sextam, animam superinijcis, ne perpluant.

Generatio verò & corruptio, mutabilitasque rerum, naturę

tantùm

tantùm lusus, non onus est. Hoc lusu aqua exhalatur in vaporem, vapor vertitur in nubem, nubes in pluviam, pluvia in herbam, herba in bovis carnem, caro bovis in hominem; & mille alijs gyris & circulis divina sapientia ludit in Orbe terrarum. Quid ergo miraris, si corpus morientis animalis induat cadaveris formam, rursum exuat, & eat in putredinem, ex putredine in terram, aut quò naturæ orbe circumducitur?

Fatigat nos deinde Dandinus interrogando, A quanam causâ forma cadaveris generetur?

Sed dicat ipse nobis, quisnam sit formæ lapidis, tot mineralium, & inanimatorum pater? & pro forma cadaveris eundem inveniemus, aut ei affinem. Qui enim dispositiones ad cadaveris formam inducendam præmittit, est causa instrumentalis; principalis verò, Creator omnium Deus: qui etiam, ut multis placet, solem, aut aliam cælestem causam assumit in consortium.

Si hæc curiositati tuæ non satis sint, vide quæ infrà Lib. II. Cap. VI. Art. XVIII. de causa principali formarum animantium dicturi sumus. Illa enim ad causam inanimatorum transferri possunt, & debent.

ARTICVLVS VII.

Medica quoque pro formis organicis argumenta parum valent. Fernelius, Vallesius, alijque confutati.

Medici paulò pinguioris Philosophiæ esse solent, & sensuum errores minùs quàm Platonici, aut Peripatetici, magistrâ ratione corrigere norunt.

Quia igitur carnes & ossa animalis vivi & mortui, quà mollitie, quà duritie, & qualitatum primarum temperie simillima vident, idcirco eandem formam organicam in utrisq; manere credunt. *Vitâ excedente, similarium partium,* ait eruditus Fernelius, *unaquæque, os, nervus, caro suam sibi formam retinet, & quod superat os est, non homonymâ, sed simplici, & illi peculiariter tributâ appellatione.* Fernel. lib. 1 c. 4. de abdit.

Caro

Caro enim, in Fernelij & Organistarum Philosophiâ, compositum est, non ex anima quæ in morte discedit, sed ex forma inanima carnis, quæ eadem numero in vivente & mortuo manet: & proinde caro mortua non homonymè & solo nomine, ut vult Aristoteles, sed synonymè & eâdem ratione est caro, ut Fernelius credit.

Quod etiam adeo manifestum visum est Campanellæ, ut Aristotelem, & sapientiæ Ordinisque sui columen S. Thomam, omnesque qui sapiunt aliter, stultitiæ insimulare non dubitet. *Corpus*, inquit, *distinctum est in ossa, nervos, carnes, & viscera, totaque in membra differentia colore, dispositione, actione, temperamento, & difformitate, ut nullo pacto uniforme sit, & unica forma constare possit. Aqua quidem uniformis est, & ignis, & res similares; & hac unica informantur forma: at animal tanta ornatur difformitate, ut stultum sit, putare ob una forma ipsum posse informari.*

Tho. Campanella lib. 2. c. 18. de sensu.

Sed timeat potiùs Campanella, ne in classem stultorum à Iul. Scaligero redigatur: *Latet enim plebeia ingenia*, inquit, *membra cadaveris alia esse specie ab ijs quæ fuerant viventis. Soli sapientes hæc hauriunt ex penitioribus naturæ fontibus.*

Scalig. Exerc. 346.

Si enim profundè & paulisper ultra oculorum sensum, in hunc Democriti puteum descendamus, facilè apparebit, quomodo unica specie anima ad totum suum corpus, variâ organorum supellectile instructum, habitudinem immediatam dicere valeat; etiamsi organa ista non per formas substantiales diversas, sed per sola accidentaria temperamenta, & figuras accidentales tornata sint, ut sic dicam, & distincta. Hæc enim est, ut suprà iterùm dictum fuit, formæ animatæ sublimitas, ut quia varias operationes in corpore uno exercet, varia etiam earum instrumenta, varijs & discrepantibus qualitatibus cusa & formata postulet. Et cur, quæso, anima hominis, vel equi non tam potest materiam primam sui corporis, tali qualitatum varietate in membris suis respersam, immediatè respicere & informare, quàm formas illas organicas oculi, carnis, ossis &c, quibus alij animam proximè infigunt? Vel si negent (ut aliqui faciunt) formas suas organicas ab anima informari, sed animam solùm ijs assidere, seu juxta ipsas eidem, proximè

proximé materiæ insidere; earum formarum superfluitas jam manifestior erit. Evellantur enim ipsæ, & relinquatur sola anima, materiæ primæ solis temperamentis & figuris accidentalibus distinctæ, unita; remanebit profectò corpus vivens, ad operationes suas vitales, sine formis illis substantialibus organicis, sufficienter instructum & expeditum.

Præterea hoc incommodi nascitur, si anima & formæ organicæ sibi in eadem proximè materia solùm assideant; quòd unio inter ipsas tantùm futura sit integralis, non essentialis, sive per modum actûs & potentiæ. Vnde sequitur, hominem aut equum non esse ens unius naturæ. Componetur enim ex anima & formis heterogeneis organicis diversæ longè speciei, inter quas non potest unio per se integralis intercedere.

Denique, si oculus formâ unâ heterogeneâ indiget, ut à naso, vel ab aure distinguatur; non solùm totus oculus, sed singulæ ejus tunicæ, cornea, uvea, aranea, retina, adhærens; singuli humores aqueus, crystallinus, vitreus, suas etiam formas heterogeneas habebunt; singuli quoque aurium flexus & diversæ per minutissimarum particularum configurationes. Atque ita innumerabili formarum substantialium multitudine naturam onerant, dum unicam cadaveris formam volunt evitare.

Duo tamen argumenta Medica sunt, quæ me olim primo occursu ferè terruerunt; sed jam bene inspecta, intima eorum non respondent suæ fronti.

Primum est. In plantis & animalibus mortuis, ait Fernelius, remanent virtutes quædam ad variorum morborum medelam, in officinis pharmacopolarum notæ, quibus attrahuntur, aut expelluntur humores noxij, & varijs alterationibus corpus humanum imbuitur. Ergo aliquæ formæ substantiales, quæ quibusdam vivæ plantæ partibus inerant, in mortuis etiam superstites manent, à quibus illæ virtutes dimanant & conservantur.

Exemplis rem istam probat Fernelius. *Cortex mali citrij*, ait, *calet, quæcumque verò illo integuntur interanea, & velut viscera, non parùm frigent. Casiæ fistulæ medulla lenit alvumque subducit, cortex* Fernel. lib. 1. c. 4. de abdit.

menses potenter movet, adeoq; fœtum etiam excludit. Et de animalibus.

Leporis pulmo, inquit, *suspiriosos juvat, sanguis calculum comminuit, oßiculum quod in poplite posteriori est arenulas deturbat, coagulum appositione, conceptum retinet, pilus erumpentis sanguinis impetum sistit.*

Hôc præcipuè argumento ad formas organicas admittendas, se convictum Clar. vir. Thomas Fienus Academiæ nostræ nuper Archiater, aliquando mihi est fassus.

* Sed argumentum non tam validum est, ut rem tantam extorquere possit.

Nam virtus illa occulta, cujus effectus in herbis & animalibus mortuis deprehenditur, non in partibus organicis quæ antea vivebant, plerumque residet, sed in succis vel spiritibus inanimatis, qui intra poros & meatus corporum animatorum (veluti sanguis in venis, & spiritus vitalis aut animalis in arterijs vel nervis) continentur.

Illi ergo succi, vel spiritus formam eandem substantialem, virtutesq; ab ea dimanantes, post mortem plantæ vel animalis retinent; quia etiam cùm illæ plantæ & animalia viverent, isti succi aut spiritus nō erant partes eorū, sed corpora inanimata, intra venas animatorum abscondita. Vnde per chymicam destillationem educta, vel ossibus animalium in pulverem comminutis, talis virtus perdurat. Evanescentibus autem spiritibus, paulatim & ipsa virtus languescit; manifesto satis argumento, quòd non à forma organica, sed à forma illorum spirituum evanescentium dependeat.

Si quando verò ipsi viventis organo talis virtus inhæreat, & absente tamen animâ, adhuc in cadavere perseveret; non est necesse, ut à forma aliqua substantiali organica ibi conservetur, sed vel immediatè à causa prima tantùm, vel à quadam primarum aut aliarum qualitatū temperie & crasi, quæ remanet in cadavere : quia ista temperies non ita ab animæ irradiatione dependet, quemadmodum sensus, & ejusmodi potentiæ, quæ non magis sine anima in corpore mortuo remanere possunt, quàm radius luminis in aëre sine sole.

Vnde

Vnde argumentum Zabarellæ etiam evanescit, quo ex odore, qui in flore vivo & mortuo idem manet, colligit aliquam formam substantialem, à qua odor ille pendeat, in mortuo residuam esse, quę antea vivo inerat. Odor quippe est qualitas secunda, ex quadam primarum temperie emanans: temperiem verò istam non est necesse (totam saltem) cum anima floris interire. Veluti enim anima ipsa, & formæ inanimatorum non dependent in conservari ab aliqua causa secunda efficiente, sed à causa prima tantùm; ita nihil obstat, quo minùs aliquæ qualitates sint similis indolis ac ingenij. Vt, inquam, ab anima vel immediatè, sed mediante aliarum qualitatum crasi emanent, & dependeant in fieri, ut Philosophi loquuntur, sed non in conservari. Nonne enim calor ab igne in aquam effunditur, & in eâ permanet, non conservante, imò extincto igne?

Alterum Medicorum argumentum est, non longè dissimile.

In stomacho sive ventriculo animalis, præter animam & calorem naturalem, oportet aliquam virtutem vertendi cibum ac potum in cremorem quendam, quem vocamus chylum; in jecore vim sanguinem, in corde spiritum vitalem, in cerebro spiritum animalē excudendi. Quod inde, inquiunt, patet: quia si cibus & potus non in stomachum, sed in aliud corporis conceptaculum (ut in alvum, aut uterum) conijcerentur, nullus inde chylus efficeretur, etiamsi nec anima, nec calor naturalis inde absint. Igitur à virtute chylifica formæ organicæ stomachi chylus, à virtute sanguifica formæ jecoris sanguis, &c. proveniunt.

Definiendum est, ait Laurentius, *chylosin non tam caloris vi, quàm insita ventriculi proprietate fieri. Certum quidem est coctionem omnem caloris operâ & ministerio perfici: nam propterea ventriculum omni ex parte, & superiore & inferiore, & dextrâ & sinistrâ, & anteriore & posteriore, natura fovet; sed talis coctio calori non debetur ut calor est (ita enim igneus & febrilis coqueret, qui omnia corrumpit) sed ut est animæ instrumentum: chylificatio verò à sola ventriculi forma & proprietate perficitur. Neque enim alibi usquam, quàm in ventriculo chylificat calor, quantumvis validus.* Andr. Laurent. lib. 6. q. 19. Anatom.

Sed quid hôc argumento iterum efficitur? Hoc profectò

tantùm: In ventriculo, præter animam & calorem naturalem, aliam peculiarem isti membro virtutem chylificandi inesse: an verò virtus ista à forma quadam organica ventriculi, an ab anima solùm dependeat, alijs argumentis oportet investigare. Quòd enim magis ab animâ, quàm à formâ inanimâ organicâ emanet, ingens suspicio est; quia recedente animâ, etsi forma organica Medicorum in cadavere maneat, ventriculus tamen nihil chylificat.

Itaque respondemus quod in superiori argumento: Virtutem chylificandi ab anima dimanare, & ab ea sic suspendi, ut non tantùm in fieri, sed etiam in conservari dependeat. Sic enim etiam dependent facultas attractiva & expulsiva alimenti, quæ sunt ministræ ejus. Vnde mirum non est, quòd recedente animâ, facultas chylificatrix, quemadmodum attractrix & expultrix, illicò evanescat. Potentiæ enim propriè vitales, quæ à natura solùm destinantur ad operationem, quâ anima vegetatrix vitaliter vegetat & perficit suum corpus, dissipantur & evanescunt cum anima. Non sic autem virtutes illæ herbarum, de quibus in priori argumento: quia non ad actionem vitalem, qua anima negotietur circa suum corpus, sed ad transeuntem in subjectum externum, à natura principaliter sunt destinatæ. Quod providentia planè divinâ sic factum: ut in herbis & animalibus etiam vita functis, morborum remedia Medici invenirent. Si enim cum animâ virtutes illæ effugerent, pharmaca inde coqui & confici non possent. Ad hoc quippe necesse est, per distillationes & præparationes, herbarum & animalium animas interfici.

Quare verò virtus chylificandi ab anima resultet, non alibi, sed in ventriculo; temperies, aut occulta alia dispositio ventriculi ad hoc determinat animam; sicut ob aliam dispositionẽ, visus in oculo, auditus in ultimo aurium amfractu resultant. Addamus & tertium quorundam Medicorum argumentum.

Quando transfixo corde, aut jugulo, anima hominis subitò avolat, temperies nulla nova, inquiunt, pro forma cadaveris introducitur: ergo in tali saltem morte, materia corporis cum veteribus suis formis organicis sola manet, sine novæ formæ introductione.

Sed

Sed nego, nullam etiam tunc in membris alterationem fieri, per quam abrumpitur vinculum illud, quo (eleganti Platonis verbo) anima corpori *προσπερονᾶται adfibulatur*, & materia utcumque saltem & imperfectè semper novæ formæ præparetur.

Dicat ipse formarum organicarum princeps architectus Fernelius: *Repentè ac recèns extincto iugulatove animali*, ait, *partes similares suam singulæ aliquamdiu retinent temperaturam: in ijs tamen partibus neque insitus calor, neque spiritus inest.* Fernel. lib. 1. c. 4. de abdit.

Igitur licet temperamentum illud ex mixtura elementorum resultans (ex quo color, mollities, durities, & id genus qualitates secundæ in corpus emanant) idem aliquamdiu in mortuo, quod fuit in vivo, perseveret; attamen calor vitalis & propria animalis temperies, quæ à spiritu vitali & irradiatione cordis fovetur & pendet, frigore contrario (quod frigidi humores, aër internus externusque, aut aliæ causæ frigorificæ subitò, nullâ jam animâ impediente effundunt) extinguitur.

Si verò materia nondum ad novæ formæ introductionẽ sufficienter sit præparata, anima in veteri suo vinculo tantisper hæsitat. Hoc enim in Schola Aristotelis & S. Thomæ semper fixum manet: Corruptionem unius esse generationem alterius, nec formam veterem unquam sic migrare, ut domicilium omni successore vacuum relinquat.

Vallesius denique Historiam sacram Medicinæ suæ permiscens: *Secutus*, ait, *quod & rationi magis consanum, & divinis etiam oraculis, ut ego existimo, congruentius est, affirmo esse in nobis ante animam, formas merè corporales heterogeneorum, quibus ossa, carnes, & nervi inter se differunt, non minùs profectò (nisi me meis sensibus credere nolunt) quàm aurum, argentum, & plumbum. His bene temperatis accedere actum quendam perfectiorem: corporalem eum quoque, & velut naturam quandam meliorem (ita enim placet vocare, potiùs quàm animam) qua nutriuntur. Omnesque hos actus educi ex potentia materiæ. His postremò accedere extrinsecùs animam, quæ nobis vim sentiendi & intelligendi præstet. Non enim intelligendum est, illud corpus hominis, in quod inspiravit Deus spiraculum vitæ,* Vallef. c. 42. Philos. sacræ. Gen.

fuisse statuam quandam luteam, cumq; accessione illius spiritûs, factam esse carneam & osseam; sed corpus quoddam ex ossibus, nervis, carne, & cute; non quidem aridis, sed floridis ac viventibus; immobile tamen adhuc & sensûs expers: & hæc, accedente spiritu, recepisse. Quæ verba omnia, propter sententiæ & imaginationis amœnitatem, rescribere volui.

Igitur Vallesij sententia est: super formas carnis, ossis &c. heterogeneas animam vegetativam corporalem & mortalem induci, quæ membra vegetet, & flore quodam induat. Postremò spiritum, sive animam rationalem à Deo inspirari, quæ motum, sensum, & intellectum corpori præstet. Et hunc ordinem, in prima etiam lutei Adami formatione, à Deo fuisse observatum.

Sed qui præcedentibus Articulis tradita receperit, hoc non credet. Nam præter formas organicas, duas insuper animas, vegetativam & rationalem, corpori nostro Vallesius infercit. Nec Deus, ut opinor, luteo homini priùs formas organicas & animam vegetantem impressit, quàm animam rationalem inspiravit; sed crudum lutum in organorum omnium temperies subitò decoxit figuravitque, ac eodem temporis momento, spiritum, qui & esse carnis, & esse vegetativum, sensitivum, rationale (miro naturæ compendio) luto suo tribueret, inspiravit. Quid enim est esse carnem? Nihil aliud profectò, quàm esse partem integralem corporis animati, ex animâ & materiâ primâ, illis accidentibus subactâ quæ ad temperamentum carnis requiruntur, compositam. Non quòd accidentalis ista temperies conceptum principalem & essentialem carnis ingrediatur (sic enim caro non esset ens unius naturæ) sed secundariò à voce, *caro*, connotatur.

ARTI-

ARTICVLVS VIII.

Nec argumenta Theologica satis fortiter formas organicas asserunt.

QVidam Theologi, præsertim recentiores, pugnam tandem istam ad Triarios, & fortissima, ut putant, argumenta ex armamento suæ Theologiæ, deducunt. Quæ enim circa mysteria Incarnationis & Eucharistiæ, aut venerationem sacrarum Reliquiarum disputantur, non satis, sine formis organicis, expediri possunt, ut ipsis videtur.

Primò enim, corpus Christi quod jacuit mortuum in sepulchro non foret idem cum corpore Christi vivo; quod tamen affirmant SS. Patres. Nam S. Athanasius Epist. ad Epictetum ait, Idem corpus pependisse in cruce, jacuisse in sepulchro, & resurrexisse.

Sed telum istud non valde ferit, sed in æquivoco tantùm ludit. Nam SS. Patres corpus accipiunt vulgariter, ut vulgus & homines passim solent; pro altera videlicet parte hominis, visibili & palpabili, corporeæ quantitati & qualitatibus sensibilibus subjectâ: quomodo vulgò dicimus hominem compositum esse ex anima & corpore.

An verò in illud Christi corpus animâ viduatum, alia forma substantialis, ut cadaveris, aut quæcumque alia successerit; an verò solum tanquam vacuum omni inquilino habitaculum, manserit,

Theiologi certant, & adhuc sub judice lis est.

Vnde Gabriel. *Corpus Christi iacens in sepulchro*, ait, *fuit materia prima Christi sine formâ substantiali, qualificata formis accidentalibus, & unita verbo. Nec enim impossibile est, materiam stare nudam absque forma substantiali.* Gabriel. in 2.d.16.q.1

Alij ergo qui litigant, & sudant, quomodo corpus vivum & mortuum idem sit, in æquivoco laborant. Corpus enim accipiunt pro corpore aliquo completo ex materia & forma, sub corpore quod est genus corporis animati & inanimati, in-

serio-

ſerie prædicamenti ſubſtantiæ: SS. Patres autem, ut ante dixi, pro corpore; quod eſt altera pars phyſica corporis animati; ratione cujus integrum corpus animatum etiam corpus vocatur. Nam gratiâ materiæ ſuæ, non gratiâ animæ, eſt corporeæ quantitatis ſubjectum.

Carnem quoque pro compoſito phyſico accipit Ariſtoteles, quando tam ſæpe repetit, Carnem vivam & mortuam non magis eſſe univocè carnem, quàm integrum hominem vivum & mortuum eſſe univocè hominem. Quam tamen Ariſtotelis ſententiam tam procul Ægidius Coninck reijcit, ut dicere audeat, *Ex principijs fidei evidenter ſequi contrarium. Nam niſi caro Chriſti*, ait, *viva & mortua dicatur univocè caro Chriſti, nullo modo dici poterit eadem caro ſumpta ex Virgine, poſita in ſepulchro, & elevata in cælum: quod tamen nemo Catholicus auderet negare. Quare ſi Ariſtoteles contrarium dicat, per fidem corrigendus eſt.*

Sed nullâ opus correctione. Aliàs etiam S. Thomas, qui tam frequenter illud Ariſtotelis etiam uſurpat, corrigendus eſſet.

Quando igitur viva & mortua caro, eadem univocè caro dicitur, non pro toto compoſito phyſico, ſed pro altera parte compoſiti, ſive pro materiâ carneâ, temperamento & qualitatibus carnis adhuc utcumque imbutâ, accipitur. Nam hoc modo eſt eadem caro, ſicuti totum corpus, primò ſub anima corporis ſui vivit, deinde ſub formâ cadaveris, mortua jacet in ſepulchro.

Nec enim, ut ſic eadem maneat, fingere oportet miraculum illud Gabrielis, ut jaceat ſpoliata omni forma ſubſtantiali.

Itaque cum Peripatetica & S. Thomæ Philoſophia audacter ſuſtineamus, formam cadâveris, recedente animâ Chriſti, in materia corporis ſucceſſiſſe. Quod fieri debuit, *ut veritas corporis viventis demonſtraretur*, ait Medina, *& oſtenderetur corpus Chriſti emortuum eſſe eiuſdem rationis cum noſtris, quando morti traduntur. Corpora autem noſtra emortua, ſine dubio, habent formam cadaveris ſubſtantialem.*

S.Tho.3.p. q.50.a.5.

Manſit tamen idem corpus Chriſti, quod fuit vivum ſub anima Chriſti, & ſub alienâ, non Chriſti ſed cadaveris formâ, fuit

fuit mortuum. Addit etiam S. Thomas, corpus Chriſti ſpecialiùs quàm ceterorum hominum, fuiſſe idem, quoad integram nempe Verbi divini ſuppoſitalitatem, qua materia illa in ſepulchro jacens ſuppoſitabatur, non ſecus ac integra viventis Chriſti natura.

Vtrùm verò deinde Verbum formam illam cadaveris immediatè aſſumpſerit, ſus deque diſputant Scholaſtici.

Franc. Suarez affirmat: quia etſi in reſurrectione Verbum illam formam dimiſerit, nihil tamen in hoc Theologorum axioma, *Quod Verbum ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit*, committitur. Nam in via tantùm & obiter, *non per ſe, & ex primaria intentione* illam formam cadaveris aſſumpſit, ait Suarez.

Axioma verò illud, de eo intelligi debet, quod primariò & per ſe aſſumptum fuit; qualis eſt tota humanitas, & integræ partes eſſentiales ejus. Deinde de illo, quod dimiſſum à Verbo, in rerum ratione manet. Res enim quæ per corruptionem ſui, corpore Chriſti excidit, potiùs deſerit unionem Verbi, quàm Verbum ipſam deſerat. Sic particulas materiæ, quæ per reſolutionem & corruptionem, corpore Chriſti defluebant, propriè Verbum non deſerebat, ſed ipſæ quaſi ultrò ſe ſubducebant. Quomodo etiam forma cadaveris per Chriſti reſurrectionem evaneſcens, ultrò unionem ad Verbum deſeruit.

Alijs tamen (nec fortaſſis immeritò) talis formæ cadaveris aſſumptio, tanquam actus otioſus, diſplicebit. Quænam enim utilitas ejus? Quid verò incommodi, ſi in Chriſto mortuo ſolâ materiâ à Verbo aſſumptâ, forma cadaveris in propria ſua partiali ſubſiſtentia (ſi quam tamen ſubſiſtentiam talem habeat; de hoc enim ambigunt Philoſophi) permanſerit? Nunquid enim corpori Chriſti multæ ſubſtantiæ permiſceri potuerunt, quæ proprias ſubſiſtentias retinebant; ut fortè ſpiritus vitales & animales, qui per arterias & nervos diſcurrunt: certiùs autem, phlegmata, ſudores, & tot alia recrementa, quæ per omnes humani corporis vias fluunt? Solùm enim huic Incarnationis myſterio ſufficit, ut illa natura, quæ Verbi divini ſubſiſtentiâ proximè terminatur, careat propriâ.

Secundò, corpus Christi, inquiunt, in quod ex vi verborum, panis in Eucharistiæ confectione transmutatur, aliud esse non potest, quàm corpus ex materia prima & formis organicis constitutum; quod in mortuo & vivente Christo debuit prorsus esse idem. Vnde si in triduo mortis facta fuisset consecratio, in idem omnino corpus, inquiunt, panis conversus fuisset, in quod Christus converterat ultimâ cœnâ, & quod olim ex Virgine fuerat conceptum. *Omnes enim Patres*, ait Ægidius Coninck, *communi consensu docent, idem corpus eandemq́; carnem natam ex Virgine, datam discipulis in cœna, iacuisse in sepulchro, & assumptam in cælum.* Non esset autem eadem caro mortua & viva; si viva per animam, mortua per formam cadaveris constitueretur.

Ægid. Coninck 3. p. q. 76. a. 2.

Sed hæc SS. Patrum assertio evertit fundamentum & finem, propter quem Leon. Lessius, Io. Præpositus, Ægidius Coninck (tres præcipui inter Theologos, formarum organicarum fabricatores) formas illas confinxerunt. Finis enim eorum fuit, ut idem prorsus physicè ac realiter esset corpus Christi vivum & mortuum. Cujus tamen contrarium potiùs verba illa Patrum indicant. Nam *caro nata ex Virgine*, vel tota, vel maximâ ex parte, post triginta tres annos, cum suis primis formulis organicis defluxerat, ut in alijs hominibus fieri solet. Vnde illa caro data discipulis, suspensa in patibulo, & posita in sepulchro, ex alimento corporis Christi per tot annos concreverat, & morali solùm imaginatione, non physicâ identitate, eadem erat cum illa quæ olim apiculæ unius magnitudine, ut Medici dicunt, in utero Virginis concepta, & incremento Virginei sanguinis aucta, prodierat in lucem. Non ergo idem omnino realiter & mathematicè, quoad materiam & organorum formulas, corpus Christi jacuit priùs in utero, & postea in sepulchro. Nec SS. Patres in talibus locutionibus illum identitatis rigorem intendunt, quem formarum organicarum fabricatores ipsis affingunt.

Nihilominùs per ista sacrosancta verba, *Hoc est corpus meum*, panem convertit in corpus suum adultum, & tantum quantum tunc gerebat, unius & idem illud (nisi quantulum spatio noctis & diei,

& diei novæ materiæ per nutritionem acceſſu, & veteris per corruptionem deceſſu variatum fuit) quod paulò pòſt jacuit in ſepulchro. Corpus verò iſtud fuit altera compoſiti phyſici pars, organis humani corporis, non per formas ſubſtantiales organicas, ſed per temperamenta & figuras accidentales inſtructa & diſtincta. Erat enim *corpus humanum*, ait rectè Sotus, *quod dicit compagem ex oſsibus, & nervis, & carne, & diverſis organis, hoc eſt diverſarum complexionum & qualitatum.* Sot. in 4. d. 10. q. 1. a. 2

Accipitur verò hîc corpus, inquit, *pro altera parte compoſiti, ut diſtinguitur ab anima; quam ideo non includit in recto, ut ſupponat pro aggregato ex corpore & anima.* Et ejus rei rationem concinnam reddit: quia *Chriſtus Dominus dedit nobis corpus ſuum & carnem in cibum ad manducandum: corpora autem animalium, dum nobis in cibum veniunt, occiſa ſunt, atque adeo animam non includunt.*

Vnde iterum: *Ex vi conſecrationis manet hîc corpus Chriſti, quod ſupponit pro altera parte compoſiti, connotando illam formam, à qua recipit eſſe corporeum, quæ eſt anima rationalis.*

Sed quomodo igitur fuit idem in ſepulchro, cùm ibi habuerit eſſe corporeum à forma cadaveris? Quare enim non ſequitur, ait Sotus: *Erat corpus ab alia forma; ergo non erat idem?*

Reſpondet: *Hoc eſſet verum, ſi forma eſſet pars intrinſeca corporis, ſicut anima eſt pars hominis. Et tamen non eſt niſi extrinſeca, ſicut albedo albi.*

Itaque ſententia Soti non videtur ab opinione Gabrielis, Marſilij, & Nominalium, niſi in eo differre, quòd iſti velint corpus Chriſti mortuum caruiſſe omni forma ſubſtantiali; Sotus verò det ei formam cadaveris, à qua in eſſe ſuo corporeo dependebat; licet ipſa intrinſecam ejus compoſitionem non intraverit.

Si autem corpus, non pro altera parte compoſiti, ſed pro toto compoſito ex materia & forma accipiatur, ſine dubio, corpus Chriſti in triduo mortis non fuit idem cum eo, quod in cœna ultima Chriſtus habuit; cùm gradus etiam infimus formæ corporeitatis, quem anima rationalis materiæ Chriſti viventis tribuebat, differat realiter à gradu ſimili corporeitatis, quem in morte habuit à forma cadaveris; quemad-

modum gradus vegetativus, quem eadem anima rationalis dat homini, longè diverſus eſt à gradu vegetativo, quem anima plantæ tribuit arbori.

Vnde corpus ex materia & forma intrinſecè compoſitum, quod in ſepulchro jacuit, non fuit propriè corpus Chriſti, niſi ſecundum quid. Chriſtus enim in eſſentia ſua phyſica non includit illud eſſe corporeum, quod forma cadaveris compoſito ex materia Chriſti & forma cadaveris dedit.

Et hinc ulteriùs pronomen, *Hoc*, à Chriſto vivente & ab alio ſacerdote in triduo mortis pronunciatũ, aliud corpus deſignat, & ſumitur æquivocè. Vt jam appareat, quanto convenientiùs vox, *Corpus*, in forma conſecrationis, pro altera tantùm parte phyſica in recto accipiatur, ut dicunt Nominales, & Sotus; qui etiam D. Thomam huc trahit. Sic enim, ſive corpus illud animæ rationali, ſive formæ cadaveris ſubſtratum fuerit, ſemper eſt idem corpus.

Ex ſuperiori igitur ratiocinatione conſtat, quàm neceſſe non ſit, propter Euchariſtiæ myſterium formas organicas fabricare, & Ariſtotelem pænè convitijs inceſſere, cùm ait: *recedente animâ animal deſinere, nec ullum membrum, niſi ratione figura, idem relinqui; modo eorum, quæ fabulæ tranſiſſe in lapidem narrant.* Alludens, credo, ad metamorphoſin Niobes in ſaxum, De qua Poëta:

Ariſt. lib. I. c. I. de part. anib.

In vultu color eſt ſine ſanguine, lumina mæſtis
Stant immota genis, nihil eſt in imagine vivum.
Ipſa quoque interiùs cum duro lingua palato
Congelat, & venæ deſiſtunt poſſe moveri.

Ovid. 6. Met.

Nec ſolùm cum Ariſtotelis & S. Thomæ, ſed etiam S. Auguſtini Philoſophiâ pugnant illi novorum organorum fabri. Alia teſtimonia non congero: *Homo*, inquit S. Auguſtinus, *exceptâ formâ* (exteriori, quæ oculis patet) *membrorum, quæ diverſis generibus animantium diverſa tributa eſt, non diſtat à pecore, niſi rationali ſpiritu, qui mens etiam nominatur.* Quod falſum eſt, ſi præter ſpiritum rationalem, homo tantâ præterea formarum ſubſtantialium ſupellectile inſtruitur, quibus diſtat à pecore. Nec de alia forma membrorum, niſi exteriori

S. Aug. lib. de fide & ſymb. c. 5.

& viſibi-

& visibili alibi loquitur, quando de Lazari suscitatione ait: *Resuscitavit putentem, sed tamen in cadavere putente adhuc erat forma membrorum. ille in novissimo die ad unam vocem, cineres est restituturus in carnem.* Tract. 49. in Ioan.

Vltimum tandem telum, de Reliquijs Sanctorum in nos torquet Dandinus. *Reliquias Sanctorum*, ait, *propterea summa veneratione colimus; quòd corpora sint, aut corporum partes Sanctorum virorum. Oportet autem aliquam in illis, præter materiam, inesse substantiæ formam, quâ idem numero corpus, eademq; pars esse dicatur.* Dand. lib. 2. digress. 8. p. 3. de anima.

Mirum profectò hoc telum in manus resumi, quod olim à Gregorio Arim. tam egregiè exarmatum fuit.

In corporibus Sanctorum, inquit, *novæ substantiales formæ introductæ sunt; quod neminem puto debere negare. Alioqui pulveres & cineres, in quos resoluta sunt multorum corpora Sanctorum quos veneramur, fuissent partes essentiales ipsorum Sanctorum dum viverent: quod absurdum & manifestè falsum est. Et ideo quilibet habet concedere, quòd tales Reliquias veneremur, non quia fuerint ipsæ partes Sanctorum, sed quia pars earum fuit pars Sanctorum. Illam autem dico solam materiam.* Greg. in 2. d. 16. q. 2.

Nam corpora ignibus, more Romano, concremata, & in favillas ac cineres, cum omnibus suis (si quas habuissent) formis organicis dissipata, venerationem tamen non amittunt.

Post longum igitur discursum, gradum hîc sisto, & aio, Lessium nimis confidenter opinionem, de formis organicis partium heterogenearum, vocasse *verissimam, & corpore Christi longè digniorem, quàm alteram quæ formam cadaveris introducit.* Leon. Less. 3. p. q. 76. a. 2.

Quid enim in ista forma cadaveris homines imaginantur? Non enim graviùs, quàm formæ organicæ, olet. Et licet corpora animalium putrescere sinat, tantundem formæ organicæ faciunt. Imò Suarez (quod tamen suprà Artic. VI. non probavimus) asserit formam humani cadaveris tam nobilem esse, & animæ rationali affinem, ut *requirat aliquam organizationem propriam & accommodatam corpori humano.* Suar. 3. p. q. 76. a. 2. disp. 51. sect. 4.

Addit quoque Lessius, *Medicis hac in re esse maximè credendum.*

Ego verò puto, Aristoteli & Philosophis magis. Nam Medicis sufficit demonstratione *Quia est*, ex effectibus colligere talem herbis, aut animalibus proprietatem inesse, ex qua possint corporibus nostris medelam sperare, aut timere perniciem: ceterùm qualis sit in fundo suo illa proprietas, substantiane, an accidens, & de quo prædicamento, Philosophorum est hoc inquirere, & litigare.

Denique, si tantæ apud nos fidei Fernelius, & aliquot alij recentiores Medici esse debent, oportebit quoque ejusdem fidei simplicitate, non tantùm formas organicas animalibus & plantis, sed etiam quatuor elementorum substantiales formas omnibus corporibus mixtis inculcare; quia Medicorum plurimi hoc etiam faciunt.

ARTICVLVS IX.

An anima sit in omnibus partibus sui corporis.

RAptim hoc expedio, & aio animam in toto corpore suo, non autem tantùm in aliqua ejus parte habitare. Nam etsi multi olim Philosophi ac Medici videantur eam vel in cerebro, vel in corde tantùm posuisse; & ipsam Regi Persarum aut Assyriorum (qui pedem domo nunquam efferentes, regnum suum per Satrapas emissarios administrant) comparasse; de principali tamen animæ sede, quam vel τὸ ἡγεμονικὸν, vel τὸ κύριον appellabant, loquebantur. Quemadmodum Aristoteles etiam τὸ κύριον *principale*, & quasi sedem regiam animæ vegetativæ, dicit esse in corde, τὸ κύριον verò animæ sensitivæ, in cerebro. Ex corde quippe per arteriarum tubulos, spiritus vitales, animæ vegetativæ ad nutritionem adjutores; ex cerebro spiritus animales, motûs & sensionis opifices, per nervorum traduces, ad corporis remotas partes perveniunt. Etsi interim in partibus illis remotis insit anima saltem vegetativa, quæ omnes illas partes nutrit. Si autem vegetativa, ergo & sensitiva, & rationalis; quia tres illi gradus in anima humana sola ratione sunt distincti.

Aristot. lib. de juvent. c. 3.

Quid enim est in intestinis corporis, ubi non est ipsa? ait S. Augustinus

guſtinus. *Et tamen etiam quæque interna atque vitalia oculis corporis inquiſivit, & quidquid ex eis diſcere potuit, per oculos corporis didicit. Et certè ibi erat etiam quando illa neſciebat. Et cùm viſcera intrinſecùs noſtra non poſſint ſine anima vivere, faciliùs ea potuit anima vivificare, quàm noſſe.*

S. Auguſt. lib. 4. c. 5. de orig. animæ.

Falluntur igitur Pythagoras, Plato, & Galenus, qui tres animas, in homine ſpecie diſtinctas, non quidem in eadem qualibet parte, ſupra ſe per modum actûs & potentiæ congeſtas, ut Philoponus Articulo III. confutatus cenſuit; ſed per diverſas ſedes & membra digeſtas; ut anima rationalis in cerebro, iraſcibilis in corde, concupiſcibilis in jecore deliteſcat. Vnde eleganter Plato dicere ſolitus eſt, animam immortalem à mortali, colli Iſthmo ſeparatam eſſe. Tanquam ſi Peloponeſus eſſet caput hominis, in quo aiebat animam rationalem habitare, & Iſthmus Corinthiacus collum, ſejungens caput à pectore; ſicut Peninſula illa, Iſthmi interjectu removetur à Græciæ continente. Et hujus veritatis tam certum ſe putat Galenus, *ut ſcientificas* clamet *ſe demonſtrationes habere.*

Plat. in Timæo.

Galen. lib. 9. c. ult. de placit.

Non credo tamen Galene. Profer illas, & conabimur pſeudographas oſtendere. Certè enim triplicem illam Platonis animam, ſedibus & habitaculis diſtinctam Ariſtoteles olim egregiè confutavit.

Nam in animalibus inſectis, ait, animæ plures non ſunt ſedibus diſtinctæ; ſed eadem ſpecie anima ſenſitiva eſt in toto corpore. Pars enim corporis à reliquis deciſa, ſenſum & motum habet, ut ex Ariſtotele & S. Auguſtino, ſuprà, Cap. IV. Art. II. demonſtratum fuit. Non ergo in una parte eſt anima iraſcibilis, aut concupiſcibilis tantùm ſine ſenſitiva, quæ motũ illum & ſenſum debet efficere. Si autem in illis animalibus inſectis animæ tres non ſunt ſedibus diſtinctæ; non eſt ratio, cur in ceteris oporteat fingere.

Ariſt. lib. 1. c. ult. de anima.

Deinde ex triplici anima ſpecie diſtincta, quarum una tantùm rationalis, altera tantùm iraſcibilis, tertia tantùm concupiſcibilis eſt, non poteſt, ait Ariſtoteles, forma unius naturæ integraliter coaleſcere. Vnio quippe integralis per ſe, flagitat extrema ſolo numero diverſa.

Erit

Erit ergo homo quasi Centaurus, ex anima equi & hominis, malè & per accidens inter se hærentibus, compactus. Quod profectò etiam Plato est confessus, cùm dicere est solitus, tres illas animas, non sicut Vlysses & turba Græcorum in equo Trojano, sine ordine & inconditè; sed harmonicâ quadam conspiratione inter se devinctas esse, ut milites in acie. Certè enim milites in aciem unam compositi, ordine tantùm, non unione per se integrali unum sunt.

Plat. in Theæt.

Videtur autem Plato in illam de animarum in homine uno multitudine, eodem quo Manichæi argumento inductus esse. *Cùm enim Manichæi viderent*, ait S. Augustinus, *non posse carnem sine anima concupiscere, aliam quandam animā suam, ex alia natura Deo contraria, carnē habere putaverunt, unde concupiscat adversus spiritum.*

S. August. lib. 10. c. 13. de Genes.

Sed propter istam, inter spiritum & carnem pugnam, non est necesse animam in partes concidere. Nam eadem anima diversis affectibus à seipsa discordare potest: sicut *per sensualia* (sensuum organa) *varijs modis emicat*, ait Tertullianus, *non tam concisa, quàm dispensata.*

Tertull. lib. de anima c. 14.

Eadem quippe anima est, quæ secundum spiritum, & secundum carnem concupiscit. *Motibus enim suis anima quos habet secundum spiritum, adversatur alijs motibus suis, quos habet secundum carnem; & ideo dicitur spiritus concupiscere adversus carnem.*

S. August. lib. 6. contra Iul. c. 14.

Eadem quoque anima ad hominem interiorem, & exteriorem pertinet. Ad interiorem quatenus rationalis; ad exteriorem, quatenus sensitiva. Cùm enim secundum spiritum concupiscit, *Condelectatur legi Dei secundum interiorem hominem*; cùm secundum carnem, *Videt aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ.*

Rom. 7.

Duo autem isti hominis interioris & exterioris affectus non ita contrarij sunt, ut in eadem anima se compati nequeant. Vnde nec ideo duæ animæ in diversis corporis sedibus cum Platone, aut in ijsdem omnibus membris, cum Manichæis, Philopono, & Occamo, fingendæ sunt. Aliàs enim in eodem cane, aut fele animam sensitivam geminam compingere oporteret, ut adversus Occamum suum rectè perpendit Gabriel. Nam *gustus appetit, & tactus refugit idem*, ait, *ut patet in cattis, cùm offertur*

Gabr. in 2. c. 16. q. 1.

offertur cibus conveniens, sed nimis calidus.

Igitur non tantùm ſpiritus & caro, ſive voluntas & concupiſcentia, poſſunt in idem objectum partim inclinari, & partim ab eo refugere; ſed etiam unus idemque bruti appetitus eundem cibum ut guſtui blandũ appetit, ut tactui inimicum fugit.

Nec refert, quòd concupiſcentia, qua concupiſcit ſpiritus, ſit actus liber, concupiſcentia verò carnis ſit actus neceſſarius. Nam etiam ſecundum eundem & ſupremum mentis ſuæ apicem, anima per intellectum neceſſariò, per voluntatem liberè operatur. Imò ab eadem voluntate actus quidam primò primi neceſſariò emicant, & actus deliberati liberè effunduntur.

ARTICVLVS X.

An anima per partes ſui homogeneas, an heterogeneas, omnia membra corporis ſui informet.

Paul. Venetus, Auguſtinus Nyphus, Suarez, Hurtadus reiecti.

POſtquam animam unam eandemque per totum corpus diffuſam, & materiam primam omnium membrorum immediatè, ſine formis inanimis organorum, informare diximus; hæc denique quæſtio reſtat: An ipſiuſmet animæ partes, homogeneæ, ſeu ejuſdem planè rationis & perfectionis ſint, an heterogeneæ, & difformitati membrorum ſui corporis ſe conformantes & accommodantès.

Quæſtio in anima rationali, quæ partibus integrantibus caret, & per ejuſdem indiviſibilis ſubſtantiæ replicationem, totum corpus ſuum implet, locum non habet. Quanquã de unione ejus ad corpus, quęri etiam poſſit, An uniformiter, aut cum quadam partium ſuarum difformitate, per omnia membra diffuſa ſit. Antea enim eam eſſe integraliter diviſibilem probavimus.

Paulus Venetus & Auguſtinus Nyphus olim, Suarez & Hurtadus nuper, animas brutorum & plantarum partibus heterogeneis

terogeneis veluti consutas esse volunt: aiuntque animam leonis in capite leonini corporis veluti caput etiam suum, in pede aut cauda, pedem aut caudam habere. Dicunt enim partem animæ quæ informat materiam capitis, naturâ suâ solummodò aptam esse ad informationem talis partis, ineptam verò quæ pedis vel caudæ materiam informet. Quam opinionem Hurtadus *apud recentiores esse communem* dicit. Sed fallitur, & fallit.

Rem istam unico ferè argumento conficiunt: Quia pars animæ quæ informat bruti caput, postulat determinatè capitis, non alterius membri dispositiones: igitur alterius rationis, aut entitativæ perfectionis est ab altera animæ parte, quæ pedis, caudæ, cordis, jecoris &c. dispositiones flagitat.

Vnde in istorum Philosophorum Schola, si quis cani auriculas præscindat, non tantùm corpus caninum, sed etiam animam mutilabit, partemque talem revellet, cui in toto corpore nulla ampliùs similis erit.

Contraria sententia est veterum Thomistarum, Scotistarum, Nominalium, & plurimorum recentiorum, eorum præsertim, qui in intensione qualitatum, gradus Hurtadi & Suarezij heterogeneos rejiciunt.

D.Th.lib.2 c.64. contra Gent.

Et certè D. Thomas negat animam esse *rationem harmonicam compositionis: quia cùm in diversis partibus corporis*, inquit, *sint diversæ rationes seu proportiones compositionis, singulæ partes corporis haberent singulas animas. Aliam enim animam haberet os, & caro, & nervus; cùm sint secundum diversam proportionem composita: quod patet esse falsum.*

Quod argumentum supponit, falsum & absurdum esse, singulis membris corporis inesse singulas animas, non solùm totales, sed etiam diversas partes unius heterogeneas, secundum harmonicam proportionem temperiei qualitatum primarum uniuscujusque partis corporis.

Deinde D. Thomas & D. Augustinus, qui animas omnium animalium perfectorum statuunt integraliter indivisibiles, ut superiùs ostendimus, non possunt existimasse animam leonis, aut canis secundum partes heterogeneas aut homogeneas, per

per membra corporum diffundi.

Quænam verò Aristotelis de partibus istis heterogeneis mens etiam fuerit, patet ex refutatione trium animarum Platonis, quarum unam in cerebro, alteram in corde, tertiam in jecore nidulari & habitare dicebat.

Refellit enim, quia si hoc verum est, homo ens unius naturæ futurus non esset, ut Artic. superiori narratum fuit. Arist. lib. 1. c. ult. de anima.

Simile enim argumentum adversus Venetum, Nyphum, & ceteros quibuscum disputamus, pugnat.

Si namque anima leonis ex partibus heterogeneis, quarum una cerebrum, altera cor, aut jecur informat consuta est, non est magis ens unius naturæ, quàm mendici pallium, quod ex nigro, viridi, rubro, & tot alijs scrutorum particulis consarcinatum est. Adeoque homo, licet corpore uno continuo constet, re verâ tamen, quantum ad animam, erit instar Centauri, aut Tragelaphi; qui ex animabus specie physicâ discordantibus, & ideo integraliter per se non cohærentibus, compositi sunt. Hinc enim Philosophi Tragelaphum, perinde ac Chimæram, pro exemplo entis rationis usurpare solent. Nam re verissimâ, ens rationis est, si unionem per se integralem inter hirci & cervi animas (quas Tragelaphus nomine suo comprehendit) ratio fingat. Talis enim unio integralis impossibilis est.

Pars autem heterogenea animæ leonis, quæ cerebrum informaret, specie quoque & perfectione essentiali diffideret à parte ejusdem animæ quæ cor aut jecur inhabitat. Ergo nec istæ etiam possunt integraliter unum constituere.

Quod evidentius est in opinione Hurtadi, qui partem animæ leonis quæ est in osse, negat esse sensitivam, sed vegetativam tantùm, quia os sensu caret. Quomodo igitur unione integrali cum anima carnis, quæ simul vegetativa & sensitiva est, coalescet? Suarez verò contendit, animam carnis & ossis, aut cerebri & cordis, etsi heterogeneæ sint, unius tamen speciei esse; veluti, ait, *declarari potest exemplo duarum visionum sensibilium Petri & Pauli; quæ licet solo numero distinguantur, nihilominùs ita comparantur, ut una repræsentet Petrum, & non possit* Hurtad. disp. 2. sect. 5. de anim. Suar. lib. 1. c. 2. de anima.

 repræsen-

repræſentare Paulum, & alia è converſo. Ob quas habitudines dici poſſunt habere entitates diſſimilares, licet ejuſdem ſpeciei ſint.

Verùm licet duæ viſiones, quarum una candorem Petri, altera candorem Pauli pro objecto habet, non diſcrepent ſpecie phyſicâ, quia ſunt ęqualis perfectionis eſſentialis; ſpecie tamen logica (ut jam loquuntur Philoſophi Lovanienſes) differunt, propter habitudines eſſentiales ad duo objecta numero diſtincta. Tales enim duæ viſiones eſſentialiter magis inter ſe diſtant, quàm duæ ejuſdem objecti; quæ tamen numero differunt. Si autem illæ magis quàm numero differant; ergo ſpecie. Nam poſt diſtinctionem numericam, quæ minima eſt, proximè ſequitur ſpecifica.

Verùm, etſi res ſolâ ſpecie logicâ diſtinctæ (ut duæ ſubſiſtentię partiales, aut præſentię locales capitis & colli in eodem corpore humano) per ſe integraliter fortaſſe uniri poſſint; non tamen res ſpecie phyſicâ differentes, inter quas eſt tanta & tam notabilis perfectionum eſſentialium inæqualitas, quantam inter animam cerebri, & cordis eſſe intelligimus; ſi una tantùm flagitat naturâ ſuâ temperiem conformationemque cerebri, altera temperiem & conformationem tantùm cordis.

Si enim res tam diſtantes, integraliter concreſcere in unum per ſe valeant, nihil eſt cauſæ, cur formæ lapidum, lignorum, & calcis in unum ædificium colligatæ, in ens unius naturæ coaleſcere non poſſint.

Itaque dicendum eſt, partes animæ leonis, ac cujuſcumque animalis & plantæ, eſſe homogeneas, & ejuſdem planè ſpeciei ultimæ, non ſecus, ac partes formæ aquæ, aut lapidis.

Fruſtrà enim tot diverſæ ſpecie animæ partiales, & ſine ratione, imò contra rationem, multiplicantur.

Si enim anima rationalis, ſine ullis partibus integralibus, eadem tota & indiviſibilis cerebrum, cor, hepar, carnes, & oſſa informare, & omnibus illis eſſe cerebri, eſſe cordis &c. conferre poteſt; nulla eſt ratio, quare una anima leonis, aut anima arboris, diviſibilis quidem integraliter, ſed ſub homogenea & uniformi partium ſuarum multitudine, heterogenea & difformia corporis ſui membra informare non valeat.

Eſſentia

Essentia enim cujuscumque animæ, ut ex definitione patet, corpus organicũ flagitat; ac proinde licet in se uniformis, difformia tamen organa habitudine essentiali respicit. Vnde statim evanescit illud Hurtadi:

Si forma equi esset omnino per omnia membra similis, inquit, *sicut forma ignis, haberet corpus similibus accidentibus aptum, ut forma ignis.*

Convertat enim Hurtadus argumentum suum contra animam rationalem, & illicò videbit, quàm imbecille sit. Nam licet anima rationalis, non tantùm sibi similis, sed una eademque indivisibilis per omnia membra hominis sparsa sit; non ideo tamen similia & ejusdem temperamenti accidentia in omibus membris postulat: aliàs totum hominem carneum, aut totum osseum esse oporteret.

Veluti ergo anima rationalis ex vi essentiæ suæ, varietatem organorum postulat; ad quæ per extensionem virtualem, sive per substantiæ suæ replicationem se extendit; ita forma equi per formalem partium homogenearum extensionem tantundem valet.

Sed pergit Hurtadus: *Si nulli parti*, inquit, *in anima leonis, conveniat petere determinatè dispositiones capitis; nec etiam toti formæ conveniet petere determinatè eas dispositiones. Nam tota forma nihil est formaliter, præter omnes suas partes unitas.*

Sed argumenti sophisma ex isto simili statim se prodit: Nulla pars cæli primi mobilis postulat esse determinatè in Oriente; ergo totum cælum id non postulat. Totum enim cælum postulare potest per partem aliquam hanc vel illam in confuso, spatium illud determinatum Orientis occupare, licet nulla determinatè pars id postulet.

Sic essentia animæ leonis postulat per aliquam confusè partem inesse capiti, licet nulla determinata pars hoc flagitet.

Et accipiamus unicam partem leonini corporis homogeneam, ut os cranij capitis, per quod anima non partibus heterogeneis, sed homogeneis extenditur. Hurtadum deinde interrogo: Quî fieri possit, ut tota illa cranij anima partem aliquam in sincipite, & alteram in occipite cranij habere

postulet; cum nulla determinatè ejusdem animæ pars, potiùs sinciput, quàm occiput informare petat? Solvat hunc nodum Hurtadus, & eodem ungue illum quem nectit solvemus.

Ad hoc autem penitus extricandum, perpendere oportet, In essentijs rerum, quarum singularia partibus integralibus constant, nullas determinatas partes integrales formaliter includi. Si enim in essentia lineæ, v. g. partes aliquæ integrales determinatę includerentur, vel singulares essent, vel universales. Non universales, quia unica est linea universalis, non plures. Non singulares, quia sic oporteret aliquas determinatè lineas partiales singulares omnibus inferioribus lineæ universalis inexistere; quod omnino falsum est.

Igitur essentia lineæ universalis solum postulat inexistere pluribus singularibus lineis, quarum unaquæque integraliter componatur ex pluribus partibus solo numero distinctis.

Sic ergo quoque, essentia animæ leonis in genere, non debet apprehendi ut composita ex partiali anima leonini capitis, & cordis &c. sed ut apta inexistere pluribus singularibus animabus leoninis, quarum unaquæq; constet pluribus partibus integralibus ejusdem speciei, per quas totum corpus leoninum valeat implere; & per unam partem sui integralem caput, per alteram cor &c. informare. Non quasi una determinata pars animæ sit essentialiter alligata capiti, altera cordi; sed quòd ista pars in capite potiùs sit, quàm in corde, hoc provenit ex determinatione causæ primæ, sive similis causæ, quæ determinat solem, ut in hac parte aëris hoc lumen, in ista istud, potiùs quàm aliud numero distinctum, efficiat.

Aliud tamen præterea, & vetustum contra nos argumentum est, quod contemni non debet.

Oculus bovis & leonis, inquiebant quidam, differunt specie per diversas specie animas; ergo oculus & cor bovis, specie quoque per distinctas specie animas different. Nam oculus bovis & oculus leonis, temperie & ceteris accidentibus naturalibus similiores sunt, quàm oculus & cor ejusdem bovis.

Sed bellè & musicè respondit olim Trajectensis noster Marsi-

Marsilius. Nam licet oculi diversorum specie animalium, inquit, *habeant complexiones propinquas in calido & frigido, proportiones tamen eorum sunt omnino dissonantes. Sicut in Musica non concordat septima nota cum octava, etiamsi proxima sit; sed magis concordat octava cum prima. Septima enim destruit octavam; quam dulciùs resonare facit prima, vel quinta ei conjuncta.* Marsil. in 2. q. 11. a. 6.

Igitur pari modo, licet temperiei & conformationis similidine oculus bovis & oculus leonis sibi magis appropinquent, quàm oculus & cor bovis; harmonicâ tamen quadam proportione, quâ sub eadem anima devinciri & colligari possunt, oculus bovis & cor bovis magis inter se concordant. Eadem enim bovis anima oculum & cor bovinum in unum corpus confœderata & devincta respicit, & informare potest; non oculos bovis & leonis, qui ad diversa corpora pertinent.

Illam verò inter oculum & cor bovis proportionem & concordiam Fernelius à spiritu naturali effici credit: *qui cùm unus sit*, ait, *è simplici fonte scaturiens, non nisi unius simplicisque animæ vehiculum & nexus esse potest* Et deinde: *Vis illa naturalis*, inquit, *quæ canis ossi moderatrix præest, eadem non potest ossa asini regere; & canis tamen cartilaginem & carnem, perinde atque os moderatur. De hac ergo partium similitudine si rectè judicare voles, non est æstimandum substantiæ temperamentum, aut craßitudo, sed ipsius sua quadam proprietas & is spiritus, qui accidenti formæ illam certo modo præparat.* Fernel. lib. 1. c. 4. de abdit.

In eundem sensum interpretandus D. Thomas (quem Suarez & Hurtadus in suam sententiam frustrà sollicitant) ubi ait: *Caro mea cum carne tua magis convenit secundum rationem speciei* (accidentariæ, & temperamenti carnis) *quàm caro mea cum osse meo. Sed secundum analogiam ad totum, est è converso. Nam caro mea & os meum possunt ordinari ad unum totum constituendum; non autem caro mea & caro tua.* S. Th. q. 1. a. 4. de spirit. creat. ad 14.

Et inde probat, eandem numero animam rationalem posse carnem & ossa ejusdem corporis informare, etiamsi diversorum corporum carnes non possit.

Denique ut finiam, non tantùm in animalibus, sed etiam in plantis, animæ partibus homogeneis constant, licet arbor aliam

aliam temperiem & conformationem in radice, trunco, & ramo, aliam in cortice, & ligno postulent. Dicit Fernelius: *Viventis stirpis*, inquit, *lignum, cortex, folium, flos, atque fructus, omnia unius sunt formæ, unaq; specie continentur: ut animantis os, caro, vinculum, cartilago, specie nequaquam dissident.*

De folio tamen, flore, & fructu est quod ambigam. Videntur enim folia, flores, & fructus in arboribus, quod crines, & plumæ in animalibus. Hæc autem non animâ sensitivâ totius, sed solâ vegetativâ, Lib. II. Cap. V. Art. VI. animabimus.

CAPUT VI.

De potentijs animæ in genere.

Expeditis quæ ad substantiam animæ, & informationem corporis pertinent, sequitur proximè, ut de potentijs ejus, quæ sunt naturales ipsius proprietates, generaliter aliquid dicamus. Specialiter verò de singulis, quæ singulas species animarum sequuntur, differendum in Libris sequentibus.

ARTICULUS I.

Potentiæ vitales realiter ab anima distinguuntur.

Tres Philosophorum Scholæ in hac Arena pugnant. Occamus cum suis Nominalibus, nullam inter animam & potentias ejus distinctionem interponit: Scotus formaliter, D. Thomas realiter distingui putat. Sed quid per distinctionem formalem Scotus intelligat, obscurum est, nec inter Scotistas satis convenit. Si distinctio formalis sit solùm rationis ratiocinatæ, ut quidam interpretantur, vix ullum discrimen est inter Scotum & Nominales. Non potest verò intelligi illa, quam hodie modalem appellant: quia nullibi Scotus indicat, potentias animæ esse puros ejus modos.

Nec

Nec sanè res tam vivaces, & actuosæ, possunt esse puri tantùm modi; cùm isti tenuis, semivacuæ, & otiosæ entitatis esse soleant. Si igitur distinctio à parte rei inter animam & potentias ejus interjici debeat, erit realis stricta, qualis inter res plenæ entitatis (ut inter animam & corpus, inter frigus & aquam &c.) intercedere solet.

Et hæc est ubique S. Thomæ sententia; quam Thomistæ varijs argumentis stabiliunt, sed multis invalidis; ut proinde delectu hîc uti necesse sit. Sed tamen nec ea quæ adferemus tam valida erunt, ut à pertinacibus labefactari, & quoquo modo eludi non possint. Raræ quippe in rebus naturæ, extra mathematicas disciplinas, tam evidentes & robustæ demonstrationes reperiri possunt, quæ assensum à pugnacibus etiam & contentiosis extorquere valeant.

Sed bene est, quòd Aristoteles ingenij intemperantis esse dicat, in quavis materia mathematicas demonstrationes exigere.

Hæc quoque sententia communi modo loquendi, quo potentias animæ, tanquam proprietates quasdam naturales ab essentia ejus dimanantes apprehendimus, est accommodatior, & varios præterea in Theologia usus habet: ut quando habitus supernaturales, ad intellectum & voluntatem pertinentes, distinguere solemus, secundum similitudinem & proportionem, qua illæ potentiæ naturales inter se, & ab anima distinguuntur, &c.

Probatur igitur primò: *Deus creaturis quas ad bonum naturale habendum diligit, sic providet*, ait S. Thomas, *ut non solùm moveat eas ad actus, sed etiam largitur eis formas & virtutes quasdam quæ sunt principia actuum, ut secundum seipsas inclinentur ad hujusmodi motus. Et sic motus quibus à Deo moventur, fiunt creaturis connaturales & faciles, secundum illud Sap. 8. Et disponit omnia suaviter.* S. Th. 1. 2. q. 110. a. 2.

Vbi rationem à priori, & pro materiæ hujus capacitate, sanè optimam allegat. Nam sicut Deus formæ ignis providet calorem, ab ea realiter distinctum, formæ aquæ frigus &c. ut per istas qualitates, tanquam propinquiora & instrumentalia principia operationes suas naturales exerceant; ita de potentijs vitalibus accidentarijs providit animæ, per quas facilius &

 suaviùs

ſuaviùs operaretur, ſub omnipotentia & concurſu ejus qui *omnia diſponit ſuaviter.* Sap. 8.

Nam propterea etiam natura invẽnit habitus, qui potentias ipſas animæ, velut adventitio aliquo pondere in actus ſuos inclinarent, ut ſic adhuc pronius, faciliùs, & ſuaviùs operarentur.

Quæ res probabilior adhuc apparebit, ſi cogitemus, ſubſtantiam animæ ad multos & valde differentes actus eſſe indifferentem; & proinde nihil bellius, & ad agendum accommodatius fieri poſſe, quàm ut per potentias & accidentaria inſtrumenta magis reſtricta & particularia, ad hanc vel illam actionis ſpeciem determinaretur, & adjuvaretur, ut omnibus ſufficere poſſet.

An verò hæc neceſſitas operandi per talia accidentaria inſtrumenta, oriatur ex generali imperfectione & impotentia ſubſtantiæ creatæ; an verò talis ſubſtantiæ, qualis eſt anima, quævis forma ſubſtantialis, eſt incompertum.

Franc. Suarez, & plurimi Thomiſtæ in generalem creatæ ſubſtantiæ limitationem & imperfectionem refundunt. Vnde & in Angelis, intellectum & voluntatem à natura Angelica realiter diſtinguunt. Quidquid id eſt: omnes formæ ſubſtantiales corporum nobis notæ (quantum conjectare poſſumus) ſic agunt, ut non futilis inde ſuſpicio naſcatur, ſimile eſſe omnis ſubſtantiæ creatæ activæ ingenium.

Quæ ſuſpicio augetur, quia in Deo intellectus & voluntas, ratione ratiocinatâ ab eſſentia divina & inter ſe diſtinguuntur; ergo in creatis potentiæ illæ diſtingui videntur à parte rei; cùm in Deo omnia ſimpliciora eſſe ſoleant, quàm in creaturis. Et facilè diſſolvi poſſunt quæcumque contra diſtinctionem iſtam à Nominalibus & alijs objectantur, ut mox videbimus.

Secundò, facultates, quibus anima utitur in alteratione & converſione alimenti in ſubſtantiam viventis (ut calor naturalis, & temperies partium corporis) re ipsâ diſtinguuntur ab anima; ergo & ſenſus & appetitus ſenſitivus, intellectus & voluntas, quæ ſunt inſtrumenta animæ ad ceteras ejus operationes,

tiones. Quæ est aperta mens & phrasis S. Anselmi, cùm ait: *Sicut visum, qui est instrumentum videndi, habemus etiam cùm non videmus; visus autem quod est opus ejus, non est nisi cùm videmus: ita voluntas, instrumentum scilicet volendi, semper est in anima, etiam cùm non vult aliquid; velut cùm dormit. Voluntatem verò, quam dico usum, sive opus eiusdem instrumenti, non habemus nisi quando volumus aliquid.* S. Ansel. lib. de arb. arb. c. 7.

Idem alibi: *Instrumentum volendi est vis illa animæ, qua utimur ad volendum; sicuti ratio instrumentum ratiocinandi, qua utimur cum ratiocinamur, & visus instrumentum videndi, quo utimur, dum videmus.* Vnde ibidem, Voluntatem definit, *Instrumentum seipsum mbvens.* Propter videlicet libertatem motûs voluntatis, & peculiarem modum se movendi & agendi, quem anima exercet, dum per voluntatem deliberatam operatur; qui in ceterarum potentiarum officijs & actibus minimè reperitur. Idem lib de concord. grat. & liberi arb. c. 21.

Vnde Gregorius Arim. sententiæ quæ potentias ab anima distinguit, tam compertum S. Anselmum habuit, ut det manus, & dicat: *Ad Anselmum & Magistrum, quamvis aliqui conentur eos exponere, dico tamen, quòd mihi apparet, eos fuisse illius opinionis, sicut & multi alij solennes Doctores. Quia tamen Augustinus videtur mihi eis contrarius, nec necessitatem video ponendi huiusmodi distinctionem, idcirco teneo oppositum, salvâ semper aliorum reverentiâ.* Sed de S. Augustino postea viderimus. Gregor. Arim. in 2. d. 16. q. 3. a. 2.

Tertiò, anima per organi alterationem amittit quandoque visum, auditum, aut sensum alium; etiamsi dispositiones in organo permaneant sufficientes ad retinendam animam: igitur sensus est qualitas quædam distincta ab anima, quæ alias, aut plures in organo dispositiones exigit, quàm anima.

Io. Buridanus, & Thomas Bricotus, Philosophi de classe Nominalium respondent: Ipsas organi dispositiones, esse potentiam ipsam animæ instrumentalem.

Sed perperàm. Nam temperamentum, aut figura oculi nequit cum anima efficienter concurrere ad visionem. Vnde anima ab ipsis adjuvari non potest, ut faciliùs & suaviùs actum vitalem organicum exerceat.

 Deinde

Deinde virtutes alimenti attractrices, & expultrices excrementorum, omnium, ut puto, Medicorum consensu, à temperie & figurâ organicâ distinguuntur; ergo & visus, & auditus, ceterique sensus, qualitates nobiliores sunt temperamentis (quæ nihil amplius sunt, quàm cœtus qualitatum primarum) & figuris suorum organorum.

Quartò, in quibusdam animalium, & herbarum cadaveribus, virtutes quædam animæ remanent, quibus Medici utuntur in medicamentis. Hæ ergo certissimò ab anima jam absente, realiter distinguuntur: cur non igitur etiam potentiæ sensitivæ, quæ non tantùm in fieri, ut illæ medicæ virtutes, sed etiam in conservari ab anima dependent?

Quintò, si potentiæ sensitivæ, & rationales idem prorsus sint quod anima: ergo inter se etiam prorsus idem erunt. Quę enim, in rebus creatis, idem sunt uni tertio, etiam inter se in unum coalescunt.

Vnde intellectus hominis erit idem ac omnes sensus, tam exteriores, quàm interiores: & ista vocabula (intellectus, phantasia, visus, auditus &c.) erunt nomina plura, res autem una. Nam eadem anima vocabitur visus, quatenus per oculorum quasi fenestras, foràs prospicit; auditus, quatenus per aurium foramina sonos percipit &c.

Imò, si operationes sensuum tam externorum, quàm internorum recipiantur proximè in solam animam (ut multi prę-sertim recentium Nominalium philosophantur) non tantùm res, sed etiam nomen, *intellectus*, sensui poterit tribui. Quare enim visus hominis in oculo non intelligit lumen solis, quando cognitione spirituali, in animam solam receptâ, illud cognoscit? Quòd enim cognitio ista formetur, vel proximè occasione speciei sensibilis, organo ab externo objecto impressæ; vel remotè tantùm, & occasione alterius speciei intelligibilis, quæ per organa sensuum quodammodo trajecta & rapta est in animam; ad rationem & nomen intellectionis parum referre videtur.

Vnde Gregorius Arim. tandem admittit, visum & quemlibet sensum hominis, esse ipsum intellectum hominis quem ad tale

ad tale objectum sensibile comparamus: veluti etiam, inquit, *appetitum sensitivum & intellectivum in homine, non esse duas potentias essentialiter distinctas, sed eandem & ipsam animam.* Greg. Arim.

Quæ videtur etiam Tertulliani fuisse opinio. *Quid sensus,* inquit, *nisi ejus rei quæ sentitur, intellectus? Quid intellectus, nisi ejus rei quæ intelligitur, sensus? Vnde ista tormenta cruciandæ simplicitatis, & suspendendæ veritatis? Si corporalia quidem sentiuntur, incorporalia verò intelliguntur; rerum genera diversa sunt, non domicilia sensûs & intellectûs, id est, non anima & animus.* Tertul lib. de anima c. 18.

Nisi malumus eum intelligere, non de divisione animæ humanę in plures potentias, sed in duas partiales animas, quarum una sit sensitiva, altera rationalis, sive anima, & animus. Hac enim bifariâ sectione, quasi tormento, discerpetur & cruciabitur, phrasi Tertulliani, animę simplicitas. Si deinde sensus sint intellectus, & operationes sensuum in animam solam proximè imprimantur; quare eorum, quę aliquando scivimus, obliviscimur? Certè enim in Angelos ideo nulla oblivio cadere potest; quia species memorativas in solam memoriam intellectivam recondunt, nec alias species corruptibiles phantasticas in memoria aliqua organica (qua Angeli carent) reservant. Angelis autem homines similes erunt, si intellectus sit eorum phantasia. Sic enim intellectus omnem cognitionem, quam phantasticam appellamus, in se rapiet, & omne cujuscumque cognitionis vestigium spirituali ventri animę, nullum ventriculo cerebri (ubi species phantasticas reponimus) imprimetur. Atque ita per resolutionem partium cerebri, nulla species memorativa dilabetur, nulla humore cerebri diluetur & oblitterabitur. Cur igitur homo memoriæ magis madidæ, & obliviosior, quàm Angelus, erit?

Quæret postremò aliquis, cur ad asserendam potentiarum ab anima distinctionem, non utamur eo argumento, quo Occamus animæ humanæ simplicitatem in duas animas, vegetativam & rationalem discîdit: quia nempe, *caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem; & hæc sibi invicem adversantur?* Galat. 5. Si enim appetitus carnalis sensitivus adversatur appetitui spirituali & intellectuali, nonne duæ istæ potentiæ tam

contrariæ, & inter se, & ab anima distinguuntur?

Resp. Argumentum infirmum esse. Nam anima quæ sub istis potentijs operatur, etiam sibi ipsi adversatur. Vnde facile intelligi potest, quomodo ad illam carnis & spiritûs pugnam necesse non sit, unam potentiam ab altera realiter distingui; cùm etiamsi anima nuda, & nullis potentijs à se distinctis succincta cogitetur, ipsa tamen in contrarias inclinationes distrahi, & sibi ipsi adversari valeat. Nam etiam in sententia nostra, quæ appetitum inferiorem à superiori distinguit, pugna ista qua inferior superiori rebellat, non solùm in appetitu inferiori hæret, sed in superiorem quoque ascendit, ipsaque voluntas contrarijs motibus seipsam exagitat. Constat hoc enim experientiâ, & S. Augustinus sæpe dicit.

S. Aug. lib. 8 c. 5. Confes. *Duæ voluntates meæ*, inquit, *una vetus, alia nova, illa carnalis, ista spiritualis confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam.*

Ibid. c. 10. Et iterum: *Cùm æternitas delectat superiùs, & temporalis boni voluptas retentat inferiùs, eadem anima est, non totâ voluntate illud, aut hoc volens; & ideo discerpitur gravi molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non deponit.*

ARTICVLVS II.

An Aristoteles distinxerit potentias ab anima.

QVia Nominales, Peripatetici quoque esse & audire volunt, Aristotelem in classem suam attrahere conantur. Et per istum maximè locum, ubi ait, *Si oculus esset animal, visus esset ipsi anima.* Igitur, inquiunt, anima quæ est in oculo, est ipsa potentia visiva; per quam constitueretur in esse integri animalis, nisi oculus esset pars integralis animalis. Arist. lib. 2. c. 1. de anima.

Sed falluntur, ut verba sequentia attendenti statim patebit. *Visus enim*, inquit, *est essentia oculi illa, quæ secundum rationem. Oculus autem materia visûs est. Quo deficiente, non est ampliùs oculus, nisi æquivocè; sicut lapideus, aut depictus.*

Itaque considerat oculum tanquam compositum accidentarium

tarium ex organo illo animato & visu, sive potentiâ visivâ; cujus *essentia secundum rationem*, sive pars essentiæ, quæ totius compositi rationem complet (hoc est, pars essentialis formalis) est visus.

Voluit enim per tale compositum accidentarium, tanquam per aliquid notius, manifestare, quomodo anima ingrediatur essentiam corporis animati; sicuti nempe visus ingreditur essentiam oculi visivi, qui est idoneum animæ instrumentum ad vitales organi functiones exercendas. Quod proximè antè exemplo compositi artificialis adhuc ostenderat. Ubi dixerat, quòd si securis esset animal, figura artificialis esset ejus anima. Addideratque figurâ istâ artificiali abolitâ, securim non nisi æquivocè fore securim; quemadmodum jam dicit, oculum cæcum, deleto visu, tanquam parte essentiali illius organi, esse tantùm æquivocè oculum.

Quid verò de distinctione potentiarum ab anima Aristoteles censeat, alibi satis indicat.

Ut cùm Empedoclem, & veterem Philosophiam refellit, quæ intellectum à sensu non distinguebat. Item, quando mentem vocat ὄργανον *instrumentum* animæ, sicut manum corporis. *Natura*, inquit, *duo instrumenta nobis inseruit, quorum operâ instrumentis extraneis uti valeret; manum, inquam, corpori dedit, animo mentem.* Deinde statim pòst, scientiam, mentis instrumentum appellat. *Menti namque*, ait, *utilis est scientia, ut tibicini tibia.* Atqui scientia à mente, & tibia à tibicine distinguitur; ergo & mens, sive intellectus ab anima.

Arist. lib. 3. c. 3. de anima.

Problem. sect. 30.

Alibi quoque dicit, in operationibus vegetativis calorem naturalem esse instrumentum animæ; & ideo eos qui arbitrati sunt animam esse calorem, similes illis esse, qui *serram aut asciam fabrum esse arbitrarentur.*

Lib. 2. c. 7. de partib.

Igitur, cùm toties etiam inculcet, intellectum esse animæ instrumentum, nulla ratio, nullum indicium est, eum non loqui de tam proprio & distincto ab anima instrumento hîc, quàm ibi. Calor autem, sine controversia, realiter distinguitur ab anima, cui in actu nutriendi ministrat.

Lib. 1. c. 2. de generat. animal.

Nonnunquam etiam generaliter definit, *Ad omnem animæ functionem*

functionem instrumento opus esse. Ac deinde, *Melius esse, si fieri potest, non idem instrumentum ad usus dissimiles haberi.* Quapropter multa ejusdem animæ instrumenta agnoscit. Et tamen multas in eodem homine animas negat. Negat autem animas realiter distinctas; igitur & instrumenta realiter distincta agnoscit.

Lib. 4. c. 6. de partib. Lib. 1. c. ult. de anima. Lib. 3. c. 10. Rhetor.

Memini quoque alibi dixisse, *Intellectum à Deo, tanquam lumen accensum esse in anima.* Lumen igitur istud distinguitur ab anima. Vnde non inscitus sanè Aristotelis Interpres Franc. Toletus, dicere est ausus, *se arbitrari certissimè Aristotelem ejus sententiæ fuisse.*

Tolet. lib. 2 q. 9. de anima.

Alia tamen Platonis, præceptoris ejus, sententia; omnesque sensus corporeos ab anima distinctos videtur palàm negare. Vnde hominem dicit videre δι'ὀφθαλμῶν, οὐκ ὀφθαλμοῖς *per oculos, non oculis*: quemadmodum per fenestras, non fenestris foràs prospicimus. Et M. Tullius ex eo: *Non est ullus sensus in corpore,* ait; *sed ut non solùm Physici docent, verùm etiam Medici, qui ista aperta & patefacta viderunt; viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares, à sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus. Vt facilè intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit.*

Plat. in Theæt. Cic. lib. 1. Tuscul.

Sed hæc à Platone dici nihil mirum, qui animam rationalem negat esse formam corporis, sed ei insidere, ut nautam navi. Nauta autem non nave ut instrumento, sed per fenestellam navis in mare prospicit.

ARTICVLVS III.

An S. Augustinus potentias ab anima distingui existimaverit.

MAjor inter Theologos dubitatio, & certamen est, an S. Augustinus animam à suis potentijs distinxerit.

Henricus Gandavensis, & Gregorius Ariminensis fortiter negant, & Sanctum illum Patrem ad Scholam Nominalium abducunt. Sed tamen testimonia etiam non desunt, quibus

quibus in S. Thomæ potiùs Scholâ retineri possit.

Nam profectò de quinque corporis nostri sensibus, tanquam de rebus diversis, & inter se distinctis, sæpissimè loquitur. Præter quos, sensum etiam aliquem interiorem omnibus exterioribus præsidentem agnoscit. Vno aut altero loco id eum docentem audiamus: *Hic sensus interior*, inquit, *nec visus, nec auditus, nec olfactus, nec gustus, nec tactus dici potest, sed nescio quid aliud, quod omnibus communiter præsidet. Quod cum ratione comprehendimus, hoc ipsum tamen rationem vocare non possum; quoniam & bestijs inesse manifestum est.* S. August. lib. 2. c. 3. de lib. arb.

Et videtur illos sensus ab anima re ipsâ separare, cùm alibi ait: *Est alia vis, non solum, qua vivifico, sed etiam qua sensifico carnem meam, quam mihi fabricavit Dominus; iubens oculo, ut non audiat, & auri ut non videat; sed illi, per quem videam, huic, per quam audiam; & propria singillatim ceteris sensibus sedibus suis & officijs suis, quæ diversa per eos ago unus ego animus.* Lib. 10. c. 7. Confess.

Vbi sanè, non accipit sensus pro ipsa sensuum operatione (quomodo Gregorius Arim. ceterique Nominales solent S. Augustinum interpretari) sed pro ipsis animæ potentijs, quandoquidem sensus distinguat à sensuum officijs, quæ sunt eorum operationes, & dicat animum diversa (scilicet videre, audire &c.) per eos agere.

Sæpe etiam eos à sensu animi, sive ab intellectu distinguit. *Videntur*, inquit, *quæ præstò sunt (unde & præsentia nominantur) vel animi, vel corporis sensibus.* Et mox addit, sensus corporis esse quinque. Epist. 112. c. 2.

Nonnullibi membra corporis, tanquam à sensibus distincta nominat, & dicit, membra ac sensus dari à Deo ex propagine; & tamen, an anima nostra sic etiam detur, dubitat. *Corporis membra*, ait, *& corporis sensus, corporis formam, & corporis omnino substantiam Deus hominibus dat, quamvis ex propagine det. Quid si ergo sic etiam anima & spiritus hominis, & à Deo datur, & tamen ex propagine sui generis datur? Quod ego nec defendo, nec refello.* Lib. 1. c. 16. de orig. animæ.

Plurima alia testimonia citari possent, si foret opus.

Sed Henricus & Gregorius Arim. quædam etiam in partem suam recitant, & præsertim ex Libris de Trinit. ubi

S. Auguſtinus totis ingenij viribus, SS. Trinitatis imaginem in memoria, intelligentia, voluntate animæ noſtræ oſtendere conatur.

Lib. 10. c. ult. Trin. Ait verò, *Hæc tria, memoria, intelligentia, voluntas, quoniam non ſunt tres vitæ, ſed una vita, nec tres mentes, ſed una mens; conſequenter utique nec tres ſubſtantiæ ſunt, ſed una ſubſtantia.* Deinde: *Tria hæc eo ſunt unum, quo una vita, una mens, una eſſentia.*

S. Th. 1. p. q. 77. a. 1. Sed hunc locum optimè S. Thomas explanat. Quòd anima reſpectu ſuarum potentiarum ſit totum potentiale; *totum verò potentiale*, inquit, *adeſt ſingulis partibus ſecundum totam ſuam eſſentiam, ſed non ſecundum totam ſuam virtutem.*

Notandum enim eſt, animam intrare quodammodò & animare vitâ primâ potentias ſuas vitales, ut actus qui à potentijs exeunt ſint vitales, & unà à vita prima ſcaturiant. Vnde imaginari oportet illas potentias, ut compoſita quædam accidentaria ex ſubſtantia animæ, & ex ipſa potentia accidentali ſecundæ ſpeciei prædicamenti qualitatis.

Sic enim magis illuſtris & perſpicua eſt in animâ noſtrâ imago Trinitatis. Sicut enim eadem eſſentia divina, per identatem tres perſonalitates divinas ſubintrat; ita eadem animæ eſſentia tres illas potentias ſuas ſpirituales memoriam, intellectum, & voluntatem, per unionem ſaltem ſubingreditur, & cum ijs tria compoſita accidentaria ex eadem numero anima componit: ad figurandam quandam ſaltem rudem imaginem myſterij, quo in divinis eadem eſſentia cum tribus perſonalitatibus tres divinas perſonas conſtituit.

S. Auguſt. lib. 1. c. 2. Trin. Hinc fortaſſe intelligi poteſt illud alibi Auguſtini: *Detracto corpore, ſi ſola anima cogitetur, aliquid ejus eſt mens, tanquam caput ejus, vel oculus, vel facies: ſed non hæc ut corpora cogitanda ſunt.* Trium autem illarum potentiarum, & ex ſubſtantia animæ, tres quaſi radices, per rationem diſtinguendæ ſunt; quarum una eſt velut apex totius ſubſtantiæ animæ, & potentiam intellectivam ſubintrat; alia memoriam, tertia voluntatem. Prima ergo illa radix & ſubſtantialis apex, cum accidentali intellectu in unum quaſi convolutus, eſt *mens animæ, tanquam caput ejus, vel oculus*, ut loquitur S. Auguſtinus.

Et

Et alibi iterùm ait, *Intellectum esse aliquid animæ, sicut oculus est aliquid carnis.* Tract. 33. in Io.

Et Auctor Libri de spiritu & anima, qui non Augustini, sed tamen plurima ab Augustino consarcinat: *Dicitur spiritus, mens rationalis*, inquit, *ubi est quædam scintilla, tanquam oculus animæ, ad quem pertinet imaginatio & cognitio Dei.* Lib. de spirit. & anima. c. 10

Sic jam S. Bernardi phrasis non erit etiam intellectu difficilis, qui S. Augustinum, ut solet, imitatus ait: *Tria in anima intueor, rationem, voluntatem, memoriam; & hæc tria animam esse.* Nam aliàs videtur ipsas formales & accidentarias potentias quibus subest anima, ab ipsa distinguere, quando postea dicit: *Arbitrij libertas* (quæ apud ipsum voluntatem & intellectum complectitur) *est planè divinum quiddam, præfulgens in anima, tanquam gemma in auro.* Gemma autem certè aliud est ab annulo aureo, cui inseritur. S. Ber. ser. 11. in Cant. Idem serm. 81. in Cant.

Nec præcedentibus adversatur S. Augustinus, ubi videtur organum ipsum, sensum appellare, ac proinde in fabricatione actus vitalis sensitivi, nihil aliud quàm animam & organum corporeum agnoscere: *Sensus oculorum*, inquit, *non ob aliud sensus corporis dicitur, nisi quia & ipsi oculi membra sunt corporis. Et quamvis non sentiat corpus exanime; anima tamen commixta corpori per instrumentum sentit corporeum. Et idem instrumentum sensus vocatur.* S. August. lib. 1. c. 2. Trin.

Verùm hoc instrumentum animæ (mente S. Augustini) non est nuda materia oculi, sed sumpta simul cum visu corporeo, illam materiam informante, & cum ea idoneum animæ instrumentum constituente. Mox quippe subdit. *Qui sensus etiam passione corporis, cùm quisque excæcatur, interceptus extinguitur; cùm idem maneat animus, & ejus intentio, luminibus amissis.* Potest enim quispiam, salvâ substantiâ oculi, visum & lumen oculorum amittere: ergo sensus tunc amittitur, non quia anima recedat, & oculus moriatur; sed quia potentia visiva accidentaria extinguitur: aut certè intercipitur, si organo ipsi non stabiliter inhæreat, sed per cerebri irradiationem, in oculos descendat, ut multi Medici philosophantur. Quò etiam fortasse S. Augustinus hîc utendo verbo, *interceptus*, aspexit.

Nam propriè intercipietur visus, si è cerebro per nervos opticos delabi debeat, & canalibus istis humore aliquo oppletis, (ut in guttá serenâ accidit) luminis è cerebro manantis fluxus intercipiatur.

Cùm igitur S. Augustinus antea dixit, *Instrumentum corporeum sensus vocatur*; sensum, non pro nuda potentia sentiendi, sed pro integro instrumento corporeo, quo anima in actu sentiendi utitur, accepit: id est pro composito accidentario ex substantia oculi & potentiâ visivâ ejus. Ne quis etiam existimet, S. Augustinum usurpasse hoc loco visum pro visione, ut sæpe solet, non pro ipsa potentia visiva, quæ in tenebris, aut oculis clausis, in nobis manet; ibidem de eo disserens ait: *Sensus ante obiectum rei visibilis nisi esset in nobis, non distaremus à cæcis, dum nihil videmus, sive in tenebris, sive clausis luminibus. Hoc autem distamus, quòd nobis inest, etiam non videntibus, quo videre possimus, qui sensus vocatur; illis verò non inest.*

Igitur non tantùm de operatione sensûs, sed etiam de potentia sentiendi, tanquã de re aliqua ab anima distincta, loquitur.

Nec aliud etiam vult, opinor, S. Augustinus in loco qui nobis ab Henrico & veteribus Nominalibus objicitur, ubi ait: *Cùm disserimus de natura mentis humanæ, de una quadam re disserimus; nec eam in hæc duo quæ commemoravi* (rationem, & appetitum rationalem) *nisi per officia geminamus.* Lib. 12. c. 4. Trin.

Non enim negat nudas potentias intellectûs, & voluntatis, quæ sunt diversorum officiorum instrumenta, à se invicem distingui; sed negat animam per istas potentias in duas partes secandam & geminandam esse. Vult enim, sicut in Deo unica simplicissima essentia est in tribus distinctis personis; ita unam & simplicem hominis animam in plures animas, propter potentiarum diversitatem, secandam non esse. Legamus enim quod præcessit, & fortè non obscurè videbimus.

Quiddam, ait, *rationale nostrum* (apicem animæ, qui intellectum & voluntatem sustinet) *non ad unitatis divortium separatum, sed in auxilium societatis quasi derivatum, in sui operis dispertitur officium. Et sicut caro est duorum in masculo & femina; sic intellectum nostrum & actionem, vel consilium & executionem, vel rationem*

rationem & appetitum rationalem; vel si quo alio modo significantiùs dici possunt, una mentis natura complectitur. Vt quemadmodum de illis dictum est: Erunt duo in carne una; sic de his dici possit, duo in mente una.

Deinde verba illa superiùs nobis objecta subjungit, quibus ait, se in intellectum & voluntatem animam dividendo, non aliter eam geminare, sive geminam facere, quàm per officia. Substantia quippe animæ eadem est, officia verò intelligendi & volendi diversa. Vbi interim non negat officia ista, per potentias instrumentales ab anima exerceri. Imò talia instrumenta sub officijs possunt comprehendi.

Dicit ergo, quòd sicut Adam & Eva duo homines distincti erant in carne una; ita intellectus & voluntas duæ distinctæ potentiæ, in una tamen animæ essentia. Non verò in duabus animæ distinctis partibus: quasi supremus animæ vertex sit biceps, ut Parnassus, & intellectus uni verticis jugo, voluntas alteri insideat.

Denique ceteri quoque SS. Patrum talibus ferè loquendi formulis utuntur, ut quandam inter animam & potentias distinctionem interponere videantur. Vnde S. Gregorius Nazianz. per quatuor animalia Ezechielis, totidem animæ potentias designari existimat. *Existimamus*, ait, *per hominem, vim rationalem intelligi; per leonem, irascibilem; per vitulum, concupiscibilem; per aquilam, conscientiam reliquis incumbentem, qui à Paulo spiritus hominis dicitur. Per eum qui insidet, Patrem; per spiritum, Spiritum sanctum; per nubem, Filium.* Ezech. I. Naz. Orat. 46.

Ecce igitur humanæ animæ, in curru & animalibus illis quæ SS. Trinitas regit, imaginem. Currus est anima rationalis: cujus rotas implet & impellit Spiritus sanctus. *Spiritus enim vitæ erat in rotis.* Pater auriga insidens. Filius, assumptâ humanæ naturæ nube protegens. Animalia circa currum, quæ pari passu gradiuntur, aut quiescunt cum rotis, sunt potentiæ animæ, quas Spiritus sanctus, animam movendo, pari motu ire, aut cessare facit. Ezech. I.

Attamen, ut animi mei fundum hîc aperiam: dum per varia S. Augustini loca cogitationem mitto; videtur mihi

minimum curæ ei fuisse, An potentiæ realiter ab anima distinguerentur, nec ne; sed sufficit ipsi, modò anima (quam alicubi *quasi cardinem quendam in agendo, cunctarum corporalium motionum* vocat) in operationes vitales, tam corporales, quàm spirituales, activitatem suam exerat; parum, aut nihil pensi habens, an proximè per nudam essentiam suam, an per potentias & facultates à se discretas, id faciat. Vnde varietas illa loquendi, qua nunc in Aristotelem, nunc in Platonem libratur & inclinat.

S. August. lib. de quant. anim. c. 14.

In ejusmodi enim naturæ rebus non semper totas ingenij vires intendit & impendit; sed aliquid sæpe obvium ex Philosophia maximè Platonis (qui illo ævo longè notior, & nobilior erat Aristotele) in rem præsentem rapit. Vt patet de actione videndi, quam fieri ejaculatione radij ab oculo in rem visam, toties cum Platone dicit. Hoc autem Platonicum quoque videtur, cùm *Animam esse oculorum potentiam* ait. Plato enim, ut Artic. superiori narravimus, nullas potentias animæ organicas à substantia animæ distinctas admittit.

Lib. de quant. anim c. 30.

Non ergo de nihilo D. Thomas, *In multis*, ait, *quæ ad Philosophiam pertinent, Augustinus utitur opinionibus Platonis, non asserendo, sed recitando.*

D. Th. 1. p. q. 77. a. 5. ad 3.

Medicis etiam, & præsertim Sorano, quem *Medicinæ auctorem nobilissimum* vocat, multa credidit. Vt Lib. 5. c. 14. contra Iul. Lib. 7. c. 13. Genes. & alibi videre licet.

S. August. lib. 5. c. 14. contra Iul.

ARTICVLVS IV.

Quid adversus distinctionem potentiarum ab anima objectent Nominales.

SI Aristotelis, & S. Augustini testimonia seponantur, de quibus jam diximus, unico ferè argumento (quod *novaculam Nominalium* nuper appellavimus) distinctionem potentiarum ab anima resecant antiqui Nominales.

Ad hoc enim movet me maximè ratio, ait Gregorius: *Quòd pluralitas rerum non sit ponenda, ad quam nec experientia, nec ratio ex experien-*

Greg. Arim. in 2. d. 16. q. 1. a. 2.

experientia procedens, nec auctoritas sacra cogit. Aliàs enim frustrà poni videtur.

Sed sat multa, ut opinor, argumenta, & quædam etiam ab experientiâ deducta, Art. I. suggessimus. Satis enim expertum est, calorem naturalem esse distinctum animæ vegetativæ instrumentum; & inde ad animæ sensitivæ & intellectivæ instrumenta distinguenda gradum fecimus. Et alia cumulavimus, quæ ostendunt non esse frustraneam istam distinctionem. Sic enim anima ad varia actionum vitalium genera determinatur, & adjuvatur, ut faciliùs & suaviùs per potentias eòdem inclinantes operetur. Veluti etiam quibusdam potentijs, habituum quoddam quasi pondus superijcitur, ut illa operandi facilitas & suavitas magis adhuc augeatur.

Illa quippe potentiarum diversitas & varius apparatus est quædam veluti *supellex in officina vitæ*, ut de toto corpore respectu animæ, eleganter loquitur Tertullianus. Supellex autem & instrumenta quædam necessaria sunt ad istius officinæ opera; non sicut scutella Diogenis, quam veluti minimè necessariam abjecit, ubi rusticum è rivo cavâ manu bibentem conspexisset. Tertul. lib. de anima c. 40.

Nec natura ubique est tam parca, quàm clamitant Nominales. Nam licet superflua non cumulet; multa tamen vel ad ornatum, vel ad faciliorē operandi modum creatis agentibus suppeditat. Nam ut in hanc rem egregiè Aristoteles, *Meliùs est, si fieri potest, non idem instrumentum ad usus dissimiles habere.* Arist. lib. 4. c. 6. de partib.

Secundò, novi quidam Nominales objiciunt, animam in operationibus vitalibus fore otiosam, si potentijs à se distinctis eas exerceat.

Vnde Hurtadus mirari se dicit quosdam Thomistas, qui & potentias distinguunt ab anima, & tamen credunt eam cum potentijs suis proximè operari; aitque D. Thomam *cum ipsis aperto Marte pugnare.* Quia nempe D. Thomas sæpe negat *substantiam creatam immediatè operari.* Attamen Thomistæ illi verum dicunt, & Hurtadus fallitur. Hurt. disp. 4. sect. 4. de anima.

Licet enim S. Thomas neget substantiam creatam operari sine medio instrumento; sentit tamen eam actioni instrumenti

se etiam

se etiam immiscere. Nonne enim, etiamsi securis secet, & malleus tundat; faber tamen etiam brachia movet? Sic visus videt, & intellectus intelligit; sed etiam anima, & quidem principaliter, idem agit, & ista sua instrumenta ad opus applicat. Sunt enim instrumenta non separata, sed quoad causalitatem conjuncta cum causa principali, quæ cum ipsis proximè in eandem actionem influit. Non repugnant enim ista, mediante instrumento operari, & tamen activitatem suam in actionem instrumenti proximè inserere; sic ut habitudinem essentialem actionis ad suum principium, tam causa principalis, quàm causa insttumentalis proximè terminet.

Et ut Hurtadus S. Thomæ mentem satis perspicué videat; ecce ubi de sympathia potentiarum animæ disserit: *Dicendum*, ait, *quòd quia omnes potentiæ animæ in una essentia animæ radicantur, necesse est, quod quando intentio animæ vehementer trahitur ad operationem unius potentiæ, retrahatur ab operatione alterius. Vnius enim animæ non potest esse nisi una intentio. Et propter hoc, si aliquid ad se trahat totam intentionem animæ, vel magnam partem, non compatitur secum aliquid aliud quòd magnam attentionem requirat.* (D. Th. 1.2. q. 37. a. 1.)

Et alibi: *Vna potentia impeditur in actu suo, quando alia vehementer operatur; quia una de se non sufficit ad tam intensam operationem, nisi ei subveniatur per id quod erat alijs potentijs, vel membris influendum à principio vitæ.* (Idem q. 82. a. 3. suppl.)

Vides igitur, quomodo principium vitæ, quod est anima, in actiones potentiarum proximè etiam influat, ideoque si unius potentiæ actioni se valde effusè impendat, aliquid activitatis ceteris potentijs subtrahi oporteat?

Tertiò, forma substantialis aquæ calefactæ, immediatè sine instrumento reducit se ad frigus; imò anima ipsa est *principium activum omnium suarum potentiarum, per aliquam naturalem resultationem*, ait D. Thomas; & ad hoc non indiget instrumentis: cur igitur ad actiones vitales magis indigebit?

Resp. quòd potentiæ spectent ad naturale & permanens quoddam animæ complementum; non sic actus vitalis. Quod ergo magnum mirum, si anima ex appetitu naturali, quem habet ad sui conservationem & perfectionis suæ stabilimentũ,

potentias

potentias sola immediatè sine instrumento ex se effundat, sibique ipsi instrumenta conficiat; sine quibus tamen instrumentis actiones suas vitales exercere non valeat? Est enim sicut materfamilias quæ colum, & fusos, sartagines, & ollas sibi comparat, quibus ad culinæ & domesticas functiones indiget.

Nec quidquid est proxima causa causæ, etiam proxima causa causati esse potest. Faber quippe ferrarius vomerem conficit; etiamsi eo uti, & arare nesciat. Forma aquæ calefactæ per naturalem resultantiam immediatè reparat suum frigus; & tamen sine frigore reparato, vicinum aërem frigefacere nequit.

Quartò, Pomponatius negat esse intelligibile, quod vulgò tamen inter Philosophos jactatum: Voluntatem esse cæcam. Itaque ne cæca maneat, jubet eam cum intellectu confluere in unam potentiam, & utramque esse animam ipsam. Sic quoque appetitus inferior, ne cæcus sit, debebit cum phantasia coalescere in unum. Pet. Pomponat. lib. 3 c. 6. de fato.

Sed non est opus. Nam etiamsi manus cæca sit, potest tamen tangere quod ei ostendit oculus; nec ad hoc necesse est, ut manus & oculus in unum membrum concrescant.

Licet ergo voluntas cæca vocetur, quia anima per istam potentiam nihil videt & cognoscit; non tamen fertur in incognitum, quia eadem anima vult per voluntatem, quod ipsa per intellectum cognovit.

In hoc igitur, cum novis Nominalibus, hallucinatur Pomponatius, quòd intellectum & voluntatem imaginetur duas potentias sic ab anima divulsas, ut ejusdem animæ influxum non participent.

Sic enim difficile est explicatu, quomodo voluntas, si cæca sit, non feratur in incognitum; quandoquidem eo casu nihil videatur posse adjuvari & dirigi per intellectûs cognitionem. Sed jam omnis difficultas evanescit, si cogitemus, eandem animæ essentiam, quæ sub utraque potentia, tanquam causa principalis sub instrumentis latet, velle illud per voluntatem, quod intelligit per intellectum.

Nominales denique tam novi, quàm veteres vicisse causam

se jactant per S. Augustini sententiã, in Libro de spirit. & anima c. 13. ubi ait: *Dicitur anima dum vegetat, spiritus dum contemplatur, sensus dum sentit, animus dum sapit, dum intelligit mens, dum discernit ratio dum recordatur memoria, dum vult voluntas. Ista tamen non differunt in substantia quemadmodum in nominibus; quoniam omnia ista una anima est: proprietates quidem diversæ, sed essentia una.*

Hurt. disp. 4. sect. 4. de anima. Henr. quodl. 3. q. 14. Vnde Hurtadus, inter novos Nominales hîc ferè præcipuus, *Non potuit*, inquit, *clariùs à nobis esse S. Augustinus*. Et Vitalis Zuccolius: *Sufficit*, inquit, *Doctori nostro* (Henrico Gandavensi, qui Nominalibus hîc viam præivit) *tanquam Theologo, Theologis Theologorum sapientissimum adducere Augustinum, quo refellat aliorum argumenta, & suam comprobet sententiam.* Hugo Cavellus deinde, *expressissimè*, ait, *pro nobis est Augustinus*. Arriag. disp. 3. sect. 8. subsect 4 de anima. Rodericus Arriaga novissimè eandem sententiam affirmat, *auctoritate*, ut loquitur, *expressâ D. Augustini, Libro de spiritu & anima.*

Sed Liber iste, sine dubio, non est S. Augustini; cùm cap. 17. Boëthium citet, annis ferè 100. S. Augustino posteriorem. S. Tho. 1. p. q. 82. a. 5. ad 3. Quod etiam non ignoravit S. Thomas, ideoque ait, *Non esse necessarium, verbis illius Libri fidem adhibere.*

Deinde verba illius Auctoris retorquere possumus in Nominales. Addit enim, potentias illas animæ *proprietates diversas, sed essentiam unam esse*; substantialem essentiam videlicet, quę est substantia animæ unica, in qua illæ proprietates, seu potentiæ radicatæ sunt. Voluit igitur istâ phrasi S. Augustinum imitari, qui ut imaginem SS. Trinitatis in anima nostra expressiorem inveniret, dicit (ut Art. præcedenti citavimus) intellectum & voluntatem in mente nostra, eandem naturam S. August. lib. 12. c. 3. Trin. esse, quam *nisi per officia geminamus*. Et tamen proximè dixerat, *quemadmodum de primis parentibus dictum est, Erunt duo in carne una; sic de intellectu & voluntate dici posse, Duo in mente una.*

Auctor lib. de spirit. & anim. c. 3. Et nonne apud illum Pseudo-Augustinum etiam legerunt: *Ex duabus substantijs constat homo, animâ & carne: animâ cum ratione, carne cum sensibus suis: quos tamen sensus non movet caro, absque animæ societate?* Si autem sensus moventur ab anima & carne; nonne animæ & carnis instrumenta tibi esse videntur, & ab ijs

ab ijs tam diſtingui, quàm ſecuris à fabro?

Meminit etiam Gregorius Arim. Libri, vel Sermonis S. Auguſtini *De Imagine :* in quo quædam cauſæ Nominalium faventia dixiſſe narrat. Laudat quoque Sermonem iſtum Hurtadus. Sed nihil, præter nomen apud Gregorium, vidiſſe apparet. Ait enim, *Vt refert Gregorius*. A me certè undique conquiſitus, nuſquam inter Opera S. Auguſtini Liber iſte apparuit. Rogavi Exim. Collegam tunc noſtrum Cornel. Ianſenium, qui poſtea Ipris in Flandria Epiſcopus, virum in S. Auguſtini lectione diligentiſſimum & aſſiduum, ſi quis unquam: qui de tali Sermone, vel fando, vel legendo ſe quidquam inaudiviſſe negavit. Itaque nihil Nominalibus præſidij in iſtis ſpurijs S. Auguſtini Libris. Nec causā habuit Navarrus, cur à S. Thomâ ad Nominales tranſcurreret: addens: *Omnes Pariſienſes, exceptis Dominicanis*, illam indiſtinctionem potentiarum ab anima defendere. Laudatque Ioan. Majorem Pariſienſium Nominalium facilè principem, *Per multas*, inquit, *propoſitiones dilucidiùs quàm alij omnes, hoc explicantem*. Sed quid Ioan. Majori reponi poſſit, Artic. hôc & præcedentibus ſatis eſt explicatum. Navarr. Manual. prælud. 3.

ARTICVLVS V.

Potentiæ organicæ animæ in quo proximè ſint ſubjecto.

DE intellectu & voluntate, nulla difficultas; quia hæ potentiæ organicæ non ſunt, ſed merè ſpirituales, & anima rationalis eas ſecum aufert, cùm ſeparatur à corpore.

Sunt igitur immediatè in ſola ſubſtantia animæ, tanquam ſubjecto. De potentijs verò quæ organis corporis inhærent, eſt dubitatio.

Sicuti enim organum, v. g. oculus materia prima & forma ſubſtantiali conſtat; ita ambigi poteſt, An potentia viſiva à materia ſola, an à forma ſola, an à toto compoſito ex utraque, proximè ſuſtentetur.

Et quantum ad potentias animæ bruti vix ambigitur, quin materiæ proximè inhæreant, cui anima ipsa bruti proximè infigitur & immergitur.

Sicut enim operatio talis potentiæ nunquam extra corpus, sed semper in organo corporeo exercetur; ita potentiam inhærere materiæ talis organi, non soli animæ bruti, oportet. Nam recipere in se, per modum subjecti totalis & adæquati, suas operationes, & potentias quibus eas exercet, proprium est animæ immortalis, & à materia independentis. Vnde Aristoteles independentiam animæ rationalis à corpore colligit ex eo, quòd operationem aliquam sibi soli inhærentem, nec cum corpore communicantem habet. Si enim imaginatio bruti in sola anima bruti, tanquam subjecto adæquato, formetur; cur tali animæ non debetur conservatio extra corpus? In illo enim separationis statu minimè otiosa erit, aut frustrà; cùm cognoscere & appetere aliquid poterit sine corpore.

Igitur anima bruti omnes operationes suas vitales in materiam corporis sui effundit: & consequenter etiam potentias quibus operationes illas exercet. Nam operationes sensitivæ & appetitivæ brutorum censentur esse strictè immanentes; ac proinde proximè recipi in potentias naturales, à quibus proximè emanant.

Si ergo visio equi fit in materia oculi equini; ergo & visus ipse, quo mediante, ut subjecto propinquiori, visio in materiam istam recipitur, eidem materiæ (& quidem immediatiùs) debet inesse.

Si autem tam visio quàm visus equinus in materiam organi recipiantur; igitur & visio & visus hominis, materiam oculi humani pro subjecto habent: nec alio modo visio in oculo hominis, quàm in oculo equi exercetur. Quod etiam eædem tunicæ, ijdem humores, eadem figura, & tota utriusque oculi conformatio satis liquidè adtestantur. Igitur anima rationalis, non secùs ac anima equina, visum & omnes sensus suos externos, internos, ac appetitum sensitivum, in materias organorum, per naturalem dimanationem effundit; & per tales, ac super tales potentias, operationes suas sensitivas, & appetitivas.

petitivas inferioris appetitûs exercet.

Sed, An in solam organi materiam, an partim etiam in animam recipiantur, ambiguum est, & utrimque ventilari potest.

Quid enim absurdi eveniet, si dicas, omnes potentias sensitivas & earum operationes, in sola materia organi, ut subjecto proximo hærere? Non enim Leon. Lessio credere possum, Actum aliquem non posse esse vitalem, si potentia à qua elicitur, in anima ut subjecto non insit. *Non enim*, inquit, *procedet ex vi animæ, sed ex vi illius qualitatis corporalis. Sicut diffusio specierum visibilium non est actus vitalis; quia vis effectrix, nempe calor, non est in anima, sed in corpore.* Leon. Less. lib. 3. c. 6. de summo bono.

Sed nonne tamen concoctio alimenti, & conversio in substantiam viventis, est actus vitalis; etiamsi anima pro instrumento utatur calore naturali, qui soli corpori, non animæ inhæret? Quare enim anima, in eâdem materiâ primâ corporis cum calore naturali permixta, nequeat calorem intimè & penetrativè sibi præsentem, ut instrumentum ad nutritionem efficiendam assumere, & in actionem illam caloris vitaliter influere? Ideo autem diffusio illa specierum visibilium, cujus meminit, non est actio vitalis; quia nulla vita prima, sive anima tali actioni se immiscet, sed à solo calore totaliter emanat.

Verùm, licet olim in hac philosophia & cogitatione fuerim; nunc tamen magis placet, potentias sensitivas, non in sola materia prima organi, sed in toto composito, id est, partim in corpore, partim in anima, tanquam subjecto proximo & adæquato infigere; & de ipsis aliter, quàm de potentijs vegetativis philosophandum esse.

Ratio est, quia actiones vitales sensitivæ sunt strictiori modo vitales, & perfectiùs principio suo effectivo (quod est anima) immanentes, quàm animæ vegetativæ actiones. Sufficit enim vitalitati actionis vegetativæ, ut aliquo rudiori modo in eodem supposito maneat cum anima vegetativa, quæ illam actionem elicit. Actio verò vitalis sensitiva in ipsam etiam animam sensitivam, saltem partialiter, recipi, & eam vitaliter afficere debet. Ergo & potentia, qua mediante anima talem

 actio-

actionem elicit, & recipit, eodem modo, ſaltem partialiter, in anima ſenſitiva ſubjectari poſtulat. Niſi enim viſus v. g. partim ſaltem, & ut ſubjecto inadæquato, animæ equi inſideret, actio videndi, quæ in viſum recipitur, animam equi vitali informatione non attingeret. Cognitionem autem ſenſitivam poſtulare, ut per informationem redeat in animam, à qua per efficientiam emanat, exemplo cognitionis intellectualis probari poteſt. Nam cognitio intellectûs ita ab anima, ut agente principali emanat, ut in eandem animam reflectatur & eam informet: igitur cognitio ſenſitiva, ut rationem cognitionis vitalis obtineat, partialiter, ut minimùm, in animam ſenſitivam, unde egreditur, reflecti, & eam informare debet. Anima enim ſenſitiva ita actionem ſuam vitalem elicere debet, ut eam in ſe experiatur, & quodammodo ſentiat; ſicuti anima rationalis cognitionem ſuam intellectivam experitur & percipit. Cujus rei indicium eſt ſympathia illa, quæ inter imaginationem & appetitionem bruti intercedit. Sic enim anima equi à ſua imaginatione afficitur, & quaſi tangitur, ut evigilet, & ad appetendum, quod imaginatio proponit, ſe transferat.

Vnde jam pulchram naturæ gradationem in actionibus trium animarum vitalibus videre licet.

Animæ enim vegetativæ operatio (ut nutritio, accretio, generatio) in ſolam materiam corporis recipitur: animæ verò ſenſitivæ ſenſatio & appetitio in materiam corporis & animam ſimul: animæ denique rationalis intellectio & volitio à ſola anima, non à materia ſimul, dependent. Atque hæc ſententia non tantùm Gabrielis & Nominalium, ſed S. Thomæ quoque, Cajetani, & doctiſſimorum Thomiſtarum, imò S. Auguſtini, & Ariſtotelis mihi eſſe videtur.

S. Th. 1. p. q. 77. a. 5 Nam S. Thomas Ariſtotelem interpretans, ait, *Potentiam ſenſitivam eſſe in conjuncto* (ſive in toto compoſito ex materia & forma) *ſicut in ſubiecto.*

Ariſt. lib. de ſomno & vigil. c. 1. Lib. 1. c. 4. de anima. Dixerat verò Ariſtoteles, *Non animæ proprium eſſe ſentire, neque corporis, ſed coniuncti.* Veluti alicubi etiam ait, Paſſiones appetitûs ſenſitivi non eſſe animæ (ſicut eſt intellectio) ἀλλὰ

τοῦ

τοῦ κοινοῦ sed communis, sive conjuncti & compositi ex anima & corpore.

Et S. Thomas in eandem sententiam adhuc manifestiùs: *Dicendum*, inquit, *quòd potentiarum animæ quædam sunt in ea, secundum quod excedit totam corporis capacitatem, scilicet intellectus & voluntas. Vnde hujusmodi potentiæ in nulla parte corporis esse dicuntur. Aliæ verò potentiæ sunt communes animæ & corpori. Vnde talium potentiarum non oportet, ut qualibet sit in quocumque est anima; sed solùm in illa parte corporis, quæ est proportionata ad talis potentiæ operationem.* S. Tho. 1. p. q. 76. a. 8.

Hinc Cajetanus Magistri sui vestigia legens, ait ejusmodi operationes organicas sensitivas *recipi in composito ex anima & corpore, tanquam in proximo susceptivo.* S. Augustinus quoque in eadem mihi videtur esse mente, & sensus tam externos, quàm internos, eorumque operationes in anima, saltem tanquam subjecto inadæquato posuisse. Vt cùm hæc, & similia tam sæpe repetit: *Aliquid esse in anima, quo corpora sentimus; quod facimus quinque sensibus corporis.* Lib. 4. c. 20. de orig. animæ. *Animæ* ovium Iacob *inhæsisse discolorem phantasiam, ex intuitu virgarum, per oculos impressam.* Lib. 3. c. 8. Trin. *Primordia seminum sequi intentionem maternæ animæ, & quæ in ea facta est, phantasiam, per corpus, quod avidè aspexit.* Quod iterùm exemplo ovium Iacob probat. Lib. 11. c. 2. Trin *Memoriam retinere illam speciem quam per corporis sensum anima combibit.* Lib. 11. c. 3 Trin. *Illas animæ partes, quæ corporum similitudinibus informantur, nos cum bestijs habere communes.* Lib. 10. c. 5. Trin. *Animas vigilantiũ & dormientiũ, imaginibus affici.* Epist. 72. *Aciem recordantis animi converti ad memoriam, ut ex eo quod ista retinuit, illa formetur.* Lib. 11. c. 3. Trin. *Animum ostendere non se diffusum esse per locos, quia maximorum locorum imaginibus non quasi capitur, sed potiùs eas capit; non sinu aliquo sed vi potentiaq; ineffabili; qua licet eis & addere quodlibet, & detrahere, & in angustum eas contrahere, & per immensa expandere, &c.* Lib. contra Epist. Fundam. c. 17. Cajet. 1. p. q. 75. a. 2. S. August.

Quæ testimonia, & plurima quæ colligi possent, clarè significant sensuum omnium, ac etiam consequenter appetitùs sensitivi operationes, ab anima tanquam subjecto excipi, non autem

autem in solo corpore residere: ac proinde potentias etiam, quæ sunt talium operationum principia, cum suis speciebus, imaginibus, & habitibus eidem animæ, ut subjecto incumbere: etsi de speciebus, quæ non ab anima, sed ab objectis sensuum externorum organis imprimuntur, fortasse verisimilius sit, soli materiæ organi inhærere.

Sed statim objicit se difficultas, quomodo v. g. visio partim materiæ, partim animæ oculi incumbere valeat. Non enim uno pede, ut sic dicam, uni, altero alteri insidet; sed eadem visio indivisibiliter, & immediatè utrique.

Gabriel. in 2.d.16.q.1 Respondet non ineptè Gabriel, *Accidens posse esse simplicius suo subjecto*; ac proinde idem proximè duplici subjecto posse inhærere. Sicut enim facilè intelligitur, quo pacto eadem totalis visio, aut imaginatio, aliusve animæ conceptus, aut affectus, etiamsi in se unus idemque sit, ad duo tamen objecta partialia ordinem essentialem dicat; ita unica conceptûs visivi unio geminum subjectum partiale, materiam nempe & formam sui organi respiciat, & utrique simul conceptum illum infigat. Sic etiam unica (meâ & multorum opinione) unio est, quæ materiam & formam constringit, & habitudine essentiali utrumque extremum simul & copulatim respicit.

In visione tamen, ceterisque operationibus sensitivis hominis, major apparet dubitatio. Quomodo enim conceptus visivus, qui materialis & divisibilis est, potest animæ rationali indivisibili, quæ est forma oculi humani inhærere?

Gabriel. ibid. Respondet iterùm, & bene, Gabriel: *Non videri magis impossibile, ut accidens divisibile inhæreat formæ indivisibili, inexistenti subjecto divisibili* (id est, animæ rationali quæ inexistit materiæ organi) *quàm ipsam formam indivisibilem inhærere subjecto divisibili.*

Sicuti ergo anima rationalis indivisibilis, & tota spiritualis, potest inexistere materiæ primæ divisibili, tanquam subjecto adæquato; quidni & conceptus visivus oculi humani, eidem animæ, ut subjecto inadæquato, valeat inhærere?

Denique, unio animæ rationalis ad materiam, etsi partim à materia dependeat, tamen ab anima rationali, ut altero extre-

extremo, ergo nihil vetat, quin etiam conceptus visivus simili habitudine & materiam oculi, & animam rationalem simul aspiciat.

Cùm autem anima rationalis separatur à corpore, etiamsi visus & aliæ potentiæ sensitivæ ei partim inhæreant, non tamen secum eas aufert, sicut intellectum & voluntatem, sed ipsę extinguuntur, quia partim etiam materiæ inhærent, & nisi in corpore & anima simul, subsistere non possunt.

ARTICVLVS VI.

Potentiæ animæ speciem, & distinctionem suam sumunt ab objectis.

QVia potentiæ animæ sunt quædam naturales inclinationes, quæ animam in hoc, aut illud objectum faciunt propendere; ideo habitudine quadam essentiali versus illa objecta respiciunt, & meritò differentias suas essentiales ab illis dicuntur accipere. Ex varietate enim objectorum quæ respiciuntur, varietas respectuum nascitur.

Sed tamen, quia potentia est essentialiter virtus efficiendi aliquem actum, habitudo & inclinatio ejus essentialis propinquiùs actum respicit, quàm objectum. Actus enim quodammodò ducit potentiam versus tale, aut tale objectum. Quia enim visus est potentia efficiendi visionem, & visio non nisi respicit colorem, aut lumen; ideo visus versus idem etiam objectum ducitur à sua visione & inclinatur. Cum hôc tamen discrimine: quòd unusquisque actus objectum suum particulare (ut visio albi, albedinem, visio nigri, nigredinem) habeat; potentia verò omnia universim actuum suorum objecta comprehendat. Vnde eadem potentia actus specie distinctos, circa objecta specie distincta elicere potest. Vt autem objecta specie distincta terminare possint actus ab eadem potentia emanantes, convenientiam aliquam in modo immutandi potentiam, aut se illi objiciendi habere debent. Alias nulla foret ratio, cur ad eandem potiùs potentiam, quàm ad diversas spectarent.

Capreol. q.3. Prolog. Sic omnes colores in hoc conveniunt, quod *per medium extrinsecum, diaphanum, sine alteratione medij, vel organi immutent sensum*, ut Thomistarum facile doctissimus ait. Vnusquisque enim sensus uno certo & peculiari modo ab objectis suis immutari & ad operandum excitari postulat; unde si quod objectum illo modo & ingenio immutandi caret, extra sphæram & circumferentiam objecti adæquati talis sensûs summoveri debet. Hac de causa sonus, odor &c. non pertinent ad objectum visûs: sicut nec è contrà, color ad objectum auditûs, aut olfactûs.

Arist. lib. 2. c. 4. de anima. Etsi verò omnes Philosophi ac Theologi post Aristotelem, doceant, potentias, habitus, & actus accipere speciem suam ab objectis; rem tamen istam valde implicuerunt & obtenebraverunt varijs & innumeris ferè objectorum distinctionibus. Objectum enim aliud est formale, aliud materiale, per se, per accidens, primarium, secundarium, Quod, Quo, Cui, ratio sub quâ, per quam, propter quam &c.

Objectum formale primò vocatum est forma quædam circa quam potentia aliqua proximè versatur. Quæ appellatio ab objectis sensuum externorum sumpsisse videtur initium. Manifestum enim est, quòd sensus proximè tendant in formam aliquam accidentalem, & in illa hæreant, nec acie suâ usque ad subjectum, & materiam tali formæ substratam penetrent.

Hinc factum est, ut dixerint, potentiam & actum ejus non ab objecto materiali (quod est subjectum talis formæ) sed ab objecto formali tantùm, speciem suam accipere.

Hoc enim actum & potentiam ipsam specificat, quod respectum ejus essentialem proximè, & secundum se terminat; Hoc autem in visu v. g. est color, non paries, aut nix; quia acies videndi ad materiam illam colori subjectam non pertingit.

Simili modo in potentia appetitiva & actibus ejus, res se habet. Aliquando enim in objecto primario hærent, aliquando etiam usque ad objectum materiale, per se, & non tantùm merè per accidens penetrant. *Is enim qui dulcedine delectatur,* ait Aristoteles, *vinum expetit, non quia vinum, sed quia dulce est.* Arist. lib. 2. c. 3. Topic.

Dulcedinem enim per se concupiscit, vinum autem per accidens: quia si austerum sit, non concupiscit ampliùs.

Et alibi quærens: *Cur vini dulcis, quod suavius est, vinolentum neminem esse arbitramur?* Resp. *An quòd vinum dulce nullum saporem obtinet proprium vini, sed alienum? Igitur dulcis rei, non vini avidus appellandus est, qui vini dulcis desiderio tenetur.* Modò enim dulcedinem percipiat, de subjecto nihil curat. Problem. Sect. 3.

Vnde D. Thomas: *Vnitas potentiæ & habitûs,* inquit, *consideranda est secundum objectum, non quidem materialiter, sed secundum rationem formalem objecti. Puta, homo, asinus, & lapis conveniunt in una formali ratione colorati, quod est objectum visûs.* Ab illa igitur ratione formali colorati, hoc est à colore, non ab homine, asino, lapide unitatem & speciem suam visus accipit: licet non tantùm colorem hominis, aut asini, sed etiam hominem & asinum videre dicamur; per accidens scilicet, & tanquam in veste illâ coloris, sub qua latent. D. Th. 1. p. q. 1. a. 3.

Hinc nomen objecti formalis tractum est longiùs, ut significaret omne illud quod secundum se proximè à potentia attingitur, etiamsi forma non sit. Sic essentia divina vocata objectum formale visionis beatificæ, & substantia creata respectu conceptûs, quo Angelus, vel homo proximè & in se eam attingit.

Fieri autem potest, ut plura objecta, ordine quodam propinquioris & remotioris, sed tamen in se & per se, non per accidens tantùm uno eodemque actu attingantur. Nam eâdem visione beatificâ essentia divina proximè aspicitur, & remotè creatura aliqua, ad quam visio illa per mediam essentiam divinam, quasi penetrat & descendit. Item, quando Angelus essentiam alicujus creaturæ comprehendens, unico actu essentiam illam penetrat, & usque ad proprietates ab ea dimanantes pertingit.

Quo casu, utrumque objectum est per se, sed unum primarium, quod proximè, non alterius interventu, attingitur; alterum secundarium, ad quod remotè, & penetrando objectum aliud quasi interpositum, actus pervenit.

S. Thomas tamen, & plurimi Scholastici sic loquuntur, ut

 actum

actum à ſolo objecto primario, non à ſecundario ſpeciem ſuam accipere velint. Dicunt enim omnes viſiones beatificas eſſe ejuſdem ſpeciei, propter objecti primarij identitatem; etiamſi unus Beatus in eſſentia divina alias creaturas, quàm alter aſpiciat.

Deinde tale objectum ſecundarium, vocant etiam materiale & per accidens; & comparant cum pariete aut nive, quod eſt propriè materiale & per accidens objectum reſpectu viſionis.

Quæ tamē comparatio profectò in eo claudicat, quòd parietis ſubſtantia albedini ſubjecta, nullo pacto in ſeipſa per viſionem albedinis attingatur, ſed tota viſio in colore illo hæreat; in ſuperioribus verò exemplis, actus uſque ad objectum ſecundarium penetret & deſcendat.

Ex qua penetratione manifeſtum eſſe videtur, oriri in tali actu aliquam eſſentialem, aut entitativam diverſitatem ab alio actu qui non penetrat; aut ſi penetret, ad alia objecta ſecundaria deflectit. Magis enim in entitativa ſua perfectione inter ſe ſimiles ſunt duo actus, quibus in eſſentiâ divinâ eadem creatura videtur, quàm cum alio actu, quo alia creatura aſpicitur. Nec iſta ſimilitudo major ex pari intenſione aut remiſſione, vel ex forma aliqua accidentali, ſed ex nuda actuum entitate naſcitur. Ac proinde, ſi in omni rigore velimus philoſophari, videntur duo tales actus, qui ad diverſa objecta ſecundariò, & tamen per ſe terminantur, ſpecie logicâ differre.

Quando verò S. Thomas & alij Theologi id negant, & à ſolo objecto primario ſpeciem petendam eſſe dicunt, ſolam habitudinem principalem & quaſi capitalem, quatenus ad objectum primarium & immediatum terminatur, pro eſſentiali reputant; appendiculam verò, quâ eadem habitudo ad objecta ſecundaria, ultra primarium quodammodò excurrit, inſtar proprietatis cujuſdam eſſentiam conſequentis, & ei velut appenſæ, potiùs imaginantur, quàm eſſentiæ partem, quæ quod in re eſt principale, & maximè intimum, ac veluti centrale conſtituere ſolet. Aut certè nonnunquam ad entitatem (quemadmodum etiam partes integrales intenſivæ, vel extenſivæ) non

non ad essentiam rei, pertinere dicunt.

Ex simili quoque, ut opinor, imaginatione ortum est, ut assensus conclusionis, non à conclusione objectivâ syllogismi, quam tamen intrinsecè & in se attingit; sed ab antecedente, & motivo quod intellectum ad illum assensum determinat, speciem suam rapere; dicere solent. Nam sicuti quando Angelus unico oculi, ut sic dicam, conjectu & sine discursu, proprietatem in essentia, & consequens in antecedente videt, proprietas quæ in consequente ponitur, est objectum secundarium & remotum, ad quod intellectus Angeli penetrando antecedens, excurrit; ita quoque quando per discursum homo unicum illum Angeli assensum in duos quasi resolvit, quorum uno antecedenti, altero consequenti assentit; assensus consequentis dicitur etiam ab antecedente (sive à motivo quod in antecedente ponitur) specificari; non autem ab ipso consequente objectivo, in quod tamen directè tendit, cum actuali, vel virtuali reflexione intellectûs super motivum antecedentis.

Vnde quia in assensu illo unico, quo intellectus Angeli perspicacior, per antecedens usque ad consequens penetrat, consequens vocatur objectum materiale illius assensûs; ita etiam in discursu humani & obtusioris intellectûs, consequens syllogismi appellant objectum materiale, etiamsi secundum se assensu scientifico directè attingatur; negantque specificationem istius assensus inde sumi, sed à motivo antecedentis, tanquam objecto formali, sive objecto Quo, & ratione sub qua elicitur talis assensus. Hinc istud, & talia tam sæpe D. Thomas: *In scientia Geometriæ materialiter scita sunt conclusiones; formalis verò ratio sciendi sunt media demonstrationis.* D.Th.2.2. q. 1. a. 1. Et ab istis medijs, non à conclusionibus quæ inde deducuntur, speciem actûs scientifici desumi dicit.

Totâ verò istâ nominum varietate (*objectum Quo, ratio formalis sub Qua, per Quam, propter Quam*, & ejusmodi) nihil aliud quàm idem objectum formale significatur; quatenus sub uno, aut alio respectu ad objectum materiale concipitur.

Objectum verò *Cui*, est terminus, cui aliquod objectum *Quod* defertur. Vt Deus est objectum *Cui* religionis. Cultus enim ei per religionem, tanquam primo creaturæ principio defertur. Creditor est objectum *Cui* justitiæ, quâ debitor ei debitum suum solvit. &c.

Hoc autem objectum *Cui*, potiùs ad materiale, quàm ad formale objectum spectat. Nam præter illud, est aliud objectum formale, propter quod Deo, aut proximo aliquid debitum offertur. Excellentia namque primi principij, quæ in Deo apprehenditur, est objectum formale, propter quod Deo cultus defertur. Item, jus in re, vel ad rem, quo quis debitor alteri solutionem defert, per quam jus illud vult dissolvere, est objectum formale actûs justitiæ.

Applicatio quoque objecti formalis ad varia materialia, censetur variare objectum formale, & speciem actûs mutare. Sic plurimi Theologi docent adorationem imaginis respectivam specie differre ab adoratione absolutâ prototypi; quia excellentia prototypi, etiamsi utriusque adorationis sit objectum formale, aliter tamen prototypo, tanquam forma subjecto applicatur, & aliter imagini, tanquam terminus relationi à qua respicitur. Vnde prior applicatio, intrinseca; posterior extrinseca est.

Pari modo, multi amorem Dei ab amore proximi specie distinguunt, quia licet eadem divina bonitas & perfectio sit formale objectum utriusque; intrinsecè tamen Deo, extrinsecè proximo applicatur.

Simile quid in actu charitatis, & actu spei licet animadvertere. Nam propter divinam bonitatem Deo quasi inhærentem, Deus in se charitate amatur; speramus verò eandem, tanquam summum nostrum bonum possidere; sed extrinsecè per visionem intellectûs & fruitionem voluntatis, nobis applicatam.

Denique, si obscuras istas differentias actuum animæ nostræ acutè & altè introspiciamus, licet semper aliquam differentiam ab objecto suo formali rapiant; non est tamen necesse, ut illa semper sit differentia ultima, qua actus unus à quo-

cumque

cumque alio essentialiter distinguitur. Possunt etenim duo actus specie diversi idem undique objectum formale attingere, & vel ex parte modi tendendi, vel causę efficientis, differentias distinctas contrahere. Tales videntur esse, velleitas, & efficax volitio ejusdem per omnia objecti. Modi enim efficaciter, & inefficaciter tendendi in eundem directè scopum; quorum unus impressiori, & velut robustiori modo penetrat; alter infirmiori, & tanquam extremam solùm superficiem attingat, videntur actus specie distinguere. Similiter assensus, & nuda apprehensio eiusdem propositionis obiectivæ.

Visio quoque, & imaginatio, circa hunc colorem ita versantur, ut imaginatio nihil omnino aliud in isto colore attingat, quod oculus non viderit. Species enim phantastica ab oculo in cerebrum trajicitur, quæ hunc colorem qui ante oculos est, eodem modo (quantum est ex parte objecti) exprimat, quo modo ab oculo conspectus fuit. Imaginatio tamen specie à visione oculi distinguitur; quia ex essentiali sua ratione, à sensu interno; visio à sensu externo, emanare postulat.

Ac denique duo actus, unus naturalis, alter supernaturalis (si multis Theologis credimus) in idem undique objectum materiale & formale ita tendere possunt, ut nihil in objecto attingat unus, quod non & alius; & tamen specie inter se distingui nemo dubitat. Tales fortasse sunt actus temperantię naturalis, & supernaturalis circa idem omnino obiectum; aut actus unus fidei, quem hæreticus propter divinam auctoritatem; & alter, quem Catholicus propter eandem auctoritatem, & circa eandem propositionem elicit.

Quidam tamen totis viribus contendunt actum naturalem à supernaturali semper objecto formali distingui, & inde differentiam ultimam, qua inter se specie distinguuntur, perpetuò petendam esse. Tanner. disp. 2. q. 2. d. 2. de spe & char.

Sed nunquam acquiescere potui. Sunt enim aliæ habitudines in actibus, præter illam quæ est ad objectum: cur ergo per illas habitudines distingui non poterunt actus, etiamsi in objecto, tam materiali quàm formali conveniant?

In S. Thomæ Theologia, præter virtutes cardinales acqui-

sitas

ſitas naturalis ordinis, ſunt aliæ ſupernaturales infuſæ: quônam autem obiecto formali ab invicem diſcretæ? Loquimur verò de obiecto formali quod per ſe ab actu attingitur: iſtud enim ſolum eſt, quod habitudinem eſſentialem actûs terminat, & ſpeciem tribuit. Si enim ſit tantùm formalitas quædam obiecti, quæ actu non attingitur, non magis ſpeciem actui dare poteſt, quàm dulcedo lactis (quæ à viſu non attingitur) viſionem albedinis lactis ſpecificare, & à viſione albedinis nivis diſtinguere valeat.

Actus autem virtutis juſtitiæ, aut temperantiæ ſupernaturalis, in quodnam objectum formale dirigitur, ipſumque attingit, quod ab actu iuſtitiæ, aut temperantiæ naturalis non perinde attingi poteſt?

Quidam aciem intellectûs per omnia verſantes, tandem non aliud invenerunt, quàm quòd actus iuſtitiæ, & temperantiæ ſupernaturalis, actu fidei ſupernaturalis dirigi poſtulent; actus verò naturales cognitione tantùm naturali regantur. Sed profectò actus intellectûs, qui actum voluntatis dirigit, non eſt pars obiecti formalis, ſed ipſum obiectum formale, in quod collimet, voluntati proponit. Vnde iſti non evadunt, ſed ſuccumbunt difficultati.

Alij denique varias in eodem objecto materiali attingibilitates, ut vocant, pro objectis formalibus ſibi fingunt; qualis eſt in colore viſibilitas, in objecto ſcientiæ, ſcibilitas &c. Sed iſtæ ſunt tantùm relationes rationis; quæ non præcedunt actus, ſicut obiectum formale debet, ſed ſequuntur ipſos, ſicut relatio ſuum terminum, aut ſuam rationem fundandi ſequi ſolet.

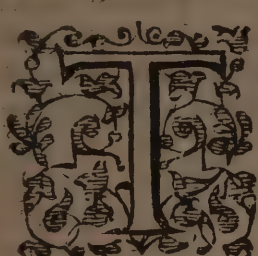
Hæc generatim & breviter jam quaſi digito monſtraſſe ſufficiat, pluribus hanc rem Lib. IV. diſputaturi, ubi de operationibus intellectûs & voluntatis, Deo dante, diſſeremus.

PHILOSOPHIÆ CHRISTIANÆ

DE ANIMA

LIBER SECVNDVS

De Anima vegetativa.

Ractatis quæ ad animam in genere visa ſunt pertinere, deſcendimus ad ſpecies; inter quas prima eſt vegetativa. Hæc ulteriùs in tot ſpecies ſubalternas diſpergitur, quot ſunt modi inſigniter diverſi adminiſtrandi operationes vegetatrices. Longè enim aliter, & per alia inſtrumenta, arbores & animalia nutriuntur, accreſcunt, & generant; & inter animalia, aliter homo, aliter quadrupes, volucris, piſcis.

De anima vegetativa plantarum & brutorum pauca, de hominis plura differemus; quia Philoſophiam Theologiæ ancillam formamus. Myſteriorum autem fidei, & Caſuum conſcientiæ non pauca ab animæ hominis vegetativæ operationibus dependent, nec ſine earum cognitione, ab imis fundamentis intelligi poſſunt.

CAPVT I.

Quid anima vegetativa.

VIdetur compendioſiſſimè poſſe definiri: Anima, cujus vitalis operatio ad ſubſtantiam viventis tendit. Tres enim generaliter ſunt principales ejus operationes vitales, nutritio, accretio, generatio. Per nutritionem convertitur alimentum in ſubſtantiam viventis. Eadem verò converſio vocatur etiam accretio, quatenus per eam, ſimul

cum nova parte substantiæ, accedit viventi major quantitas. Unde accretio re verâ proximè ad substantiam terminatur, licet nomen accretionis sortiatur, quatenus remotè comparatur ad quantitatem, quæ substantiæ est appendix. Generatio ad novi individui viventis substantiam tendit. Alimenti quoque attractio, alteratio, ac in varias formas viales, ut chyli, chymi &c. transmutatio, tendunt etiam, saltem remotè, & tandem appellunt, ad substantiam viventis; quia nutritioni ministrant, adducendo aut præparando ei materiam, in quam inducat formam viventis.

Animæ autem sensitivæ & intellectivæ operationes, non ad substantiam viventis generandam, aut aggenerandam tendunt; sed ad accidentia varia, ut ad cognitiones sensuum & intellectûs, ad affectus appetitûs & voluntatis, quibus substantiam ornant sui corporis.

CAPUT II.

De Alimento.

PRima operatio animæ vegetantis est nutritio, cujus materia circa quam, seu objectum, est alimentum: quod proinde ordine naturæ, priùs cognosci debet; quia actiones specificantur à suis objectis, & per illa definiuntur.

Quid nutritio.

Nutritio enim est conversio alimenti in substantiam viventis, facta ab anima vegetativa, virtute caloris naturalis, ut fiat instauratio partium viventis, quæ defluunt.

Nutritionem autem animalium perfectorum præire debent tres principales alimenti concoctiones, quarum prima in ventriculo, secunda in jecore seu hepate, tertia in unoquoque corporis membro perficitur. In animalibus quoque imperfectis, imò etiam in plantis, partes quædam ventriculo, & hepati analogæ sunt, in quibus alimentum coquitur & perficitur, antequam in substantiam cujusque partis facessat.

Non indignabuntur autem, spero, Æsculapij & Medicorum filij, si eorum paulisper fines ingrediamur: quia olim Sapientes

Philo-

Philosophiam Medicinæ sororem vocaverunt, & Aristoteles ait Naturalium, Philosophorum σχαριεςάτους σχεδὸν εἰς τὰς ἀρχὰς ἰατρικὰς τελευτᾶν *elegantissimos ferè in principia Medicinæ desinere, & Medicos incipere, ubi desinunt Philosophi Naturales.* Tertull. c. 2. de Anima. Arist. lib. de sensu c. 1.

ARTICVLVS I.

An alimentum debeat esse corpus mixtum.

FRanc. Vallesius negat aquam, aut ullum elementum alere, & Medicos plerosque consentire dicit. Ac de aqua, rem credit esse certam; quia est substantiæ fluxæ & sero similis, nec ullius pinguedinis particeps, quâ possit corpori nostro affigi. In ea mente videtur Aristoteles: *Cibum oportet esse compositum*, ait, *quia quæ nutriuntur non sunt simplicia.* Sed sanè, si aqua non alit, frustra *lignum plantatum super aquas, ad humorem mittet radices suas*: falsum erit, *plantatam* unquam esse *pinum, quam pluvia nutriverit*: falsus S. Augustinus, cùm dixit, imbrem, *quem nubes fundunt, in vinum & vitem converti.* Rami quoque ab arbore matre avulsi, in domibus & templis nostris flaccidam & languentem vitam aquæ suctu aliquamdiu tolerant. Quid deinde S. Paulus Eremita, & tot alij Anachoretæ facient, qui ad siccum panem nil præter fontanam addebant? Non enim solâ materiâ panis, sed etiam humido alebantur; aliàs enim non liquidum, sed concretum in venis sanguinem habuissent. Aristoteles deinde docet *omne animans humido nutriri*. Et de aqua disertè, τὸ ὕδωρ δυνάμει ὄξος καὶ οἶνος, *aqua potentiâ est acetum & vinum.* Si verò aqua in vinum, quod quasi pars uvæ & vitis est; cur non etiam in folia & pampinos converti potest? Et alibi, aquam generale esse alimentum, ait, & *in omnibus, etiam siccis alimento esse.* Unde Homerus aquam τροφιμώτατον, *maximè alibilem* vocat. Et Athænæus, *aquam alere*, inquit, *manifestum est, quòd eâ solâ nutriantur quædam animalia, ut cicadæ.* Quippe *thymo pascuntur apes, & rore cicadæ.* Alit ergo sanè aqua, sed materiæ siccæ ac solidiori, antequam sumatur, aut in ventriculo saltem, permixta fermentataque,

Vallesf. lib. 6. c. 6. Contr. — Aristot. c. 6 de Sensu. — Ierem. 17. — Isa. 44. — S. August. Tract. 8. in Ioan. — Arist. lib. 8. c. 5. Metaph. — Lib. 4. c. 2. de Generat. animal. — Virgil.

tataque, ut per chylosim & chymosim valeat in sanguinem converti, ac deinde in carnem concrescere. Verè igitur alicubi. S. Thomas: *Quamvis aqua in se non nutriat, tamen commixta nutrit:* Et quidem tam celeriter, ut si post siccitatem pluvia superveniat, herbę antea flaccidę subitò erigant caput, & sic crescere festinent, ut lintea fortè in viridario superextensa pauxillo tempore penetrent, si fila non satis compressè texta sint, ut mihi narravit qui viderat.

S.Thom.4. d.3. q.1.a.4.

Si autem aqua sola ventriculo infundatur, nihil, aut minimum inde rapit vivens, quia lubrico & celeri motu traijcit intestina, & in vesicam elabitur; ut patet in Spadanâ, quæ eâdem mensurâ quâ hausta est, egeritur. Sed tamen etiam vino idem ferè continget, si jejunis intestinis, nullo solidioris cibi sustentaculo, committatur. Hoc voluit, credo, Aristoteles, cùm dixit, τὰ ὑγρὰ δυσπεπτότατα, *humida difficillimè concoqui.* Fugiunt enim & elabuntur, antequam possint subigi; deinde nullo solidiori retenta & commacerata, vix possunt corpori viventis affigi. Unde cùm Aristoteles ait, *oves potu maximè pinguescere, ideòq; pastores salem paleis solere inspergere, ut sitibundæ plùs aquæ hauriant*, intelligit non ex solâ aquâ, sed sicciori alimento confermentatâ, illam ovium pinguedinem concrescere. Nam ne pisces quidem solâ aquâ nutriuntur, sed solida quæ aquis innatant, unà devorant, aut aquæ fundum fodiendo scrutantur, ut herbarum radices vellicent, sicut fatentur, qui eos in vivarijs alunt.

Meritò igitur dixit Aristoteles, alimentum oportere mixtum esse, quia mixtum est corpus animantis, in quod debet transire. Non quia in qualibet parte alimenti debeant omnium elementorum formæ esse, aut formæ quædam aliæ heterogeneæ, quæ sint necessariæ dispositiones ad introducendam animam viventis, ut quidam Medici sunt nuper commenti; sed quia, ut elementum facessat in substantiam viventis, debet antea alijs elementis, aut mixtis permisceri, ut fiat una conveniens crasis, capax animæ viventis. Et hoc, credo, tantùm volunt, qui negant animal, aut plantam puro elemento ali.

Sed

Sed elementum non poteſt proximè tranſire in vivens, inquies.

Quid mirum? quia nec panis poteſt, qui tamen maximè alit. Sufficit igitur ad nutritionem, ut aqua mutetur in ſubſtantiam viventis, ſicut panis, caro, piſcis: id eſt, particulæ quædam ejus cum ſolidiori cibo fermentatæ, in ventriculo coquantur primò in chylum, deinde in chymum, poſtremò in partem viventis. Calor enim naturalis partium viventis non eſt tam efficax & validus, ut alimentum crudum, aut prout ventriculo inijcitur, in partem viventis convertat; ſed qualitates alimenti contrariæ frangi, ſubigi, & domari antea in ventriculo, jecore, venis debent, ut à calore partium poſſint vinci.

Olim quoque vulgatum eſt, chamæleontem, *nec cibo, nec potu, nec alio quàm aëris alimento ali.* Negat tamen id Andr. Laurentius; quia fortaſſe apud Scaligerum legit, *Io. Landium vidiſſe chamæleontem linguæ repentino iaculatu muſcam, quæ in eius eſſet pectore, legiſſe.* Sed idem tamen Scaliger, *quòd aër illi pro cibo aliquamdiu ſit, ex eo* ait *patere*; quod & *annum integrum aiunt inediam tolerare, & ubi accepit hiatu auram & occluſit malas, turget ei venter.* Vnde ex aëreo & futili hoc alimento, pellicula & cartilago totus eſt chamæleon, *nec uſquam carnem, niſi pauxillum in capite, maxillis, & extremo caudæ habet.* Alit igitur etiam aër, qui tamen elementum eſt.

Plin.

Scalig. Exer. 196.

Ariſt. lib. 2. c. 11. Hiſtor. animal.

Deinde Hippocrates, Galenus, & Medicorum quis non? ex aëre pulmonibus, aut naribus attracto, ſpiritum vitalem in corde, animalem in cerebro ali affirmant. Spiritus autem iſti aut vivunt, aut certè quaſi partes viventis habentur.

Medicis concors eſt S. Auguſtinus, qui aërem *flabile alimentum* vocat, *& aurâ iſtâ undique circumfuſâ corpus intrando ali, & relevari exeundo,* dicit.

S. Aug. lib. 4. c. 3. de Origin. animæ.

In igne quoque, ut piſces in aqua, pyrauſtas gigni & vivere Ariſtoteles prodidit; quidni ergo etiam igne partim & atomis per ignem volitantibus ali poſſint? Hiſtoriam tamen Ariſtotelis de Cypri pyrauſtis, Medici quidam, ſcio, irrident; ſed affirmat Plinius cum Philoſophis. *In Cypri ærarijs fornacibus,*

Ariſt. lib. 5. c. 19. Hiſtor. animal.

Plin. lib. 11. c. 36.

inquit, *ex medio igni maioris muscæ magnitudine volat pennatum quadrupes. Appellatur Pyralis, à quibusdam Pyrausta. Quamdiu est in igne, vivit, cùm evasit longiore paulò volatu, emoritur.* Huc respiciens, credo, S. Augustinus, *in ardore ignis nonnulla animalia, per convenientiam salubriter vivere dixit.* Seneca quoque *ignis qui omnia consumit*, inquit, *quædam etiam creat, & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur.*

S. Aug. lib. 12. c. 4. Civit. Sen. lib. 5. c. 6. Natur.

Et Scaliger negantibus os ferulâ batuens: *Ferulâ*, inquit, *castigandi sunt, qui hoc quasi temerè proditum ab Aristotele calumniantur, temerarij ipsi reprehensores. Cùm ea quæ in alijs terrarum mariumque tractibus inventa sunt, contemplamur, omnia iam libet credere. Sed barbara ingenia*, addit, *levissimis momentis impelluntur ad divini atque incomparabilis Herois obtrectationem.*

Certè enim si lapis friabilis & textilis amiantus, tam ignibus inviolabilis est, ut mappæ ex eo textæ, impunè iaciantur in ignem, ut maculas & sordes exugat, sicut vidisse se testatur Plinius; nescio cur quasi ferreæ quædam muscæ creari à Deo non possint, quæ in igne vivant, & eo, ut pisces aquâ, nutriantur.

Plin. lib. 19. c. 1.

Vltimum denique elementum terra, quidni in serpentis, aut alius animalculi nutrimentum cedere possit? Maledicens enim olim serpenti Deus, *terram comedes*, inquit, *cunctis diebus vitæ tuæ.*

Gen. 3.

Terrâ igitur, saltem impurâ, & imbribus, alijsque miscêlis fermentatâ vivere animal potest. Et nónne certo etiam sic nutricantur & vivunt arbores?

Ex superiori doctrina patet jam infirmitas argumenti, quo Theologi quidam probant, stillam aquæ, quæ calici Eucharistico infunditur, non posse in vinum verti, quia nullum vivens elemento nutritur. Nam & viventia quædam elementis nutriuntur; & verius est, vinum non vivere, ne quidem in vua, multo minùs in calice aut vase. Nec fortè necesse est, aquæ misceri aliud solidius elementum, aut corpus mixtum, ut in vinum convertatur; quia vino, sicut corpori solido affigi aqua non debet, sed ut liquidum liquido permisceri.

ARTI.

ARTICVLVS II.

An spiritus odoriferi carnium, florum, tabaci &c. alimentum esse possint corporis humani.

PLinius narrat Indorum quandam gentem *halitu tantùm vivere, & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumq́ue potum: tantum radicum florumq́ue varios odores & silvestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus.* Sed & Marf. Ficinus censet, odores qui ex rebus nutrientibus exspirant, ut pomis, pane, recenti, & maximè carnibus assis, & vino etiam nutrire. Plin. lib. 7 c. 2. Ficin. l. 2. c. 18. De vit. produc.

Aristoteles tamen negat, aërem, aut spiritus etiam corporibus mixtis exhalantes alere; quia non habent eam corpulentiam & crassamentum, quod necessarium est, ut possint corpori humano adglutinari, & cum eo in vnum concrescere. Vnde Agellius ait, historiam illam Plinianam, *omnem admirationis*, imò fidei, *modum egredi.* Attamen aromatum, rosarum, & id genus spiritus benigni, corpus, & præcipuè cerebrum recreant, & conducunt sanitati. Deinde in pulmones cum aëre attracti, in sinus cordis penetrant, & ex ijs sanguini arterioso permixtis fabricantur spiritus vitales in corde, & deinde animales in cerebro; sicque possunt fluidam illam hominis substantiam, si non solidas ejus partes, nutrire. Verùm hæc non est propria nutritio, nec facta ab anima, quæ spiritui vitali aut animali insit, cùm longè verius sit, hos spiritus exanimes esse. Vnde nec propriè partes hominis sunt, sed substantiæ quædam tenues & raræ, quæ per arterias & nervos fluunt, ab illis (ut aër à siphonibus & fistulis, per quas meat) discontinuæ. Si tamen spiritus odorati non liberè vagentur, sed solidiori alimento compediti sint & impliciti, possunt cum cetero alimento tantum crassamentum à facultate nutritiva accipere, ut in partem viventis solidiorem, aut in humidum ejus radicale valeant constipari & facessere. Arist cap. 5. De sensu. Agell. lib. 9 c. 4.

Quid ergo? inquies, nónne vulgatum est, coquos culinæ suæ

ſuæ nidoribus, tabacobibulos fumis paſci, & vires recreare?

Fateor, minùs eſurire coquos, & quicumque ollarum halitus ore patulo excipiunt. Sed aliud eſt, nutriri, aliud inediam tolerare. Nam aliquid inde in ſtomachum vadit, quod famen quidem ſolatur, ſed ſpe vanâ, dum fumo inflatus, credit materiam ſe ſolidam habere, unde chylum valeat elaborare. Similiter nec tabacopotæ (quidquid ipſi jactent) nutriuntur fumo tabaci, ſed ut rectè Tabacologus quidam, *pituitoſos è cerebro humores*, vapore & qualitate fumi, *eliciunt, quos ſucci melioris penuriâ, in ſuum nutricatum convertit ventriculus.* Imò, ſi pluſculum ex fumo, aut ſpiritu tabaci in ventriculum deſcendat, ſentimus eum, tanquam ab inimico torqueri, & ad vomitum provocari. Vnde licet Ficino daremus, ex ſpiritu vini & carnis aſſæ leve & fugax quondam nutrimentum rapi, quia ſpiritus illi rerum nutrientium ſunt, & ſtomacho blandiſſimi; non tamen id dabimus de ſpiritu tabaci medicamentoſo, & ſtomachi inimico. Hinc in Synodo nupera Epiſcopatûs Canariarũ præcipitur ſub pœna excommunicationis latæ ſent. *Ne quis Clericus intra duas horas poſt celebratam Miſſam, ſumat tabacum*: idque propter periculum vomitûs. Poteſt etiam tabacum, alterando corpus, & inflammando ſpiritus, vigorem quendam & vires corpori conciliare. Sed non ſolidas & fixas, quales ſubminiſtrat alimentum, ſed inanes & fugitivas, quales ebrietas ſolet. Nam & tabacum etiam inebriat. An verò ſacerdos, aut communicans dici poſſit naturaliter jejunus ad communionem, à Theologis intra XL. iſtos annos, quibus Tabacaria hæreſis Europæorum invaſit animos, cœptum eſt diſputari. Et nos ergo etiam de re iſta aliquid philoſophemur.

Neand. in Tabacolog.

ARTICVLVS III.

An ſpiritus tabaci naturale ieiunium ſolvat.

IN primis, ut res aliqua jejunium naturale frangat, non eſt neceſſe, ut ſit alibilis; nam medicamenta non alunt, & tamen ſtomachus qui ea ſumpſit, non eſt ampliùs naturaliter

raliter jejunus. Vnde tabacum, quod inter medicamenta numeratur, in ſtomachum deſcendens, etſi naturale fortaſſe jejunium ſolveret, non tamen Eccleſiaſticum, quale illud eſt, quod Eccleſia in Quadrageſima præcipit.

Sed diſtinguendum eſt inter tres modos, *in folio*, *in pulvere*, *in fumo*, quibus tabacum ſumi ſolet.

Antonin. Diana, vir qui dum ſcrupulos & anguſtias conſcientiarum metuit, eas egregiè relaxat, uno ferè verbo ſe expedit. Tabacum, ſive in folio, ſive in pulvere, in ventriculum demiſſum, ait non ſolvere jejunium naturale, quia intrat ſtomachum per nares, ac per modum reſpirationis; non per os, per modum cibi aut potûs. Vnde cum Franc. Suario, Granado, & quibuſdam alijs credit, ſi aqua, in notabili etiam quantitate, aſſumatur per nares, non ſolvere naturale jejunium; quod faceret, ſi tantundem per os biberetur. Hinc conſequens videtur, ut ſi quis etiam integrum poculum aquæ aut vini, per nares (quod fieri poteſt, & patet per phlegmata, quæ è naribus in foramina palati retrahuntur, & deglutiuntur) ſugeret in ventriculũ, maneret naturaliter jejunus ad ſacram communionẽ. Quod ſanè mihi videtur eſſe ridiculum. Nam Eccleſia non tam modum & viam ſumendi per os, aut per nares, æſtimat, quàm cibi aut potûs quantitatem, quæ ante ſacras Euchariſtiæ ſpecies, perventura eſt ad ventriculum. Indecens enim exiſtimat, ut aliquid tale extrinſecus aſſumatur per œſophagum, quod ſacram hoſtiam præcedat. Id verò quod per nares in palatum, & deinde per œſophagum in ventriculum traijcitur, non intrinſecus per modum pituitę, aut ſanguinis è capite decidit, ſed extrinſecus infunditur. Cùm ergo Conc. Toletanum dicit, *Nullus poſt cibum potumque quamlibet minimum ſumptum, Miſſas facere præſumat*; etſi de ſumptione quæ ore fit, fortaſſe ſolùm cogitaverit, quia non alia via cibus potuſque intrare ſolent; ſi tamen Patres illi rogati fuiſſent, quid cenſerent de eo, qui ore fortè impedito, juſſus eſſet à Medicis, pharmacum per nares attrahere; reſpondiſſent, ut exiſtimo, talem jejunum non eſſe. Nam aliàs, ſi homines, aut hominum monſtra, Aſtomi, id eſt, ſine ore naſcerentur, quibus narium

Dian. Tract. 13. Miſcel. 1.

Conc. Tolet. 7. can. 2.

ſuctu victitandum eſſet, non poſſent jejunium naturale ſolvere, quod videtur incredibile. Nec S. Thomas, qui huc citatur, ait cibum, ut dicatur comedi, neceſſariò oportere per os aſſumi, ſed *exteriùs;* quod fit, etiamſi per nares ſumatur. *Comeſtio,* inquit, *principaliter dicitur à ſumptione exterioris cibi; quamvis terminetur ad traiectionem cibi in ventrem, & ulteriùs ad nutritionem.* Vnde tantùm infert: *Et ideo quæ interiùs geruntur, ſine exterioris cibi ſumptione, non videntur ſolvere jejunium naturæ, nec impedire Euchariſtiæ perceptionem; ſicut deglutitio ſalivæ.*

S. Tho. 4 d.8 q.1.a.4.

Cenſeo tamen cum Diana, Alphonſo Legionenſi, & alijs, tabaco in folio, aut pulvere per nares attracto, non ſolvi jejunium naturæ; non tamen quia per nares intrat, ſed quia ad ſtomachum non deſcendit, eâ ſaltem quantitate, quæ æſtimari debeat. Vnde perinde erit, etiamſi ori imponatur. Nam ſolùm ſalivam & pituitam è capite attrahit; & licet aliquid pulviſculi, aut ſpiritûs tabaci (ſecùs tamen, ſi totum folium) pituitæ permixtum, in ventriculum vnà deſcenderet, pro nihilo, aut tanquam particula ſalivæ duceretur.

Multo minùs tabaci fumus per ſyringem ore attractus jejunium ſolvit. Quia aut per nares expiratur, aut ſi quid in ſtomachum etiam notabili quantitate illabitur, non tamen per modum cibi aut potûs; licet per metaphoram & abuſivè, bibere tabacum vulgò dicatur, qui fumum ore ſugit. Cibi enim & potûs humani ratio in materia non tam ſpiritali, ſed corpulentiori conſiſtit. Vnde verum exiſtimo, quod Diana addit: *Quòd ſi quis ex induſtria aperto ore fumoſum halitum carnis in magna quantitate, tempore Quadrageſimæ, reſpirando attraheret, nec jeiunium naturale, nec Eccleſiaſticum ſolveret.* Halitus enim illi, uti etiam fumus tabaci, inter cibos & edulia haberi non debent; licet in Tribunali quodam Belgico nuper, morali, aut conviviali potiùs ratione, quàm phyſicâ ſpeculatione, aliter fuiſſe judicatum ſciam. Cùm enim inter Hiſpaniæ & Angliæ Reges conveniſſet, ut nulla edulia Angli veherent in Hollandiam, navis Anglica intercepta eſt à Flandris Duynkercanis, quæ tabacum eò vehebat. Diſputatum ergo, an tabacum inter edulia cenſeri deberet. Et debere, eſt judicatum; quia Angli inter

Dian. ibid.

menſas

mensas secundas, tabaci syringas apponunt. Quando ergo Theologi aiunt, id quod sumitur per modum respirationis non frangere jejunium naturæ, de tali substantia rara & spirituali intelligi debent, non de omni, quod per nares & instrumentum respirationis intrat stomachum, etiamsi aqua, vinum, aut similis liquor esset, ut philosophatur Diana, meo calculo, non bene. Pergit verò Diana, ac cum Io. Sancio, & Card. Lugo asserit, eum ad Eucharistiam manere jejunum, qui *in magna quantitate deglutiret nummos aureos, plumbum, aut lapillos*; quia non sunt cibi. *Cibi enim nomine*, inquit, *non intelliguntur, nisi ea, quæ per se loquendo, alterari possunt à stomacho.* Et hanc regulam à Card. Lugo præformatam recipit: *Si cibus sit in quantitate notabili, nullum videtur esse discrimen inter ieiunium naturale & Ecclesiasticum, nisi excuset materiæ paruitas. Vnde si quis deglutiret*, ait, *in magna quātitate nummos aureos, non frangeret jejunium Ecclesiasticum; ergo nec frangeret naturale.*

Verùm, si hanc regulam recipimus, amphora rhabarbari epota jejunium naturale non solvet, quia jejunium Ecclesiasticum non solveret; quod tamen passim jam ab reijcitur omnibus. Nec Theologi dicunt, oportere esse cibum aut potum, id quod jejunium naturale solvit; sed debere sumi per modum cibi aut potûs, id est, comedi, aut bibi, sive extrinsecus assumi, & propria actione vitali in stomachū traijci: quomodo etiam venena, & mera medicamenta sumi possunt, licet minimè sint cibi. Nam tantùm *quod coctum à natura accedit & corpori adhærescit, alimentum appellatur*, inquit Aristoteles; *quod autem domari non potest, sed venas ingressum, per excessum caliditatis vel frigiditatis perturbat, hoc naturam habet medicamenti.* Si Diana fortè reponat, venena posse alterari à stomacho, etiamsi non valeant concoqui, ideoque generali nomine ciborum posse appellari. Hac jam ratione, etiam aurum, plumbum, lapides erunt cibi; cùm imperfectam quoque alterationem à ventriculo possint suscipere. Arist. sect. 1. Problem.

Itaque non malè Nugnus, quem refellit Diana, affirmat, eum qui papyrum deglutijt, non manere naturaliter jejunum, nec posse eo die Eucharistiam sumere. Et Antonius Legionensis, à

Henriq. de Euchar. c. 40.

nensis, à Dianâ quoque rejectus, *Quantum ad me*, inquit, *censeo hoc præceptum tam tenerum & delicatum, & hanc doctrinam esse veram; ut si quis comedat plumbi frustum, aut aliquem nummum, frangat ieiunium naturale, nec illo die poßit recipere sacram communionem.* Henriquez quoque: *Quòd si rem parvam, etiam non nutritivam*, inquit, *ut papyrum, per modum cibi aut potus traiecisset, etiam per ignorantiam, ieiunus non censeretur.* Nam aliàs feminæ gravidæ, cittâ laborantes, post picem, ceram, lapillos, carbones, quos vitiato & absurdo appetitu devorant, manerent naturaliter jejunæ. In magna etiam & Saguntina fame, calceorũ coria, animalium cornua, & id genus non edulia, ad fallendam, non saturandam famis impatientiam, edi solent; & tamen istis, opinor, naturale jejunium solvitur. Licet verò ea quæ defferuimus de tabaco, jejunium naturale minimè solvente, vera existimem, indecens tamen est, ante sacram communionem sumere, meritoque nupera Synodus Provincialis Mechliniensis sacerdotibus inhibuit. Duæ quoque Indicæ Synodi, Limensis in Peru, & Mexicana præcipiunt: *Ne ullus sacerdos ante Missam, aut quævis alia persona ante communionem, quidquam tabaci per modum fumalis evaporationis, aut quovis modo percipiat.* Quas Synodos, ut fatetur Diana, S. Congregatio Card. approbavit. Vnde Franc. Niger: *An usus tabaci*, inquit, *ante Missam sit licitus? Vtuntur omnes communiter, & dicunt, non esse illicitum, ac præcipuè Hispani. Ego tamen laudarem contrarium: quia sæpißimè descendit in guttur, & videtur irreverentia, & video timoratos scrupulizare.*

ARTICVLVS IV.

An alimentum debeat esse ignobilius vivente.

Caiet. 2.2. q.148.a.2.

ALimentum, inquit Cajetanus, *suapte natura debet esse imperfectius illo quod alitur; quia ordinatur ad id quod alitur, sicut medium ad finem. Constat autem universaliter, finem esse perfectiorem ijs quæ suapte natura ordinantur ad finem.* Et alibi ipse: *Bestialitas*, inquit, *qua quidam vescuntur carnibus humanis,*

manis, est contra præcepta iuris naturalis. Sicut enim naturaliter sola femina humana est habilis ad coitum hominis; ita naturaliter sola vegetabilia & animalia irrationalia sunt materia habilis ad nutriendum hominem. Vnde cùm Deus post diluvium omnia animantia homini concessit in cibum, non concessit hominem. Aliàs, cùm nullus in cibo soleat hominibus esse usus morticinæ carnis, liceret homines venari, ut Anthropophagi in India faciunt, & eos occidere in cibum.

Deinde ne quidē bruta solent edere carnes animaliū ejusdem speciei: ut pro miraculo habeat Plinius, *cuculum absumi ab accipitre: sola omnium avium*, inquit, *à suo genere interempta.* A suo genere, dixit, quia re verâ distinctę speciei est cuculus ab accipitre. Vnde multo magis contra naturā est, hominem homini accipitrem, aut lupum fieri, & carnes ejus devorare. Non quòd palatum nostrum à carnium humanarum sapore abhorreat (cùm Galenus carnibus suillis simillimas esse fateatur) sed potiùs, quia inter carnem unius & alterius hominis nimia similitudo, & naturæ quædam cognatio est. Vnde veluti natura concubitum patris & filiæ, fratris & sororis, ob nimiam propinquitatem, abhorret; ita carnium humanarū esum; per quem homo comedens & comesus longè strictiùs & magis propriè fiunt una caro, quàm pater & filia, frater & soror per copulam incestuosi concubitûs. Et veluti natura gaudet personas sanguine disiunctas ad copulam conjugalem adducere, ut sic multiplicentur in genere humano amicitiæ, & dissita sibi appropinquent; ita unumquodque animal carnibus alterius speciei in cibo potiùs afficitur, ut diversa in unum suppositum coëant, & naturalem amicitiam contrahant, ac veluti conjugium.

Mirum est, quod narrat Eruditissimus nuper Christianissimi Regis Medicus, Andr. Laurentius, Veneream luem à quibusdam doctis existimari ex Anthropophagia ortum habere. *Medicus quidam non incelebris*, inquit, *cùm iter faceret per Italiam, & Neapolim transiret, habita diligenti super hoc malo inquisitione, ait se ex hospite suo, sene octogenario intellexisse, lixas & caupones, qui exercitui* Caroli VIII. Francorum Regis, ante Neapolim An. 1495. *cibaria subvehere soliti fuerunt, urgente supra modum*

Andr. Laur. c. 2. de lue. Vener.

dum fame, clanculum militibus carnes humanas manducandas exhibuisse; quo facto celeriter se malum hoc in universum exercitũ diffudisse Hinc credebat Medicus ille, luem Veneream ideo hominibus supervenisse, quòd comederint carnes suis similes. Hanc opinionem suam ut roboraret, dixit, nutrivisse se complura animalia, ut canes porcosq́, carnibus eiusdem speciei, puta canum porcorumq́, quibus paulò pòst capilli defluxerint, ulceribusque totum corpus oppletum fuerit, ut perpetuo tumore & debilitate correpta manserint.

Alij tamen ab Indis Occidentalibus Hispanos malum illud attulisse volunt; sed tamen morbum apud Indos popularem esse; & ex Anthropophagia illorum barbarorum natum addunt. Tanto horrore natura nostra Thyesteas istas carnium humanarum dapes detestatur. Vt sanè ignorem, an satis acutè coniectaverit Galenus, carnes porcinas in cibo hominibus omnium saluberrimas esse, quia sapore & temperamento carnibus humanis sunt vicinissimæ. Certè Iul. Scaliger vecordes vocat Medicos, qui perdicibus porcinam anteponunt.

Galen. lib. 3 de Aliment.
Scal. lib. 1 de Plant.

Adipe tamen humano, & Mumijs, sive cadaveribus humanis balsamo conditis, in medicina uti licitum est; quia ut alterent, non ut nutriant corpus humanum, ista adhibentur.

Victor. Relect. de Temperant.

Addit & aliam rationem Franc. Victoria, cur carnibus humanis vesci illicitum; quia *fieret iniuria Resurrectioni, cùm confunderentur corpora hominum.* Quod latiùs diffundens Leon. Lessius: *Cyclops aliquis in Brasilia*, inquit, *à puero carne humana educatus, comederit centum homines, sive solus, sive cum alijs: ex quibus tempore mortis extent in corpore ipsius centum libræ materiæ corporalis diffusæ per omnia membra. Hæ centum libræ sunt alijs corporibus debitæ, & in illa deberent distribui, si in substantiam corporis Cyclopici conversæ non fuissent: nunc autem non possunt integræ restitui illis corporibus, quia corpus Cyclopis non potest destitui tanta materia corpori suo necessaria: nam debet ita resurgere, ut quantum fieri potest, sit idem quod cecidit, & quod resurgit. Vnde necesse erit majorem partem istius materiæ ipsi restitui, minore portione in alia corpora, quæ comesta ab eo fuêre, distributa.*

Leff. lib. 13. c. 21. de Perfect. divin.

Sed profectò similis corporum confusio eveniet, etiamsi nemo Cyclops carnes humanas devoret. Innumerabilium

enim

enim corporum humanorum materiæ per aërem, aquam, terram ſparſæ, in corpora noſtra, ſorbendo aërem, bibendo aquam, fruges terræ, aut animalia frugibus paſta comedendo, redeunt; quas divina ſapientia in Reſurrectione per corpora noſtra ita diſpenſabit, ut qui prior eſt tempore, potior ſit jure, ſi S. Auguſtino credimus. *Redditur enim*, inquit, *caro illa hominj, in quo eſſe caro humana primitus cœpit. Ab illo quippe altero tanquam mutuò ſumpta deputanda eſt, quæ ſicut æs alienum ei redhibenda, unde ſumpta eſt.* Si quis verò nil niſi alienum habeat, ceteri aliquid ei de ſuo remittere debebunt, ut aliquam ſaltem veteris corporis particulam retineat. Quod facillimè intelligitur, ſi corpora noſtra ex infinitis particulis conſuta ſint, non ex finitis Epicuri atomis. S. Aug. lib. 22. c. 20 Civit.

Nec tamen contemnendum Victoriæ & Leſſij argumentum. Nam qui carnes humanas vorat, directè quodammodò & per ſe corporum reſurgentium materias conturbat; qui verò fruges, aut pecudes ex materia humana paſtas comedit, indirectè & per accidens ſuam cum alterius hominis materiam miſcet: imò naturam ſequitur ducem, quæ corpora humana putrefacta, in fruges aut pecudes priùs deijcit, ac rurſus, quaſi circulo quodam, per cibos humanos, in homines revocat.

Sed lupi, inquies, humanas carnes devorant, vilis accipiter luſciniam, & multa bruta nobiliorum carnes aucupantur, aut venantur in cibum; quomodo ergo lex naturæ vetat, ne nobiliora in ignobiliorum eſcas abſumantur?

Verùm brutis lex iſta non eſt poſita. Appetitus enim eorum ſine rationis freno in quidlibet delectabile fertur: unde etiam cum alterius ſpeciei animalibus, aſinus cum equa, pardus cum leæna coëunt, quæ homini ſunt nefanda; quia rationem habet, qua cupiditates ſuas regere, & intra recti ac honeſti limites coërcere debet, ſequique æternam legem, quæ eſt *Dei voluntas, ordinem naturalem conſervari iubens, pertubari vetans.* S. Aug. lib. 22. c. 27. contra Fauſt.

Hunc verò ordinem aſſumendi in cibū, res infra hominem, tam imperturbabilem Victoria, Valentia, Azorius, alijque eſſe exiſtimant, ut ne quidem in extrema neceſſitate carnes huma-

humanas comedendi fas esse putent. Si enim ad sanitatem aliàs certò morituri hominis, non licet viro cælibi cum feminâ non suâ concumbere, nec licebit, inquiunt, ob simile vitæ periculum, naturæ ordinem à Deo fixum pertubare, & carnes hominis ab hostibus aut judice occisi comedere. Scio quid Caietanus & Lessius respondere conati sint; sed mentem meam non implent, & magis faveo S. Thomæ, qui *comestionem carnium humanarum, & coitum cum bestijs, aut masculis,* non veretur quodammodò æquiparare.

S.Tho.2.2. q. 142. a.4. ad 3.

Cùm verò *respondent aliqui, fornicationem esse intrinsecè malam, non autem esum carnium humanarum, petunt principium,* ait Victoria: Nam *per se multò gravius est,* inquit, *comedere carnes humanas, quàm fornicari.* Nec sanè satis constans mihi videtur Cajetanus: qui cum dixisset, solas res infra hominem esse naturaliter idoneum hominis alimentum, sicut sola femina humana est idonea ad viri concubitum (significans ordinem illum utrumque à Deo naturæ conditore, esse immobiliter constitutum) mox tamen alterum ita relaxat, ut in vitæ periculo licere asserat, humanas carnes comedere.

ARTICVLVS V.

An carnes crudæ in cibo utiliores coctis.

Diogenem nunquam igne ad molliendos cibos usum narrat Plutarchus; & eum nonagenarium crudo pede bovis devorato interemptum, addit Laërtius. Et Medici quidam affirmant crudas utiliores esse; quia succum maximè alibilem, & quintam essentiam carnium, coquendo ignis vaporat & exugit. Egregiè Fernelius: *Multa tum in animantium, tum in stirpiũ genere, morte extincta vires etiamnũ retinent, sed quas multo efficaciores habebant dum viverent. Et partes & excrementa tum stirpium, tum animantium, è vivis illis tacitas vires habent multo efficaciores, quàm quæ è mortuis eximuntur: & quæcumque è mortuis sumuntur, efficaciora sunt cruda, quàm cocta.* Et causam esse dicit, quia *sicut viventium interitu, extincto spiritu, magna simul cælestis*

Fernel. lib. 2. c. 18. de abdit.

qui

quæ eo tenebatur, vis perit; ita coctione ignisque fervore multa dißipantur, quæ derelicta fuerant. Igitur naturæ reparandæ cibi crudi, quàm cocti, sunt aptiores. Nam spiritu quodam vitali, carni viventium animalium permixto, spiritus noster vitalis, humidum radicale, & tota temperies humana maximè recreatur. Hinc animalia rapacia, *quæ venatu vivunt, ut aquila, miluus, accipiter, leo, lupus, ursus, vulpes, conger, delphinus, thunnus, mullus, omnia vivâ prædâ oblectantur, nec nisi necessitate, abiecta cadavera attingunt*, inquit Fernelius Quia nempe salubribus vivæ carnis spiritibus natura eorum avidissimè gaudet, & reficitur. Sic maximè salutare infantibus alimentum est, lac cum spiritibus suis é mamilla suctum. Vnde *si idipsum lac*, ait idem Auctor, *proprio calore dißipato frigescat, nunquam, quantumvis denuò igne recalescat, potest bonitatem vimque pristinam recuperare; & infans qui eo solo alitur, brevi totus extabescit.* Ac tandem concludens: *His ergo rationibus statuo*, inquit, *utile nobis è vivis animalibus alimentum fore, si illorum materiam vincere & atterere valeremus: & recèns cæsas carnes, quæ teneræ sint, præ maceratis ac semiputribus utiliores, quòd à vivis minùs absint.* Ibid. c. 17.

Cardanus verò, etiam posse à ventriculo nostro carnes crudas vinci & atteri non desperat. *Si carnes, & ova cruda comedere consuetum esset, ad vitæ diuturnitatem non parum conduceret,* ait. *Sed homines maluerunt lautè parumq; vivere, quàm diu ferarum aut rusticorum ritu.* Mirum ergo, cur Deus crudum agnum non jusserit edi ab Israëlitis, sic ex Ægypto festinantibus; nam idcirco assum, non elixum comedi voluit, quia assatio est velocior, ait S. Thomas. Aristoteles quoque ferinos appellat, qui carnibus crudis vescuntur, & Theologi nostri peccari & Numen offendi tali cibo putant. *Quis enim*, inquit eruditus Azorius, *liberum à vitio & culpa putet illum hominem, qui absque ulla necessitatis causa, crudas & adhuc sanguine imbutas animantium carnes, canum, luporum, aut corvorum more devorat?* Ostrea tamen & limaces excipere oportet, quos non tantùm crudos, sed etiam vivos vorari apud quosdam est solemne. Comedat ergo cruda cum lupis & Polyphemo Cardanus, ego potiùs Democrito assentiar, qui negat cibos sponte nascentes viris con-

Cardan. lib. 2. Subtil.

Exod. 12.

S. Tho. 1. 2. q. 102. a. 5. ad 2.

Azor. Tom. 1. lib. 7. c. 22.

Athenæ. lib. 3.

templationi deditis convenire. Ventriculi enim calor & vires studijs & meditationibus debilitantur, & igne, quem optimum cibi condimentum vocat Plutarchus, oportet eas adjuvare. *Omnia enim quæ cruda bona sunt*, inquit Sennertus, *cocta bonitatem vix amittunt, sed potiùs meliora redduntur.* Nec enim ignis universum succum alibilem ex carnibus, aut alijs coctis exugit, sed largiter adhuc relinquit, & eum qui in poris est reliquus, cruditate digestâ mitigat, ut faciliùs à ventriculo domari possit. Non enim calor ignis diversæ rationis est à calore naturali ventriculi, quidquid aliter Fernelius & quidam Medici. Vnde ignis inchoare opus & concoctionem potest, cui calor naturalis possit succedere. Nam calore balnei, ventriculi calorem adjuvari fatetur Aristoteles: calore fornacum Ægypti ex ovis excluduntur pulli, calore naturali seminis galli excitato & adjuto ab elementari. In Belgij quoque frigidissima Arduenna, ubi præter Iunium, Iulium, Augustum, totus pæne annus hiemat, melones igne supposito perfectissimè, & tanquam Italico cælo, maturantur. Et Tho. Erastus duas se vites in Germania vidisse narrat, quæ toto anno ferrent fructus; quia ad parietes per quos serpebant, intrinsecus struebatur ignis. Igitur ignis quo molliuntur cibi, amicus est caloris naturalis.

Arist. lib 4. Meteor.

ARTICVLVS V.

Vtrum assis, an elixis carnibus vesci utilius.

NOn consentiunt Medici. Si assæ humidiores sunt elixis, ut Aristoteli placet, præferendæ videntur, quia plus utilis ad nutrimentum succi habent, quàm elixæ. Certè in Scripturis sanctis frequentior assorum, quàm elixorum mentio. Igitur in re ista, omnium hominum maximè sapiunt fortassis Angli, apud quos quotidie circuit veru, & in eodem prandio ac cæna, variorum assorum inferuntur succeduntque missus.

Exod. 12. 2. Reg. 6. Tob. 6. Luc 24. &c.

Galenus tamen carnes elixas negat scciores assis, & cum

Galen. lib. 11. de simplic. facul.

Aristo-

Aristotele pugnare videtur; quod sæpe & libenter facit. Placet tamen Hieronymi Magij concordia, qui Galenum, tanquam Medicum, pinguiusculè de carne elixa, in jusculo suo natante, Aristotelem verò de carne sola, præcisè & philosophicè locutum existimat. Nam certè ratio Aristotelis optima. *Excernitur*, inquit, *ex elixis humidum à calore, qui est in humido extrinseco. Quapropter elixa ſicciora ſunt aſsis.* Aqua enim in olla fervens poros & meatus carnium usquequaque pervadit, & rorem, gluten, & cambium, id est omnem succum alibilem eluit, relicto pænè solo stamine & subtemine, quibus caro contexta fuit. Vnde juscula quod in carne elixa est utilissimum ferè continent; quandoque tam densè, ut refrigerata, glutine suo concrescant; quod in elixa vitulina est evidentius. Assatio verò rorem fermè solum, non gluten & cambium, quod in carne est maximè alimentosum, extrahit. Vehementer ergo fallitur Athenæus, dum credit, *aſſaturam diſsipare quod in carne melius eſt, & aſſa ſicciora crudioraq́ eſſe elixis.* Arist. lib. 4. c. 3. Meteor. Athenæus lib. 14.

Deinde assatio velociùs perficitur elixatione, ut paulò antè audivimus à S. Thoma, ideoque à fugientibus ex Ægypto Iudęis pręcepit Deus agnum Paschalem assari potiùs, quàm elixari. Velociùs igitur penetrant sicci spiritus assantis ignis in intima carnis, assantque quantum sufficit ad esum, antequam rorem, gluten, & cambium rarefacere & evaporare valeant. Ob has fortasse carnis assæ dotes, Heroës olim sine elixo, solis assis prandia sua celebrabant, si Servio Virgilij Commentatori, & Eubulo Poëtæ credere volumus. Quod etiam ex quotidiana diæta pueri Herculis poteris conjectare: cui Exod. 12. Athenæ. lib. 1.

Prandium, carnes aſſatæ, & grandis è caniſtro panis
Doricus, qui facilè foſſorem ſatiare poſſet.
Sed finito die, exiguam ſine igne ſumebat cœnam.

In cæna quoque Menelai apud Homerum, νῶτα βοὸς πίονα ὀπτὰ, *terga bovis pinguia aſſa* video, elixi nihil.

Carnes tamen elixæ, propter aquæ & juris permixtionem, magis lubricant aluum, & ideo commodiores studiosis, quibus sæpe ex otio & alijs causis morosa est alvus. Hinc quibus soluta & præceps est, præcipit Celsus, abstinere à carnibus Cor. Celsus lib. 1. c. 6

 jurulen-

jurulentis, vesci assis. Nec sanè etiam perpetuum fuit, ut à mensis suis elixa rejecerint Heroës. Nam ollarum & ahenorum in convivijs eorum etiam mentio.

Virgil.

Pars in frusta secant, verubusque trementia figunt,
Littore ahena locant alij, flammasque ministrant.

ARTICVLVS VI.

An edere carnes expediat Musarum cultoribus.

HVc enim à via paulisper divertere, tanquam ad amœnum hospitium, libuit; & etiam quia nobis litterarum cultoribus scientia hæc ad valetudinem & vitam prorogandam utilis. Cur enim Plutarchum, qui Libellum de sanitate *pro viris doctis & Politicis* scripsit, cur veteres Philosophos imitari pudebit, qui ut sibi Medici essent, postquam *corporum suorum robora, inquieta cogitatione, nocturnaque vigiliâ minuerunt*, inquit Celsus, Medicinam primi colere, & sapientiæ partem facere cœperunt? Et certè S. Basilium, propter frequentes suos morbos, Medicinam didicisse, scribit Nazianzenus. Sapientibus enim & studiosis curam sanitatis habere oportet, ait Epistola ad Hippocratem Democritus, quia ἀυξεῖαι νόος παρεούσης ὑγείης, *mens crescit, ubi adest sanitas*. Morbi quippe hebetant animum, & cogitationem à serijs ad corporis dolores avertunt. Vt nesciam, quid Platoni venerit in mentem, dum *ut posset vacare Philosophiæ, elegit villam Academicam, ab urbe procul, non solùm desertam, sed & pestilentem; ut cura & assiduitate morborum, libidinis impetus frangeretur, discipuliq; sui nullam aliam sentirent voluptatem, nisi earum rerum quas discerent*. Sed tamen profectò rarissimi tam firmi sunt, quibus animus non ęgrescat cum corpore, studiorumque voluptatem morbi dolor non obtundat, aut interpellet. Imò iste idem Plato alibi sapientior, ait animum & corpus esse velut equos duos jugales, quorum unum sine altero pascere & recreare non oportet; ne ille qui improbo labore atteritur, languidus & elumbis sodalem adjuvare non valeat.

Corn. Celsus lib. 1.

Naz. Orat. 20.

S. Hierony. lib. 2. c. 7 contra Iovin.

Carnes porrò sapientibus & litteratis tam assas quàm elixas, sine discrimine extorquet è manibus Plutarchus. Putat enim

Plut. lib. de esu carn.

Athleta-

Athletarum ſolùm cibos eſſe, ad corporis robur, & adverſarios ſternendos in Arena, non litteratorum: nec ingenium inde valeſcere, ſed debilitari. Incraſſant enim, inquit, carnes ingenij ſubtilitatem & retundunt acumen. Hinc earum uſu abſtinuerunt multi Philoſophi, corpore ſatis, ingenio maximè valentes. Zeno Stoicorum parens *anno nonageſimo octavo vitâ exceſsit, incolumis & integer, ac ſine morbo*, inquit Laërtius. *Erat autem*, addit, *ſimpliciſsimi victûs, crudiſq; tantùm cibis utebatur*. Aut, ut narrabat antè, *edebat modicè panem & mel, & paululum ſuavis vini bibebat*. Democritus ſolo etiam odore mellis, multorum, aut halitu recentis panis, trium dierum inediam quandoque toleravit. Plotinus illuſtris ille Platonicus, abſtinentiâ carnis, & ſæpe etiam panis, ad ſexageſimum ſextum annum duravit; perpetuis noctu diuque ſtudijs, & inſomniâ magis, quàm morbo extinctus. Chryſantius, ſub Iuliano Apoſtatâ Philoſophus, carne vix aut parciſſimè veſcebatur, octogenario major, à Medicis nimis effusè ſanguinem mittentibus interfectus. Iam veteres Ægypti & alibi Anachoretas cenſere quid attinet? Laërt. in Zenon.

Conſentit quoque noſter Hieronymus. *Qui ægrotat*, inquit, *non aliter recipit ſanitatem, niſi tenui cibo & caſtigato victu, quæ* λεπτὴ δίαιτα tenuis diæta, *dicitur. Quibus ergo cibis recipitur ſanitas, his & ſervari poteſt*. Et in hanc ſententiam Epicurum ipſum & Galenum citat, qui ait, *Athletas nec vivere poſſe diu, nec ſanos eſſe: animas eorum nimio ſanguine & adipibus, quaſi luto involutas, nihil tenue, nihil cæleſte cogitare*. Ad ingenium quippe, & ſublimium contemplationem, tenuitate ſanguinis & ſpirituum opus eſt, quam animalium carnes fortè non præſtant. Vnde apud Galenum, lactis & mellis frequens commendatio. Niſi quod mel non omni, ſed ſenili naturæ maximè dicat convenire. *Lactis verò commoda ſunt*, inquit alibi, *ventris moderata deiectio, ſucci bonitas, & nutritio; paſcuis quoque ipſis animalium, quorum lacte ſumus uſuri, non parum ad hæc conferentibus*. Hinc à natura datum lac infantibus, deinde ſenibus, qui bis pueri. Eſt enim humor maximè alibilis, pueritiæ incrementa accelerat, & ſenectutis detrimenta ſupplet. Hinc *gentes quæ Nomadicam & paſtoritiam vitam colunt, formoſioribus hodieque corporibus viſuntur*, S. Hieron. lib. 2. c. 8. contra Iovin. Galen. lib. 2. de Natur. facult.

 ait,

Adr. Turneb. lib. de Vino.

ait Gallorum doctissimus Turnebus, *& quæ nationes plurimum lacte, butyro, caseo utuntur corpora gignunt pulchriora, illiq; homines tam salubribus & vegetis utuntur corporibus, ut Medicis propè nihil egeant.*

Bonitatem quippe succi ejus, ex temperie coquentium mamillarum, & præparatione in venarum amfractibus, antequam sanguis eò perveniat, colligere poteris. *Mamillarum glandulosa substantia*, ait Vesalius, *est ad iustitiam temperiei, ut in venis adductum sanguinem, in lac familiare hominis alimentum convertere concoquereque possit. Venæ etiam non minore industria, ex remotis longisq; partibus, multis amfractibus, ut sanguis melius mamillis præparetur, sunt porrectæ.* Meritò igitur Empedoclem Aristoteles carpit, quòd lac πύον λευκὸν *pus album* vocaverit. *Lac enim*, inquit, *est res concocta prorsus; putredo autem contraria concoctioni.* Habet enim se lac ad sanguinem, ex quo in mamillis percoquitur, sicut vinum ad omphacium, quod uva paulatim in vini dulcedinem maturat.

Vesal. lib. 5. c. 18.

Hinc fortasse propter istas lactis & mellis dotes, tanquam blandissimum humani corporis alimentum, in laudibus Terræ promissionis, toties Scriptura abundantiam lactis & mellis commemorat, & rivos ac flumina salutaribus istis liquoribus, velut ibi manantia deprædicat.

Nostri etiam Theologi quidam, in illud Isa. 7. *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum*, censent, lac butyrumque (quod lactis velut est oleum) & mel ingenio & acumini conducere. Lac enim *ex sanguine exactè cocto gignitur*, ait Galenus, ideoque boni & laudabilis succi. Vnde in sanguinem bonum & temperatum facilè rursum redit. Inde spiritus vitales animalesque probi, mobiles, & ad omne imaginationis & ingenij famulitium expediti. Substantia quoque ipsa cerebri lacteo fortè hoc alimento gaudet, & rectè ac temperatè ad mentis operationes se habet. Vt in hoc fortasse alimentum non temerè quis magnum illud ingenium Plotini Philosophi referat, qui, ut narrat in vita ejus Porphyrius, ad annum ætatis octavum, nutricis ubera suxit. *Lac enim probatissimi succi habetur; sed præ ceteris lac muliebre*, ait Galenus, *tanquam*

Galen. lib. 16. de Vsu part.

Galen. lib. de Euchym.

quam naturæ ejusdem, nobisq; familiarissimũ. Certè Zoroastres, Magiæ ille parens, lacte solo in cibo potuque omni vita est usus.

Mel quoque est quasi lac apum, roridæ & levis sustantiæ, *senibus & frigidis naturis commodum. Illis enim in optimum vertitur sanguinem*, ait Sennertus post Galenum. Et iste alicubi, *Mel despumatum*, inquit, *per se optimum nutrimentum frigido ventriculo*, id est, qualis ferè veris cultoribus litterarum, quibus studia spiritum & calorem ventriculi exhauriunt. Talibus enim censet Galenus, *uberiùs cum lacte, etiam mel dandum esse*. Galen. lib. 7. Method.

Hinc mulsum, quod ex melle conficitur, in senum, aut frigescentis ventriculi potu à veteribus laudatum. *Multi senectam longam*, ait Plinius, *mulsi tantùm nutritu toleravere, neque alio ullo cibo; celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Divus Augustus hospes interrogavit, Quanam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset? At ille respondit, intus mulso, foris oleo.* Plin. lib. 22 c. 24.

Cibus quoque Brachmannum, seu Gymnosophistarum, *lac, mel, ficus, passæ*, ait Scaliger; & in virorum apud Galenũ & Laërtium illustrium diæta, rarò carnes. *Caro namque crassa est*, inquit, *& crassè alit. Herbæ tametsi crassiores, tamen ex earum subtilissimis partibus consit alimentum. Itaque Septentrionales barbaros, Scythas, Sarmatas, Islandos. Lituanos multa vescentes carne, crasso obsitos ingenio, stupidos, bardos videmus: Ægytios, Syros, Assyrios, Chaldæos longè omnium sapientissimos.* Athenæus ex Aristoxeno scribit, *Pythagoricorum nutrimentum fuisse, panem cum melle*; additque *morbum nullum sensuros, qui pransuri eo cibo quotidie vescantur: & ideo Corsos esse tam longævos, quod melle apud eos abundantissimo nunquam non utantur.* Certè Democritus melle totâ vitâ usus & delectatus, ad annos novem & centum eam produxit. Et cuidam percontanti, *qua ratione vitam sanius degeret*, inquit Athenæus, *respondit, Si corporis interiora melle irrigaret, exteriora oleo.* Marsil. Ficinus, Medici filius, & ipse Medicus, Philosophiâ verò summus Platonicus, suadet senibus, *ad loca apibus amica confugiant, mellaque hieme degustent. Mel enim cibus*, inquit, *est senibus in primis amicus, nisi ubi bilis timetur incendium. Amicus caseus recentissimus &c.* Scalig. Exerc. 252. Athenæ. lib. 2. Ficin. lib. 2. c. 12. de Vita produc.

Hæc

Hæc fortè inculcatiùs à me dicta, propter quosdam delicatulos, qui dedecus existimant, lac & delicias illas agrestes mensis suis inferri.

Quia tamen lac obstructiones hepatis, & calculos renum gignit, non eo quotidie, aut sæpe utendum. Quia deinde carnes à Deo datæ hominibus in escam post diluvium, cùm terra jam & stirpes, aquis tam diu submersæ, multum de pristino ad alendos fructus vigore amisissent, & homines ipsi vitijs tam corporis quàm animi, primævâ & optimâ temperie decidissent; quid salubritati corporis expediat, divinitus edocti, utamur hoc Dei beneficio, & carnibus ad valetudinem & ingenium sobriè vescamur. Quò tandem etiam condescendit Plutarchus: modò carnes, inquit, paucæ, & tanquam fundus sint, cui res aliæ leviores, & sine sanguine, superstruantur. Et de Plinij hac in re opinione Insulanus: *Plinius tum salubritati consulit, tum studijs gratificatur nostris. Nam abstinentiam carnis imperat non perpetuam quidem, sed quæ quibusdam temporum intervallis adhibeatur. Vt intelligamus Plinio facilè constitisse, & à carnis frequenti quotidianoq; usu offerri naturæ laborem digerendi, & recreari stomachum varietate, & carnis alimentum nostris esse corporibus utile.* Carnes enim succos homini maximè salutares continent: ut ideo Dom. Sotus sibi persuadere nequeat (quod tamen multi existimant) nullũ earũ usum fuisse ante diluvium. Incredibile enim, inquit, est, posteros illos Adę, ingenij sagacitate præstantes, intra mille sexcentos ampliùs annos, *speculando, aut experiendo non agnovisse naturam carnium ad cibum esse accommodatissimam.* Nam succus triplex, ros, cambium, gluten, quibus carnes animalium turgent, optimi sanguinis humani & subtilissimorum spirituum materia sunt. Aves tamen, & inter eas maxime montanas, ut in genere piscium saxatiles, omnibus præfert Galenus: quia boni nutrimenti sunt, & minimum excrementi habent. Turdis primam gloriam dat Martialis, alij perdicibus, Sennertus caponibus. Hinc ad valetudinem, & ingenij præsertim acumen, Baldus Ic. solas aves, ut aliquando audisse memini, in cibo quotidiano habuit. Quo factum, ut ad annum vitæ 76. pervenerit; cùm tamen

Insul. c.26. de Rat. vict. salubr.

Sot. lib. 5. q. 1. a. 1. de Iust.

men puer præcocis ingenij fuisset, quales non solent esse vitales.

Avium tamen, *& subtilium alimentorum usus, stomacho solum convenit crassiora minimè toleranti. Qui verò validior est, fugacem ex ijs fumum reportat, vel humorem,* ait Ficinus. Sed cultores serij Musarum ferè *stomacho minùs valent. Nec ex studijs tantùm hoc illis accidit, sed felicioribus ingenijs hoc innatum. Hæc enim spiritûs subtilitate gaudent, quæ cum corporis robore rarò conjungitur,* inquit Thriverus. Et Sapiens noster: *Faciendi plures libros nullus est finis, frequensque meditatio, carnis afflictio est.* Celsus quoque, ut antè dicebam, Pythagoram, Empedoclem, Democritum Medicinam cœpisse Philosophiæ suæ adjungere ait, ubi *corporum suorum robora, inquietâ cogitatione, nocturnaque vigilia minuerant.* Et nonne Philetæ Sophistæ sepulchro insculptum Græcum Epitaphium:

Marf. Ficin. lib. 2. c. 6. de Vita produc. Thriver. in lib. 1. c. 2. Cor. Celf. Ecclef. 12.

Hospes, sum Philetas: ratiocinatio mendax & captiosa
Me perdidit, & noctium vespertinæ studiorum curæ?

Vnde Scaliger nescit, quid Cardano venerit in mentem, dum dixit lucubrationes & studia eruditorum, ad valetudinem & longævitatem conferre. Sed hoc tamen etiam propiùs & acutiùs meretur inspici.

Scal. Exerc. 109.

ARTICVLVS VII.

An Scaliger meritò reprehendat Cardanum, Quòd, dixerit studia ad vitæ longitudinem conferre.

CArdanum videntur refellere tot hodie & olim Musarum Martyres, qui aquâ intercute, destillationibus, tabe, calculo, alijsque sedentariorum morbis, se litteris immolaverunt. Etenim, κάμνειν τῷ σώματι, φιλόσοφον, *infirmari, Philosophicum est,* ait S. Gregor. Nazianzenus. Hinc pallidi & sepulchrales vultus. Vt meritò, Zenoni Stoicorum Principi, juveni adhuc, & quo modo vitam optimè institueret quærenti, Oraculum Apollinis responderit, *Si mortuis concolor esset.* Quo statim ad Philosophiam & studia se vocari intellexit.

Ac licet quiſpiam exiſtimare poſſet, à ſtudijs, ciborum orexim, & digerendi celeritatem incitari, quia ſtudioſi multi, non edunt ſed vorant, longiori ſtudio fatigati: attamen id fortaſſe non robur ſtomachi, ſed imbecillitas eſt.

Non enim plerumque naturalis, ſed canina fames eſſe videtur, ex melancholiæ, aut pituitæ acris morſicatione. Melancholici enim voraces ſunt, inquit Ariſtoteles. Aut certè ventriculus ſpiritu vitali, vi imaginationis ſurſum attrahentis, pænè exhauſtus, remedia inanitatis quærit, & cibum, ad ſpirituum inſtaurationem, ſollicitat. Simili errore, coquus quidam ſciolus apud Athenæum, jactat ſe ſcire pro cujuſque ventriculo parare cibum, ideoque ſolitum, *pernas & pedes* coquere pro Philoſophis: Ἀδδηφάγον γὰρ τὸ ζῶον εἰς ὑπερβολήν *vorax enim eſt*, inquit, *hoc animal ſupra modum*. Et de quodam inter contemplativos ſuos Thaulerus: *Cùm vice quadam*, ait, *diſcipulus admirans ſuo dixiſſet Magiſtro, manducare ſe & bibere, & tamen in nullo fieri corpulentiorem; Reſpondit ille, Non hoc admirandum eſſe, cùm quidquid alimenti ſuo corpori adminiſtraret, internis exercitationibus abſumeretur.* Imaginativa namque in ſtudio aut meditatione vehementi, conſumptis ferè cerebri ſpiritibus, alios ex corde, ventriculo, & undique arripit; evidenti ſaltem in me experimento. Vnde ſi quid ſtatim à cibo intentiùs ſpeculamur, ventriculi meditullium infra ſternum, ſpiritibus inaniri, & manifeſtè refrigeſcere compungique ſentimus, cum gravi concoctionis & valetudinis noxa.

Athenæ. lib. 9.

Io. Thauler. ſer. 1. de Paſcha.

Nec refert, plurimos Philoſophos & litteratores, vitam in ultimam ferè ſenectutem extraxiſſe: ut Heraclitum, & Empedoclem in ſexageſimũ, Ariſtotelem in ſeptuageſimum; quo etiam Socrates veneno infectus eſt. Hippocratẽ, octogeſimo. Platonem octogeſimo quarto, Theophraſtum octogeſimo quinto, Xenocratem Platonis in Academia ſucceſſorem, octogeſimo ſecundo, offenſo ad æneam ſartaginem pede, & læſa fronte interijſſe. Deinde Pythagoram, Diogenem, Carneadem nonageſimo, Democritum centeſimonono, Epicurum ſeptuageſimo ſecundo, Chryſippum ſeptuageſimo tertio ætatis anno defeciſſe; immenſæ tamen lectionis & ſcri-

ſcriptionis virum, qui ſeptingenta & quinque volumina ſcripſit; & inter etiam epulas, ſtudij tam intemperans, ut evolante ad alia ingenio, manus ceſſaret, & hianti ori ancilla Meliſſa cibum ingerere deberet. M. Varro ætatis octogeſimo Libros de Re ruſtica ſe ſcribere dicit. Porphyrius ad extremam ſenectutem pervenit. Origines ad annum ſeptuageſimum, homo ſtudiorum & diligentiæ infinitus, & ſex millium librorum ſcriptor, ut teſtis Epiphanius.

Et ut ad noſtros veniam. S. Auguſtinus ad ſeptuageſimum ſextum, S. Hieronymus, ut quibuſdam placet, ad nonageſimū octavum: ac denique propiùs noſtra tempora, Albertus Magnus ad octogeſimum ſecundum, Beſſarion & Iovin. Pontanus ad ſeptuageſimum ſeptimum, Marſil. Ficinus ad octogeſimum (homunculus tamen vix tripedalis, quales Ariſtoteles longæuos eſſe negat,) Baldus Ic. ad ſeptuageſimum ſextum pervenit. Pomponatius ſexageſimo tertio, ſtranguriâ, non ſenio finitus eſt; homullus aliàs trium pedum inſtar Ficini, & in ſtudijs ſuis Peripateticis tam anxius; ut cùm Ariſtotelis quædam pronunciata non poſſet cum arbitrij humani libertate in concordiā reducere, exclamet: *Iſta ſunt quæ me premunt, quæ me anguſtiant, quæ me inſomnem & inſanum reddunt.* Aitque ſe inſtar Promethei ad Caucaſum religati, *perpetuis curis & cogitationibus rodi, non ſitire, non fameſcere, non dormire, non comedere, non expuere, ab omnibus irrideri.* Vnde meritò mirum eſt tam vitalem fuiſſe. Eraſmus ad ſeptuageſimum, Martinus Navarrus ad nonageſimum quartum annum duravit. Pomponius Lætus ſeptuagenarius, gelidi vini hauſtu extincto ventriculi calore exanimatus. Auguſtinus Niphus pari ævo, inſano amore puellæ citra libidinem appetitu conſumptus eſt. Eodem demum ſeptuageſimo Io. Argyropylus; quamvis vini & cibi intemperantior, & abdomine multo ventricoſus, deinde febri ex immodico melonum eſu correptus, interijt. Non, inquam, iſta referunt. Nam quantum ſtudia de vigore & valetudine detrectabant, tantum ſobrietas, caſtitas, modica cura corporis; ad hæc vitatio perturbationum, tranquillitaſque & gaudium mentis reſtituebant. Quod Galeni Medicorum, poſt Hippocratem,

Pomponat. lib. 3. c. 7. de fato.

 Princi-

Principis exemplo egregiè firmari poteſt. Qui tenerâ valetudine, & corpore à natura infirmo, nec curarum vacuo, ſaniſſimus tamen vixit, & quidem ad annos (res mira, & ferè incredibilis) centum quadraginta, ſi Cæl. Rhodigino credimus; adeo ut ab anno ætatis 28. *ne minimo laboraverit morbo*, ut ipſus fatetur, *niſi fortè diaria febri, ob laſsitudinem*. Hanc autem valetudinis conſtantiam ſobrietati, & diætæ ad regulas Medicorum caſtigatiſſimæ, ac magnâ parte, refrenationi iræ & omnium animi perturbationum imputare ſe dicebat. Præceptum enim iſtud Cor. Celſi ipſe ceterique illi ſapientes probè tenebant: *Imbecillis ſtomacho (quo in numero*, inquit, *magna pars urbanorum, omneſq́; pænè cupidi litterarum ſunt) obſervatio maior neceſſaria eſt: ut quod vel corporis, vel loci, vel ſtudij ratio detrahit, cura reſtituat*. De ſobrietate & caſtitate quoque Pythagoræ nonagenarij Laërtius: *Solo melle, ſive favo ac pane contentum vixiſſe quidam autumant, vinumq́; interdiu non guſtare ſolitum. Nunquam verò deprehenſus eſt ſaturari, vel Venereis rebus, aut ebrietati operam dare*. Calvus etiam Orator, *laminis plumbeis lumborum renumq́ue parti adligatis, frigidiore naturâ impetus Veneris cohibuiſſe traditur, vireſq́ue corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe*, inquit, Plinius. Tantum illi credebant voluptatum æſtu, & genituræ fluxu minui vires corporis.

Galen. lib. 5. de ſanit. tuenda.

Cor. Celſ. lib. 1. c. 2.

Laërt. in Pythagor.

Plin lib. 34. c. 18.

Denique, etſi multi litterati ſtomacho & toto corpore invalidi, vitam tamen in longum etiam ſic trahere poſſunt. Præclarè enim Ariſtoteles: *Eſt quædam*, inquit, *ſeparata à robore & ſanitate facultas diu vivendi: multi enim ſine corporis viribus diu vivunt*. Nam parva & languida flamma diu lucet, ſi ei oleum diu guttatim inſtilletur. Valetudo ergo litteratorum, ſimilis eſt valetudini ſenum; quæ ſanitas quidem eſt, ſed *non ſine querimonia*, inquit Galenus.

Ariſt. lib. 1. c. 5. Rhet.

Hanc tamen languidam eruditorum ſanitatem nulla cauſa potentiùs ſuſtinet, quàm gaudium ortum ex præcedentium ſtudiorum fructu, & pulcherrimarum rerum contemplatione, ut Iul. Scaligero reſpondit non ineptè Cardanus. *Nam ſi animi triſtitia vitam decurtat, quia ſpiritus triſtis exſiccat oſſa, par eſt*, inquit, *ſecuram lætitiam producere vitam, & bonam valetudinem adiuvare*.

Cardan. Act. in Calumniat.

adiuvare. At contemplatio exhilarat animum, ideoq; vitæ auxiliatur. Verùm multum intereſt, addit, *inter contemplationem, quæ eſt meditatio eorum quæ ſciuntur, tum inventionem rerum novarum, quæ admodum delectant; & inter moleſtiam animi, quæ acquiritur diſcendo, interpretando cum difficultate; ut mihi nunc calumniatoris intemperies & abſurdas gerras, quas cùm intellexeris, nihilo evadas ſapientior; & diſceptationes contentioſas ac ſcribendi laborem. Hæc namque fateor de vita & bona valetudine ſubducere. Ob id ſtudioſiſsimi vel prima iuventa interiere, ut Io. Mirandula, & Longolius. At cùm eò pervenerint, ut quaſi abſque labore, contemplatione frui poſsint, valde parum ſeneſcunt.* Quod & exemplo ſuo probat. Denique ſpecialis Dei providentia eruditis, ad ſtudiorum maturitatem, producit vitam, experturnque quod alicubi pronunciat S. Thomas, *Rarò utilis Doctor invenitur in Eccleſia, quin ſit longævus.* S. Tho. in Epiſt. ad Philem.

Igitur, ut redeam unde à proximo Articulo digreſſus ſum. Edant carnes, ad humidi primigenij, & ſubtilium ſpirituum inſtaurationem, litterarum ſtudioſi; parcè tamen, ne cùm valetudini & ingenio ſtudent, virtutem amittant. *Non enim neceſſe eſt*, ait S. Hieronymus, *viro ſapienti & Philoſopho Chriſti, tantam habere fortitudinem, quæ Athletis & militibus neceſſaria eſt, quàm cùm habuerit, ad vitia provocetur. Illi arbitrantur carnes ſanitati congruas, qui volunt abuti libidine, & in cœnum demerſi voluptatum, ad coitum ſemper exæſtuant. Chriſtiano ſanitas abſque viribus nimijs neceſſaria eſt.* S. Hieron. lib. 2. c. 8 contra Iovin.

Nec omnes etiam carnes litterarum amatoribus præſcribimus. Sunt enim quædam carnes robuſtiſſimi, ſunt quædam medij alimenti. Illas Athletis & valentiſſimis relinquimus, iſtas noſtris litteratis aſſignamus. Nam plerique eorum adhuc mediocriter firmi ſunt: *mediocriter autem firmos media materia optimè ſuſtinet*, inquit Celſus. In media verò materia collocat *omnes aves à minimis uſque ad phœnicopterum*. Inter quadrupes verò, *ſolum leporem*. Ad quam leporis fortaſſe dotem reſpexerit Martialis, cum cecinit, *Inter quadrupedes gloria prima lepus*. Celſ. lib. 2 c. 18.

At alij quidam melancholicum cibum eſſe dicunt. Sed alij doctiores melancholiam ſanare docent. Galenus ait carnem

leporis meliorem ſanguinem gignere, quàm caro ovilla poſſit; deinde ſanguinem leporis ſuavitate, columbarum & gallinarum ſuperare. *Si ſanguis laudabilior, ergo, & caro, quæ eius ideam refert, quæque nihil eſt aliud, quàm ſanguis muſculis, vel eorum fibris annexus & coagulatus, & in carneam ſubſtantiam concretus*, ait noſter Heerus.

Henric. Heerus de Spad. font. c. 14.

Ova quoque commoda litteratis, *præſertim quæ tremula dicuntur, id eſt modicè cocta, omnium ad nutriendum præſtantiſsima*, inquit Galenus. Ova enim ſunt *carnes liquidæ*, ut vocat Hieronymus, ex ſanguine, ut lac, formata, & ſemen proximaque materia ad novam pulli ſtructuram. Vnde mediæ naturæ (quemadmodum etiam lac) inter carnes & vegetabilia ſunt, meritoque ideo ab Eccleſia, in ſtrictiori illa Quadrageſimali abſtinentia, cum lacticinijs prohibentur.

Galen.

S. Hieron. contra Iovin.

ARTICVLVS VIII.

An vini potus ſit hominibus ſalutaris.

ADr. Turnebus, *qui omnia ſcivit*, ſi Michaeli Montano credere volumus, Libellum de vino, imò contra vinum, elegantem ſcripſit, in quo omnibus eloquentiæ & argumentorum viribus, vinum à menſis & potu quotidiano proſcribit, & intra pharmacopœorum officinas compellit. Medicamentum enim potiùs, quàm familiare poculum eſſe contendit; *cuius*, inquit, *vel cyathum unum aut alterum ſano & valenti quotidie guſtaſſe, propè nimium ſit*. Et ne quis hæc, tanquam litteratoris, & Philoſphi minimè Medici opinionem elevaret, *nominare poſsim*, inquit, *ſi neceſſe ſit, ex nobiliſsimo Medicorum Collegio primarios homines & claros, huius diſputationis meæ approbatores*. Ac ex ijs Fernelium, vnum fuiſſe exiſtimo. Argumentorum ſumma ferè eſt. *Vini calorem à natura noſtra eſſe alieniſsimum. Etenim animantium calor lenis eſt, mitis, blandus; vini calor ex putredine quadam natus, ſentitur aſperior, acrior, ferventior, & humori inuſtus, ut calci ſuus ardor.* Adde jam adulteria (ut nunc ipſum bibimus) noſtrorum cauponum. *Alius enim gypſo,*

Adr. Turneb.

gypso, alius calce, alius sulphure, alius marmore, alius aqua marina, alius iumentorum stercore saporem vini non tam excitat, quàm vitiat: alius resina corrumpit ad capitis dolorem & vertigines efficaci, ut ex eo nomen crapulæ ipsa meruerit. Ardore autem illo vini humidum primigenium non tam instaurari, quàm depasci videtur. Nam ut doctissimus Fernelius: *Velut calx ad arboris radicem conspersa fructum accelerat, arborem verò perimit; ita calidius alimentum, maximeq; vinum, suscitato calore spiritus facultatesque erigit, mortem verò maturat. Dum enim corporis calorem auget, substantiam minuit; dumq; innati calidi spiritum & calorem halitu fovet, eius substantiam, quæ humidum est primigenium, dissipat exorbetq; omnem vitam alacriorē ac vegetiorem, sed tamen breviorem facit.* Vinum quoque adolescentibus datum, ossa & nervos desiccat ac indurat, nec ad justam corporis humani mensuram laxari & crescere sinit. Hinc contractas Gallorum suorum hodie staturas & vires enervatas conqueritur Turnebus. Olim enim, quando aqua & lac potus erat, staturâ proceri, cute candidi, crine rutili; *nunc plerique omnes,* inquit, *breves sunt, multoque plures nigri, quàm vel candidi vel rutili; ut immutato victu, non solùm corpora, verùm etiam color degeneraverit.* Afri contrà, olim à vini potu breves, hodie prolixiores, postquam Mahometis legem & vini abstinentiam cœperunt colere. Eadem enim de causa Turcæ plerumque alti sunt & enormi corpore. Huic rei argumento etiam esse possunt simiæ & catelli, qui parui & pumili manent, si vinum assuescant bibere. Hinc cum corpore vita quoque corripitur; quandoquidem in omni genere animalium proceræ vivaciora sint brevibus. Sic bellatorem equum, quàm parvulum mannum, grandem molossum, quàm catellum Meliteum ævi longiorem videmus.

Fernel. lib. I c 14 de mobor. caus.

Deinde pubertatem & maturitatem in adolescentibus accelerat vini potus, adeoque citiùs vitam finit. Vita enim nostra duobus quasi motibus, projectorum simillimis, componitur; quorum unus sursum it, alter deorsum redit. Quo autem brevior est linea per quam gravia sursum projiciuntur, eo citiùs reflectuntur, & in terram recidunt. Sic qui celeriùs ad summum vitæ suæ culmen perveniunt, citiùs quoque

deficiunt

deficiunt & moriuntur. Hæc fortè, & alia contra vinum, & omnem vitæ luxum, cùm Præceptorem suum Attalum Stoicum, declamantem olim audisset Seneca adhuc juvenis, vino in perpetuum abstinuisse se dicit. *Inde ostreis*, inquit, *boletisque in omnem vitam renunciatum est: inde in omnem vitam unguento abstinemus, inde vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.*

Sen. Epist. 108.

Potum ergo aquæ in zythum saltem, seu cerevisiam decoctæ, vino in sanitate longè præfert Turnebus, & illius salutarem potum causam esse credit, cur hodie in Britannia nonulli ad annos 120. extendere vitam ferantur; aut si vinum bibant, inquit, multo saccharo acrimoniam ejus mitigant, & inimicos naturæ spiritus obtundunt. Gens enim illa dulcibus potionibus valde delectatur. Vnde & cerevisiæ, cibisque ferè, ut audivi, omnibus saccharum admiscent: voluptatem secuti, an naturam? Nam πάντα τρέφεται τῷ γλυκεῖ *omnia nutriuntur dulci*, inquit Aristoteles.

Aristot.

Sed ut Turnebo demus, plurima esse vera, quæ adversus vini malitiam dicit, de frequente tamen & largiore ejus potu, intelligere oportet. Nam aliàs *modici vini usum, propter stomachum & frequentes infirmitates*, Timotheo suo adhuc juveni suadet Apostolus; nec anus ab omni vino, sed *multo vino servire*, prohibuit. Christus etiam *vinarius, & potator vini non diceretur* à Pharisæis, *nisi vinum biberet*, ait Augustinus.

1. Tim. 5.
Tit. 2.

Et filius Sirachi: *Exultatio animæ & cordis, vinum moderatè potatum. Sanitas est animæ & corpori, sobrius potus.*

Eccli. 31.

Animæ quidem sanitas, quia eam exhilarat, cor spiritibus dilatando, quod melancholiæ frigiditas, aut curæ aliqua anxietas constrinxerat. Vnde vetus & amœnus Poëta Apollini, sive Soli omnia luminanti & hilaranti, Liberum, id est Bacchum sive vinum comparat.

Sic Apollo, deinde Liber sic videtur ignifer.
Ambo flammis creati, prosatiq; ex ignibus.
Ambo de comis calorem, radio dio conferunt.
Noctis hic rumpit tenebras, hic tenebras pectoris.

Nam Bacchus ideo *Liber dictus*, ait Seneca, *non ob licentiam linguæ, sed*

gua, sed quia liberat servitio curarum animum. Et M. Varro:

Hoc hilaritatis dulce seminarium,
Hoc ægritudinem ad medendam invenerunt.

Nam corporis quoque, vinum est sanitas. *Morbis enim melancholicis (& nos experti sumus,* ait, Lipsius noster) *aut frigidis medetur.* Nam ventriculi calorem adjuvat, arterioso sanguini spiritum & materiam confertam subministrat, qua crassior in venis sanguis percoquitur, omnia membra animalis incalescunt, & vis nutritiva per omnes corporis partes dispersa robur & vigorem accipit. In partem quoque viventis materia vini abit: neque facilè Hieronymo Mercuriali crediderim, qui vinum non alere, sed alimenti tantùm esse vehiculum contendit. Placet magis quod docet, puto, experientia & Galenus; qui vinum facillimo negotio in substantiam viventis facessere credit. *Avium caro non magno negotio,* inquit, *vinum omnium minimo assimilari potest.* Vnde & falli videntur qui ipsum ad pharmacopœas relegant, & inter medicamenta ponunt. Nam esse alimentarem potum, inde intelligitur, quia medicamenta solent esse ingrati saporis, ut rarò & parcè ab hominibus sumantur; vini autem sapor gratiam & illecebram maximam habet. Vt Aristoteles dicere ausus sit: *Omnes homines opsonijs, vinis, Venereis, neminem dolore oblectari.*

Lipf. ad Senec. de tranquil. c. ult.

Galen. lib. 3. de temper.

Arist. lib. 7. c. 14. Ethic.

Vnde nec placet doctissimi Vallesij paradoxum, qui vulgare istud, *Vinum est lac senum,* verum esse negat. *Vinum esse lac senum, non valde probo,* inquit. *Censeo potiùs senibus sensim esse dandum dilutius, usquedum in extremo senio constitutus, toto vino detracto, detur pro eo mulsa, aut decocta aqua.* Rationem istam habet. Quia si vinum meracum corpori senili & frigido infundatur, periculum est, ne calore suo calorem naturalem extinguat, calefaciendo & evaporando tenue quod restat humidi primigenij, quo calor naturalis alebatur; veluti flammula lampadis emoritur, si quis carbonem ardentem inijciendo, oleum exsiccet; qua etiam comparatione alicubi usus est Aristoteles.

Vallef. c. 29. Phil. sacræ.

Arist. sect. 3 Problem.

Sed cur non potiùs hîc audimus Galenum? *Vinum,* inquit, *ut pueris adversissimum, ita senibus quàm aptissimum est.* Idem quoque Coi, & Latini Hippocratis, ac passim Medicorum sensus.

Galen lib. 5 de sanit.

 Et

Et nonne natura etiam, ſine alio Medico præceptore, ſenes hoc docet? Naturaliter enim meracum avidiùs quàm dilutum bibunt, ut ſenilem & ſegnem ventriculum excitent; ſicut annoſi Muſici etiam neſcientes, altiùs & vocaliùs intonant, ut vincant duritiem ſui auditûs, inquit Plutarchus.

Hinc Homerus, qui mira arte & ingenio unicuique perſonæ, quod maximè decet & convenit, accommodat, Neſtorem triſeclisſenem & Heroum vetuſtiſſimum, vini appetentiſſimum facit, ideoque poculum ejus tam curiosè, quàm Achillis clypeum deſcribit. Bibant ergo vinum ſenes, & quicumque ſenili & imbecillo ſtomacho, quales plerumque litterati, ſed moderatum. Hoc enim eas vires non habet (quod metuebat Valleſius) ut humidum primigenium ventriculi exhalet, ſed ſpiritu ſuo ſeipſum potiùs digerit, inquit Ariſtoteles, & calorem ventriculi excitat ac juvat. Vnde fractis jam in ventriculo, ejus viribus, ad hepar tranſmittitur, ut ex eo non crudo, ſed ſatis excocto optimus gignatur ſanguis, reparando in ſingulis partibus humido primigenio maximè idoneus. Nec modicum illud vini, quod temperantes litterati ſorbillant, facilè deſpumat in libidinem, cùm ſpumas & ſpiritus ejus, ſtudijs & ingenij igne in caſtas cogitationes facilè decoquant. Largiores verò hauſtus & invitationes, mentis & corporis oculos obnubilant. Poëtæ tamen pluſculum hîc ſibi indulgent, & *vinum*, *equum* ſuum eſſe jactant:

Οἶνος τοι χαρίεντι πέλει μέγας ἵππος ἀοιδῷ. Quod quidam ſic Latinè vertit:

Vinum equus eſt lepido magnus veloxque Poëtæ.

Niſi enim Poëticus furor vapore vini incendatur, languidus eſt & ambulat pedeſtris.

Poſſum nil ego ſobrius, bibenti
Martial. *Succurrunt mihi quindecim Poëtæ.*

Spiritus enim animales, ſpiritu vini raro & agili incitati, mobiliores & celeriùs diſcurrunt per cerebri amfractus & carnales, unaque promptiùs verborum fragmina & hemiſtichiorum, è ſellis memoriæ revehunt ante imaginationis conſpectum. Quod melancholia paululum calefacta etiam facit. Vnde Maracus,

racus, Poëta Syracuſanus, *nunquam præſtantior, quàm cùm mente alienaretur*, inquit Ariſtoteles. Æſchylus in popinis carmina ſua fundebat. Ariſt. ſect. 29. Probl.

Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus. Horat.

Et ipſe Epicuri de grege porcus: Iuvenal.

——— *ſatur eſt, cum dicit Horatius, Ohe.* Quippe, Horat.

Nulla placere diu, neque vivere carmina poſſunt,

Quæ ſcribuntur aquæ potoribus.

Ita boni iſti Caſtalios ſuos fontes in vini amphoras convertebant, Hâc etiam licentiâ Poëticâ turba illa Italorum Poëtarum nuper abuſi: inter quos Princeps & *Archipoëta*, lauro, braſſicâ, pampino à ſocijs creatus coronatuſque, Camillus Quernus Apulus; quòd non minus facilis & extemporalis in effundendis verſibus, quàm infundendis cyathis eſſet. Hic eſt, qui Leoni x. cænanti adſtans, & à Pontifice, qui fabulis & familiaritate eruditorum delectabatur, juſſus diſtichum extemporale de ſe expuere, ſubitò hexametrum iſtud fudit,

Archipoëta facit verſus pro mille Poëtis.

At cum aliquantiſper in pentametro hæſitaret, ſuggeſſit ei feſtivè ex tempore Pontifex:

Et pro mille alijs Archipoëta bibit.

Sed tales à viris honeſtis & eruditis minimè imitandi. Sapientem potiùs audient. *Quàm ſufficiens eſt homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non ſenties dolorem.* Vbi largiùs autem fortè ad extinguendam ſitim & ventriculi æſtum, hauriendum eſt, ferocia ejus lymphis caſtranda, ſi cui natura fervidior, & à pruritu Veneris eſt metus.

ARTICVLVS IX.

An varietas cibi ac potus utilior, quàm ſimplicitas.

S*Anus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet, ac nec Medico, nec iatralipta egere*, inquit Celſus. Ac deinde: *Nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: interdum in convivio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere: modò plus iuſto, modò non amplius aſſumere: bis die potiùs, quàm ſemel cibum* Cor. Celſ. lib. 1. c. 1.

 capere:

capere: & semper quàm plurimum, dummodò hunc concoquat.

Favorabilia prorsus, & ad genium præcepta, sed pro sanis inquit; nam *imbecillis stomacho (quo in numero magna pars urbanorum, omnesq́; panè cupidi litterarum sunt) observatio maior necessaria est.* Nihilominus etiam istis utile non est, uni generi diætæ pertinaciter inhærere, sed alternare, ut unus cibus sit medicina alterius, & posterior naturam relevet, si quid noxæ, aut fastidij prior attulerit.

Sed hîc quærimus, an in eodem prandio, aut cæna, varietate ferculorum uti, pro sanitate sit, sive quis robusto, sive imbecillo stomacho fuerit.

Plut. lib. 4. q. 1. Sympos. Marcion apud Plutarchum, salubriorem varietatem existimat. Variæ enim sunt partes humani corporis, quarum una Plin. lib. 23. c. 1. isto, alia alio ciborum genere meliùs nutritur & gaudet. *Lactis potus ossa alit, frugum nervos, aqua carnes*, ait alicubi Plinius.

Argent. Comment. 3. in Arte Galen. Consentit ingeniosus & subtilis Medicus Io. Argenterius: *Natura unicum & uniforme nutrimenti genus aversatur*, inquit, *quare nec appetit, & proinde nec retinere, nec concoquere probè potest.*

Arist. sect. 1 Problem. 35. Aristoteles tamen varietatem illam apertè damnat. Ταραχώδης γὰρ, καὶ οὐ μία πέψις, *Turbulenta enim, nec uniformis ea concoctio est*, inquit. Et Hippocrates *panem & mazam, atque his finitima; quibus homines copiosè & semper uti solent*, in cibo maximè laudat; quia *nihil habent intemperati neque vehementis, sed omnia unum fiunt, & simplex, & validum.*

Non sic in turba, & diversissima temperie ciborum. Vbi etiam qui concoctu erit facilior, citiùs ventriculo elabi festinabit, turbabitque ceterorum nondum perfectam concoctionem, crudosque secum in intestina abripiet; aut si ijs implicitus, expedire se è ventriculo non possit, torrebitur ultrà quàm maturitas chyli exigit. Deinde alimenta difformis temperamenti se mutuò corrumpunt, & obturbant, ait Aristoteles, ne facilè coalescere possint cum partibus viventis. Denique, si eligatur unicus & laudabilis succi cibus, jecur inde plurimum sanguinis, minimum bilis, melancholiæ, & pituitæ conficiet: ubi in varia ciborum farragine, affatim materiæ invenitur

venitur pro omnibus istis excrementitijs humoribus, quibus inquinatur puritas sanguinis. Nam licet, Hippocrate & Galeno fatentibus, bilis, melancholia, pituita non contineantur in materiâ ipsa cibi & potûs, sed ex cibo & potu à facultate jecoris fabricentur, perinde ac sanguis; varietas tamen illa humorum oritur ex materiæ diversa complexione, ob quam una pars in bilem, alia in melancholiam &c. aptior est transmutari. Vbi verò cibi multi & differentis temperiei in una ventriculi olla coquuntur, fieri non potest, quin plures partes humoribus excrementitijs generandis idoneæ reperiantur.

Verùm *experientia quotidiana hanc opinionem refellit*, ait Argenterius. *Nullus enim est, qui in quacumque cibatione non utatur pane, carne, oleribus, caseo, & vino absque aliqua concoctionis perturbatione.*

Sed ei Aristoteles fortè respondebit: In cibo & potu magnam esse vim consuetudinis, ut Medici omnes fatentur: proinde ab assuetis non fieri passionem. Et licet quotidiano victu aliquid de optima valetudine decerpatur, non tamen sentitur, nisi cùm detrimentum insigne paulatim factum fuerit.

Ne tamen nimis severi simus, & ut mensarum nostrarum consuetudini aliquid demus, varietas aliqua permittenda, ob duas causas.

Primò, ad vitandum fastidium, quod unitas ferculi facilè parit; sicque natura minus sumat, quàm ad omnium partium corporis nutrimentum necesse sit. Deinde varietas ista ad solutionem alui conducit, quam litterarum amatores duram sæpe & pertinacem experiri solent, ex vita sedentaria, & quia studium vapores attrahendo in caput, excrementa indurat, & aluum suspendit. Vnde inter fluxæ alui remedia, *Non uti cibis varijs*, ponit Hippocrates Latinus. Cor. Celsus lib. 1. c. 6.

Aristoteles quoque alio fine bellaria & secundas mensas primis adijci non abnuit, ἕνεκα τοῦ πιεῖν ἱκανὸν, *ut sufficienter bibamus*. Vult enim non tantùm inter prima fercula, sitis causâ, haustus aliquot interponi, sed in fine quoque mensæ cibum plusculum irrigari, & rorem istum bellarijs temperari. Arist. sect. 22. Probl.

In ista tamen ciborum varietate, proclivis est in crapulam & nimiam repletionem lapsus. Difficile enim est inter tot

 fercula

fercula & gulæ irritamenta, sibi temperare. Vnde lucta inter spiritum & carnem, etiam in viris spiritualibus, quam Augustinus etiam, tantus vitæ spiritualis Magister, adhuc in se confitebatur.

S. Aug. lib. 10. c. 31. Confess.

His tentationibus gulæ, *quotidie conor*, inquit, *resistere & invoco dexteram tuam ad salutem meam, & ad te refero æstus meos, quia consilium mihi de hac re nondum stat. Audio vocem iubentis Dei mei, Non graventur corda vestra crapulâ & ebrietate. Ebrietas longè est à me, misereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunquam subrepit servo tuo, misereberis, ut longè fiat à me.* Frigida ergo manu, & suspensa in Deum mente, viro religioso sumendus est cibus, cavendumque ne cùm putamus valetudinis, negotium agamus voluptatis. Vnde licet condimenta ciborum vetita non sint, *cùm sponsa in Canticis optet sponso suo dare poculum conditum*, inquit Victoria; periculum tamen semper est, ne blandimenta ista, quæ ad faciliorem cibi potusque descensum inventa sunt, ad plenitudinem nimiam & crapulam nos abducant; faciamusque, ut ait quidam, quod avari nautæ, qui plenâ etiam vecturâ, tamen onera nunquam reijciunt, & ita subinde onerant navem, ut pondere demergatur.

Cant. 8. Victor. Relect. de Temper.

Optimum igitur ad virtutem & corporis salubritatem fuerit Galeni consilium audire. *Non decet*, inquit, *propter sitim, sorbentium instar, totum calicem exhaurire, nec propter famem in conspectu omnium insatiabiliter ventrem explere. Sed danda opera est, ut omnibus unà cænantibus minus opsonij assumamus, & à cibis gulam nimium irritantibus abstineamus; moderatè interim vescentes ijs, quæ salubria habentur.* Et in istis etiam ipsis adducto animo oportet esse, nec nimis effundi; imitarique C. Lælium, illum à M. Tullio sic ubique laudatum, *qui veniebat ad cænam, ut animo tranquillo desideria naturæ satiaret*: non verò tumentibus buccis non tam edere, quàm tuburcinari, quod in Bœotis Menander ridet & carpit; indeque proverbium, *Porcus Bæotus*. Tales Aristoteles γαστριμάργυς *ventri furentes* appellat: *quales maximè*, inquit, *esse solent, qui valde servili sunt ingenio.* Quâ verecundiâ meritò omnes ab hianti ista ingluvie deberemus reprimi.

Galen. lib. de Curand. affect.

Cic. lib. 2. de Finib.

Arist. lib. 3. c. 13. Ethic.

Deligenda igitur statim in principio mensæ salubriora aliquot

quot fercula, ad quæ manum extendas, obfirmato adverſus cetera animo, & arridenti ac geſtienti verſus omnes patinas gulæ injectis maturè frenis. Sed & honeſtis fabulis avertere animum à patinis, utile, & uſitatum olim Philoſophis. *Sicut Lydij tempore famis, non comedunt niſi alternis diebus*, inquit Plutarchus, *reliquum verò temporis implent aleâ & luſibus, ut fallant interpellationem vacui ventris; ita viri litterati inter epulas propoſitionem aliquam Geometricam, aut Libellum verſare, aut lyram ſubinde tangere debeant, ut minus comedant.* Plut. lib. de Sanit.

De Geometrica tamen propoſitione, non omnino placet. Geometria enim, & figurarum omnis apparatus nimis multum habet imaginationis, & conſumit ſpiritus; velut etiam quidquid ingenio recenter fabricari, vel ex abdita memoria evocari debet. Res ergo faciles tantùm & in promptu poſitæ ſuper menſam tractari debent. Quales inter ſecundas præcipuè menſas, jucundæ diſputationes, *bellaria eruditorum* appellari ſolent. Quanquam hoc tamen etiam à me expertum: Ventriculi functiones minùs lædi gravibus diſputationibus & acri intentione mentis, dum adhuc cibus potuſque ingeruntur, & omnia adhuc in turba ſunt, ſidentibus gravioribus, & quæ leviora ſunt ſcandentibus; quàm mox à prandio aut cæna, quando omnia ſecundum æquilibrij leges diſpoſita quieſcunt, & ventriculus calore naturali ſpirituque collecto, primæ concoctioni incumbit. Tunc enim ſeriæ cogitationes ſpiritus ventriculi miniſtros confertim in cerebrum rapiunt & neceſſario calore ollam deſtituunt, maximè ſenſibili noxâ. Cæſar Macrinus conſilium illud Plutarchi ſecutus, cùm cibi vinique avidiſſimus eſſet, *convivio litteratos adhibebat*, ait Capitolinus, *ut loquens de ſtudijs liberalibus, neceſſariò abſtineret.* Iul. Capitol.

Religioſi verò, & Eccleſiaſtici quicunque magis pij, aut elegantes, Anagnoſten adhibent, qui è Libris ſacris, aut Hiſtorijs recitet aliquid ſuper menſam, ut pars animalis ad paſtum incurvata ſurſum revocetur, & mens unà cum corpore paſcatur. Hoc Auguſtinus, hoc Ambroſius, & SS. Patres factitabant, paulò quàm nos hic ſcrupuloſiores & conſcientiæ tenerioris. Nam in delectatione creaturæ, ſine relatione

ad

ad Deum, hærere, peccatum à Deo vindicandum exiſtimabant. Ideo pugnam & æſtum animi ſui explicans Auguſtinus. *Sæpe incertum eſt,* inquit, *utrum adhuc neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptuaria cupiditatis fallacia miniſterium ſuppetat. Ad hoc incertum hilareſcit infelix anima, & in eo præparat excuſationis patrocinium, gaudens non apparere, quid ſatis ſit moderationi valetudinis, ut obtentu ſalutis obumbret negotium voluptatis. His tentationibus quotidie conor reſiſtere.* Vnde alibi monitum ejus. *Diſcernere ac noſſe debemus, quid neceſſitas refectionis, quid libido edacitatis expoſcat, quorum negotium eſt, contra concupiſcentem carnem ſpiritu concupiſcere, & delectari legi Dei ſecundum interiorem hominem, ejuſq; delectationis ſerenitatem nullis libidinoſis delectationibus nubilare.* Et ut doctrinæ & vitæ ejus ſanctitatem videas: *Quis mente ſobrius,* inquit, *non mallet, ſi fieri poſſet, ſine ulla mordaci voluptate carnali, vel arida ſumere alimenta, vel humida, ſicut ſumimus hæc aërea, quæ de circumfuſis auris reſpirando & ſpirando ſorbemus & fundimus?* Tam, inquam, averſus erat ab omni terrena voluptate, ut optaret, fauces non majori pruritu cibos in ſtomachum, quàm aërem in pulmones traijcere. Quod etiam inter Ethnicos cenſebant qui erectioris & ſupra vulgum animi. Nam Socrates voluptatem in cibo ac potu non deſiderabat, ait Plutarchus. Et de Lælio ſuo, cùm lapathum & olera hortenſia eſitaret, M. Tullius: *Non lapathi,* inquit, *ſuavitatem, acipenſeri Gallonij Lælius anteponebat, ſed ſuavitatem ipſam negligebat.* Vnde talium, & quotquot pluſculum auræ cæleſtis habent, menſæ breves ſunt, & dimidiatâ horâ, aut integrâ horulâ abſolvuntur. Quod etiam Medici ſuadent ad ſalubritatem, ut omnia ſimul concoquantur, & ne ſupervenientium cruditas præcedentium perturbet cocturam.

Aug. lib. 10. 31. Confeſſ.

Lib. 4. c. 14 contra Iul.

Cic. lib. 2. de Finib.

ARTICVLVS X.

Quo ordine ſumi debent à nobis alimenta.

POtum ſtatim initio menſæ propinare nemo probat, præter paucos, qui dicunt liquida citiſſimè digeri, ideoque præmittenda eſſe. Sic faciunt coci noſtri, dum aquam ollæ primùm infundunt, deinde elixandas carnes inijciunt. Verùm

Verùm aſotorum ſunt iſtæ leges, qui mente ſtatim capi, aut curarum obliviſci volunt. Vnde Homerica Helena, ut triſtitiæ nubem Telemacho & hoſpitibus ſuis diſpelleret, vinum ſtatim in principio convivij, & quidem medicatum appoſuit. Odyſſ. 4. Vinum enim, aut cereviſia vacuo & æſtuanti ventriculo infuſa, in vapores mox reſolvitur, qui in caput ſcandunt, & mentem alienant. Deſtillationes quoque generant, quibus nihil pernicioſius ijs qui Libris vacant. Vnde Plinius: *Vinum ieiunos bibere, novitio invento, inutiliſſimum eſt.* Plin.lib.23 c. 1. Inventum verò iſtud novitium, à Principatu Tiberij Cæſaris, de quo alibi Auctor idem: *Tib. Claudio Principe ante hos annos XL. inſtitutum, ut ieiuni biberent, potuſq; vini antecederet cibos; externis & hoc artibus, ac Medicorum placitis, novitate aliquâ ſeſe commendantium.* Lib. 14. c. 22. Sic Medici illi de corio & vitâ noſtrâ ludunt, & gloriæ ac vanitati ſuæ nos immolant.

Vt igitur in ventriculo bene temperato fames naturaliter ſitim præcedit; ita cibus ante potum præmitti debet. Nam ſi potus antecedat, nullo ciborum retinaculo frenatus, levi mutatione, è ventriculo in inteſtina elabitur, fruſtraturque fine ſuo; qui erat, macerare ac temperare cibum, ut uterque in unam maſſam fermentatus, verterentur ſimul in liquidum chyli cremorem, alendo animali idoneum. Vnde amicos invitando, naturâ duce, cibum præponimus potui: *Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.* Cant. 5.

Liquidus tamen cibus, ut juſcula & ſorbilia non malè vacuo ſtomacho committentur; quomodo illud Scholæ Salernitanæ ſcitum,

——— *à potibus incipe cænam*, Villanovanus interpretatur. Cibi enim liquidi non tam præcipiti curſu ſtomachum, quàm potus, deſerunt; quia craſſamentum aliquod habent, retinenturque pertinaciùs à ventriculo, quia materiam in quam calorem ſuum & vires diutiùs exerceat, continent. Hoc etiam commodi liquida iſta præſumpta præſtant, quòd inteſtina lubricent, & adſtrictæ alui dejectiones adjuvent.

Inter ſolidiores cibos Medici quidam, craſſos & concoctu difficiles præmittendos cenſent, quia ventriculus in fundo

 carnoſior

carnoſior & calidior eſt, ideoque validior ad conficiendum. Dicunt etiam ſe ordinem elementorum Mundi imitari, in quibus terra & craſſiora tenuioribus ſubſidunt. Videtur etiam Celſus approbare: *Cibus*, inquit, *à ſalſamentis, oleribus, ſimilibuſque rebus meliùs incipit.* Niſi *ſalſamenta* iſta, non carnes ſalſas, ſed colymbades & juſcula ſalſa ac pinguia Threvirus interpretaretur. *Primam enim*, inquit, *partem menſæ ſibi vindicant quæ ventrem movent; qualia ſunt juſcula ſalſa & pinguia.* Quapropter carnes ſalſas cum cerevisia Threvirus in finem vellet potiùs differri. Conſentit Galenus, qui *humida, pinguia, dulcia* præmitti vult, , ad lubricandam aluum. Hippocrates quoque, Galenus, ac Medici veteres leviorem & cocturæ facilioris cibum præmitti jubent, ut ſtatim atque percoctus fuerit, Pylorus, ſive Ianitor (quod eſt inferius ventriculi orificium) tranſitum ei aperiat, ut in inteſtina elabi poſſit, nec durioris cibi concoctionem expectare cogatur, & interea torreri ultrà quàm naturalis maturitas & perfectio chyli poſtulat; quod fieret, ſi durior cibus præmitteretur, & ventriculi fundum occuparet. Hac fortaſſe cauſa Romani ſub Cæſaribus, cænam à lactucis inchoare inſtituerunt, cùm majores eorum in finem rejeciſſent. Vnde quidam:

Cor. Celſus lib. 1. c. 2.

Galen. lib. 1 de ſanit. tuend.

Martial.

Claudere quæ cænas lactuca ſolebat avorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoet illa dapes?

Quia, inquam, lactuca, quamvis cruda, comperta eſt facilis digeſtionis, & minimo ſtatim calore emarceſcere. Ad hæc, lentitiam pituitæ in vacuo ventriculo reliquæ digerit, aluum ciet, & appetentiam cibi acuit, teſte Plinio. Ingentem apud Romanos gratiam adepta, poſtquàm ab Antonio Musâ Auguſti Medico tempeſtivè adhibita, Principi reddidit ſanitatem. Vtilis quoque caſtitatis & Muſarum cultoribus, præcipuè lactuca rotunda, minimâ radice, latis folijs, quæ Eunuchion vocatur, *quia hæc maximè Veneri refragetur*, ait Plinius.

Plin. lib. 19 c. 8.

In hac dilectum Adonin à Venere ſepultum Poëtæ ideo fabulantur, vocantque νεκύων βρῶμα *mortuorum edulium*: etſi omnium lactucarum eſu ſit jucundiſſima, ait Athenæus.

Athenæ. lib. 2.

Attamen non ſola lactuca, ſed integræ *menſæ, quæ vocabantur frigidæ,*

frigidæ, ut ostrea, echini, cruda omnia olera, tanquam levis armaturæ pedites, ab ultimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinent primum, ait Plutarchus, qui cum Martiali vixit. Nec tamen salubritas corporis inde quæsita, *sed commendatio ex novitate & soliti ordinis commutatione*, si Senecæ credimus. Plut. lib. 8. q. 9. Sympos. Senec. Epist. 114.

Paria tamen etiam Medici juniores, de substernendis cibis levioribus, censent; contra morem nostrum, qui primas mensas procinâ & bubulâ ferè oneramus, succedentibus ovinâ, vitulinâ, & volatilibus. Sed in reddenda ratione, videntur cum Medicis veteribus, supponere, inferius ventriculi orificium in fundo ipso esse, non in latere dextro; & situ quidem altissimo, ubi Vesalius & vera Anatomia eum ponit. Sed juvat verba ejus hic adscribere. Vesal. lib. 5. c. 3.

Alterum ventriculi orificium, inquit, *cibos in cremorem emutatos ad intestina transmittens (unde etiam πύλωρος Græcis, nobis autem Ianitor, & inferius os appellatur) in dextra eius sede consistit; non quidem, ut totus Anatomicorum chorus arbitratur, in dextræ sedis inferiori regione, sed in elatissima, dextroque ventriculi lateri proxima.* Et causam, cur ingeniosa natura eum ibi posuerit, subnectens. *Non enim sat erat*, ait, *mutuò è directoq; hæc orificia invicem non opponi, ne cibus adhuc immutatus, ocyus è ventriculo laberetur; verùm inferius à superiori remotiùs abduci oportuit, & ex elatiori quoque ventriculi sede explantari, quo minùs cibus sua gravitate ventriculum subterfugeret; sed tunc primùm confectus & in cremorem exquisitè mutatus, ventriculi potiùs excernendi robore, quàm suo pondere, in intestina propelleretur.* Verùm etiam oculis res ista spectari meretur. Turpe enim est, nescire quid, aut qualis stomachus noster, de quo nobis tam sæpe sermo: à cujus valetudine, totius corporis vigor & salus suspenditur, cùm omnibus membris præcoquat alimentum. Vnde non tantùm communis coquus, sed etiam *Rex corporis* à quibusdam, inquit Vesalius, appellatur.

Vide igitur Lector, apud istum Anatomicorum Principem Lib. v. Figuram xv. Spondeo, non te vidisse, & cum cura inspexisse poenitebit. Ibi autem cernes ventriculum instar sacci oblongi jacentis, & protensi à latere hominis sinistro ad dex-

ad dextrum; ſic tamen, ut ſiniſtra ejus pars, quæ obtuſior & capacior, aliquanto depreſſior ſit, quàm dextra, quæ molliter ſurſum in acumen aſſurgit. Superius ejus orificium qui propriè dicitur ſtomachus, per quem cibus è ſumma gula illabitur in ventriculum, non perforat ventriculum in medio ſed declinando pauliſper in ſiniſtrum latus. Nec Ianitor ſive orificium inferius reſpondet è regione orificio ſuperiori, ſed eſt in ſummo gibbo ſeu acumine lateris dextri; nec aliâ ratione vocatur orificium inferius, quàm quia reflectitur in inteſtina inferiora, & per ipſum in iſta delabitur chylus. Aliàs enim altiorem ſitum obtinet, quàm orificium ſuperius, mirâ naturæ & Dei providentiâ. Si enim introitus cibi in ventriculum eſſet elatior, quàm exitus, è pleno ventriculo cibus indigeſtus, per Ianitorem vi exiliret; ſicut in aquæductibus artificialibus, aqua è tubis fontium in altum compreſſa ſalit, ſi ſcaturigo, unde aqua deducitur, altior ſit quàm orificium fontis.

Ex tali autem ventriculi conformatione, etiàm patet, non neceſſariò priùs exire è ventriculo quod priùs ingeſtum fuit. Nam cibus qui per ſuperiùs orificium primus in ventriculum decidit, gravitate ſuâ imam illam & ſiniſtram ventriculi capacitatem petit; id eſt, locum à Ianitore & ab exitu remotiſſimum. Cibus verò qui poſteriùs ſuperijcitur, neceſſariò in dextrum latus verſus Ianitorem magis declinat, & januæ quâ exeundem eſt, magis appropinquat.

Porrò poſt aliquantum cibi, infundendus eſt potus, ſed Græcantium more, parvis hauſtibus, ut cibus potiùs irrigetur quàm inundetur: juxta Salernitanam legem, *Inter prandendum ſit ſæpe parumq́, bibendum.* Sic enim cibus potuſque in unum φύραμα *Maſſam*, ad chyloſin perquàm idoneum, commiſcentur. Aliàs, ubi magnis hauſtibus certatur, & voluptatis, non ſanitatis cauſa agitur, nihil ferè refert, cibus, an potus præcedat, & inter cibos, graveſne an leves; cùm omnia in ventriculo natent, & juxta naturales æquilibrij leges, quod gravius eſt, in fundum deſidat. Et inde eſt, ut quia ficus graves ſunt, in liquido ventriculo mergantur, & *noviſſimè eſitatæ, ultima*

tamen

tamen evomantur, ait Aristoteles. Sed tam humidæ mensæ nec Theologicæ, nec Philosophicæ sunt, nisi fortasse Epicureorum. Arist. sect. 22. Probl.

Statim post primum cibum, cerevisiam præmittere vino, ut Belgæ solemus, magis probat Villanovanus: quia vinum penetrabilius, & periculum est, ne avehat secum in intestina superfluitates (quibus vacuus ventriculus abundare solet) & vnà illud modicum cibi adhuc crudum, quod initio præsumptum fuit. Celsus & quidam alij suadent haustu aquæ frigidæ, aut certè tenuis & frigidulæ nostræ cerevisiæ claudere refectionem, ad constringendum supernè ventriculum. Hoc enim concoctionem roborat, exhalationes, ne in cerebrum evolent, comprimit, & alui dejectionem magis strenuam facit. Vnde huic etiam fini, *aliquid astringens post cibum sumere*, Galenus monet. Similiter & *stomachum roborantia, ut mala, pira, & Punica*. Quod Hollandis nostris malophagis non displicebit, nec nos abhorremus. Galen. lib. 6 de sanit.

Non miretur quisquam Philosophum ad ista raptim descendere. Eruditorum enim valetudo & longa vita Reip. necessaria est, quam multi & studiorum intemperantiâ, & diætæ neglectu corripere solent, crudique in sepulchrum decidunt, antequam studiorum ipsorum fructus, Resp. potuerit decerpere. Vnde nec pigebit, à summo Philosopho Platonico etiam ista addere. *Cibus esto duplus ad potum, panis duplus & sesquialter ad ova, triplus ad carnes, quadruplus ad pisces, herbas, fructus humidiores. Ne incipiat à potu mensa, neque potus sit semel uberior. Semper stypticum aliquid* (quod etiam ex Galeno paulò antè dicebamus) *absque potu, vel modico, sequatur mensam.* Marsil. Ficin. lib. 2. c. 6. de Vita produc.

Panis autem, inquit Galenus, *is saluberrimus est homini neque iuveni, neque exercitationibus dedito, qui tum salis, tum fermenti habet plurimum, maximeq́ fuerit, antequam assetur, subactus.* Salem autem pani addendum esse significare volebant veteres, dum in eodem templo semper apud Cererem, Neptunum collocabant, ait Plutarchus. Sit etiam triticeus, nec omni furfure excribratus, sed miscellaneus. Furfur enim aluum obstinatam relaxat, quia *aliquid facultatis detersoriæ habet*, ait Galenus. Galen. lib. 1 de Aliment.

 Vnde

Vnde intestinis exasperatis, celeris eorum fit deiectio. Quia verò panis ceteris omnibus cibis permiſcetur, Scriptura panem pro omni cibo uſurpat. Deinde regem ciborum appellare jure poſſumus, quia *mediocritatem omnino & tenuium & craſſorum tenet*, inquit Valleſius, *facultatum medicamentoſarum maximè expers, & merè alimentum.* Eſt enim *moderatum quiddam*, addit, *neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccum, neque facultate medicamentoſa expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud eiuſmodi faciendi. Sed ſi tantillum, inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur.* Firmitatem quoque ceteris alimentis fluxis & imbecillis præcipuè præſtat, ut corpori noſtro affigantur, & hæreant pertinaciùs. Vnde meritò Ezechiel *baculum panis*, quo membra invalida ſuſtentantur, David *firmamentum panis*, appellat. Et antè, inter laudes Creatoris ponit, quòd *pane cor hominis confirmet.* Chriſtus etiam *panem quotidianum* petere nos docuit; quia cibus iſte unus ſine alijs ſufficit, non alij ſine ipſo. *Qui enim pane parciùs utuntur, copiosè autem carnibus aut piſcibus*, ait Lemnius, *corpore efficiuntur laxo, carne fluida, halitu graveolenti ac vitioſo;* qualis in Poëta Euripide olim notatus.

Valleſ. c. 27 Phil. ſacr.

Ezech. 4. Pſal. 104.

Luc. 11.

ARTICVLVS XI.

Plurimi Medici ſuadent cænam largiorem prandio.

MVlti olim Philoſophi, ut diem totum ſtudijs vacuum haberent, menſas in veſperū differebant, aut in prandio *non niſi mel ex pane lingebant, quod non multam concoctionem deſideraret*, inquit Thriverus. Chriſtiani quoque veteres jejunia ſua non ante veſperam ſolvebant: & hodie etiam tam longum jejunium tolerabile eſſet, niſi gulę intemperantia mutaſſet conſuetudinem. Quòd enim nunc ſæpius in die venter nos interpellet, eſt, quia conſuetudo nos fecit ejus debitores. Sanè Cor. Celſus ſuadet, ſaltem hieme, *ſemel die cibum capere, niſi ſi venter nimis adſtrictus eſt.*

relem. Thriver. in Celſ.

Celſ. lib. 1 c. 3.

Sed fruſtrà hodie tentemus homines ad victum tam caſtigatum reducere: & re verâ pleriſque utilius eſt, bis modicé,

quàm

quàm semel plenissimè corpus reficere. Calor enim naturalis sub ista plenitudine obruitur, aut vix respirat; & ignis luculentior est, si paucis per intervalla lignis eum nutrias, quàm si magna simul strue eum opprimas. Longa deinde inedia ventriculum cruditatibus pascit, & bilem auget. Hinc gallinæ ab incubitu, & longâ fame furunt, sues & canes à partu famelicæ, iracundæ & impatientissimæ sunt. *Vetus adagium est*, ait Sosia Plautinus, *fames & mora bilem in nasum conciunt*. Nam tempore famis, cibus antea sumptus immodicè coquitur, & in bilem vertitur. Plaut. Amphi.

Prandeamus igitur & cænemus, quamdiu sani sumus. Sed si Hippocratem, Galenum, Philosophos pænè omnes audiamus, inquit Villanovanus, cæna largior erit, quàm prandium. Imò, *si prandet aliquis, utilius est, exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, sine potione sumere*, ait Celsus. Prandium enim tanquam leve quoddam & perfunctorium jentaculum soli sumebant, cænam verò, tanquam plenam & legitimam refectionem, in multorum cœtu: unde cæna quasi κοινὴ dicta, id est, *communio*, seu multorum convivium. Hinc de prandio suo Horatius: *Pransus non avidè, quantum interpellet* (hoc est, impediat) *inani Ventre diem durare*. Nam bolos tantùm aliquot latranti stomacho objiciebant, ut impatientiam ejus solarentur magis, quàm ut implerent ejus appetitum. Hinc de avunculo suo Plinio seniore Plinius junior: *Cibum interdiu levem, veterum more sumebat*. Idem quoque Cæsarem Augustum factitasse notat Beroaldus. Quia verò prandium istud olim circa meridiem, ut nos, sumebant, Suetonius *cibum meridianum*, antiqui *merendam* appellabant. *Merendam antiqui dicebant pro prandio*, inquit Festus, *quòd scilicet medio die caperetur*. Cor. Cels. lib. 1. c. 3. Horat. lib. 1. satyr. 6. Plin. Epist. ad Macrum Suet. Aug. 78.

Siccum autem prandium ideo jubet esse Celsus, quia nihil aut minimum inde exhalat in caput. Vnde libera studiosis mens usque ad cænam; nec augentur sic, sed siccantur potiùs destillationes. Experientiâ quippe cognitum est, modico & sicco ientaculo consumi catarrhos, & tamen unà astrictæ alui dejectiones incitari; quod multi experiuntur. Potentiùs

autem

autem & certiùs id fiet, si mora, & id genus lubricantia alvum & celeriter transeuntia, æstate primo cibo assumantur. Vnde monitum Horatij jam intelligitur ——— *ille salubres*

Horat. lib. 2. satyr. 4.

Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.

Vult enim, opinor, prandium, seu primum diei & leve illud ientaculum, finiri, hoc est absolvi solo mororum rorulentorum esu, quæ manè ante ardorem solis colligantur. Renuit verò (si Medicus est) prandia sua æstiva finire, sive claudere moris, quæ priori cibo superijciantur. Nam *mora celerrimè pertranseunt*, ait Galenus, *cibisq; alijs præstant, si in ventriculum purum inciderint, & sumpta in primis epulis fuerint. Quòd si post alios cibos sumantur, aut pravum succum in ventriculo offenderint, celerrimè computrescunt cum alijs cibis*,

Galen. lib. 2. de alim.

Quia autem veteribus illis molestum erat sem-inani ventre durare ad solis occasum, cæna in horam diei decimam, deinde in nonam, id est tertiam pomeridianam retracta est:

Martial.

Imperat extructos frangere Nona thoros.

Hinc Belgæ Gallizantes adhuc hodie prandij tempus, *Nonam* vocant, nomine à Romanis olim in Belgio dominantibus retento. Dividebant autem Romani diem artificialem semper in duodecim horas; quæ æstate longiores, hieme necessariò breviores erant.

Cur verò Medici magis probent cænam largiorem prandio, duplex est causa. Primùm, quia duplo longius est tempus inter cænam præcedentis diei & prandium sequentis, quàm inter prandium & cænam ejusdem diei: igitur largior cæna faciliùs & perfectiùs longiori illo tempore concoquetur. Concoctio enim spatio indiget. Deinde nox & somnus cænam excipit; somnus autem ventriculum roborat, & concoctionem adjuvat. Calorem enim & spiritus ab organis sensuum & superficie corporis, ad centrum & partes vitales revocat. Adde jam, mentem & omnes sensus nocturno somno sopitos non distrahere animam, quo minùs totâ virium mole in concoctionem & operationes vegetativas incumbat; cùm à prandio, studia & cogitationes pomeridianæ digestionem

nem interpellent. Hinc Cardanus Medicus filium Medicum instituens, *Prandebis*, inquit, *pane & modica carne, vel pisce asso, bibes parcissimè: cæna sit ad satietatem.*

ARTICULUS XII.

Litterarum tamen studiosis cæna prandio parcior & siccior convenit.

LArgior enim cæna hanc noxam habet; quòd multi & conferti vapores ex ea tanquam ollâ bulliente, tempore somni exhalent in caput; unde catarrhi & vertigines, maximè ubi cænæ nostræ plusculum madidæ sunt, aut fumantes. Hinc Laurentius ait, nihil perniciosius esse catarrhosis (quales plerique verè & ex professo studiosi) quàm bibere proximè antequam quis cubitum concedat. Cui malo veteres illi Græculi, Græcantes & bibaculi, remedium ab hedera, myrto, rosis petebant, quibus se inter pocula coronabant. Quos imitari invicem se hortantur asoti illi apud Sapientem: *Vino pretioso & unguentis nos impleamus. Coronemus nos rosis, antequam marcescant.* Hederam enim, myrtum, & rosas frigerare & astringere spiritum vini, lenireque æstum capitis censebant. Sed hederam præcipuè, ideoque eâ Bacchum suum coronabant. Nam *hederæ natura est*, inquit Tertullianus, *cerebrum ab heluco* (id est, crapulâ, & gravedine capitis) *defensare.*

Andr. Laurent. lib. de Catar c. 5.

Sap. 2. Athenæ lib. 15.

Tertull. c. 7. de Coron. milit.

Sed præstat vitare causas, quàm quærere remedia malorum. Vnde Musarum cultoribus suadeo universim, cænâ leviore, quàm prandio defungi, imitarique Platonem, cujus cæna, ut olim inter Philosophos ferebatur, efficiebat, *ut homines manè bene valerent*. Cerebrum quippe litteratoribus plerumque friget, consumptis per meditationes spiritibus, qui ipsum calefactabant: unde halitus ex cæna copiosiore in caput scandentes, facilè refrigerantur, & repluunt in destillationes. Tempus enim inter cænam & somnum nimis breve est ad halitus illos digerendos, aut dissipandos, ne tempore somni in nubem coëant. Prandium verò capiti minus nocet, quia tempore po-

meridiano homines vigilant, ore aperto loquuntur, excreant, liberiùs reſpirant, pori corporis motu & calore hiant, ut faciliùs undique cibi potuſque exhalationes in auras exſpirent, & deſtillationum vertiginumque materiam conſumant. Quid alijs neſcio, certè ſic mihi uſu venit. Inde fortaſſe illud quod ex Avicenna doctiſſimus Victoria refert: *Veteres non niſi in prandio uſos carnibus, in cæna verò ſolo pane.*

Victor. relect. de temper.

Aut ſi paulò largior cæna placet, piſces minori onere ſtomachus nocturnus feret & digeret, quàm carnes. Imitaberiſque Luſitanos quoſdam, qui Antuerpiæ & alibi, ut audivi, piſces toto anno veſperi obſonant. Egregiè defenſi à Clariſſimo Medico, & eorum conſanguineo, Lud. Nonnio, qui docet præcipuas veterum cænarum lautitias piſcibus conſtitiſſe; ſaluberrimos & commodiſſimos eſſe, non quidem Athletis & agricolis, qui multo & craſſo ſanguine ac viribus indigent, ſed *ijs qui forenſem vitam, qui otia, ac ſtudiorum amœna ſectantur.* Piſces enim, ſaltem ſaxatiles & marini, *ſanguinem*, inquit, *laudabilem, inter craſſum & ſeroſum, medium ſuppeditant.*

Lud. Nonnius c. 8. Ichtyophag.

Deinde hac de cauſa litterarum ſtudioſis cæna levior eſſe debet, quia qui verè & inſigniter docti eſſe volunt, lucubratores antelucani, & lectis ſuis leviter affixi eſſe debent: quod difficulter à pigritia ſua impetrabunt, ſi cænâ pleniore ſint onuſti. Audient itaque præceptum Salernitanum:

Vt ſis nocte levis, ſit tibi cæna brevis.

Suet. c. 21

Idem Ariſtotelis in Problematis fuit conſilium; & Domitianum Cæſarem ei potiùs acquieviſſe, qui *prandebat ad ſatietatem, ut non temerè ſuper cænam, præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam ſumeret*, narrat Suetonius. *Cum tamen ex more veterum, levis cibus & facilis interdiu ſumeretur*, addit Beroaldus.

Andr. Laurent. lib. de Catar. c. 5.

Imò ne quidē in prandio ad ſaturitatē replebuntur litterati, ſi non mali Medici audiant conſilium. *Catarrhis obnoxij*, inquit Laurent. *nunquam ad ſatietatē repleantur, ſed reliquijs deſiderij adhuc in anima prurientibus à menſa conſurgant.* Et de cæna deinde addit: *Neque dubium eſt, quin ſi omni ſeptimana ſemel à cæna abſtinerent, plurimum*

plurimum commodi perciperent. Et universim oraculum Hippocratis est, ἄσκησις ὑγίης, ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων *studium sanitatis est insatietas cibi, & impigritia laboris*.

Præcepto igitur Platonici Philosophi acquiescimus: *Mensæ tibi sint in novem diei horis duæ, & utrobique parcæ; parcior verò cœna.* Marsil. Ficin. lib. 2. c. 6. de Vita pro-
Hæc quippe est illa laudata olim cœna Platonis, ex qua quispiam etiam postero die bene haberet, ut ait Plutarchus. Hæ sanctorum Monachorum cœnæ, *quæ animos non demergunt profundo somno, nec inquietant portentosis imaginibus, sed levi tantùm ac in superficie fermè hærenti salubriter corpus reficiunt*, inquit Chrysostomus. Chrys. homil. 14 in 1. Tim. Et ante eum Sirachides: *Vigilia, cholera, & tortura viro infrunito* (Græcè ἀπλήστῳ, inexplebili) *somnus sanitatis in homine parco*. Græcus magis disertè, ἐπὶ ἐντέρῳ μετρίῳ, *in intestino moderato*, quod nempe vespertinâ cœnâ non nimiũ se replevit. Eccli. 31.

Prandium verò, etsi pleniusculum, horis tamen pomeridianis à ventriculo non invalido facilè concoquitur, & corporis firmitati ac valetudini concoctio ista magis, quàm nocturna, facit. Dicat Plinius: *Somno concoquere, corpulentiæ, quàm firmitati utilius. Ideo Athletas malunt cibos ambulatione perficere*. Plin. lib. 11. c. 53. Experimur quoque, tribus circiter à prandio elapsis horis, ubi prima chyli cruditas victa, nihil, aut minimùm ventriculi actionem interpellari à studijs & operationibus mentis. Vnde justa refectio meridie assumpta, non tanto obstaculo est, quantum Medici quidam clamant, pomeridianis studijs.

De prandijs tamen Philosophorum & sapientum loquimur, qui horulâ aut semihorâ expediuntur, non quæ in multas horas trahuntur, cum pernicie studiorum & sanitatis. Meliùs quippe omnia in ventriculo perficiuntur, si concoqui simul incipiant, nec dudum pòst cruda supercijciantur semicoctis. Nec enim parùm valetudini nocet, inquit Hippocrates, Hippocr. lib. de prisca Medic. ἐπὶ κοιλίην ἐπιζέσασαν καὶ ἐζυμωμένην *in ventrem bullientẽ & fermentatum* recentes cibos ingerere.

Senes autem non tantùm prandere & cœnare, sed etiam ientare vult Galenus. Parum enim & sæpe refici debent, ut sensim alatur, non obruatur modicus qui superest in ipsis ignis. *Tutius imbecillo seni*, inquit, *exiguum dare ter die, sicuti*

Galen. lib. 5. de Sanit. *Antiochus Medicus solitus est se cibare.* Iuvabit autem in exemplum Antiochi istius diætam ex ipso narrasse. *Circa tertiam, vel ad summum, quartam horam, Antiochus panem cum Attico melle sumebat.* Pro melle autem, Belgis sit butyrum, nullo aut modico sale aspersum. *Post sextam autem* (hoc est nostram duodecimam) *iam exercitatus & lotus prandebat mediocriter; primùm ijs sumptis quæ aluum deijciunt. Post hæc maximè piscibus, vel quos saxatiles vocant, vel qui in alto mari degunt. Rursus in cæna à piscium usu abstinuit: sumpsit autem aut far cum mulso, aut avem ex iure simplici. Qua quidem victûs ratione, sensibus & membris omnibus integris ad extremum duravit.* Quare autem *in iure simplici* aviculam illam vespertinam Medico-Philosophus iste sumebat? An quia Plinio fortasse credebat, *homini cibum utilißimum esse simplicem, & acervationem saporũ pestiferam, & condimenta perniciosiora?* Nam etiam Galenus attestatur, inquit Thriverus, *aromata ægriùs concoqui, quàm ipsam carnem. Quoniam rudis ferè est horum substantia, quæ plus negotij ipsâ carne exhibet; sicut & omnis alia herba, etiam calida: quanquam rudis aliquis, hæc similia ad carnium concoctionem multum momenti habere putet.*

Plin lib 11. c. 53.

Cels. lib. 1. c. 2. Vnde *condita omnia duabus dè causis inutilia sunt*, ait Hippocrates Latinus, *quoniam & plus propter dulcedinem assumitur, & quod modò par est, tamen ægriùs concoquitur.* Aromata deinde ardentibus spiritibus caput petunt, ideóque incommoda studiosis. Ob has fortasse causas, in omnibus quæ describit convivijs, Homerus ciborum copiam videtur condimentis & lautitijs prætulisse.

CAPVT III.

De chylosi, seu prima concoctione quæ fit in ventriculo.

TRes alimenti principales concoctiones sunt, χύλωσις *chylosis*, χύμωσις *chymosis* sive αἱμάτωσις *sanguificatio*, & ὁμοίωσις *aßimilatio*, quæ fit ab unaquaq; parte viventis, cùm alimentum sibi assimilat, ut facessat in substantiam ejus. Hæ porrò concoctiones, tanquam dominæ, suas admini-

administras habent, & unaquæque tres, vim attractricem, retentricem alimenti, ac expultricem superflui.

ARTICVLVS I.

De vi alimenti attractrice.

Asclepiades alimentum à partibus viventis attrahi negavit, *impudenter* & contra sensum, inquit Galenus. Quomodo enim in summa cacumina arborum terræ succus perveniat, nisi vis aliqua eò attrahat? Nam grave corpus nunquam sponte suâ in altum subit. Palàm etiam est, ventriculum cibos ex ore attrahere; aliquando tam avidè, ut nobis retinere conantibus, vi eripiat. Orexis enim cibum *ἁρπάλεον rapidum* facit, ut loquitur Homerus. Imò in magna & latranti fame ventriculus, tanquam canis ad suspensum in sublimi bolum, se erigit, ait Galenus, ut cibum è faucibus deripiat. Iuvatur autem à circularibus villis extremis tunicę œsophagi, qui contractione suâ detrudunt, quod ventriculus attrahit. Est præterea ad laryngem in primo introitu œsophagi, musculus & velut spincter quidam, quem laxamus & constringimus, quando deglutire volumus. *Cùm enim homo sit animal politicum*, ait Laurentius, *ad contemplationem & actionem, non oportebat, primum cibi ingressum, & postremum excrementorum exitum esse perpetuum, ut in plantis, sed ex eius arbitrio pendentem.* Andr. Laurent. lib. 9. c. 26. Anat.

Erravit ergo Cicero, cùm *agitatione & motibus linguæ cibum depelli & quasi detrudi* in stomachum, dixit. Iuvat hoc quidem aliquid, sed præcipua causa est in illa vellicatione & attractione stomachi, quam per fibras ejus rectas fieri docet Galenus. Contrahunt enim se fibræ rectà sursum per œsophagum usque ad gulam extentæ, ut è faucibus in ventriculum cibum detrahant. Cic. lib. 2. de Natur. deor.

Arbores verò sine ulla radicum, aut fibrarum contractione, immobiles alimentum è terra sugunt. Vnde ista arborum attractio vocatur à Fracastorio *simplex*; altera in animalibus, *organica*. Hæc enim motu locali alicujus organi perficitur: prior verò similis est virtuti, qua simplici effusione Fracast. c. 12. Sympath.

 qualitatis

qualitatis tractoriæ, magnes immobilis trahit ferrum. Vnde magnetica appellari poteſt. Tali etiam virtute pars unaquæque animalis, ſanguinem è venis ſugit; & ſibi apprimit,ut percoctum & condenſatum in ſubſtantiam ſuam tranſmutet.

Potus eâdem vi, ac per eundem œſophagi canalem,in ventriculum detrahitur, ut cibus non aſſetur, aut frigatur, ſed elixetur cum potu. Ridiculum enim eſt, inquit Ariſtoteles, quod cenſuit Plato: cibum in ventriculum, potum verò in pulmones per aſperam arteriam deſcendere. Si enim modicâ interdum è cerebro defluxione ſuffocentur pulmones, quomodo aliquot pocula vini ,aut cereviſiæ poſſint perferre? Sed tamen Platonem hîc adverſus diſcipuli Ariſtotelis ſolennes calumnias defenſat Galenus. Non enim cenſuit Plato, inquit, univerſum potum in pulmones per mediam aſperæ arteriæ laxitatem deferri, ſed pauculum humoris per parietes, tanquam delinimentum quoddam ſenſim defluere: *quod veriſſimum*, ait, *& rationi conſonum eſt. Nam ſi ſitibundo animali coloratam aquam propines, ac deinde jugulatum diſſeces, pulmones ejus eodem colore tinctos invenies.*

Arist.lib.3. c.3.de Part. animal.

Galen.lib.3 de Placit. Hippocr. & Platon.

Vt autem homines & bruta lubentiùs cibum potumque ſumerent natura in gulâ (id eſt ſummo orificio œſophagi, ſive canalis à gutture ad ventriculum) delectationem conſtituit, quâ blandè pars ea titilletur, & ad traijciendum alimentum invitetur. Pulchrè, ut ſolet, S. Auguſtinus: *Alimentorum ſuſtentaculis indigemus. Si ſuavia non ſint quæ ore ſumuntur, nec ſumi poſſunt, & nauſeando ſæpe reſpuuntur, & pernicioſa ſunt cavenda faſtidia. Non ſolùm ergo cibo, ſed etiam cibi ſapore indiget infirmitas corporis noſtri; non propter exſaturandam libidinem, ſed propter tuendam ſalutem.* Aliàs, Chriſtianam & rationalem animam tam procul abeſſe debere, ut propter libidinem & voluptatem ſaturandam ſumat cibum,cenſet Auguſtinus,ut fidenter interroget: *Quis mente ſobrius non mallet, ſi fieri poſſet, ſine ulla mordaci voluptate carnali, vel arida ſumere alimenta, vel humida, ſicut ſumimus hæc aërea, quæ de circumfuſis auris reſpirando & ſpirando ſorbemus & fundimus?* Perpetua enim & conſtans ubique ejus Theologia eſt: *Multa à nobis licitè fieri per voluptatem, nulla propter*

S. Aug. lib.4.c.14. contra Iul.

Ibid.

pter voluptatem. Si enim in voluptate hæretur, ſine relatione ad finẽ quò referri deberet, inclamabit mox dilectus Chriſto Apoſtolus: *Nolite diligere Mundum, neque ea quæ in Mundo ſunt.* Diligit verò ea quæ in Mundo ſunt, qui ea propter ſe amat. Ea autem delectatio quæ in ſummo gutture ſentitur, tactûs potiùs eſt, quàm guſtûs. Vnde piſces, qui defectu linguæ, vix ſenſum ullum guſtus habent, voluptate tamen cibi non carent, quia *omnium ferè eſculentorum, in devorando, gulæ tactione, ſuavitas & gratia exiſtit*, inquit Ariſtoteles. Vt non immeritò appetentia inordinata hujus ſuavitatis, *gula* etiam appelletur, & à Cicerone *vitium gutturis*.

1. Io. 2.

Ariſt. lib. 4 c. 11. de part. animal.

Cic. Pro M. Cælio.

Hinc etiam quo boli & hauſtus ſunt pleniores, eo delectatio major, quia arctiùs gulæ tactum ſtringunt, & titillant vehementiùs. Celeritas quoque ſuccedentium bolorum voluptatem auget, quia multi contactus vicini & denſé ſuccedentes, inſtar unius plenioris ſunt.

Hanc gulæ voluptatem pertinere maximè ad ſenſum tactûs, inde quoque ſatis apertum; quòd res etiam inſipidæ, in tranſitu gutturis ſuam affricent voluptatem. Sic prunâ integra, aut ſolidi botuli lævore ſuo guttur perſtringentes, ſine ſapore tamen avidos gulones delectant. Vbi autem œſophagi & ventriculi orexis hebeſcere incipit, non ampliùs percipitur illa gulæ voluptas, ſed tota tunc cibi potuſque delectatio in lingua, palato & ore tantùm ſentitur ex ſapore, quem contrectat & percipit linguæ, aut palati guſtus.

Poſita autem eſt lingua in ore, tanquam in quodã atrio, ante fauces & œſophagi januam, ut guſtu ſuo ſapores exploret; ut ſi placeant, in ventriculum tranſmittat, ſi non, expuat. Quod enim linguæ & palato blanditur, ferè etiam ventriculum bene compoſitum, & hominem ſanum juuat.

In refrenanda autem illa vi attractrice, quando ſtomachus à præcedenti corporis exercitatione, aut jejunijs hiat & latrat, multum laborant pij. In meditatione ſua & ante ciborũ conſpectum, mira proponunt, & continentiſſimi futuri ſibi videntur; at ubi menſa ante oculos, & nidor afflavit nares, prurire primùm incipiunt, deinde ubi bolus unus aut alter irritauit

orexim,

orexim, excusso freno pars animalis toto impetu sæpe patinas involat, ut vix ulla vi à ratione possit retineri.

Talibus leges istas ponit Filius Sirachi: *Si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere.* Ac in fine mensæ: *Cessa prior causa disciplinæ, & noli nimius esse, ne fortè offendas.* Ne fortè etiam *oneretur corpus, & libertas animæ prægravetur*, ait S. Hieronymus. Liber enim homo superesse corpori suo debet, & licet non semper tam erectus, ut nubes superet & sidera vertice tangat, nunquam tamen luto suo immergi oportet. *Epulas igitur ante ora positas* (S. Augustini monitum est) *cum animi tranquillitate aspiciet*, & cunctanter ac cum frigore quod necesse decerpet. Vel si Galenum non tantùm valetudini, sed etiam honestati hic præcepta dantem, magis audire juvat; verba ejus antè recitavi Cap. 1. Art. VI. Sed δὶς καὶ τρὶς τὰ καλὰ *bis & ter quæ pulchra. Non propter sitim*, inquit, *decet, sorbentium instar, totum calicem exhaurire: nec propter famem, in conspectu omnium, insatiabiliter ventrem explere. Sed danda est opera, ut omnibus unà cœnantibus minus obsonij assumamus, & à cibis nimium gulam irritantibus abstineamus; moderatè interim vescentes ijs, quæ salubria habentur.*

Eccli. 31.

S. Hieron. lib. 2. c. 8. contra Iovin.

Galen. lib. de curand. affect.

Temperantia enim quantitatem, qualitatem, & modum sumendi ciborum moderari debet, ne in istis quæsita voluptas valetudini noceat. De quantitate & qualitate res est clara; sed modum etiam sumendi aliquid ad salubritatem referre, facilè ostenditur. Nam aviditas multum aëris unà cum cibo devorat, quem pleni boli, aut largi haustus, totum undique stringentes œsophagum, suo impulsu deprimunt in ventriculum. Vnde cibi & potus ab aëre intertexto prohibentur in ventriculi fundum desidere; ubi tamen vis concoquendi maximè viget. Deinde qui avidè vorat, non bene & minutatim cibum dentibus conficit; & hinc altera causa cruditatis, aut pravæ concoctionis. Exemplo luporum & carnivororum animalium, quæ idcirco Aristotele teste, longæva esse non solent. Qui tamen avidè comedunt, habentur in Belgio strenui operarij: nam labor impiger ventriculum vacuat & appetentiam acuit. Sæpe tamen hoc etiam fallit: nec

nec credo tam in alio opere, quàm dentibus ſtrenuum fuiſſe, illum Senatorem Romanum, quem Imp. Caligula Prætorem extra ordinem deſignavit; quia in publico epulo, avido & acri dente vorantem, & tuburcinantem conſpexiſſet. Suet. c. 18 Calig.

Bœoti olim ab iſta intemperantia infames inter Græcos fuerunt, ideoque *Bæotica ſus* adagio invaluit; quòd inſtar famelicæ ſuis, inflatis buccis ſuper menſam omnia commanderent. Et hinc ſtupor & hebetudo mentis, quæ ex multa repletione ſolet oboriri. Vt non de nihilo exiſtimet Eraſmus, Flandricum *Bot*, hoc eſt, *ſtupidus*, contractum eſſe ex *Bæoto*. Nam *huic linguæ proprium eſt*, inquit, *voces multarum ſyllabarum in vnam ſyllabam contrahere*. Eraſ. in Adag. *Bæotica ſus*

Conſtat etiam, addit, *vel ob Romanum Imperium latiſſimè propagatum, vel ob commercia negotiatorum, voces Germanicæ, Gallicæ, Britannicæ linguæ fuiſſe mixtas.*

Chriſtianus verò paulò ſpiritualior, ſublimiori cogitatione mentem & ſpiritum docetur patinis eripere. *Quando neceſſaria percipis alimenta*, ait devotus Rusbrochius, *animo ad Dei conſpectum ſublevato, cum Chriſto & Angelis omnibus diſcumbe inter ſodales, donaq́ & fercula ex Deo manantia ſuſcipe: ſic ſecundum hominem interiorem eſcâ reficieris æternâ.* Et Venerabilis Bloſius: *Quamvis aliquam delectationem terrenam inter edendum aut bibendum ſentias, non tamen intrò admittas, non ei inhæreas. Exquiſitas & ſuaves epulas vitiosè non requiras; imò tales tibi oblatas, pro Dei amore ſæpe intactas relinquas; cùm Dominus Ieſus felle & aceto potatus fuerit.* Alij tamen ſimpliciùs, & ne ſpiritum diſputationibus iſtis culinarijs & terrenis nimiùm implicent, jubent ſub uno ſimplici Dei obtutu & recordatione, ad appoſitos cibos indifferenter (modò non apertè valetudini noxios) extendere manum, & tanquam de Dei manu accipere. Et hac facillimâ praxi experiri ſe dicunt, citiùs ad cæleſtem quandam & firmam temperantiam, quàm violentis & fragilibus propoſitis, pervenire: *ſcientes, quoniam aliter non poſſunt eſſe continentes, niſi Deus det.* Quidquid ſit, *vitæ tamen auſteritatem*, addit Bloſius, *ne temerè amplexeris, licet pleroſque Sanctos vitam multùm rigidam duxiſſe cognoſcas. Nam illi à Spiritu ſancto pleniùs illuſtrati, ſciebant Deo* Rusbroc. c. 8. lib. de ſeptem cuſtod. Bloſ. c. 2. Inſt. ſpirit. Sap. 8.

placere, ut ita viverent. Ac poſtea: *Cilicium, durities lecti, eſus panis, potus aquæ, flagellatio corporis, ac ſimilia pro Dei honore purè peracta, ipſi quidem Domino placent, & ad carnem edomandam iuvenibus robuſtis non parùm proſunt: veruntamen verus Dei amor hominem multo viciniùs Deo coniungit, & carnis petulantiam citiùs efficaciuſq́; compeſcit ac ſuperat.* Imò ſine amore Dei fortiore, terrenarum & infimarum voluptatum iſti laquei abſolutè diffringi non poſſunt; ſine quo cilicia, flagella, jejunia fruſtrà ſunt. Vnde Propheta Sanctus, inter tentationum iſtarum laqueos ſe verſans & æſtuans, & à quo liberandus eſſet, intelli-

Pſal. 24. gens: *Oculi mei*, inquit, *ſemper ad Dominum, quoniam ipſe evellet de laqueo pedes meos.* Et jam victor ac liberatus exclamat: *Gloria*

Pſal. 3. *mea, & exaltans caput meum*: id eſt mentem, quæ eſt animæ caput, ait S. Auguſtinus; quam divinus amor elevat, & omnium terrenarum voluptatum deprimentibus ponderibus ſupereſſe & ſupervolare facit.

ARTICVLVS II.

Qua ratione alimentum coquatur in ventriculo.

IN plantis prima & rudis concoctio in radice, altera ſequitur in trunco, aut ſcapo, & inde alimentum in ramos, folia, muſcaria, ad ultimam & perfectam cocturam diſpergitur.

In animalibus os, aut aliud membrum ori analogum, primæ coctionis rudimentũ inchoat. Quibus ſunt dentes, cibum etiam comminuunt, ut promptiùs à ventriculo conficiatur, calore per micas & particulas faciliùs penetrante. Quæ dentibus carent, & duro cibo veſcuntur, ut gallinæ, columbæ, & plerumque avium genus, ventriculos carnoſiores & fervidiores habent, ut integra etiam grana facilè poſſint mollire & conficere.

Cibus autem & potus in eadem ventriculi capacitate, tanquam ollâ, ad elixationem permiſcentur, & inde per chyloſin in unam veluti pultem excoquuntur, quem Medici & Philoſophi chylum appellant. Is in hominum ventriculis plerumque albidi coloris eſt, ut cremor hordeï. Etſi non ſemper, ut Clariſſ. Academiæ noſtræ Archiater D. Vop. Fort. Plempius notat: quia ijs, *qui ſe nigrioribus alimentis & vino rubro implerunt*

Vop. Fort. Plempius lib. 2. c 8. Fund. Medic.

impleruunt, inquit, *nigricat chylus*,

Nec tamen imaginari oportet ventriculum ita fervere & bullire, ut ollam ſuppoſito valido igne. Nam tepet ſolummodo, nec ſolo calore, quemadmodum ignis, agit in chylum, ſed totâ ſuâ temperie; & fortaſſe occultis quibuſdam alijs qualitatibus, quas agnoſcunt Medicorum ſolertiſſimi. Ventriculus autem cibum potumque injectum, obliquarum fibrarum miniſterio, ut rem maximè amabilem complectitur, & ſtringit adeò arctè, & undique compreſsè, *ut ipſis adhærescere videatur, nec inane quidquam relinquat*, ait Fernelius. *Alioqui cibus in tanta capacitate huc illuc fluitans, neque lateribus ventriculi coarctatus, haudquaquam plenè concoqui poſſet.* Vnde etiam Pylorus ſeu Ianitor (quod inferius ventriculi orificium eſt) ita ſtringitur, ut ne quidem gutta liquoris, ante tempus excidere poſſit. Orificium quoque ſuperius, quà cibus inijcitur, & propriè ſtomachus appellatur, latiorque eſt quàm Ianitor, etiam ſumpto cibo contrahitur, occluditurque, aut connivet, ne fumi nimis conferti é ventriculo exhalantes concoctionem deſtituant & refrigerent; veluti olla aperta ſegniùs coquit carnes, quàm operculata. Quibus deinde ſtomachus ob voracitatem, aut temperiem humidam nimis hiat nec conſtringi exquiſitè poteſt, vertigini, ſuffuſioni, hemicraniæ, & doloribus capitis obnoxij ſunt, & faciliùs ceteris inebriantur.

Fernel. lib. 6. c. 1. de funct.

Concoctionem ventriculi promovet atra bilis, quam idcirco natura ex ſplene in cavitatem ventriculi per meatus deſtinatos deducit & exonerat. Nam acrimoniâ ſuâ ventriculum *intendit contrahitq; in ſeipſum*, ait Galenus, *ut ad unguem cibos complectatur, retineatq; quouſque fuerint percocti.*

Galen. lib. 4 de uſu part.

Igitur ventriculus calore ſuo nativo, ac totâ temperie φύραμα illud, ſive univerſam cibi potuſque maſſam, in chylum, id eſt, candidam, & ſubſtantiæ ſuæ concolorem, ait Veſalius, maſſam percoquit. Etſi pauliſper ab eo abeat Clar. noſter Plempius, ut antè monui.

Addit Fernelius, & occultam quandam ventriculi Facultatem, ſine cujus ope ſtruthiocamelus ferrum, coturnix veratrum, capra cicutam nunquam digerere poſſint; cum

ardentissimus leonis ventriculus cibum tam contumacem domare non valeat.

Riolanus tamen facultatem istam occultam Fernelij, *asylum ignorantiæ*, ab alijs appellari dicit. Ego prudentiæ asylum vocari malim; ubi manifestus effectus in notas vulgò qualitates referri non potest. Nam Galenus præceptorem suum Pelopem sugillat, qui ad simplices elementorum qualitates omnes ejusmodi effectus reducere conabatur; Scaliger verò summæ impudentiæ id esse affirmat. Laurentius tamen non occultæ qualitati, sed formæ substantiali ventriculi confectionem chyli tribuit. Quod non omnino displicet, si præter animam, formas alias heterogeneas cum Medicis, in ventriculo, corde, jecore, & ceteris membris viventium ponere vellemus, quod Lib. 1. disputatum fuit.

Galen. lib. de consit. artis Medic. — Porrò, ad concoctionem conducit *quies, calefactio modica, cibus parcus & boni succi, potus vini parùm calefacientis*, inquit Galenus. Calor etiam innatus, ait alibi, valde juvatur à calore simili extrinsecus applicito. *Vnde nonnulli*, inquit, *puellos, aut catellos per quietem ventri imponunt*. Vt non de nihilo Vallesius laudet prudentiam servorum Davidis, adeò jam senis & defecti, ut *cùm operiretur vestibus, non calefieret*; calore scilicet innato languente, nec effluvia calida ampliùs exhalante, quæ vestibus retenta, satis essent ad eum calefactandum. Nam Abisag adolescentulam ei quæsierunt, quæ senem calefaceret *domiendo in sinu eius*. *Quod præcipuè in ea ætate effectum est*, ait Vallesius, *qua non potuerit virginem agnoscere. Aliaqui multo magis læsisset congressus, quàm contulisset admotio.*

3. Reg. 1.

Vallesc. c. 29 Sacræ Philos.

Aristoteles autem utrem calentis olei plenum solebat ventriculo suo superponere, ut Laërtius narrat. Alij vulpium, felium, cygnorum, agnorum vellera stomacho appressa gestant.

Calorem quoque balnei crudo ventriculo opitulari Aristoteles scribit. Quies etiam coctionem promovet, quia spiritus introrsum continet, quos motus & agitatio versus corporis superficiem exspergit. Deinde agitatio actionem ventriculi obturbat, ne fixè in eandem chyli partem incumbat; veluti caro ante ignem veru circumacta, minùs aduritur, quàm si in co-

in eodem vestigio quieta actionem ignis exciperet. Modesta tamen & brevis inambulatio ad subsidentiam cibi, ad aërem per ructus expellendum, & perfectam cibi potusque in unum φύραμα contemperationem conducit, eamque huic fini Aristoteles laudat. Somnus quoque, & propter quietem, & quia spiritus coctores introrsus revocat, ventriculum adjuvat.

Dormire quoque contracto corpore, & adductis genibus, suadet Aristoteles; quia calor viscerum ventriculo appressus, fovet ipsum & calefacit. Deinde cubandum potiùs, inquit, in dextrum latus: sic enim hepar calidum viscus, quod in latere dextro est, supponetur ventriculo, tanquam ollæ validus ignis. Citiùs etiam sic veniet somnus; quia ventriculus calore hepatis incitatus, vapores soporiferos plures & magis confertos in cerebrum exhalabit.

Cibus modicus exactiùs concoquitur, quàm multus & confertus; quia à calore ventriculi ambiente faciliùs usque ad chyli centrum penetratur. Plenitudo ventriculum etiam distendit, & vires caloris diductione & extenuatione subjecti discingit. Major quoque cibi quantitas calori ventriculi contumaciùs resistit. Vnde crapula, & cruditas. Hinc oraculum Galeni: *cibus debet optimè concoqui; quod fiet, si modicus sit.*

Bonitas quoque succi facit, ut ventriculo citò obediat, & in chylum salutarem facessat. *Aves autem pisceśq; ferè omnes, boni succi censentur*, inquit Galenus, *exceptis lacustribus, palustribus, & quæ in immundis fluminibus atque turbidis degunt.* Galen. lib. de Euchym.

Modici etiam vini calor, qui ventriculi innatum calorē non dispergat, sed eum ad cibi suiq; concoctionē molliter adjuvet, chyli perfectionem accelerat. Sed debet minutis haustibus cibo superfundi, ut ei blandè misceatur, & retineatur. Aliàs celerrimè in vesicam vsque transcolabitur, & sine fructu exibit. Vinum enim, nisi cibo alio solidiori implicetur, citissimè in tantum alteratur, quantum ad apertionem Ianitoris, & expulsionem è ventriculo sufficiat. Vnde etiam in ore pauxillo tempore retentum statim rubedinem & calorem mutat, ut notavit Fernelius. Aromata verò post Hippocratem, Galenum, Celsum in cibis damnat Thriverus; etsi coquorum vulgus plu- Thriver. in c. 1. Cels.

 rimum

rimum momenti ad ventriculi digeſtionem habere exiſtimet. Nam *aromatum ſubſtantia ferè rudis eſt*, ait Thriverus, *& plus negotij ipſa carne exhibet: ſicut & omnis alia herba, etiam calida.* Eodem modo philoſophatur Plinius. *Homini cibus utiliſſimus, ſimplex*, ait. *Acervatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora.* Et ut univerſim dicat. *Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & avidè hauſta, & æſtate, quàm hieme difficiliùs, & in ſenecta, quàm in iuventa.*

Super omnia autem, ſtomacho pleno, caveant ſerijs ſtudijs incumbere ſtudioſi. *Nam poſt ſatietatem, nihil agendum*, monet Celſus. *Cerebrum enim*, in ſeria meditatione, *ſpiritus maximè ad ſe rapit, atque exercet*, ait Thriverus, *quos melius erat, ad concoctionem concurrere.* Leves tamen & hilares quæſtiunculas, inter menſas ſecundas ventilare licet, quas *eruditorum bellaria* vocat Plutarchus. An autem chylo ſuo nutriatur ventriculus, Valleſius & Argenterius affirmant. Finis enim attrahendi cibum, inquiunt, eſt, ut ventriculus eo ſe nutriat; reliquum verò chyli, quo non indiget, alijs membris proijcit.

Celſ. lib. 1. c. 2.

Alij tamen Medici meliùs, meo calculo, negant. Nam chylus etiam percoctiſſimus nimis adhuc crudus eſt, ut ſic immediatè in ſubſtantiam ventriculi tranſmutari poſſit. Deinde venulæ quædam ab hepate ſunt, per quas ſanguine irrigantur tunicæ ventriculi, & communi illo ſanguineo alimento nutriantur, ut ceteræ corporis partes. Multa præterea alia organa humores trahunt, quibus non aluntur; ut cyſtis flavam bilem, renes & veſica urinam; propter naturæ quandam conſonantiam, ex qua voluptatem veluti quandam, ex talium corporum contactu percipiunt; ſicuti etiam magnes rapit ad ſe ferrum, etſi eo propriè non nutriatur. An autem cruditas, aut prava concoctio chyli valeat per duas ſequentes concoctiones emendari, diffident Medici. Affirmant quidam, clyſterum nutrientium exemplo, quorum materia infernè injecta non coquitur in ſtomacho, ſed ex inteſtinis immediatè trahitur ad hepar. Deinde pulli in ovorum teſtis, crudo vitello nutriuntur, quem per umbilicum in hepar attrahunt, nullo per ſtomachum tranſitu.

Negant

Negant tamen Galenus, Andr. Laurentius, alijque crudi-tatem illam posse ab hepate emendari, ubi natura solet chy-lum ante chymum præmittere.

Veluti enim humanus ventriculus ex carnibus crudis, aut impræparatis chylum idoneum perficere non potest; sic nec hepar sanguinem temperatum ex pravo chylo. Nam sicut culina nostra habet se ad ventriculum, ita ventriculus ad hepar, cui materiam præcoquit, ut inde sanguinem conficiat. Ex crudo igitur chylo non gignitur plerumque maturus sanguis; nisi in casu aliquo raro, de quo adversus Galenum latè disse-rit Vallesius.

In arboribus tamen sanè res aliter habet. Nam oleæ sur-culus in oleastrum insertus, succum in trunco amari oleastri, tanquam in ventriculo malè coctum, in dulcem olivam per-coquit. Simile evenit, quoties surculus inseritur arbori di-versi generis: Virgil.

Vt sæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutataque insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.

Nam radix & truncus pruni, succum terræ pro ligno & fru-ctu pruni sibi naturali præparat, quod vitium tamen surcu-lus corni corrigit, & in lapidosâ sua corna perfectè conver-tit. Quanquàm tamen etiam in platano & quibusdam alijs arboribus hoc fallat. Nam platanus, & robur sapores fructuum qui inseruntur, corrumpunt, ut testatur Plinius.

ARTICVLVS III.

Quanto tempore ventriculus indiget, ut chylum perficiat.

SIcut non omnium ventriculorum est idem robur, ita nec uno temporis spatio absolvunt chylosim. Iuventus enim, quàm senectus, hiems anni, quàm æstas, quando calor viscerũ major est, citiùs concoquunt & opus suum perficiunt.

Medici tamen vulgò sex aut septem horas *in corporibus optimè affectis*, isti operi constituunt, idque experientia didicerunt, inquit

Argent. in artem Galen. inquit Argenterius. Et hinc est, ut totidem horis somni tempus definiant:

Septem horis dormisse sat est iuveniq́ue seniq́ue.

Somnum enim natura invenit ad cænæ concoctionem, & prandij cruditates perficiendas, si quæ fortasse ventriculo curis diurnis in opere suo, interpellato adhuc inhæserint. Vnde Novavillanus: *Debet somnus*, inquit, *esse tantus, ut completa sit prima digestio, & cibus ad hepar transeat. Et non est fortè malum*, addit, *tantum prolongare somnum, donec secunda digestio* (quæ fit in hepate) *sit completa.* Sed fortasse non perinde à vigilia & operationibus sensuum impeditur secunda digestio, ac prima; quandoquidem major putetur inter cerebrum & ventriculum, quàm inter cerebrum & hepar, intercedere sympathia, & mutuarum actionum obturbatio. Vnde hepar ad perficiendam chymosin fortè non eget somno, quemadmodum ventriculus indiget ad chylosin. Nam nec eo indiget tertia concoctio, quæ die non minùs, quàm nocte fervet in singulis membris. Deinde septem illæ somni horæ non tantùm chylosi, sed & chymosi sufficiunt. Apertè enim Sennertus: *Dormiendum eousque, donec cibus in ventriculo & hepate sit concoctus, spiritusq́ue absumpti, instaurati.* Ad hoc autem, ait, *breviùs quàm sex horarum temporis spatium vix sufficit.* Vnde magis enucleatè Riolanus: *Concoctionem quatuor, distributionem verò tribus horis absolvi Medici existimant.* Vt sic universa periodus, à cœpta concoctione ventriculi, ac deinde hepatis, usque ad distributionem sanguinis in venas & membrorum irrigationem, septem horas colligat.

Sennert. lib. 4. p. 2 Instit.

Arist. lib. 8. c. 6. Physic. Licet Aristoteles paulò aliter, qui septem horas somni soli concoctioni, distributionem donat vigiliæ. Nam τροφῆς πεπτομένης καθεύδουσι, διακρινομένης δὲ ἐγείρονται, *quando alimentum concoquitur*, inquit, *animalia dormiunt, quando verò distribuitur, expergiscuntur.* Vnde licet ista distributio à primâ vigilia matutina fortè inchoetur, diffusionem tamen per omnia & ultima membra S. Thomas extendit usque ad meridiem; & inde factum credit, ut prandere soleamus circa diem medium. *Est enim debita & communis*, inquit, *consuetudo comedendi hominibus*

S. Tho. 2. 2. q. 147. a 7.

circa

circa horam sextam (diei artificialis, qui est meridies;) *quia videtur iam esse completa digestio nocturno tempore, calore naturali intus revocato propter circumstans noctis frigus, & diffusio humoris per membra, cooperante ad hoc calore diei usque ad summum Solis ascensum.*

Et chymosin saltem comprehendi intra illud somni tempus inde patet, quòd post septem horarum somnum, urina tincta flavo colore appareat; ergo chymosis jam perfecta est, quia urina est serum sanguinis in hepate percocti, & per rivos venarum distributi.

Hinc statim causa se prodit, cur primus somnus, circa horam noctis undecimam, aut duodecimam sit profundissimus, ideoque in militia ad nocturnas expeditiones eligi soleat. Nam isto somno concoctio prima in ventriculo peragi debet, quæ, ut primam cibi potusque cruditatem faciliùs vincat, à sensuum vigilia minimè interpellari oportet. Vnde ventriculus, ut sensus omnes perfectiùs tunc sopiat, fumos, tanquam ex olla, crassiores & magis confertos in cerebrum exhalat. Hoc est quod in Livio P. Decius apud milites suos disserit. *Si nox opportuna est eruptioni, sicuti est, hæc profectò noctis aptissima hora est. Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit.* Noctem enim ab occasu solis in quaternas ad auroram vigilias distinguebant, & unicuique tres horas tribuebant; ut tota nox duodecim universim horis, perinde atque dies, constaret. Vnde secunda illa vigilia in mediam noctem desinebat, id est primi somni tempus complectebatur.

T. Liv. Dec. 1.

Gallus gallinaceus videbitur fortasse curiosis, tempus primæ concoctionis, à tempore secundæ, cantu suo interpolare & distinguere. Nam ideo fortè circa finem secundæ vigiliæ, id est circiter mediam noctem, absolutâ chylosi, cantu plaudentibus alis exultat: deinde ad chymosin redormit leviore somno, usque ad finem quartæ vigiliæ, seu auroram. Quem imitantur illi, qui in utramque aurem dormire dicuntur; primò in dextram profundiore somno, deinde in sinistram leviore.

Et sanè tamen hanc duplicis somni periodum non esse ne-

cessariam primę concoctioni,patet; quia in fine secundi somni, non tantùm chylus perfectus est, sed genitura quoque reparata est gallinaceis, ex sanguine secundæ concoctionis; & quidem tam abundè,ut unus ad Venerem toti gallinarum cohorti sufficere possit. Hinc etiam homines extremâ humani somni periodo, magis pruriunt, & qui casti esse volunt, corripiunt se mox è stratis, aut mentem sanctis, vel serijs cogitationibus occupant,ne libidinosis dent locum.

Memini etiam me alicubi apud Sotum legere: Patres Dominicanos ex Constitutionibus suis solitos ad dissipanda noctium phantasmata, inter se vestiendum, Horas Virginis memoriter recitare. Improbat idem Sotus alibi relaxationem illam, qua mos vetus Ecclesiarum surgendi media nocte ad confitendum Domino, translatus est in aliam horam; quia teste S. Ambrosio, non inconsultò dixit Regius Psaltes, *Media nocte surgebam* &c. *Tunc enim fervet carnis illecebra, coquitur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentator multis tentamentis & carnem illidit, & animam occupat.* Quod verum est, si quis primo occasu solis, cum gallinaceis cubile peteret. Tunc enim (hieme saltem, quando noctes productiores) digestio & geniture reparatio circa mediam noctem perfecta esset: nunc verò, quando hora nona, aut decima vespertina cubitum concedimus,horam medię noctis somno uno &continenti traijcimus, & quartâ aut quintâ matutinâ, strato ad divinas laudes exurgendi tempus opportunissimum erit.

Sot. lib. 10. q. 5. a. 1. de Iust.

Psal. 118.

Quod verò de septem somni horis diximus, intelligi debet, à sanis & valentibus non oportere produci ulteriùs: aliàs plerisque sex horæ sufficiunt; experientiâ ferè omnium hominum adultorum, exemplo glirium, qui tres menses continuos in anno dormiunt. Quod tempus si æqualiter per omnes dies anni naturales distribuatur, singulo cuique diei naturali sex horæ obvenient.

Galenus quoque fatetur concoctionem etiam diurnam ac tempore vigiliæ, sex horis posse perfici. Nam ait se solitum, quartâ horâ diei tantum panis in jentaculum assumere, quantum horâ decimâ,id est,post sex horas,possit concoctum esse.

Galen. lib. 6 de sanit.

ARTICV-

ARTICVLVS IV.

Quanto tempore indigent species Eucharisticæ, ut à ventriculo corrumpantur.

EX his quæ hactenus disseruimus, quispiam non rectè philosophari Theologos fortasse existimabit, qui dimidiæ tantùm horæ spatio, species sacramentales panis & vini à ventriculo confici & corrumpi; adeoque corporis & sanguinis Dominici præsentiam non diutiùs in visceribus nostris hærere, docent.

Sed qui hoc dicit, perpendere etiam debet, an species illæ à ventriculo vel alijs causis, in semicrudo adhuc chylo corrumpi non possint, ante perfectam illam concoctionem, & tantam chyli maturitatem, quantam exigit, ut è ventriculo in intestina à natura sponte dimittatur. Nã in vino inprimis satis liquet, quòd nisi alio cibo solido, in ventriculo retineatur sæpe etiam ante horæ quadrantem mutato colore, sapore, & omnibus ferè vini accidentibus emeitur, nec unquam ad naturam vini revertitur. Imò, quia in ore inchoatur quoddam primæ concoctionis rudimentum, *vinum subrubrum pauco momento ore conceptum, tum ardorem, tum ruborem deponit*, ait Fernelius; *& odorem quoque*, ut addit Vallesius. Fernel. lib. c. 6. de funct.

Species verò panis pertinaciùs quidem quàm species vini, in ventriculo durant; sed tamen tantilla particula à ventriculo, præsertim jejuno & appetente, dimidiatâ fortasse horâ, potest destrui. Quo enim minùs cibo oneratus fuerit ventriculus, eo citiùs temperiem & formam mutat rerum quæ ingeruntur. Multitudo enim & varietas tardat concoctionem. Vnde in ebrietate, aut crapulâ, post horam etiam unam aut alteram, cruda sæpe omnia revomuntur; præsertim ubi potu nimio stomachus redundat & cibi natant. Quo enim plus aquæ est in olla, eo tardiùs carnes eodem igne coquuntur. Vnde in ventriculis pituitosis, senilibus, aut à morbo languentibus, suadeam horam integram ut minimum, à sacra communione, vomitum

vomitum ſuſtinere.

Tantundem etiam temporis, ientaculum,aut prandium differre debent, qui ex ſancta reverentia(etſi hic nullum ſit præceptum) profanos cibos præſentiæ Chriſti ſuperijcere nolunt. Nimis enim breve tempus huic rei, meo judicio, aſſignat Toletus, qui credidit, *fortè dimidiâ quartâ horæ, ſpecies à calore naturali conſumi.* Calor enim iſte naturalis non eſt tam acer & vehemens, ut bullire faciat ventriculum, ſicut olla bullit ſuper ignem; ſed tepefacit tantùm, ut experiri licet, ſi chylus etiam perfectè coctus revomatur.

Tolet. lib. 2 c. 29. Sum.

Olim autem ſex circiter horas expectare iubebantur, ut omnes ſpecies Euchariſticæ, perfectâ chyloſi, & fortaſſe chymoſi, diſſipatæ eſſent. Nam *ſi manè Dominica portio editur*, ait Papa Clemens, *uſque ad ſextam ieiunent Miniſtri qui eam conſumpſerunt : ſi tertia vel quarta hora (* diei articialis, diviſi in 12. horas *) acceperint, ieiunent uſque ad veſperam.* Quem Canonem S. Thomas dicit *per contrariam conſuetudinem eſſe abrogatum.*

De conſecrat. d. 2. can. 23.

S. Tho. 3. p. q. 80. a. 8 ad 6.

Eſt tamen *conſuetudo Vrbis, digna maxima Maximorum Pontificum prudentia, quam Orbis imitari deberet,* ait Navarrus, *ut damnato ad mortem denuncietur ſententia poſt mediam noctem, ut liceat ei confiteri & communicare quatuor horis ante mortem, ut iam corruptâ tanto temporis ſpatio, panis ſpecie moriatur.*

Navar. c. 25 n. 23. Manual.

Verùm Eccleſia ad cautelam, quatuor horas accipit, ubi una, aut dimidiata fortaſſe ſufficeret; niſi tamen morituri ventriculus, imaginatione & anxietate vicinæ mortis (quod credo) in concoquendo ſit ſegnior. Aliàs exiſtimo tantillum chyli quod conficitur ex pane Euchariſtico, poſt horam, aut dimidiam in ventriculo valenti, licet adhuc ſemicoctum, tantum differre à pane qui ingeſtus eſt, quantum fortè omphacium (quod vulgò agreſtam vocant) à ſucco terræ. Nam ſicut terræ ſuccus à vite attractus mutatur primò in omphacium & crudum quoddam vini rudimentum, ac deinde maturatur in vinum; ita panis, aut cibus, à ventriculo primùm corrumpitur in imperfectam quandam chyli cruditatem, odore tetro & ſapore (ut ex vomitibus patet) à priore cibo

multum

multum differentem, & deinde in chylum maturum & perfectum, qui ad sui perfectionem pluribus horis indiget, ut antè est disputatum.

In sputando autem post sacram communionem, major est libertas. Sputa enim maxima ex parte, non ex ventriculo, ubi coquitur cibus, sed ex pulmonibus ascendunt, aut descendunt ex cerebro. Vnde si species panis descenderint in ventriculum, non possunt ferè redire ad os, nisi per vomitum, aut resolutæ in exhalationem, quæ levitate sua ascendat sursum; in qua exhalatione jam species panis dissipatę sunt, & præsentia Christi evanuit. Non sunt autem in ventriculo pulmones, qui per œsophagum cibos excutere in os valeant, sicut phlegmata per asperam arteriam excutiuntur.

De speciebus vini quas in Missa sumunt sacerdotes, videtur majus periculum. Si enim statim à Missa salivam expuant, apparet misceri aliquid de speciebus & humore vini, etiamsi totum descendisset in ventriculum. Nam vinum calore ventriculi facillimé & illicò resolvitur in vapores vinaceos, qui momento feré sursum redire possunt.

Attamen versimile est, in vapore vini non remanere pręsentiam corporis Christi, uti nec vini essentiam. Nam apertè Aristoteles, interprete Gaza: *Si vapor vini exhalarit, non postmodum in vinum concrescit, sed in aquam.* Aut certè, si non in aquam elementarem, saltem in aquam vitæ, aut alium liquorem concrescit, qui non videtur naturalis vini omnes proprietates & essentiam retinere. Arist. sect. 13. Publem.

Si quid etiam specierum vini in ore sacerdotis communicantis remaneat, citò etiam evaporatur, aut in salivam transit. Nam vinum rubellum, si modico tempore in ore contineatur, colorem, odorem, vires amittit, ut ex Fernelio & Vallesio antè diximus; nec unquam, credo, ad vini perfectam naturam redibit. Quia tamen res hæc physica & dubia, sacerdos post calicis sumptionem, aliquanto tempore, in mysterij reverentiam, à sputando abstineat.

Cavendum quoque, ne fortè particula specierum panis inter dentes, aut in aliquo oris sinu adhæreat. Facilè enim

post horam unam, aut alteram incorrupta expueretur. Nam calor naturalis longè debilior est in ore, quàm in ventriculo, & tardiùs species corrumpere valet.

CAPVT IV.

De chymosi.

SEcunda alimenti concoctio fit in hepate, vocaturque chymosis seu chymi confectio, ex chylo quem ventriculus hepati præcoxit ac præparavit. Vbi enim ventriculus in perficiendo chylo satis officio functus fuit, Ianitor, sive inferius ejus orificium, valvas suas aperit, & ventriculus vi expultrice chylum in intestina deturbat. Hic dum per multarum spirarum circuitus, & velut labyrinthorum flexus intestina perambulat, à venis mesenterij exugitur, succusque ad chymosin & sanguificationem in hepar traijcitur, partibus chyli crassioribus & magis terrestribus prolabentibus interea in alvum, tanquam infimam corporis sentinam; unde postea suo tempore foràs per intestinum rectum deturbantur:

Matth. 15. Hinc patet, quomodo explicandum quod Dominus dissérit apud Matthæum, *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur*. Non enim dixit, *Totum*, sed *Omne*, id est, cujuscunque generis cibi aliquid, sive crassiores & terrestres partes, quæ ceterarum sunt purgamenta, in secessum emit-
Marc. 7. tuntur. Vnde Marcus quasi explanans Matthæum, *Omne extrinsecus introiens*, inquit, *in secessum exit, purgans omnes escas:* subtrahendo & secernendo se videlicet, per modum purgamenti, à parte succulenta & alibili, quæ in corpore remanet, & in ipsum convertitur. Hinc etiam sapore & alijs qualitatibus pars ista plurimum differt. *Omnibus enim alimento est, quod dulcissimum & coctissimum*, inquit Aristoteles. (Arist. lib. 4. c. 8. de generat. animal.)

ARTI-

ARTICVLVS I.

Qua ratione ſanguis generetur in hepate.

POſtquam hepar, ſive jecur utilem chyli ſuccum ad ſe per venas meſaraicas, aut lacteas, ut alijs placet, & venulis anguſtiſſimis exceptum, tanquam ſpongia combibit, calore ſuo naturali, & totâ ſuâ temperie ſanguificâ enm in ſanguinem excoquere incipit. Brevi autem tempore, chyli candorem in rubedinem ſanguineam, & totum temperamentum mutat, ſibique proximè quàm poteſt, aſſimilat. Eſt enim hepar viſcus rubeum, & inſtar ſanguinis in grumum concreti, & firmiter compacti.

Quia verò materia chyli unde conficiendus ſanguis, non eſt unius undique temperamenti, idcirco ſanguis ſuas etiam fæces & purgamenta habet. Nam præter ſanguinem, qui eſt opus quod natura principaliter intendit ad nutritionem animalis, hepar quatuor prętereà humores, melancholiã, bilem flavam, pituitam, & ſerũ conficit. Nec enim quinque iſti humores inveniuntur in alimentis, ita ut concoctione tantùm ſeparentur, ſed in hepate fabricantur, ut rectè poſt Galenum ſuum docet Valleſius. Nam qui contrà ſentiunt, inquit, *cur ex melle in iuvenis ventriculo bilis, in ventriculo ſenis bonus ſuccus proveniat, nihil probabile afferre poſſunt.* Valleſ. lib. 1. c. 13, contr.

Sic Chymicorũ alembicus, inſtar hepatis, ex materia heterogenea res varias conficit; quas Chymici ſe ſeparare falsò imaginantur, cùm eas igne artifice in ollis ſuis potiùs generent.

Ceterum totum, φύραμα aggregatũ ex quatuor alibilibus humoribus appellatur chymus. Bilis atra eſt graviſſima, inſtar elementi terræ, pituita eſt ſimilis aquæ, ſanguis aëri, flava bilis igni. Serum verò non eſt alibile. Secus pituita, quæ eſt ſanguis crudus.

Si ſanguis cum iſtis omnibus excrementitijs humoribus venas illaberetur, atro ictero ab atra bile, flavo ictero à flava bile, & varijs generibus morborum corpus laboraret. Si deinde atra

atra bilis cum ſanguine cor peteret, ſpiritus vitales tetri & melancholici fabricarentur, qui deinde cerebrum petentes, homines in maniam agerent, ut in morbis melancholicis videmus.

Igitur ad fæces iſtas ſanguini detrahendas, triplex quaſi ſentina in vicino poſita eſt. Lien ad bilem atrã, cyſtis ſive folliculus hepatis ad bilẽ flavam, renes ad ſerum attrahendum. Sanguis autem cum ſuâ pituitâ, & ſero in venas effunditur. Pituita, ut cruditate domitâ, in ſanguinem percoquatur. Serum, ut eo tanquam liquidiore vectore, ad ultima venarum expeditiùs ſanguis perveniat. Deinde ad renes revocatur per venas emulgentes, & a renibus traijcitur in veſicam per ureteres, & inde emeitur foràs. Hinc patet, quàm neceſſariò urina colore, & alijs qualitatibus referre debeat temperiem ſanguinis, cui ſic permixta fuit, & vi renum attractrice inde abſtracta.

Reliquiæ tamen ſeri, quas non tam exactè renes emulgere poſſunt, ſanguini permixtæ in venis manent, ut eum per extremos tandem & capillares anguſtiſſimos meatus, uſque ad ultimã hominis cutẽ pervehant. Quo officio poſt quàm humor ille perfunctus fuerit, in ſudorem per poros exprimitur.

Ariſt. lib. 3. c. 5. de partib.

Negare tamen videtur Ariſtoteles, ſanguinem uſque ad extremam omnino cutem pervenire. *Procedunt*, inquit, *venæ in minores ex amplioribus, quouſque arctiores reddantur, quàm ut ſanguinem tranſmittere poſſint. Quamobrem exitus ſanguini nullus patet: licet excremento vaporis humidi, quem ſudorem vocamus, ſatis pateat. Sed ne illi quidem, niſi corpore calefacto, & venularum clauſulis patefactis.* Veruntamen extrema etiam cutis ſanguine alitur, ſed eo tam tenui & ſudoribus diluto, ut non appareat rubor. *Nonnullis tamen accidit*, inquit Ariſtoteles, *ut cruentum quoddam excrementum ſudarent propter vitiatum corporis habitum, ſcilicet cùm corpus fluxum laxumq́; eſſet.* Sic in magna illa Chriſti agonia, cum toto corpore, reciproco motu æſtuaret & fluctuaret ſanguis, apertis & hiantibus poris excidit ſudor ſanguineus, *ſicut guttæ* (θρόμβοι grumi) *ſanguinis decurrentis in terram.*

Luc. 22.

Aliquando verò ſic pori corporis conſtringuntur, ut nihil ſeri & ſudoris exire valeat per cutem, ſed totum retrò in renes

revertatur,

revertatur, & in vesicam transcoletur. Hac de causa in hieme constipatis gelu poris, effusiùs lotium reddunt homines, quàm æstate, licet parciùs bibant. Nec semper etiam verum, quod Medici quidam dictitant, urinæ copiam potui respondere. Nam si potus à cibo solidiori sustentetur, ne mox præterfluat, sanè in substantiam viventis, non minùs quàm cibus vertitur. Imò plus alimenti esse à potu quàm à cibo docet Aristoteles, quia *humidum alimentum*, inquit, *est valentius, quàm siccum, quoniam plurimum est, exq; & cibis ipsis, non nisi quod humidum est, vim nutriendi habet*. Nam ideo & ventriculus, & hepar, quantum valent, solidum & siccum cibum dissolvunt ac in humorem liquant. Vnde etiam ex cibo, non ex solo potu, aliquid in urinam vadit: ut patet ex quibusdam qui nihil aut vix bibunt, ut ille Lasyrtas Lasyonius apud Athenæum, & tamen ut ceteri mejunt. Quanquam non negem partem etiam urinæ nec à potu, nec a cibo esse, sed ab humoribus superfluis qui confluunt & urinam augent, sicut torrentes aliorsum incurrentes, flumina inflant. Deinde adeps & carnes per colliquationem in materiam urinæ abire possunt. Hinc differentia urinarum apud Hippocratem, *aquearum, biliosarum, purulentium, abradentium, stranguriosarum, oleosarum*. Sic colliquato adipe, *obæsum quendam & tumidulum vidi*, inquit Fernelius, *ex multa mictione, diebus circiter octo mirum in modum extenuari & concidere*.

Arist. sect. 1. Problem.

Athenæ lib. 2.

Hippoc. lib. 1. sec. 2 Epid.

Prçter verò serum, quod indomitum est nec in sanguinem excoqui potest, est quidã alius affinis humor in venis sanguini quoq; permixtus, qui pituitæ nomen accepit. Est enim pituita *Humor primus ex cibo incoctus*. Qui nempe deinde percoqui & perfici potest. Hic autem humor est crudus quidam sanguis, qui à venis excoqui, & alendo corpori utilis effici valet. Nam venç de virtute sanguificâ hepatis participãt, & ad hoc insigniter ab arterijs, quas singulæ singulas suppositas habere solent, adjuvantur. Sanguis enim arteriarũ calidior & spiritalior est, quàm venarum. Plurimi Medici sanguini ab omnibus suis fæcibus depurato, prçter pituitam, addunt etiam spiritum naturalẽ, tanquam subtilissimam ejus partẽ. Pulchrè autem Aristo-

Arist. lib. 6. c 3. Topic.

Arist.lib.3. c. 5. de partib. teles venas & arterias rivis & canalibus comparat, quibus horti undique diſſecantur & irrigantur. Nam *ut in hortis rigandis*, inquit, *de una origine fonteq́ uno aqua rivis permultis diducitur, aliiq́ ab aliis ductus ſubinde excipiunt, quouſque humor in omnes partes deveniat; ita venarum rivi in omnes corporis partes expanduntur*. Sanguis enim in hepate ſatis excoctus, & in ampliſſimam venam, quam vocant cavam, deſtillans, in minores deinde ac minores venas, tanquam venæ cavæ ramos excipitur, & ſic per totum corpus, ad illud potandum & alendum, diſpergitur.

Ad hanc omnium membrorum, ex uno ſanguinis fonte irrigationem & potationem eleganter alludit Apoſtolus: *Omnes in uno ſpiritu* (εἰς ἓν πνεῦμα, in unum ſpiritum) *potati ſumus*. 1. Cor. 12. Nam *optimus Philoſophus Paulus*, ait Cajetanus, *conformiter ad Philoſophos in naturalibus loquitur. Alimentum ſiquidem ſecundum Philoſophos conſiſtit in humido, & per modum ſuctûs alitur corpus. Conſtat autem ſuctum, ſpeciem eſſe potandi*. Sicut ergo omnia membra animalis, ex cibo & potu in ſanguinem percocto & liquefacto corporaliter potantur & aluntur; ita omnia membra viva corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, eodem cibo & potu Euchariſtico ſpiritualiter. Et ſicut cibus & potus corporalis in incrementum corporis humani, ita cibus & potus Euchariſticus in incrementum gratiæ ſpiritualis quodammodò vertitur.

Ceterùm particulam ſanguinis purioris cor ad ſe attrahit, & eam in ſpiritum vitalem extenuat. Quem in arterias deinde effundit, ad fovendum calorem naturalem, qui inſitus eſt omnibus partibus viventis, tanquam commune inſtrumentum, quo anima partium nutritionem perficit. Officina autem in qua cor ſpiritum vitalem fabricat, eſt ſiniſter ejus ſinus; à quo etiam ortum habent arteriæ, ut ſpiritum elaboratum in ipſas tanquam rivorum alveos, ſinus ille exoneret. Vnde concinnè Ariſtoteles cor vocat ἑστίαν *focum* animalis, Arist.lib.3. de partib. propter officinam iſtam ſpirituum quibus calor naturalis per totum corpus diffunditur. Vi autem quadam σφυγμικῇ *pulſatili* dilatat ſe cor per diaſtolen, & contrahit per ſyſtolen, unaque omnes arterias, ſanguinis impulſu, aut aliâ vi movet, ad eventi-

eventilandum ſuum, & omnium partium ad quas arteriæ pertingunt, calorem naturalem. Nam per dilatationem aërem externum per poros cutis arteriæ attrahunt, per contractionem fumidas & ſuperfluas exhalationes expellunt.

Ex œconomia & qualitate hujus pulsûs, Medici de affectu cordis & ſanguinis arterioſi, in febri, & alijs morbis judicant. Iſto etiam pulſu aliqua pars ſpiritûs vitalis ſurſum in plexus choroides, & deinde in cerebrum expuitur, ut inde formetur ſpiritus animalis, quo motus localis animalium, & operationes ſenſuum adminiſtrantur.

An autem perpetua circulatio ſanguinis per venas & arterias ita fiat, ut ſanguis arterioſus, per anaſtomoſes, quibus inter ſe conſeruntur venarum & arteriarum extremitates, perpetuò effluat ex arterijs in venas, & ex venis iterum redeat ad cor, à corde rurſum per arterias in venas (quòd Harvei, Medici Angli nuperum inventum eſt, & quibuſdam alijs ingenioſis placet) Medicorum filij adhuc cogitent. Licet enim experimentis & argumentis admodum veriſimilibus id probare videantur; metuo tamen, ne in iſta circulatione circulatoriæ aliquæ præſtigiæ, aut alius lateat error. Nam experimenta quæ adferunt (ut ſubitus venarum tumor infra brachij ligaturam, quâ Chirurgi in phlebotomia utuntur &c.) aut profectò nihil, aut circulationem illam valde rapidam & torrentem eſſe probant. Qui autem fieri poteſt, ut per anaſtomoſes, quæ ſunt *inviſibiles quædam atque anguſtæ planè viæ*, ut Galenus loquitur, ſanguis arterioſus cum ſuis craſſamentis & fibris (quas etiam in eo experientia & Medici jam, contra Eraſiſtratum agnoſcunt) tam rapidè & citò traijci poſſit? Deinde, ſi ita fiat; cur venæ non perinde atque arteriæ ſubſiliunt & micant? Præſertim ſi vera eſt altera eorundem opinio: Quòd arteriæ ab impetu ſanguinis arterioſi, quem cor in eas evomit, pulſum ſuum ſolennem habeant. Nam ſanguis arterioſus, tanquam torrens in ſanguinis venoſi fluvium incurret, ac eum inflabit, facietque ut venarum tunicæ, non ſecus ac arteriarum, ad ſingulos incurſus ſubſiliant.

Vt autem hoc argumentum evadant, non aliud reſpondere

 poſſunt,

possunt, quàm sanguinem arteriosum non impetu, sed tardâ quadam transsudatione, per angustas anastomoses, vel etiam per ipsam carnis substantiam, tanquam per spongiam, in venas lentè pervenire. Hoc autem est, præcipuas experientias, quibus circulationem suam persuadere volunt, penitus interimere. Si enim tam lentè transsudet, quomodo tempore aliquot pulsuum sic implet venam brachij?

Cogitent igitur, an alterum illud argumentum, sumptum ex copia sanguinis, quem singulo quoque die cor per systolen in arterias vomit, non possit solvi, dicendo: Non totam illius sanguinis materiam ex vena cava proximè hauriri, sed partem ejus ex arteria aorta, per conniventes ejus valvulas, in diastole ad cor revocari, ut perfectiùs elaboretur. Tam celeri enim & unico per cor transitu, non videtur quomodo sanguis venosus in spiritum vitalem & sanguinis arteriosi qualitatem valeat excoqui.

Ceterùm, ex puritate & bonitate sanguinis, non tantùm totius corporis sanitas pendet, sed acies intelligendi; & ingeniosorum sanguinem aliquando contemplati (& Medici dicunt) cum refrixisset, brevi & subtili stamine contextum, non longis & crassis fibris, ut stupidorum, deprehendimus. Quo enim subtilior & tenuior sanguis, eo spirituum vitalium, ac deinde animalium, quibus ingenium utitur, subtilitas est major.

Ciborum autem & potùs qualitas plurimum refert in sanguinis bonitatem. Nam sanguis & lac animalium sapore & odore sæpe produnt, quibus herbis pasta sint. Vnde Galenus, *Talium animalium*, inquit, *carnes perpetuò exhibere oportet, quale volumus corpus humanum reddere.* Non enim in ventriculo, hepate, venis, & postremò in singulis membris ita perdomatur alimentum, ut nihil de prioribus proprietatibus suis retineat. Hinc *lactuca frigidum, vinum calidum sanguinem, suæq; naturæ consentaneos profert humores*, inquit Fernelius: *Azymus panis & castanea crassum atque lentum, vitellus & pullus gallinaceus tenuem &c.* Probabile quoque est, ait Philosophus quidam Platonicus, *longæva quædam animalia, ut cervum, ad vitam conferre longævam; si tamen huiusmodi carnes juvenes comedantur.* Quam doctri-

Gal. lib. 11. de simpl. med.

Fernel. lib. 1. c. 14. de morb. caus.

Ficin. lib. 2. c. 6. de vita prod. c.

nam

nam quidam, & inter eos Campanella, eousque extendunt, ut carnes vulpinas præscribant ijs qui astutiam, caninas, qui sagacitatem sibi comparare volunt. Quibus si credendum est, vervecinis fortasse abstinere oportebit, ne verveces & stolidi efficiamur.

ARTICVLVS II.

An sicut sanguis in hepate, ita vinum in uva generetur.

AD hanc quæstionem libuit paulisper in transitu divertere, quia Theologi quidam argumento sanguinis, qui in solo hepate generatur, negant vinum extra uvam posse gigni, ideoque aquam in calice Eucharistico, ajunt nunquam à vino in vinum verti. Favere videtur Scriptura, quæ vinum vocat *sanguinem uvæ meracissimum.* Vua igitur est ut hepar, vinum ut sanguis. Vnde sicut hepar est unica causa à natura determinata ad sanguinis, ita uva ad vini generationem. *Vitis agnosco proprietatem*, inquit, Aquilonius, *quæ aquam succumque terræ prolectum in uvam traducit, unde postea fit vinum: at vinum expressum non magis potest aquam in suam naturam commutare, quàm emortuus arboris ramus alimentum capessere ac nutriri. Nam vinum nec seminalem, nec plantalem vim habet.* Eandem quæstionem omnium diligentissimè tractat & diffundit Rev.mus & Eruditissimus vir Paulus Aresius, Episcopus Derthonensis, in Libr. Arist. de Generat. & postea, in peculiari Libello, *de aqua transmut. in sacrif. Missæ.* Deutr. 32. Franc. Aquil. lib. 5. prop. 18. Optic. P. Ares. lib. 1. c. 10. q. 52. de generat.

Plurimis verò argumentis, & invictis, ut credit, negat vinum posse ullo eventu aquam in se convertere; non si unica gutta aquæ in mille amphoras vini infundatur: additque, Aristotelem, S. Thomam, Scotum, aliosque tam Philosophos quàm Theologos veteres à se stare, quos tamen alij ad se conentur pertrahere,

Sed tamen profectò in limine isto statim offendit, & insigniter labitur. Nam Aristoteles satis disertè indicat modicum aquæ infusum vino converti in vinum, ut lignum in ignem, ut cibus vertitur in carnem. Et ibidem in fine cap.

 comparat

Arist. lib. 1 c. 5. de generat. comparat animal ſeneſcens cum vino, quod ab infuſa aqua paulatim debilitatur, nec poteſt in fine niſi vinum debile & & aquoſum ex aqua conficere.

S. Th. 3. p. q. 2. a. 1. & q. 74. a. 8. ad 2. q. 77. a. 8. Nonne hoc etiam S. Thomas ſatis dilucidè? *Ex his quæ plurimum diſtant*, inquit, *non poteſt fieri mixtio. Solvitur enim ſpecies unius eorum; puta, ſi quis guttam aquæ amphoræ vini apponat.* Vnde alibi apertè aquam in calice, *in vinum converti:* & quidem per *corruptionẽ aquæ*, ut ex objectione patet. Ac deinde: *Gutta aquæ multo vino permixta, tranſit in ſpeciem vini, ut dicitur lib. 1. de generat.*

Scot. 2. d. 19. q. 1. Et Subtilis Scotus: *Vinum*, inquit, *primò convertit aquam in ſe. Toties autem poteſt apponi aqua, quòd deficiet virtus vini in convertendo.* Ceteros Scholaſticos tam veteres, quàm novitios quid attinet huc turmatim citare? Sed Areſius alijque ad Oenopolas & Chymicos provocant. Iſti enim aquam, quę multis menſibus vino permixta fuit, docent arte à vino incolumem ſeparare. At ego Chymicis ipſorũ, hunc unum inter artis Principes

And Libau. lib. 2. Epiſt. Chymic. Chymicum oppono. Andreas Libavius eſt, in Epiſtola ad Phil. Scherbium. *Confundere aquam & vinum*, inquit, *Oenopolarũ eſt, ſegregare, ut vinum exeat, vel aqua, tentatum potiùs eſt, quàm præſtitum.* Nec modos illos, per vas hederaceum, per arundines, aut bibulas ſambuci medullas &c. magnopere æſtimat. Nec ego ſanè alias experientias & artificia Io. Bap.[tæ] à Porta, per pondera ſcilicet, & alias id genus valde ęſtimo. Nam phlegma vini, pondere ſenſibiliter non differt ab aqua elementari. Vnde licet aliquid extrahant ex vaſe, quod gravius ſit vino perfectè matu-

Ariſt. lib. 1. c. 10. de generat. ro, non tamen ex pondere dicere poſſunt, an vinum crudum, an aqua ſit. Conſentit etiam Libavius iſti Philoſophi pronuntiato: *Quod exuberat, alterum in naturam ſuam vertit.* Et id in mixtura vini & aquæ etiam verum eſſe dicit. Sed *Oenopolæ*, inquit, *auctur iſuum vinum, excedunt aquæ modum.* Plerumque enim ſitulatim potiùs, quàm guttatim vina ſua, ex avaritiâ diluunt.

Sandæ in Theol. Myſtic. Fallitur ergo Myſticus ille qui audacter aſſerit, *Ariſtotelem, Plinium, omneſque noſtri temporis Medicos & Chymicos negare, fieri converſionem ſubſtantialem aquæ in vinum transfuſæ.*

Sed nonne tamen aquam, ſaltem per deſtillationem, vino detrahunt Chymici?

Sanè

Sanè detrahere possunt, si tanta copia infusa fuerit vino, ut non potuerit digeri. Aliàs, non aquam extrahent, sed vinum aquosum, quod suam aquam adhuc resipit, ut optimè S. Thomas. Imò non tantùm ex vino lymphato, sed ex purissimo, quale uvâ expressum est, humorem aquaticum, quod phlegma vocant, educunt Chymici. Nam veluti sanguis animalis ab atra, & flava bile, & sero suo repurgatus, adhuc tamen est corpus heterogeneum, ex spiritu naturali, pituitâ, sive sanguine crudiori, & sanguine percocto perfectoque constans; ita sanguis uvæ, sive vinum omnibus suis fæcibus eructatis & detersis purissimum, tres adhuc partes in se continet, florem sive spiritum vini, vinum mediocris consistentiæ, & phlegma. Hoc verò phlegma, aqueum, & in toto vino ponderosissimum est, ideoque fundum vasis petit. Et ista est aqua, quam Oenopolæ & Chymici ajunt se à vino generosiori per artem separare. Id est, re verâ aqua elementaris non est, sed humor ei similis, informatus à forma vini; sed ita spoliatus generosi vini qualitatibus, ut vini cadaver magis, quàm vinum esse appareat.

Vnde iterùm falluntur, cùm aquam esse, gustu se dicunt discernere. Nam hac ratione, in carnibus etiam caponis judicabunt insipidum terræ elementum formaliter contineri. Si enim ex capone elixo quintam essentiam, & totum succum per linteum exprimas, ea quę remanent, *adeò omni carnis substantiâ, odore & qualitate orbata sunt, ut canibus obiecta, nec olfacere dignentur*, ait Io. à Porta. Sapor enim carnium in succo, quo turgent carnis pori; non in stamine & subtemine, sive in aridis illis filis, quibus prima carnis veluti tela contexitur, præcipuè consistit. Sapor itidem vini non in phlegmate ejus, nec etiam in tenuissimo spiritu præcipuè viget; sed in mediocris corpulentiæ vino, quod medium vasis, inter spiritum & phlegma vini; sicut in Mundo elementari aër inter ignem & aquam, locum tenet. Fęces verò & hypostasis vini, quę in imo vasis subsidunt, terrestris elementi similitudinem habent. Hinc vulgatum illud olim inter Philosophos & Medicos: *Vinum in medio vasis, oleum in summo, mel in imo præstantissimum esse.*

Io. Porta libro Magiæ.

Hæc

Hæc scitè & exactè pensiculatis summus Philosophus Innocentius III. Pont. Max. Physicorum, & Chymicorum experientiam, in separatione aquæ à vino, non magni pendit. Nam *alij tenent*, inquit, *quòd aqua cum vino transsubstantiatur in sanguinem, cùm in vinum transeat mixta vino: licet Physici contrarium asseverent, qui aquam à vino per artificium posse asserunt separari.* Vbi ait, ex sententia quorundam, quam postea approbat, modicum illud aquæ calici infusum, mediatè transsubstantiari in sanguinem, ubi tamen antè in substantiam vini transierit: quidquid Physici dicant, aquam in calice, aut in dolio, à vino non posse in vinum converti. Nam etiam ante Pontificatum adversus istos Physicos dixerat: *Quis ambigat, aquam in vinum transire, cùm multo vino modicum infunditur aquæ?*

Cap. *Cum Marthæ* de cebrat. Miss.

Lib. 4. de sacram. altar. c. 31.

Sed si aqua infusa dolio mutetur in vinum, quid opus vinum novum emere? inquient. Certè enim, qui unicam etiam scintillam ignis habet, non emit ignem, sed tantùm ligna, ut inde ignem accendat. Sic ergo, qui dolium vini habet, modò aquam, id est, materiam vini habeat, quam dolio paulatim & successivè infundat, non est quòd aliud vinum emat. Nam ubi prior cyathus aquæ, in vinum conversus erit, secundum cyathum infundat, & sic deinceps. Si enim non amplius vini depromat, quàm aquæ infundit, dolium nunquam deficiet.

Arist. lib. 1. c. 5. de generat.

Sed argumentum hoc ab Aristotele & Scoto paulò antè solutum audivimus. Quia nempe vinum infusâ paulatim aquâ redditur ad convertendam alteram aquam debilius. Nam vinum, etsi fortius, repatitur ab aqua, nec à vino debili & aquatico quod ex aqua factum est, juvatur, sicut à vino generoso. Simili prorsus modo, quo animal convertendo alimentum in suam substantiam, fit quotidie ad convertendum imbecillius. Dilucidè Durandus: *Sicut virtus vini convertentis aquam, paulatim per admixtionem aquæ debilitatur, ut tandem fiat aquosum; sic virtus conversiva alimenti, primò quidem fortis existens, postea debilitatur, deinde deficit, ita ut neque possit aliquid convertere.*

Sed vinum hoc aquaticum per naturalem resultantiam reducere se ad naturam maturi & generosi vini, inquiunt, quale

quale fuit illud quod Christus ex aqua confecit in Cana Galilææ, valebit. Nam aqua calefacta, per talem resultantiam reducit se ad frigus.

Et sanè, si omnia corpora naturalia se reducerent ad qualitates suas naturales, argumentum nos acriter stringeret. Sed quis unquam vidit senem, per naturalem resultantiam redire ad temperiem juventutis? Quis marmor cariosum, aut calceos veteres resilire ad decorem pristinæ novitatis? Cur deinde forma substantialis vini, quæ est in phlegmate & parte crudiore vini, non producit in se per resultantiam, maturi vini temperiem? Cur pomum in arbore crudum, sine sole & autumno, non transilit ad maturitatem?

Resultantia igitur illa videtur propria esse elementis: ne tam facile forsan interire possint simplicia ista corpora, quorum qualitates tam necessariæ sunt animantibus, & universis corporibus mixtis. Mixta verò aut nulla, aut paucissima, propter peculiarem quandam naturam, semotis agentibus contrarijs resiliunt ad naturales suas temperies. Et ea quæ resilire videntur, ad unicam feré qualitatem elementi dominantis; quia sic etiam universi necessitas exigit. Sic plumbum & metalla igne liquata revocare se videntur (etsi aëri circumfuso aliqui id tribuant) ad naturale frigus, quo consistentiam recuperent, ne inutilia remaneant plurimis humanis usibus. Cum ergo tot alia mixta naturali resultantiâ careant, de vino nemo mirari debet.

Verùm nullum corpus mixtum inanimatum, inquiunt, corpus aliud in se convertere potest. Nam si totum universum circumspicimus, mixta animata quidem aliud in se transmutant per nutritionem; elementa etiam hoc possunt, se invicem, aut mixta devorando; quomodo ignis aërem, aut lignum consumit. Sed mixtum inanimatum nec aliud mixtum, nec simplex elementum in se corrumpere valet. Aurum enim lapidem aut aquam in se, etiamsi proximè attingat, nunquam transformat; ergo nec vinum vertere aquam in se poterit.

Verùm nimis generaliter, & audacter assumunt, Nullum

mixtum inanimatum vertere in se aliud mixtum, vel elementum. Vbi enim tam latè unquam & diligenter scrutati sunt rerum naturas? Nonne enim lapides & metalla quædam materias circumpositas sibi agglutinant, & in se fortasse convertunt? Vnde cùm Cardanus dixisset lapides vivere, quia crescunt; Scaliger respondit, non crescere actione vitali, ut viventia, sed *per additamenta tamen grandescere*. Quia nempe, infuso in poros humore lapidescente, pleniores, aut extrinsecus adhærente, majores fiunt. Nónne rerum subterranearum scientissimus Georg. Agricolâ etiam docet, *terraneos succos, qui lapidibus & metallis adhaserint, mutare compositionem*? Nónne dicit lapides afflari quadam aurâ & naturâ metalli illius quod in venis attigerint, & hac ratione, lapides quosdam aurarios, argentarios, plumbarios, ferrarios appellari? Quod autem metallum tales lapides perficere, & usque ad metalli speciem adducere non possit, non est indicium, quòd metallum nihil agat, sed quòd adeò actuosum non sit, ut inchoatum opus ad exitum perducere valeat. In metallis enim & lapidibus qualitates primæ, & siquæ aliæ, in unam temperiem sic redactæ & confractæ sunt, ut segnes sint ad producendas sibi similes.

Scal. Exer. 102.

Agricol. lib. 10. c. 20 &c. fossil.

Iof. Acosta narrat in Indijs reperiri, & se vidisse smaragdos mediâ parte virides, alterâ adhuc candidos, serpente paulatim per candorem virore, ut pars viridis & smaragdina videatur candidam alterare, & pedetentim vertere in smaragdum. Sic quoque metalla per venas suas serpere videntur, ut quod perfectè concoctum est, juvet ad crudioris concoctionem. Quod tamen non ita apparet, aut fieri potest, in corporibus illis duris solidis, quæ intra mutuos poros non se insinuant; aliàs enim multis in locis *succus lapidescens, vel solus, vel aquis permixtus*, inquit Agricola, *recipitur in stirpium meatus, aut animantium, & præterquam quòd est materia, causæ efficientis rationem suscipit, ac sic se in ipsorum corpus induit, ut id totum secum convertat in lapidem.*

Lib. 4. c. 11. de ortu subter.

Viden' ergo, ut succus lapideus in se stirpē totā transformet? Sic Albertus Magnus narrat se vidisse nidū aviculæ cum pullis totum lapideum, quia in lacum, aut limum talis succi decide-

deciderat. Sunt etiam lapides prægnantes, qui alios intra se ex succo aliquo, aut vapore concipiunt, *ut ætites callimum*, inquit Agricola; imò adamas aliquando adamantem, ait Boetius. *Prodit enim Rueus*, inquit, *adamantem unum alium gignere, ac Dominam Heverensem è Luxemburgorum Illustri genere, duos habere hereditarios adamantes, qui alios crebrò producant, ut eos, quicumque statis temporibus intuetur, congenerem sibi prolem eniti palàm iudicet.* Quid de lapide illo fissili in Asso oppido Troiadis, qui corpora defunctorum in se condita devorat, & in lapidem vertit, veri nominis sarcophagus? *In Asso Troiadis*, inquit Plinius, *sarcophagus lapis fissili venâ scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calceamenta illata omnia lapidea fieri auctor est.* Hæc fortasse contemnentur, ut fabulosa, quia nunquam vidimus: sed similitudine majorum naturæ miraculorum, quæ negare non possumus, facilè defenduntur.

Anſel. Boet lib. 2. c. 3. de lapid: & gem.

Plin. lib. 36. c. 17.

Si deinde sulphurariæ egesto sulphure, terrâ repleantur, hæc iterum naturã sulphuris induit; quod, credo, nõ aliqua cæ- lis influentia, sed locus circumquaque sulphureus facit. Ferrũ etiam in Elba Insula Florentinorum, *quasi stirpibus circumcisis, renasci, & fodinas illas nullis seculis exhauriri*, scribit Bodinus. Sic quoque bitumen recrescit, & à bitumine simili fortè regeneratur in terræ visceribus, ut alendis per centenos, & etiam millia annorum ignibus subterraneis, sufficere possit, quibus thermæ & aquæ medicatæ calefiunt, ut diximus olim in Meteorologicis.

Bodin. lib. 2 Theat.

Si igitur tot corpora mixta inanimata, verâ aut vero simili Philosophiâ, alia ejusdem speciei sibi adglutinent, aut generent, cur ita mirantur, si vinum ex aqua producat vinum? Sed ex unico saltem elemento fieri non potest corpus mixtum, iterum respondent.

Sed demus hoc ipsis. In aqua tamen nostra, etiamsi purissima videatur, nunquam est unicum solum elementum, sed atomi quædam terrestres, aliaque per eam insensibiliter volitant. Illustri non ita pridem exemplo Gregorij XIV. Pont. Max. ex gente Sfondrata Mediolanensi, quem calculus

 multarum

multarum unciarum tam citò finivit. Is autem, Medicorum sententiâ, ex aqua concretus fuerat, quam ad annum ætatis decimum octavum solam meramque biberat. Nam omnis aqua, inquiebant, etiam quæ limpidissima, qualem Italiæ fontes fundunt, & sincerissima putatur, atomos tamen aliquas & hypostasin habet, quæ de facili coit & duratur in lapidem.

Deinde ex unico elemento nil vetat generari mixtum, modò in materiam unici elementi qualitates & temperies corporis mixti imprimantur. Nam corpus mixtum non ex substantijs quatuor elementorum, *sed meliùs fortasse dici potest*, inquit Aristoteles, *ex virtutibus confici elementorum. Humiditas enim & siccitas, caliditas & frigiditas materia corporum sunt compositorum.* Quod in compositione liquidorum mixtorum faciliùs intelligi potest. Nam materia eorum aquea non ita indiget permisceri elemento terræ, quemadmodum in compositione solidorum, quales sunt lapides & metalla. Quia enim hæc corpora solida habent consistentiam firmam, ideo liquiditas ipsorum aquea per terræ mixturam alligari & solidari debet. Liquida verò quale est vinum, non egent terrenâ istâ soliditate; imò est contra ipsorum naturam, sed aquea liquiditas ipsis sufficit.

Arist lib. 2. c. 1. de partib.

Hoc deinde pro magno objiciunt. Quòd antequam uva vinum excoquat, succus antea in terra præparari, deinde in vitis ligno, ac postremò in ipsa uva; quæ denique etiam calore externo, aprico collium, & multis solibus indiget ad vini maturitatem & perfectionem. Hæ autem præparationes non præcedunt in materia aquæ infusæ calici aut dolio, ut ex ea vinum generari possit.

Fateor, ad vini exactæ maturitatis generationem præpationes illas requiri; veluti ut maturus, & optimus sanguis generetur in hepate, debet concoctio in ventriculo, & chylosis chymosin præcessisse. Sed tamen, sicut *vivere possumus ventriculo cibum non commutante, si succis utamur; licet non rectè vivere, & bono frui sanguine*, ut ait doctissimus Vallesius: ita vinum crudum & aquosum generari potest ex aqua, quæ antea mutationem præparatoriam non perpessa fuerit in venis ligni, à radice usque ad uvam. Si enim, inquam, Medici, ubi

Valles. lib. 6 c. 3. contron.

ventri-

ventriculus digerere non poteſt, per clyſteres in inteſtina ſuccos infernè injjciunt, qui per venas meſaraicas rapti ad hepar, mutantur in verum ſanguinem, licet minùs perfectum; cur etiam ex aqua cruda vinum crudum & phlegmaticum à vino generari nequibit?

Errant enim ſanè, qui integro anno, terræ ſuccum, ad conficiendum in vite vinum, præparari dictant. *Alteratur priùs in radice*, ait Areſius, *deinde ſtipite, tertiò in ramis, quartò in ipſo fructu, & ad hac integer ſaltem annus requiritur; quomodo ergo ſpatio unius horæ poterit vinum immediatè in ſe convertere aquam?* Areſ. lib. 1. c. 10. de generat.

Sed iſta alteratio quæ tam diu in anteceſſum præcedit, non præparat proximè ad vini generationem; ſed primùm ad gemmas vitis, deinde ad pampinos, folia, flores, poſtremò ad uvas, quæ ſunt inſtrumenta & vaſa, in quibus poſtea materia vini tandem percoquitur. Quàm vero citò & repentè propria vini materia à radice in uvam traijciatur & vinum conficiatur, patet, quando pluvia poſt ſiccitatem, maturis uvis, in vineam cadens, mox avidè in uvas ſorbetur, & ſtatim etiam ad oculum, acini uvarum incipiunt vino, ex aqua illa pluviali celeriter confecto, etſi non excoctiſſimo, turgeſcere. Nec exiſtimandum eſt, vinum iſtud novum facultate vitali ſolius uvæ concoqui, ſed etiam à vino maturo quod præerat in uvis, adjuvari. Nam ſicuti ſanguis non ſolum per facultatem ſanguificam hepatis, aut etiam venarum (poſtquam in venas eſt illapſus) concoquitur, ſed etiam ſanguinis pars coctior & maturior agit in pituitam crudiorem, juvatq; ad ejus perfectionem; ita vinum in uva maturum, adventantem crudum aquæ pluviæ ſuccum mitigat, & tranſitum in vinum accelerat. Hoc quoque argumentum magis moleſtum, quàm arduum eſt.

Non habet, inquiunt, vinum eas qualitates, quibus naturales aquæ diſpoſitiones expellere poſſit, ad vini generationem. Nam vinum eſt formaliter frigidum & humidum, ſicut aqua. Vnde licet *hauſtum accendat calore viſcera intus*, ait Plinius, *foris tamen infuſum refrigerat*. Igitur vinũ aquæ frigus potiùs frigore Plin. lib. 14. c. 5.

 ſuo

ſuo formali intendet, conſervabitq́; quàm calore virtuali expellet. Nam calor virtualis non exerit vires ſuas in aquam, ſed in ventriculum animalis, ubi à calore ejus naturali excitatus fuerit. Vnde aquam frigidam permixtam vino, calefieri aut tepeſcere minimè experimur.

Verùm quæro viciſſim ab adverſarijs, quas qualitates uva imprimat aquæ pluviali, quando ex ea vinum coquit? An frigus tantùm & humiditatem? Non credo. Nam aqueus humor illas à ſeipſo habet; nec unquam ſic aquam in vinum deſtrueret. Itaque fateri debent, alias quaſdam diſpoſitiones introduci ab uva in materiam aquæ.

Ac in primis, calor aliquis non tantùm virtualis, ſed etiam formalis imprimitur. Nam uva, & omnis planta, calore aliquo naturali prædita eſt ad digerendum alimentum, etiamſi propter tenuitatem & majus frigus, non apertè ſentiatur. Deinde ſiccitatem quandam producit; quæ maximè in ſpiritibus vini apparet, in quibus igneæ qualitatis aliquid ineſſe videtur, cùm muſtum digerant & faciant effervescere.

Sic ergo omnes quatuor primæ qualitates inſunt vino; & calorem ac ſiccitatem quam accepit ab uva, poteſt in aquam dolio infuſam transfundere. Quippe ſiccitas & humiditas ſunt etiam qualitates activæ, ut contra Stoicos & Ariſtotelem (ſicut putat) docet Galenus: *Licet calidum & frigidum*, inquit, *in animalibus & ſtirpibus magis agant, ſiccum verò & humidum pati videantur; non tamen ſic res ſe habet in omnibus.*

Galen. lib. 1 de nat. facult.

Sed quomodo interim tantulo calore, tantulâ ſiccitate, aqua in vinum ab uva corrumpitur? Nónne enim aqua ab igne fervens, aut gelu in glaciem exſiccata, adhuc manet aqua? Eſt enim *tenaciſſimæ naturæ*, ait non-nemo; *adeò ut ſi illam in candentem ollam ferream conjicias, & vapores alembico excipias, totam omnino & integram recipies.* Igitur in uva ad aliquantulum caloris & ſiccitatis alterata, aquæ formam non perdet. Poſſumus hinc per aliquas ſemitas fortaſſe non difficulter evadere. Vt ſi negemus cum Galeno & Curtio, ullam aliam formam ſubſtantialem eſſe in aqua, præter qualitates primas, frigus & humiditatem. Deinde ſi demus quidem aquæ formam

Sandæ in Theol. Myſtic.

formam substantialem, sed cum plerisque hodie Medicorum, dicamus eam manere formaliter in corpore mixto; ita ut sine expulsione formæ substantialis aqueæ, vinum fiat ex aqua: sicut Scaliger ait, *formam elementi misceri cum superveniente forma lapidis*, aut vini, *atque ab ea perfici, contineriq́; ab hac illam, sicut quadratum in pentagono.* Scal. Exerc. 101.

Sed recedendum non est à viâ Aristotelis, S. Thomæ, Scoti, Theologorum ferè omnium & regiâ. Damus ergo, in aqua formam esse substantialem, & eam expelli è materia sua per formam vini. Caliditas tamen & siccitas exigua, quas vinum producit in materia aquæ sibi permixtæ non sufficerent ad expellendam formam aquæ, nisi virtualis calor, & aliæ occultæ proprietates ac dispositiones formæ vini, expellerent occultas formæ aquæ dispositiones. Nam nullas alias dispositiones ad formas corporum mixtorū & elementorum agnoscere, quàm quatuor qualitates primas, non solùm imprudentiam, sed impudentiam esse, clamat Iul. Scaliger. Certè enim cùm venena quædam occidunt hominem, incolumi toto primarum qualitatum temperamento, debent aliquam dispositionem occultam animæ rationalis interimere, cujus nomen & essentiam ignoramus. Temperies deinde humanæ carnis simillima est porcinæ, ut notat Galenus. Vt ergo anima rationalis potiùs in carnem illam inducatur, quàm anima porcina, aliæ occultæ humanæ dispositiones inesse debent, quæ animam porcinam respuant. Si quis tamen simplicitati elementorum non satis congruere putet, ut forma aquæ habeat alias occultas dispositiones præter frigus & humiditatem; dicat audacter, formam aquæ, non expelli à vino quia calor virtualis & aliæ dispositiones occultæ formæ vini ita remittant frigus & humitatem aquæ, ut ampliùs non posset cum frigore & humiditate vini permanere forma substantialis aquæ; sed quia non potest cum accidentalibus dispositionibus occultis formæ vini. Nihil enim causæ est, cur forma substantialis non possit formæ accidentali proximè repugnare. Cùm enim elementa, ordine à natura statuto destinentur ad generationem mixtorum, & quædam formæ mixtorum postulent qualitates primas ali-

cujus

cujus elementi in eo gradu, qui non repugnat formæ elementi; debent necessariò dari quædam aliæ dispositiones formæ talis mixti, quæ expellant proximè formam elementi, ut ex elemento possit generari tale mixtum. Res in exemplo nostro clariùs lucebit.

Forma vini, aut forma aquæ rosarum, quæ sunt corpora mixta, postulant frigus & humiditatem, v. g. in gradu sexto aut septimo, sub quibus permanere potest forma aquæ elementaris. Si igitur nullæ aliæ sint naturales dispositiones formæ aquæ, ut supponitur, quam frigus & humiditas; non poterit, ne quidem in vite, ex aqua generari vinum: quia à causa efficiente vinum non expellentur ex materia aquæ frigus & humiditas, quas etiam forma vini habere postulat. Igitur ut destruatur forma aquæ & locum faciat formæ vini, debent aliquæ aliæ dispositiones occultæ ante formam vini præmitti, quæ repugnent proximè cum forma aquæ & eam ex materia depellant; etiamsi in materia remaneant frigus & humiditas, quæ aliàs ad ibi retinendam formam aquæ sufficerent.

Hoc etiam forte demonstrari potest à simili. Nam juxta Peripateticos & S. Thomam, in generatione hominis est quædam animarum successio, ut Lib. 1. fusè disseruimus. Animam autem vegetativam quid ex embryone humano proximè expellit? Non aliud sanè fortasse, quàm dispositiones quędam perfectiores animę sensitivę, quæ post vegetativam in materia embryonis sequitur; etiamsi in materia ista maneant inferiores dispositiones animę vegetativę, quas etiam anima sensitiva habere requirit. Sicut ergo dispositiones animæ sensitivæ nobiliores expellunt animam vegetativam, & dispositiones animę rationalis animam sensitivam embryonis; quia animæ istæ sunt viales & transitorię: ita etiam fortasse dispositiones formę vini expellunt formam aquę; quia formæ elementorum sunt etiam quodammodo viales respectu formarum corporum mixtorum. Nam veluti per formas successivas embryonis, materia statuitur in via ad formam viventis perfectioris; ita materia elementi suo modo est in

via

via ad perfectiorem formam mixti.

Hoc quoque notandum, ut conversionem aquæ in vinum faciliùs imaginemur. Quòd spiritus vini perpetuò agat & digerat, quantum potest, suum phlegma, extenuando ipsum & excoquendo. Quomodo etiam aquam infusam alterare & digerere potest.

Hinc patet, spiritosa & insigniter calorifica vina citiùs phlegma suum, aut aquam infusam digerere; nisi sint nimis crassa & pinguia, quale est Hispanicum. Nam talia vina usque ad minima naturalia vix possunt fortasse aquam intersecare, ut partes vini plures & majores particulam aquæ extrinsecus circumstent, & intrinsecus dissecent, ac brevi tempore undique oppugnando, in se convertant & absorbeant. Sic etiam oleum nec facilè alios liquores intersecat, nec ab ijs intersecatur. Vnde argumentum nullum est, quo probant, vinum non convertere in se aquam, quia convertere non potest oleum. Quanquam longo tempore oleum fortè etiam expugnari possit à vino.

Ex his quoque intelligi potest, quòd vinum tenue possit in generosius converti, si differant inter se specie, ut aliqui censent. Negare tamen videntur hanc differentiam inter Theologos S. Thomas, Richardus, & plures. Nam vites transplantatę ab uno vino degenerant in aliud. Quod verò Galenus negat ullum vinum album esse calidum, non ideo magis necessariò vinum album à rubro specie differt, quàm Belga ab Æthiope. Nec dictum Galeni *simpliciter*, inquit Vallesius, *sed comparatione ad vina rufa & flava intelligo.* Calent ergo etiam vina alba, sed leniùs quàm rufa. Florem enim quoque suum, & spiritum calorificum habent vina alba, quo per insolationem exhausto, exanimantur quasi, & moriuntur in acetum.

S.Th.3.p.q. 77.a.8.

Valles. lib. 9.c.6. Controv.

Hoc denique, quod suggerit S. Thomas non neglectim prætereundum, licet ferè negligi, aut refelli à recentioribus videam.

Censet enim S. Thomas, aquam in vinum posse corrumpi, sine prævia alteratione, per solam partium, usque ad minima naturalia, divisionem. Et profectò videtur esse verum, si vera

S.Th.3.p.q. 77.a.8.

 est sen-

est sententia Aristotelis, & Commentatoris, ac S. Thomæ, Soti, & Thomistarum, Durandi, Ariminensis, Conimbricensium, quam Toletus dicit esse *multo probabiliorem*. Videlicet, minimum naturale, non tantum in viventibus, sed etiam in inanimatis homogeneis dari; quia omnis formæ substantialis ea naturalis est conditio, ut determinatam materiæ extensionem requirat, tanquam naturalem suam dispositionem, in qua actiones suas explicare & excercere valeat; ut sub extensione minori separatim existere & agere non possit. Si enim anima, ut omnes fatentur, certæ magnitudinis organa ad operationes vitales requirat, ut v. g. determinatam extensionem carnis (quæ organum homogeneum est) ut tactu calorem percipiat; non videtur ratio solida, cur etiam forma aquæ in corpore suo homogeneo non postulet certam extensionem, ut frigefacere, aut sibi similem aquam generare possit; ac per consequens, ut in tali materia subsistere valeat. Nam esse est propter operari, ut ait Philosophus.

Arist. lib. 1. c. 4 Phisic.

Si autem opinio ista Aristotelis, & veterum passim Interpretum, falsa non est, jam assignare erit partem minimam aquæ, quæ seorsim ab alijs naturaliter existere possit. Vnde si hæc à vino, quod est corpus diversæ speciei, intersecetur, peribit forma aquæ in utraque parte, quia jam utraque per divisionem facta est minor minimâ. Nec poterunt duæ istæ particulæ formæ aquæ se sustinere arripiendo unionem integralem cum forma vini interposita, quia nulla potest esse unio integralis inter formas tam diversæ speciei. Restat ergo, ut utraque particula materiæ aqueæ suscipiat formam proximi vini, cum unione integrali ad reliquam vini formam, ut istâ unione substententur in rerum ratione. Nam, ut rectè Durandus, in integraliter conjunctis non datur minimum, quia continuum est divisibile in infinitum, adeoque pars in eo minima non est.

Durand. 2. d. 18. q. 1.

Generatur ergo ex illis particulis aquæ vinum, cum dispositionibus vini imperfectis (sicut interdum generatur aqua calida) quas vel vinum introducit, vel causa prima supplens defectum secundæ, sicut in multis alijs occasionibus facere eam oportet

oportet. Nec Deus hunc defectum supplet, vinum maturum producendo, quale fuit illud *bonum* & excellens in hydrijs Canæ Galileę, sed crudum, & in infimâ dispositione necessariâ ad formam vini; quale est primum & imperfectissimum, quod à vino circumfuso produci posset, si ei sufficiens daretur tempus. Io. 2.

Cùm autem magna quantitas vini modicum aquæ infusæ, fluiditate suâ undique intersecet, facilè accidere potest, ut tota omnino aqua in particulas minimis naturalibus minores dissecetur, & sic omnes universim guttulæ in crudi saltem vini substantiam destruantur.

Nec hoc experientiâ Aresij solidè refellitur: qui ait, se hiberno & gelante cælo vidisse glaciei frustula natantia in vino, quæ ipse guttulas aquæ concretæ & nondum in vinum conversæ, fuisse existimat. Nam non tantùm aqua, sed vinum aquaticum, imò vini meri phlegma, aut totum ipsum etiam funditus vinum, cui nihil unquam aquæ infusum fuit, magno frigore in glaciem concrescit. Vnde Anno 1468. cùm Leodiũ à Carolo Audace Duce Burgundiæ, & Ludovico XI. Rege Galliæ captum est, vinum Leodij in vasis glaciatum, frustatim militibus distribuebatur, ut scribit Phil. Cominæus, Carolo Duci tunc à cubiculis. Res non indigna narratu. *Vinum*, inquit, *viris circa Ducem honoratis ad securim distribuebatur. Nam intra amphoras & cados sic congelatum erat, ut necesse esset frustatim concidere, frustaque pileis, corbibus, & alijs id genus, non poculis excipiebantur.* Cominæ. c. 42. Lud. XI.

ARTICVLVS III.

An sanguis sit animatus.

Pars Thomistarum affirmat, altera negat; quia S. Thomas tam ambiguè loquitur, quàm Aristoteles quem sequitur.

Bañes hanc litem diligenter disputavit, & cum Cajetano, Medina, alijsque fortiter sanguinis animationem defendit; additque, *hanc opinionem ad eas quæstiones, quæ ad Theologiam & res fidei pertinent explicandas, esse sine dubio accommodatiorem.* Nam si san- Ban. lib. 1. de generat.

si sanguis humanus anima rationali sit animatus, faciliùs sustinetur, v.g. quomodo sanguis Christi fuerit divinitati hypostaticè unitus; quod à Clemente VI. & Pio II. definitum Silvester narrat. Deinde ratio in promptu erit, cur Christus post resurrectionem venas corporis sui resumpto sanguine repleverit, potiùs quàm aëre, æthere, aut alio fluido corpore. Sicut enim alias sui corporis partes resumpsit, ita etiam sanguinem: quia si anima rationali informatur, inter partes ingrales hominis censeri debet.

Silvest. in Rosa aurea.

Nihilominus Capreolus, Sotus, Victoria, cum Scoto, Durando, ac Medicis negant sanguinem, etiam in venis, esse animatum, sed corpus esse exanime, quo per venas tanquam per tubulos & canales distributo, omnia corporis membra irrigantur & aluntur. Sanguis enim τελευταία τροφὴ τοῖς ζῴοις τοῖς ἐναίμοις ἐστὶ, *ultimum alimentum animalibus sanguineis est*, inquit Aristoteles. Alimentum autem animâ viventis tandiu adhuc caret, donec partibus viventis agglutinatum fuerit, & ultimas dispositiones ad animationem necessarias acceperit. Non ergo animatus est sanguis, antequam transeundo per rorem, cambium, & gluten, in partem viventis tandem sit transformatus.

Cajet. 3. p. q. 5. a. & q. 54 a. 2.

Eludit tamen hoc argumentum Cajetanus: quia sicut elementa sunt partes universi, & simul sunt materia transiens corporum mixtorum; ita sanguis potest esse pars animata corporis humani, & tamen etiam partium solidarum alimentum.

Sed comparatio ista in ipsum retorqueri potest. Nam elementa differunt formis substantialibus à corporibus mixtis in quæ transmutantur; ergo & sanguis alia forma substantiali præditus est, quàm os, aut caro in quam per nutritionem vertitur.

Deinde si sanguis animâ carnis animatus est; ergo nutritio carnis ex sanguine non est actio substantialis, sed accidentalis, qua sanguis essentialiter & in specie sua idem manens, crassescit & inspissatur in carnem. Hoc verò contra Philosophum est, & S. Thomam: falsumque erit, quod iste alicubi ait,

humidum

humidum nutrimentale esse, quod nondum pervenit ad suscipiendam perfectè naturam speciei, sed est in via ad hoc, sicut est sanguis, & alia huiusmodi. Profectò enim, si in sanguine humano est anima rationalis, suscepit perfectè naturam speciei. Nec refert, quòd liquiditate & alijs imperfectis qualitatibus à ceteris partibus differat; nam etiam unum membrum temperie accidentali est altero ignobilius. S.Th. 1.p.q. ult.a.1.ad 3.

Frustrà quoque Cajetanus & Bañes provocant ad alia S. Thomæ loca, & præcipuè in 4. d. 44. Nam hîc quoque contra ipsos est, si attentè legatur.

Negat enim ibi rorem, cambiũ, gluten (qui sunt tres humores per quos intermedios sanguis in partem viventis transit) fore in corporibus resurgentium, quia *sunt in ipso actu transeundi de forma in formam.* Vnde apertè supponit, tres illos humores non vivere vitâ humanâ, sed per alias suas formas transire ad formam hominis. Si autem ros, cambium, & gluten non vivunt; igitur nec sanguis, ex quo proximè ros conficitur. *Ros enim est humiditas*, inquit ibi S. Thomas, *in foraminibus parvarum venarum*; sanguine videlicet è majoribus venis in illa foramina delapso, & ibi decocto in rorem.

Sanguis tamen, etsi crudior, & à forma viventis remotior, quàm ros, cambium, gluten, resumetur in venas corporum resurgentium; quia *habet formam determinatam, secundum quam continetur inter partes corporis*, ait S. Thomas. Continetur enim venis, nec solùm tanquam materia nutritionis, sed ut formâ suâ determinatâ, sicut loquitur. S. Thomas, & naturalibus suis qualitatibus membra omnia foveat, & in temperie sua naturali conservet. Non sic ros, cambium, & gluten, quorum formæ transitoriæ & viales sunt; ad hoc solùm à natura factæ, ut materia sanguinis per eas ad formam viventis perveniat; sicuti ferè materia seminis, per formam embryonis ad formam perfecti animalis transit. Hinc patet, quo pacto Aristoteles & S. Thomas sanguinem interdum partibus animalis accenseant: fermè scilicet eodem sensu, quo Cajus IC. dixit; *fructus pendentes partem fundi videri*; licet specie à fundo differant, fixa in fundum radice, solâ contiguitate, non conti- *l. 44. D. de rei vindic.*

nuitate ei cohæreant. Ita circitèr, ſanguis tubulis venarum tantùm contiguus, per omnia membra ſic diſcurrit, & ijs inſeritur, ut quaſi pars totius eſſe videatur; maximè cùm neceſſarius ſit ad fovendam naturalem propriarum partium temperiem. Vnde & ad corporis integritatem pertinere dicitur, non minùs, aut etiam magis, quàm crines & ungues, qui ex ſuperfluo alimenti ad ſolum ornatum à natura conformantur.

Quod verò Bañes ait, ſanguinem per fibras continuari cum ſuis venis, falſum apparet; quia univerſus ſanguis cum fibris & pituitâ ceteriſque humoribus quos vehit, labitur per venas, ut aqua turbida per canales. Teſtatur id apertè Ariſtoteles: *Non enim*, ait, ἅμα συνεχὲς ἢ συμπεφυκὸς *ſanguis continuus aut concretus eſt carni, ſed in corde ac venis, quaſi in vaſis continetur.* Vnde Medina etiam refellitur, qui non quidem venis, ſed cordi & partibus principalibus ſanguinem continuari contendit. Non enim aliter iſtis continuatur, quàm venis.

Ariſt. lib. 2. c. 3. de partib.
Medina 3. p. q. 5. a. 2.

Quanquam hôc diſcontinuitatis argumento res iſta non firmiter nitatur. Nam quid ſit, continuum, aut diſcontinuum eſſe, ſatis obſcurum eſt; & fortaſſe continuitate quadam fragili & fluxâ (velut aqua continuatur aquę) ſanguis aliqua ſui parte, hepati, cordi, aut etiam venis non tantùm contiguus, ſed etiam continuus eſt. Videtur enim continuitatis ratio maximè à natura & conditione extremorum quæ ſibi proximè applicantur, petenda eſſe. Fortaſſe autem hepar (quod ferè non eſt aliud, quàm ſanguis quidam concretus) cor, venæ, arteriæ cum ſanguine naturaliter ſatis conſentiunt, ut proximo contactu coaleſcant in continuum, & *extrema ſint unum*; velut Ariſtoteles nobis continuum definit. Neque refert, quòd ſanguis per venas fluat; quia aqua per aquam mota, ut fluvius magno impetu in mare ſe evomens, & eodem aquarum filo inter aquas maris aliquamdiu fluens, non eſt, ut ego exiſtimo, cum marinis aquis diſcontinuus, ſed abruptâ priori continuitate, alteram mox cum parte aquæ marinæ ſequenti arripit; ita ut continuitas continuitati perpetuò ſuccedat, quemadmodum localis præſentia, præſentiæ. Quis ergo ſcit, an tanta fortè ſanguinis cum hepate, corde, venis, arterijs ſit naturæ con-

congruitas, ut in momentaneo etiam eorum contactu, non solâ contiguitate, sed etiam verâ continuitate ipsis se alliget?

Adde jam multos Philosophos existimare, non requiri inter partes mathematicam continuitatem, sed physica vincula & ligaturas, quæ solâ contiguitate continentur, sufficere. Nam *carnes & ossa*, ait Vasquez, *non eadem superficie mathematicè uniuntur, ut constat* (quanquam nesciam, unde ei tam clarè constet) *nihilominus eâdem formâ & animâ vivunt*. Ex qua Philosophia dixit Medina: *In explicando quòd sanguis unitur reliquis partibus corporis permanentibus, non est maius negotium, quàm explicare, quomodo cum ossibus partes carnis continuentur.* Vasq. 3. p. 45. a.2. Medin. 3. p. q. 54. a. 3.

Hoc tamen contra animationem sanguinis alterum est & validum argumentum. Nam semen & lac animata non sunt, & tamen ex sanguine fiunt, & perfectiùs cocta & elaborata sunt, quàm sanguis ipse. Igitur nec ipse animatus est. Si enim sanguis qui crudior & inelaboratior est, habeat animam, mirum esset, cur natura sanguinem in semen & lac decoquens & perficiens, animam ex materia sanguinis expelleret; ut formam aliquam inanimem & imperfectiorem induceret.

Qui autem lac, animatum esse dixerit, neminem me legisse memini. Semen verò animat Bañes cum Bartholino, Sennerto, & Philosophis Medicisque non paucis, qui animam inesse semini dicunt ad architectandum sibi corpus. Quod Libro 1. rejecimus. Et sanè S. Thomas non aliud dicit, quàm *semen habere virtutem ex forma generantis, & esse in potentia ad substantiam ipsius*. Et alibi: *Virtus activa quæ est in semine ex anima generantis derivata, nec est anima, aut pars animæ, nisi in virtute*. Et apertissimè Lib. 2. contra Gentes, semen animâ etiam vegetativâ exanimat. Et quidni faceret? Nam præceptor ejus Aristoteles huc ei expressè præjuerat. *Animam enim vegetativam*, inquit, *in seminibus haberi potentiâ, statuendum est, non actu*. Itaque verius est, quod Fernelius, Fienus, & doctissimi Medicorum docent, semen inanime esse: ac proinde, inanimem etiam esse sanguinem, qui in semen excoquitur. S.Th. 1. p. q. ult. a. 2. q. 118. a. 1. S.Th. lib. 2. c. 89. contra Gent. Arist. lib. 2. c. 3. de gen. animal. Fernel. lib 1. c. 7. de Abdit. Fien.

Distinctio verò sanguinis in purum, & impurum seu nutrimentalem (quasi prior animâ rationali informatus sit, non Silvest. in Rosa aurea

poste-

Media. 1. 2. q. posterior) conficta à Silvestro, & *absurda est, nec apud probatos Auctores reperitur*, ait Medina; licet Silvestrum imprudenter secuti sint Cajetanus & Bañes. Nam nec Philosophi, nec Medici alium sanguinem agnoscunt quàm venosum, qui in venis, & arteriosum, qui arterijs continetur. Vterque autem est nutrimentalis, nec ratio est, cur unus potiùs, quàm alter animetur. Si verò sanguis caret animâ, multò magis alij humores ei permixti; ut pituta, quæ crudus est sanguis, bilis flava & atra, quæ sanguinis sunt quædam recrementa. Serum verò, sive urina longiùs adhuc ab animatione abesse videtur.

Trid. sess. 13. c. 3. Vocatur tamen sanguis interdum pars hominis (quomodo etiam Conc. Trid. post S. Thomam & Aristotelem loquitur) sed dilatando paulisper significationem *partis*; ut pars nominetur, quidquid ad integritatem totius aliquo modo spectat, sicut ungues etiam & crines dicuntur animalis partes. Sed sanguis potiori ratione, quia est salutaris quidam humor per omnes, non tantùm venas & arterias, sed omnium ferè partium meatus & poros diffusus, ut dilabentem earum substantiam, humidumque radicale sarciat, & calorem temperiemque naturalem foveat.

Arist. lib. 2. c. 10. de partib. Tam latè usurpat *partem* Aristoteles, ubi ait, *partes humidas esse nutrimento siccis*; ac inter humidas partes *sanguinem* recenset: cùm tamen non multo pòst apertè neget, esse partem propriam animalis. *Sanguis enim*, inquit, *sensu præditus non est, quippe qui nulla pars sit animalium*. Et quid mirum, si nomen *partis* aliquando usque ad comprehendendum sanguinem ampliet, cum etiam urinam, & sedimentum alvi interdum partes animalis appellet? *Partes animalium*, inquit, *molles ac humidæ, ut sanguis, sanies, adeps, sevum, medulla, semen genitale, fel, lac, pituita, sedimenta alvi atque vesicæ*. Nemo tamen eò absurditatis veniet, spero, ut alvi & vesicæ excrementis animam inculcare velit.

Lib. 1. c. 1. Histor. anim.

Lib. 3. c. 19 Histor. anim.

Nec verum est, quod Bañes Aristoteli imponit: eum *expressè asserere, sanguinem esse animatum*. Solùm enim asserit, sanguinem unum inter humores, fervere in venis & arterijs (non

autem

autem vitâ propriâ vivere) quamdiu animal vivit. Deceptus autem est Bañes ambiguâ interpretatione Theod. Gazæ, qui vertit, *Quamdiu vita servatur, sanguis unus animatur & fervet.* Non propriam animationem intelligens, sed motum quendam qui videtur esse ab intrinseco, & similis motui animatorum. Quomodo etiam argentum vivum vivere dicimus. Aristot. lib 3. c. 19. Histor.

Cùm verò ait Scriptura, *animam carnis in sanguine esse*, non est sensus, quòd anima carnem informans, etiam sanguinem informet; sed quòd anima in carne per sanguinem foventem conservetur. Vnde alibi sanguis, anima ipsa vocatur. *Sanguis animalium pro anima est (Hebr. sanguis ipse anima est) & idcirco non debes animam comedere cum carnibus.* Quod sensu metonymico verum est; quomodo vocamus vitam nostram, id quod nobis eam conservat, aut jucundam facit. Vnde ut sensum hunc S. Hieronymus indicaret, vertit, *sanguis pro anima est*, hoc est, instar animæ; quia ad animæ in carne conservationem tam necessarius, ut sanguine omni effuso, anima illicò carnem & corpus suum deserat. Hinc apud Poëtam, *Purpuream vomit ille animam.* Et apud alium, succi, quibus tanquam sanguine, plantæ aluntur & foventur, *Plantarum virides animæ* vocantur. Levit. 17. Deuter. 12. Manil.

Propter hanc verò dependentiam vitæ nostræ, & temperamenti corporis à sanguine, ingenium quoque, & mores animæ nostræ, sanguinem sequuntur. Hinc stupidorum hominum sanguis crassus & fibrosus est, ingeniosorum tenuis & subtili stamine contextus; quod etiam ad oculum, ubi in pelvi refrixit & concrevit, animadvertere licet.

Animalia enim ingeniosiora sunt, ait Aristoteles, *quæ sanguinem habent frigidiorem & tenuiorem.* Attamen quia frigus vitæ & robori inimicum est, *optimè composita sunt*, inquit, *quæ sanguinem calidum, tenuem & sincerum habent: quippe quæ unà & viribus corporis, & animæ ingenio plurimum valeant.* Non ergo de nihilo, stuporis infamatur asinus, cujus sanguinem (inter ea quæ animal generant) crassissimum, ut hominis tenuissimum esse Aristoteles dicit. Arist. lib. 2. c. 2. de partib.

S. Augustinus alio, probabili etiam sensu illas Scripturas explicat. *Anima omnis*, inquit, *sanguis est, quomodo dictum est,* S. Aug. lib. 2 c. 6. contra Advers.

Petra erat Christus. Non quia hoc erat, sed quia hinc significabatur. Additq; animam invisibilem toto corpore diffusam, aptissimè per sanguinem significari, *quia sanguis per venas omnes ab ipso corde diffusus, in nostro corpore plus ceteris humoribus principatur; ita ut ubicumque fuerit vulnus inflictum, non humor alius, quàm ipse procedat.*

Nec tamen, quia sanguis inanimatus est, idcirco non est in Christi corpore à verbo hypostaticè assumptus. Verbum enim non tantùm animatas anima rationali partes (quod Medinam fefellit) sed etiam quæcumque ad humani corporis integritatem spectant, etsi anima careant, ut sanguinem, crines, ungues &c. in divinum suum suppositum arripuit, ut Thomistæ quidam alij, & ex recentioribus Suarez, plurimique docent.

Medin. 3. p. q. 5. a. 2.

ARTICVLVS IV.

De triplici spiritu, qui ex sanguine gignitur.

TRiplicem spiritum è sanguine gigni tradunt peritissimi Medicorum: naturalem, vitalem, animalem. Primus in hepate, alter in corde, tertius in cerebro generatur. Hos vocant *influentes*, ut distinguant à spiritu *insito*, qui unicuique parti viventis insitus insertusque est, tanquam subtilissima pars humidi radicalis, ipsum depascens & paulatim desiccans, velut flamma oleum.

Spiritus naturalis fit in hepate & venis, estque tenuior pars & velut exhalatio quædam sanguinis, νεφελώδης tamen & *nebulosa*, inquit Galenus; crassior quippe piguiorque, quàm vitalis & animalis spiritus. Hôc spiritu naturali tanquam vehiculo adjuvatur sanguis, ut promptiùs per venarum canales meet & discurrat. Deinde ipse in humidi radicalis partium viventis, & in spiritûs insiti alimentum cedit; veluti crassioribus partibus sanguinis aluntur crassiores partes corporis.

Spiritus vitalis formatur in sinistro cordis sinu, ex spiritu naturali & puriore parte sanguinis, quam hepar in dextrum cordis sinum effundit; ut ibi antè præparatus, in sinistrum si-

num transfudet, tanquam in fornacem totius corporis ferventissimam, ubi spiritus vitales & sanguis arteriosus perficiuntur. Deinde uterque in magnam arteriam, quæ aorta vocatur, simul effunduntur, ac inde per varios angustiorum arteriarum tubos, in universum corpus derivantur. Vnaquæque verò arteria suam ferè comitatur venam, & ei se supponit, ut spiritûs sui vitalis calore sanguinem qui est in venis percoquat; quia hic crudior est, & multum pituitæ permixtum habet. Denique ad singula corporis membra appellunt arteriæ sic conjugatæ venis, ut alimenti commeatum invehant, & humidum radicale ac spiritum insitum, perpetuò exhalantem recreent. Quòd præcipuè facit spiritus vitalis arteriarum, quia fervidior & âctuosior est, quàm spiritus naturalis, qui eòdem per venarum canales appellit. Vnde meritò cor rex viscerum, sol microcosmi, & focus animalis appellatur.

Spiritus naturalis pulsum nullum in venis habet; pulsat verò in arterijs spiritus vitalis, per cordis diastolen & systolen (id est dilatationem, & compressionem) & hocce reciprocationis motu calorem partium, exsufflatis fuliginibus, eventilat, ac aërem recentem in arterias, per tenuissimos cutis meatus attrahit. In tantum ab hoc arteriarum pulsu humani corporis temperiem pendêre S. Thomas existimat, ut ne quidem in corporibus Beatorum cessaturum credat. S.Th. q. 5. a. 10. de potent.

Pars autem spiritus vitalis à corde per arterias carotides, sive soporales, ad officinam cerebri scandit, ubi in spiritum animalem, *longè clarissimum tenuissimumq;*, ait noster Vesalius, *ad divinas principis animæ operationes* elaboratur. Nec tamen solus spiritus vitalis est materia spiritûs animalis, sed etiam (omnium ferè Medicorum sententiâ) aër qui per nares primoribus cerebri ventriculis insipiratur, spiritui vitali mixtus & contemperatus, in spiritum animalem transformatur. Vocatur autem animalis, non quasi animæ pars sit, inquit Galenus (contra veterem & rudem Philosophiam, quam renovare nuper infeliciter Campanella est conatus) sed quia primum animæ ad operationes animales est instrumentum. Idem Vesal. lib. 7. cap. 1. de Fabr.

autem ſpiritus animalis omnibus ſenſibus famulatur; ut idem malleus, inquit Ariſtoteles, ad varias operationes fabriles ſervit.

Antequam verò ſpiritus vitalis ad cellulas cerebri, ubi ſpiritûs animalis officina eſt, perveniat, in quibuſdam labyrintheis plexibus, ſive arteriolarum inter ſe complexarum retibus, quæ choroides vocantur, præparatur; eo modo, quo venæ meſaraicæ, ſive lacteæ præparant ſanguis materiam, antequam hepati infundatur; & ſicut dexter cordis ſinus ſanguinem ad ſpiritum vitalem ſiniſtri ſinûs præcoquit. Sic quoque materia lactis, & ſeminis ad deſtinata à natura vaſa non pervenit, niſi cruditatis aliquam partem in plexibus quibuſdam, quæ in principalium officinarum viciniâ & quaſi ſuburbijs ſunt, exuerint. Solet enim natura non ſubitò, & veluti per ſaltum opera ſua perficere, ſed molliter & pedetentim, per medias præparationes ad perfectionis finem perducere.

Cellulæ autem, ſeu ventriculi, cerebri ſunt propriæ officinæ (quæ ideo ἐργαστήρια vocantur) in quibus ſpiritus animales ultimam formam accipiunt. Differt enim ſpecie hic ſpiritus à ſpiritu vitali, ſicut chymus à chylo, ut rectè contra Argenterium Laurentius; quod ex utriuſque longè diverſis accidentibus & operationibus etiam colligi poteſt. Spiritus enim animalis eſt tenuis, ſubtilis, lucidus, purus, & mobilis, inquit idem, magiſque temperatus quàm ſpiritus vitalis; qui fervidior ex ardenti cordis officina prodit.

Andr. Laurent. lib 10. q. 7. Anat.

In cerebri autem ſubſtantia eſt temperamentum elementorum ad juſtitiam, ut credit Veſalius, ideoque maximè idonea ibi officina ad ſpiritum vitalem temperandum, & tranſformandum in animalem; quidquid reſiſtat Io. Argenterius, Medicus nimis ſubtilis, & Galeni nimis ex profeſſo hoſtis.

Veſal. lib 7 c. 1. de fabric.

Porrò ventriculi cerebri quatuor ſunt, licet S. Auguſtinus tres ſolùm recenſeat, ſecutus Medicos ſui ævi, qui binos priores pro unico habebant. Hi enim duo priores, qui ab alijs ſuperiores vocantur, ad dextram & ſiniſtram collateraliter, ut gemelli locati ſunt. Figura verò eorum non rotunda, ſed inſtar humanæ auris, aut lunæ falcatæ, ſemicircularis.

S. Auguſt. lib. 7. c. 16. de geneſ.

Duo

Duo isti in tertium, seu medium sinum confluunt, tantum fere ab occipite, quantum ab osse frontis distantem. Tertius ulteriùs in quantum desinit, qui cerebello & spinali medullæ communis est, ideoque ad occiput, & omnium postremus est.

Primi duo sunt omnium capacissimi, ultimus omnium angustissimus: etsi Fernelius hunc ampliorem sinu medio esse dicat.

Spiritus animales utcumque in plexibus labyrinthæis præparati, in priores sinus effunduntur; & postquam hîc laborati, in tertio sinu magis perficiuntur, ac denique in quarto perfectè elaborantur; ut inde in nervos, & in totum cerebri corpus diffundantur. *Stabulatur enim spiritus animalis*, ait Laurentius, *non modò in ventriculis, sed etiam in poris & tota substantia cerebri medullari; ut secundum poros pertineat ad principem facultatem* (imaginatricem, intellectui ancillantem) *secundum ventres, ad sensum & motum.* Duo quippe sunt, juxta Medicos, præcipua officia animalis spiritus, qui ventriculis cerebri continetur. Primum, ut vim sententiendi ad organa sensuum deferat, & sensibilium species, à sensibus externis perceptas in cerebrum tanquam judicem & censorem referat, ibique imagines illas conservet. Nam species sensibiles inhærere spiritui animali, satis convincitur ex vertigine, qua pueri per lusum se circumagunt, ut quidquid vident in orbem volvi appareat. Cujus ratio nulla, nisi quia species visibiles objectorum incurrunt in spiritus animales in orbem raptos, à quibus portantur pariter & rotantur. Alterum officium est, per nervos motorios deferre vim motricem ad partes, quæ insitam eam non habent, ut Lib. III. explicatiùs dicendum est.

Laurent. lib. 10. q. 6. Anat.

Ceterùm Vesalius negat ventriculos cerebri ullâ membranâ succingi, refellitque Galenum, qui tres priores ventriculos tenui meninge obduci & lacunari existimat, ut hac membrana partes cerebri sustententur, ne in se concidant; cùm cerebri substantia videatur esse nimis mollis & fluxa, ut seipsâ possit, ne in ventriculos illos confluat, sustentari.

Vesal. lib. 7. c. 6. de fabric.

Quin etiam, addit Vesalius, *præter id quod ventriculi membranis neutiquam succinguntur, illæ obstaculo essent, quo minus cerebri substantia*

ſubſtantia materiam ſuis ventriculis oblatam, in animales ſpiritus, interſtitio quodam præpedita, emutaret. Quæ tamen ratio mihi non placet; quia actio cerebri per tenuiſſimam & ferè ſuperficialem membranam, ut lumen per vitrum, facillimè traijci poteſt. Deinde, quid ſi illa membrana interpoſita eandem cum cerebro virtutem ad tranſmutationem ſpirituum animalium obtineat? Et ſanè interiorem ventriculorum ſuperficiem tenui membranâ ſuccinctam negare, contra ſenſum eſſe, clamat Thomas Eraſtus; quam ſibi manifeſtè oſtenſam in capite bovino, & humano, à nobili Chirurgo, & Doct. Anatomico Ant. Franc. Pigafettâ Vincentino ait. Cui & Clariſſimi Plempij noſtri autopſia conſentit.

Non dubitant verò Medici, primarium horum ventriculorum uſum, eſſe ſpirituum animalium fabricationem; alioqui fruſtra eſſent conditi quatuor, ait Laurentius. Conſtatque inter omnes, inquit, *partes illas eſſe cerebri nobiliſſimas, cum ex eorum compreſſione & vulnere præcipitem mortem inferri quotidie obſervemus*: ita ut divino propemodum miraculo tribuat Galenus ſanitatem juvenis cujuſdam Smirnæi, qui altero ex binis anterioribus ventriculis ſauciato, ſuperſtes fuit: *qui nec temporis quidem momento*, inquit, *vivere potuiſſet, ſi utrumque ſimul vulnus violaſſet.* In ijs enim quæ à natura geminantur, minori periculo alterum offenditur, quàm utrumque ſimul. Ambo enim ſimul, ait Galenus, perinde ſe habent, atque ſi unicum à natura factum eſſet.

Hoc verò admiratione & meditatione dignum mihi videtur. Quòd Medici recentiores per Anatomiam cerebri exactiorem deprehenderint (ſecus, quàm exiſtimavit Galenus) omnes nervos, non ſolùm motorios, ſed etiam ſenſorios, ab ea ſpinalis medullæ parte, quæ intra cranium conditur, propaginem ducere. *Quod qui non videt*, ait confidenter Plempius noſter, *Tireſiâ eſt cæcior.* Ingenti ſanè argumento, quòd quartus & poſtremus cerebri ventriculus (quo ſpinalis medullæ illa pars excavatur) ſit ultima & abſolutiſſima ſpirituum animalium officina; ex qua illi extremam limam & perfectionem adepti, per ſenſorios nervos ibi paratos, in organa ſenſuum effundantur.

Vop. Fort. Plemp. lib. 2. c. 6. Fund. Medic.

ARTI.

ARTICVLVS V.

De lacte & semine.

PArs quoque sanguinis aliquam in lac feminæ, & altera in maris feminæque semen excoquitur. Sicut enim natura fœtum in utero purissimo matris sanguine per umbilicum nutrit; ita tertio, aut quarto à conceptu mense sanguinem ad mammas ducere incipit, ut lacteus & dulcissimus cibus exituro in lucem fœtui præparetur. Vnde non ineptè Ægypti sacerdotes *lac*, *sanguinem mutato colore* appellabant, ideoque ab eo, ut à sanguine abstinebant; uti & ab ovis, quia *carnes liquidas* esse dicebant. S. Hieronij lib. 2. c. 9. advers. Iovin.

Vt autem mammæ lac in dulcedinem excoquere, & perfectè dealbare valeant, per varios venarum & arteriarum labyrinthos sanguis circumducitur & in ijs præparatur, antequam mãmas intret; à quarum substantia glandulosa & fungosa absorbetur, & ibi in lac percoquitur. Substantia enim mãmarum ex myriadibus venularum & arteriolarum contexta est, quæ sanguinem & spiritus vitales sorbent, velut spongia aquam, alterantque, ut hepatis venulæ chylum. Vnde quemadmodum hepar sanguine suo, ita mãmillæ lacte, uti & vasa spermatica semine aluntur. Argumento satis evidenti, quòd sicut hepar imaginem & temperiem sanguinis duriusculè concreti obtinet; ita mãmarum glandulæ coagulati lactis, & vasa spermatica concreti seminis quandam speciem habent.

Nec ex alia materia, quàm sanguinis oportet lac Virgineum quo Christus parvulus nutritus est, quasi cælitus creatum imaginari; licet Ecclesia in Vigilia Epiphaniæ de eo canat, *Ipsum Regem Angelorum sola Virgo lactabat ubere de cælo pleno*. Cælum enim non aliter ubera Virginea implevit, quàm quia, ut Ecclesia ibidem accinit, *nesciens mater Virgo virum, peperit*. Nam ad prius miraculum, quo sine semine virili filium concepit, connaturaliter ubera ejus impleta sunt, ut ceteris prægnantibus; sanguine nempe ex uteri venis sursum naturaliter

regurgi-

regurgitante, & regionem mãmillarum petente, ut post Hippocratem Medici docent.

Ceterùm, veluti ad ingenium & totam pueri indolem, plurimum refert, quo semine & sanguine primùm coaguletur, & quali deinde sanguine in utero matris alatur; ita quali lacte extra uterum nutricetur. *Non enim frustrà creditum est*, ut egregiè Favorinus Philosophus differit apud Agellium, *sicut valet ad fingendas animi atque corporis similitudines vis & natura seminis; non secus ad eandem rem, lactis quoque ingenia & proprietates valere.* Vnde totis eloquentiæ viribus persuadere conatur, ut nobilis & Senatorij ordinis puerpera filiolum suum proprio nutriat lacte. *Quod est enim hoc contra naturam*, inquit, *imperfectum atque dimidiatum matris genus; peperisse, & statim ab sese abiecisse? Quæ, malùm, ratio est, nobilitatem istam nati modò hominis, corpus & animum ingenitis benignè primordijs inchoatum, insitivo degenerique alimento lactis alieni corrumpere? Id herclè ipsum est*, inquit, *quod sæpenumero miramur, quosdam pudicarum mulierum liberos, parentum suorum neque corporibus neque animis similes existere.* Hunc quoque nobilium feminarum nutricandi liberos alieno lacte morem SS. Patres, & præsertim Chrysostomus, vehementer incessunt.

Agell. lib. 12. c. 1.

Semen quoque non ex omnibus partibus corporis decîdi, ut olim rudi adhuc Anatomiâ, existimavit Hippocrates, sed materiam ejus per venas & arterias spermaticas sanguinem è vena cava, spiritum vitalem ex arteria magna (quam Aristoteles, fortè quia Macedones *vaginam* ἀορτὴν vocant, ait Vesalius, aortam vocat) deorsum ad vasa spermatica attrahi, & ibi tanquam in propriâ & geminâ officinâ, in semen perfectè excoqui, communis & certa jam Medicorum sententia est. Vnde materia seminis duplex est, sanguis, & spiritus vitalis. Qui licet ex diversis fontibus hauriantur, in fine tamen fermè viæ in unum canalem confluunt; ut permixti, & in *parastatis varicosis*, id est, labyrintho quodam mirabili varicum instar variè sinuato & implicito, præparati, in officinam testium descendant, ubi in semen percoquuntur.

Hinc quia semen fit ex sanguine, qui eodem semine nati, consan-

consanguinei vocantur, ut nobilis Medicus, Soranus olim dicere solitus est.

Vasa autem spermatica (testes enim suo nomine appellare, tanquam peccato originali dehonestatos, veremur Theologi, ideoque vasa cum Plauto vocare malumus: etsi origo vocabuli *testium* non inhonesta, quia μάρτυρες τῆς ἀῤῥενότητος *testes sunt virilitatis*) sanguinem per venas, & spiritum vitalem per arterias trahunt; primariò ut nutriantur, deinde ut quod superfluit nutritioni, temperie quadam illarum partium illi impressâ, in semen & speciei propagationem cedat: eo modo, quo hepar chylum ad se rapit, ut sanguinem quo nutriatur inde conficiat; & quia plus conficit, quàm indigeat, superfluum in venam cavam, ut inde totum corpus irrigetur & alatur, erivat. Hôc tantùm discrimine, quòd vasa spermatica reliquum illud seminis, quod eorum nutritioni superabundat, non conferant in reliquarum partium individui alimentum, sed in speciei propagationem. Vocatur ergo semen superfluum alimenti, non quomodo excrementa alvi, quæ alendo corpori prorsus sunt inidonea; sed *tanquam excessus quantitatis alimenti, sive tanquam pars alimenti non necessaria ad alendum*, ut optimè Aristotelem & S. Thomam explicat Cajetanus. Sed breviùs adhuc Gerson: *Semen*, ait, *est superfluum ultimæ digestionis, superfluum non qualitate, sed quantitate.* Caiet. 1. p. q. ult. a. ult. Gerson. Tract. de pollut.

Nec enim solius alimenti vasorum spermaticorum semen est superfluitas, sed quodammodo etiam alimenti totius corporis. Non quòd singulæ corporis partes sanguinem à se alteratum, & ideâ quadam sui ei impressâ insignitum, ad vasa spermatica mittant, ut quidam existimant; sed quia sanguis primariò alendis membris sui corporis dicatus est, conficiendo autem, ad propagandam speciem, semini tantùm secundariò; adeò ut sanguis in semen eam sui partem conferre censeatur, quàm membra respuunt, aut ex vena cava, tanquam sibi superfluam non trahunt. Hinc in pueris semen nullum, inquit Aristoteles, quia toto suo sanguine ad incrementum corporis indigent. Similis ratio, cur pingues, qui totum pænè sanguinis fontem in arvinam, adipem, & molem corporis Arist. lib. 1. c. 18. de gen. anim.

absumunt, minus seminis & fecunditatis habeant. Qui autem Veneri nimium indulgent, attracto nimis sæpe & avidè in vasa spermatica sanguine ceteris partibus alendis necessario, macrescunt, & corporis totius valetudinem gravissimè lædunt. Nam *ex spirituum & puri sanguinis consumptione*, inquit post Galenum Argenterius, *vires debilitari oportet, corpus minui, & veluti tabescere, cruditatibus abundare, sensus omnes, rationem, & alia omnia animi officia perperàm exerceri.* Sed *cerebrum, artus, stomachum, nervos, & ceteras partes frigidas Venere præcipuè*, ait, *offendi; quia spiritosa substantia cum calido innato dissolvitur, quam dissolutionem difficiliùs ferunt partes frigidæ.*

Argent. Com. 3. in Artem. Gal.

Hoc quoque noxam aggravat, quòd vasa spermatica, maximè pinguem, oleosam, & aëream sanguinis portionem ad se adtrectent, & utilissimo ad humidi radicalis reparationem alimento ceteras partes destituant. Vt non de nihilo dixerit Avicenna, *Quadragesies plus dissolvere seminis, quàm sanguinis vacuationem.* Quid jam de lue Venerea, & tot morborum generibus, quæ ex Venere nascuntur, quid de ira numinis, bellis & flagellis, quibus Deus Principes aliquando suis regnis & fortunis exuit; quæ tamen omnia mala, præter æterna quæ postea manent, humanæ libidinis insaniam refrenare non possunt. Tanta est concupiscentiæ istius & tam præceps effrenitas, postquam justitiâ originali exutus homo, habenas quibus continebatur amisit.

Andr. Laurent. lib. 8. Q. 4. Anat.

Quod autem Laurentius addit, spiritum qui sanguini permixtus seminis materiam absolvit, *ab omni corpore ad testes influere, & singularum partium ideam, ac vim earum formatricem deferre*, satis non possum capere. Nam nonne ipse cum Vesalio & alijs Medicis fatetur arteriam spermaticam, quæ spiritum ad vasa illa spermatica defert, inseri aortæ, & spiritum, quem generando semini confert, inde sugere? An igitur spiritus illi *aërei, tenuissimi, & per universum corpus oberrantes*, ut ait, ad aortam ex omnibus partibus redeunt, ut inde ab arteria spermatica possint exsugi? Certè nec ego, nec alij mecum, opinor, credent. Quibus enim vijs spiritus isti ad aortam redeunt?

Ceterùm admirabilem vasis spermaticis, ad universum corpus

corpus alterandum, vim inesse constat. Nam virile illud & masculum temperamentum ab eorum ἐπιῤῥοῇ *influxu* & irradiatione, ut Medici loquuntur, pendet. Quippe *calorem & robur ex propria facultate obtinent*, inquit Fernelius, *hasq; vires in omne corpus effundunt; quemadmodum cerebrum nervis tum sentiendi tum movendi vim, cor arterijs pulsandi facultatem impertit.* Vnde non pauci ad cerebrum, cor, hepar (tres principales corporis partes) quartam hæc vasa spermatica adijciunt. *Illis enim præsentibus*, ait Argenterius, *corpus calidius & siccius evadit: illis verò exectis, degenerant mares à sua natura, & temperiem atque mollitiem mulierum induunt.* Imò Galenus ausus est vasa illa cordi quodammodo in principatu præferre: quia *cor*, inquit, *tantùm vivendi, testes verò bene vivendi principium sunt. Quanto autem melius est, bene vivere, quàm simpliciter & solùm vivere; tanto in animalibus testes corde sunt præstantiores.* Fernel. lib. 7. c 3. de homin. procreat. Galen. lib. 1. de semine.

Hinc spadones olim, militiâ, ut effeminati arcebantur: dubitatumque est, an qui altero tantùm careret, jure militaret. Sed tales non reijci Traiani rescripto affirmatum est, inquit Arrius: *Nam & duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuisse naturæ.* l. *Qui cum* D. de re milit.

Sed etiam eunuchis utroque orbis minimè quandoque animi emasculantur, ut Narseti illi Gothorum terrori & victori sub Imp. Iustiniano. Verùm Persa erat, apud quos olim spadones tam masculo animo, ut mererentur etiam regnare.

Quantum tamen temperies eorum à virili demutet, ex discrimine carnium inter gallos & capones, inter arietes & verveces, inter hircos & capros, inter verres & maïales, inter tauros & boves castratos æstimare licet. Nam *castratorum animalium carnes quadam dulcedine gustum movent*, inquit Fernelius; *quæ verò à non castratis acceptæ, odore & sapore testiculos referunt, evomuntque grave quoddam virus acerbitatis suæ.*

CAPVT V.

De nutritione.

POstquam per chylosin & chymosin cibus & potus in sanguinem mutati, & per venarum traduces canalesque in omnia membra corporis dispersi sunt, singulæ partes vi quadam attractiva, ex majoribus venis per minores aliquid sibi maximè utile & familiare rapiunt; poros suos inde implent, & calore naturali, ac tota temperie sua, tertiam concoctionem, quæ ultima est, inchoant. Ac primùm materiam sanguineam, mutatâ temperie & colore, in humorem decoquunt, quem Medici, ex similitudine rorem vocant. Deinde rorem in gluten, tenacitate quadam jam parti viventis adhærens; & gluten in cambium densant; & è cambio tandem partem vivam, inductâ in materiam cambij animâ, conficiunt. Ante tamen animationem, tempore, aut naturâ continuitas, seu unio integralis cum parte viventis præcedere debet; quia anima partis discontinuum alimentum animare non potest, ut Cardanum monet Scaliger. Quidam tamen Medici cambium ante gluten ponunt, & gluten in partem viventis immediatè facessere dicunt.

Scal. Exerc. 101. §. 16.

Ad hanc distributionem & naturæ œconomiam alludit eleganter Apostolus, ubi ait, omnes Christianos, qui *in uno spiritu* (per unum spiritum) *in unum corpus*, Christi mysticum, *baptizati sunt*, & gratiâ Spiritus sancti, quasi communi animâ, in primâ hac per baptismū generatione, quasi membra ejusdem corporis, inter se coagulati sunt; eodem deinde divino Eucharistiæ cibo ali ac *in uno spiritu* (Græcus *in unum spiritum*) *potari*, ut spiritualiter nutriantur ac crescant. Nam veluti omnia membra liquidum alimentum è venis fugunt & potant; ita omnes fideles, membra ejusdem Ecclesiæ quæ est corpus mysticum Christi, idem alimentum Eucharisticum, quasi è Christi venis hauriunt: hôc solùm discrimine, quòd membra corporis naturalis alimentum suum in corpus, membra verò corporis Christi in spiritum, seu spirituale gratiæ incrementum convertant. Non solùm autem sanguis qui in venis est,

1. Cor. 2.

sed san-

ſed ſanguis quoque cum ſpiritu ſuo vitali cedit in corporis alimentum. Nam humidum radicale ſingularum partium, ſanguine maximè arterioſo ali, & ſpiritus inſiti, qui calore ſuo humidum radicale, ut flamma oleum, depaſcunt, ſpiritu vitali maximè reparari debent.

ARTICVLVS I.

Quid nutritio. Quid accretio.

NVtritio eſt omnium concoctionũ quas natura in ventriculo, hepate, corde & unaquaq; parte viventis molitur, finis. Definitur enim mutatio alimenti in ſubſtantiã viventis facta ab anima vegetativa, virtute caloris naturalis, ut fiat reparatio partium quæ abſumi cœperant. Tranſit enim hac mutatione materia alimenti à privatione formæ viventis, & etiam à forma cambij, ſive ultimi alimenti, ad animã viventis; ſive ea anima ſolùm ſit vegetativa, ut in plantis, ſive ſenſitiva ſimul, ut in brutis, ſive vegetativa, ſenſitiva, & rationalis ſimul, ut in hominibus. Cauſa ejus principalis eſt anima vegetativa partis, quæ alimentũ in ſe convertit. Falli autem videntur, qui animam in nutritione & concoctionibus prodromis otiari putant, & totum coquendi & mutandi negotium relinqui calori naturali & temperamento partium viventis. Nam ſi anima otiatur, concoctio & nutritio non erunt actus vitales, cùm phyſicè non egrediantur à vita prima. Deinde temperies quę manet in oſſe, aut carne mortuâ, nunquam ſimilem temperiem ſanguini ſibi appoſito imprimet; velut ſecuris ſine manu artificis nunquam ſcamnum fabricabit. Nam licet calor naturalis, ſi in cadavere maneret, alterare materiam ad ſimilem calorem poſſet, ſicut calor in aqua alium producit; tamen ſiccitas v. g. oſſis, quæ qualitas eſt vix activa, ab anima elevari & adjuvari debet, ut ſanguinem in partem oſſis exſiccet. Quod evidentius eſt, quando oſſa, ſeu oſſium prima & mollia lineamenta, in fœtu adhuc tenero, aluntur in ventre matris. Nam ſiccitas eorum minima & ferè nulla, vix ullius activitatis inter tot humectantia, eſſe poteſt, niſi anima eam ad ſic-

candum alimentum adjuvet. Denique ſicut in attrahendo, retinendo, circumponendo, & figurando alimento ſecundum figuram & compoſitionem partis alendæ, neceſſaria eſt actio animæ, quæ omnia iſta principaliter efficiat; ita etiam nulla ratio eſt, cur in ipſa coctura & alteratione alimenti, animæ operatio non interveniat. Cujus rei indicium etiam eſt, quòd, ut multis placet, inter quaſdam operationes vegetativas, & ſenſitivas ſit talis ſympathia, ut una alteram ſiſtat, aut retardet. Hoc enim ideo exiſtimatur accidere, quia ab eadem anima phyſicè dependent, quæ pluribus ſimul intenta, non poteſt integras vires præbere ſingulis.

Vnde non omnino allubeſcit, quod alicubi Suarez ait, alterationes illas alimenti non pendere ab anima, ſed *à ſolis qualitatibus*. Magis quod quidam Medicus: *Calor elementaris*, inquit, *dum formæ elementari ſubſervit, calefacit tantùm, attenuat, rarefacit, homogenea cogit; ſed dum nobiliori formæ, animæ ſcilicet mancipatur, nobiliores effectus promit: illius enim miniſterio arbuſta gemmas trudunt &c.*

Suar. lib. 2. c. 18. de Orat. n. 7. And. Laur. lib. 1. c. 9. de ſtrum.

Certius tamen eſt, animam ad ultimam mutationem, quæ eſt nutritio, concurrere, quàm ad prævias illas alimenti alterationes: quia illa eſt actio ſubſtantialis, quæ à ſubſtantia animæ, non ab accidentali temperie membri viventis principaliter produci poteſt.

Cauſa tamen inſtrumentalis quâ anima utitur in converſione alimenti eſt calor naturalis. Vnde à Græcis ζῆν *vivere*, inquit Plutarchus, formatum eſt à ζεῖν *fervêre*. Non quòd ſolo calore utatur anima in vitę vegetativę operationibus, ſed quia inter qualitates primas calor maximè actuoſus, & primarium inſtrumentum eſt; quo anima alimentum calefacit, rarefacit, ea quæ ſunt ejuſdem generis, ab ijs quæ ſunt diverſi ſeparat, ut carni, oſſibus, nervis, & unicuique parti corporis conveniens alimentum præparetur; ut frigus, ſiccitas, & humiditas cujuſque partis faciliùs ſuas qualitates alimento ſibi cognato imprimat, & illud aſſimilet. Nam aliàs calor naturalis non eſt unicum animæ vegetativæ inſtrumentum, ſed ipſa in aſſimilando alimento, toto temperamento ſuo uti debet. Nec

bet. Nec enim calor naturalis poteſt ſervire animæ ad efficiendum frigus, & ceteras qualitates primas à calore diverſas, quæ requiruntur ad temperiem qua alimentum, aſſimilari debet parti viventis antequam in ſubſtantiam ejus mutetur. Vnde Ariſtoteles carnem animalis non calore, ſed frigore potiùs concreſcere docet; hôc argumento, quòd vi ignis reſolvi & liqueſcere poteſt.

Itaque non ſolum calorem illum actuoſum, ſed frigus, humiditatem, ſiccitatem, pigras & in vnam temperiem fractas & alligatas qualitates anima arripit, elevatque ut coëfficiant (quod per ſe ſolæ nunquam potuiſſent) ſimilem temperiem in materia alimenti. Hoc enim admirabile naturæ opus alia probabiliori ratione vix puto poſſe explicari.

Nec verum exiſtimo, quod Medici quidam fingunt, calorem naturalem animantium, naturæ cæleſtis, non elementaris eſſe, ideoque animam mirabiliora per eum ſolum, ſine alio inſtrumento, opera poſſe operari. Magis enim aſſentior S. Thomæ, qui calorem iſtum igneum & elementarem appellat, aitque *generationem carnis & determinationem augmenti, & alia hujuſmodi eſſe ab anima vegetativa, quæ utitur calore igneo, ſicut inſtrumento.* Vnde difficile eſt intellectu quod alicubi Scotus: *In mixto animato*, inquit, *eſt calor alius quàm in igne, licet ſint in aliquo ſimiles. Calor enim ignis alterat ad ignem, & ille alius alterat ad carnem, non ad ignem. Vnde qualitas mixti eſt perfectior, quàm qualitas elementi.* Non enim exiſtimo illum eſſe perfectioris, aut alîus ſpeciei, ſed in mixto animato ſubordinari perfectiori agenti principali, quæ eſt anima; ideoque ad perfectiores effectus elevari; quàm calorem ejuſdem ſpeciei & perfectionis in igne elementari.

S. Th. lib. 3. c. 147. contra Gent.

Scot. 2. d. 15. q. unic.

Nimis autẽ ſimplices fuerunt illi Theologi, qui nihil alimenti in ſubſtantiã viventis converti exiſtimaverunt, decepti falsâ interpretatiunculâ verborum Chriſti, *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur.* Quaſi nihil ingeſti per os alimenti, corpori in tranſitu adhæreſcat, ſed universũ per patentes meatus foras tranſcoletur. Cum potiùs verus ſenſus ſit, *quòd de quolibet cibo aliquid impurum per ſeceſſum emittatur*, inquit Matt. 15.

S. Thomas.

S. Th. 1. p. q. ult. a. 1 S. Thomas. Nam aliàs alimenta in corpore nostro *corrupta, id est, amittentia formam suam*, ait eleganter S. Augustinus, *in membrorum istorum fabricam migrant, & corrupta reficiunt, in aliam formam per convenientiam transeuntia.* S. Aug. c. 40. de vera relig.

Nec tantùm subtilissimi quidam alimenti spiritus, qui nullum cetero alimento pondus addunt, vertuntur in substantiam viventis, ut contendunt Chymici; sed succi etiam crassiores & ponderosi. Nec magis ipsis credo asserentibus pondus excrementorum alvi æquale esse ponderi totius alimenti in ventriculum injecti; quàm cineres æquiponderare lignis ex quibus fuerunt resoluti. Non enim de nullâ materiâ membra animalium sic grandescunt & dilatantur, nec de nihilo tot crines, cornua, ungulæ, ungues, versus superficiem corporis extruduntur. Nec unus ille spiritus Chymicus sufficit, aut satis idoneus est, ut in tot partes solidas crassescat & condensetur. Videtur tamen interdum excrementorum pondus æquare ingestum alimentum; quia collectitiæ quædam & vetustiores corporis cloacæ, cum hesterno cibo fortè egeruntur; sicut non rarò, plus reddi per lotium apparet, quàm liquidi haustum est; quia veteris aquæ lacunæ, aut partium humentium colliquationes se miscent, ac urinæ torrentem inflant & augent.

Causa verò finalis nutritionis, est reparatio ruinarum corporis, quod per contrariorum intus & foris ipsum oppugnantium actiones continuò resolvitur & diffluit. Nunquam enim corpus nostrum in eodem statu permanet, sed instar aquæ dilabimur, ἀεὶ ῥέοντές τε καὶ μεταπίπτοντες *semper fluentes & decidentes*, ait Nazianzenus. Verissimè enim, etsi cum aliorum risu, dixit olim Heraclitus: Equum qui ad aquandum egreditur, non eundem ad stabulum reverti. Per cutem enim corporis, innumeris poris instar cribri perforatam, cum sudore & alijs excrementis, partes quoque viventis antea animatæ resolvuntur, & in auras perpetuò diu noctuque expirant. Ne igitur animal brevi tempore totum erogetur & diffluat, in locum decedentium partium aliæ per nutritionem continuò reponuntur. Nec id ut casus tulit, sine arte & ingenio, sed tanto

Naz. Orat. 37.

tanto naturæ artificio, ut nec veterum partium decessu, nec accessu novarum, figura & proportio membrorum ullatenus violetur. Loquor de ijs quæ fiunt ut plurimum & secundum naturam, non de tophis & fungis, alijsque ebullientibus præter naturam, à quibus figuræ & proportiones membrorum interdum denormantur.

Quia verò inter partes animalis, nullæ fugaciores quàm spiritus insiti, qui calore, & levitate sua facillimè dilabuntur, & partes solidas calore destituunt; ideo spiritus naturalis sanguini venoso, & præcipuè spiritus vitalis sanguini arterioso additi sunt, ut novo semper commeatu, per venarum & arteriarum canales, spiritus insitos & humidum radicale (quod isti depascunt velut flamma oleum) suppleant & recreent.

Ceterùm, si plures partes alimenti accedant & à vivente animentur, quàm interea partes animatæ exanimentur & recedant, vivens dicitur accrescere: si contrà, plures à vivente recedant, dicitur decrescere: si pari numero accedant & decedant, manet quasi in æquilibrio, sine profectu aut defectu.

Hinc patet, verum esse quod ait Aristoteles, διαφέρει τροφὴ καὶ αὔξησις τῷ λόγῳ *nutritionem & accretionem differre ratione*, videlicet solâ. Nam eàdem mutatione, quâ proximè itur à privatione animæ viventis ad ipsam animam in materia alimenti, itur remotè à minori quantitate viventis ad majorem, si interea viventi aut nihil materiæ suæ & quantitatis defluat, aut minus, quàm per nutritionem accedat. In accretione enim quantitas nova nõ producitur, sed vetus alimenti quantitas cum suo subjecto, ab anima viventis occupatur, Hac quippe solâ mutatione fit, ut tota quantitas quæ viventi in termino mutationis ad-quem inest, sit major quàm quantitas prior, quæ eidem viventi inerat sub termino a-quo mutationis, & quæ simul in vivente manet cum quantitate alimenti quæ per nutritionem accessit, ut optimè hanc rem explicat Valesius.

Arist. lib. 1. c. 5. de generat.

Franc. Vales. lib. 2. c. 20. controv.

Hinc sequitur, animam ijsdem instrumentis uti in accretione perficienda, quibus in nutritione utitur.

Vnde accretio definiri solet, mutatio facta ab anima vegetativa, virtute caloris naturalis, qua corpus animatum secundum omnes suas partes sanas & illæsas, servatâ proportione, majorem quantitatē acquirit. Quæ definitio est nutritionis universalis omnium membrorum viventis. Proportio autem ista hoc exigit, ut majora membra tanto majorem partem alimenti ad se rapiant & convertant, quanto eorum moles molem aliorum superare debet. Finis enim accretionis est commoda & debita uniuscujusque membri magnitudo, quam anima ad naturalem suam in unoquoque functionem administrandam exigit. Vnde hoc eodem fine exquisitissimam alimenti portionem ad partes nobiliores, magis rudem & inelaboratam ad ignobiliores transmittit: *optimum patrem familias imitata*, ut egregiè Aristoteles, *qui optimum cibum liberis, vilissimum servis distribuit.*

ARTICVLVS II.

Qua proportione partes corporis humani accrescant.

EX hac quoque membrorum proportione resultat harmonica quædam totius corporis symmetria, quæ vocatur pulchritudo. Proportionem verò membrorum, si errore aliquo naturæ vitiata non est, hanc nobis describit Vitruvius.

Vitru. lib. 3. c. 1. Hominis mediocris proceritas sex pedes habet; & ei circitér æqualis est extensio, quæ inter summos manuum digitos expansis brachijs patet. Caput à mento ad radices imas capillorum; item manus ab articulo ad extremum medium digitum, est decima pars longitudinis totiús corporis. Caput verò à mento ad summum verticem est octava. A summo pectore ad imas radices capillorum, sexta: ad summum verticem, quarta. Tota facies ab infimo mento ad summam frontem in tres partes æquales dividitur. Prima ab imo mento ad narium foramina protenditur; altera ab imis naribus ad sinum medium inter duo supercilia; tertia hinc ad summam frontem, sive

tem, sive imas radices capillorum. Pes totius altitudinis corporis, pars sexta est, cubitus quarta. Reliquas proportiones, qui harum rerum curiosus est, à Medicis Anatomicis petere poterit. Hoc tamen non neglectim Theologo transeundum: quòd Deus in fabrica Arcæ, qua semen generis humani ab aquis diluvij servatum, proportionem humani corporis aspexerit. Nam ideo *facta est trecentorum in longitudine cubitorum, quinquaginta in latitudine, triginta in altitudine*, inquit S. Augustinus, *quia si iacentem hominem metiaris supinum, vel pronum, sexies tam longus est, à capite ad pedes, quàm latus à dextra in sinistram, vel à sinistra in dextram; decies tam longus, quàm altus à terra, sive à dorso ad ventrem*. Medium hominis erecti, & centrum circuli qui per verticem, pedes, & extremos brachiorum expansorum digitos describeretur, Galenus umbilicum malè statuit; Vesalius eum corrigens, paulò infrà, in concursu ossium pubis restituit. S. Aug. lib. 15. c. 26 Civit.

Ad hoc proportionale omnium partium incrementum eleganter alludit Apostolus, cùm universa membra corporis mystici Christi, sive Ecclesiæ electorum, simili proportione in charitate crescere dicit, sub capite Christo: qui non tantùm cerebri, sed & cordis, ac jecoris in corpore illo mystico officium administrat. *Ex quo*, Christo, inquit, tanquam capite omnibus membris superposito, & ea inter se spiritu suo colligante, *totum corpus* Ecclesiæ *compactum* (Græcè, συναρμολογούμενον *harmonicè compositum)* cum certâ proportione & harmonicâ symmetriâ membrorum, *& connexum per omnem iuncturam*, cum capite suo, *subministrationis*, quâ juncturâ tanquam ponte, subministratur & traijcitur influxus capitis in membra, *secundum operationem* (Græcè ἐνέργειαν, *efficaciam*, per intimam operationem & efficaciam, qua unumquodque membrum alimentum alterat & in se convertit, ut crescat, *in mensuram*, usque ad magnitudinem proportionatam *uniuscuiusque membri*. Membra enim majora magis crescunt & augentur in charitate & vita spirituali. *Augmentum corporis facit*, per virtutem à Christo capite per singula membra diffusam. Vnde caput istud mysticum non tantùm cerebrum, ut antè dicebam, sed Ephes. 4.

bam, ſed etiam cor & jecur continet, à quo ſpiritus vitales & ſanguis myſticus fluunt in omnes partes. Nec ſolùm *per fidem compaginatur, & per charitatis ſubminiſtrationem connectentem augetur hoc corpus*, ait S. Thomas, *ſed etiam per actualem motionem ad operationem, quam Deus facit in nobis, qui operatur omnia in omnibus*, 1. *Cor.* 12.

S. Tho. Ephef. 5. Lect. 5.

Breviter, Chriſtus iecur electorum ſuorum membrorum eſt, quatenus charitate habituali ea alit, & veluti humidum radicale quotidie inſtaurat: cerebrum eſt, quatenus ſpiritu ſuo ad opera bona eos prævenit & excitat; quemadmodum cerebrum ſpiritu animali per nervos effuſo, loco-motivam & ſenſus, veluti dormientes, ad operationes ſuas ſuſcitat.

Cajet. Ephef. 4.

Hoc quoque *admirabile*, ut loquitur hîc & expendit Cajetanus. Quòd Apoſtolus non tantùm dicat, myſticum Chriſti corpus *augeri ſecundum omnes partes proportionaliter*, ſed videatur etiam aſſerere hanc negativam: *Non augeri partem aliquam ſine augmento omnium*; ſicuti in corpore naturali non creſcit unum membrum, niſi omnium proportionale incrementum concomitetur, ne diſproportio & enormitas aliqua in corpore exiſtat, quam natura quantum poteſt averſatur.

Et ſanè proportionale illud electorum Eccleſiæ militantis in gratia & charitate augmentum non tantopere mirabitur, qui cum Apoſtolo & SS. Auguſtino & Thoma reputabit, Deum ita omnia operari in omnibus, ut creemur in Chriſto Ieſu in operibus bonis, & operetur in nobis velle & perficere pro bona ſua voluntate. Si enim præveniendo inchoare, & adjuvando proſequi debet omnia bona opera, quibus electi in charitate creſcunt; quid mirum, ſi ſapientia ejus, quæ ſingulos actus eorum bonos præfinire debet, talem in ijs ordinem & proportionem ſeruet, qualem ſolet in opere ſuo naturali, quo viventibus proportionale, ſecundum uniuſcujuſque membri magnitudinem & modum, incrementum præſtat? Si enim Eccleſiam in cælis triumphantem proportione quadam admirabili, ſecundum ideam divino ſuo ingenio dignam, ex hominibus meritorum claritate diſſimillimis (*ſtella enim à ſtella*

Ephef. 2. Philip. 2.

differt

differt claritate, sic & resurrectio mortuorum) ordinat & componit; cur etiam in distributione meritorum Ecclesiæ militantis, quibus electos ad diversos illos gloriæ gradus subvehit, proportionem nullam custodiat? Nonne etiam Ecclesia in terris militans est *castrorum acies ordinata*? Nonne ipse *omnia in mensura & numero & pondere disponit?* Sap. 11.

Veruntamen nonne, inquies, dum unus electorum in gratia & charitate crescit, alius sæpe decrescit, aut per culpam lethalem, omnem charitatem & vitam animæ amittit?

Ita, sine dubio, est. Sed peccata etiam talibus cooperantur in bonum,& ipsi quodammodo crescunt, ubi decrescere, imò emori videntur. *Et recole*, addit Cajetanus, *quod sicut in corpore non qualibet nutritione fit augmentum, sed multis nutritionibus disponitur corpus, & post certum tempus augetur; ita in corpore Christi mystico*. Vel, ut magis disertè S. Thomas: sicut *natura per aliquod tempus operatur disponens ad augmentum, & nihil augens actu, & postmodum producit in effectum id ad quod disposuerat, augendo ipsum animal vel plantam*; ita in corpore Christi mystico, aliqua membra non perpetuò crescunt, sed ad incrementum postea recipiendum, lapsibus etiam humiliantibus disponuntur. Nec circa unius membri incrementum Dei providentia, quæ ad omnia vigilat, quidquam operatur, quin stabili & ordinatissima lege, circa alia simul negotietur, quæ conducunt ad numerum, pondus, & mensuram meritorum, quæ totum corpus etiam in hac vita obtinere debet: ut sic *per nexus & conjunctiones subministratum & constructum* (ut alibi Apostolus, hac similitudine corporis naturalis delectatus, repetit) *crescat*, quadam membrorum proportione, *in augmentum Dei*, quod ipse per charitatem in cordibus eorum operatur.

S. Tho. 2. 2. q. 24. a. 6.

Coloss. 2.

Dubitant tamen Philosophi, an nutritio & accretio non sint mutationes continuæ sicut motus localis, qui tantum spatij tanto tempore conficit, & in qualibet parte illius temporis proportionaliter aliquid minus.

ARTICVLVS III.

An nutritio & accretio sint mutationes continuæ.

Breviter, Aristoteli & S. Thomæ assentimur. Nutritionem nempe, & accretionem multis intervallis interrumpi solere, dum post peractam unam alimenti conversionem, aliud succedit, quod in rorem aut gluten, aut cambium excoqui per aliquem temporis lapsum debet, antequam altera nutritio in eadem parte membri, succedere possit. Vnde optimè & graphicè Aristoteles hanc rem cum gutta excavante lapidem, aut stirpe quæ è rupe nascendo, saxum diffindit, comparat. Nec enim prima, secunda, tertia, & singulæ guttæ aliquam particulam detrahunt lapidi, sed guttæ certo numero præeuntes materiam disponunt, ut gutta quæ agmen illud præcedentium sequitur, minutissimum quid demordeat. Sic virgultum è rupe germinans, & saxum infernè impellens, non statim rimulam aperit: sed paulatim alendo ita se inflat & vires intendit, ut rupem se insinuando tandem diffindat.

Arist. lib. 8. c. 3. Physic.

Non nego tamen, quin materia cambij intra rotundum porum carnis conclusa, & undique in orbem à temperie carnis oppugnata, possit successivè & continuè ultimam dispositionem ad animam recipere; adeò ut animæ informatio à circumferentia materiæ cambij versus centrum successivè serpat, sicuti forma ignis per materiam stupæ, quæ successivè & continuò sine interruptione inflammatur.

Quod enim objectant quidam: In viventibus assignari partem materiæ minimam, in quam totam simul, animam introduci oporteat, ita ut non antè possit in dimidium, quàm in totum; facilè refellitur. Nam intelligi hoc debet de integro vivente, quando primùm generatur. Quando enim in nutritione pars aggeneratur, minor & minor sine fine aggenerari potest; quia materia alimenti in ipsa aggeneratione integraliter materiæ viventis unitur, aut etiam tempore quandoque prius

priùs, quando ex rore gluten, aut cambium efficitur. Possunt enim materiæ quæ diversis formis substant, unione integrali cohærere, ut patet in membro, aut ramo arido, qui integraliter unitus est viventi. Vnde cambium, aut gluten possunt continuari cum materia carnis, etiamsi nondum formam viventis susceperint. In continuis autem non datur minima; pars, ac proinde non potest tam parva pars alimenti continui aggenerari, quin possit sine fine minor. Vnde particula quæ esset minimum naturale, ut vocant, licet divisa à toto, non posset nisi in instanti tota simul generari; quando tamen toti continuatur, potest successivè aggenerari, atque ita nutritio & accretio continuè per eam serpere, sic ut anima priùs in dimidium, quàm in totum introducatur.

ARTICVLVS IV.

De *tertiæ concoctionis excrementis.*

SIcut chylosis, & chymosis, ita tertia alimenti concoctio sua excrementa habet. Hæc autem sunt, quæ sensibiliter, vel insensibiliter per poros extremæ cutis, à virtute expultrice foràs excernuntur. Ad hunc quippe finem tota cutis cribro crebriùs undique perforata est. Sensibiliter excernuntur sudores, & materiæ quædam aridiores, quibus cutis frequenter obducitur & loricatur, nisi homo abluat. Sed insensibiliter multo plura omni momento exspirant, quibus nocte lecti, interdiu vestes hominum calefiunt. Vnde, si oculos tam subtiles haberemus, homines aspiceremus tanquam totidem magna thuribula, innumerabilibus foraminibus fumos undique exhalantia. Medici enim ejus rei curiosi majorem excrementorum molem, per occultam istam cutis transpirationem, quàm per evidentes alvi & vesicæ dejectiones, expelli existimant.

Viri plura expirant quàm feminæ, quia calidiores sunt, & poros magis apertos habent. Vnde quoties lavant manus, aquæ limpiditatem inquinant, ut in pelvi licet deprehendere; non

sic femi-

Aristot, sect. 8, Problem.

sic feminæ. Corpora autem quo εὐπνούστερα καὶ ἀραιότερα *spirabiliora & laxiora*, eo salubriora sunt: pinguis enim habitus robori, laxus sanitati magis conducit, inquit Aristoteles. Maximè autem cute ij expirant, qui alvo difficili ac morosâ sani tamen sunt. Natura enim alicunde à superfluis se exonerare debet, & ubi ordinariâ non potest, alias vias molitur.

Fortasse etiam pij quidam & contemplativi (quales novimus) qui pulmonibus vix respirant, per poros cutis laxiùs dehiscentes, fuligines cordis expellunt, & indidem aërem frigusque abundantius per arterias extremæ cuti applicitas, ad mitigandum cordis æstum, sorbent. In tanta enim respirationis & refrigerandi cordis necessitate, mirum profectò, & prope divinum miraculum est, quomodo tot horas abstinere possint à pulmonum motu, & frigidi aëris inspiratione. Et tamen rem ita habere, ab ipsis sæpe audivimus, qui minimè mendaces, & diuturna cum ijs conversatione, facilè verum deprehendebamus. Porrò diversa corporum temperies, aliâ etiam qualitate, tertiæ concoctionis excrementa imbuit. Hinc rufôrum hominum sudores & spiritus graviùs, quàm ceterorum olent. Hinc canes solo odore spirituum, heros suos ab alijs distinguunt. Feras quoque vestigant per odorem effluviorum, quæ illæ seminant, quàcunque vadunt. Quorundam etiam animalium halitus, tam qui per cutem, quàm qui pulmonibus expirantur, pestilentes sunt. Hinc quibusdam tantis felium horror; quia spiritu earum se malè affici, sæpe etiam usque ad animi deliquium, sentiunt. *Minimè enim fabulosum est*, inquit Paræus, *quod vulgus dictitat*, Feles infantibus exitiales esse. *Ipsarum enim ori toto corpore incumbentes, fuliginis exitum & thoracis motum intercipiunt, ac pestiferâ quam de se emittunt aurâ, tenellorum infantium spiritus inficiunt & præfocant.* Quod monere volui, ut parentes intelligant, unde morbi, & mortes aliquando immaturæ suorum parvulorum. Nihil enim in Belgio vulgarius est, quàm feles tractari manibus & osculis infantium.

Paræ lib. 20. c. 34.

Ex effluvijs quoque cutis generantur crines. Nam *cum transpiratione insensibili, etiam crassioris excrementi nonnihil excernitur*, ait Galenus,

ait Galenus, *à quo pili & cutis ſordes gignuntur.* Materia quippe eorum eſt exhalatio lenta, quæ tamen multum terreni habet, ut facilè poſſit exſiccari. Plurimam ijs materiam præbet cerebrum humanum, ampliſſimum & humidiſſimum; unde luxuriant in capite maximè pili, ſicut arbores juxta lacus & fluenta aquarum lætiſſimè proveniunt. Qui plus caloris, cutem quoque capitis laxiorem habent, ideoque pilos craſſiores; quod longævitatis eſt indicium. Denſitas quoque eorum idem ſignificat; quia temperamento calido & humido ſilva denſior enaſci ſolet: vita autem calore & humore continetur. Piloſi præterea ac hirti tam in hominibus, quàm avibus, inquit Ariſtoteles, ob eandem cauſam ſalaciores ſunt. Quod enim in hominibus crines, hoc in avibus plumæ ſunt: ex ſimili quippe materia & cauſa geniti. Lepores quoque, cui animalium uni, ut ait Ariſtoteles, in ore, & ſub pedibus crines, ſalaciſſimi ſunt.

Galen. lib. 1. de ſanit. tuend.

Color crinium temperiem etiam hominis ferè indicat, & quis in eo abundet humor. Sic nullos plures atrâ bile & inſaniâ tentari videmus, quàm quibus pilus eſt ater. Vt tamen nigredo in pupilla placet, ita *nigri capilli*, ait S. Bernardus, *candidis vultibus etiam decorem augent & gratiam.* Ideò formam ſuam commendans ſponſa Canticorum: *Nigra ſum, ſed formoſa,* inquit, *filiæ Ieruſalem.* Feminæ tamen hodie & olim ad pulchritudinis gratiam videntur fulvam cæſariem prætuliſſe, aut qualem in uxore ſua Poppæa, *ſuccineam* appellabat, & carmine deprædicavit Nero Cæſar. Laudat quoque in Davide adoleſcente Scriptura: *Erat enim*, ait, *adoleſcens rufus, & pulcher aſpectu.* Etſi à flavâ bile tingi videatur color iſte. Vnde hominum ruforum, & quibus lentigine aſperſa facies, morſus virulenti ſunt, perinde ac iratorum, inquit Paræus. Canitiem ex defectu caloris, qui ſinit crinium materiam putreſcere, oriri exiſtimant Ariſtoteles & Medici; calvitiem autem ex humidi defectu. Vnde & à vertice capitis calvities incipit, ubi minimum carnis eſt, ſed nuda ferè & ſicca cute cranium tegitur; canities à temporibus, quæ carnoſiora ſunt, & plus humidi habent.

S. Ber. ſer. 25. in Cant.

1. Reg 17.

Canities autem non tantùm ſenectute, ſed ſubito terrore, aut curâ aliquâ coquente citiſſimè aſpergitur. Sic ſollicitudine unius noctis, imò momento pænè uno, ex pavore mortis multi incanuerunt. Illuſtre exemplum in affini illo Franc. Gonzagæ Mantuæ Principis, qui, ut refert Scaliger, ſuſpectus conjurationis in carcerem conjectus, manè repentè canus apaeruit. Illuſtrius in Didaco Oſorio nobili Hiſpano, qui ſub Ferdinando Catholico, auditâ mortis ſententiâ, ita exhorruit, ut pallor vultus ſtatim etiam crinem rapuerit. Simile in Monacho quodam Forojulienſi narrat Campanella. Horæ enim ſpatio, & minori expertum eſt, ex tali animi conſternatione canitiem feſtinari.

Scal. Exerc. 313.

Cauſa una eſt, quòd pavor & anxietas ſpiritum, ſanguinem, & calorem in præcordia revocent. *Palluit, & ſubitò ſine ſanguine frigida ſedit.* Inde enim frigus in capite & extremis membris, quo materia pilorum veluti gelatur; nec tantùm ea quæ ſub cute latet, ſed etiam quæ extrà in capillis eſt; ut pruinæ capillamenta è ramis arborum dependula ſubito frigore caneſcunt in hieme. Vnde Ariſtoteles, à Comœdis ſenium convitiantibus, canitiem πάχνην, *pruinam* appellari dicit. Sicut verò aër, aut exhalatio aërea pruinæ illigata, illum præcipuè candorem facit, ſicut etiam in aquarum bullis & ſpumis videmus; ita fortè retracto è crinibus calore & tepenti humido, quod opacitatem nigredinemque, aut colorem medium concinnabat, aëre in tenuiſſimos capillorum meatus ſe inſinuante, canities repentè ſuccedit. Sed tamen etiam materiam quæ circa radices eſt, putrefactam fuiſſe, patet; quia capilli poſtea ad naturalem colorem non redeunt, ſed in poſterum nutriuntur & creſcunt ex materiâ albente, &, ut ſic dicam, canâ.

Ovid.

Ariſt. lib. 5. c. 4. de gener. animal.

Ex frigore quoque cutis eodem, horrent & arriguntur in magno pavore capitis pili.

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.

Vigil.

Ac denique ex ſimili frigorifica cauſa, ſtudioſi litterarum ante ſenium caneſcunt, operationibus mentis ſpiritus & calorem abſumentibus, unde cerebrum & materia crinium refrigeſcit.

Calvities

Calvitiei verò altiorem cauſam ſuggerit nobis Valleſius, cerebri ſcilicet in ſenectute contractionem, qua à cranio ſe revellit, ut humore ſuo non amplius ita paſcere valeat ſuperpoſitam crinium ſilvam. Et in hunc ſenſum ducit difficilem & obſcuram illa Eccleſiaſtæ ſententiam: *Antequam recurrat vitta aurea*, id eſt, ante ſenectutem, quando tenuis meninx, quæ cerebrum inſtar vittæ operit, recurrit & revellitur à fornice cranij, propter cerebri contractionem. Naturalis etiam cerebri, & totius complexionis ſiccitas calvitium feſtinare ſolet. Hinc quia ſicci plerumque aſtuti & machinatores, natus eſt vulgaris verſus: Valleſ. c. 66. Philoſ. ſacræ. Eccle. 12.

Si non vis falli, fugias commercia calvi.

Inde Cæſar Iulius, ad introſpicienda ingenia & affectus hominum ſubtiliſſimus, negabat ſe metuere ab Antonio & Dolabella, craſſulis & ſanguineis, ſed à Bruto & Caſſio, ſiccis & melancholicis.

Porrò ſi crines Lunâ deficiente reſecentur, compertum eſt, ſicciùs & tardiùs recreſcere, ideoque tempus hoc quidam obſervant, ſive avaritiâ, ſive quia moleſtum tam ſæpe ſub forficem tonſoris redire. Vnde *Cæſar Tiberius in capillo tondendo ſervabat interlunia, & M. Varro adverſus defluvia, præcepit obſervandum id à pleniluniis*, ait Plinius. Vanum tamen eſt, certos ſeptimanæ dies, ad ungues, barbam, aut capillitium demetendum reſpicere. *Vngues Mercurio, barbam Iove, Cypride crines.* Plin. lib. 16 c. 39.

Luna enim decreſcens, & materiam unguium criniumque deſiccans; nō verò Mercurij, Iovis, Veneriſve dies aliquid conferre poteſt, ut reſecta maligniùs tardiuſque renaſcantur. Ceterùm ungues, ungulæ, & cornua animalium ex vapore quoque fuliginoſo, perinde ut crines, oriuntur & creſcunt. Vnde *colores cornuum, unguium, ungularum*, inquit Ariſtoteles, *cutis ac pilorum colori reſpondent*. Alibi tamen hominem excipit, in quo cutis *propter tenuitatem*, ait, pro pilorum varietate non variat. Videmus enim cute candidiſſimos, interdum crine fuſcos eſſe. Cornua quoque è pilorum materia concreſcere, probari poteſt illuſtri exemplo hominis illius cornuti, quem ſeculo nuper elapſo, ad Galliæ Regem adductum narrat Ariſt. lib. 3. c. 9 Hiſtor. animal.

Caſaubonus. Nam cornu illud arietinum è tempore ejus enatum, fulvum & crinibus concolor erat.

ARTICVLVS V.

An ſalutaris pileolorum uſus, quibus iam paßim caput tegimus.

AD evacuanda capillorum & cerebri excrementa, præter alia remedia, excogitati ſunt pileoli, calottę, aut cucufæ, quos Philoſophi noſtri ridiculè appellant *pileos ſecundæ intentionis*. Hi cerebri & capitis effluvia retinendo, caput calefactant, poros ad exhalandum aperiunt, & ſimul ab externo frigore & injurijs defendunt. Hôc tamen more & mollicie nimiſquàm procul à veteribus Græcis ac Romanis abivimus, quorum ſtatuæ & imagines teſtantur, nudo capite domi foriſque egiſſe, niſi militia, æſtus, imbres, morbus caput pileo, petaſo, aut cauſiâ tegi ſuaderent. Id multis & firmis exemplis Polydorus, Brodæus, ſed præcipuè Lipſius noſter oſtendunt. Vnde apud Homerum nulla pilei mentio: & Iul. Cæſar, qui *calvitij deformitatem iniquißimè ferebat, & ſæpe obtrectatorum iocis obnoxiam expertus erat*; non tamen pileo contra receptum morem, eam tegebat, ſed *deficientem capillum*, ait Suetonius, *revocare à vertice aſſueverat, & ex omnibus decretis ſibi à Senatu populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentiùs, quàm ius laureæ* (ad celandum calvitium) *perpetuò geſtandæ*. Non tamen tam pertinax antiqui moris fuit ſucceſſor ejus Auguſtus, qui æſtûs intolerantiſſimus, *ne ſolis quidem hiberni patiens, domi quoque* (quod alijs inſolens erat) *non niſi petaſatus ſub divo ſpatiabatur*. Petaſus autem, galerus eſt marginatus: nam qui propriè pileus dicebatur, ſine margine erat. De Othone quoque Galbæ interfectore, & poſt eum Imperatore, tanquam nimis effeminato Suetonius: *Fuiſſe traditur*, inquit, *munditiarum penè muliebrium: vulſo corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignoſceret*. Et hoc enarrans Beroaldus: *Galericulus*, inquit, *eſt adulteri-*

Lipſ. c. 1. de Amphit

Suet. c. 45. Iul.

Suet. c. 82. Aug.

adulterina coma, quando ex alienis capillis instar galeri, coma compingitur, & capiti ita graphicè ac diligenter annectitur aptaturq́, ut à vera coma internosci non queat. Hanc comam adſcititiam Petronius in feminis *corymbium* (quia, opinor, inſtar corymbi hederarum, flocculi crinium in orbem dependent) in viris *capillamentum* appellat.

Germanos & Suevos veteres cirris nodiſque crinium, non alio tegmine, caput muniviſſe,ex Tacito quoque affirmat Lipſius. *Et comatos noſtros Gallos* inquit, *quidni credam eâ parte intectos?* Mos etiam iſte Româ Conſtantinopolin cum Imperio migravit; adeò ut Andronico Imperatore, poſt An. Chriſti 1300, demum exoleverit: ut *paſsim omnes*, inquit Gregoras, *& ſeniores & juniores pileis uterentur, non minùs in palatio, quàm in agris.*

Et ſanè neſcio, an tot hodie pileis & pileolis onuſti, ſalubriori capite quàm veteres illi, vivamus. Certè nuper patres noſtri in Belgio, comâ breviori, quàm nos, erant; nec tamen extra ſenes, aut valetudinarios vulgatus fuit ſecundi pileoli uſus. Morem autem comam tondendi, cùm ſeculis præcedentibus eam, ut nos jam geſtaſſent, à Carolo V. Cæſare cœptum exiſtimat Fam. Strada. Cùm enim, inquit, Carolus An. 1519. ad capeſſendam Imperij coronam, veniſſet in Italiam, & *minuendo capitis dolori, cæſariem depoſuiſſet;* exemplum certatim rapuerunt omnes Aulæ primores, *more qui per ea retroq́ ſecula tantopere vigebat, alendæ comæ, imitatione unius, apud omnes abolito.* Cor. Celſus, quem Hippocratem Latinum Medici appellant, Philoſophis & litteratis, quibus à ſtudio imbecille caput, ſcribens, ut Thriverus fatetur, etſi nolit eos *ad cutem tonderi*, vetat tamen *caput veſte velare*, pileum damnat, & nuditatem capitis commendat. Imò aquâ frigidâ quotidie perfundi jubet, & nudum ſupponi canali, unde aqua pluvialis, aut alia decidit. *Nihil enim capiti æquè prodeſt*, inquit, *atque aqua frigida. Atque is, cui hoc infirmum eſt, per æſtatem id bene largo canali quotidie debet aliquamdiu ſubjicere.* Nam aquæ frigus denſat capitis cutem, & adverſus externas cæli injurias impenetrabilius facit. Hoc opinor etiam argumento Charmis,

Strad. lib. 10. de bell. Belg.

Cor. Celſ. lib. 1. c. 4.

Romæ ſub Principatu Neronis, nobilis Medicus, damnatis balneis, frigidâ hibernis algoribus, adſtipulante Senecâ, non capite tantùm, ſed toto corpore, lavari perſuaſit. Tunc *videbamus ſenes Conſulares*, inquit Plinius, *uſque ad oſtentationem rigentes*.

Plin. lib. 29. c. 1.

Quantulum enim tegi caput debeat, natura docuiſſe videtur; nempe quanta eſt crinium denſitas, qua illud circumſepſit. Si objicias, oportere pileolis calefactando, aperire poros capitis, ut cerebrum ſuperfluis humoribus illàc ſe exoneret; illico reponetur: Ideo naturam cranij ſuturas, velut caminos, ad illam ſuperfluorum exhalationem, aperuiſſe. Deinde fuligines cerebri à crinibus ipſis, qui ijs aluntur, naturaliter exſugi.

Quibus tamen calvities naturale crinium hoc munimentum ademit, tenui pileolo vicem ejus ſupplere poſſunt, Et ſic calvi Hippocratis vetuſtas imagines pileatas videmus. *Sed quid de ijs dices*, inquit Thriverius, *qui bene denſam cæſariem non ſimplici pileo onerant?* Nempe iſti ante tempus caneſcunt, ſi Ariſtotelem audiant, & *perpetuò caput molle & effeminatum, circumferunt*. Tale enim profectò caput illorum adoleſcentum hodie eſſe oportet, qui cucufis & pileolis in ætate tam adhuc fervidâ aſſueſcunt. Deinde, quod peſſimum eſt, remedijs ſenectutis in juventute conſumptis, quid ſenes facient?

Ierem. Thriver. in Celſ.

Hoc tamen, ut nihil diſſimulem, Ariſtoteles mihi ſuggerit, in favorem adoleſcentum iſtorum cucufigerorum. *Quibus os capitis denſum*, inquit, *cerebrum eſt imbecille, quia expiratio impeditur. Nam citò putreſcit, cùm naturâ ſuâ ſit humidum. Quo fit, ut homo ſit capite maximè piloſo, & mas quàm femina diutiùs vivant, ſuturarum ſui capitis beneficio.*

Ariſt. ſect. 10. Problem.

Igitur cùm intecto capite ambulare, & omne frigus denſet capitis cranium, vitandæ ſunt cauſæ iſtæ putrefacientes cerebrum, & cucufarum fomentis aperiendi pori & ſuturæ capitis, ut pluribus ac patentioribus ſpiraculis cerebri vapor ſe exhalet. Veruntamen natura, ut antè dixi, in neceſſarijs non defuit. Ideo enim pori capitis laxiùs, quàm in ulla alia parte corporis, hiant, ideò ſuturis inciſum cranium, ideo implan-

implantati crines, qui humorem ſugerent. Vnde juvenibus aut nullus, aut ſimplex, ſine cucufa, galerus tegendo capiti ſufficit. Vbi verò ſenium, aut calvities venerit, cucufâ, ſive pileolo uti licebit. Calvis enim exuviæ alieni capitis, ſeu corymbi ex adſcititijs crinibus hodie permittuntur ad neceſſitatem, & ornatum; qualem tamen etiam in feminis mordaci ſtylo confixit olim Tertullianus. *Affigitis*, inquit, *neſcio quas enormitates ſutilium atque textilium capillamentorum; nunc in galeri modum, quaſi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retrò ſuggeſtum. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti; ne exuvias alieni capitis forſitan immundi, forſan nocentis & gehennæ deſtinati, ſancto & Chriſtiano capiti ſupparare.* Tertull. c. 7 de cultu femin.

Feminis tamen, crinibus & vittis operire ac calafacere caput, magis quàm viris, permittitur & ſuadetur; quia frigidiore & humidiore cerebro, totaque corporis temperie ſunt; ideoque cerebrum earum non tam exactè alimentum ſuum concoquit, pluraque recrementa habet, quæ apertioribus poris debent expirari. Vnde fallitur, & meritò à Veſalio noſtro refellitur Ariſtoteles, qui paucioribus ſuturis femineum cranium, quàm virile, dehiſcere cenſuit. Quidam tamen viri ac feminæ ſine ſuturis capitis inveniuntur; quales non paucos ſe vidiſſe narrat Laurentius. Iſti verò ob impeditam cerebri expirationem, magnis capitis doloribus cruciari ſolent. Hippocratis quippe oraculum eſt, ὑγιεινότεροι εἰσὶ τὴν κεφαλὴν, οἱ τὰς πλέονας ῥαφὰς ἔχοντες *eos capite ſaniores eſſe, qui plures cranij ſuturas habent*. Vnde inter mala ſenectutis hoc etiam unum eſt, quòd ætatis frigore, ſuturæ iſtæ comprimantur; imò ſic interdum conniveant & concreſcant (id enim in ſenibus quibuſdam decrepitis advertit Veſalius) ut *ſuturarum ſitum obſcurè dumtaxat referant, nulla ſuturæ imagine conſpicuâ*. Andr. Laurent. c. 6. de catarrh. Hippocrat. lib. de loc. in hom. Veſal. lib. 1. c. 6.

Hac igitur de cauſa, pileoli in ſenectute tolerabiles; ut, inquam, fotu ſuo calvariæ ſuturas, & cutis poros ſubapertos teneant. Maximè cùm ſenile cerebrum, id eſt frigidum & humidum, malè & cum multis excrementis ſuperfluis, ſanguinem concoquat; ac deinde ex omnibus infernè corporis lacunis vapores ad ipſum ſcandant, & tanquam ſpongiam

imbuant,

imbuant; multis & apertis suturarum ac pororum caminis opus habet, ut ab humoribus per expirationem liberetur. *Caput enim tectum quoddam domûs calidæ refert*, ait Vesalius, *fumida vaporesque subiectarum partium recrementa excipiens*. Et ab hinc fons & origo omnium morborum: dum vapores illi in cerebro, tanquam mediâ aëris regione, refrigerati, in partes corporis subjectas, per apoplexiam, paralysin, phthisin, dysenteriam, arthritidem &c. depluunt. Defluxiones enim ex cerebro *perinde evenire*, ὥσπερ τὴν τῶν ὑετῶν γένεσιν *atque imbrium generationem, si parva magnis componere licet*, docet Aristoteles. Meritò igitur S. Hieronymus gratias S. Paulino agit, quòd ab eo *pileolum texturâ breve, charitate latißimum, senili capiti confovendo accepisset*.

Arist. lib. 2. c. 7. de part. anim.

S. Hierony. Epist. 254.

Quidam tamen denique, in pileolorum & cucufarum istarum usu & permutatione nimis morosi & superstitiosi sunt; ut Marsilius Ficinus, de quo Iovius: *Adeò morosè*, inquit, *sibi ad spem vitæ blandiebatur, ut sæpe eadem die, cùm aër incalesceret, aut aliquo spiritu moveretur, capitis tegumenta permutaret*.

Quid verò de sacerdotibus censendum, qui Missæ sacrificium capite pileolato peragunt, disputavit alicubi satis diffusè Navarrus. Summa est, non peccare, si aliter celebrare per valetudinem non possint, & scandalum absit. Sed res hodie, præsertim apud Gallos, in majorem licentiam abijt. Certè tamen juvenes & validos eâ uti non oportet. Reverentia enim & tremor tam tremendi mysterij aliud flagitat. Saltem sub consecratione, pileoli omnes abijciendi, nec ante peractam communionem resumendi sunt.

Navar. lib. 3. consil. 7. de celeb. Missar.

ARTICVLVS VI.

An crines vivant.

HOc quoque raptim hic disputare, à re Theologica non omnino alienum erit.

Sotus, Medina, Bañes, Henriquez, ac alij plurimi docent, crines animalium informari animâ totius, ac proinde in crinibus hominis, perinde ac in carnibus, animam rationa-

rationalem inesse. Hinc inferunt. Verbum divinum in Christo crines etiam assumpsisse: & si aqua solos parvuli crines attingat, baptismum tamen probabiliter valere; quia capilli & ungues sunt partes hominis animatæ, licet minùs principales, & ad accidentarios quosdam usus, aut ad solum ornatum factæ.

In hanc sententiam S. Thomam Bañes trahit; quia alicubi dixit, quòd sicut principale instrumentum militis est gladius, ad cujus tamen custodiam, vaginam quoque gerit; ita *in partibus corporis animati quædam ordinantur ad operationes animæ exequendas, sicut cor, hepar, manus, pedes; quædam autem ad conservationem aliarum, sicut folia ad operimentum fructuum: ita etiam capilli & ungues in homine ad custodiam aliarum partium. Unde sunt de secunda perfectione corporis humani.* Sed profectò, hoc non est, capillos animatos esse animâ rationali. Negant enim alij, necessarium esse, ut pars secundaria animetur eàdem & tam perfectâ animâ, quàm pars principalis. Et satis apertè alibi S. Thomas negat, capillis animam rationalem inesse; ubi ait, non gigni ab homine crines tanquam filios, quia non sunt similis naturæ.

S. Tho. 4. d. 44. q. 1. a. 2.

S. Thó. 1. p. q. 27. a. 2.

Henriquez quoque Aristotelem ad se trahit; quia *dicit*, inquit, *capillos vivere vitâ vegetativâ.* Sed dicat istud, non tamen dicit, vivere animâ rationali. Deinde etiam vitam vegetativam ijs adimere videtur, ubi ait, ὀυκ αὐξάνεται θρὶξ ἀποτμηθεῖσα, ἀλλὰ κάτωθεν ἀναφυομένη γίνεται μείζων, *non accrescere crinem resectum, sed quia infernè repullulat, fieri maiorem.* Quod videtur recidere in opinionem Medicorum, qui fortiter asserunt, *Ungues & capillos excrementa esse, augeriq; minùs propriè, atque nullo pacto vivere; eoque inter partes corporis nullibi à Galeno, aut ab Aristotele recenseri.* Falluntur tamen de Aristotele: nam capillos, cornua, ungulas, ungues aliquoties partibus animalium accenset. Pulchrè autem Galenus generationem crinium explicat per quandam fuliginum concatenationem, qua fuligo prior, in poro cutis deprehensa, nec regredi, aut exire valida, à subsequente infernè propellitur, & hæc iterùm ab alia; donec longâ sequentium & se trudentium fuliginum con-

Arist. lib. 3. c. 11. Histor. animal.

Vallef. lib. 2. c. 5. Controu.

Galen. lib. 2. de temper.

concatenatâ ſerie, totus crinis extrudatur. Et hæc eſt nobilis illa capillorum & comarum materies; viliſſima, inquam, fuligo & cerebri recrementum, in quo hodie ad fatuitatem uſque ſe jactant juvenes, & muſtachas ſuos ventilant juvenculæ.

Argent. Com. 2. in artem Galen.

Argenterius verò aliquid amplius concedit. *Ego puto*, inquit, *pilos & ungues mediam naturam habere inter viventia & non viventia; cuius generis eſt corallus, fungus, ſpongiæ marinæ.* Sed profectò ſpongiæ, & iſta alia vivunt; unde etiam juxta iſtum Medicum, oporteat pilos & ungues vitam aliquam habere. Hoc autem, quidquid me retrahant Medicorum filij, cum S. Auguſtino, Theologis Thomiſtis, imò cum Ariſtotele, ſentio. Loquitur enim de capillorum incremento, perinde atque ceterarum partium corporis Auguſtinus. *In nobis*, inquit *ſine ſenſu noſtro fiunt corporis incrementa, & capilli nec cum præciduntur ſentiunt, & tamen creſcunt.* An tamen in crinibus & unguibus humanis ſit anima rationalis, in pilis & ungulis brutorum, anima ſenſitiva, meritò dubites. Propior ſum neganti. Nam aliàs præter alia argumenta, non creſcerent in mortuis; quod tamen affirmat Ariſtoteles.

S. Aug c. 8. contra Priſcil.

Itaque vitam dumtaxat vegetativam, non ſenſitivam, aut rationalem, in omnium animalium pilis, ungulis, calcaribus, pennis, plumis, velleribus, & id genus omnibus conſtituo. Creſcunt enim iſta, non ſicut inanimata, ex fortuitâ materiæ congeſtione, ſed vitali motu, & fuliginoſi vaporis attractione. Nam *pili qui in capite, cilijs, & ſupercilijs habentur, etiam nobis pueris innaſcuntur*, ait Galenus; *quia generatio ijs eſt, non qualis herbis, ſed qualis ſtirpibus primâ ratione à natura conditis.* Si autem cilia & ſupercilia oculorum, ac primi crines capitis, in prima fœtûs conformatione ſint pars totius organizationis corporis, videntur conformari, ut ceteræ partes, tanquam animæ cujuſdam domicilium. Ceteros verò deinde crines qui poſtea, ut herbæ ex radicibus & ſtirpibus ſuis, ſubvaſcuntur, etiam animatos eſſe oportet; quia ſunt cum primis illis ejuſdem ſpeciei.

Galen. lib. 2 de temper.

Dentes deinde & ungues ſine anima eſſe Valleſius & Medici

dici dicere non audent; igitur & crines animam habent, quia ſimillimo modo creſcunt. Tertiò, cornua animalium è fuliginibus, ſicut pili concreſcunt; quis verò neget cornua cervorum, in tot ramos ſparſa, & tam affabrè elaborata, ab animâ aliquâ organicâ inhabitari? Simile judicium de buccinis, turbinibus, conchis, & toto genere teſtaceorum, in quorũ teſtis & cochleis miro ingenio & varietate figurandis tantopere natura ludit. Tantâ jam admiratione, & inde pretio, ut novum earum rerum inter Hollandos nuper mercimonium extiterit, mercatoribus ex Oceano Indico & undique advehentibus, prout figuræ, coloris, aut molis inſolentia, & raritas ijs pretium fecerit.

Anima tamen teſtarum non eſt ſenſitiva, nec tam nobilis, quàm animal quod eam incolit. Indicare id videtur Ariſtoteles. *Natura teſtaceorum gignitur*, inquit, *parte terrenâ in orbem dureſcente, & per modum oſſium & cornuum concretâ, corpus verò quod vitam habet* (utique ſenſitivam) *eſt intus.* Ariſt. lib. 3. c. ult. de generat. animal.

Quartò, pennæ volucrum, ingenioſiſſimum quoque naturæ opus, inanimatæ non ſunt, ſed in omnem dimenſionem accreſcunt, more plantarum; igitur & capilli animam ſuam habent. Quid enim in hominum & quadrupedum genere aliud ſunt crines, quàm in avibus plumæ, aut in piſcibus ſquamæ? Quid verò in avibus plumæ, niſi quod in arboribus frondes? Frondes autem animatas nemo negat. Meritò igitur laudati ab Ariſtotele Empedoclis iſti verſus:

Ταὐτὰ τρίχες, καὶ φύλλα, καὶ οἰωνῶν πτερὰ πυκνὰ, Ariſt lib. 4. c. 9. Meteor.
Καὶ λεπίδες γίγνονται ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσσιν.

Quæ Latinè ſic verſificat Vicomercatus:

Sunt eadem frondeſque, pili, denſæque volucrum
Pennæ, tum ſquamæ, queis fortia membra teguntur.

Sed *contemplare capillorum ſubſtantiam, tam ſiccam & exſuccam,* ait Valleſius; *videbis nutriendæ illius nullam rationem commodam inveniri poſſe, præter congeſtionem fuliginis, ut in fornacum caminis copioſæ fuligines colliguntur.* Valleſ. lib. 2. c. 5. Controv.

Sed profectò, eodem argumento ſiccis quibuſdam herbarum muſcarijs & capillamentis adimet animam. Et quomodo

ergo, quæſo, arborum ligna, animalium oſſa, ſicciora crinibus, nutriuntur? Quomodo dentes, & ungues, quos Valleſius non dubitat nutriri & vivere?

Verùm ad radices dentium propagantur venulæ & arteriolæ, inquit, advehentes dentibus alimentum, nullæ autem ad radices crinium.

Sed ſignum tantùm hoc eſt, crines viliori alimento contentos eſſe. Natura enim (ut prudens materfamilias, quæ putamina, cortices, & quiſquilias culinæ, in utilitatem familiæ vertit) ex fuliginibus etiam, & tertiæ concoctionis recrementis aliquid utile corpori fabricat; crines, inquam, pennas, cornua, ungulas, ad tutelam, aut decorem animalis: velut etiam ſimili fine, arbores ſua folia extrudunt & flores.

Nec refert, quòd crines non videantur in omnem dimenſionem ſe dilatare, ut folia arborum, aut avium pennæ.

Nam quis certò affirmare poteſt, pilos ſola longitudine augeri, ne hilum autem craſſeſcere? Nonne enim ſetæ porcorum, & ſpinæ erynaceorum craſſitudinem ſuam paulatim & cum ætate implent? Deinde non omnibus plantis & animalibus eſt eadem menſura & modus adoleſcendi. Quædam in longum ferè tantùm, alia in latum, plurima in omnes dimenſiones manifeſtè dilatantur.

Nec verum etiam eſt, crines à parte tantùm inferiori ſuccreſcere, & ſurſum ita à ſuccedente fuligine protrudi, ut nihil alimenti per tenuiſſimos meatus ad cuſpides uſque crinium attrahatur.

Attrahitur enim aliquid minutiſſimum: quo fit ut obtuſa illa à reſectione extremitas crinis acuatur paulatim & figuram mutet. Accretio tamen à parte inferiori magis feſtinat, & partes ſuperiores protrudit; quia à radice tantùm, non undique materiam incrementi accipit, ideoque ſtrenuior & evidentior eſt accretio ab ea parte, ubi materia magis affluit. Idem cernere eſt in unguibus, & dentibus. Nam maculas unguium trudi ſurſum videmus; licet animatos eſſe, & vitaliter excreſcere etiam Valleſius affirmet. Qui tamen addit, *extremos ungues multùm à radice recedentes, non ampliùs vivere, neque propriè nutriri,*

ſed

sed solo impulsu. Quod licet quidam Theologi nostri credant, ego non credo. Si enim pars unguis, cum infima esset, habuit animam, per meram sursum extrusionem, nulla temperamenti variatione, eam non potuit amittere.

Sed in mortuis fatente etiam Aristotele, crescunt capilli, inquiunt. Nam cùm in sepulchris subterraneis, ad attentiùs & meditatiùs philosophandum, se abdidisset Democritus, *crementa unguium & comarum, in sepulturis aliquanti temporis denotavit,* ait Tertullianus. Igitur accretio comarum vitalis non est.

Imò verò, vel ideo vitalem possumus astruere. Nam cum in carne hominis mortui non sit anima, quæ fuligines in materiam crinium foras expellat, animula vegetativa, quæ superest in crine, materiam radice sua attrahere debet, ut crines accrescant. Remanent quippe post mortem hominis fuligines quædam circa extremam cutem acervatæ, quibus pasci & incrementa rapere aliquamdiu crines possunt. Hoc tamen argumento rectè probatur, animam quæ accretionem in crinibus humanis tunc operatur, non esse rationalem; quia vitaliter accrescere non possent in mortuis, à quibus anima rationalis universim abscessit. Nulla verò ratio est, cur pilus animâ suâ vegetativâ animatus, in cute mortua defixus, nequeat aliquamdiu perdurare; quemadmodum planta vivit in terra arenti, ex qua non potest diu alimentum conveniens trahere. Dicit satis apertè Tertullianus: *Comæ alimenta sunt de cerebro,* inquit, *quod aliquamdiu in mortuis durare præstat secreta munitio;* cranij videlicet, quod cerebro est pro galea. Et ecce ab Aristotele etiam elegans hujus rei argumentum. Nam narrat suo tempore, *cervum captum esse, qui hederam viridem suis enatam cornibus gereret, quæ cornu adhuc tenello fortè insita fuerat.* Si igitur cornibus, aut capiti cervi inseri, & vivere in eo hedera potuit; quidni capillus vivere animâ vegativâ (quę similis est animæ hederaceæ) implantatus cuti animalis tam vivi, quàm mortui possit? Nam eodem modo calcaria decisa domesticis gallinaceis, recrescunt, si vertici insigantur, ubi caponibus crista abscissa fuit.

Tertull. c. 15. de anima.

Arist. lib. 9. c. 5. Histor. animal.

Augentur autem pili non tantùm æquè, sed *magis, quando*

Arist lib. 2. c. 6. de generat. animal. *corpora decrescunt, senescunt, aut ægrotant*, inquit Aristoteles, *quia plus excrementitiæ materiæ remanet, cùm minùs in partes præcipuas absumitur, propter senium, aut morbum.* Similiter incarceratis & melancholicis eâdem de causâ festinant accrescere; quia plus fuliginum ad incrementa ijs ex mœrore suggeritur.

Romani, aliàs attonsi, in luctu promittebant barbam & capillum, Græci & Hebræi contrà, in calamitatibus radebantur. Sic Iob *tonso capite corruit in terram.* Et Isaias: *in cunctis capitibus calvitium, & omnis barba radetur.* Et Ieremias: *Tonde capillum tuum, & projce.* Capillum enim & barbam inter ornamenta habebant; ornari verò luctuosos non decet. *Et apud veteres quidem hæc erat omnium consuetudo lugentium, tondere cæsariem*, ait S. Hieronymus; *at nunc è contrario, comam demittere.* Vt nempe capilli ac barbæ promissa longitudo, & squallor horrorem quendam, & unà miserationem aspicientibus commoveat.

Iob. 1. Isa. 15. Ierem. 8.

Dist. 24. c. 22. 1. Cor. 11. Cùm verò Clerici prohibentur comam nutrire, & Apostolus universim dicit, *si vir comam nutriat, illi ignominiam esse*; de comâ calamistris, pulvere, unguentis, aut aliter effeminatâ accipiendum; quales hodie nimis multas in juventute nostra cum indignatione aspicimus. In quos meritò jaciatur iste S. Ambrosij sarcasmus: *Ergo pariant, ergo parturiant, qui nutriunt, qui crispant comam, sicut feminæ.* Tales erant comatuli illi inclinatis cum Rep. moribus Romanis, apud Senecam: *quibus apud tonsorem multæ quotidie horæ transmittebantur, dum decerpebatur quod proxima nocte succrevisset, dum de singulis capillis*, inquit, *in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur. Quomodo irascuntur, si tonsor paulò negligentior fuit? Tanquam virum tonderet. Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit Remp. turbari, quàm comam suam?* Nonne videtur trossulos hodie quosdam describere, qui comæ & jubarum effeminatione apud meretriculas fortasse bellatuli, apud viros prudentes turpitudine & mollitie sunt infames? Sed minutiarum istarum

Senec. c. 12 de brevit. vitæ.

istarum & τριχολογᾶν desino: si hoc etiam pro Philosophis dixero. Animam crinis vegetativam produci ab anima hominis, aut bruti; veluti etiam unguium, ungularum, cornuum, plumarum, squamarum producuntur animæ. Sic etiam in arboribus, foliorum, florum, fructuum animulæ non ab alia causa probabiliùs fabricantur, quàm ab anima principali, quæ est in ligno. An autem materia crinium, cornuum, pennarum, foliorum &c. continuetur cum materia corporis, cui illa infiguntur, an verò solùm sit contigua, ut radices arboris cum terra cui implantatur, indifferenter sustineri potest. Videntur autem glutino ac ligamine quodam tantùm affigi, quo exsiccato crines, cornua, pennæ, folia, fructus excidunt. Partes autem propriè continuæ talia defluvia pati non solent. Certè fructus arboreos solo ligamine suspendi significat S. Thomas. *Humor arboris*, inquit, *primò ab arbore egrediens fit flos, & tandem fructus ab arboris cortice discretus, sed ei colligatus.* S. Tho. lib. 4. c. 11. contra Gent.

ARTICVLVS VII.

An vivens maneat idem ante & post accretionem.

ARistoteles quasi ἔριδος μῆλον, *discordiæ pomum*, inter Philosophos hanc sententiam projecit, *Pars viventis augeri potest* κατὰ τὸ εἶδος *secundum formam, non verò* κατὰ τὴν ὕλην *secundum materiam.* Et hinc docet, vivens manere idem secundum formam ante & post accretionem; secundum materiam verò, nequaquam. Vnde plurimis & discordibus interpretationibus verba ista & seipsos fatigaverunt. Aristoteles verò mox subdit, id quod dixit intelligi posse, exemplo vasis, quo aquam situlatim metimur. Idem quippe vas manet, alia verò & alia est aqua, quæ infunditur & effunditur. Cogitemus ergo vas quod idem semper manet, esse instar formæ, seu partis formalis; aquam verò quæ fluit & refluit, esse instar materiæ. Arist. lib. 1. c. 5. de generat.

Omissis infinitis Interpretum rixis: *Forma* Aristoteli nihil est aliud, quàm anima & temperies ejus, quarum una est causa

efficiens

efficiens principalis, altera instrumentalis conversionis alimenti. Pars ergo, quæ tali duplici forma instructa potest alimentum in se transmutare, dicitur pars formalis, solaque denominatur nutriri & accrescere; quia per formam suam potest substantiam & magnitudinem suam augere. Partes verò minutissimæ, in quibus non est ea activitas, ut per se consideratæ dici possint alimentum in se convertere, vocantur partes materiales, & instar puræ materiæ, cujus accessu partes formales augeri dicuntur, recessu minui. Hinc addit Aristoteles, *totum maius evadere accedente aliquo, & in eandem formam transeunte, ut si humidum sicco* (sanguis v. g. ossi) *accedat, siccumq; fiat.* Vbi *forma* ista *eadem* aliud non est, quàm anima & temperies viventis; quâ duplici formâ induitur materia alimenti, quando in vivens transit: & à quâ duplici formâ pars aliqua dicetur formalis, si tam ampla sit, ut seorsim ab alijs sit sensibilis, & activitas in ea sic se manifestet, ut ipsa alimentum transmutare & incremento se dilatare appareat. Quod explicat Aristoteles per *quodvis signum sensibile* (quale est cicatrix) *quod maius minusve fit* cum humano corpore.

Paul. Aref. lib. 1. d. 4. q. 33. sect. 3. de generat. Fallitur ergo, ni fallor ego, Aresius, qui solam figuram partis putat ab Aristotele hîc *formam* vocari. Nam potiùs figuram distinguit à forma, cum ait in accretione, *figuræ & formæ cuilibet parti* aliquid accedere.

Vasq. 3 p. q. 5. a. 2. Fallitur quoque Vasquez, dum credit Aristotelem *per formam intelligere structuram animalis, quæ oßibus, cartilaginibus, & nervis constat; per materiam autem carnem, qua replentur vacua hujus formæ & figuræ: & ideo cum homo ægritudine aliqua confectus flaccescit & carnes perdit, non dicitur minui, & cùm post integram sanitatem convalescit & carnes recuperat, non dicitur crescere.*

Sed profectò etiam ἐπὶ σαρκὸς, καὶ τῶν ὁμοιομερῶν, *in carne & ijs quæ partibus similaribus constant*, formam agnoscit Aristoteles. *Quare partim augetur*, inquit, *carnis qualibet particula, partim non augetur. Nam secundum formam quidem cuilibet parti aliquid adjungitur, secundum materiam verò non.* Igitur non tantum secundum ossa, cartilagines, nervos, solidamque illam corporis structuram, sed etiam secundum genas & malas faciei, secundum

secundum suras tibiarum, & carnosas partes homo augescit. Ac proinde, postquam vir perfectæ ætatis morbo emaciatus carnes recuperat, re verâ recrescit. Non tamen secundum omnes partes proportionaliter, quia ossa & solidæ partes ad incrementi sui culmen pervenerant; sed secundum carnem & partes fluxas, quæ morbo proportionem cum ceteris amiserant, ideoque solæ recrescere & veterem proportionem recuperare debent.

Docet ergo Aristoteles, *permanente eo quod augetur, & accedente ad ipsum aliquo, fieri accretionem, abeunte autem aliquo decretionem*: & in hoc accretionem quodammodo similem esse alterationi, quâ subjectum idem manens ab una qualitate ad aliam transit; dissimilem verò esse generationi, quâ totum aliquod destruitur & transmutatur in aliud.

Solùm ergo contendit, quòd in unaquaque particulari accretione, id quod alimentum in se mutat & agglutinat, idem maneat; non autem quasi vivens toto tempore vitæ easdem partes formales, secundum quas accrescit, retineat. Nam fieri posse videtur, ut in digito, exempli causâ, hominis senis nulla supersit particula materiæ illius digituli, qui primùm formatus in utero matris, crassitudinem aciculæ, aut pili non excessit.

Cùm enim omnes partes integrales hominis, tam quæ primùm in utero fabricatæ, quàm quæ per nutritiones accesserunt, corruptibiles sint, potuerunt tot annorum spatio, & per caloris naturalis actionem, & mutuo contrariorum temperamentorum conflictu, aut à contrarijs extrinsecus oppugnantibus labefactatæ, corrumpi & sensim defluxisse. Nam, ut optimè S. Thomas, *cùm id quod ex alimento generatur, adiungatur corpori per modum mixtionis, non potest alia esse natura ejus quod advenit, & cui advenit, cùm iam sit factum unum per veram mixtionem. Vnde nulla est ratio, cur unum consumatur per calorem naturalem, & alterum maneat.* S. Th. 1. p. q. ult. a. 1. ad 2.

Quid ergo? Nonne verè dixit Seneca: *Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis; ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens?* Fortasse, mi Seneca. Quantum enim ad animam Senec. Epist. 121.

 tuam

tuam, quæ immortalis eſt, & eadem ſe per omnes materiæ particulas replicat, fateor te eundem; ſi verò de materia corporis tui agitur, vehementer ambigo. Imò non ambigo, quin multas alias partes infantia, alias pueritia, alias adoleſcentia corpori tuo aſſuerit, ut per omnia homo idem, ac per omnes ætatum gradus idem tranſiſſe dici non poſſit.

An tamen etiam aliquæ partes eædem à prima infantia ad ultimam ſenectutem perdurent, meritò ambigitur. Fortaſſe enim, ſicut eadem dicitur civitas hodie, quæ fuit centum retrò annis, etiamſi ne unus quidem civis illius ævi ſuperſit; ita homo ſenex idem dicitur qui olim infans fuit, licet nulla, præter animam, infantiæ particula reliqua ſit. Aut ſicut vetuſta illa Theſei apud Athenienſes navis, Theſei ſemper dicebatur; licet ne unam quidem tabulam ex prima illa navi retineret. Quam identitatem quidam, ait S. Baſilius, ἀλλοιουμένην *commutatoriam* appellant, quia fit partium perpetua commutatio. Vt, unâ tabulâ v. g. Theſei navis putreſcente, nova altera in locum ejus compingitur; & id toties fit, donec ſeculorum lapſu, ne una quidem tabula ſuperſtes ſit ex ijs quibus prima navis compacta fuit.

S. Baſil. c. 6. Iſa.

Sic Albertus, ſic Marſilius philoſophantur, ſic quoque videtur S. Thomas. *In corpore hominis*, inquit, *quamdiu vivit non ſemper ſunt eadem partes ſecundum materiam, ſed ſolùm ſecundum ſpeciem: ſecundum verò materiam partes fluunt & refluunt.* Sed quomodo igitur eſt idem homo, infans & ſenex? *Nec propter hoc*, ait, *impeditur, quin homo ſit unus numero, à principio vitæ uſque ad finem. Cuius exemplum accipi poteſt ex igne, qui cum continuè ardet, unus numero dicitur, quia ſpecies eius manet, licet ligna conſumantur, & de novo apponantur. Sic etiam eſt in corpore humano. Nam forma & ſpecies ſingularium partium continuè manet per totam vitam, ſed materia partium & reſolvitur per actionem caloris naturalis, & de novo aggeneratur per alimentum.*

S. Th. lib. 4. c. 81. contra Gent.

Quo exemplo intelligitur, mentem S. Thomæ eſſe, non manere hominem quoad corpus eundem numero, niſi morali & laxâ quadam æſtimatione; ſicut ignis, aut flamma candelæ non eſt ſtrictè numero eadem, quæ ardet per totam

horam,

horam, ſed alia ac alia flamma, ex alio ligni aut ceræ alimento, perpetuò accenditur. *Ignis enim ſemper fiens & fluens, ſicut fluvius*, inquit Ariſtoteles; *ſed hoc latet, propter velocitatem*, quâ poſterior flamma in locum avolantis ſe ſuggerit. Ariſt. c. 5. de Iuvent.

Diſplicet tamen Toleto hæc ſententia. *Quia iam profectò*, inquit, *nullo modo eſſet idem numero brutum, ſed ſpecie.* Loquitur autem potiùs de brutis, quia in illis non ſolùm materia; ſed particulę animę mortalis cum materia defluunt. Sed in homine eadem eſt ratio, ſi ſecundum corpus, non ſecundum animam eum ſpectemus. Diffluunt enim corpora hominum, perinde atque brutorum. *Quare dico*, inquit Toletus, *quòd partes ſpermaticæ ſemper manent toto vitæ tempore; quamvis decrementum paſſæ ſint, & ſic forma* (tam anima bruti, quàm hominis) *etiam in illis manet eadem.* Tolet. lib. 1 q. 9. de generat.

Partes ſpermaticas ipſe & Medici vocant, quæ ex ſpermate, ſive ſemine utriuſque parentis conformantur in prima animalis fabricatione. Tales oſſa, nervi, cartilagines, & quæ ſiccitate & albedine, ſeminis indolem referunt: diſtinguntque eas Medici à partibus carnoſis, quæ ex ſanguine concreſcunt & figurantur.

Sed profectò, ſeminales partes non minùs ex elementis compactæ, & diſſolubiles ſunt, quàm aliæ. Et valde mirer, ſi ex materia oſſiculi cruris fœtûs, vel potiùs ex tenui imagine & molli filo oſſis (oſſicula enim cum primùm in utero figurantur, mollia ſunt inſtar muci) vel hilum anno ætatis centeſimo ſuperſit. Fieri tamen (dum etiam attentè cogito) hoc interdum poteſt. Nam prima illa & mollia oſſium lineamenta indurantur paulatim, & dum accreſcunt, intertexuntur adventitijs alijs ab alimento partibus, quibus à contrariorum injurijs ſatis firmiter defenduntur. Oſſibus enim & duris corporis partibus difficulter aliquid abraditur. Vnde oſſa ſenum non minora ſunt (quod notari poſſit) quàm juvenum, nec decreſcunt eâdem celeritate, aut proportione, quâ ſenilis caro defluit:

Vnde verùm eſſe poteſt, quod affirmant noſtri Theologi, materiam illam in cruce pependiſſe, quam Chriſtus olim è

Virgine matre sumpserat. Nam in ossibus, nervis, cartilaginibus, membranis, carnium fibris, & id genus alijs partibus, aliquid à sanguine matris tractum, & à lacte suctum, manere ad annum ætatis trigesimum quartum potuit, quo circitèr Christum finisse vitam credimus.

Hinc quoque apparet animalia perfectiùs eadem numero, toto tempore vitæ permanere, quàm flammam ignis, quàm flumina, quàm civitates, in quibus post centesimum annum ne quidem unus reliquus invenitur centenarius civis.

Homines etiam magis ijdem, quàm bruta, perseverant; quia nihil animæ perdunt cum defluentibus materiæ partibus. Perdunt verò bruta, quorum animæ mortales sunt, & ita corpori suo incumbunt, ut singulæ particulæ animæ à singulis materiæ particulis sustententur; ac proinde cum ipsis decerptæ abeant & corrumpantur. Veluti etiam in nutritione bruti, pars nova animæ in materia alimenti gignitur (quidquid reclamet Scaliger;) estque hoc solùm animæ rationali & immortali proprium, ut indivisibiliter eadem in materiam alimenti corporis sui se replicet, & veluti dispergat.

Scal. Exer. 101. 1. §1.

ARTICVLVS VIII.

Quibus gradibus ascendant incrementa humani corporis.

VNiversa vitæ humanæ periodus in sex partes dividitur, infantiam, pueritiam adolescentiam, juventutem virilem ætatem, & senectutem; quæ ætates appellantur. Earum discrimen temperamenta diversa faciunt, per quę homo à principio vitæ usque ad finem gradatim transit; non per causas externas (quæ sæpe temperiem corporis humani ante tempus mutant) sed per internam pugnam qualitatum elementarium, quibus corpus contemperatum est. Vnde ætatem definiunt Medici: Vitæ curriculum, quo corporis temperies per se evidenter mutatur. S. Basilius studio Medicinę excellenter eruditus, ut Naziazenus testatur, per hebdomadas annorum hanc mutationem, in tribus primis ætatibus fieri ait.

S. Basil. Psal. 114.

ait: Infantia, inquit, ἐν τῇ τῶν ὀδόντων ἀποβολῇ *in dentium abiectione* primam hebdomadam, sive annorum septennium explet. Primo enim septennio molles & lactei dentes abijciuntur, ut firmiores renascantur. Pueritia à primo septennio ad alterum septennium, id est ad annum ætatis decimum quartum extenditur; qui in masculis primæ pubertatis, & ætatis conjugalis initium est. In feminis verò pubertas biennio hanc anticipat ætatem. Vnde anno ætatis duodecimo, tam Civili quàm Canonico jure, viris possunt conjugari. Tertium septennium adolescentiæ datur, id est à quarto decimo anno ad vigesimum primum. Quo tempore lege Ecclesiasticâ ad solennia jejunia obligari adolescentes incipiunt; quia finitâ adolescentiâ, & stante jam corporis incremento, aut saltem lentiùs procedente, non adeò multo alimento indigent, sicuti prioribus ætatibus, festinante incremento, indigebant. Vnde tunc legibus jejuniorum nondum astringebantur. Cum enim accretio *ex residuo alimenti fiat*, ut Theologi nostri & Medici dicunt (id est, ex ea parte quæ necessaria non est ad reparandum quod de corpore nostro defluit & absumitur) debet adolescens duplex alimentum sumere; ut uno fluentes corporis sui ruinas impleat, altero (quod huic fini superfluit) incrementa ædificet. Et quidem initiò ita accretio festinat, ut primo quinquennio, si Aristoteli credimus, puellus *dimidium ferè longitudinis rapiat totius magnitudinis, quæ reliquo toto tempore comparatur*. Licet etiam ad triennium hoc revocet Plinius. Nam *in trimatu suo*, inquit, *cuique dimidiam esse mensuram staturæ, certum est*.

S.Th. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 2.

Arist. lib. 1. c. 18. de generat. animal.

Plin. lib. 7. c. 16.

Circa annum verò vigesimum & adolescentiæ finem, prima barbitij lanugo, cute calore ætatis laxatâ, maribus erumpere solet.

Creverat hic vultus bis denis fortior annis,
Gaudebatque suas pingere barba genas. — Martial.

Vnde de Romanis tyronibus, qui anno ætatis decimo septimo incipiebant nomen militiæ dare, Silius:

Pubescit miles castris, galeaque teruntur
Nondum signatæ flavâ lanugine malæ. — Sil. Ital.

I. Lisp. lib. 1. dial. 2. Milit. Rom. De pube enim genarum & menti id accipiendum est: quod Lipsium nostrum fefellisse videtur, dum Silium accusat, quasi ante quarti decimi anni pubertatem milites adscriptos militiæ censuerit. Certè gemellâ phrasi Poëta alter, *Impubesq́ genas* dixit. Et alius,

Ovid.

Parce, pubesco, iuvenesq́ mollis
Contegit lanugo genas.

Ab anno vigesimo primo ad trigesimum juventus extenditur. Ad quem tamen usque homines adhuc proficiunt, inquit Aristoteles, τῷ πλήθει, ἢ τῇ παχύτητι, *copiâ, aut crassitudine.* Vnde licet cum finibus adolescentię corpus adolescere secundum longitudinem cesset (& ita verum sit, quod ait Scaliger, *omnibus persuasum esse, post tricesimum annum augmentum cessare*) secundum tamen alias dimensiones non rarò sibi aliquid adijcere pergit. Nec loquimur de abdomine & pinguedine illa præter naturam, in qua multos etiam post trigesimum annum videmus proficere; ossibus tamen siccitate & duritiâ suâ ultra pristinam magnitudinem minimè sequacibus.

Arist. sect. 19. Problem.

Ab anno trigesimo matura & virilis ætas incipit, & durat ad quinquagesimum. Vnde in Episcopo, & Abbate, ubi maturitas ad regimen magis necessaria est, Ecclesia trigesimum, ut minimum, ætatis annum olim exegit; quando ultimi illi dentes erumpere solent, quos Hippocrates σωφρονιστῆρας, *dentes sapientiæ* appellat. Nec etiam Hebræis fas erat munus Doctoris, aut Prophetæ sumere ante illum annum. Quod Io. Baptista, & Christus observavit, qui discipulos colligere & cælestem doctrinam spargere incœpit, cum esset *quasi annorum triginta.* In Academia quoque nostra nemo, nisi per dispensationem, ad lauream Magistralem in sacra Theologia promoveri potest ante illum annum.

Luc. 3.

Arist. lib. 2. c. 14. Rhet. Aristoteles quoque corpus maximè ἀκμάζειν, *vigere* dicit, ab anno trigesimo ad trigesimum quintum; animum verò, usque ad quinquagesimum & primæ senectutis limen. Tunc enim vigor animi cum corpore refrigescere incipit; ideoque, ut paulò pòst dicam, militia Romana militi quinquagenario solebat dare missionem.

Quia

Quia vero corporis plenus vigor à trigesimo & paulùm ultra tenditur, & Christus ea ætate resurrexit; idcirco *iuxta Ecclesiarum traditiones & Apostolum Paulum, in virum perfectum & in mensuram ætatis plenitudinis Christi resurrecturi sumus. In qua ætate & Adam Iudæi conditum autumant*, ait S. Hieronymus. Ephes. 4. S. Hieron. Epist. 37.

Ad primum sacrum Ordinem, qui est Subdiaconatus, Ecclesia solùm expectat adolescentiæ finem, id est annum vigesimum primum expletum: ad Presbyteratum verò tres alios adijcit, ad digerendam adhuc paulisper ætatis cruditatem, propter Ordinis excellentiam. Iure quoque civili, qui infra vigesimum quintum est, Minor appellatur, & inidoneus rerum suarum arbiter existimatur; *cum inter omnes constet*, inquit Vlpianus, *fragile esse & infirmum huiusmodi ætatum consilium*; ideoque talibus dantur Curatores. Ius tamen Longobardicum plenâ pubertate, id est anno decimo octavo res suas Minoribus permittit. Trid. sess. 23. c. 12. l. 1. D. de Minorib.

Senectus prima, & cani incipiunt circiter annum quinquagesimum. Inde nullo certo annorum numero vita finitur. Multi tamen anno sexagesimo tertio cadunt, aut periclitantur; & ejus rei *innumera in Belgio exempla se observasse* narrat Lemnius. Vt non de nihilo Cæsar Augustus Epistola quadam ad Cajum nepotem, sibi congratuletur, κλιμακτῆρα *communem seniorum omnium, tertium & sexagesimum annum evasisse*. Medici tamen quidam rident, & nuper nobilis Academiæ nostræ Archiater Thomas Fienus, in Disputationibus publicis sæpe, nobis audientibus, climacteris istius pericula exsibilare solitus; isto ipso tamē vitę suę anno extinctus est. Cum tamē eum non semel disserentem audivissemus, Medicum eruditum & expertum non posse decorè & sine infamia artis, ante annum septuagesimum vitâ decedere. Is enim, inquiebat, vitæ humanæ ferè communis à natura positus finis est; quem à Medico non transgredi, nullum artis dedecus est; sicut nec à natura, tanquam potentiore, vinci. Lemn. lib. 2. 32. de occult. nat.

Causa verò, cur is annus tot senum mortibus sit infamis; quia lege annorum climactericâ, & per septenos, aut novenos annos scansili cumulantur humores & materia morborum in-

humano

humano corpore; qui nisi tempestivè vacuentur, in morbos putrescunt, & sæpe generant mortes. Sic per climacteres, sive per scalas septenùm annorum scandendo, septimus, decimus quartus, vigesimus primus &c. sunt, climacterici. Quia verò noveni quoque anni periculosi sunt, hinc si numerus novenarius cum septenario concurrat, augent & cumulant periculum. Annus verò sexagesimus tertius, ex novies septenis, aut septies novenis consurgit.

Ceterùm movere neminem debet, quòd ætatis humanæ fines & articulos aliqui paulò aliter definiant. Nam res ista latitudinem aliquam habet, ac in varijs hominum temperamentis, ætatum singularum spatia longiora, aut breviora sunt. Deinde in eodem homine unaquæque ætas cruditatem & maturitatem suam habet. Hinc Fernelius *Infantiam* tertio, aut quarto anno finit; abinde *pueritiam* decimo; hinc usque ad decimum octavum *pubertatem* interponit. Decimus enim octavus censetur plenæ & maturæ pubertatis annus. A decimo octavo ad vigesimum quintum *adolescentiam*; ad trigesimum quintum, aut quadragesimum *iuventutem*; ad quinquagesimum virilem & constantem ætatem; inde ad sexagesimum quintum *primam senectutem* extendit.

Fernel. lib. 3. c. 10. de temper.

Sequitur *senectus decrepita*, usque ad mortem; cui natura terminum certum nullum posuit.

Possumus igitur diffidentes sententias ad aliquam concordiam revocare, dividendo (quod etiam Auctores quidam faciunt) unamquamque ætatem in primam & secundam; aut si mavis, in crudam & maturam.

Prima ergo & cruda infantia quarto circitèr anno; secunda & matura septimo (quando accedere usus rationis incipit) finiatur. Hinc prima pueritia ad annum decimum; secunda ad decimum quartum extendatur. Deinde neglectâ *pubertate* Fernelij (quam adolescentia intra se satis complectitur) prima adolescentia à decimo quarto ad vigesimum primum; secunda usque vigesimum quintum porrigatur. Inde prima juventus ad trigesimum; secunda ad trigesimum; quintum. Vnde vetusta illa & sobria Roma, usque ad istum annum, vinum

num non bibebat, inquit Turnebus; quasi omnis infra 35. annos ætas, nimis juvenilis & fervida, vinique intolerans esset. Prima autem virilis ætas, à trigesimo quinto ad quadragesimũ quintum, secunda ad quinquagesimũ finitur. Senectus prima abhinc ad sexagesimum, aut (ut hoc Fernelio demus) ad sexagesimum quintum exit. Inde decrepitum & capulare senium lento gradu, & incerto fine, usque ad capulum & sepulchrum prorepit.

Ex his intelligitur, cur Saulus, qui Act. 9. *ἀνὴρ vir* appellatur, paulò antè Act. 7. *νεανίας adolescens*, sive *iuvenis* nuncupetur. Excesserat enim tunc, veriori annorum ejus calculo, ætatis trigesimum, & circiter trigesimum quintum, id est in finibus secundæ juventutis agebat; ideoque juvenis adhuc erat, & unà tamen tam adultus, ut vir haberi posset. Qui enim circa duarum ætatum confinia sunt, nunc superiori, nunc inferiori accenseri solent. Imò Seneca *adolescentiam* tam latè accipit, ut quidquid ætatis infra senectutem est, ei imputet. *Quemadmodum senectus adolescentiam sequitur*, inquit, *ita mors senectutem*. Senec.

Aliam divisionem ætatis, ad distribuenda Reip. munia, Ser. Tullius Rex Rom. olim instituit. Nam *pueros existimavit*, inquit Tubero apud Agellium, *qui minores essent annis septemdecim. Atque inde ab anno decimo septimo, quos idoneos iam esse Reip. arbitraretur, milites scripsit: eosq́ ad annum quadragesimum sextum* (Varro & Cassiodorus pro *sexto*, *quintum* ponunt) *IVNIORES*, *supraq́ eum SENIORES appellavit*. Post quintum enim & quadragesimum annum vires & animus frigescere plerisque incipiunt, & cogitationis de deserenda militia admonent. Si tamen in ætate inferiori non omnia sua stipendia implessent, ad annum quinquagesimum, ut Lipsius noster docet, militiæ tempus extendebant. Quem morem alludens Seneca, *Lex à quinquagesimo anno*, inquit, *militem non cogit*. Plato tamen in sua Rep. à vigesimo ad sexagesimum annum, militiæ idoneum tempus definivit. Aliter longè quàm sui Athenienses, qui militiâ anno quadragesimo exibant, inibant verò tyrocinium decimo octavo, id est plenâ & maturâ pubertate. Porrò singulæ ætates sicut annis, ita temperamentis distinguuntur.

Agell. lib. 10. c. 28.

Senec. c. 10 de brevit. vitæ.

Infantia omnium calidissima & humidissima est, & omnis superior ætas,quo infantiæ propinquior, eo amplius de istis qualitatibus participat. Vnde senectus,quia longissimè ab infantia recedit, frigidissima & siccissima omnium est.Calor verò infantiæ copiam humoris,in quo laborat,paulatim digerit & exhalat,siccandoque emendat temperiem.Hinc infantes & pueri plurimum per cutem expirant, inquit Galenus, quia substantia eorum humida; parum verò exhalant ætates siccæ. Quod verum est, quantum est ex parte materiæ, & caloris resolventis. Nam aliàs pori succo nimis oppleti in parvulis impedire possunt liberam transpirationem.

Galen. lib. 2. de temper.

Absolutissima ergo hominis temperies ea ætate contingit, *quæ punctum vitæ medium modico intervallo antecedit*, ait Fernelius, *& ab hoc in aliquanto maius pòst spatium porrigitur.* Vnde si dimidium & culmen vitæ sit annus trigesimus quintus (ut in ijs quorum omnes *dies* futuri *septuaginta anni*) temperatissima vitæ pars erit, juxta Fernelium, triennij à trigesimo quarto circitèr ad trigesimum septimum annum. Qui vero *in potentatibus*, & robore tanto sunt, ut octoginta annos victuri sint, dimidium erit quadragesimus annus, & exactissima temperies erit annorum trigesimi noni, quadragesimi, quadragesimi primi. Vnde Rex Ezechias annorum triginta novem, mœrens se ex isto medio flore, & velut fastigio ætatis repentè præcipitari : *Ego dixi*, inquit, *in dimidio* (Interpretes 70. ἐν τῷ ὕψει, *in ipso excelso*) *dierum meorum vadam ad portas Inferi.* Cum verò Deus per Prophetam ei dixisset, *Morieris tu, & non vives*, annos insuper illi quindecim, lacrymis exoratus, adjecit. Vnde S. Augustinus duplicem vitæ terminum esse colligit : unum *secundum causas inferiores*, id est secundum humores & temperiem corporis, secundum quas moriturus jam jam erat Ezechias : alterum, *secundum voluntatem & præscientiam Dei*, qui omnibus causis inferioribus superior eas impellere, sufflaminare, & millesimis alijs modis flectere & moderari potest. *Vita enim hominis*, ait Augustinus, *breviùs productiusque non tenditur, quàm Deus dispositor temporum novit universitatis moderamini consonare.*

Psal. 89.

Isa. 38.

S. Aug. lib. 6. c. 17. de Genes.

S. Aug. Epist. 28. ad S. Hierony.

Et

Et hæc Dei universitatis moderatrix voluntas termino vitæ, quem causæ inferiores facturæ erant, quindecim illos annos Ezechiæ addidit. Priorem etiam illum vitæ terminum ultrà, aut citrà movere medicamentis suis possunt Medici, non possunt posteriorem; quia voluntas efficax Dei impediri non potest, incidetque certissima mors in illum præcisè terminum, quem constituit. Inde enim illud Iobi: *Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.* Hæc eadem voluntas est, quæ multos rapit ante diem illum, quousque, causæ inferiores vitam producturæ erant, ne malitia intellectum mutet, aut ne diuturnitas vitæ scelera & æternas ærumnas nimis accumulet. Veruntamen superior illa Fernelij doctrina non usquequaque placet, quâ medium longitudinis vitæ maximè vigêre credit. Nam longitudo senectutis interdum ceterarum omnium ætatum simul tempora adæquat: unde in talibus ante medium vitæ deficere, & ruere in pejus optima temperies incipit, ut Art. proximo dicemus.

Iob. 14.

Sap. 4.

ARTICVLVS IX.

Decrementum, & senectus hominis.

CORpus humanum non ab ijsdem causis resolvitur & decrescit, à quibus incrementa sumpsit. Anima enim auget actione vitali suum corpus, ut commodum sibi domicilium fabricet; *resolutio autem & consumptio est à calore ignis*, ait S. Thomas; quæ actio vitalis non est, vitâ primâ in eam nihil influente. Anima quippe, quantum potest, substantiam corporis sui conservat, & diffluentes particulas potiùs alligat & continet, quàm earum fluxum incitet. Vnde licet in generanda carne utatur calore naturali, ut instrumento, in resolvendâ tamen, solum illum agere sinit, sicut nec frigus & ceteras causas adjuvat quæ temperiem corporis sui labefactant.

S. Th. lib. 3 c. 147. contra Gent.

Hinc falli eos intelligis, qui corpus nostrum servatâ proportione perinde decrescere, atque accrescere dicunt. Nã accretionem anima, quæ proportionem inter membra sui do-

 micilij

micilij molitur, efficit, non decretionem. Patet quoque ad oculum, ossa, quæ custoditâ exactissimâ ad alias partes proportione, secundum longitudinem & crassitiem adolescunt, in senectute nihil, quod sentiri possit, diminui; imò postea in Cœmeterijs, ut notat Argenterius, multos annos pari longitudine & crassitie durare. Siccitas enim & durities ossium defendit, ne facilè aliquid decerpi possit.

Molles igitur partes, & præcipuè carnes senectute defluunt: & inde contractio & corrugatio illa cutis, quam videmus in senibus, postquam succus & carnositas effluxit, quæ antea implebat & intendebat cutem. Vnde Aristoteles corpora senum pulchrè ὥσπερ τὰ παλαιὰ οἰκοδομήματα *vetustis ædificijs similia* esse dicit; rimosa nempe & εὔπνοα *facilè transpirabilia*. Poros enim succo inanes ac hiantes habent; ideoque etiam frigus, & alias ventorum ac aëris injurias penetrabiliùs sentiunt senes.

Aristot.

Succo autem carnium & partium aliarum abeunte, humidum quoque radicale evaporatur, fugitque cum eo calor naturalis, nutritionis & vigoris opifex. Succedit frigus & siccitas, id est senectus, quæ pedetentim corpus ad sepulchrum ducit. Senes enim omnes non tantùm frigidi, sed etiam sicci sunt; licet muco, tussi, & destillationibus cernamus eos abundare. Sed humores isti excrementitij sunt, continenturque in receptaculis senilis corporis, ut aqua in sicco vase. Vnde S. Augustinus senum ebrietatem incessens, & ad siccitatem istam alludens: *Tantus est*, inquit, *in malis senibus plerumque gurges aviditatis, & insatiabilis vorago ventris & gutturis, ut quantâ boni senes prudentiâ serenantur, tantâ isti vinolentiâ sepeliantur: quasi ad hoc in ijs arida viscera & succo exhausta curventur, ut ad vigorem pristinum reparandum, ebrietatis inundatione riganda sint.*

S. Aug. Ser. 246. de temp.

Itaque, ut senes utilem succum, & humidum radicale diutissimè retineant, uti debent cibis succulentis, & coctura facilis. Modicus enim ventriculi & viscerum calor cibos duros & pertinaces euincere non potest. Iactent valetudinem & vires suas senes quidam pernæ, laridi, aut crudæ halecis esu; noli imitari: si non enim jam, postea sentient. Naturam enim sine dubio labefactant, *& mortis corripiunt gradum.*

Veteres

Veteres in fenio melle plurimo utebantur, exemplo apum, quæ dulci illo humido abundant, ideoque μακροβιώτεροι ἑτέρων μειζόνων ζώων, *longioris vitæ, quàm alia maiora animalia sunt.* Modico etiam vino fenum cibos irrigari juverit. Alit enim vinum, quidquid Mercurialis dicat, imò facillimè aliturae est, licet fluxæ nec diu pertinacis. Galenum potiùs audiamus: *Si modò quidquid alit, cibus est*, inquit, *vinum etiam in genere ciborum est collocandum. Ceterùm, vinorum omnium rubra simul & crassa generando sanguini sunt accomodatissima; utpote quæ minima mutatione indigeant, ut sanguis fiant.* Hinc naturæ non minùs quàm carminis consultus Homerus, Machaonem Medicum seni Nestori quantumvis saucio (quod tamen mirum, cùm vinum vulnera inflammet) vinum Pramnium, παχὺν καὶ πολύτροφον *crassum & alibile* porrigentem inducit; *non ad sedandam sitim, sed ad alimenti plenitudinem,* ait Athenæus.

Aristot.

Galen. lib. 3. de aliment.

Athenæ. lib. 1.

Quando autem corpora decrescere & in senium vergere incipiant, incertum, nec in omnibus idem temporis articulus est. Quidam statim à trigesimo, alijs trigesimo quinto anno, aut seriùs, à meridie ætatis versus occasum inclinant; sed insensibiliter ferè, donec ad quinquagesimum, id est, primæ senectutis limen pervenerint. Hoc autem in plerisque ex oculorũ caligine & primo perspicillorum usu intelligitur. Ab hoc verò tempore, laxis habenis corpora defluere, & singulis annis velociùs, per mediam & ultimam senectutem, ad finem festinare incipiunt. Vltima enim ætas nostra similis est lapsui gravium deorsum, quæ quo magis ad centrum & terminum appropinquant, eò magis casum accelerant. Adeò ut non de nihilo dixerit alicubi Cajetanus, *septuagenarium plus uno mense, quàm quinquagenarium uno anno, deficere.*

Cajet. 2 Cor. 4.

Hinc septuagenarij senes legibus jejunij solvuntur. *Si enim maior 70. annis à muneribus personalibus excusetur, multo magis à ieiunio, quod est maximum onus*, ait Silvester. Imò plerique jam ab anno 60. eo onere eos levant, quia sexagenarius perfectè senex est, & pluries ac modicè refici debet, ne unicâ & plenâ cibi ingestione calor naturalis, modicus & refrigescens, nimis obruatur.

l. 2. D. De Decur.

Navarrus tamen post Cajetanum, seniles vires spectandas censet, sine certi temporis designatione. Nam *gratias Deo,* inquit, *octogesimum annum agens, perinde possum ieiunare, ac cum agerem sexagesimum, imò & quinquagesimum.* Attamen, ut optimè Cajetanus, *cum dies annorum nostrorum sint 70. anni, sexagenarius communiter prope naturalem interitum est. Vnde nisi evidenter constet, quòd sexagenarij possint alimentum pro ieiunio opportunum digerere & tolerare, non debent conari ad ieiunium.* Imò, ut omni eos scrupulo liberent recentiores, sexagenarium, etiam satis validum, excusant; quia deficit ampliùs quàm ipse intelligat, & maturè fulcra subijcienda ruinæ, quæ sine sufflamine & remedio, post annum septuagesimum properare solet in mortem.

Navar. c. 21. n. 16. Manual.

Cajet. 2. 2. q. 147. a. 4.

Nihilominus tamen tempus hoc defluendi & decrescendi longius sæpenumerò est, quàm accrescendi. Natura enim perficere se properat; deficit autem paulatim & quàm potest diutissimè. Similis æstui maris, qui multis in locis, quinque horis ascendendo impletur, septem desidendo relabitur.

S. Hieron. lib. 2. c. 8. advers. Iovin.

Si enim verum est, quod ex Hippocrate S. Hieronymus, *non manere in uno statu naturam corporum, sed aut crescere semper, aut decrescere,* etiamsi id semper sensu notari non possit; profectò post annum trigesimum (quando accretio, ut plurimùm, stare solet) corpus in Mathematico æquilibrio inter accrementa & decrementa nullo ferè momento, aut non diu hærebit; sed sicut sol à Meridiano culmine diei mox in occasum; ita illud versus interitum devergere molliter & insensibiliter incipiet. Cum autem non solùm per triginta alteros annos, id est usque ad vitæ sexagesimum, sed etiam ad octogesimum, & ultra deficere possit, patet quanto longiùs decretionis, quàm accretionis tempus sit. Imò verò propriæ senectutis tempus (cujus initium ab anno vitæ quinquagesimo incipit) omnes ætates inferiores simul æquare, aut superare potest. Nonnulli enim etiam hodie ad annum centesimum perveniunt, hoc est tam diu senes, quàm infantes, pueri, adolescentes, juvenes, & virilis ętatis sunt. Nullus enim senectuti, ut ceteris ætatibus, terminus certus præfixus est, sed divina

divina providentia, quæ vitas nostras, ad fines sibi placitos, corripit, aut producit, senes non solummodò centenarios, sed non paulò etiam longæviores quandoque facit. Quod non tantùm olim in infantia, aut adolescentia Mundi, ante & post diluviũ; sed etiam in senectute Mundi & novâ lege; maximè circa initium Ecclesiæ fecisse in pluribus, ut Dionysio Areopagitâ, Simeone Fratre Domini, Ignatio, Polycarpo, Quadrato, Hermâ Cęs. Baronius notat. Vt nempe isti qui Dominum, aut Apostolos in carne viderant, veteris doctrinæ testimonijs hæreticam novitatem confutarent. Et tamen ne miraculum esse videretur, naturæ rem sic Deus disposuerat, ut etiam inter infideles eo tempore non pauci, ultra annum centesimum senectutem extraxerint. Nam, ut ex Plinio tunc superstite narrat Baronius, in Censu Vespasiani & Titi, ex solo uno Italiæ inter Apenninum & Padum tractu, *Annos* CXX. *Parmæ tres edidere. Brixelli unus* CXXV. *Parmæ duo* CXXX. *Placentiæ unus* CXXXI. *Faventiæ una mulier* CXXXII. *Bononiæ unus, & Arimini alter* CL. *Tertulla* CXXXVII. *Circa Placentiam sex annos* CX. *detulere, quatuor* CXX. *unus* CXL. *Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octava* C. *annorum censi sunt homines quinquaginta quatuor, annorum* CX. *homines quinquaginta septem, annorum* CXXV. *homines duo, annorum* CXXX. *homines quatuor, annorum* CXXXV. *aut* CXXXVII. *homines totidem, annorum* CXL. *homines tres.* Baron. ad An. 76. Plin. lib. 7. c. 49.

Et priore Claudij Cæsaris Censu, narrat Auctor idem, T. Fullonium Bononiensem CL. annorum censum fuisse, *idq. collatis*, inquit, *censibus quos ante detulerat, vitaq. argumentis (etenim id curæ Principi erat) verum apparuisse.* Omitto Nestorem illum trisæclisenem, qui apud Poëtam de se narrat, aut fabulatur, *vixi* Idem lib. 7. c. 48. Ovid. 12. Met.

Annos bis centum; nunc tertia vivitur ætas.

Certè Ioannem de Stampis, cognomento *De temporibus*, plus CCCLX. *annis vixisse faciunt*, inquit Æmilius, *sub Carolo Magno meruisse, & Ludovico Crassi filio decessisse.* Corripit tamen ipse Æmilius tam effusum annorum numerum, & solùm CLX. *circiter annorum vitam ei contigisse*, ait; *id quod tamen etiam conse-* P. Æmil. lib. 5. de gest. Franc.

nescente Mundo, inquit, *magnum & memorabile sit.*

Nec ista cum Scriptura sacra pugnant, quæ definit *dies annorum nostrorū septuaginta annos*; tanquam scilicet terminum, ad quem pertingere plurimi homines possint, si intra temperantiæ & rationis leges viverent. Addit enim, *si autē in potentatibus*, id est, in potenti & robusta aliqua complexione, *octoginta anni*. Nec etiam ibi sistit, sed *& ampliùs eorum*, inquit, *labor & dolor*. Potest enim quispiam octogesimum supergredi, & ultra etiam centesimum languidam & laboriosam vitam extrahere. Ideo enim sapientes olim spatium 100. annorum, tanquam longissimam hominis vitam, pro seculo determinaverunt. Potest tamen etiam ultrà exiri. Quò autem usque dici non potest, quia limes nullus positus est. Hebræi tamen, & ex Latinis Tostatus & Rupertus, 120. annos remotissimum humanæ vitæ terminum constituunt, qui quaternas Orbis Saturni revolutiones complectitur. Creduntque indicatum Gen. VI. *Eruntque dies illius* (hominis) *centum viginti annorum*. Et hoc interpretamentum, quamvis ab Augustino & Hieronymo rejectum, fortiter defendit Vallesius. Nam etsi, inquit, post hoc Dei decretum, à diluvio usque ad Abraham plerique omnes 400. annis (quod Augustinum movit, ut ad tempus delendi per diluvium generis humani potiùs verba illa referret) lex tamen de 120. annis à Deo generaliter lata, non idcirco cadit; quia dispensatio legem quidem mutilat, sed non universim interimit. Statim autem à diluvio, in tanta hominum adhuc paucitate, dispensatione, & vita longiore opus fuit, ad accelerandam humani generis multiplicationem. Dispensavit quoque aliàs Deus in ista lege ob alios fines, quos plerumque ignoramus; ut in tot infidelibus, quos ex tabulis Censûs Vespasiani paulò antè enumerabat Plinius.

Psal. 89.

Gen. 6.

Franc. Valles. c. 7. Philos. sacræ.

Gen. 11.

Deinde lex non sic intelligenda, quasi plerosque, aut multos senes velit Deus ad 120. annos pervenire; sed quia causas naturales tunc ita disposuit, ut omnes passim senio citra illum terminum finiantur, rarissimi ultra.

Addit quoque Vallesius, id accipiendum esse, de termino vitæ, non ultra quem nemo vivere possit; sed non possit, defectu

defectu caloris & virium, solemnia vitæ munia obire. Quod intelligens Moyses, cum annum vitæ 120. attigisset (quo etiam extinctus est) non dixit, se non posse ultrà vivere, sed *centum viginti annorum sum hodie, non possum ultrà egredi, & ingredi*: hoc est, præ senio & defectu virium, non possum ampliùs Dux esse populi. Deuter. 31.

Cùm verò deinde labente paulatim in pejus hominum temperamento, plerique senes, ut adhuc hodie, citra octogesimum deficerent, lex & terminus ille 120. annorum ad 80. revocatus est, dicente Davide, *Si in potentatibus, octoginta anni, & ampliùs eorum, labor & dolor*. Post enim octogesimum, quò paucissimi pertingunt, non tam vivunt, quàm diu moriuntur, instar vietorum pomorum, sine colore, odore, vigore. Psal. 89.

Iamq́; ævo laxata cutis, sulcisq́; genarum
Corruerat passâ facies rugosior uvâ; & vix ulla *veteris vestigia formæ*.

Nec tantùm *gelidus tardante senectâ*
Sanguis hebet, frigent effœtæ in corpore vires; sed etiam
Debilitat vires animi, mutatque vigorem. Et quidem in multis adeò festinè, ut lex Romana ab anno sexagesimo missionem daret Senatori, ne negotijs Reip. interesse oporteret; quasi ætas ista consilio & animo etiam delinquere inciperet. Dicit hoc Seneca. *Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo Senatorem non citat*. Auget tamen numerum Lipsius ex Seneca patre, & *à sexagesimo quinto*, rescribit: quia *mihi nimis maturè*, inquit, *mitti Senator videtur, in ævo, quod prudentiæ maximè factum*. Senec. c. ult. de brevit. vitæ.

Et sanè tam præsens & vegetus quibusdam etiam post octogesimum est animus, ut Theophrastus, Aristotelis ille in Schola successor, 85. annorum moriens, questus fuerit, *se mori, cum inciperet vivere*. Licet enim *senum etiam sanitas querimonijs non vacet*, ut ait Galenus; tamen ubi animus adhuc utcumque viget, & secundum virtutem vivere eum delectat, gratissima est illa ætas, quæ juvenili fervore domito, pacatiùs tranquilliusque Deo & menti vacare potest. *Sic gratissima enim sunt poma, cum fugiunt*, inquit Seneca. Et *quàm dulce est*, ait Laërt. Senec. Epist. 12.

Vu *fatigasse*

fatigasse ac reliquisse cupiditates.

Talem ſenem Mart. Navarrum nuper fuiſſe accepimus, qui anno ætatis 80. inclytum etiam illud ſuum Manuale Confeſſariorum ſcribebat, ut paulò antè narrantem audiebamus. Sanctus verò Hieronymus, ubi universa ſenectutis mala eleganti & ſuo ſtylo depinxiſſet: *Cum hæc*, inquit, *ita ſe habeant, in malorum comparatione tolerabilius ſuſtinebo morbos, dummodò una & graviſſima domina libidine caream.* Additque: *Patitur quidem & ſenectus nonnunquam incentiva vitiorum ſed aliud eſt titillari, aliud obrui voluptatibus. Hìc rarò inter emortuos crineres ſcintilla ſublucens reviviſcere nititur; ſed tamen incendia nonpoteſt ſuſcitare.*

S. Hierony. Præf. lib. 2. in Amos.

Ita caſtiſſima illa anima omnia mala ſenectutis bono lubentique ſtomacho digerere parata erat, modò unus Angelus Satanæ carnem ejus colaphizans, manum & aculeos remitteret.

Hoc quoque ſine mentione abire non debet. Theologos noſtros, ætatem Mundi ad ſimilitudinem hominis, in ſex partes, per inſignes temporum articulos diſtinctas dividere. Infantia Mundi ab Adamo ad Noe, pueritia inde ad Abrahamum, adoleſcentia uſque ad Davidem, juventus ad captivitatem Babylonicam, ab hinc virilis ætas uſque ad Chriſtum, ſenectus à Chriſto ad finem ſeculorum. Vnde *ſicut in alijs hominis ætatibus*, inquit S. Thomas, *eſt numerus annorum determinatus, non autem in ſenio: quia ſenium* (plenum) *incipit ab anno ſexageſimo, & aliqui vivunt per* CXX. *annos; ita non eſt determinatum, quantum ſenectus Mundi debeat durare.* Fortaſſe igitur, quia ſenectus hominis univerſas ſimul ætates priores aliquando æquat, & nonnunquam ſuperat; ſenectus Mundi à Chriſto nato per quatuor millia annorum, aut ultra decurret: totidem enim circiter anni à Mundo condito ad Chriſti natalem effluxerant. Quod ſi verum eſt, bono animo ſimus, non videbimus Antichriſtum.

S. Th. Heb. 9. Lect. 5.

ARTICV-

ARTICVLVS X.

Imago senectutis parabolicè depicta ab Ecclesiaste.

SEd mirabili figura & imagine dicendi, senectutis incommoda describit alicubi Spiritus sanctus, quam juvat raptim hîc repræsentare.

Memento, inquit, (*Creatoris tui, in diebus iuventutis tuæ antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni* (senectutis) *de quibus dicas, Non mihi placent. Antequam tenebrescat* (obtenebrescere videatur oculo caliganti) *sol & lumen, & luna, & stellæ.* Sic Harpastæ vxoris Senecæ fatua, *nesciebat esse se cæcam. Subinde pædagogum suum rogabat ut migraret, aiens, domum tenebrosam esse.* Sic senes semifatuelli quandoque conqueruntur, cæli factam mutationem, solem & dies non perinde illucescere, sicuti meminerunt in sua juventute. Eccle. 12. Senec. Epist. 50.

Pergit Ecclesiastes. *Et revertantur nubes* (materia nova catarrhorum) *post pluviam*, priori catarrho deciduo: ita ut in senibus catarrhus catarrhum sequatur, sicut pluvia (sole paulisper interlucente, & vâporem novum in nubes elevante) post pluviam solet. Caput enim humanum est instar mediæ regionis aëris, in qua nubes condensantur, & deorsum repluunt: aut instar capitis alembici, in quo Chymicorum fumi constipantur, & in subjecta vascula restillant. Cerebrum enim omnium partium animalis frigidissimum est, ad vapores constringendos, qui abundè ex corporibus senum ascendunt; cùm eorum ferè intestina superfluis humoribus natent.

Hinc frequentes illæ senum sputationes, humiditas & infantia nasi, repudiumque illud seniculæ uxoris:

Iam gravis es nobis, & sæpè emungeris, exi
Ocyùs, & propera: sicco venit altera naso. Iuven.

Nubes tamen *post pluviam*, crassos vapores qui ante oculos senum oboriuntur post frequentes lacrymas, interpretatur Andr. Laurentius, Christianissimi Regis nuper Archiater celeberrimus.

Addit deinde Ecclesiastes. *Quando commovebuntur custodes domûs:* sensus omnes tam interni, quàm externi, qui ad custodiam corporis (quod est domus animę) excubant in capite. Commoventur autem & contremiscunt simul omnes sensus, in tremulo & senili capite. *Et nutabunt* (Hebr. *pervertentur*, seu *curvabuntur*) *viri fortissimi*: geminæ tibiæ, quibus tanquam duobus fortissimis bajulis moles corporis sustentatur. Capita istorum virorum sunt genua, ventres sunt suræ, instar ventrium tumidæ; ideoque Græcis γαστροκνήμιαι *ventres tibiarum* dictæ. Curvantur autem & nutant varo & titubanti incessu tibicines illi, & viri olim in juventute sua fortissimi.

Et otiosæ erunt molentes. Dentes cessabunt molere cibum, quia senes paucis dentibus qui ijs supersunt, vix uti audent; cùm alueolis mandibularum nimis laxè & infirmiter hęreant. Nec necesse est, *molentes* interpretari solos dentes, qui propriè *molares* vocantur, obtusi, & in profundo oris collocati. Nam etiam incisorij, & omnes omnino, cibos molunt. Deinde paulò pòst redibit iterum mentio dentis *molentis*, qui non tam molaris, quàm incisorius & anterior debet intelligi.

In minuto numero. Etiam numero pauci; quia siccitate & defectu alimenti senibus excidunt; ut prodigij instar, meruerit à Spiritu sancto narrari, quòd Moysi, centum viginti anno-
Deuter. 34 rum seni, *non caligaverit oculus, nec dentes fuerint moti.*

Otiosæ molentes autem, seu *molitrices* genere feminino dixit, quia dentes velut feminas in pistrino molentes consideravit.

Et obtenebrescent videntes per foramina. Caligabunt ex siccitate humorum, corrugatione tunicarum, multitudine excrementorum, paucitate & opacitate spirituum, oculi qui per foramina cranij foras prospiciunt. Hebraicè paulò concinniùs, *videntes in fenestris*, Globi enim oculorum in cavis suis, tanquam fenestris, ad prospiciendum positi sunt.

Et claudent ostia in platea. Catarrhi & phlegmata ex cerebro senili perpetuò destillantia claudent ostium, quo aspera arteria in planitiem oris, tanquam in spatiosam plateam & forum spectat; hoc enim vox Hebraica significat. *In humilitate vocis molentis*: cum humili, exili, & rauca voce dentis unius

tis unius anterioris, qui incisorius vocatur, & unde incipit cibus moli. Dentes enim anteriores, repercussu aëris ad eos allisi, ad formandam & articulandam vocem maximè juvant. Vnde anus edentulæ vix articulatè loquuntur: & præsertim laborant in pronuncianda vocali E. quæ maximè dentium ope debet formari. Hinc in Anglicanâ linguâ, ubi vocalis illa E. familiarissima est, anus & senes edentuli, sunt ferè muti. Similiter in Polonica & sibilante lingua. Nam sibili dentibus quoque frangi & exsibilari debent. *Molentis* verò, numero singulari, potiùs quàm *molentium*, dixit; quia seniculi unicum sæpe dentem habent, quo se utcumque ad balbutiendum adjutant. *Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque.*

Et consurgent ad vocem volucris. Laborabunt insomniâ, ex catarrhis, nocturnâ tussi, aut senili siccitate cerebri, ideoque omni gallicinio facilè excitabuntur, surgentque sæpius internoctu impatientes lecti.

Et obsurdescent (Hebr. *deprimentur*) *omnes filiæ carminis.* Omnes citharæ, lyræ, ac universa instrumenta Musica surdo & depresso sonitu sonare videbuntur auribus senum gravibus & semisurdis. Nam frequenti humorum è cerebro pluviâ irrigatum tympanum, & cetera organa auditûs, intumescunt & gravantur, nec ab aëre sonante impulsa, resonant ut oportet. Alij ad cantiunculas & voces ipsius senis referunt, quas conticescere jubet senectus.

Excelsa quoque timebunt: Senes vertiginosi timebunt per loca excelsa ambulare, non audentes metu vertiginum, quibus senectus est obnoxia, in profundum despicere. Hunc sensum suggerit Hebræus, qui ad verbum, *De excelso timebunt.*

Et formidabunt in via. Imò in via etiam plana offendere & corruere timebunt, ambulantes infirmo & cespitante gradu.

Florebit amygdalus. Ex putri & redundanti pituitâ caput & barba citò canescent, sicut amygdali comæ, flore candido, mense Ianuario ante omnes arbores, nec expectatis folijs, solent erumpere.

Impinguabitur locusta. Instar locustæ, quæ tota pæne venter est, hydrope & crudis humoribus senex implebitur.

Et dißipabitur capparis. Appetentia cibi & Veneris, calore naturali à ſenibus fugiente, diſſipabitur & evaneſcet. Capparis enim edendi & rei Venereæ aviditatem facere dicitur: unde pro *caparis*, Arias *aviditas* vertit.

Quoniam ibit homo. Cappari jam omni & appetentiâ perdita, & calore naturali paulatim extincto *in domum æternitatis ſuæ*. In ſepulchrum, ubi manebit in æternum, id eſt uſque ad finem ſeculi. Nomen enim Hebræum, quòd nunc *æternitas*, nunc *ſeculum* ſolet verti, ſignificat quodvis tempus longum, etiamſi finitum ſit; præſertim ſi finis ejus ignoretur. Vnde Arias vertit, *In domum ſeculi ſui*.

Et circuibunt in platea plangentes. Per circuitus & flexus platearum, funebri pompa & planctu, efferent eum in domum illam æternitatis, extra urbem, ubi Iudæi ſepulchra ſua olim habebant.

Poſtquàm verò hoc quaſi per parentheſin, Sapiens interiecit, ad abſolvendam ænigmaticis ſuis coloribus imaginem ſenectutis, addit.

Antequàm rumpatur funiculus argenteus. Antequam inflectatur, & rumpatur rectitudo candidæ ſpinalis medullæ, quæ inſtar funiculi argentei, à cerebro per 34. vertebrarum cavitatem, uſque ad finem ſpinæ dorſi protenditur. *Funiculum argenteum* hîc appellari (& quidem *magnâ proprietate*, ut ait Valleſius) medullam ſpinalem, Medici etiam nobiſcum interpretantur. Rumpitur autem (Hebr. *non elongatur*) quando

Tibull. flexo & arcuato dorſo ſenes incedunt, *Et vadit tardo curva ſenecta pede*.

Tunc enim tali curvaturâ rectitudo ſpinæ quodammodo frangitur, & longitudo contrahitur.

Et recurrat vita aurea. Et antequam ſe contrahat, introque verſus centrum recurrat à cranio capitis recedendo involucrum illud cerebri, quod inſtar vittæ, fluidam cerebri ſubſtantiam colligit & continet. Siccato quippe in ſenibus cerebro, unà cum ipſo contrahitur meninx tenuis, quam Arabes *piam matrem* vocant, *naturale cerebri involucrum*, ut Galenus loquitur. Et hinc in ſenibus calvitium, inquit Valleſius. Meninge enim,

ge enim unà cum cerebro recedente à cranij fornice, istud *arescit, ac præ ariditate excidunt pili, ut herbæ arefactâ terrâ.* Et in consensum trahi potest Hippocrates, qui ἐκ τῆς ἐγκεφάλου ἀναλώσεως *ex cerebri consumptione* dicit, τὴν φαλακρότητα *calvitium* provenire. Et ut breviter ac suo more Tertullianus, *Pro cerebri ubertate, vel affluit capillago, vel deserit.* Ecclesiastes autem meningem, *vittam* appellat, quia similis est vittæ, quâ feminæ involvunt crines suos, & tegunt caput. Vnde alij *lenticulam*, sive *lecythum* vertunt: quod vasculum rotundum & ventricosum est, non absimile vittæ feminei capitis. *Auream* dicit, quia vetustate & corrugatione nonnihil aureæ flavedinis contrahit. Quanquam non à colore, sed à pretio, *auream* dici malit Vallesius; sicut alij *piam* vocant, propter, credo, beneficia, quæ fovendo cerebro præstat.

Hippocrat. lib. 6. sect. 3 de morb. vulg.

Verbum tamen Hebraicum ambiguum est. Vnde alij vertunt, *Et confringatur lenticula aurea.* Vel, ut Andr. Laurentius, *Et rumpatur aquarium aureum.* Id est, cor rubei & aurei coloris, quod senio flaccidum, nec valens ampliùs sanguinem & spiritum arterialem continere, apparetque veluti confractum; ut aquarium rimosum non valens continere aquam.

Et conteratur hydria super fontem. Et vesica à calculis conteratur, super fontem, sive scatebram (hoc enim propriè vox Hebræa significat) per quam urina foras prosilit. Vesica enim est instar hydriæ, in quam serum sanguinis, attractum à renibus, effunditur; ut inde per fontem, sine scatebram foràs ebulliat. Fons igitur, quia à fundendo aquas dicitur, non tam pro conceptaculo aquarum hîc sumitur, quàm pro scatebra, unde aqua effunditur, & scatet. Calculum ergo vesicæ (familiare senibus malum) & natam inde urinæ difficultatem, quæ guttatim tantùm, velut ex hydria confracta, destillat, ænigmaticè describit.

Laurentius tamen *hydriam*, venam cavam interpretatur, quæ *contrita super fontem* dicatur; quia ex jecore communi sanguinis fonte, non potest ampliùs ad irrigandum corpus, sanguinem haurire. Vnde non plus jam utilitatis corpori præstat, quàm hydria pertusa & aquæ incontinens. Sed quod de vesica

vesica diximus, videtur concinnius. Si tamen *super* exponamus per *iuxta*, quod præpositio Hebraica patitur, *fons* valde concinnè intelligi poterit *vena cava*, ex qua ceu fonte, sive cisternâ, ut versu proximo dicetur, renes veluti rota, attrahunt sanguinis serum, sive urinam, quam transfundunt in vesicam, velut hydriam.

Et confringatur rota super cisternam. Hebr. *ad cisternam.* Hoc est, Et renes calculis arenisque confringantur, aut putrescant (quod senibus non rarò accidit) appositi venæ cavæ, ex qua serum trahunt, tanquam rota, seu trochlea, quæ è cisterna aquam attrahit.

Quod ubi factum fuerit, nihil aliud restat, nisi ut *revertatur pulvis* (homo) *in terram suam, unde erat* (ex qua olim in primo suo parente concretus fuerat) *& spiritus redeat ad Deum*, tanquam Iudicem suum, *qui dedit illum*, qui creando, corpori illum inspiravit. Vnde spiritum corpori esse superstitem, & immortalem manifestè significat. Hæc mihi videtur esse maximè concinna & probabilissima obscurissimorum verborum interpretatiuncula, inter tot alias variantes & contrarias, quibus illa distrahunt, & se fatigant Interpretes.

CAPVT VI.

De Generatione.

POst nutritionem & accretionem, sequitur generatio, tertia animæ vegetativæ operatio. Duæ priores circa individui sui conservationem & perfectionem occupantur, hæc tertia speciem propagat. Cùm enim omnium animantium individua mortalia sint, ut naturæ saltem specificæ à principio universi usque ad finem perdurarent, debuit individuis vis quędam dari, qua unum alteri naturam specificam traderet; ut quando ipsa in priori individuo intercidit, in posteriori saltem superstes maneret. Hanc vim, potentiam generandi appellamus, actum ejus, generationem.

ARTICV-

ARTICVLVS I.

Quid generatio.

Generatio dupliciter sumi solet à Philosophis: generaliter pro mutatione à non esse ad esse cujusvis corporis naturalis: & specialiter pro generatione vitali, qua vivens unum, alterum sibi simile ex sua substantia generat. Vnde nec ortus animalium ex putri, dicitur in hac proprietate generatio, cùm nullum aliud animal quidquam de sua substantia in eam conferat. Sed modus iste generandi, inanimatorum generationi est similis. Eodem enim modo sol ex quisquilijs, aut luto Nili, murem gignit, quo ex stipulis interdum ignem accendit. In neutrius quippe generationem de substantia sua quidquam impertit.

S. Thomas consentienter Aristoteli, propriam viventibus generationem definit: *Originem viventis à principio vivente conjuncto ut simili, & ejusdem naturæ.* Hæc proprie vocatur nativitas, inquit S. Thomas: & sic generans appellatur parens, sic genitum filius. S. Th. 1. p. q. 27. a. 2. Lib. 4. c. 11. contra Gent.

Nomen tamen parentis & filij, non in plantis, sed in ijs tantùm quæ per cognitionem gignunt, solet usurpari. Ideo autem gignens debet esse conjunctum genito, sicuti totum cuidam suæ parti; ut generatio sit actio vitalis, & suo modo immanens principio principali generanti. Quia tamen multorum viventium generatio absolvitur extra ipsum generans, sufficit rudimentum aliquod perfecti fœtûs intra generans inchoari. Sic planta generationem plantæ inchoat à semine quod intra se format; licet ista generatio perficiatur in terra, cui semen commissum est, tanquam utero. Masculus quoque in genere animalium, est principium conjunctum tantùm semini, quod in vasis à natura destinatis intra se coquit; conformatio autem & perfectio fœtûs in utero feminæ absolvitur. Vnde Aristoteles breviter & dilucidè marem definit, *Animal quod generat in alio*: Feminam, *animal quod generat in seipso.* Arist. lib. 1. c. 2. de generat. animal.

 Quia

Quia ergo maſculus in alio gignit, & abſens non poteſt proximè attingere introductionem animæ in materiam fœtûs, ideo S. Thomas cum Medicis potentiam generandi nihil aliud eſſe dicit, quàm virtutem præparandi ſemen in vaſis ſpermaticis. Hoc enim,ut antè dixi, generatio viventium peculiare habet,quòd vivens eam intra ſe ſaltem inchoet (nempe *in ſemine, in quo eſt aliquod principium formativum corporis*, ait S. Thomas) & aliquid ſuæ quoddammodo ſubſtantiæ in prolem generandam conferat. Quod inanimata non faciunt, ſed tantùm in materiam externam agunt, eamque ad formam ſuæ ſimilem diſponunt. Cùm enim ignis ignem generat,nullam ſui partem ei communicat, ſed ex ligno, aut aliâ materiâ externâ totum gignit.

S. Tho. 1. p. q. 78. a. 2. ad 2.

Ex hoc modo generationis viventium naſcitur in homines conſanguinitas, ſive cognatio carnalis. Cùm enim pater in generationem prolis ſemen ex ſanguine venoſo & arterioſo puriſſimè decoctum conferat, ſanguinem ſuum ei confert, meritoque dicitur ei conſanguineus. Mater verò id etiam evidentiùs facit; cùm non tantùm ſemen, ſed ſanguinem etiam in propriâ ſanguinis formâ proli contribuat.

Hinc filius dicitur aliquid eſſe ſui parentis, & ex patre, tanquam petra minor ex majori petrâ, & ex matre tanquam cavernâ exſcindi. *Attendite*,ait Propheta,*ad petram,unde exciſi eſtis, & ad cavernam laci, de qua præciſi eſtis*.Ac ſe explicans,*Attendite*, inquit, *ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos.*

Isa. 51.

Nec tantùm partem materiæ corporis, ſed univerſam fabricæ materiam filius ab utroque parente ſimul habet. Vnde totum ſe ijs debet; aliter quàm prima parens Eua ſe ſuo marito, cujus unica coſta, tota materia tam grandis & adulti feminei corporis eſſe non potuit. Hinc naturalis ille parentum in filios amor ortum habet. Quia enim quiſque naturaliter ſeipſum amat, affectus iſte etiam ad filios, tanquam ad partem à ſe deciſam, proniſſimè fluit.

Nec aliam cauſam iſtius amoris,quàm naturarũ conjunctionem reddere oportet: quæ ſi agnoſcatur (poteſt enim parens filium ignorare: unde mater, quia certior eſt ſe genuiſſe, impen-

impensiùs quàm pater, prolem solet amare, ait Aristoteles) illicò naturalem amorem, quo conjunctio illa foveatur & perficiatur, excitat. Arist. lib. 8. c. 14. Ethic.

Vnde subtiliter S. Thomas advertit, in Decalogo nullam amoris parentum erga filios mentionem fieri, sicut nec cujusq; hominis erga seipsum; licet filij honorare & amare parentes expressè jubeantur: quia nimis nota est pronitas amoris parentum in filios, sicut ejusdem ad seipsum. Hinc etiam in fornicatione, *ubi proles contra votum nascitur*, inquit Augustinus, *nata tamen cogit se diligi.* S. Tho. 1. 2. q. 100. a. 5. S. Aug. lib. 4. c. 2. confess.

Filiorum quoque in parentes reciprocus, sed remissior est naturalis amor; quia multo major corporis parentum pars ad filiorum formationem nihil contulit; parentes verò filios suos aspiciunt, tanquam aliquid quod totum & undique ipsorum sit.

Et licet successu temporis, minimum illius corpusculi, quod initiò à parentibus tractum est, superstes in filio adulto non permaneat, & potissima, aut universa fortè corporis moles ex alimento adventitio composita sit; primordia tamen sunt à parentibus, quorum virtute & efficientiâ, accedente alimento, moles illa crevit. Sic totius incendij causa dicitur, qui primam scintillam injecit, unde ingens ille ignis exarsit.

Deinde à temperie seminis temperies prolis, & inde similitudo morum; à virtute conformatrice, figura vultûs & membrorum, & plerumque viva imago alterius parentis: quæ incremento ætatis non evanescit, sed ad finem vitæ durat. Vt proinde non tantùm, cùm primùm formatur in ventre matris, sed per universam vitam filius censeatur esse totus sui parentis, & similitudine quadam vivâ illum regenerare.

ARTICVLVS II.

Ad quotum consanguinitatis gradum natura matrimonia refugit.

INdidem etiam oritur consanguinitas, quæ matrimonium usque ad certos gradus impedit. In primo quidem lineæ rectæ, jure naturæ. Conjugium enim patris cum filia, matris cum filio, naturalis quidam horror respuit. Nam propriè dicta & naturalis conjunctio, extrema condistincta flagitat; pater verò & filia, mater & filius unum quodammodo sunt, ut diximus.

Alij addunt, naturæ ordinem, per talia connubia turbari; quia ordo generationis, similis fluminibus est, perpetuò labens deorsum: sursum verò versus fontes suos rediret, si filia patri suo rejungeretur ad generationem prolis, quæ matris suæ esset filia & unâ soror. Reverentia deinde tam propinquę originis vetat, horroremque magnum incutit, ne filius aut filia parentem tã inhonestè tractet, quàm solent conjuges. *Nescio enim*, inquit Augustinus, *quomodo humanæ verecundiæ inest quiddam naturale atque laudabile, ut cui debet, causâ propinquitatis, verecundum honorem, ab ea contineat, quamvis generatricem, tamen libidinem, de qua erubescere videmus & ipsam pudicitiam coniugalem*.

S. Aug. lib. 15. c. 16 Civit.

Hinc celebre & sapiens à Claudio insipiente Principe factum, quod narrat Suetonius: *Claudius Cæsar feminam*, ait, *non agnoscentem filium suum, dubiâ utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuvenis*. Cùm enim nubere ei juberetur, horrore incestûs perterrita, ultrò filium suum esse est confessa.

Suet. Claud c. 15.

Multi etiam in primo gradu lineæ transversalis, id est, inter fratrem & sororem, conjugium jure naturæ itidem irritum credunt. Negant alij, & inter eos S. Thomas: quia inter fratrem & sororem *non est per se & immediata cognatio*, cùm unus ab altero nihil accipiat, sed uterque ab eodem tertio. Neuter ergo habet, quod alterius est, sed perinde conjunguntur, atque duo diversam aquam haurientes ex uno fonte.

S. Tho. 2. 2. q. 154. a. 9. ad 3.

Hinc

Hinc apud Perſas & Ægyptios fratrum ſororumque legitima erant matrimonia. Athenienſibus quoque Solon cum germanis ſororibus eodem patre natis connubia permiſit, vetuit cum uterinis. Contrariam legem Lycurgus Lacedæmonijs ſcripſit, uterinas admittens, refutans germanas.

Meliùs tamen Solon; quia frater & ſoror uterini plus ab eadem matre ſumunt, quàm germani tantùm ab eodem patre. Nam maximam corporis molem fœtus ſumit à matre, ſive primam conformationem aſpicias, ſive totum tempus novem menſium in utero, quo alitur & grandeſcit ſolo ſanguine matris.

Vnde ceteri Orientales, in conjugijs ſororum tam licentes, videntur uterinarum, quàm germanarum conjunctionem magis abhorruiſſe. Et in hanc mentem multi illud Abrahami interpretantur, *Verè ſoror mea eſt, filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam in uxorem.* Quaſi dicat, Saram fuiſſe germanam tantùm, non uterinam ſororem, ideoque licuiſſe eam uxorem ducere. Gen. 20.

An verò in recta aſcendentium & deſcendentium linea, matrimonia jure naturę ſint in infinitum irrita, Theologorum nō pauci affirmant, quos ſequuntur ſatis densè Iuriſconſulti, quia & Cajum ſuum eòdem præeuntem habent. *Nuptiæ conſiſtere non poſſunt*, inquit, *inter eas perſonas, quæ in numero parentum liberorumve ſunt, ſive proximi, ſive ulterioris gradûs ſint, uſque ad infinitum.* l. 52. D. de ritu nupt.

Videtur enim ſanè non tantùm à proximis parentibus, ſed ab avis, proavis, & longiùs, aliquid in prole adhuc remanere. Vnde nativæ quædam & hereditariæ notæ, ab avis ad nepotes interdum tranſiliunt, præterito proximo parente. Sic ſtigma quod avus in brachio geſſerat, nec filius ejus habuerat, regeneratum eſſe in nepote, Ariſtoteles narrat. Et in Sicilia, inquit, æthiops ex adulterio filiam candidam genuit; ſed hæc poſtea æthiopem avo ſimilem, ex marito non æthiope peperit. Ariſt. lib. 7. c. 6. Hiſtor. animal.

Vnde Covarruvias intrepidè affirmat, *In decimo quinto lineæ rectæ gradu rationes prohibitionis omnino adhuc vigere.* Covar. part. 2. c. 6. §. 6. de Matr.

 Placet

Placet tamen, hanc lineæ rectæ cognationem non ire in infinitum, ac proinde falsum esse, quod Durandus & alij ejusdem sententiæ dicunt, *Si Adam & Eva viverent, non haberent in posteris suis, cui nuberent.* Nam velut flumina fontis sui saporem amittunt longo lapsu, & qualitates alias adsciscunt à terris quas lavant; ita semen à majoribus, per multos lineæ quantumvis rectæ gradus, ad nos delapsum, indolem primam non retinet: vel si similem habeat, non eam à cascis illis & remotissimis, sed à propinquioribus gradibus per quos transivit, accepisse censetur. Vnde doctissimo Covarruviæ assentiri non possum, qui saltem ad decimum quintum gradum hanc naturalem prohibitionem censet porrigi.

Imò summum est, si ad quartum possit pervenire. Indicat enim planè Innocentius III. & Conc. generale, cùm ait, *Quaternarium numerum bene congruere prohibitioni conjugij corporalis; quia quatuor sunt humores in corpore, quod constat ex quatuor elementis.* Quod S. Thomas & alij sic explicant: quasi in primo gradu descendente igneum & levissimum elementum, in secundo aëreum, in tertio aqueum, in quarto terreum evanescat: unde in quinto nihil ampliùs naturalis cognationis supersit.

c. *Non debet* de consang.

Aut certè, secundum veriorem Philosophiam dicamus, semen heterogeneum corpus esse, quatuor partibus constans, quæ numero & qualitatum discrimine, Mundi elementis respondent.

Ergo imaginemur, in primo gradu, hoc est, in filio, quod levissimum & quasi igneum est seminis evanescere. Nihil enim in corpore nostro faciliùs effugit & dispergitur, quàm spiritus, & ea quæ igneam quandam levitatem habent. In nepote diffluit etiam pars secundæ levitatis; quæ instar aëris erat in avito semine. In pronepote, portio magis gravis & aquea. Denique in abnepote, pars terrestris & gravissima; quæ erat velut fæx & sedimentum seminis abavi. Vnde in gradu quinto nihil ultrà seminis superest, cessatque omnis carnalis consanguinitas inter atavum & atneptem. Quod de semine paterno diximus, potest & ad semen maternum, aut etiam ad sanguinem, quem mater in fœtûs fabricationem confert, applicari.

Hinc

Hinc ultra quartum gradum, in quo ſe abavus & abneptis adſpiciunt, licitè & decenter *propinquitas fugiens*, ut elegantiâ S. Auguſtini utar, *rurſus matrimonij vinculo revocatur*. S. Aug. lib. 15. c.16. Civit.

Nec tamen per Philoſophiam iſtam Innocentij III. & S. Thomæ contendimus, perpetuum eſſe, ut per quatuor, non plures aut pauciores gradus, tota virtus humani ſeminis in deſcendentibus evaneſcat; ſed quòd frequenter ita fieri naturæ conſentaneum ſit.

Si objicias, in primo gradu deſcendente, totum paternum maternumque ſemen verti in filij fabricam, nec ullam partem ejus, tenuem aut craſſam, uſque ad nepotem pervenire: fatebor verum eſſe, ſed tamen per ſimilitudinem imaginariam deficientis gradatim ſeminis, concinnè explicari quomodo, ſi non ſubſtantia, ſaltem virtus paterni ſeminis deficiat.

Neque hæc ita accipienda ſunt, quaſi matrimonia lineæ rectæ uſque ad quartum gradum, jure naturæ ſint prohibita; ſed ſolùm quòd Eccleſia meritò uſque ad eum gradum vetet ea jungi. Vnde etiam Deus dicitur, *reddere iniquitatem patrum ſuper filios, in tertiam & quartam generationem*; quaſi adhuc aliquid paterni & nequam ſeminis in quarta generatione, ſeu quarto abnepotum gradu inveniatur, quod mereatur flagellari. Deuter. 5.

An autem avi cum nepte conjugium jure naturæ ſit irritum, meritò dubitari poteſt: quia avus eſt tantùm principium per accidens ſuæ neptis, nec propriè de ſubſtantia ſua quidquam ei communicat.

Attamen quia inſtar patris eſt, & virtus ſeminis aviti multum in nepotibus adhuc viget, videturque indecentiſſimum, ut neptis quæ verecundum & filialem honorem avo debet, eumque *magnum patrem* vocat, eundem ut maritum inverecundè tangat. Hæc verò tanta indecentia, & horror quidam naturæ inſitus, qui Barbaros etiam concutit, indicat Auctorem naturæ ejuſmodi matrimonia damnare, nec facere hominibus copiam & poteſtatem, ut inter ſe copulentur ex tam propinquis gradibus, ut potiùs identitas quædam ſanguinis, quàm diſtinctio videri poſſit.

Vltra avum non videtur jus naturæ dirimere matrimonia, quia

quia parum de virtute ſeminis proavi in pronepte manere ſolet. Vnde Sotus fatetur, Patres Tridentinos (inter quos ipſe erat) cogitaſſe de abrogando quarto gradu, *dum tamen ſanctiſſimè ſtatueretur tertius & ſuperiores, ut nunquam, vel non niſi ex urgentiſſima cauſa, admitteretur diſpenſatio.* Supponebant ergo ſaltem in tertium gradum humanam diſpenſationem poſſe cadere; nec inter lineæ rectæ & tranſverſalis gradus videntur diſtinxiſſe, ut etiam Sotus affirmat: qui longam illam *conſanguinitatis ſeriem*, quam Durandus, Paludanus, & alij uſque ad Adamum extendunt, *ludicram & ridiculam* appellat.

Sot. 4. d. 40 q. 1. a. ult.

ARTICVLVS III.

Principia generationis fœtûs.

TRes materiæ, videlicet ſemen paternum, maternumque, & ſanguis matris menſtruus concurrere debent, ut inde integrè coaleſcat in utero foetus.

Semen paternum in vaſis ſpermaticis perfectè coctũ, materno ſemini in utero permixtum, & cũ eo fermentatũ, novi fœtûs conformationem inchoat. Non quaſi ſemen ſit animal quoddã, quod per animam ſuam domiciliũ ſibi aliud in utero fabricet, ut Scaliger & alij credunt, quos Lib. 1. confutavimus; ſed quia ſemini artifex & admirabilis quidã ſpiritus ineſt, qui materiam ſeminis craſſiorem ſufflat, & parte ejus fæculentiore in circumferentiam rejectâ, ſecundinas & fœtûs involucra inde texere; in centro verò ex parte ſeminis puriore, prima fœtûs lineamenta ducere & conformare incipit. Nec ſolum paternum ſemen hoc agit, ſed maternum etiam juvat, licet paterno debilius ſit; ſicut muliebris temperies frigidior & languidior eſt quàm virilis. Magis quippe Galeno hîc & Medicis quàm Ariſtoteli credo; quibus Anatomia, experientia, & ratio vehementer favet. Aſſero, inquam, non ſolum ſanguinem menſtruum matris, ſed etiam ſemen ejus, nec materialiter tantùm, ſed etiam effectivè concurrere ad generationem prolis.

Nam

Nam ſunt vaſa ſpermatica in feminis, quibus ſemen excoquitur, perinde ac in viris, licet intus recondita. Deinde voluptatem, ut viri, percipiunt in reſolutione ſui ſeminis.

Vnde de reſolutione feminei ſeminis, & dejectione ejus in uterum, intelligi poſſe illud Apoſtoli, *Sara ſterilis virtutem in conceptionem* (Græcè, εἰς καταβολὴν σπέρματος *in dejectionem ſeminis*) *accepit*, ait Theophylactus. *Nam ſtudioſi harum rerum indagatores aſſerunt*, inquit, *mulierem etiam veluti quoddam ſemen à ſe conferre*. Indicat quoque Auguſtinus, dum alicubi ait, *Emortuam Saræ vulvam fuiſſe, ad emiſsionem ſeminis.* Hebræ. 11. S. Aug. lib. 3 c. 18. contra Iul.

Cùm verò ſemen iſtud heterogeneum ſit & parte duplici, ſpiritosâ & craſſiore conſtet (unde ex ſpiritûs ſpumâ album eſt, non rubeum, ut ſanguis menſtruus) dubitandum non eſt, quin ſpiritibus ejus major, quàm parti corpulentiori activitas inſit; ac proinde in conformatione & figuratione fœtûs, ſpiritus paterni ſeminis unà commixti & confermentati, adjuventur à ſpiritibus ſeminis matris.

Hinc tanta interdum eſt activitas materni ſeminis, ut vincat ſemen paternum (à quibuſdam alijs cauſis fortè hebetatum & impeditum) prolemque in figuram matris trahat. Hanc enim cauſam Galenus reddit, cur filius matri interdum quàm patri ſimilior ſit; nec eum ſolidè Cajetanus refellit. Putat enim Cajetanus hanc prolis cum matre ſimilitudinem, à ſanguinis menſtrui, quem confert mater, qualitate, non ab activa configuratione ſeminis materni exiſtere. Cajet. 2. 2. q. 154. a. 12

Quod tamen facilè fortaſſis confutabunt Medici, qui docent effigiem quandam totam ſemineam partium ſolidarum, ex puro utriuſque parentis ſemine, ante affluxum menſtrui ſanguinis, inchoari, & à primis iſtis etiam rudimentis, aliquam partem ſimilitudinis cum hoc aut illo parente contrahi. *Neque enim ſpermaticarum & carnoſarum partium delineatio eodem tempore perficitur*, ait doctiſſimus Medicus; *ſed ſi perfecta fieri debeat generatio, ſemina primùm fecunda & pura in uterum, tanquam agrum feraciſsimum effundi oportet, inchoatis & adumbratis ſolidarum partium filamentis; tum ad parenchymatum* (id eſt, partium ſanguinearum & carnoſarum) *ſtructuram, tum ad totius nutricatum,* Andr. Laurent. lib. 8. c. 4. Anat.

affluere debet. Non enim antè poteſt affluere maternus ſanguis, quàm venæ & arteriæ umbilicales ſint perfectæ, quibus fœtus ex venis & arterijs uteri matris ſanguinem & ſpiritum vitalem ſugit.

Et ſanè delectatio Venerea quam feminæ experiuntur in reſolutione ſui ſeminis, *convincit intellectum meum*, clamat Cajetanus, *non ad dicendum, quòd ſemen mulieris ſit verè ſemen (quia novi Ariſtotelem hoc confutaſſe) ſed ad dicendum, quòd ſeminatio illa ſit actus naturæ, ordinatus ad generationem, ſive ſit emiſſio ſeminis, ſive alterius humoris, qui quandoque, ut pluries, appellatur ſemen: quoniam delectatio Venerea tam vehemens non fruſtrà eſt à natura.*

Cajet. ſuprà.

Sed cùm ad ejus talem qualem concocturam gemina vaſa ſpermatica in feminis, non minùs quàm viris, natura fabricata ſit, nulla eſt ratio, cur verum ſemen (etſi crudius & imperfectius virili) appellari non poſſit.

Nec hinc tamen inferas, feminam ſine virili ſemine naturaliter concipere poſſe. Nam licet ſemen & ſanguinem in ſtructuram fœtûs conferat, artifex tamen eſt neceſſarius. Is autem eſt paternum ſemen, ſine quo, ne molam quidem informem à femineo ſemine poſſe confici, Hippocrates & Galenus conſentiunt. Patet id etiam ex avium conformatione in ovis. Nam albumen ovi eſt inſtar materni ſeminis, vitellus eſt quaſi ſanguis menſtruus: quibus tamen accedere debet ſemen galli patris; aliàs quantacumque gallinæ incubatione nulla pulli conformatio, imò ne conformationis rudimentum apparebit.

Sanguis verò menſtruus huic rei deſtinatus, puriſſimus eſt; qualem materiam ad primam fabricam & nutritionem tam tenelli & delicati fœtûs natura flagitat. Peſtilentes ergo qualitates, quibus Medici quidam menſtrua feminarum infamant, non inhærent ſanguini, dum adhuc eſt in maternis venis, & unde parvulus per umbilicum, eum ſugit; ſed à fœtido & pravis humoribus redundante utero, hanc labem & virus trahit. Vterus enim eſt velut ſentina feminei corporis, in quam illabens menſtruus ſanguis, etiam puriſſimus, parietes lavat, & ſordes unà avehit. Vnde feminæ ſanæ menſtruis ſæpe nihil,

aut

aut minimum veneni inesse, expertissimi Medicorum hodie confitentur.

Ex dictis quoque colligunt Theologi, qui præter Aristotelem, Medicos etiam in rebus naturæ libenter consulunt, ad fabricã corpusculi Christi Domini, non solùm matris sanguinem, sed etiam femineum semen à Spiritu sancto assumptum fuisse. Cùm enim ceteri infantes, præter semen virile, quod à conceptione Christi abfuit, ex femineo quoque semine naturaliter concrescant & concipiantur, non est ratio (imò Virgini injuria fiat,nec perfectissima mater esset) nisi omnia principia in divinæ suæ prolis conceptum, quæ ceteræ matres solent, contulerit. Quæ est aperta sententia S. Anselmi, negantis, semen Virginis fuisse immundum;sed tantùm illud, quod carnali delectatione spargitur. Vnde famosus inter recentes Scholasticus: *Si semen maternum*, inquit, *simpliciter necessarium est ad concipiendum filium,consequenter dicendum est, B.Virginem partem sanguinis in semen convertisse, idq́ ad debitum locum conceptionis transmisisse. Quod inter Scholasticos absque formidine concedit Richardus.* Rectè tamen monet cum S. Bonaventura, non frequentandam mentionem seminis in Christi conceptione, ne suspicio aut imaginatio ingeratur seminis virilis, quod per antonomasiam semen vocari solet.

S. Ansel. c. 14. de concept. Virg.

Suar. 3. p. q. 32. a. 4.

Addendum quoque, in Virgine castissima, nulla omnino libidine, aut majori delectationis sensu, semen manu Spiritus sancti decisum esse, quàm purissimus ejus sanguis à venis in uterum est effusus. Si enim quædam feminæ sine ulla delectatione Venerea concipiunt,quia vasa spermatica vitioso humore in ipsis turgent,&uterus in quem semen effundunt,impurus & multo mucore obductus est; quanto magis Spiritus sanctus sine ullo voluptatis sensu potuit Virgineum semen in uterum derivare? Hinc quoque discant Confessarij, feminas non minùs quàm viros, peccato mollitiei posse pollui; dum per tactus, aut turpes imaginationes semen suum è vasis spermaticis quæ intus habent, cum Venerea voluptate, in cavitatem uteri, aut etiam foràs effundunt.

ARTICVLVS IV.

De humore distillatitio.

PRæter verum & elaboratum semen, tam in masculis quàm feminis, est quoddam velut seminis excrementum, magis aqueum & crudum, nec spiritu illo artifice & prolifico spumosum; quem humorem distillatitium vocant, quia est materia fluxûs, quem Casuistæ distillationem appellant, & à pollutione distinguunt.

Cajet. Opusc. Tom. 1. tract. 22.

Ne putent Confessarij, ait Cajetanus, *omnem effluxum humoris, esse seminationem. Est enim præter urinam & semen, tertius quidam humor, qui ex calefactione, seu inflammatione carnis fluit. De quo, nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum, quàm de sudore videtur.* Addit tamen deinde: *Nunc autem non ratione sui, sed tentationis cavendus est; non tamen tanquam pollutio. Vnde non excedit limites peccati venialis.*

Gerson Tract. de pollut.

Gerson satis consentienter. *Vnus humor*, ait, *est verè seminalis, alius urinalis, alius quodammodo medius, qui potest appellari salivalis, vel sputalis.* Hic verò humor medius, non facilè à vero semine discernitur, inquit, *propter similitudinem quandam in albedine, viscositate, spissitudine.* Det veniam scribenti hæc, quæso, Lector. Nam miserias istas humanas, tanquam luteas ac lubricas quasdam vias, per quas Diabolus plurimos (sic metuo) Christianorum ad Inferos deducit, Theologum, id est, Medicum animarum non ignorare oportet.

Gerson autem humorem illum medium, quem nos distillatitium, *salivalem* vocat; *quia*, inquit, *ineptus est nutritioni & generationi, velut saliva, & aliæ superfluitates defluentes è cerebro.*

Vnde colligas, non esse tantam obligationem naturalem ad retinendũ istum humorẽ, quantam omnes Theologi fatentur esse ad retinendum verum semen, à natura elaboratum ad prolis generationem. Pervertitur enim finis naturæ, dum semen quod ipsa fabricavit ad effundendum sub matrimonij legibus, ut inde nascatur fœtus; aliorsum effunditur & disperditur;

tur: quod Casuistæ nostri vocant prodigere semen.

At verò humor ille distillatitius, non ad generationem à natura destinatur, sed potiùs, ut ego existimo, veri & genitivi seminis est recrementum. Veluti enim hepar præter purum sanguinem, choleram utramque, tanquam sanguinis excrementa, & pituitam, velut crudum quoddam sanguinis rudimentum gignit; ita vasa spermatica, sive testes præter elaboratum illud semen (cui omnium partium conformandi novi hominis ideæ sunt impressæ) aliquid aliud excrementitium crudumque progignit.

Vesalius tamen distillatitium istum humorem, quem ipse *viscidum* appellat, *in glanduloso corpore parari arbitratur*, id est, in glandulis parastatis, quæ ad cervicem vesicæ in viris, ad fundum uteri in feminis, ait Paræus, sitæ; suntque veluti quædam cataractæ, quibus semen è testibus duplici canali (quæ vasa ejaculatoria Medici vocant) eò derivatum, retinetur, & ad generationem paratum reservatur. Fieri autem potest, ut crudior illa & pituitosior pars seminis, elaborato semini permixta, majorem quandam crassitiem, viscididatemque in glandulis parastatis acquirat, ut censet Vesalius; sed in semen perfectum & generationi idoneum vix aut nunquam fortasse evadit. Hanc tamen in eo utilitatem natura spectat, ait Parĉus; quòd acrimonia & mordacitate quadam ad Venerem & speciei propagationem e stimulet. An verò sit humor stillatitius, an verum semen, quod corpore humano effluit, ex sensu delectationis distingui debet. Natura enim in resolutione veri seminis maximam omnium, ut Cicero credit, delectationem miscuit; humor verò ille stillatitius sine ullo, aut non magno voluptatis sensu effluit. Solent tamen plerumque unà cum eo spiritus quidam seminei in parastatis commoveri, & sensu aliquo Venereæ delectationis titillare; propter quam castitas commotionem illam evitare debet. Vnde circumspectè antè dicebat Cajetanus, Non magis de illo stillatitio humore curandum, quàm de sudore, *nisi cum rebellione carnis veniret.*

Vesal. lib. 5. c. 14.

Vix tamen, aut nunquam, ait Gerson, *fluxus humoris istius*

Gerson Tract. de pollut. diurna 4. *medij, sive stillatitij causat talem modum delectationis & concussionis quasi totius corporis, & specialiter in pudendis; nec ita perstringit aut obnubilat in suo exitu iudicium rationis, sicut fit in humore verè seminali. Nam iste humor seminalis magis digestus est, & ad causationem libidinosæ delectationis (nisi per infrigidationem, aut aliunde corruptus sit) proportionabilior invenitur.*

Nihilominus, quia per spiritus illos semineos humori stillatitio permixtos, delectatio Venerea excitatur, quam extra matrimonium vitare oportet; ideo talem distillationem directè in se excitare, aut causam ejus propinquam notabiliter influentem dare (ut sunt tactus, vel aspectus turpes) est grave peccatum, ut Theologi nostri censent. Nam notabilis illa spirituum seminalium commotio, *est inchoata quædam pollutio, & ad pollutionis consummationem essentialiter ordinatur*, inquit Sanchez. Sanch. lib. 9. d. 17. n. 17. Matr.

Aliàs verò, si causæ sint remotæ, ac proinde, quantum est ex se, non notabiliter influentes, licet ex complexione, aut alia dispositione humani corporis, spiritus illi commoveantur; peccatum censetur, ut summum, veniale, modò voluntas non consentiat in voluptatem. Tales causæ existimantur cibi quidam Venerei & calorifici; non tamen eo fine sumpti, ut Venerem excitent. Deinde confabulatio, aspectus non turpes, & id genus alia, de quibus alicubi Gerson: *Evenit faciliùs distillatio*, inquit, *& non sine aliquo sensu concomitante vel prævio, dum personam dilectam, sive pulchram sive turpem, sive juvenem sive senem, sive secularem sive religiosam, & quandoque devotam aspiciunt, aut tangunt, aut ei arrident, aut confabulantur, aut jocantur; etiam ubi nihil de opere carnali volunt, aut putant, nedum dicam peragere, sed nec cogitare.* Gerson suprà.

Ideo autem faciliùs, quàm verum semen, humor iste medius distillat, quia excrementitius est, & ferè inutilis, ideoque natura non tam pertinaciter ipsum retinet.

ARTICVLVS V.

Cur pollutio vetita iure naturæ.

QVia verò in materia peccatorum multos ſcrupulos & difficultates, quæ ex Phyſica aut Medicina ferè diſſolvi debent, habet hæc adminiſtratio humani ſeminis, ideo pauliſper ad quæſtionem iſtam divertere non inutile erit; nec extra oleas ibimus, qui Philoſophiam Theologiæ ancillam formamus.

Rem igitur à principijs repetendo, contemplare materiam ſeminis, id eſt ſanguinem & ſpiritum vitalem, per venas & arterias ſeminales, à vena cava & aorta derivari ad teſtes; ſicuti reliquis partibus corporis, ex ijſdem fontibus per ſimiles canales ſimillima materia ad alimentum ſuppeditatur. Aluntur quippe teſtes ſanguine illo & ſpiritu vitali. Vnde veluti mammillæ v. g. ſanguinem & ſpiritum vitalem priùs dealbant, quàm in ſubſtantiam ſuam mutent; ita teſtes (alia tamen virtute & temperie) hoc etiam faciunt.

Verùm quia ſanguis & ſpiritus ad eas corporis partes copioſiùs affluunt, quàm ad earum nutritionem ſit neceſſe; ideo pars aliqua nutrimenti ſuperfluit, quam probè excoctam natura ad alios uſus reſervat. In mammillis lac quod earum nutritioni ſupereſt, ad alendam prolem in lucem editam: quod verò teſtibus ſuperfluit, ad novæ prolis fabricam reſervatur, ſemenque appellatur.

Quia igitur attractio ſanguinis & ſpiritus ad eas partes, item alteratio, & converſio in rorem, gluten, cambium directè tendunt ad mammillarum & teſtium, ut ceterarum partium corporis, nutritionem; poſſumus actiones illas naturales, & ad individui commodum directè ſpectantes, per artem & medicamenta adjuvare, ac de ijs quidquid ex bono & uſu individui fuerit, diſponere. Deinde quandoquidem quod alendis mammillis ſuperfluit & lac appellatur, ad alterius individui nutrimentum à natura deſtinatur, rationem & nomen alimen-

alimenti induit; ideoque tanquam tale haberi & tractari à nobis poteſt. Vnde exſugere aut extrahere ex mammillis tanquam fontibus ſuis, ac in omnes alimenti uſus vertere ipſum licet. Semen verò quod alendis teſtibus ſuperfluum eſt, ubi in ipſis percoctum fuerit, natura per duos canales (quæ vaſa ſpermatica, ſeu ejaculatoria à Medicis appellantur) ipſum inde abducit, & in paraſtatas (ſitos ad veſicæ collum in viris, ad uteri fundum in feminis) tanquam in commune quoddam receptaculum derivat; ibique non in aliquod individui iſtius corporis commodum, ſed in ſpeciei propagationem cuſtodit. Vnde libera jam adminiſtratio meritò homini à natura adimitur, ut ipſum ex receptaculo illo & cataractis ubi retinetur, expellere pro libitu non poſſit; ſed tantum in naturalem prolis cum altero ſexu generationem. Et quidem intra legittimi matrimonij vinculum; quia humani & rationalis fœtûs dignitas hoc poſtulat, ad convenientem & debitam educationem.

Semine tamen ſic in paraſtatas derivato & cuſtodito, non omne omnino jus in ipſum homo amittit; quia quamdiu receptaculis corporis ejus præparatur, jus ipſum alterandi, coquendi, ac proinde augendi, vel diminuendi retinet. Vnde *nemo negabit*, inquit Sanchez, *fas eſſe, ſirupum capere ſemen reſolventem in ſanguinem aliumve humorem, alijs vijs expurgandum.* Quis enim tam ſcrupuloſus, ut ab ijs cibis, aut medicamentis quæ ſemen & genituras conſumunt, abſtineat?

Sanch. lib.9.d.17. Matr.

Imò qui caſtitatem valde colunt, nonne cinere anethi, aut ſemine cannabis quandoque genituram hebetare, aut conſumere nituntur? Nonne aniſo, caruo, rutâ ſemineos flatus & ſpiritus diſcutere, aut camphorâ, agno caſto, alijſve remedijs ſemen ipſum ſiccare tentant? Aliquibus etiam, ſurgente libidine, conſilium ab Arnal. Villanovano Monachis Caſæ novæ olim datum fortaſſe placebit: nudique frigido marmori inſidebunt, aut partes illas aceto forti immergent, vel certé (quod à S. Patritio, & quibuſdam alijs factitatum narrant) linteum tali aceto imbutum pubi & paraſtatis noctu ſuperponent.

Alijs denique fortaſſis Calvi Oratoris exemplum magis allubeſcet

allubescet, qui plumbi laminâ *lumborum & renum parti alligata impetus Veneris cohibuisse, viresq; corporis studiorum labori custodisse traditur*, ait Plinius. Ac de alio quodam Galenus: *Ego* inquit, *cùm è plebe cuidam suaderem, ut plumbi laminam renibus superponeret, quo nocturnis careret Veneris imaginibus, tali præsidio adiutus postea mihi gratias egit.* Plin. lib. 34. c. 19. Gal. lib. 6. de sanit. tuend.

Cum igitur hæc liceant & laudentur, signum est, fas esse retundere & expugnare semen, quamdiu adhuc fabricatur, aut sepositum in parastatis, ante effusionem, asservatur. Nec enim interea otiantur parastatæ, sed calore suo naturali ipsum fovent, imò in substantiam suam convertere nituntur.

Sed *quare actionem virtutis expulsivæ, semen nocivum expellentis, quæ naturalis est, & consequenter bona, adiuvare medicinis nefas erit?* interrogat Sanchez, rationibus aliorum non acquiescens: etsi cum omnibus universim Theologis, non dubitet, quin *voluntaria* (per medicamentum, scilicet, vel tactus, vel imaginationem Veneream, aut alio simili modo procurata) *seminis effusio extra vas, sit manifestum scelus mortale contra naturam.* Vnde novam hujus naturalis prohibitionis causam meditatus; *legittimam rationem esse censeo*, inquit, *cur in nullo eventu, etiam ubi ad vitam tuendam necessarium esset, liceat seminis effusionem procurare: Quia adeò vehemens in seminis emißione delectatio sentitur, ut illam teste Abulensi c. 5. Matt. q.* 184. *ad* 1. *homines tanquam summum bonum prosequantur, illique velut suæ felicitati adhæreant.* Propter hanc ergo causam, ut existimat, *Natura in omni eventu, seminis administrationem homini denegavit. Eâ enim in aliquo casu concessâ, evidentißimum,* inquit, *subesset periculum, ne homo à paßione libidinis excæcatus, paßim sibi persuaderet, causam effundendi iustam adesse. Atque ita semen prodigeret; indeq; fornicationes, adulteria, aliaque innumera luxuriæ vitia, adversus commune bonum pullularent.* Sanch. suprà.

Sed Lessius & alij Scholastici posteriores novitiam istam Sanchij inventionem meritò confutant. Quod magis ac fortiùs ab ipsis fieri debuit; quia dabat quibusdam ansam perniciosę doctrinę: quasi feminis fas esset, ad sanitatis, imò etiam pudoris ac famæ tutelam, fœtum nondum animatum animâ Leon. Less. lib 2. c. 9. d. 10. de Iustit.

rationali directè expellere. Nam expulſio iſta fit ſine Venerea delectatione;adeoque ibi non reperitur illa ratio prohibitionis, quæ eſt in ſeminis effuſione.

Ratio igitur, cur natura prohibeat ſemen in paraſtatis collectum, foràs expellere, videtur eſſe; quia hæc expulſio cenſetur eſſe, non tam hujus individui hominis ſeminantis, quàm naturæ ſpecificæ, ſe propagantis, & hôc homine utentis tanquam inſtrumento. Cùm enim ultimus hic motus, & effuſio ſeminis, principaliter & per ſe ſolùm tendat in bonum ſpeciei, ſive naturæ communis, quæ per eam ſe dilatat, & communicat; meritò cenſetur ipſius eſſe, quia unumquodque naturaliter agit id quod ſibi bonum eſt. Vnde meritò etiam ſub dominio & adminiſtratione Auctoris naturæ talis actio in totum ſic manet, ut quiſque ſingularis homo eam adminiſtrare & licitè exercere, niſi in bonum & propagationem ſpeciei, non poſſit. Nam illa effuſio, & ſemen ipſum nullam aliam per ſe naturalem utilitatem habet. Vnde ſemen, quantum ad hoc, eſt inſtar membri, quod non eſt ſub abſoluto dominio hominis, neque ad libitum ab eo præſcindi poteſt, ſed tantùm in caſibus ab Auctore naturæ conceſſis; ut quando vita totius ex membri unius contagione periclitatur. Quanquam nec in tali etiam periculo liceret directè ſemen extra vas naturale effundere; quia principaliter ad bonum ſpeciei, non ad individui commoditatem à natura, ut dixi, deſtinatur.

Ariſt. lib. 2. c. 4. de anima. Eòdem alludit, quod Ariſtoteles alicubi ait, *Naturaliſsimum operum viventis, eſſe generare aliud, quale ipſum eſt: animal quidem animal, plantam autem plantam.* Cauſam enim ſubdit, ἵνα τοῦ ἀεὶ, καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ᾗ δύνανται, *ut ipſo Semper, & divino participent, prout poſſunt.* Quia enim illa individua corruptibilia ſunt, ſaltē ſpeciei ſuæ æternitatem procurant, quantum poſſunt; quia ſpeciei bonum, etiam ipſorū eſt. Id autem faciunt, ſpeciei ſuæ famulando per generationē, quâ ſpecies ad aliud individuum propagatur, in quo incolumis permaneat, ſi contigerit eam ſenectute, aut aliter in priori individuo deficere. Hoc autem naturaliſſimè animantia facere dicuntur, quia bonum illud

ſpeciei,

ſpeciei excellentius & ſublimius eſt quàm bonum privatum; quandoquidem per illud ſempiternitati divinæ aliquouſque appropinquent. Propinquitas verò & ſimilitudo cum divino eſſe, eſt maximè appetibilis; cùm Deus ſit finis ultimus & perfectiſſimus; quem idcirco, *omnia appetunt*, inquit ibidem Ariſtoteles, *& illius cauſa agunt omnia, quæcumque agunt ſecundum naturam.*

Hinc in animalibus, quæ ſola capacia erant voluptatis, maximam omnium delectationum corporalium (ut Cicero, S. Auguſtinus, & omnes fatentur) actioni generativæ, ut avidiùs divinum illud ſpeciei bonum appeterent, natura appoſuit. Quod homini maximè neceſſarium fuit, ut immortalis & ſublimis ejus ſpiritus humilitatem illius actûs non abhorreret. *Homo enim rationis particeps divinum planè & excelſum animal*, ait Paræus, *nunquam ſe, nunquam animum ſuum in rem tam turpem tamq; abiectam quàm Venereus eſt coitus, demitteret atque proſterneret; niſi vel inſitæ partibus iſtis Venereæ catulationes, mentis eius ſeveritatem remollirent; vel ipſa etiam ratio admoneret, non cum vitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis ſui.* Et Medicus alter. *Quis enim, per Deum immortalem, concubitum, rem adeò fœdam ſollicitaret, amplexaretur, ei indulgeret? Quæ femina maris in amplexum rueret, cùm & nonimeſtris geſtatio laborioſa ſit, & fœtûs excluſio diris cruciatibus moleſta, ſæpeq; exitioſa, & editi fœtûs educatio plena ſollicitudinis, niſi incredibili voluptatis æſtro percitæ eſſent genitalia?* Cui etiam fini natura partibus illis ſenſum exquiſitiſſimum addidit.

Paræ. lib. 23. c. 1. Chirurg.

Andr. Laurent. lib 6. c. 1. Anat.

Igitur voluptas iſta tanta propter actionem, tanquam finem eſt, & conſequenter, cui actio licita eſt (ut in conjugio) etiam voluptas licet. Ejuſdem quippe moris ſunt, actio & delectatio, quæ ex ea reſultat, ut appetitum ad exercitium actionis alliciat. Nam, ut poſt Ariſtotelem egregiè S. Thomas: *Delectationes differunt in bonitate & malitia, ſecundum differentiam operationum.*

S Tho. 1. 2. q. 74. a. 8.

Ante omnia igitur, actio inſpicienda eſt, & ad normam ejus delectationem metiri oportet.

Vnde invertit ordinem naturæ Thomas Sanchez, quando ex vehe-

ex vehementia delectationis, actionem prohibitam esse collegit; cùm contrà, ex malitia actionis, malitiam & prohibitionem delectationis colligere debuisset. Aliàs enim solâ lege positivâ divinâ, propter magnitudinem delectationis ex actione alioqui licitâ resultantem, pollutio prohibita esset. Quod nemo unquam dixit. Imò apud Philosophos etiam illos, qui simplicem fornicationem non damnabant, pollutio & mollicies jure naturæ turpissima erat & infamis.

Qui enim semen aliter, quàm in agrum à natura ei assignatum, spargit, naturæ ordinem in re gravi pervertit, ac proinde naturæ & ejus Auctori est injurius.

Si verò speciei propagini vacare nolit, quia fortè voto Deo facto, aut alia de causa, cælibatum prætulit; semen sponte evacuare non debet, sed ejus administrationem naturæ permittere; quæ ubi nimiâ in parastatis affluentiâ turgescere cœpit, ultrò se exonerare solet, aut in vigilia per gonorrhœam, aut nocte per ludibria somniorum, quando sopitâ & frenum remittente ratione, imaginatio potentior appetitum sensitivum & vires expultrices ei subordinatas, efficaciùs in operationes suas extimulat.

Vnde rarissimum est, ut valetudo cujusquam nimiâ abundantiâ seminis insigniter offendatur. Quod tot Cœnobitarum & castorum exemplis patet, quos diutissimè sanos extrema demum senectus extinguit. Non igitur de nihilo divinus Hippocrates dixit: tria maximè ad sanitatem & longævitatem conducere, *Semen retinere, citra saturitatem edere, ad laborem impigrum esse.*

Quia verò certis ferè temporum intervallis, ut in muliebri menstruo solet, plenitudo illa & fluxus seminis viris redire consuevit, Themistius gonorrhœam, virile menstruum appellavit.

Hinc deduci videtur, illicitum esse semen è parastatis foras expellere, etiamsi id sine Venereæ voluptatis sensu fieri posset. Voluptas enim ad actionem expulsivam consequens est, ut diximus, & ubi actio licita, ut in conjugatis, voluptas non est turpis. Ex honestate ergo & turpitudine actionis manat

honestas

honestas & turpitudo voluptatis, non è contrà. Cum igitur actio turpidinem à se, non à consequente voluptate habeat, turpis erit, licet voluptate careat.

Hæc tamen de semine vero & incorrupto intelligenda. Nam semen corruptum, semen non est, uti nec distillatitius ille humor, cujus Art. præcedenti facta mentio.

ARTICVLVS VI.

An licitum sit, fœtum inanimatum expellere.

HInc quoque sequitur, nefas esse, semen virile femineumque in utero commixtum & fermentatum, ante etiam animationem, quamvis sine ullo voluptatis sensu, expellere. Si enim é parastatis (ubi tantùm semen servatur, ut cum semine alterius sexûs ad novi hominis generationem misceatur) per mollitiem pellere non licet; multo minùs, ubi jam in utero, tanquam naturæ figulinâ, ad fœtûs formationem, cum altero semine in unum φύραμα confusum & fermentatum est. Iam enim generationi & animationi propinquius est, quàm ubi adhuc erat in parastatis; ideoque naturæ opus provectius & perfectioni suæ vicinius disturbando, major naturæ & ejus Auctori irrogatur injuria, quàm si remotius, ac in primis rudimentis adhuc versaretur. Vnde Tertullianus ad genus quoddam festinati homicidij revocat, semina in utero coalescentia disturbare. *Nobis*, inquit ad Gentiles, *homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, cum adhuc sanguis* (maternus per vasa umbilicalia) *in hominem delibatur, dissolvere non licet. Homicidij festinatio est, prohibere nasci. Nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet.* Et ut de seminibus nondum animâ rationali animatis loqui intelligeremus, addit: *Homo est, & qui est futurus, & fructus omnis iam in semine est.* Canones consentienter, *qui mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non posit concipere, ut homicidam teneri,* decernunt. Et Iure etiam civili gravissimè puniuntur, *qui abortionis poculum dant.*

Tertull. c. 9. Apolog.

c. *si aliquis* de homic.

l. 38. D. de pœnis.

Denique Sixtus V. 1588. severissimam cum multis fulminibus Bullam adversus tales edidit; quam tamen Gregorius XIV. An. 1591. ad terminos Iuris communis revocavit.

Arist. lib. 7. c. 16. Polit. Vnde mirum omnino est, Aristotelis acumen sic in re ista delirasse, ut ἀμβλῶσαι, & leges procurandorum ante animationem aborsuum, Rectoribus civitatum permiserit, ubi civitas civium multitudine gravari cœpit. Nimirum, in re morum non perinde, ac in re naturę Aristoteles valuit. Et certiùs nobis dixerit, quomodo coaguletur in utero fœtus, quàm quomodo mater eum gestare & custodire debeat, ne in Dei & naturæ legem peccet. Tantundem dicimus de Hippocrate, qui Psaltriæ sexto à concubitu die, ad celandum pudorem, saltando genituram excutere suasit: quia *minimè decebat gravidam esse, ne viliori loco haberetur*, inquit.

Hippocrat. lib. de nat. pueri.

Hipp. jurejurand. Vnde viderit sanè bonus Hippocrates, quomodo consilium istud puellæ datum, steterit cum jurejurando, οὐδὲ γυναικὶ πεσσὸν φθόριον δώσω, quo se ad non præbendum feminæ pessum subdititium, quo fœtus aut embryo corrumperetur, obstrinxit. Quid enim interest, pesso, an saltu inchoatum illud naturæ opus disturbare? Nec solidè eum excusat doctissimus Medicus Andr. Laurentius: dum ait, impietatis aut perjurij malè accusari, quia Psaltria illa *non eo saltu abortivum elisit fœtum, sed* ἔκρυσιν effluxionem *tantùm, & genituram septem dierum nondum dearticulatam*. Neque enim, ut jam disseruimus, ejusmodi etiam seminum, præsertim jam fermentatorum, conceptionem per effluxiones dispergere licet.

Andr. Laurent. lib. 8. c. 29. Anat.

Sed multo magis mirum, Theologos Christianos quosdam eò laxitatis & audaciæ etiã prorumpere. Nam *Franc. Torreblanca apertè docet*, inquit Anton. Diana, *licere procurationem abortûs ad tuendam vitam, vel honorem puellæ prægnantis*. Quam tamen opinionem novam sanè, paradoxam, & humano generi perniciosam Diana, homo aliàs minimè scrupulosus, admittere reformidat. *Sed an hæc opinio*, inquit, *sit probabilis, judicent viri docti: mihi enim omnino non placet*. Si enim saltu, aut poculo abortionis, pudori consulere licet, quæ puella à fornicatione id facere non tentabit?

Diana p. 3. tr. 2. s. resol. 11. Miscell.

Multis

Multis quoque pro freno eſt, uteri geſtandi metus, quo ſublato, libido liberior & effrenior paſſim erit. Sanchez verò, licet celando pudori aborſum inanimati fœtûs procurari poſſe neget, admittit tamen cauſâ valetudinis. Nec eadem eſt ratio, inquit, permittendæ pollutionis, ubi copiâ ſeminis valetudinem gravari contingit: quia *natura omnimodam adminiſtrationem ſeminis homini denegavit, propter periculum imminens, ob nimiam delectationem, quæ in ejus effuſione ſentitur. Quæ ratio locum non habet in aborſu;* qui ſine delectatione excutitur, aut excidit.

Sanch. lib. 9. d. 20. Matr.

Sed hanc rationem alij paſſim, & nos antè rejecimus. Non enim lege divinâ poſitivâ effuſio ſeminis prohibita eſt propter delectationem, ſed contra delectatio lege naturali vetita eſt, propter effuſionem eâdem lege damnatam. Nec altera Sanchij ratio eſt validior: quòd *fœtus ante animationem ſit pars viſcerum*, ideoque ad ſalutem totius liceat directè revellere, veluti matris pedem aut manum.

Nam profectò fœtus propriè pars matris non eſt, non magis quàm arbor ſit pars terræ, in qua figit radicem. Fœtus enim utero matris, tanquam loco continetur, & venas ac arterias umbilicales, velut radices, fornici uteri implantat, ut ex venis & arterijs maternis alimentum ſugat. Breviter & bellè Galenus: *Qualis eſt radicatio in plantis deorſum, talis eſt in fœtibus inſertio arteriarum & venarum in uterum.* Et Auguſtinus noſter: *Si ad matris corpus id quod in ea concipitur pertineret, ita ut eius pars deputaretur, non baptizaretur infans, cuius mater baptizata eſt aliquo mortis urgente periculo, cùm eum geſtaret in utero. Nunc verò cùm etiam ipſe baptizatur, non utique bis baptizatus habebitur.*

Galen. lib. I. de ſemine.

S. Auguſt.

Magis igitur tanquam juris, quàm Medicinæ aut naturæ conſultus, ſcripſit Vlpianus: *Partum, antequam edatur, mulieris portionem eſſe, vel viſcerum.* Neutrius quippe eſt portio, ſed appendix potiùs, ut fructus arboris, aut arbor telluris. Nec poteſt mater ad ſalubritatem ſui corporis, de eo tanquam de portione ſua diſponere, ſed ſervare neceſſariò debet, tanquam naturę depoſitum, novo hoc germine ſe propagare geſtientis.

l. 1. D. de *inſpic. ventr.*

An verò feminæ, in morbo apertâ venâ, ſanguis fœtui

formando

formando aut alendo neceſſarius extrahi licitè poſſit, puto affirmandum. Nam quamdiu ſanguis eſt in venis maternis, totus ejus adminiſtrationi ſubeſt, etiam quoad eam partem quæ alendis ejus membris ſuperfluit, & deſtinatur ad fœtûs fabricam & nutrimentum. Nec enim iſtud ſuperfluum in paraſtatis quibuſdam, ut ſemen, aut alio vaſe in corpore matris à reliquo ſanguine ſeparatur, ſed ijſdem venis confusè continetur, nec cenſetur extra jus maternæ adminiſtrationis excidiſſe, niſi ubi in vaſa embryonis umbilicalia excidit, per quę ex venis matris in embryonem traijcitur. Si tamen fœtus animâ rationali animatus eſt, & putetur profusâ miſſione ſanguinis, alimenti inopiâ exanimandus, jam erit innocentis homicidium, ideoque illicitum. Si verò mater & fœtus interituri exiſtimentur, niſi ſanguis tam profusé mittatur; tunc in ſpem ſervandæ ſaltem matris, licebit. Si autem ſpes ſit, ut ante mortem matris, proles ad lucem & baptiſmum veniat, tenetur etiam ſub periculo vitæ, abſtinere ab ea ſanguinis miſſione mater, ex charitate qua vitam ſuam corporalem pro ſpirituali ſuæ prolis exponere debet; nec Vaſquium & Pontium hîc audimus, qui aliter.

Vaſq. c. 2. d. 7. de Reſtit.

Nam *parum refert*, ait Vaſquius, *quòd vita ſpiritualis prolis in utero periclitetur, quia mater non tenetur vitam temporalem pro illa perdere, quando de ſua ſalute ſpirituali dubia eſt*. Imò verò tenetur. Si de ſalute ſua dubia eſt, faciat quod ſemel faciendum, id eſt diſponat ſe ad felicem mortem, ſi poſt natam & baptizatam prolem eſt ei moriendum. Aliàs ſi ij ſolùm qui de ſalute ſpirituali certi ſunt, tenentur vitam corporalem pro ſpirituali proximi exponere, homines ſanctiſſimi tantùm illo charitatis vinculo tenebuntur. Sed extra Philoſophicas oleas longiùs abivi, regredior in viam.

Non etiam verum eſt, quod fingunt quidam, ab embryone aut fœtu invadi matrem, ideoque poſſe expelli, quando geſtatio uteri cauſam morbi facit. Nihil enim aliud embryo facit, niſi quod natura eum docuit, & ad faciendum jus dedit. Vnde ſicut ſi terra Copernicana v. g. rationale animal eſſet, ut Io. Keplerus credit, de arboribus tamen quæ eam ſugunt,

tanquam

tanquam ſibi injurioſis, conqueri non poſſet; ſic de partu, aut embryone viſcera ejus ſugente mater minime poteſt. Vtitur enim embryo jure ſuo, agendo radices in uteri agrum, quem natura ei aſſignavit.

Attamen licitum matri eſt, ſumere medicamentum, quod ad ejus curationem tendit, etſi indirecte embryo inanimis expellatur; veluti licet potionem ſumere, quæ per accidens hominem polluat effundendo ſemen è paraſtatis. Sic etiam veredario equitare, confeſſario ſacras confeſſiones audire licitum eſt, cum probabili periculo pollutionis, modò abſit periculum conſensûs voluntatis in delectationem.

Nam licet effuſio illa ſeminis, & delectatio ſenſibilis quam ſecum trahit, in ejuſmodi caſibus non ſint voluntariæ, nec magis imputentur in culpam, quàm ſeſſori aſini imputatur immunditia, quâ aſinus alvum egerit, ut S. Cæleſtino, de hac re ſollicito, Chriſtus reſpondit; inclinatio tamen voluntatis & conſenſus in tale objectum, etiamſi ab ipſa non imperatum, eſt turpis; cùm iſta inclinatio actioni & delectationi turpi ſit conformis. *Cùm enim aliquis*, ait egregiè & profundè S. Thomas, *ex deliberatione eligit, quòd affectus ſuus conformetur his quæ ſecundum ſe ſunt peccata mortalia, eſt peccatum mortale. Vnde conſenſus in delectationem peccati mortalis, eſt peccatum mortale.* Inclinatio enim illa & conſenſus eſt amor & complacentia quædam, qua voluntas lutum illud amplectitur, ſe ei conformat, & eo ſe conſpurcat.

Laur. Surius in Vita May 19.

S.Tho. 1.2. q. 74. a. 8.

Vnde licet verum exiſtimem, quod ait Sotus: Non peccare quemquam peccato pollutionis, *ſi poſtquam materia è lumbis*, ſeu paraſtatis, *eſt deciſa (ubi actio libera finitur) eſtq; in motu naturali, dormiens expergeſieret*, & tanquam inutile excrementum elabi ſineret: attamen pruritui, cujus ſenſum evitare non poteſt, voluntatem applicare, & in eo delectari, peccatum eſt. Alia quæſtio eſt, An de pollutione per ſomnium excitata, liceat vigilanti, propter exonerationem naturæ & ſanitatem, delectari.

Sot. 4. d. 12. q. 1. a. 7.

Aliqui affirmant. *Sed profectò doctiùs dicitur*, inquit Sotus, *Quòd etſi placere liceat de ſanitate, non tamen de delectatione, aut*

Sot. ibid.

 pollutione.

pollutione. Quia quod de ſe malum eſt, ob nullam cauſam placere debet, aut concupiſci.

Nam licet pollutio talis non ſit actio humana, videtur tamen eſſe objectum inhoneſtum, non ſecus fermè ac homicidium perpetratum à furioſo. Vnde de delectatione præteritâ ex tali pollutione ſecutâ nullo modo videtur licitum gaudere.

Nec argumenta aliorum ampliùs probare videntur, quàm gaudium non de ipſa, ſed de effectu ejus, ſive ſanitate ſecutâ, non inhoneſtum eſſe.

ARTICVLVS VII.

An in ſemine humano ſit morbida aliqua qualitas, ſeu peccati fomes, qui animam rationalem ei infuſam maculâ originali inficiat.

TAlem qualitatem morboſam humano ſemini ſæpiſſimè inculcat, & ſine ea, peccati originalis traductionem explicari poſſe negat S. Auguſtinus. *Fideles infidelitatem in poſteros trayciunt, quod non eſt iam illorum per ſpiritum regeneratorum, ſed quo in carne generati ſunt, mortalis ſeminis vitium.* (S. Aug. lib. 3. c. 9. de pecc. merit.)

S. Aug. lib. 6. c. 14. contra Iul. Parentes fideles, ait iterum Iuliano, *traiecerunt* in filium *quod iam non erat in eis, propter ſemen ſpirituale quo regenerati ſunt; ſed erat in eorum carnali ſemine, quo eum generaverunt.*

Lib. eodem c. 7. Et antea: *Hoc vitium in ſemine non potuiſſe reſidere, à quovis callidiſſimo dici non poteſt, cùm auctoritate divina ſuperetur; qua ipſa pars corporis ob hoc iuſſa amputari, ut hoc vitium purgaretur. Quod niſi eſſet in ſemine, ad parvulos (quibus circumciſione illâ corporis auferendum eſt) nullatenus perveniret.*

Lib. eodem c. 19. Ac poſtea: *Secundæ nativitati damnatæ Dei bonitas exhibetur, ut de maledicto ſemine rationalis natura formetur.*

Lib. 2. c. 8. de nupt. Vnde & alibi: *Si ſemen ipſum nullum habet vitium, quid eſt quod ſcriptum eſt in Libro Sapientiæ: Semen illorum erat maledictum ab initio?*

Lib. 3. c. 17 contra Iul. Et iterum contra Iulianum: *Quis Chriſtianus ignorat, quòd ille qui primum hominem fecit ex pulvere, omnes fabricetur ex ſemine? Sed ex ſemine iam vitiato atque damnato; quod partim per veritatem*

veritatem remanet in supplicio, partim per misericordiam liberatur à malo.

Et in Opere adversus eundem imperfecto: *Naturâ bona sunt semina; sed vitiantur & semina, iisque vitiatis propagantur & vitia.* Lib. 2. Oper. imperf.

Hoc autem vitium seminis dicit esse morbo, aut valetudini simile: *Ego tanquam valetudinem malam*, ait, *ex origine vitiata ingenitum esse homini dico vitium, quo caro concupiscit adversus spiritum.* Lib. 6. c. 17. contra Iul.

Postea epitheto, quod ei Iulianus suggesserat, *qualitatem affectionalem*, non *affectionem*, *vocat*: sive ut Philosophi jam loquuntur, *passivam qualitatem* tertiæ speciei permanentem, non *passionem* transitoriam. Lib. eodem c. 18.

Quæ, ut ibidem Augustinus, *de substantia ad substantiam non emigrando transit; sed quodam operante contagio, id est concupiscentiæ affectu; sicut de parentibus morbidis morbida proles procreatur.*

Hinc alibi, trajectionem istius morbi in prolem, podagræ à parente in filium propagationi comparat: *Si quis intemperantiâ sibi podagram faciat eamque transmittat in filios, quod sæpe contingit; nonne rectè dicitur, in eos illud vitium de parente transiisse? Ipsos quoque hoc in parente fecisse? Quoniam quando ipse fecit, in illo fuerunt; ac sic ipsi atque ille adhuc unus fuerunt. Fecerunt ergo non actione hominum, sed ratione iam seminum.* Lib. 2. Oper. imperf.

Et profectò Iulianus sic intellexit & accepit Augustini mentem. Vnde irridens interrogat eum: *Qui fieri posset, ut res arbitrii conditioni seminum misceretur?* Cui, non negando, sed concedendo, respondet Augustinus: *Si fieri non posset, non esset unde parvulos nondum de corpore egressos, mortuos diceremus.* Existimat enim, ut antè dicentem audivimus, sine vitio isto & morbida qualitate semini inhærente, non posse vitium originale à parentibus ad parvulos utero matrum adhuc inclusos pervenire. Lib. 6. c. 9. contra Iul.

Consentiunt Magistro suo omnes S. Augustini discipuli. Vnde S. Prosper inter errores Pelagianos ponit, quòd dicerent, primos parentes formâ tantùm & exemplo, non semine nocuos fuisse suæ proli. ——— *libertate malè usi.* Car. de Ingrat.

Peccarunt, formâ nocui, non semine proli.

Hypog. lib. 5. c. 4. Et Augustinianus ille Hypognostici Auctor: *Audite apertiùs ad sugillationem vestram, idipsum qualiter ex Hebræo verbo sit in*
Iob. 14. *Latinum translatum*, à S. Hieronymo: *Quis, ait, potest facere mundum de immundo conceptum semine, nonne tu, qui solus es? Parentum sordidatum* parvulum *dicit esse peccato; quorum sunt immunda semina, non conditione naturæ, sed prævaricantis vitio Protoplasti.*

Lib. 4. c. 7. Sordes verò istas & immunditiam seminum, *inquietam & mortiferam pestem* antea appellaverat: quam primi parentes, ait, *in posteros transmiserunt, tanquam peccati sui testimonium, hereditario jure dimittentes nobis.*

Lib. 1. c. 2. contra Iul. Nec alius S. Olympij sensus, quem S. Augustinus adversus Iulianum citat: *Protoplasti mortifera transgressione*, ait, *vitium sparsum est in germine, ut peccatum cum homine nasceretur.* Et quid indicat aliud S. Ambrosius ab eodem memoratus, dum ait, in Christi conceptione, *Spiritum sanctum immaculatum semen inviolabili utero infudisse?* Nam alia semina maculosa esse satis apertè insinuat, qui illud unicum immaculatum excipit.

Henr. Quodl. 1. q. 21. Eadem est multorum veterum Scholasticorum, & ipsius Magistri Scholæ Petri Lombardi sententia. *Dicendum ad hoc*, inquit veteris Sorbonæ ornamentum Henricus à Gandavo, *quòd in semine de quo formatur hominis corpus, non est originale peccatum, nisi quasi in materiali radice, & quasi quædam infectio morbosa existens in semine, contracta à parentibus propter fomitem manentem in ipsis, in pœnam, post originalis ablutionem in eis.*

Gabr. 2. di. 31. q. 2. Similis ferè mens & sensus totius Scholæ Nominalium. Dicat pro omnibus Gabriel. *Quòd qualitas illa, seu fomes sit in carne*, inquit, *probatur, quia illa est in semine, & corpore seminato, priusquàm infundatur anima. Alioqui quomodo contraheretur à parente; cùm omnis actio parentum cessaverit ante animæ infusionem?*

Arimin. 2. di. 30. q. 1. a. 2. Dicat & Gregorius Ariminensis, Prior quondam Generalis Eremitarum S. Augustini, & sensuum ejusdem S. Patris diligens & solers indagator. *Dicendum*, inquit, *quòd ex qualitate existente in semine, similis qualitas causetur in carne prolis, juxta illud Iobi, Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?*

Imò S. Thomas qualitatem in semine etiam agnoscit, licet eam

eam à virtute formativa, & naturali temperie ſeminis non diſtinguat. *Dicendum*, ait, *quòd in ſemine eſt corruptio originalis peccati non actu, ſed virtute; eo modo quo eſt ibi virtute humana natura. Quæ quidem virtus activa in ſemine, eſt in ſpiritu ſpumoſo, ut Ariſtoteles dicit in libr. de generat. animal.* D.Tho.q.4 a. 1. de Malo.

Et Capreolus, ac Soncinas in Epitome Capreoli: *Peccatum originale*, inquit, *cauſatur in anima virtute ſeminis infecti, vel à carne infecta. Ratio eſt, quia peccatum contractum per originem cauſatur in anima virtute ejus quod trahitur per originem. Sed ſemen, vel caro infecta eſt hujuſmodi: Ergo.*

ARTICVLVS VIII.

S. Anſelmus à ſententia S. Auguſtini non recedit.

Neque S. Auguſtino, Magiſtro ſuo adverſatur S. Anſelmus, dum ait, hominem dici de immundo conceptum ſemine: *non quòd in ſemine ſit immunditia peccati, aut peccatum, ſive iniquitas; ſed quia ab ipſo ſemine, & ipsâ conceptione, ex qua incipit homo eſſe, accipit neceſſitatem, ut cùm habebit animam rationalem, habeat peccati immunditiam; quæ non eſt aliud quàm peccatum & iniquitas. Nam etſi ex vitioſa concupiſcentia, ſemine generetur infans, non tamen magis eſt in ſemine culpa, quàm eſt in ſputo, vel in ſanguine, ſi quis mala voluntate expuit, aut de ſanguine ſuo aliquid emittit: non enim ſputum aut ſanguis, ſed mala voluntas arguitur.* Et antea dixerat: *Si Adam & Eva generaſſent ſine præcedenti peccato, non tamen eſſet in ſemine juſtitia, nec eſſe poſſet, priuſquàm formaretur in viventem hominem. Si ergo ſemen hominis non eſt ſuſceptibile juſtitiæ priuſquàm fiat homo, non poteſt ſuſcipere originale peccatum antequam homo fiat. Nempe originale peccatum eſſe injuſtitiam dubitari non debet.* S. Anſel. lib. de concept. virgin. c. 7. Ibid. c. 3.

Per hæc, inquam, & ſimilia, quæ S. Anſelmus illo Libro & alibi ſpargit, S. Auguſtino minimè contradicit. Non enim loquitur de toto, ut ſic dicam, peccato originis, ſed de ſublimiſſima & ſubtiliſſima ejus parte, quæ eſt veluti apex & anima ipſius, & quæ ſola propriè rationem culpæ habet, quam

S. Auguſtinus *reatum* peccati originalis nominat. Clarè enim mentem ſuam explicat S. Anſelmus, dum ibidem addit: *Originale peccatum non eſt aliud quàm injuſtitia, id eſt, abſentia debitæ iuſtitiæ. Non enim videtur eſſe injuſtitia, niſi in natura, quæ cùm debet habere juſtitiam, non habet.*

Doctrina igitur S. Anſelmi eſt, peccatum originale, quantum ad formale, in quo propria ratio culpæ conſiſtit, non eſſe concupiſcentiam illam, quæ deletâ per baptiſmum culpâ, manet; ſed eſſe ipſam privationem juſtitiæ, quæ nec in ſemine, nec in corpore, ſed in anima ejuſque voluntate inhæret.

S. Anſel. ibid. *Sciendum enim eſt*, addit S. Anſelmus, *quòd juſtitia non poteſt eſſe niſi in voluntate, ſi juſtitia eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſervata; quare nec iniuſtitia. Non enim vocatur abſentia iuſtitiæ iniuſtitia, niſi ubi debet eſſe iuſtitia.*

Eodem quoque modo de peccato originali locuti ſunt Trid. ſeſſ. 5 Tridentini Patres, dum Anathemate feriunt illum, qui per gratiam baptiſmi, *reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam aſſerit, non tolli totum id quod veram & propriam peccati rationem habet.* Propria enim ratio peccati & offenſæ Dei in reatu culpæ conſiſtit. Vbi ſignanter & meditatè, vocabulo S. Auguſtini, *reatum* exprimunt; ne videantur ab ipſo, & S. Thomâ recedere, qui præter reatum culpæ, quæ eſt in anima, concupiſcentiam corporalem peccati originalis veluti partem materialem eſſe dicunt: quia Scriptura ſacra ſic loquitur, & ſic loqui, ac ſentire neceſſarium eſſe exiſtimant, ad explicandam culpæ originalis à parente in filium trajectionem.

Præcipua enim difficultas & lucta S. Auguſtini cum Iuliano & Pelagianis non tam fuit de partis materialis, quàm de partis formalis, ſeu de culpæ trajectione; præſertim ubi hæc in parentibus deleta eſt per baptiſmum.

Lib 6. c. 9. contra Iul. Inſultat enim ſæpe, & eum interrogat Iulianus, *Qui fieri poſſit, ut res arbitrij* (qualis eſt culpa, quæ à libero arbitrio originem ducere debet) *conditioni ſeminum miſceretur?* Et alibi, majore cachinno & elegantiori ſtylo dicit, Auguſtinum *in Eccleſijs prædicare, tantam eſſe vim peccati, ut ante membrorum*

Lib. 2. §. 8. Oper. imperf.

formam,

formam, ante initium adventumque animæ, iactis seminibus supervolans, in secretum matris invadat, & reos faciat nascituros, ortuque ipso antiquior expectet culpa substantiam.

Vbi tamen, ut Hæreticorum mos est, nugas & fabulas miscet, quas affingit Augustino. Non enim Augustinus docet, veram culpam supervolare, aut inhærere seminibus ante animæ rationalis adventum. Accidens enim non expectat, sed supponit suum subjectum. Culpa autem, sive quod in peccato originali formale est, animæ rationalis est accidens; cùm sit carentia justitiæ debitæ ei inesse, ut à S. Anselmo paulò antè audivimus.

Neglectâ ergo istarum fabellarum refutatione, Iuliano tantùm S. Ambrosij auctoritate & verbis respondet S. Augustinus: Quòd *unusquisque concupiscentiæ voluptate concretus, & genitalibus visceribus infusus, & coagulatus in sanguine in pannis involutus, priùs subeat delictorum contagium, quàm vitalis spiritûs munus hauriat.*

Alibi verò eidem reponit, illam culpæ trajectionem, *non facili sive ratione, sive sermone explicari. Sed etsi*, addit, *nulla ratione indagetur, nullo sermone explicetur; verum tamen est, quod antiquitus veraci fide Catholica prædicatur, & creditur per Ecclesiam totam.* Lib. 6. c. 5. contra Iul.

Et postea: *Quòd si contra vitium curiositatis humanæ*, ait, *cui solent comprehensa vilescere, etiam hoc Deus, quemadmodum multa, sic occultare voluit, ut id investigare atque comprehendere humana coniectura non possit; ideóne contra Ecclesiam matrem vestram ratiunculis vestris, quasi parricidalibus pugiunculis, debetis armari?* Ibid. c. 5.

Et ne hoc solum putetur in rerum natura esse hominibus incomprehensibile, pergit: *Nisi autem, sermonis longitudine*, inquit, *nollem fatigare Lectorem, iam te mille rerum generibus, quarum incomprehensibilis ratio contra usitatas naturæ vias, quasi per deserta opaca repit, obruerem; in quibus etiam degenerantia semina, non quidem in dissimillimum genus (quia nec oleaster sic est ab olea discretus, ut vitis) sed in quandam, si dici potest, similem dissimilitudinem; sicut viti est labrusca dissimilis, quæ tamen de semine vitis gignitur, multa monstrarem.*

Vnde cùm *argumentis humanis*, ut Philosophus Peripateticus, non

non *munimentis divinis*, trajectionem peccati originalis à parente justo in prolem, oppugnaret Iulianus; Augustinus omissis paulisper Scripturis sacris, armis similibus eum repetit, & multis rerum naturalium exemplis undique circumvenit.

Ibid. c. 6. 7. &c. Nonne enim sæpe causæ naturales, inquit, partem aliquam addunt, aut qualitatem allinunt effectui, quâ tamen ipsæ carebant? Quid ergo tantopere mirum, si parens à peccato originali liber, filium peccato subditum generet?

Purgatur enim, ait, *à palea triticum, sicut homo à peccato; & tamen inde cum palea nascitur alterum. Quid præputij retinet circumcisus, de quo præputiatus tamen gignitur, & quod iam non est in homine, trahitur in hominis semine? Fundanus Carthaginis Rhetor, cùm ipse accidenti vitio luscus esset, luscum filium procreavit.*

Et nonne etiam pinguis oleæ semen sterilem tantùm oleastrum producit? Nonne generosa vitis ignobilem labruscam, non vitem sibi similem parit? *Et cur non credamus*, subdit Augustinus, *hoc ideo voluisse Creatorem, ut crederemus etiam semen hominis posse vitium de gignentibus trahere, quod in eis à quibus gignitur non est: ut ad eius gratiam, quâ homines eruuntur à potestate tenebrarum, & in regnum illius transferuntur, etiam baptizati cum suis parvulis currerent; sicut tecum concurrit pater sanctus* (Memorius Iuliani pater, Episcopus, & S. Augustino amicus) *nesciens eidem gratiæ quàm esses futurus ingratus?*

Cùm enim omnia ista naturalia, & totus Mundus propter homines sit à Deo conditus, quid mirum, si talibus naturæ exemplis nos ad fidem erudire voluerit?

Etsi verò talia exempla intellectum ad veritatis incunabula manu ducant, non tamen eam planè denudant.

Ratio ergo propria & fundamentalis est, quia parentes quantumvis justi, per semen suum directè traijciunt in prolem concupiscentiam habitualem, sive partem peccati originalis quasi materialem. Hæc autem est corporale quoddam pondus appetitum hominis inferiorem, & consequenter (ubi gratia non resistit) superiorem ad res terrenas deprimens, & à Deo avertens.

Anima

Anima quippe *carni peccati aggravanda miſcetur, per carnem fit carnalis, & defectivo appetitu quodammodò corporaſcit, contagio peccati ex carne peccati obruitur, cùm membris inſeritur*, ut S. Auguſtinus toties diverſis locis inculcat; & denique antiquâ Tertulliani phraſi, *concretione carnis infaecatur.*

S. Aug. lib. 2. c. ult. & lib. 1. c. 33. de nupt. Contra Secund. c. 11. lib. 10. c. 16. de Geneſ. Tertull. c. 53. de anima.

Quia igitur tali in corpus ſuum & carnales affectus depreſſione, voluntas etiam & ſupremus animę apex à Deo habitualiter avertitur, in iſto apice formale peccati originis reſultat; quod nihil eſt aliud quàm illa habitualis averſio, ſive *reatus, culpa, peccati vinculum, injuſtitia, iniquitas, macula, mors animae*, ut alibi eam S. Auguſtinus appellat. Quę quia Deo odioſa eſt & diſplicet, per baptiſmi gratiam ſolvi, elui, & extingui debet. Quod ubi factum fuerit, *Iam concupiſcentia ipſa non eſt in regeneratis peccatum*, ait divinae gratiae Magiſter. Nam deleto culpae reatu, quae in illo compoſito accidentario inſtar formae erat, manet ſolùm id quod materiae vicem gerit, ac veluti peccati originalis cadaver eſt. *Manet enim in vetuſtate carnis, tanquam ſuperatum & peremptum*, ait S. Auguſtinus.

S. Auguſt. lib 1. c. 23. de nupt.

Lib. 2. c. 28. de pec. merit.

ARTICVLVS IX.

Quidnam ſit illa morbida qualitas ſemini inhaerens, qua generans prolem ſuam peccato originis inficit.

NVllibi dubitat S. Auguſtinus, quin noxia & inſtar morbi corporalis, qualitas à parentibus, vehiculo ſeminis in prolem tranſeat; ſed non ſatis liquet cujuſmodi eſſentiae, aut qualem illam eſſe dicat. Nam hactenus tantùm, eam per haec & ſimilia vocabula deſcribit: *Qualitas morbida, vitioſa, mortifera, peccati fomes, lex membrorum, infirmitas, languor, concupiſcentia, concupiſcentiae morbus, &c.*

Guil. Occamus, cum ſua Nominalium Schola, à Gabriele citatus, eam ſic definit: *Fomes eſt qualitas carnis inordinata, inclinans appetitum ſenſitivum ad actum deformem & vitioſum in habente judicium rationis.*

Gabr. 2. d. 31. q. 1.

Dubitat deinde, an à temperie humorum, & vitioſo cor-

Occam quodl. 3. poris temperamento distinguere eam oporteat. *Potest dici de fomite,* inquit, *sicut de infirmitate corporali. Quia infirmitas causatur quandoque ex improportione humorum, imò est ipsa improportio humorum. Aliquando ex putrefactione ipsorum causatur aliqua qualitas* (ut venenum pestis) *distincta ab humoribus. Eodem modo potest dici, quod ille fomes, sive qualitas sit aliquis humor, vel humores qui causantur à causis naturalibus: puta, quando Deus propter peccatum reliquit hominem suis naturalibus. Vel fortè est improportio humorum, vel aliqua qualitas distincta ab humoribus. Sed nullum istorum potest probari, vel improbari per rationem evidentem.*

Gregor. 2. d. 30. q. 1. Sed Gregorius Ariminensis, ex eadem Nominalium classe, decernit esse qualitatem à tota naturali temperie distinctam: additque (secutus in hoc Pet. Lombardum) ab istâ pestiferâ qualitate corporeâ similem aliam spiritalem infectionem realem ac positivam, in animam propagari. Et hoc voluisse putat S. Augustinum, cùm dixit, *animam in carne, tanquam in vitiato vase corrumpi.* S. August. lib. 5. c. 4. contra Iul.

Si quæras, à qua causâ qualitas illa pestifera imprimatur nostræ carni? Respondet Gregorius Arim. *Ex flatu illius venenosi serpentis, in quo Diabolus primos parentes tentavit.* Phrasim nempe metaphoricam Auctoris Hypognostici nimis propriè & simpliciter accipiens; ubi ait, *Sibilo venenosi serpentis, cuius callidis decepti sunt blandimentis, hanc inquietam & mortiferam pestem, eorum corpora concepisse;* ac inde tanquam à fonte in corpora posterorum, seminis generationisque propagine, defluxisse. Lib. 4. c. 7. Hypogn.

Sed Auctor ille Hypognost. per *sibilum serpentis*, non flatum oris, quo serpentes venena physicè propagant, intellexit; sed suasionem Diaboli, ore serpentis factam, qua Evam, ac per eam maritum, in prævaricationem seduxit. Itaque, ne S. Augustini doctrinam, Philosophorum & Medicorum calumnijs ex supervacuo obijciamus, qualitas illa venenata à toto naturali qualitatum primarum & secundarum temperamento distincta, S. Augustino necessaria non est, ut S. Thomas, Scotus, & alij adverterunt; sed naturale seminis & humani corporis temperamentum, per justitiæ originalis subtractionem effrenatum & petulans, omnes noxas & totam infamiam illius

noxiæ

noxiæ & peſtiferæ qualitatis ſuſtinere poteſt. Atque hanc etiam eſſe S. Auguſtini mentem, varijs ejus teſtimonijs affirmare poſſumus.

Quid enim aliud indicat, cùm ait, animas quaſdam magis, aut minùs bonas, vel malas eſſe, *Vel moribus ſecundum liberum voluntatis arbitrium, vel differentiâ temperaturæ corporum; dum aliæ magis, aliæ minùs gravantur corpore, quod corrumpit & aggravat animam?* Ecce enim *temperaturæ iſti corporum*, epithetum iſtud, *corrumpere & aggravare animam*, jam tribuit, quod fomiti, ſeu peccato originis, prout eſt in carne noſtra, tribuere ſolet. S. Auguſt. lib. 10. c. 17 de Geneſ.

Et nonne idem alibi ſat clarè ſignificat, quando concupiſcentiam *accedente ſenectute multo maximè minui* ait? Quid enim eſt, quod ſenectus in corpore mutat, niſi fervidius temperamentum, quod ipſa frigore & humore ſuo largiter diluit? Lib. 1. c. 25. de nup.

Et alicubi iterum S. Auguſtinus, cum varijs exemplis & imaginibus depinxiſſet: quomodo alij magis, alij minùs, corpore graventur (ut quòd *alij naturâ lenes, alij leviſſimis de cauſis, irâ facillimâ ardentes: alij in concubitu ita frigidi, ut vix omnino moveantur, alij libidinoſiſſimi, ut vix omnino teneantur, &c.* quæ ſpectant ad varietatem inclinationum, quibus concupiſcentia animas noſtras verſus terram, plùs, aut minùs deprimit;) addit in fine, *Medicos audêre iſta tribuere temperationibus corporum.* Vbi *audentes* eos appellat; quia etſi temperamenta corporum ſint cauſæ proximæ earum inclinationum, eſt tamen alius principalis auctor, Deus, *ſub cuius occulto judicio, nec injuſto*, ait, iſta eveniunt, & peccati originalis pœnis homines magis, vel minùs ad terram incurvantur. Lib. 4. c. 3. contra Iul.

Et ut expreſſiùs videas, S. Auguſtinum nullam qualitatem à naturali temperamento effreni & diſſoluto diſtinctam requirere, alicubi docet, ejuſmodi morbidam & mortiferam qualitatem, pecorum corporibus etiam ineſſe. *Hoc amiſſo ſtatu*, inquit, *corpus eorum duxit morbidam & mortiferam qualitatem, quæ ineſt etiam pecorum carni; ac per hoc etiam eundem motum qui fit in pecoribus concumbendi appetitûs, ut ſuccedant naſcentia morientibus.* Lib. 11. c. 32. de Geneſ.

Et alibi: *Etſi homo in honore poſitus, & non intelligens, comparatur pecoribus, eiſq́; ſimilis ſit; non tamen uſque adeo ſimilis fit, ut pecus ſit.* Lib de pecc. orig. c. 40.

ſit. Comparatur namque per vitium, non per naturam; non pecoris vitio, ſed naturæ. Tanta namque excellentia eſt in comparatione pecoris homo, ut vitium hominis natura ſit pecoris; nec tamen ideo natura hominis in naturam vertitur pecoris.

Quænam verò eſt illa qualitas pecori naturalis, quæ jam ſit vitium hominis? Non alia ſanè, quàm temperatura naturalis pecorini corporis, quæ naturaliter effrenis eſt, quia in tali corpore nullæ habenæ, nullum frenum eſt rationis. Non enim aliâ, neſcio quâ, qualitate venenatâ, ex efflatu cujuſquam ſerpentis, afflatæ ſunt beluæ.

Talis verò temperatura effrenis, vitium eſt hominis; quia, ut ex Ambroſio ſuo ait Auguſtinus, *Princeps & domina carnis naturaliter eſt anima, quæ domare carnem debet & regere.*

S. Auguſt. lib. 2. c. 8. contra Iul.

Naturale quippe eſt, ut ſpiritus dominetur carni, ſicut vir uxori. *Quid autem pejus domo,* ait Auguſtinus, *ubi femina habet imperium ſuper virum?*

Tract. 2. in Ioan.

Quia verò donum ſupernaturale gratiæ originalis hanc naturalem ſubjectionem carnis ad ſpiritum faciebat, ideò ablato per peccatum primi hominis iſto freno, temperies hominis incœpit eſſe brutalis, & appetitum inferiorem, ac dehinc ſuperiorem, huc illuc per omnes carnalium voluptatum concupiſcentias raptare. Nam *divinâ gratiâ non ſubveniente*, inquit Auguſtinus, *quid ſunt homines, niſi quod ait Apoſtolus Petrus, velut muta animalia procreata naturaliter in captivitate & interitu?* Catenâ enim originalis juſtitiæ ſolutâ, homo *velut indomita fera ruptis vinculis diſcurrendo ſævit,* ait S. Anſelmus. Vnde S. Thomas: *Peccatum originale, eſt quædam inordinata diſpoſitio, proveniens ex diſſolutione illius harmoniæ, in qua conſiſtebat ratio originalis iuſtitiæ: ſicut etiam ægritudo corporalis eſt quædam inordinata diſpoſitio corporis, ſecundum quam ſolvitur æqualitas, in qua conſiſtit ratio ſanitatis. Vnde peccatum originale languor naturæ dicitur.*

Lib. 1. c. 8. de nupt. 2. Pet. 2.

S. Anſel. lib. de concept. virg. c. 5.

S. Tho. 1. 2. q. 82. a. 1.

Hinc S. Auguſtinus, quoties libidinem, ſive concupiſcentiam bruti à concupiſcentia hominis diſtinguit, non aliud diſcrimen interponit, quàm quòd *Libido malum non ſit in beluis, quoniam non repugnat rationi, qua carent.* Item alibi: *Ideo in pecoribus malum non eſt concupiſcentia, quia non adverſus ſpiritum concupiſcit,*

S. Auguſt. lib. 4. c. 5. & 14. contra Iul.

concupiſcit, ſed eorum potiùs ſpiritum oblectat. Signum igitur eſt, quòd ex parte ipſius concupiſcentiæ, & ponderis quo appetitus ad concupiſcendum trahitur, ſit ſimilitudo & paritas; diſparitas verò ſolùm in eo, quòd in pecore non ſit ratio & rationalis ſpiritus, adverſus quem concupiſcentia beluina concupiſcat & rebellet.

Pondus autem concupiſcendi in beluis à temperamento venit; igitur ſimile temperamentum, ſine alia fictitia qualitate, ſufficiet ad deprimendum appetitum in hominibus.

Quantum enim momenti ad inclinandas hominum concupiſcentias habeat temperamentum humani corporis, ex Galeni libro, *Quòd mores animæ temperamentum corporis ſequantur*, diſcere licet. Vbi Galenus pondus, quo anima ſui corporis temperamentum ſequitur, perpendens, vehementer dubitat, an ipſa non ſit mortalis, *nec ſolùm gerat morem corpori, ſed nihil aliud ſit, quàm corporis temperamentum.* Galen. lib. Quod mores &c.

Idem quoque temperamenti pondus & impetum, exemplis hominum ex bile, melancholiâ, aut calore Venereo furentium, vel temperamenti puerilis in virilem, aut ſenilem mutatione, cum maxima morum converſione, facilè intelligimus. Aliud quippe temperamentum & complexio corporis alias concupiſcentias & mores longè alios gignit. Vnde S. Thomas: *Soluto vinculo originalis iuſtitiæ, ſub quo*, ait, *quodam ordine omnes vires animæ continebantur, unaquaque vis animæ tendit in ſuum proprium motum, & tanto vehementiùs, quanto fuerit fortior. Contingit autem vires aliquas animæ eſſe fortiores in uno, propter diverſas corporis complexiones.* S. Tho. 1. 2. q. 82. a. 4.

Complexionum autem iſta diverſitas latet in ſemine, ſicut in ſcintilla, quæ futuri hominis totam complexionem accendit, & materiæ ſuæ corpulentiorem portionem ejuſque temperiem, in partium ſeminalium embryonis fabricam impendit. Et hoc eſt, ut opinor, vitium illud ſeminis, quod ut à S. Auguſtino antea audivimus, morbum concupiſcentialem, id eſt, complexionem & temperamentum quoddam effrene, in corpus prolis primùm, deinde privationem juſtitiæ in animam traijcit. Anima enim quæ tali vaſi primùm increatur & infundi-

infunditur, hoc eſt corpori tam inordinatè compoſito & temperato, ut temperamenti & inclinationis ad res terrenas pondus, non ſubſit rationis imperio; meretur juſtitiâ originali carere, quam in primo parente natura humana aliter inſtituta habuit, & peccato ſuo perdidit. Vnde carentia iſta juſtitiæ, per reſpectum ad peccatum quo natura in Adamo peccavit, induit rationem culpę habitualis. *Originale enim*, ait D. Thomas, *cùm ſit peccatum naturæ, eſt quædam inordinata diſpoſitio ipſius naturæ, quæ habet rationem culpæ, in quantum derivatur ex primo parente.* Atque hâc viâ & ratione non tam difficulter intelligitur, quomodo per ſemen, & generationem ac originem peccatum originale ad poſteros dimanet.

Idem 1. 2. q. 82. a. 1.

ARTICVLVS X.

Quomodo verum eſt quod docet S. Auguſtinus, morbidam concupiſcentiæ qualitatem pravâ conſuetudine augeri, continentiâ diminui.

HAnc loquendi phraſim quiſpiam non ſatis altè introſpiciens, putabit adverſari ijs quæ jam jam diximus. Certè enim temperies humani corporis non intenditur per pravam conſuetudinem & vitioſos habitus; nec per charitatem, aut alias virtutes remitti poteſt. Habitus enim ſunt in anima, temperies in corpore; gradus autem formæ qui ſe intendunt aut remittunt, in eodem proximo ſubjecto eſſe debent.

Augeri tamen malâ peccandi conſuetudine, concupiſcentialem morbum ſæpe dicit S. Auguſtinus. *Si quærat aliquis*, ait, *unde hoc ſit, quod dicit habitare in carne ſua non utique bonum, id eſt peccatum? Vnde, niſi ex traduce mortalitatis, & aſſiduitate voluptatis? Illud eſt ex pœna originalis peccati; hoc eſt ex pœna frequentati peccati. Cum illo in hanc vitam naſcimur, hoc vivendo addimus. Quæ duo, ſcilicet tanquam natura & conſuetudo coniuncta, robuſtiſſimam faciunt & invictiſſimam cupiditatem: quam vocat* Apoſtolus, *peccatum, & dicit habitare in carne ſua, id eſt, dominatum quendam*

S. Auguſt. lib. 1. q. 1. ad Simplic.

quendam & quasi regnum obtinere. Ecce, quomodo consuetudo prava roboret cupiditatem, seu concupiscentiam illam, quam Apostolus peccatum in carne sua habitans appellat.

De continentiâ verò, sive concupiscentiâ bonâ, ait etiam Augustinus, per eam imminui concupiscentiam malam: & *minora* tunc adversus eam *exerceri certamina, non virtutum diminutione, sed hostili; nec deficiente pugna, sed crescente victoria. Et unde obsecro*, inquit, *nisi quia bona qualitas aucta, & mala minuta est?* Et alibi antè: *Neque anima in sanctitate non proficit, cùm magis magisq; minuit eas quibus non consentit, carnales cupiditates.* Lib. 6. c. 18. contra Iul. Ibid. c. 14.

Quid ergo? Minuitur, aut mutatur corporis temperies, quando homo bonâ concupiscentiâ pugnando, malam concupiscentiam vincit?

Id fieri sanè non est necessarium.

Vt autem hoc intelligatur, notandum est, noxiam illam qualitatem, quæ in semine, aut in carne nostra est, vocari eatenus à S. Augustino peccatum originis, & concupiscentiam malam, quatenus est habituale quoddam veluti pondus, appetitum hominis inferiorem, & quadam sequelæ concatenatione voluntatem, ad amorem rerum terrenarum inclinans. Sub hac enim consideratione, concupiscentia appellatur.

Radix verò ejus prima, est qualitas seminis, quæ temperiem corporis humani accendit & temperat. Deinde temperies ista corporis appetitum tam inferiorem, quàm superiorem versus terram inclinat. Et quia habitus pravi idem etiam faciunt, eòdemque inclinant, dicuntur augere illud concupiscentiæ orginalis pondus; non intendendo ipsum additione gradûs ad gradum in eodem proximo subjecto; sed accumulando vires, & multiplicando inclinationes versus idem quasi centrum. Quemadmodum ferè, si quis impulsu manûs adjutaret gravitatem lapidis, quâ versus terræ centrum annuit.

Similiter quando concupiscentia per actus charitatis, aut virtutum minui dicitur, non necessariò temperies corporis in seipsa mutationem accipit; sed pondus ejus solùm refrenatur, ne vòluntatem ad rerum terrenarum amorem tum potenter inclinet.

Ex

Ex quibus patet, ne quidem id quod materiale est in peccato orginali, esse propriè in semine, nisi tanquam in causa temperiei, & qualitatum corporis humani fœtûs. Hæc enim temperies corporis est quæ proximè animam inclinat, *affigitq; humi divinæ particulam auræ, & contagione peccati obruit, cùm his inseritur membris*, ut loquitur S. Augustinus.

S. August. lib. 10. c. 16. de Genes.

Vnde etiam fit, ut proximorum parentum magis, aut minùs vitiosæ temperies aggravent, aut relevent vetus peccati originis ab Adamo attractum pondus. Nam *sicut quidam parentes*, ait ex sententia sui Magistri S. Prosper, *aggravant originale peccatum; ita quidam relevant: sed nullus tollit, nisi ille de quo dictum est, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit &c.*

S. Prosp. Sent. 306.

Patet deinde, quòd quamdiu materia hominis est sub forma irrationalis embryonis, temperies illa respectu talis formę non magis sit qualitas morbida & vitiosa, quàm sit in brutis. Verùm ubi anima rationalis advenerit, jam incipit ei esse disconveniens & morbosa, quia naturalis animæ dignitas postulat, ut temperamenti & appetitûs inferioris pondus imperio mentis ejus obediat. Hoc denique ad confusionem vitandam notandum est. A multis nomine concupiscentiæ intelligi ipsam potentiam animæ, quam appetitum inferiorem appellamus. Illa enim est, quæ temperamenti, aut pravorum habituum pondere depressa, inordinatè concupiscit.

Sed S. Augustinus de concupiscentia semper loquitur tanquam de pondere aliquo distincto ab anima, ac omnibus ejus potentijs. Vnde doctrinę & menti ejus conformiùs loquuntur, qui illam concipiunt instar habitualis cujusdam qualitatis, quæ non sit ipse appetitus inferior animæ rationalis, sed pondus potiùs eum, & appetitum superiorem deprimens. Cujus ponderis & depressionis principium à temperamento corporis inordinato & inobedienti, à parte rei non distinguimus. Aliàs si appetitum inferiorem pondere isto gravatum, sive compositum accidentarium ex ipsa animæ potentia & pondere eam declinante, appellare concupiscentiam lubet, de verbis non disputamus: modò & in humano semine, & in corporis vitiosa qualitate, ejus mali radicem & originem esse fatearis,

fatearis. Quod S. Augustinus necessarium esse existimavit, ut peccatum originale per naturalem originem seu generationem, à parentibus ad liberos transire dici possit.

ARTICVLVS XI.

An in semine femineo sit etiam eiusmodi qualitas morbosa.

DE vitio humani seminis, sine discrimine loquitur Augustinus. Vnde non tantùm virile, sed etiam femineum semen morbidâ qualitate infectum peccato primorum parentum esse censet. Cùm enim totum humani corporis in utroque sexu temperamentum effrene & spiritui rebelle sit, planè consequens videtur, ut semen, quod in generationem confert femina, eodem vitio laboret. Quod omnino potiùs supponit, quàm probet Augustinus. Nam cùm Iulianus ex illo Apostoli, *Sicut per unum hominem peccatum intravit in Mundum* &c. imitatione, non generatione peccatum ab Adamo contrahi, *& moribus ad posteros, non seminibus devehi, irrefutabiliter confectum esse* clamaret: quia aliàs dicere Apostolus debuisset, per duos, non *per unum hominem*, cùm *unus qui præbendæ imitationi sufficit, generationi implendæ non sufficiat:* Respondet Augustinus, quòd *sicut initium peccati à muliere fuit, sic initium generationis à viro esse. Prior enim vir seminat, ut femina pariat. Ideo* ergo *per unum* hominem peccatum intravit in Mundum, *quia per semen generationis intravit, quod à viro excipiens femina concipit. Quo more*, addit, *nasci noluit, qui solus sine peccato ex femina natus est.* Vnde semine maculoso feminæ etiam peccatum intrasse significat; etsi per virile semen intraverit priùs, quia vir generationem inchoat, semen effundendo in agrum feminæ, quod ipsa concipit. *Quamvis possem dicere*, addit postea, *ideo non duos, sed unum hominem dixisse Apostolum, per quem peccatum intravit in Mundum; quia duo sunt una caro, maximè quando vir adhæret uxori & initur concubitus.*

Rom. 5.

Lib. 2. Oper. imperf.

Quod & alibi olim dixerat: *Sive à muliere* initium peccati, *sive ab Adam*, inquit, *dicatur, utrumque ad primum hominem pertinet:* Lib. 1. c. 16. de pecc. merit.

 quoniam,

quoniam, ficut novimus, mulier ex viro eſt, & utriuſque caro una eſt. Vnde & illud ſcriptum eſt, Et erunt duo in carne una. Igitur jam non duo, inquit Dominus, ſed una caro.

S. Anſel. c.9. de concept. virg.

Et S. Anſelmus magis adhuc diſertè & enucleatè Magiſtri ſui verba enarrans: *Illa duorum hominum copula tota intelligitur*, inquit, *in nomine principalis partis; ſicut ſæpe per partem totum ſolet ſignificari*. Hæc apertè indicant, utriuſque vitioſo ſemine & concurſu peccatum in Mundum intraſſe. Vnde alibi ait, *vulnere quod per duorum hominum liberum arbitrium factum eſt, totum genus humanum claudicare*. Vbi *duorum*, non *unius* tantùm, dicit, quaſi femina perinde atque vir, illius claudicationis ſit cauſa.

S. Aug. lib. 4. c. 16. contra Iul.

Hæc etiam intelliges, ſi advertas, quòd locũ illum Apoſtoli, *Per unum hominem peccatum intravit in Mundum*, non ſic accipiatur ab Auguſtino & diſcipulis, quaſi intraverit, quando perpetratum eſt; ſed quando per utriuſque concubitum & generationem in poſteros fluxit. Et hoc ſanè ſubtiliter. Nam prius eſt, peccatum fieri, quàm aliquò intrare, ſi præciſione ſubtili loqui volumus. Sic aqua fontana intrat in alveum & in flumen vertitur, non quandiu in fonte ſuo manet, ſed quando inde effluit. Sententia igitur Auguſtini & Anſelmi videtur eſſe: non tantùm per Adami, ſed etiam per Evæ ſemen, peccatum originale tranſiſſe ad poſteros; quia unicum totale principium generationis eſt, conflatum ex utroque ſexu. Licet vir ſit principale, & ab eo per effuſionem ſeminis inchoetur generatio, ideoque dixerit Apoſtolus, per unum hominem peccatum in Mundum intraſſe. Semen tamen ejus ſolitarium, ſicut ad generationem valere nihil potuit, ita nec peccatum propagare in poſteros valuit. Semen igitur ejus immundum, per immundam feminæ cloacam tranſeundo, feminino ſemini immundo commixtum fuit, & utrumque in una maſſa immunda fermentatum, ad poſteros peccatum detulit: ut valde fallatur Iulianus, cùm *non ſeminibus fuiſſe devectum* dixit.

Ex his videtur confici, naturam humanam non ſufficienter & plenè, tanquam in ſemine ſuo & fonte, conditam fuiſſe in ſolo Adamo, ſed feminam quoque addi oportuiſſe, ut

naturæ

naturæ fons impleretur, qui in posteros posset manare. Et idcirco Deus condito viro dixit, *Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.*

Vnde sapientissimi hodie Medicorum refellunt, quod vulgò tanquàm ab Aristotele & Galeno traditum, jactari solet: feminam esse *marem occasionatum; naturæ errorem & monstrum. Hæc enim Aristotelis & Galeni opinio nobis non probatur*, ait Laurentius. *Naturam enim in feminæ, non minùs quàm maris generationem intendere existimamus; & feminam naturæ erratum ac prolapsionem dicere, indignum est Philosopho.* Quid ita? *Nam feminam*, inquit, *necessariò creari decuit, quæ & locum excipiendo concipiendoq́ semini præberet, & materiam eidem fovendo, alendo, augendoque conferret.* Andr. Laurent. lib. 8. q. 1. Anatom.

Quæ etiam SS. Patrum, & in primis S. Augustini Philophia est. *Adiutorium quippe homini*, inquit, *secundum ipsum, fuisse faciendum, æterna ipsa veritas habet, per quam creata sunt omnia.* Adjutorium autem istud, *propter filios procreandos* esse dicit: *sicut adiutorium semini terra est, ut virgultum ex utroque nascatur.* S. August. lib. 9. c. 2. de Genes.

Si ergo natura humana in duobus hominibus condi debuit, & utriusque semen ad naturalem ejus propagationem necessariũ fuit, videtur quòd solius etiam feminæ peccatũ nostram originem infecisset. Nam amissâ justitiâ originali, Eva semen morbidum ad generationem Caini contulisset, quod sano Adami semini permixtum & fermentatum, totam generationis massam corrupisset; quemadmodum unius solius parentis, etiam matris, podagra, calculus, aut alius hereditarius morbus sæpe in filios transit.

Censet enim ubique Augustinus, simili ferè modo concupiscentiæ morbum, atque istos hereditarios morbos, naturaliter ad prolem pervenire. Quomodo enim, inquit, parens mortalis nisi mortalem filium, infirmus infirmum, ac similis similem generaret? *Vt enim meliores gigneret*, inquit, *quàm ipse esset, non erat æquitas.* S. August. lib. 3. c. 20. de libero arb

Et apertè sic rem istam & Magistrum suum intellexit S. Anselmus. Vnde Evâ solâ peccante, ad avertendam à posteritate labem originalem, alium modum non invenit, quàm si Deus alteram feminam innocentē Adamo ad propagationem

S. Ansel. c. 9. de concept. virg. crearet. *Si non Adam, inquit, sed sola Eva peccasset, non necesse erat, totum humanum genus perire, sed solam Evam. Poterat namque Deus de Adam, in quo semen omnium creaverat, aliam facere mulierem, per quam de Adam propositum Dei perficeretur.*

Ecce, si Adam innocens cum peccatrice Eva concubuisset, quomodo existimet, totum genus humanum in posteris periturum fuisse, ideoque alia muliere fuisse opus?

Lovan. in Not. ad Lib. 1. c. 16. de pecc. merit. Lib. 2. c. 2. Hypogn. Huc quoque nostri Lovanienses in Notis ad Augustinum videntur inclinare. Et apertè Hypognostici Auctor: *In illis unis* (Adam & Eva) *omnes eramus*, inquit, *quia natura humani generis erant; sicut in omnibus nobis illi uni sunt, quia natura eorum sumus.*

S. Tho. 1. 2. q. 81. a. 5. Contrà tamen censuit S. Thomas, argumento quòd femina materiam tantùm, non vim efficientem ad generationem conferat. Sumpsit verò hoc ab Aristotele, quem nimisquàm magni ubique facit.

Attamen dogma istud à Galeno & Medicis passim refellitur, ut Artic. III. vidimus. Maternum enim semen spiritu etiam suo artifice constat, licet imbecilliori quàm virile. Nam sæpe conformat fœtum usque ad similitudinem matris, quam proles vultu & temperamento refert. Imò in congressu animalium diversæ speciei, ut rerum istarum curiosi notant, femina solet speciem ad se trahere. Nam ex ove & capro non capra, sed ovis duriore lanâ; & ex capra & ariete, capella molliori pilo gignitur. Hoc autem evenit, quia mater & vim efficientem conformatricem, & plurimum materiæ ad prolis coagulationem contribuit. Vbi autem nascitur animal diversæ speciei ab utroque parente (ut ex asino & equâ mulus) plurimum etiam de matre proles habet. Muli quippe recalcitratio, pertinacia, & generositas à matre equa est, etsi patientia laborum ab asino patre.

Deinde licet semen maternum non magis, quàm sanguis menstruus, activum esset, tamen omnis materia fœtûs, sive sanguinea, sive seminalis, temperiem suam quam vehit, in coagulum & fabricam fœtûs invehit; indeque est, ut proles tam mascula, quàm feminea non rarò, temperamenti similitudine

ad matrem propiùs quàm ad patrē inclinet. Et hinc colligitur, non opus esse activitate, ut proles temperiem matris sanam, aut morbosam contrahat, sed sufficere, ut semen, aut sanguis menstruus matris, quæ sunt primordia naturalis generationis, temperamentum suum conferat, & materiam sic temperatam artifici semini patris figurandam & conformandam obijciat.

Si ergo Eva peccatrix temperamentum materiæ, peccato vitiatam conferat, cur tota prolis temperies vitiosa non erit? Sit etenim Adami innocentis sanum semen, vincetur tamen ejus sinceritas, uxorij seminis contaminatione; cùm bonum ex integra causa constet, malum ex singulis defectibus, ut S. Dionysij & vulgare Philosophorum axioma habet.

Et ita diserté sentit Henricus, qui indifferenter pronunciat contrahendum originale, *sive semen unius parentis, sive amborum* infectum sit. Licet in hoc altero, contra S. Thomæ & communem sententiam erret; quòd neget necessarium esse, ut infectio ista per naturalem generationis viam in posteros defluat; sed *quòd is qui per miraculum ex aliqua parte hominis infecti generaretur, peccatum originale contraheret.* Henric. Quodl. 15. q. 21.

Nihilominùs doctrina S. Thomæ (Quòd Evâ solâ prævaricante, peccatum originis in posteros non transijsset) sine mixturâ illâ falsæ opinionis Aristotelis, aliter sustineri potest. Si videlicet Adam solus consideretur ut caput humani generis, & Eva ut collum potiùs, quàm pars capitis. Nam ex Adamo re vera etiam profluxit Eva; & licet non communi naturalis generationis fluxu, attamen eo modo quo potuit. Quia enim sine feminâ aliâ generare eam Adamus non poterat, ex ipso tanquam ex trunco Eva excìdi debuit. Et in hoc divina sapientia tam propè ad modum naturalem accessit, quàm fieri potuit. Imò modus ille primæ conditioni & creationi humanæ naturæ maximè connaturalis & consentaneus fuit.

Sicut ergo unicuique individuo Angelo, cujus natura in ipso stat, nec generatione ultrà propagari potest, gratiam pro ipso tantùm servandam, Deus in prima creatione dederat; ita uni homini Adamo pro se, & totâ naturâ humanâ, quæ in

ipſo continebatur, ut in fonte naturalis generationis, & etiam ut in trunco, ex quo prima femina exſcindi deberet: per quam deinde tanquam per collum generatio naturalis à capite illo virili in poſteritatem flueret.

Vnde ſi Eva ſola peccaſſet, juſtitiam tantùm ſibi amiſiſſet; quia pro ſe ſolâ ſervandam acceperat. Semen tamen Adami purum per impurum feminæ canalem tranſire debuiſſet, ideoque divina potentia feciſſet, ut fortius virile ſemen feminei ſeminis impuritatem vinceret; quia indecens erat, ut innocentis capitis ſemen propter mixturã alterius, temperamentũ vitioſum & concupiſcentiam in poſteros tranſmitteret.

Aut certè, ut ſuſpicatur S. Anſelmus, aliam uxorem ei ſimilem, & innocentem Adamo fabricaſſet.

Nec huic S. Thomæ doctrinæ S. Auguſtinus, credo, magnoperè repugnaret. Solùm enim dixit, Evam facto ipſo, unà cum Adamo, morbidam temperamenti ſui qualitatem in filios trajeciſſe; non diſputans, an privatio juſtitiæ originalis ei conjuncta, ex ſemine ipſius partim, an ex ſolius Adami in animam prolis reſultaverit: nec quid futurum fuiſſet, ſi ipsâ peccante, Adam in innocentia permanſiſſet.

Cùm verò tam ſæpe (ut auctarium hoc etiam adijciam) dicit & replicat Auguſtinus, concupiſentiam in prolem traduci per concupiſcentiam Veneream quæ in congreſſu ſe miſcet, tantùm vult, quantum opinor, effreni illa parentum ſeminatione, quæ à concupiſcentia actuali Venereâ imperatur, temperamentum ſeminis etiam effrene effundi, & modum illum ſeminandi, eſſe morboſi ſeminis indicium. Reſpicit enim ad modum concumbendi ſtatûs innocentiæ, quando longè aliter quàm jam, voluntas rationalis membra illa moveret, tanquam manum, & tam tranquillè illis ſeminaret, quàm manu agrum. Sicut ergo tranquillitas illa, ſani ſeminis eſſet indicium; ita nunc effrenitas ſignum eſt morboſi. Aliàs, ſi dæmon ſine delectatione Venerea virile ſemen proſtatis eximeret, & tranſfunderet in feminam (quomodo aliquos genitos quidam referunt) proles nihilominus vitium originale contraheret, *vitio propagante vitium*, ut loquitur Auguſtinus, *Deo creante naturam*.

Lib.2. Oper. imperf.

naturam. Vitium enim istud semini insidet, quomodocumque eximatur, & vitium alterum simile vulgat in prolem. Satis disertè hoc mecum Hypognosticus, dum ait, *Vitium Protoplasti trahi non posse, neque inesse homini, sine seminis effusione*: significans, modò semen illud immundum det *esse homini*, satis esse, ut contrahatur peccatum originale. Vnde mox Christum ab ea labe eximens, *Solus autem Christus*, ait, *absque semine ex Virgine factus est homo, & expers delicti, natus est Deus homo*: iterum indicans, si factus esset ex tali semine, quomodolibet effuso, secundum legem Dei ordinariam (nisi aliter eximeretur) habiturum originale. Aliud verò de semine Virginis matris, in quo concupiscentiæ morbus & peccati fomes extinctus erat. Vnde mundum, perinde ac ejus sanguis fuit, nec periculum, ne inde Christi conceptio labem contraheret. Sed etsi semen utriusque etiam parentis morbidum esset, ut S. Ioachimi & S. Annæ, ex quibus concretum est corpus Virginis; facilè tamen intelligitur, quomodo macula originalis evitari possit, si animæ primo creationis instanti gratia sanctificans infundatur, sive interim concupiscentiæ fomes unà refrenetur, sive laxatus maneat. Originali tamen maculâ non careret proles illa quæ sine concubitu conciperetur, utero feminæ virile semen attrahente è balneo, in quo vir antè se polluerat. Quod olim factum Auerroes narrat, etsi multi Medicorum ut fabulam reijciant. Hypogn. lib. 2. c. 2.

ARTICVLVS XII.

An pudor concubitûs, & partium verendarum, ex peccato primi parentis ortum habuerit.

S. Augustinus centies & constantissimè Iuliano & Pelagianis, cum clamore, & tanquam rem in sacra Scriptura perspicuè lucentem, id affirmat & inculcat. S. Aug. lib. 2. c. 6. de nupt.

Quare illud opus coniugatorum, clamat alicubi, *subtrahitur & absconditur etiã oculis filiorũ, nisi quia non possunt esse in laudanda commixtione, sine pudenda libidine?* Ac deinde: *Itane verò humana opera pudenda* Ibid. c. 6.

pudenda esse non debent, sed planè glorianda; & divina (commixtio maris & feminæ *) pudenda sunt? Quid potuit Deus facere, quod eius prædicatorem (* Moysem *) pudeat dicere? Et quod est gravius, pudeat hominem alicuius operis, quod non homo, sed Deus fecit in homine: cùm omnes opifices, quanto possunt labore & industria id agant, ne de suis operibus erubescant? Sed profectò illud nos pudet, quod puduit primos illos homines, quando pudenda texerunt.*

Gen. 2. v. 24.

Rident tamen hæc Medici nonnunquam aut Philosophi; quod Theologos quosdam nimis Philosophos etiam facientes vidimus. Nam in naturæ puræ statu, inquiunt, motus pudendorum qualis nunc, esset, ac perinde pudendus, licet nemo peccasset. Secretum quoque concubitûs vir & uxor quærerent, & velarent quæ jam velamus. Naturalis enim inhonestas illarum partium satis est ad velamen, sicut & partium oppositarum, super quas sedemus.

Et eos adjuvare possumus, Medicè indagando unde proveniat causa involuntarij motûs genitalium, in quo Augustinus totam materiam pudoris ponit. Nam sanguis & spiritus per venas & arterias seminales ad testes attracti, & ibi in semen excocti, postea per vasa seminalia ad prostatas transmittuntur; ubi tanquam cataractis retinentur, donec ad generationem exiliant, aut inquieto, quo semen turget, spiritu partes pudendas commoveant. Hæ autem omnes trajectiones & motus, merè naturales esse videntur, & perinde locum habituri in quocumque naturæ statu.

Et sanè sic existimabunt plerique omnes Philosophi, & maximè Peripatetici, Pelagianorum familiares. Ideo enim, ut opinor, S. Heron. Porphyriũ *Pelagij contubernalẽ* vocat. Hi quippe ad Dei sapientem providentiam, qua Mundum, & præsertim nobilissimam ejus partem, hominem μικρόκοσμον regit, oculos minimè attollentes, & hominis corpus ac organa per Anatomiam, ut laniones excoriatum vitulum, inspicientes; ex similitudine organorum putaverunt tam naturaliter in homine, quàm in pecude, motus istos seminis & pudendorum ire & administrari. Sed mirabiliter decepti sunt, immortalitatem nobilitatemque animæ rationalis aut ignorantes, aut non illis oculis

S. Hieron. ad Cresiphont.

oculis, quibus par erat, eam contemplantes. Nobilissimus enim spiritus aliter & honestiùs in corpore isto, quamvis luteo & simillimo brutis, hospitari debuit. Sic enim Princeps aliquis, in tugurio rustico quandoque hospitatur; sed decentiùs tamen ornato, & in quo obedientiùs ad nutum ejus omnia currunt, quàm si vilior alius hospes intravisset.

Habeat ergo anima rationalis domum & supellectilem brutam, ventriculũ caninum, hepar bovinum, renes ovinos, alvum porcinam; in summo tamen ejus apice Princeps mens sedet, cujus nobilitas postulat, ut supellex & ministri familiæ aliter & obedientiùs ei serviant, quàm ignobilibus brutorum formis.

Sic ergo homo initio conditus est, ut Dei imaginem decebat, refrenatis per justitiam originalem concupiscentiæ motibus, ut nihil appetitui libêret, nisi quod voluntati placeret; & omnia externa membra sub imperio dominæ voluntatis manerent, quamdiu ipsa sub Dei.

Postquam autem natura in primo parente, à Deo per inobedientiam recessit, cetera quidem membra, ut manus, pes, caput &c. adhuc sequuntur imperium voluntatis, *exceptis tamen genitalibus*.

Cor autem & virile membrum sunt tanquam duo animalcula, ut ait alicubi Aristoteles, in majori animali homine, quæ proprios suos habent motus, neque eos accipiunt ab imperio voluntatis, quæ ceterorum membrorum motus regit. Nam neque cor, neque membrum illud voluntarijs nervis moventur, qui à cerebro & spinæ medullâ oriuntur, sed alijs sibi peculiaribus. Vnde inseruntur animali, ut Planetæ suis Epicyclis; quorum quidem latione de loco in locum transferuntur, interea tamen suis etiam privatim motibus agitantur. S. August. Lib. 4. c 5. contra Iul.

Nam quia cordis motus necessarius erat ad vitam animalis, in homine primùm condito non magis, quàm jam in nobis, cessare debuit. Motus autem genitalium Venereus ad solam speciei propagationem utilis erat; ideoq́ue in statu primæ innocentiæ, voluntati subijci potuit, imò debuit; quia hoc tranquilla felicitas illius statûs exigebat, si Augustino centies id inculcanti credimus.

Et nonne Scriptura ſacra in primis & innocentibus illis parentibus, motus illos frenatos fuiſſe ſatis apertè indicavit, ubi demum poſt peccatum, & amiſſum juſtitiæ originalis frenum, nuditatem ſuam erubuiſſe dicit? *Cur enim ex illis membris confuſio poſt peccatum*, inquit Auguſtinus, *niſi quia extitit illic indecens motus? Quem, niſi homines peccaſſent, procul dubio nuptiæ non haberent.* Ecce quomodo non dubitet, & procul omni dubio habeat, non futurum motum illum genitalium inobedientem, ideoque nec indecentem, ſi peccatum non eſſet. Vnde alibi: *Hunc reniſum, hanc repugnantiam, hanc voluntatis & libidinis rixam, vel certè ad voluntatis ſufficientiam libidinis indigentiam, procul dubio, niſi culpabilis inobedientia pœnali inobedientiâ plecteretur, in Paradiſo nuptiæ non haberent.*

Lib. 1. c. 5. de nupt.

Lib. 14. c. 23. Civit.

Lib. 1. c. 15. ad Bonif.

Et ad Bonifacium: *Reſpondemus*, inquit, *motum genitalium, & ut verbo ejus* (Iuliani) *virilitatem, ſine qua non poteſt eſſe commixtio, Deus ſic inſtituit, ut nihil haberet pudendum. Non enim fas fuit, ut ejus erubeſceret creatura de ſui opere Creatoris*: ſed inobedientia membrorum *ſupplicio iuſto primis hominibus inobedientibus reddita eſt; de qua erubuerunt, quando folijs ficulneis pudenda texerunt, quæ prius pudenda non fuerunt.*

Quomodo igitur in illo ſtatu parentes filios ſuos ſeminaſſent? *Membra illa*, inquit, *voluntati, ut cetera cuncta ſervirent. Ita genitale aruum vas in hoc opus creatum ſeminaret, ut nunc terram manus.* Sicut igitur ſeminator ad nutum voluntatis manum implet, & ſpargendo vacuat; ita tunc pari nutu & immotâ mentis tranquillitate, genitali ſemine membrum ſuum è proſtatis genitor impleret, & quò natura ducit, ſpargeret. Alibi hanc ſeminationem, voluntariæ urinæ effuſioni comparat. *An non etiam nunc*, ait, *in corpore mortis huius, humori in veſica intus poſito, qui & quando eius copia non urgemur, imperatur ut profluat, & obtemperat? Imò ipſis abditis viſceribus & nervis, quibus idem humor continetur, imperatur ut eum propellant, exprimant, eijciant, & ſi ſanitas adeſt, ſine difficultate ſerviunt voluntati. Quanto ergo faciliùs & tranquilliùs, obedientibus genitalibus corporis partibus, & ipſum membrum porrigeretur, & homo ſeminaretur; niſi hominibus illis inobedientibus, membrorum iſtorum inobedientia iuſto ſupplicio redderetur.*

Lib. 2. c. 31 de nupt.

Sed

Sed ridebunt hæc fortè Medici, ut olim effusè Pelagius & Iulianus. Nam Auguſtinum Anatomiæ & rei Medicæ ſatis peritū negabunt, qui genitale membrū cum veſica comparet. Veſica enim nervis voluntarij motûs à ſpinæ medulla enatis utitur, & muſculo ſpinthere, qui collum ejus ad nutum voluntatis claudit aut aperit, ut urinam contineat, aut excernat. Similibus autem voluntarijs nervis, aut muſculis, quæ ſunt organa ſpontanei motûs, membrum virile caret. Hanc de rebus pudendis loquendi libertatem Lectoris caſtitas mihi condonet; non enim aliter Medicorum quorundam noſtrorum refelli error potuit, qui ad Philoſophiam iſtam S. Auguſtini, non cachinnant palàm quidem, ut Iulianus, ſed taciti ſubrident.

Concedo igitur ipſis quod elegans Medicus mihi præformat: *Motum illum localem quo* membrum illud *in ampliorem molem aſſurgit*, quadantenus *naturalem eſſe, fieriq; quadam ex parte à ligamentorum inſitâ & vernaculâ facultate, qualis eſt uteri & cordis motus. Illius quidem dum ſemen prolectat, huius verò dum aërem & ſanguinem haurit. Vnde non movemus illud cum volumus ſicut movemus brachia, crura, & oculos pro voluntatis imperio. Vnde cauſa diſtenſionis eſt calor, ſpiritus, flatus, corpora hæc cava, fungoſa, arteriarum & venarum myriadibus, retis inſtar implicita implens. Sic calida omnia, ſpirituoſa, flatulenta colem diſtendunt.* Andr. Laurent. lib. 7. q. 6. Anat.

Attamen Medicus idem addit, *non fieri hanc inflationem ſine imaginatione, imaginationem autem motrici imperare, hanc ſtatim obſequi, & inde inflatio.*

Et ut intelligamus falſum eſſe, in ejus membri fabricam nulla inſtrumenta voluntarij motûs ingredi: *Motrici huic*, inquit, *quatuor inſerviunt muſculi, quorum duo ad illius latera feruntur. At muſculorum omnium motus animalis eſt, quia definitur muſculus Organum ſpontanei motûs. Inflatio hæc voluptatem habet conjunctam, non eſt voluptas ſine ſenſu. Itaque ad erectionem imaginatrix, motrix & ſenſifica facultas concurrunt.*

Hinc concludit, motum illum ex naturali & animali, ſeu ſpontaneo eſſe mixtum: diſtinguitque à gonorrhoea & priapiſmo, ſeu inflatione morboſâ, quæ ſine imaginatione & ſtimulo libidinis perficitur. Inflatio verò quæ morboſa non eſt,

perpetuò, inquit, *præcedente fit imaginatione, & voluptatem habet semper comitem.*

Vallesf. c. 8. sacr. Philos. Consentit fermè Vallesius. *Maxima pars Venereorum motuum,* inquit, *ab imaginatione fluit. Quo fit, ut Religiosi viri, & Deo adeò dediti ut imaginationem etiam compescant, eiusmodi motus non persentiscant.* Dixit tamen solùm *maximam partem*, cùm Laurentius sine limitatione, *perpetuò*, & omnes motus fieri sic ab imaginatione censeat; quia Vallesius, opinor, ad motus priapismorum morbosos, quos etiam Laurentius excipit, aspiciebat. Deinde motus quidam ex redundantia seminis imaginationem interdum præcurrunt, eamque ut ad exonerationem molestæ plenitudinis, opem ferat, sollicitant. Hæc tamen redundantia in statu illo innocentiæ, victu ad hoc castigato, & alijs remedijs vitari facilè potuit.

Quid hinc autem pro Theologia nostra potest confici? Hoc sanè. Non difficulter jam posse intelligi, quomodo in statu innocentiæ potuerit motus ille verendorum imperio voluntatis subijci; aliter longè, quàm diastole & systole cordis, qui sunt motus planè naturales, animæ vegetativæ cordatorum animalium merè ancillantes. Motus autē verendorum serviunt quidem etiam facultati genitrici animæ vegetativæ, sed sicut ferè pulmones; quorum motus non sic est naturalis, quin tardari, accelerari, sisti aliquamdiu possit per imperium voluntatis.

Igitur si imaginatio, & appetitus sensitivus eam consequens, imperare debent virtuti motrici, ut semen aut spiritus è prostatis in membrum illud impellat & ipsum commoveat; certè in statu innocentiæ imaginatrix & appetitiva facultas obedientes erant reginæ voluntati. Atque ita nullâ pænè reliquâ obscuritate intelligitur; quomodo illæ facultates tunc non prævenerint nutum voluntatis, præcipitando imperium suum (ut jam faciunt) quo potentię motrici imperant implere & commovere vasa illa, antequam ratio & voluntas id fieri pręcipiant. Itaque res sic jam in homine lapso se habet. Imaginatione Venereâ excitatâ, mox in concupiscentiæ actum exilit inferior appetitus, & repentino ac tumultuario imperio facultatem motri-

motricem impellit, ut ſemen, aut ſeminis ſpiritus è proſtatis, ubi aſſervantur, in membrum genitale propellat. Et licet fortaſſe membrum ipſum virtute aliqua merè naturali attractivâ, ut cenſet Laurentius, ad ſe è proſtatis ſemen pelliciat; tamen illa tam imbecillis eſt, ut ſine imaginationis & concupiſcentiæ impulſu vix quidquam poſſit. Imò, ſi attentè res examinetur, probabilius erit, nullam ejuſmodi virtutem attractivam ſeminis in cavitatibus ligamentorum illius membri reſidere, ſed merè canalem eſſe, qui non ſe replet attrahendo, ſed repletur ab interiore virtute expultrice ſeminis, merè recipiendo. Si enim canalis ille ſemen naturaliter attraheret, nunquam otiaretur, ſed perpetuò, contra omnem experientiam, ſe impleret, & continuo nec unquam intermittente priapiſmo, ad Venerem ſollicitaret.

Malè igitur, ut equidem mihi videtur, impletionem iſtam cum attractione ſeminis ab utero, ſanguinis à corde, cibi & potûs à ventriculo, Laurentius comparat.

Hinc ergo jam longè faciliùs Philoſophia S. Auguſtini à calumnia Pelagianorum, & Medicorum expediri poteſt. Si namque ſola vis motrix, ad imperium imaginationis & concupiſcentiæ, ſemen commovere & in canalem illum impellere debet; igitur in ſtatu innocentiæ, quando imaginatio & concupiſcentia voluntati planè ſubditæ erant, commotio illa ſeminis & membri, non ſine imperio voluntatis, vires illas inferiores moventis, fiebat. Iam verò, quia concupiſcentia voluntati eſt rebellis, etiam non expectato ejus nutu, ſemen exæſtuare facit & membrum commovet. Patet deinde, cur motus iſte jam ſit turpis. Nam veluti rebellio concupiſcentię pudenda ac infamis eſt, ac contra decus animę rationalis; ita quoque pudendus eſt motus ille pudendorum, quia rebellis concupiſcentiæ eſt effectus. Cur enim aliàs brutorum animalium membra Venere commota aſpicere, perinde ac hominum, non puderet?

Primi verò parentes, licet *uterque nudus* eſſet, *non erubeſcebant* Gen. 2. ante peccatum; non quia oculos clauſos habebant, inquit Auguſtinus, ſed quia turpidinem nullam advertebant in ſuis

 membris,

membris. Apertè enim ruborem iſtum in peccatum tanquam cauſám reijcit Deus, dum timidum & erubeſcentem hominem interrogat, *Quis indicavit tibi, quòd nudus eſſes, niſi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comediſti?*

Nam aliàs omnia tunc in homine adminiſtrabantur, ſicut animali rationali dignum erat, ſuberantque obedientiſſimè inferiora ſuperioribus. Illicò autem, ubi per peccatum harmonia illa diſſilijt, ex mutuo partium pudendarum aſpectu, æſtum ſeminis & inſolentem titillationem perſenſerunt; nec tantùm vir, in parte quæ oculis ſubjecta erat, ſed etiam femina, *in*

Lib.4.c.13. contra Iul. *ijſdem membris aliquid ſenſit occultius*, inquit Auguſtinus.

Et ut alibi ait, *Adam in motu aperto, Eva in occulto, contra ſuæ voluntatis arbitrium, inobedientia illa membra ſenſerunt.*

Fernel. lib. 1, c. 7. de partib. Feminæ enim in occulto, ad uteri fundum, *geminos teſticulos*, ait Fernelius, *compreſſiores, minores, molliores, & humidiores quàm in maribus, habent.* Hi femineum ſemen coquunt, & aſpectu impudico ac imaginatione Venerea excitati, in uterum cum titillatione, odaxiſmo, & delectatione illud effundunt.

Hac igitur novitate in membris ſuis, rebelli motu & ſenſu voluptatis, intellectâ ad folia ficus cucurrerunt, & partes illas tanquam jam pudendas occultaverunt. *Quid ſibi vult*,

Lib 1.c.16 ad Bonif. ait Auguſtinus, *quòd accepto prohibito cibo, in illa membra aſpectus intenditur? Quæ ibi novitas ignota ſentitur, & ſe compellit adverti, quæ apertione ſignificatur oculorum?* Dicuntur enim mox

Gen. 3. perpetrato peccato, *oculi* eorum fuiſſe *aperti*, hoc eſt *intenti ad intuendum facti*, inquit Auguſtinus. Nam aliàs *nuditatem ſuam quotidie intuebantur, nec confundebantur.* Nihil enim in iſtis membris, exclusâ rebellione, eſt magis pudendum, quàm in ceteris, ut ubique ingeminat Auguſtinus. Tota enim humani corporis interiùs exteriùs fabrica, à ſapientiſſimo artifice cum ſumma arte, admiranda non erubeſcenda proportione, & pulchritudine conſtructa eſt; cur ergo partes illæ conſpectum ſic refugiunt & ſollicitè occultantur, ſi nulla aliunde acceſſit

Lib.4.c.11. contra Iul. turpitudo? *Nihil enim eſt pudendum in operibus Dei, nec in ſexu hominis honeſtas confunditur, ubi Deus, tanquam in excellentiore natura, digniùs operatur.*

Si

Si ergo in brutis membra illa inhonesta non sunt, ideoque ea videre, aut de ijs loqui non erubescimus; cur in animali rationali primùm condito, & excellentiori Dei opificio, si in nullius peccati pœnam hoc factum est, erubescenda erunt? An fortè etiam beati in cælis femoralia habent, quibus nuditatem istam tegant? Certè enim si naturâ suâ membra illa pudenda sunt, ne impudentia tantæ felicitati misceatur, etiam ibi abscondi debent.

Verùm non naturâ, sed peccato pudenda sunt, & ideo nec in Paradiso ante peccatum, nec in cælo, post sanatum omne peccatum velari debent. Ex hac autem naturali membrorum honestate, præter nuditatem honestam, sequitur quoque, nullum de ijs sermonem futurum inhonestum, sed sicut aspicere, ita ea nominare, ac de ijs differere, ac denique maritalem congressum sub oculis aliorum exercere, nihil habiturum præter decus & honestum. Quæ tamen omnia negabant Pelagiani, quia sublato peccato originali, statum innocentiæ cum statu hominis lapsi, contra apertam Scripturam, sed cum Philosophis Gentilium, confundebant; & proinde omnia quæ in hoc statu inhonesta & tegenda putamus, in illo ejusmodi etiam futura existimabant.

Contrà Augustinus, & post eum Theologi Scholastici. *Sine ullo enim tunc timore obscœnitatis, liber sermo ferretur, nec verba essent, quæ vocarentur obscœna.* Et ad Iulianum: *Quare non de bonis quæ laudas liberè loqueris? Quare non est de opere Dei verborum libertas, si ejus permanet intemerata dignitas, nec aliquid ibi egit peccatum, unde potiùs incuteret pudorem, & verborum comprimeret libertatem?* Et cum Iulianus petijsset, ut sibi *verecundæ aures ignoscerent*, reclamans illicò Augustinus: *Quare*, inquit, *confunderis, de Dei operibus disputare? Quare petis, ut ignoscatur tibi? Nonne abs te veniæ postulatio, etiam ipsa est libidinis accusatio?* Lib. 14. c. 23. Civit. Lib. 4. c. 9. 13. 16. contra Iul.

Deinde cum narrasset Iulianus, Apostolum *pro sua honestate genitalia loca directè appellare noluisse*, intra verba ista eum concludens Augustinus: *Nonne his verbis tuis*, ait, *te ipse redarguis? Honestas ergo erat, non appellare directè, quod Deus facere dignatus est rectè? Et quod creare non puduerat ipsum Iudicem, pudebat* 1. Cor. 2.

enunciare

enunciare præconem? Quando iſtud ita eſſet, niſi quæ ille fecerat honeſta condendo, nos feciſſemus inhoneſta peccando?

Quod denique non tantùm adulteri & fornicatores, ſed etiam legittimi conjuges in concubitu maritali licito, tenebras & ſecretum quærant, non ex rei natura, ſed ex peccato factum, ſæpe replicat idem Sanctus Doctor. *Nunc omnes*, ait, *erubeſcunt, quando ad concumbendum ſecreta conquirunt, neque huius operis teſtes audent habere vel filios, quos inde genuerunt.* Addit, Philoſophos Cynicos mirabili impudentia, naturali huic pudori reluctatos, qui *quoniam licitum eſſet cum coniuge, palàm faciendum eſſe cenſebant.* Alibi tamen ait, *id poſtea à Cynicis fieri ceſſatum, pluſq; valuiſſe pudorem, ut erubeſcerent homines hominibus, quàm errorem, ut homines canibus eſſe ſimiles affectarent.*

Lib. 1. c. 22. de nupt. — Lib. 14. c. 20. Civit. — Ibid. c. 18.

Vnde autem tantus etiam in licito concubitu pudor? *Vnde hoc*, inquit, *niſi quia ſic geritur quod decet ex natura, ut etiam quod pudeat, comitetur in pœna?* Vbi igitur nec peccatum, nec peccati pœna; concubitus inter conjuges ſic deceret ex natura, ut palàm celebrari poſſet ſine impudentia Cynica. *Nam in Paradiſo, ſi peccatum non præceſſiſſet, non eſſet quidem ſine utriuſque ſexûs commixtione generatio, ſed eſſet ſine confuſione commixtio. Eſſet quippe in coëundo tranquilla membrorum obedientia, non pudenda carnis concupiſcentia.*

Lib. 2. c. 21 de nupt.

Nec aliunde difficilis eſt apud quoſdam hujus rei fides, niſi quia pudor jam poſt peccatum in naturam verſus, aſſenſum intellectûs impedit. Mens ergo ſupra pudorem iſtum in rei naturam ſe elevet; aut quid fieret in cælo, ſi ibi *nuberent & nuberentur*, cogitet, & fortaſſe credet.

Ex his quæ jam ſparſimus, facilè diſſipantur argumenta quæ initiò congeſſimus. Nam ſtatus puræ naturæ, qualem nobis quidam fingunt, eſt nullus. Si enim ſapientia, bonitas, & juſtitia opificis potuit ſapienter condere primum hominem cum rebelli & dominante concupiſcentia, vana ſunt & inania quæcumque S. Auguſtinus contra Iulianum diſſerit. Admiſſo deinde tali ſtatu, rebellio & dominatus concupiſcentię contra rationem, non eſſet turpis, & ab Auctore Deo, non à peccato eſſet. Vnde nec ulla membra pro inhoneſtis & obſcœnis habere

Lib. 4. c. 16. contra Iul.

habere oporteret. Vt meritò Augustinus Iuliano statûs puræ naturæ acerrimo defensori, & *membra illa fuisse priùs* (ante peccatum.) *honesta confitenti*, dixerit: *Non enim aliud posses, nisi blasphemâ opinione sentire.* Nam hoc esset, Deum rebellis concupiscentiæ, & inhonestorum membrorum conditorem facere.

ARTICVLVS XIII.

Cur potiùs genitalibus, quàm ceteris membris pudor & velamen additum sit.

VNiversæ etiam Barbaræ nationes, quæ etsi reliquò corpore nudo; perizomatis tamē ex gossipio, arborum corticibus, vulpinis caudis &c. partes inhonestas obvelant. *Ex hoc omnes gentes*, ait Augustinus, *quia ab illa* primorum parentum *stirpe procreatæ sunt, usque adeò tenent insitum, pudenda velare, ut quidam Barbari illas corporis partes nec balneis nudas habeant, sed cum earum tegumentis lavant.* Et de Gymnosophistis addens: *Per opacas quoque Indiæ solitudines, cùm quidam nudi philosophentur, unde Gymnosophistæ nominantur; adhibent tamen genitalibus tegumenta, quibus per cetera membrorum carent.* Lib. 14. c. 17. Civit.

Veluti tamen athletæ penitus nudi olim in palæstris luctabantur, & hodie pauci quidam, sed impudentiâ præcipui, in juventute nostra natatores, per ripas fluminum discurrentes, ne quidem manu verenda occulunt; ita nil vetat, quasdam adeo Barbaras nationes in Orbe inveniri (& Hollandorum Historiæ dicunt) quæ perpetuò frontem adversus pudorem illum naturalem obdurent, & instar pecudum, expositis genitalibus oberrent. Quandoquè enim consuetudo reluctantem naturam vincit.

Sed unde potiùs illorum membrorum, quàm aliorum (quibus etiam peccamus) tantus pudor nobis innatus? Si quis enim manu, ore, aut linguâ nefanda patraverit, an ideo pudebit manum suam aspicere, & ne videat, chirothecâ eam induet?

Iulianus & Pelagiani, qui censebant nullo peccato membra

 genitalia

genitalia esse dehonestata, & à Deo sic olim in primis parentibus condita, ideoque negabant inhonesta; comparabant ea ceteris membris, ut ventri, clunibus, femoribus &c. quæ etiam contegere solemus. *Sic enim nostra membra sunt formata*, ait Iulianus, *ut alia verecundiâ, alia libertate gauderent.*

S. August. lib. 4. c. 16. contra Iul.

Sed per Historiam Genesis eum premit & reprimit Augustinus. Si enim non major inhonestas in genitalibus, quàm in alijs membris, quæ verecundia quædam tegit, non libertas ostendit; cur primi parentes, eo specialiter aspectu confusi erubuerunt, & folijs ficulneis obtexerunt? Deinde si sic formata sunt, ut ab hominibus tegerentur, cur ante peccatum non texerunt, & nuditatem suam agnoverunt? An fortasse innocentia illa erat impudens? Atqui *duas simul habitantes*, ait Augustinus, *quarum altera est optima, altera est pessima, velut inter se convenientes atque concordes, innocentiam scilicet & impudentiam, nullus pictor pingere, nullus Poëta canere auderet.*

Lib. 5. c. 2. contra Iul.

Verùm non impudentiam, sed inscitiam in causa fuisse, cur se non tegerent respondet Iulianus. *Nam ad solertiæ humanæ operam, ut se tegerent*, ait, *pertinebat, quæ nondum in illis erat.* Quod meritò deridet Augustinus. Inde enim *fit consequens*, inquit, *ut ante peccatum inertes, peccato autem factos credas esse solertes.* Nam illicò post peccatum, *consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*; quasi jam primùm solertiam & artem consuendi adepti, si antea putaverint partes illas debere tegi. Cur enim non texissent, si artem consuendi folia, aut quocumque alio tegumento velandi habuissent? Fuisse autem tam stupidos & infantes, ut hoc facere nescirent, stupidum & stultum est existimare.

Gen. 3.

Itaque certissimò ex Scriptura colligitur, & pudoris, & pudenda tegendi non aliam causam, quàm peccatum fuisse; & verissimè Iuliano Augustinum dixisse, *De illa confusione primorum hominum non potes invenire, quid dicas.*

Lib. 5. c. 8. contra Iul.

Sed multa alia membra à nobis teguntur, etiamsi non ea ex peccato erubescamus, inquit Iulianus. Nec tantùm, ut à frigore & injurijs aëris ea defendamus, sed tanquam injucunda aspectu; sicut locus per quem alvi fæces egerimus. Vnde

Balbus,

Balbus (cujus auctoritate se fulcit Iulianus) apud Ciceronem dicit, *in corpore nostro loca digestionis remota fuisse à sensibus.* Quod verum, inquit Augustinus, *quia sensus nostros ea quæ digerimus, non alliciunt, sed offendunt. Propterea pars qua egeruntur, naturaliter alijs partibus altrinsecus prominentibus occultatur.* Cic. lib. 2. de nat. Deor. Aug. ibid.

Verùm licet pars ista infimæ sedis, velut inamœna, propter sordes quæ per eam transeunt, in vallem recondatur; *alia sunt*, reponit Augustinus, *quæ horrorem ingerunt sensibus, quòd deformia sint; alia quæ pudorem mentibus, etiamsi formosa sint. Quia illa offendunt delectationem, commovent autem ista libidinem, vel libidine commoventur.* Lib. 4. c. 13. contra Iul.

Breviter igitur, aliâ de causâ genitalia, & aliâ partes quædam aliæ teguntur. Proprium & peculiare genitalibus est, esse inhonesta, ac pudenda, & ideo tegenda; quia motus eorum, perinde atque ipsa concupiscentia quâ commoventur, ex peccato effrenis & contra rationem contumax factus est. Inordinatum enim & turpe est in anima rationali, tales motus dominæ rationi non subesse. Ratio quippe naturalis dictat, deberi imperium in concupiscentiæ, & in istos, quos ipsa in genitalibus excitat, motus. Vnde indignatur, & inobedientiæ illorum eam pudet, & ipsa membra tanquam pudenda abscondit, in quibus illa inobedientia exercetur. Nec tantùm tempore illo quo fervet rebellio, sed etiam quando resêdit. Præsertim, quia breves dare solet inducias. Libido enim pro cujusque hominis complexione, *nunc remissioribus, nunc concitatioribus motibus instigare non cessat*, inquit Augustinus. Sic Princeps, ubi leges & imperia ejus à rebellibus subditis contemnuntur, irascitur non tantùm rebellioni, sed omnibus etiam instrumentis quibus rebellio uti solet; nec indignatio cessat, etiam intervallo temporis, quo pax & tranquillitas redijt. Lib. 3. c. 16. contra Iul.

Hic autem instinctus naturæ rationalis, quasi dolentis & erubescentis se dejectam imperio, per omnes nationes, etiam quæ de lapsu primi hominis nihil sciunt, transit: comparatque eum Augustinus cum instinctu naturali, quo membra ejusdē corporis pro se invicem sunt sollicita. *Contributum est divinitùs*, inquit, *sensui naturali, ut pro invicem sollicita sint membra, & quod dehone-* Lib. 4. c. 16. contra Iul.

dehonestavit concupiscentia, contegat verecundia. Et S. Thomas, ubi Apostolus ait, Deum *inhonestis* membris *abundantiorem tribuere honorem*, vestiendo & tegendo illa curiosiùs quàm cetera; explicat Deum id non aliter facere, quàm *ex quodam divino instinctu; secundum illud Iobi: Aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.* Et ipse Augustinus iterum: *Honestas ergo adhibetur inhonestis, cùm rationalis naturæ sensu ipso verecundante velantur.* Sensus enim iste, assensus est & instinctus naturalis rationis; tam occultus nobis, quàm innumeri alij similes, qui sentiuntur faciliùs, quàm explicantur. Huic tamen obscuritati faculam petere potes à Cajetano 1. p. q. 82. a. 4. Non enim aliud esse videntur, quàm veluti scintillæ quædam à naturali lumine intellectûs emicantes, quas Deus etiam suscitat peculiari illâ providentiâ, qua naturam hominis intellectualem gubernat. *Hoc enim pudoris genus*, ait Augustinus, *hæc erubescendi necessitas certè cum omni homine nascitur, & ipsis quodammodo naturæ legibus imperatur.*

1. Cor. 12.

Iob. 33.

Ibid.

Lib. 1. c. 16. ad Bonif.

Non tamen sic nascitur, quasi pueri stàtim illam erubescendi necessitatem intelligant; sed ubi ratio ex illo primæ ætatis somno evigilaverit. Nam lex naturæ quæ eam imperat, per rationem, debiti sibi dominatûs dispendia occulto instinctu quasi sentientem, debet cognosci.

In Adamo & Eva hunc sensum faciliùs explicamus: quia utrumque statum experti erant, ex quo, & in quem deciderant; nobis verò loco experientiæ, datus est à Deo consentaneus naturæ lapsæ instinctus, quo ratio (quæ naturaliter in homine principatum amat) concupiscentiæ & genitalium inobedientiam aversatur. Pulchrè Augustinus: *Animam rationalem naturali verecundia nunc pudet, quòd in carne, in cuius servitutem jus potestatis accepit, nescio qua infirmitate efficere non potest, ut se nolente non moveantur membra, & se volente moveantur. Quæ propter hoc in quovis casto, meritò appellantur pudenda; quòd adversus dominam mentem, quasi suæ sint potestatis, sicut libitum est, excitantur: idq; solum juris in his habent frena virtutis, ut ad immundas & illicitas corruptiones ea pervenire non sinant.*

Lib. 2. c. 22 de pecc. merit.

Vnde patet ratio, cur, ut initiò objectum fuit, potiùs hæc membra,

membra, quàm manum, quâ etiam nefanda interdum patrantur, occultemus. Nam manui, ut obnoxio mancipio, voluntas imperat, & quod manus patrat, voluntas fieri mandat; estque causa ejus magis quàm ipsa manus. Vnde sibi imputet, & si pudendum est, sui potiùs quàm manûs, pudere eam debet. Partes verò obscœnæ sunt instar animalculi distincti, quod homines adhærens, ut ex Aristotele suprà dicebamus, suis quasi legibus, & motibus proprijs vivit, nec curat imperium dominæ rationis, quæ in homine præsidet & regit.

Verùm suis verbis hoc dicat Augustinus. Quærens enim, quid causæ sit, *Cur iræ aliarumq; affectionum opera in quibusque dictis atque factis, non sic abscondit verecundia, ut opera libidinis quæ fiunt genitalibus:* Respondet, *Quia in ceteris, membra corporis non ipsæ affectiones, sed cum eis consenserit, voluntas movet, quæ in usu earum omnino dominatur. Nam quisquis verbum emittit iratus, vel etiam quenquam percutit, non posset hoc facere, nisi lingua & manus, iubente quodammodo voluntate moverentur; quæ membra etiam cùm ira nulla est, moventur eâdem voluntate. At verò genitales corporis partes ita libido suo juri quodammodo mancipavit, ut moveri non valeant, si ipsa defuerit, & nisi ipsa vel ultrò, vel excitata surrexerit.* Lib. 14. c. 19. Civit.

Vno igitur verbo, censet Augustinus non adeò turpem esse motum, aut manum irati ferientis, quàm genitale & commotionem genitalis; quia voluntas potiùs quàm passio manum illam movet; genitale verò passioni solùm obedit, surdùm ad imperia voluntatis. Sed quid si lingua, aut manus interdum mentem præcurrat, & feriat verbo aut verbere antequam voluntas imperet?

Resp. motus illos membrorum externos à vigilantibus, vix sine voluntatis expresso, licet tubulento imperio exerceri. Si tamen interdum aliter, & evolant ante expressum voluntatis imperium; ut motus primo primi solent; mox tamen eos voluntas ad obedientiam revocat, ut voluntati obnoxij & subditi simpliciter dici possint; nec inde ipsi aut membra quibus exercentur, insigni aliquâ infamiâ notari debent, ob quam ea oporteat instar pudendorum obvelare.

Hoc quoque obscœnitatem genitalis membri auget, quòd

Venereæ libidinis instrumentum; quæ inter omnes libidinis
Lib. 4. c. 5. contra Iul. species *præ ceteris turpis est*, inquit Augustinus: *cui nisi resistatur, horrenda immunda committit.*

Deinde voluptates illæ tactûs, infimæ sunt inter sensibiles, & maximè bestiales ac inimicæ rationi; quam in actu Venereo, teste S. Augustino & Cicerone, sic voluptas illa totam demergit, & in lutum suum sepelit, ut nihil homine dignum cogitare valeat, sed in brutum quodammodo transformet.

Lib. 14. c. 16. Civit. Sed meliùs & explicatiùs hoc iterum dicet Augustinus: *Hæc libido sibi non solum totum corpus, nec solùm extrinsecùs, verùm etiam intrinsecùs vendicat, totumq; commovet hominem, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto; ut ea voluptas sequatur, qua maior in corporis voluptatibus nulla est: ita ut momento ipso temporis quo ad ejus pervenitur extremum, penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruatur.* Res profectò fœda, & nisi posteritatis necessitas excusaret, ab homine longissimè fugienda, ut non in uno loco Augustinus docet.

1. Cor. 6. Vnde Apostolus, *qui fornicatur*, inquit, *in corpus suum peccat*, quia nempe peccato illo, humanæ figuræ & temperiei corpus contumeliâ afficit, dum illud in brutum quodammodo deformat. Sicut enim corpus bruti animam ejus irrationalē in carnem suam submergit; ita etiam fornicatoris corpus animam rationalē, dum sine ratione mentem ita deijcit, & quasi amentem facit. Vnde Hippocrates congressum Venereum μικρὴν ἐπιληψίαν, *parvam epilepsiam*, seu morbum caducum appellabat.

Hinc Deus, ut istam fœditatem ab innocentiæ statu propulsaret: *Cum fecit Adam*, ait S. Anselmus, *fecit in eo naturam propagandi, quam subjecit eius potestati, ut ea uteretur pro sua voluntate, quamdiu ille vellet subditus esse Deo, non ut illa uteretur bestiali vel irrationali voluptate, sed humana & rationali voluntate.*
S. Ansel. c. 10. de concept. virg.

Tertium hoc ad infamiam accedit: quòd peccatum originis, exitialis illa humani generis labes, illo membro in posteros propagetur. Ideo enim *ibi succinxit se Adam folijs inutilibus*, ait S. Ambrosius, *ubi futuræ generationis, non fructum futurum, sed quædam peccata signaret.* Et ei acclamans, ac Iulianum inclamans Augustinus: *Habesne ad ista quid dicas? Ecce unde illa confusio,*
Lib. 2. c. 6. contra Iul.

fusio, ecce unde contextio & succinctio foliorum. Ecce unde in posteris originale peccatum. Et breviſſimè idem Chryſoſtomus: *Folijs ficus erant operti, tegentes speciem peccati.* Hinc ergo pœna peccati originalis, ſive concupiſcentię adverſus rationem rebellio in eo membro maximè apparere debuit. Bellè iterum Auguſtinus: *Pudet huius libidinis humanam sine ulla dubitatione naturam, & meritò pudet. In eius quippe inobedientia, qua genitalia corporis membra solis suis motibus subdidit, & potestati voluntatis eripuit, satis ostenditur, quid sit hominis illius primæ inobedientiæ retributum. Quod in ea parte maximè oportuit apparere, qua generatur ipsa natura, quæ illo primo & magno in deterius est mutata peccato.* Lib. 14. c. 20. Civit.

Denique membrum illud turpe & velandum eſt, non ſolùm quia effrenitas ejus ex peccato originali venit, & peccatum illud ad poſteros traijcit; ſed etiam quia libidinem aliorum movet, & ad actualia libidinis peccata excitat. Hoc etiam ſuprà, ſæpè dixit Auguſtinus. Lib. 4. c. 12. contra Iul. &c.

Et hac de cauſa non tantùm membrum ipſum genitale, quod à ſe infame eſt, ſed partes etiam vicinæ quæ ab ipſa ejus vicinia quodammodo infamantur, contegi debent. Centrum enim, ut ſic dicam, turpitudinis in ipſo genitali eſt; ſed circumferentia ſurſum uſque ad umbilicum, deorſum ad genua protendi videtur. Omnes enim corporis partes eâ circumferentiâ comprehenſas homines, & præſertim feminæ, propter alienam libidinem vitandam, ſtudiosè velare ſolent. Statim enim atque femur ſupra genua, aut venter infra umbilicum incipit nudari, homo alterius ſexûs, ad partes genitales & turpitudinis centrum, obſcœnâ & præcipiti imaginatione ſolet excurrere.

Vnde facilè jam ſolvitur argumentum objicientium Auguſtino: quòd non tantùm partes genitales in quibus ſolis eſt effrenis ille libidinis motus, ſed etiam femora ac venter aliæque conterminæ partes velentur.

Nam turpitudo ipſa membri genitalis eſt hujus velaminis cauſa; quoniam obſcœnitate ſuâ vicinas quoque partes quodammodo aſpergit. Nam vicinarum partium aſpectus Venerem eodem ferè modo excitat, quo genitalium aſpectus; unde

Sanch. lib. 9 d. 46. n. 22. Matri. unde etiam Casuistæ par in utroque peccatum constituunt. Aspectus enim partium propinquarum, ut antè dixi, ad genitalia ipsa rapit aut abducit infirmi hominis cogitationem.

Nudatio verò partium remotiorum, ut pectoris, dorsi, crurum, aut lacertorum, non tantam indecentiam habet, nec perinde alterius sexûs libidinem movet. Mammillarum tamen nudarum ostentatio in puellis, per Magistratus Ecclesiasticos & seculares meritò reprimi deberet. Multi enim adolescentes, præsertim initiò & antequam consuetudo eos duraverit, scandalum ex infirmitate patiuntur, & exardescunt in concupiscentiam putridæ illius & fucatæ carnis.

Sat multos fomites concupiscentia cum qua nascimur, nobis suggerit, sine externis istis illecebris.

ARTICVLVS XIV.

Qua ratione fœtus in utero conformetur.

Postquam viri & feminæ semina in utero confusa & permixta fuerint, calore & occultis facultatibus uteri incipiunt in unam massam fermentari & coagulari, & ne diffluant, membranâ quadam involui. Suscitatur quoque vis in seminibus latens, ut opus conformationis incipiat; quam uteri actionem Medici propriè conceptionem vocant. *Neque enim seminis attractio, neque retentio, conceptio est*, inquit doctissimus Fernelius; *tametsi id ratio nominis videtur indicare.* Quando enim semina biduo aut triduo retenta effluunt, non dicitur conceptio facta, nec ante septimum diem, inquit Aristoteles, dicuntur aborsus, sive irriti conceptus, sed effluxiones.

Fernel. lib. 7. c. 8. de hom. procreat.

Est ergo conceptio, ait Fernelius, *propria & peculiaris uteri actio, qua seminis potestas exsuscitatur, & insitum sibi munus reipsa obit & exequitur.* Inesse verò utero vim peculiarem ad miscenda & excitanda utriusque parentis semina, inde liquet; quia si in aliam corporis capacitatem eodem calore præditam injiciantur, computrescent, nec ad conceptionem pervenient. Vnde stultum & falsissimũ est, quod jactant quidam Chymici, se per

seminum

feminum, imò aliarum materiarum commixtionem, fornacum suarum tepore, in alembico posse puellum concipere, formare, & generare. Donec enim faciant, & Chymicum istum pusionē nobis ostendant, chymericum putamus. Theologi tamen nostri aliter usurpant conceptionem, dum disputant, an Christus, aut Virgo mater concepta fuerit cum peccato originis. Nam conceptio ipsis idem est, ac animatio humani corporis, quæ est finis conceptionis, & potiùs generatio, quàm conceptio proprij apud Medicos nominis.

In conceptione hac Medica excitatur σπινθηρισμὸς, sive scintilla illa admirabilis, delitescens in spiritibus seminis, ut se per materiam crassiorem diffundat, eam inflet, & in membra sua distinguere incipiat. Res prorsus stupenda, quomodo virtus creata, tot membra tam affabrè formare, tam appositè inter se conjungere, in venas, arterias, nervos tanta arte perforare, & universa accommodatissimè ad usum possit fabricare. Vt verissimè Sapiens dixerit, nos *Ignorare, qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis*. Et Galenus: *Invenire facultatem quæ talia efficiat, humani ingenij non est.* Eccle. 11. Galen. lib. 15. de usu. part.

Vnde subtilitas Scoti nullam aliam causam hujus admirandi opificij, quàm Deum invenire potuit. De qua re Lib. 1. diffusè disputavimus. Et diximus, vim creatam formatricem inesse semini, quæ per instinctum à Deo sibi datum, ad omnium ingeniorum stuporem, ea sub Deo operatur. Et Deum ideo magis admirandum esse, qui non tantùm manu sua solus possit talia facere, sed infimis etiam creaturis virtutem coëfficiendi imprimere. Non oportet igitur causam secundam efficientem hîc negare. Nam apertè Aristoteles ait: *Principium & efficiens rei quæ gignitur, semen est*. Et egregiè Tertullianus: *Omnem hominis in utero serendi, struendi, fingendi paraturam aliqua utique potestas divinæ voluntatis ministra modulatur.* Arist. lib. 1. c. 1 de partib. Tertull. c. 37. de anim.

Licet autem S. Augustinus quandoque soli Deo videatur hanc membrorum paraturam tribuere, tamen alibi explicat se loqui de Deo *creatore & conditore*. Creatrices verò aut conditrices negat esse causas creatas, licet sub imperio & manu Dei fabricent etiam & moliantur. *Si enim*, inquit, *urbem* Lib. 12. c. 25 Civit.

Romam, & Alexandriam non fabros & architectos, sed Reges quorum voluntate, consilio, & imperio fabricata sunt, illam Romulum, istam Alexandrum habuisse dicimus conditores; quanto potiùs non nisi Deum debemus conditorem dicere naturarum: qui neque ex ea materia facit aliquid quam ipse non fecerit, nec operarios habet, nisi quos ipse creaverit; & si potentiam suam, ut ita dicam, fabricatoriam rebus subtrahat, ita non erunt, sicut antequam fierent, non fuerunt.

Propter ergo illam principalem & essentialem dependentiam omnis creati esse à Deo, dicitur solus conditor & creator omnium rerum, SS. Patrum phrasi. Aliàs etiam apertè ait, „ *vim mirabilem seminum, & mirabiliorem quâ efficiuntur* & *semina*, „ *inditam corporibus humanis, & quodammodo intextam.* Ac deinde, „ Deum *facere, ut numeros suos explicent semina, & à quibusdam latentibus atque invisibilibus involucris, in formas visibiles hujus quod aspicimus decoris evolvant.* (Lib. 22. c. 24 Civit.)

Et S. Hieronymus elegantissimè. *De acino vinacij disseramus,* inquit ad Io. Ierosolymitanum. *Granum parvum est, ita ut vix duobus digitulis teneri possit. Vbi sunt radices? Vbi radicum, & trunci, & propaginum tortuosa perplexio? Vbi pampinorum umbracula, & uvarum pulchritudo, futura vina parturiens? Aridum est quod tenetur, & penè vix cernitur. Sed in sicco illo grano, potentiâ Dei, & occultâ ratione sementis (*ecce, ut præter Dei potentiam, occulta ratio conformatrix in semine vitis*) spumantia vina fundentur.* (Cap. 9. contra Io. Ierosoly.)

Ergo in seminibus agnoscunt causas secundas efficientes, quæ numeros quos virtute continent, in ordinatissimam illam membrorum arboris, aut animalis paraturam & suppellectilem explicant. Vnde alibi Augustinus: *Alius est rerum modus, quo illa herba sic germinat &c. Horum modorum rationes, non tantùm in Deo sunt, sed ab illo etiam rebus creatis inditæ atque concretæ.* (Lib. 10. c. 17 de Genes.)

Virtus ergo conformatrix semini concreta, statim atque semina utriusque sexûs fermentata & contemperata sunt, opus suum aggreditur. Et quia semen partibus heterogeneis constat, quarum aliquæ ossibus, aliæ nervis &c. fabricandis sunt magis idoneæ; ideo ab invicem eas separat, & unamquamque ineffabili solertiâ, suo loco disponit & ordinat.

Hinc Fernelius & multi Medicorum existimant semen ex

omnibus

omnibus membris decîdi, & unamquamque ejus guttulam, à parte unde deciditur, cum imagine illius partis ad teſtes defluere, ut ibi reſidua ejus cruditas percoquatur. Nam propter ideam ſeu imaginem, quam ab unaquaque parte corporis decepſit, videtur, poſtquam actione uteri fermentatum fuerit, propriâ quaſi ſponte in varias particulas diſcedere, ut ſingula locum ſibi competentem in ſtructura novi animalis occupent. Fallor, aut hoc me docuit S. Auguſtinus: *Semen in matre*, ait, *per certos numeros temporum, in locorum numerum coaptatur, ut ſuas regiones quæque membra occupent: & ſi modum parilitatis ſervaverint, luce coloris adiunctâ, naſcitur corpus quod formoſum vocatur.* Lib. de vera relig. c. 40.

Simile quid propemodum in magnete cernimus; qui vertices ſuos ita ſponte ordinat, ut unus ad Septentrionem, alter ad Auſtrum ſpectet.

Sed non ideo neceſſe eſt fingere ſemen ab omnibus partibus defluere. Quomodo enim parentes qui tibiâ unâ, aut utraque carent, prolem bipedem generarent; quomodo Iudæus apella filium præputiatum, ſi ſemen pedis, aut præputij filij, à pede, aut præputio parentis debet neceſſariò decidi?

Hinc Ariſtoteles ſententiam iſtam, quæ ſemen ab omnibus partibus defluere dicit, longiſſimè refellit. Nam aliàs, inquit, ſemen etiam arboris à radice, à trunco, à ramis omnibus decîdi oporteret; cùm tamen novella arbuſcula eundem numerum ramorum, quem arbor mater habuit minimè obſervet. Deinde à fructibus arboris matris nihil deciditur, ait; & nihilominùs fructus arboris filiæ, ſimiles ſunt fructibus maternis. Ariſt. lib. 1. c. 18. de generat. animal.

Non eſſe verò neceſſe, ut ſemen arboris, ideam futuri fructûs à fructu matris accipiat, inde evidenter patet; quia ſurculus arboris (etiam quæ nunquam fructus ullos tulerit) arbori alterius ſpeciei inſitus, fructus tamen arboris ſuæ ſpeciei conformare novit.

Quod ergo S. Auguſtus narrat: *Fundanum Carthaginis Rhetorem, cum ipſe ex accidenti vitio luſcus eſſet, luſcum filium procreaſſe,* miraculi inſtar id fuit, & ab imaginatrice fortaſſe matris; non quia ſemen oculi in filio, ab oculo parentis proficiſci debuerit. Lib. 6. c. 6. contra Iul.

 Aliàs

Aliàs omnes lusci, aut exoculati filios oculis orbos gignerent.

Lib. de vera Relig. c. 40. Quòd verò idem Augustinus ait, semen *sive convenientiâ duorum corporum* (ut in concubitu) *sive tali aliquo phantasmate* (ut in pollutione) *commotum, per genitales vias ab ipso vertice defluere in infima voluptate*; à veteribus quibusdam Medicis accepit, & præsertim Pythagorâ; qui semen σταγόνα ἐγκεφάλου *stillam cerebri* appellabant. Quia enim semen albedine cerebri colorem refert, putaverunt totum inde defluere.

Sed certum jam est, materiam ejus ex hepate & corde per venas & arterias seminales descendere, & ex sanguine & spiritu à testibus in illum alborem decoqui. Docti tamen Medici, Andr. Laurent. lib. 8. q. 4. Anat. inter quos Andr. Laurentius, *spiritus aëreos tenuissimos, pernicitate veloces, per universum corpus oberrantes, ob eam, quam cum insitis habent, familiaritatem, singularum partium ideam præ se ferentes, & vim earum formatricem deferentes, ab omni corpore ad testes influere* existimant. Sed profectò, si hoc verum, sequitur iterum, à parentibus membro aliquo truncatis mancos semper fœtus generari. Spiritus enim per corpus oberrans, ideam & vim formatricem oculi ad testes deferre non potest, si parens oculum nullum habeat.

Deinde, unde, quæso, spiritum & ideam membranarum secundinarum semen acccipit; quas tamen, non minùs quàm partes fœtûs, vis conformatrix ad involuendum fœtum, fabricat? Cùm enim nec in patre, nec in matre, ante inchoatam generationem, sint ullæ secundinæ, istæ non possunt suos spiritus aut sui ideam mittere ad testes.

Tertiò, quis credat, radices, truncum, tot ramos, & ingentia quercûs unius brachia, & innumera quibus comitur folia, per tam astrictam ligni duritiem, ad minimum glandis germen, spiritus & ideas omnium transmittere, ut inde nova quercus possit conformari? Denique vias & canales in animalibus signare deberent, quibus spiritus illi confluerent in testes. Non enim aliæ viæ apparent, nisi venæ & arteriæ seminales, quæ materiam seminis, id est, sanguinem & spiritum vitalem, ad testium officinam vehunt.

Verius igitur est, testes quasi compendium quoddam totius

totius animalis esse, & virtutem habere alterandi seminis pro omnibus partibus fabricandis; ibique semen *totius animalis latentes numeros accipere*, ut eleganter loquitur Augustinus. Lib. de vera relig. c. 40.

Sic etiam glans compendium est universæ quercûs, totamque tam vasti corporis ramorum supellectilem, virtute in se continet, & vim omnium conformatricem semini minimo, quod intra se complectitur & concoquit, imprimit. Vt proinde, veluti hepar pro alendis omnibus partibus, sanguinem coquit; cor omnibus vegetandis, spiritum vitalem format; cerebrumque pro omnibus movendis & sensificandis, spiritum animalem aptat; ita testes, pro omnibus partibus fœtûs conformandis, semen cum virtute sua conformatrice (sive unica ea sit, sive dispertita in plures singulorum membrorum artifices) insitâ sibi facultate excoquunt. Mira profectò & ineffabilis hæc testium potentia, qua virtutem tam admirabilem, ingeniosam, & omnium ingeniorum acies ludibrio quodam eludentem, semini imprimit.

Quod obstupescens, & Philosophorum ac Medicorum acumina irridens Chrysostomus: *Semen illud iactum, unde conceptus es*, inquit, *quomodo in oculos, quomodo in aures, quomodo in manus, quomodo in cor, quomodo in tot ac tam varia compositum & figuratum est? An non mille sunt in corpore discrimina schematum, magnitudinis, qualitatum, situum, virtutum, harmoniarum? Nervi, & venæ, & carnes, & ossa, & pelliculæ, & arteriæ, & cartilagines, & quæcumque alia istis plura, quæ Medici studiosè rimantur, quæ naturam nostram continent, idque ab illo unico semine nata?* Chrys. hom. 7. in 2. Thessal. Videtur ergo totalis forma seminis composita esse ex pluribus formis heterogeneis, quarum una, per qualitates instrumentales sibi accommodatas oculum, altera aurem, alia manum &c. conformat. Hoc enim tantùm, confusè & generaliter de re ista admiranda, dici potest; cetera abditissima sunt in naturæ & divinæ sapientiæ arcanis. Ac sanè pleraque naturæ opera etiam talia sunt, si quis non in superficie tantùm, sed ad fundum usque inspicere velit.

ARTICVLVS XV.

An unum membrum citiùs altero conformari incipiat,

AMbigunt quoque Philoſophi ac Medici, an vis conformatrix omnium ſimul membrorum conformationem inchoët, an ab una parte, ut retia conficiuntur, ad ceteras ſucceſſivè & catenatim procedat. Orpheus enim canit, inquit Ariſtoteles, ὁμοίως γίγνεσθαι τὸ ζῶον τῇ τοῦ δικτύου πλοκῇ *animal gignitur, ſicuti contexitur rete.* Vnde à corde inchoari conformationem Empedocli credidit Ariſtoteles; quia rudi tunc adhuc Anatomiâ, *cor principium venarum, & primariam officinam ſanguinis eſſe* putavit.

Ariſt. lib. 2. c. 1. de partib.

Hinc Galenus, refutato Ariſtotele, cùm ab hepate potiùs oriri venas, & inde ſanguinem fluere exiſtimaret, hepar primum conformari dixit. Et huic opinioni *omnes ferè Medici adhærent*, inquit Valleſius.

Hippocra. lib. 1. de diæt.

Verùm alijs & nobis longè magis placet ſententia Stoicorũ & divini ſenis: *Omnes partes ſimul delineari & augeri, non alias priùs, aliàs poſteriùs.* Vis enim illa plaſtica, per univerſam utriuſque ſeminis maſſam, vectore ſpiritu diffuſa, ſtatim opus univerſum, cum admirabili omnium futurarum partium proportione aggreditur. Ac primùm ne maſſa diffluat, membranâ illicò circundat; deinde verſus centrum converſa, tres bullas pellucidas, pro totidem principalibus partibus, cerebro, corde, hepate, excitat; & ſimul nervorum, venarum, arteriarum, & breviter omnium viſcerum & partium prima ſtamina & lineamenta ducit.

Simul quoque vaſa umbilicalia formantur (ſive vena una & arteriæ duę) quibus embryo ſanguinem matris per umbilicum ſugere debet. Sed ne nimis citò affluens ſanguis inceptum opus interturbet, & futuri hominis texturam in molam confundat; non attrahitur maternus ſanguis, niſi ubi partes ſpermaticæ, & quidquid ex ſpermate utriuſque parentis contexitur, fermè ſit conformatum. Nam ſæpe, per abortum embryo

embryo totus femineus expellitur, qui in aquam frigidam mersus, & condensatus, omnium spermaticarum partium rudem effigiem exhibet. Sanguis verò deinde adducitur, ut sanguineæ partes inde coagulentur, & nervorum ac filamentorum spatia carne repleantur.

Veruntamen licet omnes partes simul inchoëntur, non tamen simul omnes absolvuntur, sed prout necessitas, aut materiæ oportunitas unam præ alterâ maturari jusserit. Vnde *ungues, pili, cornua, rostra & calcaria avium, ac alia eiusmodi quæ ex superfluo alimenti gignuntur*, inquit Aristoteles, posteriùs, & ubi animal nutriri cœpit, conformari tantùm incipiunt. Arist. lib. 2. c. 6. de generat. anim.

Hæc autem de partium omnium ex primo semine simultaneâ conformatione, veterum Stoicorum, & recentiorum Medicorum certior, & experimentis magis probata doctrina est. De qua proinde nimis timidè noster Lipsius: *Stoicos nostros*, inquit, *quis, in re ista, adiuvat? Nescio, & vereor ut inspectio & experimenta damnent*. Imò verò Vir Eruditissime, embryonum abortivorum inspectio, & neotericorum Medicorum experimenta non damnant, sed adjuvant validissimè. Ex quibus etiã intelligitur, quàm infirmiter Aristoteles & Galenus conjectent, structuram fœtûs à corde, vel hepate inchoari; quasi fœtus in prima illa sui conformatione, officinâ sanguinis indigeat: cùm sanguis tunc nullus adhuc operi intertexi debeat, nec affluere eò possit, nisi postquam vena & arteriæ umbilicales fuerint constructæ, & venæ ac arterijs uteri materni applicitæ. I. Lips. lib. 3. diss. 6. Physiol.

Hoc tamen Aristoteli & Galeno dandum existimo. Citiùs quàm recentiores putent, cor & hepar, ac ante ingressum animæ rationalis, ex sanguine conformari. Nam principalibus istis partibus & organis nobilis illa anima videtur indigere, & eas præsupponere, ut valeat informare suum corpus. Deinde, ut Galenus & omnes fatentur, virtus conformatrix statim in principio operis, venam & arterias umbilicales orditur, & quantum potest, detexere properat. Dubium autem non est, quin mox ubi vasa ista absoluta sunt, sanguinem matris sugant. Ex sanguine autem isto primùm omnium hepar & cor coagulari,

inter-

inter omnes constat. Antea verò in embryone purè semineo, venæ, arteriæ, ligamenta, fibræ illorum viscerum tantùm inerant, tanquam stamina ex parte seminis glutinosâ contexta, quorum vacua spatia affluxu deinde sanguinis replentur, ut universum hepatis, & cordis parenchyma, ex omnibus semineis fibris, & sanguineis partibus simul concrescat. Vnde in foetu quodam quadraginta dierum, Fernelius *hepar rubrum, amplum, & recèns concreto sanguini persimile*, se advertisse ait; licet cetera *omnia alba, fibrosa, & seminis æmula, nullo carnis, aut sanguinis rubore perfusa essent*. Igitur existimo, ante adventum animæ rationalis, ac sub anima sensitiva viali præcedente, embryonem excordem non esse; velut non est in brutis, quando ultima anima sensitiva vegetativæ succedit.

Fernel. lib. 7. c. 10. Physiol.

Ante verò affluxum sanguinis, non alitur in utero semineus embryo, si Laurentio & quibusdam Medicis credimus (aut certè, ut Fieno nostro, & nobis videtur probabilius) alitur ex semine, cui innatat, & præcipuè materno, quod mole virile semen vincit, etsi calore & energiâ vincatur.

Crescit quippe semineus embryo; ergo nutritur. Nam magnitudo ejus prima hordei molem non excedit; & tamen Laurentius sæpe se observasse narrat, *fœtum quadraginta dierum, longitudinem digiti auricularis excessisse*.

Tunc autem fœtus ferè adhuc totus semineus est, quantum judicio oculorum potest intelligi, & Hippocrates etiam docet; qui primam & semineam structuram (quanquam sanguinis aliquid intertextum esse, ante hoc tempus, ad hepatis & cordis, ut antè dixi, fabricam existimem) in masculo intra trigesimum tantùm diem, in femella intra secundum & quadragesimum vult absolvi. Quia enim femina viro frigidior, lentiùs etiam conformatio ejus procedit; vi illâ architectrice virilis seminis laborante, & ferè, ut sic dicam, suffocatâ in copiosiore semine femineo, quod vincit, & sexum fœtûs ad se trahit.

Lib. 7. c. 4. Hist. anim.

Præclarè enim Aristoteles: *Cùm fœtus in utero formatur, femina tardiùs quàm mas perfectionem quarumcumque partium recipit, & sæpius in decimum mensem, quàm mas protrahitur. Sed cum in*

lucem prodierit, femina ocyùs quàm mas & accrescit, & ætate floret, & senectute deficit. Hinc pubertas puellis duodecimo ætatis anno, masculis tantùm decimo quarto contingit, calore juvenili in largiori feminarum humido se magis dilatante, & incrementa festinante.

Sed nonne sententia illa, de omnium partium simul conformatione, Philosophiæ Iobi, inquies, videtur repugnare? Ait enim ad Dominum, *Nonne sicut lac mulsisti me?* Ecce hominis seminatio: *Et sicut caseum me coagulasti?* Ecce fermentatio in utero: *Pelle & carnibus vestisti me.* Ecce textura corporis, à cute & circumferentiâ exoriens: *Ossibus & nervis compegisti me.* Ecce progressus operis versus centrum. Iob. 10.

Sed profectò S. Iobo mens non fuit, partium humani corporis seriem enumerare eo ordine, quo natura & Deus eas architectantur. Aliàs pellem & carnes ante ossa & nervos, hoc est, vestem ante id quod veste amicitur, minimè posuisset. Pellis enim & carnes, omnium Medicorum sententiâ, post ossa & nervos conformantur.

Vnde Ezechiel contrario, & magis naturali ordine: *Ossa arida audite. Dabo super vos nervos, succrescere faciam super vos carnes, & superextendam in vobis cutem.* Sed neque hic etiam significare voluit, partem unam corporis resurgentis formari ante aliam; sed imitatur Geometras (ut in simili ait Aristoteles) qui discipulis volentes ostendere trianguli structuram, unam lineam ante alteram describunt, etiamsi triangulus non priùs ex illa, quàm ex ista componatur. Ezech. 37. Arist. lib. 1. c. 10. Cœli.

ARTICVLVS XVI.

Quando fœtus in utero animetur.

THomas Fienus Academiæ nostræ nuper Archiater toto Libro contendit, animam rationalem tertio, aut citiùs, à concubitu die, in materiam humani fœtûs immitti, & sibiipsi domicilium corporis architectari. Sed amicum Libro 1. rejecimus; quia nobis amicior veritas fuit. Non bellè quoque sacris Canonibus, SS. Patrum decretis, & Theologicæ praxi hæc opinio consentit. Apertè etiam à

S. Anſel. c. 7 de concept. virg.

S. Anſelmo refellitur. Nam *quòd mox ab ipſa conceptione*, inquit, *ſemen rationalem animam habeat, nullus humanus ſuſcipit ſenſus.* Quid ita? *Sequitur enim*, ait, *ut quoties ſuſceptum ſemen humanum, etiam ab ipſo momento ſuſceptionis, perit antequam perveniat ad humanam figuram, toties damnetur in illo anima humana; quoniam non reconciliatur per Chriſtum: quod eſt nimis abſurdum.*

Atqui hoc dicit illa opinio. Effluxiones nempe omnes ſeminis fermentati, quæ inter tertium & ſeptimum diem excidunt, animatas eſſe animâ rationali, ante omnem humani corporis inductam figuram: ac proinde innumeras quotidie animas per meretricum, aliarumque effluxiones, ſine baptiſmo perire.

Non ergo verum eſt, ſtatim atque viri & feminæ ſemina, actione mutuâ, & uteri, intra duos aut tres à concubitu dies, fuerint permixta & fermentata, animam rationalem, primam omnium induci, ut membra ſibi & facultatum inſtrumenta architectetur; ſed hæc ab alijs formis imperfectioribus & vialibus ei præparantur, ut Libro 1. ſatis fusè diſſeruimus.

Itaque fermentato, & actuato ſemine, ut loquuntur Medici, illicò ſeminei ſpiritus materiam craſſiorem utriuſque ſeminis, ad animam vegetativam, alterando & conformando, diſponere aggrediuntur. Quia verò materia illa tota humida & fluxa eſt, maximè ad ſiccitatem & conſiſtentiam quandam concretionemque partium debet alterari. Spiritus enim ſeminei ignea ſiccitate eo fine præditi ſunt. Deinde admirabili illâ virtute plaſticâ & conformatrice materiæ teneræ & obſequenti prima figurarum & membrorum lineamenta inducere incipiunt. An autem in hoc opere ideas quaſdam membrorum vis illa conformatrix quaſi aſpiciat, Medici multi affirmant; negare tamen malim. Nam intelligi non poteſt, quem uſum ideæ illæ habeant; cùm vis conformatrix nullo intellectu, aut imaginatione, qua aſpiciat illas ideas, ſit prædita. Inutile ergo videtur ſemen tot ideis & exemplaribus partium replere (quod Laurentius & Fienus faciunt) ſed ſufficit, tale eſſe ingenium illius virtutis; nec cauſam ulteriorem magis petendam eſſe, quàm quare ſol illuminet, aut ignis calefaciat.

Fortaſſe igitur vi quadam quaſi magneticâ trahit, repellit, & lo-

& localiter sic ordinat seminis partes, ut in talem figuram torqueantur; aut certè etiam dispositionem quandam notarum nobis vel ignotarum qualitatum talem inducit, unde talis situs partium resultet & ipsa materia quasi ultrò in illam, aut illam membri figuram se induat.

Certè tamen, sicut anima rationalis, aut irrationalis, nutriendo membrum, & alimentum ei mirâ arte circumfigurando, nullam ideam inspicit, sed sine sensu, per naturalem instinctum hoc facit; ita neque prima vis conformatrix ullis ideis indiget. Hinc patet, non rectè à Fieno explicari, cur anima rationalis recenti & informi semini infusa, ipsum ad similitudinem patris vel matris conformet; quia, inquit, secundum hujus aut illius parentis ideam in opere suo se dirigit. Hujus enim similitudinis causa à ficticijs ideis peti non debet, sed à virtute conformatrice, ut bene Galenus; quæ nunc in semine patris, nunc in semine matris est efficacior. Licet enim in pari mole, paterni seminis spiritus calidior & actuosior sit; spiritus tamen materni seminis multitudine & copiâ paternum vincere, & figuram fœtûs ad similitudinem matris detorquere potest.

Neque verum existimo, quod credit Fienus: circa ultimos tantùm gestationis menses, similitudinem illam parentum induci. Sed statim inter prima conformationis initia, in ipsis rudibus lineis & filamentis embryonis, fundamenta futuræ similitudinis jaciuntur; secundum quorum configurationes, flexus & modos, vacua spatia postea carne replentur, & tandem similitudo tota completur.

Quo verò præcisè tempore embryo animetur, obscurum est. *Adeò enim sensim ab inanimatis ad animata*, ait Aristoteles, *natura transit, ut continuatione ipsa lateat eorum confinium, & medium utriusnam sit extremi*. Vnde præcisum articulum temporis designare, quo anima vialis vegetativa, formæ inanimæ seminis succedat, est perquàm difficile. Arist. lib. 8. c. 1. Histor. anim.

Famosum est apud omnes Medicos illud Hippocratis experimentum, in genitura Psaltriæ: quæ septimo à concubitu die jussa saltare, excussit quippiam simile ovo crudo sine testa, sed interiore tantùm & molli membrana vestitum; in- Hippocrat. lib. de nat. pueri.

 quo

quo humor pellucidus & rotundus, cui fibræ albæ ac tenues interſperſæ viſebantur. Igitur intra ſeptem primos dies nondum embryo, ſed ſemen adhuc informe eſt, levi tantùm & primo conformationis rudimento tenuiſſimè inumbratum.

Ariſt. lib. 7. c. 3. Hiſtor. anim.

Vnde quæ intra ſeptimum diem excidunt ἐκρύσεις *effluxiones* ſunt, inquit Ariſtoteles; quæ verò deinde intra quadrageſimum, ἐκτρωμοὶ *abortus* vocantur. Abortus enim non vocantur, niſi ſemen utcumque conformatum, liquiditaſq; ejus in rudimentum quoddam membrorum & embryonis concreta ſit, & ſatis conſpicua.

Ante ſeptimum igitur diem nondum animatæ effluxiones illæ videntur, ſed toto tempore illo virtus conformatrix veluti hirundo quædam, in informi luto laborat; ut nidum & domicilium primæ animæ vegetativæ viali præparet.

Non dudum verò poſt diem ſeptimum, & fortaſſis intra ipſum ſeptimum, aut etiam paulo antè (nam res iſta variat, prout virtus ſeminis actuoſior fuerit, aut remiſſior) anima prima vegetativa è potentia materiæ educitur. Cujus ingens & probabiliſſima conjectura eſt, ſi non fallit nos Hippocrates, dum narrat, *genituram ſeptimo die habere quæcumque corpus habere debet*, id eſt, prima & tenuiſſima omnium partium ſpermaticarum filamenta, ut Medici interpretantur, oculis etiam utcumque conſpicua; ſi aquæ frigidæ ad condenſationem, immergantur. Nec tantam rudimentorum intra ſeptimum diem accelerationem valde mirabitur, ſi quis naturæ celeritatem in alijs ſimilibus operibus cogitet. Nam plurima animalia inſecta & imperfecta, non tantùm ut fungi, una nocte, ſed pænè momento conformantur. Et nos olim in Meteorologicis quoſdam teſtes oculatos retulimus, qui ex gutta aquæ pluvialis in ferventem terræ puluerem cadente, ranunculum morâ ferè imperceptibili formari & omnibus ſuis membris exprimi vidiſſe ſe jurabant. Quibus etiam conſentit Auguſtinus. *Ranas*, ait, *repentè ex una pluvia, terra generat.*

S. Aug. lib. 6 c. 8. contra Fauſt.

Fortaſſe autem poſt alteram hebdomadam, id eſt, circa diem decimum quartum, in fœtu humano anima ſenſitiva vialis ſuccedit, ſi talem aliquam admittere oportet; quod poſtea diſputa-

disputabimus. Solet enim natura in multis operibus suis per hebdomadas procedere, Deum quasi imitata, qui Mundi opificium hebdomade dierum complevit. Gen. 2.

Vnde Fernelius testatur, die *decimo quinto conspicuas esse partes, substantiâ & situ discretas.* Vel certè, non nisi exactâ tertiâ hebdomade, hoc est, circiter primum & vigesimum diem, anima sensitiva inducitur; præsertim in femellis, quorum architectura, propter seminis frigus, lentiùs procedit. Fernel. lib.7. c.10. Physiol.

Non est autem differendus animæ sensitivæ in fœtum ingressus usque in tempus quo prægnans motum illius animalem percipere incipit. Aliàs non nisi quadragesimo secundo die, aut etiam tertio mense, imò interdum solùm quarto, anima sensitiva adveniret. Nam *sive mas, sive femina geritur,* inquit Fernelius, *aliæ prægnantes semper die quadragesimo secundo, aliæ mense tertio, aliæ nonnisi medio prægnationis cursu fœtum loco dimoveri sentiunt. Eadem quoque prægnans,* addit, *aliàs secundo & quadragesimo die, aliàs quarto mense primos motuum insultus observat; cùm quasi volitantis muscæ excußionem, vel titillationem percipit.* Hæc igitur titillatio non est signum geniti jam primùm animalis, sed satis ad motum validi, siccatis utcumque nervis & alijs instrumentis motûs. Ipse tamen Fernelius, non ante diem trigesimum sextum, animam sensitivam succedere vegetativæ credit. Ita enim accipio quod ait, *sensûs facultate fœtum illustrari circa diem sextum & trigesimum.* Meo animo, nimis tardè. Nam circa hos dies omnia ad introductionem animæ rationalis sunt præparata; nec opus est animam sensitivam pro tantillo, aut nullo tempore inter vegetativam & rationalem interjecto, intercedere. Quo verò tempore anima rationalis corpori insinuetur, innumerabiles & longè dissidentes Medicorum ac Philosophorum sunt sententiæ. Ibid. c. 11. Ibid. c. 10.

Stoici existimant non in utero, sed *effuso iam partu,* ut ait Tertullianus, advenire. Credunt enim, carnem in uteri fornace fumantem debere contactu & rigore externi aëris refrigescere, velut ferrum candens immersum aquæ, ut humanam animam suscipiat. Stoicos Baldus, Decius, & alij quidam IC. secuti videntur, qui docent *nondum-natum, non esse hominē re, sed* Tertull. c. 25. de anima. l. cum inter. C. de fideicom. liber.

Navarr. c. Si quis necand. *ſolùm ſpe*, ut refert Navarrus, damnans tanquam fidei Catholicæ contrarium: & *multa ſolet Baldus dicere in ſuperficie pulchra*, inquit, *quæ tamen ſunt in receſſu dolanda.* Et ſanè Virgo non concepiſſet Deum in utero, nec Deipara eſſet, ſi anima Chriſti demum inſinuata eſt corpori poſt partum. Verbum enim divinum corpus illud non aſſumpſit, niſi anima rationali animatum.

Beda Io. 2. Beda, Henricus, Medina & compluſculi Theologi, diebus quadraginta ſex hominem putant ædificari in utero, quot Iudæi annis dicunt ædificatum ſuum templum Io. 2. *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc.* Quod S. Auguſtinus etiam refert tanquam à Philoſophis quibuſdam aſſertum. S. Auguſt. lib. 83. q. 56

Traduut, inquit ibidem Beda, *naturalium Scriptores, formam corporis humani tot dierum ſpatio perfici. Quia primis ſex à conceptione diebus, lactis habet ſimilitudinem; novem ſequentibus convertitur in ſanguinem; deinde duodecim ſolidatur; reliquis decem & octo firmatur uſque ad perfecta lineamenta omnium membrorum. Et hinc jam reliquo tempore, uſque ad tempus partûs augetur.* Numeri verò iſti colligunt 45. Cui dies unus, inquit, adjciendus eſt, quo fœtus capere incipit incrementum.

En fabulæ & ſomnia quorundam illius ævi Philoſophorum, de converſione ſeminis in ſanguinem. Deinde de *templo hoc*, id eſt tertiæ & Herodianæ ædificationis, quod oculis cernebant, verba illa Iudæorum probabiliſſimè accipiuntur: quod tamen adhuc tunc poſt quadraginta ſex annos inchoati operis, & dudum poſtea uſque ad Neronis tempora, quantum ad aliquas porticus & cohærentia membra ædificabatur, ut ex Ioſephi Hiſtoria colligi poteſt. Aliàs principales partes, ſacrificijs & cultui divino deputatæ, ſolis novem annis cum dimidio, ut idem eſt auctor, ædificatæ & conſummatæ fuerant. Ioſeph. lib. 20. c. 8. Antiq.

Medin. 3. p. q. 33. Immeritò igitur Medina illam hominis in utero matris 46. dierum ædificationem, *veram Philoſophiam* appellat.

Alij diebus quadraginta maſculum, feminam octoginta formari docent. Colligunt hoc ex purgatione puerperæ, quæ ſeptem & triginta tribus, id eſt quadraginta diebus lege Leviti, ſi maſculum pepererit; ſi feminam, quatuordecim

Levit. 12.

& ſexaginta ſex, hoc eſt octoginta diebus, jubetur *manere in ſanguine purificationis ſuæ*. Nam Hippocrates tempora purgationis ſanguinis, humorum, ſecundinarum, & omnium excrementorum uteri poſt partum, ferè congruere ait cum temporibus, quibus maſculus aut femella conformantur & figurantur in utero. Si ergo tota purgatio à partu maſculi, cùm longiſſimè, ad quadraginta dies; à partu femellæ, ad octoginta extenditur: ergo maſculus quadraginta, femella octoginta diebus conformata fuit.

Verùm Hippocrates & Ariſtoteles negant eſſe perpetuum, ut purgationum tempora temporibus conformationum congruant. *Eſt enim hoc, & non eſt*, ut Laconiſmo ſuo & breviſſimé dicit Hippocrates. Deinde longiſſimam purgationē, poſt partum maſculi trigeſimo die, poſt partum feminæ, quadrageſimo ſecundo plerumque finiri docet. Vnde potiùs ſequitur, quod ſtatim dicturi ſumus, maſculum trigeſimo, feminam quadrageſimo ſecundo abſolvi. Deus autem lege illa Levitici partui maſculi quadraginta purgationis dies (unde totidem ſunt à Nativitate Chriſti ad Purificationem Virginis) octoginta verò partui femellæ conſtituit, ut tempus longiſſimum, ad quod unquam tenuiſſimæ purgationis reliquiæ pervenire poſſunt, comprehenderet. Alias enim vix, & ferè nunquam ad tot dies purgationes illæ protelantur. Etſi interim hoc verum ſit: puerperas à partu feminino diutiùs purgari; quia feminæ humidiores ſunt & magis excrementoſæ, quàm maſculi.

Inter tot igitur variantes & diſſidentes de tempore formationis fœtûs ſententias, nihil adhuc certius video, quàm quod divinus ſenex, ut Medici ſui eum vocant, olim dixit: Maſculum triginta diebus, τὸ μακρότατον, *ut longiſſimè*, feminam ut tardiſſimè, quadraginta diebus conformari.

Hippocrat. lib. de nat. pueri.

Huc enim, aut circiter, omnium ferè recentiorum Medicorum experimenta conveniunt. Vt mirum ſit, Ariſtotelem tam longè ab Hippocrate, cui in talibus ſe adjungere ſolet, diſceſſiſſe; ut dicat, ſi femineus fœtus per abortum *intra tertium menſem eruperit*, ἀδιάρθρωτον, *inarticulatum* & informem ἐπὶ τὸ πολὺ *ut plurimum*, apparere; qui autem *quatuor menſium eſt*, nondum

nondum quidem, *citò* tamen *reliquam articulationem accipere*. Incredibile enim eſt feminam tam tardè poſt maſculum, & triplo aut quadruplo tardiùs conformari. Cùm tamen ipſe Ariſtoteles ibidem affirmet, *maſculum qui quadrageſimo die excidit, ſi in aquam frigidam mittatur, apparere magnitudine formicæ majuſculæ, & omnia membra diſtinctè, uſque ad genitalia, & oculos, ut in ceteris animalibus, prægrandes*. Et nuper virum fide dignum narrantem audivi, vidiſſe ſe abortum quem mater 39. dierum eſſe dicebat, magnitudine minimi digiti, ita omnibus membris expreſſum, ut etiam unguiculi apparerent.

Ariſt. lib. 7. c. 3. Hiſtor. animal.

Quomodo igitur fieri poſſet, ut maſculus non longè citiùs, quàm femella in lucem prodiret; ſi die quadrageſimo, aut antè, ſit exactè omnibus membris ſuis & numeris abſolutus, femina autem poſt quartum ſolùm menſem illam perfectionem attingat? Et tamen in omni genere animalium maſculi ad partum feſtinare vix ſolent ante femellas. Gallina enim uno incubatu gallinas ſimul excludit cum gallis; ſus eodem partu ſuculas effundit cum porcellis: & in ſpecie humana, mater gemellos diverſi ſexûs enititur, inter quos femella etiam non rarò ante marem exit. Omnium tamen confeſſione, maſculi ſtructura ab uberiore & magis artifice calore celeriùs perficitur, licet femina non tardiùs ad partum veniat; quia ubi omnibus artubus ſemel expreſſa fuerit, citiùs maſculo, non tantùm extra uterum, ſed in utero ſua incrementa rapit.

Quomodo deinde non longè citiùs mas quàm femina, in utero matris movetur, ſi tot diebus, imò menſibus, ante feminam omnibus ſuis membris ſit expreſſus? Et tamen *certè*, inquit Fernelius, *ſive mas, ſive femina geritur, aliæ prægnantes ſemper die quadrageſimo ſecundo, aliæ menſe tertio &c. loco dimoveri fœtum ſentiunt*.

Fernel. lib. 7. c. 11. Phyſiol.

Si autem maſculus proximè à quarti ſeptenarij fine, id eſt, circiter diem trigeſimum, femina ſexto ſeptenario exeunte, hoc eſt, die quadrageſimo ſecundo, ut Hippocrati & nobis placet, perfectam undique humani corporis plaſticam & effigiem habet; nihil profectò cauſæ jam eſt, cur animæ rationalis adventus differatur in longius. Figura enim corpuſculi indi-

indicat ceteras materiæ diſpoſitiones adeſſe, quas anima humana poſtulat. Hinc Canones, & jura civilia homicidij reos habent, qui παιδίον ἐξεικονισμένον *puellum effigiatum* humanâ effigie, aut medicamentis abigunt, aut in utero occidunt. De qua re, & verſione illa ſeptuaginta Interpretum Exod. 21. *Si puellus effigiatus fuerit, dabit animam pro anima*, ſatis diſſeruimus Lib. 1. c. Moyſes 32. q. 2. l. Cicero D. de pœnis.

Deinde Ritualia Sacramentorum baptizari jubent omnes infantes, etiam abortivos, ſi vivant & *humanam habeant ſpeciem*; tanquam ſi externa hominis ſpecies certum ſit animæ rationalis argumentum.

Videtur autem à Conditore ſapientiſſimè proviſum, ne ante perfectam hominis effigiem, anima rationalis informe ſubiret corpuſculum. Nam aliàs innumeræ animæ, in Chriſto non renatæ, perirent, ut cum S. Anſelmo antea monebamus. Et Hippocrates narrat, *meretrices publicas, ubi cum viris rem habuerunt, ſcientes quando conceperint, mox conceptum intra ſe perimere.* Eâdem providentiâ factum, ut, Ariſtotele teſte, plerique abortus ante diem quadrageſimum accidant, id eſt, ante animæ rationalis creationem, & ingreſſum in materiam nondum omnibus ſuis membris & numeris abſolutam; ne tot, inquam, homines interficiantur, quot feminæ abortiunt.

Hoc tamen dubitationem facere poteſt, quòd Fernelius, Laurentius, Fienus, & ferè Medici recentiores, ſtructuram iſtam maſculi fœtûs die trigeſimo, & feminini die quadrageſimo ſecundo, ſemineam tantùm eſſe dicant. *Hactenus, enim*, inquit Fernelius, *ſola exiſtit ſolidarum partium conformatio ex puro ſemine; quod quantulumcumque initio conceptum à parentibus, id nihil auctum, nihil amplificatum, ſatis eſt partibus omnibus confirmandis.* Igitur nec hactenus aut hepar, aut cor, aut cetera parenchymata, ſanguineæque partes conformatæ ſunt; cùm nondum per umbilicum ſanguis maternus in viſcera infantis attractus ſit, ex quo partes illæ, omnium conſenſu, concreſcere debent. Fernel. lib. 7. c. 10. Phyſiol.

An ergo anima rationalis corpus illud purè ſemineum, adhuc excors poterit informare? Quàm ergo longè aberravit

Aristoteles, quando dixit, cor animalis primum vivere, ultimum mori! Certè non primum vivit, si cerebrum, nervi, venæ, arteriæ, & universæ partes semineæ animentur, antequàm parenchyma cordis fabricetur. Antea quippe nervi, & fibræ quædam semineæ, tanquam stamina & fila aranearum, loco cordis tantùm erant, quorum spacia & intervalla, ad fabricam perfecti cordis, materno sanguine replenda & infercienda sunt. Quis autem credat, animam rationalem, ante cordis, id est nobilissimi visceris, & fontis vitæ totius structuram, corporis domicilium subire? Certè non credo.

Vnde fortiter assero, masculum trigesimo die, femellam quadragesimo secundo non esse excordes; aut si tunc corda eorum nondum perfecta & fabrè satis facta sunt, aliquot dies expectari oportere (nec enim tempus hoc, omnium consensione, consistit in indivisibili) donec cordis & hepatis, quæ maximè vitalia viscera sunt, parenchymata concreverint, & numeris suis absoluta sint. Circa verò dies illos absolvi, patet illustri Fernelij experimento, qui in fœtu quadraginta dierum abortivo, *hepar rubrum, amplum, & recèns concreto sanguini simile*, se notasse narrat.

Galen. lib. de fœt. format.

Et ante ipsum Galenus: *In aborsibus fœtuum supra triginta dies*, inquit, *propè inter se sita manifestè apparent tria hæc animalis membra, hepar, cor, cerebrum; atque maius utrisque alijs hepar.* Additque adversus Aristotelem, cum assensu suorum Medicorum, hepar ocyùs quàm cor absolvi; quia *celerrimam*, inquit, *generationem hoc viscus ex sanguine habet, ut pote quòd substantiam ipsi quàm simillimam possideat.* Nihil enim aliud videtur esse hepar, quàm duriusculè concretus sanguis.

ARTICVLVS XVII.

An inter animam vegetativam embryonis, & rationalem, necesse sit animam sensitivam intercedere.

S.Th.lib.2. c.89.contra Gent.

Plurimi id existimant, & S. Thomas apertè. *Anima vegetabilis*, inquit, *quæ primò inest, cùm embryo vivit vitâ plantæ, corrumpitur, & succedit anima perfectior, quæ est nutritiva & sen-*

& ſenſitiva ſimul. Et tunc embryo vivit vitâ animalis. Hâc autem corruptâ, ſuccedit anima rationalis ab extrinſeco immiſſa, licet præcedentes fuerint virtute ſeminis.

Colligunt verò ex Ariſtotele, qui non tantùm animam θρεπτικὴν *vegetativam*, ſed etiam αἰσθητικὴν *ſenſitivam* præcedere dicit. Οὐ γὰρ ἅμα γίνεται ζῷον καὶ ἄνθρωπος, οὐδὲ ζῷον καὶ ἵππος. *Non enim,* inquit, *ſimul fit animal & homo, neque animal & equus.* Additque, *eandem eſſe rationem de quocumque alio animali.* Ariſt. lib. 2. c. 3. de gener. animal.

Vnde docere videtur, non tantùm ante animam rationalem hominis, ſed etiam ante ſenſitivam equi, ante ſenſitivam bovis, canis &c. præmittendam aliam ſenſitivam vialem, quæ ad ultimam, ſpecificam, & permanentem ſenſitivam equi, bovis, canis &c. materiam præparet. Quæ tamen animarum ſenſitivarum multiplicatio videtur ſuperflua; cùm ab anima vegetativa ad ſenſitivas ſpecificas equi, bovis &c. proximè, nullius aliûs animæ ſenſitivæ interjectu, tranſiri poſſit.

Non enim, ut opinor, anima ſenſitiva vialis ſuccedere animæ vegetativæ poteſt, niſi poſt hepatis, cordis, cerebri conformationem. Atqui hæc conformatio tunc demum abſolvitur, quando anima ſenſitiva ſpecifica equi, bovis &c. imò rationalis, in fœtum poteſt & debet induci.

Nam in fœtu humano, ut antè diſſeruimus; ſi maſculus eſt circa diem trigeſimum; ſi femina, circa quadrageſimum ſecundum, hepatis & cordis última ſtructura perficitur; & tunc tamen domicilium eſt ſatis ad animæ rationalis ſuſceptionem inſtructum, ut ex Hippocrate docebamus. Quid igitur opus, aut quis uſus præmittere ei ſenſitivam irrationalem? Quid ibi agat? An ut habitaculum animæ rationali conſtruat; quod jam ſatis ab anima embryonis vegetativa eſt factum?

Non ut conſtruat, ſed ut poliat & perpoliat, fortaſſe inquient.

Sic ſanè in veri ſpeciem reſponderi poteſt; ſed quæ tamen fortè evaneſcet, ſi res intrò & ſub cute ſua inſpiciatur. Non enim propriè eſt ullius animæ ſenſitivæ officium, membra conformare, aut perpolire; ſed membris factis & perpolitis uti, ac operationes ſuas ſenſitivas, id eſt motum localem animalẽ,

 & fun-

& functiones ſenſuum, per ea, tanquam inſtrumenta, exercere. Vnde anima ſenſitiva, ut talis, perinde ac rationalis inquilina tantùm eſt, non architectrix humani corporis. Duo verò ſunt alij artifices & architecti, nempe ſpiritus ſeminis, & anima vegetativa; quæ opus à virtute conformatrice ſeminis inchoatum ſuſcipit, & appoſito ſingulis membris, ipſiſque configurato alimento, omnia in majus provehit, perficit & polit. Igitur non opus ulla anima viali ſenſitiva, quæ rationali locum & domicilium præparet, cùm illud virtus ſeminis, & deinde anima vegetativa totum abſolvere valeant.

Andr. Laurent. lib. 8. c. 13. Anat.

Deinde idem ex molis, & humani partûs erroribus oſtendi poteſt. Molæ enim *vacuæ ſunt omni animali motu; neque enim mola movetur, niſi ad uteri motum*, inquit Laurentius, & Medici paſſim, quos longo ordine apud Schenkium videre licet. Et tamen, ſi anima ſenſitiva inter vegetativam & rationalem interjici neceſſariò deberet, molæ, & alij irriti partus, ante animæ rationalis introductionem intercepti, animâ ſenſitivâ viali animati quandoque apparerent; quod refellunt experientia & Medici. Nam levis quarumdam molarum palpitatio, non ab anima ſenſitiva, ſed à ſpiritibus molæ incluſis excitari videntur; veluti etiam bovis recenter mortuæ carnes à ſimilibus ſpiritibus ſubſiliunt & moventur.

Si objicias, animalia bruta, quæ Medici Itali, per deriſum, *fratres Lombardorum* vocant, naſci interdum ex puerperis, loco humani partûs: ergo anima ſenſitiva rationem antecedit.

Reſp. Anima ſenſitiva iſtorum Lombardorum non eſt vialis ad animam rationalem, ſed eſt anima ultima & ſpecifica alicujus monſtri, ex ſemine humano & ſpurcitijs uteri, fermentari. Virtus enim conformativa humani ſeminis impedita & interpellata, à ſcopo ſuo delirat, & cùm hominem formare incœperit, deviat, & finit in brutum. Vnde villis, unguibus, roſtro, monſtra illa interdum armata ſunt; ut illud Zelandicum, quod narrat Lemnius à ſe viſum, *adunco roſtro, longo teretique collo, vibrantibus oculis, cauda acuminata, eximia pedum agilitate, conclave ſtridoribus implens, atque ultro citroq; diſcurrens.* Quæ profectò operationes, ab illius animæ ſenſitivæ operationibus

Lemn. lib. 1. c. 8. de occult.

tionibus, quæ materiam ad animæ rationalis susceptionem præparare debet, longissimé absunt. Anima igitur sensitiva vialis, ut superflua, expungenda videtur. Quod Medici illi fortasse significant, qui nullum tempus illi animæ sensitivæ constituunt, sed simulatque fœtus humanus sentire incipit, animam rationalem intrasse conjectant; quasi animæ sensitivę tantùm gradus cum gradu rationali in eadem anima conjunctus, non aliqua anima sensitiva distincta, tunc inducatur.

Ad quartum & quadragesimum diem, inquit Lemnius, *ceteræ partes conformantur, fætusque vitalis esse ac sentire incipit, licet ob imbecillitatem aut non moveatur, aut tanta debilitate, ut gestans id sentiscere nequeat. Hoc itaque tempore anima rationalis uterum subire creditur, ac naturales facultates seu potentias vi sua imbuere, totumque opificium perficere.* Ecce, quomodo fœtum simul *incipere sentire, & animam rationalem uterum subire* dicat. Ibid. c. 10.

Nec repugnat fortasse Aristoteles, sed tantùm vult operationes animales in fœtu humano præcedere rationales; quod alibi disertè. *Vt corpus*, inquit, *in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem. Patet id in pueris, quibus statim ira, & voluntas, & concupiscentia existit: at ratio & mens procedente ætate in illis fieri natæ sunt.* Arist. lib. 7. c. 15. Polit.

Vbi ait, in pueris *partem irrationalem antecedere eam partem quæ rationem habet*; quia operationes puerorum initiò irrationales sunt, & paulatim, diducente & explicante se scintilla rationis quæ in corpusculo latebat, rationales efficiuntur.

In eandem sententiam duci potest Galenus, dum refutat opinionem, qua cum Aristotele docuerat, *cor, tanquam quoddam generationis fundamentum, formari circa primos gestationis dies: quia*, inquit, *reliquis omnibus Medicis & Philosophis complacitum esse reperi, fœtum usque ad manifestam effigiationem, similiter ut plantas gubernari; ac proinde cor in principio inutile esse.* Si ergo fœtus *usque ad manifestam effigiationem*, excors est, & non ut animal, sed ut planta gubernatur; igitur ab anima vegetativa immediaté ad rationalem transitur; quandoquidem tam Medici, quàm sacri Canones ex manifesta hominis effigiatione colligant animæ rationalis præsentiam. Galen. lib. de format. fœt.

Vt tamen nihil dissimulem, S. Thomæ opinio retineri potest, si dicas, gradum vegetativum inclusum in anima sensitiva viali, esse altiorem & nobiliorem, quàm sit in animâ primâ purè vegetativâ embryonis; & esse necessarium, brevissimo saltem tempore ante animæ rationalis adventum, ut per illum humana complexio absolvatur, & occultæ fortasse quædam qualitates introducantur, quibus materia ad humanam animam ultimò disponatur.

Tales enim occultas qualitates, præter quatuor primas, doctissimi quique Medicorum admittunt; nec aliter explicari posse credunt, cur uni animali cicuta, aranea, bufo &c. sit venenum mortiferum, alteri non. Apparet igitur, malignam veneni qualitatem occultæ dispositioni unius animalis repugnare, alterius minimè.

Vnde & in brutis fortasse anima sensitiva vialis retineri etiam poterit, quæ occultas qualitates introducat, quibus anima sensitiva specifica ultima (exempli causâ, capreæ, aut coturnicis) adversus venena quædam muniantur, quibus animalia ista vesci & pinguescere solent.

Quanquam tamen profectò occultarum istarum qualitatum quędam rudimenta seminibus illorum animalium à principio insint, ut doctissimi Medicorum mecum existimant. Vnde illa fortasse satis excitari, & perfici ab anima vegetativa viali possunt; ut necesse non sit, ad eum finem, alteram animam vialem sensitivam ipsi succedaneam dare, ante ultimæ animæ introductionem.

Fernel. lib. 7. c. 5. Physiol.

Multi quoque censent, qualitates animantium occultas, non ab anima vegetativa, sensitiva, aut rationali, sed à formis quibusdam inanimatis, ut carnis, ossis, nervi, cordis, hepatis, ventriculi &c. dependêre. Varias enim formas substantiales heterogeneas, ut vocant, singulis membris & partibus animalium inculcant. Quorum tamen Philosophiam Lib. 1. non probavimus.

ARTICV-

ARTICVLVS XVIII.

Quænam causa principalis efficiens introductionis animæ in materiam fœtus.

HÆc quoque quæstio rixas inter Philosophos serit. Virtus enim conformatrix, & alterativa fœtûs non videtur esse, nisi causa instrumentalis, sive ad educendam é potentia materiæ animam mortalem plantæ & bruti, sive ad uniendam materiæ animam immortalem hominis. Est enim virtus illa tantùm accidens, quod ignobilius est substantiâ animæ, aut modo substantiali unionis, quo anima rationalis corpori suo fibulatur & nectitur.

Quærenda ergo est causa alia principalis, quæ effectũ illum nobilitate superet, aut adæquet. Cùm enim omnium Philosophorum consensu, causa principalis effectum suum continere debeat, ut illum quodammodo ex se profundere possit, necesse est, ut perfectio effectûs in perfectione causæ includatur; quod fieri non posse videtur, nisi perfectio causæ æqualis sit, aut amplior quàm perfectio effectûs. Vnde neque forma substantialis seminis, animam catuli, aut bovis producere, ut causa principalis, poterit; quia forma seminis imperfectior est quàm anima parentum, à qua in testibus actione æquivocâ producta fuit: ergo etiam imperfectior quàm anima fœtûs, quæ perfectione animam parentum adæquat.

Hinc nec ad cæli formas recurrere possumus; cùm cæli sint inanimes, & proinde formæ eorum, excellentiâ vincantur non tantùm à brutorum, sed etiam à plantarum formis,

Subtilis Scotus inter has angustias compressus, ait animam matris esse causam principalem generationis fœtûs. Nam licet pater absens, imò forté mortuus sit; mater tamen embryonem utero fovens, propinquissima est; ut facilè intelligi possit, quomodo ejus anima quæ uterum informat, in instanti substantialis generationis, animam fœtûs bruti è potentia materiæ educat, aut animam infantis hominis, materiæ uniat. Scot. 3. d. 4.

Nec

Nec deest ei vis activa ad illum effectum; cùm in nutritione sui proprij corporis, anima bruti particulas animæ sibi similes in materia alimenti producat; anima verò rationalis novis unionum nexibus se replicet & extendat.

Quod à simili confirmari potest. Nam actio uteri in semen utriusque parentis, & embryonem qui inde fermentatur, similis quodammodo est chylosi qua ventriculus chylum, aut chymosi qua jecur chymum concoquit. Igitur veluti anima ventriculi post prævias dispositiones, formam chyli, & anima jecoris formam chymi (id est formas quatuor humorum, qui in chymo continentur) producit; ita & anima uteri materni, postquam semina satis fermentaverit & percoxerit, primò animam vegetativam vialem, deinde sensitivam producet; ac denique in humano fœtu, animam rationalem divinitus creatam, corpusculo suo, injectâ unionis fibulâ, alligabit.

Et augetur hæc verisimilitudo. Quia fœtus adhæret matri, ut fructus arbori: fructus autem animam suam ab anima arboris accipit; ergo & fœtus suam ab anima matris.

Fateor sanè, primâ specie probabilissimè ista differuntur. Sed ecce, si altiùs inspectes, quæ difficultates se objiciant.

Nam in primis, communis Philosophorum sensus esse videtur, feminam in animalibus eodem fermè modo generare in utero prolem, quemadmodum terra in se conformat & generat plantam. Sed forma terræ (utpote simplicis & omnium ignobilissimi elementi forma) animam plantæ, ut causa principalis producere non valet; igitur neque necesse est, ad animam matris recurrere, quæ animam prolis vel producat, vel corpori suo substantialiter uniat.

Deinde quænam est causa principalis, in omni avium genere, producens animam pulli? An fortè anima volucris, quæ incubat ova? Non credo. Quomodo enim anima vilis gallinæ, quæ aquilina, aut pavonina ova interdum fovet, nobilem aquilæ, aut pavonis animam potest educere? Deinde *ova Ægypti, fimo obruta, pullaginem*, inquit Aristoteles, *procreant*. Atqui hîc nulla mater est, quæ ea ova possit animare. Livia Augusti uxor *ovum incubanti gallinæ subductum nunc sua, nunc ministra-*

Arist. lib. 6. c. 2. Histor. animal.

Sueton. Tiber. c. 14.

ministrarum manu per vices, eòusque fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est: an ergo anima Liviæ Augustæ, aut ministrarum, pulli animam valuit procreare? Etsi enim anima rationalis nobilior sit quàm gallinacei; non tamen quidlibet nobilius potest statim sine discrimine ignobilius producere. Aliàs anima humana asinum, bovem, & quamlibet bestiam posset generare.

Vnde nec fratrum Lombardorum, nec Satyrorum, & monstrorum, quæ in uteris feminarum interdum fabricantur, irrationales animæ, ab anima rationali uteri procuduntur.

Terra quoque pluvijs, uligine, & spurcitijs fermentata ranas, serpentes, mures, & tot animalia sine alio semine, & extra maternos uteros gignit; quis ergo uterus hîc earum animarum erit artifex?

Ad hæc, omnium ferè plantarum semina solo terræ & solis fotu animantur; forma tamen terræ, imò solis & cæli vulgò ignobilior, quàm vilissimæ plantulæ animula reputatur.

Antequam dicam quod sentio, hoc raptim fundamentum subijcio. Causam primam Deum paulò intimiùs & penetrabiliùs, ut sic dicam, in effectus causarum secundarum influere, quàm quidam hodie Philosophi existiment.

Deus enim *operatur omnia in omnibus*, inquit Apostolus. Quod interpretans ibi S. Thomas, *sicut prima causa*, inquit, *creans omnes actiones*. Et *ne tamen aliæ causæ*, ait, *videantur esse superfluæ*, *subdit* (in omnibus) *quia in causis secundarijs prima causa operatur*. 1. Cor. 12]

Operatur, inquam, actiones earum ac terminos actionum *creans*; id est, per essentialem aliquam, & profundissimam, ut ita dicam, dependentiam è nihilo suo extrahens. Nisi enim tali influxu & dependentiâ causam secundam adjuvaret, hæc nunquam effectûs sui, qui antea nullibi & nihil erat, existentiam attingere, & ex nihilo suo attollere posset.

Hinc Philosophi olim, qui aut Deum, aut ejus cum causis secundis concursum ignorabant, nihil etiam novum in Mundo fieri, sed omnium effectuum existentiam in materia, aut alibi delitescere existimaverunt. Omnis enim effectûs creati exi-

ſtentia eſt per ſe, eſſentialiter, & indiſpenſabiliter ab aliqua exiſtentia immutabili dependens, non tantùm in facto eſſe, ut loquuntur, ſed maximè in fieri; quando nempe, è nihilo ſuo proximè extrahitur, & à non eſſe ad eſſe transfertur.

Sic veriſſimum eſt, quod Philoſophi diviniores olim, & S. Thomas ait, *Omnem virtutem activam naturæ comparari ad Deum, tanquam inſtrumentum ad primum & principale agens.* Nam omnis cauſa ſecunda, etiam illa quam cauſam principalem ſecundam appellamus, Dei eſt inſtrumentum adjuvantis & elevantis ipſam, ut effectui, qui de ſe nihil eſt, exiſtentiam dare poſſit. Nam ſicut exiſtentia effectûs eſſentialiter poſtulat exire in lucem per Dei productionem; ita, ſi cauſa ſecunda huic operi ſe immiſceat, poſtulat ut inſtrumentaliter tantùm & ſub manu Dei adjuvantis & principaliter extrahentis, ac ipſam actionem cauſæ ſecundæ ſuſtentantis, hoc faciat. Eadem mens videtur eſſe S. Auguſtini, quando toties negat cauſas ſecundas creare, aut condere effectus ſuos, & dare *ut naturæ omnino ſint.* Vnde *feminam,* inquit, *ſui puerperij creatricem appellare non debemus.* Quippe *naturam illam quæ gignitur, tam ipſa non fecit, quàm nec ipſa ſe fecit.*

S. Th. lib. 2 c. 89. contra Gent.

S. Auguſt. lib. 12. c. 25. Civit.

Hic ergo primus & generalis modus eſt, quo cauſa prima *vehementiùs agit,* quàm ſecunda, ut loquitur S. Thomas.

Secundus modus vehementiùs agendi eſt, *Cùm actio principalis agentis pertingit ad aliquid in operato,* ait idem Sanctus, *ad quod non pertingit actio inſtrumenti.* Et exemplo rem declarat: *Sicut vis vegetativa,* inquit, *ad ſpeciem carnis producit, ad quam non poteſt producere calor ignis, qui eſt eius inſtrumentum; licet operetur diſponendo, reſolvendo, & conſumendo.* Similiter, addit, *actio Dei producit animam humanam, quam virtus ſeminis producere non poteſt, ſed diſponit ad eam.*

S. Th. ibid.

Nec tantùm in hominis generatione, ſed & multorum aliorum animalium, ac omnium plantarum, quæ vel ex ſemine, vel ſponte naſcuntur, actio cauſæ primæ ad effectum aliquem penetrat, quò actio inſtrumenti penetrare non valet. Nec hoc facit Deus, defectũ cauſę ſecundę principalis propriè ſupplendo, ut quidam loquuntur, ſed ex proprio cauſæ primæ officio.

officio. Effectus enim talis nullam causam secundam principalem, sed instrumentalem tantùm habet, per quam, sub unica principali generalissima Dei omnipotentia, in lucem exire postulat. Si enim tales effectus causam principalem creatam flagitarent, sapientissimus universi Conditor, qui *omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit*, causas illas principales ubique, aut pluribus locis disposuisset, ut illi effectus per ipsas in lucem prodire possent; nec opus esset tam sæpe ad causam primam, tamquam supplentem defectum secundarum, recurrere. Est enim mali & turbati regiminis signum, quando inferiorum defectus passim per superiora corrigi, aut suppleri debent. Sap. 11.

Igitur aio, omnium in primis plantarum semina terræ mandata; item quæcumque è terrâ cælestibus influentijs fermentatâ, sponte nascuntur, à Deo solo, ut causa principali, animari. Idem dicito de animalium insectorum volucrum, aut involucrium infinitis fermè speciebus, quæ ex putri, aut exhalationis vaporisque permixtione oriuntur. Horum enim universim nec in terra, nec in aquis, nec in aëre, ulla causa principalis assignari, & disponi bellè & convenienter potuit, quæ materiam ab instrumentis creatis præparatam animaret. Nam forma cæli, terræ, ac omnium elementorum ignobilior est animâ vegetativâ, aut sensitivâ, quæ in fine alterationis & actionis instrumentorum, introduci debet.

Disposuit igitur in universo Deus causas instrumentales alterantes & conformatrices, ut cælum, terram, ac elementa, quæ materiam generationi talium viventium fermentarent ac præpararent; ipse verò, naturâ rerũ & universi Oeconomiâ hoc flagitante, causæ principalis munus solus in se suscepit, & in ejusmodi effectus duplici modo *vehementiùs*, ut loquitur S. Thomas, & penetrabiliùs, quàm instrumentum creatum, *agit:* quia & in ipsa alteratione & conformatione, actionem instrumenti sustentat & adjuvat, ut proprium effectum suum è nihilo extrahere valeat; & insuper penetrat in effectum alium ulteriorem, quæ est anima animalis aut plantæ, quam instrumentum principaliter attingere non valet.

Idem prorsus sentio de omnibus animalibus, quæ ex cete-

rorum animalium ſudore, aut vitioſâ putredine, ſive in ſuperficie corporis, ſive in viſceribus conformantur.

Nec enim exiſtimo animam noſtram rationalem habere vim naturalem producendi animas pulicum, ſyronum, lumbricorum, aut fratrum Lombardorum, muſtelarum & ſimilium monſtrorum, quæ aliquando in uteris feminarum naſcuntur.

De toto deinde avium genere, quæ ovis incubatu, aut aliter fotis excluduntur, idem omnino judicium.

Gallinæ quippe incubantis anima non poteſt animam pulli pavonis, cujus ovis incubat, producere, nec curruca animam cuculi, nec anima picæ animam pulli gallinacei, quem hîc in horto Clar.[mi] I. C. Io. Bapt. Seſtich à pica fotum & eductum nuper riſimus.

Si autem pica gallinacei animam fabricare, ut cauſa principalis, non poteſt, metuo ne non ſui generis etiam pulli animam valeat excudere. Eodem enim prorſus modo pica gallinæ & ſua ova fovet, & ſimili calefactatione ad utriuſque conformationem & generationem concurrit. Hoc eſt, excitando virtutem maſculini & feminini ſeminis, quæ in ovis latet.

Vnde ſi ova ſint pavonina, virtus ſeminis, pullum pavonis, non gallinæ, quæ fortè incubat, conformabit. Quod argumentum eſt, alterationem & conformationem materiæ, principaliùs fieri virtute ſeminis, quàm à calore gallinæ incubantis.

Deinde calefactio iſta gallinæ non magis eſt actio vitalis, quàm illa quâ nos manu aliquid apprehenſum calefactamus. Anima enim noſtra calefactioni rerum, quæ extra corpus noſtrum ſunt, non ſe immiſcet, ſed illam actionem totam calori, qui temperat carnem, committit. Vnde Liviæ Auguſtæ anima non magis vitaliter in calefactionem ovi, unde pullum excluſit, influebat, quàm fimus, aut fornaces Ægypti, à quibus Ariſtoteles & alij narrant, pullorum cohortes facillimo negotio excludi.

Suet. c. 14. Tiber.

Si verò anima incubantis gallinæ non influit vitaliter &

ſecundùm

ſecundùm ſe in alterationem ovi, ſed ſolus ejus calor id facit; profectò vix crediderim, in fine alterationis, & ultimæ diſpoſitionis ad animam, productionem animæ pulli phyſicé ab ea attingi. Nam, juxta communem & veriorem Philoſophiam, nullum naturale agens agit in remotum, niſi priùs per totum medium actionē ſuam ſpargat & exerceat. Ageret verò anima avis incubantis intra ovum immediaté ut in diſtans, ſi animam pulli produceret, & nihil tamen in corticem ovi intermedium; quandoquidem ad calefactionem corticis & ſpatij medij uſque ad germen unde pullus pullulat, ipſa nihil efficiat.

Tranſeamus jam ad animalia vivipara, quæ fœtus ſuos intra ſuos uteros fermentant & gignunt. Hîc ſine dubio, major in ſpeciem probabilitas eſt, animam fœtûs ab anima matris produci. Videtur enim, quòd quemadmodum ventriculus in chylum, jecur in chymum, cor in ſpiritus vitales, cerebrum in ſpiritus animales actione vitali agunt, ut Medici cenſent; ita uterus in ſemen & materiam fœtûs, alterando & fermentando ipſam. Vnde actionem ſuam uſque ad productionem animæ fœtûs continuare poterit; ubi tota alteratio abſoluta & ultima diſpoſitio inducta erit. Ita enim aget in diſtans, ut etiam in venas & arterias umbilicales, quibus fœtus ab utero dependet, ac per ſecundinas omneſque membranas fœtum involventes, vitaliter aliquid, uſque ad centrum & corpuſculum fœtûs, agat.

Sic in animalium ſaltem viviparorum generatione, locum non difficilem, opinor, inveniet opinio Scoti, qui conjectat, animam matris eſſe cauſam principalem animæ fœtûs; præter hominem, cujus anima à Deo creari debet.

Sed tamen dum etiam cogito, Ariſtotelem & S. Thomam nolle feminas activè ad generationem concurrere, ſed omnem activitatem à ſemine maſculino eſſe, avertor nonnihil ab ea ſententia.

Nam ſi ea vera eſt, omne animal viviparum plus activitati matris quàm patri debebit; cùm ab illa non tantùm diſpoſitiones accidentales, ſed formam ipſam & animam accipiat. In partu autem humano, etſi animam mater non creabit,

unionem tamen ejus ſubſtantialem cum corpore, principaliter efficiet. Deinde cùm vis, aut voluptas (quod Plinius in Africæ regionibus ſolemne eſſe dicit) animalia diverſæ ſpeciei inter ſe miſcet ; ut ex equa & aſino naſcatur mulus, ex cane lupoque crocuta, ex homine & bruto Satyrus &c. crediſne, animam mediæ illius ſpeciei ab anima matris (ut animam muli ab anima equæ) produci ? Ego certè nondum credo. Sic enim animam equæ infinitarum animarum diverſæ ſpeciei effectricem dicere oporteat ; prout aut aſinus, aut camelus, aut bos &c. cum equa coire, & ſemina coagulari contigerit.

Res verò adhuc certior eſt, quando femina à maſculo nobilioris ſpeciei, ut pardalis fortè à leone concipit. Tunc enim anima fœtûs (quia aliquid de generoſitate paternâ etiam accipit) nobilior eſt animâ matris. Si autem tunc in iſtis naturæ adulterijs, materna anima non efficit animam fœtûs, profectò magnum argumentum eſt, quòd nec efficiat, quando fœtum legittimum ex maſculo ejuſdem ſpeciei concipit.

Videtur igitur, quòd ſicut avis incubans & fotu ſuo ſemen ovo incluſum ad opus tantùm excitat, non animam pulli fabricat; ita animalium viviparorum uterus accidentalibus alterationibus, ſopitam quaſi ſeminum virtutem expergiſci faciat, & calore influentijſque ſuis adjuvet ad opera quæ vim ſeminum non ſuperant ; animam verò fœtûs non efficiat.

Sit igitur actio uteri in fœtum vitalis, & qualis actio ventriculi in chylum; ejus tamen tantùm officium eſt, ſuſcitare ſemina utero incluſa, ut in alteratione & conformatione fœtûs officio ſuo fungantur. Deinde ut ſeminum actiones facultatibus utero proprijs incitet ac promoveat, quouſque ſeminũ virtus ire poteſt; id eſt, citra animæ productionem, quæ perfectior & altior eſt, quàm ut à ſeminibus attingi valeat.

Anima tamen ventriculi formam chyli, veluti anima jecoris formam ſanguinis, anima cordis formam ſpiritûs vitalis, anima cerebri formam ſpiritûs animalis, ut cauſa principalis producit; quia omnibus iſtis formis nobilior eſt, & quia illæ ſunt formæ viales, quibus alimentum ad ultimam concoctionem,

nem, & nutritionem sui corporis præparat, aut quibus idoneum ad operationes suas vitales & animales instrumentum sibi fabricat.

Vterus verò circa fœtum nullum simile officium exercet. Nec agit partes causæ principalis, ut ventriculus, jecur, cor, cerebrum, sed causæ tantùm ministerialis, respectu virtutis conformatricis quæ latet in semine, & ministerio uteri excitanda est ad suum opus. Nulla autem similis causa in materia chyli, sanguinis, spiritûs vitalis, aut animalis delitescit, quam ventriculus, jecur, cor, cerebrum excitare debeant; sed tota actio qua materiæ tales excoquuntur, ab anima & facultatibus talium viscerum effluit.

Vnde nec sequitur, quòd si anima bovis, in nutritione sui corporis, partem animæ sibi similis producit, etiam animam sui foetûs producere possit. Nam animæ vegetativæ propria actio & officium est, se & corpus suum per incrementa dilatare, ac perficere. Sed ad propagationem suæ speciei aliter operatur. Præparat enim in utroque animalium sexu materiam, imprimendo ei in officinâ testium, admirabilem illam vim conformatricem; ac deinde, ubi semen ad uterum pervenerit, fovendo ipsum & virtutem in ipso latentem excitando, non producendo secuturi fœtûs animam: quod Dei potiùs opus est, ut exemplo plantarum, & omnium animalium quæ terrâ marique extra uterum gignuntur, satis, ut puto, est probatum.

In generatione verò hominis, Deus & animam à materia independentem creat, & insuper materiæ eam unit.

Henricus tamen Gandavensis existimat, eam à Deo præsentem materiæ tantùm creari, unionem verò deinde ad materiam ab anima ipsa, quasi per resultantiam effici; quemadmodum in nutritione hominis accidit, cum se anima in materiam alimenti replicat & quasi transilit.

Sed aliam in nutritione, aliam in generatione natura Oeconomiam servat, ut proximè diximus. Deinde si primam fibulam & unionem sui ad corpus suum anima rationalis fabricare potest; igitur homo per animam suam seipsum quasi generat;

nerat; quod negat Ariſtoteles. Denique anima ſeparata à corpore, niſi Deus hoc impediat, in uterum prægnantis redire, & ſe in momento ultimæ diſpoſitionis, materiæ reünire, & novo corpore induere naturaliter poterit; ut ſit jam ſecundùm animam Pythagoras, qui in bello Troiano Euphorbus fuit. Ex toto præcedenti diſcurſu patet, quàm non de nihilo S. Auguſtinus & SS. Patres, omnium viventium animationem tribuant Deo. *Quis animat quæque viva naſcentia*, interrogat ille, *niſi qui & illum ſerpentem* (ex virga Moyſis) *ad horam, ſicut opus fuerat, animavit?* Nec tamen ſolam ſeminum animationem, ſed etiam conformationem, & totam plaſticam Deo aſcribunt; licet ſecundum *ſeminales rationes*, quas in ſeminibus ab initio à ſe conditas invenit, in unoquoque operetur; ut *de grano tritici non naſcatur faba, vel de faba triticum, vel de pecore homo, vel de homine pecus*. Deus quippe eſt cauſa principalis, cujus manus ubique, etiam *inter ſecretas ventris anguſtias*, ut ait Hieronymus, *ſemper operatur, ut idem ſit corporis creator & animæ*. Quia videlicet nulla ratio ſeminalis, nulla vis conformatrix poteſt quidquam creare, id eſt, è nihilo extrahere, niſi adjuvetur ab Omnipotente illa manu. *Multi deformes, multi morbidi, horridi monſtroſique naſcuntur*, ait Iuliano Auguſtinus; *nec ideo totam illam ſubſtantiam, omneſq; partes eius, & quidquid in ea ſubſtantialiter exiſtit & vivit, potuit creare, niſi unus bonus & verus Deus*. Vbi verba iſta, *& quidquid in ea ſubſtantialiter exiſtit & vivit*, legentis attentionem paulìſper morari debent. Significant enim, fieri non poſſe, ut minima ſubſtantiæ, id eſt, eſſentiæ cujuſvis particula creetur, ſive de nihilo ad eſſe tranſeat, ſine immediata Omnipotentis manu. Longè aliter quàm quidam hodie Philoſophi, qui docere audent, Cauſis ſecundis, divino ſaltem privilegio communicari poſſe (quod Durandus factum olim putavit) ut ſine concurſu cauſæ primæ agant. Quod graviſſimi & in Philoſophia & in Theologia erroris ab Auguſtino & SS. Patribus damnandum non dubito. Si enim actio ignis v. g. à concurſu cauſæ primæ poteſt abſolvi, quidni & ignis etiam ipſe: ut tota cauſarum ſecundarum catenatio per ſe jam exiſtat ſine dependentia à Creatore?

S.Aug. lib. 3 c. 5. Trin.

Idem lib. 9. c. 17. de Geneſ.

S.Hieron. ad Pammach.

Lib. 6. c. 10. contra Iul.

Nimis

Nimis magni æstimant, & nimis magnas faciunt res creatas qui sic philosophantur; cùm tamen non tam res, quàm rerum tenuissimæ sint umbræ, quæ in actiones suas vix se explicant ac movent; adeo imbecilles sunt & caducæ: ideoque perpetuò potentiori manu tenente & succollante indigent,

Hinc, *si bonitas operationis divinæ*, inquit Augustinus, *subtrahatur formandis promovendisq́ seminibus, & vivificandis quibusque viventibus non solùm gignenda non aguntur, sed ad nihilum penitus etiam genita rediguntur.* S.Aug.lib.6 c.29.contra Iul.

Et alibi: *Dei occulta potentia cuncta penetrans incontaminabili præsentiâ, facit esse quidquid aliquo modo est, in quantumcumque est: quia nisi faciente illo, non tale, vel tale esset, sed prorsus esse non posset.* Lib.12.c.25 Civit.

Et quia Deus destinato consilio ita principaliter concurrit cum causis secundis, ut earum etiam velit effectus & defectus (nisi malitia moralis admisceatur) ideo S. Augustinus phrasin Philosophorum improbat, qui monstra *errores naturæ* solent appellare.

Ex opificis tanti manibus, inquit, *tam multa non solùm vitiosa, verùm etiam monstrosa procedunt, ut naturæ à nonnullis appellentur errores. Qui cum operantem vim divinam, & quid cur faciat, indagare non possint, fateri eos pudet nescire quod nesciunt.* Nam licet natura instrumentalis & vis seminum impedita, errare & delirare à recto dici possit in formatione monstri; natura tamen principalis, quæ Deus est, non errat, sed facit, & vult facere quod facit, ob finem plerumque ignotum hominibus. Vnde aliter longè cum virtute seminum errante, & cum voluntate peccante concurrit. Nunquam enim dicet Augustinus, Deum *facere*, aut *ex manibus Dei procedere* opus malæ voluntatis; sicut de monstris jam statim dixit. Permittit enim solùm non vult errores voluntatis; vult, non solùm permittit, errores conformatricis. Idem lib.5 c.15.contra Iul.

Vnde Philosophia quorundam, qui concursum causæ primæ comparant vento, quo eodem quis rectà, vel obliquè navigare potest; aut spiritui organorum, quo Organistes ad harmonicos, aut discordes sonos uti possit; non est, sine dubio Augustiniana, nec altissimum illum divinæ operationis &

 providen-

providentiæ modum attingit, quo se Dei voluntas & actio in omnes effectus creatos, usque ad ultimas radices, profundissimè insinuat & inserit: licet nec malum velit, nec libertatem agendi causarum liberarum evertat.

ARTICVLVS XIX.

Vnde difficultas & dolor humani partûs.

POstquam humanus fœtus novem circiter à prima conceptione mensium spatio, *in obscuris & humentibus locis vitam sine respiratione duxit*, δίκην ἰχθύων τοῖς ὑγροῖς ἐμφερόμενος, *more piscium, humidis innatans*, ut ait S. Basilius; angustiarum tandem uteri pertæsus, & respirationis, pleniorisque alimenti appetens, calcitrare incipit, & disruptis secundinis ac membranis quibus involvebatur, adjuvante uteri impulsu & matris nixu, maximo miraculo in lucem egreditur. Miraculum dico, quia Medici sic appellant; qui postquam divinam sapientiam in conformatione, & nutricatione ejus in utero admirando se defatigaverunt; ubi ad partum ventum est, planè obstupescunt. Nesciunt enim, quâ viâ per tam arctas colli uteri fauces, per tam angustum inter ossa coxendicum iter, puer tam crassulus, sine fractione, sine magnitudinis penetratione, possit transire & erumpere in lucem.

S. Basil. in psal. 14.

Avic. lib. 3. fen. 21.

Sed audiamus illos. *Cum separatur fœtus*, inquit Avicenna, *aperitur uterus apertione tali, cuius similem efficere non valet in alia hora. Et necessarium est, ut separentur quædam iunctura, & sustententur adiutorio Dei excelsi, præparante vel disponente ad illud, deinde reducente eas ad continuationem naturalem*. Et Abenzoar ait, *haud facilè quidquam aliud in rerum natura magis mirandum*. Et recentior alius, *admiranda quidem sunt*, inquit, *naturæ in embryonis formatione, vitâ, & nutritione opera; sed extremus eiusdem in fœtus exclusione conatus omnem admirationis captum excedit*. Et de Galeni admiratione Fernelius: *Quo pacto*, ait, *os uteri tantopere dehiscat, ut per id fœtus elabatur, nescit Galenus, nec aliud quàm admirari potest*. Sed

Andr. Laurent. lib. 8. c. 33. Anat.

Fernel. lib. 7. c. 11. Physiol.

test. Sed loquere ipſe tu Galene nobis.

Quòd os matricis, inquit, *quo tempore femina in utero gerit, adeò conſtrictum ſit, ut ne ſpecilli quidem cuſpidem in matricis collum immittere queas; cùm autem tempus pariendi appetit (ſcilicet cùm fœtus iam ita perfectus eſt, ut per os nutriri poßit) adeò aperiatur & dilatetur, ut integrum animal reddat; quonam pacto id accidat, mirari quidem poſſumus, intelligere non item.* Galen. lib. 15. de uſu part.

Sed altera æqualis, aut major admiratio; quomodo oſſibus matris puer circumſeptus, inter oſſis ſacri & oſſium ilium ac pubis anguſtias, in lucem ſine rupturâ elabi poſſit.

Arabes cum Hippocrate putant oſſa pubis aut coxendices parientibus oportere divelli; quod & experimentis Sever. Pineus, & Ambroſ. Paræus probare conantur. Paræ. lib. 23. c. 15. Chirurg.

Per uteri dehiſcentis oſculum, inquit Paræus, *dum fœtus aërem perſequitur, in caput pronus fertur, ſicque naſcitur & naturæ ordine in lucem prodit; magno tum ſuo, propter corpuſculi mollitiem, tum matris, propter cervicis uteri nervoſæ, & oßium ilium ab oſſe ſacro, quà via fœtui pateat, divulſionem, dolore. Alioqui niſi eiuſmodi oſſa divellerentur, qui non modò gemelli duo mutuo complexu ſibi cohærentes, ſed vel unicus fœtus tam anguſto colli uteri ductu prodire & emergere poſſet?*

Et addit. *Id ita eſſe non ratio modò, ſed & experientia verum perſuadet. Puerperas enim ſtatim à partu diſſecui, in quibus animadverti oſſa ilium ab oſſe ſacro, digiti intervallo diſtracta. Quin etiam pleriſque parientibus, quæ me auxilij gratiâ in tam difficili conatu advocarant, ſubiectâ coccygi manu, certò & auribus hauſi, & contactu percepi crepitantium vi divulſionis, oßium ſtrepitum. Sed & narrarunt mihi honeſtißimæ matronæ multæ, ſe aliquot ante partum diebus, eorum iam ſe diſtrahentium fragorem cum dolore percepiſſe. Multis etiam poſt partum diebus, coccygis regio oßiſque ſacri (quam renum regionem nominant) ſic pleriſque dolet, ut naturâ ſolutam oßium ilium continuationem reparare haud valente, in reliquum vitæ claudicent.*

De oſſe verò pubis idem Auctor alibi: *Oſſa pubis parturientibus aperiri dicuntur. Quanquam mihi ea de re nondum conſtare potuerit.* Lib. 5. c. 34.

Attamen Veſalius, Fernelius, Laurentius, alijque eam aut

Andr. Laurent. lib. 8. c. 33. Anat. ossis ilium, aut ossis pubis divulsionẽ fieri posse fortiter negant. *Vt ingenuè dicam quod sentio*, ait Laurentius adversus Pineum, *ilium & pubis ossa in partu dearticulari posse non puto: ita enim uniuntur, ut nullo impetu divelli poßint. Quòd si divulsionem semel passa fuerint, quo medio copulabuntur? Quo glutino unientur? Nova enim synchondrosis fieri non potest.*

Dat tamen opinioni adversæ nonnihil: *Si aliquantulum*, inquit, *dehiscere velis, cum Hippocrate, non repugnabo.* Et sanè, quomodo tam tenellum, totum carneum, & quasi exosse infantis corpusculum durissima illa & arctissimè devincta matris ossa, suo transitu valeat discludere?

Placet igitur hìc nostri Vesalij sententia, qui per discrimen aliquod, quo natura feminas paulò aliter quàm viros circa regionem illam conformavit, quæstionem istam expedit. Nam *mulieres*, ait, *in hoc oßium coalitu peculiare sibi vindicant, quòd in ipsis non tam longâ lineâ quàm in viris, committuntur, Deinde coxendicis oßium infimæ partes, dextram dico & sinistram, in mulieribus mutuò longè magis distant, quàm viris. Praeterea infimæ pubis oßium partes invicem sub ipsorum connexu diremptæ, multo etiam mulieribus quàm viris sejunguntur & distant. Adeò ut in mulierum oßibus vacua sedes inter coccygis os & internas regiones infimarum partium coxendicis oßium, multo amplior quàm in viris occurrat. Hacq; differentia est tam insignis, ut vel ipsa abundè doceat, pubis ossa in partu non recludi.*

Vesal. lib. 1. c. 29.

Sed & hoc facilitatem transitûs adjuvat, quòd expertissimi Medicorum censent, *Oßis sacri extremum cartilagineum (coccygem vocant) totum retrahi, & fætui impetu exeunti ita cedere, ut spatium amplius relinquatur. Vnde gravidæ in ipso partu, de coccygis & oßis sacri frequẽtiùs, quàm de oßis pubis dolore conqueri obsẽrvãtur.* Deinde cranium puelli adhuc molle & velut papyraceum est, ut experientia & Aristoteles testantur. Hinc fit, ut angustiarum compressioni nonnihil cedat; reliquumque deinde corpus cereum & flexile, facilè sequatur quò caput præcessit. Naturali enim partu infans ἐπὶ κεφαλὴν, *in caput* prodit, ut Aristoteles post Hippocratem dicit. Cùm enim totum pueri corpus ab umbilico tanquam staterâ, ut ait Hippocrates, ex fornice uteri matris dependeat, & partes superiores graviores sint inferioribus,

Andr. Laurent.

Arist. lib. 7. c. 10. Histor. Animal.

soluto

ſoluto umbilico, caput deorſum cadit, & per uteri cervicem exit. Vnde, *In pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt*, inquit Plinius. *Quo argumento eos appellavêre Agrippas, ut ægrè partos. Qualiter M. Agrippam* (Auguſti Cæſaris generum) *ferunt genitum. Neronem quoque* (illius M. Agrippæ pronepotem) *pedibus genitum, parens eius ſcribit Agrippina. Ritu naturæ, capite hominem gigni mos eſt, pedibus efferri*, ad rogum, aut ſepulchrum: quia mors vitæ naſcenti eſt contraria. Difficillimus autem *ægerrimuſq́; Agripparum partus habetur, quia brachijs plerumque diductis retineri ſolent, ægriuſque tunc mulieres enituntur*, ait ex M. Varrone Agellius. Plin. lib. 7. c. 8. Agell. lib. 16. c. 16.

Res igitur tandem eò tota redit, ut dicamus puerum capite prono per uteri cervicem ſibi aperire viam; quia cervix illa, ſicut uterus totus, ex nervis talibus contexta eſt, qui & contrahi arctiſſimè, & latiſſimè diduci poſſunt. Sic retia colligi & expandi, ſic veſicam in arctum corrugari, aut tumidiſſimè inflari videmus.

Nec oſſa etiam quibus uterus circumvallatur, ita ſepiunt vias, ut nullus detur puero exitus. Laxitas enim inter oſſa feminarum amplior eſt, ut ex Veſalio audivimus, & extremitas oſſis ſacri, quę vocatur coccyx, cartilaginea facta eſt, ut reflecti ac retrocedere, & fœtui exitum molienti, viam nonnihil laxare poſſet.

Quòd verò Hippocrates, Avicenna, Paræus, Pineus de divulſione oſſium pubis, aut ilium ab oſſe ſacro narrant, verum habere potuit in difficillimis & enixiſſimis partubus; quia mater fortaſſe nimis arcta, aut fœtus nimis bené habitus, aut grandiuſculus erat.

Nam aliàs contrà, viæ pariendi quibuſdam ſunt tam laxæ, ut ferè ſine dolore & ſenſu, partus ipſis excidant. *Gravidis Braſilianis*, narrat Maffeus, *haud ita multus in partu dolor. A puerperio facto puerpera confeſtim exſurgit, ac domeſtica obit impigrè miniſteria. Ejus loco (quod vix credat quiſquam) in aliquot dies, velut æger decumbit maritus. Hic officij causâ ab amicis & propinquis inviſitur, huic ſorbitiunculæ dantur ad refovendas vires, huic de gentis more, bellaria & delicata munuſcula deferuntur.* Similem puerperij Comœdiam Maff. lib. 2. Hiſtor. Indic.

 narrant

narrant de Tabarenis Asiæ minoris populis.

Alex. ab Alex. lib. 2. c. 25. Alij etiam Thracum, Scytharum, Cantabrarum, Celtiberarum facillima puerperia. *In Liguria quoque & Illyrico*, ait Alexander, *mulieres tam patientes laborum sunt, ut post puerperium minimè decumbant: prægnantesq́ inter opus enixos pueros domum referre tradunt; quos non peperisse, sed invenisse credas.* Certè ego quoque novi in Belgio nostro quandam rusticulam, quæ gemellos publicè & obiter in plateâ enixa, cum ipsis recurrens domum, cùm rivulum quendam ante fores suas nudis pedibus fortè transuadaret, tertium etiam effudit; quem supparo & sinu eodem exceptum, cum duobus alijs fraterculis domum retulit.

ARTICVLVS XX.

An in statu innocentiæ feminarum partus sine dolore esse potuerit.

QVæ jam de dolore partûs disserui, nimis explicata & curiosa pro Theologo quispiam existimabit. Sed datâ operâ id à mè factum, ut faciliùs quibusdam Medicis & Philosophis S. Augustini & Ecclesiæ doctrinam persuaderem, quæ dolores partûs inter pœnas peccati originalis ponit. Gen. 3. Evæ enim post peccatum dictum est, *In dolore paries filios.* Sed quî fieri potuisset, ut ante peccatum sine dolore parerent? Certè enim feminarum viscera eodem modo, atque nunc post lapsum fuissent conformata, & infantes æquè crassuli, per easdem angustias in lucem erepsissent.

S. Augustinus, approbante S. Thomâ, uno verbo modum S. August. lib. 14. c. 26. Civit. indicat; quia *ad pariendum non doloris gemitus*, inquit, *sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxasset.* Si enim inter has naturæ lapsæ ærumnas, quædam feminæ tam faciles habent partus, ut novissimè narrabamus; facilè intelligi potest, quomodo specialis illa circa creaturam rationalem innocentem Dei providentia procurare valuerit, ut laxatis sensim, ope Angelicâ aut Divinâ, maternis visceribus, maturi partus levi impulsu, &

ſu, & ſponte quodammodo exciderent. Nulla quippe femina tunc arcta, nullus in tota corporis humani conformatione naturæ error accidiſſet. Nulli quoque Agrippæ, aut perverſi partus, ſed omnes capite antè & naturaliſſimo modo in lucem emerſiſſent. Si verò coccyx nonnihil reflecti, ſi ilium os ab oſſe ſacro, ſi oſſa pubis à ſe invicem disjungi, aut pauliſper dehiſcere oportuiſſet; humores, & ſi quæ aliæ cauſæ nervorum & vinculorum emollientes adhiberi poterant, ut tam molliter fieret, quàm ad vitandum dolorem puerperij neceſſe eſſet. Vnde *nunc maturitas pariendi*, inquit Lud. Vives, *extendit atque aperit oſſa pectinis* (*pubis* credo dicere voluit) *quæ alio tempore vix disjungeret ſecuris validè impacta; ſed nunc cum ingenti cruciatu, tunc ſine dolore.* Quanquam quod de apertione oſſium pectinis ait, Artic. proximo, cum doctioribus Medicis rejecerimus. Vives in S. Aug. lib. Civit.

Iuvant quoque hanc doctrinam brutorum non adeò difficiles partus; quamvis quadrupedia ſimili ferè modo, ac feminæ noſtræ circa uteri anguſtias, conformata ſint.

Gallinæ quoque ſat grandia ova, dehiſcente ſine dolore utero, pariunt. Nec enim enitendo, clamore aut alio ſigno ullum doloris ſenſum oſtendunt. *Ova* tamen *naſci mollia veriſimile eſt*, ait Cardanus, *aliter læderent aves.* Sed refellunt eum noſtræ ancillæ, quæ ova gallinarum partui proxima, in utero jam indurata manu ſe palpare fatentur. Card. lib. 7. c. 39. Variar.

Si denique Luna plena, fundendo humores & vias lubricando, partus lubricos & faciles reddit, ideoque olim à Romanis puerperis ſub nomine Iunonis Lucinæ invocata fuit; quanto magis eadem, & majora adjumenta, Angelorum aut Dei ſapiens providentia, Paradiſi puerperis præſtare valuit? Neque hoc violentum, ſed felici ſtatui debitum quodammodo fuiſſet; veluti etiam arcêre feras beſtias, ne homini necem, vulnera, dolorem inferrent, ejuſdem providentiæ opus erat. Tam certus autem hujus ſententiæ ac veritatis fuit S. Auguſtinus, ut alicubi fidenter dicat: *Non reſiſtit his verbis divini Libri, quæ poſui de labore hominis, & parturitione mulieris, niſi qui prorſus alienus à fide Catholica, eiuſdem litteris adverſatur.* Sed quia Gen 3. S. Aug. lib. 2. c. 33. de pecc. merit.

experientiâ

experientiâ probari non poteſt, inquit alibi, homines quidam ad ejus rei fidem duri ſunt. Si tamen in omnibus experimentum, aut humanam rationem poſtulamus, nulla, aut pauciſſima fidei myſteria credemus.

Boned. Pere. lib. 4. q. 4. in Gen. S Aug. lib. 14. c. 26. Civit.

Addit tamen quippiam Auguſtinus, quod pauci credunt, & *admirationem habet majorem, quàm fidem*, ait Pererius. Nempe, in ſtatu innocentiæ *potuiſſe utero coniugis ſalvâ integritate feminei genitalis, virile ſemen immitti; ſicut nunc poteſt eâdem integritate ſalvâ ex utero virginis fluxus menſtrui cruoris emitti. Eâdem quippe viâ poſſet illud injici, quâ hoc poteſt ejici.* Vnde Pererius, *Auguſtino equidem*, inquit, *non aſſentior; ſed puto ſignaculum virginalis integritatis etiam tunc per actum generationis apertum iri.* Apertio quippe iſta naturalis eſt, quæ etiam in ceteris animalibus obſervatur.

Sed neſcio, an Pererius ſatis perceperit Auguſtini mentem. Non negat enim Auguſtinus relaxanda viſcera virginum in congreſſu maritali; ſicut eadem relaxanda dixit in partu, ſine corruptione integritatis ullius membri ac doloris ſenſu.

Cap. 35. de pecc. orig.

Explicat enim ſe alibi. *Eodem modo*, inquit, *non eſſet dolor & cruor virginis concumbentis, quo modo non eſſet etiam matris gemitus parientis.* Cruentam igitur virginis læſionem & violentam ac doloriferam clauſtri virginalis divulſionem tantùm negat, non aperturam, quæ fieret *ſine ardoris illecebroſo ſtimulo, cum tranquillitate animi & corporis nulla corruptione integritatis, cùm maritus infunderetur gremio uxoris.*

Lib. 14. c. 26. Civit.

In 2. d. 20. a. 2. ad 1.

Vnde S. Thomas, 1. p. q. 98. a. 2. ad 4. doctrinam illam Auguſtini, de incorruptione virginalis integritatis probat; cùm tamen apertè alibi dicat, *in primo* innocentiæ *ſtatu, ſoluta fuiſſet integritas carnis, cui præponderaſſet fecunditas prolis.*

Solutum ergo, non fractum fuiſſet clauſtrum virginitatis, quidquid illud ſit. Nec ſimilitudo ſanguinis menſtrui, quam adhibet Auguſtinus, undique par & æqualis eſſe debet; quaſi verò non laxiore aperturâ in virili congreſſu, quàm in fluxu menſtrui cruoris, opus eſſet. Sed in hoc ſolùm ſtat & conſentit comparatio: quòd ſicut ſine fractura dolorifera clauſtro cruor ille effunditur; ita ſine eâdem virile ſemen infunderetur.

deretur. Quod facillimè comprehendi poteſt, ſi attentè legantur, quæ de hymene, ſive clauſtro & ſignaculo virginitatis diſſerunt Medicorum Expertiſſimi. Negant enim jam plerique omnes membranam aliquam talem, ad uteri collum tranſverſam, in virgine rumpi, ut veteres fabulati ſunt; ſed anguſtias tantùm oportere diduci. Quod quomodo in ſtatu innocentiæ, ſine dolore, aut ullo fortaſſe ſanguinis virginalis effluxu, divinâ, aut Angelicâ manu fieri potuerit, quis tam hebes, ut non valeat intelligere? Veluti enim divina providentia Angelos ferarum beſtiarum frenatores, & adverſus tot alia pericula tutelares diſpoſuiſſet; ita aliquos tanquam *Hymenæos*, aut *Virginenſes*, ut S. Auguſtinus appellat, primæ maritali conjunctioni fortè appoſuiſſet. Nam *Partulas & Lucinas* (addo ego Hymenæos) *nos officia divina, Angelos credimus*, ait Tertull. S. Auguſt. lib. 6. c. 9. Civit. Tertull. lib. de anima c. 37.

Sed ne fallere videar, Medicos Anatomicos de hymene iſto potiùs audiamus. *Putant ferè omnes Medici*, ait Laurentius, *membranam reperiri, nunc in medio ferè cervicis ductu, nunc immediatè poſt* οὐρήθραν, *eamq́ tranſverſim ſitam, quam hymenem, aut hymenæum vocant. Eam exiguo foramine in medio perviam, alÿ cribri inſtar perforatam, ut fluentibus menſtruis pateat aditus, exiſtimant: Diſrumpi autem & lacerari primo concubitu; proptereaq́ interſeptum virginale, clauſtrum virginale, cuſtodiam virginitatis dicunt.* Andr. Laurent. lib. 7. c. ult. Anat.

Ipſe verò diligenti obſervatione, in plurimis omnis ætatis virginibus negat ſe tale quid inveniſſe. *Figmenta ergo ſunt*, inquit, *quæ de tranſverſa illa membrana & perforata ſcripſerunt multi. Nam cùm natura nihil fruſtrà moliatur, quis foret illius uſus?* Addit deinde, quòd ſi talis interdum adnaſcatur (qualem multi ſe vidiſſe teſtantur) *fuiſſe præter naturæ inſtitutum, & organicum morbum ex vitioſa conformatione.*

Et Paræus. *Quibuſdam virginibus*, ait, *in cervicis uteri orificio membrana reperitur, hymen veteribus dicta, quæ quia viri congreſſum arcet, ſterilitatis cauſam mulieri infert. Hanc plerique, non vulgares modò, ſed & docti Medici virginibus omnibus, tanquam virginitatis clauſtrum, ineſſe dicunt. Sed illam ego, cùm in pleriſque virgunculis omnis ferè ætatis, à trimatu ad duodecimum uſque annum, quarum mihi ex Noſocomio Pariſienſi plena copia erat, ſtudiosè exquirerem,* Ambroſ. Paræ. lib. 23. c. 42.

non potui reperire. Addit tamen ſe ſemel tantùm, in virgine ſeptemdecim annorum, *membranam eiuſmodi nervoſam, tenuiſſimam, medio ſed exiguo foramine perviam, qua menſes diffluere poſſent,* reperiſſe. Verùm, hoc rarum, & errorem organicum virtutis conformatricis fuiſſe, cum Laurentio, Columbo, & plurimis hodie Medicorum cenſet. Eſt igitur hymen in quibuſdam virginibus, quod *membrana ligamentalis*, ſive filum linguę ſubnaſcens, in quibuſdam pueris balbutientibus; id eſt, naturæ error.

Vnde cùm in ſtatu innocentiæ nulli ejuſmodi organici morbi, & conformatricis errores in corpore humano accidiſſent; nulla quoque unquam excreſcentia hymenis, virginalis uteri aditum ſepiviſſet, quæ in primo congreſſu rumpenda eſſet.

Si autem Veſalio, Viero, Fallopio, ac alijs daremus, in omnibus virginibus talem hymenem à naturâ non errante, ad ornamentum quoddam, aut virginitatis tutelã, conformari; negaret tamen forte S. Auguſtinus membranam iſtam, per congreſſum in ſtatu innocentiæ rumpendam fuiſſe: quia non effreni libidinis impetu, ſed tranquillæ voluntatis imperio fieret tantùm id quod neceſſarium foret; ut attrahente partim utero, partim infundente marito, genitale ſemen per hymenis foramen quo excidunt menſes, ad cavitatem uteri perveniret. Attamen in partu nihilominùs hymen diffringendus erat, quando proles per uteri cervicem in lucem exit. Solius enim Matris Domini privilegium eſt, ut ſine dilatatione, ſine obſtantium laceratione, divinus ejus partus tranſierit.

PROBLE-

PROBLEMATA

De

Alimento, accremento, decremento humani corporis.

PRoblemata quædam, tanquam præcedentium Capitum Analecta hîc ſubijcere, nec injucundum, nec inutile fortaſſis erit.

I.

Quid dicere voluit Cajetanus, quando Auguſtæ Vindelicorum, de Luthero è colloquio recedente, ad adſtantes converſus dixit: *Iſte homo ovis recentibus indiget?*

An fortè ova recentia ſtultitiæ & intemperiei cerebri mederi exiſtimavit? Nam ex talibus ovis in teſtâ ſuâ leviter & ad tremorem ſolùm decoctis, ruberrimus & ſaluberrimus gignitur ſanguis, qui atræ bilis & inſaniæ minimum admixtum habet.

II.

An probabile, quod ait S. Thomas: Verum aurum habere virtutem lætificandi cor, quâ *aurum*, inquit, *per Alchymiam ſophiſticatum* caret? An ergo aurum, tam indomitum ignibus metallum; à calore tamen naturali in ſubſtantiã viventis, & in ſpiritus vitales cor hilarantes converti poteſt? An potiùs, quia influentiâ quadam ſalutari ſpiritus vitales cordis afflat? Contra enim deliquia cordis, & cardiacos affectus, annulos aureos digitis ſolitos inſeri, poſt Agellium aſſerit Lemnius. Quid etiam aliud voluit Scaliger, dum ait, Auri ſcobem ideo interdũ præſcribi à Medicis, *ut eius ſplendore reficiantur ſpiritus?* Hac, credo, quoque imaginatione Illuſtriſſimus Concilij Sanctioris, ſub Sereniſſimo Principe Alberto, nuper Præſes Io. Richardotus, tempore prandij ac cœnæ, nummorum aureorum cumulum ſub aſpectũ ſuum apponi jubebat, ut Clar. Academiæ noſtræ Archiatrum Thomam Fienum ſæpè narrantem audivimus.

S.Tho.22. q.77. a. 2. ad 1.

Lemn. lib. 3 c. 6. occult.

III.

Nuganturne, an ſeriò dicunt Scaliger & Riolanus, *Laniones conſulere ovibus, dum eas quotidie in uſus noſtros iugulant?* Quidni autem ſeriò? Nam res creatæ perfectionem ſuam aſſequuntur, dum ad finem cui conditæ ſunt, perducuntur. Oves autem & boves ac pecora campi in alimentum hominis creata ſunt.

Non ergo omnino inſipienter Eccleſiaſtes quidam clamabat nuper: *Si perdices loqui poſſent, à filijs Dei ſe comedi velle, dicerent; imò ultrò & certatim in prædeſtinatorum culinas devolarent.* Vt nempe in ſubſtantiam talium corporum converſæ, impaſſibilitate, claritate, ceteriſque glorioſi corporis dotibus æternùm in cælis fruerentur. Cui menti ſublimis Contemplator Io. Thaulerus accedit: *Non poſſunt creaturæ*, ait, *nobiliori modo in ſuam originem redire, quàm in corpore ſancto, cui in cibum uniuntur.*

Thauler. ſer. 1. in Vigil. Paſc.

IV.

Quare Medici, aut dæmon non poſſint vitam noſtram in æternũ, aut in ætatem primorũ hominum ante diluvium producere? Dæmonem enim id poſſe affirmat Mart. Delrius, ſed à Dei providentiâ inhiberi. Nonne enim Medea ſuis veneficijs Æſonẽ in juventutẽ recoxit? Artem quoq; illam prorogandæ in perpetuum vitæ, ſe calluiſſe Paracelſus & Campanella nuper jactaverunt. Et multi fortè credidiſſent, niſi ambo nondum ſenes extincti eſſent. An ergo fortè novæ ſiderum conſtellationes dæmonum & Medicorum artes eludunt? Hoc enim credit Franc. Victoria. *Deus providentiâ ſuâ ita diſpoſuit*, inquit, *ut primis illis temporibus eſſent conſtellationes cæleſtes ſalubriores & efficaciores ad vitam hominis propagandam, & ut alimenta eſſent majoris vigoris, & etiam medicinæ, & aër, & aqua, & alia quæ conſervant vitam mortalium.*

Delr. lib. 2. c. 3. Magic.

Victor. Relect. de Magia.

Attamen, nonne cælum & ſidera hodie eadem quæ tempore Mathuſalam? Nonne conſtellationes & cœtus Planetarum Fixarumque ſalutares, periodis ſuis redeunt? Nonne aër, aqua, terra, maria, venti, montes, valles, ſine inſigni, quæ hîc

æſtimari

æstimari possit, mutatione eadem sunt?

Cur deinde arbor vitæ dæmonis arte resuscitari non valeat? Sed unde tamen illius arboris semen, aut surculum haberet? Fortassis igitur nullum in causis naturalibus remedium invenit dæmon, quo humidi radicalis fluxum & consumptionem retineat. Nam primum & sincerissimum humidum fit ex parentum semine, in eum finem à natura elaboratissimo. Quod verò deinde ex alimentis & sanguine accedit, impurius est. Augeturque in dies impuritas, dum sanguis in humidum illud fatiscens, qualitatibus suis ipsum perpetuò inquinat. Hinc ergo calor naturalis pluribus inquinamentis & fuliginibus involutus, ut impuro oleo pasta lampas, maligniùs ardet, ac tandem suffocatur, aut expirat.

Potest igitur dæmon ad 200. aut 300. annos vitam hominis bene nati & temperati fortassis extendere, in æternum non potest. Sed tamen nec illud permittit Deus; sicut nec ut Magos & Veneficas sibi devotas, tot thesauris sub terra marique jacentibus ditare valeat. Quis enim filiorum hujus seculi diabolo servire non velit, si 200. 300. annorum vitam ab eo impetrare possit?

Olim verò ante terram diluvio corruptam, plantæ earumque fructus, animalia quoque ijs pasta, succi melioris erant, & humani corporis radicale humidum sinceriùs & diutiùs reparabant.

V.

Nonne qui cibo ac potu ultra naturæ vires abstinent, seipsos directè interficiunt?

Sanè Cajetanus & Covarruvias id affirmant. Vnde negant eum qui inedia à Iudice mori jussus, posse respuere cibum, si ei clanculò offeratur. *Nam nolle uti alimento*, ait Cajetanus, *est occidere seipsum, non minùs, quàm gladio se transverberare.* Et hoc magis explicans Covarruvias: *Vtitur enim*, ait, *actu ad mortem immediato, & ex natura sua ad eam directo ac ordinato.* Cajet. 2.2. q. 69. a. 4. Covar. lib. 1 c. 2. Var.

Consentiunt illi, qui Carthusianum homicidam sui futurum aiunt, si carnes oblatas non edat, ubi nulli alij cibi suppetunt. Nonne tamen Victoria, Sotus, & alij magis ingeniosè philo-

 sophantur,

ſophantur, qui dicunt, tales magis pati, quàm ſibi inferre necem.

Non enim oportet inediam gladio, quo quis ſibi tranſadigit coſtas, comparare; ſed cum patiéntiâ, qua quis ſe ab altero ſinit transfigi. Calor quippe naturalis & agentia alia, humidum radicale ſiccantia, propriè hominem interimunt. Alimenta verò tanquam vallum & mœnia hoſtibus objiciuntur, ad ſupplementum ſtragis, quam continuâ diu noctuque oppugnatione agentia illa faciunt.

Alimentis igitur abſtinere, nihil eſt aliud, quàm labentia mœnia non reparare, & ſinere ſe ab hoſte interfici.

VI.

Cor. Celſ. lib. 1. c. 4. Quid ſibi vult Cor. Celſus, dum ſtudioſos quibus caput imbecillum, vetat *ſcribere, legere, voce contendere, utique poſt cœnam*: *poſt quam*, ait, *nec cogitatio quidem ijs ſatis tuta eſt*. Vultne igitur nos, ut ſtipites, aut ſtatuas mutas, ſine ſenſu & cogitatione à cœna permanere? Si enim loquimur, aut ſenſibus utimur, oportet etiam cogitationem aliquam miſcere.

An ſolùm anxiam, aut intentam ſtatim à cœna vel prandio cogitationem intutam eſſe valetudini, voluit dicere? Quales præcipuè quæ de figuris mathematicis, aut illis diſciplinis ſunt, quæ imaginationis operâ plurimùm utuntur.

Experimento enim conſtat, intentâ imaginatione cerebrum (quaſi ſpiritus qui in cellulis ejus ſunt non ei ſufficiant) alios è ventriculo, ad quem via latiſſima patet, confertim attrahere. Suis verò orbatus ſpiritibus, & calore qui cum ijs avehitur, ventriculus frigidiùs concoquit. Deinde vis motiva, qua ſe ipſum ventriculus reſtringit, & conſtringit chylum, per imaginationis intentionem relaxatur; ut patentiore jam viâ calorifici ſpiritus avolent, & ventriculi parietes à chyli compreſſione revulſi, laxiùs & languidiùs in ipſum agant.

S. Thomas verò non credit actionem caloris ventriculi, per cogitationes mentis aut phantaſiæ, quadam naturali immediatâ ſympathiâ directè impediri; quia calor ille & anima ventriculi cum ipſo, ut agentia merè naturalia operantur.

VII. An

VII.

An credibile, quod narrat Plinius, *Antoniam Drusi nunquam expuisse?* Plin. lib. 7. c. 19.

Simile quid de Constantio Cæsare, & successore ejus Iuliano Apostatâ alij referunt. Marcellin.

An quia quorundam cerebrum, ut cælum Ægyptium, sine imbribus & destillationibus est? Habent enim

Quidam corpora sicciora cornu, Catull.
A queis sudor abest, abest saliva,
Mucusque, & mala pituita nasi.

An potiùs, quia cerebri sentinam non per os aut nares foràs, sed per œsophagum in intestina exonerabant?

Sic enim celebris nuper apud nos Medicus Thomas Fienus, nunquam solitus expuere: non quia sputorum materia ei deesset, ut fatebatur, sed quia datâ operâ glutiebat, & derivabat in ventriculum.

Sputorum verò istam continentiam omnibus ipse suadebat; tum quia civilior & honestior sputandi consuetudine; tum quia plurimùm facere credebat ad eam, quam in se experiebatur, perpetuam alvi facilitatem. Quæ studiosis cumprimis necessaria, & ijs quibus jugis enubilatæ mentis serenitas est curæ. Scio tamen, quibus minimè probabile erit istam rheumatum cloacam in ventriculum, & culinam ubi coquuntur cibi, deducere.

Sed tamen ne vereantur isti. Nam nihil, aut minimum est, quod ex crudis illis cerebri mucis & destillationibus attrahunt venę mesenterij, totumque in inferiorem alvum & foricas emittitur.

VIII.

Cur inter militares Romanorum olim pœnas fuit missio sanguinis, qua Duces jubebant, *ignominiæ causâ*, ait Agellius, *militi venam solvi, & sanguinem mitti?* Rationem verò huius pœnæ in veteribus memorijs se reperisse negat Agellius. Agell. lib. 10. c. 8.

An ergo, quia sani non sunt, & missione sanguinis indigent, quicumque delinquunt, ut ipse Agellius meditatur?

An

An potiùs, *ut ſanguinem, quem cum gloria, pro patria fundere milites noluerant, cum ignominia amitterent*, quod M. Ant. Mureto placet?

Quod tamen Lipſio noſtro diſplicet; quia pro furto, ait, etiam militi ſanguis mittebatur.

An igitur, quia miles extrema & mortem commeritus (*quam cùm clementia remiſiſſet, ſpeciem tamen eius uſurpabat in paucolo ſanguine fundendo*) ut Lipſio magis viſum?

Sed quid dicimus, ubi non tantùm extrema meritis, ſed alijs etiam non tam magna peccantibus, ignominia iſta infligebatur?

An ergo denique, ſignificare voluerunt, militem degenerem, ſanguine (in quo vigor & generoſitas corporis ac animi) indignum eſſe? Simili enim ferè de cauſa, inter militum ignavorum animadverſiones, *hordeum pro frumento* datum legimus; quaſi jumentis, nec communi hominum cibo dignis. Suetonius
Suet. Augusti c. 24. de Auguſto: *Cohortes ſi quæ ceſſiſſent loco, decimatas hordeo pavit.*

IX.

Quid ſibi vult Poëta Theocritus, cùm Helenam feminarum formoſiſſimam, & decennali Ilij obſidione dignam, ſic depingit?

Theoc. Idyll. 18.

Pinguis, procera, ſicut procurrit ſulcus in agro,
Aut in horto cupreſſus, aut in curru Theſſalus equus.

An veteres habitum corporis pinguem & opimum, proceritatem uniformem & arduam, in feminarum pulchritudine præferebant?

Sulcus enim in agro, aut cupreſſi truncus in horto, uniformi longitudine tenditur, Theſſalus & generoſus equus arduo capite graditur. Talem etiam ferè Penelopen Homerus, & Dianam ipſe, ac Virgilius delineat.

Virg.

——— *Illa pharetram*
Fert humero, gradienſq́, Deas ſupereminet omnes.

Sic ſacer Canticorum ſponſus arboream proceritatem in
Cant. 7. ſponſa ſua laudat: *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.* Et ut unifor-
Cant. 3. mi gracilitate erectam deſcriberet, *Virgulam fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarij, per deſertum aſcendentem* facit.

Igitur

Igitur non macræ & ligneæ, non breves, non mammosæ aut ventrosæ, non incurvicervicæ, formosæ olim habebantur. Vt non de nihilo antiquus Laberij de uxore deligendâ versus:

Non mammosa, non annosa, non bibosa, non procax. Laber. in Mimo.

X.

Nonne temerarius Contemplator Io. Thaulerus, cùm neminem, ante annum ætatis quadragesimum verè spiritualem & cælestem effici posse, tam audacter dixit?

Faciat homo, ait, *quidquid potest, omnem impendat operam, non tamen ad veram pacem pertinget, nec verè essentialiter cælestis homo efficietur, donec annum ætatis quadragesimum impleverit.* I. Thauler, ser. 2. de Ascens. Dom.

Nonne enim multæ animæ Sanctæ, ante annum ætatis quadragesimum morte interceptæ hinc emigraverunt?

Fortè tamen illud Thauleri paradoxũ hanc non improbabilem rationem habet: Quòd ætas infra quadragesimum annum nimio adhuc calore mobilis, versatilis, & inquieta, turbulentis affectibus & imaginationibus pacem & tranquillitatem illam conturbet, quam anima verè spiritualis & Deo unita habere debet. *Omnia nimis agunt juvenes.* Et ut aqua ventis agitata, imaginem solis; sic illi activitate suâ radios divinæ lucis confundunt, ne cælestis imago in anima conformari ac imprimi valeat. Aristot.

Homo igitur instar arboris est, cujus fructus, id est cogitationes & affectus, vere & æstate nimis crudi & virides; ætatis verò autumno, qui anno quadragesimo incipere solet, maturantur. Ab hoc enim circitèr anno calor humani corporis notabiliter refrigescere, declinatio in senectutem sentiri, prudentia tam civilis quàm Oeconomica augeri; & inde parsimonia, ac cura rei familiaris attentior esse incipit. Hinc admirabile illud Galeni pronunciatum: *Qui in adolescentia assueverunt pecuniam amare, fieri non potest, ut cùm ad annum quadragesimum pervenerint, seipsos corrigant.* Auara enim ista ultra quadragesimum annum ætas avaritiam juventutis insuper excipiens, habitum in pravum ita indurat, ut fiat incorrigibilis. Galen. lib. de curand. affect.

Quidam tamen in juventute, citra autumnum suum præ-

coces, anno ætatis trigesimo, temperie quadragenarij, imò quandoque quinquagenarij, & senes ante tempus sunt. Denique gratia Dei interdum legem communem non servat, sed electos suos perficere properat, aut rapit adhuc virides, ne malitia intellectum mutet.

PROBLEMATA

De Generatione.

I.

QVare veteri Græcorum adagio, Ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα, *Heroum filij noxa?*

Sic de Cimonis, Periclis, Socratis, Alcibiadis filijs narrat Aristoteles. Vnde *veluti fato quodam evenire*, ait Demosthenes, *ut à viris egregijs filij improbi nascantur.*

Spart. in Sept. Severo. Spartianus verò Imp. Diocletiano narrat, plerosque doctrinâ aut sapientiâ præstantes viros, *aut sine liberis interijsse, aut tales liberos habuisse, ut melius fuerit, de rebus humanis sine posteritate discessisse.* Et in Romulo, Numâ, Camillo, Scipionibus, Catonibus, Iulio & Augusto Cæsaribus, Trajano, M. Aurelio, Sept. Severo, Homero, Demosthene, Cicerone, Virgilio, Terentio, Plauto exempla ponit. Et nos, si vellemus, hunc catalogum facilè insigniter auctum iremus.

An igitur ingenij vigor in parentibus, quod sanguinis subtilissimum est, ne in semen abeat, absumit? An potiùs studiorum & virtutum neglectus hoc facit; dum claritate, aut opibus relictis quisque talium parentum filius satis se illustrem, aut potentem sine supervacuo labore, credit? Fallor, aut hoc Arist. lib. 2. c. 15. Rhet. indicat subtilis Aristoteles, dum *virorum generosorum, ut Alcibiadis & Dionysii senioris filios, in mores insanos; gravium verò & stabilium ingeniorum, ut Cimonis, Periclis, Socratis progeniem, in socordiam degenerare*, dicit.

Semina enim paternarum virtutum, ubi vitiorum instrumenta à parentibus relicta sunt, in vitia degenerant proxima illorum

illorum virtutibus. Insania autem filij Alcibiadis, paternæ animositati; socordia filij Socratis, gravitati & modestiæ patris proximè adsidet.

II.

Quomodo verum, quòd Sapientissimi quidam produnt, Philosophicam cibi potûsque abstinentiam magis acuere, quàm retundere Veneris aculeos?

Abstinentiam Philosophicam vocant, qua Philosophi Ethnici, non à carnibus & ovis alijsque quæ materiam sementinam habent, abstinentes, temperatè tamen omnibus illis, propter valetudinem corporis, & ingenij aciem, utebantur.

An ergo vulgaris ista Philosophorum temperantia libidinem incendit, *quia per eam recta corporis valetudo acquiritur, & validior redditur natura nostra*, ut doctissimus & πολυμαθὴς Didac. Covarruvias dicit? Covarr. lib. 4. c. 20. Var.

An potiùs, radicem ejus rei altiùs scrutando: quia moderatus carnium boni succi, ovorum, & id genus sementinorum usus (addito etiam modico ad irrigandum vino) naturalem ventriculi, hepatis, cordis, ceterarumque officinarum corporis nostri calorem relevat & acuit? Hac enim ratione, officina quoque seminis, calore & temperie suâ naturali elaboratissimum, & multo spiritu prolifico turgidum, ex materiâ à ventriculo, hepate, corde optimè antè excoctâ ac præparatâ, semen cudit. Quod deinde ad parastatarum cataractas transfusum, multo, irrequieto, & elimatæ temperiei spiritu pruriens, parastatas insigniori voluptatis sensu vellicat, & ad erumpendum sollicitat.

Hinc enim contrariâ ratione, Aristoteles ebriosorum semen οὐ γόνιμον, *non genitivum*, sed infecundum esse dicit. Aristot. Probl. Sect. 3.

Et Sennertus, ex Oporino Paracelsi familiari, Paracelsum vini ebriosissimum, adeo tamen mulierum abstinentem fuisse narrat, *ut cum nulla unquam illi rem fuisse* credat. Sennert. lib. de Consens. c. 4.

III.

An per causas naturales fiat priapismus ille, qui in inguinibus mortuorum quandoque apparet? Alex. Ben. lib. 24 c. 19 de morb. curand.

Alexander Benedictus à causa naturali esse credit. *Mirum est*

rum est, inquit, *quod in castris vidimus ad Tarum in agro Parmensi in pugna adversus Gallos. Nuda erant cadavera passim, per ripas fluminis iacentia, quorum inguina supra modum magnitudinis intenta erant: Solis (ut puto) vapore, ac hesterno imbre, quo corpora perfusa fuerant.*

Sed quid dicimus, quando illæ, aut similes causæ nullæ adsunt? Certè enim sine tali profuso imbre, nuper An 1635. post solutam die 4. Iulij Lovaniensem obsidionem, milites septem sub arbore una (incertum, an ex Gallorum, an Batavorum exercitu fuissent) vulneribus aut morbis exanimatos, à Chirurgo quodam repertos audivimus, quibus pudenda tali priapismo starent.

Quandoque etiam (& exempla scimus) ijs hoc evenit, qui extra solem & imbrem, domi in lectulo suo extinguuntur.

Fernel. lib. 6. c. 13 Patholog.

An ergo probabilior illa causa, quam Fernelius affert? *Causa est*, inquit, *flatulentus spiritus pudendi arterias fistulosumq́; nervum affatim implens. Is autem vel ex crasso viscosoq́; humore, caloris inopiâ suscitatur, vel ex genitalis seminis ubertate atque redundantiâ. Hoc mali genus insolens admodum est.* Addit tamen, *in iugulato quodam, biduo ab excessu è vita*, aliquando visum fuisse.

Galen. lib. 6. de locis affect.

Galenus verò ait, Cantores & Athletas, qui vocis, aut virium causâ, à prima adolescentia Venere abstinent, minimè hoc malo tentari; eos autem qui Venereis diu assueti, sanguinem ac materiam seminis sæpe attrahendo, vasa dilataverint, magis obnoxios esse. Vnde non erit jam fortè, quòd Alex. Benedictus de cæsis illis in pugna Tarensi tantopere miretur.

Galli enim illi milites, quorum cadavera ad Tarum fluvium, An. 1495. se vidisse narrat, Neapoli, & mercibus Neapolitanis, id est lue Venereâ onusti, in Galliam cum Rege suo Carolo VIII. revertebantur, & multâ ac fœdâ Venere priapismi istius causam fortassè dederant. Qui enim ex Gallico exercitu in illa pugna ceciderant, *inconditam fermè lixarum multitudinem* fuisse narrat Iovius. Fuerint igitur ex illis de quibus Phil. Cominæus, qui pugnæ interfuit: *En nostre ost y eut grande sequelle de paillars & paillardes à pied.* In nostro, ait, exercitu, longum scortorum & scortatorum peditum agmen erat.

Nec Galli Bataviq́ue qui Lovanium nostrum Anno 1635. obsidio-

obſidione cinxerunt, in oppido vicino Thenenſi paucis diebus antè expugnato, valde caſtè, ſed effreni etiam in virgines ſacras libidine egerant.

Non ergo fortè de nihilo vulgus exiſtimat, Deum iſtâ priapiſmi infamiâ, in mortuis oſtendere velle antecedentia adulteria & ſacrilegia vivorum. Qui enim uxores alienas, aut virgines Deo dicatas temerare audent, habenas laxare, & libidinem latiùs in omnes paſſim feminas ſpargere ſolent.

Tales autem, propter largum materiæ ſeminalis & viſcoſorum humorum, ut à Galeno & Fernelio audiebamus, in vaſa patentia affluxum, in corpore etiam mortuo (modò tamen ſit à vitâ recens) ejuſmodi quandoque priapiſmo tentantur.

Dei autem providentia ſic cauſas naturales diſponit, ut ipſæ effectus tales raros & prodigioſos edant, quando terrori mortalium id expedit. Simili enim modo, Cometarum, & variorum apparentium in ſublimi cauſas ita regit, ut effectus ſuos pariant, quando bellis, peſte, fame, & id genus flagellis caſtigationi mortalium imminet, ut olim in Meteorologicis noſtris dicebamus.

IV.

An fabulæ ſint, quod tamen multi narrant, de feminarum in viros metamorphoſi?

Præter vetera Plinij & aliorum exempla, addi poſſunt ex memoria recentiori non pauca. Vnicum narrabo. Plin. lib. 7. c. 4.

Anno 1619. ad ſacram Pœnitentiariam, ait Fillucius, S. D. N. Papæ Pœnitentiarius, *data eſt ſupplicatio pro quodam, qui cùm per 15. annos vixiſſet in Monaſterio Monialium, die quadam, cùm maximè conatus eſſet ut pondus quoddam elevaret, emiſit extra vas femineum genitalia viri membra. Et cùm ea de cauſa dimiſſus fuiſſet è Monaſterio, petebat diſpenſari in voto caſtitatis, ad effectum contrahendi matrimonium*. Simile exemplum Michael Montanus refert. Filluc. de Cenſur. tract. 19. c. 6.

An ergo feminæ omnes quibus virilitas obtigit, fuêre tales qualis iſta: nempe androgynæ, in quibus virilia membra in abdito laterent, & poſtea eruperint? Quod ſentit Andr. Laurentius. Andr. Laurent. lib. 7. q. 8.

Veruntamen, quare feminina viraginis alicujusconformatio non usque ad virilitatem, annorum aliquantorum lapsu, proficere potest? In fœtu enim perfecto vis formativa non illicò extinguitur aut cessat, sed ad dentium (trigesimo quandoque etiam ætatis anno) & aliarum nonnumquam partium conformationem, aut reformationem pergere solet. Nam ut ait D. Thomas, *Virtus formativa quæ in principio est in semine, manet adveniente etiam anima rationali; sicut & spiritus, in quos ferè tota substantia spermatis convertitur, manent. Et illa quæ priùs fuit formativa corporis, fit postmodùm corporis regitiva. Sicut etiam calor qui fuit dispositio ad formam ignis, manet formâ ignis adveniente, ut instrumentum formæ in agendo.* Cui Philosophiæ consentienter Io. Freitagius, docet *spiritum seminalem propriè esse humidum radicale & calidum innatum, undequaque perfusum.* Et ante eum Fernelius negat spiritum illum artificem avolare, sed in totam vitam permanere.

S. Tho. q. 3. a. 9. de Potent.

Freitag. disp. 4. de Parad. Sennert. Fernel. lib. 7. c. 9. de hom. procreat.

Quid ergo vetat, raro quodam eventu, virtutem maris conformatricem, à feminina temperie, aut aliâ causâ interpellari, ut in feminæ effigiem degeneret, & postea resumptis viribus, trans feminam eat, & virum effigiet? Hac enim, ut puto, ratione quandoque fit, ut gallina in gallum gallinaceum transeat; quod in veterum memorijs scriptum S. Augustinus dicit. Mascula enim illa scintilla, quæ in semine galli latet, per gallinæ conformationem ad gallinaceum tandem pervenit, & totum gallinæ corpus masculo calore accendit. Hinc emicant calcaria, crista surgit, pectus & animus erigitur, vox & cantus gallula scit.

S. August. lib. 3. c. ult. Civit.

Vt mares autem in feminas deformentur, non est similis ratio; nec fabulatori Ovidio de Tiresia credo, nec istud Virgilio,

——— *juvenis quondam, nunc femina Caneus.*

V.

Cur canes execti fiunt ingeniosiores?

Hoc enim Vesalius, & experientia affirmat.

Valles. lib. 5. c. 13.

An quia spiritus vitales, qui in materiam seminis absumebantur, cerebro, ad imaginationis & ingenij celeritatem, in cane

cane castrato famulantur? Quod probabilius, quia canis animal Venereum & seminis multi faber est.

Aut fortasse, quia nimius calor, & cholera canina, quæ volatiles & vagas imaginationes excitabant, castratione refrigerantur, & temperantur ad prudentiam. Sic pueris cholericæ complexionis, si exsecentur, crescit cum frigoris & melancholiæ mixturâ prudentia & ingenium. Vnde sunt, qui Eunuchum, non ab εὐνὴν ἔχειν, à *custodiendo* dominæ suæ *lecto*; sed ab εὖ νοῦν ἔχειν, *bona mente*, & ingenio derivent. Nisi Iul. Scaligero assentiri mavelis, qui Eunuchis tributam *bonam mentem* ait; quia antiqui amasios, amentes & insanos esse dicebant: quales non sunt, *coacti non amare capones*. Scal. Exerc. 277. Martial.

VI.

Tostatus Merlinum, celebrem in Anglia vatem, ex dæmone incubo & feminâ succuba natum esse credit: an etiam accredimus?

Pererius abnuit; quia dæmon, cùm non sit veri seminis à se genitivus, à viro excipere illud debuit. Spiritus autem seminis prolificus tenuissimus est, inquit, & ubi vasis genitalibus effunditur, illicò exspirat. Perer. lib. 8 disp. 3. in Genes.

Sed Medici spiritum illum magis pinguem, nec tam tenuem & exspirabilem faciunt, ut à S. Thoma, Fernelio, & Freitagio proximè audivimus. Aliàs enim nec feminæ uterus spiritum tam aëreum & volatilem compescere, & ad conformationem partium fœtûs applicare posset. Si igitur in fervida ista uteri fornace contineri & quiescere potest; sanè ratio non videtur, cur à dæmone tantisper coërceri nequeat ne evolet, donec in feminam (quod celerrimè facere potest) transfundat. Præsertim, cùm omnes sagæ dæmonibus succubæ fateantur (& Pererius post Cajetanum etiam testatur) corpora dæmonum incuborum semper esse frigidissima (ut pote elementari tantùm frigore condensata) adeoque frigoris sui peristasi non parùm idonea, ut volaticos (etsi tales essent) spiritus seminis compescant. Vnde S. Thomas hoc fieri posse admittit. Quo tamen casu, *prolis pater*, ait, *non est dæmon incubus, sed ille ex cujus semine generatur*. Cajet. 2. 2. q. 95. a. 3. S. Thom. Quodl. 6. a. 18.

VII. Nonne

VII.

Nonne Turcæ magis ſapiunt quàm nos, qui claritatem natalium, nullo in gradu & prærogativâ ad aſcenſum honorum & dignitatum habent?

Excepto enim uno Domûs Ottomannicæ ſanguine (quem, ad evitandas turbas & bella civilia Imperio ſervant) ceteræ dignitates virtuti cujuſque aut ingenio tribuuntur. Ad hunc enim finem, parvuli Chriſtianorum è Provincijs tributarijs rapti, in Regia Imperatoris, quam *Serrail* vocant, ſine ullo natalium delectu, educantur; ut perſpectâ cujuſque virtute ac indole, per varias militiæ, aut Reip. Præfecturas & officia diſtribuantur.

Hanc verò è Philoſophia meliori rationem ſe habere dicunt: Quòd animæ à parentibus in filios non traducantur, ſed à Deo ſolo creentur. Vnde minimum & viliſſimum eſt, quod à parentibus habemus. Qua contemplatione Plotinus Philoſophus Platonicus parentes ſuos, aut patriam nominare dedignabatur, ut in vita ejus Porphyrius ſcribit. Nec temperatura corporis, unde indoles & ingenium fluit, eſt ſemper optima, quæ à parentibus nobilioribus venit. Imò, ſicut agricolarum & mechanicorum corpora plerumque ſaniora ſunt; ita ſemen ſincerius. An ergo de nihilo, & adulatoriè ad Druſum Germanicum cantillat Poëta Lyricus:

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Horat. *Eſt in juvencis, eſt in equis patrum*
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam?

Certè enim Pericles & Alcibiades aquilæ, filios columbas, & hic ipſe Druſus Germanicus Claudium Cæſarem (neſcio an corvum, an bubonem dicere velim) progenuerunt.

An potiùs iſtos qui ſic degenerant, naturæ errores vocare malumus? Nobilitas enim, modò ad labores impigra, & ex præſcripto Medicorum ſobriè vivat, ſalutares & generoſos ſpiritus propagini ſuæ infundere ſolet: qui ſi educatione & virtutum ſtudijs exerceantur, filios regenerant genitoribus ſimillimos.

PHILO-

PHILOSOPHIÆ CHRISTIANÆ
DE ANIMA
LIBER TERTIVS
De Anima ſenſitiva.

Nima ſenſitiva eſt, quæ ſenſuum omnium tam externorum, quam internorum, & appetituum inde conſequentium operationes fundit.

Talem nullam terræ & elementis, item lapidibus, metallis, vel arboribus ineſſe, adverſus Pythagoricos, Manichæos, Copernicanos, & Campanelliſtas Lib. I. probavimus. Brutis verò & hominibus ineſſe, experientia & ſenſus ipſe probat.

Sed in hominibus anima ſenſitiva non eſt à rationali divulſa, ſed in unam formam cum eâ concreſcit, includiturque in ipsâ, ſicut trigonus in tetragono, ut Ariſtoteles eleganter olim dixit.

Eſt ergo anima ſenſitiva hominis, gradus tantùm inferior animæ rationalis, quoad operationes proprias, profundiùs quàm mens & apex ipſe animæ rationalis, corpori immerſus. Quidam tamen brutorum etiam animas non eſſe à ratione ſeparatas, ſed ſuperiori cuidam rationalitatis gradui, quemadmodum animas ſenſitivas hominum, conjunctas eſſe exiſtimant. Quod jam in iſto Libri III. limine diſputare oportet.

CAPUT I.

Quid Philosophi quidam de animabus brutorum senserint.

INter veteres, Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Plutarchus, inter novitios Michael Montanus, Stephanus Pasquierus, Bodinus, Valla, Campanella, & alij animas brutorum ratione & discursu uti, non secus ac homines, existimaverunt.

Nec de veteribus illis adeo mirum: nam Pythagoras & Plato animas hominum, in morte nudas non remanere, sed in varia corpora bestiarum, pro moribus quos in vita humana coluissent, transmigrare docebant; ac proinde animas quæ nunc sunt brutorum, olim hominum fuisse, & cùm corporibus brutorum depulsæ fuerint, non interire, sed in alia hominum, aut brutorum corpora transire & transanimari.

Bessar. lib. 2. c. 7. contra calum. Plat. Quanquam tamen doctus ille Card. Bessarion Platonem suum ab hoc errore vindicet; quia in Timæo animas brutorum mortales esse disertè asserit. Cùm igitur, inquit Bessarion, sceleratorum hominum animas in corpora bestiarum transfundi Plato dicit, non vult ex anima humana tanquam parte essentiali, bestiam componi; sed duas animas corporibus illis inesse; unam mortalem, quæ est forma bruti & operationum vitalium in illo corpore fons & principium; alteram immortalem, quæ in illo carcere animato pœnas luit. Hôc fermè modo, in corporibus Energumenorum, præter animam rationalem, quæ est humani corporis forma, dæmonium aliquod mixtim inhabitat. Quem Bessarionis commentarium si recipimus, Pythagoram quoque in eandem sententiam trahere oportebit: nam Timæus, qui de μετεμψυχώσει *transanimatione* humanarum animarum in corpora brutorum, ista apud Platonem disserit, sectâ Pythagoricus fuit.

Verùm Plutarchus, in disciplina Platonis exercitatissimus, ac in plerisque Platonicus, aliorsum Pythagoræ & Platonis mentem accipit.

Plutar. lib. 5. c. 20. de plac. *Pythagoras & Plato*, inquit, *docent animas animaliũ quæ vocantur irratio-*

irrationalia, esse re verâ rationales. Non posse tamen uti ratione, propter intemperiem corporis; & quia carent eloquentia, qua conceptus mentis explicent, ut apparet in simijs & canibus.

Sed & Galenus Platonizans, *rationem intus delitescentem* in brutis agnoscit.

S. Chrysostomus autem credit, Diabolum transmigrationem illam animarum Platoni, & Philosophis alijs persuasisse, ut imprimeret ipsis capitalem istum errorem, animas brutorum nihil ab animabus hominum distare. *Per Philosophos enim*, inquit, *hoc semper egit Diabolus, ut ostenderet nostrum genus nihil à brutis differre; quando nonnulli in opinionem tam absurdam venerunt, ut animalia rationis expertia dixerint rationalia esse, & animas nostras in muscas, canes, & animantia bruta transmigrare.* Chrysost. homil. 4. in Acta.

Postea verò, ubi hic error vanitate & absurditate sua evanuit, docuit Philosophos, non rationalitate & immortalitate animas hominum & brutorum, sed mortalitate pares esse; quæ etiamnũ hodie opinio apud Atheos & Epicureos durat.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis, quidam animas brutorum rationales esse contendant.

Omnia ferè argumenta ab experimentis, quibus bruta ingenium, prudentiam, ratiocinationem, disciplinæ capacitatem ostendunt, petuntur. Plin. lib. 8. c. 1.

Nam Plinius elephantis *intellectum patrij sermonis, & imperiorum obedientiam, officiorumq́; quæ didicere memoriam, amoris, & gloriæ voluptatem* tribuit.

Olim sub Cæsaribus in Theatris, ad tibiæ cantum composito gradu saltare, & choreas ducere docti. Imò (quod fidem omnem superat) per funes extentos, cum sessore suo funambuli visi sunt. Suet. c. 6. Galbæ

Et tot alia ingenij elephantorum exempla in Epistolam unam bene longam congerit, & ita admiratur noster Lipsius, *ut ratione se omnino carere*, fateatur, *si prorsus illi.* I. Lips. Epist. 50. Cent. 1. Miscell.

Plutar-

Plutar. lib. de prudent. animal. Plutarchus etiam equos, imò boves in Theatris tripudiantes se vidisse scribit.

De simijs, cercopithecis, & canibus exempla sunt protrita.

Phædimus apud Plutarchum narrat, vidisse se in navi quondam canem, qui in vas angusti oris, oleo semiplenum, lapides mitteret, ut oleum sursum extumesceret, quatenus linguâ attingere, & allambere posset. Vnde penetrationem corporum naturaliter impossibilem esse, & unum ab alio extrudi, ac leviora gravioribus sidentibus superferri, intelligere videbatur.

Plutarchus integrum vulpeculæ Thraciæ syllogismum nobis figurat.

Vulpes enim, ait, in Thracia, antequam concretos gelu fluvios transeant, aurem glaciei admovent. Et siquidem aquæ sublabentis sonitum exaudiant, illicò regrediuntur. Sin minùs, transeunt intrepidè; intelligentes glaciem satis densam, & ponderis ferentem esse. Vnde necesse est, inquit, hunc syllogismum componere: *Aqua quæ sonitum edit, movetur: quæ movetur non est conglaciata: quæ non est conglaciata est liquida: quæ liquida est, non potest corporis mei pondus ferre; ergo non oportet progredi, sed pedem referre.*

Syllogismus quoque divisivus canis Chrysippi per veterum Scholas olim ambulavit. Qui leporem sequens, cùm ad quadrivium fortè pervenisset; & quam viarum lepus arripuisset, ignoraret; argumento à sufficienti divisione, veritatem conjectavit. Nam trium viarum initia olfactans, cùm nullum feræ odorem percepisset, sine alio olfactu, in quartam viam se conjecit. Quasi secum sic ratiocinatus. Non hàc, non istac, non illàc transivit; ergo quartam viam arripuit.

Sed stupore præcipuo me implet canis ille Blasij Monluci, Franciæ, seculo lapso Mariscbalci, civitatis Senensis in Italia tunc pro Rege suo Gubernatoris. Canis enim iste, ut Bellefo- Bellefor. lib. 3. c. 2. Histor. prodigios. restus narrat, in civitate à Cæsarianis diu obsessa, exercitum canum sui generis conflaverat, & quotidie ad moenia & propugnacula educebat, custodias & vigilias certis stationibus disponebat; & omnia disciplinæ militaris officia, non pro cane,

sed pro

sed pro homine & duce belli expertissimo obibat.

Dicam & ego, quod non in quadrupede, sed volucre nuper cum admiratione vidi. Vivarium erat gelu concretum, & circa ripas corniculæ corvique conchas quæritabant, quas rostro & unguibus diductas aperirent, & carnium inclusas pulpas ligurirent.

Sed ecce, cùm corniculam quandam cum conchâ suâ pertinaciter clausâ diu & frustrà luctantẽ vidissem; illa ingenio & arte opus esse, quando vires deessent, secum reputans; raptam unguibus in sublime concham, bis, ter, quaterque in subjectam vivarij glaciem, duro satis & sonante impetu dejecit: donec laxatis paulisper valvulis, reliquum rostro perficeret, & eximeret prædam. Quod factum cùm in cornicula ista subridens admirarer, ecce corvus advolans, & quasi mihi etiam vellet artem suam probare & ingenium, rapit alteram concham in altum, & corniculæ imitatione, toties deijcit & repetit, donec valvulæ ad rapinam aperirentur. Vt jam sanè credere inicpiam; quod de Æschylo Poëta Tragico aliquando legere memini: talis conchæ, aut certè testudinis majoris deciduo in caput ejus ictu, exanimatum fuisse.

Cùm enim, inquiunt, capite calvo, & ad solem splendicante, fatigatus in agro sterteret, aquila cum testudine unguibus raptâ fortè supervolans, rata caput ejus, saxum esse, testudinem librato ictu in illud dejecit, & sauciavit ad mortem.

Quid ergo iterùm hîc dicemus? Nonne aves istas ingenij intellectûs, & ratiocinationis jam manifestas esse? Cur enim conchas in sublime raptas in glaciem aut saxa præcipitant? Nonne ut frangant, aut aperiant? Igitur cognoscere utilitatem medij ad talem finem, & sic ratiocinari videntur: Delapsus & allisio conchæ ad rem duram, frangit, aut aperit eam; ergo idoneum medium est ad extrahendam & devorandam ejus carnem.

Et in hac naturali ratiocinatione (ait apud Plutarchum Gryllus, qui inter socios Vlyssis, à Circe in porcum transformatus fuerat, & hominis ac bruti conditionem se expertum dicit) bestiæ feliciores sunt hominibus: quòd non in Scholis

ſub ferula Magiſtrorum,multo labore & ærumna, diſcere ſyllogiſmos ſuos & conſequentiarum nexus debeant; ſed menti ſuæ impreſſos à natura habeant.

Vi etiam quadam veluti divinâ intelligendi imminentes cæli converſiones, & tempeſtatum articulos, ſupra omnes Ephemeridum calculatores, pollent bruta, docentque agricolas.

Virg. Georg. I.

—— Hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.

Et Amyclas nauta apud Lucanum, diſſuadens Cæſari Hadriæ trajectum, à piſcibus & avibus edoctus, nec vanè, ſurrecturam mox tempeſtatem prædixit:

Luc. lib. 5.

Non placet incertus, qui provocat æquora, delphin,
Aut ſiccum quòd mergus amat, quòdq; auſa volare
Ardea ſublimis, pennæ confiſa natanti,
Quòdq; caput ſpargens undis, velut occupet imbrem,
Inſtabili greſſu metitur littora cornix.

Chryſoſt. homil. 4. in Acta.

Vnde *Philoſophi quidam*, ait Chryſoſtomus, *omnem rationalem ſcientiam brutis cum homine communem facientes, etiam futurorum præſenſionem & religionem apud illa eſſe prædicant. Corvus, inquiunt, novit Deum, & cornix, & prophetiæ donum habent, futuraq; prædicunt.*

Denique equi, boves, canes, vulpes, inquit Plutarchus, in rabiem aguntur, id eſt, mente excidunt; igitur mentem antè habuerunt. Quod etiam ex hominis inſani, & canis rabidi ſimilitudine licet intelligere. Vterque enim charorum & familiarium memoriam amittit, deſertâ hominum ſocietate, per ſilvas & avia ſe proripit, & indiſcreto in amicos an inimicos impetu, omnes paſſim dentibus invadit.

Deinde, nonne virtutes ſigna ſunt mentis & rationis? addit Gryllus. Sed virtutes ſunt in brutis; igitur & mens & ratio.

De virtutibus autem beſtiarum, fortitudine, temperantia &c. variè diſſerit, & in iſtis beſtias ſupra etiam homines ponit. Fortitudo enim beſtiarum uſque ad extremum ſpiritum invicta depugnat, nec proſtrata hoſti unquam jugulum præbet, aut ſupplex fit.

Cùm

Cùm tamen gladiatores in Arena, ſæpe abjecto ferro & animo, vulnus adverſarij ultrò recipere, aut miſericordiam victoris implorare videamus.

De temperantia verò, beſtiæ in cibo nullis utuntur ſuperfluis condimentorum illecebris. Venere autem ad ſpeciei dumtaxat propagationem, & certis tantùm anni temporibus, nec in maſculi libidinem ardet unquam maſculus. Quæ omnia, maximo generis noſtri dedecore, longè ſecùs ſe habent in hominibus. Vnde hæc & paria, grunnitu ſuo, & Plutarchi eloquentiâ differens Gryllus, reverti in hominem, unde in porcum à Circe fuerat converſus, ſe velle negat.

Talia, & adhuc longiùs Stephanus Paſquierus, in Epiſtola ad Adr. Turnebum, diffundit. Et ſuavis Mich. Montanus: *Et quis ſcit*, ait, *An quando colludo cum mea fele, ego me cum ipſa potiùs, quàm ipſa mecum ſe recreet, meq; utatur, tanquam inſtrumento ſuæ voluptatis?* Deinde. *Sicuti homines venantur lepores & cervos,* inquit, *ita tigres, leones, & lupi hominum venationem agunt. Sunt ergo beſtiæ hominibus pares.* Mich. Montan. lib. 2. c. 12.

Adduntur & Reipublicæ formicarum, & apum exempla. *Nam apes*, ait Campanella, *habent regem, obedientiam, excubias, fabros, ſervos, magiſtros operum, ſacerdotes (qui ſunt fuci) & tanta arte cellas fabricantur, ut noſtras ſuperent.* Campanel. lib. 2. c. 23. de ſenſu.

Deus te ſervet, bone Campanella, qui fucos, apum ſacerdotes eſſe dicis. Quia, credo, mel non colligunt fuci, ſed liguriunt; quemadmodum in lege veteri & novâ ſacerdotes & Levitæ meſſem in horrea non congregant, ſed decimas tamen comedunt.

Poſtremò, in rei totius complementum, Scriptura ſacra in teſtem vocatur. *Nam providentiam formicarum*, inquit Campanella; *admiratur Salomon, & ad Scholas ipſarum nos mittit. Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias ejus, & diſce ſapientiam.* Prov. 6.

Iobum quoque interrogat Deus, *Quis dedit gallo intelligentiam?* Gallus enim, inquit Paſquierus, *manè evigilat, & veſperi dormitum concedit cum ſole, & certis diei ac noctis articulis, cantu eum adorat.* Iob. 38. Steph. Paſquier. Epiſt. ad Turneb.

Denique, anima brutorum in Scriptura ſacra, ſpiritus

vocatur

Gen. 6. vocatur; non minùs quàm anima hominis. *Interficiam omnem carnem*, ait, *Dominus, in qua spiritus vitæ est*. Igitur omnium bestiarum quæ diluvio perierunt, animæ spirituales sunt, & consequenter tam immortales, quàm humanæ. S. Augustinus quoque, & S. Bernardus, qui phrasim Scripturæ in suam eloquentiam libenter rapiunt, nomen *spiritus*, animæ brutorum etiam tribuunt. *Diversæ naturæ sunt*, inquit Augustinus, *spiritus hominis, & spiritus pecoris, & tamen uterque est spiritus*. Et Bernardus: *Simul*, inquit, *vivificare, & vivere desinit ille spiritus, quando moritur pecus*.

S. Aug. lib. 3 c. 15. contra Maxim. S. Ber. ser. 5 in Cant.

ARTICVLVS II.

Animæ brutorum irrationales, & merè sensitivæ sunt.

Possum de ratiocinatione ista, quam bestijs illi Auctores affingunt, dicere quod de Anaximandro olim Aristoteles, Κομψῶς μὲν, οὐκ ἀληθῶς δέ, *eleganter quidem, sed non verè*.

Arist. lib. 2. c. 13 de cel.

Negamus igitur bestias verâ ratione, sed similitudine tantùm quadam rationis præditas esse. Quod ipsæ etiam illis ipsis actionibus satis produnt, propter quas alij rationem ipsis inferunt. Nam etiam in illis, agendi modum & cogitandi valde restrictum & angustum habent, ut rectè Simplicius notat; cùm tamen vera ratiocinatio & discursus latiùs debeat exspatiari.

Simpl. lib. 3 tex. 57. de anima.

Videte enim paulisper nobiscum mores bestiarum. Omnes ejusdem speciei, ut ad finem aliquem perveniant, uno eodemque medio & modo uti consueverunt. Aviculas accipiamus in exemplum. Vniversæ unius speciei hirundines, ad generationem & educationem pullorum, nidos ex luto, eâdem formâ construunt, & ex tectis, aut fenestris domorũ in propatulo suspendunt. Omnes passeres latebras præferunt, & in abdito tectorum, aut cavis arborum, plumas tantùm & stramenta in nidos concinnant. Omnes philomelæ è musco arborum, & setis animalium, circumjectis arborum folijs, in ipsa superficie terræ

cie terræ inter dumos nidulantur. Omnes acanthides laneos lares hirtæ arboris ramo intexunt. Omnes linariæ lanam etiam in materiam rapiunt, sed in ruborum, aut dumorum opacitate nidos abscondunt. Omnes verò galguli eos instar corbium, è ramo arboris suspendunt. Omnes turdi & merulæ fundo oblimato muscum circumædificant. Omnes picæ spinis circumsepiunt. Et aliæ aves, quas longo ordine recensere possem, & in pueritia calidus auceps adnotavi, omnes ejusdem generis unicam architectandi artem norunt.

Vnde autem tanta paritas, & uniformitas? Sine dubio, quia rationem medij & finis non cognoscunt; neque inter varias ædificiorum formulas hanc vel istam in ideam futuri operis assumere, & materiam illi fini idoneam eligere possunt. Vnde falsum omnino est, quòd à fine ad media, aut ratiocinando, aut appetendo progrediantur. Aliàs enim cùm innumeræ sint nidorum formulæ, ad pariendum & fovendum ova perinde idoneæ, quædam hirundinum ejusdem speciei (nam domesticæ illæ nigræ bifidâ caudâ, & ripariæ à parietarijs & vulgaribus specie diffident) aliam interdum formam, & materiam operi suo seligerent; ut inter homines, Belgas, Germanos, Italos, Hispanos, Francos, aliter aliterque architectantes cernimus. Quia igitur brutæ animantes nullam artem architectonicam, defectu rationis & ratiocinationis, discere possunt, Natura, id est Deus, unam artem, quam omnes ejusdem speciei sequantur, ijs impressit. Simile argumentum ex hominis nuditate, & naturali brutorum indumento rapere possumus.

Quid enim causæ putamus, cur animalia bruta pilos, villos, plumas, testas, & id genus à natura habeant; homo verò totus investis & nudus in lucem expellatur? An, quia fortasse natura homini tristis noverca, ceteris animantibus blanda mater fuit, ut Plinius conqueritur?

Quàm fallitur! Mater enim omnibus fuit; sed sagax & prudens, quæ secundum uniuscujusque indigentiam, divitias filijs dispensavit. Quia igitur bruta ratione carebant, nec naturalis eorum stoliditas apprehendere poterat proportionem certi

veſtimenti ad corpus ſuum, nec ex qua materia illud eſſet conficiendum; ideo neceſſe fuit, ut tanquam pueris, aut mente captis, natura veſtem ipſis conficeret, ne frigore, & iniquitate cæli ſtatim enecarentur, & naſcerentur fruſtrà. Homini verò, vice indumenti, rationem dedit, ut formam quamcumque collibitam, & materiam ad illam idoneam ſibi deligeret.

Secundò, ſi bruta rationem, etiam loquelam haberent, qua mentis ſuæ conceptus evoluerent. Communicatio enim quâ creaturæ rationales invicem miſceri, & tractare poſtulant, exigit loquelam, qua ſermocinari, & ſecreta ſuæ mentis dare & reddere valeant. Natura autem in neceſſarijs non avara, ſed liberalis eſt. Vnde Angelis & hominibus, quia ratione præditi erant, loquelam dedit, quâ cum ſuo quiſque congenere ſermocinaretur. Hinc Scripturæ ſacræ Latinus Interpres τὰ ἄλογα ζῶα *animalia irrationalia* vertit, *animalia muta*. Et vox Greca utrumque ſignificat; quia irrationalium proprietas eſt, mutum eſſe. Hoc tamen argumentum bonus Campanella eludere conatus eſt. *Iumenta & aves ſe invicem vocitant*, inquit; *ergo diſcurſus habent. At nos ipſarum linguam non percipimus; quoniam nec Polonorum, aut Indorum percipimus. Omnes enim ſuo pronunciant quiſque modo. Canes tamen nobiſcum viventes, & ſimia bene addiſcunt linguam noſtram: nam in alias delati regiones, linguam accolarum non intelligunt. Vidi Neapoli canem Polonum nil percipere linguam Neapolitanam, niſi loquentes Polonicè. Verùm pronunciare quod volunt, nequeunt; quoniã non habent organa ſimilia noſtris: ſicut nos non poſſumus uti tubâ, ut citharâ, nec cornu edere campanæ ſonum. Pſittaci tamen palatum concavum habentes, ſicuti homo, bene diſcunt verba multa humana. In mari quoque inveniuntur piſces homines prorſus. Et in Olanda* (Hollandia, vult dicere) *& Luſitania viſi ſunt omnes humanas functiones obire. At linguam non diſcunt, ut loquantur; nam extra aquam parùm vivere poterant.*

S. Iud. Epiſt.

Campanel. lib. 2. c. 23. de ſenſu.

Sed ſomnia iſta ſunt. Et Sirenes, ac Nereides illæ in littus Hollandicum aut Luſitanicum ejectæ, ſive in Peloponeſo, ut nuper Lib. I. cap. 11. a. 1. narrabamus, captæ, non homines fuerunt, ſed piſces irrationales & à natura muti, ut poſtrema corporis pars, quæ in caudam & piſcem diſinebat, ſatis probaverunt.

Nec

Nec Campanella canem unquam vidit, qui linguam Polonicam totam intelligeret, sed fragmina & sibilos quorundam tantùm verborum, quæ ventrem, aut officiola quædam canina spectant. Imò ne quidem fando unquam audivit, canem fuisse, qui duas syllabas articulatè posset pronunciare. Psittaci verò, graculi, & picæ aliquot sententias garrire interdum, longâ plerumque magistrorum inculcatione discunt: sed dant sine mente sonos, nec isto garritu imaginationis suæ conceptum manifestare intendunt, quia nesciunt quid dicant.

Asserere autem totum animalium brutorum genus loqui non posse, non mentis & rationis, sed instrumentorum defectu, est naturam, quasi in necessarijs desit, damnare; cùm potiùs *quod optimum* & accommodatissimum *est unicuique, soleat facere*, & providere. Arist. lib. 2. c. 14. de partib.

Nec ex paucis hominibus mutis, quos naturæ error, vel morbus elingues fecit, argumentum ad bruta trahere oportet. Quia non tantùm unus aut alter equus, bos, canis &c. accidente aliquo casu, loquelâ carent, sed tota universim species: manifesto indicio, id esse omnibus naturale; ac proinde non deberi ijs à natura facultatem loquendi: si autem non loquendi; ergo nec ratiocinandi. Nam sicuti nomen Græcum λόγος & rationem & sermonem significat, quia rationem in animalibus sermo sequitur; ita ἄλογον, duplici quoque significatu, tam quod ratione, quàm quod sermone caret, appellatur; quia carentia rationis & carentia sermonis indivisibili inter se nexu semper copulari postulant.

Inarticulato tamen garritu, mugitu, aut aliâ inconditâ voce, famem aut sitim, gaudium aut dolorem, & alias animæ suæ passiones produnt; non tamen animo eas enunciandi; sed sicuti infantes nostri solent, per quendam naturæ instinctum & sympathiam, qua unus motus, veluti catenâ quadam, alterum trahit.

Tertiò, omne animal cognoscit sibi naturaliter conveniens & disconveniens; ergo si bruta ratione prædita sunt, cognoscent quid honestum, quid turpe. Nam honestum omni naturæ rationali convenit, & turpe disconvenit. Huic deinde

 cognitio-

cognitioni etiam appetitum rationalem accommodatum habebunt, quo honestum amplecti, & turpe respuere valeant. Igitur liberum arbitrium ijs inerit, & virtutis ac vitij, meriti ac demeriti capacia erunt. Vnde & Paradisum pro columbis, anseribus, & innocuis animalibus, Infernum pro accipitribus, milvis, & tot rapacium tyrannis præparare oportebit.

Denique, non magis licebit boves, & oves in mensas nostras, quàm homines occidere. Nec profectò de brutis animantibus ad Noë dixisset olim Deus: *Omne quod movetur & vivit erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.* (Gen. 9.)

Et quid denique per consequentias rem istam tractamus, cùm Spiritus sanctus apertè vocet *Irrationabilia pecora, naturaliter in captionem?* (2. Pet. 2.)

Monet quoque alibi, *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Error igitur hæreticus est, brutis intellectum & rationem ascribere. (Psal. 31.)

Eadem denique Aristotelis & saniorum Philosophorum sententia fuit. *Alia animalia,* inquit, *phantasijs & memorijs vivunt, parumque experientiæ habent; hominum verò genus arte & ratiocinationibus.* Et alibi disertissimè: *Alia animalia maximè vivunt secundum naturam, parùm verò secundum mores; homo autem & secundum rationem. Solus enim rationem habet.* (Arist. lib. 1. c. 1. Metaph. Lib. 7. c. 13. Polit.)

ARTICVLVS III.

Argumenta Plutarchi, Vallæ, Bodini, Campanellæ, & aliorum, quibus animas rationales brutis inferunt, dissolvuntur.

OMnes isti Philosophi similitudine veri decepti, imaginem à reipsa discernere non valuerunt. Vnde Aristoteles perspicacior, non scientiam & prudentiam in brutis, sed ὁμοιότητας *imagines* solùm scientiæ & prudentiæ, ac morum humanorum quædam tantùm ἴχνη *vestigia* agnoscit. Vnde bestias incontinentes esse negat; quia concupiscentia in ipsis rationem, qua carent, non oppugnat, multo minùs expugnat, quod in incontinente tamen fieri debet. Et hinc, (Arist. lib. 8. c. 1. Histor. Arist. lib. 7. c. 5. Ethic.)

etiam

etiam S. Auguſtinus adverſus Iulianum & Pelagianos toties concupiſcentiam eſſe malam in pecoribus negat, quia adverſus ſpiritum non concupiſcit; ſed à natura ipſis data eſt, ut ſpiritum ipſorum delectet.

Quidquid verò ſcientiæ, prudentiæ, & induſtriæ apparuit in omnibus exemplis, quæ Artic. ſuperiori deduximus, opera imaginationis, & ſenſuum interiorum ſunt, non veræ intelligentiæ & rationis. Dicit unico verbo S. Auguſtinus, cùm ait, *Feras non habere ſcientiam, totamq; illam velut imaginem ſcientiæ, quam miramur, vim eſſe ſentiendi.* S. Aug. lib. de quant. anim. c. 28.

Sed claritatis ergô, duo genera actionum diſtinguenda ſunt, in quibus beſtiæ ingenium, ſcientiam, & ſolertiam oſtendere videntur. Quaſdam enim, nemine docente, à natura inſitas habent, alias diſciplinâ & exercitatione addiſcunt.

Quæ à natura inſitæ ſunt, eodem ſemper modo fiunt, quia natura eadem ſemper manet. Et pleræque tales in executione & applicatione quorundam mediorum conſiſtunt, quibus ad finem à natura intentum breviſſimâ aut commodiſſimâ viâ perveniunt. Fines autem beſtiarum ſunt delectatio in cibo, potu, Venere, & alijs corporis ſui commoditatibus, quæ ad individui conſervationem, vel ad ſpeciei propagationem pertinent; & contrariarum incommoditatum evitatio. Breviter enim & ſcitè D. Auguſtinus: *Appetere voluptates corporis, & vitare moleſtias, ferinæ vitæ omnis actio eſt.* Et alibi ait, *Iumenta movere membra ſub ſarcinis naturali appetitu ſuæ voluptatis, & devitatione moleſtiæ.* S. Aug. lib. 1. c. 8. de lib. arb.

Ad hos autem fines aſſequendos (quia naturalis quædam eorum veluti beatitudo in illis conſiſtit) natura media quædam, per inſtinctum naturalem eas docuit. Vocatur autem inſtinctus, quia per illum beſtiæ inſtigantur & impelluntur à natura ſua in quaſdam actiones; non autem ſeipſas movent per rationem & libertatem voluntatis. Movere enim ſe non dicuntur, niſi ratio oſtendat, non tantùm quò, ſed etiam quare, ſive quo fine eò vadant. Bruta autem licet cognoſcant bonum ſenſibile ad quod eorum appetitus inſtigatur; non tamen ſciunt, quare actionem illam exerceant, & an hoc ſit Lib. 3. c. 3. Trin.

medium ad assequendum alterum, tanquam illius medij finem: sed ubique in singulis actibus suis ponunt finem sui progressûs, sine relatione ad aliquid ulterius. Interea tamen natura, quæ est ipsis loco rationis, catenam aliquam actionum nectit, quæ ad finem à Natura illa intelligente, id est Deo præstitutum, appetitum bruti perducit.

Sunt ergo bestiæ instar hominis cæci, qui ab alio sic ducitur, ut nesciat quò vadat; sed ei ad singulos passus dicitur, pedem ibi ponas, & facit; incuriosus & ignarus, quò series ista rerum exitura sit.

Ex hac doctrina sequitur, quod S. Augustinus & S. Thomas docent, bruta propriè non uti medijs ad aliquem finem, etsi possint aliquo modo dici frui fine; nec tamen, ut finis, sed ut bonum est. Sed Magistrum audiamus: *Frui quidem cibo, & qualibet corporali voluptate non adeò absurdè existimantur & bestiæ; uti autem aliqua re non potest, nisi animal quod rationis est particeps. Scire namque quò quidque referendum sit, non datum est rationis expertibus; sed neque ipsis rationalibus stultis. Nec uti quisque potest ea re, quæ quò referenda sit, nescit, nec quisque potest scire, nisi sapiens.*

S. Aug. lib. 83. q. 30.

Igitur bruta illa Artic. præcedenti, quorum syllogismi & discursus à fine ad media ire videntur, re verâ non ratiocinantur, nec propter rationem medij & finis inter duo extrema apprehensam, ab uno ad aliud per consequentiam intermediam (quam non intelligunt) progrediuntur; sed appetitus eorum, comitante imaginatione, ab amore unus ad amorem alterius, à naturâ instinctu quodam propellitur; ut tandem in fine totius catenæ actionum, per media (quæ tamen nescit esse media) pertingat ad finem.

Verùm, quia natura non eodem modo, nec per eosdem, ut sic dicam, passus, imaginationem & appetitum bestiarum perducit ad finem; ideo aliquæ alijs ingeniosiores, & magis versutæ esse dicuntur. Sic elephantes, simiæ, vulpes, canes plus ingenij ceteris habere perhibentur; quia non unâ & rectâ viâ, sed per varias, & sinuosas quasi semitas, ac circulares flexus, versus finem à natura instigantur. Hoc enim ad varietatem & decorem universi; deinde ad hominis usum, aut delecta-

tionem

tionem pertinebat, cui omnia animantia creata sunt.

Thraciam enim vulpem, cujus syllogismum nobis concinnat Plutarchus, capiamus in exemplum. Ipsa hieme, cùm omnia concreta sunt gelu, venatum exit. Fluvium, quem aquâ currente mobilem antè viderat, & jam adhuc meminit, stare videt. Instigatur à natura, ut aurem glaciei apponat. Si sonitum fluentis aquæ, sibi notum audiat, terretur & refugit; quia imaginatio hoc esse terribile & periculosum, alio naturæ instinctu ei suggerit.

Hoc autem totum sine vero syllogismo, sed per perpetuos & catenatim sibi cohærentes naturæ instinctus, fieri potest; quod tamen homo ratiocinatione, & comparatione mediorum ad finem, perficeret.

Nam aliàs, si ex tam ordinata actionum serie, cognitionem medij & finis, & ab uno eorum ad alterum, verum discursum & ratiocinationem colligere liceret; profectò in arboribus quoque, & rebus insensibilibus, ratio & ratiocinatio inesset. Illa enim alimenti per radices telluri infixas attractio, concoctio, & dispensatio per universum arboris corpus, cum admirabili omnium partium proportione; foliorum & florum extrusio, fructuum educatio, & tota illa animæ vegetativæ in nutricatione sui corporis Oeconomia, non minùs ingenij & admirationis habet, quàm omnium vulpium, simiarum, canum ambagiosæ imaginationes & astutiæ.

Deinde, quid virtute conformatrice ingeniosius? Non existimo in divino illo cælestium sphærarum & astrorum horologio, plus ingenij & admirationis esse, quàm in organica ista unius animalis, aut plantæ conformatione. Et tamē sine ratiocinatione, à virtute seminis inanimâ, aut certè ab animâ quidem, sed operationem suam tamen non intelligente.

Quod profectò exemplum non videtur aspexisse doctissimus Medicus Franc. Vallesius, quando tam affirmatè dixit, *Rationem aliquam inesse brutis negare non possumus, citra protervium.* Non tamen, inquit, quasi circa quidlibet ratiocinari possint, sicut homines; *sed tantùm circa quiddam, quò naturali quodam instinctu ferantur.* Valles. c. 5. Philos. sacræ.

Sed

Sed si naturali instinctu eò feruntur, jam cessat ratiocinationis necessitas; nisi virtutem arboris conformatricem, aut nutritivam ratiocinatione etiam indigere velimus, ad operis tam ingeniosi fabricationem.

Arist. lib. 7. c. 5. Ethic. Vnde brutis ratiocinationem, etiam ex terminis singularibus (nam universale apprehendere nequeunt, ut Aristoteles fatetur) & sensibilibus negamus. Rationem quippe veræ consequentiæ, ne quidem inter tales terminos, imaginatione assequi valent.

S. Tho. 1. p. q. 78. a. 4. ad 5. Hoc enim S. Thomas soli cogitativæ & memorativæ hominis docet esse proprium: & hoc, inquit, *non per id quod est sensitivæ partis, sed per aliquam affinitatem & propinquitatem ad rationem universalem, secundum quandam refluentiam. Et ideo*, addit, *non sunt aliæ vires, sed eadem, perfectiores quàm sint in alys animalibus.*

Lib. 2. c. 4. n3. Meteor. Quantum verò ad illud, quod de præsensione pluviæ & tempestatum addebatur, in Meteoroligicis olim à nobis explicatum est. Nec enim aves, & quadrupia tempestates præsentiunt ratiocinando, & ex effectu, aut alio signo, conjectando causam; sed humore aliquo rorido molliter, ante pluviam, in aërem inferiorem & corpora illorum animalium desidente, titillantur, & in crocitationes, ac voces illas pluviæ præsagas, aut motus lascivos inconditosque erumpunt, unde homines (non ipsæ bestiæ, quæ significationes non intelligunt) futura præsagiunt.

De ceteris verò bestiarum actionibus, quæ non à natura insitæ & concatenatæ, sed per disciplinam hominum, usu & exercitatione acquisitæ sunt, dico, nec eas verâ ratiocinatione structas & inter se colligatas esse.

Card. lib. 10 Subtil. Vide enim modum instituendi canes apud Cardanum; omnes eorum artes amore boli, è ventre eliciuntur, aut flagris imprimuntur Adeoque verissimum apparet, quod antè ex

Lib. 3. c. 3. Trin. Lib. 1. c. 8. de lib. arb. S. Augustino afferebamus: Bestias omnia agere *naturali appetitu suæ voluptatis, & devitatione molestiæ.* Et alibi: *Appatere voluptates corporis, & vitare molestias, ferinæ vitæ omnis actio est.* Vt proinde Poëta tenebrosus verissimè cecinerit:

Quis

Quis expedivit psittaco suum χαῖρε,
Picasq́, docuit nostra verba conari?
Magister artis, ingeniq́, largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Non igitur honesti, aut rei indifferentis contemplatione, saltus & tripudia sua docentur canes, sed voluptate ventris, aut flagrorum, & mali metu.

Facile verò jam est intelligere, quomodo sine verâ ratiocinatione, sed solo naturæ, quo ad voluptatē aguntur, instinctu, in ejusmodi gesticulationes, & alia quę miramur contorqueri & formari possint. Viso enim bolo è manu institutoris dependente, illicò inhiant; & quia meminerunt, post tripudia, aut alios corporis gyros, solere ipsis proijci, excitatur in eorum memoria, per naturalem sympathiam & sine syllogismo, species tripudiorum, sequiturque mox judicium phantasticum, quo tripudiandum esse judicant: non propter utilitatem talis medij ad illum finem, sed quia voluptatem escæ tripudio tam arctè conjunctam, & velut eandem imaginantur, ut medium à fine non distinguant.

Quando verò bonitas finis absens est, ejus tamen recordantur; atque ita per imaginationem medium fini iterum copulant, nec unum ab altero separant, ut per verum & rationalem discursum ab isto ad aliud argumentando pervenire valeant. Nec existimo Marischalci Monluci canem, de cujus militari disciplina, Artic. superiori, facta mentio, sublimiori quàm ventris sui fine, belli illa simulacra lusisse. Si tamen Belleforesti illa fabula non est. Nam Monlucus, sui & rerum suarum minimè parcus admirator, quique illam Senensem An. 1555. obsidionem exactissimo, etiam usque ad minutissima, Commentario descripsit, de cane illo suo tam militari & imperatore silet.

Neque simius denique ille Paræi, appellatus *Magister Ioannes fac totum*, aliud, credo, quàm gulam suam, aut aliam belli corporis sui delectationem, aut molestię vitationem spectabat. Iuvabit illius simij historiolam ad lepôrem & recreatiunculam Lectoris, ab Ambros. Paræo huc transscribere.

Paræ lib. 1. c. 34. Chirurg.

Memini vidisse, ait Paræus, *in ædibus Ducis Somei, prægrandem simium & morosum. Cui, quòd multis molestus esset, manus abscissæ fuerant, sibi curationem admoveri passus, cùm vulnera cicatrice obducta fuissent, mitior evasit ac docilior. Ergo veste viridi amictus, ex cingulo quo præcinctos lumbos habebat, conspiciliorum thecam, par cultellorum, & puerile sudariolum appensa gerebat. Culinæ præfecto in disciplinam traditus; quòd in foci angulo domicilium sibi delegisset, multa ludicra & festiva edoctus. Siquando à doctrina, præceptisq; aberraret, dicto citiùs, in ejus dorsum lumbosq; convolabant verbera, de quotidiano victu multa detrahebantur; quòd, ut ait Persius,*

Magister artis, ingenique largitor venter.

His artibus brevi tantum profecit, ut omnibus suæ ætatis simijs, ingenij gloriâ facilè antecelleret. Nullusq; peritior haberetur saltando, tripudiando, ad palum excurrendo, corpus per magistri crura incredibili agilitate transmittendo. Omnia denique strenui simij opera faciendo.

Fercula reverenter admodum cum corbulonibus & sportarijs deferebat, lances & catinos linctu emundabat, & alia infinita obsequia præstabat; sic ut vulgò, Magister Ioannes fac totum *diceretur. A prandio & cœna in cathedra sedens concionatorem agebat, oculos cælum versus, susq; deque rotabat, manuum truncis pectora cum multo planctu percutiebat, preces obmurmurabat cum sonoro dentium strepitu. Infinitos denique alios ludos edebat: rectus semper, ob truncas & abscissas manus, incedens, nisi quando fessus, clunibus insidere cogeretur.*

Horum, & innumerabilium aliorum dociles sunt simij, & quædam aliæ bestiæ. Nec tamen ideo rationales sunt, quia omnia sine ratiocinatione & intellectu fieri possunt. Nam, ut fatetur Paræus, flagris & verberibus in illas formas & schemata à præfecto culinæ contortus formatùsque fuerat semius iste. Vnde cùm saltationes & Comœdias suas agere juberetur, non erat longo syllogismo opus, ut se ad agendum resolveret; quia cessationem suam dolori verberum conjunctam, ex memoriâ præteritæ suæ institutionis, imaginabatur, & ex fugâ doloris in imperatos motus & tripudia se impigrè conijciebat; quandoquidem in talibus motibus remedium doloris expertus esset, & sine ullâ interjectâ argumentatione, ista expe-

experientia & consuetudo nexum & velut catenam quandam fecisset inter fugam verberum, & appetitum tripudiandi, aut alias actiones à magistro imperatas exercendi. Propter enim hunc nexum, fuga verberum post se actiones illas naturaliter trahebat.

Eodem modo amentes, & pueri ante usum rationis, per naturæ instinctus, ab una actione ad alteram ei connexam protruduntur, non ratione & imperio se agunt.

Denique Scripturæ sacræ loca, in fine Artic. præcedentis citata facilè explicantur, licet nullus rationis usus in brutis admittatur. Sapiens enim pigrum ad Scholam & sapientiam formicæ mittit, ut ipse per rationem imitetur, quod illa per solum naturæ irrationalem instinctum facit. Vnde in formicâ nulla propria sapientia est, sed sapientiæ tantùm imago. Prov. 6.

Similiter nec in gallo vera periodorum solarium intelligentia est; sed certis diei, aut noctis intervallis ad cantandum excitatur instinctu naturæ, non intellectu horæ, sicut intelligit vigil qui nocturnas horas è turri Ecclesię, sonitu tubæ indicat. A quânam verò aliâ causâ priore instinctus ille naturę expergefiat, ut gallum cantûs sui admoneat; quidam ad influentiam solis recurrunt, ego Lib. II. Cap. III. Artic. III. causam propinquiorem indicavi: nempe articulos temporum, quibus in corpore ipso galli absolvitur varia cibi potûsque, per chylosin & chymosin concoctio. Mutatio quoque auræ multum in hoc valet, facitque ut horologia ista ruris, maturiùs aut seriùs cantent. Iob. 38.

CAPVT II.

De sensu in genere.

ANimæ sensitivæ naturales facultates sunt sensus. Sensus autem nihil aliud est, quàm potentia cognitiva organica. Dividitur in externum, & internum. Sensus externus est, qui ad exteriorem corporis superficiem organum suum habet: internus verò, qui intus reconditum.

 Nume-

Numerus ſenſuum externorum paſſim ſtatuitur quinarius; internorum eſt incertus. De quo poſtea diſputatio erit.

ARTICVLVS I.

Quot ſint ſenſus externi.

VVlgus etiam ſenſus externos quinque nominat. *Partitio enim iſta*, inquit S. Auguſtinus, *vetuſtiſſima eſt, & ferè concionibus celebrata.* Experientiâ quippe conſtat, quinque eſſe genera ſenſibilium qualitatum, quas ſenſu percipimus: colores, ſonos, odores, ſapores, & qualitates primas elementares. Nec tamen univerſas unico ſenſu, ſed diverſis nos percipere experimur. Non enim ſonitum campanæ per oculos, ſicuti album & nigrum per ipſos cognoſcimus.

S. Aug. lib. de quant. anim. c. 23.

Advertimus quoque organa eſſe quinque, non plura nec pauciora; quæ natura tanquam quaſdam exploratorum ſpeculas, circa ſuperficiem corporis diſpoſitas fabricat, ut anima res externas noſcitet. Igitur totidem ſunt ſenſus, qui ſpeculas illas, per modum exploratorum inſident, & proſpiciunt foràs. Viſûs ſpecula eſt oculus; auditûs, auris; odoratûs, naſus; guſtûs, lingua; tactûs, caro nervoſa.

Inter hos verò ſpeculatores, quidam ex longinquo ſpeculantur, ut viſus & auditus: & iſti acutiores & perfectiores ceteris exiſtimantur. Alij ex proximo, & contiguo tantùm, & ut expergiſcantur, titillari quodammodo debent, ut tactus & guſtus. Quintus qui reſtat odoratus, medio modo ſe habet, & licet non ex longinqua diſtantia, ultra tamen contactum ſui corporis, objectum ſuum agnoſcit.

Vnde uniuſcujuſque ſensûs conditioni objectum proprium ſe accommodat. Nam color & ſonus ex longiſſimo ſpatio ſpecies ſuas ad viſum & auditum traijciunt, ut eos ad functiones ſuas impellant & excitent; aliorum objecta ex contiguo, aut vicino tantùm ſpeciem mittunt. Hujus autem diſcriminis finis, eſt neceſſitas aut commoditas animalis.

Rationes Ariſtotelis & aliorum, quibus ex diverſitate mediorum

diorum, per quæ trajiciuntur ſpecies, vel ex elemento, quod in unoquoque organo videtur abundare, numerum quinariũ ſenſuum colligunt, Topicæ & veriſimiles tantùm ſunt; nec ſolidè probant, non eſſe poſſibilem ſenſum aliquem ſextum, quo qualitates quædam aliæ corporales, ſed occultæ (quales in medicamentis, & venenis Medici agnoſcunt) percipi valeant.

Quia tamen perfectiſſimum omnium animalium homo, non plures in ſe ſenſus externos, quàm quinque experitur, ſignum eſt, ſextum aut impoſſibilem, aut ſuperfluum eſſe. Deus autem *omnia in menſura, numero, & pondere diſponens*, ſicut non deeſt in neceſſarijs, ita non abundat in ſuperfluis; *ſed æterna eius lege iuſtum eſt*, ut ait S. Auguſtinus, *ut omnia ſint ordinatiſſima.* Sap. 11.

Nec tamen omnia animalia omnes quinque ſenſus habent, ſed illa quæ perfecta vocantur, ut homines, canes, equi, boves, leones &c. quibus, præter quinque externos, interni etiam omnes ſenſus inſunt. Cùm enim animal ſit eſſentialiter corpus ſenſitivum, quodnam animal perfectum potiùs dici convenit, quàm illud quod perfectè, id eſt, cunctis tam externis quàm internis ſenſibus eſt ſenſitivum? S. Aug. lib. 1. c. 6. de libero arb.

Vnde animal imperfectum nequaquam confundi debet cum animali inſecto, vel cum eo quod ex putri naſcitur; etſi nonnulli ſic loquantur. Nam ἔντομον *inſectum*, ſeu inciſum animal vocatur, quod ex multis particulis inciſim, & quaſi annulatim compoſitum eſt, ut apes, & veſpæ; quæ tamen omnes ſenſus fortaſſe habent. Mures verò ex putri generari poſſunt: & quis tamen ſenſus ijs deeſt? Imò murem tam diſciplinabilem ſe vidiſſe narrat Albertus Magnus, ut ad imperium domini, pedibus primoribus, tempore cænæ, teneret candelam. Diſciplinabilia autem ſunt perfectiſſima animaliũ.

Talpa verò inter perfectum & imperfectum animal eſt velut medium. Habet enim quodammodo, & non habet viſum. Nam natura ab oſtreis, cochleis, & limacibus viſũ carentibus, per talpam aſcendit ad ea quæ viſu pollent. Rudimentum enim quoddam oculorum in talpa cernere licet, craſsâ membranâ tectum, ut Ariſtoteles ait, ne ſuffodiendo terram, eos Ariſt. lib. 4. c. 8. Hiſtor. animal.

 offendat,

offendat. Nec enim omni visûs luculâ carere inde apparet; quòd si sub dium è terra emerserit, latebras suas trepidè requiritet, confusus lumine solis, & ut Cacus ille Virgilianus,

Virgil. Æneid. 8. *Insperatâ deprensus luce repentè.*

Omne verò animal, ex sensibus externis tactum saltem, & ex internis imaginativam habet; quâ appetitum sensitivum ad cibi saltem appetentiam, tali quali judicio phantastico moveat.

An autem in omni animali, præter tactum, gustus etiam additus sit, dubitant Philosophi. Ego propior sum affirmantibus; quia nullum animal solo tactu videtur cibum utilem ab inutili, sine gustu posse satis distinguere.

Igitur, sicuti omneanimal aliquo foramine, aut meatu alicubi foratum est, per quem cibus ad interior atransmittitur, ut ibi concoquatur; ita vero similiter in primo talis meatûs vestibulo, tanquam janitor & explorator, positus à natura est gustus, qui alimentum salutare intromittat, aut noxium respuat. Hoc enim sapientia summi opificis & naturæ conditoris videtur postulare. Nec refert, quòd etiam plantæ videantur inter alimenta nocua & innocua distinguere, cùm unum radice suâ attrahant, alterum quodam quasi fastidio negligant; quia quod plantæ mero instinctu naturæ, sine sensu, in talibus faciunt, hoc animalia mediante sensu solent efficere. Ideo enim animalia sunt, & in gradu naturæ proximo quidem, sed eminentiori quàm plantæ,

ARTICVLVS II.

Quotuplex sit objectum sensûs.

OBjectum sensûs in genere Aristoteles duplex constituit: sensibile per se, & per accidens. Et sensibile per se, rursus in sensibile proprium, & sensibile commune subdividit.

Sensibile per se est quod secundum se proximè à sensu attingitur. Hoc verò semper est accidens quoddam. Sola enim accidentia

accidentia ſpeciem & imaginem quandam ſui in organum ſenſûs effundere valent, quo ſenſum ibi excubantem, ad operationem ſenſitivam excitent. Sine magna enim ratione quidam dubitant, an ex ipsâ etiam immediatè, quæ accidentibus ſenſibilibus ſubeſt, ſubſtantiâ non emicent, & in medium ſpargantur quædam *ſenſibus noſtris improportionatæ* ſpecies, quæ nudæ ſubſtantiæ imaginem Angelis repræſentent. Lud. Molin. 1. p. q. 55. a. 2. d. 2. membr. 4.

Ex utrâ enim parte ſubſtantiæ corporeæ funderentur illæ ſpecies? Non ex materia prima phyſica; quia activa non eſt. Non etiam ex forma ſubſtantiali; quia nec ipſa immediatè actione in ſubjectum externum tranſeunte agere poteſt, ſed ut ſummum, in ſuo ſuppoſito, per actionem reſultantiæ naturalis, ſuas proprietates primùm producit, aut amiſſas reparat. Sic enim in forma aquæ experimur: quæ nullum ſubjectum externum immediatè frigefacit (aliàs aqua calefacta vicinum aërem etiam frigefaceret) ſed tantùm ad frigus amiſſum, per naturalem dimanationem, primùm ſe reducit, & deinde mediante frigore, vicina frigefacit.

Senſibile per ſe aliud proprium (quod unico ſenſu externo percipitur: ut color, ſonus &c.) aliud eſt commune; quod pluribus ſenſibus ſentitur. Talia Ariſtoteles quinque enumerat; motum, quietem, numerum, figuram, & magnitudinem. Ariſt. lib 2. c. 6. de anima.

Hæc autem non ſpecie aliquâ ſibi peculiari organa ſenſuum impellunt, ſed ſpeciem ſenſibilis proprij tantùm modificant, faciuntque ut alio modo potentiam ſenſitivam moveat, & anima aliquam varietatem in tali ſenſibili proprio advertat. Nam aliter ſenſus & anima afficitur, quando equum album currentem, & quando quietum; quando numerum ſeu gregem ovium, & quando unicam ovem; quando turrim rotundam, & quando quadratam; quando magnum gigantem, & quando parvum pygmæum videmus. Nam modus objecti ſimilem modum ſpeciei imprimit. Rotundæ enim albedinis ſpecies in oculo eſt rotunda.

Pluribus autem ſenſibus iſtiuſmodi ſenſibilia poſſe ſentiri patet. Nam figuram rei rotundæ, aut motum, & quietem tam

viſu

visu quàm tactu percipimus. Non tamen necesse, ut omnia sensibilia communia omnibus sensibus sentire possimus. Quis enim soni, aut rei sonantis figuram auditu cognoscit? Sufficit igitur, ut sensibile appelletur comune, si duobus saltem sensibus attingi & sentiri possit.

Inter verò sensibile proprium & commune Aristoteles hoc discrimen ponit. Quòd circa sensibile proprium sensus nunquam erret; circa commune autem quandoque errare possit. Vnde definit sensibile proprium: *Quod alio sensu sentiri non potest, & circa quod error fieri nequit.* Quam sententiam varijs interpretationibus vexant Commentatores. Sed Philosophus mentem suam satis aperit, dum addit: *Visus enim non errat, quòd color sit, neque auditus, quòd sit sonus.* Arist. ibid.

Nunquam ergo errat visus apprehendendo esse colorē, quod color non est; cùm circa id quod color non est, versari, & illud apprehendere non possit. Omnis enim actio visûs in aliquem colorē, sub proprio & adęquato objecto visûs contentū, cadere debet: ac proinde non est similis sagittæ, quæ aliquando à toto scopo suo aberrat. Circa verò sensibile per accidens, & circa sensibile per se commune, errare sensus potest. Nam quando navigamus in flumine, ripæ moveri & retrocedere nobis videntur; cùm tamen nullo agitentur motu, sed quiescant. Igitur à toto illo sensibili communi, quod est quies, aberrat visus, cujus loco alterū sensibile commune, nempe motum substituit.

Similiter circa numerum totaliter errat, quando ex longinquo seriem columnarum videt, nec earum intervalla distinguere valet. Tunc enim judicat esse unum continuum murum ex omnibus columnis concretum; atque ita pro numero unitatem, id est numerum planè nullum, substituit.

Non sic autem circa totum colorem errare potest: etsi colorem unum pro alio quandoque substituat; ut cùm album ex longo intervallo, nigrum aut cæruleum ei apparet.

Sed nec circa quodlibet sensibile commune visus in totum errare potest. Non enim circa magnitudinem. Quandoquidem omnis visio fiat per pyramidem, ut loquuntur Optici, cujus basis sit in objecto, & conus in oculo: basis autem pyrami-

pyramidis necessariò sub aliqua magnitudine & extensione apparere & videri debet.

ARTICVLVS III.

Disputatio antiqua inter Peripateticos, Academicos, & Epicureos de errore sensûs.

ALio modo, quàm hîc Aristoteles, errorem sensûs acceperunt illæ Scholæ Philosophorum, qui post mortem ejus, tantâ concertatione disputaverunt: An sensus semper, an nunquam, an aliquando solùm, & aliquando non erraret. Nam secundum illos, sensum circa sensibile suum proprium errare, non est, extra sphæram objecti sui proprij & adæquati evagari & exerrare, quod fieri non potest; sed est, circa aliquod particulare sensibile proprium errare, unum pro altero accipiendo; ut quando visus album judicat esse nigrum. Vel intra idem sensibile commune manendo, unam figuram accipit pro altera; ut turrim rotundam pro quadrata, remum curvum pro recto &c.

Hæc autem olim inter Peripateticos, Academicos, & Epicureos, de sensuum certitudine, & incertitudine disputatio celeberrima fuit.

Epicurei volebant sensus nunquam falli, sed omnia sic esse, quemadmodum sensibus apparerent. Vnde solis diametrum negabant esse majorem pedali, quia visus non longiorem esse renunciat. Hinc Seneca: *Solem, quem toto Orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri* (Epicurei) *pedalem esse contendant*. Quorum stultissimam opinionem Lucretius Philosophus & Poëta Epicureus multis versibus cantat & decantat.

Seneca lib. 1. c. 4. Nat.

Academiæ verò novæ sectatores, quorum princeps Arcesilas, nihil in sensibus esse certi dicebant, quoniam nunc hôc nunc alio modo visa renunciant. Nam columbæ collum variè inflexum alios ac alios colores demonstrat, & remus in aqua curvus apparet, qui extra aquam rectus. Atque ita à sen-

sibus exorsi, cetera omnia in similem fluctum & dubitationem mittebant, nihilque certi & comprehensi in rebus humanis habebant. Vnde sapientem oportere semper suspenso esse judicio, nec ullibi in assensum se debere demittere dicebant, ne fortè fallerentur, & errore contenebrarent & macularent humanæ mentis nitorem. Adversus quos S. Augustinus, *In initio meæ conversionis*, inquit, *tria confecimus volumina, ne impedimento nobis essent, quæ tanquam in ostio contradicebant. Et utique*, addit, *fuerat removenda invenienda desperatio veritatis, quæ illorum videtur argumentationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur esse peccatum, quod vitari non posse contendunt, nisi omnis suspendatur assensio. Errare quippe dicunt eum, quisquis assentitur incertis, nihilque certum esse in hominum usu, propter indiscretam similitudinem falsi, etiamsi quod videtur, fortè sit verum, acutissimis quidem, sed impudentissimis conflictationibus disputant.*

S.Aug.c.20 Enchirid.

Ac inter hos Academicos se profitetur Cicero, cùm ait: *Non sumus ij, quibus nihil verum esse videatur, sed ij, qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tantâ similitudine, ut in ijs nulla insit judicandi & assentiendi nota.*

Cic. lib. 1. de nat. deorum.

Quare verò S. Augustinus huic Philosophiæ tam seriò se opponere voluit? Ait ibidem: *Quia apud nos justus ex fide vivit. At si tollatur assensio, & fides tollitur; quia sine assensione nihil creditur.*

Vnde Peripatetica, & Christiana Philosophia, inter Epicurum & Academicos novos media incedens, quædam certa, quæ merentur assensum, quædam incerta & probabilia tantùm esse concedit. In sensus quoque errores quosdam cadere, ut cùm remus in aqua inflexus videtur, qui in aëre & oculis, & tactu deprehenditur esse rectus. Item cùm in collo columbæ ad solem inflexo, varij apparent colores, sive in luminis solis, sive in diversis plumulis varietas ista depicta sit.

Verùm omnes isti errores facilè deprehendi & judicio intellectûs corrigi possunt, si mutatâ distantiâ objecti, aut variato medio, vel alijs circumstantijs, quæ videbantur impedire judicium sensûs, eidem objecto repetitis vicibus sensus admoveatur. Aut si sit sensibile commune, circa quòd error

accidit

accidit, adhibendo in consilium alterum sensum, sub quem illud sensibile etiam cadit. Vt in exemplo remi, aut baculi qui in aqua incurvus visui apparet, error duplici modo corrigi poterit. Primò, solo visu, mutando medium per quod baculus videbatur, sive ex aqua eum extrahendo in aërem, & periclitando, an per aërem illa curvitas apparitura sit, quemadmodum apparebat per aquam. Secundò, relinquendo in aqua, sed adhibito sensu tactûs, & manu palpando, an deprehendemus curvum.

Vnde L. Lucullus apud Ciceronem adversus Academicos differens: *Non hoc loco expectandum est*, inquit, *dum de remo inflexo, aut de collo columbæ respondeam. Non enim is sum, qui quidquid videtur tale dicam esse, quale videatur. Epicurus hoc viderit, & multa alia. Meo autem judicio ita est maxima in sensibus veritas, si sani sunt ac valentes, & omnia removentur quæ obstant & impediunt. Itaque & lumen mutari sæpe volumus, & situs earum rerum quas intuemur, & intervalla aut contrahimus, aut diducimus, multaque alia facimus, usquè eò, dum aspectus ipse fidem faciat sui judicij. Quod idem fit in vocibus, in odore, in sapore; ut nemo sit nostrûm, qui non sensibus suis cujusque generis judicium requirat acrius. Adhibitâ verò exercitatione & arte, ut oculi picturâ teneantur, & aures cantibus; quis est qui non cernat, quanta vis est in sensibus? Quàm multa vident pictores in umbris, in eminentiâ, quæ nos non videmus? Quàm multa quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati: qui primo inflatu tibicinis, Antiopam esse aiunt, aut Andromacham, cùm id nos ne suspicemur quidem?* Cic. lib. 4. Acad. quest.

Et de hac erroris sensuum, per alios sensus, & per rationem emendatione S. Augustinus: *In omnibus corporalibus visis*, inquit, *& aliorum sensuum contestatio, & maximè ipsius mentis atque rationis adhibetur; ut quod in hoc rerum genere verum est, inveniatur, quantum inveniri potest.* S. Aug lib. 12. c. 25. Genes.

Hoc quoque adnotandum: nullum proprium errorem esse in sensu, præsertim externo. Non enim propriè judicat hoc esse illud, ut v. g. remum, quem in aqua videt, esse fractum, aut curvum; sed simplici cognitione, secundum formam imaginis quæ organo imprimitur, apprehendit, & eam appre-

hensionem primùm imaginationi, ac deinde intellectui renunciat. Quod tantùm est officij ejus; judicium verò, an ita sit, an non sit, tribunali intellectûs relinquit. Fallere tamen intellectum sensus dicitur, quia ipsi (ni sibi circumspiciat) est occasio erroris. Vnde *si quis remum frangi in aqua opinatur*, ait S. Augustinus, *& cùm inde aufertur, integrari, non malum habet internuntium, sed malus est judex. Nam ille* (oculus internuntius) *pro sua natura non potuit aliter in aqua sentire, nec debuit. Si enim aliud est aër, aliud aqua, justum est, ut aliter in aëre, aliter in aqua sentiatur. Quare oculus rectè videt. Ad hoc enim factus est, ut tantùm videat. Sed animus perversè judicat.*

S Aug. lib. de vera relig. c. 33.

ARTICVLVS IV.

An sensus per irradiationem defluant à cerebro, an suis quisque organis stabiliter insideant.

MAgna hîc inter Philosophos & Medicos rixa hodie adhuc fervet.

Philosophi contendunt, sensus esse potentias animæ, organis suis stabiliter infixas, quæ, modò speciem ab objecto externo impressam acceperint, valeant (concurrente tamen animâ organi) cognitionem sensitivam elicere. A spiritibus verò animalibus, qui è cerebro per nervos sensorios in organa defluunt, nihil aliud sensibus conferri, quàm commodã aliquam organi temperiem, quâ faciliùs & expeditiùs functiones suas obeant. Vnde spiritibus istis, inquiunt, longâ operatione consumptis, aut levitate suâ effugientibus, sequitur potentiæ defatigatio.

Sed isti Philosophiæ, primâ fronte tam probabili, nunquam potui acquiescere; ingenti semper suspicione sollicitatus & suspensus, longè majorem esse functionis sensitivæ à spiritu animali dependentiam, quàm ista opinio explicet, aut possit explicare.

Si enim spiritus animalis solùm ad hoc valet, cogitabam, ut organum potentiæ calefactet, aut aliter foveat commodam ad sentien-

ſentiendum temperiem; quare obturato nervi meatu, quo ſpiritus à cerebro defluit, v. g. in visûs organum, tam ſubitò omnis viſio extinguitur? Quare anima organi, cum potentia ſua viſiva, & ſpecie viſibili ab objecto, oculo aperto impreſsâ, videre aliquamdiu non poteſt? Temperies enim oculi naturalis non diſſolvitur, ſed eadem manet, & animam organi in materia illa, tanquam naturalis ejus diſpoſitio, fovet. Organa autem ſic ſunt naturaliter temperata, ut eadem diſpoſitio quæ informationi animæ, etiam functioni potentiæ quæ in organo eſt, ſubſerviat.

Si verò aliquod inſuper fomentum à ſpiritu cerebri recipere debeat, ut acriùs & citra defatigationem potentia functiones ſuas obeat; quare intercluſo omni ſpiritûs commeatu, non languidè ſaltem, & ut in defatigatione ſolet, videre, aut alio ſenſu uti non valemus?

Deinde non apparet, quomodo temperies illa (quæcumque illa ſit) à ſpiritu invecta organo, tantâ neceſſitate ad viſionem requiſita ſit. Nam influxum activum nullum in illam habet, ſed ſolùm ita organum temperat, prout conſervationi animæ, & potentiæ in tali organo expedit. Si ergo abſente ſpiritu, anima nihilominùs & potentia viſiva in organo permaneant, modò accedat ſpecies viſibilis, omnia jam eliciendæ viſionis principia adſunt; etiamſi anima & potentia non illam perfectiſſimam temperiem in organo habeant, quam flagitant, ut ipſis optimè ibi ſit.

Sed nōne etiam oculo ſenis ſimile accidit? Siccitas enim illa, & contractio membranarum oculi ſenilis, facultati viſivæ diſconveniunt, & functionem ejus obnubilant. Videt interim ſenex, aut ſolis, aut conſpicillo adjutis oculis. Cur igitur in caro, epilepſiâ, apoplexiâ, in ſomno naturali, aut ſecto nervo, omni intercluſo ſpirituum meatu, non tantumdem videre poſſumus? Poſtremò, diverſorum ſenſuum organa non eâdem temperie gaudent: nam oculus humore abundat, organum auditûs oſſeâ ſiccitate ferè riget: quomodo ergo idem, & in eadem cerebri officina ad unam eandemque temperiem excoctus ſpiritus, omnia organa recreare, & uni unam, alteri

alteram qualitatem contrariam tribuere poterit?

Simile argumentum de facultate loco motivâ fieri potest. Si enim spiritus in nervos motorios influens, solummodo temperiem convenientem fovet; quare in paralysi, obstructis nervorum illorum canalibus, potentia tamen loco motiva membri, ad quod spiritus non pervenit, saltem languidum, & quasi hominis defessi motum operari nequit?

Itaque Medici ejusmodi symptomatum experientiâ, aliisque argumentis passim docent, vim ipsam sensitivam, aut certè ultimum ejus complementum, per irradiationem quandam à cerebro per nervos, in organa sensuum defluere: quâ irradiatione prorsus impeditâ, necesse sit operationes sensuum extingui.

Galen. lib. 1 de sympt. causis. Principem eorum Galenum, si lubet, audiamus. *Cerebrum*, inquit, *non ut sit sentiendi instrumentum, sed ut sensuum instrumentis vim sentiendi largiatur, à natura institutum est. Nam quòd singulis animalis partibus, per nervos sentiendi facultatem transmittat, liquidò patet, ubi nervus, aliquis est dissectus.*

Siquidem pars ea in quam nervus, ille distributus & insertus est, protinus sensum amittit. Taceo, sensus inter dormiendum, aut otiosos omnino esse, aut debiliter agere: quia tunc exigua facultas à cerebro in reliquas partes defluit.

Hinc alibi, spiritum animalem non quidem esse animam, sed tamen primarium animæ instrumentum, probans: *Cùm igitur coniunctis cerebri ventriculis*, inquit, *(quorum divisio motum & sensum abstulerat) paulò pòst rursus sentiat & moveatur animal; dicendum est, in ipsius quidem cerebri corpore animam habitare; primum autem eius instrumentum, tum ad universos animantis sensus, tum ad motus voluntarios, esse animalem spiritum. Qui quidem si animæ substantia esset (quod aliquis posset existimare) simul cum eo, dum evacuatur, periret anima: cujus contrarium contingit. Nam evacuatus, donec recolligatur, sensu motuque, non vitâ destituit animal.*

(Lib. 7. de placit.)

Io. Argent. lib. 2. de somno & vigil. Inter verò Medicos unus ferè Io. Argenterius, licet spiritum animalem Galeni & ceterorum rideat ac rejiciat, cerebri tamen in organa sensûs & motûs, irradiationem admittit, quæ imitetur *splendorem solis, qui in terram demittitur, & in superiora elemen-*

elementa spargitur absque ullo corpore, quod ille secum advehat.

Quia enim in nervis nulla apparet manifesta cavitas, negat spiritum animalem per ipsos tanquam canales, devehere posse facultatem sensificam ad organa sensuum; sed eam per nervorum soliditatem, sine spiritûs vehiculo irradiari; quemadmodum solis splendor & radij penetrant per vitrum.

Ceteri tamen filij Medicorum suum Galenum, adversus Argenterij contradicendi pertinaciam defendunt. Et Andr. Laurentius certamen finiens: *Concludamus ergo*, inquit, *animalem quendam esse spiritum, qui in plexibus rudimentum, in sinibus perfectionem acquirat: indeq; per totam cerebri substantiam ad functiones principes* (sensuum internorum) *& in medullam spinalem ac nervos, ad sensum & motum diffundatur.* Andr. Laurent. lib. 10. q. 9. Anat.

Et in hanc, aut vicinam sententiam Theologorum vertex & Coryphæus S. Augustinus mihi præire videtur.

Non est contemnendum, inquit, *quod Medici non tantùm dicunt, verùm etiam probare se affirmant. Quamvis omnis caro terrenam soliditatem in promptu gerat, habet tamen in se & aëris aliquid, quod in pulmonibus continetur, & à corde per venas, quas arterias vocant, diffunditur: & ignis fervidam qualitatem, cuius sedes in iecore est; verùm etiam luculentam, quam velut eliquari ac supervolare ostendunt in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri. Unde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, non solùm ad oculos, sed etiam ad sensus ceteros, tenues fistulæ deducuntur; ad aures scilicet, ad nares, ad palatum, propter audiendum, olfaciendum, atque gustandum; ipsumq; tangendi sensum, qui per totum corpus est, ab eodem cerebro dirigi dicunt per medullam cervicis, & eam quæ continetur ossibus, quibus dorsi spina conseritur; ut inde se tenuissimi quidam rivuli, qui tangendi sensum faciunt, per cuncta membra diffundant.* S. Aug. lib. 7. c. 13. de Genes.

Et postea: *Quoniam pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est, atque in facie sunt ipsa velut organa sentiendi, excepto tangendi sensu, qui per totum corpus diffunditur (qui tamen etiam ipse ab eadem anteriore parte cerebri ostenditur habere viam suam, quæ retrorsus per verticem ad medullam spinæ, de qua loquebamur paulò antè, deducitur: unde habet utique sensum in* Lib. 7. c. 17. de Genes.

tangendo & facies, ſicut totum corpus; exceptis ſenſibus videndi, audiendi, olfaciendi, qui in ſola facie prælocati ſunt:) ideo ſcriptum arbitror, quòd in faciem Deus ſufflaverit homini flatum vitæ, cùm factus eſt in animam vivam.

Lib. 12. c. 19 de Geneſ. Et alibi: *Cùm oculi dolent, vel extincti ſunt, quia non eſt cauſa in ſede cerebri, unde ipſa dirigatur intentio ſentiendi, tamen fiunt eiuſmodi viſiones* (phantaſticæ) *quàmvis cernendis corporalibus obſtaculum exiſtat à corpore. Magis enim cæci aliquid dormientes, quàm vigilantes vident. Dormientibus quippe conſopitur via ſentiendi, quæ intentionem ad oculos ducit.*

Epiſtol. 3. ad Voluſ. Et alio loco: *Deus ex puncto; & quaſi centro cerebri, ſenſus omnes quinaria diſtributione diffudit, & corde, membro tam exiguo, vitalem motum, per corporis cuncta diſpenſat. His atque eiuſmodi rebus inſinuans magna de minimis, qui non eſt parvus in parvis.*

Licet verò ea, quæ jam ex Anatomicorum ſui temporis, de origine tactûs ex medullâ ſpinæ dorſi, narrat Auguſtinus, diligentiori poſteriorum experientiâ refellantur; quin tamen vim quandam cerebri in organa ſenſuum externorum irradiativam agnoverit, ex mentione ejus toties repetitâ, nullum eſt dubium.

Quo autem modo illa irradiatio fiat, res eſt omnium tenebroſiſſima, nec Medici aliter ferè, quàm per ſimilitudines, & comparationem cum ſolis & ſiderum illuminatione, clarificant.

Franc. Valleſ. lib. 2. c. 24. Controv. *Galenus toties, ut pigeat repetere*, ait Valleſius, *animalis ſpiritûs meminit, & illuſtrationis, & animalis influxûs in inſtrumenta.*

Quâ verò ratione Philoſophicâ id fiat, explicatum non invenio.

Valleſius quoque rem totam expedit hoc exemplo. *Quod dico, hoc eſt: Non mitti à cerebro facultatem oculis tantùm viſoriam, & auribus tantùm auditoriam, ſed utriſque ſenſoriam. Senſoria verò eadem, cùm mittatur utramque in partem, continet viſoriam, & auditoriam. Exerit verò hanc hic, illam vim illic, ob differentiam organorum. Velut profectò ſol non aliud lumen, aut alias vires mittens huc aut illuc, hic hordeum, illic triticum gignit, pro differentia materiæ varias exerens vires. Nihilominus diverſæ actiones diverſarum facultatum ſunt.*

Franc.

Franc. Aguilonius ad Philosophiam profundiorem rem istam deducens: *Hoc animali spiritui tribuendum videtur*, inquit, *quod solis radio. Vti enim sol æstivo tempore rebus omnibus, quas brumæ algor torpentes ac velut emortuas reddidit, vitam quodammodo restituit, novamq́; agendi vim confert, ob id solùm, quòd suo calore eas ad agendum aptiores efficiat; ita animalis spiritus vivifico ac salutari calore partes omnes, quibus aßistit, fovet, atque insitas rebus facultates excitat, efficacesq́; ac promptas reddit.* Franc. Aguilon. lib. 1. Prop. 25. Optic.

Sed hoc antea rejecimus; quia non omnia sensuum organa eâdem qualitate gaudent & recreantur. Deinde tantùm abest, ut visus calore foveatur, & videndi acies eo excitetur, ut potiùs contrario frigore gaudeat; exemplo coquorum, & quicumque circa ignem frequentes, quibus acies oculorum hebetari, & caligare solet. Alia, de virtute generativa & nutritiva plantarum, est ratio. Nam istæ calore naturali, ut instrumento, utuntur, ideoq́ue calore solis adventitio adjuvari & excitari possunt.

Denique spiritus animales non ita fervent, ut omnia sensuum organa calefacere valeant. Imò in cerebro (quod Hippocrates μητρόπολιν τοῦ ψυχροῦ *metropolin frigoris* appellat) potiùs refrigerantur spiritus vitales, qui ex ardenti cordis officina in cerebri gelidam transfusi, ex vitalibus in animales temperantur.

Itaque ante omnia, contra Medicos quosdam, constituo: Non totam vim sentiendi à cerebro in vacua organa sensuum externorum transfundi, sed singulis organis stabiles potentias sensitivas, ut rectè probat Aguilonius, insidere; quæ tamen ad operationem sensitivam cum anima organi, non sufficiant, nisi aliqua cerebri irradiatione, per nervos sensorios illabente, adjuventur.

Ratio est, quia facultas sensitiva, quæ operationem vitalem exercet, debet esse in subjecto animato; ut anima, tanquam subjectum saltem inadæquatum, mediante ipsâ operationem vitalem immanentem recipiat, ut Lib. 1. cap. VI. Art. V. differebamus. Spiritus autem animalis, plurium Philosophorum & Medicorum judicio, est inanimatus. Igitur

propriam facultatem vitalem vehere ad organa ſenſuum non poteſt.

Deinde potentiæ vegetativæ, & concoctrices alimenti fixè inhærent ſingulis membris, ad quæ ſpiritus naturalis per venas, & ſpiritus vitalis per arterias appellit; ergo & in organis ſenſuum ſunt potentiæ ſtabiles; quæ ibi affluxum ſpirituum animalium expectant, à quibus excitentur, & adjuventur ad operationes ſenſitivas; veluti potentiæ vegetativæ à ſpiritibus naturalibus & vitalibus adjuvantur. Deinde ſi nullæ aliæ eſſent facultates ſenſitivæ, præter virtutem illam influentem à cerebro, quæ ſpiritu animali vehitur, organa ſenſuum in ſomno ſenſibus & facultatibus ſuis vacua eſſent, nec viſus in oculis, nec auditus in auribus ineſſet; quandoquidem obſtructis nervorum ſenſoriorum meatibus, nulla eo tempore irradiatio & influxus à cerebro in organa ſenſuum perveniat. Cùm tamen *naturalis illa vis quaſi judiciaria quæ auribus adeſt, non deſinat eſſe in ſilentio, nec nobis ſonus eam inſerat,* ait S. Auguſtinus, *ſed ab ea potiùs, ſive probandus, ſive improbandus excipitur.* Quod autem dicit de ſilentio, quando etiam vigilans nihil audit, quia nullus ſonus aures ejus ferit; diceret quoque, ni fallor, de ſomno.

S. Aug. lib. 6. c. 2. de Muſic.

Tunc, inquam, vim illam judiciariam etiam auribus adeſſe, licet ſopitam, & quæ ad opus excitari debeat, non tantùm à ſpecie ſoni (quæ fortè aures dormientis etiam impellit) ſed à ſpiritu animali, ſive à virtute irradiativâ, quam ſpiritus animalis organo auditûs invehit.

Denique vis iſta irradiativa, vecta ſpiritu qui in cerebro excoquitur & elimatur, eadem eſt pro omnium ſenſuum operationibus; igitur ut in oculo viſionem, in aure auditionem operetur, debet ab alia potentia in illo organo jugiter excubante, ad unam potiùs, quàm ad aliam operationem determinari. Nam à figura organi, aut à qualitatum primarum, vel ſecundarum temperie aut mixturâ, talis determinatio fieri nequit; cùm iſtæ organi qualitates, vel activæ non ſint (ut figura) vel non eâ actione, quæ in talem functionem vitalem valeat influere.

Igitur

Igitur veluti in Mundo magno, ſol ſiderum Rex & Imperator ex varijs aſpectibus corpora Planetarum & fixarum radijs ſuis ferit, & Influentias eorum evocat & exſtimulat; ita in animalis Microcoſmo, vis illa cerebri irradiativa, tanquam ſol quidam, facultates ſenſuum externorum, ſuis organis tanquam epicyclis infixas, ex certis intervallis irradiat, & ad operationes ſuas excitat. Et veluti lumen ſolis, quamvis unius qualitatis & eſſentiæ, varias tamen ſiderum aliorum Influentias, unamquamque ad longè diverſam operationem (ſi Aſtrologis credimus) adjuvat; ita unus idemque ſpiritus animalis, à cerebro in organa ſenſuum effuſus, varias & diſtinctæ ſpeciei eorum operationes perficit.

Quia enim ſpiritus ille in ijſdem cerebri ventriculis & officinis excuditur, unicam etiam temperiem, ut Medici paſſim docent, non aliam pro viſu, aliam pro auditu &c. accipit: ſed diverſitas operationum in organis viſûs, & auditûs, ex diverſitate potentiarum quæ in oculo, & aure fixam reſidentiam habent, provenit. Vnde ſpiritus ille animalis eſt inſtar ſpiritûs aërei, qui muſicis organis folle inſpiratus, unicus tamen tam varios harmonicos ſonos edit, quia alio ac alio modo in fiſtulis frangitur, modulationemque ac varietatem inde rapit.

Verùm tamen ſimilitudinibus iſtis claudicantibus res tam impedita & recondita, nondum ſatis expeditur.

Itaque in primis aio: In arce cerebri, & quaſi cælo corporis humani, eſſe re verâ facultatem quandam, quæ non propriam quidem lucem, ut ſol in magno Mundo, ſed aliquam virtutem analogam ſpiritibus animalibus ibi fabricatis infundat, & per canales aut tenuiſſimos nervorum poros, ſpiritibus plenos radiando, uſque ad organa quinque ſenſuum eam continuet; quo ferè modo ſol luminis & radiorum ſuorum lineas à cælo per aërem ad terram uſque continuat.

Hæc verò facultas irradiativa vel in anterioribus cerebri ventriculis, ut Medici tempore S. Auguſtini exiſtimaverunt; vel certè in medio ventriculo, & cerebri quaſi centro; vel deniq; in quarto & poſtremo occipitis ventriculo, inter cerebellum & initium medullæ ſpinæ cervicis, ubi ſpiritus animales

putantur defæcatissimi. Perfectio enim eorum interioribus ventriculorum fornacibus inchoata, in hac tandem posteriore absolvitur. Audiamus Medicum non malum.

Andr. Laurent. lib. 10 q. 8. Anat *Locus generationis spirituum animalium multiplex est*, inquit Laurentius adversus Argenterium. *Præparatur namque in plexibus, & superioribus* (qui etiam anteriores vocantur) *cerebri ventriculis. Excoquitur in tertio; perficitur in posteriore: tandemque & in nervos, & in totum cerebri corpus diffunditur.*

Vnde enim, & in nervos spinæ dorsi, ad motum localem animalem, & in nervos sensorios à cerebro propagatos, ad operationes sensuum, commodiùs effundi spiritus potest, quàm ex sinu illo ultimi ventriculi, in quem cerebellum & initium spinæ dorsi concurrunt? Aut in qua potiùs cerebri sede virtus illa irradiativa locari potest, quàm in postrema & ultimæ perfectionis officina; ut ex eadem scaturigine & ipsa irradiatio, & spiritus irradiationis vehiculum profluant?

Alij tamen Medici in tota cerebri substantia: quidam, & maximè Fernelius, non in cerebri medulla constituunt, sed in meninge tenui, sive membranâ medullam proximè involvente, quam Arabes Piam matrem appellant. Quò etiam valde inclinat Vallesius.

Valles. c. 66 Philos. sacr. *Vitta aurea vocatur meninx tenuis*, ait, *sive cerebri involucrum. Ea enim, ut vitta quædam, totum cerebrum ambit, constringit, & continet. Vocatur verò ea, non ob colorem, aurea, sed ob utilitatem, quasi pretiosa. Est enim adeo, ut multi Medicorum censeant, non sine magnis argumentis, ad illam potiùs, quàm ad cerebri substantiam pertinere sentiendi principium.*

Ab Aristotele autem parum hîc præsidij expectare debemus, qui in corde, non in cerebro, principium sentiendi, & originem nervorum posuit; rei Anatomicæ satis rudis, *quiq; hominem sua ratione & ingenio potiùs constituisse videtur, quàm vidisse unquam, qualis sit à natura factus*, inquit alicubi Argenterius. Et alius. *Scripsit Aristoteles*, ait, *Libros de generat. de partibus, & de historia animalium; sed multa ex aliorum potiùs, quàm ex propria sententia enunciavit: neque eum hominum corpora secuisse verisimile est. Non enim in his, quæ sensibilia sunt, ita errasset.*

Argent. lib. 2. de somno & vigil.

Andr. Laurent. lib. 1. c. 12. Anat.

Verùm

Verùm, licet nec ab Aristotele, nec etiam à Medicis posterioribus, qui per sectiones, in omnes cerebri sinus & latebras, ἀυτοψίαν & curiositatem suam miserunt, adhuc sciamus cubile illius irradiativæ virtutis, in arce tamen cerebri cubare non dubitamus.

Deinde hoc utcumque affirmare possumus: Illam irradiationem per corpus rarum & diaphanum transmitti oportere. Ideo enim humor, aut vapor aliquis opacus in nervum opticum deciduus, viam obstruit, ne radius ille ad oculum trajici possit. Sic in cæcitate illa, quam Medici *guttam serenam* nuncupant, accidit. Sic etiam in somno, quando cerebri rores depluunt in sensorios nervos. Nam *dormientibus consopitur via sentiendi, quæ intentionem ad oculos,* & alios sensus *ducit*, inquit S. Augustinus. S. August. lib. 12. c. 19. de Genes.

Tertiò, ut irradiatio in organum sensûs perveniat, non est semper necesse spiritum animalem continuò fluere à cerebro ad organum, ut irradiationem eò deferat. Post primum enim spiritûs defluxum, ubi in nervo optico spiritus jam quiescit, videre tamen perseveramus, & radius à cerebro ad oculum per spiritum in meatu nervi stagnantem, quemadmodum radius solis per aërem immotum, trajicitur.

Quartò, intentio illa sentiendi, ut appellat S. Augustinus, videtur esse qualitas aliqua instrumentaria, quam virtus irradiativa, per spiritum, tanquam per medium, usque ad organum continuat. Nec hîc quidquam insolens est, aut novum. Nam magnes virtutem quandam velut intentionalem per medium aërem invisibiliter spargit, quâ mediante, tanquam instrumento, ferrum procul à se distans sollicitat, & ad se trahit. Sic etiam torpedo piscis virtutem fundit, qua piscatoris manum obstupefacit, *& in limo se occultans, piscium qui securi supernatantes obtorpuêre, corripit*, ait Plinius. Et multis alijs naturæ exemplis ostendere possumus, tales virtutes tenues, subtiles, & intentionales, per medium à varijs causis effundi, & præmitti, ut causa principalis, per illas, tanquam per manum, aut baculum, effectum aliquem in remoto attingat. Plin. lib. 9. c. 42.

Non malè igitur Vallesius istam irradiationem spiritibus

impreſſam comparat illuminationi ſolis, qua lumine per medium ſparſo, terram calefacit, & mediante calore, unà cum virtute conformativa, quam invenit in ſemine, hordeum, aut triticum conformat & gignit. Nam ſimili ferè modo, potentia cerebri irradiativa intentionalem illam qualitatem ſpiritibus imprimit, ut actione per medios ſpiritus uſque ad organum ſensûs continuata, ibi tanquam in terra ſua, concurrente ſimul ſenſu & ſpecie ſenſibili, conceptum ſenſitivum formet & gignat.

An autem potentia ipſa in cerebro reſidens, proximâ cauſalitate in actionem ſensûs externi influat; an verò totam ſuam cauſalitatem inſtrumento ſuo, ſive qualitati impreſſæ ſpiritui committat, utrimque ambigi & diſputari poteſt. Ego propius verum eſſe exiſtimo, ut potentia irradiativa, ex arce ipſa cerebri, proximâ & à ſe effluente cauſalitate, effectum illum in diſtanti attingat.

Cauſam enim principalem poſſe effectum in loco diſtanti, phyſicâ cauſalitate attingere, ſi aliquid ſpargat & agat per medium, ſatis in Philoſophia eſt receptum. Ignis enim ex aliquo aëris intervallo, ex ſtuppâ alium ignem generat, & ex longiori adhuc intercapedine naphtham celerrimè corripit & inflammat. Plin. lib. 2. c. 105.

Sed quid opus cauſas ejuſdem effectûs cumulare, inquies, cùm anima cum potentia ſua in organo reſidente, ad eliciendam viſionem, aut quamlibet aliam ſenſionem ſufficiat?

Reſp. Non ſufficit. Aliàs nec ſpecie ſenſibili eſſet opus. Natura talis effectûs à tot cauſis, nec paucioribus emanare poſtulat. Cur enim ſimiliter non contendis, non neceſſariam eſſe actionem ſolis, ſed à ſola virtute ſeminali hordei, aut tritici, fruges iſtas poſſe gigni? Voluit ergo Deus in hoc noſtro Microcoſmo, imaginem magni Mundi, brevi & admirabili compendio conſtruere: ut ſicuti ſole opus fuit ad conformandos terræ viventes conceptus; ita facultas irradiativa cerebri tanquam cæli noſtri, ad formandos ſenſuum externorum vitales conceptus neceſſaria eſſet. Tam multas cauſas natura & eſſentia rei flagitat: quid vis amplius? Eſſentiæ non datur ratio.

Spiritus autem animalis unus & idem, ex eadem cerebri officina manans, non tantùm omnibus ſenſuum operationibus, ſed etiam motui voluntario facultatis progreſſivæ ſervit & ſufficit: veluti idem aër telluri circumfuſus, ad ſolis & omnium ſiderum Influentias in terram deducendas eſt ſatis; etiamſi Influentiæ illæ in maximè varios deſinant & terminentur effectus. Nam, *ut idem malleus ad varia opera fabrilia; ita in re naturæ idem ſpiritus ad multa valet*, ut ait Ariſtoteles. Ariſt. lib. 5. c. ult. de generat. animal.

Doctiſſimi etiam Medicorum, eundem eſſe cenſent ſenſorium & motorium ſpiritum, & prout à nervis ſenſorijs aut motorijs, ad ſenſitivas vel motivas facultates deducitur, his vel illis indifferenter auxiliari.

Diſertè Valleſius: *Vnicus eſt aut ſpiritûs animalis, aut illuſtrationis influxus. Nempe per hunc omnes vires facultatis animalis naturâ influunt. Tamen hac illuſtratione in oculo viſio, in auditu auditio fit. Quia oculus eſt inſtrumentum comparatum ad videndum, nequaquam ad audiendum &c.* Et poſtea: *Sed neque mens humana, aut ratio capit, aliter fieri. Nam oporteret multiplices ſpiritus in cerebro ipſo generari, alios ad oculos, ad aures alios, alios ad reliquos ſenſus, alios præter hos, ad motûs inſtrumenta demandandos: & hos omnes in certa quadam proportione. Et eſſe interim dæmonem quendam, qui magna deliberatione hos hàc, illos illàc, & quò oporteret, utroſque mitteret. Quod, ut in ſpiritibus contingeret, quantumvis abſurdè; tamen in illuſtratione fieri nequaquam poteſt. Quippe quæ non hàc aut illàc mittitur, neque per motum diſtribuitur, ſed ex fulgidi corporis luce neceſſariò in quamvis partem capacem ſplendoris repentè producitur.* Valleſ. lib. 2. c. 24. Controv.

Et ſpiritum eundem eſſe ſenſorium & motorium evidenti exemplo demonſtrat Clar. noſter Plempius. *Nam unus & idem ſpiritus*, inquit, *in uno modò efficit tantùm ſenſionem in hac parte, modò motionem inſuper in illa parte nervi. In ramo v. g. ſextæ conjugationis ad ſtomachum miſſo, efficit ſolam ſenſionem; in ramo eiuſdem conjugationis ad laryngem pertinente, efficit etiam motum. Similiter in uno ramo quintæ conjugationis efficit auditionem, in altero ejuſdem conjugationis ramo ad linguam & muſculos temporales miſſo, facit motionem.* Vop. Plem. lib. 2. c. 3. Fund. Med.

Quomodo verò cerebrum hos ſpiritus in organa ſenſuum & facul-

& facultatis loco motricis à se effundat, res valde obscura est.

Quidam per systolen, qua cerebrum se comprimit, fieri credunt. Certis enim experimentis Medici jam didicerunt, cerebrum perpetua systole & diastole comprimi & dilatari, imagine simili, & pari rythmo cum corde.

Verùm, tam exigua & velut formicans est ista contractio & dilatatio cerebri, ut, an ulla sit, Medici nō ignobiles ambigant. Majori igitur vi expultrice est opus. Cerebrum ergo spiritus illos, ut nutritioni suæ superfluos (quemadmodum ventriculus chylum, hepar sanguinem venosum cum spiritu naturali, cor sanguinem arteriosum cum spiritu vitali, testes semen cum spiritu spermatico) à se repellit: nisi quòd ista cerebri expulsio, & spiritûs animalis versus oculos, aures &c. aut versus facultatē motricem directio (præsertim quando attentè aliquid sentire, aut membra movere volumus) magis appetitûs naturalis imperio subsit, quàm expulsiones illæ ventriculi, hepatis &c. quæ sunt merè naturales. Instrumenta autem quærant Anatomici.

Spiritus autem iste animalis é cerebri finibus in nervos evomitur, non ut locali motu organa potentiarum, etiam facultatis loco motivæ impellant (quia non tanto impetu eunt & arietant, ut molem corporis suo impulsu progredi faciant) sed ut sint subjectum, & veluti pons, quo illustratio & virtus cerebri ad organa sensuum descendat; & per quem etiam contrà, species externorum objectorum organis sensuum impressæ, superiùs ascendant, & ad cerebrum commeent.

In nervos autem motorios ideo effunditur, ut ad sensum tactûs, quo illi nervi pollent, illustrationem deferat, & insuper ad potentiam loco motricem, quæ in ijsdem nervis residet. Hæc verò potentia motrix, ab eadem cerebri Influentiâ excitata & adjuta, impetum dat proximis membris, ac deinde alia membra, totumque corpus in sequelam trahit.

Si quid tu melius meditatus es, da, quæso te, nobis, & utrâque manu arripiemus. Abditissima enim nobis sunt, quæ tam propinqua nobis, & quæ in nobis ipsis geruntur, imò quæ nos ipsi gerimus. In luce scientiæ rerum istarum homo olim est conditus, sed peccato in tenebras istas & ignorantiam

decidi-

decidimus. Iam enim *plurima Dei opera ſunt in abſconſis,& pauca videmus operum eius.* Infinita enim Dei ſapientia tam inenarrabili ingenio illa *omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuit;* ut S. Auguſtinus clamet, Fauſtum & Manichæos cor & oculos non habere, qui ex iſta organorum, partiumque unius animalis diſpoſitione, officiorumque conſpiratione, etiamſi non ad fundum, ſed in ſuperficie tantùm intellectâ, non videant Deum & ſummum rerum omnium Opificem auctorem eſſe. *Quid in ipſa carne,* inquit, *vitalia viſcera totius formæ convenientia, membra operandi, vaſa ſentiendi, locis atque officÿs ſuis cuncta diſtincta, & concordi unitate contexta, moderatione menſurarum, parilitate numerorum, ordine ponderum; nonne indicant artificem ſuum Deum verum, cui verè dictum eſt: Omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti? Si ergo cor non perverſum atque corruptum vanis fabulis haberetis, inviſibilia ejus etiam per iſta, quæ in hac infima & carnali creatura facta ſunt, intellecta conſpiceretis.*

Eccl 16. & 43.

Sap. 11.

S. Auguſt. lib 21. c. 6. contra Fauſt.

Vt autem aliquam admirabilis hujus opificij divini, & ſpirituum per tot organorum tubos diſcurrentium, & virtutem animæ diſpenſantium, imaginem adumbraret Tertullianus: *Specta portentoſiſſimam Archimedis munificentiam,* inquit: *Organum hydraulicum dico. Tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia ſonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum, & una moles erunt omnia. Sic & ſpiritus, qui illic de tormento aquæ anhelat, non ideo ſeparabitur in partes, quia per partes adminiſtratur, ſubſtantiâ quidem ſolidus, operâ verò diviſus. Non longè hoc exemplum eſt à Stratone, & Æneſidemo, & Heraclito. Nam & ipſi unitatem animæ tuentur, quæ in totum corpus diffuſa, & ubique ipſa, velut flatus in calamo per cavernas, ita per ſenſualia varÿs modis emicat, non tam conciſa, quàm diſpenſata.*

Lib. de anima c. 14.

Sed iſta portentoſiſſimæ Archimedis machinæ comparatio quotâ *animantis machinæ* (ut Columella animal appellat) partem ſimilitudinis attingit? Infinitò enim amplius ingenij, & ſolertiȩ incomprehenſibilis in Dei quàm mortalis hominis operibus. Alias quaſdam quæſtiones, quæ hîc diſputari poſſent, ut: An ſenſus in functionibus ſuis, ſpeciebus & imaginibus objectorum neceſſariò uti debeat: An medium inter objectum &

potentiæ organum interjectum necessarium sit &c. in singulorum sensuum tractatibus meliùs & distinctiùs explicabimus.

CAPVT III.

De objecto visûs.

INter sensus externos princeps est visus. Quia verò definitur, Sensus externus perceptivus coloris; & objecta sunt priora potentijs, tanquam scopi in quos potentiæ & earum actus diriguntur; idcirco de colore ante visum & actum videndi, agere oportet.

ARTICVLVS I.

Quid lumen?

COlor generaliter, est qualitas tertiæ speciei visibilis. Sub se colorem specialiter dictum & lucem comprehendit. Sic de luce tanquam colore loquitur S. Augustinus, cùm eam *reginam colorum* appellat.

S. August. lib. 10. c. 34. Confess.

Lumen & lux sæpe usurpantur pro synonymis, quia ejusdem naturæ & speciei esse creduntur. Qui tamen scrupulosiùs loquuntur, lucem vocant qualitatem illam fixam in corpore luminoso, lumen verò in medio diaphano. Vnde in sole, & igne est lux, lumen autem in aëre ab ipsis illuminato.

Arist. lib. 2. c. 7. de anima.

Lumen definit Aristoteles actum diaphani, sive perspicui, qua ratione perspicuum est. Id est, Lumen est forma quæ in corpus diaphanum recipitur, secundum ipsam diaphaneitatem, tanquam potentiam susceptivam luminis. Quanquam perspicuitas potiùs videatur esse qualitas quædam disponens corpus, ut intrinsecùs recipere lumen possit, quàm potentia passiva luminis, quæ illuminabilitas potiùs appellari debet. Perspicuitati autem opponitur opacitas.

An lumen sit qualitas, an corpus olim dubitatum est. Passim jam post Aristotelem, S. Thomam, & Scotum, dicimus esse

esse qualitatem; licet Gallorum pænè doctissimus Adr. Turnebus fortiter resistat. Credit ipse lumen esse corpusculorum quorundam splendentium effluvium, quod à sole effluens poros & canaliculos aëris interdiu replet ac inflat, noctu verò vacuos & conniventes deserit. Naturam enim non adeò horrere vacuum putat, quin minusculum aliquod libenter admittat.

Sed profectò, si lumen corpus esset, non in momento, sed tempore successivo, à cælo ad terram deflueret: quod falsum esse Vitello & Perspectivi demonstrant: verissimumque quod ait S. Thomas, *eodem instanti quo illuminatur Luna à sole, illuminari aërem à luna.* Quod tamen falsissimum foret, si lumen solis debeat motu locali successivo ad lunam usque diffundi, & inde à luna ad aërem redire. Vacuum deinde quo Turnebus aërem, ad transitum luminis, perforat, olim explosum est tot experimentis contrarijs. S. Tho. 1. p. q. 63. a. 5.

Denique non solum aër, aqua, & corpora illa fluida luminis intrinsecùs capacia sunt, sed etiam vitra, & crystalli, quæ minimè porosa sunt: eo argumento, quòd voces per media vitra, minùs quàm per ferrum & corpora maximè opaca, exaudiri possint. Si igitur lumen corpus est, non aliter per vitri crassitiem transfundere se poterit, quàm per penetrationem dimensionum, quæ naturaliter est impossibilis.

An autem lumen sit qualitas ejusdem naturæ cum specie visibili lucis, in ambiguo est. Nos subtili Scoto assentimur, qui affirmat. Lux enim solis non eget alia specie visibili, ut ab oculo cernatur, quàm radijs illis luminosis, quos per ætherem & aërem ad oculum nostrum trajicit. Deinde radij luminis eodem modo, & genio à luce jaciuntur, & reflectuntur, quo species visibiles à colore. Frustrà igitur & ex superfluo aliæ species visibiles lucis finguntur, distinctæ à lumine. Si objicias, lumen in aurora, aëre, & nubibus videri; speciem autem visibilem coloris, esse tantùm rationem & causam videndi colorem, ipsam verò non videri: falleris. Scot. 2. d. 13

Species enim visibilis coloris, per angustum foramen in conclave obscuratum immissa, non secus oculis aspicitur,

 quàm

quàm lumen auroræ, Iridis, aut nubium, ut postea demonstrabimus.

Nec refert etiam, quòd lumen sit calorificum, species autem sensibiles videantur solùm actionis intentionalis, non actionis realis esse principium. Nam postea quoque ostendemus, non tantùm speciem visibilem lucis, quod est lumen, sed etiam species aliorum sensibilium objectorum realem actionem posse exercere. Vel certè, licet species aliæ intentionales fortè non alterarent aërem reali, ut loquuntur, alteratione; hoc tamen peculiare dicemus esse lumini, cujus esse non est purè intentionale, sed mixtum, ut rectè Cajetanus dicit. Ceteræ verò species à multis creduntur purè intentionales, nec ad aliam actionem idoneæ, quàm ad intentiones vitales, quibus potentiæ cognitivæ in objecta sua tendunt & feruntur.

Quid enim sit, *habere esse intentionale*, optimè uno verbo expedit Scotus: *Est esse per se*, inquit, *rationem tendendi in objectum*. Nam *hoc*, ait, *sufficit ad rationem intentionis*. Indeque concludit, lumini non repugnare, ut res sit, & simul intentionis rationem induat.

ARTICVLVS II.

Quid color?

Plat. in Timæ. Scalig. Exer. 325.

MIratus est olim Plato humani ingenij hebetudinem; quod naturam colorum, quos oculis tam clarè cernimus, penetrare non valet. Et Scaliger: *Quid sit color, haud facile est definire. Latet enim natura hæc, sicut & aliæ rerum species, in profundissima caligine inscitiæ humanæ.* Et tantundem dicere possumus de ipsa luce & lumine, quæ tam validè oculos nostros feriunt, nec tamen, quid sint, intellectu satis percipimus.

Ite jam ergo mortales, & de ingenij acumine vobis placete. Ite hæretici, & istâ hebetudine in res divinas penetrate. Quæ ante pedes jacent non capitis, quomodo quæ supra cælos sunt comprehendere vultis?

Aristote-

Aristoteli omnem colorem è qualitatũ primarum mixtione oriri placet. Sed quomodo igitur quæ temperamentis qualitatum primarum longissimè diffident, uno colore tinguntur? An fortasse nivem, lac, calcem, farinam, saccharum, chartam, arsenicum, lilia, temperamenti unius esse dices, quia omnia simili & indiscreto candore perfusa videmus? Nonne etiam pleraque genera herbarum, temperamentis toto cælo distantia, virore tamen propinquissima sunt? Deinde si color, & sapor ex solis temperamentis resultant, cur plantæ & mixta unius coloris, saporem etiam eundem non habent? Non nego tamen primas qualitates aliquid dispositionis remotæ ad resultantiam colorum conferre; atque ideo colores, qualitatum secundarum nomen posse recipere.

Fernelius autem, ut citissimè omnibus difficultatibus se expediat, ait colorem non ex temperamento, sed qualitate corporum occultâ resultare. Plato verò, cui assentior, esse φλόγα τῶν σωμάτων ἀποῤῥέουσαν *flammulam à corporibus emanantem*. Veluti enim in Iride, aurora, nubibus, & prismatibus, ex luminis & opacitatis mixturâ, varij colores resultant; ita ex flammulæ, sive luminis cujusdam languidi, & umbrosæ opacitatis mixtione, colorum innumera ποικίλματα, sive *varietates* temperantur. Vnde idem Plato, *nihil sine igne videri* dicit, hoc est, sine luce quadam ignea, quæ aut pura est, aut opacitati mixta, colores facit.

Nec in ea sententia solus Plato, sed Aristoteles, S. Thomas, veteres Thomistæ, ut Thomas Hurtadus bellè demonstrat. Quid enim evidentius istis S. Thomæ verbis, ubi veros in Iride colores esse probat? *Principium veri coloris in actu*, inquit, *est perspicuum aliquo modo terminatum in ratione materiæ, & lumen ibi existens actu, in ratione formæ. Sed ista ambo sunt in Iride, sive in eo in quo apparet Iris. Ergo sequitur, quòd cùm in Iride sint actu omnia principia veri coloris, sint ibi veri colores. Licet color ibi habeat esse debile, quia principia ejus non sunt ita permanentia, sicut in corporibus mixtis terminatis; in quibus principia coloris consequuntur principia intrinseca corporis mixti.* Quæ verba S. Thomæ *si vidissent sapientissimi Patres Carmeli, non dubito*, inquit Hurtadus,

Th. Hurtad. controv. 1. membr. 9. §. 6. Præcurs. Philos. S. Tho. lib. 3. Meteor.

quin intellectum ad eam sententiam defendendam applicassent. Viderat autem illa, credo, Capreolus, & post eum Soncinas, cùm *lucem formale albedinis* appellavit.

Capreol. 2. d. 14.

Et nónne etiam alibi S. Thomas aërem & nubes absolutè colorari dicit? *Aër*, inquit, *in sua raritate manens non retinet figuram, neque colorem; quando tamen condensatur, & figurari & colorari potest, sicut patet in nubibus.* De propria autem coloratione, sicut figuratione, loqui eum apparet.

S.Th. 1. p. q. 5 1. a. 2. ad 3.

Igitur colores illi punicei, virides, purpurei, & tot aliorum mixturæ, qui ex luminis in prismatis, & triangularibus vitris refractione resultant, veri & ejusdem naturæ cum ceteris coloribus erunt. Probatque eruditus Belga Anselm. Boëtius in Iride gemmâ, & crystallo hexagonâ, quæ licet absolutè diaphanæ sint, nec colorem ullum à se habeant, *tamen ex luminis refractione in multiplices superficies*, possunt varios colores gignere. *Quomodo autem id fiat*, inquit, *difficile est assequi. Experientia tamen ex luminis reflexi cum umbræ varia mixtione id fieri docet. Difficultatem hanc intellectui parit umbra, quæ cum nihil sit aliud quàm privatio, positivum tamen aliquid efficere possit. Sed à sensu recedendum non est*, inquit, *licet intellectus id non capiat.*

Ansel. Boëtius lib. 1. c. 15. de gemmis.

Sed tamen profectò incredibile est quod interserit, umbram aliquid positivum efficere; & potiùs asserendum, solum lumen, non umbram ei permixtam, esse quidquid positivum est in colore.

Hoc tamen rectum, & in favorem sententiæ S. Thomæ & Hurtadi, quod addit: *Qui nullos colores in Iride esse, sed tantùm apparere arbitrantur, colorum naturam non rectè comprehendunt.*

Quid igitur? inquies. An omne quod videtur est lumen? Omnino. Cur enim non tantùm cum S. Thoma & Aristotele, sed cum S. Paulo affirmare ausim, *Omne quod manifestatur, lumen esse?* Quemadmodum enim lux ad solem, ad ignem, ad lampyrides, & ad quædam alia corpora lucida se habet, in quibus fixa permanet; ita color ad flores, plantas, lapides, & cetera corpora colorata, quibus cum mixtura opaci incorporatur. Sicut deinde lux per medium diaphanum, sive perspicuum, lumen

Ephes. 5.

lumen suum radiat; ita color suam speciem. Hoc solo discrimine, quòd lux non indigeat antecedente illuminatione, ut diaphanum moveat, sed movendo ipsum, illuminat & immediatè à tenebris ad lumen transfert; color verò nisi per medium actu illuminatum speciem sui non trajicit. Vnde Aristoteles colorem definit, *Motivum diaphani actu*. Nam actus, sive forma quâ diaphanum sic actuatur, ut ipsum proximè actu idoneum reddat, ut à speciebus colorum moveatur & depingatur, est lumen.

Vt autem res tota à radicibus exponatur, generatio colorum nullo probabiliori modo expediri potest, quàm Theophrasti in Libro de coloribus, & præceptoris ejus Aristotelis in Libro de sensu. Nempe, ex varia commixtione diaphani & opaci, in corporibus terminatis resultare quandam luculam, magis claram, aut umbrosam, prout plus diaphani, aut opaci in ea permixtione fuerit. Luculam istam vocamus colorem. Qui non aliter à coloribus Iridis, & ijs quos apparentes appellamus, distinguitur, quàm quia hic habet esse permanens, *& principia ejus*, ut statim aiebat S. Thomas, *sequuntur principia intrinseca corporis mixti:* præcipuum verò principium colorum Iridis & similium, sit lumen ab extrinseco irradiatum, & opaco nubis permixtum. Pro diverso autem situ oculi, variat Iridis ille color apparentiam; quia mixtura opaci & luminis, ac reflexio ad oculum, simul cum motu oculi variantur.

Hinc si ad Iridem cornibus terram attingentem accedere velis, fugere ante te videtur, & cum ad locum perveneris, ubi cornua ejus terræ contigua videras, nullum ampliùs ibi colorem, sed aërem tantùm liquidum aspicies. Et inde natum est, ut colores illi apparentes & phantastici appellentur; licet verorum colorum principia, sed in alio corpore obtineant.

Hinc intelligitur altera definitio coloris, quam Aristoteles, naturam definiti profundiùs, quàm Libro secundo de Anima, penetrans, nobis in Libro de sensu & sensili concinnavit: *Color est diaphani in corpore terminato extremitas*. Definitio sanè, ut mihi videtur, à paucis intellecta. Diaphanum enim interpretantur aërem, aut aquam, aut simile aliud corpus planè diaphanum, medium

Arist. c. 3. de sensu.

medium inter oculum & objectum coloratum. Quod à mente Aristotelis maximè est alienum. Nam diaphanum de quo loquitur, est *in corpore terminato*, sive cujus diaphaneitas non est tanta, ut visum transmittat, sed opacitate admixtâ ita se restringit & terminat, ut visui transitus non pateat. Cetera verò diaphana, ut aërem, & alia per quæ species visibilis & visus transit, diaphana ἀόριστα *interminata* vocat.

Vnde in eo distinguit lumen à colore, quòd lumen sit ἐν ἀορίστῳ διαφανεῖ *in diaphano interminato*, ut aëre, aqua &c. color verò ἐν πέρατι *in extremitate* diaphani terminati. Colorem enim proximè visibilem, & ex summa cute corporum terminatorum, sive opacorum efflorescentem, tantùm definit: licet admittat eandem esse naturam coloris, quo tingitur corpus ἔξω καὶ ἔνδος *exteriùs & interiùs*.

Definitio autem est causalis. Nam *color*, inquit apertè, *est in corporis extremitate, non ipsa corporis extremitas*. In definiendo tamen voluit phrasin Pythagoræ imitari, qui dicebat, colorem esse corporis colorati ἐπιφάνειαν *superficiem*.

Quomodo? inquies. Admittitne ergo Aristoteles, in pariete, aut lapide colorato aliquam diaphaneitatem, seu perspicuitatem?

Aristotel. ibidem.

Omnino admittit. Et audi ipsum. *Quod autem dicimus diaphanum*, inquit, *non est proprium aëris, vel aquæ, nec alicujus sic dictorum corporum* (quæ nempe simpliciter diaphana appellantur) *sed est quædam communis natura & virtus, quæ separata quidem non est, in his verò & in alijs corporibus; in his quidem magis, in illis verò minùs*.

In omnibus ergo corporibus coloratis, quæ terminata & absolutè opaca denominantur, est quædam permixta perspicuitas, si alba, aut colore quocumque medio tincta sint, exceptis solùm ijs quæ nigerrima & summè opaca sunt. Sententia igitur Aristotelis aperta est: colorem in corporibus opacis nasci ex mixtura alicujus majoris aut minoris perspicuitatis cum opaco; simili modo quo colores nubium apparentes, ex mixtione luminis cum opacitate nubilosâ. Audi enim eum iterùm. *Manifestum, quòd idem & ibi (* in corporibus diaphanis, quando

quando lumine colorantur) & *hic* (in corporibus opacis propriè coloratis) *susceptivum coloris est*. Quodnam verò est illud commune δεκτικὸν τῆς χρόας *susceptivum coloris*, in corporibus diaphanis & opacis? Nempe diaphanum aliquod omnibus commixtum. Addit enim: *Diaphanum ergo secundum quod inest corporibus* (*inest autem plus aut minùs*) *in omnibus colore facit participare.*

Quid magis διαφανῶς & perspicuè potuit dici? Nec magis mirum, in auro, argento, lapidibus, ac omnibus universim coloratis, aliquid diaphani & tenuis perspicuitatis esse admixtum, quàm humiditati aquæ (quæ à Peripateticis creditur non esse summa) aliquid siccitatis, & siccitati ignis aliquid humiditatis. Sic igitur ex sententia Platonis, Aristotelis, & Theophrasti, statuendum videtur: Colorem esse quandam lucem corporis colorati, sed impuram, propter mixturam opaci in eodem corpore. Albedinem verò inter omnes colores plurimum lucis, minimum opaci habere, etiamsi tantum habeat, ut res albæ, v. g. calx, aut nix transitum occludant lumini. Ceteri verò colores plus aut minus internæ lucis participant, quo propiùs aut longius distant ab albedine. Nigrum verò, quod nihil omnino lucis incorporatum habet, propriè coloratum non est. Vnde Aristoteles ait, τὸ μέλαν στέρησιν εἶναι τοῦ λευκοῦ, *nigrum esse privationem albi*; & paulò antè nigredinem ad albedinem se habere, quemadmodum tenebræ ad lumen. Perfectæ autem tenebræ carent omni luce, suntque mera privatio luminis, & re verâ nihil. Vnde nec videntur conceptu positivo visivo, sed anima dicitur eas videre, quia oculis apertis experitur se nihil videre. Arist. c. 3. & 4. de sensu.

Egregiè enim noster Augustinus: *Tenebræ nihil sunt aliud quàm lucis absentia, quæ oculis non videndo discernuntur, sicut silentium auribus non audiendo. Non quia tenebræ sunt aliquid, sed quia lux non est.* S. Aug. c. 31 contra Epist. fundam.

Refellit tamen hanc nigredinis cum tenebris similitudinem Io. Buridanus, quia *lanarum nigræ nullum colorem bibunt*, ut ait Plinius. Biberent autem avidissimè, si nigredo esset albedinis, aut luminis mera privatio. Nonne enim videmus, Io. Burid. in Lib. de anim. Plin. lib. 8. c. 48.

 quàm

quàm promptè & avidè aër nocturnus, qui solâ privatione luminis nocte nigrescebat, manè auroræ ruborem rapiat?

Sed profectò, mi Buridane, non eadem tenebrosi aëris, & nigræ lanæ, in raptu aut potu colorum, est ratio. In lana enim nigra est positiva quædam obstinatæ opacitatis & inimica luci omnium colorum, dispositio; quæ nequaquam est in aëre.

Hinc sequitur, à nigredine nullam propriè speciem visibilem exilire; non magis quàm à tenebris profundæ noctis, aut profundissimi putei, in quem cùm fortè despicimus, nihil amplius videmus, quàm si clausi essent oculi.

Non-ens enim nihil positivum potest producere. Pinguntur tamen in fundo oculi suo modo tenebræ, veluti umbras corporum in sole ambulantium pingi videmus picturâ mobili, in terra, vel in charta alba, opposita foramini conclavis obscurati. Quod autem quidam aiunt, umbras illas depingi, quia aliquid vicini luminis admixtum habent, per quod visibiles fiant, nullius est momenti. Quo enim umbræ minùs luminosæ sunt, eo perfectiùs & insigniùs depinguntur; unde si nihil omnino luminis permixti haberent, insigniores & nigerrimæ apparerent.

Hoc quoque species visibiles positivas nigredinis satis refellit: Quòd si aliquæ tales essent, non possent in superficie corporum candidorũ dilui à lumine solis. Vnde species nigricantes hominis nigri, inter parietes albos interdiu ambulantis, apparerent & ambularent cum ipso in parietum superficiebus. Sol enim lumine suo umbras tantùm, non positivam nigredinem, aut positivas species extinguere, aut offuscare valeret.

Ideo autẽ nigredo apparet esse color realis & positivus, quia instar albedinis, aut cujusvis alterius coloris positivi, radiare videtur, & radij (tales quales mittit) reflectuntur, refringuntur, & omnes formas & leges radiorum positivorum subeunt. Sed quàm tamen hoc argumentum sit fallax, inde patet; quia umbrarũ etiam radij (quas nemo esse entia privativa dubitat) omnes easdem reflexionum & refractionum leges recipiunt. Imò, quod est admirabilissimum, umbræ ambulantium in sole,

non

non minùs quàm veri colores, in conclavi obſcurato depinguntur, nec tranſitu per aërem foris luminoſum ſic diluuntur, ut intereant.

Ex his patet, albedinem & nigredinem non opponi re verâ contrariè, ſed afferri à Philoſopho ſolùm ut ſimilitudinaria exempla, quia exemplorum, ut dici ſolet, non requiritur veritas. Et *Ariſtoteles conſuevit maximè in Libris Logicalibus*, ait S. Tho. *ponere exempla quæ probabilia erant ſuo tempore, ſecundum opinionem aliquorum Philoſophorum.* Tranſitur tamen non inſtantaneè, ſed ſucceſſivè ab albedine ad nigredinem; quia colores non mutantur, niſi ſucceſſivâ alteratione inter qualitates primas, quibus perſpicuum & opacum variantur; ex quibus colores omnes, tanquam ex proximis diſpoſitionibus, reſultare videntur. S. Tho. 1. p. q. 48. a. 1. ad 1.

Quænam verò ſit cauſa efficiens phyſica reſultantiæ colorum, res obſcuriſſima eſt, & fortè inter eas de quibus dicat ſapiens, *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Plurimarum enim rerum naturalium ſuperficies tantùm nobis oſtendit Deus, quas ſi in profundo ſcrutari velimus, fundum non inveniemus. Hoc autem ad humilitatem noſtram, ne in acumine noſtro nimiùm nobis placeamus, ſed potentiam & inſcrutabilem ſapientiam Dei, etiam in iſtis ante oculos, ut apparet, tam expoſitis, admiremur & laudemus. Articulo tamen ſequenti dicis ergô aliquid dicemus.

ARTICVLVS III.

An in tenebris ſint colores.

TAnquam Poëta, & non ex vero, aiunt paſſim Philoſophi, cecinit Virgilius:

Eſt iter in ſilvis, ubi cælum condidit umbrâ Æneid. 6.
Iupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem. Et alter: Ovid.
Iam color unus ineſt rebus, tenebriſq́ teguntur
Omnia.

Sed Cardanus ſine fictione Poëtica ait, nivem quidem albam

 eſſe

esse etiam nocte sub dio, quando tenui siderum fulgore perstringitur; *at in conclavi tenebroso non videri, sed nigram esse, ut reliqua omnia.*

Card. lib. de gem. & color.

Et sanè, si res revocetur ad limam, non erit tam absurdus, quàm apparet primâ fronte, qui dixerit, à nocte auferri & extingui colores rerum, sicut ipsa extinguit diem & solis lumen. Imò Albertus rerum naturalium scientiâ verè Magnus, *opinionem vulgi* appellat; quæ tenebris colores tegi, non auferri existimat.

Censet igitur, nec ipse solus, colorem aliud non esse, quàm lumen solis, ignis, aut alterius luminosi, *diffusum super perspicuum terminatum.*

Variatur tamen, & in puniceum, viridem &c. colorem lumen in superficie coloratorum transmutatur, propter diversitatem dispositionum corporis quod lumine perfunditur. Cur enim in tenebris non appareret color, inquit Albertus, præsertim albus, si instar lucis, in superficie parietis albi lucet? Deinde, si colores in profundo corporum latent, quare interdiu se non manifestant, & in aspectum erumpunt; sicut lux solis, aut flammæ, non è superficie tantùm, sed ex profundo talium corporum nobis lucet?

Bened. Epist. ad Philibert. Pingonium

Vicinus huic opinioni est vir Matheseos & Philosophiæ consultissimus Io. Bapt. Benedictus, qui lumen solis penetrare aliquousque infra superficiem corporum coloratorum, & eorum colore infici ac colorari credit. Vnde objectum visûs, inquit, *non est color quiest in corpore colorato, sed lumen ab eodem corpore reflexum, & corporis colore tinctum.*

Sed fortasse veriùs, & Alberto viciniùs dixisset, nullum in corporibus hærere colorem, sed lumen extrinsecum illabi opaco infra superficiem, & ex permixtione ejus colorari, sicut coloratur ex mixturâ opaci nubium. *Neque enim te ignorare volo*, inquit Benedictus, *lumina reflexa colorata non reflecti à puris propriisq́; superficiebus corporum coloratorum; eo quòd pauca corpora tam opaca reperiantur, ut immediatè lumen à superficie propriè reflectant; sed lumen penetrat aliquantulum dicta corpora, & illorum colore afficitur: ubi verò non penetrat, non coloratur colore corporis illius.*

Si

Si ergo radius solis penetret etiam intra minimæ profunditatis opacum, jam intelligi potest, mixturam luminis cum ejusmodi opaco sufficere ad colorandam summam quasi corporis illius cutem. Nam, an interiùs & profundiùs corpora sint colorata, nullo sensu deprehendi potest. Si enim melonem dividas, videbis quidem in ipsis cæsuræ duabus superficiebus colorem rubeum; non tamen, qui antea ibi erat, inquient, sed qui resultat ex lumine solis, aut candelæ, ad quod interanea tui melonis aspicis.

Sed probabilius cum Aristotele existimo, corpora non tantùm ἔξω *exteriùs*, sed ἐντὸς *interiùs* etiam esse colorata, & colorem esse non extrinsecum & transitorium solùm, sed intrinsecum & permanens quoddam lumen. Nam non tantùm in superficie & summa cute, sed etiam in profundo principia colorum delitescunt. Ea sunt, ut Aristoteles, & Theophrastus antea nos docuit, diaphanum quoddam tenue, & opacum quibus corpora colorata, etiam ad centrum usque pervaduntur ac perfunduntur. Arist. c. 3. de sensu.

Ex his, quasi colorum proximis dispositionibus, emicant & diffunduntur, credo, per totum corpus colores. A qua verò causa physica efficiente? Nunquam in puteo Democriti, id est, divinę sapientię arcanis, fui, ut hoc dicam. Fortasse perspicuitas est qualitas positiva, & vim habet efficiendi colorem. Nam opacitatẽ hoc posse, vix credere possum. Hæc enim non aliud esse videtur quàm tenebræ & umbra quædam, orta ex eadem dispositione, ex qua oritur nigredo; vel aliquando ex locali situ & dispositione partium continui, hebetantium lumen & impedientium ne transeat per corpus quod vocatur opacum.

Quod exemplo glaciei, vitri, & crystalli discere licet. Nam tria hæc corpora diaphana sunt, quando partes eorum continuantur, & æquabiliter disponuntur. Si verò comminuantur, alba instar farinæ aut salis apparebunt, & tam opaca, ut nullum lumen jam valeat penetrare. Qua de causa? Quia, opinor, singulæ illius farinæ atomi suis superficiebus distinctis jam terminantur, quibus lumen repercutiunt, & innumeris repercutionibus sic debilitant, ut vires ad penetrandũ ei deficiant

ciant. Albedo verò illa glaciei confractæ non aliud esse videtur, quàm lumen solis extrinsecum, quod per reflexiones datas & acceptas in singulis particulis multiplicatur, & in candorem illorum efflorescit.

Deinde licet opacitatem qualitatem positivam esse daremus, tamen non nisi nigredinem, & fuscum, ceruleum, cerosque colores atros, non autem albedinem, aut flavum, puniceum, & alios suo lumine ardentes producere posset.

Sed neque perspicuitas, ut equidem existimo, colores producere valet. Cur enim aliàs nocturni aëris, aut nubium perspicuitas, sine extrinseco lumine solis, non efficeret colorem, & aëra tingeret, aut nubes? Certè enim perspicui & opaci in illis corporibus sæpe mixtura sufficiens est ad coloris generationem, si non abesset causa efficiens.

Deinde, fortasse nec perspicuitas est semper qualitas positiva activa, quæ colorem, aut aliam qualitatem possit generare; sed aliquando solùm est continuitas & æquabilitas quædam sitûs partium, quæ subjectum suum ad intrinsecùs admittendum & recipiendum lumen disponit.

Hoc enim sentit eruditissimus Ansel. Boëtius, Belga Brugensis, Medicus olim Cæsareus. *Continuitatem diaphaneitatis causam esse*, inquit, *ea expressè ostendunt, quæ diaphana cum non sint, talia redduntur, si id adveniat quod partes discretas continuet, hoc est, uniat absque discretione. Vnde charta simplex, opaca cum sit, affuso oleo calido diaphana & transparens redditur.*

Ansel. lib. 1 c. 14. de gemmis.

Igitur, ut cæcus de coloribus, sic cogito, & conjecto.

Sicut à forma substantiali solis & ignis, & quorundam aliorum corporum in tenebris lucentium, lux tanquam naturalis proprietas resultat, præsuppositâ aliquâ perspicui & opaci in illis corporibus mixturâ; ita à corporum mixtorum formis resultant colores: maximâ autem ac fermè innumerabili varietate, propter numerosissimè variantem perspicui & opaci mixtionem.

Vnde veluti corpora mixta, ex quatuor elementis constant; ita formæ mixtorum aliquid de virtute quatuor formarum elementarium participant. Vim efficiendi opacitatem (eo

modo

modo quo effici poteſt) habent à forma terræ; vim efficiendi perſpicuitatem, à formis aëris & aquæ; vim efficiendi colorem (aut lucem potiùs incluſam in colore) à forma ignis.

Formæ igitur lilij, aut roſæ, quatenus aliquid igneitatis in ſe habent, colorem illum candidum, aut rubicundum in corpus ſuum effundunt; quemadmodum forma ignis illuminat ignem ſuum luce uberiore, quâ vincere etiam poſſit noctis caliginem; aut forma *carbunculi* gemmam ſuam, *cuius fulgor nocte non vincitur.* S. Aug. lib. 2. c. 10. de Geneſ. contra Manichæ.

Putabit verò quiſpiam, non ſolùm formas mixtorum, ſed etiam formas elementorum vim habere producendi proprium colorem: cùm tamen pura elementa ullo vero colore tincta eſſe neget Ariſtoteles. Aqua enim ſpumans albeſcit, & nix tam candida quid ſubſtantialiter aliud eſt quàm aqua?

Attamen non credo aquam à ſua forma poſſe dealbari. Perſpicuitatem habet à ſua forma, non albedinem. Candor autem ſpumæ eſt lumen ſolis, ſpumeis bullis aëre plenis infuſum, & ſic tingens. De nive idem exiſtimant nonnulli. Sed fortaſſe verius eſt quod ait S. Thomas: *Albedinem in nive ſequi principia eſſentialia ſubjecti; & ideo nivem non poſſe fieri nigram.* S. Tho. 1. p. q. 9. a. 2. Vnde præter lumen extrinſecum affuſum à ſole, nix ab intrinſecis principijs eſſentialibus candorem aliquem habet, id eſt, à forma ſua ſubſtantiali, non elementi aquæ, ſed corporis cujuſdam mixti; præſertim quantum ad ſpiritus, quibus tota undique turget, & in quibus candor ille præcipuè lucet. Nec enim, quia nix in elementum aquæ tam facilè convertitur, ſignum eſt formam aquæ in ea manſiſſe. Nam multa mixta liquida facilè aqueſcunt, & tranſmutationes ſubſtantiales ſtrenuè agiliterque eunt redeuntque ſæpe inter eadem extrema.

Color ergo non eſt, ut cenſebat Albertus, ſolis aut ignis tantùm lumen, ſuperficiem corporum opacorum illuminans, ſed eſt interna & fixa quædam lucula, quæ à formis ſubſtantialibus naturaliter manat, ſicuti à forma ignis & ſolis lux infinitò pænè uberior & plenior. Vnde tenues illæ colorum luculæ non habent ſatis virium, ut per tenebras noctis radient,

dient, aut ſaltem tam efficaciter, ut imagines ſuas in oculis noſtris ſenſibiliter efforment. Vnde *neſcimus*, ait Keplerus, *an colores de profunda nocte luculas non ſpargant ſuas*. Ex profundo etiam corporum opacorum, eadem de causâ, interdiu non radiant colores, quia ibi ſunt tenebræ, per quas, ſpecies ſuas uſque ad aërem illuminatum foràs trajicere non poſſunt. Et ſic ad argumenta Alberti ſatis puto eſſe factum.

Breviter ergo, ſicut ad generationem colorum Iridis, auroræ, & nubium, præter perſpicui & opaci mixtionem, quam nubes à ſe habet, requiritur lumen ſolis extrinſecùs illabens; ita quoque ut color in corpore mixto generetur, non ſufficit perſpicui & opaci mixtura, ſed forma ſubſtantialis mixti accedere debet, quæ ſua igneitate illuminet, id eſt coloret tam intrinſecùs quàm extrinſecùs corpus mixtum.

Sed ecce ſtatim denſum ſe mihi objicit obſtaculum. Si enim in profundo glebæ auri, aut argenti ſit tanta opacitas, ut radius ſolis non valeat niſi ſummam vix cutem penetrare, quomodo poteſt forma ſubſtantialis auri flavo colore totam illam maſſam illuminare? Si perſpicuitas interior non ſit tanta, ut ullum extrinſecum, etiam acerrimum ſolis lumen valeat penetrare, quâ ratione tenuis ille formæ auri fulgor univerſum uſquequaque auri corpus poteſt pervadere?

Vt reſpondeam, velim primùm cogites, inter corporum opacitatem & denſitatem latum eſſe diſcrimen. Aqua enim eſt longè denſior quàm nubes, & tamen minùs opaca. Vitra, cryſtalli, adamantes, & tot lapides pellucidi, denſiſſimi ſæpe ſunt, & tamen minimè opaci. Sic ergo ferè de auro exiſtima. Corpus denſiſſimũ eſt, & tamen aliquid internæ perſpicuitatis habet, cui tanquam diſpoſitioni, forma ſubſtantialis auri rubentem illam aurei coloris luculam poteſt infundere. Non ſufficit tamen perſpicuitas tantula, ut tranſitum aperiat externo ſolis lumini. Quomodo igitur, inquies, aperit formæ auri?

Reſp. Non aperit propriè; quia forma illa colorificum & auratum ſuum radium non trajicit ab una parte glebæ aureæ in alteram.

Attende quid velim. Pars illa formæ auri, quæ informat

ducati

ducati Hispanici superficiem capitibus Regum insignitam, non trajicit radium coloris usque ad oppositam superficiem, cui Insignia Regni Castellæ impressa sunt; sed unaquæque particula formæ auri colorat solùm particulam materiæ sibi adæquatam; & cui intimè infusa est per quandam penetrationem. Vnde non jaculatur radium suum colorificum in distans, sed solùm effundit colorem & tincturam suam in sinum suum, sive potiùs, in sinum materiæ eundem illum quem ipsa forma auri informat. Ad hoc autem longè minor perspicuitas, quàm ad trajectum luminis, sufficit. Aliqua tamen requiritur, ne nimia opacitas luculam coloris suffocet, & in nigredinem prorsus extinguat.

ARTICVLVS IV.

An color specie distinguatur à luce.

LIcet dixerimus, colorem sic se ad corpus mixtum habere, quemadmodum lux ad solem, aut ignem se habet; dubitatio tamen restat, utrum color sit qualitas ejusdem, an diversæ speciei à luce.

Plerique videntur imaginari, colorem esse qualitatem magis mortuam, & alterius longè rationis ac speciei à luce. Colligunt ex effectibus, quia lux est calefactiva & rarefactiva, non color.

Deinde si color esset lux quædam, cur albedo parietum densissimâ nocte non aspergeret aliquo candore totum cubiculi aërem? Certè enim lampyrides & noctilucas, inter tenebras noctis lucere in agris videmus, etsi scintillæ tantùm, & veluti puncta sint languidi lúminis. Oculi præterea multorum animalium sic nocturnum aërem illuminant, ut venari, & prædas agere, ac cernere inter tenebras possint. Videbat quoque internoctu Tiber. Cæsar, & Asclepiodotus tantum luminis ex oculis fundebat, ut sine alia lucerna, nocte libros legeret. Si igitur albedo lux est, cur inter amplissimos & candidissimos parietes, noctu totus cubiculi aër non est illustris?

Sed tamen hæc argumenta non evincunt, quin colores poſſint dici luces quædam languidæ, & in opaco ſuo ſemiſuffocatæ; quemadmodum Iridis, auroræ, & crepuſculorum puniceus, viridis, purpureus colores, ſine dubio, ſunt vera ſolis lumina, licet ferè extincta in nubibus. Cùm ergo corporum mixtorum colores ex ſimillimis cauſis, id eſt, ex perſpicuo & opaco oriantur, unius eſſentiæ cum luce eſſe videntur.

Deinde ſpecies viſibiles colorum eodem prorſus modo, quo radij luminoſi per medium diaphanum jaciuntur, reflectuntur; imò dilutis à majori lumine umbris, quibus implicitæ à coloribus ſuis effunduntur, in puros luminis radios quaſi transformantur.

Hæc enim unica cauſa eſſe videtur, cur parietes albi interdiu non appareant paſſim ſpeciebus vicinorum colorum depicti; ſicuti in conclavi obſcurato, paries albus, aut charta, è regione foraminis depingitur. Species quoque albedinis perinde viſum diſgregant, & afficiunt oculum, ſicut radij lucis.

Non igitur de nihilo S. Thomas olim dixit, *Hypoſtaſin coloris eſſe lucem, & colorem nihil aliud eſſe, quàm lucem incorporatam:* quod Thomas Hurtadus animosè & ſubtiliter defendit. Atque apertè etiam ſequitur ex opinione illa S. Thomæ, qua Art. II. colores Iridis veros eſſe colores, nos docuit. Certè enim hos colores, eſſe lumina, nemo infitias it. Et quid etiam aliud eſt carbunculorum color quàm lumen? Et tamen ſi umbrâ perfundatur, in purpuram declinat. Nam qui *ſub cœlo flammei, umbrante tecto videntur purpurei*, ait Plinius.

Tho. Hurt. controv. 1. memb. 5. §. 6. Præcurſ. Philoſ.

Plin. lib. 37. c. 7.

Sulphuris quoque, & vini ardentis flamma, cerula fit umbratum admixtione.

Sed color, inquiunt, non calefacit, ſicut lux ſolis.

Simili argumento Iul. Scaliger probat lucem noctilucarum, & inſectorum quæ in tenebris ſplendent, non eſſe ejuſdem facultatis & naturæ cum luce ſolis.

Quaſi verò à luce etiam noſtrarum lucernarum, longè uberiori, ſentiamus nos calefieri. Omnis enim lucernarum aut ignium calor, magis à calore igneo, quàm à luce venit. Cur deinde

deinde eodem ratiocinio non colligit Scaliger, lumen solis hibernum specie differre ab æstivo?

Requiritur ergo certa mensura & multiplicatio luminis, & radiorum quidam fascis, ut sensibilis calor inde possit effluere.

Quis quoque novit, an colores qui plurimum habent lucis, ut albus, puniceus, sanguineus &c. aliquid juvent ad calefactionem? Certè aliqui se expertos dicunt, vestem albo suffultam magis calorem fovere. Vnde hoc autem, nisi quia fortè albedo spiritibus qui corpore expirant, & suffulturâ vestis retinentur, aliquod auxilium, & vim tenuem calorificam addit? Ea quoque de causa cucufas, sive calottas capitis cocco plerique apud nos suffulciunt, quia, credo (& videor experiri) color ille ardens nonnihil tenuis & blandi caloris putatur continere. Certè tamen colores illi lumini solis additi adjuvant vim cale & rare faciendi. Ideo enim, ubi nix cecidit, tepescit aër, & remittitur frigus. Et nonne notum illud Dionysij tyranni, & à Galeno narratum exemplum, qui tenebris carcerum diu inclusos, subitò in aulam candore parietum & splendore solis illustrissimam educebat, ut sic excæcaret?

Et addit, milites Xenophontis pænè oculorum lumina perdidisse, dum nimis diu per nives iter faciunt. Nonne etiam ubi sternutare volumus, nares patulas, non ad solem solùm, sed ad parietem insigniter candentem convertimus, & inde nares ad sternutandum incitari sentimus? Quamobrem? Quia sanè species visibiles albedinis, instar cujusdam luminis, aliquid ad rarefactandos cerebri humores, & titillandas nares conferunt.

Albedo igitur splendorem solis, ad calefactandum, rarefaciendum, exsiccandum satis potenter quandoque adjuvat. Et nonne nos ipsi experimur, quantâ visûs & oculorum noxâ, inter nives à sole illuminatas ambulemus? Quanta in oculis caligo, ubi deinde domum obscuriorem intramus?

Hoc quoque in comperto est. Res plerasque albas, ut cretam, calcem, saccharum &c. spiritibus fulgentibus scatere. Vnde (ut sæpè, & cum admiratione expertus sum) si quis cultellum sacchari glebæ in tenebris affricet, luminum fulgetra

 perpetuò

perpetuò excutiet, nullo pænè irrito ictu.

Ceterùm, in hac ſententia fatendum eſt, omnes colores, quantum eſt ex parte lucis quam continent, eſſe unius ſpeciei, & differre ſolùm majori aut minori opacitate; veluti color purpureus, viridis, & puniceus in Iride.

Dicuntur tamen colores iſti differre ſpecie, ſicut temperamenta quatuor primarum qualitatum; quæ licet ex iiſdem qualitatibus conſtentur, temperamentum tamen v. g. cholericum dicitur diverſæ ſpeciei à ſanguineo; quia una ſpecies qualitatis eminet in uno, altera in altero. Sic fortè S. Thomas colorem pallidum, in quo plus opaci ineſt, dicit ſpecie diſſidere ab albo. Perinde videlicet ac tepidum à calido. Nam alicubi ait pallidum ita ſe habere ad extremos colores, ſicuti tepidum ad calorem & frigus. *Media*, inquit, *conficiuntur ex extremis, & ideo virtute continentur in eis: ſicut tepidum in calido & frigido, pallidum in albo & nigro.* Tepidum autem certè ex calido & frigido formaliter compoſitum eſt.

S. Tho. 1. 2. q. 52. a. 2.

Idem 2. 2. q. 179. a. 2.

Nigredo, tamen ſi nigerrima ſit & omnem prorſus lucem excludat, nuda privatio eſt, ut antè monebamus. Cùm verò S. Thomas adhuc inter colores poſitivos eam recenſet, nigredinem in qua non omnes reliquiæ lucis extinctæ ſint, credo intelligit: aut certè Ariſtotelem ſuum, ſicut Ariſtoteles vetuſtiores imitatur.

Si quis denique pertinaciter extorquere velit, coloribus includi quandam quidem lucem, ſed alterius rationis & ſpeciei à luce ſolis aut ignis, non uſque ad rixas contendam, modò quoque adfateatur, luces lampyridum, lignorum putrium, ſquamarum piſcium, & ſpirituum animalium, quibus oculi quorundam hominum & animalium ſcintillant, non eſſe unius ſpeciei cum luce ſolis. Sed tamen quid opus tot luces ſpecie diſtinguere, cum nullum argumentum id evincat?

Dices, luces lampyridum &c. à luce ſolis offuſcari, ne videantur, colores verò ab eadem potiùs illuſtrari, ut videantur. Vnde oportet fateri, luculas illas quæ noctu tantùm ſunt conſpicuæ, interdiu abſorberi à luce ſolis, majore, tanquam teruncium à divitiis Crœſi, ut Cicero loquitur, quod

Cic. lib. 4. de fin.

later

latet quidem in majori cumulo, tamen divitiarum pars est. Sic ergo lux lampyridum ejusdem speciei cum lumine solis erit, & in unum totum cum eo coalescet, cujus ipsa pars sit. Nihil verò simile apparet in colore. Non enim absorbetur à lumine solis, sed distinctim ac separatè ab eo, in superficie corporis opaci cernitur.

Hæc aliquem sanè movere possunt, qui pauca, non omnia circumspicit. Quæro enim à te, cur lumen aëris claro die non offuscat colores Iridis, qui sine dubio, sunt ejusdem speciei cum lumine solis in aëre?

Respondebis, quia opacitas nubis quæ illos colores astringit, non dissolvitur à lumine aëris. Idem tibi repono. Viror, inquam, prati nō offuscatur à majori lumine quo sol aërem & ipsum pratum illuminat; quia non solvitur illo lumine opacitas prato inhærens, & lucem intrinsecam in virorē astringens.

Secus verò de speciebus visibilibus viredinis, & cujuslibet alterius coloris. Quia enim umbræ, quas secum vehunt, diluuntur à lumine solis; ideo nec in aëre, nec in superficiebus solidorum corporum depictæ apparent; sed lux earum offuscatur à majori lumine, quemadmodum lampyridum, & lucernarum etiam nostrarum luces.

Ecce igitur, si argumentum offuscationis validum est, ut lampyridum, lucernarum, & ignium nostrorum luces probentur esse unius speciei cum lumine solis; quomodo etiam eodem argumento species visibiles colorum, quoad luces quas intra se alligant, comprobentur non differre specie Logicè ab eodem lumine solis. Si autem species visibiles colorum non differunt à lumine, nec different etiam colores à luce. Scio tamen, multis falsum, aut mirabile hoc visum iri. Cum quibus, ut ante dixi, non pertinaciter pugnabo; modò dent mihi, lucem coloratam collocari saltem sub uno communi genere lucis; quod deinde in solis & siderum, ignis, carbunculorum, noctilucarum, &c. ac postremò in colorum luces, tanquam in species suas dividatur. Quotiescumque etiam videbitur ei mirum, luculam coloris interceptam in viredine prati, non differre speciè à lumine solari, statim cogitationem

vertat ad virorem Iridis, quem omnes fatentur, esse ipsum radium solis demersum & semiextinctum nubium opacitate. Deinde cogitet nullum hîc videri à nobis in corporibus opacis colorem, cui simillimus ex mixtura luminis cum opaco nubis formari non possit; & fortè admiratio minuetur, aut evanescet.

ARTICVLVS V.

An color videatur in solis corporum opacorum superficiebus.

Nihil est magis vulgare, quàm sic loqui: superficies corporum dealbari, colorari, & in superficiebus colores aspici, tanquam in summa corporum cute. Sed (quis crederet?) dum cogitationem huc demittimus, puteus Democriti est, nec in tota hac visûs & visibilium materia, mihi quidquam ferè est magis reconditum & obscurius. Vt jam Platoni credere incipiam, qui colorum scientiam difficillimam omnium esse pronunciat. Nam in primis, nullas existimo in corporibus esse mathematicas superficies, lineas, & puncta, ut nuper in Labyrintho nostro ostendimus, & Mathematicorum doctissimi mecum sentiunt. Turbant quippe, non juvant compositionem continui indivisibilia illa infinita, continuantia, aut terminantia partes. Imò subtilissimi impossibilia esse fortiter asseverant.

Plat. in Timæ.

Deinde, demus sanè ejusmodi superficies & involucra corporum; si tamen attentè & acutè inspiciamus, quid illæ sint, colorum capaces esse negabimus. Cogita enim, quæso, mecum, superficiem mathematicam non esse sic tenuem, ut est tenuissima & subtilissima tela aranearum, per quam omnia pellucent & infrà apparent; sed esse in infinitum tenuiorem, & secundum profunditatem, prorsus indivisibilem; cùm tamen telæ araneæ profunditas, quantulacumque est, versus profundum sit divisibilis in infinitum.

Quomodo igitur per illam infinitã superficiei mathematicæ tenui-

tenuitatem non pellucebit color corporeæ quantitatis qui infra ſuperficiem eſt? Quomodo etiam illa parietis v. g. ſuperficies quidquam opacitatis & tenebrarum retinere poteſt, quo colorem ſuum in albedinem, rubedinem, viredinem, aut in alios colores declinet & aſtringat? Tota enim lumine externo ſolis perfuſa eſt, & in eodem prorſus ſpatio penetratur & conſiſtit cum ſuperficie aëris, qui parietem attingit. Si ergo totus aër uſque ad ſuperficiem ſuam ultimam incluſivè, qua parietem contingit, ſit lumine ſolis perfuſus, ſuperficies quoque parietis, quæ in eodem adæquatè ſpatio eſt cum ſuperficie contigui aëris, neceſſariò eodem lumine perfundetur. Non poteſt ergo in illa ſuperficie color eſſe, ſed ſi quidpiam in ea appareat, lumen ſine mixtura opacitatis erit, non autem color.

Deinde punctorum, linearum, ſuperficierum indiviſibilium in quantitate fabricatores, proportionalia etiam indiviſibilia in qualitatibus quantitati inhærentibus conſtruunt; ut in quantitate perfectâ corporeâ inhæreat albedo perfecta & corporea, in terminis autem quantitatis, termini albedinis. Vnde in extima ſuperficie parietis non erit niſi ſuperficialis terminus albedinis, naturâ & ſpecie ab albedine corporeâ differens; ſicuti ſuperficies quantitativa à quantitate corporea ſpecie differt. Non ergo completā & propriam albedinem, ſed terminū ſolum albedinis cernimus, cùm parietē album aſpicimus. Denique multi nimiùm craſſa & ruſtica imaginatione decipiuntur, dum ſuperficies extra partes corporum quas circumdant, extare, & inſtar cutis aut pellis ſuperponi imaginantur. Vnde ſicuti pellis animalis cernitur, non carnes & oſſa quæ ſub pelle latent; ita putant illi colores in ſuperficiebus tantùm videri, latentibus aliarum partium coloribus, quaſi à ſuperficie, tanquam pelle quadam contegantur.

Sed tam pinguis & obeſa cogitatio ad Mathematicam & Philoſophicam ſubtilitatem debet extenuari.

Perpende, inquam, mecum, ſuperficiem mathematicam omni profunditate & craſſitie deſtitui; unde ſi proximè partes ſui corporis contingat, neceſſum eſſe, ut per ſe primò, & ita

ita intimè attingat, ut intra ſpatium proximæ partis deſcendat ac penetret. In ſententia enim Ariſtotelis, & omnium Mathematicorum veriſſima, indiviſibile proximè additum indiviſibili, aut diviſibili non facit majus & extenſius. Non enim jam hallucinationem Democriti, & Epicuri moror, qui non ſolùm contra rationem, ſed contra ſenſum (ut in Labyrintho noſtro ſatis demonſtravi) omnia ultimò ex punctis indiviſibilibus componunt.

Si ergo ſuperficies parietis extra ſitum partium illius corporis nullo pacto eminet, profectò albedo partium quibus illa ſuperficies inſeritur, tam vicina erit oculo, quam albedo ſuperficialis, quâ dicitur ſuperficies quantitativa depingi. Igitur ratio nulla eſſe videtur, cur cum albedine ſuperficiali, albedo corporearum etiam partium à nobis non conſpiciatur. Nam, ut antè monui, ſuperficies, infinitâ ut ſic dicam, ſuâ tenuitate non poteſt ita tegere proximas partes corporeæ albedinis, quin per ſuperficiem pelluceant, & in aſpectum veniant.

Si verò ita eſt: igitur ad videndum parietis colorem ſuperficies non eſt neceſſaria; cùm non ſola ſuperficialis albedo, ſed etiam corporea, & intra profundum recedens, cernatur.

Sed vide jam impedimentum ferè impenetrabile, quod ſe in hac via objicit.

Vel enim lumen ſolis ſuperficiem parietis illuminans, intra corporis profunditatem deſcendit, aut in ſuperficie hæret. Si intra, cur non diſſolvit opacum, & colorem in purum lumen evaneſcere facit? Si non intrat, quomodo color qui eſt in profundo, ſpeciem ſui per partem profunditatis non illuminatam trajicit? Sume enim cruſtulam quantumvis tenuiſſimam parietis, ſuam tamen profunditatem habet, & pars ejus profundior ſpeciem ſui coloris, per aliam partem extimæ ſuperficiei viciniorem, mittere debebit: quod tamen facere non poterit: quia pars iſta opaca eſt & colorata, nec illuſtrata lumine ſolis; ac proinde medium inidoneum, per quod ſpecies viſibilis trajici poſſit.

Hæc ſunt ingenij humani ludibria, quæ hebetudinem ejus oſtendunt, & opera Dei, etiam quæ tam propinqua ſenſibus

noſtris,

nostris, esse inscrutabilia, nec posse ullâ fortasse humanæ mentis acie penetrari.

Vix ergo video effugium, nisi per illud, quod suprà Art. III. dicebat Ioan. Bapt. Benedictus: *Pauca corpora reperiri tam opaca, ut immediatè lumen à superficie reflectant, sed lumen aliquantulum illa corpora, & colores eorum afficit.* Quod tamen etiam diximus esse Aristotelis.

Io. Bapt. Bened. Epist. ad Pigon.

Vbi autem lumen nullo modo penetrat, negat colorem illorum corporum propriè videri, sed lumen tantùm externum, quod reflectitur, & lucet extra superficiem.

Quia igitur corpora opaca colorata aliquid perspicuitatis habent, ex qua eorum color originem ducit, non est fortè mirum, quòd radij solis tenuissimè & intra minimam profunditatem penetrare valeant, & colorem tenuissimæ crustæ v.g. parietis illuminare, ut color vires suas cum externo lumine conjungere possit, & sic adjutus speciem visibilem coloris ejaculari.

Probabilissimum enim est, lumen externum non tantùm ex parte medij, sed etiam, & maximè, ex parte objecti necessarium esse, ut colores agere valeant & species suas exspergere.

Quod & probant Perspectivi; *Nisi enim ab illuminata superficie*, ait Maurolycus; *lux ipsius superficiei colori similis radiaret, rerum species sub proprio colore ad oculum non pervenirent. Quare visus nihil sub proprio colore apprehenderet.* Vnde hoc theorema constituit: *Omnis à pura luce illuminata superficies secundariam lucem colori sui similem mittit.* Censet igitur, lucem primariam, quæ immediatè à sole super superficiem coloratam cadit, ita permisceri colori, ut simul lucem secundariam coëfficiant, colori superficiei concolorem; adeò ut species coloris nihil sit aliud, quàm lux secundaria à luce primariâ & colore producta. Vnde Archiepiscopus Cantuar: *Color omnem efficaciam movendi visum à luce habet. Ideo quâ ratione, magis vel minùs, à luce illustratur & movetur, eâdem quoque ratione visum movet. Colores autem debiliores sunt in fortioribus, sicut incompletum in completo. Et ideo secundum completionem lucis, est gradus complementi coloris in movendo.*

Maurolyc. theor. 23. de lum. & umbr.

Lib. 1. prop. 12. Perspect. commun.

Quod etiam nocturno isto experimento probari potest. Nam oculus in tenebris noctis facillimè colores juxta lucernam positos videt, quia colorum actio à circumfuso lumine excitatur & adjuvatur, ut species fat longè per tenebras possit usque ad oculum effundi; non ita verò, si commutato situ lucerna apud oculum statuatur, & colores tenui lumine & extremis solùm lucernæ radijs collustrentur. Et nonne etiam videmus viredinem arborum & prati longè aliter species suas diffundere, quando illuminantur & adjuvantur pleniori sole? Tunc enim folia altiùs à lumine penetrantur, diluitur paulò ampliùs interna opacitas, & totus viror, quousque pertingit solis radius, candescit & fulgidior efficitur.

Nec mirum est, si attentè hoc consideras, lumen ad minimam, ut v. g. centesimam millesimam crassitudinis fili unius aranei, aut aciei novaculæ partem, intra omnia corpora colorata posse penetrare, & colores in tantulâ profunditate illustrare; cùm Aristotele teste, & antè diximus, in omni colorato sit aliquid perspicui, tanquam dispositio necessaria ad generationem coloris. Vbi autem aliquantula perspicuitas est, quid vetat, lumen ad tenuissimam saltem crassitiem penetrare? Ideo enim tam angustam profunditatem visu non cognoscimus (sicut vini rubri, aut gemmarum semidiaphanarum profunditas ad oculum patet) sed talia colorata, longa tantùm & lata esse, sine profunditate imaginamur.

Etiamne intra aurum, tam densum, & vix ullis poris dehiscens intrat radius solis? Ita intra aurum, dico; alias enim fulvus ejus color nunquam à te videri posset. Sed velim iterum cogites, densitatem illam auri non esse opacitatem, sed cum densitate maximam non raro perspicuitatem, ut in adamante, crystallis, & vitris, conjunctam esse, ut Artic. III. monebamus.

Nec tamen sequitur, si ad centesimam millesimam partem crassitudinis unius pili, radius solis intra superficiẽ auri penetrare possit, longiùs etiam posse; quia tota massa auri tantundem perspicuitatis in fundo, quantum in summa cute habet. Nam universa profunditas maris est uniformiter perspicua, & tamen radius solis non ultra 15. cubitos penetrat, ut Indi

gemmarum piſcatores teſtantur. Vbi autem eſt ſumma opacitas; ut in corporibus quibuſdam aterrimis, lumen nullo modo intrat, defectu internæ perſpicuitatis, quæ ei viam quaſi aperiat. Vnde nigredo illorum corporum (etiamſi verum & poſitivum colorem eſſe facias) à lumine foris emanente, ad ſui ſpeciem per medium ſpargendam juvari non poſſet. Adde, nullâ pænè veri ſimilitudine dici poſſe, in lumine eſſe virtutem adjuvandi nigredinem ad producendas atras illas & tenebroſas ſuas ſpecies viſibiles; niſi etiam tenebras à lumine effici poſſe affirmes.

Sed quare non dicis, inquiet aliquis, lumen in aëre tantùm hærere, aut ut ſummum, uſque ad ſuperficiem corporis opaci extendi, colorem verò corporis opaci actionem ſuam qua ſpecies producit, non intra corpus opacum, ſed extra, in aëre illuminato inchoare?

Cogitavi hoc aliquando; ſed vide, quid jam remoratur.

Quia nempe, non videbitur tunc ratio, cur potiùs ex profunditate unius digiti, quàm unius palmi, color corporis opaci effundat ſpeciem in aërem circa ſe illuminatum.

Debet ergo determinatio profunditatis, unde incipiat productio ſpeciei viſibilis, fieri ab aliqua alia cauſa; nec à quâquam probabiliùs quàm à lumine intrinſecùs penetrante: quod cùm tincturâ ſpeciei viſibilis illius coloris quem in profundo contingere valuit, rurſum exilit & in oculos venit.

Deinde, ſi nullo pacto, ne quidem ad craſſitiem centeſimæ milleſimæ partis unius crinis, lumen intrat, nulla pars coloris quæ latet in profundo poterit per ſe primò agere in aërem, quin aliqua particula ejus agat per medium non illuminatum. Cum enim omnis pars coloris ſit ſecundum profunditatem (ſicut continuum ipſum) diviſibilis in infinitum; neceſſe eſt, ut particula illa quę profundior & à ſuperficiei extimâ remotior eſt, effundat ſpeciem ſui per alteram, quæ inter ipſam, & ſuperficiem media eſt; hoc eſt, per medium non illuminatum, ſi lumen ſolis in eam non penetrat, ſed in aëre tantùm, & ſuperficie opaci hæret.

Cùm igitur Ariſtoteles dicit, colorem viſibilem inhærere ſuperfi- Ariſt. lib. 5. c. 3. Top.

ſuperficiei, & *in extremo perſpicui terminati*; item *ſuperficiem eſſe primum quod coloratur*; non ſuperficiem mathematicam, ſed phyſicam intelligit, quæ eſt extrema & tenuiſſima quaſi cutis corporis perſpicui; quod per opacitatem quidem terminatum eſt, ſed tamen etiam propter gradum quendam perſpicuitatis admixtum, lumen extrinſecum ad aliquam minimam ſaltem, & ferè (ut ſic dicam) indiviſibilem profunditatem intromittit. *Ineſt quippe perſpicuitas omnibus corporibus, plus aut minus, quæ ea facit colorem participare.* Nihil ergo aptiùs dicere potuit, quàm colorem qui videtur, inhærere extremæ quaſi cuti corporis terminati, quouſque perſpicuitas ejus lumen externum admittit; quia color illuminari, & adjuvari à lumine debet, ut ſpecies ſuas foràs effundere, & videri poſſit.

Ariſt. c. 3. de ſenſu.

Hinc ſequitur, quo corpus aliquod minus perſpicui habet, eo minùs de colore ejus videri. Si verò radius luminis totam ejus profunditatem pervadere queat (ut in vino rubro, gemmis, & vitris coloratis) totum etiam extrinſecùs & intrinſecùs colorem aſpectui patet. Quod in alijs quoque corporibus accidere poteſt, ſi tam tenuis ſuperficies, ſeu membrana ab ijs deradatur, ut tota pelluceat, & radium ſolis tranſmittat. Quâ experientiâ quoque intelligitur, quomodo tenuiſſima talis membrana, etiamſi corpori ſuo adhuc adhæreat, lumine tamen ſolis perfundi valeat.

ARTICVLVS VI.

An color videatur per aliquas ſpecies, per medium diffuſas.

Galen. lib. 7 de plac. Hippocrat.

NEgant Galenus, Durandus, & Philoſophi Nominales. *Per pupillæ foramen fit viſio,* inquit Galenus; *quod quidem ſi expectaret portionem aliquam, aut facultatem, aut imaginem, aut qualitatem corporum extrinſecus objectorum ad ſe proficiſci, nunquam eius quod videtur, magnitudinem cognoſceremus; ut montis v. g. maximi. Alioqui tanta imago oculis noſtris incideret, quantus eſt ipſe mons.*

Quæ ratio ſanè Galeni eſt demonſtrativa, ſi verum eſt quod

Epicurei, & quidam hodie Philoſophi adverſus Ariſtotelem & S. Auguſtinum dicturiunt; magnitudinem ex punctis finitis componi. Cùm enim ſingula puncta objecti viſibilis imaginem ſuam in fundo oculi, extra alterius puncti ſitum, depingere debeant, ut diſtinctè videri poſſint; profectò non poterunt plura puncta montis depingi in oculo, quàm ſit multitudo punctorum quibus componitur particula oculi, cui pictura montis imprimitur. Vnde nulla ratione mons totus, aut magna ejus pars ſimul videri poterit, ſed ſolùm tantula ejus portio, quantula eſt particula illa oculi, quæ imaginem montis gerit, ut nuper in Labyrintho noſtro diſſerebamus.

Vnde nec ſpecies ab objecto ad oculum trajicientur figurâ pyramidali, ſed columnari, quæ in objecto, ubi incipit, latior non erit quàm in oculo, ubi deſinit.

In ſententia verò S. Auguſtini & Ariſtotelis, mons totus, imò totius cæli hemiſphærium, ſat loci in oculi fundo reperire poteſt, ubi totam imaginem ſui & ſpeciem depingat; cùm partes ibi proportionales ſint infinitæ; nec referat, montem eſſe oculo majorem, quia imago montis eſt etiam monte minor: unde fieri poteſt, ut tota intra oculum capi poſſit.

Quod exemplo duorum circulorum, majoris & minoris, circa idem centrum deſcriptorum, declarari poteſt. Nam ſicut ab omnibus punctis circuli majoris, lineæ rectæ duci poſſunt ad centrum, quæ ſemper tranſeant per alia & alia puncta circuli minoris; ita ab omnibus punctis objecti majoris quàm ſit oculus (ut v. g. maximi montis, imò hæmiſphærij totius cæli) lineæ rectæ ad fundum oculi deduci, & ſpeciem ſuam ibi ita depingere poſſunt, ut nunquam duæ in idem punctum fundi oculi incidant, ſed ſine confuſione, ſingulæ extra mutuum ſitum imaginem ſuam, in tabulam illam oculi imprimant. Hæc enim eſt Propoſ. 37. Lib. 1. Perſpect. Commun.

Viſionem fieri per hoc, quòd in glaciali (in retinâ tunicâ tamen, dicere potiùs debuit) *eſt ordinatio ſpeciei, ſicut rei exterius.* Quam exponens Archiepiſcopus Cantuarienſis: *Quoniam*, inquit, *tot ſunt partes minimæ, quot ſunt maximæ quantitatis ejuſdem ſpeciei; & ſpecies viſibiles ſine materia, recipiuntur: ergo quantumcumque ſit*

ſit viſibile quod videtur, ſpecies ejus diſtinctè & ordinatè in glaciali humore (in tunicâ retinâ) *recipiunt. Quod niſi fieret, oculus rem diſtinctè non videret.* Quod etiam ad oculum videmus fieri in conclavi obſcurato, ſi lens vitrea in parvo foramine collocetur, & imago montis albâ papyro excipiatur. Ibi enim mons totus, & ſingulæ ejus partes, imagine illa parvâ comprehenſæ viſentur. Vnde D. Epiſcopus Cameracenſis rectè ex hac doctrina deducit: *Pyramidem radioſam, per quam videmus, non terminari in oculo ad punctum, ſed viſionem fieri ſub curta pyramide, & angulo inchoato, ut dicitur Propoſ.40. Lib. 1. Perſpect. Et ſic imaginem in oculo non eſſe punctualem, ſed quantam.* Quod veriſſimum & certiſſimum eſt. Niſi enim imago objecti expanſa in tabulâ retinæ eſſet, ſed tantùm punctualis, oculus nihil omnino cerneret.

Pet. Aliac. in Sphær. c. 1.

In hoc ergo exemplo, & quoties aliquod objectum videmus, fit quædam ſpecierum pyramis, ut Optici loquuntur, cujus baſis & pars latiſſima ab objecto viſibili naſcitur, ita ut omnia puncta per diverſas lineas, verſus oculum radient, & lineas ſuas magis magiſque comprimant, quo propiùs ad oculum accedunt; adeo ut omnes ſic compreſſæ foramen pupillæ oculi ingredi valeant, & integri objecti imaginem in tunica retina depingere.

Nominales verò non argumento Galeni rejiciunt ſpecies viſibiles, ſed ſolenni illo ſuo axiomate: *Fruſtrà fit per plura, quod per pauciora fieri poteſt;* quâ novaculâ plurimas res in tota Philoſophia & Theologia circumcidere ſolent.

Sed fruſtrà, ubi experientia contra eos clamat. Nam ſpecies viredinis arboris in candido pariete vicinæ domûs pingi videmus, & rubedo illa quâ radius ſolis quaſi inficitur, dum per vinum, aut vitrum rubrum tranſit, nihil profectò aliud eſt, quàm ſpecies rubedinis permixta cum lumine ſolis.

Vtramque experientiam, & veritatem ante nos olim vidit ſubtilis Scotus: *Species aliqua intenſa,* ait, *non obſtante quòd ſit intentio & ſpecies alterius viſibilis, poteſt tamen in ſe eſſe viſibilis, ſicut dicit Commentator Lib. de ſenſu c. 1. Quia quando lumen reflectitur ad virides plantas, colorantur parietes. Similiter ſpecies non ſunt viſibiles,*

Scot. ibid.

visibiles, *nisi quando terminantur ad opaca; ita ut non contiguatæ opacis non possint gignere species sui quibus videantur. Sicut species coloris, dum est in medio, non videtur, sed quando contiguatur opaco, tunc videri potest: sicut patet de radio transeunte per vitrum coloratum. Tunc enim apparet color in pariete, ubi terminatur radius ille.*

Quod autem quidam respondeant, apparere ibi rubedinem vitri in pariete opposito, tanquam in speculo, manifestè falsum est. Nam paries tam asper & scaber non est idoneum speculum: cur enim aliàs nostram faciem in eo, tanquam in speculo, non videremus?

Deinde non in fundo parietis, ut res in speculo solent, sed in superficie ejus summâ, rubedo ista depicta apparet.

Tertiò, non ex certo tantùm oculi situ, ut res in speculo, videntur, sed undique, & ubicumque oculus se constituat, rubedo illa cernitur: perinde ac pictura quæ penicillo in superficie parietis expressa esset.

Vnde fallitur, sine dubio, doctissimus Toletus, qui tincturam illam parietis, ait esse vitri, per quod radius solis transit, colorem; sed parietem esse *speculum minùs tersum & purum, quale debiliùs species multiplicat, quibus minùs rei distantiam percipimus. Et sic*, inquit, *minùs apparent res in profundo speculi, quamvis ab ipso distent: Vnde si speculum anhelitu macules, ferè in superficie rem repræsentabit.* Fallitur, inquam, quia tinctura illa non tantùm *ferè in superficie*, ut in speculo illo anhelitu maculato, sed in ipsa summa superficie apparet. Nec speculum anhelitu conspurcatum, sursum, deorsum, in latera, & undique speciem reflectit, sicut tincturam illam parietis undique cerni experimur. Tolet. lib. 2 q. 34 de anima.

Denique, cur vultum etiam nostrum, ut jam dixi, in pariete illo tanquam in speculo saltem immundo non videremus?

Imagines quoque illæ, quæ à speculis quibusdam concavis ita reflectuntur, ut extare videantur; & *si quis speculum stricto mucrone invaserit, videbitur ab altero invadi, & manus perfodi*; ait Io. Bapt. Porta; & *si candelam ostendas, videbitur in aëre accensa candela*, & id genus ludibria; non aliter explicari possunt, quàm per species visibiles confertim, & toto quasi fasce à concavo Porta in Catoptr. speculi

ſpeculi reverberatas. Nec deinde Nominales ſatis expedire poſſunt, quomodo vultum noſtrum in ſpeculo inſpiciamus, ſi nulla imago à ſuperficie ſpeculi in oculum reſiliat: nec qua ratione per dioptram Batavicam, & perſpicilla ſenum, omnia majora appareant, niſi ſpecies & ſimulachra quædam in vitris illis refringantur, & ſuperficies rerum conſpectarum quodammodo dilatent. Eodem modo, ſine ſpeciebus, remus in aqua nunquam diſtortus appareret.

S. Auguſtinus alio experimento idem probat. Nam ſi attentè ſolem, aut alia lumina diutule aſpexerimus, & oculos in tenebras convertamus, *Verſantur in conſpectu*, ait, *quidam lucidi colores, variè ſeſe commutantes, & minus minuſq; fulgentes, donec omnino deſiſtant; quos intelligendum eſt, reliquias eſſe formæ illius quæ facta erat in ſenſu, cùm corpus lucidum videretur.*

S. Auguſt. lib. 11. c. 2. Trinit.

A qua verò cauſa reliquiæ iſtæ ſpecierum, oculo conſerventur, multa diſputatio eſt. Puto à luculâ pellucentium partium oculi partim, & ſpirituum viſoriorum, qui meatus oculorum confertim implent. Luculam enim quandam innatam habent, aut ſic alterari facilè poſſunt, ut lux quædam permanens in ijs reſultet; quæ remoto ſole, ſpeciem ab eo impreſſam, conſervandam ſuſcipit, & aliquantulo tempore eam, ſi egregiè intenſa fuit, ſic ſuſtentat, ut ſucceſſivè & per particulas deficiat, non evaneſcat univerſim. Commutatur verò ſpecies illa ſolis in colores puniceos, virides, purpureos, id eſt, *minùs minùſq; fulgentes*, ut experientia, & Auguſtinus advertit; quia remiſſio ipſa luminis tenebras & opacitatem quandam permiſcet; unde temperatur color quidam medius, qui paulatim defluente lumine, in nigriorem nigrioremque colorem langueſcit.

Denique, ut omnis tergiverſatio præſcindatur, familiaris jam eſt experientia, qua ſpecies viſibiles per foramen in conclave obſcurum excipiuntur, ac in charta, aut alio albo depictæ, oculis ſubjiciuntur. Invento non tam recenti quàm tubi Batavici novitas; licet ab hoc tempore magis cœperit vulgari. Nam de ſpecierum illo miraculo, pridem antè Io. Bapt. Benedictus: *Nolo tibi*, inquit ad amicum quendam, *ſilentio involvi mirabi-*

Io. Bapt. Bened. Epiſt. ad Pyrrum de Arzon.

mirabilem quendam effectum. Hoc est, ut fiat foramen cubiculi obscurati rotundum, magnitudinis tamen unius specilli. Quod foramen obturetur uno illorum specillorum, quæ pro senibus non brevis visûs conficiuntur, hoc est, quorum superficies ambæ convexæ sint, non autem concavæ. Deinde opponatur folium album papyri, adeò distans à foramine, ut extrinseca objecta in eo appareant. Quæ quidem objecta, si à sole illustrata fuerint, tam clarè & distinctè videbuntur, ut nihil pulchrius delectabiliusq; videri poterit; inversa tamen. Sed si ea directa videre voluerimus, hoc optimè faciemus, mediante reflexione alicujus speculi plani.

Quod autem pictura illa papyri sint species visibiles, satis probatur, quia sunt radij colorum foris existentium; & eodem modo, vel directè, vel reflexè, vel refractè transeunt per medium, ac omnes easdem servant leges, quas speciebus Optici tribuunt; ut superfluum & stultum sit, alias præterea species superfingere.

ARTICVLVS VII.

An species visibiles sint alterius naturæ specificæ à suis coloribus.

HOc sanè non immeritò dubitari potest. Nam species visibiles colorum Iridis, & omnium apparentium in aurora, crepusculis, & nubibus, ejusdem speciei Logicæ sunt cum suis coloribus. Sunt enim tenuiora quædam lumina colorata, propagata à crassioribus, ut sic dicam, luminibus, cum opaco nubium convolutis.

Quod enim apud quendam nuperum, nec vulgarem Philosophum legi: Iridis colores vim habere producendi, non species coloris apparentis, quales, ut putat, in Iride sunt, sed species verorum colorum, quę toto genere differant à radijs solaribus opacitate nubium tinctis; nimis profectò Metaphysicum & falsum est. Sic enim oculus Iridem aspiciens, non videret colorem apparentem, qui rę verâ ibi est, sed colorem verum, longè alterius speciei & naturæ (ut ipse existimat) qui ibi non est; ut pro purpura Iridis, purpuram fortè Imperatoris

Turcarum in nubibus intueretur.

Si ergo ſpecies viſibiles colorum apparentium, à nube ad oculum uſque trajectæ, ejuſdem naturæ & eſſentiæ cum coloribus ſuis ſunt; igitur & ſpecies verorum colorum videntur eſſe unius eſſentiæ cum coloribus à quibus vibrantur. Sunt enim tenues quædam luculæ, leviſſimis & fugacibus umbris involutæ, à lucibus colorum emicantes; ideoque à lumine ſolis majore tam facilè offuſcantur, ut nec in aëre, nec in ſuperficiebus aliorum corporum quibus illinuntur, appareant; niſi ubi ſubmoto lumine ſolis, in fundum oculi, aut cubiculum obſcuratum, per tenue foramen excipiuntur.

Propter autem iſtam tenuitatem & inviſibilitatem, ut opinor, S. Thomas & Thomiſtæ dicunt ſpecies ſenſibiles habere eſſe quoddam diminutum ſpirituale, ac immateriale. Nam id ab Ariſtotele ſumptum eſt, qui alicubi, ait, quòd *ſenſus ſit ſuſceptivus formarum ſine materia, ut cera ſignum annuli, ſine ferro & auro, recipit.* Quia videlicet, ſpecies viroris prati, quamvis tenuiſſimi cujuſdam luminis & umbrarum permixtione virentes, ſine tamen materia prati, in quo pinguior ille viror ſubjectatur, in aërem emicant, & inſtar ſpirituum, inviſibiles per medium diaphanum trajiciuntur. Licet tamen ibidem admittat, oculum à ſpecie viſibili in eo depictâ, ὡς κεχρωμάτισται *quaſi colorari.*

Ariſt. lib. 2. c. ult. de anim. Lib. 3. c. 2. de anima.

Cum deinde S. Thomas, ut Artic. II. narravimus, doceat, colores quos vocamus apparentes, veros colores eſſe, profectò ſi colorum apparentium ſpecies viſibiles ejuſdem naturæ cum ſuis coloribus ſunt; etiam verorum colorum ſpecies ejuſdem cum veris coloribus erunt.

Atque hanc ſententiam fortiter defenſat Franc. Valleſius, negans ſpecies viſibiles eſſe aliud, quàm *colores remiſſos*, qui licet contrarij ſint, eodem tamen diaphano ſe compatiuntur, ut qualitates aliæ contrariæ ſolent. Calor enim & frigus remiſſi eidem aquæ tepidæ inſunt. Quanquam Valleſius hîc mihi non placeat, ut poſtea dicam.

Valleſ. lib. 2. c. 30. controv.

Qui deinde lumen aëris negant differre ſpecie à luce ſolis unde emanat, profectò idem fortaſſe de ſpecie viſibili coloris & colore

& colore negare debent. Emicat enim ſpecies à colore, ut radius luminis à luce.

Nonne etiam figura ab annulo impreſſa ceræ (cui Ariſtoteles ſpeciem ſenſibilem comparat) eandem figuræ eſſentiam cum ea quæ in annulo remanet, participat? Et ſanè neceſſarium videtur, ut ſpecies viſibilis ſit ejuſdem rationis cum objecto à quo emanat, ut potentiam viſivam in ejus cognitionem deducere poſſit; quemadmodum ex modo videndi infrà deſcribendo, conjectari poterit.

Denique quis, ex tanta utriuſque ſimilitudine, non dicat, ſpeciem viſibilem rubedinis, quam radius ſolis tranſiens per vitrum rubrum, ſecum defert, & in oppoſito pariete albo depingit, eſſe ejuſdem naturæ cum rubedine quæ vitro inhæret?

Sed ecce tamen argumentum ex adverſo, quod primore aſpectu inſuperabile apparet. Nam ſpecies illa rubedinis, ſimul cum albedine inhæret eidem proximè ſuperficiei parietis: quomodo igitur ejuſdem naturæ eſt cum rubedine, quæ albedini repugnat? An fortaſſe dicetur ſpecies rubedinis vitri ſolùm in ſuperficie aëris contiguâ parieti, non in ipſo pariete inhærere?

Sed ſi hoc eſt, nec ſpecies quæ in fundo oculi depingitur, & quâ fit viſio, perveniet uſque ad tunicam retinam, quæ creditur eſſe organum videndi, ſed hærebit tantùm in humoribus oculi diaphanis, qui tunicam illam attingunt, Et nonne tamen debet ſpecies afficere intrinſecè organum, & quodammodo potentiam ipſam videndi, quæ in organo habet ſedem?

Deinde ſi lumen (propter modicum perſpicui quod in extremis partibus corporum opacorum eſt) intrat aliquantulam profunditatem corporis colorati, ut Artic. V. diximus; trahet etiam eòuſque ſecum ſpeciem coloris vitri è regione poſiti. Vnde jam ſpecies rubedinis vitri per quod radius ſolis tranſit, penetrabit cum lumine intra ſuperficiem & ſummam cutem parietis albi, in quo ſpecies illæ depinguntur; ac conſequenter ſpecies rubedinis & albedo in eodem proximo ſubjecto erunt. Eſt ergo ſpecies iſta alterius naturæ & conditionis

 quàm

quàm rubedo unde emanat; nam rubedo & albedo ſunt colores repugnantes Sed argumentum ex doctrina Articuli II. facile diſſolvi poteſt.

Quod enim in colore, & ſpeciebus coloris, poſitivum eſt, lumen quoddam eſt; quod lumini alterius coloris non repugnat. Lumen ergo ſpecierum rubedinis intrat ſuperficiem parietis albi cum lumine ſolis. Opacitas verò, ſive umbræ permixtæ lumini ſpecierum, propter quas umbras lumen illud involutum rufeſcit, aut evaneſcunt, ut plerumque evenit, diſſipatæ à lumine ſolis (unde parietem album nulla rubedine aſpergi videmus, cùm quis coccineâ chlamyde amictus interdiu in cubiculo albato deambulat;) aut certè etiam umbræ illæ mixtim cum lumine ſuperficiem intrant, & in ea depinguntur; ſicut quando ſpecies vitri rubri radio ſolis trajecti, in oppoſito pariete candido rubeſcunt, implicitæ radijs ſolaribus.

Res profectò mira. Si enim quando lumen ſolis tenue & dilutius eſt, umbræ ſpecierum ita evaneſcunt, ut nulla rubedo vitri in oppoſito pariete appareat; cur à majori & potentiori lumine, quod per vitrum trajicitur, non potentiùs diſſipantur illæ umbræ; ita ut purus tantùm radius ſolis, non rubentibus ſpeciebus infectus, parietem è regione poſitum illuſtret?

Perſpect. Commun. prop. 14. Sed ratio miraculi eſſe videtur: quòd *quando ſolis radius per vitream feneſtram coloratam tranſit, tunc per lucis efficaciam color ſenſibiliter radiat ſuper denſum ſibi oppoſitum*, ut ait Archiepiſcopus Cantuar. Hoc eſt, vitri color adjutorio uberioris & radioſæ lucis, ſpeciem robuſtiorem, & quæ tincturam ſuam defendere poſſit, producit.

Deinde ibi non eſt ſola ſpecies rubedinis, ſed ipſe radius ſolaris etiam, tranſitu ipſo per opacitatem minij, aut purpurei ſucci, cui rubedo illa vitri inhæret, irrufatur; quemadmodum quando in Iride, vel aurorâ idem radius per opacitatem vaporum tranſiens, puniceum, aut purpureum colorem rapit, ex permixtione opacitatis & umbrarum quibus ſe involvit.

Hoc quoque argumento quiſpiam ſpecies viſibiles diverſæ eſſe

esse naturæ à suis coloribus, se confecisse putabit.

Species, inquiet, non tantùm in esse, sed in conservari continuò dependent à suis coloribus; ergo essentia earum diversa est à coloribus fixis & permanentibus.

Sed etiam argumentũ istud evanescet, si cogites, colores Iridis tam in conservari pendere à luce solis, quàm species ipsæ colorũ Iridis, à coloribus istis productę usque ad oculum, dependent à coloribus Iridis. Vnde quemadmodum colores illi apparentes pendent perpetuò à luce solis, ut causa conservante, ita censeo veros colores pendêre efficienter in conservari à corporum coloratorum formis, aut qualitatibus.

Aut hoc modo argumentare, si mavis.

Sicut à forma substantiali solis lux solis in conservari pendet, & à luce solis radius solis (& tamen, communi ferè opinione, lux solis à radio suo per medium sparso, essentiâ non differt:) ita à forma substantiali smaragdi viredo smaragdi pendet, & à viredine istâ species visibilis viredinis, quæ ejusdē essentiæ cum viredine smaragdi est. Nec unquam, opinor, probari poterit (quod quidam gratis assumunt;) nullam qualitatem esse, quæ in conservari ab altera ejusdem speciei dependeat. Nam præter lumen medij, quod à luce solis dependet; qualitas etiam illa, quam magnes per medium spargit, essentialiter fortasse non differt à qualitate permanente infixâ magneti, quæ est causa efficiens illius qualitatis ferritractoriæ, quam per medium diffundit.

Nec tamen etiam species visibilis tam pertinaciter dependet in conservari à suo colore, quin aliquo tempore possit ab alia causa conservante suspendi. Vt quando species solis, aut cancellorum per quos in plateam aspeximus, aliquamdiu in oculo à sole, aut à cancellis averso permanent.

Scio tamen paucos me hîc sectatores in sequelam pertracturos; ita difficile est veteribus imaginationibus desuescere, quibus olim jam fixum est, speciem visibilem esse longè alterius naturæ à suo colore. Et præcipuè decepit ipsos perperàm intellectum illud oraculum Aristotelis, *Organum sensûs suscipit sensibile sine materia*. Quod sic acceperunt, quasi color parietis, Arist. lib. 2. c. 2. anima.

 cùm

cum emicat in ſpeciem viſibilem, exuat quandam velut materialitatem ſuam & craſſitiem; adeoque effectum alterius à ſe naturæ producat. Cùm tamen Ariſtoteles ſolùm velit, ſpeciem viſibilem non recipi in oculum, aut in aërem cum ſimili temperamento materiæ, unde color parietis reſultat; ſed dependere in fieri & conſervari à puro & nudo ipſo colore, non à nova temperie quam oculus accipiat. Hoc modo etiam lux ſolis recipitur in aërem ſine materia; quia radius luminis in aëre non dependet à tali materia, ſive à talibus cauſis permanentibus, ſicut dependet lux quæ eſt in ſole.

ARTICVLVS VIII.

Oculi fabrica.

OCulum eſſe organum viſûs ſatis conſtat, ſed non per ſe primò. Partem ergo ejus inquirimus, in qua, ab anima inhabitante formatur viſio. Vt autem inveniamus, compoſitio totius oculi explicanda, quam ab Anatomicis Galeno, Veſalio, Caſſerio, & alijs raptim, & quantum neceſſe, accipiemus.

Oculi in capite hominis, tanquam in ſpeculâ quâdam ad circumſpiciendum, collocati, ac ſphæricâ fermè figurâ, foraminibus cranij, quæ Medici orbitas vocant, inſerti ſunt.

Cranio verò nervis alligantur: inter quos princeps eſt opticus; per quem ſpiritus animales à cerebro ad oculos eunt redeuntque, imaginum, ut creditur, vectores.

Ita verò ex ſuis cavis proſpiciunt oculi, ut radius à centro eorum in pavimentum cadens, angulum circiter ſemirectum faciat. Sic enim minimo labore nervorum, qui ipſos alligant & continent, aſpicimus. Deinde hic obtutus eſt graviſſimus & modeſtiſſimus. Qui verò longiùs quàm ad angulum ſemirectum pupillas attollit, arrogans; qui breviùs demittit, pudibundus videtur; ut etiam ille qui ſecundum naſi ſui longitudinem ante pedes ſuos deſpicit. Hic tamen aſpectus viros Religioſos decet, qui majorem ſenſuum mortificationem profeſſi, arctiùs

arctiùs & castigatiùs oculos habere, & fenestras occludere debent, per quas tot noxiæ imagines in animum subeunt. Ceteri verò Ecclesiastici, ad angulum saltem semirectum, non longiùs, sine vago oculorum circumactu, ante se despiciant.

Constat autem totus oculus quinque præcipuè tunicis: adhærente, corneâ, uveâ, araneâ, retinâ. Tribus autem humoribus: aqueo, crystallino, vitreo.

Prima tunica adhærens dicta, est illa suprema alba & pinguis, quæ cavitatis cranij fornicem attingit. Non involvit totum oculum, sed circulum in anteriore parte tunicæ corneæ apertum relinquit (quem ideo majorem oculi circulum, & Iridem appellant) ut species visibiles colorum illàc in profundum oculi penetrent. Nam aliàs tunica adhærens opaca est & lumini impervia.

Secunda tunica est cornea, totum oculum ambiens, & in parte sua anteriore, qua Iridem constituit & aërem externum tangit, *in cornu imaginem degenerat*, ait Vesalius, *quod in laminas divisum & exactè levigatum, vitri loco, lucernæ accommodatur, pellucidumq́; est*. Nam est veluti vitrea quædam fenestra, per quam species in oculi profundum intrant. Hæc omnium partium oculi est durissima, & instar cornu in multas laminas, aut squamas dividi radique potest. *Et hinc est ea ocular iorum Medicorum cura*, inquit Vesalius, *quæ senibus hanc tunicæ partem deradi præcipit*. Sic enim tenuior, pellucidior, & ad trajectionem specierum magis idonea efficitur. Ab hac tunica cornea deciderunt S. Paulo illæ squamæ, ex humore cerebri deciduo, & calore cælestis lucis oculos perstringente, subitò concretæ. Ab hac quoque *albugo, quasi membrana ovi*, quâ detractâ visum recepit Tobias. Fuit enim utriusque cæcitas externa solùm, per operimentum corneæ, seu Iridis oculi.

Vesal. lib. 7. c. 14.

Act. 9.

Tob. 11.

Ad hujus quoque corneæ tunicæ similitudinem allusisse putatur Virgilius:

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quà veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.

Virg. Æneid. 6.

Ut

Vt, quemadmodum per corneam oculorum nostrorum portam commeant veræ rerum, quas aspicimus, imagines; per elephantinam verò, seu eburneam aurium portam (amfractus enim illi cranij, ubi fit auditus, videntur ex ebore incisi) multa falsa audimus: ita fingit ille, portam illam Inferorum, quà vera somnia ad nos mittuntur, esse corneam; quà falsa, eburneam.

Tertia tunica, uvea vocatur, à similitudine folliculi acini uvæ. Hæc non pellucida, sed opaca est; ideoque sicut tunica adhærens majore oculi circulo, seu Iride, fenestratur; ita uvea minore circulo aperitur, qui pupilla vocatur. Hæc enim velut rotunda quædam fenestella est, in cujus tenebrosa profunditate, cùm è regione oculorum alterius adstamus, imaginem nostram, instar parvulæ pupæ (cujus diminutivum est pupilla) inspicere videmur.

Circumcirca hanc pupillæ fenestellam, superficies uveæ tunicæ varijs coloribus repersa est, qui corneam transflucentes, Iridis nomen fecerunt. In singulis alijs animalibus, ut in omnibus equis, bobus, felibus, capris &c. colores illi uniusmodi & similes sunt; in homine, numerosissimæ varietatis. Quidam enim equinos, id est, glaucos habent, alij bovinos, alij felinos, alij caprinos; acumine cernendi præcipuos, ut Plinio placet.

Quarta tunica est aranea, tenuis, & instar texturæ aranei, subtilissima. Hæc partem illam humoris crystallini obtegit quæ extat humore vitreo, cui crystallinus immergitur.

Quinta, retina seu reticularis appellatur. Græcis ἀμφιβληστροειδής, à genere retis, quod ἀμφίβληστρον, seu *undiq; complectens* vocatur. Galli *esprevier*, sive accipitrē, Belgæ Gualones circà Mosam, *cottereau* nominant; quia tunicæ muliebris imaginem refert. Infernè enim rotundum est, & expansum in superficiem aquæ excutitur, ut sidente plumbo, quod circulatim ei appensum est, concludat piscium quæ subest multitudinem.

Huic reti bellè configuratur illa oculi tunica reticularis, si formam illam rotundam & concavam spectes. Amplectitur enim

enim & tegit posteriorem partem humoris vitrei, sicut pellicula ovi dimidiatum tantùm ovum, inquit Vesalius.

Non vocatur autem reticularis, quasi instar retis plexa, & intervallis inanibus contexta sit. Est enim sicut ceteræ oculi tunicæ, continua; nisi quod tamen etiam venulas quasdam & arterias per continuitatem suam discurrentes ostendat.

Ex quinque jam recensitis tunicis, hæ tres, retina, uvea, cornea, maximè ad formandam visionem conferunt, & ex tribus nervi optici partibus in oculum expansis propagantur. In nervo quippe optico, præter substantiam medullarem, sunt duæ membranæ eum vestientes, quarum superior à superiori cerebri involucro, quod Duram matrem vocant; inferior à Piâ cerebri matre, ducit originem.

Igitur ubi nervus opticus in cavitatem orbitæ oculi illapsus est, medullam suam in tunicam retinam; membranam interiorem & medullæ proximam, in tunicam uveam; membranam superiorem & durissimam, in tunicam corneam diffundit.

Præter tunicas illas sunt in oculi compositione tres humores, aqueus seu albugineus, crystallinus sive glacialis, & vitreus.

Aqueus tunicæ corneæ proximè subest, ac uveæ fenestellam implet usque ad tunicam araneam, quæ humorem crystallinum tegit.

Sequitur humor crystallinus, non tam liquidus quàm duo alij, sed consistentiâ & duritie quadam præditus. Vnde exemptus formam suam *molliusculæ ceræ ritu servat*, ait Vesalius. Innatat autem humori vitreo, ut globus aquæ vel pulti, mediâ parte extante, alterâ parte immersâ.

Vocatur crystallinus, quia nitore & pelluciditate est lucidissimæ crystallo similis. Quidam Græci φακοειδῆ *lentiformem* appellitant, à figura, quæ non est perfectè orbicularis, sed utrimque nonnihil instar lentis protuberat.

Tertius humor est vitreus, vitro in fornace fuso consistentiâ similis. Hic humorem crystallinum excipit, & innatantem sustentat, ut diximus: parte verò posteriori, qua nervum

opticum ſpectat, tunica retina continetur, ne diffluat. Hinc patet, humorem cryſtallinum eſſe fermè in centro totius oculi, inter aqueum & vitreum collocatum; niſi quod paulò elevatior & anteriori ſuperficiei oculi, quàm poſteriori vicinior ſit, ſi Columbo hoc contra Veſalium accredere volumus.

Ex iſta jam oculi compoſitione, in qua parte, & quo modo viſio formetur, ſcrutari oportet.

ARTICVLVS IX.

Vbi viſio fiat.

GAlenus & Medici paſſim in humore cryſtallino formari viſionem contendunt. Veſalius noſter ſapientior, nihil hîc decernere audens obſtupeſcit tantùm grande hoc naturæ arcanum. *Vt oculi fabricam*, inquit, *adeò ſtudiosè ſoleo commonſtrare, ut ſpectantium nemo in ipſa quidquam deſideraret; ita in ipſius partium uſu explicando, prorſus obmuteſco: quòd mihi ipſi de primario viſûs inſtrumento non ſatisfaciam, atque hac in parte quod ſanum undique ſit, à me non adferri poſſe, mihi perſuadeam.*

Veſal. lib. 7. c. 14.

Ratio Galeni & Medicorum Philoſophorumque, qui agminatim eum ſecuti, eſt iſta. Quòd cryſtallinus ex æquo per pupillæ feneſtram quaſi foràs proſpiciat, & ſua pelluciditate ac nitore, omnium colorum imaginibus depingi maximè capax ac idoneus ſit.

Quæ ratio ſanè optimè probat, eſſe quidem præſtantiſſimum ſpecillum, non verò organum illud princeps, in quo viſio fiat. Vnde rem acu tetigerunt illi Medici, qui cryſtalloidem vocaverunt *ſpecillum interius*. Eſt enim ſimillimum externis ſenum ſpecillis, figuræ lenticularis, quæ ſpecies colorum dilatant & verſus perpendicularem refringunt. Figurâ enim, pelluciditate, & ceteris quæ ad rem faciunt, proximè ad illa ſpecilla accedit.

Optici ergo, poſt nuperum tubi Batavici inventum, paſſim jam

jam inclinant, & ego planè huc delabor, ut tunica cornea, humor aqueus, tunica aranea, & præcipuè humor cryſtallinus, à natura facti ſint, non ad formandam in ipſis viſionem, ſed ad refringendas viſibilium ſpecies, ut perfectè ſuis coloribus & figuris in remotiſſimo oculi pariete, id eſt, in tunica retina depingantur. Planè enim, ut vitrea aut cryſtallina lens in foramine cubiculi obſcurati poſita, ſic refringit & dilatat rerum, quæ foris è regione foraminis ſunt, ſpecies, ut in pariete interiori cubiculi, aut in charta alba diſtinctè & jucundiſſimo ſpectaculo exprimantur; ita dubium non eſt, quin in cryſtalloide, quæ ad foramen tunicæ uveæ eſt, ſpecies externorum colorũ eo modo refringantur, ut à retina ſive retiformi tunica, graphicè & expreſſiſſimè (ſi oculus nullo partium vitio laboret) excipiantur. Nam ea de cauſa, admirabili Auctoris naturæ ſapientiâ, tunica uvea opaca facta eſt, ut lumen externum nimis copioſum arceret & interioris oculi cubiculũ obſcuraret. Nam ideo tenui pupillæ foramine feneſtratur, ut modicum lumen cum ſpeciebus colorum intromitteret, & trajiceret ordinatâ ſerie depingendos, in ultimum parvuli illius cubiculi albicantem parietem; id eſt in tunicæ retiformis ſuperficiem. Ideo enim etiam inter cryſtallinum & tunicam illam retiformem, humor vitreus medius eſt, ut ſpatium detur ordinandis ſpeciebus, quæ in cryſtallino confuſæ & decuſſatæ, perfectè & expreſsè depingi tantùm poſſunt poſt aliquod à cryſtallino intervallum. Sic etenim fieri videmus in conclavi obſcurato. Vbi ſi proximè lentem quæ in foramine eſt, chartam ponas, ſpecies confuſæ & inordinatæ apparebunt; quæ ordinantur, ſi charta certo intervallo à foramine removeatur.

Fallitur ergo Eruditiſſimus Aguilonius, dum negat ſpecies viſibiles magnitudine aliquâ localiter expanſas eſſe, quemadmodum in tabula depictas; ideoque ait nequaquam formalem, ſed ſolùm virtualem cum objecto viſibili ſimilitudinem obtinere. *Siquidem*, inquit, *propoſ. 26. oſtenſum eſt, ejus quod videtur ſpecies debet in centrum glacialis humoris pervenire: at magnitudo aliqua centro viſûs, quod ſolum punctum eſt, exæquari non poteſt:* Franc. Aguilon. lib. 1. prop. 45. Optic.

 igitur

igitur per species formales, quarum repræsentandi vis in magnitudine posita est, nequit visio celebrari.

Sed profectò in puncto crystalloidis centrali & indivisibili, visio non celebratur, sed in superficie aliqua oculi divisibili; in quâ, velut tabellâ, singularum partium objecti species extra mutuum situm explicitæ & distinctæ depinguntur. Quod non in crystalloide, sed in retinâ, post crystalloidem & humorem vitreum, tandem perficitur; ideoque retina meritò censeri debet princeps videndi organum. Et nonne ipse Aguilonius antea propos. 27. in aranea tunica (quam *primarium visionis organum* esse pronunciat) species extendi & ordinari dicit, antequam coëant in centrum crystalloidis? *Cùm eadem tunica* (aranea) *crystalloidi*, inquit, *obvolvatur, fit, ut rerum figuræ araneam priùs ordinatè pertranseant, quàm in medium glacialis concurrant. Quapropter res ipsas distinctè atque ordinatè dignoscit; non verò permixtas atque confusas.*

Idem lib. 1. prop. 27.

Sed licet non negemus species diversarum partium objecti, per distincta superficiei araneæ puncta, intrare humorem crystallinum; expressissima tamen totius objecti imago remotiùs à lumine externo, ac velut in conclavi quodam obscurato, depingitur post crystalloidem & vitreum, in tunica retina, quæ est ultimus paries oculi.

Hinc etiam, quia, quanto convexitas vitreæ lentis est majoris circuli pars, eo majori spatio opus est, ut species conclavis obscurati in ordinem redigantur; ideo in majoribus animalium oculis, & ampliori humoris crystallini convexitate, spatium vitrei humoris, sive interstitium inter crystallinum & retiformem, debet esse majus. Species quoque à majori lentis convexitate refractæ, plus spatij in pictura sua occupant, minus verò, ubi lentis convexitas est minor, id est minoris circuli pars.

Vnde sequitur res prorsùs admiranda: ut in minimorum animalculorum ocellis, ubi crystallini convexitas est valde parva, magnorum objectorum species, in spatio tunicæ retiformis pænè punctuali sic depingantur, ut tamen singulæ objecti visibilis partes propriam speciem extra situm alterius

positam

poſitam obtineant. Niſi enim unaquæque objecti pars ſpeciem ſuam extra alterius partis ſpeciem in pictura illa tunicæ retiformis haberet, non videretur illa pars extra partem alteram diſtinctè collocata, ſed omnes objecti partes in unum ſitum confuſæ. Viderentur enim, ſicuti in ſpeciebus & imaginibus ſuis, quas excipit retiformis, depingerentur. Sic in cubiculo illo obſcurato ſpecies confundi cernimus, ſi charta picturam excipiens nimis propè, aut nimis remotè à foramine collocetur.

Acutè igitur Io. Epiſcopus Cantuarienſis (niſi quod viſionem in glaciali, ſive cryſtallino fieri perperàm conſtituat.) Lib. 1. propoſ. 37. Perſpect. commun. *Viſio*, inquit, *fit per hoc quòd in glaciali eſt ordinatio ſpeciei, ſicut rei exteriùs. Quòd autem glacialis* (dicamus nos, retinæ) *parvitas non obſtet, manifeſtum eſt; quoniam tot ſunt partes minimæ, quot ſunt maximæ magnitudinis ejuſdem ſpeciei. Et ſpecies viſibiles ſine materia recipiuntur. Ergo quantumcumque ſit viſibile, ſpecies ejus diſtinctè & ordinatè in glaciali humore recipiuntur. Quod niſi fieret, oculus rem diſtinctè non videret. Si enim ſpecies duarum partium rei viſibilis in eadem parte glacialis reciperentur, partes rei, propter confuſionem formarum moventium oculum in eadem parte, non cognoſcerentur diſtinctè.*

Sed quod de humore glaciali dicit, ad tunicam retinam transferendum eſt, ut jam monui; quia glacialis nimis vicinus eſt foramini uveæ & externo lumini, ideoque lenti cryſtallinæ, refringenti ſpecies verſus perpendicularem & ulteriùs tranſmittenti, ſimilior eſt, quàm tabulæ, in qua diſtinctè depingantur. Idcirco enim glacialis figurâ φακοειδεῖ *lenticulari* præditus eſt, & oculo extractus, *omnia quibus imponitur*, ait Veſalius, *impenſè, quorundam ſpecillorum ritu, adauget.* Veſal. lib 7. c. 14.

Quid ergo jam hinc conficimus? Hoc, niſi fallor. Viſionem fieri non in cryſtalloide, ut plurimi; aut in aranea tunica eam obtegente, ut Aguilonius & pauci quidã ſentiunt; ſed in fundo oculi, ſeu ultimo ejus pariete, id eſt, in tunicâ retiformi. Vbi enim potiùs fiat, quàm ubi ſpecies rerum viſibilium exactiſſimè depinguntur? Anima enim quæ eſt in cryſtalloide, ſi per ſpecies ab objectis ſibi impreſſas ea cernere deberet, non niſi

 confu-

confusissimè id facere posset; imò non tam colores quàm lumen quoddam dilutum videret: quia species in humoris crystallini diaphano, lumini permixtæ, umbras suas amittunt, quarum tamen mixtura necessaria est, ut opacitatem, sive nigredinem coloribus, præsertim medijs, permixtam repræsentent. Hinc enim oculi noctuini & glauci, quibus tunica uvea lumini utcumque pervia, aut fenestra pupillæ nimis laxa est, dilutiùs deteriúsque vident, propter copiam luminis, quod intrat cum speciebus usque ad oculi fundum, & in ipso tunicæ retinæ pariete diluit umbras specierum.

Sic enim quoque in conclavi obscurato evanescere cernimus umbras, & totam picturam specierum, si fenestra aperiatur, aut foramen cui inserta lens vitrea, sit nimis latum. Igitur statuamus, in tunica retiformi, quæ ex nobilissima parte, id est, substantiâ medullari nervi optici, contexta est, visionem fieri. Potentiam verò visivam, aut per totam eam diffundi, aut saltem per portionem quæ è regione est pupillæ, sive foraminis uveæ tunicæ, per quod species visibilium in parietem retinæ trajiciuntur.

Non tamen, quòd tantilla retinæ pars sit præcisum visivæ potentiæ organum, quantilla solùm est laxitas foraminis uveæ. Debet enim organum potentiæ esse amplius, & occupare spatium retinæ quousque se extendit pictura specierum. Hoc autem majus est, quàm uveæ foramen: sicut in conclavi obscurato, amplior longè est pictura quâ charta depingitur, quàm sit foramen per quod species intrant.

Errant ergo Vitello, Alhazenus Arabs, & Galenus interdum, qui non in oculo formari visionem putant, sed extra, in via cerebri, ubi duo nervi optici duorum oculorum concurrunt; & hanc causam esse existimant, cur duobus oculis res non gemina, sed simplex videatur. Species enim, inquiunt, per duos oculos & duorum nervorum opticorum canales trajectæ, in unum concurrunt, & unicam ibi visionem efficiunt.

Sed verius est, quod S. Augustinus & tot alij censent, visionē perfici in oculi fabrica. Nam species quæ extra oculorū orbes per nervos opticos versus cerebrum mittuntur, non

sensui

ſenſui externo, ſed tantùm interno ſervire poſſunt: nec in tenebroſo illo nervorum opticorum concurſu ita pingi & in partes ſuas digeri valent, ut objectum diſtinctè, & quale à viſu cognoſci debet, repræſentent.

Debet enim ſenſus externus primò cognoſcere objectum, ſecundum perfectam expreſſionem & effigiem imaginis quam res ſenſibiles ei imprimunt; ut deinde alia ſpecies, velut perfectæ illius imaginis nuntia, tranſmittatur ad cerebrum.

Deinde, ut ſagaciter Veſalius notat, nervi optici inſignem aliquam in illo ſuo congreſſu cavitatem habere deberent, ſi ibi ſit tabula in qua rerum viſibiliũ imagines oporteat diſtinctè & explicatè depingi. Iam verò experientia conſtat, totum nervum ab oculo ad cerebrum uſque, nullâ perſpicuâ cavitate terebratum eſſe; ſecus atque Galenus, Herophilus, & alij Græci exiſtimaſſe videntur; qui idcirco πόρους ὀπτικοὺς *canales viſivos* appellant. Nam *hominis, cujus caput adhuc à decollatione calebat*, ſcribit Veſalius, *vixq́; quarta horæ parte, cum nervos intuerer, obtruncatum fuerat, ipſos non oſcitanter ſpectavi, ac calente aqua* (ne pori frigore fortè coirent) *ſedulò fovi. Atque ut ejuſmodi meatus toto nervorum progreſſu me penitus latuit, ita ſanè in mutuo nervorum coitu is nequaquam ſe obtulit; utcumque tamen hunc inibi oportebat eſſe inſignem.* Veſal. lib. 4. c. 4.

Veſalio paſſim conſentiunt recentiores Anatomici. *Nos ſenſilem cavitatem in nervis non admittimus*, inquit Laurentius. *Volumus tamen opticos nervorum omnium eſſe molliſſimos magiſq́; ſpongioſos, ut copioſiſſimum deferant animalem ſpiritum.*

Hoc quoque non leve fortaſſe argumentum erit, viſionem intra oculorum orbes fieri; quòd oculus cavo ſuo excuſſus, & ultra naſum, ex nervo adhuc dependulus, ac motu hominis ambulantis vacillans, omnia etiam vacillantia ſpectare videatur. Quia, ut opinor, imagines in retina tunica depictæ, vacillant & titubant ipſa oculi titubatione & motu. Illuſtre ejus rei experimentum ab Henrico Hero Medico nuper Leodienſi, quod totum recitaſſe, non erit injucundum.

Duo fratres nobiles, ait, annos ante octo (erit ergo circiter annos 1622. ut ego conjecto) *inimicum cujus vitæ inſidiabantur,* Hen. Herus lib. Obſervat. 4.

quia

quia sorori vitium vel fecerat, vel certè se compreßisse jactaverat, in campo, quo illum ad perdicum aucupium pellexerant, arbori adligant. Alterum oculum cultro sectum omnino eruunt; alterum digitis expressum, ad extremitatem nasi, cujus partem cultro praeciderant, pendulum relinquunt; caecum, atque à bestijs noctu vorandum reliquisse rati. Ille verò sat commodo visu usus, vinculis se expedivit, atque ante noctem Chirurgi domum venit. Qui oculum cavo suo repositum, aliquamdiu obligavit, sanumq́ hominem probeq́ videntem dimisit. Addit verò quod ad rem nostram maximè facit. *Affirmavit,* inquit, *ille mihi, se cum propendente oculo ambulantem, viam quà incedendum optimè vidisse, sed cum agitatione vel fluctuatione quadam, qualem in superficie fluminum vento agitatâ observamus. Hoc ab oculo & nervo optico, motante se, inquietasq́ visibilium imagines recipiente, manasse credo.*

Sed eadem rerum visibilum fluctuatio, sine dubio, accidisset, etiamsi nervus opticus inter oculum & cerebrum, oculi motum non sequeretur. Vnde vero similius est fluctuantem illam visionem in oculo fluctuante, quàm in nervo optico fluctu agitato, factam esse. Quamvis tamen fatear, hoc argumentum adversus pertinacem non omnino invictum esse. Sed clariùs patebit, videndi actum in oculo exerceri, cùm videndi modum paulò pòst sumus explicaturi.

Et sanè haec est S. Augustini, qui saepe docet, visionem non aliud esse, quàm ipsam speciem visibilem ab objecto impressam oculo, quatenus anima eam in idem objectum quasi retorquet & in eo defixam tenet, ut Artic. X. enarrabimus.

S. Aug. lib. 11. Trinit.

Cur deinde compresâ unius oculi pupillâ, aut divaricatis in strabonismum oculis, omnia gemina apparent, si non in oculis ipsis duplex visio, sed unica in congressu opticorum, exerceatur?

Vnde ratio, cur in naturali oculorum situ, res non geminae appareant, non est illa unica visio in concursu opticorum, ut Vitello & Alhazenus fingunt, sed quia axes & lineae pyramidum per quas uterque oculus rem eandem cernit, in idem punctum rei visibilis concurrunt, nec ita divaricantur, ut per

unam

unam lineam ab uno oculo exeuntem, punctum rei visibilis in alio situ cernatur, quàm per lineam quæ ab altero oculo in objectum idem extenditur.

Denique refelluntur experimento Vesalij, qui affirmat se Patavij quendam dissecuisse, in quo nervorum opticorum nullus coitus; imò ne contactus quidem erat. *Quàm sedulò autem*, inquit, *ac sollicitè ejus viri familiares interrogaverimus, num illi omnia gemina oculis obversarentur, neminem naturæ operum cognitione flagrantem ambigere sat scio. At nihil aliud rescìscere licuit, quàm ipsum de visu nunquam conquestum fuisse, visuq́; præstanti semper valuisse, familiaresq́ue de visorum duplicatione nihil unquam intellexisse.* Vesal. lib. 4. c. 4.

In plerisque tamen omnibus concurrunt, & iterum divaricantur illi nervi: *quia sunt omnium mollissimi*, ait Laurentius, *& longum iter perreptantes flaccescerent, rectaque ad utramque pupillam non ferrentur, nisi in medio unirentur.* Sic natura solet quæ molliora sunt & infirmiora, medijs quasi internodijs stabilire. Postremò addit, *coire debuisse nervos opticos, ut visilis spiritus ab altero oculo in alterum momento permearet, ad visûs perfectionem. Ita enim clauso alterutro oculo acutiùs videmus*: spiritu nempe utriusque in oculum unicum confluente. Laurent. suprà.

ARTICVLVS X.

An species visibiles activè ad visionem concurrant.

Plurimis Philosophorum placet, species necessarias esse potentiæ propter physicam activitatem. Et videri potest sententia S. Thomæ, ubi ait, *quòd sicut calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visæ est principium formale visionis in oculo.* S. Tho. 1. p. q. 56. a. 1.

Sed tamen idem Sanctus alibi quoq; dicit, quòd *scientia artificis sit causa artificiatorum sicut calor est principium calefactionis*; & tamen Philosophi passim negant physicum influxum ideæ in opus artificis, solamque directivam ei tribuunt. Non vult igitur S. Thomas, ut opinor, similitudinem illam inter speciem Idem 1. p. q. 14. a. 8.

 visibilem

visibilis & calorem in modo efficiendi, undique congruere. Sed potentia cognitiva, inquiunt alij, est causa efficiens incompleta, quæ accessu speciei debet compleri; veluti ad conceptionem fœtûs non sufficit uterus, nisi addatur ei semen, cum quo conformationem absolvat. Semen autem activè uteri facultatem adjuvat; ergo & species potentiam.

Hæc, credo, Philosophia sumpta est maximè ex S. Augustino, qui alicubi ait: *Liquidò tenendum esse, quòd omnis res, quamcumque cognoscimus, congeneret in nobis notitiam sui. Ab utroque enim notitia paritur, à cognoscente & cognito.* Igitur cognitum, sive objectum, ad sui cognitionem non minùs, quàm cognoscens, vel per se, vel per speciem sui concurrere debet, & congenerare conceptum cognoscentis. Hinc quippe etiam factum est, ut terminus cognitionis, seu verbum mentis, quod potentia adjuta per speciem, in se exprimit & format, vocetur conceptus; tanquam quadantenùs similis conceptui prolis, quem uterus maternus, adjutus semine viri activè cooperante, intra se concipit.

S. August. lib. 9. c. ult. Trin.

Sed fallor, aut hoc à mente S. Augustini abit. Non enim contendit, notitiam objecti, ab ipso activè concurrente gigni oportere; sed sufficit ei, modò concursu objectivo, seu terminativo ab eo esse accipiat. Nam simili etiam modo dicit, objectum amoris esse principium amoris; & tamen illud objectum solùm terminat, non coëfficit aliquâ specie, tanquam activo semine, actum amoris. Vnde *si mens*, inquit, *propterea est notionis suæ causa, quia noscibilis est; amoris etiam sui causa est, quia est amabilis*. Ac postea: *In eo manifestè ostenditur hoc amoris esse principium unde procedit. Ab ipsa quippe mente procedit, quæ sibi est amabilis antequam se amet: atque ita est principium sui amoris, quo se amat* Vbi semper objectum amoris, quà tale, vocat principium & causam amoris, non minùs quàm objectum cognitionis, causam cognitionis. Cognitionem tamen sensitivam dicit S. Augustinus efficienter ab objecto effundi: sed tunc cognitionem appellat, non ipsam vitalem potentiæ sensitivæ operationem, sed speciem sensibilem, quæ ab objecto in sensum emicat.

Ibid.

Itaque licet ego quoque olim speciem visibilem vocaverim

ſemen objecti, & activitatem in actum videndi ei tribuerim, magis jam inclinor, ut negem.

Nam ſic philoſophantes, dicunt in primis, ſpecies viſibiles eſſe inſtar habituum, qui potentijs quas adjuvant, inhærent. Hoc autem ſpeciebus ſenſibilibus convenire vix poteſt. Sicut enim ſpecies albedinis inhæret materiæ aëris, quando per eum ad oculum trajicitur; ita ubi corneam oculi tunicam intraverit, non potentiam ipſam viſivam, tanquam ſubjectum ſuum, ſed materiam organi, occupat.

Deinde ſpecies coloris umbram aliquam, ut antè diſſerebamus, permixtam habet, quæ lumen ſpeciei viſibilis, ne in purum liquidumque ſplendorem diffluat, aſtringit & temperat. Quod in ſpecie, quâ color puniceus auroræ, aut Iridis videtur, eſt certius. Sicuti enim color ille lumen ſolis eſt incorporatum opacitati nubis; ita ſpecies quam ad oculum mittit eſt lumen tenuius de lumine pinguiori, involutum tenuibus quibuſdam umbris, ut ipſa ſpecies irrufetur, & ſit concolor lumini nubium à quo venit.

Si igitur ſpecies viſibilis ex lumine & umbrâ temperetur, profectò viſionem reali & phyſicâ actione, per ſe primò producere non poterit; cùm umbra privatio luminis ſit, nec phyſicam efficientiam exercere valeat. Igitur ſolum illud, quod reale poſitivum eſt in ſpecie viſibili v. g. punicei coloris, hoc eſt ſolum lumen, viſionem cum potentiâ efficiet. Sed quomodo jam ſolum lumen iſtud viſionem punicei magis, quàm purpurei, aut viridis coloris efficere poterit? In ſpeciebus enim viſibilibus omnium iſtorum colorum miſcetur lumen ejuſdem naturæ: hoc ſolo diſcrimine, quòd unum denſioribus, quàm alterum umbris implicetur; umbræ autem cùm nihil poſitivum contineant, nihil etiam ad efficientiam poſitivam viſionis conferre valent.

Vnde ad ſuſtinendam cauſalitatem phyſicam ſpecierum viſibilium, valde oportuna foret opinio, quæ non ſolùm nigredinem, ſed opacitatem nubium, & umbram, contenderet eſſe qualitates quaſdam reales & poſitivas, non minùs quàm lucem & lumen. Verùm de umbrâ ſaltem, nemo alicujus

acuminis Philoſophus, facilè credet. Nam omnes ſciunt & fatentur, noctem quæ nihil aliud eſt, quàm umbra terræ, poſitivam qualitatem non eſſe. Deinde in priſmatibus, ſive vitris quibuſdam triangularibus, pellucidiſſimæ & uniformis diaphaneitatis, ex mixtura umbrarum cum lumine ſolis, oriuntur; quemadmodum in Iride, puniceus, viridis, purpureus, & infiniti pænè alij colores. Quis autem neſcit; umbras illas colorum apparentium temperatrices, non eſſe in vitris tam nitidis & digeſtæ pelluciditatis, poſitivam opacitatem; ſed meras privativas umbras, quæ ex angulis vitrorum & fractionibus radiorum reſultant? Hoc quoque ſuſpicione maxima non caret: Quòd natura tot tunicas & humores oculo, ad refringendas, & objecto ſuo configurandas ſpecies, machinata ſit. Quid enim opus tam expreſſa ſimilitudine & figuratione, ſi ſpecies ad efficiendum tantummodò conceptum viſivum, oculo imprimi debet? Quid figura ad talem efficientiam confert? Certè enim, ut habitus cum potentia actum ejus coëfficiat, tantâ ſimilitudine cum objecto ſuo non indiget; imò nec aliorum ſenſuum ſpecies (quantum experiri, & ex organorum fabricâ conjectare licet) tam exactam ſimilitudinem poſtulant.

Species enim ſoni, aut odoris, figuram objecti ſui non exprimit. Nec etiam ſemini (cui ſpecies comparatur) formali ſimilitudine cum vivente à quo deciditur eſt opus; ſed virtualis ſimilitudo ſufficit, ut conceptum & prolem viventi ſimilem conformare poſſit.

Vnde nulla ratio erit, cur ſpecies viſibiles multarum partium objecti in eodem organo confuſæ, nec extra ſe explicatæ, viſionem diſtinctam efficere nequeant, ſi ſolùm ad efficiendam viſionem ſpecies ſit potentiæ data.

Tam exacta igitur & curioſa ſpeciei viſibilis cum objecto ſuo ſimilitudo, qualem natura decircinat, & in conclavi obſcurato obſervamus, alium quàm efficientiæ uſum ſignificat. Quis autem ille ſit, proximo Artic. dicere conabimur.

Ariſt. c. 2. de ſenſu.

Nec Ariſtoteles, ut opinor, uſquam diſertè affirmat ſpeciem ſenſibilem activè ad operationẽ ſenſûs concurrere; etſi

τὸ

τὸ αἰσθητὸν ἐνεργεῖν ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, *sensibile facit sensum operari*, alicubi dixerit. Nam facit hoc, per speciem suam, non efficiendo physicè operationem sensûs, sed objiciendo sensui specimen quoddam, per quod apprehensum & cognitum, in objectum ulterius tendat, ut jam jam explicatiùs dicemus.

ARTICVLVS XI.

Quâ ratione species visibilis concurrat ad visionem: S. Augustini Philosophia.

NIhil in tota natura evidentius est, quàm nos lucem & colores visu cognoscere; nihil tamen obscurius, quàm quo id modo fiat, & quem usum imago quæ oculo imprimitur habeat, intellectu cognoscere. Quod enim Chrysostomus de omnium sensuum operatione dixit, ἄνω ἄφατον ἐνέργειαν *esse ineffabilem operationem*; hoc in visu maximè est verum.

Multa & plura quàm Aristoteles, de visione S. Augustinus scripsit; sine Aristotele tamen, quem in Physicis nunquam vidit.

Dum enim non tantùm in mente hominis, sed etiam in sensibus corporis, imaginem Trinitatis investigat; in hoc naturæ arcanum delapsus, magno suo ingenio, & penetrabili acumine veritatem attigit, aut nemo, ut puto, propiùs.

Docet igitur, ut homo oculis videat, tria esse necessaria.

Primò, inquit, *res ipsa quam videmus; sive lapidem, sive flammam &c. Deinde visio; quæ non erat priusquam rem illam obiectam sensui sentiremus.* S. August. lib. 11. c. 2. de Trin.

Tertiò, quod in ea re quæ videtur, quamdiu videtur, sensum detinet oculorum, id est, animi intentio.

Visionem autem appellat, ipsam quam vocamus speciem visibilem; sive imaginem quæ ab objecto imprimitur organo sensûs. *Ipsa forma*, inquit, *quæ à corpore visibili imprimitur sensui, visio vocatur.*

Et quia formam iſtam oculis imprimi non advertimus, *tardioribus ingeniis difficillimè perſuaderi poſſe* dicit, *formari in ſenſu noſtro imaginem rei viſibilis, cùm eam videmus; & eandem formam eſſe viſionem.* Probat autem exemplo annuli qui figuram ſuam aquæ imprimit, etiamſi nulla in ſuperficie aquæ figura appareat, cùm inde abſtrahitur. Deinde exemplo reliquiarum lucis, aut imaginis cancellorum, quæ in oculis adhuc manet poſt aſpectum ſolis, aut ubi per cancellos tranſpeximus.

Erat ergo, inquit, *illa forma etiam cùm videremus, & illa erat clarior & expreſſior, ſed multùm conjuncta cum ſpecie rei eius quæ cernebatur, ut diſcerni omnino non poſſet; & ipſa erat viſio.*

Speciem autem viſibilem vocari viſionem, quia objectum & potentiam, tanquam unio quædam, inter ſe conjungit, non inſolens eſt, & nobiles Philoſophos, imò ipſum Ariſtotelem, ſic locutos eſſe Toletus oſtendit. Imò Cajetanus illos Philoſophos qui putant nos aliter videre, quàm receptione ſpeciei viſibilis, pauperes appellat. (Tolet. lib. 2. c. 5. q. 12 de anima.)

S. Auguſtinus tamen ad complendam rationem viſionis, præter impreſſionem & receptionem ſpeciei viſibilis, addit animi intentionem, ſive attentionem, quæ ſpeciem viſibilem cum objecto externo quaſi conjungit. Nam niſi hæc intentio adſit, oculus etiam ſpecie viſibili ſignatus, nihil videbit. Fallitur enim Iul. Caſſeriùs, qui credit lepores hiantibus palpebris dormientes, res vicinas cernere, ſed non recordari. Et nos etiam plateatim ambulantes, quàm multorum lapidum ſpecies viſibiles oculis excipimus, quos tamen, averſâ inde ad fabulas cum ſocio attentione, non videmus? (Iul. Caſſer. Prolog. Pentæſth. c. 10.)

(S. Auguſt. lib. 11. c. 2. de Trin.) Itaque in tota hac viſione, quæ S. Auguſtino imaginem Trinitatis quandam componit, *tria*, *quàmvis diverſa naturâ*, inquit, *in quandam unitatem contemperantur* id eſt, *ſpecies* (ſive figura externa) *corporis quæ videtur; & impreſſa ejus imago ſenſui, quod eſt viſio ſenſuſve formatus; & voluntas animi, quæ rei ſenſibili ſenſum admovet, in eoq́ ipſam viſionem tenet.*

Vbi *voluntatem animi* appellat, quod antea *intentionem animi* vocavit. Per quid autem iſta voluntas, ſeu intentio animi (quæ in brutis eſt ſimplex affectio ſenſitivi appetitûs) ſenſum

ſenſum objecto ſenſibili admovet, & in eo viſionem, ſive ſpeciem viſibilem tenet?

Sine dubio, applicando ſenſum, ut actum vitalem (quem Philoſophia hujus temporis, viſionem vocare ſolet) circa ſpeciem viſibilem oculo impreſſam eliciat, & per ſpeciem iſtam tranſeundo, uſque ad objectum externum, unde ſpecies in oculum fluxit, penetret; atque ita, ut S. Auguſtinus loquitur, imaginem iſtam in objecto ſuo teneat. *Voluntas enim*, inquit, *tantam vim habet copulandi hæc duo, ut & ſenſum formandum admoveat ei rei quæ cernitur, & in ea formatum teneat.* S. Auguſt. ibid.

Ita verò teneat, *ut in tantam*, ait, *coëant unitatem, ut iſta duo vix intercedente judice ratione diſcerni valeant: ſpecies videlicet corporis quod videtur, & imago ejus quæ fit in ſenſu, id eſt, viſio.*

Qua profundiſſimâ doctrina & naturam viſionis, & unà SS. Trinitatis imaginem graphicè exprimit.

Pater eſt res objecta oculis, quæ in ſenſu imaginem ſui parit; Filius eſt iſta imago, tam ſimilis, & tam arctè parenti prototypoque ſuo connexa, ut viſus eam ab ipſo diſcernere non valeat. Voluntas utrumque copulans, eſt Spiritus ſanctus. Sicut enim voluntas hominis, imaginem quæ ab objecto in organum viſûs manavit, rurſus per potentiam viſivam verſus originem ſuam reflectit, & ei quodammodo reünit; ita Spiritus ſanctus imaginem, ſeu Verbum Patris principio ſuo rejungit, tanquam utriuſque vinculum, & nexus amoris.

Sententia igitur S. Auguſtini eſt iſta. Lux, aut color objecti viſibilis radiat in oculum, & in fundo ejus imaginem ſui depingit. Potentia viſiva, quæ in pariete illo tunicæ retinæ reſidet, per voluntatem & intentionem admota & applicata, imaginem illam, & omnes radios lucis, aut coloris, per quos iſta imago ab objecto ultimo viſibili, uſque ad parietem illum retinæ, quodammodò delabitur, cognoſcit; & denique ipſum etiam ultimum viſibile, unico eodem actu vitali attingit. Vnde viſio quæ eſt actus vitalis, ab imagine ipſa, ſive à ſpecie viſibili in oculo pictâ incipit, & per totam radiorum longitudinem uſque ad ultimum objectum, unde primi radij emicant, recurrit. Solum tamen hoc ultimum objectum dicitur termi-

nare

nare visum, quia actionem ejus non ulterius transmittit; cùm ultra ipsum visus nihil videat.

Verùm sicuti potentia visiva, quæ est in pariete retinæ, non distinguit lumen humoris vitrei, crystallini, aquei, vel etiam tunicæ corneæ (imo ne quidem lumen aut pelluciditatem conspicillorum, quæ naso videntis inequitant) à luce, aut colore objecti, quod ultimò terminat visionem; ita non mirum est, imaginem ipsam (quæ nihil est aliud, quàm extremitas radiorum illabentium in oculos) per eandem potentiam visivam discerni non posse ab objecto ultimo è regione posito, unde prima eorundem radiorum origo emanat.

S. August. ibid. Hoc enim est quod ait S. Augustinus: *Corporis formam quod videmus, & formã quæ ab illa in sensu videntis fit per eundem sensum non discernimus, quoniam tanta conjunctio est, ut non pateat discernendi locus. Sed ratione colligimus, nequaquam nos potuisse sentire, nisi fieret in sensu nostro aliqua similitudo conspecti corporis.*

Vbi adverte, eum nequaquam dicere, similitudinem istam conspecti corporis quæ fit in oculo, ab oculo non videri, sed *non discerni.* Videri autem mox expressè probat; quia, si objectum principale removeatur, illa similitudo, aut quædam ejus reliquiæ seorsim & separatim interdum videntur; ita ut ratio colligat, antea etiã cum objecto principali visam fuisse, etiamsi discernere ab eo non posset. *Plerumque*, inquit, *cùm diusculè attenderimus quæque luminaria, & inde oculos clauserimus, quasi versantur in conspectu quidam lucidi colores, variè sese commutantes, & minùs minusq; fulgentes, donec omnino desistant: quos intelligendum est reliquias esse formæ illius quæ facta erat in sensu, cùm corpus lucidũ videretur, paulatimq; & quodammodo gradatim deficiendo variari. Nam & insertarum fenestrarum cancelli, si eos fortè intuebamur, sæpe in illis apparuere coloribus; ut manifestum sit hanc affectionem nostro sensui ex ea re quæ videbatur impressam.* Et ne dubites, quin censeat illam formam, antequam clauderentur oculi, visam etiam fuisse: *Erat ergo etiam,* addit, *cùm videremus; & illa erat clarior & expressior, sed multum coniuncta* (affinitate similitudinis videlicet; nam quoad locum, toto cælo distat, cùm cælum aspicimus) *cum specie rei ejus quæ cernebatur, ut discerni omnino non posset: & ipsa erat visio.*

Quare

Quare autem viſus diſcernere imaginem iſtam à prototypo ſuo non poſſit, ratio eſt; quia per eaſdem lineas & radios videt imaginem apud ſe in organo, & prototypum extra organum, nec diſtantiam unius ab altero, tranſverſim intueri valet: ſed unicâ directâ viſione imaginem, & totam radiorum, per humores, & tunicas oculi, per conſpicilla, per aërem tranſeuntium longitudinem, quaſi in eodem loco & ſitu cum objecto ultimo & principali videt. Quod inde patet: quia ſi contingat objectum illud principale amoveri, & tamen imaginem in oculo aliquantiſper conſervari (ut quando imago ſolis remanet in oculo, averſo à ſole) oculus tamen intuetur imaginem eandem, quaſi extra organum, ſicut antea eam intuebatur, quando eam in unum objectum cum ſole confundebat. Nam veluti humores, & tunicæ oculi, aërque inter oculum & objectum ultimum, eſt perſpicuus, & actionem viſûs tranſmittit; ita ipſa etiam imago, quæ vel in humore vitreo, tunicæ retinæ contiguo, pendula, vel in ipſa etiam ſuperficie retinæ infixa eſt.

Vnde imaginem iſtam imaginari oportet inſtar ſpecilli diaphani, quod potentia viſiva intuetur, & per quod in alia etiam ulteriora aſpectum defigit.

Hæc tamen imago non eſt merum ſpecillum, aut nudum ſimplexque medium tranſparens; ſed ſimul eſt ſpecimen quoddam, ac effigies objecti primi, à quo radij in ipſam emanant; ex cujus cognitione, potentia viſiva in cognitionem principalis objecti traducitur; non diſcurrendo (ſenſus enim, præſertim externi, non diſcurrunt) ſed unam eandemque cognitionem imaginis, ad reſpiciendum ipſum prototypum propagando, & veluti extendendo.

Cujus modi videndi cauſam in effectu, & imagine ſua, meminit alicubi S. Thomas: *Alio modo*, inquit, *cauſa ex effectu cognoſcitur, ita ut in ipſo effectu videatur cauſa, in quantum ſimilitudo cauſæ reſultat in effectu: ſicut homo videtur in ſpeculo, propter ſuam ſimilitudinem.* Et addit: *In iſto modo, eſt una viſio utriuſque: ſimul enim dum videtur effectus, videtur & cauſa in ipſo.* Viſio enim ita effectum penetrat, ut uſque ad cauſæ conſpectum ſe exerat.

S. Thom. lib. 3. c. 49. contra Gent.

Igitur ut iterum S. Augustini mentem repræsentemus, imaginare potentiam visivam esse in papyro, quæ imagine objecti externi per foramen cubiculi obscurati depingitur, & potentiam illam sentire ac videre quidem imaginem, sed non quasi apud se, sed foràs quasi ejectam; & conjunctam copulatamque cum objecto externo, à quo imago illa emanat: ac dicito, illam visionis esse naturam, ut semper in objectum aliquod contra se positum collineet; ideoq; si præter imaginem illam, sit aliud objectum foris; utrumque quidem videat, sed per easdē lineas, ita ut quodlibet punctum imaginis suo puncto in objecto sic respondeat, ut anima utrumque simul aspiciens, unum ab altero distinguere non valeat; quandoquidē utrumque punctum in eodem quasi spatio & situ confusum videat.

Hinc liquet, quid alios deceperit, dum omnes tam intrepidè, & quasi rem sensu notam, affirmant speciem esse medium incognitum, nec ulla ratione à potentia videri. Quia enim visu speciem non distinguebant ab objecto externo, putabant se eam non videre. Credunt enim solùm se videre opacum, quod visum terminat, non autem medium, per quod visus ulteriùs tendit & penetrat. Sic lumen aëris circa se, videri à se non existimant, nisi aliqua nebula occurrat, quæ saltem ex longinquo terminet visum: cùm tamen certum sit, lumen solis non minùs ex propinquo aëre, quàm ex remoto, ad oculum reflecti; & lumen illud re verâ cerni, licet oculus id non advertat, sed per aërem vicinum (in quo nulla ei nebula esse apparet) tanquam per medium incognitum, in objectum remotius tendere sibi videatur. Sic quoque serenissimo cælo, & ubi nulla in aëre nubes occurrit, cæruleum cæli fornicem cernere nobis videmur: qui color aliud non est, quàm lumen solis, tenui cuidam opacitati superioris aëris incorporatum & ad nos reflexum; cùm tamen vicinum circumquaque aërem nos non videre dicamus, quia visus per medium illum ad remotiora tendit: etsi lumen vicini aëris, multo uberiùs in oculos reflectatur, & tunicas oculorum pingat, ac sine dubio, videatur, quàm illud quod in summo aëre cæruleum apparet. Hoc autem nos fallit, quòd objectū istud vicinius, quia visum

non

non perfectè terminat, ſed ad ulteriora elabi permittit, à remotiori non diſtinguamus. Veluti etiam tunicæ retiformis, araneæ, corneæ, ac omnium humorum oculi tranſparentiam, eâdem de causâ, videre nos non putamus.

Sed ſimili falsâ & fallente experientiâ, negare oporteret nos videre vitra ſpecillorum noſtrorum, per quæ objectum remotius aſpicimus; nam ea etiam nos videre non advertimus. Colorem deinde ſpecillorum viridem, nonne non in ipſis ſpecillis, ſed in charta, quam legendo intuemur, videre nos putamus?

Verùm, dicet quiſpiam, imago montis in oculo picta minimum ſpatij occupat; quomodo ergo eam à toto monte non diſtinguimus?

Sed argumentum ſimile in te rejicio. Quomodo fit, ut mons candidus per ſpecillum viride conſpectus, totus appareat viridis, cùm toties ſpecillo ſit major? Ratio igitur eſt, quia viſus non per lineas parallelas, ſed per pyramidem in objectum collineat. Vnde lineæ quæ à punctis imaginis exeunt verſus objectum exterius, perpetuò ſic dilatantur, ut totum illud intercipere, & obtegere valeant. Nullum enim eſt objecti, quantumvis vaſti, punctum quod imaginem ſuam per anguſtum uveæ foramen, in cryſtalloidem & retinam non radiet: unde non mirum eſt, ſi potentia viſiva per totidem eaſdem lineas, à cono verſus baſim pyramidis foràs quodammodo redire, & totum objectum quaſi amplecti valeat. Veluti etiam color viridis in vitro ſpecillorum, non opacus, ſed tranſparens eſt; ita tenuiſſimus ille ſpecierum in fundo oculi & luminoſus color, ita tranſparet, ut per eum viſus ad objectum exterius penetrare, poſſit. Et fortaſſe imago quam potentia proximè videt, non tunicæ retinæ inhæret, ſed humori vitreo, qui tunicæ illius ſuperficiem attingit; ſicut aër cubiculi obſcurati attingit ſuperficiem chartæ, in qua imaginem objecti externi depictam cernimus.

Refractio quoque ſpecierum, & omnis earum depravatio, qua objecti repræſentatio à naturali figura aut colore detorquetur, ſpecies ipſas proximè ab oculo cognoſci ſignificant.

Cur enim remus in aqua incurvus apparet, nisi quia curvitas ista est in specie, quam oculus apud se intuetur, & per quam remi figuram cognoscit? Quare sol matutinus, aut vespertinus rubicundus videtur; nisi quia species ejus in oculo rubicunda pingitur, visus & eam tali colore tinctam, ac per eam, solem rubescere judicat? Si enim species visibiles solis incognitæ, efficiunt visionem cum visu, ignorante, quo colore species illæ imbutæ sint, cur non efficiunt visionem solis non rubicundi, sed tanquam naturali sua luce fulgidi? Species enim illæ rubicundulæ, ex puro lumine solis, & umbris vaporum per quos transeunt, compositæ sunt, ut antè ostendimus: umbræ autem positivam visionem efficere non possunt; cùm privatio nihil positivi pariat. Igitur tota specierum activitas in puro lumine solis residet, & puræ, non rubicundæ lucis visionem parerent, nisi ipsæ essent proximum objectum visionis.

Denique perspicilla omnia, quibus caligines oculorum deterguntur, aut vitia tunicarum, vel humorum corriguntur, ut imago quàm emendatissimè oculo imprimatur, imaginem ipsam à visu agnosci probant. Addi quoque potest non esse aliam causam, cur pupillâ, sive foramine uveæ nimis hiante, color luminosior & dilutior videatur, quàm quia admisso per patulum foramen nimio externo lumine, specierum umbræ diluuntur; ac proinde sicut apud oculum ipsæ species dilutæ sentiuntur, ita objectum foris magis luminosum, quàm coloratum apparet. Falluntur quippe, ut existimo Medici, qui istam visûs hallucinationem, non in hanc quam dixi causam, sed in dispersionem spirituum visoriorum referre solent.

Addatur & istud: Quòd pro magnitudine imaginis quæ est in oculo, res eadem major, aut minor appareat. Ideo enim viciniora ampliora, remotiora minora esse videntur. Cur istud? Quia idem objectum ex propinquo majorem, ex remoto minorem imaginem imprimit, & visus secundum mensuram visæ apud se imaginis, objecti externi magnitudinem metitur & concipit. Vnde acutissimi visûs sunt, qui minimas rerum imagines, & per ipsas objectum externum minimæ molis sentire valent. Non enim præstantiam visûs, ex magnitudine

molis objecti, sicut præstantiam loco potentiæ motivæ, æstimare oportet, sed è contrà, ut rectè monuit Aristoteles. Arist. lib. 2 c. 11. cæli.

Sed ecce tamen non leve contrà argumentum.

Species enim objecti externi in crystallino se intersecant, & imago capitis hominis ante nos positi, inferiore parte tunicæ retinæ, imago pedis in superiori parte retinæ depingitur: igitur, si oculus imaginem hominis sibi impressam agnoscit, caput deorsum, pedes sursum videbit. Ita enim in charta cubiculi obscurati, imagines hominum transeuntium capite deorsum, pedibus sursum ambulantes cernimus.

Verùm imagines istas cubiculi, non ut mediũ per quod cognoscitur aliud, sed ut objectum ultimò terminans visum, cognoscimus. Visus autem imaginem hominis ante se stantis, ut medium videndi aliud, ac obiter & in transitu solùm inspicit. Vnde quia videt caput hominis per radium, qui ab inferiore parte oculi, ad superiorem partem hominis, foràs exit, ideo caput non deorsum, sicut est in oculo, sed sursum, prout est ante oculum, videt. Nam imaginem oculi non tanquam in tabula retinæ depictam contemplatur, sed tanquam foràs ejectam & cum objecto compositam, & undique ei adaptatam considerat: veluti etiam vitrei, crystallini, aquei humorum, & araneæ, ac corneæ tunicarum splendorem, non tanquam in fabricâ oculi, & quasi reflexè apud se intuetur, sed tanquam externo aëris splendori confusum cognoscit.

ARTICVLVS XII.

Non de nihilo Durandus negavit speciem visibilem esse utilem ad videndum, nisi à potentia visiva videatur.

PHilosophi & Theologi Scholastici Durandum passim refellunt, quia dicere ausus est: *Sine dubio, de se videri absurdum, quòd potentia cognitiva ducatur in cognitionem alicujus per tale repræsentativum, quod est ipsi totaliter incognitum. Contrarium enim est verissimum: videlicet, quòd per notum ducatur in cognitionem ignoti.* Durand. in 2. d. 3. q. 6.

 Vnde,

Vnde, quia communi errore deceptus, existimavit speciem visibilem nullo modo ab oculo aspicientis videri, negat talem speciem quidquam ad videndum conferre; etsi non neget oculo imprimi. *Quàmvis enim color*, inquit, *imprimat in medio, & in oculo suam speciem, propter similem dispositionem diaphaneitatis, quæ est in eis: illa tamen nihil facit ad visionem, neque visui repræsentat colorem, ut videatur.* Et hoc ideo, quia, ut antè dixerat, *Species coloris existens in oculo, nullo modo videtur, nec videri potest ab ipso, sicut quilibet experitur.*

Vnde patet virum acutissimum illicò in D. Augustini philosophiam descensurum fuisse, si rationem intellexisset, quomodo visus speciem coloris apud se videat, etiamsi hoc visus nesciat; sicut nescit se humores & tunicas oculorum videre, per quas tamen foràs prospicit, tanquam per vitrum.

Argumento autem Durandi, negantis speciem utilem esse ad deducendam potentiam visivam in cognitionem objecti, nisi species ipsa videatur, ab alijs responderi solet: Absurdum quidem esse, ut repræsentativum totaliter incognitum ducat potentiam in alicujus cognitionem, quando tale repræsentativum est medium cognitum; secus verò, si sit medium incognitum, quale dicunt esse speciem.

Sed profectò petunt principium, & ut dici solet, probant idem per idem. Nam hoc est, de quo quæritur: quomodo non sit de se absurdum, ut aliquod medium sit incognitũ & tamen ducat potentiam cognitivam in alicujus objecti cognitionem.

Sed species datur potentiæ, inquiunt, ut cum ea efficiat cognitionem; quia potentia est causa incompleta, speciei complemento indigens. Verùm hic modus concurrendi cum potentia, potiùs ex parte potentiæ, quàm ex parte objecti se tenet. Sic enim habitus concurrunt cum potentijs, earum activitatem inclinantes & adjuvantes: ad quod munus est impertinens, an à potentia, vel ab anima quæ illis habitibus utitur, cognoscantur, an ignorentur. Species verò, non ex parte potentiæ, sed ex parte objecti concurrit, & tanquam specimen quoddam ejus: ut quia objectum per se immediatè potentiæ se sistere, & ei adesse non potest; potentia in illo

ſpecimine cognito,& per illud, ipſum cognoſcat. Nec refert, quod S Thomas interdum dicat: *Sicut calor eſt principium calefactionis in igne; ita ſpecies rei viſæ eſt principium formale viſionis in oculo.* Nam ſimilitudo, ut dici ſolet, non currit quatuor pedibus. Et ſub generali quadam convenientiâ, res duæ multis ſæpe in particulari à ſe invicem diſſimilitudinibus recedunt. Calor ergo eſt forma qua,ignis tanquam principio phyſico ad calefaciendum utitur: ſpecies eſt forma, qua oculus utitur ad videndum; ſed tantùm ut principio determinante & unum quaſi faciente, ut per ipſum actio viſiva ad externum objectum ulteriùs tranſeat. S. Tho. p. q. 56. a. 1.

Nam de aliorum ſenſuum ſpeciebus, poſtea viderimus. Certè tamen ſpeciem coloris,propter umbras & entia privativa quæ intra ſe implicat,non poſſe poſitivâ actione coagendo, adjuvare potentiam viſivam,Art. X. ſatis eſt probatum.

Deinde figura imaginis, & alij modi non activi, quibus ſpecies illa ad exactam prototypi ſui ſimilitudinem tornatur & conformatur, clamant non ad agendum cum potentia viſiva, ſed ut potentia in eam, tanquam in ſpecimen quoddam intueatur, à natura factam eſſe.

Falſum enim omnino eſt,& exemplo imaginũ, quæ in conclave obſcuratum accipi ſolent, convinci poteſt, quod vulgò jactant: Inter colorem & ſpeciem coloris, non formalem, ſed tantùm intentionalem ſimilitudinem intercedere. Formalis enim etiam intercedit, quæ in tincturæ, & in figuræ imitatione conſiſtit; etiamſi modus,& quantitas imaginis,prototypo longè minor ſit.

Rectè igitur hactenus philoſophatus eſt Durandus, quòd dixerit oportere ſpeciem viſibilem cognoſci, tanquam ſpecimen objecti ulterioris, ut potentiam viſivam in ejus cognitionem abducat. Ideo enim non à quolibet agente, ſed à principali ſuo prototypo, tanquam filius à patre gigni debet, ut ipſum colore & figura referat; & ſicut imago æterni Patris dicit, *Qui videt me, videt & Patrem;* ita imago ſolis in oculo Io. 14.
videntis, ex vero etiam dicere poſſit, Oculus qui in fundo ſuo me videt, uno eodemque intuitu ſolem patrem meum videt.

Speciem

Speciem quoque non tantùm visibilem in oculo, sed etiam intelligibilem in intellectu, debere esse medium cognitum, supponere videtur S. Thomas, quando negat, Dei essentiam videri posse *per aliquam similitudinem creatam, quæ ipsam divinam essentiam repræsentet, ut in se est*. Quomodo nempe similitudo sive species visibilis, quam sol irradiat in oculum videntis, repræsentat ipsum solem, ut in se est, tanquam similitudo, quæ sit medium cognitum, adducens potentiam cognitivam in claram & intuitivam cognitionem sui principij. Hoc etenim pacto verissimum est, quod ibi docet S. Thomas. Et postea iterùm repetit, probans, quòd Angelus per imaginem Dei, quam essentiæ suæ Angelicæ impressam habet, *non videat ipsam Dei essentiam; Quia*, inquit, *nulla similitudo creata est sufficiens ad repræsentandam divinam essentiam*.

D. Tho. 1. p.q. 12.a.2.

Idem 1. p. q. 56. a. 3.

In nullo enim effectu creato potest tam clarè & expresè divinæ essentiæ infinita sublimitas *repræsentari*, ut in illo valeat, sicut in se est, videri & apprehendi.

Vnde Franc. Suarez subtiliter & operosè mentem S. Thomæ discutiens, *rationes, quas adducit*, inquit, *sunt efficaces ad excludendam obiectivam similitudinem; ad probandum autem, esse impoßibilem divinæ essentiæ speciem impressam* (quę scilicet sit medium incognitum, ut ipse & Scholastici plurimi statuunt) *parum valent*.

Suar. lib. 2. c. 13. de attribut.

Vt proinde non parva jam me suspicio invaserit, D. Thomã existimasse, cum S. Augustino, speciem visibilem, item phantasticam, ac intelligibilem, non aliter quàm mediante sui cognitione ducere potentiam cognitivam in cognitionem ulterioris objecti. Et quidem ita, ut quando talis species fungitur officio speciei, eadem cognitio quæ proximè speciem respicit, remotè etiam exeat usque ad prototypum, cujus illa species est imago. Eâ enim de causâ sæpe dicit, uno aspectu imaginem, & simul rem illam, cujus est imago, in speculo videri. Nam alicubi: *Homo videtur in speculo propter suam similitudinem, & una est visio utriusque*. Et alibi: *Si uno inspecto simul aliud inspiciatur, sicut in speculo inspicitur simul imago rei & res, non est propter hoc cognitio discursiva*.

D. Tho. lib. 3.c.69. contra Gent. Idem 1. p. q. 58. a. 3.

Et sanè Aristoteles memoriam & phantasiam circa objecta absentia

abſentia ſic verſari docet, ut proximè in imagines apud ſe conſeruatas ferantur, & mediantibus iſtis in objecta quorum ſint imagines. Vnde dicit, in ſomnijs ſæpe nos decipi, putantes imaginem Coriſci, quam phantaſia intuetur, eſſe ipſum Coriſcum. Quem errorem ratio vigilantis corrigit, judicando non fuiſſe Coriſcum, ſed ſimulacrum, *per quod verus Coriſcus cognoſcitur*. Ariſtot. lib. de Inſom.

Et alibi apertè dicit, quòd in recordando, memoria *ſpeculetur & ſentiat ſimulacrum quoddam, ſimile typo aut picturæ*; non tamen ſecundum ſe tantùm, ἀλλά ὡς εἰκόνα *ſed tanquam imaginem*. Vbi planè ſignificat, ſenſum internum proximè in ſpeciem phantaſticam, & per eam vlteriùs in objectum aliud, cujus eſt imago, eodem actu ferri. Lib. de memor. c. 1.

Quæ eſt etiam compertiſſima S. Auguſtini ſententia, multis ſparſim vicibus repetita. *Cùm in ſomnijs*, inquit, *vel in ecſtaſi, corporum exprimuntur imagines, non diſcernuntur omnino à corporibus; niſi cùm homo redditus ſenſibus corporis, recognoſcit ſe in illis fuiſſe imaginibus, quas non per ſenſum corporis hauriebat*. Et alio loco: *Quod eſt ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco, hoc eſt ad animi aciem ſimilitudo corporis in memoria. Et quod eſt aſpicientis viſio ad eam ſpeciem corporis ex qua ſenſus formatur, hoc eſt viſio cogitantis ad imaginem corporis in memoria conſtitutam, ex qua formatur acies animi.* S. Auguſt. lib. 12. c. 2. de Geneſ. Lib. 11. c. 4. de Trin.

Veluti ergo S. Auguſtinus cum Ariſtotele (quem tamen nunquam legerat) docet ſpeciem phantaſticam à ſenſu interiori objectivè cognoſci, & per eam cognitam, μὴ ὥσπερ καθ' αὑτὴν *non ſecundum ſeipſam*, finiendo nempe ibi obtutum, ἀλλά ὡς εἰκόνα, καὶ ἢ ἄλλου *ſed tanquam imaginem, & quatenus alterius eſt*, ut Ariſtoteles loquitur, imaginationem ad prototypum ipſum extendi; ita quoque cenſet ſpeciem viſibilem à ſenſu externo in oculo ipſo agnoſci, & per eam ad colorem & lucem quodammodo foràs prodire. Quid enim vetat, quo minùs ſenſus externus, in ea re & eo more ſenſum internum, modo quodam imperfectiori, æmuletur? Vt, inquam, ab imagine coloris, ſinu ſuo exceptâ, uſque ad colorem ipſum, intentionem & actionem ſuam vitalem refundat?

ARTICVLVS XIII.

Fortaſſe non erravit Plato, quando viſionem jactu radiorum ex oculis fieri dixit.

ECce quid mihi jam in mentem incidat: Platonem fortè non aliâ mente, quàm S. Auguſtinum, dixiſſe viſionem jactu quodam radiorum ex oculis fieri. Quaſi pyramis illa radioſa, cujus conus eſt in oculo, baſis in objecto, ex oculi centro emicaret in objectum, non ex objecto radiaret in oculum.

Nam more & phraſi Platonis loquitur S. Auguſtinus, cùm ait: *Viſus ſe foràs porrigit, & per oculos emicat. Emiſſo viſu per oculos video. Viſus eſt quaſi oculorum virga &c.*

S. Auguſt. lib. de quant. anim. c. 23.

Et tamen alibi, ut Artic. XI. vidimus, dicit, tria ad videndum eſſe neceſſaria: Objectum viſibile, imaginem quæ ab objecto imprimitur viſui, & animi intentionem, quæ imaginem illam in objecto ſuo, quaſi defixam tenet. Si autem imago illa (ſive viſio, ut eam S. Auguſtinus appellat) per lineas radioſæ pyramidis in oculos radiat; igitur radiatio ab objecto in oculos venit, non contrà, ab oculo in objectum emicat, adeoque productio à baſi pyramidis, non à cono incipit.

Niſi velis præter iſtam aliam inſuper pyramidem per eaſdem lineas tenſam, ſuperfingere, quæ ab oculo efficienter emicet in objectum, contra eam, quæ ab objecto funditur in oculum: quod eſſet re fruſtraneâ, & pondere inutili naturam onerare.

S. Auguſt. lib. 11. c. 2. de Trin.

Vnicus igitur radiorum pyramidalis faſcis eſt, per quos *res viſibilis*, ut ait S. Auguſtinus, *gignit formam, velut ſimilitudinem ſuam, quæ fit in ſenſu, cùm aliquid videndo ſentimus.*

Quid igitur ſunt illi præterea *radij, de ſuo quiſque oculo emicantes*, quos ibidem S. Auguſtinus divaricari dicit, quando lucernæ flammula ebrijs gemina apparet?

Profectò nihil aliud eſſe videntur, quàm radij ipſi pyramidis, quæ ab objecto in oculos, totâ latitudine baſis, profundi-

tur, &

tur, & in oculos cuneatur. Ejus enim pyramidis radij ex oculis etiam emicant, tractu saltem locali, etsi non efficientiæ causalitate. Veluti enim eadem est via, quâ Athenis Thebas itur, & Thebis Athenas reditur; ita unus spatij tractus est, per quod, incipiendo à basi, pyramis ista it in oculos, & incipiendo à cono, ad basim quasi revertitur.

Vel certè radius *de suo quisque oculo emicans*, S. Augustino est operatio illa vitalis, quæ jam Philosophis visio appellatur. Hæc verò nec motu aliquo locali, nec actione aliqua per medium transeunte, ut solet radius luminis, propriè effunditur vsque ad objectum; sed metaphoricè solùm, & repræsentatione intentionali, quâ non tantùm imaginem quæ est in oculo, sed etiam lumina radiorum per quos imago trajicitur ad oculum, & ipsum denique ultimum objectum, à quo radij effluunt, attingere dicitur. Tactu videlicet repræsentativo & metaphorico, quo visio illa dicitur eousque se exerere, etiamsi à parte rei, nec per se, nec per radium à se effusum, potentiam suam visiuam egrediatur. Potentia quippe dicitur attingere objectum quod repræsentat, seu cujus actum vitalem sibi imprimit, licet usque ad ipsum foràs propriè non exeat.

Hac quoque consideratione ista intentio visionis in objectum vocatur lumen, & oculus lucerna, sive lampas, intra quam lumen illud est conclusum. *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Sicut enim lucernæ lumen illuminat, & videre facit quæ circa nos sunt; ita illa intentio vitalis, quæ in oculo tanquam in lucerna quodammodo fulget, facit ut ipse luces & colores videat. Matt. 6.

Reliqui etiam SS. Patres, præsertim Græci, Philosophiâ Platonici, cùm visionem radijs ex oculis emicantibus fieri dicunt, eo modo quo Augustinus interpretandi sunt. Nam ecce S. Basilius, qui talibus phrasibus interdum Platonizat, radios tamen lucis & coloris à basi in conum, sive ab objectis ad oculos, non contrà, ab oculis ad objecta, vehi dicit; ideoque *aëris naturam factam esse raram ac transparentem, ut omnium visibilium acceptas species & formas, ad intuentium oculos transmittat.* S. Basil. Homil. 2. Hexam.

Nec alia Platonis mens, quam nobis (vt jam video) Pla-

tonicorum seculi elapsi Princeps, Marsil. Ficinus etiam sic exponit.

Marsil. Ficin. Comment. in Sympos. Plat. c. 4.

Oculus, inquit, *nil aliud; nisi solis aspicit lumen. Figuræ namque & colores corporum nunquam nisi lumine illustrata perspiciuntur, neque ipsa cum materia sua ad oculos veniunt. Necessarium tamen est ut ab oculis videantur.* Vbi vides expressam S. Augustini,& nostram sententiam: Species visibiles in oculis, & ab oculis videri. Pergit Ficinus: *Vnum itaque solis lumen corporum omnium ab eo illustratorum coloribus figurisq; depictum sese oculis offert. Sic affectum lumen oculi suo quodam radio adjuvante percipiunt; perceptum ipsum, & quæ in eo sunt omnia vident. Quare totus hic Mundi qui conspicitur ordo, non eo modo, quo in materia corporum, sed quo in luce infusa est, cernitur.* Hoc enim extremum probatur omnibus exemplis, quibus radij in oculos, aut refracti, aut enormiter à veris corporum figuris distorti, illabuntur. Isti enim radij imaginem in oculo depingunt,non similem suo corpori, sed qualis à medio depravatur; sicque visum ludificant. *Pocula ita figurantur,* ait Plinius, *expulsis intus crebris ceu speculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figurâ materiæ. Plurimumq; refert concava sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transversa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras.*

Plin. lib. 33. c. 9.

Quod verò Ficinus aiebat, *Oculos suo quodam radio adjuvante percipere lumen,* ad pelluciditatem & luculas spirituum, tunicarum, & humorum (quæ in quorundam animalium oculis luculentiores, aut magis extinctæ esse solent) referri potest. Nec amplius vult, ut opinor, quàm Archiepiscopus Cantuariensis, cum dicit: *Lumen oculi, naturali radiositate sua visui conferre.* Quam propos. sic explicat: *Oculus, ut dicit Aristoteles, non solùm patitur, sed etiam, quemadmodum splendida corpora, agit. Lumen ergo naturale, ad alterandas species visibiles, & ad efficiendum proportionales virtuti visivæ, necessarium est oculo. Quoniam species visibiles ex luce solari diffunduntur; sed ex lumine oculi connaturali, oculo contemperantur. Sic ergo patet; quòd aliquo modo fit emissio radiorum, sed non modo Platonico: ut radij ab oculo emissi, in forma*

Perspect. commun. lib. 1. prop. 46.

visibili

visibili intingantur, & immergantur, & intincti revertantur, oculo nunciantes.

Sed Plato, quem Aristoteles *melancholicum, & profundissimi ingenij fuisse* dicit, non adeo simplex, credo, & puerilis fuit, ut ejusmodi nuntios ex oculis ad cælum usque mitti, & colore siderum tinctos, in oculos redire, & nunciare quæ ibi quodammodo viderint, censuerit. Unde Platonicos quosdam posteriores, *pertinaciæ suæ auctorem, Platonem prætendere*, dicit Scaliger. *Ille namque*, ait, *sicut & nos, à rebus effluere species ad oculos in Timæo, & Menone scribit.* Iul. Scalig. Exerc. 325.

Aristoteles tamen in alium sensum Platonem interpretatur, & quasi re verâ censuerit oculum esse λαμπτῆρα τοῦ φωτὸς *laternam quandam luminis*, quæ radios ad objecta visibilia spargat, non ab ipsis accipiat. Aristot. lib. de sensu c. 2.

Sed Aristoteles modum illum Pythagoricum explicandi, vel potiùs abscondendi res naturæ sub quibusdam mysterio-
rum figuris & imaginibus, in suo Platone non probabat, om-
niaque ejus dicta per externum verborum corticem arripiens,
mirum in modum exagitat. Sciunt enim omnes, quomodo
ideas ejus, compositionem corporum naturalium ex nume-
ris, aut figuris mathematicis, & alia id genus verè & Pytha-
goricè à Platone asserta, aliorsum accipiat, & injustè vexet.

ARTICULUS XIV.

Falsò etiam à quibusdam Platoni tribuitur opinio Empedoclis, Democriti, & Epicuri: Lucis & colorum radiationem, per effluxum tenuium corpusculorum fieri.

PEt. Aliacus, Card. & Episcopus Cameracensis, inter Philosophos, qui radios lucis & coloris censent esse quosdam fluentium corpusculorum rivulos, Platonem numerat. Sed fallitur. Idem enim hîc Plato opinatus est, quod Aristoteles: nempe per nudarum qualitatum efficientiam, non corpusculorum vel spirituum effusiones, ejusmodi radiationes effluere. Pet. Aliac. c. 1. Sphær.

Marsil. Ficin. Comment. in Sympos. Plat. c. 4.

Platonis enim mentem Marſ. Ficinus, recentium Platonicorum facilè Princeps, nobis exponat. *Lumen ipſum*, ait, *corpus eſſe non poteſt; cùm momento ab Oriente in Occidentem, totum fermè impleat Orbem. Deinde aëris & aquæ corpus, ſine ulla offenſione, undique penetrat. Tertiò, ſordibus immixtum nuſquam inficitur. Hæc verò corporum naturæ nullo modo conveniunt. Corpus ſiquidem non momento movetur, ſed tempore. Neque alterum abſque ſui, vel alterius, aut utriuſque offenſione, penetrat alterum. Ac duo invicem corpora mixta mutuâ ſe contagione inficiunt. Quod in aquæ & vini, ignis & terræ confuſione conſpicimus.*

Tribus ergo argumentis Platonicus ille lumen non eſſe corpuſculorum, aut ramentorum lucentium effluvium, conficit.

Primò, radius ſolis in inſtanti ab Ortu ad Occaſum emicat. Item lumen lucernæ accenſum, tam citò ex fine ſphæræ activitatis ſuæ, quàm ex principio cernitur. Signum igitur eſt, radios illos non effundi more fluminis, ſed produci immediatè ac eodem momento, tam citò in extremo, quàm in propinquo ſpatij illius. Aliàs enim flumen à fonte ſuo effuſum, citiùs ad proximam fonti alvei partem, quàm ad remotam defluit. Et omne corpus morâ & fluxu temporis de loco in locum tranſit. Similis prorſus SS. Patrum Platonizantium philoſophia. Vnde S. Baſilius de luce illa Mundi primæva loquens, ait eam *ſursùm ætherem ac cælum, in latitudine omnes Mundi partes, Aquilonem, Meridiem, Ortum, Occaſum* ἀχρόνως ſine tempore *& in inſtanti illuminaſſe.*

Secundò, addit Ficinus, *lumen ſine offenſione, corpus aëris & aquæ penetrat.* Si autem corpus eſſet, profectò offenderet, & impingeret in illud aliud corpus, & loco depelleret. Aliàs duo corpora in eodem ſpatio ſimul eſſent; quod tot naturæ repugnantis exemplis probatur eſſe impoſſibile. Radius ergo ſolis per aërem, & aquam, item vitrum, cryſtallum, & adamantem conſtipatiſſimum, ſe non aliter quàm ſpiritus, inoffenſus, & ſine reſiſtentiâ transfundit. Nec enim dici poteſt protrudere & expellere corpuſcula, quæ quiſpiam intra poros & meatus cryſtallorum, aut adamantum imaginari poſſet. Nam

ſet. Nam talia corpora ex uniformi liquidâ materiâ, cujus partes intra omnes corporis ſui poros collabuntur, plerumque concreſcunt; ut proinde nullis uſpiam, aut rariſſimis poris dehiſcant, nec continenti ordine ſic perforatis, ut radius corporeus ex uno in alterum deinceps illabi, & totum adamantis corpus pervadere poſſit. Nam ne quidem nivem, tam fungoſum corpus, pererrare & pertundere radius ſolis valet.

Deinde, ubi quippiam in fundo, aut fundum ipſum nudum aquæ pellucentis & quieſcentis videmus, aquam ſursùm ebullientem cerneremus, ſi ſpecies colorum ſint quædam corpuſculorum & ſpirituum effluvia: quemadmodum, ubi ignis, ſpiritus vaporum ex fundo ollæ reſolvit, eorum aſcenſu aquam intumeſcere & bullire videmus.

Tertiò, lumen per lutum & ſordes ſparſum contagione non inficitur, ut corpus mundum contactu corporis immundi ſolet, ait Ficinus. Quanquam huic argumento aliquid probabile reponi poſſit.

Sed non tam facilè duobus iſtis, quæ jam addam.

Sol, & corpora luminoſa, imò omnia colorata, jam dudum exhauſta forent, ſi lux & color perenni quodam ſpirituum corporeorum effluvio radiarent. Cùm enim perpetuus, & undique in orbem, ac per omnes corporis partes ſit iſte effluxus, quomodo ſolare corpus per tot jam millia annorum non totum effluxit? Quomodo adamantis corpus tam molli & facili effluvio ſe erogat, cui vix malleus, aut lima hilum deterit? Quomodo etiam expirari & decreſcere adamantem non videmus, aut ex imminuto pondere non intelligimus?

Si verum eſt, ſummas rerum ſuperficies, velut membranas quaſdam, corporibus perpetuò detrahi, ut per illas tanquam per ſimulacra & imagines in oculos influentes, corpora videri à nobis poſſint, ut ex Epicuri ſui diſciplina, cantillat Lucretius; quomodo tot ſuperficiebus quotidie diu noctuque effluentibus, corpora illa tot annos integra & illibata remanere apparent? Lucret. lib. 4.

—— *rerum ſimulacra vocamus,*

Quæ

Quæ quaſi membranæ, ſummo de corpore rerum
Direptæ, volitant ultrò citroque per auras.

Quomodo etiam vento reflante, ſimulacra iſta & ſpecies viſibiles ab oculis, ſicuti ſoni ab auribus, non repelluntur?

Hoc denique perpende: Quòd ſpiritus illi lucis & colorum (ſi qui ſint) ſurſum, deorſum, tranſverſim, & undique æquali facilitate, ex corporibus emicare & effluere dicantur. Quomodo autem hoc, ſi corpuſculorum tenuium rivi, aut flumina ſunt? Certè enim omnia tenuia, etiam levia ſunt, nec deorſum ſpontè moventur, ſed ſurſum perpetuo niſu reſurgunt. Luminis igitur, aut colorum radij, corpuſcula ſpirituum non ſunt, ſed ſola & liquida qualitas, quæ non motu locali, ſed illuminatione efficiente, per omnia diaphana ſpargitur.

Hæc eſt Platonis, Ariſtotelis, & nobiliorum Philoſophorum opinio; qui Empedoclis, Democriti, & vetuſtiorum pingues ac mechanicas cogitationes, elegantioris ingenij ſubtilitate elimaverunt. Quos tamen paulò pòſt deſeruit, & ad Democritum redivit Epicurus. Iſte enim omnes lucis & coloris radiationes, ac omnium cauſarum naturalium actiones, per atomorum & corporum quorundam ῥέυματα *fluxus*, ut ipſe vocat, fieri contendit. Homo enim craſſæ Minervæ, nil niſi corporeum & palpabile apprehendere poterat: & quaſi verò nullæ actiones (ſaltem cauſarum ſpiritualium, ut intellectûs & voluntatis) ſine tali corporum effluxu, elici & exerceri valerent.

Laërt. in Epicuro

Si autem intellectus & voluntas; quare non & ſenſus interni externique, & cauſæ aliæ naturales, effectus ſuos altiori modo, per eorum productiones, non per materiales effluxiones, edere in lucem poſſint? Vnde mirari ſoleo, quomodo quibuſdam hodie acumine ingenij præſtantibus Philoſophis tam pingues, Democriticæ, & rudis incipientiſque Philoſophiæ imaginationes, de effluxu omnium actionum à ſuis principijs per corporales atomorum & corpuſculorum rivos, placere valeant. Similes enim mihi eſſe videntur ijs, qui Linum Homero, Ennium Virgilio, Gracchos Ciceroni præferre velint. Niſi fortaſſe, ad ingenij exercitationem & acumen,

per

per ingeniosas, sed falsas hypotheses ad veritatem deducere Lectores volunt; quemadmodum per flexus errore≈sque viarum, ad urbem destinatam interdum perveniri potest.

ARTICVLVS XV.

Quid videatur in speculo.

De *speculis duæ opiniones sunt*, inquit Seneca: *alij enim in his simulacra cerni putant*, id est, *corporum nostrorum figuras, à nostris corporibus emissas ac separatas: alij imagines aiunt non esse in speculo, sed ipsa aspici corpora.* Tertia opinio S. Thomæ conjungit utramque, & ait, *in speculo inspici simul imaginem rei, & rem.* Quod quo modo fiat, explicat uno verbo Capreolus. *Idem*, inquit, *est motus in imaginem & in rem, quando motus est in imaginem, ut imago est, ut dicit Aristoteles Lib. de somno & vigil. Vbi ait, eundem motum potentiæ sensitivæ esse in imaginem, & in illud cujus est imago.* Senec. lib. 1. c. 5. Natur. S. Th. 1. p. q. 58. a. 3. ad 1. Capreol. 1. d. 35. q. 2.

Eòdem redibit quod alicubi bene docet Cajetanus: *Similitudo est duplex: quædam ut cognita tantùm; quædam ut cognita, & ratio cognoscendi.* Cajet. 1. p. q. 56. a. 3.

Opinio ergo S. Thomæ esse videtur, quòd nec sola imago, nec solum corpus quod est ante speculum, sed utrumque simul uno eodemque intuitu videatur in speculo. Hoc tamen discrimine, quòd corpus sit tantùm cognitum, imago verò sit cognita, & simul ratio cognoscendi aliud. Tendit enim visus in illam imaginem, ut imago est; unde visio non ibi terminatur, sed extenditur usque ad corpus, quod imaginem illam genuit, ut Artic. XII. dicebamus. Non quasi visus discurrat ab uno ad aliud; sed quia talem speciem à speculo redeuntem excipit, quæ duo objecta serie quadam & ordine; imaginem quidem proximè, corpus verò remotè repræsentat. Nam, ut verissimè S. Thomas, *sensus externus simpliciter cognoscit illud, cujus speciem recipit, & nihil aliud.* Non enim ex uno ad aliud discurrere potest. Simul tamen cum eo à quo speciem recepit, ipsam etiam speciem cognoscere valet: quomodo enim S. Th. q. 8. a. 5. de Verit.

aliàs, *in speculo*, ut antè dixit, *imago rei, & res simul inspici posset*, nisi in talia duo objecta subordinata se visus extenderet?

Tolet. lib. 2. q. 34. de anim. Nec solidè hîc S. Thomam refellit Toletus: *Si imago*, inquit, *videtur in speculo, non appareret res major speculo. Et tamen in speculo parvo corpora grandia videntur.*

Arist. c. 2. de memor. Sed S. Thomas cum Aristotele respondebit, res magnas parvâ imagine posse repræsentari. Sic enim minima imaguncula montem memoriæ ingentem repræsentat. *Quâ* enim aliàs *magnitudine, quæ nulla animæ est*, ait Augustinus, *imagines tam magnorum corporum & spatiorum atque regionum caperet?* (S. Aug. lib. 4. c. 17. de anim. orig.)

Ratio verò, cur tam parvâ imagine corpus tam magnum percipere valeamus; quia in imaginem μὴ ὡς καθ' αὐτὴν *non secundum ipsam*, ibi figendo & terminando aspectum, sed ὡς εἰκόνα *ut in imaginem*, καὶ ἢ ἄλλȣ *& in quantum alterius est*, ut loquitur Aristoteles, acies nostra tendit. (Arist. c. 1. de memor.)

1. Cor. 13. Aug. lib. 15. c. 8. Trin. Ex Apostolo quoque Paulo, imaginem tantùm proximè videri in speculo, colligere videtur Augustinus. *Videmus nunc per speculum in ænigmate. Quale sit, & quod sit hoc speculum*, ait Doctor ille Sanctus, *si quæramus, profectò illud occurrit, quod in speculo nisi imago, non cernitur*. Et ex eodem Apostolo aliâ Epistolâ: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes* &c. (2. Cor. 3.) *Speculantes dixit*, ait Augustinus, *per speculum videntes, non de speculâ prospicientes. Quod in Græca lingua non est ambiguum, unde in Latinum translatæ sunt Apostolicæ litteræ*. Græcum quippe κατοπτριζόμενοι *speculantes*, à κατρόπτρω *speculo*, non à speculâ, derivatur. Sicut ergo in speculis creaturarum, non Dei essentiam, sed imagines tantùm ejus imperfectas intuemur; ita (si similitudo perfectè constet) in speculo, non objectum quod ante speculum est, sed imaginem tantùm ejus proximè intuemur. Vnde satis apertè S. Thomas: *Cùm videtur aliquis homo per speculum, videtur per præsentiam similitudinis, non immediatè derivatæ ab ipsa re, sed derivatæ à similitudine rei in aliquid aliud. Non enim similitudo hominis immediatè est in oculo, sed similitudo hominis resultantis in speculo.* (S. Tho. 1. Cor. 13. Lect. 4.) Atque hanc opinionem recentissimè, & animosè P. Thomas Hurtadus defensat. (Tho. Hurtad. Contr. 1. memb. 3. Præcur. Phil.)

Sed

Sed profectò resistunt agminatim Optici, quibus cura fuit hoc demonstrasse. *Palam est*, inquit Vitello, *formas à speculo non procedere, ut in speculo existentes, & multiplicantes se ad visum; sed ut incidentes ipsis speculis à rebus formatis, & à speculis ad visum reflecti. Secundum ergo dispositionem linearum reflexionis, visus necessariò informatur; quandoquidem visus verè rem aliam non videt, nisi cujus formam comprehendit à speculo reflexam.* Vitel. lib. 5. theor. 24.

Et Alhazenus: *Aliqui affirmant*, inquit, *formam corporis speculo ei opposito imprimi, & proinde in eo videri, sicut in corporibus fit comprehensio formarum naturalium ejus. Verùm quòd aliter sit, palàm fit per hoc. Quoniam si quis se viderit in aliqua speculi parte, motus in partem aliam, non videbit se in parte prima, sed in secunda. Quod non accideret, si in parte primâ infixa esset ejus forma.* Alhaz. lib. 4. th. 20.

Quod autem hîc dicit Alzahenus, facili experientiâ intelligitur, si quis in ripa vivarij, aut laci quiescentis ambulet. Imaginem enim suam, quam in aqua videt, ambulando, secum quodammodo transfert; quia continuò in alia & alia parte speculi istius aquei, eam videt. Si autem in superficie aquæ, tanquam in tabula depictam videret, in eadem parte superficiei aquæ imago maneret, & progrediendo, non eam transferret, sed in priori situ eam aspiceret.

Non igitur imago ipsa est quæ videtur, sed homo ambulans seipsum videt, per species visibiles ab alia & alia perpetuò parte superficiei aquæ reflexas, & ad oculum redeuntes.

Vnde S. Iacobus rectè philosophatur, & meritò dixit: *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ &c.* Quod enim in speculo contemplamur, est ipsissimus naturalis vultus noster in quo nati, non tantùm imago aliqua, in qua veluti depicti sumus. Iac. 1.

Nec refert, quòd vultus iste extra locum suum, in speculo ipso appareat. Nam natura visionis talis est, ut objectum suum in basi, sive in fine pyramidis visualis conspiciat, cujus conus sive vertex profundum oculi intrat. Iam verò, præter pyramidem, quæ à toto vultu hominis tanquam basi exit, & conum suum versus speculum dirigit, nova & contraria pyramis à speculo resilit, cujus basis à superficie speculi incipit, &

conus versus oculos redit. Et ista posterior pyramis est, per quam vultum nativitatis nostræ alio loco, & quasi intra speculum esset conditus, conspicimus.

Quia enim oculi aspectus, ultra finem & basim pyramidis in oculos reflexæ, non se extendit, ideo vultum nostrum ad radicem ipsius basis videmus.

Hinc Græci speculum κάτοπτρον appellant, quia ex adverso nosipsos in ipso conspicimus. Euripides verò ἔνοπτρον, quia in ejus quasi fundo vultus noster apparet. S. Paulus & alij
1. Cor. 13. ἔσοπτρον, quia oculos in ipsum dirigimus, cùm nos in eo reflexè contemplari volumus.

Vt autem speculi superficies, Catulli verbo, imaginosa sit, debet esse æqualis & regularis. Ideo enim radij solis in superficiem terræ asperam cadentes, reflectuntur quidem, sed non imaginant; à superficie verò aquæ æquali replicati & in oculos redeuntes, imaginem solis figurant. Speculi enim inæqualitate ita hàc illàc dissipantur radij, ut compositâ & ordinatâ basi, ac figuratâ, ut oportet, pyramide visuali, ad oculos non valeant reflecti, & corporis à quo radiantur, formam in oculi fundo effigiare. Vnde Ovidianus ille Narcissus, cùm lacrymis turbasset aquam fontis, nec faciem suam ampliùs videre posset, credidit puerum, quem imaginabatur in fonte latentem, à se aufugere.

Et lacrymis turbavit aquas; obscuraq; moto
Ovid. 3. Met. *Reddita forma lacu est. Quam cùm vidisset abire;*
Quò refugis? Remane, nec me crudelis amantem
Desere, clamavit.

1. Cor. 13. Duo autem illa Apostoli loca: *Videmus nunc per speculum, in ænig-*
2. Cor. 3. *mate.* Item postea: *Nos omnes revelata facie gloriam Domini speculantes* (Græcè, κατοπτριζόμενοι, *in speculo repræsentantes*, ut vertit Erasmus) non significant solam imaginem nostram videri per speculum oculo corporeo; quemadmodum in speculo creaturarum, oculo spirituali videmus tantùm imaginem Dei, sive naturam aliquam creatam; ita ut spiritualis intuitus ibi hæreat, nec idem numero actus ad Deum usque pertingat. Imò verò contrarium potiùs colligi potest: nempe, & imagi-

nem, & ſimul prototypum, uno obtutu, in ſpeculo attingi.

Nam quando Deum in ſpeculo creaturarum videmus, licet non unico ſimplici intellectûs intuitu creaturam, & ſimul Deum conſpiciamus; diſcurrendo tamen, uſque ad Dei cognitionem pertingimus. Angeli verò, qui formali diſcurſu non indigent, unicum actum, quo imaginem Dei in creatura intuentur, uſque ad Dei conſpectum etiam extendunt.

Cajetanus autem, *Videmus nunc per ſpeculum*, ait exponi poſſe, *per vitrea ocularia*; ſive per obſcura quædam conſpicilla, qualia ſunt quæ virore aut alio colore tincta, non permittunt rem in naturali ſuo colore aſpici. Cajet. 1. Cor. 13.

Quod interpretamentum arripuerunt etiam quidam recentiores; conjectantes id quoque ex voce Græca S. Pauli, qui *ſpeculum* ibi, non κάτοπτρον, ſed ἔσοπτρον; quaſi dicas *inſpectorium*, appellavit.

Sed profectò Græci paſſim, & ipſe Ariſtoteles, ſpeculum ἔσοπτρον etiam nominat; non quia per ipſum, ut per oculare ſive conſpicillum, ſed quia in profundo ejus nos, & res à tergo noſtro poſitas inſpicimus: aut certè, quia, ut antè dixi, in ipſum oculos intendimus, cùm reflexè faciem noſtram in ipſo aſpicere volumus.

Nam aliàs conſpicilla, quibus nunc ad ſolatium ſenij & oculorum utimur, tempore S. Pauli, & diu pòſt Mundo incognita fuere, ut veterum memoriarum diligentiſſimus Lipſius noſter teſtatur. Igitur Interpres ſacer ἔσοπτρον *ſpeculum* rectè vertit, nec Cajetani *conſpicillum* vertere debuit. I. Lipſ. Epiſt. 36.

ARTICVLVS XVI.

An tamen defendi non poſſit quod S. Auguſtinus, & S. Thomas aſſerere videntur: Imaginem vultûs noſtri videri in ſpeculo.

NOn placet, quod in S. Thomæ excuſationem adfert Medina, quando in explicandâ ratione, quâ duplex objectum, ſerie & ordine quodam attingitur, exemplo ſpeculi tam ſæpe S. Doctor utitur. *D. Thomas, licet Perſpectivæ faculta-*

 tis non

Medin. 3. p. q. 10. a. 1. *tis non indoctus*, inquit Medina, *explicaturus, quemadmodum res divinæ humanis eluceant, exemplum ponit ſpeculi, in quo, ut ait, rei imago conſpicitur: quod licet re verâ ita non ſit, nobis tamen ita videtur.*

Itaque in ſpeculi iſto exemplo, apud ipſum tam vulgari & protrito, credit eum Medina, non ex ſuo ſenſu, ſed vulgi & falsâ imaginatione ſemper locutum fuiſſe; quemadmodum naturæ & veri conſultiſſimus Poëta, oculorum hallucinationem, non verum ſecutus, dixit,

Virgil. *Provehimur portu, terraq́; urbeſq́; recedunt.*

Ignoſce mihi, non credo tibi Medina. Veritas enim & ſimilitudo doctrinæ alterius, quam illo ſpeculi exemplo enarrare vult S. Thomas, planiſſimè flagitat, ut duplex unicâ viſione objectum in ſpeculo attingatur, non tantùm unum & ſingulare quod eſt ante ſpeculum. Ac apud omnes doctos & indoctos, nihil magis in ore & promiſcuo eſt, quàm rei imaginem in ſpeculo cerni. Vnde de Narciſſo ſuo, in fonte ſe ſpeculante, & amore ſui pereunte, Poëta ingenioſus.

Ovid. 3. Met.

Dumq́ue bibit, viſæ correptus imagine formæ,
Spem ſine corpore amat, corpus putat eſſe, quod umbra eſt. Ac deinde.
Credule quid fruſtrà ſimulacra fugacia captas?
Quod petis, eſt nuſquam, quod amas avertere, perdes.
Iſta repercuſſæ quam cernis, imaginis umbra eſt.
Nil habet iſta ſui, tecum venitq́ue manetq́ue:
Tecum diſcedet, ſi tu diſcedere poſſis.

Poſtquam tamen ſic more vulgi, de re conſpecta in ſpeculo, tanquam de umbrâ & ſimulacro locutus, puerum illum ad Philoſophiam Opticorum reducit:

Iſte ego ſum, ſenſi, nec me mea fallit imago.
Vror amore mei, flammas moveoq́; feroq́ue.
O utinam à noſtro ſecedere corpore poſſem!

Dicit ergo ſe eſſe, quem in fonte videt & amat.

An ergo fortè cum S. Auguſtino & S. Thoma, & ſimulacrũ vultûs, & unà vultum uno eodemq́ue obtutu videri exiſtimat? Si enim Ariſtoteles in Iride radium ſolis triplici colore, puniceo, viridi, & purpureo infectum videri, & unà ſolem ipſum conſpici credit; cur non etiam in fonte, tanquam in ſpe-

culo

culo alio nitidiori, quàm ſit vapor in quo apparet Iris, imaginem puram nulliſque umbris infuſcatam, & unà vultum qui ante ſpeculum eſt, cernere poſſumus?

Deinde quando per directum radium, ſolem aut lucernam aſpicimus, profectò fortaſſe, per totam radij longitudinem ab oculo uſque ad ſolem, viſus ſe extendit; id eſt, non tantùm ſolem videt, ſed etiam univerſam longitudinem radiorum pyramidis viſualis; licet ſplendorem eorum à luce ſoli inhærente non diſtinguat: quia ſplendor ille radiorum viſum non terminat, ſed uſque ad ſolem tranſmittit. Cur ergo ſimiliter baſis pyramidis reflexæ, quæ ſuperficiei ſpeculi incumbit, eſtque ſpeculi imago; & ſimul vultus aſpicientis, unâ eâdemq; viſione cerni dici non debet? Nam imaguncula, quæ in organo oculi radijs à ſpeculo reflexis pingitur, non tantùm à vultu aſpicientis, ſed ſimul etiam à baſi pyramidis, & radijs ſpecierum viſibilium intermedijs, qui à ſpeculo ad oculos revertuntur, efficienter producitur. Imaguncula autem illa, ſive ſpecies viſibilis quæ in oculo eſt, repræſentat omne objectum, à quo tanquam cauſa efficiente funditur.

Viſus tamen non advertit ſe aliquid diſtinctum ab objecto principali & terminante, videre; ſicuti, juxta S. Auguſtini quam Artic. XI. tradidimus philoſophiam, oculus non experitur ſe videre ſpeciem in retina tunica depictam; etiamſi reverâ eam ſentiſcat, & per eam principale objectum, quod viſionem ultimò terminat.

Imago ergo vultûs in ſpeculo videri dici poteſt, etſi viſio non in ipſâ, ſed in vultu extra ſpeculum terminetur. Vultus autem ad locum imaginis, ſeu intra ſpeculum, à viſione ipſa quaſi attrahitur, apparetque ubi reverâ non eſt; quia natura viſionis talis eſt, ut ſit eſſentialiter repræſentatio rei quaſi ex adverſo oppoſitæ & objectæ. Quem morem quoque imaginatio imitata, & à viſu ſenſuum externorum præſtantiſſimo, quaſi mutuata, quoties aliquid imaginatur, ex adverſo illud ſibi opponit. Intellectus deinde & voluntas in hoc quoque more, imaginationem ſequuntur: ut proinde ea in quæ tendunt & quaſi collineant, *objecta* meritò appellentur. Et hinc

denique

denique nomen *objecti*, ad omne id significandum, circa quod quævis potentia versatur, translatum fuit.

Si autem minimam illam imagunculam, quæ ab objecto externo in oculum radiatur, & in tunica retina depingitur, ex adverso cernere possemus, visus in ea tanquam in objecto visionem terminante, nec ulteriùs transmittente, hæreret; quomodo in imagine, per foramen conclavis obscurati intromissâ, & in papyrum impressâ, hæret. Ex quibus patet, S. Thomam, quando vult ostendere phantasiam, aut intellectum, in duo objecta subordinata unico actu posse ferri, non tam ineptè quàm quidam carpunt, uti solere exemplo visûs, quem credit unâ simplici visione & imaginem in speculo, & prototypum, quod extra speculum est, attingere.

PROBLEMATA

De Visu.

I.

Mirum est, sed tamen verum: Radium qui per aërem obscurum transit, non videri, nisi in corpus opacum offendat, à quo reflectatur.

Bodin. lib. 4. Theat. *Si enim radius solis*, inquit Bodinus, *per obscurissimæ domûs foramina duo penetraret, sine reflexione solidioris corporis, nulla illustratio domûs fieri posset, nec quidquam aspici.*

Idem accidere videmus, si nocturno tempore, candela foris posita, per unum foramen in cubiculum radiet, & per alterum foramen directè ei oppositum, radius effluat.

Cur tamen radius iste non undique in orbem lumen secundarium spargit, & omnes cubiculi parietes illustrat?

An quia radius luminis, ad similitudinem motûs localis, se propagat, nec in latera resilit, nisi in aliquod corpus impingat, quod rectitudinem progressûs interpellet? An potiùs, quia lumen laterale, quo parietes cubiculi aspergi deberent, non à solo radio per aërem cubiculi transeunte, sed à sole, aut candelâ

delâ radium illum jaculante, effici debet, ut Scotus in 4.d.10. q.9. ſcitè docet? Sol autem & candela in directum & lineâ breviſſimâ tantùm radiant, niſi corpus aliquod occurrat, quod rectitudinem radiationis in latus declinet, aut reflectat.

II.

In quo ſubjecto ſit cæruleus, aut viridis ille cæli color, quem ſerenis diebus aſpicimus?

An ſphærarum cæleſtium tinctura eſt, ut Molina credit? An verò potiùs lumen ſolis ab aëre ſuperiori reflexum, quod modica aëris opacitas in cæruleum colorem aſtringit? Ita enim ſentit Io. Bapt. Benedictus. Ac poſt eum Keplerus: *Color ille*, inquit, *qui ſudo cælo matutinis horis oculos noſtros incurrit, non eſt color ætheris, ſed aëris, à ſolis radijs tranſverſim illuminati.*

Lud. Molin. diſp. 15. de oper. ſex dier.

Io. Kepler. lib. 1. Epit.

Imò, ſicut auroræ purpureus color, & illa *plena roſarum atria*, plerumque infra nubium ſtationem expanduntur; ita ſereni cæli ſmaragdinus viror ſæpiſſimè in aëre inferiori hæret, cui nubes innatant. Ovid.

III.

Verúmne illud, quod eruditi quidam pro comperto habent: Si lunæ ſuperficies inſtar ſpeculi terſa eſſet, *in cælo lucida non appareret, ſed colore cæruleo obtutum noſtrum evitaret?*

Quidni autem verum hoc ſit? Cùm enim lumen à ſpeculo in partem oppoſitam tantùm reflectatur, radius ſolis in ſuperficiem lunæ cadens, non redibit in terram, aut non in omnium oculos, qui faciem lunæ illuſtrem, ex diverſis terræ regionibus ſimul aſpiciunt. *Vnde*, ait Io. Tarde, *univerſitatis conditor lunam voluit eſſe ſuperficie irregulari, montibus altiſſimis, cavis vallibus, & præcipitijs aſpera: ut lux à diverſis ſuperficiebus repercuſſa, in partes diverſas protraheretur, modò in longum, modò in latum, modò in tranſverſum, & ex inordinato repercuſſu lux uniretur, & ex deformitate educeretur uniformitas, ut demonſtrat Vitello lib. 6. prop. 63. ſpeculis ex varijs & diverſis ſuperficiebus ſphærarum compoſitis.*

Io. Tarde lib. de Borbon. ſiderib. c. 6.

Et hinc etiam demonſtrat, falli eos, *qui partes lunæ lucidiores maria, aut ſtagna aquarum; maculas verò montes, agros, & loca ſilvis oppleta eſſe exiſtimant.*

Aqua enim instar speculi, radium solis repercuteret, & à nobis averteret. Deinde quando luna accrescit aut decrescit, in ipsâ partium luminosarum casurâ, quasi culmina quædam montium illustria, non aquam uniformis & detersæ superficiei, per arundinem Batavicam conspicere videmur.

IV.

Paul. Iovius lib. 2. Histor.

An confictum sit à Iovio, quod ipse de exercitu Caroli VIII. Francorum Regis narrat, cùm Neapolim tenderet, & noctu per Vrbem Romanam, sub Pontificatu Alexandri VI. transiret: *Id metum stupentibus Romanis addidisse, quòd viri, equi, vexilla, arma tot passim funalibus inæquali splendore, incertam præbentibus lucem, ampliora ac majora vero viderentur?*

Falsum enim id fuisse apparet, quia facium & funalium flamma, fumi ac fuligines non ampliant rerum formas, quæ per ipsas videntur. Sicut nec siccæ aëris exhalationes faciem solis dilatant, sed humidi rores vaporesque; propter quorum interpositionem sol exoriens amplioris disci apparet, quàm meridianus. Vnde quia totâ fermè æstate Anni illius 1635. quâ Lovanium nostrum à gemino Francorum & Batavorum exercitu obsessum fuit, sol matutinus in nebulâ siccâ perpetuò surgebat; non facie solenti, amplâ & rubicundâ, sed exiguâ & pallidâ nobis apparebat.

Sed tamen, quare in exemplo Iovij, vapor ceræ in flammas facium & funalium liquescentis, militum transeuntium species, versus perpendicularem refringere, & militares formas ampliare non potuit?

Deinde fumus, flammæ mixtus & convolutus, coruscationem tremoremque militum & armorum, sine dubio, faciebat. Vnde flammâ fumoque perpetuò saltitante, militum quoque formæ unà subsilire, omnique tripudio vibrari videbantur. Vnde horrori noctis, civibus talium spectaculorum insolentibus terrorem addebant.

V.

An non falluntur, qui in sacrorum Bibliorum textu, *perspicillorum* mentionem se invenisse putant? Vbi enim Deuteron. 6.

teron. 6. legimus, *Et movebuntur intèr oculos tuos*, Pagninus, & Oleaster vertunt, inquit Balthasar Paes Iac. 4. v. 11. *Erunt specilla, seu ocularia inter oculos tuos.* Deuteron. 6. v. 8.

Quæ verba, addit Balthasar, *ponderans Oleaster, ait: Vide quàm pulchrè & rationabiliter voluerit te habere præcepta, velut specilla super oculos?*

Sed profectò Hebraicum *Totaphot*, non *specilla*, aut *ocularia*, sed *frontalia* potiùs, ut Arias, Buxtorfius, & ipsemet Pagninus in suo Thesauro, vertendum fuit. Longè enim abest, ut vetustissimo illo Moysis ævo, ullus perspicillorum fuerit usus.

Imò quidam, quia tam nuperam perspicillorum inventionem esse ex historijs intelligunt, nimis audaci & temerariâ conjecturâ suspicati sunt, senes olim non perinde ac hodie oculis caligasse; adeoque caligines senum, cùm variolis puerorum, & lue Veneria, inter morbos antiquis seculis inusitatos connumerare non dubitant. Quomodo enim illorum seculorum senes, inquiunt, legere & scribere libros, sine perspicillis potuissent, si oculos caliginibus infestos, ut nunc, habuissent? Quidam apud Alcas. Prolog. in vet. testam. Partes &c.

Sed caligasse olim senectutem, ex litteris sacris certum est. *Senuit Isaac, & caligaverunt oculi ejus.* Gen. 27. *Heli iacebat in loco suo, & oculi ejus caligaverant.* 1. Reg. 3. Ac ut mira & inusitata, de Moyse 120. annorum sene: *Non caligavit oculus eius, nec dentes illius moti sunt.* Deuteron. 34. Fuit igitur tunc morbus, sed nondum vitreum istud inventum remedium.

VI.

Quoto autem seculo, hujus tam bellæ & utilissimæ inventionis gloriam debemus? Nemo, credo, facilè dicet.

I. Lipsius noster, vir tam memoriosus, & veterum pænè omnium ejusmodi memoriarum sciens & callens, ad Carol. Clusium: *Illud in clausula Epistolæ tuæ,* inquit, *jucundum, de vigore oculorum tuorum in hac ætate, mirando mihi & invidendo. Heu, ubi ego sum? Quattuor lustris minor cæcutio; & nisi vitrea auxilia sublevent, vix legam aut scribam. Pænè indignor: & magis, quia veteres hac allevatione usos non lego. Atquin & illi nonne assidui in studijs? Quid dicam nescio, nisi sortem sic nostram esse: ferendam igitur.* Cent. 3. Miscell. Epist. 36. Ætat. Lipsij tunc 54.

Ecce vir totiugi ſcientiâ plenus, hoc tantùm promere poteſt: De perſpicillis apud veteres nil legiſſe; & quomodo ſenes ſine eorum auxilio, libris & ſtudijs vacaverint, animi ſe pendêre.

Hoc interim minimè dubium, veteri Romanorum, aut Græcorum temporum flore, nullum eorum uſum, aut memoriam fuiſſe. Hinc apud Plinium & alios infinita illa ad diſcutiendas caligines, ex plantis, aut aliunde collyria, & medicamenta; de perſpicillis verò, univerſali ferè omnium caliginum ſublevamine, ne gry quidem. Plutarchus quoq; quæſtionem ſat prolixam excitat, *Quare ſenes faciliùs ex longinquo, quàm ex propinquo litteras legant?* Et ubi bellior meminendi perſpicillorum occaſio, ſi in orbe Romano, aut Græco ulla eorum notitia? Sed nec inferiori SS. Patrum ævo uſpiam, quod legerim, memoria. Imò in S. Fulgentij Vita, à familiari ejus conſcripta video. Sanctum iſtum *olera, quamdiu fuit juvenis, ſine oleo, poſtquam verò ſenuit, ſuperfuſo oleo manducaſſe. Ideo oleum,* ait Auctor, *perſuaſus accipere, ne caligo prævalens oculorum, lectionis impediret officium.* Similibus igitur tunc remedijs ſolatiolum aliquod, ne ſaltem copiâ, aut craſſamento in nubem coirent, adverſus caligines quærebant: ſed ne ſenili ſiccitate, tunicæ & humores oculorum corrugati, umbras illas, & radiorum divaricationem crearent, quas ſenes experimur, quid remedij habebant? Nullum enim, niſi in perſpicillis noſtris invenire poſſumus.

Plut. lib. 1. q. 8. Symp.

Itaque ſenes litterati Anagnoſtis, ſeu Lectoribus, quod de ſene Carneade narrat Laërtius, tunc utebantur. Aut etiam litteris majoribus & decumanis Libri quidam, pro ſenilibus oculis in papyro ſcribi, vel in cera exarari ſolebant. Tales fortaſſe, qui calamis majoribus & arundineis ſcribebantur:

Martial.

Dat calamos chartis habiles Memphitica tellus.

Sed quo igitur tandem ſeculo perſpicilla noſtra inventa?

Exiſtimo, circiter Annum Chriſti 1300. quando ſcientia Optices, ex cujus præceptis perſpicilla formanda & limanda ſunt, per Vitellonem, Rogerium Baconem, & Ioannem Archiepiſcopum Cantuarienſem è tenebris emerſit.

Vnde ſtatim poſt iſta tempora, mentio perſpicillorum apud Medicos

Medicos quosdam fieri cœpit. *Nam Gordonius Medicus, qui amplius abhinc trecentis annis claruit*, ait Clar.mus noster Flempius, *Cap. de Visu debili, nec non Guido Cauliacus, ipso solùm quinquaginta annis iunior, perspicillorum, quæ senes ad conspiciendas minutiores litteras adhibent, meminerunt.* Apud Arabes tamen potuit perspicillorum notitia & usus paulò fuisse vetustior; quia Alhazeni Arabis Perspectiva uno circiter seculo, ut quidam conjectant, videtur Vitellone esse antiquior. Quanquam scientiæ tales non illicò eant, aut deducantur in praxim & promiscuum usum; quia nemini fortè artifici ejus rei venit in mentem. Nam ecce à tot jam seculis Rogerius Bacon scientiam & modum vitra duo, cavum & convexum, tubo uno condendi, ad longinquè videndum, tradiderat; quæ res tamen nostro demum tempore à Batavis nostris credita fuit inventa, quia praxi & usu eam vulgaverunt. Quanquam certè etiam Batavus aliquis, Baconis incogitans, alterâ jam vice invenisse potuerit.

Vop. Fortg Plemplius lib. 4 c. ult. Ophthal.

Vixit An. 1270.

VIII.

An non fallitur Io. Keplerus, cùm ait non solam superficiem solis, sed etiam centrum ipsum à nobis videri?

Kepler. Paralip. in Vitel. c. 6.

Solis corpus aspiciens, inquit, *nolito credere, te solam cernere superficiem. Non tanta vis hæret in superficiebus corporum, sed intus in profundo latet, ut in magnete, ideoq́ supra, ne colores quidem ex nudis superficiebus derivabamus. Sed tu corpus solis aspiciens, scito te undique in tota superficie aspectabili, centrum solis per refractionem intueri: ut cuius fortissima est illustratio.*

Sed nonne solare corpus solidum & densissimum est? Negant hoc tamen aliqui. Imò rarissimum esse credunt; quia aliàs, ut putant, in liquido æthere non posset suspendi. Vel certè, sit densissimum, modò instar adamantis, pellucidum sit. Sic enim radij à centro, per totam mediæ sphæræ densitatem, in superficiem ebullire & emicare possunt. Et sanè superficialis lux solis tenuior & invalidior esse videtur, quàm ut tam largum luminis flumen effundere valeat, quo totum Mundum videmus inundari. Sic alicubi antè negavimus radios coloris à sola superficie mathematicâ corporis colorati,

sed ex aliqua saltem tenuissimâ profunditate emicare.

Si autem radij solis ex fundo etiam, & centro ipso corporis solaris effunduntur; igitur non tantùm superficiem, sed interanea etiam ipsa solis videmus, à quibus radij centrales in oculos nostros effluunt.

VIII.

Aliac. in 4. q. 5.

Vtrum oculus Christi in Eucharistia circumstantes videre valeat? Dominus Cameracensis affirmat. Cur Beatus enim ille Christi oculus species visibiles vultûs & digitorum sacerdotis Eucharistiam tractantis excipere, ac per eas videre non possit?

Attamen ad naturalem visionem, aliqua tunicarum, & humorum oculi expansio necessaria est, ut species visibiles in ijs versus perpendicularem refringi, & in tunicæ retinæ pariete ordinatè depingi valeant. Christi verò oculus, & totum corpus sine extensione partis extra partem, sub accidentibus Eucharistici panis delitescit.

IX.

Sennert. lib. 1. c. 12. Instit.

An verum quod Io. Bapt. Porta dicit, & Sennertus non abnuit: Nos unico tantùm oculo semper videre, etiamsi duos apertos habeamus?

Nam unica vis videndi est, inquit, quæ ab uno oculo in alterum momento quasi temporis transcurrit. Aut certè, si unusquisque oculus suam virtutem visivam habeat, per spiritus tamen visorios, qui in hunc, aut in illum oculum, non in duos simul, ad imperium voluntatis, universim confluunt, visionem exercet.

Rem autem se sic habere patebit, inquit Sennertus, *si inter utrumque oculum tabula aliqua, vel paries intercedat. Si enim liber obijciatur dextro oculo, rectè videbitur, sin autem & sinistro oculo alterum librum quis obijciat, non solùm non legere illum poterit, dum in sinistro legit, sed neque paginas videre; nisi sinistro oculo videat solùm & videndi virtutem, seu potiùs spiritum visorium à dextro oculo subtrahat, mutueturq; sinistro.*

Sed utroque simul oculo, in illo etiam tabulæ interpositæ exemplo, utriusque libri simul characteres videmus (quod experientia mea mihi sanè dicit; quidquid experti sint Io. à Porta & Sennertus) magis tamen confusè, & distractè, quàm ut

uterque

uterque liber ſimul legi poſſit. Imò, niſi duobus oculis ſimul rem aliquam videremus, diſtantiam ejus à nobis dimetiri & cognoſcere haud poſſemus. Vnde ſi quis rem aliquam aliquot pedibus remotam, digito ſuperpoſito præcisè contingere velit, certò facere non poteſt, ſi uno tantùm oculo eam aſpiciat; quod tamen facillimè poterit, ſi oculo utroque ſimul eam conſpiciat. Igitur, licet ad colorem & lumen, quæ ſunt ſenſibilia propria, cognoſcendum, unius oculi intuitus ſufficiat; ad ſenſibilia tamen communia diſtinctè percipienda, utriuſque oculi intuitus ſimul ſæpenumerò eſt neceſſarius.

Itaque ſpiritus animales viſorij, & virtus cerebri irradiativa utrique oculo ſimul illabitur; ſed in duos rivos jam diſperſa, ideoque tenuior utrobique & infirmior. Sed maximè idcirco (in exemplo Sennerti) ad utriuſque libri ſimul lectionem vis illa ſic diſperſa non ſufficit; quia animi attentio viſuales utriuſque oculi pyramides diſtrahit, nec in eandem baſim eademque objecti puncta dirigit, neque proinde totâ animi attentione eidem objecto incumbit.

X.

An verum quod Theologi quidam affirmant, *Beatorum corporeos oculos non indigere lumine, ut videant?* Ægid. Coninck Diſp. 4. d. 2. de Actib. ſupernat.

Hoc enim perfectioni illius ſtatûs debitum eſſe videtur.

Sed tamen quandonam oculi Beatorum tenebris obſcurantur, quorum totum corpus dote claritatis perfuſum, & radios luminis longiſſimè ejaculatur?

Deinde, nonne naturalis modus videndi exigit ſpeciem viſibilem, figurâ pyramidis in oculos radiatam? Iſta verò ſpecies, vel eſt lumen ipſum, quando lux eſt quæ videtur; vel certè per medium lumine illuſtratum neceſſariò traijci debet, ſi coloris ſpecies eſt. Imò antea Artic. VII. docuimus, ſpeciem viſibilem coloris nil eſſe aliud, quàm tenuis cujuſdam luculæ radium, umbris mixtum ac involutum. Sicut igitur oculi Beatorum ſpecie, ita lumine indigere videntur.

XI.

Mirum ſanè, & tamen quotidianum, quod ait S. Iacobus: Iac. 1. *Virum qui conſiderat vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo, ſtatim oblivisci, qualis fuerit.*

An

An oblivio iſta proprij vultûs inde accidit, quod ſpecies vultûs à ſpeculo reflexa ſit debilior, quàm directa, & ideo minùs impreſsè memoriæ infigatur? Sic enim multi philoſophantur.

Verùm reflexio à ſuperficie ſpeculi adeò vicini, tam ſenſibiliter & inſigniter ſpeciem debilitare nequit. Deinde quid de ſpeculo concavo facimus, à quo ſpecies reflexa, fortior & confertior eſt quàm directa?

An ergo non de nihilo S. Iacobus, de *viro* conſiderante vultum ſuum in ſpeculo, non de femina dixit? Viri enim rarò, leviter, & obiter in ſpeculo faciem inſpiciunt, ac mox ad alias cogitationes converſi, imaginem vultûs ſui non firmiter imprimunt. Feminæ autem, quæ ad ſpeculum ſe comere, aut fucare ſolent, formam ſuam memoriæ magis inculcant, & impreſſiùs retinent.

Denique, hoc tam in feminis quàm viris, imaginem & recordationem proprij vultûs confundit; quòd in recordando, mentem noſtram ad vultum nativitatis noſtræ reflectamus, prout eum apud nos gerimus, non prout extra nos in ſpeculo, & ex adverſo ipſum vidimus. Vnde quiſque experitur ſe expreſſiorem vultûs ſui figuram imaginari poſſe, ſi ſpeculi quoque recordetur, & imaginem ſuam quaſi in eo impreſſam, & ex adverſo poſitam cogitet.

XII.

Mirum eſt, quare lac, tam candidus, & politi lævoris liquor, ut videtur, non imaginet, nec ſpeculi officio fungi poſſit. Nam vinum, aqua, & ejuſmodi liquores, imagines noſtras reddunt, ut in ijs tanquam ſpeculis, nos aſpicere valeamus.

An quia candor lactis ſpeciem vultûs noſtri, candore ſuo diluit, & umbras quæ ſpecies viſibiles coloris aſtringunt, diſſipat? Aut quia fungoſitate ſuâ ſpecies illas quodammodò abſorbet?

S. Baſil. in Viſ. 1, Iſai. An denique (quod S. Baſilio placet) quia πομφόλυγες *bullulæ* quædam minutulæ & inviſibiles ſummam lactis ſuperficiem aſperant, ne ſpecies unitè, & eo ordine reflecti poſſint, quo debent, ad imaginandum, & exprimendam vultûs noſtri ſimilitu-

similitudinem? Vnde animas justitiâ quidem candidas, sed morum tamen aliquâ adhuc asperitate inæquales, S. Basilius lacti elegantissimè comparat. Sicuti enim lac, inquit, etsi candidum, non tamen imaginem solis attrahit, propter bullularum quarundam in superficiem excrescentium inæqualitatem; ita quædam animæ, candore justitiæ satis quidem lucent, sed morum tamen quadam adhuc inæqualitate, Dei imaginem non rapiunt, nec memoriæ suæ perpetuò impressam gestant.

CAPUT IV.

De Auditu.

VIsum nobilitate sequitur auditus. Post visum enim, qui usque ad cælum & sidera extenditur, auditus longissimè foràs procurrit; si verum est, quòd usque ad locum primi soni se porrigat. Tonitrua enim fulminum, aut Tormentorum, ex multorum sæpe milliarium intervallo exaudiuntur, præsertim secundo flatu. Reliqui verò tres sensus, odoratus, gustus, tactus propinqua tantùm percipiunt, *& corpulentiores ac quodammodò crassiores sunt*, inquit S. Augustinus, *nec se foras projiciunt, sed interiùs, quod ad eos pertinet, agunt.* Quanquam odoratus aliquantulùm fortassis etiam se projiciat, & foràs excurrat. S. August. lib. 4. c. 14. contra Iul.

ARTICVLVS I.

Quid sonus.

OBjectum auditûs est sonus. Sonum primus Archelaus Socratis præceptor, ἀέρος πλῆξιν *aëris ictum* definivit, & ab eo definitionem Aristoteles accepit.

Definitio tamen est causalis. Non enim sonus est formaliter ictus, aut motus aëris, sed qualitas tertiæ speciei, ex ictu & motu confligentium corporum resultans. Vnde à Ptolemæo, rem istam propiùs inspiciente, non vocatur πλῆξις *ictus*, sed πάθος ἀέρος πλησσομένου *passio aëris icti.* Malleus enim icit campanam, ictu rumpitur medius aër, rupturâ exilit sonus. Vnde tria corpora ad soni generationem requirit Aristoteles, duo inter se confligentia, & tertium, quod eorum complosione, in

medio frangitur. Quanquam unicum corpus, si liquidum & flexile sit, trium vicem subire possit; ut cum aër ad aërem, ventus ad ventum magno impetu alliditur. Vnde non universim verum est quod ait Aristoteles, corpora sonantia oportere esse στερεὰ *solida*. Nihil enim profectò solidum est in nubibus, quæ tamen fulmine ruptæ, tanto sonitu crepant. Celeritas autem ictûs intendit sonum, quia plus aëris simul frangitur; ut in tonitru patet, ubi exhalatio momento ferè universim accensa, uno & celerrimo ictu displodit nubem. Simile experimentum in bombardis nostris, præsertim si meliori pulvere, & qui totus simul concipiat ignem, onerentur. Nec longè dissimile, quando pannus novus celeri impetu manibus discerpitur.

Experimento etiam notum est, quo corpora solida magis porosa & foraminosa sunt, ut æs Campanũ, & omnia ferè æris genera, eo magis tinnula esse. Aër enim qui intra poros intercipitur, sonos etiam excipit, & per infinitos propemodum cæcos meatus, foràs seminat & exspergit. Nec enim video cur fallatur Seneca, dum ait, *vocem per parietum munimenta transmitti, quia solido quoque aër inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit. Scilicet spiritu non aperta tantùm intendens, sed etiam abdita & clausa.*

Seneca lib. 2. c. 9. Nat.

Quia verò omnis Musicus sonus triformis est, & aut voce, aut flatu, aut pulsu editur, ideo tres tantùm Musas initiò finxit fabulosa antiquitas; ut prima vocali faucium cantui, secunda tibiarum & tubarum inspirationi, tertia citharарum & tympanorum pulsui præesset. Sed miro & ridiculo casu novem factæ sunt, quem ex doctissimo Romanorum M. Varrone S. Augustinus narrat.

S. Aug. lib. 2. c. 17. Doctri. Christ.

Cùm enim civitas quæpiam tribus artificibus terna Musarum simulacra conficienda tradidisset, ut tria è novem illis formosissima seligeret, ac in templo Apollinis dedicaret; omnia verò speciosissima apparuissent, nullo, aut difficili pulchritudinis discerniculo, placuit omnia novem dedicari: quibus postea vocabula Hesiodus fabricavit. Tam ridiculos natales habuerunt Musæ illæ filiæ Iovis, Poëtarum numina,

sine

ſine quibus nullum elegans carmen pangi, nullum Pegaſeum melos cantari poteſt, ſi Poëtarum vanitati credere quis volet.

ARTICVLVS II.

Quænam ſit cauſa phyſica ſoni efficiens.

OMnes corporum alliſionem, cauſam ſoni efficientem dicunt; nec aliam quæreremus, ſi ſonus aliud non eſſet, quàm motus localis aëris confracti & diſſilientis, inter corpora quæ colliduntur. Sed profectò motus aëris, ſonus non eſt. Plurima enim moventur, quæ non ſonant. Deinde motus inter ſenſibilia communia numeratur, ſonus ſenſibile proprium auditûs eſt.

Sed nec ipſe corporum motus poteſt dici cauſa phyſica ſoni efficiens. Motus enim eſt tendentia ad Vbi. Tales autem tendentiæ, modi quidam tenuiſſimi ſunt, imbecilles, & ad quidquam producendum (præſertim ſi effectus tam perfectus eſt, quàm ſonus) invalidi.

Itaque præter corporum motum & colliſionem, oportet qualitatem aliquam ſonabilem, ſive ſonoram, tanquam potentiam quandam ſoni effectricem corporibus tam mixtis, quàm ſimplicibus inſerere. Hæc verò non eſt unius ſpeciei, ſed pro diverſitate temperiei, varia. Aliâ enim ſpecie ſoni campana, aliâ cymbalum, aut *ſonabile ſiſtrum*, ut Naſo loquitur, ſonant; Ovid. quia metallis diverſæ ſpeciei conſtant. Nec eſt quod quiſquam totam ſonorum diſcrepantiam, in varias aëris inter corpora colliſa, fractiones referre conetur. Nam ſoni metallorum, lapidum, lignorum longè invicem diſſonant, licet ſuperficies eorum ſimillimâ figurâ & pari impulſu complodantur. Quædam etiam lignorum genera ſurda appellantur, quia percuſſa nullum, aut obſcuriſſimum ſonitum reddunt.

Veriſſimum ergo quod ait eruditus Maurolycus: *Qualitatem ſoni diverſificari ex qualitate materiæ, magnitudine corporis, & forma inſtrumenti.* Maurolyc. in Muſic. tradit.

Et hæc fortaſſe cauſa eſt; cur ſiderum globi per ætherem concita-

concitatiſſimo motu rapti, nullum ſonitum edant; quia, inquam, nulla fortè in ipſis, aut ætherea illâ aurâ qualitas ſonabilis ineſt. Ideo enim Tycho aërem elementarem inter planetas ſonabilem eſſe negat; quia *conſentaneum*, inquit, *foret concitatiſſimo ſiderum motu ſonum ingentem cieri, qui procul dubio auditum etiam noſtrum percelleret*. Quanquam tamen res iſta non tam ſit indubitata, quin reſponderi poſſit: ſidera cum æthere ſuo in orbem currente, non ſonare; quemadmodũ navis, aut ligneus in flumine globus defluit cum undâ, inſono lapſu. Simili enim exemplo Ariſtoteles Pythagoricos, qui ſiderum motu Muſicos ſonos edi cenſebant, refellit: *Quia in eo continuè quod fertur & non facit plagam, impoſſibile eſt ſonare*.

Epiſt. ad Rothm.

Ariſt. lib. 2. c. 9. de cælo.

Imo aves aërem immotum, aut piſces aquam ſtagnantem, nullo qui exaudiri poſſit ſonitu ocyſſimè terebrant. Imò nec ſi aves aërem reflantem, aut piſces fluvium adverſum celeri & lubrico lapſu trajiciant, ullus plerumque ſonitus ad aures noſtras ſatis propinquas pervenit. Quia licet celerrimo motu dividatur aër, aut aqua, non tamen corporum illorum alliſione ſic frangitur, ut inde reſultet ſonus inſigniter ſenſibilis. Vnde fallitur, opinor, Macrobius, dum motu planetarum, qui *in contrarium cælo feruntur*, *ſonum naſci neceſſe* dicit; *quia percuſſus aër ipſo interventu ictus, vim de ſe fragoris emittit, ipſa cogente natura, ut in ſonum deſinat duorum corporum violenta colliſio*. Fallitur, inquam, quia glans bombardaria, ſive ſecundo, ſive adverſo vento aërem & ventum perforet, non ſonat quod audiatur, niſi lacuna, aut aſperitas aliqua ſuperficiei glandis, aëri duriuſculè ſe affricans, ſibilum edat. Igitur nec ſphærica planetarum corpora, in liquido æthere longè tenuiore, quàm aër terræ vicinus, ſonitum inſignem edent, licet ab Occaſu verſus Ortum contra ætheris raptum moveantur.

Macrob. lib. 2. c. 1. Som. Scip.

Adde jam, verius eſſe, planetas non luctari contra ætheris vertiginem ab Ortu verſus Occaſum ipſis occurrentem; ſed apparere eos ab Occaſu in Ortum regredi, quia ſegniùs quàm ſtellæ fixæ, verſus Occaſum feruntur; ideoque relicti retrò, verſus Ortum ſe promoviſſe videntur.

Hinc jam non difficilis quoque redditur ratio: cur etiamſi

luna

luna montibus fortaſſe ſit aſpera (quod quidam per tubum Batavicum ſe certò deprehendiſſe putant;) ſine ſonitu tamen, & inſigni ad ætherem plagâ, vel aſperâ aliquâ confricatione moveatur. Vel certè ſi ſibilus aliquis inde abſiliat, non tam vocalis eſt, ut huc uſque exaudiri poſſit. Ad hoc enim neceſſe foret, ætherem & aërem à luna uſque ad terram vibrari & contremiſcere, ut poſtea explicabitur.

Si verò in cælis ſolidæ ſint ſphæræ, quarum concava ſuperioris ſuperficies convexam inferioris affricet, nullum tamen ſtridorem aut ſonitum edent; veluti terſiſſimæ duorum ſpeculorum ſuperficies confrictæ non ſonant. Id enim fit ſine ictu, quo corpus unum impellere alterum, & ſpatium ejus invadere conetur, fracto aëre, aut alio corpore fluido, quod interceptum eſt. Cardanus omni ictu, etiam leniſſimo, ſonitum excitari credit, etſi non exaudiatur. Quod ratione non caret. Nam quòd Ariſtoteles ait, *Si acus acum feriat, non ſonare*, de ſonitu ſenſibili facilè poteſt intelligi. Veluti etiam, cùm dicuntur nives ſine ſono in terram decidere, ideoq; *tacitarum vellus aquarum*, Martialis eas appellat; de ſtrepero ſonitu, qualis eſt grandinum, accipiendum eſt.

Nec tamen hinc conſequens eſt, ut omni ac minimo linguæ motu, quiſpiam præcepto legendi Horas Canonicas ſatisfaciat. Nam licet talis ſonitum aliquem informem edat, non tamen illos ſonos format, quos diverſæ vocales, aut conſonantes exigunt, ex quibus ſingulæ voces integrantur. Hoc patet in ebrijs & balbutientibus, quorum lingua nimis flaccida & lapſans, non ita palatum & dentes ferit, ut ſingularum ſyllabarum ſonitus exprimat. Certum enim, & determinatæ quaſi figuræ ictum unaquæque littera poſtulat. Conc. deinde Baſilienſe aliquid etiam amplius, quàm ſonum ad Horarum lectionem flagitat: *Vt divinæ laudes per ſingulas Horas non curſim ac feſtinanter, ſed Aſiatim, ac tractim & cum pauſa decenti perſolvantur*. Quod ſaluberrimum præceptum in nimis multis, prô dolor, Eccleſijs hodie negligitur. Quod autem *Aſiatim* dicit; interpretor, longo ſpiritu & tractu: nam Aſiani olim in tendendâ verborum pronunciatione, prolixi, ac toto genere dicendi, longi & verboſi erant. Vnde Aſiaticum dicendi genus Conc. Baſil. ſeſſ. 21.

Laconico opponi solet. Non existimo tamen, eum qui privatim & solus Horas ex præcepto recitat, teneri sonos tam elatè & vocaliter pronunciare, ut à seipso exaudiri valeat, quidquid contrà Fillucius, Reginaldus, Sanchez, &c. quos Navarrus, Malderus, Suarez, Bonacina, alijque meritò refellunt.

Si quæras, cur qualitas illa sonora, quam metallis, lapidibus, lignis, & omnibus universim elementaribus corporibus asserimus, expectet ictum aëris, antequam sonet?

Dic tu mihi vicissim, cur vis calorifica piperis, ventriculi calefactationem; cur virtus seminis, uteri fermentationem; cur vis attractiva medicamentorum, aliquam viscerum antecedentem alterationem expectet, antequam agat? Postquam enim aciem ingenij exerueris, & satis exercueris, fundum nullum in istâ divinæ sapientiæ abysso invenies, sed solùm rude istud & perfunctorium dicere poteris, Talis est essentia illius causæ, ut non nisi hac conditione positâ, ac velut à somno excitata, ad operationem suam evigilet. Talis autem natura, tale ingenium sonoræ illius qualitatis esse debuit, ut ictu & corporum collisione ad sonandum excitari deberet; ne aliàs semper & incessanter sine ullo ictu, sonando, omnia undique insano sonitu diu noctuque perstreperent, & nobis aures aut effringerent, aut nos magis surdos, quàm molitores, redderent. Si autẽ corpora longè diversi temperamenti, ut lignum, & ferrum collidantur, aliter sonant, quàm si lignum ligno, ferrum ferro allidatur; quia sonabiles diversæ speciei qualitates ad unum sonitum concurrentes, temperiem fortasse quandam ex duobus sonis quasi temperatam, effectui communicant.

Quo etiam corpora magis porosa, ceteris paribus, eo clariùs sonant. Ideo enim fortè æs Campanum magis sonabile est, quàm plumbum.

Non est etiam indifferens, quodnam corpus liquidum inter duo dura frangatur. Duo enim lapides impetu torrentis intra aquam collisi, surdiùs sonant, quàm si in aëre, aut igne complodantur. Solum autem aërem (non verò aquam, aut

ignem) fractum inter dura corpora, ſonare, non credo. Nec enim cum fulmen tonat, ſolum aërem, ſed etiam aqueum nubium vaporem diſcerpi, ac utrumque ſimul ſonare, exiſtimo.

Ex his patet, ſonum formaliter ſic definiri poſſe: Qualitas ſenſibilis proximè orta ex aëris, aut alterius fluidi corporis, inter corpora ſe collidentia, fractione. Nam Archelai & Ariſtotelicâ ſoni definitio, Τῦ ἀέρος πλῆξις, *aëris ictus*, non eſt formalis, ſed cauſalis, ut antè monuimus.

ARTICVLVS III.

De voce.

SOnus in vocem, & ſonum qui vox non eſt, dividitur. Vox animali propria eſt, cetera ſonitum ſimplicem, non vocem habent.

Vox, inquit Ariſtoteles, eſt *percuſſio ad aſperam arteriam, facta ab anima quæ in partibus eſt.* Ariſt. lib. 2. c. 8. de Anima.

Divinus enim opifex quædam formandæ vocis inſtrumenta fabricavit:

Primò pulmones, veluti folles, quorum motu attractus & expiratus aër, ad aliud corpus allidatur, ut ſonet. Deinde aſperam arteriam, ad quam fit prima aëris alliſio. Tertiò, laryngem, quæ eſt aſperæ arteriæ caput, ſitum ad fauces. Hæc aërem iterùm frangit, & ſonum modulatur. Ideo enim dilatat ſe & conſtringit, prout gravis, aut acutus formandus eſt ſonus. Quartò ſequitur epiglottis, quæ eſt cartilago, figurâ folij hederæ, laryngis hiatum operculans. Quintò denique, lingua, dentes, labia. Per quæ omnia inſtrumenta, ſucceſſivè ſtupendo divinæ ſapientiæ miraculo, aër ineffabilibus quibuſdam modis, in voces tandem perfectas & articulatas frangitur & figuratur.

Aſperam arteriam Lactantius eleganter *fiſtulam ſpiritalem* appellat, quia per eam ſpiritus, ſive aër à pulmone per laryngem, in os expiratur. Dura eſt, & interiùs aſpera, ut aër aſperiùs ad eam allidatur, & ſubſultim per eam decurrat. Hæc

enim

enim *fistularum, tibiarum, & cornuum ritu fingi debuit,* ait noster Vesalius; *quandoquidem ut vox fiat, symmetriam quandam esse oportet, & robur aëris ipsius, & substantiæ ab eo percussæ.* Est ergo in naturæ organis, *Quod moderata sonum vario spiramine buxus,*

Vesal. lib. 5. c. 4.

Stat.

Primarium autem vocis organum, laryngem esse eo argumento Vesalius & Galenus existimant, quòd pro ratione & modulo vocis, rimam ejus laxemus, aut contrahamus. *Congruit etiam usu,* inquit Vesalius, *quamvis non formâ, cornuum & tubarum orificijs, quæ ori illa inflantes accommodamus.*

Vesal. ibid.

Attamen larynx, addit, *longè omnium fistularum artificium vincit. Quæ ita efficta est, ut modò minùs, modò magis eam laxare possimus, ac varias voces, non autem unicam dumtaxat (ut artificum instrumenta) edere valeamus.*

Aliqui tamen non laryngem, sed operculum rimæ ipsius, quod epiglottidem vocant, principale vocis organum constituunt; quod Vesalius refellit. Nam *nihil ad vocem facere, ex vera,* inquit, *sectione perspectum habemus.*

Et profectò non tantam in epiglottide vim & momentum esse, ex cantu avium tam intento & vocali facilè colligimus: in quibus tamen epiglottidem aliquam esse, quæ laryngem operiat, Aristoteles negat. *Epiglottida nullæ ovipararum,* inquit, *habent, sed contrahunt tantùm, aut relaxant laryngis rimam.* Vnde ille philomelæ cantus, *perfectâ Musicæ scientiâ modulatus, qui nunc spiritu continuo trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur revocato, breviterq; omnia tam parvis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit;* sine ullius tamen epiglottidis vibratione & motu perficitur.

Arist. lib. 2. c. 12. histor. animal.

Plin. lib 10. c. 29.

Attamen paulò antè Vesalius dubitando dixerat, *Epiglottida fortassis quippiam ad aliquam modulationem* conferre: quod omnino credo.

Principalis autem usus epiglottidis est, ut inter edendum & bibendum, laryngis rimam operiat, ne quid cibi aut potûs in asperam arteriam & pulmones decidat. Secundarius verò, ut aëris, qui loquendo, per rimam laryngis expiratur, ictum excipiat, & voci, in animalibus quæ epiglottide non carent, modula-

modulationem aliquam addat. Vnde instrumenta vocis Galenus non tantùm asperam arteriam & laryngem, sed etiam epiglottidem vocat. Galen. lib. 7 de compos.

His tamen tribus organis, rudimentum solum quoddam vocis adhuc formatur, quod linguâ, palato, naribus, dentibus in ore tandem figuratur, & novissimè labijs perpolitum, extra ἕρκος ὀδόντων *septum dentium*, ut loquitur Homerus, velut expuitur. Ad hoc verò plurimum linguæ latitudo confert. Vnde inter omnia animalia, aves, præcipuè πλατύγλωσσαι *quibus lingua est latior*, litteras pronuntiant, & humanam loquelam imitantur: quales psittaci, corui, sturni, picæ. Arist. lib. 2. c. 12. histor. animal.

Non omnia verò instrumenta vocis singularum vocum pronunciationi æquè serviunt. Vocalis A. in imo gutture, hiante larynge profertur, E. paulò superiùs. I. medium oris occupat. O. finem, & labijs ad similitudinem figuræ, qua Latini eam vocalem pingunt, corrotundatis quasi vomitur. V. compressis labijs exsibilatur.

Vocalis E. dentium ministerio maximè perficitur. Vnde senes & edentuli apud Anglos, quibus illa vocalis est familiarissima, fermè muti esse dicuntur. Veluti etiam in Polonia, & linguis illis Sclavonicis sibilantibus, loquela edentulis difficillima est, quia sibili compressis dentibus, & vehementi aëris ad eos allisione figurantur. Vnde quia Ephrathæi ad vada Iordanis sibilare & aspirare *Schibboleth*, per ש *Schin* non poterant, sed loco ejus substituebant Samech, dicebantque Sibboleth, à Galaaditis isto indicio deprehensi, trucidabantur. Græci Dores, & quibus vocalis A. familiaris est, ex gutture & apertâ larynge loquuntur. Qualiter etiam Florentini Italicam pronunciant. Iudic. 12.

Vnde Christianissimam Galliæ Reginam, Mariam Mediceam, cùm Anno 1638. per Lovanium in Hollandiam transiret, Gallicum etiam idioma, ritu Florentino, ex imo gutture gargarizantem, cum voluptate audiebamus. Doricum quoque loquendi & hiandi modum Bergomatibus M. Ant. Muretus tribuit. *Erat Dorum in Græcia*, inquit, *eadem ferè pro-* Muret. lib. 2 Variar.

 nunciatio

nunciatio, quæ in Italia Bergomatium, lato & diducto ore.

Corvi quoque, quia ex gutture naturaliter crocitant, ad nullam vocalem ſunt magis dociles, quàm A. ideoque ſi Græcè loquerentur, ſine dubio, Doricâ dialecto uterentur. Inter etiã conſonantes, aliquæ uni genti faciles, aliæ duræ pronunciationis, ideoque in alias commutant. Attici Sigma Græcorum in Tau deflectebant, ut ex γλῶσσα, *lingua*, γλῶττα, & θάλασσα, *mare*, θάλαττα faciebant. Quo planè modo Belgæ Teutones aſperum illud Germanicum S. in T. emolliunt: unde pro **ſchluſſel**/ clavis, **ſleutel**/ pro **ſchieſſen**/ iaculari **ſchieten**/ pronunciant. Littera enim S. σκληρόστομος, *duræ pronunciationis* eſt, inquit Athenæus, ideoque *Muſici eam non pronunciant, tanquam tibiarum modis minimè convenientem, ac in locum ejus R. tanquam facilioris ac blandioris ſoni aſſumunt.*

Pueri autem, quibus lingua præ humiditate laxior & tumidior, litteram iſtam ſerpentinam S. non facilè nec libenter ſibilant. Vnde ſi hoc verbum, *ſibilare*, aut *ſilere*, pronunciare jubeantur, *tibilare*, & *tilere*, fermè reſponſare ſolent. Hinc etiam illud Tata, quo patrem appellitant, inquit M. Cato, quando fari primùm incipiunt. Litteram enim T. facillimè balbutiunt. Vnde nec valde fortaſſe falletur, qui Atticam dialectum putaverit à pueris traxiſſe originem.

Plurimum verò ad rectam ceterarum linguarum pronunciationem refert, in quod idioma primùm fracta fuerit lingua puerilis. Flexus enim inde quidam linguæ, & nervis linguam moventibus imprimuntur, qui in totam vitam manent. Hinc Germani Latinè, aut Gallicè loquentes, ſibilis & aſpirationibus Germanicis linguas iſtas manifeſtè exaſperant. *Anglorum verò etiam doctiſſimi*, narrat Ioſ. Scaliger, *tam pravè Latina efferunt, ut in hac urbe* (Lugduni Batavorum) *cum quidam ex ea gente per quadrantem horæ integrum apud me verba feciſſet, neque ego magis eum intelligerem, quàm ſi Turcicè locutus fuiſſet, hominem rogaverim, ut excuſatum me haberet, quòd Anglicè non bene intelligerem. Ille qui eum ad me deduxerat, tantum cachinnum ſuſtulit, ut mea non minùs interfuerit pudere, quàm ipſius ridere.*

Ioſ. Scalig. lib. 4. Epiſt. 362.

Veruntamen Scaligerum non valde tunc attentum fuiſſe oportuit,

oportuit. Intelligimus enim Anglos Latinè loquentes, sed ſicut Iones Græcè inter Dores, vocalem A. in E. dentibus, & collecto oſculo perpetuò ferè extenuantes.

Nullam verò novimus hodie nationem, quæ linguam in omne externum idioma, Latinum, Gallicum, Hiſpanicum, Italicum, Germanicum, Anglicum, magis ductilem & explanabilem habeat, quàm Belgas, præſertim eos qui Teutonicè loquuntur.

Mirum hoc etiam eſt, quot homines, tot vocum diſcrimina, ut vultuum eſſe. Vnde *vox in homine*, inquit Plinius, *magnam vultûs habet partem. Agnoſcimus eum priuſquam cernamus, non aliter quàm oculis. Totidemq; ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies.* Plin. lib. 11. c. 51.

Cauſa tantæ varietatis, in diverſa conformatione aſperæ arteriæ, ac præcipuè laryngis, ceterorumque organorum, per quæ vox à pulmone ad extrema labia decurrit. Minima enim figuræ, aut temperamenti diverſitas inflexionem, aut tonum evariat. In quo admiranda prorſus divini opificis ſapientia, uti & in vultuum diſcerniculis.

Vt etiam ex fiſtulæ gracilitate, aut craſſitie, quæ minus, aut amplius aëris uno ictu frangit, deinde ex materiæ ſiccitate & ſonabili alia temperie, vocalior aut remiſſior reſultat tibiarum, tubarum, cornuum ſonus; ſic in humanæ vocis organis. Hinc illa vocalitas tanta Peſcennij Nigri, qui inter ceteros poſt Pertinacem, Imperium invaſit, *ut in campo loquens*, ait Spartianus, *per mille paſſus audiretur, niſi ventus adverſaretur.* Hinc ahenea vox Stentoris χαλκεοφώνου apud Homerum, qui clamore quinquaginta alios æquabat. Iliad. E.

ARTICVLVS III.

Quomodo ſpecies ſoni diffundantur per medium.

Speciem ſoni motu quodam ſucceſſivo per aërem ferri, non ſicut ſpeciem lucis & coloris, momento diffundi, experimento notum eſt. Sic fulminis, ſic bombardæ procul diſtantis flammam videmus, antequam fragor & ſonitus ad

tus ad aures pervenerit. Adeò ut avis, quæ arbori insidebat, glande icta, à spectatore longinquo decidisse citiùs conspiciatur, quàm sonitum exaudierit.

Et tamen ignea lux non emicat extra bombardæ orificium, antequam sonitum edat. In ipsa quippe eruptione, frangit aërem, & simul excitat sonum; qui ideo fragor appellatur.

Aristot. Spargit autem sonus speciem sui παντᾳχῆ καὶ κύκλῳ *circulariter & in orbem*. Nec enim tantùm κυκλικῶς *circulariter* in superficie, ut aqua solet, injecto in stagnum lapide; sed etiam σφαιρικῶς *sphæricè*, & undique sursum, deorsum, & lateraliter in orbem, ut rectè apud Plutarchum philosophantur Stoici. Quomodo etiam lumen flammæ, si in libero aëre instar soni pendula sit, in orbem radiat. Non tamen color parietis sic radiare potest, quia retrò est opacum. In sonitu ergo circulus quidam, seu sphæra aërea, in omnem dimensionem protuberat, cujus centrum est, ubi plaga est, quâ aër frangitur: veluti lapis in lacum dejectus, est centrum circuli, quem undequaque in superficie aquæ diffundit.

Plutar. lib. 4. c. 19. Placit.

Aristoteles aliâ, nec etiam inconcinnâ similitudine utitur. *Vox quaquaversus spargit sese*, inquit, *non secus ac si protectum pondus, dum fertur, in partes frangatur innumeras, atque etiam retrorsum se dispertiat*. Sic enim gleba terræ fragilis projecta, in jactu undique dissilit, aut ovum crudum, si ex alto in pavimentum cadat.

Arist. sect. 11. Probl.

Hinc secundum circuli leges, quanto species soni longiùs extenduntur, tanto magis quodammodo rarescunt, & laxiùs divaricantur; sicuti solent lineæ ductæ à centro versus circuli circumferentiam. Et hæc est causa, cur sonus è longinquo remissiùs audiatur; quia, inquam, species juxta peripheriam circuli tenuiores sunt, densiores verò circa centrum.

Eleganter Aristoteles: *Qui longiùs absunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aëris qui movetur exiguitatem. Motus enim marcescit. Et ut numerus emarcescens in unitatem finitur, sic corpus in unam dimensionem extenuatur: quæ in corpore tenuitas est*. Circuli enim aëris quo centro suo propinquiores, eo breviores, tumidiores, & magis torosi sunt; quo verò longiùs recedunt, & se dila-

tant,

tant, ſenſim ita extenuantur & complanantur, ut nullus amplius ſenſibilis tumor appareat.

Nec alia etiam eſt ratio, quare oſtio & feneſtris clauſis, ſonus qui foris excitatur, longiùs multo diſtare appareat, quàm ſi liberè per oſtia patentia intraret in domum. Species enim ſoni, per rimas & tenues meatus in domum clauſam penetrantes, perinde extenuantur, ac ſi ex longinquo venirent. Vnde etiam cælo ningente, aut nebuloſo, omnia ſonantia longiùs diſtare videntur. Memini enim, cùm non ita pridem in flumine Moſa, aëre denſiſſimâ nebulâ conſtipato, veherer, & fabri aliquot ferrarij ad vicinam ripam incudes ſuas animosè tunderent, me judcaturum fuiſſe, eos medio milliari à ripa abfuiſſe, ſi judicium aurium voluiſſem ſequi. Nix enim, & nebula circulos aëris tardiores faciunt, & debilitant ſpecies ſoni, quæ circulos illos comitantur.

Et ſimili de cauſa, omnes ſoni interdiu magis confuſi, quàm noctu audiuntur. Nam aër diurnus, non tantùm vocibus & motu vigilantium animalium, ſed maximè vaporibus & exhalationibus, quæ ictæ radio ſolis levantur, & in aëre fluctuant, inquietior eſt nocturno, & ſua inquietudine circulos ſonorum vectores obturbat. Hæc enim cauſa non paulò mihi certior videtur, quàm illa Ariſtotelis in Problem. ubi ait, voces ſilentio noctis clariùs, quàm die audiri & diſtingui; quia canales aëris, per quos voces meant, noctu ſunt vacui lumine; vel quia certè, anima à diurnis negotijs, & ſenſuum aliorũ operationibus tunc feriata, attentior eſt ad audiendũ nocte, quàm die. Sed profectò in pari mentis diſtractione, nocturni ſoni liquidiùs in aures intrant. Altera ratio ſupponit, lumen eſſe corpus, & quoddam lucidorum ramentorũ flumen; quod alibi ab Ariſtotele expreſsè refutatum. Vnde vehementer dubito, an ille Problematum Liber ſit legitimus Ariſtotelis partus. Miratus ſum etiam quandoque, cur aër maximo & crepante tonitru impulſus, vibraret tantùm, non frangeret vitreas feneſtras cubiculi; quæ tamen Moſcheti, ſecundum longitudinem plateę exploſi, minore crepitu diſſilirent. Cauſa verò eſt, quòd in tonitru, circulus ultimus qui vitra impellit, quia longiùs

Ariſt. Problem. ſect. 11.

 à centro

à centro diſtat, ex longinquo venit, & tardior eſt, ideoque minus virium ad perfringendum habet; veluti in fluctibus maris ille languidior eſt, qui detumuit, & fermè in planitiem eſt reverſus. Circulum verò, vicini Moſcheti ictu feneſtris impactum, anguſtiorem, acutiorem, velociorem eſſe oportet, quia è propinquo venit, ideoque ad perfringendum magis eſt validus.

ARTICVLVS IV.

Cur ſpecies ſoni ſucceſſivè per medium trajciatur.

QVidam exiſtimant primum aërem, qui excipit ſonum, in partes innumeras undique diffringi, ac diſſilire, & unamquamque aëris particulam ſuum ſecum ſonum locali motu avehere uſque ad auditûs organum.

Senec. lib. 2. c. 29. Nat. Sic philoſophari oportet eos, qui dicunt *vocem nihil aliud eſſe, quàm ictum aërem.* Aut ἀέρα ἐσχηματισμένον *aërem figuratum*, ut Ariſtoteles, vel quiſquis eſt illorum Problem. Auctor.

Hinc fortaſſe antiqui alas & volatum vocibus tribuunt; quaſi aëris quidam nodus in vocem formatus, volatû celerrimo, à loquente ad audientem trajiciatur. *Ideo alas Mercurio* S. Aug. lib. 7. c. 14. Civit. eloquentiæ Præſidi, *in capite & pedibus poſuerunt*, ait S. Auguſtinus, *volentes ſignificare volucrem ferri per aëra ſermonem.*

Inde etiam toties Homerus ἔπεα πτερόεντα *verba alata* appellat. Sed opinio iſta ſatis refellitur; quòd ſonus idem totus à pluribus ſimul percipiatur. Qui tamen *non inter ſe particulatim comminuunt ſonos, tanquam cibos*, ait S. Auguſtinus, *ſed omne* S. Auguſt. Epiſt. 3. *quod ſonat & omnibus totum eſt, & ſingulis totum.* Non ergo ita diſcerpitur cum ſuo aëre ſonus, ut una pars uni auditori, altera alteri diſtribuatur.

Deinde minimus ſæpe aër, qui ſonantem plagam excepit, non ſufficit, ut in innumeras aures, quæ circumſtant & ſimul audiunt ſonum, dividatur.

Veluti ergo color idem in ſuo pariete hærens, à multis ſimul cernitur, non ſingulis oculis particulatim diſcerpitur; ita nec

nec ſonus. Specie autem ſuâ auditum movet, ſicut color viſum. Hoc tamen diſcrimine, quòd ſpecies viſibilis momento temporis ad oculum perveniat; ſpecies audibilis tempore indigeat, ut ad aurem pertingat. Quid ita? Quia nempe circulos aëris imago ſoni comitatur, qui ſucceſſivè dilatantur à centro, ubi eſt ſonus, verſus circumferentiam, ubi eſt audientis auris. Secundum ergo proportionem temporis, qua circuli ſe protrudunt, fit ſpeciei audibilis propagatio & progreſſus; id eſt, ſagittâ & omni telo velociùs, ſi magnus ſit ſonitus, & aër à nebulis & vaporibus ſit purus. Per aërem enim nebulâ gravem, ut circuli lentiùs currunt; ita ſpeciei audibilis propagatio eſt ſegnior. Vnde vidi aliquando cum admiratione, quendam tempore nebuloſo ligna in proximo, ex diſtantia vix triginta paſſuum, ſecantem, qui elevatâ ſecuri ſecundum ictum imprimebat, antequam audiſſem primi ſonitum; perinde atque ſi centum & ultrà paſſuum intervallo à me disiunctus fuiſſet. Cauſa erat, denſiſſima & roſcida nebula, quæ & circulorum aëris, & ſpeciei audibilis celeritatem retardabat. Nec Cleomedes vocis celeritatem ex hiſtoria Regis Perſarum rectè æſtimat, qui trajecto in Græciam exercitu, nuntios quoſdam certis, unde ſe audire poſſent, intervallis, ab urbe Athenarum Suſas uſque diſpoſuit; ut quæ in Græcia ab exercitu gererentur, in urbem Perſarum regiam, proclamantibus ſibi invicem nuntijs, celerrimè perferri poſſent. *Et inventum eſt*, inquit, *vocem per ejuſmodi nuntiorum traduces*, διὰ δύο νυχθημέρων *duorum dierum & noctium ſpatio, è Græcia in Perſas perveniſſe*. Sed velocior eſt longè & circulorum, & vocis volatus. Nam primi nuntij clamor non præcisè in ſpatio ſecundi finiebatur, ſed ultrà ibat. Deinde mora quædam inter duos quoſque nuntios interponi debebat, ut poſterior à priori intelligeret, quid ſequenti nuntiare oporteret. Cleomed. lib. 2.

Quemadmodum etiam lapide in tranquillum lacum dejecto, non idem aquæ circulus eſt, qui à centro uſque ad circumferentiam ſe expandit, ſed circulus unus minor majorem alium ſuſcitat, & unda undam propellit; ita in aëris circulis accidit. Vnde Avicenna undabundam iſtam ſoni propagationem

gationem *vocalem undam* eleganter appellavit. Cur autem species soni potiùs, quàm species coloris, per circulos & undas aëris successivè s. propaget, vix alia, opinor, ratio reddi potest, quàm quia talis est natura soni, ut sic agat, & speciem sui cum aëris undatione promoveat. Sicuti enim ratio unica, quare species coloris, aut lucis, non nisi per medium diaphanum trajici & extendi valeat, est talis speciei natura & essentia; ita quoque, cur species soni circulatim, & successivè per medium volet, in speciei illius naturam referri debet.

Et quid verò mirum, si species soni sonum suum imitetur, & sicuti iste cum motu & fractione medij aëris producitur, ita illa, comitante ejusdem aëris motu, in longum propagetur? Species enim audibilis est ejusdem, vel proximæ naturæ cum suo sono, à quo propagatur; ut proinde mirum non sit, si tam sine aëris aliqua vibratione propagari in longum non possit, quàm sonus sine aëris fractione non potest nasci.

Vibratio autem ista aëris varijs experimentis probari potest.

Primùm, quia soni, secundo vento, longiùs speciem sui transmittunt, & audiuntur faciliùs, quàm adverso & reflante vento. *Voces enim remissæ elatæq; sunt*, ait Seneca, *prout aër se concitavit*. Hoc autem ideo accidit, quia fluxus aëris vento incitati adjuvat, & aufert secum circulos aëris, per quos sonus speciem suam multiplicat. Simile quid evenit, quando lapis in aquam fluminis currentem projicitur. Circuli enim aquæ deorsum secundum fluminis lapsum longissimè decurrunt, sursum verò contra aquæ nixum, vix, & non nisi brevissimè explicare se valent.

Senec. lib. 2. c. 6. Nat.

Secundò, Tormenta bellica à parte anteriori qua ignem vomunt, ad maximam distantiam audiuntur; à tergo ad longè breviorem. Sic nuper An. 1635. Gallorum & Hollandorum, qui ab Occidente Lovanium nostrum quatiebant, Tormenta Mosæ-trajectum usque, per 13. horaria milliaria bombum transmittebant; cùm interim retrò, Bruxellæ ad quartum solùm milliare, tantum esset silentium, ut ibi de oppugnatione oppidi nostri dubitaretur.

Ratio verò hujus discriminis est, quòd impetus flammæ

Tormenti aërem in illam partem impellat, & menſuram circulorum aëris, per quos ſpeciei propagatio decurrit, extendat.

Veluti enim circuli ſonando excitati, duplici ſimul motu, ſcilicet ſuo, & venti, longiùs æquali tempore excurrunt; ita etiam ſphæra activitatis ſpeciei audibilis ampliatur. Nam activitas ſpeciei circulos illos tam inſeparabiliter, & æquali paſſu concomitatur, ut plurimi Philoſophorum cenſuerint, & ſonum, & ſpeciem quâ ſonus per aërem ſe ſpargit, nihil aliud eſſe, quàm *τοῦ ἀέρος κίνησιν aëris motum.* Ariſt. ſect. 11. Probl.

Tertiò, quando in exercitu multi ſimul loquuntur, aut multæ ſimul ranæ coaxant, longiùs exaudiuntur, quàm ſi unica vox mitteretur. Cauſa iterùm in aëris motu, qui à multis ſimul vocibus longiùs, quàm ab una propellitur. Meritò ergo dixit S. Auguſtinus, *inter ſonantem & audientem aërea ſpatia verberari.* Sed quouſque? An ſemper uſque ad ipſum auditûs organum? Hoc enim jam raptim diſpiciendum eſt. Idem ſect. 19. S. Auguſt. lib. 11. c. 2. Civit.

ARTICVLVS V.

An neceſſe ſit totum aërem medium, uſque ad organum auditûs vibrari?

NOn quærimus, an eadem numero aëris pars, quæ inter corpora ſonantia, fracta fuit, & primum ſonum excepit, tranſire motu locali, uſque ad contactum organi auditûs, debeat. Supponimus enim, hoc non eſſe neceſſe, Vox enim ex centum v. g. paſſuum intervallo, citiùs auditur, quàm particula aëris, bajula primi ſoni, ſpatium illud motu locali trajicere poſſit. Quod hoc experimento diſcere poſſumus. Nam ſi quis oris flatu flammulam candelæ, aliquantulum diſtantem, extinguere velit, notabile temporis intervallum experitur, antequam ſpiritus oris uſque ad candelam pertingat, & flammulam ejus concutiat.

Quærimus ergo an totum medium, uſque ad auditum,

vibrari, & quodam velut undante fluctu moveri oporteat, ut ſpecies eòuſque perveniat.

Quidam negant, voluntque ſpecies ſoni, etiam per corpora immota & ſolidiſſima poſſe penetrare. Vnde ſecundum iſtos, non erit neceſſe, ut aër externus impellat tympanum organi auditûs; quia ſpecies audibilis longiùs protendi poterit quàm motus circulatioque aëris, & proinde intra organum ſe inſinuare, etiamſi nullo aëris motu eòuſque quaſi deportetur.

Sed illi profectò falluntur. Nam ut auris ſonitum percipiat, membranam ejus, quæ tympanum vocatur, aliquo leviſſimo ſaltem motu vibrari debet, ut Medici paſſim exiſtimant. Id autem fieri nequit, niſi fluctus, aut criſpatio aëris uſque ad tympani contactum appellat.

Deinde ſi trajectionem ſpeciei audibilis comitari non neceſſario debet aëris motus, nulla jam eſt ſolida ratio, cur reflante & adverſo vento, non tam procul, ac ſecundo flatu, exaudiantur voces; nulla item ratio, cur poſt montes, rupes, ac denſiſſimorum murorum obſtacula non percipiantur ſonitus qui altrinſecus in aëre excitantur. Non percipiuntur autem, niſi aliquibus rimis, aut anguſtiſſimis meatibus corpora illa pervia, & aëre, aut alio corpore fluido plena ſint, per quas ſoni ſpecies ad aures pervenire poſſit.

Hinc ſi quis per vitrum, nullâ rimâ pervium, alteri loquatur, nihilo plus auditur, quàm ſi ſine loquela biaret. Quod cùm riſu & admiratione quandoque expertus ſum. Cauſa verò eſt, quòd in vitro nulli, aut ineffabilis anguſtiæ ſint pori, nec in totam vitri craſſitiem peruij. Quia enim res liquidæ undique in ſe collabuntur, & omnes ſuos meatus implent, ideo poris ferè carent: ex liquido autem concreſcunt vitra. Hinc mirum eſſe deſinit miraculum illud ſaxi, quod *ſurdum* vocant in Scotia: *In cujus imo*, inquit ex Boëthio Cardanus, *ſi exoneretur machina ignea, ex altera parte non exauditur. Cùm enim ſolidum ſit & ſurdum, ſonus haud permeat. Reflectitur vero ad angulos æquales.*

Card. lib. 5 c. 19. de var.

Veriſſimè ergo omnes tam Philoſophi quàm Medici ſagaciores

ciores confitentur, totum aëris ſpatium inter ſonantem & audientem vibrari oportere, & ſpeciem audibilem, cum aliqua ſaltem leviſſima aëris criſpatione, in auditûs etiam remotiſſimum penitiſſimumque organum debere intrare. Non tamen tam valido impulſu, ut malleolus, qui intra tympanum auris latet, agitetur, & incudem ſuam feriat, quod Columbus Medicus imaginatur.

Attamen, quia ſpecies audibilis, ſine tremulo medij motu ne latum quidem unguem, propagari poteſt; in tympanum & labyrinthos illos interioris auris, ubi reſidet auditus perveni-re nequit, niſi aëris externi tremor uſque in aërem ipſum interiori auri inſitum pertingat.

Nec refert, quòd tot interdum diſſonæ, aut conſonæ in unam harmoniam voces miſceantur, & ſimul audiantur; cum tamen aër auribus implantatus tot diverſis motibus, inquiunt quidam, nequeat ſimul agitari.

Nam ſi aër externus, in quo tam multi ſimul excitantur ſoni, innumeris circulis ſeſe mutuò interſecantibus criſpari poteſt (veluti etiam aquæ ſuperficies, in quam centum, mille, aut plures calculi ſimul conjicerentur;) etiam ſanè aër auribus internus, totidem motus & vibrationes recipere valebit.

Ex ſuperiori doctrina patet, valde aberrare eos, qui negant aërem vibrari uſque ad auditum, *quia*, inquiunt, *audimus aliquando in occultiſſimis & clauſiſſimis locis, quibus non communicat aër externus.* Poteſt enim iſtud experimentum in Auctores ſuos retorqueri. Nam ſi nulla rimula, nulli pori ad continuandam aëris vibrationem, ſunt neceſſarij, ſed per denſitatem corporum immotorum, perinde ſpecies ſoni propagatur, atque radius lucis per vitri craſſitiem; nulla jam profectò eſt ratio, cur non ſemper quolibet loco arctiſſimè incluſi, audiamus vocem foris ſonantem, perinde fermè ac in aëre libero. Quid enim obſtat, ſi ſpecies ſoni per mediam muri ahenei craſſitiem poteſt trajici? Nulla itidem erit ratio, cur lapillus in vaſe aureo agitatus, minùs exaudiatur, quàm in ligneo: cur lenis pulſus unius extremitatis haſtæ ligneæ, aure alteri extremitati appoſitâ Tolet.

appoſitâ facillimè audiatur, non verò ſi par longitudo lapidea, aut ſolidioris alterius materiæ pulſetur.

Nec tamen exiſtimare oportet, unum eundemque aërem per totam longitudinem venarum ligni, ab uno extremo ad alterum extremum haſtæ, aut trabis decurrere: ſed totum aërem, aut ligneum ſpiritum venis incluſum, intremiſcere ſucceſſivè & vibrari. *Ligneum ſpiritum* addidi; quia indifferens eſt ad ſoni propagationem, aërne ſit, an ſimile aliud corpus fluidum, per quod ille tremor & vibratio decurrit.

Iam verò, cùm nullibi ſit vacuum, certum eſt omnes venas & poros corporum, etiam inviſibiles & anguſtiſſimos, ejuſmodi aliquo corpore plenos eſſe. Pororum vero iſtorum multi peruij ſunt, & ex uno in alium proximum, ſi non rectà, ſaltem flexu quodam tranſitus eſt, adeoque vibratio aëris, vel interioris ſpiritûs ligni, per univerſam haſtæ longitudinem, circumgyrando ſaltem per innumeros pororum labyrinthos, tranſcurrere poteſt. Quod & hôc experimento ita diſcimus.

Nam mora, quæ notari poſſit, conſumitur in trajectione ſoni ab una parte longiſſimæ haſtæ ad alteram oppoſitam; cùm tamen, ſi in libero aëre, ex tantulâ diſtantiâ invicem loquamur, videantur tremor aëris & ſpecies ſoni in inſtanti trajici. Diutiùs ergo undatio illa in pororum ſinuoſis flexibus & gyris hæſit, quàm in aëre libero tranſvolare ſolet.

ARTICVLVS VI.

Quomodo piſces ſub aqua audire poßint.

Scalig. Exerc. 297. OBjici tamen nobis poteſt, quòd *piſces optimè audire ſciat,* ut ait Scaliger, *qui mugilum nocturnæ interfuit piſcationi:* & tamen nullus, ut apparet aëris, aut aquæ tremor ad organum auditûs eorum pervenire poſſit.

Plin. lib. 9. c. 8. De auditu etiam delphinorum, qui tamen & auriculâ, & cavernâ, loco auriculæ, carent, Plinium audire non injucundum erit. *Delphino*, inquit, *pro voce gemitus humano ſimilis,*

dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntq́ ita appellari. Delphinus non homini tantùm amicum animal, verùm & Musicæ arti: mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono.

Et lepidam ac miram historiam narrat, ex qua discere possumus acumen audiendi in illo pisce.

Divo Augusto Principe, inquit, *Lucrinum lacum invectus delphinus, pauperis cujusdam puerum, ex Bajano Puteolos in Ludum litterarium itantem, cùm meridiano immorans, appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecænatis, & Flaviani, & Flavij Alfij, multorumq́ esset litteris mandata.*

Quocumque diei tempore inclamatus à puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusq́ è manu, præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens; receptumq́ Puteolos per magnum æquor in Ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis. Donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mærenti similis ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio expiravit.

Idem ex Appione, qui spectaculo illi se interfuisse scribit, narrat Agellius, additque, *Romam omnemq́ Italiam confluxisse, ut piscem adamati pueri vectorem spectaret.* Agell. lib. 7. c. 8.

Ait ergo Plinius, delphinum nomine Simonis à puero inclamatum, *ex imo* solitum *advolare*. An igitur ex fundo maris vocem inclamantis audiebat? Quis verò intermedius aër, qui voce ictus, usque ad auditum delphini tam altè demersi intremiscere potuerit? Certè nullus, quidquid Plinius contrà dicat, qui fortiter asserit vitalem aëris spiritum, ad respirationem piscium, in profunda maris penetrare. Plin. lib. 9. c. 7.

Aristoteli enim non credit, neganti piscium vulgus aërem respirare. Argumentum Plinij inter cetera est: quòd aër sub terram, elemento aquæ spissiorē, se insinuet ad respirationem & auditum talparum. Sed terra poros ubique dehiscentes habet, per quos aër in subterranea transcolatur; aqua verò in qua degunt pisces, in poros, si quos habet, undique collabitur, eosque liquiditate sua opplet, aëremque foràs exprimit.

Itaque si pisces sub aqua audiunt, non aërem plerumque, sed aquam usque ad auditum eorum tremiscere & levissimè crispari oportet. Aqua enim elementum fluxum & plicabile est, sonique ac speciei sonabilis medium esse potest; licet lentius & morosius quàm aër. Nam & ἐν ὕδατι ἀκούομεν, *in aqua audimus*, inquit Aristoteles.

Attamen pisces ex imo fundo maris, audire hominum in littore clamantium voces, nondum credo, nec delphini illius Bajani historia id evincit. Nam delphini, Aristotelis etiam consensu, pulmones habent & aërem respirant, nec diu, sine suffocationis periculo, vivunt sub aquis. Hinc, ut narrat post Aristotelem idem Plinius, *cùm fame conciti delphini fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuêre, ut arcu emissi, ad respirandum emicant, tantaque vi exiliunt, ut plerumque vela navium transvolent.* Est enim, ut ante dixit, *omnium animalium velocissimum, non solùm marinorum delphinus, ocyor volucre, ocyor telo.* Non ergo Bajanus ille delphinus ex imo maris, sed ex abdito alicujus fortè rupis advolabat, ubi fistulâ suâ dorsuali, in aërem, ut ranæ rostrum solent, exertâ respirabat. Fortasse etiam voces per fistulam istam ad auditum ejus interiorem intrant. Nam, ut Aristoteles & Plinius mirantur, nec auris, nec cavitas, ullúmve vestigium organi auditûs in delphinis exteriùs apparet.

Ibid. c. 8.

Quidquid erit, certè urinatorum experimento constat, in parva admodum aquarum profunditate voces inclamantium, aut obtusissimè, aut nihil omnino exaudiri.

Fieri quoque potest, ut minori aquæ vibratione piscium auditus indigeat; quam etiam perpetua agitatio & inquietudo maris adjuvet. Visu igitur magis, quàm auditu obambulantium littus, exterriti diffugiunt pisces. Maneat igitur, speciem sonabilem per aërem, aquam, ignem non trajici nisi medij tremor, aut minima saltem crispatio comitetur. Unde falli mihi videntur illi Theologi, qui species soni, quibus Beati in cælo Empyreo se colloquentes audiunt, per solidam & immobilem cæli substantiam, perinde ac species visibiles, transmitti existimant.

Suar. lib. 1. c. 5. de Oper. sex. dier.

Hoc

Hoc enim pugnat cum naturali modo, quo species audibiles, per sphæram activitatis soni se propagare solent. Vnde longè veriùs S. Thomas, auram aliquam liquidam, flexilem, & spirabilem in cælo Empyreo imaginari videtur, quæ in voces frangi, & undante quodam motu, ad specierum audibilium propagationem servire possit. *Dici potest*, inquit S. Doctor, *quòd erit confractio cæli Empyrei.* Et argumenta Suarij, ac aliorum dissolvens: *Nec hoc*, ait, *erit ei ignobilitas: quia erit instrumentum motum à lingua glorificata, & materia vocis prolatæ in laudem divinam. Nec propter hoc sequitur, quòd cælum sit generabile & corruptibile: quia raritas & densitas sunt æquivocè dicta in isto corpore, & in istis corporibus. Sicut etiam ponunt Astronomi inter duas sphæras, quæ non possunt scindi, esse aliquod spatium repletum corpore divisibili. Cùm in isto spatio sit motus Planetarum secundum motum Epicycli.* Hæc quoque, de confractione auræ liquidæ & spirabilis, in concavitate Empyrei contentæ, opinio Richardo placuit. S.Tho. in 2. d. 2. q. 2. a. 3. Richard. 4. d. 49. a. 4. q. 3.

Imaginare igitur cælum Empyreum tribus quasi partibus compositum esse, videlicet solido tecto, solido pavimento, & aurâ illâ cælesti fluidâ, quæ spatium inter utrumque implet: quam auram, ad loquendum Beati respirant, & per cujus undationem species sonorum propagantur, & ad distantes perveniunt.

Mea deinde imaginatio est: Aquas supercælestes, quæ interpositâ Firmamenti soliditate, secundo Mundi die, ab aquis inferioribus divisæ sunt, in auram illam Empyrei, ad commodiorem Beatorum corporum habitationem, extenuatas fuisse. Item illas esse aquas, quæ adhuc hodie, super Firmamentum cæli, Deum laudare dicuntur. Nisi enim, præter aquas nubium, quæ supra cælos aëreos sunt, & in terram quotidie depluunt, alias aquas supra Firmamentum & cælos sidereos statuamus, nunquam, ut rectè animadvertit Bellarminus, omnibus sacræ scripturæ locis, qui de aquis supercælestibus mentionem faciunt, satisfacere poterimus. Bellar. Psal. 103.

ARTI-

ARTICVLVS VIII.

An sonus audiatur, postquam esse desierit.

S. Aug. c. 3, de fide & symb.

SOnum rem esse successivam ac fugacem, quæ *non ditiùs manet, quàm sonat*, ut loquitur S. Augustinus, experientia notum est. Vnde in sermone humano, etiam torrentissimo & rapidissimo, sonus primæ syllabæ sequentem non expectat, ne eum obturbet & confundat; sed mox ut prima syllaba sonuit, decedit, & silendo, sequenti ad sonandum, locum cedit. Abeunt tamen interea, & dilatare se pergunt circuli aëris primi soni, & secundum eorum progressionem, species audibilis se propagare pergit, & per circulos majores majoresque expandit.

Io. Burid. lib. 2. q. 21. de anima.

Vnde apertè sequi videtur, & notat Buridanus, vocem loquentis ex aliquantulo intervallo, semper audiri, quando jam evanuit. Nam evanuisse videtur, ubi ipsemet loquens non eam ampliùs circa se audit. Distans autem tardiùs eam percipit, quàm loquens; ergo cùm ipsa jam esse desijt.

Nec id tam mirum est, si cogitemus, præsentiam aut existentiam objecti non esse universim ad cognitionem necessariam, ubi potentia speciem objecti penes se habet, per quam, tanquam ejus semen, conceptum aliquem ipsius elicere & formare potest. Sic enim solis figura, in pariete obscuro aliquamdiu videri putatur ab eo, qui directis oculis, solem in cælo aliquamdiu est intuitus. Species enim lucis humoribus & tunicis oculorum intricata, aliquantulo tempore hærere potest, absente objecto visibili, & servire potentiæ visivæ ad videndum illud, si species illa à luce spirituum opticorum paulisper conservetur & retineatur, ne subitò tota diffluat.

Quod autem in visu aliquando & rariùs accidit, in auditu frequentissimum & perpetuum esse potest; quia talis est natura soni, ut icto aëre repentè exiliat, & finito ictu, repentè evanescat; relictâ tamen in aëre specie, quæ se, mortuo sono, propagare pergit. Sicut enim fractio aeris icti circulum primum

primum suscitat, qui deinde alios & alios protrudit, etiamsi primus aër ictus conquiescat; ita sonus naturam illius motûs imitans, speciem spargit, quæ ab ipso in conservari non dependet, sed interempto primo sono, per circulos aëris undantes & concomitantes se dilatat.

Sic multi quidem de perceptione soni jam emortui philosophantur. Ego verò, etsi olim consenserim, jam aliter sentio. Nempe sonum qui esse desijt, nego auditu externo sentiri, sed solam speciem audibilem, post sonum emortuum, superstitem. Est enim potiùs negotium imaginationis, aut intellectûs, quàm sensûs externi, acumen suum & cognitionem ad rem non existentem extendere. Sensus enim externi sunt facultates imperfectæ, quæ circa speciem ab objecto impressam vim suam exerunt, eam percipiendo, & eâ mediante objectum externum, si illud in rerum ratione adhuc existat. Nam sensus externus foràs se exerens, debet existentiam objecti sui, in rerum ratione reperire, ut per cognitionem intuitivam, in eam quodammodo incurrere possit tanquam præsentem. Quia enim sensus exterior non nisi in rem existentem, & præsentem ferri potest, ideo res aliqua *præsens*, quasi *præ sensibus*, dicta fuit, ut nobis interpretatur S. Augustinus. Si autem existentia soni subtracta fuerit, & nihilominùs species ejus in potentia superstes maneat, tunc species sola à sensu externo cognoscitur; sed tanquam extra organum, & è regione quasi constituta. Quod etiam in visu accidit, quando quis diutiùs solem intuitus, oculos in obscurum locum convertit. Tunc enim διὰ τὴν ἔτι ὑπεῦσαν κίνησιν ἐν τοῖς ὄμμασι *propter subsistentem adhuc* objecti radiantis *motum in oculis*, videre se existimat orbiculum luminosum in tenebris: non qui re verâ ibi sit; sed solùm videt reliquias speciei solis, quæ manent adhuc in oculis.

S. August. lib. 11. c. 3. Civit.

Arist. c. 2. de Insom.

Et quia natura visûs est, rem è regione intueri, nec metiri aut advertere potest distantiam inter speciem quæ est in oculis, & inter locum obscurum, in quem oculos defigit, ideo imaginatio circulum illum luminis extra oculum esse credit.

 Simile

Simile iterum evenit, quando per vitrum viride chartam albam intuemur. Viror enim non in vitro esse videtur, sed remotior, & in charta apparet. Sic ergo speciem soni potentia auditiva cognoscit, sed quasi extra organum, & ultra aërem insitum, qui intra tympanum inclusus stagnat.

Et licet intellectus, aut etiam sola imaginatio (ut colligimus ex brutis) sonum principalem, qui jam aufugit & esse desijt, cognoscere valeat; non tamen sensus externus, cujus solùm officium est, in extrema quasi superficie corporis excubare, ut formas ab objectis externis organo suo impressas noscitet, & eas sensui communi, deinde imaginationi, ac intellectui gradatim repræsentet.

Hæ verò deinde potentiæ (intellectus præsertim & imaginatio) ulteriùs ferri possunt, & non tantùm speciem ipsam soni, sed etiam sonum primarium, v. g. pulsu campanæ, aut inflatu tubæ excitatum (jam tamen emortuum antequam species ad auditum perveniat) cogitatione intuitivâ, non tanquam præteritum, sed tanquam adhuc præsentem attingere possunt. Vnde facillimè ex his tricis se expediunt, qui nullam cognitionem sensitivam in externis organis, sed in imaginativa sola censent perfici.

An verò species soni per medium propagata, à sono ipso naturâ specificâ differat, sub judice eodem lis est, apud quem de luce & specie lucis, de colore & specie coloris, lites pendent; de quibus Cap. præcedenti Art. VII. diximus. Nec majorem, imò minorem rationem specificæ distinctionis inter sonum & speciem soni video, quam inter colorem & speciem coloris.

Arist. c. 6. de sensu — Et sanè Aristoteles speciem soni, sonum appellare solet, nec essentiâ videtur eam à sono distinguere. *Lationes*, ait alicubi (de specie soni per medium sparsâ loquens) *medium priùs attingunt: videtur autem sonus alicuius quod fertur esse motus.* Vbi affirmat, sonum, id est, soni speciem, per medium, antequam ad finem pertingat, successivè ferri instar motûs localis. Et Galenus, cum Hippocrate suo & Platone, ita speciem soni, sonum esse dicit, ut cùm sonus audiri dicitur, nihil aliud audiri — Galen. lib. 7 de Placit.

audiri

audiri cenſeat, quàm extremitatem ſpeciei ſoni, quæ organum attingit ac impellit. Quidquid erit, etiamſi ſpeciem ſoni differentiâ eſſentiali,à ſono diſtingueres, cenſeo nihilominùs, eam auditu intra ipſam organi concavitatem percipi, & deinde ſonum jam emortuum, à quo ſpecies illa audibilis ad aurem venit, ab imaginatione, non ab ipſo ſenſu externo auditûs, cognoſci, ſicut Cap. præcedenti de viſione ſpeciei viſibilis, ex S. Auguſtino philoſophati ſumus.

Quæ ſanè Galeni, & Platonis, Hippocratiſque (quorum Placita ibi enarrat Galenus) opinio eſſe videtur. Non fruſtrà enim tot flexus & labyrinthos, intra penitos aurium receſſus, natura & divinus Opifex fabricatus eſt; ſed ut ſpecies audibilis fracta refractaque, ad eum modum impleretur, aut gracileſceret, prout anima poſtulat, ut ex cognitione ſpeciei audibilis, in organo externo ſic tornatæ & modulatæ, ſenſum ſuum internum,ad cognitionem primò ipſius ſpeciei, auditu externo perceptæ, & inſuper ad cognitionem prioris ſoni, qui evanuit, extendere poſſit.

Qui enim aliter, & ſimpliciori modo operationes illas ſenſuum fieri exiſtimant, non ſatis faberrimum ſubtiliſſimumque naturæ ingenium, & ineffabilem Conditoris ſapientiam æſtimare mihi videntur.

Ac ſanè, ſi ſpecies viſibiles colorum & lucis, ut antè diximus, viſu percipi valeant; nihil cauſæ aut miri eſt, ſi ſpecies quoque audibiles ſub auditum cadere dicamus.

ARTICVLVS VIII.

Quid Echo.

ECho dicta ab ἠχεῖν, quod *reſonare* ſignificat. Hinc κατηχεῖν, ſignificat inſtituere vivâ voce,ac per Echo & reſonantiam quandam, qua Catechumeni (qui inde etiam dicti) eaſdem voces reſonabant, quas à Catechiſtis ſuis acceperant. Vt, Credis hoc? Credo. Abrenuncias? Abrenuntio. &c.

Resonat autem maximè à rupibus & concavis locis Echo:

Ovid. *Reddebant nomen concava saxa tuum.*

In silvis quoque, ubi nullæ rupes, aut saxea concavitas, sæpe tamen eam audimus, quia innumeræ foliorum, arborumque superficies non sinunt vocem, & aëris circulos penetrare; unde resilit, *vocisque offusæ resultat imago.* Magis tamen confusè, quàm à rupis aut montis concavo; quia inter tot arborum & foliorum diffusas rimas, soni species non ita colligi & confertim redire possunt, quàm à continuâ rupis concavitate. Montes ergo fortè erant mixti silvis, ubi Corydon ille canebat,

Virg. *Non canimus surdis, respondent omnia silvæ.* Et

Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

Cavum verò illud, unde expressior & vocalior redit Echo, Aristoteles ἀγγεῖον *vas* appellat, quia concavitate & lævitate vasi non est absimile.

Horat. *Lævia personuère saxa.*

Præstat autem cavitas ista auditui, quod speculum visui. Vt enim à speculo imago vultûs offensa resilit in oculos; ita imago vocis concavo impacta reflectitur ad aures. Hôc tamen discrimine; quòd speculum etiam planum imaginem coloris sic regerit, ut videri res in speculo possit: ut verò exaudiatur Echo, non planities, sed concavitas tanta, & talis figuræ necessaria est, quæ sufficiat ad remittendos rectà circulos aëris, unà cum speciebus soni comitantibus, usque ad auditum. Superficies autem saxi plana, & circulos aëreos, & species ad latera diffluere & dispergi sinit, ne satis confertim & sensibiliter redire valeant ad aures.

Quomodo autem itus ille & reditus soni, in Echo fiat, non consentiunt Philosophi.

Alex. Aphrodisius, ut eum interpretatur Simplicius, videtur existimare, esse quandam plagarum aëris perpetuam & concatenatam successionem; *ita ut primus aër percussus eum qui post se est, figuret simili percussione, quemadmodum ipse à percussione figuratus fuit. Is autem rursus eum qui post se est. Et ita, non sine continuitate, ad vas usque progressus fit. Postremus verò qui prope vas*

Alexand.

percussus

percussus & figuratus fuit, cùm prohibeatur à vase ulteriùs continuare percußionem, retrò à solidi repercußione reijcitur, velut pila à pariete.

Quam tamen imaginationem rectè confutat Simplicius. Nec enim post primam plagam qua excitatur sonitus, aër percussus, simili plaga aërem sequentem frangit. Non enim tantas vires habet. Nec si haberet, sonitus qui ex collisione aëris ad aërem exiliret, similis esset primo sonitui, quem allisio malleoli ad æs campanæ suscitat. Vnde Echo dissimilis prorsus à primo sonitu rediret. Imò nunquam sonitum campanæ directè perciperemus, sed alium diversæ rationis, quem ultima plaga aëris, ante aures ipsas excuteret. Deinde aër ad aërem, aut ad concavum rupis allisus, sonum articulatum & humanum exprimere non potest; qualis ille est quem larynge, linguâ, & ceteris naturæ instrumentis homo loquens efformavit.

Itaque dicendum potiùs, non aërem posteriorem à priore sic percuti, ut sonum novum eliciat, sed species primi soni, à sono jam mortuo avulsæ alias sibi similes, gradatim per circulos usque ad concavum rupis, producunt. Cùm verò nec circuli aëris, nec species circulos concomitantes, occurrente solido, ulteriùs tendere & explicari non possint, ultimus aër impactus solido, quasi in terga revertitur, & revertendo circulos & vibrationes aëris similes præcedentibus resuscitat, à vase, sive concavo, unde Echo venit, usque ad auditum; cum quibus aëris circulis etiam species primi soni redeunt, ut iteratò moveant sensum, ut sonus idem, qui priùs directè perceptus fuit, jam reflexè percipiatur. Sicuti autem circuli redeuntes tardiores sunt & flaccidiores euntibus; ita species soni quæ eos comitatur, pigrior est, ac plus temporis in reditu, quàm in itu consumit, sensumque auditûs languidiùs impellit. Vnde ceteris paribus, ex æquali distantiâ, Echo obtusiùs auditur, quàm sonus directus. Hoc quoque notatu non indignum: Echo sive resonantiæ beneficium esse, quòd nosipsos loquentes audire possimus. Nam nisi ab aëre nos circumdante, alijsque corporibus, in aures nostras reflecterentur voces quas eloquimur, effugerent proprias aures,

 nec

nec audiremus. Hinc si in aëre supra nubes tenuissimo loqueremur, difficiliùs loquelam nostram perciperemus; quia ab aëre tali nulla pænè vocum ad aures nostras fieret reciprocatio. Audiremus ergo solummodò quantum palati, & dentium, labiorumque nostrorum repercussio, species soni, per interiores oris meatus, ad organum auditûs remitteret.

Hinc etiam qui surdastri sunt, ad pleniorem Echo colligendam, concavitatem auris (quod Hadrianus Imp facere solitus) manu inflectunt, ut se & alios sibi colloquentes, expressiùs intelligant.

Ex dictis patet, definitionem Echo, ex isto Poëtæ versu,

Virgil. —— *ubi concava pulsu*
Saxa sonant, vocisq; offensa resultat imago,

sic verè & concinnè posse formari: Echo est imago soni, quæ concavo offensa, versus sonantem resultat. Quod fortasse Hebræi etiam significare voluerunt, quando Echo *filiam vocis* vocaverunt.

ARTICVLVS IX.

Quænam Poëtæ de Echo sint fabulati.

Ovid. NYmpham quandam ex Oreadibus & montanis fuisse dicunt, quæ Iunonem garrulitate & *longo prudens sermone tenebat;* interea dum turpis ille Iupiter adulterijs & furtis agrestium Nympharum operam daret.

Vnde —— *postquam hæc Saturnia sensit,*
Hujus, ait, linguæ, qua sum delusa, potestas
Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus.

Itaque accisâ in pœnam garrulitate, non integras ampliùs sententias, sed tantùm —— *in fine loquendi*
Ingeminat voces, auditaque verba reportat.

Inchoare enim ipsa sermonem non potest, sed extrema solùm verba loquentis repetere. —— *Nec reticêre loquenti,*
Nec prior ipsa loqui didicit. Similis balbis, qui nec tacere valent, nec eloqui.

Hæ

Hæ fabellæ à se licet vanæ, in natura tamen rei, fundum habent.

Non didicit Echo prior loqui, quia non est vox prima, sed tantùm prioris imago. Non totam seriem sermonis, sed novissima tantùm verba reddit; quia dum posteriora verba pronunciantur, circuli aëris versus loci concavum euntes, obturbant & impediunt reditum contrariorum circulorum, qui referunt speciem & imaginem primi soni à loco, concavo ad auditum redeuntis. Deinde vox directa ita totum sensum aurium occupat, ut dum lingua adhuc loquitur, auris percipere nequeat primorum verborum imagines, quæ interea usque ad loquentem, luctando, & turbidè revertuntur. Hoc autem impedimentum cessat in silentio, quod subsequitur ultimam vocem. Tunc enim circuli aëris à concavitate resilientes, nullis alijs circulis in contrariam partem tendentibus occurrunt. Hinc colliges, non omnem Echo esse tam balbam & curtæ loquacitatis, quàm illam Narcissi amasiam, quam paulò antè Poëta describebat. Potest enim concavitas loci, & auditor alius à loquente, sic collocari, ut omnium vocum & syllabarum imagines ad aures illius auditoris perveniant, sine occursu contrariorum circulorum aëris; quandoquidem circuli isti contrarij ore solius loquentis vomantur; auditor autem à loquente loco dissitus, taceat.

Sicut enim pila parieti obliquè impacta, non directè redit in projicientem; ita vox & aër concavo sic obliquè illidi potest, ut Echo in latus deflexa, aliò, non ad ipsum loquentem resiliat. Ac talis Echo tam eloquens esse poterit, ut integram Ciceronis orationem recitare valeat. Nonne enim, si aliquis murus sono campanæ ita obstet, ut eum directè nō audiamus, sed Echo ex longinquo sonitum ejus ad nos referat, totam ictuum seriem, etiamsi densissimè se sequantur, exaudimus? Pone ergo jam Stentorem loco campanæ, integram Ciceronis contra Antonium Philippicam detonantem, sanè universam verbatim & syllabatim orationis seriem Echo nobis respondebit.

Sed & talis loci fornicatio esse potest, ut ipsi etiam loquenti integras

integras ſententias Echo regarriat, nec circuli euntes & redeuntes ita ſe in medio confundant, ut priorum verborum diſtinctæ imagines, uſque ad auditum non perveniant. Vnde nec credo Cardano exiſtimanti *dæmonium*, *aut ſycophantiam*, in baſilica illa Papienſi reſponſare, *in qua adeò clarè*, inquit, *adeò expeditè*, *adeò ſæpe ac ordine certo, voces omnes exaudiuntur.*

Catdan. lib. 18. Subtil.

Illud verò in experto & vulgatum eſt: eandem vocem bis, ter, ſepties, & pluries, diſtinctis intervallis, à diſſitis concavitatibus ad loquentem reverti. Quod faciliùs accidit in tubæ, campanæ, aut alio valido ſonitu. Nam reflexiones ultimæ debent fieri ex longinquo. Prima enim Echo ex viciniori concavitate reſpondet, ſecunda ex remotiori, tertia adhuc ex longinquiori &c.

Plin. lib. 36. c. 15.

Hinc porticus illa heptaphonos Olympiæ olim in admiratione fuit, ſic dicta, quòd vocem unam ſepties redderet.

Arte etiam templa quædam, aut publicæ Scholæ ſic fornicantur, ut concionatoris, aut Doctoris vox etiam exilis, per varias fornicis concavitates evoluta & multiplicata, diſtinctè ex ſpatio longinquo exaudiatur. Nam & quoties in loco clauſo loquimur, imagines vocis undique à parietibus, à fornice, pavimento reſiliunt, & ſic conſertiùs & impreſſiùs auditum feriunt. Vnde parietes Scholarum aulæis veſtiti, mollitie lanæ clamorem docentis hebetant, & templa ac domus recenter dealbatæ & levigatæ vocaliùs reſonant.

Virgil.

Nocturna etiam Echo expreſſior eſt diurnâ, *Dum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres.*

Circuli deinde qui imaginem à concavo, per aërem nocturnum & frigore denſatum, revehunt, placidiùs & minori intervallorum confuſione, nocte redeunt; ideoque nocturna Echo, quàm diurna (ut aliquando adverti) ſolet eſſe expreſſior, & plures vocum ſyllabas reſpondere.

Vt etiam non ex quolibet ſitu, oculus imaginem vultûs in ſpeculo aſpicere valet; ita nec auris excipere imaginem reflexam ſoni poteſt. Pro ratione ergo anguli, quo ſonus directus in cavitatem loci incidit, & inde reflectitur, collocari auris debet. Hic autem ſitus non conſiſtit in puncto indiviſibili;

bili; aliàs nec multi eandem Echo audire; sicut nec eundem in speculo vultum videre possent.

ARTICVLVS X.

Quale sit organum auditûs.

POst objectum auditûs, organum quo utitur anima in soni perceptione, enarrandum est. Maximum & ingeniosissimum naturæ miraculum, cujus fabrica studium & industriam Medicorum omnem hactenus elusit.

Mirabilissimum enim auditui organum natura in cranio capitis & ultimis aurium recessibus excîdit, non Aristoteli, non Hippocrati, non Galeno, sed Medicis nuper solùm per anatomiam subtiliorem cognitum; etsi tamen etiam necdum omnium partium,& meatuum officia sint in propatulo. Semper enim in istis naturæ miraculis aliquid divina sapientia sibi reservat, ne penitus cognita admirationem perdant, & ut superbia nostra obedientiùs in obsequium divinæ fidei intellectum suum captivet, dum tam familiaria & vicina sensibus non capit.

Certè Vesalius *callidissimum divini Opificis artificium* vocat: *cuius fabricam satis*, inquit, *dilucidè in Scholis quidem commonstro, usum autem & operandi rationem non magis, quàm oculi ipsius, assequor.* Additque, *omnium ferè Musicorum instrumentorum fabricæ rationem, ex auditûs organi compage desumptam esse.* Nec satis se posse mirari postea dicit, *Philosophos omnes de auditu, ipsiusque obiectis tam prolixè, citra organi ipsius vel maximè superficiariam cognitionem, scribere: ex quo tamen præcipuè petendæ erant demonstrationes.* Vesal. lib. 7. c. 8. Idem lib. 7. c. 15.

In organo ergo auditûs, primùm occurrit exterior auris, figuræ concavæ, ne voces ex adverso venientes, tempora capitis inoffensæ præterlabantur, sed concavitate, exceptæ, intra primum aurium meatum refundantur.

Vnde surdastri, ut amplius soni colligant, auriculam (quod de Hadriano Imp. narrant) cavâ manu versus foramen inflectere solent.

Hoc primum auris foramen aëri externo patet, & pertingit uſque ad membranam, quam alij tympanum, alij meliùs myringem, aut meningem appellant: tympani nomen, ſatis aptè reſervantes proximæ interiori cavitati, quæ myringe, tanquam tympani corio, obtenditur. Verùm loquamur ut plures, ut ipſam membranam, tympanum; cavitatem verò interiorem ei proximam, concham cum Iul. Caſſerio & alijs appellemus.

S.Baſil. homil. 3. Hexam.

Ariſtoteles univerſam interiorem concavitatem, à tympano uſque ad ultimam organi concamerationem, cochleam vocat, & Baſilius *πόρον σκολιὸν meatum tortuoſum*. Sed Anatomici hodie exactiores univerſam iſtam Ariſtotelis cochleam in tres ſinus, nempe concham, labyrinthum, & cochleam propriè & ſpecialiter dictam ſubdividunt: qui ſinguli ſinus ſuas etiam adhuc particulas & nomina habent. Tympanum igitur eſt ſepimentum, quo externa auris cavitas ab interiori ſejungitur. Eſt verò membrana omnium quæ in corpore ſunt ſicciſſima, pellucida, & tam tenuis, ut Hippocrates telæ araneæ eam comparet. Texturâ tamen tam firmâ & compreſsâ, ut ſine poris ullis eſſe videatur. Habet tamen ſine dubio ſubtiliſſimos aliquos; quod ſatis indicat tenuis ille humor, qui per medium illud ſepimentum, è cavitate auris interiori, in exteriorem tranſſudat; & deinde in materiam flavam, quæ auribus eximitur, concreſcit. Deinde per anguſtiſſimos & inviſibiles hujus membranæ poros ſonus, cum aëre ſuo bajulo, fortaſſe tranſcribratur. Sicciſſima hæc membrana ideo eſt, non tam ad reſonandum, quod Medici dicunt, quàm ad liberiorem ſoni & aëris trajectionem. Humida quippe poros nullos, aut humore oppletos, ideoque minimè pervios habent. Hinc quibus membrana iſta humore è cerebro deciduo madefacta eſt, ſurdaſtri efficiuntur.

A parte interiori tympanum tenuiſſimo per medium nervo (ut ferè corium tympani militaris, chordâ) præcingitur; unde etiam Anatomici *chordam* appellare ſolent. Hujus chordæ officium eſt, non ut impulſa reſiliat in tympanum & ſonet, ut uſu venit in chorda tympani militaris, etſi quidam Medicorum id affirment; ſed potiùs ad tympani firmamentum, ne aëris

ne aëris externi vehementi appulſu, rumpatur aut nimis longè intra conchæ capacitatem protrudatur. Deinde ut chordulà iſtâ malleus firmiùs tympano alligetur, ut Iul. Caſſerio placet.

Tympano enim tria oſſicula, veteribus (quod mirum) incognita, à parte interiori adhærent & concreta ſunt, quæ malleum, incudem, ſtapedem, à ſimilitudine iſtarum rerum, jam appellant. Vnde quando tympani membrana ab aëre externo ſonante impellitur, unà cum eâ malleus, incus, ſtapes, & chorda moventur, & intra concham inflectuntur, ac ceſſante impetu, rurſus univerſa ſimul in locum ſuum priſtinum reſtituuntur.

Columbus & quidam alij exiſtimant, cùm tympanum ſonitu externo impellitur, incudem malleo tundi, & ſic ſonare. Sed falluntur. Tria enim iſta oſſicula, malleus, incus, ſtapes, ſimul concreta ſunt, nec avelli poteſt malleus, ut tundat incudem. Deinde ſonus iſte mallei, veluti etiam & chordæ, longè à ſonitu externo diſcreparet, ac proinde obturbaret potiùs (ut tinnitus aurium ſolet) ſoni exterioris ſenſum. Cùm tamen omnia iſta organa, ex naturæ deſtinatione, ad ſinceriſſimam ſenſibilium externorum expreſſionem, ſint ſic fabrefacta. Quanquam tamen, etiamſi oſſicula chordæ, inſtar araneæ fili, tenuiſſimæ, & malleus tam exiguus tantulæ incudi affricarentur, nullus inde ſenſibilis ſonitus exilire poſſet; ac proinde ad illum ſonandi finem inſtrumenta illa inutilia forent.

Quem ergo uſum tria illa oſſicula tympano appenſa, & tam arctè inter ſe concreta obtineant, hactenus ignoratum. Certum tamen eſt, non de nihilo eſſe fabricata. Imò tam neceſſaria eſſe ad ſonorum modulationes, Dei ſapientia exiſtimavit, ut cùm cetera humani corporis oſſa cum ætate, & totius corporis mole paulatim creſcant; tria tamen illa omne ſtatim incrementum in prima pueritia rapiant, nec majora in viris, quàm in pueris cernantur.

Nam *in puerulis auditûs organum, ſicuti reliqua ſenſuum organa,* ait Fallopius, *integerrimum eſt; quod probant prima, ſecunda, & tertia cavitas, incus, malleolus, & ſtapes, oſſicula minima, quæ partes* Fallop. lib. 1 c. 6. de oſſib.

 omnes

omnes integerrimæ ſunt, neque per tranſverſum pilum in pueris unius diei diſtant ab ijſdem in ſene decrepito.

Suſpicio ergo eſt, ſpeciem ſoni, poſtquam per tympanum tranſcribrata eſt, per oſſeos mallei, incudis, ſtapedis poros, propter certam modulationem, oportere rurſus tranſire. Ad hunc enim finem illa oſſa foraminoſa ſunt. Malleus ergo, qui manubrij cuſpide, membranæ tympani inſeritur, ſpecies ſoni in incudem, incus in ſtapedem, ſtapes in feneſtram labyrinthi ſuperiorem transfundit; unde mox tranſitus in cochleam. Quanquam Fallopius ſcribat, incudem quoque uno crure proximè adhærere tympano: unde ſpecies ſoni non tantùm à malleo, ſed etiam à tympano immediatè accipere poteſt, & eas unà cum malleo in ſtapedem trajicere. Ideo enim fortaſſe ſtapes eſt figuræ triangularis (quemadmodum ſtapedes equeſtres olim ſolent;) ut nempe per utrumque trianguli ſui latus, tanquam gemino canali, & à malleo & ab incude imagines ſoni excipiat, & per trianguli baſim, quæ feneſtram labyrinthi claudit, tranſmittat in labyrinthi concavitatem.

Moventur autem illa oſſicula unà cum tympano, ut ſoni propagationem veluti ventulo quodam adjuvent, quo aërem innatum, intra proximam cavitatem incluſum impellunt, & verſus ultimam cochleæ officinam, ubi ſenſus auditûs reſidere putatur, undare faciant.

Prima ergo poſt tympanum interior cavitas eſt concha, plena aëre innato (alij inſitum aut vernaculum appellant) quo eodem aëre ſequentes duæ concavitates, labyrinthus, & cochlea, ac omnes univerſim earum cuniculi, ac ſinuoſæ ambages oppletæ ſunt. Omnia enim hæc, ſine ullius ſepimenti diſcerniculo, inter ſe pervia ſunt.

A concha quippe, per duas anguſtas feneſtras, ad labyrinthum tranſitus eſt. Major è duabus feneſtris ovalis vocatur, & baſi ſtapedis occluditur; minor rotunda, & ſemper aperta eſt. Meatus iſti in unum ampliorem concurrunt, & tandem in labyrinthi aream ſe explicant.

Plurimi cuniculi à labyrintho excurrunt, & in eundem, per multos gyros & amfractus, tandem iterum recurrunt. Quia

Quia enim inter labyrinthum & cochleam distantia tam brevis est, cuniculi & ambages illæ in latera excurrere, flecti & reflecti, ac per mæandros circumduci debuerunt, ut spatio voces elaborarentur, antequam cochleæ, id est principi auditûs organo infunderentur.

Hunc enim etiam alibi morem natura observare solet. Vt semen, lac, spiritum animalem &c. in plexibus quibusdam innumerabilium venularum præparat, priusquam materia ad principalem officinam perveniat, ubi ultima forma ei datur. Et quid aliud etiam sunt tunicæ, & humores tam multiplices oculorum, quàm officinæ in quibus frangitur, refringitur, & tornatur quodammodo ruditas speciei visibilis, antequam in fundum oculi penetret, ubi in tunicâ retiformi, figura ejus consummatur? In quo etiam mirabile istud divinæ sapientiæ apparet artificium: quòd tot vicibus species illa in tunicis & humoribus oculi frangatur, ac deinde, per angustias foraminis uveæ, per quas interius oculi conclave intrat, sic debilitetur, ut à pariete retinæ, tanquam à speculo reflecti retrò non valeat; ne nimio lumine interiorem illam cameram perfundens, visionem confundat. Vnde instar coloris, penicillo pictoris depicti, in superficie retinæ apparet, eodem modo, quo radius luminis, aut coloris, in cubiculum obscuratum, per angustum foramẽ admissus, in chartâ foramini oppansâ depingitur. Vnde si loco chartæ, speculum ponas, nullam imaginem rerum reddet, quarum picturæ antea in charta viscbantur, sed tenues tantùm colorum umbras, in summa speculi superficie natantes, per species, ut vocant, secundarias, inde ad oculos spectantis redeuntes, videbis. Quod aliquando sum impensè miratus. Nec miraculi causa alia mihi nunc occurrit, quàm ista ab Arabe Alhazeno suggesta: *Debilitatur color per elongationem, per reflexionem, per foramen, per quod intrat. Quod autem foramen,* inquit, *debilitet, planum fit per hoc: quia lux apparet major post foramen magnum, quàm post parvum. Pari modo, cùm foramina stricta sunt, color post reflexionem aut nullus apparebit, aut valde modicus.* Alhaz. lib. 2. prop. 19. Hoc, cùm de visu tractarem, me effugerat, & ideo huc retrahere volui.

Simili igitur fermè modo, soni species per tot itinerum flexus, & labyrinthi cuniculos, gyrando & regyrando fessæ, fractæ, ac modulatæ, ad ultimam cochleæ concavitatem tam molliter appellunt, ut nulla insignis Echo (nisi validissimus sit sonitus) à cavitate illa resiliat, quæ audiendi actionem obturbet.

Cochleam autem istam, sive ultimum & penitissimnm organi auditûs sinum, Vesalius buccinosum antrum vocat; quia instar buccinæ, seu cochleæ marinæ, contortum & turbinatum est. Hanc enim figuram ad excipiendos exiguos & insensibiles etiam sonitus, in unumque pleniorem sonum convolvendos, aptissimam esse quidam inde probant; quia si quis buccinam marinam auriculæ apponat, miros susurros & tinnitus ex illa cavitate reflecti audiet.

ARTICVLVS X.

In qua parte organi auditûs, sonus audiatur.

Vallef. lib. 2. c. 27. Controv. Vesal. lib. 1. c. 8. Fabric.

VAllesius, & eum secuti Conimbricenses tribuunt Vesalio, quod ei in mentem non venit. Dicunt enim eum sentire, primarium auditûs organum esse ossicula illa duo, malleum & incudem, appensa tympano. Sed legat quilibet Vesalium; id non sentit. Nimis enim apertum est, illam duorum, imò trium ossiculorum compagem, non ad auditionem soni, sed ad præparationem solùm quandam & modulationem speciei audibilis, & trajectionem ad ulterius ganum, fabricatam esse.

Aristoteles verò passim existimatur censuisse τὸν ἀέρα συμφυῆ *aërem congenitum*, sive implantatum, princeps esse auditûs organum, & ibi ab anima sensitiva sonos audiri. Nam alicubi ait, *Aërem congenitum ideo immobilem esse, ut omnes differentias motûs valeret sentire.*

Arist. lib. 2. c. 8. de anima.

Hanc ergo Aristoteli sententiam tribuunt & sequuntur Simplicius, Toletus, Conimbricenses, ex Medicis Vallesius, & quidam alij.

Sed

Sed Iul. Casserius negat eam Aristoteli mentem esse. Et profectò aliud est, *motûs differentias*, aliud sonorum differentias, *sentire*. Aër enim congenitus vel metaphoricè dicitur motuum externi aëris differentias sentire, quia motibus illis concutitur & inhorrescit; vel certè causaliter, quia est proxima causa, quæ speciem soni, potentię sensitivę ad audiendum tradit. Est quippe aër ille medium internum, contiguum organo in quo potentia residet. Quod verò aër iste sit pars animata viventis nullibi dicit Philosophus; imò hoc pugnat cum philosophia, quâ ipse sanguinem, lac, semen, spiritus vitales, animales, formâ totius viventis animari negat. Et sanè si animatus esset, non aër, sed spiritus potiùs sensitivus, aut quid simile, appellari deberet.

Deinde in conchæ, labyrinthi, & cochleæ concavitatibus, continetur, ut externus aër aut aqua in vase; neque cum partibus viventis est continuus.

Denique aër externus, per foramen quoddam ab oris palato in concavitatem conchæ, proximam tympano, pertingens, cum aëre illo interno communicat, eum destillationibus cerebri gravatum expurgat, & deficientem instaurat. Et hujus foraminis ab ore ad interiorem concavitatem organi auditûs, præter Anatomicorum fidem, manifestum experimentum est in surdastris, quibus tympani membrana, cerebri defluxione obtusa & hebetata est. Nam cùm audire volunt, hiante ore sonos excipiunt. Deinde si quis obturatis auribus, extremum instrumenti Musici mordicus teneat; pulsus & sonitus omnes exactissimè percipit: non auribus; sed per canalem illum, qui à superiori concameratione oris ad organum auditûs pertinet, aëremque externum cum aëre congenito miscet. Eâdem, ut existimo, de causâ venatores spiritum continent, ut acutiùs audiant, sicut narrat Aristoteles; qui veram tamen ejus rei causam non attigit. Arist. sect. 11. Probl.

Non est ergo aër iste congenitus pars animata viventis, sed aër quidam purior, quem ad excipiendas sonorum species & proximè in sensorium auditûs trajiciendas, natura ibi conservat. Vnde cùm Aristoteles ait, τὸ τῆς ἀκοῆς αἰσθητήριον, ἀέρος Arist. lib. 2. c. 10. de partib.

ἀέρος εἶναι φάμεν, *ſenſorium auditûs, aëris eſſe fatemur*, non aliud opinor, vult, quàm ſenſorium auditûs uti iſto aëre interno, tanquam proximo & individuo miniſtro, qui ſpeciem ſoni ei præparet, & ita moduletur, ſicuti activitas potentiæ audiendi exigit. Simili modo, ſenſorium visûs, eſſe aquæ, vel aqueum Ariſtoteles dicit, quia oculorum humores aquei, ſpeciem viſibilem refringunt & modulantur, ſicut potentia videndi (quæ aut in pupilla, aut in tunica retiformi ſedem habet) efflagitat. Vnde verba iſta Ariſtotelis, quibus probat animal non in omni ſua parte audire, οὐ γὰρ πάντῃ ἔχει ἀέρα τὸ κινησόμενον μέρος καὶ ἔμψυχον, ὥσπερ ἡ κόρη τὸ ὑγρόν: non ſicut quidam ſententiam iſtam obſcurantes, aut in contrarium trahentes, ſed ſic verti debent: *Quia non ubique habet aërem pars illa quæ movenda animataque eſt, quemadmodum pupilla humidum.* Vbi ſatis apertè dicit, partem aliquam animatam diſtinctam ab aëre, debere moveri ab aëre congenito, quem pars illa animata habet ſibi miniſtrantem; quemadmodum pupilla habet oculi humidum.

Arift. lib. 2. c. 8. de anima.

Pars igitur illa viventis animata, non autem aër congenitus, princeps auditûs organum erit. Quænam verò illa pars eſt? Quam definit Galenus, nempe extremum auditorij nervi, qui ex quinta nervorum conjugatione, concavo organi auditûs illabens, in ultimo cochleæ receſſu ſe dilatat, & oſſis concavitatem veſtit. In extremum enim illum cochleæ ſinum ſpecies omnes ſoni, per tot labyrinthos antea tranſcribratæ, tandem coëunt & colliguntur; perinde fermè ac ſpecies colorum, ubi per tunicas & humores oculorum verſus perpendicularem fractæ & modulatæ fuerint, in tunicam retiformem appellunt, & eam imagine rei externæ depingunt. Vnde veluti principale organum visûs in tunica retiformi probabiliſſimè hodie ſtatuitur; ita organum auditûs in tunica nervi auditorij, quæ in concavum & extremum cochleæ fornicem ſpargitur, & eum veſtit. Vt non de nihilo dixerit Galenus, extremum illud auditorij nervi, cochleam veſtiens, eſſe in organo auditûs quod cryſtallus in oculo. In cryſtalloide enim viſionem fieri exiſtimabat.

Galen. lib. 1 de ſympt. cauſ.

Deinde

Deinde tympanum, malleus, incus,ſtapes,concha,feneſtræ, labyrinthus, cum omnibus ſuis cuniculorum gyris & mæandris, præſtare cochleæ & potentiæ audiendi, quod tunica cornea, aranea, humor aqueus cryſtalloidi: vel (in ſententia jam veriori) quod cornea, aranea, humor aqueus, cryſtallinus, vitreus præſtant tunicæ retiformi. Omnia quippe iſta in miniſterio principalis organi ſunt, & ſpecies ab objectis externis immiſſas,ad animę potentiam,certo modo fractas,&,ut ita dicam, commolitas & cribratas tranſmittunt.

ARTICVLVS XII.

Quomodo potentia audiendi ſonum percipiat.

SEd difficultas ſat grandis eſt, qua ratione nervus ille auditorius in ultimo ſinu & concavitate cochleæ expanſus, ſonum audire valeat,cum ſpeciem ſoni non in ſe recipiat. Solus enim aër,aqua,& id genus fluida corpora, ſunt capacia ſoni, & ſpeciei ſonabilis.

Hæc fuit cauſa præcipua, cur tot Philoſophi, & Medici in aëre congenito, non in parte auris ſolida, facultatem audiendi collocarint.

Verum aër iſte non eſt animatus, ſed ejuſdem naturæ cum aëre externo elementari, ut paulò antè diximus. Valleſ. lib. 2. c. 27. Controv.

Valleſius autem non in aëre intra cavitatem cochleæ concluſo, ſed in ſpiritu animali,in auditorij nervi poris contento, potentiam audiendi reſidere credit. Ille enim ſpiritus rarus & fluens eſt, & perinde ac aër, ſoni & ſpecierum ejus capax.

Sed iterùm longè probabilius eſt, ſpiritum animalem carere informante animâ. Deinde ſpiritus ille eſt inſtrumentum animæ univerſale ad omnium ſenſuum operationes,nec magis eſt peculiare organo auditûs,quàm organo viſûs,olfactûs &c.

Itaque alterutrum dicendum eſt. Aut ſpecies ſoni in ſuperficiem corporum ſolidorum etiam recipi, & tunicæ à nervo auditorio expanſæ reverâ inhærere: aut certè in aëre tantùm cum organo auditûs contiguo hærere; & hoc ad ſoni per

ſpeciem repræſentati cognitionem ſenſitivam ſufficere. Nam etiam valdè incertum eſt, an ſpecies coloris & lucis, ut antea diſſerebamus, in ipſa ſuperficie organi viſûs, ſive tunicæ retiformis, tanquam ſubjecto inhæreant; an tantùm in pellucido humore vitreo, illi tunicæ contiguo.

Iuxta enim modum viſionis, quem ex S. Auguſtini doctrinâ ſuperiùs conſtruximus, facilè intelligi poteſt, non eſſe neceſſe ad concurſum ſpeciei cum potentia, ut ſpecies ipſi potentiæ, aut proximo potentiæ organo inhæreat; ſed ſatis eſſe, ut in proximo & contiguo corpore inſit. Vnde potentia audiendi in concavo cochleæ reſidens, poteſt uti ſpecie ſoni ſibi proximâ & contiguâ, quæ aëri congenito ineſt; quia potentia per cognitionem ſuam poteſt ſic in illam ſpeciem ferri, ut ipſam ſentiat, & eâ mediante ſonum ipſum qui foris eſt, ſi adhuc eſt ſuperſtes.

Deinde licet ſpecies ſoni non eſſet medium cognitum, ſed ſolùm determinando, aut phyſicè coëfficiendo juvaret (quod plures hodie ſentiunt;) poſſet tamen concurrere cum potentia; quia extrema corporis concavi & convexi, juxta philoſophiam Ariſtotelis, ſunt ſibi tam vicina, ut etiam ſint ſimul.

Vnde ſpecies ſoni, quæ uſque ad ultimam ſuperficiem convexam aëris congeniti, intra poſtremum aurium receſſum pertingit, contigua & ſimul eſt cum potentia auditiva, quæ in concavo illius receſsûs ſedem habet.

Sicut ergo facultas vitalis chylifica utitur calore naturali ventriculi, qui non ipſi facultati ut ſubjecto, ſed materiæ primæ ventriculi inhæret; ita nihil eſt cauſæ, cur facultas audiendi, ſpecie ſoni, quæ non auditivæ facultati, ſed aëri proximè contiguo inhæreat, in vitali actione qua ſonum percipit, nequeat uti.

Opinio enim, quæ jam invaluit: quòd ſpecies ſenſibilis debeat in potentiam ſenſitivam, tanquam proximum ſubjectum recipi, valde incerta, & meo animo, falſa eſt. Nam ſicut ſpecies viſibilis, audibilis &c. per materiam primam aëris extenduntur; ita cùm ad organum potentię pervenerint, non

non potentiam ipſam ut ſubjectum occupant; ſed in materia prima organi, tanquam proximo ſubjecto, remanent: aut etiam in corpore proximè contiguo; ſi materia organi careat eâ diſpoſitione, quæ neceſſaria eſt ad talis ſpeciei receptionem.

Quod in tactu certius eſt, ſi verum eſt quod quidam affirmant; calorem non percipi tactu per ſpeciem tangibilem à ſe diſtinctam, ſed immediatè per ſeipſum. Certè enim calor non recipitur in ipſum tangendi ſenſum, ſed in materiam primam partis viventis; aut fortè tantùm in materiam proximi corporis: ſi non errat illa Philoſophia quæ docet, frigus nivis manu apprehenſę, tactu percipi, non autem ſolùm aliud frigus, quod à nive in manu productum eſt.

Non igitur, quia ſpecies dicitur ſemen objecti, potentia verò quaſi uterus (quę duę cauſę ſuas activitates, ad formandum conceptum ſenſitivum, ſimul miſcent) ideo ſpecies debet proximè in potentiam recipi, ſicut ſemen animalis in uterum. Nam ſpecies eſt ſolùm metaphoricum ſemen, & potentia metaphoricus uterus, quę non omnem cum proprio ſemine & utero ſimilitudinem obſervare debent. Sufficit ergo, ſpeciem oportere jungi potentię, ut conceptus ſenſitivus inde naſcatur; licet alio longè modo, quàm verum ſemen & verus uterus, conjungantur. Nam uterus recipit ſemen ut locus locatum; quomodo nemo dicit ſpeciem recipi in potentiam ſenſitivam.

Quâ autem ratione, illicò à perceptione ſoni, per nervum auditorium, ſpecies ipſa ſoni, aut ipſius ſenſitivę cognitionis imago ad cerebrum & ſenſum communem trajiciatur, poſtea meditandum erit.

Hoc etiam fermè me fugerat. Sonum quemlibet, non auditione inſtantaneâ, ſed ſucceſſivè percipi. Auditur enim, prout ad organum appellit; appellit autem, ut puto, ſucceſſivè. Nam ſonus eſt tam ens ſucceſſivum, quàm fractio aëris, ex cujus quaſi vulnere emicat ſonus. Magis enim Ariſtot. & Vaſquio hoc credo, quàm Io. Prępoſito, & quibuſdam alijs Theologis, qui volunt ſonum totum ſimul produci, in inſtanti ultimo fractio- Vaſq. 3. p. d. 132. c. 4. n. 64.

fractionem aëris, qua excitatur ſonitus, terminante.

Sed cùm fractio illa ſit motus ſucceſſivus,& ſit cauſa ſoni, ſi non propriè & phyſicè efficiens, ſaltem occaſionalis; rationem non video, quare per totum fractionis tempus, à principio ad finem, alius & alius numero non fiat & effluat ſonus. Neç reliquiæ ſoni quæ in campana quieſcente, poſt validum pulſum, adhuc audiri ſolent, ſunt antiqui ſoni veluti fragmina adhuc durantia; ſed novelli quidam & obſcuriores tinnitus, geniti ex iteratâ alliſione aëris externi ad concavum campanæ; aut fortè partim etiam aëris interni, qui intra tenues æris campani poros meatuſque deprehenſus eſt, & adhuc fluctuat. Vnde reliquiæ illæ tinnitûs, per novas & ſucceſſivas aëris undationes (ut experimur) ad auditum appellant.

CAPUT V.

De olfactu.

POſt viſum & auditum, ordine dignitatis, & percipiendi longinquitate; ſequitur olfactus. Extra enim organi ſui ambitum ſe exerit, etſi breviùs excurrat, quàm viſus, vel auditus. Guſtus verò & tactus objecta ſua è proximo tantùm, & velut in ſinu ſuo contrectant; ideoque magis materiales, tardi, ac craſſi exiſtimantur. Quanquam S. Auguſtinus olfactum etiam ſenſibus iſtis *corpulentioribus & quodammodo craßioribus, qui non ſe foràs projiciunt, ſed interiùs quod ad eos pertinet agunt*, accenſeat; quia tantula eſt diſtantia unde olfactus objectum ſuum attingit, ut vix ultra cuſpidem naſi videatur ſe foràs projicere.

S. Aug. lib. 4 c. 14. contra Iul.

ARTICVLVS I.

Quid odor.

OBjectum proprium olfactus eſt odor. Quem veteres Philoſophi & Medici κατνώδη ἀναθυμίασιν *fumidam exhalationem* eſſe definiunt. Senſu tamen nimis pingui. Non enim quælibet exhalatio eſt odorifera, ſed quæ certâ quali-

Ariſt. c. 5. de ſenſu.

qualitate, movente olfactum affecta eſt. Ipſa igitur qualitas potiùs odor, quàm exhalatio eam vehens, appellari debet. Impropriè ergo loquuntur, qui coquos paſci odoribus, Democritum vitam aliquandiu odore recentis panis toleraſſe, populos Indiæ Aſtomos *odore florum & pomorum, quem naribus trahant*, vivere dicunt. Non enim odor, ſed exhalatio, quæ eſt vehiculum odoris, eos paſcit. Veluti tabacobibulos fumus, non nidor tabaci reficit. Quanquam non exiſtimem cuiquam hominum, ad longiuſculam præſertim vitam, tam ſpiritale alimentum ſufficere. Nam non ſolo halitu thymi, ſed *thymo paſcuntur apes, & rore cicadæ*; & thymi ſuccus, ac ros pinguius aliquid eſt, quàm macri illi & ſpiritales florum halitus, quibus paſci dicuntur Aſtomorum populi. Et tamen homines firmiori aliquo cibo indigent, quàm apes & cicadæ.

Eſt autem odor qualitas ſecunda, olfactum movens ex certa primarum permixtione reſultans, in qua ſiccitas dominatur humido. Dominatur autem eo exceſſu, quem Dei ſapientia novit neceſſariam eſſe ad ejuſmodi qualitatis reſultantiam. Hinc elementa pura *ἄοσμα inodora* ſunt, ait Ariſtoteles; ita *metalla & lapides*, quia non eam qualitatum primarum mixturam habent, quam natura ad generationem odoris flagitat. Quia verò ſiccitas mater odoris, non cujuſcumque modi eſt, ſed qualis ex calore multo humidum concoquente & rarefaciente provenit; ideo exhalatio quædam fumida, rara, ac levis eſt potiſſimum ſubjectum odoris. Naturâ & Deo ſic providente, quoniam qualitas illa non niſi ex ſpatio proximo ſpeciem ſui diffundit; ideoque aliquo exhalationis vehiculo, in nares, ubi ſenſorium olfactûs eſt, eam ſubvehente & organo ſuo admovente, indiguit. Vnde quæ parum exhalant, minùs odorata ſunt; ut inter vina, dulce & craſſum remiſſiùs, quàm acre & tenue, fragrant. Ibid.

Siccitatem verò eſſe præcipuè genitricem, & velut limam odoris, inde facilè intelligitur: quòd regiones calidæ & ſiccæ, quales Syria & Arabia, inquit Ariſtoteles, odoratiores, & *hortenſium odoratiſſima ſint quæ ſicca, ut ruta, menta, apium, & quæ in ſiccis naſcuntur*, ait Plinius. Vnde & *quædam non niſi uſta, ſicut thura*, Ariſt. ſect. 12 Probl. Plin. lib. 21. c. 7.

thura, myrræque, olent. Odoratiores quoque fieri arborum fructus, qui Aquiloni, ficco axi, obvertuntur, credidit Democritus.

Exhalationem tamen non nimis ficcam & tenuem effe, fed aliquâ humoris mifcelâ temperari & pinguefcere oportet, ne fubtilitate nimia odor difcingatur & vanefcat. Hinc omnis odor verno tempore & horis matutinis acrior; cùm verò dies ad meridianas horas propinquat, hebetatur, ut obfervat Plinius. Certè ego etiam horminium, five fcharleam vefperi, cùm rores æftate refluere incipiunt, acerrimum, & longiffimè odorem fpargere non femel fenfi. Iridem quoque arbores quibus incubuerit, odoratiores reddere in confeffo eft: non quia lumen ipfius arcûs id faciat, fed quia vapor roridus cui inhæret arcus, florum & plantarum ficcitati fuperfufus, odores incitat. Defectu quoque humoris, ligni odorati cineres funt inodori.

Quando verò corpus idem fapidum & odoratum eft, ex partibus heterogeneis compactum effe oportet. In ficcis enim & fpiritalibus odor, in humidis & craffioribus fapor ineft. Hinc illud Ariftotelis, *Odor eft ficci, ficut fapor humidi.*

Arift. lib. 2. c. 9. de anima.

Inter odores quidam alimentarij, qui alimentum corpori amabile fignificant, & orexin excitant; alij naribus tantùm blandiuntur, ut mofchi, ambræ, rofarum, quas nemo famelicus ori ingerit & deglutire parat, etfi fragrantiam olfactu probet.

Ejufmodi autem odores, etfi nec ventriculo orexin, nec linguæ falivam moveant, cerebrum tamen exhilarant & juvant. Vnde *Ariftoteles fcribit*, inquit Plutarchus, *Aromatum, florum, & pratorum fuavem odorem, non minùs voluptati, quàm cerebri & corporis falubritati conducere. Nam calore & fuavitate fua frigidam & humidam cerebri complexionem calefactant & temperant.*

Plutar. lib. de Ofir.

Hinc omnium fenfuum primarios fines recenfens Iul. Scaliger: *Odoratus,* inquit, *ad juvandum cerebrum, fpiritufq́ in eo reficiendos: Auditus ad difciplinam, & focietatis communionem. Tactus ad corpus forinfecùs. Guftus ad corpus intùs. Vifus propter animam primò, ad inventionem.*

Scalig. Exerc. 297.

Licet

Licet autem halitibus odoriferis, ſpiritus animales cerebri recreentur, & ſpiritibus iſtis halitus in partem pabuli cedant, ut Medici teſtantur; nimij tamen & conferti odores cerebrum vertigine perturbant, aut gravedine opplent. *Iucundiſsimi odoris Cydonia*, ait Scaliger, *ciunt vertigines quibuſdam. Affinis noſtra, virgo quædam pulcherrima atque nobiliſsima, ſolo conſpectu lilij, penè vecors fit; peritura, ſi naribus hauſerit.* Cameli etiam & jumenta Arabiæ & Orientis, aromatis onuſta, odore caput invadente, quandoque aguntur in rabiem; aut ficuum halitu oppreſſa deficiunt. Idem Exerc. 142.

Capellanus quidam noſter nuper Anno 1642. in Eccleſia Collegiata B. Petri Lovanij, inter Miſſam ſuam, ſubito animi deliquio concidit, quia miles Hiſpanus moſcho perfuſus ei miniſtrabat; cujus odore à mente primùm alienatus, deinde vini odore pauliſper recreatus, contractâ tamen inde febri, paulò pòſt eſt extinctus.

Attamen *illud velut Maxima quædam tenendum eſt*, ait doctiſſimus Medicus Andr. Laurentius, *Res omnes aromaticas, odoratas, fragantes ſenibus in univerſum vehementer conducere.* And. Laurent. lib. de ſeneсt. c. ult.

Antiqui Græci in ſympoſijs ſuis, coronas odoriferas capitibus imponebant, & maximè myrteas, aut è roſis plexas. Nam *myrtea vini vapores aſtringit; è roſis conſerta refrigerat, & gravedinem capitis lenit*, ait Athenæus. Hederacea quoque in uſu, & quidem præcipuo fuit: quia aſtringendi virtute etiam pollet, & *citra odoris gravitatem refrigerat*, ait idem, *ac facie non inveuſta, corymbis & folijs virentibus frontem opacat. Ideo illa dedicata eſt Baccho, qui potum invenerit, & malis inde naſcentibus occurrat.* Athenæ. lib. 15.

Igitur Dandino minimè aſſentior, qui halitus odoriferos, in ventriculos cerebri penetrare negat, nullo, inquit, à naribus eòuſque perforato meatu. Magis Falckenburgio, & Medicis acquieſco. *Fumo tabaci*, inquit ille, *è naribus ad papillares proceſſus datur aditus, per quos deinde in nervorum odoratoriorum manifeſtam penetrat fiſtuloſitatem.* Quomodo deinde Doctor Pauvius in Hollandia, referente in Tabacologia ſua Neandro, juvenem ſecuit, *cuius cerebrum planè obſitum erat atris fuliginibus*, ob nimiam tabacarij fumi intemperantiam, ſi nihil per nares Hierony. Dandinus lib. 2. digreſſ. 52. de Anima. Falkenb. Epiſt. ad Neandr. Tabacolog.

nares eat in cerebrum? Quomodo in altero, eâdem de causâ, *ne quidem vestigia reperta mamillarium processuum?* Sed de his satis.

Ceterùm odorum paucas differentias novimus, quia homini olfactus hebes est, ob frigus & humiditatem cerebri, quæ in organum olfactûs ferè semper aliquid destillat. Vnde per analogiam ad sapores, de odoribus philosophamur, & nominibus saporum odores nuncupamus, ut Aristoteles advertit: Extremos quippe odores, dulcem & amarum, medios acrem & pinguem &c. vocamus. *Nam plerique odores similiter saporibus nos afficiunt*, inquit Galenus. *Siquidem acida omnia, & præcipuè acetum, similiter odoratum gustumq́; movent. Tum acria quoque, veluti allia, cæpæ, & ipsa non minùs quàm gustum, odoratum offendunt.*

Galen. lib. 5 c. 21. de simpl. facult.

Odorata in cibo assumpta, & maximè allia, movere urinam dicit Aristoteles; quia calore suo tenuant, & colliquant, spirituque suo premunt, & evacuationem urgent.

Arist. probl. sect. 13.

ARTICVLVS II.

An odor per species ab olfactu percipiatur.

VIdentur species sensibiles odoris esse superfluæ. Spiritus enim odoriferi qui rebus odoratis exhalant, usque in nares & organum ipsum olfactûs penetrant: quid ergo opus speciebus, ubi objectum præsens adest, & in seipso immediatè cognosci potest?

Et sic sanè Galeni (Hippocratisque & Platonis, quorum Placita Galenus ibi enarrat) opinio esse videtur, qui solum visum distantia videre credit; ceteros verò sensus, nil nisi objecta sua proximè sibi admota, & attigua percipere. *Vt gustus, atque alij sensus fiant*, inquit, *opus est, ut ad animantis corpus perveniat ipsum sensibile. Visus autem per medium aërem ad coloratum extenditur.*

Galen. lib. 7 de Placit. Hippocr.

Olfactus igitur, ejus mente, non nisi odorem fumidæ exhalationis sibi proximè admotum olfacit; sicut nec auditus alium sonum audit, quàm eum qui organum auditûs immediatè impellit.

Aristo-

Ariſtoteles tamen ſpecies quaſdam odorabiles ab odore, velut à colore ſpecies viſibiles, cenſet per aërem ſpargi. Nam *ſi aliquid per expirationem ſemper à corporibus odoratis delibaretur, minora certè*, inquit, *ob eam rem, effici oporteret. Nunc autem, quæ odoratiſsima ſunt, hæc potiſsimùm eadem videmus permanere.* Idem ibid.

Deinde quidam experimento didiciſſe ſe dicunt, ſpecies odoris à ſpeculis concavis, veluti ſpecies viſibiles, reflecti; ideoque roſas tali ſpeculo oppoſitas, confertiùs & longiùs odorem reſpergere. Quanquam hoc argumentum non valide premat. Nam non ineptè reſponderi poteſt: ſpiritus roſarum tenuiſſimos hàc illàc expirantes, irrequietâ ſuâ levitate partim, partim aëris inſenſibili fluctuatione, in ſpeculi ſuperficiem impingere, & inde locali motu verſus nares noſtras reflecti. Sic enim à ſimili concavo ſpeculo, frigidula quædam nivis exhalatio reverberatur, ſi niveus globus ante ſpeculi ſuperficiem teneatur. Sed alterum, quod ſubjicio argumentum non tam facilè poteſt eludi.

Theologi non pauci corpora Beatorum (ſive per ſuam temperiem, ſive per aliquod velut incorruptibile balſamum, meatibus ipſorum infuſum) ſuaviſſimum odorem, ad delicias & quandam beatitudinem olfactûs, expiratura credunt: & tamen corpora illa, ut pote incorruptibilia, nullam odoriferam exhalationem expirabunt; quia ejus reſolutio per alicujus partis detrectationem corruptionemque fieri deberet. Odor igitur illorum corporum ſpecies intentionales ſolùm mittet, ſicut lux radios luminis, ſine ulla corporali exhalatione, quæ uſque ad nares olfacientium, odorem vehat.

Deinde piſces intra aquam, eſcas odorantur, ut fatetur Ariſtoteles; & de delphino Plinius: *Delphini olfactûs veſtigia non habent, cùm olfaciant ſagaciſſimè.* Nec tamen gelidæ & humidæ piſcium eſcæ, ullam fumidam exhalationem per aquam ſpargere videntur, quæ odorem naribus, aut organis quibus olfaciunt piſces, invehere poſſit. Igitur eſcæ illæ aquaticæ, actione tantùm intentionali videntur olfactũ piſcium immutare. Ariſt. lib. de ſenſu. c. 5. Plin. lib. 11. c. 37.

Denique, ut poſtea dicemus, ſpecies odoris re verâ eſt odor quidam tenuis, ejuſdem naturæ cum odore, qui ex certa

qualitatum primarum temperie resultat. Odor autem moschi, rosæ, pomi &c. videtur posse in aliquo subjecto produci, ubi nulli spiritus odoriferi, nec ulla temperies talis, ex qua odor vel in rosa, vel in pomo resultare solet.

S. Ber. ser. 1. post Epiphan. *Nonne enim*, inquit S. Bernardus, *qui pomum in manu sua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi servabit odorem?* Et odor iste manet sæpe, etiamsi manus quis abstergat, aut lavet: unde non in spiritibus manui adhærentibus, sed in ipsa carne manûs videtur inhærere.

S. Tho. in 2. d. 2. q. 2. a. 2. Atque hoc de speciei odorabilis propagatione, sine halitu comitante, sentit S. Thomas. Nam *quædam sensibilia*, inquit, *deferuntur ad sensum secundum esse spiritale tantùm; sicut species colorum. Quædam contingunt organum secundum esse suum materiale, sicut in gustu, & tactu. Quædam deferuntur utroque modo; sicut species odorum, cum permixtione fumalis evaporationis; quæ tamen species extenduntur ultra fumalem evaporationem. Et similiter est de sono, & medij motu.*

Igitur existimat corpore odorifero fumalem quandam evaporationem plerumque resolvi, ac per aërem locali motu dispergi: attamen postquam se movere & diffundere cessaverit, posse jam ex isto loco species odorabiles, spiritali tantùm diffusione, ulteriùs propagari.

Spiritalem autem diffusionem vocat S. Thomas, quando solæ species odoris propagantur, non comitante odore ipso cum subjecto suo, talibus qualitatibus primis aut secundis temperato, ex quibus odor naturaliter & permanenter resultat.

Propter illam igitur evaporationem, necesse est corpora odorata aliquantum erogari ac diminui. Hinc enim odoratos arborum fructus, ut pomorum omne genus, spatio temporis contrahi & corrugari videmus. Quia tamen moschus, & quædam ejusmodi, quæ acerrimo odore nares feriunt, non videntur notabili decremento molem suam expirare; idcirco fortè Aristoteles (quem paulò ante audiebamus) dixit, *ea quæ odoratissima sunt, potissimùm eadem videri*, & in sua mole perdurare. Indeque probat, talium corporum odores, per nudas species odorabiles, sine ullâ, aut certè cum minimâ exha-

latione

latione ſubſtantiæ, ab olfactu diſtanti ſentiri. Quod maximè videtur verum, quando corpora odorifera, ſolida & aſtrictæ denſitatis ſunt (quales ligna, & lapides odorati) à quibus non facile quidquam, niſi per cauſas vehementes, decerpi, aut delibari poteſt.

Licet autem iſta vera eſſe negare nolim, ſpecies tamen odoris, non longo ſpatio ultra exhalationis terminos, poſſe promoveri exiſtimo. Odoris enim virtus ad ſpecies illas effundendas, languida, & intra brevem admodum activitatis ſphæram reſtricta eſt.

Vnde experimentum iſtud Buridani, quo probat ſpeciem odoris ſat longè per aërem, quò non pervenit exhalatio, trajici: *Quia combuſtio modici pergameni, vel ſulphuris*, inquit, *replet totam domum odore; quamvis non ubique per domum expandat ſe fumus illius: ergo aliter quàm cum fumo multiplicat ſe odor per medium:* non valde æſtimo. Io. Buridan. lib. 2. q. 22. de anima,

Nam profectò fumus modici etiam titionis per totum cubiculi aërem ita ſe diffundit, ut ubique non ſolùm nidorem, ſed etiam de ſuâ ſubſtantiâ nebulam faciat. Nonne etiam modicum vini, aut mellis totam aquæ lagenam ſapore ſuo aſpergit? Et tamen ſapor iſte non per ſpecies, per aquam tanquam per medium, trajectas, ſentitur; ſed particula aliqua mellis uſque ad contactum linguæ venit, ut Ariſtoteles ipſe docet. Vnde neceſſe eſt, ut ſubſtantia mellis, aut ſpiritus ejus per univerſam aquam diffundatur. Ariſt. lib. 2. c. 10. de anima.

Hinc ergo ſi verum quod quidam narrant, vultures per quingenta millia paſſuum (id eſt, centum milliaria Germanica) odorem cadaverum aliquando perceperint; longè profectò abeſt, ut ſpecies odoris per tantam ſpatij longitudinem valuerint trajici; ſed vento ſecundo, cadaverum exhalationes eòuſque fuerint perlatæ. Sed fabulam eſſe puto. Statim enim atq; Hiſtoricus aliquis temerè ſæpe, nec tam ad fidem, quàm admirationem legentium, ſimile quid effutijt, credula Philoſophorum natio hoc arripit, ut in eo ingenium exerceat; quia rebus falſiſſimis veriſimilitudinem conciliaſſe, ad gloriam ſubtilitatis ſæpe plus valet, quàm quod verum eſt demonſtraſſe.

Aut si hoc de vulturum olfactu, & speciebus odoris ad centum milliaria Germanica trajectis, credis; hoc etiam de ijsdem, Plinio poteris accredere: *Triduo antè, aut biduo volare vultures, ubi cadavera futura sunt.* Vbi ecce, non tantùm sagaces vultures, sed etiam prophetas, facit: qui viventium futura cadavera norint olfacere. Nisi tamen quandoque exercituum fortè agmina in pugnam & cædem hominum equorumque, ac avium rapacium prædam, concurrisse, ex sublimi viderint, & ex tali memoriâ, agmina militaria postea comitati fuerint, spe similis prædæ.

Plin. 10. c. 9.

Natura autem tam brevem activitatis sphæram per quam diffunderet species, odori circumscripsit, ut ipsemet odor exhalatione suâ vectus, organo odoratûs, ac deinde cerebro inveheretur; in cujus temperiem, & spiritûs animalis suave & salubre pabulum, ut antè diximus, cederet. Si enim ex longinquo, ut lux & color, percipi & delectare odor valeret; homines & animalia fumidas illas alimentorum, florum, aromatum, & infinitarum rerum exhalationes naribus attrahere non curarent; quarum tamen tepore & siccitate, cerebro maximè humano, natura mater mederi voluit.

S. Aug. lib. 2. c. 8. de libero arb.

Hinc S. Augustinus odoratum & gustum, in hoc à visu & auditu differre dicit: quòd plures homines eundem colorem simul videre, & sonum eundem simul audire possint; non autem odorem, aut saporem eundem simul percipere. *Nam etsi eundem aërem naribus ambo*, inquit, *trahimus*, *aut unum cibum gustando capimus; non tamen eam partem aëris duco, quàm tu, nec eandem partem cibi sumo, quam tu, sed aliam ego, aliam tu.*

Igitur, sicuti ex eadem parapside comedentes, quisque particulam suam cibi, ori ingestam gustat, & non particulam alterius; ita duo communem aërem, & odoriferam exhalationem in eo natantem, sic naribus attrahunt, ut unusquisque partem suam inde decerpat, eamq; organo olfactûs vel proximè apprimat, vel saltem ex propinquo, nec extra nasi ferè circumferentiam, odorem ejus percipiat. Hinc canes, ut herilem, aut quemlibet alium odorentur odorem, continuò olfactant, & aërem spiritumque odoriferum intra nares prolectant.

Nolim

Nolim tamen pertinaciter negare, duos nasos sibi vicinos, posse simul eundem odorem exhalationis in aëre, extra utriusque nasi circumferentiam pendulæ, olfactu percipere: quia incompertum est nobis, ad quantulam distantiam odor ultra illam suam exhalationem, speciem odorabilem ejaculari valeat.

An autem species ista odorabilis in instanti, ut species visibilis; an successivè, ut species soni, per medium trajiciatur, nondum liquet. Nam licet odorem thuris, & incensi v.g. cujus in Ecclesia usus, non percipiamus statim ubi fumum thuribuli ascendentem videmus; inde tantùm colligi potest, exhalationem ipsam fumidam, & spiritus qui eâ exhalant, successivo motu per aërem versus nos dispergi: an verò, ubi nares nostras subierit, aut in proximo constiterit, speciem odorabilem in instanti, an tempore ultra illud spatium mittat, ad quod motu locali pervênit; est quod dubitem. Nam quòd species soni successivè trajiciatur, fit, quia tremor & vibratio quædam aëris successiva, usque ad auditum, comitari illam speciem debet; nullus autem similis aëris fluctus necessarius esse videtur, ut odor speciem sui promovere valeat. Nam aëre tranquillissimo odores fragrant, & species suas, non secus ac fluctuante, diffundunt. Cur igitur potiùs successivè, quàm in momento radios specierum jaculantur: præsertim, cùm nullam in aëre qualitatem repugnantem inveniant, cui expugnandæ immorari debeant?

Epicurus tamen odorem, undatione quadam aëris comitante, successivè diffundi dicit, quomodo diffunditur sonus. Laërt in Epicuro.

Sed in Epicuri Philosophia non mirum; cùm & odoris, & soni propagatio, & omnium agentium actio, nihil apud Epicurum sit aliud, quàm effluxus quidam corporearum atomorum. Unde, nil miri si motu locali & undatione quadam tumidâ (quam ὄγκον *tumorem*, aut *umbonem* appellat) odoratæ atomi aërem propellant.

Dici tamen etiam in Philosophia Peripatetica potest: species intentionales odorum successivè propagari, præcedente aëris undatione, quam exhalatio odorifera facit, dum se diffundendo, aërem ante se agit. Et ideo sphæram activitatis

odoris tam curtam & restrictam esse; quia aër ab illa exhalatione tam tenui impulsus, non procul ante exhalationem tremesit & crispatur. Et sic fatendum erit, odorem in hoc assimilari sono; quòd uterque speciem suam successivè propaget, secundum mensuram & proportionem alicujus motûs localis, qui propagationem speciei, naturâ antecedat, & tempore comitetur.

Aut certè dicendum erit, propagationem speciei odorabilis successivam, non momentaneam esse, propter agentis imbecillitatem, & quandam, ut ita dicam, segnitiem naturalem, quod Conimbricensibus placet.

ARTICVLVS III.

An species odorabiles naturâ specificâ ab odore differant.

Iterùm hîc disceptatio & ambiguitas, qualem circa colorem & speciem visibilem, circa sonum & speciem audibilem superiùs vidimus.

Qui dicunt species sensibiles sensu non percipi, sed cooperari tantùm potentiæ sensitivæ, ut ipsa eliciat cognitionem objecti, à quo species in organum trajicitur, magno consensu asserunt omnes universim species, esse qualitates diversæ rationis ab objectis, unde manant.

Sed Avicenna, Casserius, Vallesius, Durandus alijque malunt, odorem se per medium realiter propagare, & sui similem producere. Et sanè, si lux & color, Galeni opinione, movent potentiam visivam, *mittendo ei particulam sui, specie similem & cognatam*; ut ex hoc quasi specimine cognoscat, qualis sit tota lux aut color; non est ratio solida, cur odor quoque non percipiatur olfactu, per simile aliquod specimen, quod ejusdem naturæ sit cum odore principali, quando principalis iste odor organo olfactûs proximè applicari non potest.

Galen. lib. 7. de Placit. Hippocr.

Mittere tamen tale specimẽ, esse proprium objecto potentiæ visivæ, credit Galenus: non, quia aliorum sensuum objecta mittant speciẽ diversæ à se rationis; sed quia nullam mittunt.

Galen. ibid.

Putat

Putat enim *ut ceterorum sensuum operationes fiant, opus esse, ut ad ipsum animantis corpus, sensibile perveniat. Visus autem solus*, inquit, *percipit sensibile, quod movet ipsum per medium aërem.*

Vnde si Galenus Aristoteli consensisset odorem ex aliquantâ distantiâ, olfactu posse percipi; sine dubio dixisset (quemadmodum de colore philosophatur) præmitti ab odore in organum olfactûs aliquam *particulam sui, specie similem & cognatam* toti odori, á quo particula illa producitur. Certè enim natura in similibus suis operibus solet sibi constare, & esse uniformis.

Erit igitur omnium sensuum externorum idem generaliter sentiendi modus. Vt videlicet, vel objectum ipsum proximè organo applicitum sentiant, aut si ab organo distet, per vicariam speciem, sive per specimen quoddam ejusdem rationis cum objecto principali; ex cujus cognitione, sensus ad ulterius objectum, actionem suam extendant.

Sed Durandum hîc differentem audiamus, & probantem species colorum esse ejusdem naturæ specificæ cum coloribus suis (quod & nos Cap. III. Art. VII. approbavimus ;) ac deinde ceterorum quoque sensibilium species cum suis sensibilibus, ut speciem soni cum sono, speciem odoris cum odore &c. unius esse rationis.

Sicut se habet lux, inquit, *in corpore luminoso ad lumen causatum in medio ; sic videtur se habere color in corpore terminato ad speciem causatam in medio. Quia sicut proprium subiectum lucis, secundum suum perfectum esse, est corpus densum (unde & stella lucens dicitur esse densior pars suæ sphæræ lib. 2. de cælo :) sic proprium subiectum coloris, qui in se continet aliquid de natura lucis, secundum suum perfectum esse, est perspicuum terminatum per opacum: subiectum autem utriusque secundum esse imperfectum, est perspicuum non densum nec terminatum. Propter quod, sicut se habet lux ad lumen, sic color ad speciem. Sed lux in corpore denso, & lumen in medio sunt eiusdem rationis specificæ licet differant in modo essendi, secundum rationem perfecti & imperfecti propter diversitatem subjecti recipientis: ergo similiter color in corpore terminato, & species eius in medio, sunt eiusdem rationis specificæ; licet differant secundum perfectum & imperfectum,* Durand. in 2. d.3. q. 6.

perfectum, propter diversitatem subiectorum recipientium.

Deinde ait, quòd ſicuti calor diſtans, ut ſentiatur, alium calorem in medio, & organo tactûs producit; ita ſonus ſonum, odor odorem, ſapor ſaporem ejuſdem naturæ ſecum per medium ſpargat, & organo imprimat.

Denique, *ſpecies*, inquit, *non ducit in cognitionem alterius (ut videtur) niſi ratione ſimilitudinis: unde & ſimilitudo dicitur, per quandam expreſſionem. Similitudo autem non eſt differentium ſecundum ſpeciem. Ergo ſpecies, quæ eſt medium quo res cognoſcitur, & ſimilitudo rei, non differt ſecundum ſpeciem à re quam immediatè repræſentat.*

Scio Durandi argumenta paſſim ab alijs eludi; qui dicunt ſpeciem ſenſibilem ſenſibilium externorum, eſſe medium cognoſcendi incognitum, adeoque ſimilitudinem non propriam & ſpecificam, ſed ſolùm intentionalem (ut vocant) inter colorem & ſpeciem coloris, inter odorem & ſpeciem odoris &c. intercedere.

Sed Durandi ratiocinatio philoſophiæ S. Auguſtini eſt conformis: juxta quam ſpecies ſenſibilis etiam ſensûs externi, medium cognoſcendi cognitum eſt.

Ad hoc autem, ut mediante ſui cognitione, in cognitionem alterius objecti principalis, ſenſum abducat, nihil commodius fieri potuit, quàm ſi inter ſpeciem & illud objectum ſit identitas ſpecifica, & ſimilitudo propria ac formalis, ut alibi diximus. Vnicum argumentum eſt, quod me olim, & alios ab iſta S. Auguſtini philoſophia ferè avertit.

Quomodo enim ſpecies odoris cum odore, ſpecies ſaporis cum ſapore &c. unius naturæ ſpecificæ eſſe poteſt, cùm in medio, aut organo olfactûs non ſit temperies illa qualitatum, ex qua ille odor, aut ſapor, qui à ſenſu percipitur, reſultare debet? Nam quod Durandus paulò antè dicebat, ſpeciem lucis eſſe lucem imperfectam, ſpeciem coloris eſſe colorem imperfectum, ſpeciem odoris eſſe odorem imperfectum &c. non videtur curioſis & ſubtilibus ingenijs ſatisfacere: niſi explicetur, in quo imperfectio iſta conſiſtat.

Dico igitur hîc de odore, quod Cap. III. Art. VII. de colore

colore dixi. Nempe, nihil obſtare, quo minùs odor, ut qualitas fixa & permanens, à certa qualitatum primarum temperie, in fumida ſua exhalatione primùm reſultet; & tamen præterea, alium ſibi ſimilem odorem, actione intentionali, ut vocant, per aërem ſpargat, per quem olfactu, etiam ex ſpatio diſtanti, percipi poſſit. Sic enim lux ſolis, aut ignis in corpore ſuo fixa & permanens eſt, à forma ſubſtantiali, vel aliquâ qualitate priori talis corporis, dimanatione quadam naturali, primùm emicat, & ibi conſervatur; cùm tamen etiam luce ejuſdem rationis, aliud ſubjectum diaphanum perfundere poſſit, quæ non à forma ſubſtantiali diaphani, vel à qualitate diaphani unâ aut pluribus, ſed à luce ipsâ externâ ſolis, aut ignis, in fieri & conſervari dependet.

Hæc autem lux diaphani (quæ propriè lumen appellatur) nihil aliud eſt, ut ex Scoto, & aliis argumentis antea probavimus, quàm radius & ſpecies viſibilis lucis illius, quæ ſoli, aut igni inhæret. Naturæ enim neceſſitas poſtulat, ut tales qualitates, lux, color, ſonus, odor, &c. ſe expergere & propagare per medium poſſunt, ut in iſto radio ſuo, velut ſpecimine quodam, ſenſu externo cognoſci valeant.

Eodem etiam modo calor, & frigus per medium ſe extendunt; licet qualitates ſibi ſimiles, quas producunt, non tam pertinaciter à calore ignis, aut frigore aquæ, in conſervari dependeant; quia illæ ſunt qualitates primæ, quæ ad mixturam & temperationem corporum mixtorum neceſſariæ ſunt: ideóque extra ignis & aquæ præſentiam, phyſicumque eorum influxum, debent poſſe conſervari.

Hinc actio, qua calor producit calorem alium, dicitur eſſe realis, non intentionalis: quia primarius finis ejus non eſt excitare, aut adjuvare potentiam ſenſitivam ad eliciendam aliquam intentionem (quales ſunt viſio, auditio, tactio &c.) circa ſuum objectum; ſed eſt aliquid magis reale, ſubſtantiale, & ut ita dicam, magis craſſum: nempe corporum mixtorum temperiem efficere, ac eam ingredi; aliæque utilitates plurimæ, quas calor in univerſo habet.

Actio verò, qua lux, color, ſonus, odor &c. qualitatem ſibi

ſibi ſimilem in medium, & in organo ſenſuum radiant, vocatur intentionalis; quia ad intentionem aliquam, ſive ſenſionem in potentia ſenſitiva excitandam primariò deſtinatur. Aut ſi qualitas per medium ſparſa, duos fines æquè principales habere videatur (ſicut lumen à luce ſolis effuſum juvat oculum ad videndum, & ſimul producit calorem) talem qualitatem, partim realem, partim intentionalem appellant.

Ariſt. lib. 3. c. 2. de anima. Dicit denique Ariſtoteles *ſenſorium eſſe ſuſceptivum ſenſibilis ſine materia:* quia oculus v. g. vel organum olfactûs, cùm ſpeciem coloris, aut odoris recipiunt, non ſimul recipiunt qualitates materiales, temperamentaque iſtorum objectorum ſenſibilium (ſive coloris, & odoris) ex quibus qualitates iſtæ ſecundæ, in ſubjectis ſuis primùm reſultant: ſed tam in medio, quàm in organis ſenſuum, à ſolâ efficientiâ illorum objectorum dependent. Et ideò potiùs ſpecies coloris, quàm color, ſpecies odoris, quàm odor vocantur.

Eâdem de causâ, actio illa quâ color, odor &c. ſpecies ſuas per medium radiant, vocatur à S. Thoma, & Peripateticis actio ſpiritualis: quia licet ſpecies ſint qualitates corporeæ; hactenus tamen ſpiritualizatæ ſunt, ut ſic dicam, quòd à qualitatibus materialibus ſubjecti coloris, unde color & odor primò reſultant, avulſæ ſint, nec à medij, aut organi materiali temperamento dependent.

ARTICVLVS IV.

Quodnam ſit olfactûs organum.

Experientia conſtat in animalibus naſutis, organum olfactûs in interiori naſo, aut ejus viciniâ eſſe. Odores enim per illum naſi canalem ſubeuntes, ibi, & non alibi, percipimus.

Galenus uſque in primos cerebri ventriculos olfactum ſubmovet. Sed cerebrum potiùs ſenſuum internorum, quàm externorum organum cenſeri debet. Deinde cerebrum nè quidem ullius tactûs, niſi fortè obtuſiſſimi, eſt particeps: igitur nullius alterius ſensûs externi eſt capax. Ac denique experientia ipſa docere videtur, nos non cerebro, ſed ſummo

naſo,

naſo,aut ex proximâ viciniâ,odorum qualitates percipere. Alij Medicorum hodie filij paſſim in proceſſibus mammillaribus, ſive geminis carunculis, quæ ſimiles mammillarum papillis, interiùs è regione ſuperciliorũ,ex cerebro ipſo,tanquam ejus appendices, dependulæ ſunt, ſenſum olfactûs conſtituunt.

Volumus cum Galeno, & Medicis omnibus, ait Laurentius, *princeps odoratûs organum intra calvariam eſſe collocatum, & portionem eſſe cerebri: proceſſus quippe & tubercula duo mammarum papillis ſimillima, quæ ſummo narium oſſi objecta inſident.* Andr. Laurent. lib. 11. q. 12.

Atque ego quoque in hanc ſententiam, ſed incerto tamen & titubante greſſu, vado. Nam in primis Veſalius Anatomicorum facilè Princeps: *Qui ſectionem*, inquit, *paulò diligentiùs aggreßi, illa cerebri tubercula, mammillarum imagine prominentia, nihil ad olfactûs organi conſtructionem auxiliari cognoverunt.* Veſal. lib 4 c 3.

Vnde ex ſententia non ſua, ſed aliorum loqui oportet Veſalium, cùm aliquando tubercula illa mammillaria, organa olfactûs appellat. Vt quando ait: *Aëris portionem ad cerebrum trahi per octavi capitis oßis foramina, quibus olfactûs organa incumbunt.* Papillæ enim illæ mammillares incumbunt oſſi ethmoeidi, quod cribriforme, quia inſtar cribri perforatum eſt, vocant. Lib. 6. c. 1.

Quod etiam addit Laurentius, odoris ſpecies è naſi tubo, per cribrum ethmoeide, ad papillas mammillares, cerebri reſpiratione debere attrahi, ut odor percipi valeat; mihi videtur falſum. Nam cerebri reſpiratio arbitraria non eſt, ſed naturalis. Illa verò inſpiratio, quâ odores attrahimus, voluntaria eſt, adeoque non á cerebro, ſed è pulmonibus venire apparet. Argumento ſatis manifeſto: quòd cùm ad olfactandum, aërem inſpiramus, manu diaphragmati exteriùs admotâ, motum pulmonum percipiamus. Follicante tamen naſo ſpiritum pulmonum attrahimus, & ſurſum impellimus.

Vnde aër è naſo, inſpiratione pulmonum attractus, in os cribriforme à parte exteriori potiùs impellitur, & verſus papillas mammillares protruditur; non autem metu vacui, propter cerebri dilatationem ſpontè ſubit, ut credit Laurentius. Imò plurimi Medicorum ullam eſſe cerebri dilatationem, & contractionem negant; ſed motum, qui in cerebro maximè parvulo-

parvulorum se prodit, non cerebri palpitationem, sed arteriarum tantùm pulsum esse credunt.

Deinde, odorem non intra capitis calvariam, & in illis cerebri appendiculis è regione superciliorum, sed inferiùs, ad radicem nasi extra cranium, percipere videmur. Vbi enim fragrantia & voluptas rei odoriferæ sentitur, ibi operatio sensûs exercetur. Voluptatem autem istam in membrana quæ radices nasi, in confinio calvariæ vestit, sentiet, ait Vallesius, quisquis attendere, & in se reflectere volet. Plures alios experimenti hujus se interrogasse testatur, qui omnes idem confessi. Nec hoc experimentum validè confutat Iul. Casserius. Sensum enim voluptatis in summo naso, *propter qualitatem*, inquit, *tangibilem, quæ halitui odorato inerat, Vallesio evenisse credimus; vel omnino eo loci factum fuisse negamus.*

Iul. Casser. lib. 3. c. 18.

Atenim, de voluptate odoris, non qualitatis tangibilis loquitur, quarum unam ab altera tam facilè sensu, quàm odorem à calore, aut quacumque qualitate tangibili distinguimus. Quòd verò negat voluptatem illam in extremo recessu nasi, sed superiùs intra calvariam, & in cerebri appendicibus, percipi; experiatur, & examinet se ipse, dicit Vallesius, sanè tam apparet in extremo naso nos odorem, quàm in linguâ saporem percipere.

Quare Vallesius à communi Medicorum suorum secta abiens, ait organum olfactûs extra calvariam esse.

Valles. lib. 2. c. 26. Controv.

Cur ergo, inquit, *non olfacimus, nisi inspirantes?* Respondet: *Quia halitus trahuntur introrsum inspiratione. Odoratus verò non est in extrema superficie cutis, sed in partibus profundioribus, ad quas inspiratione, velut suctu, trahuntur halitus.*

Vt ergo visus in oculi postrema tunica retiformi, auditus in tunica ultimum cochleæ recessum vestiente; ita odoratus in tunica quæ ossi, in summo nasi fastigio, interiùs obducitur, sedem habere videtur. Vnde veluti in visu & auditu, particula illa tunicæ, in qua facultas residet, peculiari temperamento & qualitate, ad sentiendi munus idoneâ, à naturâ imbuta est; ita in odoratu erit.

Et licet via ad organum olfactûs pateat; quia tamen nasi

tubus

tubus plenus est aëre, inspiratione est opus, ut aër recedat & odorifera exhalatio ei succedat, aut factâ via vi, eum pervadat. Sic enim magis confertim odor organo suo admovetur, & odoratio fit insignior. Quò etiam longitudo nasi adjuvat; quia talis figura plus odoriferi halitûs concipit, & transmittit ad organum. Hinc Lacænas canes sagacissimas olim fuisse Aristoteles notat, quia nasutas egregiè.

Os autem ethmoeides, sive cribriforme videbitur factum ad cribrandas & expurgandas exhalationes, antequam in cerebrum veniant, & spiritibus ejus permisceantur.

Veruntamen hęc me in communẽ Medicorũ viam rejiciunt.

Primò, quòd in summo nasi recessu nullus nervus odoratorius se expandat, ut Vallesio Casserius objicit. Sine nervo tamen à cerebro in organum sensûs externi pertinente & inserto, species odoris, vel olfactionis in sensum internum trajici nequit.

Deinde Anatomici recentiores narrant, se mollis cujusdam nervi canalem, à papillis illis mammillaribus, usque ultimum cerebri in occipite ventriculum, deductum deprehendisse. Hic autem canalis transvehendis speciebus ab organo olfactûs ad sensuum internorum sedem, videtur factus.

Tertiò, animalia quæ olfactu valent (ut in cane & ove advertit Vesalius) papillas grandiores habent: uti & foramina ossis cribriformis patentiora, ad liberiorem & magis confertam odorum ad suum organum trajectionem. Vesal. lib. 4. c. 3.

Quarto, papillæ mammillares, à fluxa & pallida illa temperie cerebri, cui appensæ sunt, in aliam magis carnosam & rubenrem degenerant; ac deinde porosæ, & spiritu animali multo turgidæ sunt: ut proinde officio odorandi à natura conformatæ videantur.

Quomodo igitur in ipso ultimo recessu nasi voluptatem odoris percipere videmur?

Credo idcirco accidere: quia angusto interstitio papillæ illæ à supremo nasi tubo discretæ sunt; nec præcisè & mathematicè distinguere valeamus, an in hac particula corporis nostri, an in vicina sensum alicujus rei exerceamus. Quis enim

novit in qua circumcisè parte oculi, auris, linguæ, colorem, sonum, saporem percipiat?

ARTICVLVS V.

An bruta animalia odoribus delectentur.

Arist. lib. 3. c. 13. Ethic.

NEgare videtur Aristoteles, cùm ait hæc irrationalia animalia, non nisi κατὰ συμβεβηκὸς *per accidens*, odoribus delectari, quatenus nempe ex odoris olfactu, cibi aut Veneris voluptatem imaginantur. *Neque enim*, inquit, *canes odore leporum, sed comestione delectantur.* Idem docet Commentator ejus Eustratius. Et Io. Major causam etiam adfert, cur bruta ex nullo alio sensu, quàm gustu & tactu voluptatem percipiant. *Minor enim fuit cura Deo de belluis*, inquit, *quarum appetitus à solo instinctu naturæ movetur: & ideo non delectantur, nisi in his sensibus, quæ ad sustentationem naturæ ordinantur.*

Io. Major. lib. 3. c. 10. Ethic.

Sed cùm canes, simiæ, & plurimæ bestiarum olfactent escas, antequam sumant, videntur, perinde ac pueri (quibus bestias in similibus comparare solet Aristoteles) aliquod odoris blandimentum percipere, unde cibi convenientiam intelligant; ut non ineptè adversus Peripateticos Io. Brodæus argutatur. Vt ergo pueri, & amentes odoris gratiâ ad vescendum invitantur, & amaritudine avertuntur; ita belluæ.

Io. Brodæ. lib. 8. c. 22. Miscell.

Deinde bruta nec rationem utilitatis & medij ad finem, nec rationem boni honesti percipere valent; igitur bonum delectabile, & malum ei oppositum solùm apprehendunt, ac subinde ac subditò in illud tantùm appetitu feruntur. Amor autem boni delectabilis non est sine delectatione, nec odium mali oppositi sine tristitia. Fingere autem, canem nullo affectu appetitûs circa odorem cibi, sed tantùm circa saporem versari; tam sine ratione est, quàm de puero, aut amente idem comminisci. Igitur sicut homini amenti famelico bene olet nidor carnis assæ, ita etiam famelico cani; ac deinde delectatione odoris, tanquam objecti propinquioris, ducitur in imaginationem blandimenti saporis; quod percipiet, quando non

nasum

nasum tantùm cibo admoverit, sed dentem.

Itaque odorem, saltem alimentarium, cum delectatione haurire, aut à contrario cum horrore refugere, mihi bruta videntur,

Aliorum verò odorum, ut moschi, ambræ, florum &c. quos Aristoteles dicit esse proprios homini, an voluptatem nullam sentiant, est quod etiam dubitem. Nam in primis, odoratu odores illos percipere videntur; cùm sicut visus & auditus, ita odoratus sit in homine & brutis unius, ut existimo, speciei & naturæ. Nullâ tamen ejusmodi odorum voluptate se tangi, plurima bruta satis experimento demonstrant. Tales enim odores nihil ad belluas, sed homini unicè facti sunt, ad cerebri humani, ubi arx rationis locata, temperiem & medelam. Quòd tamen nullum genus bruti nullo odore, nisi alimentario, delectetur, dicere non ausim. Certè mihi vix credibile est, canem nullo blandimento odoris herilis capi, quem etiamsi satur, tam blandè olfactat, jactatione caudæ testante lætitiam. Imò Aristoteles, & post eum Plinius ac Solinus, narrat *odore pantherarum mirè sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis torvitate terreri. Quapropter occultato eo, reliquâ dulcedine invitatas corripiunt.* Arist. Probl. sect. 13. Plin. lib. 8. c. 17.

Ecce ergo, ceteræ quadrupedes odore pantheræ delectatæ, eam circumludunt, non ut comedant, sed ut ab ea raptæ comedantur.

Denique, *nonne peponum odore*, ait Brodæus, *elephantes in Æthiopia gaudent, bombyces alliorum ac ceparum viru exanimantur, thuris verò suffitu recreantur?* Nonne equi quoque hircorum foetore delectantur? Ideo quippe rustici quidam prudentes, hircum unum inter equos stabulari jubent. Veruntamen omnis ista delectatio ex aliâ priori, & naturæ medullis altiùs infixâ venit; nempe ex sanitatis & temperiei convenientis amore ac delectatione. Naturali enim instinctu bruta cognoscunt odores illos naturæ suæ temperamento esse congruentes. Halitus enim quibus tales odores vehuntur, naturam ejusmodi animalium bellè & sanè afficiunt. Et hoc sensu, universim verum esse potest, quod Aristoteli placet: Bruta Io. Brodæ. ibid.

tantùm per accidens, & quasi obiter odoribus delectari. Non quasi ex odore, ut proximo delectationis objecto, nulla ipsis jucunditas proveniat; sed quia transitoria est, & naturæ instinctu ad aliam tendit. Nec enim puto canem tantum domini sui odore gaudere, quantum memoriâ præteritorum beneficiorum, & futurorum spe. Hinc si dominus durus & plagosus sit, canis & odorem ejus, & præsentiam odit.

Proprium autem homini est, per delectationem odori posse inhærere, & eo, quasi dissuaviando, sic frui, ut ad ulteriorem delectationem per illam non currat. Sic enim facit, qui in rosa, aut ambra, olfactando, se delectat.

Quod de odore, etiam de sono, imò colore ausim dicere. Aliquas, inquam, belluas esse, quæ auditu etiam, & visu delectentur.

De auditu ipse Aristoteles fatetur quasdam esse, quæ communi saltem Musicæ sensu, etsi non artificioso concentu, delectentur. Ait enim in Lacedæmonibus hoc proprium & mirum esse; quòd Musicæ pulchritudinem intelligant, licet Musicam non didicerint. Idcirco pueros alibi ingenuos in illa arte eòusque instituendos esse, *donec pulchris melodijs & rythmis delectari valeant, non tantùm communi Musicæ sensu, ut animalia quædam, & turba servorum, ac puerorum.*

Arist. lib. 8. c. 6. Politic.

Ergo licet animalia bruta harmoniæ artificium non capiant, sono tamen confuso, alia alio, delectantur. In piscium gente, *delphini cantu mulcentur*, ait Plinius, *& capiuntur attoniti sono.* Ac de ijs alibi: *repandum, rostrum simum habent. Qua de causa, nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.* Additque: *Delphinus non homini tantùm amicum animal, verùm & Musicæ arti. Mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono.* De cervis quoque idem Plinius: *Mulcentur fistulâ pastorali, & cantu.* Et sanè, cùm bruta, ut antè dixi, nullâ honestate, sed solâ sensibili, voluptate, ad agendum moveantur, mirum sit, nisi fringillæ illæ, quas sutoribus erudiendas tradere solemus, aliquâ cantûs delectatione, ad imitandos magistrorum suorum sibilos, & fringultus modosque vocis, moveantur. Philomelarum quoque harmonia, cuculorum tautologia, galgulorum lyræ,

Plin. lib. 11. c. 37.

Idem lib. 8. c. 32.

lyræ, merularum tibiæ, gallorum tubæ, columborum procantium ronchi, regulorum exultantium zinzizulifmi, ac univerfa avium filveftris, artificialifve Mufica, etiamfi pruritu Veneris, aut tepore veris, fimilive alterâ causâ eliquetur; poteft tamen natura aliquod infuper ipfi cantui blandimentum addidiffe, quo volucrum iftarum corcula excitentur, & fpiritus fuos effundant, quorum ad Venerem, & alias naturæ operationes eft ufus.

Videntur denique quædam bruta certorum colorum, aut figurarum afpectu gaudere, vel offendi. Canis enim, ut loquelâ, & odore heri fui; ita obtutu videtur delectari. Elephanto fplendor lunæ plenæ fic in delicijs eft, ut eam videatur adorare. Nec fine, opinor, delectatione eft illa cervorum ftupida admiratio. *Cervus animal fimplex, & omnium rerum miraculo ftupens*, ait Plinius. *In tantum, ut equo, aut buculâ accedente propiùs, hominem iuxtà venantem non cernant; aut fi cernant, arcum ipfum fagittafq; mirentur.* Pavones, fi locus ubi incubant ovis, colore candido obducatur, candidi pullos coloris excludere dicuntur: imaginatione & delectatione matris vulgante fimilitudinem coloris in prolem.

Inter fenfus, hebetudo olfactûs creditur effe ingenij & fubtilitatis indicium. Et ideo fortaffe S. Auguftinus, cujus puriffima anima, ne ulli terrenæ voluptati adhærefceret, tantopere fibi metuebat ab illecebris fenfuum; cùm ad odores ventum eft: *De illecebra odorum*, inquit, *non fatago nimis. Cùm abfunt, non requiro; cùm adfunt, non refpuo: paratus etiam ijs femper carere. Ita mihi videor. Fortaffe fallor.* S. Aug lib. 10. c 32. Confeff.

Forfitan ergo vir ingeniofiffimus obtufæ naris erat, & minimum illi periculi erat, ne in odorum fragrantia ac voluptate mentem nimis altè defigeret, ne liberè pergeret ad Deum; quem in omni operatione, ut finem refpicere debemus.

Attamen fi verum eft, ut quibus olfactus hebes, ij fint ingeniofi, quibus acutus, mente obtufi: fateor me omnium ferè mortalium obtufiffimum effe; ita fum acri olfactu, & naris emunctæ. Cardanus quoque, minimè hebetis ingenij vir, olfactu tam fagaci erat, ut non tantùm halitus corpore

Card.lib 8. c.43. Variet. proprio exhalantes, ſed etiam *in aëre varios ſemper odores ſentiret, quos nulli alij perciperent*, inquit; & hoc miraculum *in ſensûs ſui ſubtilitatem* refert.

Hebetudo quippe olfactûs, ex cerebri nimiâ humiditate venit. Quibus autem cerebrum humore gravatum, ſpiritus animales lenti, viæ per quas meant, impeditæ, & pleraque ingenij inſtrumenta ad officium tardiora ſunt. Itaq; paulò ab humoribus defæcatiorem cerebri temperiem, ad ingenij celeritatem, prçponam. Certè viros quoſdam eruditos, ab humiditate cerebri ſatis quidē memorioſos, non tamen impendiò acutos novi. Hoc tamen vulgatum eſt, & verum non abnuo: Fatuos ſapientibus præſtantiâ olfactûs plerumq; meliores eſſe: non tamen quia ſapientes naturali temperie humidius, ſed quia mole amplius cerebrum habent. Magnitudo quippe cerebri & capitis ad ſapientiam, prudentiam, & ingenium ab Ariſtotele & Medicis laudatur. Vnde fatui ὀξυκέφαλοι *acuto & parvo capite* ferè eſſe ſolent. Vbi autē parum cerebri, pauciora ſunt humiditatis recrementa, quæ organum olfactûs inquinent & labefactent.

Ingenij igitur argumentum in capitis (præter conformationem) magnitudine, & aliquantulo cerebri calore, qui ſubſtantiam ejus attenuet, vias aperiat, ſpiritus animales poliat & clarificet. Tale autem cerebrum olfactui minimè malum & inidoneum eſt. Bruta tamen multa acumine olfactûs nos ſuperant, quia cerebri parum habent, & temperies ejus ſiccior & ardentior eſt. Hinc mira illa canum ſagacitas, quâ herorum ſuorum, ferarumque tenuiſſimos & ſubtiliſſimos halitus deprehendunt, qui naſutiſſimos & emunctiſſimæ naris homines prorſus effugiunt.

Nec S. Auguſtinus antè citatus, ad olfactûs ſui inuſitatam alijs paſſim hominibus hebetudinem reſpicit: ſed non admodùm ab odorum illecebra ſibi metuere, ne capiatur, atque in Muſicis ſonis plus periculi eſſe, dicit; quia melodia potentiùs aures, quàm fragrantia nares rapit. Homo enim omnis, ob cerebri magnitudinem, humiditatem, & frigus, remiſſo olfactu eſt, ſi ad bruta, & præſertim canes, vultures &c. comparetur: unde nec odoribus, perinde ac ceterorum ſenſuum objectis gaudet.

Odores deinde, minori peccandi periculo, quàm ſonos intromittimus; quia odorum fragrantia peculiariter humano cerebro, non ſonorum harmonia, opitulatur: atque ita finem honeſtum plerumque habemus, ad quem narium delectationem (non verò aurium titillationem) referre poſſimus. Ariſtotelis quippe, & naturæ ſcitum eſt: *Quod ſapor ad nutritionem, hoc valet odor ad ſanitatem.* Ariſt.lib.de ſenſu c. 5.

Quod verò Bodinus ait: *Si Opifex homini olfactum acerrimũ dediſſet, non modò aliorum, ſed ne ſuiipſius quidem odorem ferre potuiſſet;* in olidis Iudæis præcipuè, in ceteris tamen etiam ex parte fortaſſe verum eſt. Si enim major longè copia, & pondus olentium vaporum humani corporis, per cæcos cutis meatus quotidie expirat, quàm exeat per manifeſtos alvi veſicæ, & oris canales, ut Medicos fatentes audivimus; moleſtiſſimum profectò eſſet, ſi omnes illos vapores acerrimo olfactu, ut Lacænæ canes, exciperemus. Bodin.lib.4. Theat.

CAPUT VI.

De Guſtu.

OLfactui ſuccedat guſtus; ſenſus olfactu materialior & craſſior, ut vulgò creditur: ideòque non tam procul, quàm olfactus, foràs ſe exerit per medium externum, aërem ſcilicet vel aquam; ſed per medium ſolùm internum, quod eſt pars corporis animalis, ſpeciem guſtabilem recipit, ut Ariſtoteles tradit. Vnde quia res ſapida, ut guſtu percipi poſſit, debet tangere partem animalis, per quam tanquam per medium, ſpeciem ſui in organum guſtûs tranſmittit, Ariſtoteles guſtabile, quoddam tangibile eſſe dicit. Ariſt lib. 2 c. 10 de anima.

ARTICVLVS I.

Quid ſapor.

OBjectum guſtûs eſt ſapor: qualitas ſecunda movens guſtum. Qui dicunt in temperie primarum qualitatũ, unde reſultat ſapor, humiditatem debere ſuperare, tam experientiâ, quàm Ariſtotelis auctoritate refelluntur. In

ſale enim & ſaccharo, quæ tam valde & jucundè ſapiunt, humiditas à ſiccitate ſuperatur. Ariſtoteles quoque non quod illi volunt, ſed hoc dicit: *Nihil facit ſaporis ſenſum, ſine humiditate; ſed habet actu, vel potentiâ humiditatem.* Id eſt, quod actu humidum eſt, qualis cibus liquidus, & omne potabile, humore ſuo medium organi guſtûs (ſummam videlicet & poroſam linguæ carnem, quæ nervum guſtatorium veſtit, in opinione Ariſtotelis) ipſumque organum humectant; cibi verò ſolidi, ut ſal, ait Ariſtoteles, liquantur ſalivæ permixti; vel certè, ſi liqueſcere naturâ non poſſunt, ſaliva medium illud ijs lubricat & humectat, ut ſpecies guſtabilis, per carnem illam poroſam, in organum tranſire poſſit. Sic corticis mali citrij, linguæ ſuperpoſiti, ſaporem percipimus; quia cutis, & poroſa linguæ caro à ſalivâ ſatis humeſcit. Sic etiam gallina grani tritici ſuavitatem, momento quaſi deguſtat, & devorat, quia ſubtiliſſimâ linguæ ſalivâ ſpeciem ejus rapit. Hinc patet, ſaporem definiri poſſe: Qualitatem ſecundam ſenſibilem, quæ ſpeciem ſui per medium internum & humectum trajicere poſtulat.

Cùm verò ab Ariſtotele & Peripateticis ſapor, odor, & ejuſmodi qualitates ſecundæ, dicuntur ex certâ craſi, & primarum qualitatum temperie oriri; cauſalitas tantùm diſpoſitiva ſignificatur. Nam propriâ & phyſicâ cauſalitate, à formis corporum mixtorum, aut ab alijs cauſis reſultant. Omnes enim qualitates primæ in unam ſimul craſin collectæ, non magis virtute & eminenter, ut Scaliger & ego putamus, ſaporem, aut odorem in ſe continent, quàm aut guſtum, aut olfactum, ceteraſve animæ ſenſitivæ, aut vegetativæ facultates, ad quarum phyſicam reſultantiam, qualitates primæ organa corporis animati diſponunt. Veriſimile quoque eſt, ſaporem, odoremque eſſe qualitates ſecundas, primis (excepto fortè calore) nobiliores. Vnde ab alia cauſa phyſica ſublimiori dimanare illas oportet. Sic quoque ad virtutem ferri tractoriam, materiam magnetis qualitates primæ diſponunt; & tamen nemo credit, virtutem illam magneticam à primarum qualitatum temperie, ſed à forma potiùs magnetis phyſicè effluere.

Ceterùm

Ceterùm, *naturam ſaporum exactè noſſe, & exponere impoßibile nobis eſſe*, rectè olim à Galeno dictum puto. Res enim iſta, etſi ſenſu ipſo tangamus, nullo tamen humani ingenij acumine poteſt penetrari. Et quid tamen etiam, quæſo, eſt in natura rerum, quod ingenio magnoperè, & uſque in fundum penetremus, quantumvis videamur nobis acuti? Profundum & tenebras in omni re tali poſuit Deus, ut ſuperbiam noſtram deprimeret, & nos ingenij mentiſque aciem altitudini rerum quæ ſupra nos ſunt, & fidei Chriſtianæ obedientiùs humiliùſque ſubmitteremus. Galen. lib. 1 c. 37. de ſimplic. facult.

Faciliùs ergo ſuperficiali linguæ, aut palati ſenſu ſaporem deguſtamus, quàm eſſentiam, & cauſas ejus intellectu comprehendamus. Quòd tamen ſapor ex aliqua humidi cum ſicco permixtione naſcatur, ex ſapore aquarum, quæ per venarum metallicarum ſiccitatem tranſeunt & percolantur, quales ſunt thermæ Aquiſgranenſes, acidula Spadana &c. intelligi poteſt. Aqua quoque ſinceriſſima, & expers omnis ſaporis, ſi per ſiccos cineres tranſcoletur, illicò amaritudinem rapit. Non tamen neceſſe eſt, ut ſiccum ab humido ſemper vincatur, ut patet in pane, ſaccharo, & cibis ſolidis. Etſi, ut paulò antè dictum, ut ſapor ſpeciem ſui per medium effundat, requirat humidi quidpiam, tanquam vehiculum. Vnde *lingua ſicca*, ait Ariſtoteles, *ſapores nullos percipit*. Ariſt lib. 2. c. 10. de Anima.

Sapores extremi Ariſtoteli ſunt, dulcis & amarus: quia modo maximè contrario ſenſum guſtûs afficiunt. Sicut enim, ut Plato ante Ariſtotelem dixit, albedo diſgregat, nigredo congregat viſum, calor ſolvit tactum, frigus conſtringit: ita ſapor dulcis fundit guſtum, amarus corrugat. Inter illos, medios alios ponit ſex: pinguem, qui proximè dulci, ſalſum, qui amaro adſidet. Præter quos, alij quatuor intermedij, acer, auſterus, acerbus, acidus: & ſic univerſim octo. Dulcis in melle, & ſaccharo. Amarus in felle, & abſynthio. Pinguis in lacte, & butyro. Salſus in ſale, & marinâ. Acer in pipere. Auſterus in uvâ viridi. Acerbus in pomis immaturis. Acidus in aceto.

Porrò omnia animantia nutriri dulci teſtatur Ariſtoteles. Vnde *guſtui, cùm à naturali habitu non declinat*, ait Galenus, *maxi-* Galen. lib. 2 de Sympt.

maximam voluptatem adferunt omnes ſucci dulces, pingueſq́, tanquam corporis eſſentiæ familiariſſimi. Attamen *dulci cetera ſaporum genera, pro condimento, commiſcentur*, inquit Pachymerus. *Salſum enim & acidum retrahunt dulce; quia dulce plurimùm alit, & redundandi facultatem obtinet.*

Pachym. lib. 8. c. 2. de ſenſu

Si verò guſtus *aliquo ipſum infeſtante recèns vitium contraxerit, ſucci pingues eum delectare ſolent*, ut ſapienter Galenus: *quia iȷ̃ exaſperatas partes maximè lenire ſolent. At ubi homo iam morbo afficitur; tunc ſucci contrariȷ̃ iȷ̃s qui morbum excitarunt, delectare videntur.*

Galen. ibid.

ARTICVLVS II.

Quodnam ſit organum guſtus.

LInguam organum guſtûs vocat Ariſtoteles. Sed non in omni ſui parte ſapores percipit. Suprema enim linguæ cutis, & caro infra eam ſpongioſa, ſunt medium internum, per quod ſpecies ſaporis ad organum ſuum trajiciuntur, ut Ariſtoteli placet. Vnde præciſum guſtandi organum, in extremitatibus quorundam nervorum tertiæ & quartæ conjugationis, per linguæ ſubſtantiam diſperſorum, conſtitui ſolet. Per hos enim nervos, ſpiritus animalis, & vis cerebri irradiativa in extremitates illas, corpori linguæ inſertas, delabitur, ut facultatem guſtandi ibi excitet, & eam in exercitio ſui actûs adjuvet.

Hinc non futili profectò argumento, quidam Medici adverſus Ariſtotelem colligunt, non tantùm in ſurculis nervi, qui intrant profundiùs linguæ ſubſtantiam, ſed etiam in ſumma linguæ cute, ſenſum guſtandi ineſſe. Nam idem nervus eſt, qui linguæ ſupremam tunicam contexit, & qui ramos illos per ſubſtantiam ejus diffundit. Dicat in re hac experientiſſimus Veſalius: *Maior portio*, inquit, *craſſioris tertiȷ̃ paris nervorum radicis, quando linguæ baſi committitur, cum alterius lateris nervo linguæ tunicam efformat, aptum ſaporibus dignoſcendis inſtrumentum. Deinde exiguos quoque ſurculos penitiùs in linguæ ſubſtantiam diſpenſat.*

Veſal. lib. 4. c. 6.

penſat. Horum enim, & tunicæ linguæ producendorum gratiâ, tertium par potiſſimùm à rerum Opifice creatum arbitramur. Atque ut primum par visûs, quintum verò auditûs, ſic hoc tertium guſtûs cenſetur inſtrumentum, guſtatoriuſque nervus meritò nuncupatur.

Si autem nervus guſtatorius convolvitur & contexitur in linguæ tunicam, profectò veriſimile eſt, ope ſpiritûs animalis, qui per illum nervum in iſtam tunicæ texturam defluit, ſenſum aliquem ſaporis in ea tunica perfici.

Ex hac quoque hiſtoria Anatomica colligitur, quare quibus nervi iſtius rami per conformationis errorem, in linguam non perveniunt, ſed aliò reflectuntur, guſtu careant. Qualis erat Patavinus ille heluo, quem Vitrivoracem appellabant. *Hic nullo guſtu præditus erat*, ait Columbus, *nullam in edendo voluptatem, nihil injucundum ſentiebat. Inſipida, amara, dulcia, pinguia, ſalſa, acria non diſtinguebat. Vitrum, ſaxa, lapides, ligna, viva animalia, carbones, piſces è vivario extractos adhuc ſalientes vorabat.* Columb. lib. 15. Anat.

Quænam verò cauſa ſenſum guſtandi ei abſtulerat? Dicat idem Columbus, qui Patavij mortuum ſecuit. *Quarta nervorum coniugatio*, inquit, *quæ guſtûs gratiâ in alijs hominibus à natura producta eſt, in hoc Lazaro* (hoc ei nomen erat) *Vitrivorace, neque ad palatum, neque ad linguam reptabat, ſed ad occipitium reflectebatur.*

Deinde, quibus ex vulnere, aut aliâ noxâ, nervi illi offenſi ſunt, guſtandi facultatem amittunt, aut depravatam habere ſolent: quia fortaſſe nervi cæſura, vel cicatrix ſpirituum vitalium, & virtutis irradiativæ defluxum in linguam impediunt. Inde exemplum illud *Auguſtini Corbetæ, noſtræ urbis patricij*, ait Cardanus, *cui ex offensâ nervorum tertij & ſeptimi paris, ablatus eſt totus guſtus. Sentiebat odores, ſed non percipiebat ſapores. Percipiebat ex pipere dolorem, ſed non ſaporem.* Cardan. Comment. ad lib. 2. Hippocrat. de alim.

Et exemplum vicinius, ac Belgicum in Wilhelmo Naſſovio, moderni Principis Orangiæ avo, habemus, quod narrat Ioan. Bodinus, in Theatro Natur. ad Quæſtionem, *Cur in laryngibus vulnerati, ſæpe ſermonem ſæpe quoque ſaporem amittant?* Bodin. lib. 4. Theat.

Reſpondet enim: *Equidem non ſine admiratione ſpectavi Wilhelmum Arauſiorum Principem, accepto in collo vulnere, ſenſum*

ſenſum guſtûs amiſiſſe : & militem Gallum conſimili mutum evaſiſſe. Vulnus verò Arauſiorum Principis, iſtud eſt quod Antverpiæ Anno 1582. à Ioan. Iaurengio adoleſcente Cantabro, ex oppido Bilbao, accepit. Nam Bodinus tunc Antverpiæ aderat, Franciſci Ducis Alenzonij Conſiliarius. Hiſtoriam illam, præter ceteros, graphicè Laurentius Surius deſcribit.

Sur. Commentar. ad An. 1582. *Adoleſcens,* inquit, *ſclopeto parvo, duplici globo onerato, & pugione armatus, in Aula, ad ianuam cubiculi, in quo Auraicus prandebat, eum egreſſurum operiebat. Venit Princeps, acceſſit adoleſcens, & Libellum offert ſupplicem. Quo acceptando, & explicando dum occupatur Auraicus, Ioannes ſclopetum clàm in faciem Auraici collimat, & ſimul explodit. Globulus ſub mento intrans, caput traÿcit, & ſub dextra aure rurſus exivit: utrâque maxillâ perforatâ, dente uno aut altero excuſſo, linguâ tamen intactâ. Ignis verò barbam & faciem adußit.*

Bodin. ibid. Cauſam verò utriuſque miraculi; guſtûs in uno, vocis in altero amiſſæ reddere conatur: *Eſt enim,* inquit, *nervus duplex, à tertia coniugatione manans, qui in laryngibus inſeritur. Altero quidem ramo, lingua ſermoni apta redditur, altero ſapores percipiuntur. Et hôc quidem reſecto, guſtus, illo, ſermonis uſus amittitur.* Et ultrà progreſſus: *Quod cùm Ariſtoteles non proſpiceret,* inquit, *pro decreto poſuit: Nullum animal ſine guſtu vivere poſſe. At Princeps Arauſius amiſſo guſtu, tamdiu vixit, quoad occideretur,* An 1584. die Iul. 10. *At tametſi cibos condimentis acribus, acidis, ſalſis parari juberet, nihil tamen guſtu percipiebat, ut quidem ab illo accepimus.* Addit quoque Bodinus: *Minùs quidem mirum eſſe, guſtum Principis amiſſum; ſed amitti ſermonem ab illo milite, qui audiebat, linguâ integrâ, incredibile antea mihi,* ait, *videbatur, niſi experientiâ compertum haberemus.*

Illo autem Wilhelmi Principis Arauſiorum exemplo probari videtur, nullam, aut valde obtuſam percipiendi ſaporis facultatem palato ineſſe; cùm læſo ſolius linguæ nervo, palatum ejus nullos ſapores ſentiſceret. Aut certè potiùs, nervus quoque quartæ conjugationis, qui palati tunicam contexit, glande ſclopeti etiam vulneratus fuit; ut proinde tam linguæ, quàm palati guſtum amitteret.

Veſal. lib. 4. c. 6. Nam quartum par nervorum, *cùm ex cerebri ſede, ad palatum elabitur*

elabitur, ait Vesalius, *in surculos quosdam partitum, in palati tunicam degenerat. Quæ cùm linguæ tunicâ sit aliquantulo durior, iure etiam quartum par, posteriùs tertio pari, originem ducit: ac proinde etiam palati tunica sensu hebetiori, quàm linguæ tunica, donatur.*

Et sanè Aristoteles levi saltem aliquo gustandi sensu, palati fornicem aspersum esse docet. Quod tamen Plinius homini inter animantia peculiare esse existimat. Nam *intellectus saporum*, inquit, *est ceteris in prima lingua, homini & in palato*. Ac certè, in extremâ saltem ad fauces, & mollissimâ palati parte, ubi mox à somno nondum ablutum est os, amarorem quendam ex vaporibus cerebri, nocturno tempore refluentibus, manifestè quandoque experimur; etiamsi lingua palatum non attingat. Vnde signum est, saporis illius sensum, non in lingua, sed in palati cute hærere. Vnde sententiæ Iobi sensus jam elucere potest: *Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis, saporem?* Hebr. *Et palatum cibum gustabit sibi?* Re enim verâ in illo palati recessu ad fauces, prope columellas, est aliquis gustus, & saporis judicium. Plin lib. 11. c. 37. Iob. 12.

Prima tamen palati concameratio, quia duriori & cartilaginosâ cute vestitur, nullâ, aut surdâ tantùm fatuâque gustandi facultate imbuitur.

Avis denique illa Indica, quam Batavi An. 1596. ex Insula Iava, Amstelrodamum revexerunt, cygno grandiorem, sed colore nigram, alis & linguâ carentem, & tamen non omni, opinor, gustu, à naturâ tam sapiente & providâ destitutam; satis indicat, in palato aliquem saporis sensum inesse. *Naturæ miraculum videtur*, inquiunt Batavi, *quòd careat lingua. Quidquid edit, inglutit. Imò pomum magnitudine pugni inglutire potest. Quodq́ longè mirabilius est, prunas ardentes inglutit sine aliqua eius læsione. Glaciei frusta libenter deglutit, refrigerationis causâ. Nominatur Indicâ voce, Eme.* Diar. Nauticum An. 1596.

Nec tamen Aristoteles, quod paulò antè ei imponebat Bodinus, dicit, nullum animal sine gustu, per vulnus amisso (ut in Wilhelmo Nassovio) vel per errorem conformationis (ut in altero Columbi exemplo) posse vitam ducere; sed naturam, si destinatio ejus ab aliâ incidente causâ non interpelletur,

 omni

omni animali tribuere guſtandi ſenſum, tanquam vitæ vegetativæ neceſſarium, ad explorandum cibum & potum, antequam tranſeant fauces, & demittantur in ventriculum. Ideo enim *guſtatus habitat in ea parte oris*, ait M. Tullius, *qua eſculentis & poculentis iter natura patefecit. Vnde & nares*, inquit, *eo quòd cibi & potionis judicium magnum earum eſt* (odoris enim alimentarij olfactu, de qualitate cibi potuſque homines & animantia judicant) *non ſine cauſa, vicinitatem oris confecutæ ſunt.*

Cic. lib. 2. de nat. deor.

Sæpius tamen nares, quàm lingua, in ciborum judicio & delectu errant. Linguæ enim certius judicium: *quia lingua ijs potiſſimùm delectatur ſuccis*, ait Galenus, *quibus ventriculus indigere videtur.* Et rationem addit: *Conſenſus autem huiuſmodi* (inter linguam & ventriculum) *potiſſima cauſa eſt, veſtiens membrana.* Eâdem quippe perpetuâ membranâ, qua lingua veſtitur, œſophagus quoque, & ventriculus induuntur: unde fit, ut cibus, aut medicamentum, à parte membranæ altera, quâ ventriculi interior ſuperficies induitur, obortâ ex ſolo guſtu, per conſenſum, nauſeâ, revomatur, aut ructibus ad exitum ſollicitetur.

Galen. lib. 2 de Sympt.

Tales quippe naturales inſtinctus ſapientiſſimus naturæ Conditor partibus illis animalis inſeruit; ut quia ventriculus venis, & viſceribus neceſſaria alimenta coquere, & miniſtrare debet, ijs delectetur ſuccis, ait Galenus, qui ipſis neceſſarij ſunt. Ac deinde, quia lingua eſt ipſiuſmet ventriculi prægustatrix, ſic à natura inſtructa eſt, ut cibos illos guſtu probet, qui ventriculo utiles videri poſſunt, reſpuatque contrarios. In quo judicio tamen (ſicut etiam expertiſſimis cocis quoque evenit) propter ſimilitudinem nonnunquam ſalubris, & noxij ſaporis, interdum errat.

Hinc deducere poſſumus, quare quibuſdam, etiam extra morbum, ſed ex ſolo quodam naturæ inſtinctu, cibus unus gratus, alijs ingratiſſimus appareat. Quot enim ſunt, qui à ſapore caſei, ut à veneno abhorrent; quem alij plenis buccis & hiantibus faucibus tam avidè liguriunt? Hanc rem, qui omnia ſolet, tangit alicubi S. Auguſtinus. *Ita ſe res habent*, inquit, *ut pro uniuſcuiuſque corporis congruentiâ, vel delectet eſca, vel offendat. Si*

S. Auguſt. lib. 21. c. 13 contra Fauſt.

dat. Si delectat, dulcis aut ſuavis dicitur: ſi autem offendit, amara ſive aſpera, ſive aliquâ inſuavitate reſpuenda. Nonne ipſi nos homines ita ſumus, ut plerumque alter appetat alimentum, quod alter exhorreat: ſive pro temperatione naturæ, ſive pro uſu conſuetudinis, ſive pro affectione valetudinis: quanto magis longè diverſi generis corpora beſtiarum poſſunt illud habere iucundum, quod nobis amarum eſt?

Vbi tres ſignat cauſas. Primò, *temperationem naturæ*. Quæ ſanè cauſa eſt, cur unius hominis guſtui caſeus jucundus, alteri injucundus, videatur. Pro qualitate enim & temperatione ventriculi talis hominis, lingua prægustatrix judicat. Ventriculus autem aliquis caſeum reſpuit, quia temperamento ejus, & reliquarum partium corporis, quibus alimentum præcoquit, non congruit. Eadem cauſa eſt, cur bovi fœnum, cani caro, & os jucundè ſapiat. Secunda cauſa, *uſus conſuetudinis*. Sæpe enim quæ initiò guſtum offendunt, conſuetudine leniuntur, & gratiam acquirunt. Sic cerevisia Belgis & Germanis uſque ad ebrietatem ſapit; quam tamen multi Itali, Hiſpani, Galli expuunt.

Tertia cauſa, *affectio valetudinis*. Inde quippe eſt, ut lingua & palatum ægri non eundem cibum approbent, quem amabant ſani. Ventriculus enim malè affectus non alimentum jam tantummodò, ſed medicamentum quærit.

ARTICVLVS III.

An guſtus mediante ſpecie guſtabili ſaporem percipiat.

PHiloſophia Peripatetica ſaporem, non immediatè, ſed per ſpeciem, à ſapore, organo guſtûs impreſſam, percipi credit. Ideo enim Ariſtoteles guſtui ſuum etiam medium aſſignat. Non externum, quale eſt medium viſûs, auditûs, odoratûs, qui per aërem, vel aquam ſpecies recipiunt à ſuis objectis; ſed internum, quod eſt cutis, & caro poroſa linguæ, per quod ſapor cibi linguam tangentis, ſpeciem ad nervum guſtatorium trajicit.

Sed plurimi Medicorum non acquieſcunt. Cûm enim linguæ tunica, ſive extrema cutis, ex nervi guſtatorij filamentis contexa-

contexatur, nulla videtur ratio, cur ſapor iſti tunicæ contiguus, non immediatè percipiatur à facultate guſtandi, quæ filamentis illis inhæret. Dicere verò facultatem ſolùm inexiſtere *exiguis quibuſdam ſurculis, qui* à nervo illo guſtatorio, tunicam texente, *penitius in linguæ ſubſtantiam diſpenſantur*, ut Artic. ſuperiori loquebatur Veſalius; gratis, & ſine experimento, imò contra experimentum, aſſeri videtur; ut effatum illud Ariſtotelis, velut ſacroſanctum, pertinaciter ubique & in omni ſenſu retineatur: *Senſibile poſitum ſupra ſenſum, non efficit ſenſationem.*

Itaque hoc in primis ex Medicorum ſententiâ, verum eſſe exiſtimo.

Facultas, inquam, guſtandi quæ per linguæ aut palati cutem conſperſa eſt, ſaporem ſibi contiguum, ſine ſpecie, per medium etiam internum effusâ, percipit. Ratio eſt, quia medium internum (id eſt, quod ſit pars animalis) ibi nullum eſt; cùm ſumma etiam linguæ cutis, facultate guſtandi imbuta ſit, & iſtâ facultate ſaporem panis, aut vini ſibi contigui deguſtet.

Deinde alterum quod addunt, magnâ dubitatione apud me fluctuat. Altera enim, inquiunt, guſtatoriæ facultatis pars, quæ in ſurculis nervi guſtatorij, intra profundum linguæ immerſis, reſidet, ſaporem cibi ſuperficiem linguæ attingentis, & loco à facultate ipsâ diſtantem percipit, per ſpecies guſtatorias, quas ſapor ille per tunicam & carnem linguæ poroſam, tanquam per medium internum, facultati tranſmittit.

Hoc, inquam, apud me in dubio & ancipiti eſt. Nam ſi ſapor ex ſpatio diſtanti, per tale medium internum percipi à facultate poteſt; cur non etiam per medium externum? Quare, inquam, ſapor cibi, uno pede à lingua diſtantis, deguſtari nequit per ſpecies guſtatorias, quas per medium aërem aut aquam, ad linguam trajicit?

Si dicas enim, medium internum, ſive partem linguæ ſuperiorem, eſſe capacem, ut ſpecies illas guſtatorias recipere valeat, in aëre verò vel aquâ ſimilem non eſſe capacitatem; rem prorſus incredibilem dicere videberis. Nam ut lingua ſpecierum iſtarum ſuſceptiva ſit, humectari debet, ut experientia

fatetur,

fatetur, & Ariſtoteles; cur ergo aqua, tam humida, eas etiam ſuſcipere nequibit? Et tamen ſpecies ſaporis, per medium externum, ad organum guſtûs trajici, Ariſtoteles expreſsè negat. Quia ſine dubio, contra experientiam eſſe videbat, ut ſapor rei à lingua diſtantis, guſtu percipi poſſit. Ideo quippe guſtum eſſe quendam tactum, & guſtabile eſſe quoddam tangibile dixit: quia, ut ſapor deguſtetur, organum guſtûs contingere debet. *Vnde*, inquit, *ſi in aqua eſſemus, ſentiremus utique impoſitum dulce; non autem eſſet nobis ſenſus per medium, ſed eo quod miſcetur humido, ſicut in potu.*

Arist lib. 2. c. 10. de Anima.

Hoc eſt, ſi in aquam melle perfuſam os & caput immergeremus, guſtaremus aliquam dulcedinem; non tamen per aquam tanquam per medium externum, ſed dulcedinem permixtam aquæ, ſicut percipimus dulcedinem potûs, quando ipſum ore haurimus, & linguâ ac palato contrectamus.

Aut ut Themiſtius, Interprete Hermolao, paraphraſticè exponit: *Si in aqua fueris, ſentire potens ſaporem eum qui continetur in aqua, ut urinantes aſſolent, qui ſalſuginem maris percipiunt, non tactu ſed guſtu. Neque tamen aquam, ut intermediam ſentiunt, ſed ut id cui ſapor ille immixtus eſt. Etenim cùm bibimus, quanquàm humor eſt ille quem bibimus; non tamen humorem, ut intermedium, guſtamus, ſed ut id quod aliquem ſaporem recipit.*

Themiſt. lib. 2. c. 35. de Anima.

Cùm ergo neget guſtum per medium externum, ſaporem percipere, ſed ſolummodò organo guſtûs proximum & attiguum; nihil occurrit aliud quod dicam, niſi ſpecies ſaporis non in quodvis medium poſſe recipi, ſed ſolùm in id quod habet talem qualitatum craſin & temperiem, qualis ſoli cuti & carni linguæ inexiſtit. Vnde aërem, aquam, & quodcumque aliud externum medium, ineptum eſſe, ut per ipſum ſpecies guſtatoriæ trajiciantur. Quænam verò ſit illa linguæ temperies, aut qualitas diſpoſitiva, Deus ſcit, nos ignoramus. Conſtat tamen, exemplo ſpecierum viſibilium, fieri poſſe, ut aliqua ejuſmodi diſpoſitio medij requiratur ad ſpecierum guſtabilium trajectionem. Nam ſpecies lucis non niſi per diaphanum, ſpecies coloris non niſi per diaphanum actu illuminatum trajici poteſt.

Aut certè potius dicendum erit, ſaporem immediatè, ſine ſpecie ſenſibili & ſine medio, etiam interno, deguſtari. Ideo enim fortaſſe caro linguæ fungoſa & foraminoſa facta eſt, ut non tantùm ſummâ ſuâ cute, ſed etiam parte nervi guſtatorij infra carnem illam immersâ, ſaporem contiguum valeat deguſtare. Per poros enim illos & foramina carnis, cibi ſaltem utcumque liquidi, ad partem illam nervi deſcendere, & ſe ex proximo ac contiguo deguſtandos præbere poſſunt.

S. Auguſt. lib. 4 c. 14. contra Iul.

Hoc eſt fortaſſe quod S. Auguſtinus dicere voluit, cùm ait, guſtum & tactum (& olfactum quoque conjungit) *corpulentiores & quòdammodo craßiores, qui non ſe foràs projiciunt, ſed interiùs, quod ad eos pertinet, agunt.* Quam ſententiam diſertè Iul. Caſſerius ſic exprimit: *Alij ſenſus*, inquit, *obiectum habent, quod materialiter organum ingredi nequit, ſed per ſpeciem; ad cuius prolectationem, medio opus eſt. Tactus verò & guſtus materialiter obiectum recipiunt. Neque enim horum obiectum ſpiritaliter è corporibus exire poteſt: quare ipſis aßignari medium non debet.*

Caſſer. lib. 1 c. 2. de Organo tact.

CAPUT VII.

De Tactu.

SEnſuum externorum ultimus, craſſiſſimus, & corpori profundiſſimè immerſus, tactus eſt. Ad hoc, animali à natura datus, ut pro incolumitate ejus excubet, & ubi cauſæ inimicæ temperiem ejus naturalem labefactare, aut continuitatem partium incîdere moliuntur, admoneat animam, ut principijs obſtet, & noxam amoliri conetur. Vnde, quia amor vitæ eſt omni animali communis, omne animal habet tactum, quo vitam à noxijs defendere valeat. Ideoque hic ſenſus neceſſitatis, ceteri commoditatis eſſe dicuntur.

Non omnibus tamen animalis partibus tactus ineſt. Non enim oſſibus, propter naturam ſiccam nimis & terreſtrem. Aliquid enim amplius ſubſtantiæ humentis requiritur, ut in parte aliqua tactus ab anima reſultet.

Sed nec partes omnes, quæ plus humidi participant, illicò ad re-

ad resultantiam tactûs sunt idoneæ. Nam *cerebri, & viscerum ferè omnium, ut hepatis, lienis, pulmonum substantia insensilis est,* ait Laurentius. Hinc vulnera cerebri mitissima sunt: adeò ut Chirurgi tota interdum medullæ cerebri cochlearia, sine sensu sauciati, exhauriant.

Andr. Laurent. lib. 10. q. 10.

Alij tamen cerebro, & alijs illis visceribus tactum quendam, sed obscurum & stupentem tribuunt. Cephalalgia ergo, & omnis capitis interioris dolor, non in substantia medullari, sed in meningibus & cerebri membranis, aut nervis hæret. Velut colicus dolor, non hepar, lienem, & viscera illa principalia, nullius ferè aut obtusi tactûs, sed ilia infestat, quæ spiritu ultra naturalem modum distenduntur.

Est igitur quædam temperies in partibus animalis, nobis ineffabilis & ignota, quam anima flagitat, ut sensum tactûs in illud membrum effundere possit. Ad quam temperiem perficiendam, spiritus animales à cerebro influentes, item vicinarum partium qualitas multum conferunt, ut patet in nervis; qui etsi naturali siccitate ad naturam ossium accedant, tactu tamen acerrimo pollent.

ARTICVLVS I.

Quodnam obiectum tactûs.

QValitas tangibilis, tam prima quàm secunda est objectum tactûs. Primæ, calor & frigus, humiditas & siccitas. Tangibiles secundæ, mollities durities, asperitas lenitas, raritas densitas, gravitas levitas, friabilitas unctuositas, crassities tenuitas.

Hinc, cùm sint tot paria contrariorum tactu sensibilium, multos tactus specie differentes in eodem animali Aristoteles multiplicat. Vt veluti unus specie visus circa unicum par contrariorum, album & nigrum versatur; unus auditus unum par tantùm contrariorum sonorum, acutum & gravem, pro objecto habet: ita una species tactus sit, quâ calor & frigus, cum suis temperamentis intermedijs; altera quâ humiditas & siccitas &c. percipiatur,

Cardanus

Cardanus verò aliter ſpecies tactuum diſtribuit. *Senſus tactûs quadruplex eſſe videtur*, inquit. *Vnus, qui calidum, frigidum, humens, ſiccumq́ dijudicat. Secundus, qui dolorem agnoſcit & voluptatem. Tertius, qui propriè Veneris gaudia percipit. Cùm in nulla alia corporis parte talem affectum, aut illi ſimilem ſentiamus. Quartus eſt, qui grave & leve diſtinguit.*

Opinionem Ariſtotelis Buridanus, & multi Peripatetici defenſant. Plures ab eo deficiunt, D. Thomas dubitat: & propendet ut unicus ſpecie ſit in toto corpore tactus; quia
D. Thom. 1. p. q. 78. a. 3. ad 3. *dici poteſt*, inquit, *quòd omnes illæ obiecti tactûs contrarietates conveniant in uno genere communi, quod eſt obiectum tactûs, ſecundum rationem communem. Sed illud genus commune eſt innominatum: ſicut etiam genus proximum calidi & frigidi eſt innominatum.*

Illa autem ratio communis, ſecundum quam gradus unus genericus ab omnibus objectis tactûs abſtrahi per intellectum poteſt, eſt peculiaris modus immutandi organum tactûs, qui objectis aliorum ſenſuum, reſpectu organorum ſuorum minimè convenit, ut S. Thomas ibidem ad 4. oſtendit.

Igitur non eſt neceſſe, ut tactus ſpecie multiplicentur, cùm unicus omnem qualitatem tangibilem valeat percipere. Et licet ſub qualitate tangibili in genere ſint plura paria contrariarum qualitatum, quàm ſub qualitate viſibili, ſub qualitate audibili &c. ſolùm inde ſequitur, tactum habere objectum latiùs diffuſum, & ſphæram activitatis ceteris ſenſibus ampliorem.

Quòd verò in partibus Venereis, cùm reſolvitur ſemen, talis voluptas ſentiatur, qualis in nulla alia parte corpore; non ideo hoc accidit, quia illarum partium tactus ſit alterius rationis & ſpeciei, quàm ceterorum membrorum tactus ut imaginatur Cardanus; ſed quia illarum partium tactus eſt exquiſitiſſimus, propter peculiarem temperiem; deinde modus quo illa voluptas, ſive qualitas tangibilis voluptatis efficiens celerrimè ſe affricat organo, & intra rapidiſſimum tempus, tactus delectabiles quaſi condenſat, eſt maximè ſenſibilis.

Sic quoque titillatio organi tactûs ſub axillis longè aliter afficit animam, quàm in capite, aut manu. Ita etiam dolor, qui

qui in nervi incisione percipitur, acriùs penetrat, & acerbius urit, quàm si incidatur sola cutis. Et tamen facultas tangendi in nervo, & cute est ejusdem rationis.

ARTICVLVS II.

An voluptas & dolor sint quædam peculiaria obiecta tactûs, præter vulgares qualitates tangibiles primas & secundas.

VOluptas & dolor propriè actus vitales appetitûs sensitivi significant. Sed per metonymiam sumuntur etiam pro qualitatibus, circa quas passiones illæ appetitûs versantur. Dicimur enim tactu voluptatem aliquam, aut dolorem percipere. Et re verâ, id quod percipimus, non est in corde, aut cerebro, ubi putatur esse officina, in qua exercentur actus vitales appetitûs sensitivi; sed in parte illa corporis, quæ voluptatem, aut dolorem sentire dicitur.

Quid igitur est illa voluptas, quam libidinosus in partibus genitalibus, gulosus in gula & faucibus percipere dicitur?

Res ista, licet tam sensibilis sit, profectò est intellectu difficillima.

Quidam non immeritò existimare possunt, qualitatem aliquam peculiarem ex affrictu temperiei seminis ad talem partem membri genitalis, in organo tactûs resultare; eo fermè modo, quo ex contactu mallei ad campanam, emicat qualitas soni. Qualitatem autem illam voluptuosam, & voluptatis (quâ, teste Cicerone in Hortensio, *nulla potest esse maior*) effectricem ibi resultare fortè voluit naturæ Auctor, ut homines ad complexus conjugales, & speciei humanæ propagationem allicerentur: quia nisi tanta esset in illo actu delectatio, homines, inquit Avicenna, ad rem tam fœdam & abjectam vix adduci possent. Et *idcirco tali fœditati Natura adjunxit incendium eiusmodi*, ait Scaliger, *ut penè à nobis alieni feramur eò*. Scalig. Exerc. 299.

Simile quid, de voluptate, quam gula, sive fauces percipiunt in transitu & affrictu cibi & potûs, dicendum est. Nisi enim esset ista in edendo & bibendo voluptas, apud multos studium & cura transmittendi alimenta ad ventriculum, & indivi-

individui ſui ſuſtentandi, refrigeſceret.

Suar. lib. 5. c. 5. de Anima. Franc. Suarez lib. 5. c. 5. de Anima, eodem modo, doloris, ſive qualitatis doloriferæ reſultantiam, poſt Simonem Portium, expedit.

Dicendum, inquit, *in dolore, non calorem tantùm, vel frigus ſentiri, nec ſolam diviſionem, aut commotionem organi tactûs, ſed qualitatem inde reſultantem, quæ dolorifera qualitas dici poteſt. Veluti cùm ex calefactione vehementi fit dolor, quem tactus ſentit, eius obiectum non eſt calor, nec calefactio. Nam ſi à calefactivo ſepares manum, ceſſat calefactio, & tamen dolor ſentitur, ac fortè vehementior. Eſt ergo obiectum qualitas aliqua tangibilis, quæ ex calefactione, ſeu intemperie inductâ reſultat. Similiter cùm per diviſionem cauſatur dolor, non ipſa diviſio eſt quæ ſentitur; cùm citò tranſeat, nec ferè dum fit, ullus ſit dolor: ſed eâ factâ aliquis humor accurrit, diſtemperamentum cauſans, unde reſultat dolorifera qualitas ſecunda, quæ ſentitur. Vtpote per ſe ſufficiens immutare tactum, violentiamque ac dolorem inferre.*

Ita hanc rem, ſanè difficilem, explicat Portius. Et proportionaliter videtur loquendum de delectatione tactûs, quæ dolori opponitur.

Et Lib. 8. c. 13. de Angel. ſibi conſentienter: *Læſio carnis*, inquit, *ei diſconveniens, per doloriferam qualitatem, eſt objectum doloris.*

Ariſt. lib. 6. c. 6. Top. Ariſtoteles autem tantùm dicit, *Diviſionem partium naturâ conjunctarum, non eſſe dolorem, ſed effectivam doloris*. Sed non dicit, an diviſio illa proximè, an mediante aliquâ aliâ qualitate doloriferâ, dolorem efficiat.

Verùm, licet experientia favere videatur, tam in voluptate, quàm in dolore, percipi tactu qualitatem aliquam peculiarem, quæ per modum qualitatis ſecundæ, à primis, vel alijs ſecundis reſultet; apud Peripateticos, tamen, aut alios veteres Philoſophos, ejuſmodi qualitatis mentionem non invenio. Vnde grandis mihi oboritur ſuſpicio, illam ſupernumerariam & fictitiam eſſe.

Ad excitandam enim delectationem, vel dolorem in appetitu ſenſitivo, ſufficit, ut tactus, & deinde phantaſia cognoſcat qualitatem, ſive diſpoſitionem convenientem, vel diſcon-

diſconvenientem organo tactûs: qualis eſt illa diſpoſitio, ex qua qualitas iſta nova delectabilis, vel dolorifica reſultare dicitur. Quem ergo uſum talis qualitas habet; cùm ſi diſpoſitio, quæ eſt cauſa reſultantiæ ejus, tactu immediatè percipiatur, delectatio, vel dolor in appetitu ſenſitivo, eodem modo excitandus ſit? Nam ex perceptione ejus, quod ſecundum naturam conveniens eſt, illicò emicat in appetitu delectatio; ſine alia qualitate, tactum quaſi deliniente. Nam tametſi interponeretur talis qualitas, non aliâ tamen ratione, in appetitu delectationem ſuſcitaret, quàm quia naturæ eſſet conveniens. Quid enim delinimentum, aut blandimentum iſtud, quo qualitas illa nova delinire, & blandiri tactui dicitur, aliud eſſe poteſt, quàm quædam cum naturâ animali convenientia, congruitas, & ſymmetria? Si igitur congruitas inveniatur in diſpoſitione organi tactûs, ex quâ blandula illa qualitas reſultare jubetur; quid opus iſta qualitate, niſi ut congruitatem iteret, & cumulet ex ſupervacuo?

Et eodem modo de dolore philoſophandum. Nempe, ubi tactus & phantaſia ſolam organi tactûs intemperiem perceperint, etiamſi quæcumque alia qualitas dolorifera abſtergatur, dolor immediatè in appetitu ſenſitivo excitabitur.

Duæ ſunt autem generaliter doloris cauſæ: *Una quidem, dum temperies ſubitò mutatur*, ait Galenus, *altera dum continuitas ſolvitur*. Priori modo dolet, qui ſubito & vehementi frigore corripitur. Altero modo, cui vulnere, aut contuſione aliquod membrum læditur. Etſi tamen ipſa præciſa & nuda diviſio continui, non videatur per ſe & proximè tactu ſentiri, & dolorem inferre; ſed intemperies potiùs organi, ex humore aliquo mordace, ad vulnus, aut ad partem læſam affluente. Nam affluxus ille humoris, quia certis ſolùm temporum intervallis ad partem offenſam appellit, aut ibi paulatim in quandam mordacitatem aceſcit; videtur eſſe cauſa, quare vulnerum non ſtatim initiò, ſed tertio circitèr die graviſſimus ſit dolor, ut docet Valleſius ad illud Gen. 34. *Die tertio, quando graviſſimus vulnerum dolor eſt.*

Galen. lib. 2 de loc. affect.

Gen. 34.

 Hinc

Hinc argumentum Suarij ſuperiùs propoſitum facilè diſſolvitur. Colligebat enim doloriferam quandam qualitatem ex nimia calefactione reſultare in organo tactûs, & eam, non autem calorem, ſentiri, quando manus noſtra nimio calore uſtulatur. Hæc verò collectio invalida eſt. Nam, ut ipſus fatetur, per talem caloris exceſſum inducitur quædam intemperies, organo diſconveniens. Hæc autem ſub ratione doloriferi à tactu immediatè percipi poteſt; neq; opus eſt aliâ qualitate dolorificâ, ut anima crucietur. Illa autem intemperies partim ex calore nimio, partim ex defectu frigoris congruentis, item denſitatis, aut raritatis, ceterarumque qualitatum ſecundarum debitarum organo, componitur. Vnde mirum non eſt, quòd cuncta iſta intemperies aliter, & ſub ratione doloriferi percipiatur, quàm quando calor modicus ſolitariè ſentitur. Nam eadem qualitas prima, ut exemplo docet Galenus, nunc ut delectabilis, nunc ut dolorifera, prout huic, aut alteri qualitati, vel circumſtantiæ conjungitur, tactu percipitur.

Idem lib. de tremor. *Quemadmodum enim*, inquit, *quod ad naturam palàm revertitur, eſt iucundum; ita quod à natura pari modo recedit, dolorificum eſt. Quare unum idemq; frigus aliàs delectat, aliàs dolore afficit. Nam ſi frigus corpori extra modum calefacto admotum fuerit, id prorſus delectat. At ſi corpus ſuam naturam retinens confertim refrigeretur, dolebit.*

Pro ratione autem diverſitatis intemperierum, aut humorum, organum tactûs morſicantium, reſultant dolores diverſæ ſpeciei in appetitu. Sicut etiam intemperies crucians longè aliter tactu percipitur in uno dolore, & altero. Aliam enim dolorificam qualitatem ſentire ſe experitur qui podagrâ, & aliam qui colicâ laborat. Veluti aliam longè voluptatem, qui Venereo, & qui gulæ pruritu titillatur.

Non ſolùm autem tactus, ſed & ceteri ſenſus, dolore affici dicuntur, quando objecta ipſorum, cum impetu & vehementia quadam in eos incurrunt. Sed tamen dolor tactûs, per excellentiam dolor appellatur. Eſt enim maximè atrox; *quia* Fernel. lib. 2. c. 6. de morb. *tactus eſt craſſiſſimus*, ait Fernelius, *atque in compactiore materia poſitus, primus ſenſuum, & omnium animantium communis, & qualitates*

tates in quibus hic versatur, sunt maximè efficaces. Imò, si res acutè inspiciatur, quando alij sensus dicuntur ab objectorum suorum vehementia lædi, & dolere, solius tactûs dolor est. Temperies enim, vel continuitas organi violatur, quam noxam sentit tactus, qui cum illo alio sensu, in eodem organo stabulatur. Vt cùm lux vehemens fundit humores, aut intendit tunicas oculi; cùm tonitrui, aut bombardæ sonitus, aëre in aurem impulso, tympani membranam laxat &c. non visus, vel auditus propriè, sed tactus cruciatur, id est, cruciantem qualitatem percipit, unde dolor resultat in appetitu.

ARTICVLVS III.

Quænam pars animalis sit organum tactûs.

Magna hìc inter Medicos, & Peripateticos est rixa. Aristoteles, quia ad operationem sensûs, præter objectum & organum, aliquod insuper medium inter utrumque requirit, per quod objectum speciem sui in organum trajicit; negat carnem animalis esse organum tactûs, sed nervum potiùs quendam, expansum sub carne. Tactum enim & gustum in eo assimilat & pariat. In gustu autem, caro linguæ porosa (secundum ejus philosophiam) est medium, per quod species saporis trajicitur ad organum gustûs, sive ad nervum gustatorium, qui sub carne latet. Arist. lib. 2. c. 11. de Anima.

Aliàs enim, nisi caro inter objectum gustûs & tactûs, ac sensoria eorum, media intercederet, metuit, ne sensibile positum supra sensum, sensionem efficere posset. Quod effatum, quia in visu verum esse apparebat, voluit irrefragabiliter in omni sensu locum habere.

Sed tamen idem Aristoteles alibi postea, in Anatomia animalium fortasse magis eruditus, *Caro*, inquit, *& quod carni analogum est, vim sentiendi obtinet.* Si autem in carne, & partibus carni analogis, proportionemque cum ea habentibus, tactus inest; igitur caro non tantùm est medium sentiendi, sed est organum ipsum, saltem partiale, tactûs. Imò in fine Lib. 2. c. 5. de part.

etiam tandem Librorum de Anima, tactui medium necessarium esse negat; nisi quis verba ejus sat clara, quæsitâ interpretatione, ut quidam faciunt, infuscare velit. *Omnia sensoria,* inquit, *per aliud sentiendo, faciunt sensionem, & per medium: tactus autem est in tangendo ipsa. Vnde & hoc nomen habet.*

Lib. 3. c. ult. de Anima

Si autem sensorium tactûs, sine medio quocumque objectum suum tangit, & ideo vocetur tactus; non est jam opus carne mediâ inter organum tactûs, & rem, quam manu tangimus: ac proinde nulla superest ratio, quare carnem & cutem non dicamus partialia organa tactûs; præsertim cùm experientia huic rei tantoperè faveat.

Vesal. lib. 2. c. 5.

Vnde Vesalius antiquam Aristotelis opinionem refellens: *Mihi ridendi videntur*, inquit, *qui cutem ob hoc sentire posse aversantur; quòd nullum sit hic medium. Quasi verò etiam nervum proprijs membranis prorsus denudatum, aut etiam in medio divisum, gravissimè affici non videremus, quoties ipsius denudatæ substantiæ acriores pulveres insperguntur. Etsi tamen medium etiam*, addit, *præter rationem, in tactûs sensu desideraremus; nonne in promptu est ipsa cuticula, cuti obnata, & interim (ut putamus) sensu privata?*

Itaque sensus tactûs non tantùm nervo, sed etiam carni, cutis membranæ, & omnibus partibus animalis inest, ad quas perveniunt nervi, spirituum animalium vectores, quibus illæ partes animalis perfusæ, ac velut illustratæ, virtutis sensificæ complementum accipiunt; nisi ubi propter temperamenti ineptitudinem, spiritus nullam vim sensitivam animalis invenit; ut in ossibus, propter nimiam siccitatem, & in cerebro propter nimiam humiditatem, accidit.

Dentium verò siccam substantiam (non solùm membranulas & nervos, qui cavitati eorum inseruntur) sentire Galenus & politiores Medici existimant, propter peculiarem temperiem, & spirituum animalium copiam, qua perfunduntur.

Cutis autem, quia extrema pars animalis, & velut in excubijs posita, ut tactu suo noxas quæ extrinsecùs incurrunt, renunciet, exactissimi sensûs est. Vnde etiam, quia tactus solas qualitatum primarum exuberantias percipit, cutis temperamentum inter calidum & frigidum, humidum & siccum, fermè

fermè æquilibre habet; ut omnium exceſſus, quantum fieri poteſt, ex æquo perſentiſcat. Infiniti quoque propemodum nervorum ſurculi ad cutem appellunt, per eam ſparguntur, eamque intexunt; ut proinde cutis nihil aliud ſit, aiunt Medici, quàm nervus carnoſus, aut caro nervoſa. Nervuli autem iſti ſunt ſpirituum animalium canales, quibus tota cutis, ad tactûs ſenſum, ac ejus acrimoniam, rigatur ac imbuitur.

Omnes quippe nervi, ſive ex cerebro proximè, ſive ex medulla ſpinæ dorſi naſcantur, ſpiritum animalem à cerebro illapſum vehunt, quo facultas tangendi, in operatione ſua, valeat uti.

Vnde Galenus: *Tactilem facultatem*, ait, *quòd ad cognitionem ſpectat, natura ceterarum craßißimam fecit. Quam uni definito loco, ſicut alias omnes, minimè adſcripſit, ſed per corpus univerſum diſperſit: ac proinde plures ei nervos exiliores durioreſq́, & qui magna ex parte à ſpinali medulla oriuntur, indidit.* Galen. lib. de Organo olfact.

Ideoque idem alibi: *Omnes nervi*, ait, *utramque facultatem, ſenſitricem & motricem habent: etſi molles ad ſenſum aptiores ſint, duri ad motum.* Propter quæ ultima verba, neſcio quid ſibi velit Veſalius noſter, ubi ait, *ridendam eſſe Anatomicorum Principis rationem; qua is confingit, quoſdam nervorum ſurculos motui tantùm, alios autem ſenſui præeſſe. Quaſi verò quis nervorum ſurculus ſenſu tactûs deſtitueretur.* Nam profectò Lib. 1. de Locis affect. quem Veſalius citat, id dicere Galenus mihi non videtur. Idem lib. 4. Anat. Veſal. lib. 4 c. 14.

Docet ergo Galenus, quod Veſalius, nervos etiam illos duriores & motui deſtinatos, ſpiritum animalem, *à cerebro, ut lumen à ſole, in nervum defluentem*, præbere nervo non ſolùm vim motricem, ſed etiam ſenſificam.

Et Fernelius: *Tactionis ſenſus*, inquit, *quem omnes ex æquo animantes participant, nervis nervorumque fibris in omne corpus diffuſis indiget: quibus ſuſceptæ tractabiles qualitates, cum ſpinæ medullâ, & cerebro, quæ ſenſus & motus principia ſunt, continuatione communicantur.* Io. Fernel. lib. 1. c. 2. de Phyſiol.

Præter verò cutem, quæ eſt pars animalis extrema tactu prædita, eſt cuticula, Græcis ἐπιδερμὶς, cuti ſuperinducta, tanquam vagina, aut lorica ejus. Hæc aërem, corpus noſtrum ambientem

ambientem proximè tangit. Tenuis, ſicca, & pellucida eſt, ut per eam cutis ex parte tranſpareat. Vnde à cute viſu diſcerni nequit, niſi ab ea divulſa fuerit: ut cùm infusâ cuti aquâ fervente, in veſiculas puſtulaſque pellucidas ſurgit. Hanc Veſalius, Laurentius, & Medici (non omnes tamen) negant animatam, & ſenſu præditàm eſſe. Eſt enim, inquiunt, quædam tantùm efflorefcentia cutis, ex recrementis ejus unctuoſis, in ſuperficiem rejectis, & ibi induratis, concinnata.

In manuum tamen volâ, & plantâ pedum craſſior & durior eſt, ut experientia docet, quando duro labore manuum, aut longo itinere pedum, excitantur veſiculæ, quibus cuticula à cute inferiore divellitur; quæ veſiculæ, acu transfiguntur, nullo cuticulæ ſenſu.

Hanc cuticulam unguentis & frictionibus, ad ſolem, aut aliter, dicebantur olim feminæ, aut effeminati curare:

Quæ tibi ſumma boni eſt? unctâ vixiſſe patellâ
Perſ. *Semper, & aſsiduo curata cuticula ſole.*

Andr. Laurent. lib. 6. c. 4. Laurentius *primarium cuticulæ uſum* eſſe dicit, *ut ſit medium tactûs.* Non quaſi tale medium, ad tranſmittendas ſpecies tangibiles in organum tactûs neceſſarium ſit (quale medium reſpuunt Medici) ſed ut cutis illo cuticulæ operimento loricata, aëris & contrariorum agentium injurias patientiùs ferat. Aliàs enim cutis noſtra rubicundula, & tenera nimis, cutique infantium recèns natorum ſimilis eſſet, in quibus nondum cuticula planè effloruit.

ARTICVLVS IV.

An tactûs ad ſentiendum ſpeciebus tangibilibus indigeat.

VT breviſſimè abſolvam, qualitates tangibiles ſecundæ à primis ſeparandæ ſunt.

Dico ergo in primis, qualitates tangibiles ſecundas nullâ intermediâ ſpecie tangibili, ſed immediatè tactu percipi, eo modo quo percipi poſſunt. Vt mollitiem luti dicimur tactu cognoſcere, quando pedi noſtro calcanti lutum cedit

intra seipsum: duritiem verò lapidis, quando resistit imprimenti. *Molle enim est*, inquit Aristoteles, *quod cedit in seipsum, & non obsistit.*

Arist. lib. 2. c. 2. de Generat.

Contrà verò, si aliquod corpus cuti nostræ prementi non intra se recedat, sed cutem potiùs repellat, aut comprimat, durum appellamus.

Ad hæc autem percipienda, non opus est peculiari aliquâ specie tangibili, distinctâ à specie tangibili qualitatum primarum, si hæ fortasse speciem aliquam habent. Nam recessus corporis mollis, vel repulsus, aut compressio cutis, quæ fit à corpore duro, sunt motus tantùm locales: motus autem localis est sensibile non proprium, sed commune; quod peculiari specie non indiget, sed speciei sensibilis proprij modificationem quandam solùm imprimit, ut superiùs ostensum est.

Simili modo, asperitas, lenitas, & reliqua tangibilia secunda, aut motu aliquo, aut quiete locali percipiuntur. Si enim organum tactûs, per superficiem tabulæ traductum, offendatur, & hìc, aut ibi resiliat, sensus judicat tabulam esse asperam: si non resiliat, sed æquabiliter decurrat, dicimus esse lenem.

Gravitas quoque & levitas motu aut quiete organi tactûs percipiuntur. Si enim corpus manu, aut capite gestatum, deprimat brachium, vel cervicem, judicamus esse grave; si non, vocamus leve. Vnde pro ratione virium hominis sustentantis, quippiam grave, aut leve appellatur. Onus quippe puero grave, viro leve sæpe dicitur.

Qualitatibus verò tangibilibus primis, Peripatetici plerique dant species tangibiles, quibus illæ qualitates percipiantur. Vnde calor ignis, inquiunt, præter calorem similem, etiam speciem tangibilem, diversæ à se rationis, per aërem spargit, & organo tactûs hominis se calefacientis imprimit. Quâ opinione adjuvant se multi veteres Scholastici, in explicanda ratione, quâ ignis dæmones, & animas corporibus exutas torquere valeat in Inferno. Nam licet ignis calorem, inquiunt, non ijs imprimat, speciebus tamen tangibilibus eos perstringit, & sic torquet.

 Verùm

Verùm ſpecies tangibiles re verâ ſunt qualitates corporeæ, nec magis dæmoni, aut animæ rationali à corpore ſeparatæ imprimi poſſunt, quàm calor, aut alia qualitas prima.

Dico igitur calorem, & ceteras qualitates primas activas, nullam ſpeciem tangibilem aliam producere, quàm qualitatem ſibi ſimilem. Calor enim alium calorem, frigus aliud frigus efficit, nullam aliam ſpeciem. Natura enim non gaudet ſuperfluis, nec ulla experientia ad alias ſpecies tangibiles agnoſcendas nos cogit.

Imò earum ſuperfluitas hôc argumento ſat validè oſtenditur. Nam calor nunquam organo tactûs actione intentionali, ut vocant, ſpeciem tangibilem, fatentibus etiam adverſarijs, imprimit, quin etiam ſimul actione reali, calorem ſibi ſimilem imprimat; cùm experientiâ conſtet, organum tactûs ſemper calefieri, quotieſcumque calorem percipit. Si enim ſine calore concomitante, ſpecies tangibilis imprimi poſſet, calidum ut quatuor, ab organo calido ut quatuor, tactu percipi valeret. Si verò ſemper ſpeciem tangibilem comitetur calor; quid opus tali ſpecie, cùm ejus vicem, & totum ſpeciei officium calor organo impreſſus implere poſſit?

Reſpondent quidam, calorem nimis craſſum eſſe, ut ſpeciei officio fungatur.

Sed craſſamentum iſtud caloris, imaginarium eſt. Nec ſimplex caloris qualitas eſt magis plena & obeſa, quàm fictitia ſpeciei tangibilis tenuitas.

Imaginatio verò iſta tenuitatis, & cujuſdam veluti ſpiritualitatis ſpeciei ſenſibilis, ab objecto viſûs occaſionem & originem ſumpſit. Quia enim color, in pariete palàm viſibilis eſt, apparet aliquid craſſius & pinguius, quàm ſpecies, quæ inviſibiliter per medium aërem in oculos venit. Et inde ceterorum ſenſuum ſpecies, aliquid tenuius macriuſque, quàm ſint objecta à quibus mittuntur, imaginati ſunt. Cùm tamen in philoſophia noſtra, quam toties antè inculcavimus, omnium ſenſuum objecta fundant & radient ſpecies ejuſdem ſecum naturæ & rationis. Vt enim calor non aliam ſpeciem, quàm calorem ſibi ſimilem; ita nec lux niſi radium luminis,

ejuſdem

ejusdem secum essentiæ & rationis, sonus nisi sonum, odor nisi odorem, sapor nisi saporem effundit; etiamsi aliorum sensuum species magis in conservari dependeant à suis objectis, quàm calor genitus à calore qui eum genuit. Quia videlicet, calor qualitas prima est, quæ temperamenta corporum mixtorum intrare debet; ideoque ab alio calore perpetuò præsente pendêre non debuit, nec potuit.

Aliàs enim absente igne, illicò dissolverentur omnia mixta, quæ ipse calore suo miscuit, & generavit.

Sed calor impressus manui nostræ à calore ignis, debétne appellari species tangibilis caloris ignei, qui eum produxit?

Resp. Si manus non tantùm percipiat calorem qui ei inhæret, sed etiam calorem à se distantem, qui in igne est; calor manûs potest vocari species tangibilis illius alterius ignei caloris. Quippe officio speciei fungitur; quandoquidem tactus nostræ manûs mediante tali calore ab igne impresso, ducatur in cognitionem caloris qui igni inhæret.

Et sic opinatur Durandus. *Calor distans*, inquit, *ad hoc ut sentiatur, oportet ut calefaciat medium usque ad organum, ut experimur. Et idem est de sapore & quocumque alio sensibili. Ergo à simili, videtur quòd actio caloris in medium, & in organum sit univoca: quod non esset, nisi calor, & sua species essent unius rationis.* Durand. in 2. d. 3. q. 6.

Sed apertè contra Aristotelem, qui negat ullum esse medium externum tactûs. *Omnia enim sensoria*, ait tandem in fine Librorum de Anima, *per aliud sentiendo, faciunt sensum, & per medium. Tactus autem est in tangendo ipsa. Et ideo hoc nomen habet.* Arist. lib 3. c. ult de Anima.

Vnde secundum Aristotelem, manus hominis ante ignem positi, non sentit calorem igni inhærentem, per aërem tanquam per medium externum; sed tantùm sentit calorem quem tangit (ideo enim, ait, iste sensus, *tactus* vocatur) hoc est, calorem manui impressum, aut etiam calorem spirituum, qui ab igne evolant, & manui circumfunduntur, ac cuti ejus attigui sunt, ac eam perstringunt.

Igitur calor manui impressus, aut ei contiguus, non fungitur officio speciei tangibilis respectu caloris remoti, sed est ipsum

ipſum ſolum & unicum objectum, quod tactu percipitur. Quod planè existimo verum; etſi Suarez valde refragetur, propter experimentũ, quòd proximo Art. inſpiciendum erit.

ARTICVLVS V.

Argumenta, quibus ſpecies tangibiles videntur aſſeri.

Io. Porta lib. 17. de Catopt.

PRimò, calor & frigus à ſpeculis concavis, non ſecùs ac lux aut color, reflectuntur, ait Io. à Porta: igitur ſunt quædam caloris & frigoris ſpecies, per quas fit illa reflexio.

Reſp. Reflexionem iſtam eſſe caloris & frigoris, non ſpecierum alterius rationis à qualitatibus primis. Vnde frigus, quod oculo ſe excipere ſentit, is qui nivem à tergo ſuo in ſpeculo concavo videt, eſt ipſum frigus oculo ejus inhærens, non alterum, quod nivi inhæret.

Secundò, Quando baculo rem duram, aut mollem attingimus, non minùs duritiem, aut mollitiem tactu percipimus, quàm ſi manu immediatè tangeremus: ergo ſpecies quædam tangibiles per baculi longitudinem ad manum tangentis tranſmittuntur, quibus tactus duritiem & mollitiem loco diſtantes cognoſcit.

Reſp. Baculus aliter comprimit manum, & nervos tactiles, quibus manus baculum regit, dum baculo rem duram ac reſiſtentem, & dum rem mollem & cedentem contingimus: & inde, an res dura ſit, an mollis, colligimus. Aliàs enim ſi per ſpecies, ab extremitate baculi ad manum trajectas, durities & mollities tactu manûs perciperentur; ſi extremitatem baculi igni imponeremus, illicò etiam calorem ignis, per ſpecies ignei caloris, multo magis ſentiremus.

Tertiò, ſi medius digitus decuſſatim ſuperponatur indici ejuſdem manûs, & globulus aliquis cuſpide utriuſque digiti ſimul, vel etiam cuſpide ſolius indicis, contrectetur, globulus duplicatus & geminus nobis apparebit: ergo hoc fit per geminationem ſpeciei tangibilis; veluti geminatâ & divarica-

divaricatâ ſpecie viſibili, res oculis ſtrabonis gemina apparet.

Miraculum iſtud digitorum cancellatorum inexplicabile, & habere *cauſam abditam* dicit Bodinus. Et verè, mira res eſt. Sed ignorantia & admiratio noſtra inde, credo, provenit, quòd non perinde compoſitionem, & labyrinthos nervorum organi tactûs, & modum operandi iſtius ſenſûs cognoſcamus; quemadmodum per tot Anatomicas ſubtilitates, oculi ſtructuram & modum videndi utcumque intelligimus: ideoque, quomodo res ſimplex oculis per ſtraboniſmum divaricatis, quaſi in duobus locis replicata appareat, faciliùs, per diverſas pyramidum viſualium baſes, explicamus. Io. Bodin. lib. 4. Theat.

Reſp. tamen, Ad explicandum miraculum illud geminatæ rei, ſi tangatur duobus digitis cancellatis ejuſdem manûs, non opus eſſe ſpeciebus tangibilibus. Nam res illa utroque digito ſimul, aut altero ſaltem, proximè tangitur; unde, cùm objectum ſit præſens & organo contiguum, per ſeipſum, ſine vicariâ ſpecie, ſenſum movere poteſt.

Sed ſi uno tantùm digito tangatur globulus, nonne alter digitus, qui non tangit (& tamen duritiem, figuramque globuli etiam ſentire ſibi videtur). ſpeciem tangibilem à priori digito, ad ſentiendum, accipit?

Reſp. nullam tamen, opinione meâ, ſpeciem tangibilem ab digito uno ad alium tranſmitti. Vnde repetitis ejus rei experimentis, cauſa miraculi in errore imaginationis mihi videtur conſiſtere.

Digitus enim inferior cui decuſſatim alius ſuperponitur, tangit globulum; ſpecies verò tactionis (aut quidquid illud eſt., quod ab organo ſenſûs externi mittitur ad ſenſum interiorem) communicatur etiam nervo digiti ſuperioris, ubi digitum inferiorem premit: & ſic ſpecies illa duplici viâ ad cerebrum & ſenſum internum perveniens, rem quaſi duplicem imaginationi exhibet. Apparet enim non tantùm à digito inferiori (qui verè eam tangit) ſed etiam à ſuperiori digito contingi; qui tamen aliquanto intervallo ab ea eſt remotus. Si quis aliud ſubtilius & verius poſſit, dicat: nos certè in re tantulâ non parvum naturæ miraculum agnoſcimus.

mus. Et hoc etiam auget admirationem, quòd superioris digiti cuspis, quæ ne quidem tabulam tangit, in qua digitus inferior globulum volvit, sentire tamen eundem globulum, quasi in aëre pendulum, sibi videtur.

Suar. lib. 3. c. 26. de Anima. Quartò, *Arguitur principaliter*, inquit Suarez. *Quòd tactus maiorem calorem percipiat, quàm sibi inhæreat: ergo non percipit sibi inhærentem, sed potiùs rei calefacientis. Si enim proprium sentiret, illum certè, & non maiorem sentiret. Antecedens verò ostenditur. Nam cùm quis igni applicatur, sentit illicò vehementem ac molestum calorem; & tamen totum nondum recepit: tum quia longiori egeret morâ, tum etiam quia si ab igne removeatur, protinus illam caloris vehementiam non sentiet.*

Vnde confici existimat, calorem qui in igne est, traijcere quasdam species intentionales, diversæ rationis à calore, quibus tactus calorem distantem percipiat, & ab eo crucietur.

Sed profectò tactum non cruciat, nisi quod aut continuitatem, aut temperiem organi violat: hoc autem species per se facere non potest; cùm potiùs detur organo, & potentiæ sensitivæ, ut eam in operatione sua perficiat.

Deinde hæc philosophia cum Aristotele, Art. præcedenti citato, manifestè pugnat. Docet enim Aristoteles, tactum per nullum medium externum sua objecta sentire, sed ex proximo & contiguo tantùm; & ideo *tactum* vocari. Pugnat quoque cum illo S. Augustini scito: *Tres sensus*, odoratus, gustus, tactus, *corpulentiores, & quodammodo crassiores sunt, nec se foràs projiciunt, sed interiùs, quod ad eos pertinet, agunt.* Quomodo enim tactus non foràs, etiam usque ad cælum, perinde ac visus, se proijcit, si causa nos calefaciens tam procul absit?

S. August. lib. 4. c. 14. contra Iul.

Suarez ibid. Nam cùm Suarez sibi objecisset: Quòd homo soli expositus sentiat calorem, perinde ac si sol foret ignis: ergo cùm in sole nullus sit calor, solùm sentire videmur calorem, qui organo tactûs inhæret.

Respondet N. C. aitque *ipsammet virtutem calefactivam solis sentiri. Quæ virtus*, inquit, *producendo calorem in nobis, producit etiam in tactu species intentionales ejusdem rationis cum ijs, quas ipse calor ignis produceret.* Vnde juxta hanc philosophiam, tactus noster

noſter hinc, ex tanto terræ cælique intervallo, virtutem ſoli inhærentem cognoſcit, & ab ea torqueri poteſt. Quod certè magno paradoxo ſimile mihi apparet. Virtus enim calefactiva ſolis, quæ calor non eſt, non magis eſt objectum per ſe tactûs, quàm temperies lactis, ex qua albedo reſultat, ſit objectum visûs; aut, quàm malleus excitans ſonum, ſit objectum auditûs.

Itaque dico, in illo experimento, quod Suarem decepit, non calorem igni inhærentem ſentiri, ſed illum ſolùm qui organo ab igne diſtante, & ſimul ab igneis ſpiritibus imprimitur, qui perpetuo quaſi flumine, ex igne exſpirant, & manum aut faciem hominis ante ignem poſiti perſtringunt, cutem uſtulant, & organum tactûs lædunt.

Cùm autem manum, vel faciem ab igne avertimus, vel aliquid interponimus, quod ſpiritus igneos arceat, minus caloris percipimus; quia affluxum illorum ardentium ſpirituum declinamus; non autem, quia ſpecies tangibiles ignis diſtantis, ne ad nos traijciantur, impedimus. Probabile tamen quoque eſt, nos non tantummodo percipere calorem cuti noſtræ inhærentem, ſed etiam ſimul illum, qui ſpiritui, aut igni organo tactûs contiguo inhæret. Sine tamen ſpecie tangibili, ſed per ipſummet calorem immediatè. Cùm enim corporum contiguorum extrema ſint ſimul, calor inhærens ſpiritui igneo, manui noſtræ contiguo, cenſetur etiam quodammodo manui inhærere, adeoque valde veriſimiliter poteſt tactu percipi. Vnde jam mirum non eſt, retractâ manu ab igne, ſenſum illum ardentis caloris illico deſinere.

Poſtremò tamen, ſpecies tangibiles videntur aſtrui argumento, quo corpora dura in aëre, vel aquâ, negantur ſe immediatè contingere. Igitur cùm manus lapidem apprehendit, ſi aër inter ſuperficiem manûs & lapidis ſit intermedius, frigus & durities lapidis, quæ tactu manûs percipiuntur, ſpeciem aliquam tangibilem, per aërem illum medium, trajicere debent ad manum. Antecedens probatur ab Ariſtotele, duorum lapidum experimento; qui licet in aqua ad oculum, & ad omnem ſenſum videantur eſſe ſibi immediati & contigui, Ariſt. lib. 2. c. 11. de Anima.

contigui, ſuperficies tamen, in quibus ſe contingere videntur, humectas habent: ut proinde neceſſe ſit, humorem aliquem intercedere. Nam humiditas illa non eſt in lapidibus ut ſubjecto, ſed in humore aqueo lapidibus adhærente. Ergo etiam, quando in aëre duo lapides, aut lapis & manus apparent eſſe contigui, aliquid tamen modici aëris interponitur; etiamſi, inquit Ariſtoteles, id ſenſu deprehendi non poſſit, ſicut in aqua; quia aër eſt inviſibilis.

Deinde alio longè certiori argumento probatur, quòd quando duo corpora dura, in aëre, vel in aqua ad mutuum contactum motu locali veniunt, nequeant ſe in ſuperficie diviſibili contingere. Nam ſi id fieret (quantumcumque parva eſſet illa ſuperficiei particula;) aër iſte inter utramque ſuperficiem interceptus, vel immotus manet, vel loco cedit. Si manet immotus; ergo duo illa corpora, ſi uſque ad immediatum contactum perveniant, ita ut eorum extrema ſint ſimul, penetrant illius aëris profunditatem: quod fieri non poteſt, quia penetratio dimenſionum naturaliter eſt impoſſibilis.

Si aër loco cedat; non poteſt in momento cedere, nec tam citò è mediâ areâ ſuperficierum ex marginibus, quàm aër marginibus vicinior, receſſiſſe: niſi tranſiliret, per motum ab extremo uno ad alterum, ſine tranſitu per medium: quod iterùm naturaliter eſt impoſſibile.

Reſtat igitur, ut è mediâ ſuperficierum ad contactum convenientium areâ, ſucceſſivè per extremos margines aër mediæ areæ expellatur; & proinde, ut interea temporis vacuum à tergo, in mediâ illâ areâ relinquatur, quia nullus alius aër ei ſuccedit. Nam in ultimo momento, quo aër extremo margine ſuperficierum excidit, fieri deberet immediatus duarum ſuperficierum in medio & extremitatibus ſimul contactus, ſine ullo prorſus aëre interjecto, qui eas ſuperficies diſiungat.

Vnde, ſi hoc capis, tam certum eſt, inter duas tales ſuperficies aliquid aëris intereſſe, quàm eſt certum, penetrationem dimenſionũ, motum ab extremo ad extremũ ſine tranſitu per medium, & denique vacuum in rerum natura non poſſe dari.

Secus

Secus eſt verò, ubi alterum duorum corporum eſt molle & flexibile. Tunc enim poteſt alterum immediatè tangere; quia mollitie & flexibilitate ſuâ, ita ſe circumfundere, & componere valet, ut ſine ullo ex tribus illis inconvenientibus, alterum immediatè contingat. Sic aër, vel aqua lapidem contingit, & ſuperficie concavâ proximè eum ambit.

Ex antè dictis ſequitur, quod in Scholâ Philoſophicâ olim diſcipulis meis ſæpe demonſtravi: ſphæram ferream Tormenti majoris murum lapideum frangere, etiamſi in ſolo puncto, non in parte diviſibili, eum tangat. Id eſt, licet re verâ non tangat; quia ubique inter ſuperficiem ſphæræ, & ſuperficiem muri, eſt aër intermedius. Nec ideo impetus eſt mollior: quia aër ibi à natura retinetur immobilis, nec minùs impellit, quàm ſi ferreus eſſet.

Ad argumentum igitur ſuperius, neganda ſequela. Nec enim, quia manus mediante tenuiſſimâ aëris, ut ſic dicam, membranâ lapidem tangit, ideo ſpecies tangibiles frigoris aut duritiei lapidis, per illum aërem, ad manum quæ frigus & duritiem tactu percipit, trajici eſt neceſſe. Sed ſicuti manus induta chirothecâ percipit frigus, ſibi mediante chirothecâ à lapide impreſſum; ita etiam mediante illo tenuiſſimo aëre, qui quaſi chirothecæ vicem ſubit. Durities autem ſentitur, non per ſpecies aliquas tangibiles, ſed ipsâ compreſſione organi tactûs, qua lapis ei non cedit, ſed reſiſtit, ut ſuperiùs diximus.

Deinde quia caro manûs mollis eſt & poroſa, facilè accidere quoque poteſt, ſicut notat Philoponus, ut aër intermedius poros manûs ſubintret, & ſic inter manum & lapidem fiat immediatus contactus. Quanquam tamen, ſi de carne manûs ſentiente loquamur, inter eam & lapidem ſemper interponatur cuticula, quæ ſenſu caret, imò animâ, ut plurimi Medicorum cenſent.

ARTICVLVS VI.

Cur excellentia tactûs dicatur signum ingenij.

Arist. lib. 2. c. 9 de Anima.

ARistotelis doctrina est: quòd sicut homo cetera animalia ingenio & prudentiâ anteit; ita etiam excellentiâ tactûs cuncta superet. Vnde etiam qui inter homines bonitate tactûs alijs præstant, ingenio quoque emineant. Bonitas verò tactûs, ex organi, sive carnis optimâ temperie pendet; cujus index est mollities carnis. Mollities, inquam, non aquea & crudior, qualis in feminis; sed aërea & temperato calore decoctior, qualis in ingenio præstantibus viris. Hinc σκληροσάρκους *duros carne, mente ineptos esse*, μαλακοσάρκους *molles carne, ingenio pollere* dicit.

Et abhinc etiam παχύδερμος *crassæ pellis homo*, pro stupido solet usurpari. Qui enim crasso stamine pellem & carnem contextam habent, ingenio, sicut & tactu, plerumq; obtusi sunt. Crassities autem ex crasso, aut multo cibo sæpe concrescere solet. Quamobrem rogatus quondam Diogenes, cur athletæ ad ictus cæstuum, & luctas, contortionesque membrorum tam insensibiles essent: *Quia*, inquit, *suillis & bubulis carnibus ædificati sunt.* Ad robur enim corporis, multâ carne suillâ & bubulâ athletæ inferciebantur, & isto alimenti crassamento tactum pariter & ingenium obruebant.

Laërt. in Diogene.

Thebani quoque, ac universim Bœoti, quos Poëta Eubulus apud Athenæum, *totos guttura, & ad convivandum die noctuque, viros strennos* appellat, stupore mentis infames erant.

Athenæ. lib. 10.

Ex tenuitate autem staminum cutis & carnis, unde proximè oritur excellentia tactûs, subtilitas etiam ingenij intelligitur: *Quia in tali corpore*, ait Themistius, *primus innatusq; spiritus animæ faciliùs funditur, & liberiùs expeditiùsq; discurrit. Contrà verò, durities & crassitudo obturant oppilantque meatus, & quasi repagulo sunt, ne purus & liquidus transmittatur.*

Themist. lib. 2. c. 32. de Anima.

Corpora autem, quibus talis tenuitas molliciesque carnium, & ingenij acumen contigit, *non valde pinguia*, ait noster Beverus, *alba mixto rubore sunt, cutis subtilis, pili non valde duri, nec valde*

Io. Bever. lib. 2. c. 32. de Anima.

valde nigri, ut ſcribit Ariſtoteles in Phyſiognomicis. Albertus inter iſta ingenij ſigna, *tenuitatem unguium* addit. Tenuitatis autem ſignum eſſe puto, ſi caro per ungues, roſeo colore tranſpareat.

Sola tamen libertas meatuum, per quos diſcurrunt ſpiritus animales, non ſatis eſt ad ingenij celeritatem, & acumen, etiamſi Themiſtius non aliam cauſam aſſignet; ſed præcipua cauſa in ſpirituum perſpicuitate & agilitate poni debet, quibus rerum ſenſibilium imagines vehuntur, & ante oculos mentis eunt, redeuntque, per circuitus & diſcurſus ratiocinationum.

In ſummâ igitur, quibus caro mollis, id eſt tenuis & bene temperatâ, valent tactu; quia exceſſum cujuſque qualitatis tangibilis ſtatim perſentiſcunt. Si verò caro bellè à naturâ temperata eſt; igitur & cerebrum, quod ſpirituum animalium officina eſt. Nam natura, in partibus corporis humani, niſi impediatur, temperamentum ad juſtitiam, ut vocant, id eſt ſecundum proportionem Geometricam moliri & fabricare ſolet. Vt ſi caro temperiem perfectam, in ratione temperiei debitæ carni, habeat; etiam cor, cerebrum, ceteræque corporis partes proportionalem, & optimam ſibique condebitam complexionem nanciſcantur: ita ut in Geometricam & harmonicam quandam proportionem univerſa membra conſpirent. Si ergo caro, & inſtrumenta tactûs conſentaneam naturæ ſuæ temperiem nacta ſunt; igitur & cerebrum, ac membranæ, ventriculique ejus, & univerſa ſpirituum animalium officina naturali ſuo igne tepet, ſicut ad optimorum ſpirituum generationem eſt neceſſe. Io. Argent. Comment. 2. Artem Gal.

Debet tamen præterea adeſſe materia conveniens, quæ domari, & in ſpirituum perſpicuitatem bonitatemque tranſformari facilis ſit. Vnde multum refert, quo cibo ac potu utantur homines, & in quo aëre vivant: quia partem aëris, per nares attracti, in ſpiritus animales ſubigi & edomari à cerebro, Medici exiſtimant. Denique ad conſummatam ingenij perfectionem, debet, præter temperiem, capitis quoque & cerebri, membranarumque certa menſura, figura, & conformatio accedere.

Andr. Laurent. lib. 10. q. 3. *Figura autem capitis, apud Hippocratem & Galenum, si naturalis sit,* ait Laurentius, *sphærica oblonga, anteriore & posteriore parte protuberans, & utrimque ad latera depressa, signum est prudentis hominis. Contrà, acuminatum & turbinatum caput, φοξὸν dicunt, quale censetur fuisse Thersitis apud Homerum, fatuum, stolidum & amentem arguit.* Quod à Vesalio sumptum est.

Quale tamen acuminatū & stultorum caput in aliquot ingeniosissimis & sapientissimis viris me deprehendisse memini. Nam tale Excellent.[mi] Marchionis Ambrosij Spinolæ fuit. Nec ab hac imagine pleraque Genuensium capita dicuntur abludere. Tale quoque Eximij M. N. S. Theol. Doctoris, Ioannis Wiggers, qui egregia Commentaria in totam S. Thomæ Summam nuper edidit. Tale & Eruditissimi D. Nicolai Bardouli, Philosophiæ Professoris Primarij, & in Pædagogio Falconis Lovanij Collegæ quondam nostri. Adeo leges istæ Naturæ nunquam tam inflexiles sunt, quin multis exceptionibus valeant infringi.

Quærit etiam Beverus noster: Quare bonitas quoque visûs, aut alterius sensûs, non perinde sit index ingenij bonæque mentis, ac subtilitas tactûs?

Io. Bever. lib. 2. c. 9. de Anima. Respondet: *Quia instrumentum tactûs per universum corpus fusum est, non ut reliquorum sensuum, in certa ejus parte situm. Quare ad totius corporis temperationem idem pertinet. Quam temperationem quia animi constitutio sequi solet; idcirco qui hujus sensûs judicio inter homines excellunt, iidem reliquis ingenio præstant, quoniam carnem habent molliorem & meliùs temperatam.*

Colon. Albertistæ lib. 2. Tract. 3. de Anima. Hanc autem temperamenti bonitatem, Laurentiani Colonienses, cum suo Alberto, in quadam qualitatum primarum mediocritate constituunt, qua caro humana (& maximè cutis, quæ est extrema ejus vestis) tam propè quàm fieri potest, accedit ad *temperamentum*, quod vocare solent *ad pondus*.

Tactus enim, qui talem in organo suo temperiem obtinet, statim agentium externorum alterationes percipit. Nam talis est natura tactûs, ut exuberantias tantùm qualitatum primarum sentiat; hoc est, qualitatem magis intensam, quàm sit ea, quæ

ea, quæ organum ejus temperat. Vbi autem omnes qualitates organi ad mediocritatem reductæ ſunt, facilè ab agentibus externis adjicitur quod exuberat; & ſic tactu percipitur.

Quia verò ſenſum, quo in partibus pudendis voluptas Veneris ſentitur, *ſextum ſenſum* eſſe Scaligero negamus, ſed partem tactûs, ejuſdem rationis cum aliarum partium tactibus, eſſe diximus; veriſimile eſt, ingenioſos homines illarum quoque partium tactu præſtantiori eſſe. Vti & illo tactu, qui in cibi potuſque per fauces tranſitu & affrictu, voluptatem gulæ percipit. Iſta enim voluptas non ad linguæ guſtum propriè, ſed ad tactum faucium pertinet, ut alibi diximus. Quod Ariſtoteles appoſito Philoxeni gulonis exemplo probat: qui non linguam latiorem bove, ſed φάρυγγα μακρότερον γεράνου *fauces longiores grue*, ſibi optabat; ut longioris tangibilis voluptatis affrictu, non ampliori ſaporis deguſtatione, frueretur. Iul. Scalig. Exerc. 286. Ariſt. lib. 3. c. 13. Ethic.

Hinc colligi videtur; hominibus ingenioſis, ut pote tactu excellentibus, difficiliorem eſſe temperantiam Veneris & gulæ. Quo enim voluptas utraque vivaciùs ſentitur, eo petulantior, & adverſus frenum moderationemque contumacior eſt.

ARTICVLVS VII.

In quibuſnam ſenſibus, pronunciatum iſtud Peripateticum verum eſt? Senſibile poſitum ſupra ſenſum non efficit ſenſationem.

MVlti Peripatetici Ariſtotele ipſo pertinaciores ſunt, qui hoc pronunciatum in omni ſenſu valere; nec unquam fieri poſſe, ut ſenſus ullus rem ſupra organum ſuum poſitam percipere valeat, contendunt.

Ariſtoteles tamen fluctuat, dum nunc carnem medium tactûs, nunc eam organum ipſum tactûs appellat. Nam ἡ σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον, αἰσθητικόν, *Caro*, inquit, *& id quod cum carne proportionem quandam habet*, *ſenſitivum eſt*. Si autem caro ſenſitiva eſt, ſive ſenſum tactûs habet; ergo jam non tantùm eſt me- Ariſt. lib. 2. c. 5. de partib.

Lib. 2. c. 11. de Anima. eſt medium, ut in Libris de Anima dixerat, ſed etiam eſt organum tactûs. Vnde quandoquidem rem poſitam ſuper carnem, carne ipsâ ſentiamus, aliquod ſenſibile poſitum ſuper ſenſum, id eſt, ſuper organum sensûs, ipſo ſenſu qui in tali organo reſidet, ſentire poſſumus.

Quod etiam experientia affirmat. Nam ſive caro, ſive nervus ſub carne latens, ſit organum tactûs, ſi incîdatur, qualitatem doloriferam tali parti inhærentem, tactu percipit. Ridiculum enim eſt, quod quidam reſpondent, partem carnis, aut nervi non ſentire dolorem ſuum, ſed vicinæ partis, à qua, inquiunt, ſpeciem tangibilē recipit. Hoc enim eſt contra finem, propter quem natura partibus animalis tactum dedit: ut unaquæque ſcilicet pars organica tactu dolorem ſuum percipiat, & animam noxæ, quam patitur, admoneat. Hinc plurimi Peripateticorum tactum excipiunt ab iſto generali pronunciato, *Senſibile poſitum ſupra ſenſum &c.*

Sed & guſtum oportet excipere. Nam guſtus, tactus quidam eſt, ut Ariſtoteles ait. Tangere quippe linguam debet res ſapida, ut guſtu percipiatur. Summa verò linguæ tunica, quæ attingit, ſaporem etiam percipit; quia ex filamentis nervi guſtatorij contexta eſt, ut antea ex Veſalio oſtendimus.

Deinde, licet in ſolo nervo, ſub tunicâ, & carne fungosâ linguæ abſcondito, guſtus reſideret, poteſt tamen liquor ſapidus uſque ad ejus nervi contactum, per ſuperiores linguæ poros, deſcendere, & ibi ſapor guſtu percipi.

In olfactu quoque, probabiliſſimum mihi videtur, vaporem odoriferum qui ſubit nares, & ipſas papillas mammillares imbuit, aut proximo contactu ijs circumfunditur, odoratu ſentiri. Superiùs enim eam S. Auguſtini mentem eſſe exiſtimavi, ubi ait: *Odoratum, guſtum, tactum, eſſe tres ſenſus corpulentiores, & quodammodo craſſiores, nec ſe foràs projicere, ſed interiùs, quod ad eos pertinet, agere.* (S. Auguſt. lib. 4. c. 14. contra Iul.)

Imò de auditu & viſu idem cogimur dicere. Licet enim foràs ſe projiciant, ut S. Auguſtinus loquitur, ſpeciem tamen ſenſibilem organo inhærentem, aut ſaltem contiguam cognoſcunt, & per eam cognitam, foràs ad objectum aliud principale,

in quo

in quo tota cognitio sensitiva tandem terminatur, se projiciunt.

Vnde re verâ, loco pronunciati istius Peripatetici: *Sensibile positum supra sensum non efficit sensationem*, hoc S. Augustini effatum, probabiliùs reponatur: *Visus & auditus projiciunt se foràs, odoratus, gustus, tactus quod ad se pertinet, interiùs agunt*: ita ut hi tres nunquam aliter operentur, quàm circa sensibile organo sensûs superpositum. Superponi autem potest duobus modis: aut informando ipsum organum; quomodo calor informat cutem manûs, quæ eum percipit: aut per solum localem contactum; quomodo gustus mel degustat, quod linguam attingit. Cui S. Augustini effato experientia, mater Philosophiæ naturalis, non parùm profectò favet, & facillimè defendi potest.

Quia tamen Aristoteli, in præcedentibus Capitibus, aliquid amplius concessimus, & ab olfactu, & gustu odorem & saporem, ex aliquantulo intervallo percipi posse non abnuimus; ideo dogma aliud, doctrinæ tamen S. Augustini vicinum ex Aristotele depromptum, tradere possumus: Visus & auditus πόῤῥωθεν *eminùs*; olfactus, & tactus ἐγγύθεν *cominùs*, Arist. lib. 2. objecta sua percipiunt. Nisi quòd Aristoteles olfactum ac- c. 11. de censeat ijs sensibus, qui eminùs, & longè foràs se projiciunt: Anima. repugnante S. Augustino, & veritate ipsâ, ut opinor, sicut suprà satis multis docui.

Hæc quoque doctrina supponit, sonos in longinquo foris sonantes auditu percipi: cùm tamen antea vehementer dubitaverim; imò in contrariam opinionem delapsus sim: quia soni illi jam evanuerunt illo tempore, quo species eorum audibiles ad organum auditûs appellunt.

CAPUT VIII.

De sensibus internis.

A Sensibus externis ad internos, quasi à luce solis, in subterranea, & metallicas fossas descendimus. Omnia enim quæ ad sensus istos pertinent, tam potentiæ, quàm earum sensoria & instrumenta, atque operationes magis

magis in abdito & obſcuro ſunt, quàm quæ de ſenſibus externis hactenus diſſeruimus. Infinitus ſim, ſi per omnium Philoſophorum variantes hîc opiniones velim diſcurrere, & refellere quæ non probo. Deinde caſtiganda Libri noſtri moles, quam jam ultra primam meam deſtinationem video excreviſſe.

Itaque non tam expansè & laciniosè quàm hactenus, ſed paulò accinctior poſthac incedere conſtitui.

Atque præter quinque ſenſus externos, *aliquem etiam interiorem, ad quem ab illis quinque cuncta referantur, & qui omnibus communiter præſideat, etiam in beſtijs*, probat S. Auguſtinus; quia bruta ipſas ſenſuum externorum operationes, & inter eas, earumque objecta diſcrimen aliquod percipiunt; quod nullo ſenſu externo facere poſſunt. Viſus enim nec ſuam, nec auditûs, aut alterius ſensûs operationem videre poteſt (quia operationes iſtæ coloratæ non ſunt;) nec quid inter videre & audire, aut inter colorem & ſonum interſit, comprehendere valet. Et tamen canis aperit oculum, non arrigit aurem, ut aliquid videat; aliquod inter videre & audire, diſcrimen agnoſcens. Multa etiam appetenda, aut fugienda beſtiæ judicant, quæ nullo externo ſenſu cognoſcunt.

S. Auguſt. lib. 2. c. 3. & 4. de libero arb.

ARTICVLVS I.

Quænam ſit ſenſuum internorum ſedes.

SEnſus quidam interni vocantur, quia organum intus reconditum, non ad ſuperficiem corporis, velut ad excubias expoſitum, habent.

Ariſtoteles & Stoici eos in corde, Hippocrates, Galenus, & Medici in cerebro eos collocant: quod omnino certum eſt. Nam ex rudi adhuc illius temporis Anatomiâ, Ariſtoteles putavit in corde, nervorum principium eſſe; cùm ſine dubio, à cerebro ſit eorum origo.

Organum igitur & ſedes ſenſuum internorum eſt cerebrum: quia in cerebrum, non in cor, imagines ſenſibilium externo-

externorum, per canales nervorum, à ſenſibus externis trajiciuntur. Quò autem imagines illæ appellunt, ibi eſt ſedes ſenſuum internorum, qui imaginibus illis in operatione ſua utuntur. Vitiatâ deinde imaginatione, aut alio ſenſu interno delirante, cerebro, non cordi, Medici remedia adhibent.

Sententiam tamen utramque, Ariſtotelis, & Medicorum, problematicè, ex ſacra Scriptura defenſat Guil. Eſtius, ad iſta verba Apoſtoli, *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*. Cor enim ſæpe in Scriptura pro mente, ſeu intellectu uſurpatur: ideo, ut apparet, quia cogitativa hominis, unde intellectui ſpecies intelligibiles, per abſtractionem à phantaſmatibus, ſubminiſtrantur, ſedem habet in corde. Guil. Eſtius Comment. Rom. I. v. 21.

Vnde Chriſtus: *Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris?* Et poſtea: *Ne corde intelligant*. Deinde: *De corde exeunt cogitationes malæ*. Matt. 9. 13. 15.

Sed cogitationes, & operationes intellectûs tribuuntur cordi, quia in cor quodammodo à cerebro delabuntur, & ibi ſe per bonos maloſve affectus cordis, manifeſtant. Et hoc modo dixit S. Auguſtinus: *Cogitationes malæ ſunt in pravo corde, & bonæ in recto corde*. S. Auguſt. Pſal. 7.

Aliàs philoſophia ubique S. Auguſtini eſt, Cerebrum eſſe principium ſentiendi. Aitque *non contemnendum quod Medici non tantùm dicunt, verùm etiam probare ſe affirmant: De cerebri medio, velut centro quodam, non ſolùm ad oculos, ſed etiam ad ſenſus ceteros, tenues fiſtulas deduci; ad aures ſcilicet, ad nares, ad palatum, propter audiendum, olfaciendum, atque guſtandum: tangendi ſenſum, qui per totum corpus eſt, ab eodem cerebro dirigi dicunt per medullam cervicis &c.* Idem lib. 7. c. 13. de Gen. ad litter.

Ac deinde, idem cerebrum, ſicut *qualitatem quandam luculentam*, per fiſtulas illas nervorum, in organa ſenſuum externorum inſpirat; ita etiam, ex ſententia eorundem Medicorum, ipſum ſenſuum internorum officinam eſſe docet: tres in eo diſtinguens ventriculos, *in quibus anima, tanquam in organis agit*. Ibid. c. 18.

ARTICVLVS II.

Quot ſint ſenſus interni.

MAgna hîc Philoſophorum inter ſe rixa. Nec Medici quoque concordes.

Avicenna in animalibus perfectis, ſenſus internos quot externos facit, ſcilicet quinque. Galenus ſolùm tres, D. Thomas inter eos medius, quatuor eſſe mavult: Senſum communem, imaginationem, ſive phantaſiam, æſtimativam, & memorativam.

D.Tho.1.p. q. 78. a.4.

Numerum iſtum ex diverſitate operationum colligit. Senſus communis res ſenſibiles unà cum ſenſibus externis, in præſentiâ objectorum, percipit. Phantaſia retinet imagines rerum ſenſibus externis, ac ſenſu communi perceptarum, & circa eaſdem, in objectorum abſentiâ, negotiatur.

Æſtimativa novas quaſdam intentiones, à ſenſibus externis non acceptas, apprehendit. Sic æſtimativa ovis amicitiam canis, & inimicitiam lupi, nullo priore ſenſu notam, cognoſcit.

Hæc in homine cogitativa, & ratio inferior, & ratio particularis vocatur; quia cogitando, & cogendo inter ſe terminos, & propoſitiones ſingulares, ratiocinatur, & ſub ratione ſuperiori, ſicut rota minor ſub majore volvitur, & diſcurrit.

Memorativa ſervat, tanquam theſaurus, imagines intentionum, quas æſtimativa ei tradidit, & ex illis præteritarum intentionum recordatur.

Hæc in homine, quemadmodum æſtimativa, perfectior eſt quàm in brutis, nec tantùm ſimpliciter recordatur, ſed etiam reminiſcitur; ſyllogiſticè redeundo in præteritorum memoriam. Vnde homini propria eſt reminiſcentia.

Vulgaris tamen hodie Medicorum opinio, teſte Sennerto, tres ſolùm ſenſus internos: ſenſum communem, phantaſiam, & memoriam ſtatuit: quæ etiam videtur mens Ariſtotelis, qui nomina trium iſtorum ſenſuum, nec plura, in ore habere ſolet.

Conim-

Conimbricensibus tamen binarius, id est, sensus communis, & phantasia sufficit. Conimbr. lib. 2. c. 2. de Anima.

Alexander Halensis omnia tandem ad unitatem redigit: ut unicus sit sensus interior, quamvis ex varietate operationum, varia nomina induat. Quæ videtur quoque mihi S. Augustini sententia fuisse: imò potentias universim ab anima fortè non distinxisse; aut certè minimùm de ea re curasse, versimillimum est, ut Lib. I. Cap. VI. Art. III. dictum fuit.

Itaque facillimè & probabilissimè defendi potest, unicum esse *sensum interiorem, ad quem ab istis quinque notissimis sensibus cuncta referuntur*, ut S. Augustinus ait. *Hic autem nec visus, nec auditus*, inquit, *nec olfactus, nec tactus dici potest, sed nescio quid aliud, quod omnibus communiter præsidet. Quod cum ratione comprehendamus, hoc ipsum tamen rationem vocare non possum; quoniam & bestijs inesse manifestum est.* Et vocat *sensum interiorem apud animam.* Item, *sensum intus in ipsa anima.* Deinde, *sensum interiorem præcellentem sensibus corporis.* Ac sæpissimè, & semper singulari numero, *sensum* appellat: ut planè appareat, non plures, sed singularem unicumque existimare. S. August. lib. 2. c. 3 libero arb.

Alibi verò ex sententia Medicorum sui ævi, tres in cerebro ventriculos distinguit. *Vnus est anterior ad faciem, à quo sensus omnis* (per virtutem scilicet irradiativam, qua cerebrum in sensuum externorum operationes influit:) *alter posterior ad cervicem, à quo motus omnis: tertius inter utrumque, in quo memoriam vigere demonstrant.* Idem lib. 7. c. 18. Genes. ad litter.

Vnde unicum iterùm sensum interiorem, in medio cerebri ventriculo constituere videtur, quo anima imaginatur, reminiscitur, & cetera omnia sensuum internorum officia obit & exercet. Nam opinio illorum Medicorum erat, priorem ventriculum irradiationi, posteriorem motui locali animalium destinatum esse.

Et reverâ, quid opus est sensum communem à phantasia distinguere, quandoquidem eadem animæ facultas possit cum sensibus externis objecta præsentia apprehendere, & etiam circa simulacra absentium objectorũ imaginando phantasiari? Falsitatisq; jam compertum est, quod antiquitas existimavit:

unicum esse in anteriori cerebri regione, sensui communi peculiariter deputatum ventriculum, à quo, tanquam à centro, nervi sensorij ad omnium sensuum externorum organa propagentur. Non enim unicus ibi, sed bini collateraliter dispositi ventriculi sunt, ut ex diligentiori Anatomiâ constat.

Quid deinde opus phantasiam à memoria dividere; cùm facultas quæ imaginatur, possit etiam suorum simulacrorum thesaurus esse? Et nonne intellectus unus idemque & intelligit præsentia, & recordatur præterita, & species suas intelligibiles in seipso asservat, tanquam earum arca & thesaurus?

Io. Argent. Comment. 2. in artem Gal. Videat ergo ne fallatur Argenterius, cùm memoriæ suæ defectum in conformationem sui capitis refert, quod protuberatione occipitis, & cavitate satis amplâ ad memoriæ ibi residentiam carebat. *Nam ego*, inquit, *qui nullam intemperiem in meo cerebro agnosco, minimum tamen in omni ætate, memoriâ valui; nimirum, quòd caream eminentiâ occipitis*: Quasi verò memoria in solo occipite, & postremâ cerebri cellâ habitaret. Argenterius enim patriâ Pedemontanus fuit. Quotquod autem hîc in Belgio Pedemontanos, aut Sabaudos vidi, complanato tali, & prærupto occipite esse animadverti. Non igitur ipsius singulariter, sed totius gentis suæ ista capitis conformatio fuit. Et tamen inter Sabaudos occipite planissimo, egregiè memoriosos novi. Ac inter alios D. Georgium Ramum, in Pædagogio Porcensi hîc Lovanij, Philosophiæ Professorem Primarium.

Deinde Schenkius ex Theodorico Medico narrat, cuidam fabro, ex vulnere occipitis, totum postremæ cellæ occipitis cerebrum à Chirurgo evacuatum fuisse; & tamen mansisse ei memoriam suæ artis, sicut antè.

Non ergo refert, quòd Anatomici tres numerent (imò recenti & certâ jam experientiâ, quatuor) cerebri ventriculos: quasi totidem sint, ut minimùm, sensus interiores, ut Medici Arabes contendunt. Nam Galenus falli eos, & alium esse ventriculorum illorum usum docet. Ridetque Vesalius, antiquum suum in Pædagogio Castri Lovanij

Vesal. lib. 7. c. 1.

Philoso-

Philoſophiæ Profeſſorem, qui per ternas cerebri cellas totidem ſenſus internos diſponebat.

Duo enim ventriculi priores, ad ſummam utrimque frontem collocati, primæ ſpirituum animalium fabricationi ſunt deſtinati, ut pro certo & comperto Medici hodie, poſt Galenum affirmant. *Certiſſimum enim eſt*, ait Laurentius, *animalem ſpiritum in cerebri ventriculis ſuperioribus primùm generari.* Galen. lib. 8. de uſu part. Andr. Laurent. lib. 10. q. 9.

Ventriculus medius primum illud ſpirituum rudimentum polire pergit. Tertius, qui in occipite eſt, perpolit, & ultimam formam tribuit. Aliàs niſi ad officia iſta, per varias quaſi fornaces, ſpiritus perpoliendi eſſent, unicus ventriculus ſufficeret.

Vnde Galenus non per ventriculos numerum ſenſuum internorum diſtribuit; ſed omnes per univerſam cerebri ſubſtantiam extendit. Licet molliorem humidioremque cerebri partem ad imaginandum, duriorem ſiccioremque ad memorandum aptiorem eſſe dicat.

Sed majus profectò naturæ & divini Opificis, in cerebri fabricatione, ingenium miraculumque, quàm Medici & Philoſophi paſſim apprehendant, ineſſe autumo.

Si enim tot oculorum feneſtrationes, & aurium labyrinthos tam ingenioſè, ad figuranda & modulanda ſimulacra quæ foris incidunt, natura architectata eſt; non dubito, quin millecuplo amplius ingenij & ſolertiæ in inſtruendo cerebri organo, quod ſenſuum internorum, & humanæ mentis arx eſt, impenderit.

Perpendo enim in primis verba iſta Veſalij: *Eraſiſtratum elegantiſſimè gyros ac revolutiones cerebri, tenuium inteſtinorum anfractibus aſſimilaſſe. Eſſe enim ſinus permultos penitus in cerebri ſubſtantiam penetrantes, & profectò imagine inteſtinorum tenuium revolutionibus ſimillimos.* Veſal. lib. 7. c. 4.

Cui verò fini facti ſunt ſinus iſti, revolutiones, ac labyrinthi per cerebri ſubſtantiam penetrantes, & diſcurrentes? Natura enim nihil facit fruſtrà. Quis ergo non ſuſpicetur, hæc forſitan eſſe ſenſuum internorum latibula? Quem enim alium uſum habent?

Andr. Laurent. lib. 8. q. 8. Iſta deinde Expertiſſimi Medici Andr. Laurentij verbâ penſiculo. *Præparatur*, inquit, *ſpiritus animalis in plexibus, & ſuperioribus duobus ventriculis, excoquitur in tertio, perficitur in poſteriore: tandemq́; in nervos, & in totum cerebri corpus diffunditur.*

Denique ex ſententia Medicorum, cui experientia vehementiſſimè favet, ut ſuprà Cap. II. Art. IV. dictum eſt: In cerebro vis quædam irradiativa habitat, & præſidet, quæ per nervorum canales, in organa ſenſuum externorum, operationeſque eorum, tanquam cauſa quædam univerſalis, influit; quomodo fermè ſol, per Influentiæ ſuæ radios, cauſas inferiores (ut animalium, aut plantarum ſemina) ad operationes ſuas excitat.

Propter enim hanc cum Influentiâ ſolis analogiam, Galenus & Medici virtutem *irradiativam* appellant. Sine cujus virtutis adminiculo, nemo hactenus ſatis expedire valuit cauſam, quare per obſtructiones nervorum, intercipiantur & ceſſent ſenſuum externorum functiones.

Diximus quoque virtutem illam probabiliſſimè in ultimo cerebri, ad occiput ventriculo habitare. Eò enim omnium ſenſuum externorum nervi & canales tandem appellunt. Deinde ventriculus ille omnium ſicciſſimus, & ab humorum ſuperfluitatibus purgatiſſimus, quibus ventriculi priores, ut plurimùm, inquinantur. Vnde etiam ſpiritus animales inter iſta priorum officinarum inquinamenta, rudimentum tantùm crudæ cujuſdam concoctionis rapiunt, ultimâ perfectione dilatâ in poſtremum ventriculum, tanquam ſicciorem fornacem, ubi ſpiritus illi in ultimam ſuam temperiem, & fortaſſe in novam formam ſubſtantialem excuduntur. Hoc facto, per virtutem expultricem (qualis etiam eſt in ventriculo, ubi coquuntur cibi) ſpiritus animales inſufflat in nervos, ac in omnes univerſim cerebri revolutiones & labyrinthos; quos Eraſiſtratus tenuium inteſtinorum revolutionibus elegantiſſimè comparat, ut jam à Veſalio audiebamus.

Vis denique irradiativa, ex eodem poſtremo cerebri ſinu radios ſuos, per ſpiritus illos animales, tanquam ſol per liquidam ætheris auram, ad organa ſenſuum tam internorum,

quàm

quàm externorum trajicit, ac unumquemque in functione sua adjuvat. Non enim solos sensus externos, sed etiam internos, & sibi viciniores, à virtute illa irradiativa irradiari & afflari existimamus. Sicut sol non tantùm terræ semina, tam longè à se remota, sed etiam Planetarum, inter quos versatur, Influentias modulatur & temperat.

Quæ sententia vera esse potest, sive unicus specie sensus internus, per varios cerebri sinus & revolutiones sparsus sit; sive plures diversæ speciei sensus interiores, in distinctis cerebri cellis, aut revolutionum sinibus collocare placet.

Si enim sensus communis, phantasia, cogitativa, memoria, aut quocumque alio nomine censeantur, distinctis cerebri cellis & habitaculis separatæ sint; aut certè unicus sit specie infimâ sensus, qui plurifariàm habitans, omnes illas sensuum internorum functiones (licet unam in unâ cerebri parte, alteram in alterâ perfectiùs, propter diversam & heterogeneam cerebri temperiem) obeat; potest tamen eadem vis irradiativa in omnes illos cerebri sinus (nisi viæ & canales obstructi sint) radios suos spargere, & in varias operationes, pro varietate sensuum, vel temperamenti hujus, aut illius regionis cerebri, influere: simili modo, quo virtus illa eadem radio suo in diversissimas sensuum externorum functiones illabitur.

Alio denique argumento probari potest, vim istam irradiativam in occipite, & cellâ postremâ, quæ in confinio cerebri, & spinæ dorsi posita est, residere. Vt scilicet commodiùs valeat, tam in cerebrum nervosque ex eo progerminantes, quàm unà in cavitatem medullæ spinæ dorsi, & in nervos ejus, sensum tactûs in totam regionem inferiorem corporis deferentes, radios jaculari. Vnde & vim irradiativam motûs progressivi in eadem cella Medici collocare solent; quia inde commodissimè in canalem medullæ spinæ dorsi, Influentiam suam trajicere potest. Imò, fortasse eadem est animæ facultas, quæ & in sensus, & in motum progressivum influit & irradiat.

Hoc quoque novissimè addo: Nomen *sensûs communis*, in istam

iſtam virtutem irradiativam ſatis bellè poſſe competere: cùm influxus ejus ſit cauſa communis ac univerſalis, in omnium ſenſuum externorum operationes illabens. Etſi propriè ſenſus non ſit; quia operatio ejus non eſt immanens, ſed tranſiens in materiam externam; qualis eſt irradiatio, qua ſol Mundum cæleſtem, & elementarem illuminat.

ARTICVLVS III.

An ſenſus interni ſpeciebus ad cognoſcendum indigeant.

PEr eaſdem nervorum vias, quibus vis cerebri irradiativa in organa ſenſuum externorum defluit, ſpecies quaſdam à ſenſibus externis redire ad cerebrum, Medicina, & Philoſophia Peripatetica ſuadent, & experientia perſuadet.

Niſi enim imagines quædam ſenſibilium externorum in cerebrum ſubirent, in abſentia eorum, nec homines nec beſtiæ ſe vidiſſe, ſe audiſſe &c. recordarentur. Per imagines quippe in ventre memoriæ aſſervatas fit eorum recordatio.

Sed, ſuntne ipſæmet ſpecies ſenſuum externorum, quæ ab objectis externis, continuatâ actione uſque in cerebrum radiantur?

Non exiſtimo. Nam ab organo visûs, ubi formatur viſio, in toto nervi optici tractu uſque ad cerebrum, ſunt tenebræ ſpiſſiores, quàm ut ſpecies coloris (præſertim ſi debilis eſt) perrumpere valeat uſque in cerebrum; & maximè in extremum ejus ventriculum. Deinde ſpecies audibilis, quæ per aërem ad auditum trajicitur, non momento, ſed temporis morâ progreditur; ſpecies verò altera ab organo auditûs in cerebrum momentaneo jactu trajicitur. Simile quoque in aliis ſenſibus accidit. Tam citò enim imaginatio dolorem tactûs in extremo pedis articulo percipit, quàm in gutture, aut aliâ parte viciniſſimâ cerebro. Calor quoque, ut antè docuimus, non per aliquam ſpeciem tangibilem, à calore ipſo diſtinctam, tactu cognoſcitur: & tamen ab organo tactûs ad cerebrum

cerebrum, ſpecies alia, quæ non eſt color, & quidem in inſtanti trajicitur.

Species igitur ſensûs externi, alterius rationis eſſe videntur à ſpeciebus phantaſiæ. Verùm, ſi ab objecto ſensûs externi non trajiciuntur ſpecies uſque in cerebrum, à quonam alio objecto proximè radiantur? An ſenſus fortè aliquis agens eſt, qui eas fabricet pro ſenſibus internis; quemadmodum intellectus agens fabricat ſpecies intelligibiles pro intellectu paſſibili?

Reſp. Senſum talem agentem non agnoſcit Philoſophia Peripatetica: nec tanta ejus neceſſitas, quanta intellectûs agentis eſt. Nam phantaſma corporeum in intellectum ſpiritualem radiare ſpeciem intelligibilem non poteſt (ideoque intellectu agente eſt opus;) ſicut imago corporea ſensûs externi aliam imaginẽ corpoream producere & trajicere in cerebrum valet.

Igitur reſtat (& propagines viæque nervorum, ab organis ſenſuum externorum ad cerebrum, hoc ſuadent:) ut ſenſuum internorum ſpecies impreſſæ, à ſpeciebus ſenſuum externorum expreſſis, in organa ſenſuum internorũ radientur.

Sic ergo ſe res iſta caliginoſiſſima habere videtur.

Potentia viſiva oculi exprimit in ſe imaginem intentionalem, ſive conceptum viſivum coloris ante ſe poſiti. Iſta imago aliam ſui imaginem in cerebrum jaculatur, ut ex intuitu ejus, ſenſus interior tam imaginem illam oculi, quàm objectum foris poſitum valeat cognoſcere. Vnde imago cerebri eſt quædam quaſi Copia, ut Pictores loquuntur, imaginis Originalis, quæ eſt in oculo. Non tamen quaſi phantaſia viſionem abſtractim, ſed colorem ut viſum cognoſcat.

Sed cui ſubjecto imagines illæ imprimuntur? Cerebróne, an ſpiritibus, qui in cerebri ventriculis continentur?

Reſp. Vtriſque. Nam per ſpiritus animales, quibus nervi ſenſorij imbuti ſunt, imagines illæ, quaſi per pontem, trajiciuntur; qui eas imagines deinde per omnes cerebri ſinus & revolutiones (ubi ſenſuum internorum latibulum & ſedes eſt) evehant ac diſpenſent. Poſtremus enim ille occipitis ſinus videtur eſſe promptuarium, ex quo imagines illæ, ſicut & ſpiritus

earum vectores, promuntur & dispensantur.

Deinde substantiæ etiam cerebri similes imagines ab imaginibus spirituum quodammodo affricantur; id est, una imago parit aliam similem. Nisi enim hoc fiat, omnium illicò, diffugientibus suâ levitate & mobilitate spiritibus, obliviscere mur. Hærent ergo etiam in substantia cerebri quædam imagines, quæ multos annos, & quandoque totâ hominis vitâ edurant.

Hinc cerebro molliori faciliùs, duriori contumaciùs imprimi species Medici, & experientia probant. Diffluente autem substantiâ, aut mutatâ temperie cerebri, species amittuntur, aut oblitterantur; & hinc oblivio. Remedium autem ad imagines fugitivas, & evanescentes revocandas, esse solet; ejusdem rei frequenter meminisse. Reminiscentia enim novos quasi colores superinducendo, eas reparat. Aut potiùs novellas imagines, prioribus gemellas ac omnino similes regenerat. Vnde multorum, quæ in pueritia nostra acciderunt, meminimus, quia frequenti reminiscentiâ eadem recoluimus; multorum etiam memoria fugit, quia oblitterata quasi rescribere, occasio non fuit.

Aliquando etiam imagines spiritibus impressæ cerebro inscribi non possunt; aut tam tenuiter, ut vestigia ad reminiscentiam non sufficiant. Vt cùm ebrij, quibus cerebrum vaporibus natat non recordantur manè, quod pridie perpetrarunt in ebrietate. Nebula enim illa vaporum vini, aut cerevisiæ non sinit imagines rerum præsentium satis expresse & graphicè spiritibus animalibus (qui sunt proprij earum vectores) imprimi, nec deinde cerebro satis altè infigi. Hinc *madida memoria* vocatur, quæ imagines, ob cerebri madorem, non retinet, sed diffluere statim sinit. *Tanquam enim in aquam fluentem incidit tunc*, ait eleganter Aristoteles, *sigilli impressio*. Addit quoque, *nec valde juvenes, nec valde senes memoriâ valere. Fluunt enim illi propter augmentum, hi verò propter decrementum.* Variatio enim & inconstantia cerebri crescere, aut decrescere festinantis, turbat & abolet impressas imagines. *Similiter*, inquit, *& multùm ingenio veloces, & multùm tardi, neutri videntur memores. Illi enim humidiores sunt, quàm con-*

Cæcil.

Arist. lib. de memor. c. 1.

convenit hi vero duriores. Illis igitur non manet phantasma in anima, hos vero non tangit, nec imprimi facile potest.

Quandoque etiam (sed eventu raro) tanta est cerebri, & spirituum animalium alteratio, ut veteres imagines subitò deleantur, & præteritarum rerum universim, aut partim inducatur oblivio. Quidam *ictus lapide oblitus est litteras tantùm*, narrante Plinio. *Ex præalto tecto lapsus, matris & affinium propinquorumq; cepit oblivionem. Alius ægrotus, servorum etiam; sui nominis, Messala Corvinus Orator.* Plin. lib. 7. c. 24.

In peste illa sevissima, quæ tempore Thucydidis, quâque ipse correptus, invasit Græciam, multi, ubi revaluerant, deletis omnibus cerebri imaginibus, nihil ampliùs præteritorum meminisse poterant. Pestis verò illa *primas in capite sedes collocarat, cum perpetuis vigiliis & insomnia*, ut idem Auctor ait. Thucyd. lib. 2. Histor. Albertus Magnus, Philosophia naturalium tam instructus, triennio ante mortem, totius istius disciplinæ dicitur memoriam amisisse. Quod tamen divino, ac Deiparæ Virginis miraculo quidam adscribunt; cujus intercessione divinitùs eam secretorum naturæ scientiam putatus est accepisse.

Ioannem Suisserum, cognomento Calculatorem, quem *ab imaginatione* maximè valuisse Cardanus, *ingenij humani modum penè excessisse* Scaliger scribit; senem suorum Mathematum ita cepit oblivio, ut *inventa sua legens, nec intelligens, fleverit*. Cardan. lib. 16. Subtil.

Potest & alio modo, quàm per specierum abolitionem, nasci oblivio: Si species incolumes quidem maneant, sed humore aliquo vias sepiente, è latebris suis ad potentiam evocari non possint; aut si potentia in illis latebris resideat, vis irradiativa nequeat fortasse, propter meatûs obstructionem, ad sedem illam penetrare; quemadmodum irradiatio in sensus externos cessat, quando nervorum sensitivorum canales sunt oppleti.

Hoc quoque indictum abire non debet. Quòd non tantùm rerum imagines quas externo sensu hausimus, sed multorum aliorum phantasmatum simulacra in illo memoriæ thesauro recondita sint, quæ imaginatio ex rerum sensibilium primis imaginibus excudit.

S. August. lib. 10. c. 8. Confess.

Venio in campos, & lata Prætoria memoriæ meæ, ait Augustinus, per istas etiam vias Deum suum quæritans; *ubi sunt thesauri innumerabilium imaginum de rebus sensis invectarum. Ibi reconditum est quidquid etiam cogitamus vel augendo, vel minuendo, vel utcumque variando ea quæ sensus attigerit; & si quid aliud commendatum & repositum est, quod non absorbuit & sepelivit oblivio.*

Ratiocinationum quoque innumerabilium, longâ serie imaginum, connexæ catenæ ibi sunt, quas cogitativa hominis die noctéque tot annos contexuit.

Denique & maxima imaginum turba, quæ nec per sensuum externorum fenestras intraverunt, nec ex ijs fabricatæ, sic intraverunt, sed ab Auctore naturæ in prima generatione sunt infusæ.

S.Th. q. 22. a. 7 de Verit.

Tales enim in brutis saltem agnoscit S. Thomas: *Alijs enim animalibus*, inquit, *sunt indita, secundum naturalem æstimationem, quædam substantiales conceptiones, eis necessariæ; sicut ovi, quod lupus sit ei inimicus, & hujusmodi.*

Scalig. Exerc. 138

Hæ autem conceptiones, sine speciebus & ideis non formantur. Vnde Scaliger: *Habent bruta in se secum species concreatas, quarum ideâ motus, supervolantem milvum fugiet pullus, non fugiet corvum.*

Ac sanè sine specie & ideâ aliquâ naturali filorum, & texturæ, quomodo araneus telam texeret, quam nunquam didicit, nec vidit?

ARTICVLVS IV.

Quomodo sensuum internorum operationes per species exerceantur.

HÆc res admirabilissima, & obscurissima est, si quid sit in tota rerum natura. Vnde nullus, quem sciam, in hunc puteum Democriti ad fundum descendere, ne quidem conatus est: sed Aristoteles, Themistius, Pachymerius, ceteríque circa oram & superficiem hærent, quam pinguibus quibusdam similitudinibus incrustare, satis habent.

Atque in primis displicet nobis plurimorum recentiorum philoso-

philosophia, qui sensuum internorum operationes, ut phantasiationem, memorationem, & reminiscentiam, circa imagines recenter, aut olim spiritibus, vel cerebro impressas versari negant; sed proximè circa objecta quæ foris sunt. Vt cùm quis meminit se vidisse leporem currentem, memoria, inquiunt, non intuetur & attingit imaginem leporis in cerebro asservatam, sed solùm leporem ipsum, qui cursu trajiciebat campum. Imago enim aiunt, nullo modo est objectum actûs memorandi, sed cum potentiâ memorativâ, ut causa partialis incognita, ad externi objecti tantùm cognitionem concurrit.

Quod tamen Aristoteli, Themistio, & omnibus veteribus Interpretibus, S. Augustino, & S. Thomæ repugnat. Arist. lib. de Memor. c. 1.

Aristoteles enim apertè docet, imaginem phantasticam, quemadmodum imaginem in tabula pictam, duplici modo posse considerari: ut est pictura tabulæ, cujus colores & artificium contemplamur; & ut est εἰκὼν καὶ μνημόνευμα ἄλλου *imago & memoriale alterius*. Atque ita per talem imaginem, sub ratione imaginis consideratam, tanquam per objectum proximum, & præsens, sensus internus, usque ad illius imaginis prototypum, actu memorandi se extendit. Vel ut Hermolai Barbari, Interpretis Themistij, verbis utar: *Cùm sensus internus non ipsum simulacrum in se considerat, sed ut simulacrum alterius est, tunc repræsentatio dicitur, ad memoriam pertinens, & actus talis memoria nominatur.* Themist. lib. 1. c. 12. de Memor.

Deinde apud S. Augustinum sæpissimè, simulacra & imagines illæ raptæ à sensibus externis, dicuntur à sensibus internis postea cognosci & cogitari. *Cùm jam*, ait, *non ex corpore* (quod foris objectum sensûs externi fuit) *sensus corporis, sed ex memoria formatur acies animi, cùm in ipsa memoria species inhæserit corporis, quod forinsecus sensimus: illam speciem, quæ in memoria est, quasi parentem dicimus ejus quæ fit in phantasia cogitantis. Erat enim in memoria priusquam cogitaretur à nobis, sicut erat corpus in loco, etiam priusquam sentiretur, ut visio fieret. Sed cùm cogitatur, ex illa quam memoria tenet, exprimitur in acie cogitantis, & reminiscendo formatur ea species* (expressa, ut hodie vocatur) S. August. lib. 11. c. 9. de Trin.

quæ quasi proles est ejus quam memoria tenet.

Vidésne igitur, quomodo phantasma expressum, ut jam loquimur, habeat se ad phantasma impressum, quod in memoria latet, sicut ad corpus externum visio, qua oculo ipsum videmus, sicque proles ejus, sicut visio est proles corporis, quod ante nos intuemur?

Lib. 11. c. 18. Confess. Et alibi: *Pueritia mea, quæ jam non est in tempore præterito est quod jam non est: imaginem vero eius, cùm eam recolo & narro, in præsenti tempore intueor, quia est adhuc in memoria mea.*

Deinde, quàm sæpe dicit, somniantes speculari phantasmata, quæ intus sunt, non immediatè res ipsas, quæ gestæ aut visæ sunt aliquando foris?

Lib. 4. c. 17. de origin. animæ. *Multa,* inquit alicubi, *videmus in somnijs, cælum, terram, mare, solem, lunam, stellas, fluvios, montes, animalia. Hæc qui corpora esse credit, incredibiliter desipit: Sunt tamen corporibus omnino simillima.* Ac deinde: *Hujusmodi species velut corporum, non tamen corpora, & vigilantium cogitatione formantur, & profunditate memoriæ continentur, & ex ejus abditissimis finibus, nescio quo admirabili & ineffabili modo, cùm recordamur, prodeunt, & quasi ante oculos prolata versantur.*

In novellâ tamen Philosophiâ, non sunt species corporum, sed vera corpora, licet absentia, quæ in somnijs videntur. Nam qui de sole, aut luna somniat, non intuetur simulacra solis aut lunæ, inquiunt, in cerebri ergastulo conclusa, sed imaginatio foràs in solem & lunam, quos somnians aliquando in cælo vidit, immediatè tendit.

Vnde non se, sed S. Augustinum potiùs desipere, dicere debent, qui proximum illius somniculosæ imaginationis objectum, solis & lunæ corpora esse affirmant. Negant enim speciem phantasticam, perinde ac speciem sensibilem externi sensûs, esse medium cognitum, sed solùm incognitum, ducens immediatè phantasiam in cognitionem objecti alterius. S. Thomas quoque, Aristotelis, in re naturæ, fidelissimus discipulus, intellectum intueri, & speculari phantasmata, sæpe dicit. Et ubi modum, quo dæmones sensibus internis illudunt, explicat, semper id fieri censet per motum localem spirituum,

ſpirituum, quo impreſſa ipſis phantaſmata, ante oculos quodammodo potentiæ imaginativæ adducant. *Aliud quippe*, ait, *praeexiſtit in corpore, quod per quandam tranſmutationem localem ſpirituum & humorum, reducitur ad principia ſenſualium organorum, ut ſic videatur ab anima, imaginariâ vel ſenſuali viſione.* S. Th. q. 16. a. 11. de Malo & 1. p. q. 111 a. 3.

Idem denique experimentis ſomniorum probari poteſt. Nam quibus cerebrum pituitâ madet, torrentes, & aquarum diluvia ſomniare ſolent; quos bilis infeſtat, tenebras, & ſubterranea loca perambulare ſibi videntur. Scio, qui cùm in cœna particulam caſei flavi ſumpſiſſet, & hauſtulo vini Hiſpanici irroraſſet, ſecutâ nocte, ſomnio aviculæ flavi coloris huc illuc volitantis, occupatus fuerit. Flavedo caſei in aviculæ tincturam tranſierat; volitatio, ſpiritus vini erat: qui non ſatis confertus & mobilis erat, ut plenum volatum, ſed volitationem tantùm quandam aviculæ repræſentaret. Talia autem ſomnia ſatis indicant, phantaſmata quæ in ſpiritibus cerebri volant, aut pituitæ vel alijs cerebri ſordibus implicata ſunt, reverà à ſomniantibus aſpici. Vnde etiam laurus, & plantæ odoriferæ, aromata, tabaci ſuffitus, & ſpiritoſa omnia, vaga & inquieta ſomnia excitare ſolent; quia ſpiritus cerebri phantaſmatum vectores movent & ante oculos imaginationis traducunt.

Senibus autem ſæpius quàm juvenibus accidit, ut ſomnient de rebus concoloribus cibo aut potui, quos veſperi ſumpſerunt: quia ventriculus ſenilis, & cerebrum debile non ſatis valent ſpiritus nocturnos concoquere coloremq; mutare, qui è ventriculo in caput noctu exhalant. Hinc qui ante ſomnum, ſyrupum è viridibus plantis ſumunt ſæpe hortos & virentes campos ſomniant; quia phantaſmata, ſimili vaporum colore implicita, imaginatione conſpiciunt.

Nec tantùm ſenſus internos circa imagines in cerebrum hauſtas, ſed etiam ſenſus externos, circa ſpecies ab objectis externis impreſſas, proximè verſari (etſi paucos hodie mihi aſſenſuros prædixerim) ſuprà Cap. III. Art. XI. docuimus.

Sed quomodo ſpecies hominis mihi noti, per oculos hauſta, & ſubſtantiæ cerebri impreſſa, aut in ſpiritibus natans, poteſt

poteſt hominis effigiem, cum capite, ventre, pedibus, repræſentare; cùm in nervorum opticorum tranſitu figura ſpeciei confundatur, nec imago diſtinctionem illam partium retineat, quâ in oculi pupillâ, vel tunicâ retinâ, ab objecto externo depicta fuit?

Quod hîc reſpondere poſſum, tantùm hoc eſt. Quia ſpecies phantaſtica, non ab objecto externo, ſed ab ipſa viſione formatâ in oculo, trajicitur per nervos opticos in cerebrum: unde intentionalem tantùm, non formalem ſimilitudinem cum objecto externo habere debet, ut ejus colorem & figuram ſenſui interno repræſentet. Non enim tantùm objecti externi, ſed ſimul ipſiuſmet conceptûs viſivi (ex quo proximè fluxit) eſt imago. Sicuti enim conceptus phantaſticus veſtigium & ſimulacrum ſui, quo ejus poſtea recordari poſſimus, cerebro inſculpit; ita & ſensûs externi conceptus imaginem ſui, per nervorum ſenſoriorum canales, ad cerebrum tranſmittit: quæ imago imaginis eſt, & velut Copia ex priori Originali expreſſa.

Et hinc potentia imaginativa ex talis imaginis intuitu, non tantùm objectum extremum, quod oculus vidit, ſed etiam ipſam viſionem poteſt præſentem cognoſcere, aut ejus, ut præteritæ meminiſſe. Propter enim ocularis viſionis imaginem, quam anima in ſuo cerebro invenit, naturali inſtinctu cognoſcit viſionem illius rei tempore aliquo præterito ſe habuiſſe, à qua viſione imago illa in cerebrum fluxit. *Aſinus enim qui ſuperiore anno in foveam ceciderit*, ait Themiſtius, *ſi hodie locum videat, recognoſcet & meminerit ſe in ſcrobem collapſum fuiſſe.*

Themiſt. lib. 1. c. 5. de Memor.

Itaque ſicuti nobis ineffabile eſt, quâ ratione bruta tempus præteritum, ex illa ſpecie phantaſtica, confusè ſaltem cognoſcant; ſic ignorantia noſtra modum non penetrat, quo aſinus vel etiam homo, ex tali ſpecie, in qua nec caput, nec pes eſt, hominem omnibus partibus ſuis abſolutum imaginatione depingere poſſit. In pleriſque enim talibus ad pontem iſtum aſinorum, & ignorantiæ aſylum recurrere oportet: Talis eſt natura rei: Eſſentiæ non datur ratio &c. Et perpetuò habere in ore debemus, quod tam ſæpe ingenioſus & humilis Auguſtinus: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.*

Eccli. 3.

ARTI-

ARTICVLVS V.

Quomodo tanta imaginum turba cerebro tam angusto contineri & spiritibus vectoribus, tantâ velocitate currere, & recurrere, sine confusione possint.

HOc maximum naturæ miraculum, & altissimum divinæ sapientiæ profundum est. *Multa mihi super hoc oboritur admiratio*, ait S. Augustinus, *stupor apprehendit me. Et eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros siderum, & relinquunt seipsos, nec mirantur.* S. August. lib. 10. c. 8. Confess.

Quomodo enim tot & maximarum, & innumerabilium rerum imagines cerebro tam parvo inscribi, sine mutuâ oblitteratione, & confusione possunt? An sicuti fortasse in exiguâ oculi pupillâ, aut tunicæ retinæ plagulâ, integrum ferè cæli hemisphærium, partibus tamen omnibus extra mutuum situm expansis, depingi potest? Vix crediderim. Non enim in cerebro video organa necessaria ad refringendas, aut sic modulandas phantasticas species, ut singularum rerum imagunculæ, in distinctis cerebri particulis valeant depingi; quemadmodum in oculi fabricâ fieri posse conspicimus. Ibi enim tunicæ & humores, per quos species visibiles transeunt, versus perpendicularem ita refringunt & modulantur speciem v.g. cæli stellati, quod nocte serenâ & sidereâ suspicimus; ut singularum stellarum imagunculæ, distinctis tunicæ retinæ particulis punctatim valeant inscribi.

Quale quomodo in cerebri imaginibus fieri possit, non intelligo.

Igitur infinita illa propemodùm imaginum cerebri turba, eandem cerebri partem occupant, eodemque spiritûs unius animalis vehiculo discurrunt: sicut species intelligibiles Angelicæ, aut humanæ non in distinctis potentiæ intellectivæ (quas non habet) partibus, sed eidem indivisibili subjecto, sine confusione tamen, impressæ sunt. Et licet in eodem

 veluti

veluti punctuali ſitu intricatæ ſint, vocatæ tamen & citatæ, ordine ſuo, ſine confuſione (etſi quis longiſſimam Ciceronis Orationem ex memoriâ intellectivâ recitet) ex anguſtijs illis ſuis prodeunt.

Iuxta ſimilem igitur ferè modum, eidem parti diviſibili cerebri (aut fortè integræ totique medullæ cerebri, ut Galenus exiſtimare videtur) omnium rerum, quas memoriâ gerimus, imagines impreſſas eſſe exiſtimo. Deinde quaſdam earundem rerum imagines mobili ſpirituum animalium vehiculo infixas, ac per meatus, anfractus, gyroſque canalium cerebri, cum ſpiritu ſuo vectore, currere huc illuc, & recurrere.

Sed quâ causâ ſpiritus illos impellente, aut revocante? Fateor in naturæ arcanis hoc profundè abditum eſſe.

Imaginor tamen, hâc aut ſimili œconomiâ, rem iſtam adminiſtrari.

Vbi per quinque ſenſuum exteriorum canales, imagines rerum externarum poſtremam officinam cerebri, ubi ſpiritus animales ſicciſſimi, & in ultimam ſuam formam ſunt excocti, pervenerunt; imagines iſtæ tingunt pinguntque ſpiritus ibi repertos, actione quâ ſpecies una ſenſibilis alteram ſibi ſimilem propagat. Deinde ſpiritus iſti ſic picti & imaginoſi, partim per potentiam expultricem illius poſtremi ventriculi cerebri, in meatus Eraſiſtratæos, ſeu inteſtiniformes, qui ſubſtantiam cerebri penetrant, expuuntur; partim per potentiam tractricē, à meatibus illis ſpiritus animales, ex poſtremâ cerebri fornace attrahuntur: & hoc ad phantaſiæ, & appetitûs ſenſitivi imperium. Nimis enim pertinaces, & contra experientiam pugnaces illi Medici mihi videntur, qui negant ullum in animali motum voluntarium eſſe, niſi qui per muſculos aut nervos adminiſtretur. Certè enim, quando aliquid reminiſci volumus, experiri videmur, nos ſpiritus illos imaginū vectores ad certam aliquam cerebri regionem, ante quaſi oculos imaginationis revocare, & tandem imaginem quam volebamus, agnoſcere. *Ibi quando ſum* (per intentionem, qua aliquid reminiſci volo) *poſco ut proferatur*, ait S. Auguſtinus, de re iſta memo-

memoriæ philosophans, *quidquid volo. Et quædam statim prodeunt, quædam requiruntur. Quædam catervatim se proruunt; & dum aliud petitur & quæritur, prosiliunt in medium, quasi dicentia: Ne fortè nos sumus. Et abigo ea manu cordis à facie recordationis meæ, donec enubiletur illud quod volo, atque in conspectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbatâ serie, sicut poscuntur, suggeruntur. & cedunt præcedentia consequentibus, & cedendo conduntur, iterùm cùm voluero, processura. Quod totum fit, cùm aliquid narro memoriter.* S. August. ibidem.

Cùm verò iidem spiritus tot imaginibus diversissimarum rerum sint onusti, voluntas reminiscentis ad illam potiùs, quàm ad aliam imaginem recognoscendam, phantasiam determinat; & una deinde imago alteram post se trahit, velut habitu quodam, aut catenatione (mirabile dictu, mirabile cogitatu) prout imago una quasi juxta aliam collocata fuerit. Quod in memoria locali, est manifestius.

Quandoque tamen catena ista rumpitur, & ab isto catenæ annulo ad alterum distantem transilimus. Quod in Horarum Canonicarum recitatione, ubi distractiones mentis incidunt, sæpe usu venit. A versu enim unius Psalmi, qui certâ voce finitur, saltamus ex improviso quandoque ad alterius Psalmi versum, quem similis vox immediatè præcedit.

Quæret etiam aliquis. Quare adeò facilè obliviscimur tam recentis lectionis alicujus Psalmi è Horis Canonicis? In qua re magna crux posita est hominibus scrupulosis; qui identidem idem repetere solent, quia an recitaverint, memoria nulla mansit.

Resp. Quia ab assuetis, ut dici solet, non fit passio. Species enim lectionis ita leviter, & vix spiritibus animalibus, vel cerebro imprimuntur, ut nullum vestigium ad recordationem idoneum remaneat. Deinde, mente aliis cogitationibus distractâ, etsi ad voces & recitationem sint utcumque attenti, nullam omnino temporis præsentis, ne quidem confusam, cogitationem habent: unde nec illicò postea recitationem illam valent, cum respectu ad tempus jam jam præteritum, apprehendere. Ipsa etiam sollicitudo ne distrahantur, avertit

imaginationem & animum ad cogitandam ipſam diſtractionem, facitque eos magis diſtrahi, & recitationis ſuæ obliviſci. Quare prudentes Confeſſarij vetant tales, ſi ſe legiſſe dubitant, unquam repetere.

Igitur, ut brevem iterùm horologij iſtius interioris, & motuum ejus imaginem ob oculos ponam.

Quatuor cerebri ventriculi bini priores, unus medius, & poſtremus in occipite, non ſunt ſenſuum internorum ſedes, ſed officinæ tantùm & fornaces ad ſpirituum animalium coćturam & perfectionem.

Senſuum verò ſedem eſſe exiſtimo in parte aliqua determinata anguſtiſſimorum meatuum & cuniculorum, qui per revolutiones cerebri ducuntur, & inſculpuntur, quas Eraſiſtratus elegantiſſimè, ut ait Veſalius, tenuium inteſtinorum revolutionibus comparat: unde meatus illos *inteſtiniformes* vocare poſſumus. Per hos multiplices gyros gyrat & diſcurrit ſpiritus animalis, imaginum bajulus.

Veſal. lib. 7 c. 4.

Quando verò imago ſatis perfectè impreſſa eſt organo, ubi facultas reſidet, ſtatim facultas poteſt recordari.

Si verò organum imagine caret, vel veſtigium tantùm tenue, nec recordationi ſufficiens habeat; anima, per potentiam attractricem, quæ in eodem organo, ad famulandum dominæ phantaſiæ adſidet, ex omnibus circumquaque cerebri gyris & revolutionibus ſpiritus advocat, & ante phantaſiæ, ſive memoriæ, oculos tranſire quaſi jubet, ut memoria imaginem, quam quærit, deprehendat. Sic enim paulò ſuprà S. Auguſtinus indicabat. *Ampli verò memoriæ campi, lata prataria, aula ingens, penetrale amplum & infinitum, grandis receſſus, ineffabiles ſinus, theſauri diſtincti colorum, ſonorum, odorum, ſaporum, & tangibilium qualitatum*: quaſi imagines objectorum uniuſcujuſque ſensûs externi, peculiare ſuum loculamentum ac theſaurum in cerebro haberent; nomina tantùm metaphorica ſunt, ad ſignificandam imaginum multitudinem, & varietatem inconfuſam.

S. Aug. lib. 10. c 8. Confeſſ.

ARTI-

ARTICVLVS VI.

Quomodo insomnia fiant.

Somnum definit Aristoteles, vinculum sensûs communis. Somnus enim formaliter est cessatio operationum sensuum externorum, inducta per obstructionem nervorum sensoriorum, qui à sensu communi, sive potiùs (secundum philosophiam Medicorum) à sede virtutis irradiativæ, ad sensuum externorum organa propagantur. Illis enim nervis, per vaporem aliquem roridum, è cerebro deorsùm molliter relabentem, abstructis, spiritus animales viam ad organa sensuum externorum invenire non possunt. Nec vis etiam irradiativa, quæ operationes sensuum adjuvat, radios suos illàc trajicere valet.

Ros iste obstruens vigiliæ portas, est illa aqua Lethes, quâ singulis noctibus deus Somnus, apud fabulatores Poëtas, implet suum cornu, irrigat animantia, & in soporem placidum, aut implacidum quandoque, ac gravibus insomnijs sollicitum, sternit.

Cùm consanguinei mixtus caligine lethi, Stat.
Rore madens Stygio, morituram amplectitur urbem
Somnus, & implacido fundit gravia otia cornu.

Interea enim sæpissime non feriantur sensus interni, sed circa imagines arcâ memoriæ inclusas negotiantur: quæ negotia, somnia vel insomnia appellantur. Quæ quomodo fiant, non erit fortasse difficile, utcumque ex doctrina superiori explicare.

Nam spiritus animales, variarum rerum imaginibus picti, levitate ac mobilitate suâ per cerebri gyros & anfractus, tempore somni vagantes, & sinum illum cerebri, ubi phantasia residet, præterlabentes, ostendunt ei imagines suas, & ad earum aspectum & considerationem movent. Hinc fabæ, inquit Plinius, & omnia ventosa legumina, ac universim cibi potusque spiritosi in cœna assumpti, insomnia facere solent. Plin. lib. 18. c. 12.

Exhalationes enim è ventriculo in cerebrum evolantes, agitant ſpiritus imaginum vectores, & imagines ad locum ſenſûs interni, ordine compoſito, vel perturbato adducunt, ut Lib. de Inſomnijs c. 17. Themiſtius docet. Hinc quoque temporibus ventoſis, & quâcumque causâ ſpiritus animales agitante, plura fiunt inſomnia. Memini hieme Anni 1627. fluente, & 1628. inchoante, ventoſiſſimâ & ſine gelu, omnes paſſim homines de inſomnijs & noctium inquietudine conqueſtos fuiſſe. Quia deinde reſpiratio ventilat cerebrum; qui volunt inquietudinem phantaſmatum, in oratione compeſcere, ſolent pulmonis flabellum continere.

Quibus exemplis etiam probari poteſt, ſenſum internum non in univerſo cerebro, ut Galenus putat, ſed in determinata cerebri cella, aut ſinu reſidere; ad quem ſucceſſivâ quadam ſerie, imagines appellant, & pertranſeant. Aliàs ſi in totâ cerebri medullâ, phantaſia diſperſa eſſet, pluribus ſimul locis, ab innumeris imaginibus, per omnes cerebri meatus palantibus, operationem & imaginationem ejus experiremur. Nobis quoque vigilantibus, & alia prorſus cogitantibus, non rarò accidit, ut ſpirituum animalium fluctus advehat ex improviſo in conſpectum phantaſiæ imagines rerum abſurdarum, aut de quibus nulla antea erat cogitatio. Simili ſpirituum impulſu & vehiculo Deus, aut Angeli boni, Prophetis, & alijs interdum, futura aut occulta revelant in ſomno: dæmon verò etiam in vigilia fœdis & obſcœnis imaginibus animas pias in oratione ſua turbat.

Humores quoque, & cauſæ naturales morborum multiplicant, aut variant ſomnia; nec de nihilo Medici eruditi & experientes, ægros interdum rogant, quid ſomniaverint. Sciunt enim febrientes, qualibus ſomniorum chimæris aliquando exagitentur.

Amor denique, vel odium multorum ſomniorum aurigæ ſunt.

Venator defeſſa toro dum membra reponit,
Claudian. *Mens tamen ad ſilvas, & ſua luſtra redit.*

Appetitus enim inferior, qui non ſecus ac phantaſia vigilat in

 ſomno

somno, excitat potentiam attractricem spirituum, ut spiritus illarum imaginum, quas amant, vectores adducat ad phantasiæ organum. Hinc amasiorum de suis Corynnis, & Lesbijs somnia. Casti verò, Aristotele & experientiâ teste, castiùs somniant; adeò ut obscœna somniorum ludibria, quæ dæmon dormientibus ingerit, abigere conentur, & dormientes, ex habitu quodam in appetitu inferiori relicto, faciant quod vigilantes solent. Arist. lib. 1. c. 13. Ethic. & Probl. Sect. 30.

Dubitatum tamen meritò à sapientibus, An intellectus humanus, & voluntas non se etiam immisceant operationibus somniorum. Poëtæ enim, quasi in Parnasso suo somniantes, versus inter somnia interdum faciunt. Imò Theologi, quod mihi non semel contigit, de SS. Trinitate, & rebus maximè spiritualibus quandoque somniant. Rerum verò tam sublimium somnia ad rationem, non ad solam phantasiam spectare videntur.

Sed hoc argumentum non est infallibile. Nam quoties intellectus vigilantis de rebus etiam altissimis ratiocinatur, cogitativa, quæ sensus interior est, suam etiam argumentationem subnectit, & tanquam sphæra inferior trahitur ad motum sphæræ superioris. Ideo quippe ratio inferior, & intellectus ratio superior appellantur.

Inter somniandum igitur, si quis in Parnasso somniet, & componat versus, per cogitativam hoc facere potest; uti etiam argumentari de omni materia, ex qua materialia quædam phantasmata, tanquam rota figuli lutum, sub majori rotâ rationis superioris, convolvit & format.

Hæc igitur tam composita, & bene nexa phantasmata, sunt, quæ in eandem cogitativam recurrunt in somnijs.

Quo experimento etiam confutatur, quod Toletus & quidam alij Philosophi credunt, supremum sensuum internorum, qualis est cogitativa hominis, & æstimativa bruti, nullum in cerebro vestigium relinquere expressi sui phantasmatis, quo operationem suam præteritam cognoscere postea possit. Tolet. lib. 3. c. 2. q. 3. de Anima.

Nam nisi argumentatio phantastica, quæ in vigilia, sub intellectu argumentante, nexa & catenata fuit, aliquod phantasma

tasma impressum reliquisset, inter somniandum occurrere non posset. Per istud præterea phantasma impressum, sive in vigilia, sive in somno, prioris nostræ ratiocinationis recordari possumus.

Sed si cogitativa hominis suæ propriæ operationis, per phantasma impressum recordetur, sensus materialis, inquiunt, supra propriam suam operationem se reflectet.

Sed quidni per actum posteriorem, memorativum prioris, hoc facere potest?

Arist. lib. de Memor. c. 2. & lib. de insom. c. ult. Scot. in 4. d. 45. q. 3.

Certè enim hoc Doctor Subtilis, imò Aristoteles, docet, fatente etiam Suarez Lib. 3. c. 11. de Anima. Nec ullo argumento satis valente hactenus vidi oppositum firmari. Quod enim asserunt, videri nimiæ excellentiæ, & potentiæ spirituali proprium, supra actum suum se reflectere; tam facilè rejicitur, quàm gratis assumitur sine magna ratione. Non enim fermè majoris perfectionis est, operationem sensûs externi per speciem phantasticam à tali operatione (aut à sensu quodam agente, ut Suarez mavult) impressam, primâ vice cognoscere; quàm propriam suam operationem phantasticam præteritam, per phantasma ab ea cerebro impressum, & in eo relictum, prioris suæ operationis meminisse. Nec ullâ, ut puto, ratione ostendi potest, hoc altitudinem excellentiæ supremi sensûs interni transcendere. Denique experientia favet satis apertè.

Suarez lib. 3. c. 9. de Anima

Sed demus tamen, in argumentosis, istis somnijs, aliquam etiam intellectûs operam misceri: dormitabunda tamen adeo est hæc intellectûs operatio, ut vigilem & liberum voluntatis actum nequeat dirigere. Cogitativa enim, & appetitus inferior tempore somni dominantur; & illa intellectum, iste voluntatem, naturali quadam sequelâ post se trahunt, voluntasque magis agitur, quàm agat seipsam; quomodo se agere debet, quando operatur liberè.

Arist. lib. 1. c. 13. Ethic.

Hinc bellè Aristoteles: *Somnus est otium animæ, quæ bona & mala dicitur.* Quia videlicet, in somno nihil bene, aut malè agere, aut concupiscere anima potest. Vnde S. Augustinus negat ullum in concupiscentia somniantis culpam admitti. *Quòd si*, inquit, *illa concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris*

S. August. lib. 2. c. 25. Civit.

membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem, quasi lege suâ movetur; quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?

Nec refert, quòd cogitativa, non solùm ad præteritarum argumentationum reminiscentiam, sed etiam ad novarum inter dormiendum fabricationem se extendat. Hoc enim non indicat, intellectum tunc vigilare, aut se immiscere phantasticæ ratiocinationi; sed cogitativam hominis sublimiùs operari posse, quàm æstimativam bruti; ideoque meritò rationem inferiorem appellari. Vnde, quia humana imaginatio vivaciùs in somno, rerum Venerearum imagines apprehendit, & perfectiùs operatur, quàm phantasia bruti; Aristoteles docet solum hominem inter animalia, solere ἐξνειρώττειν *in somnio pollui.* Arist. Prob. Sect. 10. Et tamē ceteris animantibus somnia etiam contingere, canum exemplis, qui dormientes interdum latrant, probari potest.

Interim, quantumcumque somnia humana ad vigilias intellectûs videantur accedere, longè tamen adhuc distant; manifesto hôc indicio: quòd sæpe cum homine, quem mortuum scimus, in somnio, tanquam cum vivo, colloquamur, & expergefacti illicò ac in momento advertamus errorem. Latiùs quippe circumspicit intellectus, & ubi phantasma Platonis viventis mihi vigilanti ultrò fortè occurrit, evocato mortui phantasmate, novit phantasma prius abigere. Phantasia autem somniantis obvium quodque phantasma arripit, & circa illud sine magna circumspectione (nisi etiam circumspectionis ipsius phantasma sese ingerat) negotiatur.

Sed neque ratio vigilat in noctambulis, qui somniantes è stratis surgunt, & huc illud semisopiti ambulant, ac interdum tectorum sublimia & præcipitia scandunt. Licet enim canalis spinæ dorsi pateat, quà spiritus motorij per nervos & musculos spargi valeant; sensuum tamen viæ adhuc oppilatæ, & intellectus ligatus manet. Vnde nec voluntas in ipsis libera & soluta est. Iudicio enim phantastico, aut intellectivo quidem, sed imperfecto, quòd simile est phantastico, in motibus suis perfectis & voluntarijs dirigi voluntas non potest. Hinc Clement. Clemens V. in Conc. Vien. negat fieri irregularem, *qui* unica. de Homicid.

 dormiens

dormiens hominem mutilat, vel occidit. Quales dormientes sunt illi noctambuli, aut quicumque manus ad feriendum movere possunt; etsi sopiti sint sensus. *Sicut enim aliqui dormiendo loquuntur; ita sunt etiam qui dormiendo agunt*, ait ibi Glossa.

ARTICVLVS VII.

Imaginationis vires in signaturâ fœtûs.

HOc quoque inter maxima, & abditissima naturæ miracula censeri debet. Quâ enim viâ, & modo vis imaginativa gravidæ matris, aut incubantis avis, ad tingendum colore, aut figurandum certâ effigie fœtum, pervenire potest? Et tamen exemplis certissimis, tam in hominibus, quàm in brutis id fieri constat. Pueros enim non paucos rubrâ maculâ vultu deformes nasci videmus, quia gravida mater vino rubro, in convivio fortè perfusa, aut pudore suffusa, eam faciei partem defricuit. Fuit etiam nuper Antverpiæ, Patriciæ familiæ matrona, quæ faciem, & gesticulationem simiæ referret, quia mater ejus prægnans domesticam simiolam in lusu & delicijs habuisset. Altera in eadem civitate, cùm felem armario apud petasonem inclusam reperisset, & exterrita, palmâ manûs femur suum percussisset, puerum cum figura petasonis femori insculptâ peperit. Hippocrates quoque, ut S. Augustinus narrat, mulierem quandam accusatione adulterij, quòd filium formosissimum ex marito, & ipsâ matre deformi, genuisset, liberavit; *solvens quæstionem*, ait Augustinus, *illis admonitis quærere, ne fortè aliqua talis pictura esset in cubiculo: quâ inventâ, mulier à suspicione liberata est.*

S. August. q. 93. in Genes.

Iul Scaliger in Norwegia & nivosis locis, vultures, aquilas, accipitres, milvos, cervos, vulpes, candidos nasci refert.

Scalig. Exerc. 59.

Et in Allobrogum, inquit, *Alpibus, & perdices albas, & lepores esitavimus.* Et causam candoris existimat: *quòd nivium aspectus afferat matricum phantasiæ, speciem coloris hujus: ut vel parturiendo, vel incubando fœtus edant, aut excludant concolores.*

Sed

Sed nobile est hujus signaturæ fœtûs exemplum in ovibus Labani, quæ ex variorum colorum imaginatione, agnos varios & maculosos pariebant: quia Iacob virgas detracto cortice candidas, viridibus virgis permixtas ponebat ubi bibebant, & ab arietibus ascendebantur oves, *Vt in ipso calore coitûs, intuerentur virgas.* Gen. 30.

Qua ratione verò id fieri possit, Philosophorum, & Medicorum dissensus satis indicat, scientiam mortalium in istud Trophonij antrum penetrare non posse.

Aristoteles, qui in omnes naturæ rimas, & minutias nasum ingerere est solitus, hîc, præ desperatione, credo, nihil est conatus. S. Augustinus, hoc ovium Labani exemplo, peccati originis à parentibus in filios propaginem adumbrans, tantùm ait: *Colores virgarum quas variavit Iacob, afficiendo transivisse in animas pecorum matrum; atque inde rursus eâdem affectione transeundo, apparuisse in corporibus filiorum.* S. August. lib. 5. c. 14. contra Iul.

Similia alibi: sed quo modo hoc fieri possit, explicat nullibi. Nemo, quod sciam, in hoc naturæ arcanum altiùs intravit; aut potiùs, pluribus argumentis, ut introiret, ambitiosiùs circuivit, quàm Clar.mus quondam Academiæ noster Archiater Thomas Fienus: sed neque sibi adhuc, neque alijs fecit satis. Tho. Fienus lib. de virib. Imaginat.

Plurimi, ut apud eum Lib. de virib. Imaginat. q. 14. videre est, putant phantasma expressum, quod formatur in cerebro matris, imprimere spiritibus animalibus quandam speciem phantasticam, quæ deinde per nervos, vel certè (postquam communicata fuerit spiritui vitali, vel sanguini) per arterias, vel venas illabatur in uterum, & semini materno ac paterno ita commisceatur, ut virtus fœtûs conformatrix, eam, tanquam ideam aspiciat, in conformando illo membro, quod debet cum simili signaturâ construi.

Sed multa sunt in hac opinione ferè incredibilia.

Nam in virtute conformatrice nullus sensus, nullus intellectus est, quo ideam illam valeat, in formando fœtu, aspicere; sed sine cognitione operatur, sicut agens merè naturale.

Deinde, ut species illa phantastica ad cor, & ad hepar à cere-

bro, aliquâ viâ trajici valeret, qua ratione ad uterum matris pervenire poſſet?

Per arteriam, & venam umbilicalem, fortaſſe inquient.

Gen. 30. Sed qui ſic reſpondent, non cogitant, *in ipſo* etiam *calore coitûs*, ut Scriptura de ovibus Labani loquitur, cauſas ſignandi futuri fœtûs, in uterum cum primo ſemine poſſe illabi. Tunc verò umbilicus, aut arteriæ & venæ umbilicales, quibus fœtus utero matris adhæret, nondum ſunt conformatæ.

Quâ igitur viâ ſpecies illa phantaſtica, aut quæcumque ſpecies alia, in uterum penetrabit?

Deinde quo umbilico ova gallinæ, aut columbæ adhærent incubantium ventribus, ut ſpecies phantaſtica incubantis, ad pullum ovo incluſum trajici poſſit? Et tamen etiam pullos ab imaginatione incubantis ſignari, Medici, & Rei rusticæ Scriptores in comperto habent. Nam Avicenna gallinam incubantem, à ſupervolante milvo perterritam, pullos milvino capite excluſiſſe ſcribit. Et Oppianus modum præſcribens, quo columbini pulli oſtro, aut flammeo colore, incubantium imaginatione tingi valeant, canit:

Stragula flammeolis oculis, rubroſq́ tapetes,
Et veſtes oſtro perfuſas obÿcit auceps.
Sicq́ oculos paſcens, animos eludit amantes,
Et pullos edit rubeo diſcrimine mixtos.

Itaque, ut ego etiam in iſtis tenebris manu aliquid palpem; D. Tho. lib. 3. c. 103. contra Gent. cenſeo in primis, iſtud D. Thomæ eſſe verum: *Ex apprehenſione non ſequi aliquam immutationem corporis, niſi apprehenſione adjuncta fuerit affectio aliqua, ut gaudÿ, vel timoris, vel concupiſcentiæ, vel alterius paſsionis.* Vnde ſicut imaginatio non eſt cauſa ruboris propriæ faciei, niſi mediante aliqua paſſione, qua cor ſpiritum & ſanguinem effundit; ita ad ſignaturam fœtûs, S. Auguſt. lib. 18. c. 5. Civit. paſſio matris intercedere debet, quæ ſit quaſi inſtrumentum imaginationis. Quod etiam exiſtimat S. Auguſtinus, ubi de Api, bove maculoſo, quem Ægyptij pro Deo colebant, & uno mortuo, alium ſimillimis coloribus maculoſum ſubſtituere debebant; ait dæmonem effeciſſe, ut talem reperire poſſent, objiciendo imaginationi alicujus vaccæ concipientis,

aut

aut prægnantis, imaginem tauri, Api concoloris; *Vnde libido matris attraheret, quod in ejus fœtu jam corporaliter appareret: sicut Iacob de virgis variatis, ut oves & capræ variæ nascerentur, effecit.*

Libido igitur, & ardens desiderium appetitûs, ad imagnationem accedere debet, ut istâ libidine mediante signetur fœtus. Vnde imaginatio proximè movet appetitum cordis; cor verò spirituum suorum vitalium, & aliorum in recessibus quibusdam abditorum commotione, alterationem & æstum suscitat, qui per membranam uteri, & in avibus incubantibus, per testam ovi, ad spiritum illum pervenit, qui conformat & organizat materiam seminis; ac cum eo talem mixturam facit, ut inde occulta qualitas resultet, quæ sit virtutis conformatricis in colorando, vel figurando toto, aut in aliquâ certâ parte, fœtu, secundum imaginationis determinationem. In alijs quippe etiam multis causis, conditiones quædam extrinsecæ causalitatem causæ operantis determinant, & modulantur. Quod faciliùs intelligitur, quando determinatio fit per naturalem sympathiam, qua actio una ad aliam actionem, eandam causam determinat. Qualis sympathiæ quandam saltem imaginem hîc reperire possumus.

Verùm, inter animam matris, & formam seminei spiritûs non potest esse naturalis sympathia, inquit Fienus: quia sympathia in eâdem animâ, quæ hîc unum effectum, alibi alium, à seipsa excitatâ operatur, radicari debet. Tho. Fienus lib. de virib. Imaginat. q. 15.

Resp. Inter animam cerebri, & animam cordis bovini, aut alterius bruti animalis, est quædam naturalis sympathia. Dum enim anima cerebri imaginatur, anima cordis appetit, & spiritum cordis ebullire facit. Et tamen plurimorum Philosophorum & Medicorum Philosophia statuit, animas illas esse partes integrales realiter distinctas unius animæ totalis, diffusæ per universum bovis corpus. Imò multi contendunt esse partes heterogeneas, & diversæ speciei Logicæ.

Si igitur inter duas tales partiales formas naturalis sympathia esse potest; cur non etiam inter animam matris, & formam seminei spiritus à matre decisi, & ad fabricandum fœtum, in suo utero permixti semini patris?

 Nam

Nam ſemen femineum eſt quodammodo pars animantis, & inſtar ſurculi, ex quo, tanquam particulâ, novum animans conſtruitur. Quamdiu ergo utero feminæ continetur, & cum ſemine virili miſcetur, foveturque, eſt quaſi pars matris; ſicut etiam poſtea ipſe fœtus, quando abſolutâ conformatione, per umbilicum alligatur utero matris. Pendet enim tunc à matre, ſicut pomum à ramo arboris. Pomum autem eſt quaſi pars rami; etſi formâ ſubſtantiali, ut opinor, ab arbore differat.

Sic etiam (quod magis mirum) ſemen ovi gallinæ ſuppoſiti, quamdiu ab ea incubante fovetur & influxum ejus excipit, tanquam matris; ſympathiam cum anima, & imaginatione gallinæ habere poteſt.

Si me roges, quare pars iſta fœtûs, potiùs quàm altera, ſignetur per imaginationem matris?

Dic tu mihi priùs, quænam cauſâ ſit, quæ iſtam partem ſeminis ad caput, alteram ad collum, aut ad pectus fabricandum determinat. De qua re tamen, Lib. II. Cap. I. Art. II. aliquid balbutire conati ſumus. Iſta quippe ſunt in putei Democriti fundo, & abſtruſſima in naturę theſauris. *Ignoras enim*, ait Sapiens, *qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis*.

Eccleſ. 11.

Si verò fœtus, non tantùm matris, ſed etiam patris imaginatione ſignetur, quod Franc. Valleſius exiſtimat; & inde colligit, quòd Scriptura, Iacobum non tantùm ante oves, ſed etiam ante arietes, poſuiſſe virgas narret (*ponebat*, enim inquit, *Iacob virgas in canalibus aquarum, ante oculos arietum & ovium, ut in earum contemplatione conciperent*:) non aliter fieri potuiſſe videtur, quàm ſi imaginatio, & ardor libidinis arietum, imaginationem & ardorem matrum adjuverit: ita ut ex mixtione ſpirituum & temperamenti utriuſque ſeminis, in tali fervoris, & ceterarum qualitatum gradu, reſultaverit occulta qualitas, quæ fuerit inſtrumentum virtutis conformatricis, in colorandâ, & figurandâ illâ ſignaturâ fœtûs, juxta determinationem imaginationis. Nam occultas quaſdam alias qualitates, præter primas & ſecundas vulgò notas, omnes jam paſſim Medici in lapidibus, plantis, &c. venenatis, aut medicamentoſis, experimentorum evidentiâ victi, admittere coguntur.

Valleſ. c. 11 Philoſ. ſacræ. Gen. 30.

Deinde

Deinde in diversis partibus & recessibus corporis, animalis variæ sunt proprietates (quas Medici formis heterogeneis tribuere solent) quibus naturales, & in varia temperamenta, & occultas, mirabiliumque nonnunquam operum effectrices qualitates, decoquuntur. Hi verò spiritus, non ad omnes, sed ad certas quasdam imaginationes, per naturalem sympathiam, è latebris suis ebulliunt, & evocantur, seminibusque animalium permiscentur; quorum mixturâ ac ministerio virtus conformatrix mirabilia quædam, extra legem ordinariam, texturæ foetûs quandoque, quasi ludendo miscet, & insercit.

Spiritus verò, aut humores certos, quibusdam, non omnibus sine discrimine, imaginationibus evocari, patet: quòd rei suavis & palato blandæ imaginatio salivam dulcem in linguam evocet; & hinc phrasis quâ dicere solemus: Hic, aut iste cibus potusve *mihi salivam movet*. Item limæ stridentis, aut panni mordicùs apprehensi imaginatio, spiritus quosdam pruritu fremituque suo molesto lacessentes, nescio unde, in dentes attrahit, & eos quasi exacuit.

Si quis deinde oculos lippientes, si tibiam alterius putrescentem aspiciat; spiritus in oculos proprios, aut in tibiam affluentes, qui alterationem aliquam efficiant, sentiet.

Si denique alijs quibusdam (quod facilè potes) de istâ signaturâ foetûs, interrogatiunculis me fatiges; ut me celerrimè expediam, in pontem asinorum aufugiam, & clamabo: Talis est natura & essentia rei: Essentiæ non datur ratio.

CAPUT IX.

De appetitu sensitivo.

PRæter sensum, tam externum quàm internum, quo anima sensitiva versatur circa objectum suum per cognitionem, est aliud potentiæ vitalis genus, quo in ipsum fertur per appetitionem.

Cùm enim *operans*, juxta Peripateticam S. Thomæ doctrinam,

S. Tho. 1. p. q. 78. a. 1. ctrinam, *debeat aliquo modo conjungi suo objecto, circa quod operatur*; hoc duobus modis fieri potest. Primò, si objectum vel per se, vel per aliquod sui specimen ad potentiam accedat, & ei conjungatur; secundò, si potentia ipsa per sui inclinationem objecto quodammodò sese admoveat. Priori modo potentia cognitiva, posteriori appetitiva operatur.

Inclinatio verò ista versus objectū, fieri iterùm dupliciter potest. Vel enim cæco modo, ac sine prælucente cognitione; vel præeunte quadam veluti cognitionis lucernâ. Prima inclinatio vocatur appetitus naturalis; qualis est inclinatio corporis gravis ad centrum, item inclinatio materiæ primæ ad formam.

Secunda inclinatio vocatur appetitus elicitivus; qui est proprius animalium, & utentium cognitione. Hic enim est, qui amat, & odit: *quod autem quis prorsus ignorat*, ait S. Augustinus, *amare nullo pacto potest*. S. August. lib. 10. c. 1. Trin.

Deinde, ut sapienter S. Thomas, appetitus naturalis non est multiformis, sed ad unum appetendum determinatus; appetitus verò animalis plurima appetere debet, quibus animal indiget: unde per cognitionem præviam, ad hoc vel illud, hôc vel illo tempore, aut loco appetendum, determinari debet.

ARTICVLVS I.

Appetitus animalis in quo organo resideat.

Quidam imaginantur, singulorum sensuum externorum organis inhærere peculiarem illi sensui appetitum, quo objectum conveniens appetat, inconveniens respuat.

Sed multitudo ista appetituum non placet. Appetitus enim animalis, non judicium imperfectū, & quale est sensûs externi, sed tantùm sensûs interni, quod perfectius & eminentius est, immediatè sequi potest, & debet. Vnicus ergo in toto animali appetitus, sicut unica imaginatio est, cujus decreta & sententias appetitus audit.

Hoc

Hoc enim aliter opinantes decepit: quòd dolor, qui ſenſum tactûs torquere dicitur, videatur eſſe actus elicitus ab appetitu quodam, qui illi ſenſui externo, in eodem organo, aſſiſtat.

Sed, ut Cap. VII. Art. II. nuper dicebamus, id quod in membro ſauciato, aut uſtulato nos torquet, non eſt ipſe dolor proprius & formalis, ab appetitu ſenſitivo elicitus; ſed qualitas quædam membro illi diſconveniens, quam non ſolùm tactus cognoſcere, ſed eminentiori phantaſiæ tribunali etiam ſiſti, & ab eo judicari debet: quo facto appetitus (ubicumque ille ſedem in corpore animalis habeat) eam qualitatem averſari poteſt.

Cujus rei ſignum eſt: Quòd ſi depravata, vel habitu quodam in contrarium indurata phantaſia fuerit, de qualitate illâ doloriferâ malè judicet, & mitiorem, quàm re verâ eſt, repræſentet, dolor tolerabilior erit; etiamſi tactus externus impeditus non ſit, & totam illius qualitatis ſævitiam perſentiſcat. E contrà verò, ſi phantaſia acerbiorem illius qualitatis cruciatum, quàm eſt & à tactu judicetur, apprehendat, appetitus quoque magis doloroſum actum eliciet. Igitur non ſequitur proximè judicium externi tactûs, ſed internæ imaginationis.

Igitur, pro omnibus ſenſuum externorum, & internorum objectis appetendis, unicus eſt appetitus ſenſitivus. Quem Ariſtoteles, & Peripatetici paſſim in corde, tanquam proprio organo, Medici verò in cerebro collocant, juxta ipſum imaginationis tribunal & organum, ex cujus dictamine ſe movere debet.

Sed neceſſe non eſt, in cerebro ponere. Quia etiamſi in corde ſedem habeat; per ſympathiam tamen, aut alium influxum, à phantaſia, quæ arcem cerebri tenet, dirigi poteſt.

Plura verò ſunt indicia, quare appetitus ſenſitivus in corde, quàm in cerebro ſtabiliendus ſit.

Nam omnes ejus paſſiones, ut amor, odium, ira, timor &c. cor alterant & arterias varijs motibus agitant. Sicut igitur ex melancholia, aut alijs cerebri humoribus vel alterationibus imaginationem depravantibus, conjectamus adverſus Ariſtotelē,

phantaſiam in aliquo cerebri anfractu deliteſcere; ita ſimili conjecturâ pro Ariſtotele, appetitum in aliquo cordis ſinu abditum eſſe colligimus.

Nec refert, facultatem aliquam à cerebro diſtantem (qualis v.g. eſt illa, quæ in partibus genitalibus pruritum ſpirituum libidinoſorum excitat) à phantaſia cerebri poſſe commoveri; nam aliâ longè ratione & modo cor excitari, quàm partes genitales, aut quàm aliud membrum animalis, à regione cerebri diſtans, experiri videmur. Affectu enim amoris videtur ſe effundere, & quodammodo tentare erumpere è pectore cor noſtrum, ut ſe rei amatæ conjungat; & quia hoc non poteſt, ideo homo rem amatam pectori ſuo interdum apprimit, ut cordi quantum valet admoveat. Signum igitur eſt, glutinum illud amoris in corde ſedem habere.

Cui opinioni favet ubique ſacra Scriptura, quæ paſſim
Prov. 6. amorem in corde reponit. *Non concupiſcat pulchritudinem ejus*
Job. 31. *cor tuum. Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere &c.* Et indifferenter *cor* tam pro appetitu inferiori, quàm ſuperiori accipitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: Obdurabo cor Pharaonis &c.*

Nam quia appetitus inferior, qui eſt in corde, appetitum ſuperiorem movet, idcirco ſuperior dicitur etiam in corde juxta ipſum reſidere; licet non in organo corporeo, ſed in anima ſpirituali ſedem habeat. Quomodo etiam ratio ſuperior in arce cerebri tribunal ſuum habere dicitur; quia ratio inferior, à quâ illa ſpecies ſuas intelligibiles haurit, & cujus phantaſmata ſpeculatur, in cerebro habitat.

Quo ſenſu verò, etiam ſenſus interni, & ratio dicantur operari in corde, & de corde exire pravæ cogitationes, nuper Cap. VIII. Art. I. dictum eſt. Certè S. Auguſtinus cogitativam & ſenſus internos in cerebri arcem ſubmovet, licet concupiſcentiam in corde locet.

An verò appetitus inferior in duas potentias reapſe diſtinctas, concupiſcibilem videlicet, & iraſcibilem, diſtinguere oporteat, hodie & olim dubitatum eſt. Plato diſtinguebat, & concupiſcibilem in hepate, iraſcibilem in corde ſtatuiſſe videtur.

detur. Alij contrà, concupiſcibilem in corde, iraſcibilem in hepate locant.

Sed Ariſtoteles organo eas non diſtinguit. Vtraque igitur ſit in corde.

D. Thomas credit duplicem eſſe potentiam, non tantùm differentes ejuſdem potentiæ actus: quia facultas iraſcibilis eſt quaſi miles, defendens bonum quod amat concupiſcibilis. Officium enim ejus eſt iraſci ijs qui boni iſtius aſſecutionem impedire, aut poſſeſſionem turbare volunt. D.Th. 1.p. q. 81. a. 2.

Negant tamen plurimi diſtinctionem iſtam potentiarum eſſe neceſſariam, ſed diſcrimen officiorum ejuſdem potentiæ ſufficere. Sic enim ratio concupiſcibilis, & iraſcibilis in voluntate ſunt conjunctæ. Facilè quippe intelligi poteſt, quomodo, ſicut idem appetitus concupiſcibilis bonum ſenſibile concupiſcit, & malum contrarium fugit; ita unus idemque iſte appetitus bonum concupitum etiam contra oppugnantes defendat. Vnicus quippe omnium iſtorum motuum eſt cardo: bonum nempe appetitum, quod & ad ſui amorem primariò trahit, ſecundariò ad contrarij fugam impellit, ac noviſſimè contra oppugnantes arma expedit.

Vnde videtur tam eundem appetitum, concupiſcibilis & iraſcibilis officio poſſe fungi, quàm eoſdem eſſe dentes, quibus canis unus oſſis ſui delicias rodit, & quos adverſus alterum canem competitorem ſtringit.

Sed in re diſtinctionis, D. Thomas ſolet eſſet ſimilis diviti patri familias, cujus culina & ſupellex multitudine ac varietate inſtrumentorum gaudet; ut diviſis officijs omnia ſine confuſione concinniùs peragi poſſint. Nec curat parſimoniam Nominalium, quibus tam curta & paupertina ſupellex, ut cum Diogene ſcutellam abjiciant, ſi cavâ manu bibere valeant; ingeminantes vulgare illud ubique ſuum: *Fruſtra fit per plura, quod fieri poteſt per pauciora.* Item: *Nomina plura, res autem una.* Vnde plurima quæ Thomiſtæ, & Scotiſtæ in res diſpertiunt, ipſi ad nominum tantùm pluralitatem redigunt: ut meritò Nominales vocentur.

ARTICVLVS II.

Quodnam sit appetitûs sensitivi objectum.

APpetitûs sensitivi objectum est bonum sensibile, delectabile. Nec enim imaginatio aliud bonum, quàm delectabile appetitui proponere valet. Bonum enim honestum sphæram activitatis ejus transcendit. Aliàs enim bruta, non tantùm imagine honestatis, sed verâ honestate possent duci.

Bonum etiam utile non cognoscunt; quia proportio medij ad finem, in qua ratio utilitatis consistit, est incognita ipsis. *Vnde nesciunt*, ait Medina, *quomodo coitus ordinetur ad generationem, quomodo nidus ad incubandum ovis: igitur non possunt appetere aliquid ut utile ad finis consecutionem.*

D. Tho. 1. 2. q. 4 a. 1. Sed dicat potiùs Magister ejus S. Thomas. *Apprehensio sensitiva*, inquit, *non attingit ad communem rationem boni, sed ad aliquod bonum particulare, quod est delectabile.*

Idem 1. 2. q. 16. a. 2. Postea etiam negat bruta uti membris suis, vel ullâ aliâ re; *Quia*, inquit, *Vti, importat motum appetitus ad aliquid in ordine ad alterum.* Quod solius rationis opus, unum ad aliud referentis, esse dicit.

Idem 1. p. q. 78. a. 4. Sed quomodo igitur sibi constat, ubi alibi dicit: *Avis colligit paleam, non quia delectet sensum, sed quia est utilis ad nidificandum?*

Resp. Non delectat palea, qualitate aliquâ sensibili sensum externum avis, sicut qualitates tangibiles primæ, vel secundæ delectant tactum; sed delectat appetitum interiorem, ex imaginatione *intentionis, quam non percipit sensus exterior*, ut loquitur ibi D. Thomas. *Sicut ovis videns lupum venientem, fugit, non propter indecentiam coloris, vel figuræ, sed quasi inimicum naturæ.* Et rationem optimam addit: *Quia necessarium est animali, ut quærat aliqua, vel fugiat, non solùm quia sunt convenientia, aut non convenientia ad sentiendum; sed etiam propter aliquas alias commoditates & utilitates, sive nocumenta.*

Interim utilitates istæ, & nocumenta non ab imaginatione brutorum, sed ab Auctore naturæ tantùm futura prævidentur;

tur; qui idcirco naturam bruti ſic inſtituit, ut avicula, v. g. tepore primi veris reſoluta & excitata judicet delectabile eſſe paleas ſic tractare, ut in nidum concinnentur: deinde ova ibi deponere, ac tandem incubare. Ita ut, licet non ſenſus exterior, phantaſia tamen tali veluti luſu, & ſerie actionum delectetur. Hæret enim phantaſia, & appetitus bruti in proximo ubique delectabili objecto, nec ulteriùs proſpicit; ſed naturæ inſtinctu, ab una actione ad aliam, ei naturali nexu devinctam, protruditur. Et ſic videtur in proximo objecto intueri utilitatem conducentem ad finem qui poſtea ſequitur; etſi hoc re verâ non faciat. Tantùm enim ab uno delectabili luſu ad alium connexum, pedem promovet. Nec mirum, quòd firmiori & conſtantiori paſſu, quàm homo, qui ex deliberatione medium ad aſſecutionem finis adhibet; quia ſapientia & potentia Auctoris naturæ, qui actiones brutorum tam arctè inter ſe devinxit, certior & validior eſt, quàm omnis humana virtus. Videſis quæ de hoc brutorum ingenio ſuperiùs Cap. I. Art. III. diſſeruimus.

Cùm igitur S. Thomas ſuprà dicebat paleam ab ave colligi, *quia eſt utilis ad nidificandum*; verum eſt, de materiali (ut ſic dicam) utilitate, quam non avis ipſa, ſed naturæ Auctor cognoſcit. Avis verò in locum futuræ utilitatis, ſenſûs interioris præſentem delectabilitatem ſubſtituit.

Quia deinde idem oppoſitorum eſt appetitus; potentia quæ in bonum delectabile & jucundum ſe inclinat, eadem ab oppoſito malo indelectabili & injucundo ſe avertit.

Iſta verò averſio, etſi virtualiter ſit converſio & quidam reditus indirectus ad bonum jucundum; eſt tamen (quidquid aliqui dicant) actus formaliter, & ſpecie à converſione diverſus. Longè enim aliter afficitur appetitus; quando avertitur ab amaro, & quando ad dulce convertitur.

An verò omnium animalium appetitus ſint unius ſpeciei infimæ, ſicuti ſunt externi ſenſus (viſus enim aquilæ, & noctuæ non creduntur ſpecie differre) ambigi poteſt.

Ego appetitum bovis non credo ejuſdem ſpeciei eſſe cum canis appetitu. Cur aliàs enim tota ſpecies bovina in fœno,

canina in ossibus delicias reperiret?

Sed nec eorum phantasiæ unius speciei sunt. Quare enim phantasia bovis fœnum semper jucundum, nunquam ossa, phantasia canis contrà, perpetuò judicaret? Tanta etiam & innumerabilis ingeniorum distantia ac varietas (& hæc non in uno tantùm, aut altero individuo, sed in tota universim specie) specificum phantasiarum discrimen satis altè clamat.

Denique actus phantasiæ, qui appetitui præire in appetendo, aut refutando objecto debet, non cujuscumque modi, sed judicativus esse debet; & imitari judicium intellectûs, quod appetitum superiorem regit. Phantasia enim bruti quosdam actus per modum simplicis apprehensionis, alios per modum judicij elicit. Ovis enim nonnunquam defixis oculis canem aspicit, quasi speculans canisne, an lupus sit. Nec priùs accedit, nisi postquam amicum canem esse judicaverit; neque lupum fugit, nisi postquam de lupo ut inimico sententiam D.Tho.1.p. q.83.a.1. tulerit. *Iudicat enim ovis*, ait S. Thomas, *videns lupum, eum esse fugiendum, naturali judicio.*

Sed quomodo appetitus audire dictamen judicij phantastici potest, si judicium istud in cerebro, sedes appetitûs in corde sit, inquiunt Medici?

Sed ab istis vicissim peto: Si appetitus sensitivus in arce cerebri, juxta phantasiæ tribunal, ut volunt, resideat; quomodo gaudio suo cor dilatat, & mœrore constringit?

Respondebunt, opinor, per naturalem sympathiam.

Hoc idem repono ipsis. Phantasia enim capitis, sympathiâ quâdam, & radicatione in eâdem animâ, movet appetitum cordis, etsi à capite distet intervallo colli & pectoris. Nec enim, credo, fingent aliquam irradiationem, quâ phantasma è cerebro speciem quandam in cor ad excitandum appetitum, dejiciat. Nam appetitivæ potentiæ ad functiones suas obeundas, ministerio specierum non indigent.

At quomodo ergo reciprocè, phantasia, inquies, ex arce capitis, affectum cordis cognoscit, & imaginatione eum attingere valet?

Quidam censent, ab affectu cordis effluere quandam speciem

ciem phantaſticam in cerebrum, quâ affectus ille ſe phantaſiæ repræſentet; ſicut à colore ſpecies viſibilis in oculum emicat. *Salvo meliori iudicio*, inquit Molina, *puto, ex motibus ſeu actibus appetitûs ſenſitivi in corde, & hepate reſidentibus* (vim enim appetitûs concupiſcibilem in corde, vim iraſcibilem in hepate juxta fel conſtituit) *derivari ad phantaſiam, ſed reſidentem in capite, ſpecies, quibus illos intuitivè, & per experientiam cognoſcit. Ex tali verò cognitione remanere imaginem, & quaſi veſtigia quædam in theſauro memoriæ ſenſitivæ, quibus illorum poſtea recordamur.* Molin. 1. p. q. 57. a. 4.

Verùm, non opus eſt, novum genus ſpeciei phantaſticæ fingere, quæ ab actibus potentiarum appetitivarum in potentias cognitivas effluat. Nam licet affectus potentiarum appetitivarum poſſint quidem habitum, tanquam veſtigium ſui, in facultate ſua relinquere; non tamen ſpeciem, neſcio quam, in phantaſiam, vel in aliam potentiam cognitivam trajicere. Certè de tali ſpecie non memini alibi me legiſſe.

Deinde non apparet nervus aliquis à cerebro ad cor, vel ad hepar à natura factus, qui ſit canalis, per quem ſpecies illa à corde ad cerebrum tranſmeet.

Igitur, ſicuti D. Thomas docet actum voluntatis immediatè ſine alia ſpecie, ab intellectu percipi; ita etiam de affectu appetitûs ſenſitivi philoſophandum exiſtimo. S. Thō. 1. p. q. 87. a. 4.

Si objicias, affectum voluntatis eſſe intimè præſentem intellectui; cùm voluntas & intellectus ſint duæ facultates ejuſdem animæ indiviſibilis: & proinde ab intellectu facilè percipi poſſe. Reſp. Intimam illam præſentiam, ad cognitionem parum conferre. Nam habitus voluntatis ſunt etiam intimè intellectui noſtro præſentes; nec tamen eos immediatè percipimus, ſed ex facilitate actuum eos nobis ineſſe conjectamus.

Per ſympathiam igitur, & quia ab eadem anima vitaliter effluunt actus voluntatis & actus intellectûs, ideo intellectus actum voluntatis cognoſcit. Nam anima per intellectum proponit ſibi objectum amandum; deinde ſeipſam excitat ad amandum per voluntatem; & tertiò ſe amare, iterùm per intellectum cognoſcit. Vnde quia ſimilis ſympathia eſt inter

appeti-

appetitum ſenſitivum & phantaſiam, eadem anima quæ in corde afficitur, cognoſcit in cerebro affectum ſui cordis. Sympathia enim, & identitas animæ faciunt, ut affectus cordis ſit phantaſiæ ſatis præſens, in ratione cognoſcibilis. Cognoſcit autem phantaſia illum affectum, ut cetera ſolet, non quid ſit, ſed an ſit.

Nec abſurdum eſt, animam ſenſitivam reflecti ſupra operationem ſuam, ſi operationes ad diverſas animæ potentias ſpectent. Sic enim etiam reflectitur, cùm ſe videre, aut cujuſlibet ſensûs externi operationem ſe exercere imaginatur.

Imò non tantùm eadem anima ſenſitiva, ſed etiam eadem animæ ſenſitivæ potentia ſupra actum ſuum priorem reflecti poteſt: ut quando memoria actûs, ſui præcedentis meminit, ſicut nuper docuimus.

Quando igitur vulgò jactatur: Potentiæ ſpiritualis, ſive intellectûs & voluntatis proprium eſſe ſupra ſeipſam reflecti, de perfecta & quaſi circulari reflexione id accipere oportet, ut Ferrarienſis alicubi ingenioſè dicit: per quam ſcilicet, animæ potentia, quæ eſt principium actûs, ſic in ſeipſam redit & reflectitur, ut ſit etiam proximus terminus extrinſecus, ſive objectum immediatum ſui actûs.

Ferrar. lib. 4. c. 11. contra Gent.

Tunc enim eſt perfecta reflexio, quando potentia non tantùm in actum ſuum priorem, vel in aliquid ſibi inhærens, ſed in ſeipſam immediatè redit: quomodo deſcriptio circuli abſolvitur, quando in idem punctum revertitur, à quo egreſſa fuit. Hoc pacto ſola ratio ſuperior, & appetitus ſuperior ſupra ſe reflectuntur; quia & intellectus ſub objecto adæquato intellectûs, & voluntas ſub objecto adæquato voluntatis continentur. Non ſic phantaſia, aut appetitus inferior intra latitudinem ſphæræ ſuæ activitatis, ſive objecti ſui comprehenduntur.

ARTI-

ARTICVLVS III.

Quot ſint paſſiones appetitûs ſenſitivi.

ACtus appetitûs ſenſitivi vocantur ſpecialiter paſſiones, non tantùm, quia ſunt formæ quas patitur, & in ſe recipit potentia eas eliciens; ſed quia inſuper ad eas, in corpore animalis ſequuntur ſenſibiles quædam, per manifeſtam alterationem, paſſiones. Vt ad amorem ſenſualem dilatatio, ad odium conſtrictio cordis: ſpes vultum accendit, & erigit, metus in pallorem extinguit & dejicit.

Hæ autem paſſiones, ſi ſecundum rectæ rationis lineam funduntur, aut contrahuntur, vitioſæ non ſunt. Nam tales in Chriſto etiam fuerunt. Quem iratum, & pavidum legimus. Ioan. 3. Marc. 14.

Si autem limites rectæ rationis tranſiliant, *perturbationes* vocantur; quas Stoici in ſapientem cadere negant. Si quis enim ſupra id quod oportet, iraſcatur, aut paveat, jam non operatur, aut ſe habet, ut ſapiens.

Quia verò bonum, aut malum eſt id circa quod appetitus ſenſitivus verſatur, ideo paſſiones in duas claſſes rediguntur.

Circa bonum effunduntur, deſiderium ſive cupiditas boni abſentis, & fruitio, ſive gaudium boni præſentis. Circa malum, metus, ſive abominatio abſentis mali, & dolor, ſive triſtitia mali præſentis. Exprimit has quatuor paſſiones eleganter unico, nec toto, verſu Virgilius, ut S. Auguſtinus animadvertit: S. Auguſt. lib. 14. c. 3. Civit.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque. — Æneid. 4.

Præterea dantur aliæ duæ paſſiones, amor & odium, ut docet D. Thomas. Sed iſtæ ſunt tantùm principia & velut rudimenta aliarum; ideoq; illæ priores, principales appellantur.

Prima enim immutatio appetitus ab appetibili, vocatur amor, ait Sanctus Doctor. *Qui nihil eſt aliud, quàm complacentia appetibilis.* D. Tho. 1. 2. q. 26. a. 2.
Eſt ergo amor (ut à deſiderio, & gaudio diſtinguitur) prima inclinatio, & ſimplex complacentia in bono ſecundum ſe, non conſiderando illud ut abſens, aut præſens. Vnde eſt

 velut

velut ſimplex quædam unio, & *coaptatio*, ut loquitur S. Thomas, *appetitus cum appetibili*.

Ex hoc ſimplici amore ſequitur deſiderium, ſive cupido abſentis boni: denique gaudium, ſive delectatio, vel fruitio boni præſentis. Hôc enim delectationis affectu anima quieſcit, aut volvit ſe ac revoluit quaſi circulariter in boni præſentis dulcedine, non evolvendo ſe, & tendendo ulteriùs. Loquendo tamen latiùs de amore, in deſiderio, & fruitione boni, aliquis etiam amor intrinſecè includitur, tanquam gluten quoddam quo appetitus cum objecto amabili abſente, vel præſente colligatur.

Odium eſt ſimplex mali diſplicentia. Inde ſequitur metus, ſive abominatio mali impendentis; ac poſtea de præſenti triſtitia. Græci deum amoris, flammeo telo armatum, ſimpliciter Ἔρωτα *Amorem* appellant, Latini Cupidinem; quia, ut opinor, cupiditas futuri & ſperati boni urit & cruciat, non ita ſimplex complacentia, aut gaudium boni præſentis.

Atque prædictæ ſex paſſiones, Amor, deſiderium, gaudium, odium, metus, dolor, ſunt appetitûs ſenſitivi, ut concupiſcibilis eſt. Appendix præterea gaudij in hominibus, eſt riſus: quem Valleſius *vibrationem quandam ſepti tranſverſi, & muſculorum thoracis ac oris*, definit. Motus autem iſte, ut verus non Sardonicus riſus ſit, debet ex gaudio proficiſci. Sed præter gaudium, jungendam etiam eſſe admirationem, ut riſus excitetur, contendit cum Fracaſtorio, adverſus Valeriolam Valleſius. Nam jucunda & nova ſimul conjuncta, inquit, ſolent excitare riſum. Iucunda verò gaudium, nova admirationem creant. Vel potiùs, modus quo excitatur riſus, ut videtur Quinctiliano, inenarrabilis eſt. Non omnes enim iiſdem de cauſis rident. Nihil tamen univerſim potentius ad excutiendum riſum, quàm ſubitum & inexpectatum quid, ſi cum jucunditate veniat. Riſus ſi in ſonitum pulmonum emicet, cachinnus vocatur.

Franc. Valleſ. lib. 5. c. 9. Contr.

Quinctil. lib. 6. c. 3.

Vt riſus gaudij, ita fletus triſtitiæ appendix eſt. Vnde eſt motus riſui contrarius. *Riſu enim* ait Valleſius, *dilatatur cor, & cum eo thorax, & faciei muſculi; quæ omnia per fletum conſtringuntur.*

guntur. Hac compreßio lacrymam exprimit. Si autem fletus in vocem exeat, lamentum, aut ejulatus appellatur.

Præter ſex ſuperiores appetitûs, ut concupiſcibilis eſt, paſſiones, numerantur quinque aliæ, ut eſt iraſcibilis: ſpes & contraria deſperatio, audacia & contrarius timor, & denique ira, quæ caret contrario.

Omnium harum paſſionum *objectum eſt ſenſibile bonum, vel malum*, ait D. Thomas, *non tamen abſolutè* (ſic enim ſunt objectum paſſionum concupiſcibilis;) *ſed ſub ratione difficultatis vel arduitatis.* Vis enim iraſcibilis eſt quaſi ſatelles virtutis concupiſcibilis: quæ, ubi bonum à concupiſcibili concupitum obtentu arduum eſt, vel malum quod fugit, evitatu difficile eſt, viam concupiſcibili, ſperando, audendo, iraſcendo facit. *Ad hoc enim tendit*, inquit iterùm S. Thomas, *ut ſuperet contraria, & ſuperemineat eis.* Si verò non ſatis animi habeat, deſperat, & timet. Quia verò præcipuè iraſcendo ſupereminet contrarijs, & impedimenta aſſecutionis boni, aut evaſionis mali disjicit; ideo ira dat ei nomen, vocaturque vis iraſcibilis potiùs, quàm ſperabilis &c.

D. Th. 1. 2. q. 23. a. 2.

Idem 1. p. q. 81. a. 2.

Timor autem, ſive metus ponitur paſſio tam iraſcibilis, quàm concupiſcibilis, ſed in diverſa ſignificatione. Eſt paſſio concupiſcibilis, prout ſimplicem fugam & receſſum à malo ſignificat; vocatur autem paſſio iraſcibilis, quatenus difficultatem evadendi reſpicit, & ne ab ea ſuperetur, trepidat.

Non eſt etiam neceſſe, vim iraſcibilem ſubjecto à vi concupiſcibili diſtinguere, ut nuper dicebamus; ſed utramque in corde, cum Ariſtotele locamus. Nec refert, quòd fellis, ſive bilis flavæ laguncula ex hepatis latere dependeat, ut vim iraſcibilem in hepate ſedem poſuiſſe, cum Molina conjectemus. Quia in ira non hepar, ſed cor maximè commovetur. Imò folliculus ille choleræ ex hepate dependulus, repurgat hepar, ejuſque ſanguinem à flava bile, ut animal miteſcat, & choleræ minùs obnoxium ſit; ſicut ſplen atram ei bilem exugit, ut minùs melancholici ſimus. Hinc enim natum, ut *ſplene ridere*, & cachinnones eſſe dicamur. Quod tamen Poëta tenebroſus aliorſum accepit, & putaſſe videtur, ſplenem in riſu

Molin. 1. p. q. 59. a. 4.

Perſ. ſat. 1.

riſu & cachinnis, petulanti vibratione inſoleſcere.

Quid faciam? ſed ſum petulanti ſplene cachinno.

At fortaſſe aliquis objiciet, non tantùm in corde, aut hepate, ſed etiam in ventriculi orificio appetitum aliquem ſenſitivum eſſe. Ibi enim latrat fames, & hiat ſitis; qui ſunt appetitus ſicci, aut humidi.

Reſpond. famem, & ſitim non eſſe propriè actus appetitûs ſenſitivi animalis, ſed eſſe ſenſum quendam pruritûs & convulſionis ventriculi, qui antecedit actum appetitûs, quem Medici ponunt in cerebro, nos in corde. Dicit hoc eleganter Galen lib. 1 de ſympt. cauſis. Galenus. *Primum ſymptoma*, inquit, *eſt inanitio. Secundum eſt inanitarum partium naturalis* (non animalis) *appetentia. Hanc ſequitur per venas, quæ porriguntur in ventriculum, ſuctio. Deinde ſuctionis ſenſus: qui fames eſt. Poſtremò ipſa animalis appetentia, omnium ultima.*

Quæ de paſſionibus appetitûs ſenſitivi tam concupiſcibilis, quàm iraſcibilis jam diſſeruimus, cadunt in appetitum hominis indifferenter, ſtantis, & lapſi. Tam enim ſecundum, quàm contra rectam rationem concupiſcere poteſt homo, & iraſci.

Aliud ergo in ſacris litteris ſignificat concupiſcentia, vel cupiditas, cùm paſſim ſumitur in malam partem. Iac 1. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua, abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum.* Quam proinde peccati matrem, nomine filij ſui, *peccatum* Apoſtolus Paulus appellat. Rom. 7. *Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Nihil verò hoc peccatum aliud eſt, quàm *pars animi vitioſa* ſive appetitus ſenſibilis, in omnes tam concupiſcibiles, quàm iraſcibiles paſſiones ſolutus & effrenis, merito culpæ originalis. Aut certè (& res tamen eòdem redibit) eſt *qualitas* quædam *affectionalis*, ut etiam interdum vocat eam S. Auguſtinus: ſive, S. Auguſt. lib. 6. c. 18. contra Iul. ut alibi, *morbida*, aut *mortifera qualitas*, diſtincta ab appetitu, qui eſt animæ noſtræ pars ſive facultas. Qua affectionali qualitate, tanquam pondere, anima in rerum terrenarum affectus propendet. Eſt quippe S. Auguſtino perinde, ſive facultatem animæ ſic inclinatam, ſive pondus eam inclinans concupiſcentiam voces. Iſtud verò pondus & qualitatem morbidam

non

non videtur S. Auguſtinus à temperamento humani corporis, poſt ſublatum vinculum juſtitiæ originalis, diſtinguere: cùm dicat, *Amiſſo ſuo ſtatu, corpus primorum parentum duxiſſe morbidam & mortiferam qualitatem, quæ ineſt etiam pecorum carni.* Certè enim pecorum carni non alia morbida qualitas ineſt, quàm naturale temperamentum, animam pecoris in ſuam carnem altiſſimè deprimens. Vnde alibi: *Tantæ*, inquit, *excellentiæ eſt, in comparatione pecoris, homo, ut vitium hominis, natura ſit pecoris.* Et ſæpe ingerit Iuliano, ſimilem concupiſcentiam, quæ mala eſt in homine, eſſe bonam in pecore; quia nulla in pecore eſt ratio, adverſus quam concupiſcentia valeat concupiſcere, & dimicare.

Idem lib. 11 c. 32. de Geneſ.

Idem lib. de pecc. orig. c. 40.

Et per Magiſtri ſui veſtigia ambulans S. Thomas, probat materiale peccati originis, ſive concupiſcentiam eſſe inæqualem in hominibus, quia temperamenta in quibus naſcimur, ponderibus inæqualibus in vitia, & rerum terrenarum amores nos inclinant. Nam *ſoluto vinculo juſtitiæ originalis*, inquit, *ſub quo, ordine quodam omnes vires animæ continebantur, unaquæque vis animæ tendit in ſuum proprium motum; & tanto vehementiùs, quanto fuerit fortior. Contingit autem vires aliquas animæ eſſe fortiores in uno, quàm in alio, propter diverſas corporis complexiones. Quòd ergo unus homo ſit pronior ad concupiſcendum quàm alter, non eſt ratione peccati originalis* formaliter ſumpti; *cùm in omnibus æqualiter ſolvatur vinculum originalis juſtitiæ, & æqualiter in omnibus partes inferiores animæ ſibi relinquantur; ſed accidit hoc ex diverſa diſpoſitione potentiarum.*

S. Th. 1. 2. q. 82. a. 4. ad 1.

Alio enim impetu & modo in diverſas appetitûs ſenſitivi vitioſas paſſiones cholerici, ſanguinei, phlegmatici, melancholici ruunt; alio armorum genere adverſus rationem & ſpiritum rebellant. Quantum verò temperamenta corporum ad inclinandum appetitum inferiorem, & eo mediante, ſuperiorem valeant, nimium quantum experimur, & legi poteſt apud Galenum, in Libello, *Quòd mores animi ſequantur temperamenta corporum.*

CAPUT X.

De potentia loco-motiva animalium.

POst appetitum ſenſitivum, ſequitur potentia, quâ anima corpus loco movet, ad appetitûs imperium. Sæpe & maximoperè miratus ſum tenebras, quas ingénium humanum reperit in perveſtigatione & intelligentiâ naturæ motûs localis, quo tam evidenter noſipſos movemus, & quo in rerum natura nihil videtur nobis eſſe familiarius. Quando enim pedem, aut manum moveo: quid ago? Producóne aliquid, an non? Si aliquid, quid eſt illud? Quidquid autem iſtud eſt: evaneſcítne ceſſante motu, an permanet? Excitatúrne mediante impetu à ſe diſtincto, an à potentiâ animali immediatè funditur? Et plurima alia, quibus ingenium humanum fatigatur, poſſumus exquirere. Sed multa non ad hos Libros de Anima, ſed ad Librum 8. Phyſic. vel ad Staticam, aut Mechanicam ſpectant.

Vnum tamen, aut alterum dubium, quod omnem motum localem concernit, huc attrahere, & raptim attingere, non inutile, nec fortè injucundum erit.

ARTICVLVS I.

An Vbi, quod eſt terminus motûs localis, ſpatium aliquod imaginarium reſpiciat.

ARriſtoteles veteres illos Philoſophos refellit, qui inane quoddam ſpatium aſtruebant, cui per quandam veluti penetrationem dimenſionum immerſus eſſet hic Mundus, & extra ultimam cæli ſphæram, in infinitam undique expanſionem ſe extenderet. Hæc quoque opinio inter placita Stoicorum recepta: qui ideo Vniverſum à Mundo diſtinguebant. Vniverſum enim complecti etiam ſpatium illud inane ſupercæleſte, Mundum verò ultra cælum

Lipſ. lib. 2. Diſſ. 6. Phyſiol.

non

non extendi, dicebant. *Cogitatio nostra*, ait Seneca, *cæli munimenta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud scrutor quod ultra Mundum iacet. Vtrúmne profunda vastitas sit, an hoc ipsum terminis suis cludatur?* Graphicè autem & pulchrè imaginationem, quam de eo spatio inani formabant Stoici, Cleomedes Stoicus nobis describit. *Simplicissima est ejus conceptio*, inquit, *ut quod incorporeum & intactile sit, quod nec figuram habeat, nec sit figuratum, quod neque agat, neque patiatur, sed tantùm suscipere corpus aptum sit.* Prorsus tale, ni fallor, vacuum illud supercæleste plurimi Philosophi, nec pauci Theologi hodie sibi mente figurant. Vnde ut Stoicos suos etiam hîc propugnet I. Lipsius. *Quid Augustinus*, inquit, *an non extra Mundum infinita spatia locorum cogitari ostendit? Vt Stoicorum assertio neque tam singularis sit, neque ex facili aspernanda: imò Theologorum optimis etiam hodie propugnanda.* Sed Augustinus loco à te citato, I. Lipsi, cogitari quidem talia extra Mundum spatia dicit, non tamen cogitationem probat. *Si infinita spatia temporis ante Mundum cogitant*, ait, *in quibus eis non videtur Deus ab opere cessare potuisse; similiter ergo cogitent extra Mundum infinita spatia locorum, &c.* Ac postea: *Si dicunt, inanes esse hominum cogitationes, quibus infinita imaginantur loca, cùm locus nullus sit præter Mundum; respondetur eis, isto modo homines inaniter cogitare præterita tempora vacationis Dei, cùm nullum tempus sit ante Mundum.*

Senec. lib. de otio sap. c. 32.

Ibid. Diss. 9.

S. August. lib. 11. c. 5. Civit.

Alibi verò cogitationem suam, quam sibi in Manichæismo formaverat, de Dei essentiâ, tanquam de mari quodam immenso, penetrante intra Mundum velut intra spongiam, & undique per infinita spatia circumquaque circumfusum, reprehendit: vocatque lepidè, & subridendo, spatia illa inania, *spatiosum nihil.*

Idem lib. 7. c. 1. & 5. Confess.

Vnde qui hodie spatia illa totis imaginationis viribus retinent, etiam imaginaria vocant, & in classe entium rationis, quæ nihil & consequenter nullibi sunt, ea reponunt. Et tamen (quod mirum) si verba & cogitationes suas attendant, sic de ijs loquuntur, ut in Stoicorum, & veterum Philosophorum imaginationem prorsus recidant, & verum, non fictitium ens esse cogitent. Volunt enim esse quandam vacuam, immobilem

mobilem, nullave rarefactione, aut condensatione mutabilem extensionem; quæ proinde sit vera & certissima mensura distantiæ, aut propinquitatis inter corpora. Hæ autem sunt, sine dubio, conditiones veri & realis spatij. Nisi enim spatium reale esset, non inde vera, realis, & certa mensura, sed chimærica tantùm & fictitia, desumi & mensurari posset.

Deinde volunt, tale spatium ab Vbi, sive à præsentiâ locali, tanquam terminum essentialis habitudinis respici; & corpora per verum ac realem motum localem ad talis chimærici spatij partem appellere, ac ei velut immergi. Quod tamen tam est impossibile, quàm vero locali motu ad Chimæram accedere, & se ei per penetrationem dimensionum immergere.

Quod verò, de judicio intellectûs fabricantis ens rationis, & habitudine essentiali Chimæram respicientis, tanquam simile allegant, simile non est. Nam proprium opus intellectûs est imagines & similitudines objectorum exprimere & formare; possunt autem tam rerum falsarum, quàm verarum imagines fieri. Nihil quippe vetat, connexionem inter ea quæ cohærere nullo modo possunt, ab intellectu, per errorem cogitari; ut leonem, capram, & draconem in unius Chimæræ corpus, judicio errante colligari. Sed motus localis non fingit spatium imaginarium, sed invenit in rerum natura jam existens, & ei se admovet, aut immergit.

Vnde Philosophi isti & Theologi, si ad seipsos reflectant, re verâ aliud ens æternum & incorruptibile, præter Deum, in rerum naturam invehunt.

Deinde, si quantitas, seu spatium reale, indiget altero spatio, quod imaginarium vocant, in quo locetur; quare hoc spatium imaginarium, adhuc alio imaginario perinde non indiget, & sic detur τοῦ τόπου τόπος, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον *loci locus; & hoc in infinitum*, ut Aristoteles olim veteribus objecit? (Arist. lib. 4. c. 1. Physic.)

Spatium quoque istud imaginarium plurimas in Physicam difficultates, præsertim circa condensationem, & rarefactionem corporum, latenter invehit. Vix enim imaginabile est, quomodo condensatio, sine partium in illo spatio mutuâ penetratione; deinde quomodo rarefactio, sine interjecto vacuo,

aut

aut ſine partium ex mutuo ſitu eductione, fieri poſſit.

Denique puto ipsâ experientiâ poſſe refelli. Nullum, inquam, eſſe ejuſmodi ſpatium immobile, cui hic Mundus immerſus ſit, & ad quod motus locales corporum, aut præſentiæ per motum productæ collineent, ac reſpiciant.

Dum enim ab annis jam compluſculis, pro ſtatu terræ, & motu cæli adverſus Copernicanos luctor, tandem experimento, & ratiocinatione didici, verum eſſe quod contendunt: Pondus è concavo clauſæ & velociſſimo flatu impulſæ navis demiſſum, tam rectâ lineâ in ſubjectum carinæ fundum decidere, quàm ſi navis in anchoris immobilis ſtaret.

Aio verò hoc impoſſibile eſſe, ſi aliquod ſit ſpatium, quale imaginantur, immobile, præter ſpatium verum & mobile aëris, intra alvum navis concluſi.

Nam ſi ſit aliud ſpatium immobile, per cujus aliquam lineam, glans v. g. plumbea, intra navem clauſam cadens, rectà verſus terræ centrum tendat, ut ſpatij imaginarij fabricatores volunt; neceſſe eſt, ut nave ventis celerrimè incitatâ, glans non in idem carinæ navis punctum cadat, in quod caderet, ſi quieſceret navis; ſed in aliud retrò verſus puppim; imò ultra puppim, ac extra totam navis longitudinem, ſi motus navis ſit admodum velox & rapidus. Quod tamen experientia longè refellit.

Quare verò in idem omnino punctum, directè per lineam aëris, puncto ſuperiori unde incipit caſus, oppoſitum, cadat, ſive ſtet, ſive moveatur navis; nulla alia eſt ratio, quàm quia pondus decidens nullam aliam lineam ſequitur, nec ſequi poteſt, præter lineam ſpatij aërei realis, quod pari paſſu vehitur cum navi, in qua aër tenetur captivus.

Nam linea illa aërea, per quam plumbum verſus terræ centrum initiò cadere incipit, non relinquitur retrò: nec ulla eſt alia cauſa, quæ plumbum retroagat, & faciat ad aliam aëris lineam migrare, ut non pergat cadere per eandem lineam, quâ incœpit.

Alio, ſed non diſſimili, experimento probari poteſt, motum & præſentiam localem tantùm aſpicere ad ſpatium

 reale,

reale, non ad imaginarium. Nam si quis navi velificante saltet à puppi versus proram, secundum cursum navis; non saltat (pari impetu & conatu) longiùs intra navem, quàm si navis immobilis staret: ergo signum est, motum & impetum saltantis commensurari immediatè solo spatio reali & extensioni navis, non autem alicui spatio imaginario, quod decuplo, imò quandoque centuplo majus (prout navis segniùs, aut magis strenuè volat) saltans conficit, eo tempore quo in aëre pendet ejus saltus: perinde atque comparatione alvei, vel riparum fluminis, longè plus spatij emetitur qui secundum cursum navis saltat, quàm qui æquali conatu ac labore, in nave quiescente saltat. Quænam verò sit hujus rei sat admirandæ causa, verbo uno, in hoc transitu, dicam.

Quia sicut sedenti in navi communicatur, sine labore & conatu, motus navis, resultantibus in eo tot successivè præsentijs, quoties navis ventis aut remis impulsa, locum mutat; ita dum in navi saltans, saltu suo in aëre pendet, resultant in eo præsentiæ, comites motûs navis, præter illas, quas saltu suo, respectu spatij navis, efficit.

Ex his quoque colligitur: quòd si intra Mundũ, nullum sit spatium, præter veram rerum extensionem, nullum quoq; esse extra Mundum: ac proinde nec Deum magis jam in quadam immensa ibi vacuitate esse, quàm erat in sole, aut lapide antequam sol, aut lapis crearentur. Hinc *omnes ferè antiqui Theologi*, ait Hugo Cavellus, *tenent ipsum modò non esse extra cælum*. Nulla quippe vacuitas, habens partem extra partem, sicut imaginamur, magis ibi est, quàm Samariæ, aut Marathonij campi, quando eos cogitatione supra cælos expandimus. Aliàs non omnino absurdè Epicurus alios infinitos Mundos extra hunc nostrum statuisset; quia, ut aiebat, tam absurdum videtur, tantam vacuitatem unico Mundo occupari, quàm immensum campum, pro unicâ spicâ creari.

Schol. ad Scot. 1. d. 37.

Difficulter tamen, nisi longâ meditatione, hanc spatij imaginarij imaginationem homines corrigunt. Cujus tamen vanitatem, adversus Molinam, Suarem, Valentiam, Lessium, sat clarè ostendit Lud. Mæratius Disp. 3. de Deo. Atque opinionem

Leon. Less. lib. 2. c. 2. de divin. perfect.

nem Lessij statuentis (*extra cælum vera intervalla, aut spatia realia, non quidē corporalia, sed spiritalia, quæ nō nisi ratione ab immensitate Dei distinguuntur*) *nec Deo, nec ingenio Lessij dignam esse* dicit.

Argumenta autem quæ pro fabricando isto spatio imaginario strui solent, attentè inspecta, sophistica & veram realemque extensionem in re chimæricâ perpetuò imaginari & supponere mihi videntur. Vnde ad corrigendam falsam istam imaginationem, plurimum juvabit, loco spatij imaginarij, substituere Chimæram, cum tota sua longitudine & extensione, quam habet à dentibus usque ad caudam. Quando verò Scripturæ affirmant Deum esse excelsiorem cælis, cælos cælorum eum non capere &c. non aliud volunt, quàm terræ & cæli Orbem non esse sphæram adæquatam suæ immensitatis, sed alios & alios sine fine cælos, & Mundos posse condere, quos perinde atque hunc implere valeat. Antequam verò ullum Mundum condidisset, nullibi erat, sed in seipso, ut SS. Patres loquuntur, hoc est, non in alio. Iob. 11. 3. Reg. 8.

Quòd verò difficulter apprehendamus, aliquid existere, & tamen in nulla parte spatij, existentiam ejus quasi defixam esse, ideo accidit; quia omnia quæ sensibus corporis hîc videmus, aut attingimus, in aliquo spatio esse experimur; unde ex hac assuetudine, similem ad Deum imaginationem perperàm transferimus, quasi ante Mundi fabricationem, in *spatioso* quodam *nihilo*, ut S. Augustinus suprà loquebatur, otiosus desidêrêt. Cùm tamen non magis in tali spatio, quàm in Chimæra fuerit. Nec tantùm de modo loquendi, ut quidam putant, sed de re ipsâ etiam, est hîc contentio. S. August. lib. 7. cap. Confess.

Quomodo? inquiunt: nonne, si Deus aërem inter duos cubiculi parietes medium annihilet, & vacuum ibi faciat, Deus in medio remanebit?

Respondeo, casum istum impossibilem esse. Parietes enim isti proximi & immediati necessariò jam fient, si nulla vera extensio, ac reale intervallum sit positum in medio. *Vacuum enim etsi videatur esse aliquid, nihil tamen omninò est*, ait Aristoteles, contra veterum & cæcutientium Philosophorum hallucinationes. Implicat enim contradictionem, corpora Arist. lib. 2. c. 7. de generat. animal.

pora duo à se invicem re verâ distare, & tamen nullum reale intervallum inter ea intercedere. Vacuitas autem omnimoda tam re verâ est extensio & intervallum, quàm Chimæra est verum animal. Corrige igitur falsam illam Democriti, Leucippi, Epicuri, & tot aliorum, de *spatioso nihilo* imaginationem, & fortè rem ita se habere intelliges. Rectè autem adverterunt Conimbricenses, ut, *qui negant spatium extra cælos, affirmare etiam debeant, tanquam hujus opinionis consectarium, vacuum nequidem divina virtute, intra cæli complexum dari posse.* Et profectò nisi tanta vacui impossibilitas esset, nulla hactenus solida ratio inventa est, cur minutulam saltem vacuitatis rimam natura adeò refugeret.

Conimbr. lib. 4. c. 9. Physic.

Quid igitur ex omnibus istis conficimus? Potentiam locomotivam efficere Vbi, sive præsentiam, quæ spatium tantùm reale respicit; quandoquidem nullum sit spatium imaginarium, corpore plenum aut vacuum, quod præsentia illa respicere possit. Infirmitas tamen humani intellectûs, talis spatij imaginatione & fictione se juvat; quia nullum in universo reale spatium est, quod omnino immobile sit: unde mensuram quandam invariabilem fingit, quæ à dimensionibus realibus æqualibus successivè impleri possit.

An autem Vbi, quod motûs localis dicitur esse terminus, cessante motu, permaneat; an mobile per nudam coëxistentiam, & contactum ad reale spatium, præsens esse possit, disputari potest; sed extra oleas, in quibus jam ambulamus.

ARTICVLVS II.

An potentia loco-motiva, mediante impetu distincto à motu, impellat mobile.

Res ista varijs perplexitatibus est involuta. Vt, quantum possumus, evolvamus, opus est aliquâ motuum distinctione.

Ac in primis: Quando res mobilis portatur ad motum alterius, non videtur opus impetu, sed motus ei communicari potest immediatè. Cùm enim quis in navi sedens placidissimo motu aufertur, nullum sentit, aut in eo apparet indicium

impetûs

impetûs, seu impulsûs ad motum prævij. Sic etiam potest Angelus seipsum, aut aliquod corpus immediatè de loco in locum, sine impulsu prævio transportare. Cur enim potentia ejus loco-motiva, sine tali interposito instrumento, non potest Vbi illud fluens (ut motum localem Scotus appellat) successivè producere?

Attamen, in quibusdam motibus, movens principale videtur uti impetu, aut alio simili instrumento.

Patet in virtute illa attractiva, quam magnes imprimit ferro. Hæc enim distincta est à motu, cùm cessante motu, non statim evanescat, ut fugitivus impetus solet; sed multis diebus, & annis permaneat in ferro magneti affricato.

Motus quoque projectorum non facilè expediri potest sine fugace aliquo impetu, à projiciente impresso: quo durante lapis, aut telum per aëra, absente projiciente, volat, cessatque illo impetu evanescente.

Aristoteles tamen ubique, motum projectorum, non ab impetu impresso, sed ab aëre lapidem, aut sagittam vehente fieri dicit; quem plerique veterum Peripateticorum, & inter recentiores Hieron. Dandinus sequuntur, Scaliger cespitat, D. Thomas eum deserit. Statuit enim virtutem quandam (quam impetum solemus vocare) à projiciente imprimi, similem quodammodo virtuti, quæ semini imprimitur à generante; cum hoc tamen discrimine: quòd *virtus illa quæ est in semine à patre, sit virtus permanens ab intrinseco, non fluens ab extrinseco, sicut virtus moventis, quæ est in projectis.*

Arist. lib. 8. c. 8. Physic. Lib. 3. c. 2. Cæli &c. Dandin. lib. 2. Digress. 11. de Anima.

S. Tho. q. Vnic. de Anima. 12.

Aristoteles tamen quendam etiam impetum, cujus successivâ accumulatione gravia motum deorsum, cadendo accelerant, videtur admittere. Nam Lib. 1. c. 8. de Cælo indicat incremento gravitatis, celeritatem motûs naturalis elementorum gravium versus centrum, augmentum proportionale colligere. Cùm enim propria & permanens gravitas lapidis non crescat cadendo, oportet de gravitatione transitoriâ, sive de impetu per gravitationem successivè producto, sententiam illam ejus accipere.

Hanc gravitationem (ut barbarè jam appellamus) alibi

Arist. lib. 4. c. 1. de Cælo, Aristoteles ῥοπὴν *inclinationem* posse vocari dicit. Impetum verò Io. Keplerus, inter Copernicanos nuper celeberrimus, *speciem motûs* (sive, quâ mediante efficitur motus) appellat; ex specierum visibilium quadam, ut opinor, similitudine: quia impetus res tenuis est, immateriata, & invisibilis; quæ conditiones speciebus visibilibus solent tribui. *Ex anima jaculantis* Io. Kepler. Lib. de Marte c. 34. *lapillos*, inquit, *species motûs in lapillis adharescit, quâ provehuntur illi, etiam cùm qui jaculatus est, manum ab illis reduxit.*

Quando etiam Angelus non manu, non ullo corporeo membro (quo caret) lapidem jacit, non videtur alio modo id facere posse, quàm ex potentia sua loco-motrice talem speciem, sive impetum in lapidem effundendo, quo deinde, tanquam vehiculo, succolletur & promoveatur ulteriùs.

Cùm enim Angelus non magis proximè in distans, quàm homo agere valeat, si per potentiam suam loco-motricem immediatè, sine impetu, lapidem ex loco proximo dimoveat, producendo novum Vbi ad spatium sequens; lapis ibi manebit, nisi ipse Angelus sequatur, & per singula spatia ulteriora protrudat. Cùm igitur potentia loco-motiva aliquando immediatè, aliquando ministerio impetûs motum localem efficiat; an progressiva animalium, impetu utatur in movendo corpus, aut membra animalis, an sine impetu, mox apparebit. Sed antè dispiciendum,

ARTICVLVS III.

In qua parte corporis, potentia loco-motrix animalis organum suum habeat.

Rixantur hîc Aristoteles & Peripatetici cum Galeno & Medicis. Aristoteles principium motûs animalis in corde ponit. Quod hoc sensu verum esse potest: quia ex corde, tanquam primâ officinâ fluunt spiritus motorij, qui deinde in primis cerebri ventriculis recoquuntur, ac denique in postremo perficiuntur, ut sint idonea instrumenta motûs animalis.

Sed in hoc Ariſtoteles, rudi adhuc tunc temporis, Anatomiâ, erravit; quòd nervos motorios, quibus motus animalis perficitur, à corde originem ducere credidit. Galenus & Medici contrà (quod omnino verum) à cerebro propagines nervorum naſci, & inde ſpiritus motorios, tanquam à fonte, fluere dicunt. Nam à cerebro ſpinæ medulla traducitur; ab iſtâ medullâ nervi, ſicut rami è trunco, funduntur.

Dat ergo Ariſtoteli Galenus, cor principium eſſe motûs naturalis, quo ſe & arterias ſecum perpetuâ diaſtole ac ſyſtole, die ac nocte movet; motum tamen voluntarium animalis, quem appetitus imperat, in cerebro principium habere, & meritò, contendit. Galen. lib. 2 de Placit.

Itaque Medici in poſteriori cerebri cellâ vim quandam irradiativam reſidere docent, non tantùm ad influendum in organa ſenſuum; ſed etiam (ſive eadem, ſive alia potentia ſit) quæ in cavitatem medullæ ſpinæ dorſi, & in propagines nervorum ex ea ſparſas, quandam virtutem loco-motricem effundat. Hinc enim, ſi via illa ſpinæ obſtruatur, vel incîdatur, omnis partium inferiorum motus interit. Deinde, ſicuti præter cerebri virtutem irradiativam generalem, in organis ſenſuum eſt quædam potentia particularis, quæ irradiationem illam ad certam actionem ſenſitivam determinat, ut viſus ad viſionem, auditus ad auditionem &c. ita in muſculis, quibus propagines & fibræ nervorum inſeruntur, eſt potentia locomotiva exequens, quæ irradiationem cerebri excipit, & ad motum localem voluntarium, ſive animalem determinat.

Eleganter Laurentius: *Facultatem movendi defert nervus, ſpirituum animalium lator; muſculus ſpiritûs radijs illuſtratus, ſtatim contrahitur; partemque variè, pro voluntatis* (aut appetitus ſenſitivi, in brutis) *imperio immediatè agitat. Et ut eques habenis equum impellit; ita vis animæ fictrix* (ſive imaginativa) *in cerebro ſedens, nervis quaſi habenis, muſculos movet.* Andr. Laurent. lib. 5. cap. 5.

Et quia imaginatio non proximè, ſed mediante appetitu motum imperat, idem alibi ait: *Facultas animæ appetens, in cerebro pro tribunali ſedens, nervis quaſi habenis, muſculos equis ſimillimos movet.* Cui tamen, appetitum in cerebri arce locanti, non conſentimus. Idem lib. 4 cap. 14.

ſentimus. Antea enim ſedem ejus, cum Ariſtotele, à cerebro in cor retraximus.

Quia igitur muſculus eſt inſtar equi, in quo reſidet potentia loco-motiva quæ equitem portat, aut currum trahit; in parte quoque animalis, quæ muſculus appellatur, potentia illa, quâ animal motu voluntario corpus ſuum, aut aliquod membrum, ut pedem, caput, manum &c. movet, ponenda erit. Vnde Veſalius: *Eſt muſculus, voluntarij motûs inſtrumentum, uti oculus visûs, & lingua guſtûs.*

Veſal lib. 2 cap. 2.

Muſculum autem Hippocrates σάρκα περιφερέα *carnem orbicularem* vocat. Nomen habens à quadam muris ſimilitudine: unde in eo caput, caudam, & ventrem diſtinguunt Medici.

Cùm verò muſculis variæ partes quibus conſtant, ut venæ, arteriæ, fibræ, nervi, tendines, caro, inſerantur, diſputant Medicorum filij, quænam muſculi pars ſit proprium & immediatum movendi organum.

Veſalius, & plures carnem fibroſam eſſe conſentiunt. Hæc enim eſt præcipua, & velut ſubſtantialis muſculi pars, cui nervorum canales ſpiritum animalem, & virtutem cerebri irradiativam infundunt.

Hæc autem caro, propter fibras nerveas quibus contexitur, firma & robuſta eſt, ac ad motum ſuſcipiendum, & alijs partibus communicandum maximè idonea. Tendines verò quibuſdam muſculis adduntur, ad majus robur, & intendendam motûs vehementiam. Incredibili enim robore opus eſt, ut muſculi quidam, non tantùm in equis, bobus, camelis, elephantis, graviſſima onera vehant, aut ſuſtentent; ſed etiam in hominibus. Vt exempli gratiâ, *Polydamas in Olympijs*, ait S. Baſilius, *currentes agitatoſque currus manu iniectâ retinebat. Et Milo à ſcuto oleo perunctο & lubricato, nullâ vi, nullo impulſu amoveri poterat; ſed tanquam ſtatua quædam plumbo conglutinata reſiſtebat.*

S. Baſil. Homil. 24.

Mutium Sfortiam, Principem claritudinis Sfortianæ gentis in Inſubribus, tam firmâ digitorum compage ac fortitudine fuiſſe narrat Iovius, ut diſtractam in diverſum utrâque manu, equi ferream ſoleam facilè diſrumperet.

ARTI-

ARTICVLVS IV.

Quo modo exerceatur motus voluntarius animalis.

HÆc quæstio magnâ ex parte, in Artic. præcedenti deflorata fuit. Quemadmodum enim vis irradiativa, ex ultimo & ſicciſſimo cerebri ventriculo, in organa ſenſuum per nervos ſenſorios, tanquam cauſa univerſalis influit; ita eadem, aut alia ſpecie diverſa virtus, per canalem ſpinæ dorſi, & nervos inde effuſos & dependulos, irradiationem in muſculos trajicit. Hîc potentiam motivam, motûs voluntarij executricem invenit, & eam ad movendum primò ipſum muſculum, ac eo mediante, oſſa & reliquas partes vicinas, adjuvat.

Qualitas verò, muſculo irradiata, unà cum facultate motrice permanenter organo infixâ, ac cum animâ muſculi, quendam impetum immediatè (nam inde incipit motus) muſculo imprimunt; ſimili ferè modo, quo virtus magnetica ferro imprimit, vel quo Angelus, ſine manu, aut alio ſimili inſtrumento corporeo, effundit impetum in lapidem quem projicit.

Impetum autem, non motum localem immediatè, cùm moventur animalia, muſculo imprimi inde colligere poſſumus: quod animal in pleno curſu, motum ſuum illicò abrumpere & ſiſtere non poſſit, etſi maximè velit; ſed procurrat longiùs, quòuſque impetus à facultate motrice impreſſus ipſum aufert.

Hic quoque impetus eſt cauſa, cur animalium curſus non ſtatim in initio, ſed paulò pòſt, ubi multiplicatis impreſſionibus, impetus vires acquiſivit eundo, ſoleat eſſe velociſſimus.

Hinc Iul. Cæſar, narrante Plutarcho, Pompeij in pugna Pharſalica, meritò damnavit conſilium: quòd aciem ſuam ſtare immobilem, & Cæſarianos magno impetu advolantes, pede fixo excipere juſſiſſet. Impetus enim ex curſu auctus (modò laſſitudine miles ſpiritum, & vires non amiſerit)

corpori ac animo robur, ad findendas & disjiciendas contrarias acies, addit.

Nec potentia motiva animalis solùm impetum fugacem ac transitorium, qualem projectis imprimimus, efficit; sed etiam permanentem & statarium; qualis est ille, quo corpus nostrum in eodem statu & situ (ne proprio, aut superposito pondere collabatur) retinemus.

Sicut enim anima vegetativa habet potentiam loco-motricem merè naturalem, qua sine directione cognitionis, non solùm impetu transitorio, superfluum alimenti abigit, sed etiã quod utile est trahit, & sibi apprimit firmiterque retinet; ita animam sensitivam, in motu voluntario sui corporis, similibus facultatibus instructam esse oportet. Quales quoque facultates abigendi, attrahendi, retinendi ferri, in quibusdam corporibus magneticis Philosophi Naturales agnoscunt.

Et sanè, sine ejusmodi, & quidem validissimâ, potentiâ musculos, tendines, & ossium ligamenta firmandi, ac in eodem statu, ne sub onere fatiscant, retinendi; quomodo saccigeri, ceterorumque gravissimorum onerum bajuli, pondera illa corpore tam fragili valerent sustinere? Nimis enim pinguis est comparatio Sorani & Tertulliani, qui credere videntur, corpus (ab animâ corporeâ, ut putant) sicut navem à mari sustentari.

Tertull. lib. de Anima c. 8.

Hoc denique magnam habet admirationem: quomodo animalia bruta statim atque ex utero, vel ovo exclusa, omnium instrumentorum quibus membra sua movent, usum cognoscant.

Galen. lib. de format. fœt.

Galenus causam esse putat: quòd *anima partes illas instrumentarias construxerit, & non ab alio factis utatur.*

Sed faber ferrarius securim etiam conficit, nec tamen illicò eâ uti, & fabri lignarij opus exercere novit.

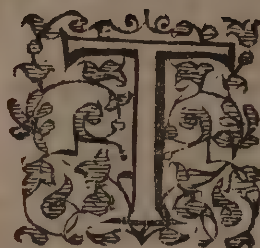
Dicendum igitur potiùs: quòd sive anima musculos, nervos tendines, & vincula sui corporis (id est instrumenta motûs) sive causa alia sublimior ac divinior (quod dubitat Galenus) architectata sit; nullo sensu externo, aut interno instrumenta illa, aut eorum usum propriè cognoscat. Lepus enim

enim currens non novit quid musculus, quid nervus; neque cogitat, quomodo ista instrumenta contrahenda, aut explicanda sint, ut cursus fiat.

Imò homo, tanto sapientiæ intervallo bestijs excellentior, quando pedem vel manum movet, de musculis, & ceteris instrumentis motûs nullam omnino plerumque cogitationem habet. Nec enim corpora nostra musculis & nervis, sicut fabri trabes funibus & trochleis, quorum instrumentorum usum ab arte didicerunt, movemus; sed instrumenta nostra, à naturâ opifice fabrefacta, ex naturæ ejusdem instinctu ad opus cæco modo applicamus.

Nec refert, quòd motus isti tam in brutis, quàm hominibus appellentur voluntarij. Ad hoc enim sufficit, ut confusa quædam cognitio motûs localis, & voluntas, sive appetitio eum exercendi præcedat; etiamsi nulla alia determinata notitia instrumenti motûs, aut modi illo utendi adjungatur, sed ex priori illâ confusâ cognitione, & appetitione motûs localis, applicatio talis instrumenti, & modus utendi, per naturalem sympathiam resultet. Nam ideo solûm isti motus dicuntur voluntarij, ut à motibus merè naturalibus, qui nullâ omnino præcedente cognitione, & appetitu elicito, à suis causis effluunt, distinguantur. Quali motu merè naturali cor palpitat, arteriæ micant, chylus ad hepar trahitur, sanguis per venas in totum corpus dispensatur.

DE ANIMA
LIBER QVARTVS.
De Anima rationali.

Andem per inferiores animæ gradus, ad ſupremum & rationalem aſcendimus.

Materia philoſophandi vaſta, varia, & difficilis. *Quanta difficultas probandi, tanta operoſitas ſuadendi*, inquit Tertullianus; *ut meritò Heraclitus ille tenebroſus, vaſtiores caligines animadvertens apud examinatores animæ, tædio quæſtionum pronunciarit: terminos animæ nequaquam inveniſſe, omnem viam ingrediendo.*

Tertull. lib. de Anima cap. 2.

Ipſe verò Tertullianus, certius aliquid ſe inveniſſe putans: *Chriſtiano*, ait, *paucis ad ſcientiam hujus rei opus eſt. Nam & certa ſemper in paucis, & amplius illi quærere non licet, quàm quod inveniri licet. Infinitas enim quæſtiones Apoſtolus prohibet. Porrò non amplius inveniri licet, quàm quod à Deo diſcitur. Quod autem à Deo diſcitur, totum eſt.*

1. Tim. 1.

Verùm, quantum quandoque exerrent, qui à Deo ex Scripturis ſanctis ſe doceri putant, exemplo hîc ſuo egregiè docuit Tertullianus; qui animam humanam, homuncionem quendam corporeum, capite, pectore, manibus, pedibus, ac omnibus membris expreſſum, corpori majori, tanquam thecæ aut vaginæ, inſertum eſſe credidit.

S. Auguſt. lib. 10. c. 25 Geneſ.

Non ob aliud, inquit S. Auguſtinus, *niſi quòd animam incorpoream cogitare non potuit; & ideo timuit, ne nihil eſſet, ſi corpus non eſſet.*

2. Cor. 4. Luc. 16.

Vnde non ſatis eſt, rapere fragmina verborum ex Libris Scripturarum, veluti *Hominem qui intus eſt*, à Paulo, *Linguam*

animæ

animæ Epulonis, à Luca; & inde animam in intestinis nostris habitantem, linguâ, dentibus, capite, & omnibus, instar exterioris corporis nostri, membris fabricare, ut factum à Tertulliano; sed verum & interiorem Scripturarum sensum, non vacuum corticem oportet in hanc de Anima doctrinam convertere.

Inter SS. Patres autem, de substantia animæ rationalis, ejusque operationibus, nemo plura Augustino scripsit. Quæ Deus illum docuit, dum adversus Manichæos & Pelagianos, pro fide Christiana dimicat; quorum errores circa animæ substantiam, & operationes maximè versabantur. Vnde vir modestissimus, licet multa se adhuc ignorare dicat: *Ego tamen*, audenter dicit, *quàm multa possim de hominis natura scientissimè disputare, si explicare velim, plura volumina implebo.* S. August. lib. 4. c. 2. de orig. animæ.

Et hanc de Anima Philosophiam tam familiarem habuit, ac tantas in ea delicias invenire solitus, ut *in hoc genere obscurissimarum rerum*, ait alicubi de eo Erasmus, *perlibenter versari soleat: adeo ut si quando casu inciderint, illic veluti viator ad amœnum fontem, itineris propemodum oblitus, desideat.* Erasm. ad calcem lib. S. Aug. de Trin.

Cujus igitur potiùs, quàm S. Augustini Scholam, ad discendum quæ animæ nostræ sunt, intrabimus?

CAPUT I.

De immortalitate animæ rationalis.

THaletem primum inter Philosophos, animæ nostræ immortalitatem asseruisse, sunt qui existiment, ait Laërtius. Sed Cicero eam laudem Pherecydi, Pythagoræ præceptori defert. Cui credidisse videtur S. Augustinus. Nam Epistolâ ad Volus. ait: *Quis nunc extremus idiota, vel quæ abjecta muliercula non credit animæ immortalitatem, vitamque post mortem futuram? Quod apud Græcos olim primus Pherecydes Assyrius cùm disputasset, Pythagoram Samium, illius disputationis novitate permotum, ex Athleta in Philosophum vertit.* Cic. lib. 1. Tusc. S. August. Epist. 3.

Vterque autem, Thales, inquam, & Pherecydes origine Syrus fuit, & facilè potuit, ut à vicinis Hebræis veritas ista ad

ad ipſos manaverit. Potuit quoque Pherecydes à Thalete accepiſſe. Nam Euſebius Thaletem Romulo ſynchronum, facit aut paulò vetuſtiorem, regnante apud Iudæos Achaz; Pherecydes verò citerior, *meo regnante gentili*, inquit Cicero, id eſt Servio Tullio, qui quintus à Romulo fuit.

Hanc autem, de immortalitate animæ, *opinionem diſcipulus Pherecydis Pythagoras maximè confirmavit*, addit Cicero; *qui cùm regnante Tarquinio Superbo, in Italiam veniſſet, tenuit magnam illam Græciam cùm honore & diſciplina, tum etiam auctoritate. Multaque ſecula poſtea ſic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti viderentur.*

A Pythagoreis deinde ad Anaxagoram, Socratem, Platonem, Ariſtotelem, & nobiliſſimos quoſque, ac ſublimioris ingenij Philoſophos fluxit eadem opinio. Democriti maximè Scholâ, ac Epicuri deinde in diverſum abeunte, & hominum mores, unà cum animæ immortalitate, interficiente.

Plutar. lib. de animæ generat.

Quapropter Plato, qui in iſtos animorum carnifices *acriùs invehebatur, quàm ejus ætas ferret*, ut narrat Plutarchus; ita Democritum oderat, ut inter Philoſophos habendum negaret, & in tot ſuis Libris, ne minimâ quidem mentione eum dignatus ſit.

Democritus enim & Epicurus materiales, & pinguiſſimæ Minervæ Philoſophi, nil niſi corporeum, & atomotum concurſu cohæſum, ac deinde ſolutile, apprehendere poterant. Vnde etiam Cicero, cum omnium de immortalitate animæ ſententias recenſeret, ubi ad Democritum ventum eſt: *Democritum*, ait contemptim, *illum magnum quidem virum, ſed levibus & rotundis corpuſculis efficientem animum, concurſu quodam fortuito, omittamus. Nihil enim eſt apud illum, quod non atomorum turba conficiat.*

Stoici verò, ut lepidè idem ait, *uſuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus; diu manſuros aiunt animos, ſemper negant.* Id eſt, morienti corpori ſuperſtites quidem manere dicebant, ſed poſt annorum aliquas periodos diſſolvi. Animas enim ſubtilem quendam ignem eſſe credebant, qui, cùm tardiſſimè, publicâ Mundi Conflagratione abſumeretur. Et tunc tales nos futuros dice-

Vid. I. Lipſ. lib. 3. diſſert. 11. Phyſiol. Stoic.

dicebant, quales fuimus antequam nasceremur, id est, futuros nihil.

Etsi enim virtutem, & sapientiam jactarent & creparent Stoici, crasso tamen adhuc admodum ingenio erant, nec spiritum igneo subtiliorem poterant cogitare. Vnde anima rationalis, imò Deus ipse, spiritus igneus & corporeus ipsis erat.

Sed quinam sunt illi, quos Tertullianus animam *plusquam immortalem affirmasse* dicit? *Alij*, inquit, *immortalem negant animam, alij plusquam immortalem affirmant.* Tertull. lib. de Anima cap. 3.

Sine dubio, Gnosticos, & ejus farinæ hæreticos (quos secuti deinde Manichæi & Priscillianistæ) intelligit, qui animam divinæ particulam auræ, sive Dei partem integralem esse delirabant. Si enim pars Dei est, *plusquam immortalis* erit; quia non per participationem tantùm, ut creatura, sed per essentiam, ut Dei pars, paris immortalitatis cum suo toto.

Pestilentem verò Epicuri, *quem tamen doctißimus quisque contemnit*, aiebat olim Cicero, de animorum nostrorum mortalitate opinionem, à sesqui jam seculo instauravit in Italia Pet. Pomponatius, *edito volumine* (ait Paul. Iovius, ejus in Schola Bononiensi auditor) *quo animas, post corporis mortem interituras, ex sententia Aristotelis probare nitebatur; secutus Aphrodisei placita. Cujus dogmate ad corrumpendam iuventutem, dissolvendamque Christianæ vitæ disciplinam, nihil pestilentius induci potuit.* Cic. lib. I. Tusc.

Hoc infame & plusquam hæreticum dogma tot Macciavellos, novos Epicureos, & Diagoras, aliosque per Italiam Atheos genuit. Vnde paulò pòst, in Conc. Lateranensi Leo X. adversus eos Decretum vulgare coactus fuit: quod hîc adscribere inutile non erit.

Decretum

Decretum Leonis Papæ X. in Conc. Lateran. Seſſ. VIII. Anno MDXIII.

CVm diebus noſtris (quod dolenter referimus) zizaniæ ſeminator, antiquus humani generis hoſtis, nonnullos pernicioſiſſimos errores à fidelibus ſemper exploſos, in agro Domini superſeminare, & augere ſit auſus, de natura præſertim animæ rationalis: quòd videlicet mortalis ſit, aut unica in cunctis hominibus; & nonnulli temerè philoſophantes, ſecundum ſaltem Philoſophiam, verum id eſſe aſſeverent. Contra hujuſmodi peſtem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc Sacro approbante Concilio, damnamus & reprobamus omnes aſſerentes animam intellectivam mortalem eſſe, aut unicam in cunctis hominibus, & hæc in dubium vertentes. Cùm illa non ſolùm verè, per ſe & eſſentialiter humani corporis forma exiſtat; ſicut in Canone felicis recordationis Clementis Papæ V. prædeceſſoris noſtri, in Generali Viennenſi Concilio edito, continetur; verùm & immortalis, & pro corporum quibus infunditur, multitudine, ſingulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda ſit. Quod manifeſtè conſtat ex Matt. 10. *Evangelio, cùm Dominus ait:* Animam autem occidere non poſſunt. *Et alibi:* Qui odit animam ſuam in hoc Mundo, in vi- Io. 12. tam æternam cuſtodit eam. *Et cùm æterna præmia, & æterna ſupplicia, pro merito vitæ judicandis repromittit. Aliàs, Incarnatio, & alia Chriſti myſteria nobis minimè profuiſſent, nec reſurrectio expe-* 1. Cor. 15. *ctanda foret, & ſancti ac juſti* miſerabiliores eſſent, *juxta Apoſtolum,* cunctis hominibus.

Cumque verum vero minimè contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omnino falſam eſſe definimus: & ut aliter dogmatizare non liceat, diſtrictiùs inhibemus. Omneſque hujuſmodi erroris aſſertionibus inhærentes, veluti damnatiſſimas hæreſes ſeminantes, per omnia ut deteſtabiles & abominabiles hæreticos & infideles Catholicam fidem labefactantes, vitandos & puniendos fore decernimus.

Inſuper

Insuper omnibus & singulis Philosophis in Vniversitatibus studiorum generalium, & alibi publicè legentibus, districtè præcipiendo mandamus, ut cùm Philosophorum principia, aut conclusiones, in quibus à recta fide deviare noscuntur, Auditoribus suis legerint seu explanaverint, hoc est, de animæ mortalitate, aut unitate, & Mundi æternitate, ac alia hujusmodi, teneantur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo, pro posse, docere, ac omni studio hujusmodi Philosophorum argumenta, cùm omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resolvere.

Ex hoc Leonis X. & Conc. Lateranensis Decreto sumptum videtur solenne illud juramentum, quo Facultas Artium Vniversitatis nostræ Lovaniensis in Promotione ad Licentiam post exactum studij Philosophici biennium, suos obstringit.

Iurabitis insuper, quòd si contingat vos quæstionem aliquam determinare debere, quæ & Philosophiam & Fidem tangat; quòd eam determinabitis pro Fide, & rationes contra Fidem solvetis, prout vobis solvendæ videbuntur.

ARTICVLVS I.

Quid Aristoteles de animæ immortalitate senserit.

ALexander Aphrodiseus, Græcus, & Pet. Pomponatius, Latinus Aristotelis Interpretes, magna profectò injuria præceptorem suum affecerunt, dum eum animarum nostrarum carnificem fecerunt.

Hinc enim factum, ut Athei Macciavellistæ, & novi Epicurei Philosophum omnium ingeniosissimum, quem Averroës *humani ingenij finem* vocat, in infamem Scholam suam attrahere conentur. Vnde Vrbanus Papa VIII. cùm adhuc Bononiæ Legatum ageret, jussit Augustinum Oregium, Philosophum insignem, diligenter in sententiam Aristotelis inquirere: ut si hujus erroris ac infamiæ compertus inveniretur, re ad Summum Pontificem relatâ, Lectiones ejus de ea materia, à Scholis Christianorum proscriberentur. Sed Oregij calculo absolutus est. (Oreg. lib. de Immortal. animæ cap. 5.)

Nec tamen nova hæc eſt de mente Ariſtotelis dubitatio. Nam præter Scotum, Henricum, Hervæum, Beverum noſtrum, Conimbricenſes, & pauculos alios Scholaſticos, qui inter mortalitatem & immortalitatem fluctuaſſe volunt, ſanè S. Gregorius Nazian. *Ariſtotelis mortales de anima ſermones* appellat. Origenes quoque, Gregorius Nyſſenus, alijque quidam ex Patribus in ſequiorem partem eum interpretantur.

Scot. in 4. d. 43. q. 2.

Naz. Orat. 33.

Sed iſtam de mente ejus dubitationem mos ſcribendi Ariſtotelis, credo, fecit, qui datâ operâ ac ſtudio ſæpe tortuoſus & obſcurus eſt. Vnde veteres eum ſepiam appellabant, qui ſuo ſe atramento infuſcaret. Deinde, ut docti quidam animadverterunt, non omnia uno loco edicere ſolet; ſed quæſtiones hîc excitatas, non rarò in aliam, quam profſpicit, majorem opportunitatem differt: aut certè, quia ſe; vel Lectorem ſuum propriâ cogitatione pauliſper ſuſpendere, maturitatis & prudentiæ intereſſe putat.

Plurimis verò teſtimonijs intima ejus de immortalitate animæ mens oſtendi poſſet, & ante factum ab alijs; ſed paucula, & quæ manifeſtiſſimé, ni fallor, eam nudant, ſeligemus.

I. Famoſus eſt ille Lib. 1. c. 1. de Anima locus. *Si eſt aliqua operatio animæ propria*, ait, *continget utique eam ſeparari; ſi nulla operatio eſt propria, non erit ſeparabilis.*

Vbi animam illam à corpore ſeparabilem, & mortuo corpori ſuperſtitem fore affirmat, ſi operationem aliquam propriam, non corpori communem habeat. Operationem autem communem vocat, quam anima per organum corporeum exercet.

II. Libro autem 2. c. 2. de Anima hanc dubitationem reſolvere incipiens: *De mente autem*, inquit, *& ſpeculativa potentia, nihil adhuc manifeſtum eſt* (ex ijs quæ hactenus dixerat:) *ſed videtur genus aliud animæ eſſe; & hoc ſolum poſſe ſeparari, ſicut perpetuum à corruptibili.*

III. Sed Lib. 2. c. 3. de Generat. animal. reſolutiſſimè. Cùm enim dixiſſet, *animas brutorum non poſſe ſeorſum à corpore exiſtere; quia quorum principiorum operatio eſt corporalis, hæc ſine*

corpore

corpore esse non posse manifestum est, addit: *Restat igitur solam mentem* (sic animam rationalem, secundum supremum rationalitatis gradum appellat) *extrinsecùs advenire, solamque divinam esse. Nihil enim cum ejus operatione communicat operatio corporalis.* Quid magis disertè potest? Libros autem istos senem & post Libros de Anima (quos aliquoties in istis memorat & citat) scripsisse constat.

Ex eodem etiam loco patet, quam *operationem animæ propriam* Libro 1. c. 1. Tex. 13. de Anima, Aristoteles vocaverit; nempe eam, cui opponitur operatio, quam hoc Lib. 2. c. 3. de generat. animal. ἐνέργειαν σωματικὴν *operationem corporalem* appellat: quæ videlicet per organum corporale ab anima exercetur, ac in illud recipitur. Talis quippe operatio non est animæ rationali propria, sed ei cum corpore communis. Propria, autem est, in qua οὐ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια *non communicat operatio corporalis*, ut ait.

Si igitur talem operationem propriam mens humana in corpore exercere valeat: ut quando ultra omnia sensibilia, ad res spirituales, usque ad Angelos, & Deum ipsum cogitandum, aciem suam elevat, signum est, esse immaterialem, & minimè à corpore dependentem; ac proinde dissoluto corpore superstitem permanere. Cùm enim operari sit quædam proprietas naturaliter fluens ex essentia principij operantis, debet esse ei naturali quadam proportione commensurata. Vnde si operatio ita sit independens à corpore, ut nullo ne quidem instrumento corporeo indigeat, non est ratio, cur à corpore dependeat; & cur sine unione ad corpus, talem operationem exercere non valeat.

Quod à contrario, per animarum brutalium corruptibilitatem ostendi potest. Hujus enim incorruptibilitatis radix est, quòd illæ animæ nullam naturalem operationem habeant, nisi corporalem & exercitam per corpus. Vnde si à corpore seorsim existerent, essent *immobiles, & ad modum glirium dormientium torperent*, ut lepidè S. Hieron. inactuosæ videlicet & frustrà; cùm tamen Deus & natura nil frustrà faciant, aut esse patiantur in rerum ratione. Hinc paulò antè citatus Aristo-

S. Hieron. contra Io. Ierosol.

Ariſtoteles, tantâ aſſeveratione dicebat: *quorum principiorum operatio eſt corporalis, manifeſtum eſſe, ſine corpore non poſſe exiſtere.*

Atque licet prædicta Ariſtotelis demonſtratio, quæ incorporalitatem animæ colligit ex incorporalitate cujuſdam operationis quam in corpore exercet, non ſit tam evidens & certa, ut protervum ingenium cogere ac convincere valeat; ad perſuadendum tamen ingenuo & bene diſpoſito homini, ſufficit. *Non oportet enim*, ait alicubi Ariſtoteles, *exactam certitudinem ubiq; requirere, ſed in ſingulis juxta materiæ ſubjectæ capacitatem.* Ariſt. lib. 1. c. 7. Ethic.

IV. Quid deinde iſto teſtimonio luculentius? Libro enim 1. c. 4 de Anima dicit: *Mens* (ſive anima rationalis) *videtur ingigni, eſſentia quadam exiſtens* (per ſe ſubſiſtens, etiamſi corpori inexiſtat) *neque corrumpi.* Cujus aſſertionis luce Alex. Aphrodiſeus, qui alibi ad animæ mortalitatem Ariſtotelem deducere non ceſſat, perſtrictus, dat hîc manus, & re verâ Ariſtotelem ſenſiſſe animam noſtram incorruptibilem, tandem fatetur.

V. Imò Lib. 8. c. 1. Metaphyſ. ipſemet Aphrodiſeus non tantùm Ariſtoteli, ſed veritati reconciliatus: *Anima*, inquit, *non omnis ſeparatur à materia, ſed tantùm particeps rationis.* Item: *Nunquam forma materialis abſque materia eſſe poteſt, ſed illæ ſolùm, quæ rationis ſunt compotes.*

Eant jam ergo Niphus & Scaliger, & Aphrodiſeum *animorum carnificem* appellent. Ab iſta igitur macula meritò eum purgat Eugubinus: ac protrocinio ejus poſthac abſtineant novi Epicurei & Pomponatius.

VI. Libros deinde Ethicorum Ariſtoteles ad filium ſuum Nicomachum ſcripſit: quem moriens (& eum amici Nicanoris tutelæ tradens) in teſtamento ſuo *puerum* appellat. Vnde patet, non dudum ante mortem Libros illos conſcriptos fuiſſe; cùm filio dedicaverit, qui in morte parentis, *puer* adhuc erat.

Libro autem Ethic. 10. c. 6. & 7. duos homines in uno homine diſtinguit, ait eruditus ejus Interpres Euſtratius: *Vnum, qui animâ & corpore conſtat; alterum* (*qui verè, maximè, & præcipuè homo eſt*) *eſſe mentem noſtram. Cujus altiſſima contemplatione homo efficitur felix. De qua mente, progrediendo, ita dicit: Separata autem à corpo-*

à corpore, est ipsum id quod est. Quibus ex verbis, addit Eustratius, *patet, eos qui dicunt Aristotelem mortalem esse animam opinari, nihil dicere.*

Hinc in eundem Libri 10. Ethic. locum Io. Major: *Ego sanè reor*, inquit, *Aristotelem velle, consequenter ad dicta Libro 3. de Anima, animam immortalem dicere. Et non solùm hoc; sed etiam, eam separatam perpetuò contemplari cælestia, & non habere commercium cum vita humana.*

Et nonne locus etiam iste Lib. 3. c. 5. de Anima, satis est illustris? *Intellectus agens*, inquit, *separabilis est, & immistus, ac impassibilis*: passione videlicet corruptivâ. Intellectus autem agens, S. Thomæ & optimorum Interpretum explanatione, potentia animæ est, non substantia aliqua spiritualis, extrinsecus animæ assistens. VII.

Mens quoque Aristotelis satis liquida, ex Lib. 4. c. 10. de partib. animal. *Solus homo omnium animalium erectus est*, ait, *quia natura ejus & essentia divina est. Officium quippe divinissimi est, intelligere & sapere*, Hæc autem essentia hominis divina, intelligens, & sapiens, non est hominis corpus, sed rationalis ejus anima. VIII.

Cùm autem Aristoteles aliquam essentiam *divinam* vocat, ἄφθαρτον *incorruptibilem* intelligit, & Deo, per quandam æternitatem participatam, similem.

Libro 12. c. 3. Metaphysic. postquam dixisset, nullam Formam composito suo antiquiorem esse: *An verò*, ait, *aliqua posteriùs maneat, considerandum est* (alibi, videlicet in Libris de Anima.) *In quibusdam formis enim nihil prohibet. Veluti, si anima talis sit, non omnis, sed mens.* IX.

Nec refert, quòd videatur dubitare, cùm ait, *Si anima talis sit.* Nam mos Aristotelis fuit, ut ubi etiam sententia ei firmissimè sedet, mollissimè tamen, & quasi dubius, secumque adhuc disputans, loquatur, per particulas, *Si hoc est*, vel, *fortasse*, aut, *videtur* &c. ne aliorum Philosophorum Scholas offenderet, quæ Athenis tunc oppositum fortiter sustinebant. Vnde in illo Metaphysicæ loco, immediatè subdit: *Omnem namque animam fortassis impossibile est*, nempe posteriùs manere, dissoluto

luto corpore. Vbi vides additum *fortaßis*: cùm tamen in Schola ipsius certum & affirmatissimum esset, non omnem animam (non enim brutorum) seorsum remanere. Sed propter Pythagoricos & Platonicos, qui animas hominum per μετεψύχωσιν *transanimationem* censebant in corpora brutorum migrare, sic suam sententiam emollit.

Et ut morem istum ejus in alio exemplo ostendam: quid in Lyceo ejus magis fixum & resolutum, quàm continuum non componi ultimo ex atomis indivisibilibus? Nam alicubi sine ullo fluctu dicit: *Manifestum esse, quòd omne continuum sit divisibile in semper divisibilia.* Item: *Demonstratum esse, quòd impoßibile sit, ex indivisibilibus aliquod continuum esse.* Et tamen Lib. 13. c. 2. Metaphys. quasi dubitans ait: *Nihil ex lineis, aut ex superficiebus, aut ex punctis videtur consistere posse.*

Arist. lib 6. c. 1. & 2. Physic.

Hac animadversione plurima loca Aristotelis facilè exponi possunt, quæ nobis objectantur ab ijs, qui contendunt eum de animæ immortalitate ambiguum fuisse.

Hoc denique addamus. Lib. 3. c. 4. de Anima laudat Anaxagoræ sententiam, qua dixit: *Necesse esse, mentem, quia omnia intelligit, esse impermixtam, ut ipsa dominetur, id est, ut cognoscat.* Debet quippe spiritualitate quadam extra conditiones corporis mens nostra elevari, nec ei, quemadmodum animæ brutorum, immergi ac permisceri, ut omnia, etiam spiritualia, valeat cognoscere.

Anaxagoram autem hoc dixisse, quia animam rationalem censeret immortalem, est in comperto.

Hinc indignanti cuidam, quòd extra patriam, in solo alieno moreretur, *Respondit* Anaxagoras, inquit Laërtius, *bono animo esto: æqualis undique in Infernum est descensus.* Vbi manifeste supponit animam mortuo corpore superstitem, ad Inferos, aut cælum ire. Nam & alteri cuidam irascenti & interroganti (quia amore Philosophiæ cetera omnia prorsus negligebat:) *Ergóne nulla patriæ cura tibi est?* illicò reposuit Anagoras: *Mihi verò patriæ cura, & quidem summa est; digitum in cælum intendens.*

Laërt. in Vita Anaxagor.

Laërt.

Quid Cicero? Nonne sententiam Aristotelis sic interpretatur,

Cic. lib. 1. Tuscul.

tatur, ut *quinta quadam natura ab Aristotele inducta, primùm deorum sit, & animorum: esseque singularem quandam naturam, atque vim animi, ab his usitatis notisq; naturis seiunctam?*

Et quidquid illud est quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste & divinum esse; ob eamque rem æternum sit, necesse esse? Et Eruditissimus Aristotelis interpres Themistius: *Intellectum potentiæ* (quem jam possibilem vocant) *nulla dubitatio est, quin impatibilem, & separatum Aristoteles putaverit. Item, qui cum corpore misceri non possit, & cui nullus usus corporei instrumenti sit.* Themist. lib. 3. c. 35. de Anima.

Quid Theophrastus, Aristotelis discipulus, & in Schola successor? Nonne ex Magistri sui disciplina, immortalitatis animorum est assertor? Denique tot testimonijs & signis Philoponus, nobilis & acutus Aristotelis Interpres, hoc patescere existimat, ut *insanire eos* dicat, *qui putant Aristotelem opinari animam esse mortalem.* Et eruditus quidam apud Photium: Philop. lib. 1. Text. 66. de Anima.

Plato & Aristoteles unanimi consensu, inquit, *immortalem dicunt animam; licet quidam profundam Aristotelis mentem non penetrantes, putent dixisse eam esse mortalem.* Phot. Bibliotec. ex Vita Pythagoræ.

De Platone verò nulla unquam dubitatio. Nimis enim dilucidè & ex professo (cum ira etiam adversus Democritum & aliter sentientes) animas nostras immortales asseruit. Nec mirum, cùm animam non informare corpus, sed regere, ut nauta navem, censuerit. Vnde Cleombrotus Ambraciota, lecto Platonis de Anima Libro, ubi ejus immortalitatem tantâ affirmatione inculcaverat, mori gestiens, ait S. Gregor. Naz. de altissimo muro se præcipitavit. Simile fermè de Vticensi Catone Lactantius. *Romanæ sapientiæ princeps Cato*, ait, *antequam se occideret, perlegisse Platonis Librum dicitur, qui scriptus est de æternitate animarum, ad summum nefas, Philosophi auctoritate compulsus est.* S. Naz. Orat. 3. Lactant. lib. 3. c. 18

Et in eadem mente fuerunt omnes, quos Cicero Philosophos *Consulares*, Lactantius *Reges Philosophorum* appellat; ceteri, ut Democritus, Epicurus &c. *plebeij* tantùm sunt, nec in hoc Senatu audiendi. Cic. lib. 1. Tusc.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Quibus conjecturis Aristoteles mortalitati animæ favisse putatus est.

CApitale hoc est, & quo non tantùm Aphrodiseus & Pomponatius præcipuè moti, sed etiam Cajetanus, qui ubique alibi Aristotelem, cum S. Thoma in bonam partem interpretatur, Commentario Libri 1. de Anima, mutatâ subitò sententiâ, cadit in adversam, & Aristotelem animæ interfectæ reum agit.

I. Nam Lib. 1. c. 1. Aristoteles definitè ait: *Si intelligere animæ est imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, non continget utique hoc sine corpore esse.* Atqui Lib. 3. c. 8. de Anima dicit intelligere animæ non esse sine imaginatione. Ait enim: *Necesse esse speculantem, aliquod simul phantasma speculari.*

Resp. Aristotelem ibi loqui de speculatione, qua intellectus speculatur rem sensibilem, mediante phantasmate, quod à sensu externo rapuit. Vnde addit: *Talia phantasmata esse*, respectu intellectûs ea speculantis, *veluti sunt sensibilia*, respectu externi sensûs.

D. Thom. lib. 2. c. 80. contra Gent. Quod clarissimè interpretatus D. Thomas: *Intelligere*, inquit, *licet non sit operatio per aliquod organum corporeum exercita; tamen objecta ejus sunt phantasmata, quæ ita se habent ad ipsam, ut colores ad visum.*

Talis quippe rei sensibilis speculatione, intellectus in phantasma illius rei, tanquam in objectum proximum; sicuti sensus externus in externum sensibile, tendit.

Sed ubi intellectus res spirituales, ut justitiam, sapientiam, aut Dei essentiam, quæ nullum proprium phantasma habent, speculatur, in quonam, quæso, phantasmate, ut objecto proximo, res illas speculatur?

Ac licet interea, dum intellectus speculatione sua in Dei usque essentiam erectus est, phantasia, per naturalem cum intellectu nostro sympathiam, circa aliquod phantasma (quod propriè Dei phantasma nō est) ludat; hoc tamen non ostendit illam

illam intellectûs operationem ita alligatam esse phantasmati, & consequenter, corpori, ut sine corpore esse non possit.

Prior ergo illa Aristotelis sententia: *Si intelligere animæ non est sine phantasticâ imaginatione, non continget illud esse sine corpore,* hoc modo accipienda est: Si intellectus nihil intelligere possit, nisi in phantasmate, quod ideo imaginatio ei proponit, ut rem aliquam aliam in eo phantasmate intueatur; profectò talis intellectio separari à phantasmate corporeo non poterit; quandoquidem ipsa à tali phantasmate, ut ab objecto proximo essentialiter dependeat.

Secundò, Libro 3. c. 5. de Anima, docet, inquiunt, παθητικὸν νοῦν φθαρτὸν εἶναι *passivum intellectum corruptibilem esse.* II.

Resp. Themistium, Philoponum, Averroëm, D. Thomam, Buridanum, Bricotum (& quis non?) *intellectum passivum* interpretari phantasiam, sive cogitativam hominis, quæ ratio inferior appellatur & potentia organica est, quâ homo sensitivus ratiocinatur & discurrit sub homine spirituali, id est, sub animâ intellectivâ, ut rota inferior sub superiori. Hæc autem inferior ratio, in morte hominis, sicut ceteræ omnes potentiæ organicæ, corrumpitur.

De intellectu autem spiritali & à corpore separabili, ibidem ait, μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον εἶναι *solum immortalem, & sempiternum esse.*

Tertiò, Libro de Memoria c. 1. ait memoriam & reminiscentiam non posse esse sine phantasmate. Ac proinde reminisci *competere per se sensitivo primo,* id est, principali sensui interno; *per accidens verò competere intellectui*: gratiâ videlicet phantasmatis, quod intellectus in reminiscendo debet intueri. Ergo Aristoteles non potuit existimasse animam intellectivam esse à corpore separabilem: quia aliàs posset anima separata sine phantasmate, per species intelligibiles olim à phantasmatibus haustas, eorum quæ in hac vita egit reminisci. III.

Resp. Posse re verâ animam separatam tali modo reminisci. Sed *reminiscentia,* apud Aristotelem, *est phantasmatis cuiusdam inventio,* inquit Philoponus. Phantasma autem istud in aliquo, ut sic dicam, memoriæ angulo, aut sinu delitescens,

poteſt ab ipſo principe ſenſu interno, ſive cogitativâ hominis, per diſcurſum ex propoſitionibus ſingularibus inveniri, & recognoſci; vel per intellectum, ſpirituali cognitione in memoriæ ſenſitivæ theſaurum deſcendentem, & ibi phantaſma ejus rei veſtigantem, cujus volumus reminiſci. Tali autem, & tam ſenſitivo, ac, ut ſic dicam, demiſſo modo anima ſeparata reminiſci nequit; quia ſenſitivæ memoriæ arcam ſecum non aſportat, quam aperire, & phantaſma aliquod in ea quærere, ac invenire valeat.

S. Auguſtinus autem ab Ariſtotele (quem nunquam in ea re, aut in tota Phyſica legerat) diſcedens, Nebridium ſuum docet, ad hujus etiam vitæ reminiſcentiam, nullo proprio phantaſmate eſſe opus. Sicut enim negat res ſpirituales in aliquo phantaſmate, tanquam proximo objecto, à nobis primùm intelligi; ita, quando reminiſcimur, negat intellectũ noſtrum ad aliquod memoriæ ſenſitivæ phantaſma debere converti, & in arca illa memoriȩ ſenſitivȩ illud quærere. *Quamobrem enim, ut alia omittam*, inquit, *æternitas, nec aliqua imaginaria figmenta requirit, quibus in mentem, quaſi vehiculis veniat, nec tamen venire poſſet, niſi eius meminiſsemus; poteſt eſſe quarundam rerum, ſine ulla imaginatione, memoria.*

S. Auguſt. Epiſt. 72.

Simili modo diſſolvitur, quod ex Libro Ariſtotelis de Longitud. vitæ c. 2. objici poteſt; ubi *corruptis animalibus, ſanitatem & ſcientiam corrumpi* dicit.

Nam in morte brutorum, ſcientia eorum phantaſtica, cum anima irrationali, prorſus interit: in morte hominum, habitus ſcientiæ in intellectu animæ ſeparatæ manet; ſed ejus à phantaſmatibus dependens uſus, qualem habuit in corpore, perit, dum avellitur à corpore.

Ariſt. lib. 1. c. 6. Poſter. Sic alibi docet Ariſtoteles, per morbum, vel per oblivionem medij, ſcientiam corrumpi. Non quòd habitus ſcientiæ, qui eſt in anima, deleatur; ſed quia actus & uſus ejus intercipitur, deletâ, aut aliter impeditâ ſpecie phantaſticâ, ſine quâ phantaſia operari, & intellectui phantaſmata ſpeculanda objicere, aut ei cooperari nequit.

IV. Quartò, Ariſtoteles negat ullum dari poſſe infinitum actu. Si

Si tamen animæ rationales, ejus opinione, sint incorruptibiles, numerus earum jam erit infinitus actu. Opinatur enim Mundum fuisse ab æterno, & consequenter, infinitos annos elapsos esse, intra quos infiniti homines sint mortui, quorum animæ jam superstites maneant.

Resp. Averroëm hujus argumenti angustijs conclusum, ut evaderet, infame illud paradoxum confinxisse: Vnicam nempe in omnibus hominibus, præteritis, præsentibus, & futuris, animam incorruptibilem esse. Quod in Conc. Lateranensi à Leone Papa X. hæreseos damnatum, ut in Decreto ejus suprà recitato vidimus.

Eruditus Bessarion hâc, & alijs conjecturis contendit, Aristotelem fuisse in errore sui Platonis, & Pythagoræ, de animarum μετεμψυχώσει *transanimatione*, quâ dicuntur de corpore uno hominis morientis, in aliud nascentis transmigrare. Sic enim, etsi homines per infinitorum seculorum successionem fuerint infiniti, non est tamen necesse totidem animas fuisse, & jam simul coëxistere. Nam anima Euphorbi, in bello Troiano à Menelao occisi, tot annis postea, per μετέμψύχωσιν migraverat in Pythagoræ corpus, si credere vis Pythagoræ hoc affirmanti. Bessar. lib. 2. c. 7. contra Calumniat. Plat.

Et Io. Crassotius Bessarioni assentiens, inde conjecturam facit, Aristotelem Pythagoricam illam transmigrationem animarum non longè rejecisse: *quòd ipse eam non oppugnet pro sententiæ celebritate, & suâ in oppugnandis alienis consuetudine.* Io. Crassot. lib. 3. c. 4. de Anima.

August. Oregius existimat Aristotelem hanc quæstionem de animæ immortalitate, cum Mundi æternitate nunquam contulisse, *quod ego sciam*, inquit, *adhibitâ multorum annorum diligentiâ*. Idem ante eum opinatus est Durandus. Durand. in 2. d. 18. q. 3.

Sed incredibile est, tam acuto, & in omnem partem versatili Aristotelis ingenio, collisionem duarum illarum opinionum nunquam in mentem venisse.

Vero similius igitur est, de Mundi æternitate dubitasse; quia quærebat modum, & nondum invenerat: quomodo eam cum animarum immortalitate posset conciliare. Vnde alicubi: *Sunt de quibus*, ait (*quia magna & ardua sunt*) *statuere nihil* Arist. lib. 1. c. 9. Topic.

nihil possumus, rati difficilem esse causæ explicationem: veluti, Vtrum Mundus sit æternus, nec ne.

D. Tho. lib. 2. c. 81. contra Gent.

Avicenna denique & Algazel, quos sequi maluit D. Thomas, volunt *Aristotelem in corporibus tantùm naturalibus, non autem in substantiis immaterialibus negasse infinitum actu.*

Cujus sanè rei non obscurum indicium: quòd Lib. 3. c. 5. Physic. (ubi tamen inimici ejus clamant, quarumcumque rerum infinitudinem eum rejecisse) expressè dicat: *Fortasse hæc quæstio est universalior, Vtrum fortè contingat infinitum aliquod esse in rebus mathematicis, & in iis quæ solo intellectu apprehenduntur, ac in iis quæ carent magnitudine* (quales profectò sunt animæ rationales.) *Nos enim* (in Libris istis Physic.) *contemplamur sensibilia. & ea quorum doctrinam hîc scribimus, Vtrum in iis sit, an non sit infinitum accretione.* Vbi Philosophus negat se de rerum spiritualium infinitudine quidquam decernere.

V. Quintò, Lib. 1. c. 11. Ethic. censet absurdum esse, *hominem mortuum dicere felicem*: igitur animam humanam à morte corporis superstitem esse non existimat.

Resp. De felicitate non solius animæ, sed totius hominis, ut compositi physici eum loqui. Aliàs in calce ejusdem capitis: de prosperis, & adversis amicorum rebus dicit aliquid ad defunctos pervenire. *Conferre aliquid*, ait, *defunctis prosperi amicorum successus videntur, simili modo etiam infortunia. Ita tamen ac tantum, ut neque felices reddere infelices, neque quippiam talium efficere valeant.*

ARTICVLVS III.

Quid Hippocrates senserit de animæ immortalitate.

S. August. lib. 14. c. 19 de Trin.

VT *antiquis Philosophis, hisque maximis, longeque clarissimis placuit* (ait Cicero in Dialogo Hortensio apud S. Augustinum) *æternos animos ac divinos habemus.* Inter autem maximos Philosophos, omnium consensu, fuit Princeps Medicorum Hippocrates: quem I. Lipsius noster (& Homerum, Aristotelemque ei conjungit) *in hominibus humanum fastigium excessisse* credit.

I. Lips. Epist. ad Ianum Doulam.

Qui-

Quidam tamen Hippocratem tam cæcum faciunt, ut animæ humanæ immortalitatem vidisse negent.

Docet enim, inquiunt, *animam hominis usque ad mortem semper gigni.* Item, *ignis & aquæ habere concretionem.* Hæc autem certissima mortalitatis signa sunt. Hippocrat. lib. de Diæta.

Sed, ut optimè eum explanat Laurentius, non de anima rationali, sed de anima Medica loquitur: quæ nihil est aliud, quàm *calidum innatum, humido primigenio, & spiritibus undique perfusum.* Andr. Laurent. lib. 10. q. 1.

Hanc enim animam præcipuè curant Medici, satagentes tantùm, ut eam in corpore alant, & quàm purissimam conservent. Est quippe humidum illud, quod alij radicale vocant, veluti nexus animæ rationalis cum humano corpore. Vnde eo exsiccato, aut fugiente, anima quoque rationalis deserit corpus.

An verò sit alia, præter illam, anima rationalis in homine, aut irrationalis in bruto, nihil ad Medicum, ut Medicus est. *Theologi quippe sibi solis,* inquit Vesalius, *liberam de resurrectione, animarumque immortalitate altercationem, & sententiam vendicant.* Hippocratem tamen ut Philosophum, animam præterea aliam agnovisse rationalem & immortalem, quam *naturam invisibilem, & inalterabilem* appellat, verbis ejus Laurentius demonstrat. Vesal. lib. 1 c. 28.

Hippocrates enim, ait Laurentius, *sub finem Libri primi de Diæta, verbis auro insculpendis: Anima nostra, inquit, quoad essentiam mutari non potest, aut alterari, sive cibi, sive potûs, sive cujuscumque rei alterius accessu. Referenda est enim alterationum omnium causa, aut ad spiritus, quibus se immiscet, aut ad vasa, sive organa, quæ permeat.* Andr. Laurent. lib. de Melanch. c. 2.

Galenus verò Hippocrate suo longè stupidior, animæ humanæ essentiam se ignorare, sæpissimè fatetur: & eo argumento, Quòd animi mores temperiem corporis sequantur, inclinat, & ferè labitur, ut, animam tam humanam, quàm brutalem, corporis temperamento nihil amplius esse dicat. Galen. lib. Quod mores animæ, corporis temper. seq.

Ambigit tamen perpetuò; sicut & de plurimis alijs quæ ad animam pertinent: Vt, *Cur nimis refrigeratum, aut calore æstuans corpus*

corpus, penitus ab anima relinquatur, longâ indagine, inquit, *fatigatus, nondum reperi. Veluti neque, cur flavâ bile copiosiore in cerebro collectâ, desipimus; atrâ verò, melancholiâ vexamur. &c.*

Sed ex ista morum animæ, cum temperamenti corporis mutatione: *Noli, ô Athee,* inquit Laurentius, *deducere animam in essentia quidquam perpeti, adeoque corruptibilem esse. Nunquam alterationem subit ipsa, neque patitur quidquam; solum ipsius organum offensum maleq; dispositum est.*

Andr. Laurent. lib. de Melanchol. cap. 2.

Percipies hoc, si lubet, solis exemplo. Quemadmodum sol nullam fulgoris ac luminis sui diminutionem patitur; licet obscurari, aut deliquium pati videatur (fit aut nubium crassitie, aut lunæ interpositione:) ita anima nostra pati nonnunquam videtur, cùm tamen non nisi instrumentum, & organum ipsius malè affectum sit.

Sed neque ex similitudine, & paritate sinuum cerebri humani & brutorum, colligere licet animæ nostræ communem cum brutis mortalitatem. Nam licet *simias, canes, equos, oves nullo cerebri sinu superari ab homine, inter dissecandum se conspexisse, & cetera omnia (si modò molem, & temperamenti ad justitiam integritatem excipias) inter se simillima,* Vesalius fateatur; illud tamen temperamenti ac molis discrimen, & occultæ aliæ, sine dubio, qualitates cerebrum hominis ad sublimioris & immortalis animæ susceptionem præparare valent. Aliàs enim, si ex solo numero ac similitudine ventriculorum cerebri, ad identitatem specificam animarum liceat argumentari; concludemus animam pulli gallinacei, ejusdem esse rationis & speciei cum anima bovis; quia simillimam habet sinuum cerebri conformationem.

Vesal. lib. 7. cap. 6.

Sed sicut araneus in eodem Musæo texit telam, in quo Socrates philosophatur; ita nihil vetat, animam bovis in simillimâ cellâ cerebri tantùm imaginari, ubi anima humana etiam ratiocinatur. Vnde Vesalius non ideo deserit animæ humanæ immortalitatem. Sicut eam quoque retinet, imò seriò & fortiter inculcat Io. Fernelius, quem Gallicum Avicennam Galli appellant. Sed & Avicenna Arabs idem censet, & quicumq; Medici aliquid amplius ingenij, & æthereæ mentis habent, ut supra id quod in corporum humanorum dissectione vident

Fernel. lib. 5. c. 18. Physiol.

vident & palpant, intellectum suum attollere valeant. *Magni quippe ingenij est, ut ait quidam* (M. Tullius est) *sevocare mentem à sensibus*, inquit S. August. *& cogitationem à consuetudine abducere.* S. August. Epist. 3.

Vnde pinguia & obtusa quorundam Medicorum ingenia ad Epicureismum interdum tentantur, ex tam vicinâ boum, porcorum, & præcipuè simiarum, cum humanorum corporum membris similitudine. Figuræ enim cerebri, cordis, jecoris, & partium vitalium interiorum, simillimæ sunt. Ac etiam quantum ad membra externa, M. Ennius

Simia quàm similis, turpissima bestia nobis?

Omnia quippe in simia similia homini; nisi, quòd ἐπὶ τὸ θηριωδέστερον *modo quodam magis fero*, ait Aristoteles. Arist. lib. 2. c. 8. Histor. Nec dubito denique, quin etiam in conformatione partium cerebri, sit leve saltem aliquod discerniculum, quod Anatomicorum oculos fugiat, inter hominis & brutorum cerebrum: & in istis magis rudem & ἐπὶ τὸ θηριωδέστερον esse figurationem, quàm in homine; ubi conformatio exactior requiritur, ut superioris causæ, sive humanæ mentis esse valeat instrumentum.

ARTICVLVS IV.

In Veteri Testamento parciùs & obscuriùs, in Novo sæpissimè & clarissimè indicata animæ humanæ immortalitas.

QVia Testamentum Vetus, bonorum temporalium hujus vitæ, Novum spiritualium futuræ promissionem maximè continet; ideo animæ immortalitas in isto sæpiùs, quàm in illo revelata fuit.

Adeò autem nebulosa in Pentateucho Moysis, ejus rei est insinuatio, ut S. August. tractans juxta 70. versionem, locum Num. 19. *Omnis qui tetigerit mortuum ab omni anima hominis, si mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum Domini polluit; exterminabitur anima illa ex Israël*, subjungat: *Notandum est*, inquit, *quòd difficillimè reperitur in his Libris aliquid evidentius de vita animæ post mortem, fuisse conscriptum.* Exponens videlicet ita locum istum; ut exterminatio illa usque ad pœnam animæ post S. August. q. 33. in Num.

post mortem corporis etiam extendatur: quemadmodum & ista verba Gen. 17. secundum eorundem 70. versionem: *Masculus qui non circumcidetur carne præputij sui octavo die, interibit anima illa de genere suo*, de interitu damnationis animæ post hanc vitam, sæpissime contra Pelagianos interpretatur; & inde peccatum aliquod originale in parvulo incircumciso hæsisse probat, propter quod animula illa à corpore suo, ante expiationem separata, puniretur, ac è populo numeroque Sanctorum expungeretur.

Idem lib. 16. c. 27. Civit. Lib. 2. c. 6. contra Iul. &c.

Indicari quoque animę immortalitatem, S. Augustinus existimat, quando initio Geneseos dicit Moyses: *Inspiravit* Deus *in faciem ejus (* hominis *) spiraculum vitæ*: cùm non sic de productione animarum brutalium, sed, *Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, & reptilia &c.* loquatur.

Gen. 2.

Nam *animam rationalem*, inquit, *non sicut aliarum carnium, aquis & terrâ producentibus, sed Deo flante creatam voluit intelligi.* Hoc est, quod Aristoteles ait, Animam humanam θύραθεν *extrinsecus* in corpus hominis ingredi; animas verò brutorum in potentiâ materiæ contineri, ac inde quodammodo educi.

S. August. lib. 13. cap. ult. Civit. Arist. lib. 2. c. 2. de generat. animal.

Hinc quicumque in populo Iudæorum verè pij, credebant animæ immortalitatem, & unà corporis resurrectionem; sicut, præter Sanctos Prophetas, in matre 7. Machabæorum, & filijs ejus est manifestum.

2. Machab. 7.

Erant tamen inter Iudæos Sadducæi, qui animam mori cum corpore contendebant, Græcorum Epicureis simillimi. *Sadducæi enim dicunt*, ait S. Lucas, *non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum*; id est animam, à corpore, quod ipsa animabat, superstitem.

Act. 23.

In lege verò Euangelica ubique fermè ista immortalitas aut palàm revelatur, aut implicitè insinuatur. Quid apertius illis Christi verbis, quibus Leonem X. in Conc. Lateran. adversus istos animæ canifices usum esse, suprà narratum est: *Animam autem non possunt occidere?*

Matt. 10.

Et Paulus *desiderium habebat dissolvi & esse cum Christo.*

Philip. 1.

Et alibi: *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum*

2. Cor. 5.

non manufactam, æternam in cœlis.

Eleganter autem corpus *terrestrem* animæ *domum* appellat. *Certè enim*, ait Tertullianus, *domus animæ caro est, & inquilinus carnis anima. Inquilinus autem non tibicinatur* (id est, non fulcitur) *sed continetur à domo sua.* Signíficat ergo Apostolus, animam humanam non fulciri & sustentari à corpore suo, ut animas brutorum, neque destructâ domo unà dissolvi, sed superstitem permanere. Tertull. lib. de Anima. c. 38.

Hinc Scriptura mortem hominis, sæpenumerò somnum vocat; quia altera ejus pars incolumis manet, reparato corpori reunienda, ut utraque simul, velut ex somno, ad vigiliam redeat, ac in pedes resurgat. Non sic autem de morte brutorum loquitur; nec enim equum aut canem, cùm moritur, dormire dicet. 1. Cor. 7.

ARTICVLVS V.

Ex speculatione, qua intellectus se supra phantasmata elevat, animæ humanæ probata immortalitas.

DEmonstrationi Aristotelis, qua ex operatione intellectûs, ut Artic. I. meminimus, animæ immortalitatem probavit, addendum ex SS. Patribus & Platonicis aliquid, unde lucem, & firmamentum accipiat.

Nam licet anima nostra, parte suâ inferiori, qua in sensuum operationes influit, animæ bruti simillima sit; parte tamen superiori (etiam cùm de rebus materialibus & sensibilibus differit) modum cognoscendi infinitò quodammodò sublimiorem omnibus, etiam sagacissimis brutis, à natura habet. Nam non tantùm coloris, soni, odoris &c. existentiam, ut sensus tam externi, quàm interni solent, intellectus cognoscit; sed essentiã ab existentia abstrahit, essentiã in genus & differentiam resolvit, genus in suas species dividit, proprietates ab essentia manantes considerat; & plurima alia in ejusmodi rebus sensibilibus, *secundum rationes incorporales & sempiternas*, ut loquitur S. Augustinus, *iudicamus.* Hic autem cognoscendi S. August. lib. 12. c. 1. Trin.

modus altiùs ſupra omnes ſenſus & phantaſmata brutorum elevatur, quàm cælum à terra diſtat.

Omnes rerum ſenſibilium figuras, viſu & tactu cognoſcere nobiſcum poſſunt bruta: ſed figurarum proprietates indagare: ut, An triangulus contineat tres angulos duobus rectis æquales, An quadranguli diameter ſit incommenſurabilis coſtæ, & ſexcenta ſimilia, quæ Euclides & Geometria docet, nullum prorſus phantaſma, nulla cogitatio brutis eſſe poteſt. Nam *de corporalibus iſtis iudicamus*, ait idem S. Auguſtinus, *ex ratione dimenſionum atque figurarum, quam incommutabiliter manere mens novit*. De iſtis autem bruta imaginatio nihil novit. Vnde ſi contingat noſtram imaginationem circa objectum ſenſibile errare (ut cùm baculum rectum in aquam defixum, curvum eſſe putat) ſeipſam ex Opticæ rationibus & regulis corrigere non poteſt, ſed ad intellectum, qui in tribunali ſuperiori, ſenſibus & ſenſuum judicijs præſidet, hoc referri debet.

S. Auguſt. ibid.

Vbi verò jam intellectus circa ſenſibilia, per regulas & rationes inſenſibiles eſt philoſophatus, in objecta ſublimiora, quæ omni phantaſmate carent, ſed phantaſmatum, tanquam nubium regionem ſupergrediuntur, aciem ſuam erigit.

De ſeipſo enim, & actibus ſuis ſpiritualibus, de vitijs & virtutibus, de Vniverſi ſummo etiam Numine & Rectore, de ejus providentia, & alijs attributis, quæ nullo phantaſmate depingi poſſunt, diſſerit. Vnde verba iſta Apoſtoli, *Invisibilia eius per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur*, enarrans S. Thomas: *Intellectu enim*, ait, *cognoſci poteſt Deus, non ſenſu, vel imaginatione, quæ corporalia non tranſcendit; Deus autem ſpiritus eſt*, Io. 4.

Rom. 1. S. Tho. ibid. Lect. 6.

Vnde patet, quid ſibi velit S. Thomas, cùm toties cum Ariſtotele ſuo dicit: In omni naturali operatione ſua, intellectum ſpeculari phantaſmata. Non enim vult phantaſiam ſemper formare phantaſma illius objecti, quod intellectus ſpeculatur. Hîc enim apertè negat, Deum, & inviſibilia ejus quæ Philoſophi per creaturas, intellectu cognoverunt, aliquo imaginationis phantaſmate potuiſſe cognoſci. Sed tamen, dum intellectus Deum ſpeculatur, imaginatio, per ſympathiam, ut ſuprà Artic. I. dictum eſt, circa aliquod phantaſma rei ſenſibilis

ſenſibilis ludit; ad cujus quodammodo ſimilitudinem ſpeculatio intellectûs declinat, luxque ſpiritualitatis ejus, nebulâ aliquâ phantaſmatis quaſi obvolvitur; ſive, ut S. Thomas aliâ phraſi ait: *nondum ab appendicijs materiæ abſolvitur.* Speciebus quippe non divinitus infuſis, ſed è nubilo phantaſmatum raptis utitur: quas deinde per multas *ſimplificationes*, ut D. Thomas loquitur, & velut per alembicorum ſublimationes, idoneas reddit, ut ſemen aptum ad rei ſpiritualis formandum conceptum eſſe valeant. S. Th. q. 19. a. 1. de Verit.

Vnde qui ſinceriùs res divinas & ſpirituales intelligere volunt, omnia, quantum poſſunt, phantaſmata abigere, aut mentis aſpectum ab ijs avertere ſolent. Hôc naturæ rationalis inſtinctu indicante: eſſe quendam alium intelligendi modum, quo anima noſtra ſeparata à corpore, extra phantaſmatum nubem, ſpiritualia valeat cognoſcere, & *nuda cum eſſentijs illis nudis*, ut ait D. Gregorius Naz. *converſari.* Naz. Orat. 19.

Nec in objectis iſtis ſpiritualibus ſtat intellectûs noſtri elevatio, ſed rerum ſpiritualium ſphæram ſtationemq; tranſcendens, in omne ens imaginabile, & intelligibile, ſupra omne tempus, & omnem locum ſe diffundit; æternitatem ſine principio & fine, immenſitatem nullo ſpatiorum termino circumſcriptam apprehendit.

Cùm autem modus cognoſcendi ex modo eſſendi naturaliter conſequatur, ut teſtantur Philoſophi, ſignum ſat evidens eſt, animam, cujus intellectus tam amplam & quaſi infinitam intelligendi ſphæram habet, ſupra corpus ſuum naturali ſubſiſtentiâ eminere; ac in altiori ſubſtantiarum gradu conſiſtere, quàm ignobiles illas ac brutas animas, corporibus ſuis ita immerſas, ut nihil cognoſcant, niſi quod per ſenſus corporis ad ipſas intravit: aut certè pauca præterea quædam inſenſata, ut vocant; veluti amorem, odium &c. quæ aliquo confuſo & imperfecto modo, (ſive per *ſpeciem* aliquam *naturalem*, ut Marſil. Ficinus exiſtimat, ſive per naturæ inſtinctum, ſine alia ſpecie) apprehendunt, quantum ad conſervationẽ talium animalium neceſſariũ erat. Sic ovis amicitiam canis, odium lupi imaginatione quodammodo concipit; ut illi tanquam defenſori Marſil. Ficin. lib. 9. c. 4. Theol. Plat.

foſi

sori se conjungat, hunc ut inimicum fugiat.

Denique sublimitas humani intellectûs manifestatur ex luminibus & fulguribus supernaturalibus, quibus ad res divinas contemplandas, multæ piæ animæ quandoque abripiuntur.

S. August. lib. de quant. Animæ c. 33.

S. Augustinus, ubi sex cognitionum & affectionum in anima rationali gradus distinxisset: *Iam verò in ipsa visione atque contemplatione veritatis*, inquit, *qui septimus atque ultimus animæ gradus est, neque iam gradus, sed quædam mansio, quò illis gradibus pervenitur: quæ sunt gaudia, quæ perfruitio veri & summi boni, cuius serenitatis atque æternitatis afflatus, quid ego dicam? Dixerunt hæc, quantum dicenda esse judicaverunt, magnæ quædam & incomparabiles animæ, quas etiam vidisse, ac videre ista credimus.*

Ac deinde de hujus contemplationis puritate & sublimitate, iterùm: *Tanta autem in contemplanda veritate*, ait, *voluptas est, quantacumque ex parte eam quisque contemplari potest, tanta puritas, tanta sinceritas, tam indubitata rerum fides; ut neque quidquam præterea scisse se aliquando aliquis putet, cùm sibi scire videbatur: & quo minùs impediatur anima toti tota inhærere veritati, mors quæ antea metuebatur, id est, ab hoc corpore omnimoda fuga & elapsio, pro summo munere desideretur,*

Quis igitur dubitet, animum quæ in hac mortali vita, supra omnia mortalia, contemplatione & affectu sic evehi potest, ut mortem & à corpore abrumpi, pro summo munere habeat, esse incorpoream & immortalem? Est quippe talis anima in horizonte diei & noctis, lucis ac tenebrarum, & tenebras à corporeis phantasmatibus sibi aspergi indignata, plenam diei lucem supra se prospiciens, corporis nexum, ut toto & liquido die perfruatur, frangere gestit.

S. Gregor. lib. 8. c. 18. Moral.

Eleganter S. Gregorius: *Superna gratia carnalem cogitationem nostram, per admixtionem suæ contemplationis irradiat, & ab originali cæcitate hominem ad intellectum reformat.* Ac paulò pòst: *Divinitatis contemplatio sensum tangit, sed plenè mentem non reficit; quoniam perfectè animus conspicere non valet, quod adhuc, quia caligo corruptionis præpedit, raptim videt. Ecce enim electorum mens iam terrena desideria subjicit: iam cuncta, quæ considerat præterire,*

tran-

transcendit: iam ab exteriorum delectatione suspenditur, & quæ sunt bona invisibilia rimatur. Atque hæc agens, plerumque in dulcedinem supernæ contemplationis rapitur: iamque de intimis aliquid, quasi per caliginem conspicit, & ardenti desiderio interesse spiritalibus Angelorum ministerijs conatur, gustu incircumscripti luminis pascitur; & ultra se evecta, ad semetipsam relabi dedignatur. Sed quia adhuc corpus quod corrumpitur, aggravat animam, inhærere diu luci non valet, quam raptim videt. Ipsa quippe carnis infirmitas transcendentem se animam retrahit, atque ad cogitanda ima, ac necessaria suspirantem reducit.

Non ambigo, quin ex proprio suo experimento, hoc narret S. Gregorius. Nam de simili etiam S. Augustinus: *Aliquando intromittis me in affectum multum inusitatum introrsus, ad nescio quam dulcedinem. Quæ si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit. Sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multum fleo, sed multum teneor.* S. August. lib. 10. c. 40 confess.

Lucem autem quandam dulcedini isti fuisse mixtam, in fundo animæ lucentem, in qua divina essentia (licet adhuc sub nubilo & in ænigmate) reluceret, existimat sublimis Contemplator Io. Thaulerus: *Philosophus quidam*, ait, *alteri æquè Philosopho, dignam Philosopho sententiam depromsit: Percepi quippiam in me, resplendens intellectui meo. Quod equidem aliquid esse experior, sed quid sit intelligere nequeo. Videtur tamen mihi, si apprehendere possem, omnem me, veritatem perspecturum.* Io. Thaul. Dominic. 1. post Nativit.

De hoc etiam S. Augustinus ait: Sensi quiddam in me, resplendens animæ meæ: quod si perficeretur in me, dicere non dubitarem, id vitam esse æternam. Occultat se, & nihilominùs manifestat se; indicat ex parte, ut per hoc animam alliciat, provocet, & post se trahat, imò & sibi-ipsi auferat.

Per ejusmodi verò experimenta, Contemplativi, & simplices ac ineruditæ quædam animæ clariùs & certiùs animæ humanæ nobilitatem immortalitatemque cognoscunt, quàm Aristoteles, Plato, ac omnes Mundi Philosophi. Vnde statim pòst Thaulerus: *Quis novit quantam excellentiam & nobilitatem Deus naturæ humanæ contulerit; necdum ab ullo Philosopho conscriptum, sed illis omnibus absconditum? Quotquot enim Philosophi de animæ nobilitate aliquid in scriptis reliquerunt, eò dumtaxat pertin-*

gere potuerunt, quò naturalis eos ratio perducebat. Necdum verò in ipsum fundum devenerunt. Vnde & plurima illis occulta mansère & incognita.

ARTICVLVS VI.

Si aliquod in Vniverso, rerum humanarum providens Numen est, anima humana est immortalis.

HOc argumentum, à providentia Dei præmiante bonos, puniente improbos, non tantùm SS. Patres Augustinus, Nazianzenus, Chrysostomus, Damascenus, Lactantius, D. Thomas &c. sed etiam Plutarchus alijque Philosophi Gentiles melioris mentis & ingenij, validum ad probandam animæ immortalitem censuerunt.

Ex cælestium enim motu, & tota Vniversi gubernatione (quidquid Diagoristæ & Epicurei reganniant) satis constat, aliquem esse Mundi Rectorem, qui præcipui saltem Mundi incolæ, hominis, inquam, habeat providentiam, & gerat curam.

Constat deinde, multos homines, tam in desertis, aut Monasterijs, quàm in mediâ etiam seculi frequentiâ, ab illicitis voluptatibus, & Mundi illecebris corpus & animum castum servare, & ultroneâ patientiâ, propter divini Numinis amorem, multa mala, totâ hac vitâ mortali, tolerare. Quosdam verò alios inter voluptates & blandimenta vitiorum, nullo respectu, aut metu Numinis, ducere omnes dies suos. Quando igitur illi præmium, isti pœnam recipient? Certè neutri in hac vita recipiunt; ergo restat altera, in qua justitia in utrosque exerceatur. Cujus rei imaginem apud S. Lucam Christus in paupere Lazaro, & divite Epulone nobis figurat, dum Abrahamum dicentem inducit: Luc. 16.

Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.

Scot. in 4. d. 43. q. 2. Hoc tamen argumentum subnervare conatur Scotus. Primò: *Quia non apparet per rationem naturalem*, inquit, *quòd sit unus*

Rector

Rector hominum, secundum leges justitiæ retributivæ & punitivæ. Secundò. *Esto sit. Dicetur tamen, quòd unicuique in bono actu suo, sit retributio sufficiens; & in malo punitio.* Nam, ut Hugo Cavellus eum explicat: *Bona opera trahunt secum consolationem suam, & mala suum conscientiæ vermem.*

Cavell. lib. de Anima disp. 1. sect. 13.

Sed à Melchiore Cano, & Thomistis utrumque refellitur. Nam sicut Romulus v. g. Romanam civitatem imprudenter condidisset, si nulla præmia bonis, nulla supplicia improbis constituisset; ita multo magis Deus Vniversitatis conditor, hanc Mundi Remp. malè & perperàm instituit, si bonos & morigeros nullo præmio afficit, malos nullâ pœnâ mulctat. In Deum verò nulla imprudentia, nulla ordinis ab eo instituti indecentia cadere potest. Deus quippe est essentialiter ipsa decentia, omnisque decentiæ creatæ exemplar: cui non magis aliqua insipientiæ labes misceri potest; quàm justitiæ ejus injustitia, vel sapientiæ insipientia. Hinc enim celebre illud S. Anselmi pronunciatum: *Sicut in Deo quantumlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas; ita quantamlibet parvam rationem, si maiori non vincitur, comitatur necessitas.*

S. Ansel. lib. 1. c. 10. Cur Deus homo.

Vnde adversus Scotum clamat Melchior Canus: *Demonstratum est, animas esse immortales tam evidenti & necessaria ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse & negligentem rerum humanarum, aut eam urbem stultè constituisse, in qua nullus supplicij timor sit, præmij expectatio nulla.*

Melch. Can. De Loc. c. ult.

Gaudium verò, quod ex actibus virtutum, in hac vita, percipiunt boni, non est propriè præmium, sed tanquam propria quædam passio, ex ipsis actibus naturaliter effluens; ut hôc veluti pauxillo melle amaritudinem, quæ actibus virtutum sæpe allinitur, Deus consolaretur, & animos adderet ad perseverantiam.

Deinde præcipuum gaudium ex futuræ retributionis spe venit. Sicut enim de spe messis Poëta olim dixit, *Spes alit agricolas*; ita dicere possumus, Spes æternæ vitæ bonos alit.

Egregiè Plutarchus: *Athletæ non quamdiu pugnant, sed post pugnam coronantur. Ita sibi bene conscij, qui secum reputant, bonis post hanc vitam præmia retribui, mirum in modum propter virtutum suarum*

Plutar. lib. contra Epicur.

ſuarum conſcientiam, & ſpem illam futurorum exultant.

Si autem anima poſt hanc vitam ſuperſtes non manet, objectum talis ſpei prorſus euaneſcit.

Et Plutacho ſuccinens Lactantius, negat hanc vitam eſſe idoneum, ad recipiendam virtutis mercedem, tempus. *Virtutem enim*, inquit, *cùm finita eſt, merces ſequitur. Virtus autem nunquam niſi morte finitur: quoniam & in morte ſuſcipiendâ, ſummum eius officium eſt. Ergo præmium virtutis poſt mortem eſt.*

Denique tantillum gaudij, quo multæ animæ ſanctæ in hac vita aſperguntur, nimis tenue, & ut ſic dicam, macrum eſt, ſi ad labores & ærumnas earum comparetur: & mali homines ex ſeculi voluptatibus ſæpenumerò longè ampliorem fructum decerpunt.

Abſurdiſſimum autem providentiæ genus eſt, quo præmium grandius hominibus ſceleſtis, quàm probis conſtituitur. Ideoque Apoſtolus intulit, nos *miſerabiliores omnibus, ſi in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus;* nec ulla alia quies & præmium poſt hujus vitæ agonem nos ſequitur.

1. Cor. 15.

Vnde S. Auguſtinus, de ſtatu vitæ deliberans, fatetur ſe palmam Epicuro fuiſſe daturum, ſi animam cum corpore exiſtimaſſet mortalem. *Non me revocabat*, ait, *à profundiore voluptatum carnalium gurgite, niſi metus mortis, & futuri iudicij tui; qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen receſſit de pectore meo. Et diſputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio de finibus bonorum & malorum, Epicurum accepturum fuiſſe palmam in animo meo, niſi credidiſſem poſt mortem reſtare animæ vitam, & tractus meritorum; quod Epicurus credere noluit.*

S. Auguſt. lib. 6. c. ult. Confeſſ.

ARTICVLVS VII.

Naturali quodam omnium hominum inſtinctu probata animæ humanæ immortalitas.

Chryſ Homil. 7. in 1. Cor.

NOtat Chryſoſtomus Diaboli aſtutiam, qui Gentilium Philoſophos in falſis unanimes, in veris, & præcipuè in animarum immortalitate (unde plurimum utilitatis in mores hominum redire poterat) diſcordes fecit. Sic enim

enim adversus Academicos & Peripateticos suscitati ab eo Epicurei & Stoici, qui immortalitem ab illis assertam conarentur labefactare.

Nihilominùs naturalis ille omnium nationum instinctus, non ita multitudine argumentorum & sophismatum, etiam in ipsis Epicureis obrui potuit, quin aliqua semper immortalitatis suspicio reliqua in animis ipsorum manserit. Illustre exemplum est in C. Cassio illo, qui inter primos in Iul. Cæsaris necem conjuratores fuit. Cùm enim sectâ Epicureus esset, & animas, aut manes post mortem corporis ullos superesse negaret; ubi tamen in Curiam Pompeij (ubi cædes patranda erat) cum Cæsare & conjuratoribus venisset, oculos in statuam Pompeij, quæ ibi posita, erexit, cum submissâ manium Pompeij invocatione, ut sibi essent auxiliares. Contra tamen Philosophiæ ejus, & Epicuri decreta, inquit Plutarchus. Plutar. in Iul. Cæsar.

Ceteri quoque Epicurei, addit alibi idem Auctor, mortem ita horrebant, ut ad solum mortis nomen, expallescerent. Quidquid eos magister Epicurus objurgaret, qui concupiscendam, aut metuendam mortem negabat. Quid enim tantopere times, si mors omnia delet, nec anima scelesta ad pœnam superstes manet? Hac quippe cogitatione timorem pellunt, & se *ad fruendum bonis* invitant illi apud Sapientem Epicurei. *Quia ex nihilo*, inquiunt, *nati sumus*, *& post hoc erimus tanquam non fuerimus*. Plutar. lib. contra Epicur. Senec. Epist. 24. Sap. 2.

Et licet isti, aut alij similes sic obtenebrati essent, ut ultima veritatis illius scintilla extincta foret: *specimen* tamen *naturæ* non à talibus, sed *ex optima quaque natura capi debet*, inquit M. Tullius. *Omni autem antiquitate uti possumus; quæ quo propiùs*, ait, *aberat ab ortu, & divinâ progenie, eo meliùs ea fortasse quæ erant vera cernebat. Vnum verò illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius: esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret. Idq́; cùm multis alijs rebus, tum è Pontificio iure, & ceremonijs sepulchrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tantâ curâ coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem; sed quandam quasi* Cic. lib. 1. Tuscul.

 migra-

migrationem commutationemq́ vitæ, quæ in claris viris & feminis dux in cælum soleret esse; in ceteris humi retineretur, & permaneret tamen.

Ac deinde inferiùs: *Omni in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eo lugeat, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Sed illa lugubris lamentatio fletusq́ manens ex eo est, quòd eum quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idq́ sentire. Atque hæc ita sentimus naturâ duce, nullâ ratione, nullâq́ doctrinâ.*

Senec. Epist. 117. M. Tullio consentienter etiam Seneca: *Multa dare solemus,* ait, *præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. Cùm de animarum æternitate disserimus, non leve momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium Inferos, aut colentium.*

Tertul. lib. de Anima c. 2. Et de hoc tam publico immortalis animæ sensu, & unde eum habeamus, Tertullianus disserens: *Naturâ pleraque,* inquit, *suggeruntur, quasi de publico sensu, quo animam Deus ditare dignatus est.*

Denique ex tam admirabili Christianæ religionis, & cum tantâ eminentiâ auctoritatis, toto Orbe diffusione eandem animæ immortalitatem probat S. Augustinus.

S. August. lib. 6. c. 11. Confess. *Non vacat, non est inane,* inquit, *quòd tam eminens culmen auctoritatis Christianæ fidei toto Orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia pro nobis divinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animæ consumeretur.*

ARTICVLVS VIII.

Reditus quoque animarum defunctorum ad vivos, earum immortalitatem probat.

PLurima de animarum defunctorum reditu ad vivos, per historias & Vitas Sanctorum sparsa, colligere possem, nisi Mart. Delrius, Disquis. Magic. lib. 2. q. 26. sect. 5. hoc me labore levasset.

Si autem animæ, à morte, in corporibus assumptis adhuc apparent; ergo post corporis funus superstites manent. Nec ulla

ulla causa est, quæ eas postea corpore nudatas interficiat: sicut Stoicis placuit, qui animas corporeas & igneas esse, ac extingui posse corpore jam exutas, ut ignes, existimaverunt.

Si verò animæ incorporeæ & spirituales sunt, sicut fides divina & verissima Philosophia probant, per nullas causas naturales possunt corrumpi, ubi corporibus fuerint nudatæ. Si igitur unâ horâ, aut momento, post corpus superstites sunt, semper manebunt.

Nam ex optima philosophia S. Thomæ: *Nulla forma corrumpitur, nisi vel actione contrarij, vel per corruptionem sui subiecti, vel per defectum suæ causæ.* S. Tho. lib. 2. c. 79. contra Gent.

Quia verò anima à corpore separata, in nullo ampliùs est subjecto, non potest aut per introductionem contrarij in subjectum, aut per corruptionem subjecti, perire. Sed neque etiam per defectum causæ; sicut per occasum solis corrumpitur lumen in nostro aëre: quia Deus, à cujus solâ Omnipotentiâ anima separata, per creationem conservativam suspenditur, nec moritur, nec mutatione locali, præsentiam suam subducere potest; quemadmodum sol per occasum à nostro hemisphærio se subducit. Nec denique ulla alia occasio naturalis occurrere potest, propter quam Deus influxum conservativum ab anima separata retrahat.

Animas autem defunctorum quandoque redire, omnium seculorum memoriæ testantur. Nam præter tot animas, quas Christus, & Apostoli, alijque tam in veteri quàm novo Testam. in corpora sua revocaverunt; innumeras manium & & umbrarum apparitiones, non tantùm levibus & imaginosis mulierculis, sed viris gravissimis factas, citare possemus: quas omnes falsas & illusorias fuisse, sine pertinaci impudentia contendere nemo potest. Plurimæ enim fuerunt sanctorum hominum animæ, quæ pias & justissimas reditûs ad vivos causas habuerunt.

Famosa quoque inter alias est, animæ Marsilij Ficini, celeberrimi Philosophi Platonici, post mortem nuper apparitio; quam narrat, & à Michaëlis Mercati Miniatensis nepote, *probato morum, atque doctrinâ spectato viro,* se audivisse refert Cæs.

 Baronius

Baron. Tom. 5. Annal.

Baronius ad An. Christi CCCCXI.

Cùm enim Marsilius & Michaël Mercatus, ambo Philosophiâ Platonici, de animæ immortalitate ex Platone suo, quondam solito ferventiùs disputassent, eò disputatio provecta, ut uterque jurejurando alteri sponderet, appariturum se socio post mortem, ut animæ superstitis statum edoceret.

Elapso inde non pauco temporis spatio, Michaël Mercatus quodam summo manè studijs suis intentus, audivit celerem equi prætervolantis cursum; & cum paulisper ante domûs ejus fores restitisset, equitem notâ Marsilij Ficini voce clamantem audivit: *O Michaël, O Mihaël, vera, vera sunt illa.* Vnde amici sui Marsilij vocem agnoscens, apertâ illicò fenestrâ, vidit à tergo equitem candidatum, concolori equo aufugientem; & cùm ipse *Marsilium, Marsilium* inclamaret, ex oculis evanuit. Et statim misso Florentiam, qui viseret quidnam Marsilius rerum ageret, defunctum eâdem horâ, quâ eques apparuerat, invênit. Inde Michaël Mercatus *valedicens Philosophicis disciplinis*, ait Baronius, *solius Christianæ Philosophiæ, ceteris eminentioris, propensior cultor effectus, quod reliquum fuit temporis, Mundo defunctus, soli vitæ futuræ vixit; specimen edens absolutißimi omnibus numeris Christiani, qui inter Philosophos sui temporis magna cum laude claruerat, nulli secundus.*

Sed negabunt aliqui fortasse spiritus defunctorum esse, sed Genios, sive Angelos bonos, aut malos, talibus eventibus, hominibus vivis apparere.

Verùm hoc respondere non possunt Epicurei, qui tam olim quàm hodie omnem spiritum, non tantùm humanum, sed etiam Angelum perimunt. Vnde Hebræorum Epicurei, Sadducæi *dicebant*, teste S. Lucâ, *non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum*, humanum superstitem corpori. Et C. Cassius, dux alter Romani exercitûs cum M. Bruto, bello civili adversus Augustum & M. Antonium, cùm sectâ Epicureus esset, collegam suum Brutum, nocturno spectro (quod ei dixerat: *malus Angelus tuus sum, & apud urbem Philippos,* ubi proprio gladio se interfecit Brutus, *me videbis*) perterritum irrisit: quia ex Epicuri sui disciplina, *spiritus*, aut *Angelos* *ullos*

Act. 23.

Plutar. in Bruto.

ullos esse negabat, ait Plutarchus.

Nec sanè immeritò duo ista spirituum genera simul ita copulantur, ut qui unum rejicit, vel admittit, alterum quoque rejicere, vel admittere debeat.

Vterque enim spiritus iste, ut S. Gregorius Naz. dicit, ad Vniversi perfectionem & complementum spectat: ut Deus *tam superum, quàm inferum laudatorem habeat*. Superus laudator, Angelus est, inferus homo: qui tam pro se, quàm pro ceteris creaturis corporalibus, quæ Creatorem suum agnoscere non possunt, eum laudare debet. Naz. Orat. 39.

Deinde, sicut in Vniverso dantur creaturæ purè materiales, ut bestiæ, & purè spirituales, ut Angeli; ita ad complementum, quædam ex utrisque mixtæ dari debent: ut homo, corpore materialis, animâ spiritualis, superiorum inferiorumque horizon, & Vniversi compendium. Hoc est quod Conc. Lateranense An. MCCXV. sub Innoc. III. definit: *Deum condidisse creaturam humanam, quasi communem, ex spiritu & corpore constitutam*. Cap. *Firmiter* de summ. Trin.

Nimis autem futile est, quod Plinius metuit: ne sedes & locus tot umbrarum & animarum hominum à tot seculis defunctorum, capax inveniri non possit. *Quæ sedes enim*, inquit, *quantave multitudo tot seculis animarum, velut umbrarum? Puerilium ista deliramentorū, avidæq; nunquam desinere, mortalitatis commenta sunt*. Plin. lib. 7. c. 55.

Imò, tu ipse puer Plini. Vmbræ quippe istæ, quas vocas, sine corpore sunt, nec sedem ullam aut locum implent.

Cùm verò etiam de animâ corpore suo exutâ interrogas: *Vbi cogitatio illi? Quomodo visus, auditus, aut quid agit, qui usus ejus, aut quod sine his bonum?* jam ostendis Lipsium nostrum falli, qui te inter Stoicos suos reponit; cùm verba ista tua: *Quod sine his* (corporis sensibus) *bonum?* te purum putum Epicuri de grege porcum fuisse clamant. Stoici enim non in voluptate sensuum corporis unicum, aut summum bonum, ut tu, sed in animo ponunt. I. Lips. lib. 2. differt. 13. Physiol.

Anima verò avulsa à corpore sensus suos, id est, intellectum, pro cunctis sensibus corporis, habet, ut otiosa (quod metuit Plinius) non sit, sed agere aliquid possit.

 Plinio

Plinio denique & Epicuro fratres gemelli sunt, qui apud Sapientem ista garriunt: *Vnus interitus est hominis & iumentorum, & aqua utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur; similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius.*

Eccles. 3.

Et postea: *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendit sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?* Nam hanc impiorum quæstionem infrà resolvit ipse Salomon: *Revertitur pulvis* (corpus hominis) *in terram suam unde erat, & spiritus redit ad Deum qui dedit illum.* Verba enim priora, ore impiorum depromi D. Thomas, & SS. Patres passim interpretantur. Nisi mavis (quod aliqui faciunt) Sapientem loqui in propria quidem persona, sed de vita corporali hominis, quæ instar vitæ pecudum, generatur, adolescit, senescit, moritur, nullo sæpe evidenti discerniculo; ideoque mirum non esse, quòd pius ab impio, in hac vita nequeat discerni, sed discrimen in futurum reservetur. Vnde addit ibidem Sapiens: *Iustum & impium iudicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.*

Eccles. 12.

D. Tho. lib. 2. c. 79. contra Gent.

Quando verò interrogat: *Quis novit, si spiritus &c.* non ambigit de veritate, sed cognoscendi difficultatem insinuat, ut S. Hieronymus & alij interpretantur.

ARTICVLVS IX.

An anima humana secundum supremum rationalitatis apicem, quo est immortalis & à corpore independens, sit forma corporis.

Error Platonis in Scholis famosus est, qui docebat animam nostram esse in corpore, non sicut forma est in subjecto, sed *sicut nauta in navi*, aut Diogenes in dolio; vel potiùs, *ut limax vel ostreum in sua cochlea*, cui adhæret aliquo nexu.

Vnde Plato dicebat, *hominē esse animā corpore vestitam*, inquit Nyssenus. Idem quoque Philosophus Anaxarchus; qui cùm à Nicocreonte Cypri tyranno vivus in mortario cōtunderetur.

Tunde,

Tunde tunde, clamabat: *Anaxarchi follem tangis, non Anaxarchum.*

Quid aliud dicit Tertullianus, cùm animam, homuncionem quendam esse imaginatur, corpori nostro exteriori, ut pyxidi vel vaginæ insertum? Imò universim Stoici, *qui hominis animam, divini spiritûs* (hoc est, ætherei ignis, ut interpretatur Lipsius noster) *partem esse, ac veluti scintillas quasdam astrorum, in terras desiluisse, atque alieno loco hæsisse*, censebant; negare quoque debebant esse formam corporis. Ignis enim, qui ligno, aut volanti pyroboli chartæ adhæret, chartam quidem quodammodò animat, sed non informat. Senec. lib. de Vita beat. cult.

Campanella verò *negat animam sensitivam esse formam sui corporis, sed spiritum corporeum, mobilem, tenuem, non affixum organo*, discurrentem de uno in aliud, ut per musicorum organorum fistulas, ventus. Campanel. lib. de sen. su. c. 18.

De anima verò rationali, propter Clementis V. in Concilio Viennensi definitionem, id dicere non audet; sic enim non esset forma corporis. De anima autem sensitiva, supponunt potiùs, ex Philosophia Peripatetica, Concilij Patres, quàm opus fuerit hoc definire. Nam plerique omnes Platonici & Averroistæ, qui animam rationalem negant esse formam informantem, de sensitiva brutorum non dubitant.

Concil. Viennense veritatem illam Philosophicam definire voluit, propter Hæresiarcham quendam illius ævi, Petrum Ioannis nomine, qui ex Schola Averrois, inter ceteros suos errores, asserebat: *Substantiam animæ rationalis seu intellectivæ, verè ac per se humani corporis formam non esse.* Adversus quem editum hoc Decretum: *Quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quòd anima rationalis seu intellectiva, non sit forma corporis humani per se & essentialiter, tanquam hæreticus est censendus.* Anno MCCCXI.

Multa enim absurda contra fidem Christianam ex eo errore Philosophico sequuntur. Vnde *etiam ante Concil. Viennense*, ait Guido Carmelita, *talis fuisse hæreticus iudicandus est. Quia per hoc negatur meritùm & demeritum in homine: negatur necessitas sacramentorum, & peccatum, & virtus: negatur totale fundamentum fidei, & fides ipsa, quæ præcipitur habenda hominibus: & vita æterna, &* Guid. Carmel. c. 2. De errorib. Pet. Ioan.

salutaris

ſalutaris adventus Chriſti in carnem, & adventus ad iudicium, & miſſum Spiritum ſanctum ad ſanctificandum homines, & cetera quæ fide creduntur; ſi homo non habeat tanquam veram & eſſentialem formam, animam rationalem per eſſentiam.

Nam ſi anima rationalis non informet, ſed aſſiſtat ſolùm corpori animâ ſenſitivâ cogitativâ informato (quod eſt ſomnium Averrois) re verâ homo bruti ſpecies quædam eſſet, & veluti aſina Balaami, quem ſubſtantia ſpiritualis intelligens, ſine informatione inhabitaret, eique ſolùm extrinſecùs imaginationem & linguam moveret. Actum verò intelligendi aut volendi, communicare ei non poſſet. Vt enim verè & vitaliter homo intelligat aut velit, non ab altero actum intelligendi aut volendi, ſed à ſemetipſo recipere, hoc eſt, ſibi imprimere debet.

Vnde anima rationalis homini ſolùm aſſiſtens, intelligere quidem, ſeu in ſe actum intelligendi formare poterit; non tamen efficere, ut ſuppoſitum illud cui aſſiſtit, illo eodem actu intelligat. Aliàs pileus meus intelligens denominari poſſet, quia caput meum illi inexiſtens, intelligit.

Cajet. 1. p. q. 76. a. 1. Non igitur de nihilo, ſed verè, & unà facetè Cajetanus: *Averroëm, & ſequaces eius eſſe* (propriâ ipſorum opinione) *eſſentialiter animalia bruta; & propterea non eſſe mirum, ſi nihil intellexerint de ſeipſis.*

Sed dicent fortaſſe, vocem iſtam *homo* non tantùm ſignificare compoſitum phyſicum ex corpore & animâ cogitativâ, ſed complecti etiam animam rationalem, quæ tali compoſito aſſiſtit.

Verùm hoc pacto, homo non erit verum animal; cùm ens per ſe non ſit: omne autem animal ſit inferius entis per ſe. Nec aliter homo differet à ſimiâ, aut ſatyro, quàm compoſitum ex equo & equite differt à nudo equo qui inſeſſore caret. Fac ergo, ut anima rationalis aſſiſtens, deſerat ſuum ex animâ cogitativâ & corpore ſuppoſitum; ecce jam ex homine relinquetur nobis ſatyrus; qui hominum ſocietatem fugitans, ſilvarum latebras quæret. Quod quidam Averroiſtarum (credo, ut nos delectent, & rideamus) non verentur concedere.

Alij

Alij tamen arctiorem unionem inter illud cogitativum suppositum, & animam rationalem interponunt, quàm ut tam facilè abrumpi possit.

Sit ergo homo Averroicus, ut Hippocentaurus, ex equo & homine concretus, aut ut ostreum, ex testâ suæ cochleæ & animali adhærente compositum

Attamen unio ista non erit per se, sed instar plumbaturæ, quâ unum metallum cum alio, ut ferrum cum cupro, aut lapis cum ligno ferruminatur. Vnde homo non erit magis unum per se, quàm sedes, aut domus, cujus partes non propria unione integrali, sed ferrumine & ligaturâ tantùm inter se devinciuntur: quidquid dicat Plotinus & Platonici: qui licet animam rationalem informare corpus negent, *ita tamen ei alligant*, ait Ficinus, *ut ex ea & corpore unum animal componatur: ideoque à materia mox ita inficiatur, ut & passionibus fiat obnoxia, & motus immoderatos, more corporis, subeat in excessum atque defectum.* Marsil. Ficin. comment. in Ennead. 1. c. 4. Plot.

Sed hæc animæ rationalis ab animæ sensitivæ passionibus infectio, potiùs indicat unionem animæ rationalis ad corpus esse essentialem, seu informativam; atque eandem esse animam, quæ & operationum sensitivarum, & rationalium sit origo ac principium.

Quod etiam ex sympathia, qua actiones humani intellectûs interpellant actiones sensitivas; ut cùm vehemens & attenta speculatio actionem videndi, vel audiendi, aut motum progressivum suspendit, colligitur. Quod profectò non fieret, si anima rationalis sensitivo animali extrinsecùs tantùm assisteret. Nec enim speculatio attentissima equitis motum equi progressivum interpellat, aut impedit.

Hinc ergo patet, veram esse Philosophiam Aristotelis, qui animam rationalem non extare quodammodò, & attollere apicem mentis supra hominem sensitivum, sentit, sed eam usque ad corporis sui informationẽ deprimit. Etsi tamen in uno homine, *duplicem hominem constituat*, ait nobilis ejus Interpres Eustratius: *Vnum qui ex anima & corpore constat; alterum intellectum. Vocat autem intellectum, ipsam rationalem animæ partem. Quem sanè intellectum & verè, & primò, & maximè hominem esse statuit.* Eustrat. lib. 10. c. 6. Ethic.

 Prorsus

Prorſus cum Apoſtolo noſtro Paulo conſentienter, qui rationalem & ſupremam animæ partem, *hominem interiorem*; partem ſenſitivam ac inferiorem, *hominem exteriorem* appellat. Hominem quoque interiorem eſſe maximè hominem ſignificat, quando negat ſe facere, quod pars ſenſitiva, ſecundum concupiſcentiæ legem in ipſo agit; ſed illud quod pars rationalis, ſecundum æternam Dei legem operatur. *Si quod nolo*
Rom. 7. *illud facio: iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum.*

Si autem anima rationalis ſupra corpus & ſupra animam ſenſitivam ſic emineret, ut corpus non informaret, nulla ſanè virtus, aut vitium, meritum, aut demeritum homini ſenſitivo tribui poſſet, & omnia abſurda illa ſequerentur, quæ Guido Carmelita Petro Ioannis hæretico, in initio Articuli objectabat.

Inter res enim ſpecie, & tam longè differentes, quàm differunt anima rationalis & corpus, non poteſt alia unio per ſe unum conſtituens, intercedere, præter eſſentialem, qua extrema per modum actûs & potentiæ copulantur. Vnde virtus & vitium, ac univerſim intellectûs & voluntatis operationes, animæ tantùm extrinſecùs aſſiſtenti, non homini proprio, quod eſt animal ſenſitivum, tribuentur. Nec enim homo (qui debet eſſe ens unum per ſe) intra ſignificationis ſuæ peripheriam, animam rationalem ſic extantem ut non informet, poterit circumplecti.

ARTICVLVS X.

Argumenta aliquot, contra animæ humanæ informationem objecta, reijciuntur.

SEd anima rationalis eſt ſpiritualis & indiviſibilis, igitur materiam corporalem & diviſibilem informare non poteſt, inquiunt. Vulgare quippe axioma eſt: Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur.

Reſp. Axioma iſtud ſumptum eſſe à liquoribus, qui poculis & vaſis infuſi, ſuperficie ſuâ convexâ, modum & figuram ſuperfi-

ſuperficiei concavæ vaſorum rapiunt.

Poſtea longiùs tractum eſt; ita ut jam omnis forma in ſubjectum ſuum, ad modum recipientis recipi dicatur. Sic albedo ovi, ad modum ſubjecti ſui recipitur; quia figuram ovalem induit, ſimilem figuræ teſtæ ovi.

Denique adhuc longiùs illud axioma extenſum eſt: ut univerſim quælibet forma dicatur recipi ad modum recipientis, ſi ſufficientem cum ſubjecto receptivo proportionem habeat; adeo, ut modus ille ſubjecti, nihil aliud eſſe videatur, quàm aptitudo ſubjecti, correlativè reſpondens aptitudini informandi, quæ eſt in forma. Aliàs enim ſi forma deberet induere omnes modos & conditiones ſubjecti in quod recipitur; accidens non poſſet in ſubſtantiam recipi, niſi quandam ſubſtantialitatem ab eo contraheret.

Igitur anima rationalis in materiam corporis ſui, ad modum recipientis recipitur, eo ipſo, quo materia illa eſt ens phyſicè incompletum, ſuſceptivum cujuſlibet formæ incompletæ, quæ ad ipſam dicit eſſentialem ordinem. Inter quas formas eſt anima rationalis.

Sed qua ratione, ſubſtantia animæ partium integralium expers, per omnes partes integrales ſui corpus poteſt diffundi?

Dic tu mihi antè: qua ratione Angelus ſine partibus, ſphæram ſuæ replicationis, aut Deus totum Vniverſum implet? Nam S. Auguſtinus inexiſtentiam animæ in corpore, cum inexiſtentia qua Deus Mundum replet, ſolet comparare. Sed de re iſta plura proximo Capite.

Secundò objiciunt: Potentiæ animæ rationalis, ut talis eſt, nempe intellectus & voluntas, non ſunt potentiæ organicæ, procumbentes in materiam corporis: ergo anima propter illas non poſtulat informare corpus; imò puriùs & ſinceriùs operationes potentiarum ſpiritualium exercet, quando ſeparata eſt à corpore.

Reſp. ſubſtantia animæ rationalis, quæ eſt radix, non tantùm vegetativarum & ſenſitivarum, ſed etiam ſpiritualium potentiarum, eſt eſſentialiter ens incompletum, & appetens materiæ complexum. Vnde licet intellectus ejus non jaceat

& ſuſtentetur in materia; ut potentiæ organicæ; ei tamen connaturale eſt, ut ſpeciebus intelligibilibus, hauſtis ex fumo, ut ſic dicam, corporalium phantaſmatum utatur. Hæ enim ſpecies, ut ait S. Thomas, ſunt magis accommodatæ imperfectioni humani intellectûs, qui in genere intellectuum eſt infimus.

S. Tho. 1. p. q. 89. a. 2.

Ad fabricandas igitur tales, & iſti modulo ſuo commenſuratas ſpecies intelligibiles, anima etiam ut rationalis, naturâ ſuâ communicationem & complexum cum materia corporis ſui flagitat.

Species autem Angelicis ſimiles, quæ animæ ſeparatæ infunduntur, puriores quidem & ſinceriores ſunt, ſed minùs intellectui humano accommodæ, ut philoſophatur S. Thomas. Vnde *licet Angeli*, inquit, *per huiuſmodi ſpecies habeant perfectam & propriam cognitionem de rebus; anima tamen ſeparata tantùm confuſam*: Sicut fortè ſpecies lucis ſolaris, oculis aquilinis licet accommodæ, oculos tamen noctuæ obturbant, & imperfectam ſolummodò viſionem gignunt. Aut ſi alia comparatio placet: Sicut convexæ lentes in ſpecillis, oculorum ſeneſcentium lumina plerumque clarificant; & tamen myopas, quibus brevis eſt oculorum acies, confundunt. Quæ tamen comparationes, quia à rebus ſenſibilibus ad ſpirituales tranſlatæ ſunt, cave, ne nimis exactas eſſe putes, & eas quatuor pedibus (ut dici ſolet) facias currere. Sententiæ enim S. Thomæ ſufficit, ut quemadmodum anima noſtra eſt forma poſtulans naturaliter unionem ad corpus, & conjunctionem cum phantaſmatibus, à quibus ſpecies in intellectum ſuum rapit; ita tales ſpecies, & actus intelligendi ex talibus geniti (quamvis Angelicis imperfectiores) humano intellectui magis & aptiùs quadrent.

Idem 1. p. q. 89. a. 4.

Tertiò, ſi unio animæ rationalis ad corpus eſt ei naturalis; igitur ſeparatio, inquiunt, erit contra naturam. Et tamen S. Thomas dicit ſolùm eſſe *præter naturam. Eſſe enim ſeparatam à corpore*, inquit, *eſt præter rationem naturæ ſuæ; & ſimiliter, intelligere ſine converſione ad phantaſmata, eſt ei præter naturam.*

Idem 1. p. q. 89. a. 1.

Reſp. ſtatum ſeparationis re verâ eſſe animæ contra naturam. Vnde aliquid *eſſe præter naturam*, uſurpatur hîc à S. Thomâ pro

pro, *esse contra naturam*. Imitatur quippe Aristotelis sui phrasim, qui motum contra naturam (ut gravium sursum, levium deorsum) passim vocat *παρὰ φύσιν præter naturam*. Hoc ex comparatione S. Thomæ ibidem patet. *Habet anima*, inquit, *alium modum essendi, cùm unitur corpori, & cum fuerit à corpore separata; manente tamen eâdem naturâ. Non ita, ut uniri corpori sit ei accidentale, sed per rationem suæ naturæ, corpori unitur. Sicut nec levis natura mutatur, cùm est in loco proprio, quod est ei naturale, & cùm est extra proprium locum, qui est ei præter naturam.* S. Thô. 1. p. q. 89. a. 1. & q. 76. a. 1. ad 6.

Ecce, quomodo locum deorsum, qui est contra naturam corporis levis, vocet *præter naturam*, & comparet cum statu animæ extra corpus. Vnde alibi apertè, & extra omnis dubitationis nubem: *Anima corpori naturaliter unitur. Est enim secundum essentiam suam corporis forma. Est ergo contra naturam animæ, absque corpore esse.* S. Thom. lib. 4. c. 79. contra Gent.

Hæc autem philosophia, & modus loquendi S. Thomæ verior est, quàm multorum Recentiorum, qui statum separationis, *neutrum*, aut *præternaturalem* (qualis est circularis motus elementi ignis;) aut *aliquo modo naturalem* vocant.

Licet enim sententia D. Thomæ sit difficilior, ut fatetur Cajetanus, naturam tamē animæ rationalis profundiùs penetrat; *ideoque*, inquit Cajetanus, *S. Thomas ubique semper hanc tradit doctrinam, nec unquam voluit Avicennæ facilitatem sectari*. Docet verò Avicenna utrumque animæ statum esse naturalem successivè: sicuti homini naturale est, primùm in utero concipi, deinde nasci, postremò extra uterum vivere. Cajet. 1. p. q. 89. a. 1. Avicen. lib. 9. Metaph.

Sed statum separationis esse contra naturam, conformius est Concilio Viennensi, quod decernit *Animam rationalem verè, per se, & essentialiter formam corporis esse*. Si enim illi ut sic, sive secundum præcisum rationalitatis gradum (qui Concilij sensus esse debet; nam quin secundum inferiores gradus, forma corporis esset, nemo ambigebat) per se & essentialiter competit esse formam corporis; profectò naturale est corpori conjungi, & cùm abrumpitur à corpore, naturalis quædam ejus proprietas destruitur, sub cujus merâ privatione extra corpus manet; non autem ad

 aliam

aliam proprietatem æquè naturalem succeſſivè tranſitur: ſicut (quæ eſt Avicennæ ſimilitudo) quando à conceptione pueri in utero, ad partum, & deinde ad vitam extra uterum gradatim aſcenditur.

Si denique ſtatus animæ extra corpus eſt ſecundum naturam, nulla jam ratio naturalis adverſus Platonem & Origenem ſatis valida eſt; cur animæ noſtræ ante corpora, in ſtatu ſuo naturali, ac velut in aëre ſereniſſimo, extra omnium phantaſmatum nebulas, creatæ non ſint; & deinde in corpora, tanquam in tenebroſos carceres, contra naturam detruſæ.
S. Hieron. lib. contra Io. Ieroſol. Vnde S. Hieronymus adverſus Origeniſtas diſputans, ante omnia deſtruit ſtatum animæ naturalem extra corpus, per argumentum ab abſurdo, quod inde ſequeretur.

Si enim, inquit, *naturale eſt animæ eſſe ſine corpore, ergo contra naturam eſt eſſe in corpore. Si contra naturam eſt eſſe in corpore, ergo reſurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet reſurrectio contra naturam. Ergo iuxta ſententiam veſtram, corpus quod contra naturam eſt reſurgens, animam non habebit.* Vbi etiam cernis, S. Hieronymum, nullum in hac materiâ ſtatum medium inter *ſecundum naturam*, & *contra naturam* agnoſcere; ſed immediatè inferre, ſtatum in corpore futurum contra naturam, ſi ſtatus extra corpus ſit naturalis, ut credebant Origenes & Platonici.

Atque hactenus de appetitu naturali animæ, qui nihil eſt aliud, quàm paſſiva aptitudo ad unionem cum corpore, locuti ſumus. Appetitu verò elicito, anima ſeparata ſtatum iſtum ſeparationis, quantumvis contra naturam ſit, præferre poteſt reditui ad corpus mortale quod aggravat animam. Tot enim miſeriarum torrentes, quæ ex vitiatâ peccato primi hominis origine, corpus noſtrum incurrerunt, ſufficere poſſunt, ut anima malit ſub dio, ut ſic dicam, permanere, quàm domum adeò incommodam ſubire. Vt enim rectè olim Theophraſtus: *Anima profectò multum corpori ſolvere debet pro uſu hoſpitij ſui.*

Verùm, ſi corpus immortale, quale erit in cælo, aut quale etiam in primo homine factum eſt, animæ proponatur, deſerto

deserto, ut opinor, separationis statu, in corporis complexum, tanquam maximè connaturalem ruet.

Imò S. Augustinus tam vehementem hunc animæ ad corpus appetitum (cum fluctu tamen dubitationis) esse credidit; ut Beata anima, corpore exuta, *retardetur quodammodo, ne totâ intentione pergat in illud summum cælum* (Deum: quem tertium cælum interpretatur, ad quod S. Paulus est raptus) *quamdiu non subest corpus, cujus administratione appetitus ille conquiescat.* Quæ etiam est S. Bernardi, Haymonis, & olim S. Thomæ sententia; licet in Summa eam deseruisse videatur. Sed sanè, non difficulter fortasse defendi potest. Gratia enim naturam non destruit. Est autem anima separata ens quoddam solùm dimidiatum, quod cum altera sua comparte in unum tertium compositum coalescere postulat. Ex istâ verò naturâ mutilâ, ut sic dicam, & dimidiatâ emicat naturale desiderium ad corpus: quod per modum simplicis velleitatis, cum absolutâ resignatione in Dei beneplacitum, in animâ separatâ manere, ad manifestandam ejusmodi animarum imperfectionem, sinit Deus.

S. August. lib. 12. c. 35. Genes. S. Ber. ser. de Omnib. Sanct. Haym. c. 6. Apocal. D. Thom. q. 93. a. 1. Suppl.

Posse autem actûs supernaturalis fervorem remitti per actum naturalem; adeoque inter eos sympathiam intercedere, experiri videmur in actibus charitatis hujus viæ, quos alicujus boni creati permixtus amor debilitat. S. Thomas etiam 2. 2. q. 175. a. 4. ad 1. eandem sympathiam indicat, Theodor. Smisingus, contra multos recentiores, Tract. 2. de Deo d. 6. q. 9. n. 293. insigniter probat.

Interim, qui sympathiam illam inter visionem beatificam & naturale desiderium corporis, quam asserere videtur S. Augustinus, tam longè ab anima beata rejiciunt, viderint, quâ probabiliori conjecturâ explicent, quod S. Augustinus ibidem dicit: *Minimè esse dubitandum, raptam hominis à carnis sensibus mentem, & post mortem ipsam carne depositâ, & transcensis etiam similitudinibus corporalium, non sic videre posse incommutabilem substantiam, ut Sancti Angeli vident.* Sed nec in hôc plerique fortè S. Augustino credent; quidquid dicat: *Minimè esse dubitandum.*

S. August. lib. 12. c. 35. Genes.

CAP-

CAPUT II.

De animæ rationalis indivisibilitate.

QVi animam rationalem, corpoream faciunt, ut Stoici & Epicurei, integraliter quoque divisibilẽ fabricant. Idem quoque facit Tertullianus, ex historia animæ Lazari & Epulonis Luc. 16. ubi anima istius, *punitur in flamma, cruciatur in lingua, de digito felicioris implorat solatium roris*. Et ex revelatione cujusdam ecstaticæ sororis (de hæresi Montani erat) quæ Tertulliano narraverat, se in spiritu vidisse animam *teneram, & lucidam, & aërei coloris, & formâ per omnia humanâ*. Dabat ergo animæ & caput, & manus, ceteraque membra humani corporis: ita ut hominis interioris (sic animam appellabat) capitellum in capite, pectusculum in pectore, corculum in corde, brachiola in brachijs, manciolæ in manibus, pediculi in pedibus hominis exterioris, sive corporis nostri, tanquam pyxidi aut vaginæ inserentur.

Tertull. lib. de anima c. 7. 9.

Gemella imaginatio Vincentij Victoris, qui, ut narrat S. Augustinus, dicebat, *interiorem hominem* (id est, animam) *veluti in formâ vaginæ corporalis inclusum, & per membra exterioris hominis cucurrisse, & gelasse, ut figmentum fusile in formâ luteâ.*

S. August. lib. 4. c. 14. de orig. Animæ.

Quia tamen Victor & Tertullianus, ut Christiani, animam immortalem esse dicebant, negabant in partes suas dividi posse; veluti cælum Peripateticum suis partibus integratur, in quas tamen naturaliter est indivisibile.

Si enim corpusculum animæ membratim concîdi posset, sanè etiam consumi tandem ac interfici valeret.

Sed philosophiam istam Tertulliani, tam obesam & pinguem admirans S. Augustinus: *Quis hunc crederet*, inquit, *cum isto corde tam disertum esse potuisse? Sed tremenda ista sunt, non ridenda. Ad hoc enim nunquam cogeretur, si aliquid cogitare posset, quod & sit, & corpus non sit.*

S. August. lib. 10. c. ult. Genes.

Hæc autem opinio est contra fidem Christianam; quia animam

animam corporis formam esse negat. Deinde oporteret illi animæ, sive homuncioni interiori aliam adhuc secundam animulam inserere: quia ille homuncio non per materiam corpusculi sui, sed per aliud principium, materiæ infusum, vitales operationes, & præcipuè intellectûs & voluntatis, administrat.

Aliorum (& inter istos nobilis inter Germanos Medici Dan. Sennerti) sententia est, animam rationalem sic informare corpus, ut pars animæ partem corporis, & tota totum informet; & nihilominùs sit immortalis. *Breviter enim respondemus*, inquit Sennertus: *Omnem formam, quæ materiam informat, eiq; unitur, & cum ea unum compositum constituit, extendi ad extensionem materiæ, & propterea totum in toto corpore, partem autem ipsius in parte esse.* Dan. Sennert. lib. 6. c. 1. Epit.

ARTICVLVS I.

Anima rationalis est integraliter indivisibilis.

PLatonici & Aristotelici, quanto Stoicis & Epicureis acutiores & sapientiores, qui animæ rationalis spiritualitatem, & indivisibilitatem cernere potuerunt!

Isti verò nihil ultra sensus & imaginationem sapientes, & animam, & Deum ipsum corporeum esse statuebant. Meritò igitur de Stoicis & Epicureis S. Augustinus:

Eos iam nostrâ, inquit, *ætate sic obmutuisse conspicimus, ut vix iam in Scholis Rhetorum commemoretur tantùm, quæ fuerint illorum sententiæ.* S. August. Epist. 56.

Aristoteli igitur νοῦς *mens*, sive anima rationalis, ἀμερὴς *impers*, ac indivisibilis. Quod & S. Augustinus sibi certum & persuasum esse dicit. *Incorpoream esse animam*, ait ad S. Hieronymum, *etsi difficilè tardioribus persuaderi potest; mihi tamen fateor esse persuasum.* Et sensum suum explicans: *Per totum quippe corpus, quod animat*, inquit, *non locali diffusione, tota simul adest, nec minor in minoribus, & in maioribus maior, sed alicubi intentiùs* (per operationem) *alicubi remissiùs, & in omnibus tota, & in singulis* Arist. lib. 1. c. 3. de Anima. S. August. Epist. 28.

gulis tota est. Hoc autem est, quod jam dicere solemus: Esse totam in toto, & totam in singulis partibus.

Hôc autem inexistendi modo evidentiùs se ostendit animæ immortalitas, & independentia ejus à materiâ. Nam materiæ coëxtendi, & non colligi per omnia membra totam, sed partem formæ parti materiæ coaptari, signum est, talem formam procumbere in materiam, & ab ea sustentari, sicut animæ brutorũ, aut formæ accidentales materiales procumbunt.

Deinde, quis talium partium in animâ immortali est usus? Certè enim vis intelligendi partibus integralibus sui subjecti non indiget. Quod probant substantiæ Angelicæ, quæ tanto intelligendi acumine pollent; & tamen partes nullas integrales habent.

Nec etiam ad informandum, & implendum suum corpus, anima partibus indiget; quia replicatione indivisibilis substantiæ suæ hoc facere potest; sicut Angelos & animam humanam, substantiæ spiritualitate, & ijs quæ talem spiritualitatem consequuntur (inter quæ est indivisibilitas substantiæ) comparat, & æquiparat tacitè. Conc. Lateranense: *Deus ab initio temporis*, inquit, *utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam: ac deinde humanam, quasi communem, ex spiritu & corpore constitutam.*

Cap. Firmiter. De sum. Trin.

Ecce, quomodo *spiritum* corpore humano indutum, nudæ *creaturæ spirituali Angelicæ* faciat similem.

Tertiò, si anima rationalis per partes suas, sicut animæ brutorum, membratim coëxtenditur corpori: igitur in nutritione hominis, nova pars animæ, virtute caloris naturalis, in materia alimenti, ab anima viventis producetur. Hæc autem productio tantùm potest esse eductiva, non creativa; ergo pars illa animæ est corruptibilis; cùm è potentia materiæ sustentantis educatur.

Quartò, cùm abscinditur homini brachium: vel pars animæ informans brachij materiam, interit; aut retrahit se in reliquum corpus; aut corpore absoluta vagatur.

Si interit, ergo anima immortalis non est; cujus omnes partes

partes cæſim & carptim poſſunt interire. Si retrahat ſe, & *in alias corporis partes, denſando ſe colligat*, ut Vincentio Victori placet: igitur anima proximæ partis intenditur, per acceſſum partis animæ, quæ erat in brachio abſciſſo. S. Auguſt. lib. 4. c. 18. de orig. animæ.

Attamen formæ ſubſtantiales non intenduntur, publico ferè Philoſophorum conſenſu. Quis enim talis intenſionis uſus? Simplex enim, & ſine intenſione anima, modò naturalibus ſuis potentijs accincta ſit & adjuta, ad omnium functionum ſuarum vitalium exercitia ſufficit. An fortè quiſquam expertus eſt actiones vitales, in corpore brachijs & cruribus mutilato, magis ſtrenuè exerceri quàm antè; ſicut experimur calorem vehementiùs agere, poſtquam ei nova acceſſit intenſio? Non credo.

Si denique pars animæ deciſa, nuda jam & ſine corpore per inane vagatur; profectò, ne toto illo tempore, inſtar ſomniculoſi gliris, ut S. Hieronymus loquitur, nihil agat; potentias ſuas ſpirituales, intellectum, voluntatem, & locomotricem ſecum deferre debet. Quomodo enim ſine iſtis potentijs vagaretur, & loco ſe moveret? Vnde jam non tantùm eſt pars animæ, ſed integra anima.

Et quia non eſt eadem quæ manſit in reliquo corpore; erit ergo quidam velut ab ea reciſus ſurculus. Vnde ſicut ex unius arboris ramis innumeri decîdi poſſunt ſurculi, qui in alias arbores adoleſcant; ita ex membris unius hominis reciſis, novæ ſine fine animæ rationales decerpi poterunt, quæ à corpore abſolutæ, inter lemures, larvas, & umbras volabunt. Quæ omnia imaginationum ludibria, & ægroti veteris ſomnia ſunt.

ARTICVLVS II.

Argumenta quibus animæ rationalis indiviſibilitas oppugnari poteſt.

Videmus caput hominis à corpore reciſum adhuc ſaltitare, & mordere. Imò corpus truncum ſine capite, aliquot interdum paſſus conficere. Nam *corpus amputato capite progredi poſſe, nihil eſt abſurdi*, inquit Ariſtoteles. Ariſt. lib. 3. c. 10. de partib.

Alia exempla reviſere potes, quæ Lib. I. Cap. IV. Artic. III. attulimus.

Ex quibus confici videtur, animam, ſicut corpus ipſum, in duas partes dividi; cùm utraque corporis pars ſe moveat. Et unde, niſi à partibus animæ, quæ utrimque in partibus corporis manent?

Sed ſi caput, & truncus humani corporis ſeorſim adhuc vivunt; eadem potiùs indiviſibilis anima rationalis, interciſâ unionis continuitate, tantiſper durat, donec exhalante calore naturali, temperies in tantum mutata ſit, ut jam cadaveris, vel alia forma, in materiam illam, pulsâ animâ rationali, ſuccedere debeat.

Aut certè, ſi eadem anima rationalis materias diſcontinuas informare nullo caſu poſſit, ſaltus ille partium abſciſſarum, non ab anima, ſed à ſpiritibus vitalibus & animalibus fiunt, qui per arterias, nervos, ceteroſque corporis meatus, in illa extrema fuga tumultuantur, & corpus agitant.

Iul. Scalig. Exerc. 246. Et à ſimili causâ, *bovis exciſam linguam per totum diem palpitaſſe, & vervecis cor exemptum, horam ampliùs unam totam fluctuaſſe* (quorum illud Cardanus, iſtud ſe vidiſſe Scaliger teſtatur) exiſtimo. Etiamſi enim bovis & vervecis animas, diviſibiles eſſe fortaſſe ſit verum; partes tamen animæ perfectorum animalium non tam diu in partibus illis avulſis permanere poſſunt.

Certè tamen corpus humanum capite & cerebro truncum, motu animali progredi non poteſt; cùm imaginationis & cerebri influxu careat, qui ad motum animalem eſt neceſſarius.

Sed quomodo, inquiunt, ſi anima ſpiritualis & indiviſibilis eſt, materiæ corporali ac diviſibili adfibulari & connecti valet?

S. Auguſt. lib. 22. c. 24. Civit. Naz. Orat. 26. n. 14. Fateor hujus rei imaginatio eſt difficilis. Vnde S. Auguſtinus: *Deus incorpoream corporeamq́, ait, naturam miris modis copulans & connectens, animantem facit.* Ac Nazianzenus: *Deus arcano & ineffabili modo, terram cum mente, & mentem cum ſpiritu alligat.*

Attamen, ſicut Angelus & Deus, quadam veluti replicatione

tione totius substantiæ suæ, spatio divisibili & continuo præsentiam suam exhibere possunt; ita anima rationalis & præsentiam suam, & unà substantialem quandam sui unionem omnibus partibus corporis quod informat, infigere potest.

An igitur, inquiunt, solis materiæ suæ punctis infigitur & unitur anima? Nequaquam: sed etiam partibus sine fine divisibilibus. Quid si enim in materiâ, nulla (quod multi probabilissimè putant) puncta indivisibilia sunt? Deinde sint sanè puncta: sed sicut puncta partibus divisibilibus immediatè copulantur, quidni & indivisibilis animæ substantia ijsdem partibus uniri poterit? Nec tamen unicum in continuo situm habet, sicut puncta singula; sed per totam materiam suam, & omnia organa diffundi postulat, ut omnibus suis potentijs materialibus per organa dispositis præsens adsit, & in earum operationes influat. *Anima enim non est indivisibilis ut punctum*, ait S. Thomas, *habens situm in continuo: contra cuius rationem esset, in loco divisibili esse. Sed est indivisibilis per abstractionem à toto genere continui. Vnde non est contra rationem eius, si sit in aliquo divisibili toto.* S. Tho. q. de spir. creat. a. 4. ad 16.

Dispositiones enim quæ præeunt, & quasi locum unioni animę cum materia præparant, non tantùm per materię puncta, sed etiam per partes in infinitum divisibiles diffunduntur.

ARTICVLVS III.

Verius est, unionem indivisibilis animæ ad corpus divisibile, esse in partes integrantes divisibilem.

GAbr. Vasquez, contendens præsentiam Angeli ad spatium divisibile, esse nihilominùs indivisibilem, ait hoc *facilè posse intelligi. Nam sicut*, inquit, *modus in anima rationali, quem habet in corpore, quando illi unitur, in se est indivisibilis; sic etiam modus Angeli potest ipsum corpori divisibili unire, etiamsi in se indivisibilis sit.* Vasq. 1. p. d. 188. c. 7.

Sed profectò obscurum per æquè tenebrosum declarat. Non enim minùs obscurum est, unionem animæ ad corpus, quàm

quàm præsentiam Angeli ad spatium, esse indivisibilem. Pro omni verò ratione, quare unionem animæ, & præsentiam Angeli neget divisibilem Vasquez, hoc adfert: Quia extensio localis *videtur esse propria corporis, & accidentis corporei; cuius capax non est substantia spiritualis.*

Atqui hoc sanè est, de quo disputamus: an capax non sit extensionis cujusdam, non corporeæ, sed spiritualis. Cùm enim alia sit pars materiæ in capite, & collo, in manu, & brachio hominis, videtur etiam esse alia unio ejusdem indivisibilis animæ ad materiam manûs, & ad materiam brachij; ac proinde extensio quædam spiritualis in tali unione, ex diversis partialibus unionibus consutâ.

Pet. Hurtad. disp. 2. sect. 3. de Anima.

Negat tamen istam diversitatem Vasquez. Et suppetias fert ei Hurtadus. Quia si unio animæ, inquit, vel accidens spirituale possit esse divisibile in partes integrales extensivas; nullum jam est argumentum, quo ex spiritualitate animæ indivisibilitatem ejus colligamus.

Sed responderi potest: spiritualitatem cum substantia strictæ entitatis (qualis est anima rationalis, & Angelus) inducere indivisibilitatem in partes integrales; quia multitudo partium integralium in tali substantia esset superflua & inutilis. Deus autem & natura abhorrent à superfluis.

In puris verò modis (quales sunt unio animæ & Angelicum Vbi) magna partium extensivarum potest esse utilitas, imò necessitas: ut videlicet modus spiritualis, per tales partes, non tantùm punctum spatij, sed spatium divisibile occupet; quod ad alium effectum, necessarium esse potest. Vt v. g. talem unionis suæ extensionem anima postulat, ut simul omnibus corporis sui organis præsens esse possit.

Vasq. suprà.

Sed eâdem indivisibili, & in omnibus organis replicatâ unione hoc fieri potest, aiunt Vasquez & Hurtadus. Et *Doctores Theologos ac Philosophos nostri temporis vehementer miror*, ait ille, *quòd de Angelis* (aut anima rationali) *spiritualibus differentes, nondum corporea hæc & materialia obliviscantur, & in subiecto spirituali & omnino indivisibili constituant aliquod accidens formaliter loco extensum, & ut dici solet, loco commensuratum, cujus*

partes

partes inter se dissitæ sunt, & loco distantes.

Qua Vasquij admiratione se perstrictum sentiens Suarez: *Non erubesco*, ait modestè, *confiteri ingenij mei tarditatem. Nam suppositis nonnullis principijs in quibus convenimus, intelligere non valeo; quomodo esse possit talis modus* (Vbi Angelicum, vel unio animæ rationalis) *indivisibilis in ordine ad spatium, vel ad corpus; vel cur opposita divisibilitas repugnet spirituali accidenti, in subiecto spirituali existenti.* Suar. lib. 4. c. 17. de Angel.

Quæ sententia Suarij mihi quoque longè videtur verior. Nam veluti res spiritualis (etiam strictæ entitatis) partium integralium intensivarum capax esse potest, ut in habitibus intellectûs & voluntatis patet; ita nil vetat, quin spiritualis aliquis modus partes extensivas recipere possit. Manebit enim nihilominùs spiritualis: quia spirituale, sive incorporeum vocatur; quod nec corporeæ quantitatis capax est (qualiter materia prima) nec à corpore ut subjecto sustentatur, sicut color, calor, & cetera accidentia corporalia.

Vbi autem Angelicum nec est capax corporeæ quantitatis, nec à corpore sustentatur, sed à subjecto spirituali. Vnio etiam animæ rationalis est incorporea, sive spiritualis, si ex parte animæ tantùm, ut subjecto, se teneat, & materiam corporis, ut terminum respiciat.

Si verò tam animam quàm materiam proximè afficiat & προσπερονᾷ *adfibulat*, ut loquitur Plato; sic ut non unicum tantùm extremum, sed utrumque simul instar fibulæ, immediatè mordeat; tunc corporea potiùs dici debet, quàm spiritualis. Nam absolutè à corpore, ut subjecto, pendet, licet interim simul à subjecto spirituali etiam pendeat. Sed non ideo spiritualis dici debet. Bonum enim (quale est esse spirituale) oriri debet ex integra causa; malum ex singulis defectibus. Vnde si à materia prima corporea simul dependeat, non est (simpliciter loquendo) spiritualis, sed corporalis.

Hôc autem argumento, adversus Vasquium & Hurtadum, satis probatur non esse eandem prorsus & indivisibilem; quia aliàs, quando abscisso brachio, unio inter animam & materiam brachij substantialiter destruitur, uno ac eodem ictu,

unio

unio eadem per universum corpus sparsa destrueretur, & homo totus interiret. Quod enim substantialiter in uno loco interficitur, in omni loco cadere debet. Existentiâ enim subjecti ruente, omne ejus accidens (qualis est præsentia localis) corruere oportet.

Deinde, quando in nutritione accedit nova pars materiæ hominis, unio in omnibus partibus corporis renovari deberet. Nam unio antiqua quæ præerat, non respiciebat essentiali habitudine novam istam materiam alimenti quæ accessit; quam tamen nova hæc jam unio respicit. Si ergo eadem indivisibilis unio sit unà cum animâ, in toto corpore replicata; alia profectò jam est in omnibus partibus corporis (ut in corde, cerebro &c.) quàm immediatè antè fuit; atque ita priori homine interempto, novus, ex eâdem quidem animâ & corpore, sed novâ unione, gignitur.

Vasq. 1. p. d. 188. c. 7. Nec verò hanc unius hominis in alium metamorphosin evitat, quod Vasquez addit: *Unionem tamen esse divisibilem eo modo, quo habitus dicitur habere divisionem, cùm extenditur ad plures conclusiones; quam vocant divisionem virtualem.*

Hôc enim modo videtur ei unio animæ quæ præerat, posse sine accessione novæ partis, se extendere ad uniendam corpori partem materiæ alimenti quæ accedit.

Sed certè non potest. Nec exemplum habitûs est simile. Nam extensio ejusdem habitûs ad varias conclusiones, est effectiva, sive, per varios assensus, quos habitus nunc ad hanc, nunc ad illam conclusionem se vertendo, elicit: extensio verò unionis ad novas partes materiæ, quæ accedunt, non est effectiva, sed formalis, fitque per accessum unionis, quæ novam partem materiæ cum anima formaliter copulat.

Imò exemplum illud in Vasquium regeri potest. Sicut enim habitus non eodem actu, sed per alios & alios assensus, ad diversas conclusiones se extendit; ita unio quæ in corpore præerat, ad hanc, & ad istam materiæ alimenti accedentis partem, non per se & immediatè, sed per diversos novarum unionum quasi ramusculos se porriget.

Hanc quoque laciniam extremo hujus Articuli non ineptè possumus

poſſumus aſſuere. Scaliger ait, Ariſtotelem Lib. 2. de generat. animal. c. 3. *animam rationalem adeò divinam agnoſcere rem, ut nefas putaverit, ſine medio conjungi poſſe corpori corruptibili, cui illud illam conciliaret.* Scalig. Exerc. 107. §. 20.

Subtilis Scotiſta Hugo Cavellus dari quoque poſſe animæ ſeparatæ & Angelis materiam quandam ſpiritualem; ac S. Thomam in eandem ſententiam, ſed fruſtrà, ſollicitat. *Anima quippe*, ait S. Thomas, *unitur corpori* (corruptibile utique intelligit) *ut forma ejus: forma autem unitur materiæ abſque omni medio. Per ſe enim competit formæ, quòd ſit actus corporis, & non per aliquid aliud.* Igitur corpus illud ſpirituale & incorruptibile impediret potiùs, quàm promoveret & adaptaret unionem animæ rationalis cum corpore noſtro corruptibili. Cavell. lib. de anima q. 15. S. Tho. lib. 2. c. 71. contra Gent.

Deceptus autem videtur Scaliger interpretatione Ariſtotelis falsâ, licet primâ fronte, veriſimili. Ait enim Philoſophus, Πάσης ψυχῆς δύναμιν, *Omnis animæ potentiam videri participare aliud corpus magis divinum, quàm ea quæ elementa appellantur.* Mox autem ſubdit, divinum iſtud corpus eſſe, πνεῦμα ἐν τῷ ἀφρώδει σπέρματος, *ſpiritũ in parte ſpumoſa ſeminis.* Addit deinde, ἀνάλογον εἶναι τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, *Analogiam & proportionem habere cum ſtellarum elemento.* Ariſt. lib. 2. c. 3. de generat. animal.

Loquitur ergo Philoſophus, non de materiâ aliquâ ſpirituali, inter animam rationalem & corpus corruptibile interjectâ, ſed de ſpiritu ſpumoſo, corporis animalis conformatore; & ſimili ſpiritu, quo anima in ſuis operationibus vitalibus utitur. Vnde de *omni anima*, non de ſola rationali loquitur. Et quia potentia animæ eſt, quæ proximè illo inſtrumento utitur, ideo ſignanter ait, *potentiam omnis animæ participare* illud corpus divinum, ſeu cæleſte. Nec tamen dicit, eſſe cæli vel ætheris partem, ut multi falsò commentantur; ſed *analogum* quid cum cælo; & *ſtellarum elemento.* Eſt quippe in eo ſpiritu calor quidam, non craſſus & amburens, qualis ſolet eſſe elementaris, ſed ſubtilis & vitalis, quali ſol & ſidera terram, & animantium omnium ſemina fecundant.

CAPUT III.

De animæ rationalis creatione.

S. Auguſtinus, tam ſublimis, & illuminati divinitùs ingenij vir, uſque ad finem vitæ dubitavit: An anima rationalis, nova in ſingulis hominibus à ſolo Deo crearetur ex nihilo; An, ſicut corpora poſterorum Adæ ex corpore ejus, ita animæ illorum ex hujus animâ traducerentur. Sic enim via facilior ad explicandum, quomodo peccatum originale in poſteros manaret, aperiri videbatur, ſi ab illa una anima, quæ in primo homine peccavit, animæ poſterorum originem & traductionem haberent. *Illa enim anima* (inquiebat, & ſecum diſputabat Auguſtinus) *cui quædam contagio tracta de carne peccati, ſi de illa prima anima peccatrice non creata eſt, nullo modo imputari poteſt. Neque enim ullo peccato, ſed naturâ, quâ ſic facta eſt, & Deo dante, carni data eſt. Cur alienabitur ab æterna vita, ſi baptizando infanti nemo ſubvenerit?*

S. Auguſt. lib. 10. c. 15. Geneſ.

Ibid. c. 13. Et ante: *Quid meruit anima infantis, unde illi pernicioſum ſit, non percepto Chriſtiani baptiſmi ſacramento, exire de corpore, ſi nec proprium aliquod peccatum commiſit, nec ex illa eſt, quæ in Adam prima peccavit?*

Ibid. c. 11. Et antea iterùm: *Anima innocentiſſima eſt, ſi ex Adam propagata non eſt. Unde quomodo poſſit juſtè ire in condemnationem, ſi de corpore, ſine baptiſmo exierit, quiſquis iſtam ſententiam de anima tenens, potuerit demonſtrare, mirandus eſt.* Rem enim iſtam abditiſſimam eſſe exiſtimabat Auguſtinus. Unde infrà: *Hic pro ſua cauſa quid reſpondere poſſint, qui ſecundum Scripturas ſanctas, vel quod apud eas inveniatur, vel quod eis non adverſetur, conantur aſſerere animas novas, non de parentibus tractas, corporibus dari, nondum me audiſſe, vel uſpiam legiſſe fateor.*

Ibid. c. 15.

Metuebat quippe cautiſſimus & prudentiſſimus Pater, ne Deum peccati originalis auctorem facere videretur, ſi diceret eum creare animas prorſus novas, & eas innocentes membris humani corporis inſerere, à quibus contaminarentur. Nam ideo Pelagiani fortiſſimè contendebant animas parvu-

lorum

lorum non traduci ex anima parentum, sed novas à Deo creari, ut majori verisimilitudine garrirent, impossibile esse ut peccato aliquo originis inficerentur; nisi Deum illius peccati auctorem impiè vellemus constituere.

Vnde timebat Augustinus, ne si tam certò & incunctanter assereret, *Hæreticos* Pelagianos *adiuvaret*; *qui propterea*, inquit, *persuadere conantur, ab omni noxa puras esse animas parvulorum; ne scilicet eadem noxa in auctorem Deum recurrat & redeat; quòd insontes animas, quibus nec lavacrum regenerationis subventurum esse præscivit, dando carni peccatrici, esse compulerit peccatrices; nullâ baptismi gratiâ subventurâ, qua liberentur à damnatione perpetuâ:* S. August. lib. 4. c. 11. de orig. Animæ.

Hinc tam sæpe Iulianus S. Augustinum, & Catholicos *Traducianos*, per ludibrium appellat: quia ad facilitatem doctrinæ peccati originis, traductioni animarum magis interdum, quàm puræ creationi favere videbantur.

Contumelioso ore Traducianos, ait ei Augustinus, *vocas Cyprianum, Ambrosium, Gregorium, ceterosq́; socios eorum, confitentes originale peccatum.* Et fanè tamen *maxima pars Occidentalium*, teste S. Hieronymo, *autumabant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nasceretur ex anima; & simili cum brutis animantibus conditione subsisteret.* S. August. lib. 1. c. 7. Oper. imperf. S. Hieron. Epist. 82.

Quod profectò mirum est, si verum est, *propagationem animarum ex anima Adami, propagationem peccati originis non iuvare*, ut Bellarminus, & multi Scholastici affirmant. Vnica quippe ratio, cur Augustinus, & tot Patrum Occidentalium acerrima ingenia animarum traductioni, quàm creationi, proniores fuerint, erat adjutorium, quod ex ista philosophia ad expediendas peccati originis difficultates, sperabant. Bellar. lib. 4 c. 11. de amissio. grat.

Vnde signum non obscurum est, veteres illos Patres aliâ viâ & modo quàm modernos quosdam Theologos, peccatum primi hominis in posteros traduci existimasse.

Tempore S. Gregorij Magni, id est ducentis fermè post S. Augustinum annis, ista quæstio in eadem caligine & ambiguo versabatur. Nam S. Gregorius Epistola ad Secundinum: *Dulcissima mihi tua charitas sciat, quia de origine animæ inter Sanctos Patres requisitio non parva versata est; sed, utrum ipsa ab* S. Gregor. lib. 7. Epist. 53.

ab Adam descenderit, an certè singulis detur, incertum remansit. Eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse quæstionem. Gravis enim est quæstio, nec valet ab homine comprehendi. Quia si de Adami substantiâ, anima cum carne nascitur; cur non etiam cum carne moritur? Si verò cum carne non nascitur, cur in ea carne, quæ de Adam prolata est, obligata peccatis tenetur?

Imò usque ad tempora S. Anselmi, hoc est Annum Christi M. C. in Occidente durasse videtur hæc de animarum traductione dubitatio. Nam cùm paulò pòst moriturus S. Pater decumberet, dixisse scribit familiaris & convictor ejus Edinerus: *Si Deus mallet me adhuc inter vos saltem tam diu manere, donec quæstionem, quam de animæ origine, mente revolvo, absolvere possem, gratiosus acciperem: eo quòd nescio, utrum aliquis eam, me defuncto, sit absoluturus.*

Ediner. in Vita S. Ansel. apud Surium die 21. April.

ARTICVLVS I.

Quænam sit illa traductio, quâ quidam Patres putaverunt, aut dubitaverunt, animam rationalem à parentibus in filios traduci.

QVoniam SS. Patres passim Tertulliani nimis crassum, de animæ rationalis corporalitate, errorem rejecerunt; S. Augustinus, & ceteri qui de animæ traductione ambigui, spiritualem quandam traductionem, non corporalem imaginabantur.

S. August. Epist. 157. ad Optat.

Dicat S. Augustinus: *Illi qui animas,* inquit, *ex una propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt; si Tertulliani opinionem sequuntur, profectò eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo perversius quid dici potest?*

Idem Epist. 28.

Quia igitur S. Augustinus, alijque Orthodoxi Patres animam rationalem incorpoream, sive spiritualem, indivisibilemque (ut veritas habet, & S. Augustinus Epistolâ ad S. Hieronymum fatetur) esse credebant; non de traductione, quæ *corpulentis seminibus* fieret, sed de spiritali quadam propa-

propagatione animæ ſpiritalis ab anima ſpiritali, tota fuit diſputatio.

Hanc autem duobus modis fieri poſſe meditabantur.

Primò, *ut ſicut lucerna de lucerna accenditur*, ait S. Auguſtinus, *& ſine detrimento alterius alter inde ignis exiſtit; ſic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem.* S. Auguſt. Epiſt. 157.

Alter modus, ſi cogitetur *incorporeum ſemen animæ, ſuâ quâdam occultâ & inviſibili viâ ſeorſum ex patre currere in matrem, cùm fit conceptus in femina; vel, quod eſt incredibilius, in ſemine corporis lateat.*

Vt autem modi illi metaphorici traducendi, penitiùs intelligantur: quid propriè traducere, aut propagare; quid traduces, & propagines in re ruſticâ ſint, dicere raptim oportet.

Traduces vocantur, vitium, aut aliarum fruticum, vel arborum rami, qui de una arbore in aliam traducuntur. Vnde *validam vitam in ramos diducere cenſeo*, inquit Columella, *& traducibus diſpergere atque diradiare*. Et iterùm: *Cùm annis & robore vitis convaluit, traduces in proximam quamque arborem mittendæ.* Columell. lib. 5. c. 6.

Alius modus traductionis vocatur propagatio: cùm arboris in terram depreſſus ſtolo, aut ramus ſinitur fibras ac radices concipere. Deinde à matre ſua abſcinditur, fitque arbuſcula nova ac ſingularis. M. Catonem audi: *Propagatio pomorum, ceterarumq; arborum ſic fit. Arboribus ab terra pulli* (in arboribus enim etiam *pullos*, Caſci illi Romani dicebant; ſicut & hodie arbores in ſtolones & ramos pullulare aut pullulaſcere dicimus) *qui nati erunt, eos in terram deprimito, & extollito, uti radicem capere poſſint.* M. Cato lib. de re ruſtic. c. 133.

Inde tranſlatione factâ, ſemen maſculi animalis, in feminam traducti & propagati, tradux & propago appellari cœpit. Et animalia quæ ſic generantur, per traducem aut propaginem generari dicuntur. Semen quippe eſt quaſi pars animalis, quæ in feminæ terram depreſſa, in animal novum regerminat.

Metaphora deinde longiùs protracta eſt ad cauſas quaſcumque univocas, etiamſi nullum ſemen inter cauſam & effectum

effectum interjiciatur. Sic lucerna lucernam, ignis ignem dicitur per traducem & propaginem accendere: quia licet non eadem numero flamma, eadem tamen species flammæ, ab uno individuo in alterum se quasi traducit & propagat. Quando enim causalitas est univoca, sive effectus unius speciei infimæ cum sua causa, secundum castigatissimam S. Augustini phrasin, effectus *traducitur, propagatur, nascitur, & emanat* à sua causa. Quod non ita propriè dicitur, quando causa & effectus toto genere, aut specie diffident. Vnde S. Augustinus, *corpus, animam, & spiritum viri ac mulieris*, dicit, *non ex Deo nata, vel tracta esse, vel manasse*, *ita ut*, inquit, *eius naturæ sint*. Sic etiam animalia insecta, vel aurum in terræ visceribus à sole traduci, propagari, trahi, vel emanare non dicimus. Nec enim profectò natura solis in ejusmodi æquivocos effectus se traducit, aut propagat: etiamsi causalitate æquivocâ ab eo effici credantur.

S. Augunst. lib. 1 c. 17. de origin. animæ.

Iam igitur explicemus traducem & propaginem illam animæ, quam SS. Patres Occidentis & Orientis tam celebri disputatione inter se olim ventilaverunt.

Ac in primis, quia animam rationalem esse spiritalem, simplicem, ac incorpoream nobiscum esse censebant, nulla verisimilitudine credere poterant, eodem planè modo traduci ab anima parentis, sicut corpus à corpore: quod sic traducitur, ut parens materiam seminalem subministret, quæ in membra & corpus prolis formatur. Anima quippe simplex forma est, carens membris & corpore.

Vnde traductionem animæ hominis, traductioni animæ pecoris (quia propiùs ad eam accedebat) magis comparabant, quàm traductioni corporeæ molis corporis humani.

Quomodo autem anima pecoris à parentibus traducitur? An equus partem animæ cum semine in equam transfundit? Medici nonnulli hoc quidem asserunt, ut Lib. 1. Cap. 11. Artic. 1. narratum; sed nos cum doctioribus rejecimus. Semen enim animalis negat Aristoteles animatum esse animâ corporis à quo deciditur.

Tradux ergo animæ equinæ est genitura, sive semen inanimum

animum, in quo vehitur vis corporis equini conformatrix, & materiam corporis ad animæ equinæ introductionem disponens; ac animam etiam fortaſſe pulli equini, tanquam inſtrumentum ſeparatum animæ parentis, ſeipſam propagantis, producens: ſub Omnipotenti tamen Dei manu, virtutem illam ſeminalem (ſive hæc forma ſubſtantialis ſpiritûs ſeminis ſit; ſive facultas aliqua accidentalis) ad productionem animæ equinæ elevantis.

An ſimili igitur aliquâ ratione, anima rationalis à parentibus in prolem propagaretur, inter SS. Patres non immeritò dubitatum eſt.

Cujus enim, quæſo, contradictionis, aut inſignis abſurditatis manifeſtus erit, qui animam rationalem, quantumvis immortalem, dicet *ex traduce, iuxta bruta animalia, ut quomodo corpus ex corpore, ſic animam ex anima generari?* S. Hieron. Epiſt. 61. c. 6.

Nonne enim nec pauci hodie Philoſophi, Theologique docent, Deum, ſine ulla contradictionis implicantia, poſſe in creatione animæ rationalis, vel Angeli, creato inſtrumento uti? Sit ergo fortaſſe ſemen aliquod ſpiritale (hoc eſt virtus quædam ſpiritalis) ab anima parentis productum in materia ſeminis, unà cum virtute conformatrice & temperatrice humani corporis. Semen verò illud ſpiritale talis fortè naturæ eſſe poterit, ut à manu creantis Dei eouſque elevari poſſit, ut animæ rationalis creationem, unà cum Dei Omnipotentia inſtrumentaliter valeat attingere.

Aut certè (ſine ullâ talis virtutis ſpiritalis fictione) ipſa fortè vis formatrix & temperatrix humani corporis, ubi officio ſuo circa corpus functa fuerit, apta & ſufficiens etiam erit, ut ad creationem animæ aſſumi valeat & attolli.

Eſt enim nobilior & excelſior virtute conformatrice & temperatrice pecorini corporis. Ideoque fortaſſe non valde mirum, ſi ut inſtrumentum Dei, ſub manu ejus, ad productionem ſubſtantiæ ſpiritalis, & à materia independentis, poſſit cooperari. Multi enim credunt ſaltem unionem animæ (quam modum ſubſtantialem ſpiritualem eſſe putant) à virtute corporei ſeminis inſtrumentaliter phyſicè attingi. Phantaſma

tasma quoque corporeum, à plurimis existimatur concursum quendam physicum spiritalem, ad speciei intelligibilis, cum intellectu agente, generationem conferre.

Quæ à me dicuntur & cumulantur, ut ostendam, non tam longe & absurdè extra rationalis Philosophiæ oleas ivisse illos Patres, qui animam humanam, instar pecorinæ, propagari olim crediderunt, ex humani seminis traduce. Interim tamen etiam à Deo creari dicebant: quia *creare*, aut *condere*, SS. Patres solùm tribuere solent causæ principalissimæ, quæ nullius superioris concursu & adjutorio indiget. Vnde negant causas secundas physicas suos effectus creare, sed hoc tribuunt soli Deo. Nec accipiunt verbum *creandi*, tam strictè, quàm Philosophi hodie; qui creationem distinguunt ab actione eductiva, qua aliquid dependenter à materia producitur.

S. August. lib. 6. c. 14. contra Iul. Vnde SS. Patres Deum Creatoris officio fungi, & creare etiam dicunt, quando quippiam actione eductiva facit. *Deus enim creat hominem, quem homo generat*, S. Augustini phrasi.

Idem Epist. 157. Notanda etiam (ne Philosophi hodie aliter loquentes decipiantur) altera hæc S. Augustini phrasis: *Quæritur*, inquit, *an Deus nova quidem corpora faciat ex uno, animas verò novas ex nihilo*. Item alibi: *Quærendum est, anima hominis unde ab illo efficiatur, à quo efficiente donatur: Vtrum ex parentibus, an ex nihilo*. (Idem lib. 1. c. 14. de orig. animæ.) Vbi, *ex nihilo*, non tantùm significat, Ex nulla causa secunda materiali; sed generaliùs, Ex nulla causa secunda etiam efficiente; qualis esset vis aliqua seminalis, qua Deus ut instrumento uteretur in creatione animæ.

Lib. 10. c. 15. de Genes. Nam in tota hac de origine animæ quæstione, opponit, *Creare ex nihilo*, & *Creare ex parentum traduce*, *aut propagine*. Opponit quoque inter se, Animas *novas*, & *Animas de parentibus tractas*. Denique *Animam quæ ex parentibus*, & *quæ desuper fit*. (Ibid. c. 21.)

Si enim Deus immediatè & solus eas creet, sunt *desuper*; quia nullam causam coëfficientem hîc inferiùs reperiunt; qualem habent animæ brutorum, quæ ex traduce & propagatione parentum, a Deo fiunt.

Sunt

Sunt etiam speciali modo *novæ*, interprete eodem Augustino: *quia nulla earum ratio causalis præcessit in primis illis sex dierum operibus Dei.* Ibid. c. 3.

Si verò ab una anima Adami tunc creatâ ceteræ per propagationem jam fluunt, censentur veteres, ab initio conditi Orbis in sua causa productæ, & Adamo, in illa una anima, insufflatæ. Hinc illud sæpe repetitum: *Dicuntur animæ novæ nascentibus insufflari* (sicut nempe prima anima corpori luteo insufflata est;) *non de parentibus trahi.* Trahi, inquam, sine tamen diminutione: sicut *ignis lucernæ integer manet, cum de illa altera accenditur.* S. August. lib. 1. c. 19. de orig. animæ. Ibid. lib. 3. c. 4.

Verùm quid ista animarum ab una propagatio facilitatem fluxûs peccati originis in posteros adjuvaret? interrogant Scholastici quidam, admirantes S. Augustini & Patrum Occidentis, hac in quæstione imaginationem.

Sed profectò adjuvat plurimùm. Faciliùs enim intelligitur, qua ratione labes illa, non tantùm corpora, sed etiam animas posterorum inficiat, si ipsæ animæ ab anima primi hominis peccatrice, proximâ, vel remotâ origine defluant, aut sicut flamma lucernæ posterior à priore, accendantur. Hôc enim modo, animæ posterorum in illâ unâ, ut causâ efficiente, & seipsam usque ad ipsas propagante, continebuntur, ac ipsæmet in illâ suâ causâ peccaverint.

Solet enim S. Augustinus peccati originalis propagationem, quæ per omnes Adæ posteros, fluxu naturalis generationis transit, exemplo hereditariorum morborum qui à parentibus in filios vulgantur, explicare; non autem, ut multi Recentiores, virtute alicujus pacti cum Adamo initi, cujus vinculô etiam constringi possent qui ab eo non essent geniti.

Nec refert (quod quidam objectant) animam parentis non posse trajicere morbum originalem in filij animam, si parens baptizatus, ab eo morbo sanatus sit.

Nam licet baptizati anima malo illo, quod est quasi formale in peccato originali, careat; causam tamen morbi, quæ est concupiscentia, & quædam animæ ad res terrenas depressio, adhuc retinet: quæ causa si in animam filij trajiciatur,

 formale

formale peccati originalis in ipſa quodammodò reſultabit; licet eo tempore in parente eſſe deſijſſet. Sic pater à podagra ſanatus, podagroſum tamen filium generat, quia podagræ cauſas in ſemine adhuc hærentes, in filij ſui temperiem tranſfundit.

Si tamen animæ à Deo ſolo, ſine traductione, immediatè creantur, ſpecies cujuſdam injuſtitiæ ſe ſtatim ingerit; quaſi animæ innocentes, quæ nec in ſeipſis, nec in ſuis cauſis quidquam mali deſignarunt, corporibus infectis concludantur, à quibus labem & tabem contrahant. *Si enim anima noſtra nullam de illa peccatrice originem ducit*, ait S. Auguſtinus, *quæ cauſa eſt animæ ſubeundi originale peccatum? Nec enim Deus cogit inſontem; quia peccati auctor non eſt: nec ulla mali natura; quia non eſt.*

S. Auguſt. Epiſt. 157.

ARTICVLVS II.

Anima rationalis non traducitur à parentibus, ſed à Deo ſolo creatur.

Patrum Orientis, S. Hieronymo teſte, ſententia fuit, animam filij non ab anima parentis traduci, ſed interciſo propagationis (qualis inter pecudum animas eſt) filo, immediatè à Deo creari.

Hæc quoque S. Hieronymi inter Occidentales, opinio erat. Vnde S. Auguſtinus ad eum: *Licet*, inquit, *nemo faciat optando, ut verum ſit quod verum non eſt; tamen ſi fieri poſſet, optarem ut hæc ſententia vera eſſet. Sicut opto, ut ſi vera eſt, abs te liquidiſſimè atque inviſtiſſimè defendatur.*

Epiſt. 28. ad Hieron.

Epiſt. 157. Et de eadem ſententia, ad Optatum: *Id quod ille (* Hieronymus *) ſentit, promptiſſimè ac libentiſſimè defenſurus ſum, ſi me docere potuerit: quomodo animæ non ex Adam veniant, & tamen ex illo iuſtam ſortem damnationis inveniant, niſi ad remiſſionem peccatorum renaſcendo perveniant.*

Etſi igitur inter utramque ſententiam ambiguus eſſet Auguſtinus; pronior tamen in eam erat, quę animas novas quotidie creari, & corporibus inſpirari, non à parentum animâ traduci,

duci, affirmabat; nisi justitiæ Dei, animas à se creatas & corporibus labe originis infectis inclusas, damnantis, indignum aliquid metuisset.

Nunc tamen res ista satis ab Ecclesia censetur esse determinata, aut indicata, in Conc. Lateranensi sub Leon. X. Vbi anima humana *immortalis, & pro corporum quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis*, dicitur. Si enim infunditur, ergo *foris venit*, ut loquitur Aristoteles, non intus ex parentum traduce semine fabricatur. Conc. Lateran. sess. 8. Arist. lib. 2. c. 3. de generat. animal.

S. Hieronymus tractans illud Ecclesiastæ 12. *Revertatur pulvis in terram suam unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*: ait *Manifestum esse, Deum patrem animarum esse, non hominum. Ex quo satis ridendi sunt*, inquit, *qui putant animas cum corporibus seri & non à Deo, sed à corporum parentibus generari.* S. Hieron. Eccle. 12.

Verùm S. Augustini ingenio locus iste minimè satisfecit, etiamsi ex eo *satis ridendos*, qui animas cum corporibus seri putant, S. Hieronymus dixerit.

Nam facillimè respondetur, ait subtilis Augustinus: *Corpus in terrā de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad Deum, à quo facta est prima hominis anima, reverti. Sicut enim nostrum corpus*, inquiunt (animarum Traduces) *quamvis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamen redit, unde ipsum primum corpus effectum est; sic anima nostra quamvis ex illâ animâ propagata, non ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit, à quo prima anima facta est.* S. August. Epist. 157.

Alios quoque Scripturæ locos ab Hieronymo objectos, verisimili aliâ interpretatione sic declinat Augustinus, ut traductionem animæ non validè feriant. Vnde fidenter dicit, se *aliquid certum de animæ origine nondum in Scripturis Canonicis comperisse.*

Et hinc vereor, ne loci illi, quos tam splendidæ claritatis adversus animarum Traduces, Beza existimat: *Fortissime Deus spirituum: Deus fingens spiritum hominis in eo: Pater spirituum &c.* facillimè etiam ab Augustino aliorsum valeant exponi. *Vtrum enim*, inquit, *cùm Deus fingit, ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est.* Idem respondet, cùm appellatur *Deus*, sive *Creator, aut Pater spirituum.* Nam Deus phrasi Scripturæ, vocatur Creator omnium Num. 16. Zachar. 12. Hebræ. 12. S. August. Epist. 157.

nium quæ facit; etiamsi actione generativa & ex aliqua materia, aut cum aliqua alia causa secunda aliquid faciat: propter scilicet sublimissimum, & profundissimum agendi modum, quo in omnium effectuum existentias necessariò penetrare debet, ut à causis secundis è nihilo suo extrahi valeant. Vnde non tantùm animarum nostrarum, sed etiam corporum, S. Hieronymo etiam teste, Creator appellatur. *In generatione hominum*, inquit, *recipit terra, id est vulva, quod suum est, & receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit. Et inter illas secretas ventris angustias, Dei manus semper operatur, idemq́; est corporis, & animæ Creator.*

S. Hieron. Epist. 61. c. 6.

Sed licet Traductores animarum, ex Scripturis obrui, sine rixa, nequeant, imò tela etiam, quibus se in speciem defensent, inde rapere possint; Ecclesia tamen jam dudum in S. Hieronymi & Patrum Orientalium, toto agmine discessit sententiam; favente Aristotelis & Platonis philosophiâ.

Nam vis seminalis, quæ humani fœtûs materiam conformat & temperat, non potest (nisi fortè maximo & supernaturali miraculo) animam rationalem immortalem, & per se subsistentem, naturali causalitate, etiam instrumentaliter & sub Dei principaliter operantis manu, attingere.

D. Thom. lib. 2. c. 86. contra Gent.

Modus enim agendi causæ efficientis, ex modo essendi fluit. Vnde sicut virtus illa seminalis semini, ut subjecto inhæret, & ab eo sustentatur; ita nullam connaturaliter formam, nisi subjecto inhærentem, ac per actionem eductivam, producere potest. Cùm igitur anima rationalis è potentia materiæ non educatur, nec ab ea dependeat, sed per se stet, à virtute seminali effici non potest. Si enim posset, à materia sustentaretur, & tam mortalis, quàm animæ brutorum, esset. Et hac ratione, & sensu D. Thomas pronunciavit, *Hæreticum esse dicere, quòd anima intellectiva traducatur cum semine.* Hôc enim modo traduci, nihil est aliud, quàm dicere mortalem, instar animæ equi & muli, in quibus non est intellectus. Sed de tali traductione, nullus fluctus, nullum dubium S. Augustino fuit; qui omnibus suis dubitationibus, animæ humanæ immortalitem semper supposuit.

Idem 1. p. q. 118. a. 2.

Si

Si autem intercisâ omni propagine, anima à solo Deo creetur, sicut veritas habet; quomodo tamen originali labe inf ci posset, declarat adversus Iulianum S. Augustinus. *Profe-* S. Augus. lib. 5. c. 4. contra Iul. *ctò*, inquit, *aut utrumque* (corpus & anima) *vitiatum ex homine trahitur; aut alterum* (anima) *in altero* (corpore) *tanquam in vitiato vase, corrumpitur.* Ita videlicet, ut labes corporis, in animam ei infusam, refundatur.

Hoc egregiè dicit Auctor Libri de spiritu & anima, qui non Augustinus, sed tamen doctrinâ Augustinianus est. *Parvuli*, ait, *habent originale peccatum non per animam, sed per carnem utique contractum, animaque refusum.* Quid ita? Quomodo potest anima spiritualis à carne corporali sic infici? *Carni namque*, inquit, *ita unitur anima, ut cum carne sit una persona.* Quia enim anima est forma incompleta, & dimidiata tantùm, naturâ suâ unionem arctissimam cum corpore, tanquam altero integri hominis dimidio, flagitat, & in ens per se unum unamque personam cum eo coalescit. Dicat iterum ille Auctor: *Auctore Deo fit*, ait, *caro & anima unum individuum, unus homo. Vnde salvâ naturæ utriusque proprietate, adijcitur carni quod animæ est, & animæ quod carnis est, pro unitate personæ, non pro diversitate naturæ.*

Lib. de spir. & anima. c. 41.

Ibid.

Propter ergo illam naturæ utriusque incompletionem, & arctam unionem, ita concrescunt in unum, ut mutuas proprietates sibi communicent, *& per carnem*, ut ait S. Augustinus, *anima fiat carnalis.*

S. August. lib. 1. c. 33. de nupt.

Aut, ut apertiùs, ac sine ullo verborum involucro res eadem dicatur.

Quia anima nostra est naturaliter forma informans sui corporis, eademque à parte rei cum gradu vegetativo & sensitivo, quorum operationes corporales sunt, & per organa corporea exercentur; ideo supremus animæ apex, qui mens dicitur, & intellectum voluntatemque comprehendit, deorsum cum gradibus illis inferioribus, in carnem deprimitur, fitque quasi caro & sanguis; nisi Conditor eum relevet, & graduum inferiorum pondera suspendat: quemadmodum in prima hominis creatione factum est. Aliàs enim *gratiâ divinâ non*

S. August. lib. 2. c. 8. de nupt. 2. Pet. 2. *non subveniente, quid sunt homines*, inquit S. Augustinus; *nisi quod ait Apostolus Petrus, Velut muta animalia, procreata naturaliter in captivitatem & interitum?*

Idem lib. contra Secund. c. 11. Psal. 2. Tam altè enim mens nostra, quæ animæ caput est, intra carnem & corpus suum affectu demergitur, ut *defectivo appetitu quodammodo corporascat*. Vnde divinus Psaltes merito clamat ad Dominum: *Domine gloria mea, & exaltans caput meum*, id est, *spiritum meum*, ait Augustinus, *quod est caput animæ & carnis*.

Itaque sicut decebat, ut anima primi hominis, quæ corpori tam erecto, & affabrè harmoniceque, divini figuli arte formato institutoque, primùm inspirabatur; gratiâ etiam suâ erigeretur ornareturque, ne à habitaculo suo abnormis esset, & incola vilis palatio veluti regio intruderetur: ita, ubi peccato illius primi hominis, dissoluta est harmonia primævi corporis, & posteros corpore sibi similes jam homo generat, congruebat, ut anima quoque, dono primæ gratiæ nudata & deformis, deformi corpori, in visceribus maternis, inspiraretur.

Nuditatem istam gratiæ, quæ instar calvitiei cujusdam, caput animæ deformat, est id quod in peccato originali, formale appellatur: materiale verò est concupiscentia habitualis, sive temperamentum bestiale & infrene, quod appetitum animæ inferiorem, in voluptates carnis & terrenas, excusso rationis freno, abripit, & ea quæ non oportet, concupiscere facit.

Dicit autem S. Augustinus peccatum originis, naturali generatione transfundi in liberos; quia cum humano semine directè transfunditur quod materiale est peccati originalis: hoc est, temperamentum illud pecorinum & infrene (*est enim morbida & mortifera qualitas, quæ etiam pecorum carni inest*) quod primo appetitum inferiorem, animæ prolis deinde ex consequenti, superiorem in res terrenas inclinat, & à divinis avertit. Ac ex ista aversione, in parte superiore animæ resultat formale peccati originalis, quod animulam à primæ Adami animæ origine discordem, & Deo odibilem facit.

S. August. lib. 11. c. 32. de Genes.

Nec refert, quòd anima parentis animam filij, sicut flamma una candelæ alteram flammam, physicâ efficientiâ non

pro-

propaget ac traducat, ſed anima filij à Deo ſolo, ut à phyſicâ causâ creetur. Non enim idcirco Deo imputari debet peccatum originis, & conſpurcatio animæ in vaſe impuro vitiati corporis. Lex quippe naturæ ſtatuta eſt, ut corpori, virtute humani ſeminis ſic conformato, & temperato anima infundatur. Et quia à nullo agente ſecundo, propter ſuam excellentiam, ſed à Deo ſolo creari poteſt; non tenetur Deus naturæ legem infringere, & creatione animæ abſtinere, ne ipſa ſpurci corporis in ſe contagium rapiat. Quemadmodum etiam nullo æternæ ſuæ ſapientiæ dictamine prohibetur, ne cauſis ſecundis, ad malè agendum paratis, concurſum generalem adjungat.

Denique ſi res illa ex propinquo & attentè inſpiciatur, quandam hîc animæ prolis ab anima parentis traductionem, ſi non phyſicam, moralem tamen (ut Philoſophi hodie loquuntur) videbimus.

Nam eo ipſo, quo anima parentum ſemen præparat, fermentat, digerit, & in membra, temperiemque humanam conformat, morali quoque cauſalitate animam prolis propagat; quia Dei Omnipotentiam ad creandum invitat & determinat. Imò philoſophiâ etiam multorum probabili, unionem animæ à Deo creatæ, phyſicè producit, & corpus animamque confibulat. Sic anima Caini, & Sethi ab anima primi parentis Adami, morali propaginis traduce fluxit, & inde ſimili traductionis flumine ad nos uſque defluxit.

ARTICVLVS III.

Philoſophi quidam Gentiles, ſolo ratiocinationis ductu, arbitrati ſunt animam humanam aliter olim à Deo creatam, quàm in hoc ærumnoſo & mortali corpore.

PHiloſophi ingenio, & rerum divinarum ſapientiâ ſublimiores, quales Platonici, alienum à divina providentia, bonitate & juſtitia exiſtimaverunt, animas humanas à manibus Dei creantis recentes, illicò mortalibus corporibus,

ribus, ſine ulla ſua culpa, includi. Crediderunt ergo nudas ſeorſim à corporibus, inter ſidera olim creatas, & pro malis vitæ ſuperioris meritis, intra corpora hæc ærumnoſa detrudi. Vnde *σῶμα corpus* dictum eſſe, quaſi *σῆμα ſepulchrum* putabat Plato: in quo corpore velut mortuo & putreſcente, anima foret ſepulta, & unà computreſceret.

Hanc verò animæ depravationem, à materia, & malignis corporis qualitatibus fieri dicebant.

Ennead. I. lib. 8. c. 5. Plot.

Hinc ſententiam Plotini, principis inter ævi ſui Platonicos, enarrans Marſil. Ficinus: *Concludit Plotinus*, ait, *animam non eſſe mali principium; quia non eſt naturâ mala, cùm intellectualis natura ſit, & intellectus ſit ipſi bono quàm proximus. Quippe cùm ad ipſum bonum* (quod Deus eſt) *& intellectus proximè, & per intellectum anima convertatur.* Vnde igitur in malitiam iſtam depravatur? Dicit mox: *Quatenus*, inquit, *ad materiam & materiale quiddam afficitur. Ex quo animus latenter avertitur à Deo; dum ſcilicet convertitur ad oppoſitum.* Ac infrà: *Quamvis*, ait, *animæ natura divina ſit; quia tamen eſt proxima naturalibus, ſenſim malum admittit, quia nimium init cum natura inferiori commercium.*

Galen. lib. Quòd mores animæ temperam. corpor. ſeq.

Vnde verò hoc eveniat, ut anima tam nobilis & ſpiritalis, in illud cum corpore ſuo & rebus corporalibus commercium adeò inclinata ſit, Galenus ex Platonis & Hippocratis ſui ſententia exponit: *Hippocrates voluit, non ſolùm iraſcibilis appetitivæq; partis animæ*, ait, *ſed etiam cogitatricis vires & facultates corporis temperaturæ adhærere, atque illam omnino ſequi. Nec ſecus Plato, ex terræ diverſis habitationibus, ex vario ſpiritu, & inſolationibus: ac denique ex varietate nutrimentorum, non ſolùm ipſorum corporum, ſed animorum etiam profitetur naſci diverſitates, temperamento ipſo interveniente.*

Galen. ibid.

Ac de eodem Platone: *Ex vitioſo corporis habitu*, ait, *languere animam, ac neminem ſponte eſſe malum, ſed ob pravam habitudinem corporis, ac rudem educationem, & proinde non debere turpia vituperari: profeſſus eſt Plato in Timæo.*

S. Auguſt. lib. 10 c. 17. de Geneſ.

Quod S. Auguſtini doctrinæ aſſidet, ubi illud Sap. 9. *Sortitus ſum animam bonam*, verſans: *Vnde bona aut magis bona ſeu non bona vel minùs bona anima, niſi vel moribus ſecundum liberum*

voluntatis

voluntatis arbitrium, vel differentiâ temperaturæ corporum; dum aliæ magis, aliæ minus gravantur corpore, quod corrumpit & aggravat animam? Ac deinde: *Sortitus sum animam bonam, videlicet ex paterno ingenio, vel corporali temperamento.* Nam *sicut quidam parentes* (ut ebriosi, aut Venerei &c.) *aggravant originale peccatum,* ait S. Prosper, *ita quidam* (temperantes) *relevant; sed nullus tollit, nisi ille de quo dictum est, Ecce Agnus Dei &c.* S. Prosp. Sent. 306.

In eo tamen erroris compertus Plato, quòd negavit, Galeno teste, *turpia debere vituperari*: quia licet concupiscentia, temperamento corporis deprimente, voluntatem ad turpia inclinet, non tamen cogit, nec libertatem ejus ita præcipitat, ut interimat.

Ex quibus probabilissimè etiam colliges, vitium illud originale, quod *inest carnali parentum semini, & cujus contagio ex carne peccati, anima obruitur, cùm membris inseritur, quæque etiam peccorum carni inest*, non aliud esse, quàm bestiale & infrene quoddam corporis humani temperamentum: quod ita animam aggravat, & mentem in appetitum inferiorem, rerumque terrenarum affectus deprimit; ut miser Galenus animam humanam esse mortalem, ac aliud nihil, quàm corporis temperamentum, suspicari se dicat. S. August. lib. 6. c. 4. contra Iul. Lib. 10. c. 16. lib. 11. c. 32. de Genes. Galen. lib. Quod animi mores &c.

Aristoteles verò, qui animam immortalem, nec ante corpus creatam existimavit, vehementer istam nobilissimæ animæ conjunctionem cum carne tam vitiosè temperatâ miratus est, nesciens, unde hoc carnis vitium duceret originem. Vnde ex Ciceronis Hortensio refert S. Augustinus, Aristotelem dixisse (etsi in Libris ejus, qui hodie exstant, minimè reperiatur) *Simili nos affectos esse supplicio, atque eos qui quondam, cùm in prædonum Hetruscorum manus incidissent, crudelitate excogitatâ necabantur: quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accommodata quàm aptissimè colligabantur. Sic nostros animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse coniunctos.* S. August. Lib. 4. c. 15 contra Iul.

Quam crudelitatem in Mezentio Hetruscorum Rege depingens Virgilius, ait: Virgil. Æneid. 8.

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora.

Tormenti genus. Et sanie taboque fluenti,
Complexu in misero, longâ sic morte necabat.

Apta sane comparatio. Sicuti enim Mezentius, & alij Hetrusci tyranni, aut latrones, homines vivos ventribus adversis, mortuorum cadaveribus superligabant, ut unà computrescerent; ita anima humana, corpori suo, per peccatum primi hominis tabefacto, superfusa & colligata, simul cum eo contabescit, & in terrenos affectus *computrescit, ut iumentum in stercore suo.*

Ioël. 1.

Vnde illi Philosophi Pelagianis multo sapientiores fuerunt: cùm vel aliquod vitæ superioris peccatum, ut Plato, vel occultam aliam, quam ignorare se fatebantur, causam subesse, ut Aristoteles, existimaverunt; quare Deus tam nobilem animæ humanæ substantiam corpori tam iniquo & adverso illigasset. *Neque enim nulla iniquitas est*, ait S. Augustinus, *cùm in uno homine vel superiora inferioribus turpiter serviunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiamsi vincere non sinantur.* Pelagiani verò hoc sine ullius prioris peccati, saltem originalis, merito, evenire pertinaciter contendebant. *Cùm tamen considerando divinam providentiam*, ait D. Thomas, *& dignitatem superioris partis humanæ, satis probabiliter probari posit, huiusmodi defectus esse pœnales. Et sic colligi posit, humanum genus peccato aliquo originaliter esse infectum.*

S. August. lib. 6. c. 8. contra Iul.

D. Tho. lib. 4. c. 52. contra Gent.

CAPUT IV.

De Intellectu, supremâ animæ rationalis potentiâ.

IN supremo humanæ mentis apice, & veluti capite, est intellectus, tanquam spiritalis quidam oculus, quo sursum, & undique in orbem anima nostra rerum universitatem circumspiciat.

Quia verò Aristoteles negabat Platoni, animas ante corpora creatas, & ideis ac speciebus intelligibilibus à Deo signatas, in carceres corporum suorum demitti; sed intellectum animæ recens in visceribus maternis creatæ, esse *instar tabulæ*

Arist. lib. 3. c. 4. de anima.

rasæ, cui nihil actu inscriptum est; idcirco debuit illi tabulæ apponi aliqua manus, quæ speciebus intelligibilibus eam conscriberet, sine quibus non magis intelligere quidquam potest, quàm pupilla, aut tunica retina oculi, sine specie visibili potest videre.

Itaque excogitatus est intellectus agens, specierum intelligibilium inscriptor, quique respectu oculi animæ, sive intellectûs passibilis, tali officio fungeretur, quale colores & lumen externum oculo corporis præstant, quando speciebus visibilibus ad visionem necessarijs illum depingunt.

ARTICVLVS I.

Quid intellectus agens, & ejus officia.

INtellectum duplicem facit Aristoteles, passibilem (quem vulgò possibilem appellitant) & agentem. Passibilis species intelligibiles, ab intellectu agente sibi impressas recipit ac patitur; & deinde ijs in intelligendo utitur. Solus enim intellectus passibilis propriè est potentia intellectiva; cùm solus vitales intelligendi actus eliciat, & in se recipiat: intellectus verò agens species intelligibiles tantùm efficiat, & actione transeunte eas in intellectum passibilem trajiciat. Et à tali actione, intellectus agens appellatur. Est enim quasi minister intellectûs passibilis, intellectionis instrumenta ei fabricans & ministrans. Sub judice tamen lis est: An ab intellectu passibili reapse distinctus sit.

D. Thomas tamen, & plures distinguunt: quia familia animæ nostræ, ut sic dicam, bellior & concinnior erit, si in eâ tam diversa officia deputentur distinctis ministris, non unus plura obire debeat. In artibus quoque, subalterna à subalternante distingui solet; nec in civitate rectè institutâ, idem molitor & pistor, typopoeus & typographus esse solet. Opus autem intellectûs agentis est subalternum operi intellectûs passibilis. Ille enim huic fabricat & ingerit typos, quibus vitales suas intellectiones in tabula mentis suæ efformet.

Io. Major tamen & Nominales apertæ falsitatis revinci

 non

non possunt, qui in eandem animæ potentiam, intellectûs agentis & passibilis officia confundunt.

Sed de Nominalibus nihil mirum, qui nec intellectũ passibilẽ, nec voluntatem,nec ullam omnino potentiam vitalem ab anima reipsà distinguunt: homines nominum divites, rerum pauperrimi. Imò, qui Thomistas, aliosque realium distinctionum paulò liberaliores, quasi per ludibrium, Reales vocare solent.

Sed quare, inquiunt, idem intellectus non potest species intelligibiles sibi imprimere, & iisdem, intelligendo, uti?

Res non est tanti. Sibi hoc habeant, si pertinaciter retinere velint. Philosophi verò quidam, & maximè Arabes, Deum intellectûs agentis officium erga hominum animas exercere jubent. Cùm enim ipse sit Intellectus agens Angelorum, quibus species intelligibiles infundit; cur non & idem animabus nostris præstare velit?

Sed inter animas humanas, & Angelos manifestum est discrimen.

Nam anima est forma corporis, speciesque suas ad intelligendum necessarias, per sensuum fenestras in intellectum rapere debet; adeo, ut vulgato Aristotelis axiomate, Nihil dicatur esse in intellectu, quin priùs aliquo modo fuerit in sensu. Angeli verò incorporei non illà vià species attrahere possunt, sed à Deo Creatore, tanquam Intellectu ipsorum agente, accipere debent. Vnde etiam puriores, sincerioresque sunt eorum species, nullo phantasmatum fumo infuscatæ; quemadmodum species intelligibiles humanæ.

Intellectûs autem nostri agentis varia assignantur officia.

Arist. lib. 3. c. 3. de Anima.

Primum est, illuminare phantasmata. Vnde Aristoteles vocat intellectum agentem, οἷον τὸ φῶς *similem lumini*. Sicut enim sol illuminans medium, & colores, facit, ut color species suas effundat in oculos; ita intellectus agens phantasmati assistens, est causa principalis, cur phantasma, tanquam intellectûs agentis instrumentum, vires accipiat imprimendi speciem intelligibilẽ rei sensibilis in intellectum passibilem. *Non autem imaginandum est*, ut rectè monet Cajetanus, *quod ab intellectu agente*

Cajet. 1. p. q. 79. a. 3.

agente fluat aliquod lumen in phantaſma, & quòd phantaſma illo ſuffultum lumine, producat ſpecem intelligibilem, quemadmodum corpus coloratum movet viſum.

Ingenioſiùs, & per ſubtiliores ambages iſtam illuminationem Ferrarienſis extricare conatus: *Nihil eſt aliud*, inquit, *Intellectū agentē illuminare phantaſmata, quàm eſſentiam animæ, ex hoc quòd eſt intellectiva, & fundamentum intellectûs agentis; producere, ſecundum naturalem concomitantiam, virtutem phantaſiæ talem, ut ab ipsâ phantaſmata clara & habilia, ad concauſandum cum ipſo intellectu agente ſpecies intelligibiles in intellectu poſſibili, provenire poſſint.* Ferrar. lib. 2. c. 77. contra Gent.

Sed hoc profectò non eſt phantaſmata ab intellectu agente illuminari, ſed à radice intellectûs agentis, ſive ab anima intellectiva perfectiorem potentiam phantaſticam (quæ in homine cogitativa appellatur) reſultare.

Secundum intellectûs agentis officium eſt, exuere phantaſma ſuâ materialitate. Quod non fit abſtrahendo rem aliquam à phantaſmate, ſed ſpiritalizando ipſum, non formaliter, ſed effectivè. Quia cùm ob ſuam materialitatem ineptum ſit ad producendam ſpeciem intelligibilem ſpiritalem; ex conſortio tamen intellectûs agentis, activitatem ejus elevantis, ad talem actionem ſpiritalem aptum redditur.

Hinc opinio Buridani refellitur, qui à ſolo phantaſmate materiali, ſine ope ullius intellectûs agentis, credit ſpeciem intelligibilem produci. Io. Burid. lib. 3. q. 7. de Anima.

Sicut enim color ſpeciem ſui trajicit in oculum, & deinde viſio oculi aliam ſpeciem propagat ad ſenſum communem, à cognitione ſensûs communis alia iterùm ad imaginativam, & ab imaginativa denique, ad cogitativam trajicitur; ita à phantaſmate in cogitativâ (quæ ſenſuum internorum apex & culmen eſt) expreſſo, in intellectum paſſibilem irradiari ſpeciem intelligibilem ſpiritalem exiſtimat. Et ne tamen omnem intellectum agentem negare & deſtruere videatur, nomen intellectûs agentis, Deo, concurſu ſolùm generali activitatem phantaſmatis adjuvanti, tribuit.

Sed materialitas phantaſmatis nimis obeſa & pigra eſt, ut ſic dicam, & in altum ab alia cauſa principali ſuccollari & elevari

elevari debet, ut productionem speciei intelligibilis spiritualis valeat attingere. Vt enim posset esse causa principalis, deberet perfectione effectum suum superare, aut saltem adæquare: species autem intelligibilis est nobilior phantasmate.

Licet ergo specierum sensibilium perpetua catena, à sensu externo, usque ad culmen supremi sensûs interni, sine ullius sensûs agentis (quem aliqui inutiliter interponunt) adjutorio, currere possit: ubi tamen eò usque perventum est, alia causa (quam intellectum agentem vocamus) supremo phantasmati manum velut injicere & ipsum attollere debet, ut activitatem suam in superiorem rerum spiritualium regionem valeat extendere.

Tertium officium assignatur, denudare phantasma à conditionibus individuantibus, & speciem intelligibilem, quæ solam naturam specificam, aut genericam repræsentet, ab eo abstrahere.

Sed de hoc officio magna & longa est controversia.

Cur enim intellectus agens non abstrahit directè speciem intelligibilem rei singularis, quæ relucet in phantasmate? Phantasia Platonis v. g. videt hunc equum; quare intellectus agens directè & immediatè hujus ejusdem equi speciem intelligibilem non abstrahit? Est enim agens naturale, & agit quantum potest & valet, juxta totam & ultimam phantasmatis determinationem.

An fortè nobilitas intellectûs passibilis humani tam determinatæ speciei capax non est?

Verùm, conceptûs rei singularis capax est (cùm etiam intellectus Angelicus, imò divinus hunc solem singularem, aut hunc Deum repræsentet:) cur igitur intellectus noster speciem intelligibilem rei singularis respuet, & rem singularem, ut v. g. hunc solem, tantùm per conversionem ad phantasma hujus solis, conceptum illum singularizans, intelliget?

Quare enim non directè conceptum suum ad hunc solem, per speciem intelligibilem hujus solis, determinare potest?

Certè enim anima nostra corpore suo exuta, & omnibus phantasmatum nubibus dissipatis, hoc facere poterit.

Denique

Denique rem facere universalem, sive sub statu universalitatis eam constituere, videtur esse immediatum opus intellectûs illius qui intelligit, id est, passibilis, non autem intellectûs agentis. Ex multorum enim individuorum collatâ & intellectâ similitudine, natura communis, per conceptum abstrahitur. Hic autem conceptus, non intellectûs agentis, sed passibilis & intelligentis est effectus.

Cùm ergo Aristoteles dixit: *Sensum singularium, intellectum universalium esse*; de intellectu passibili, non de agente hoc intellexit. Dicere enim voluit: Sensûs corporeos tam externos quàm internos, repræsentationes, quas in se formant, in aliquid singulare objectum semper defigere; intellectum verò posse etiam altiùs, & in objectum universale cogitationem suam attollere.

Omnibus igitur ritè perpensis, omnia illa intellectûs agentis officia, unico actu absolvuntur, quo speciem intelligibilem spiritualem, concurrente unà corporeo phantasmate, efficit, & intellectui passibili imprimit. Vnde officiorum illa multiplicatio, ex quibusdam Aristotelis phrasibus metaphoricis nata, ad confundendam potiùs & obscurandam (ut quidam prudenter notarunt) quàm ad digerendam & illustrandam rem istam valuit.

Dubitatione etiam non caret: An concursus phantasmatis cum intellectu agente, physicus sit, an tantùm moralis.

Res, quantum existimo, ferè pendet inde: An quando actus unus vitalis alterum in eâdem suâ potentiâ; vel in aliâ excitat, physicâ causalitate illum alterum efficiat. Vt, An assensus antecedentis assensum consequentis; aut amor finis electionem medij; vel denique judicium intellectûs amorem voluntatis physicè producat.

Si enim hoc verum est, tunc quoque phantasma physicam causam speciei intelligibilis esse, nihil vetabit.

Sed tamen, quia magis propendeo, ut inter actus illos, unus alterum morali tantùm impulsu excitet, & potentiam in illum inclinando determinet; ideo etiam pronior sum, ut phantasma, citra physicam efficientiam, intellectum agentem, ad producendam

cendam

cendam & imprimendam ſpeciem intelligibilem objecti ſenſibilis, quod in phaſmate expreſſo relucet.

ARTICVLVS II.

An neceſſe ſit, intelligentem phantaſmata ſpeculari.

Ariſtoteles lib 3.c.7.8. de Anima.

CElebre eſt illud Ariſtotelis pronunciatum: *Animæ rationali phantaſmata, ut ſenſibilia ſunt. Quapropter nunquam ſine phantaſmate intelligit anima.* Item poſtea: *Quando intellectus ſpeculatur, neceſſe eſt,* ἅμα φαντάσμά τι *unà cum phantaſmate,* (vel ut legit Theod. Gaza, diviſo vocabulo, ἅμα φάντασμά τι *ſimul phantaſma aliquod*) *ſpeculari.* Et rationem addit. *Nam phantaſmata velut ſenſibilia ſunt; præterquàm quòd ſint ſine materia.*

Quæ Ariſtotelis verba, niſi ad improprietatem detorqueantur, ſignificant intellectum ſpecie intelligibili quamvis ſignatum, reflectere tamen & figere obtutum ſuum in phantaſmata; quemadmodum ſenſus externus, v.g. viſus figit in ſenſibilem colorē, quem ante ſe intuetur. Quæ eſt S. Thomæ etiam interpretatio, ubi Articulo expreſſo hanc quæſtionem tractat, & reſolvit: *Impoſſibile eſſe, intellectum ſecundum præſentis vitæ ſtatum, quo paſſibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, niſi convertendo ſe ad phantaſmata.* Et alibi: *Phantaſma comparatur ad intellectum poſſibilem, ut objectum; ſicut dicitur in lib 3. de Anima.* Et iterùm: *Vires apprehenſivæ interiùs præparant intellectui poſſibili proprium objectum: ideo ex bona diſpoſitione harum virium, ad quam cooperatur bona diſpoſitio corporis, redditur homo habilis ad intelligendum.*

S. Tho. 1. p. q. 84. a. 7.

Idem 1. 2. q. 50. a. 4. ad 1. & 3.

Hoc autem maximè & propriè verum eſt, in primâ intellectione, qua intellectus paſſibilis objectum ſenſibile externum, per ſpeciem intelligibilem immediatè à phantaſmate talis objecti ſenſibilis hauſtam, intelligit. Tunc enim in opinione Ariſtotelis, S. Auguſtini, & S. Thomæ (de qua Lib. III. Cap. III. Artic. XI. pluribus diſſeruimus) intellectus ſuam ſpeciem intelligibilem apud ſe cognoſcit, & eâ mediante phantaſ-

phantaſma ex quo hauſta fuit; tertiò ſensûs externi operationem; ac denique objectum ipſum ſenſibile, circa quod occupatur ſenſus externus. Vnâ enim eâdemque cognitione, intellectus videntis ſolem, ſe imaginari, & deinde ſe videre ſolem, ac ipſum etiam ſolem cognoſcit. Vnde illa operatio intellectûs, ex apice mentis (ubi reſidet intellectus) non locali motu, ſed vitali quadam intentione, & habitudine eſſentiali, per phantaſma, & operationem ſensûs externi (ſi ea præſens adeſt) uſque ad objectum externum decurrit. Et id videbimur, ut puto, experiri, ſi quis attentè operationis ſuæ decurſum & flexus apud ſe perpendat, & intelligat.

Acumine tamen ad hoc experiundum, eſt opus; propter denſas nebulas, quibus animæ noſtræ operationes involutæ ſunt; & quas nos quidem ipſi operamur, ſed tanquam nocturnus faber, ad modicæ lucis ſcintillas incudem ſuam tundens, & formans ferrum in tenebris.

Verumtamen, ubi jam per ſpecies intelligibiles recenter & proximè è phantaſmatibus hauſtas, intellectus componendo, dividendo, ratiocinando, ac diſcurrendo, longiùs ſe extra nimis ſenſibilium phantaſmatum evolvit caligines, ſpecieſque illas primas *ſimplificavit*, ut loquitur S. Thomas; non videtur neceſſe, ut in talium ſpecierum uſu, intellectus intueatur phantaſmata; quia res ejuſmodi nullum proprium phantaſma habent, quo depingi & figurari valeant. Nam Deus, Angeli, anima noſtra, virtutes, & vitia animi, proprijs phantaſmatibus carent. Vnde S. Auguſtinus contra quoſdam nimis pinguis Minervæ homines, qui non niſi corporaliter quidlibet concipere & intelligere ſolent: *Ita feruntur in phantaſias vel phantaſmata imaginum, quæ cogitatio de corporibus verſat, ut his ſubtractis tanquam per inane pereundum ſit, reformident. Ita neceſſe eſt, ut & iuſtitiam, & ſapientiam pingant quodammodo in cordibus ſuis, cum formis & coloribus; quia non poſſunt incorporeas cogitare. Nec tamen dicunt, quando iuſtitiâ vel ſapientiâ moventur, ut vel laudent eas, vel ſecundum eas aliquid agant, quem colorem, quam ſtaturam, quæ lineamenta, vel quales formas conſpexerint.*

S.Tho.q.19 a. 1. de Verit.

S. Auguſt. lib. 10. c. 24 de Geneſ.

Sed de his aliàs, inquit, *& multa iam diximus, & ſi Deus voluerit,*

ubi res videbitur postulare, dicemus.

In explicandâ enim, & illustrandâ tenebrosissimâ hujus Philosophiæ parte, quæ sensuum, & mentis nostræ operationes spectat, multus ubique est S. Augustinus, & ut Erasmus alicubi ait, *In hoc genere perlibenter versari solet: adeo ut siquando casu inciderit, ille veluti viator ad amœnum fontem, itineris propemodum oblitus, desideat*: Vnde non ambigo, quin plurima in istâ phantasmatum, & rerum obscurissimarum nocte, ex superioris & divinæ lucis fulgetris ac illustratione S. Augustinus aspexerit.

Erasm. in fine libr. de Trin.

Attamen, licet justitia, sapientia, veritas, & res ejusmodi spiritales nullo colore, nullâ figurâ phantasmatis depingi valeant; interea tamen dum intellectus eas animo versat, *per comparationem ad corpora sensibilia, quorum sunt aliqua phantasmata, illas cognoscit*, ait S. Thomas. *Sic veritatem intelligimus ex consideratione rei, circa quam veritatem speculamur. Deum autem, ut Dionysius dicit, cognoscimus ut causam, & per excessum* (supra res sensibiles & creatas) *& per remotionem* (negationem, quâ omne ens sensibile & creatum ab eo removemus.) *Alias etiam incorporeas substantias, in statu præsentis vitæ cognoscere non possumus, nisi per remotionem, vel aliquam comparationem ad corporalia. Et ideo cùm de huiusmodi aliquid intelligimus, necesse habemus converti ad phantasmata corporum; licet ipsorum non sint phantasmata.*

S. Tho. 1. q. 84. a. 7.

S. Dionys. lib. de divin. nominib. c. 1.

Vnde patet, non esse necesse, ut intellectus noster objectum suum in phantasmate ipsum repræsentate contempletur; sed sufficere, ut, quando objectum proprio phantasmate caret, intellectus oculum suum in alterius rei phantasma simul detorqueat; ad cujus comparationem, vel per cujus remotionem, objectum illud intelligit. Et tam laté accipiendum est, quod Aristoteles pronunciavit, *Necesse est intelligentem, ἅμα φάντασμά τι simul aliquod phantasma speculari.* Vel, ut lectio alia, & clarior, habet, *μετὰ φαντάσματι unà cum phantasmate speculari.*

Arist. lib. 3. c. 8. de Anima.

Nec ista philosophia cum S. Augustino pugnat, ubi adversus Democritum & Epicurum (qui omnia per imagines corpo-

corporum in animos nostros influentes, nos intelligere dicebant) disputans, ac irridens, ait: *Quasi verò non multa, ac propè innumerabilia cogitentur incorporaliter atque intelligibiliter, ab eis qui talia cogitare noverunt, sicut ipsa sapientia, & veritas.* S. August. Epist. 56.

Negat enim solùm Augustinus, sapientiam, & veritatem, ac ejusmodi virtutes spiritales, proprio phantasmate corporali posse ab imaginatione depingi; non autem negat, cùm de ijs cogitamus, oculum mentis ad aliquid sensibile, *obliqua tuentibus hirquis*, nos unà respicere. Se enim explanans deinceps subjungit: *Quam* (veritatem) *si isti non cogitant, miror, quomodo de illa utcumque disputent. Si autem cogitant, vellem mihi dicerent, vel de quo corpore* (unde fluere dicebant sapientiæ & veritatis imagines, tanquam corporum illorum exuvias) *vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis.*

Aliquando verò, licet res corporalis sub phantasma directè cadat, & eo exprimi possit; ita tamen per intellectum conciditur, ut ad illas minutias decrescat, quas imaginatio apprehendere, & dividendo, sequi intellectum non possit. Dicit hoc egregiè & mathematicè S. Augustinus.

Ratio docet, inquit, *minutissima etiam corpuscula infinitè dividi. Cùm tamen ad eas tenuitates vel minutias perventum fuerit, quas visas meminimus, exiliores minutioresq; phantasias iam non possumus intueri; quamvis ratio non desinat persequi ac dividere.* Idem lib. 11. c. 10. Trin.

Imaginativa ergo, quia non potest minores, & minores partes in infinitum apprehendere, quamlibet magnitudinis particulam sub aliquantulâ extensione imaginari debet; eo quòd omnis species sensibilis phantastica objectū suum aliquâ latitudine expansum repræsentet. Stat ergo imaginatio in grani v. g. sinapis, aut milij magnitudine, vel minutissimæ scobis, aut farinæ atomo. Intellectus nihilominùs ex ratiocinatione partium infinitarum cujuslibet continui, pergit dividere, relictâ retrò imaginatione.

Vnde Democritus, & Epicurus, ac quotquot hodie ex atomis & punctis continuum consuunt, imaginationem suam potiùs, quàm intellectum & ratiocinationem sequuntur. Puncta enim quædam rotunda, id est orbiculos & sphæru-

ſphærulas tam minutas, quàm phantaſia eorum apprehendere valet, in unam lineam (quaſi Roſariolum precatorium) conglomerant.

Ex qualibus punctis, ſive ſphærulis, in quibus eſt ſua circumferentia & centrum, magnitudinem ampliorem poſſe componi, non dubitavit Ariſtoteles. Si autem intellectu apprehenderent, quid ſit punctum mathematicum, puderet eos, credo, S. Auguguſtino, Ariſtotele, Euclide, & totâ Geometriâ reclamante, continuum ex ejuſmodi verè & mathematicè indiviſibilibus punctis velle componere.

Præcedentibus hoc quoque addendum. In viſionibus quibuſdam ſupernaturalibus, intellectum ſine ullo omnino phantaſmate, tanquam in aëre ſereno & omnibus fumoſis imaginibus enubilato, interdum res divinas intelligere.

Nam D. Auguſtinus duo raptuum genera eſſe dicit: unum à ſenſibus externis (cùm anima à ſenſu externo averſa, tantum contemplatur ſimilitudines rerum ſenſibilium, ſeu phantaſmata quæ in memoria ſenſitiva ſunt;) alterum à ſenſibus etiam internis; quando ceſſante omni luſu & ſtrepitu phantaſmatum, anima ſpiritalibus intellectivæ partis delicijs unicè vacat. *Si enim*, ait, *anima, quemadmodum rapta eſt à ſenſibus externis corporis, ut eſſet in iſtis ſimilitudinibus corporum, quæ ſpiritu videntur* (ſpiritum vocat interiorem partem ſenſitivam animæ, quæ nobis cum brutis adhuc eſt communis:) *ita & ab ipſis ſimilitudinibus rapiatur, ut in illam quaſi regionem intellectualium, vel intelligibilium ſubvehatur: ibi ſine ulla corporis ſimilitudine, perſpicua veritas cernitur, nullis opinionum falſarum nebulis offuſcatur. Ibi virtutes animæ non ſunt operoſæ ac laborioſæ. Neque enim opere temperantiæ libido frenatur, aut opere fortitudinis tolerantur adverſa, aut opere iuſtitiæ iniqua puniuntur, aut opere prudentiæ mala devitantur. Vna ibi & tota virtus eſt, amare quod videas, & ſumma felicitas, habere quod amas. Ibi enim beata vita in fonte ſuo bibitur: unde aſpergitur aliquid humanæ vitæ, ut in tentationibus huius ſeculi temperanter, iuſtè, prudenterq́ vivatur.*

S. Auguſt. lib. 12. c. 2. de Geneſ.

Dion. Carthuſ. Act. 7.

Et de illa ſublimi, ſupra phantaſmatum nubes, purè intellectuali contemplatione Doctor Extaticus: *Reor*, inquit, *quòd*

quòd visio S. Stephani fuit anagogica pura, & intellectualis sine admixtione phantasmatum: medio modo se habens inter visionem viæ per fidem, & patriæ per speciem. Eratque per splendidißimam quandam irradiationem increatæ æternæ lucis, in superiori parte animæ eius; imò in apice intellectûs: sicut in contemplatione mysticæ Theologiæ, seu unitivæ sapientiæ fieri solet. Vnde quia tales sine phantasmate videntes, quid viderint, explicare alijs inexpertis non possunt.

Et propter fortasse has causas & casus, Philoponus negat illud dictum Aristotelis: *Oportet intelligentem speculari phantasmata*, esse universim verum: *etsi paucæ tamen sint*, inquit, *operationes intellectûs, sine imaginatione. Nam & quando*, ait, *circa divina operatur, prætercurrit imaginatio ante ea quæ figuris & typis carent, typos & figuras imponens.* Philop lib. 3. text. 55. de Anima.

ARTICVLVS IV.

Phantasmatum puritas & agilitas quantum ingenio conferant.

SI igitur semper aut plerumque oporteat intelligentem phantasmata contemplari, profectò jam intelligimus, quantum ad ingenij & mentis acumen referat digesta quædam ac ordinata claritas puritasque phantasmatum, ex quibus & species intelligibiles abstrahi, & in quibus humanarum divinarumque disciplinarum principia & conclusiones à nobis debent cerni.

Sicuti enim magni refert, ex quo fonte hausta sit aqua; ita an à phantasmate limpido, an turpido species intelligibilis sit abstracta. Aut, quia species istæ per quandam veluti sublimationem ex phantasmatibus educuntur; mirum non est, si species intelligibiles adhuc tenuibus umbris phantasmatum resperssæ sint; cùm quintæ Chymicorum essentiæ resipiant humores, unde extractæ & sublimatæ sunt.

Puritas verò & agilitas phantasmatum, quæ intellectui, & ejus ratiocinationi velut satellites deserviunt, ex optimâ conformatione, & temperie cerebri, ac spirituum animalium pendent.

Hinc capita ferè rotunda, molliter tuberante occipite, optima

optima ingenio creduntur, si pro modo & reliquorum membrorum corporis symmetriâ, nec nimis grandia sint, ut nanorum, nec nimis exilia, ut fatuorum esse solent. Totius verò corporis statura nec stolida sit & ingens, nec in pumilam brevitatem suppressa. Mediocrem enim altitudinem, ad ingenium, omnibus præfert Plato.

Plat. in Timæ.

In capite amplo, ventriculi & sinus omnes cerebri spatiosiores sunt, & mobilitati ac agilitati spirituum, in quibus phantasmatum species vehuntur, vias laxant & expediunt. In minuto autem & arguto capite, angustiæ viarum impedimento sunt.

Pessima capitis conformatio putatur, angusta & in verticem turbinata; qualis plerumque stultorum, & Thersitis, turpissimi omnium ducum qui in bellum Troianum sunt profecti.

Sic enim eum nobis Homerus depingit:

Homer. Iliad. 2.

Strabo erat, claudus altero pede, humeri
Curvi, & in pectus contracti, ac desuper
φοξὸς ἔην κεφαλὴν *Acuto erat capite.*

φοξὸν enim *acutum & fastigiatum in modum ambicum*, interpretatur Athenæus. Ambices autem poculi genus acuminatum erat.

Athenæ. lib. 11.

Capitum verò ista turbinatio & acumen superiorem fortè cerebri partem, quæ ad cranij verticem est, & sinus illos Erasistratæos nimis comprimit, quorum Lib. III. Cap. VIII. Artic. II. ex Vesalio mentionem fecimus, & sensuum internorum regionem ac sedem ibi locavimus.

Sedibus autem imaginatricis ac cogitativæ humani capitis nimiâ angustiâ compressis, libertatem spirituum impediri, figuram organorum depravari, ac deinde potentiarum functiones turbari, certum est.

Non omnia tamen φοξὰ & Thersiticæ formæ capita, fatua sunt. Nam Lælius Bisciola pleraque Genuensium capitella ejusmodi esse dicit, & nos antè Lib. III. Cap. VII. Art. VI. trium præstantissimi ingenij virorum capita exilia, & acuminata vidisse narravimus.

Itaque

Itaque in quibusdam, quod prava capitis figura denormat, temperamenti bonitas, aut alia causa restituit.

Porrò temperamenti calore ingenium excitari, in comperto est. Vnde Belgis, qui amplius aliquanto quàm Galli, Itali, Hispani, phlegmatis habent, modicâ vini sorbitione ingenium crescit: & virum eruditum novi, qui mihi dixit, calore febris ingenium sibi ita notabiliter accendi, ut quæ aliàs in disciplinis intelligere non poterat, servaret in accessum febris, à qua lumen intelligentiæ affulgere sentiebat.

Hinc pueri cholerici vulgò ingeniosi putantur; quamvis desultorij esse soleant & leves. Ingenio verò tardi, moribus solent esse graves. Vnde Plato in rarâ adolescentis Theæteti laude ponit; quòd gravis, & tamen ingeniosus esset. Plat. in Theætet.

Si autem puerili choleræ, aliquid melancholiæ artificialis, studio acquisitæ, superveniat, quæ calorem temperet, & spirituum volubilitatem tarditate modicâ alliget, tunc ingenio judicium accedit, & sapientem facit. Hôc, credo, sensu Aristoteles omnes sapientes melancholicos fuisse dicit.

Magni refert, quali in corpore locati sint animi, inquit Cicero. *Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Aristoteles quidem ait omnes ingeniosos melancholicos esse; ut ego me tardiorem esse, non molestè feram.* Sanguinei enim & festivissimi ingenij erat Cicero. *Enumerat multos* (Philosophos, Poëtas, Rectores civitatum, Heroas.) *Idq; quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert.* Miscet autem Aristoteles melancholiæ calorem, qui frigus ejus molliat, & tarditatem excitet. Nam aliàs pura & terrestris, id est frigida & sicca, melancholia excellenti ingenio est inepta. Cic. lib. I. Tuscul. Aristotel. Problem. Sect. 30.

Ceterùm Argenterius meritò Montanum & Akachiam sugillat, *qui dicunt ingenium nihil aliud esse, quàm virtutem quæ recipit species rerum.* Argent. lib. in artem Gal.

Hoc enim memoriæ potiùs, quàm ingenij munus est. Magnæ autem memoriæ adeo plerumque ingenio destituuntur, ut Galli, cùm ingenij in viro notare tarditatem volunt, dicere soleant: *Habet bonam memoriam.* Et certè Claudius, Cæsar tam memoriosus, ut totam Homeri Iliadem memoriter

teneret,

teneret, ſtupore tamen ingenij tam inſignis & attonitus.

In pueris tamen memoriam pro futuri ingenij prognoſtico habet Quinctilianus. *Ingenij ſignum in parvis*, ait, *præcipuum, memoria eſt. Eius duplex virtus, facilè percipere, & fideliter continere.*

Quinctil. lib. 1. c. 4.

In altero tamen Galenum immeritò carpit Argenterius; quòd dixerit, *Ingenium oſtendere cerebri ſubſtantiam eſſe tenuium partium.* Si enim cerebri textura ſit tenuium partium, & diaphana, ſive ex talibus partibus contexta, quæ in multas ſuperficies concîſæ non ſunt, plurimum hoc valere ad ingegenium excellentes Medici exiſtimant.

Argenter. ibid. ſuprà.

Per talium quippe partium cerebri texturam, & perſpicuitatem, ſpiritus animales, & vis irradiativa liberiùs penetrant, & diffunduntur; ut ſenſuum internorum officijs ubique præſtò adeſſe valeant. Licet enim virtus cerebri irradiativa, alterius ſpeciei lumen fundat, quàm ſol vel ignis; nimiâ tamen opacitate, & multitudine ſuperficierum in quas offendit, retunditur ad modum luminis ſolaris. Ideo enim, in morbo, quem Medici *guttam ſerenam* vocant, per nervi optici meatus humore opaco oppletos, uſque ad oculum pervadere non poteſt.

An autem cerebrum ex tenuibus, vel craſſis partibus ſit contextum, ex ſanguine intelligi poteſt. Nam hominum ingenioſorum ſanguis cerebro ſimilis eſt, brevi & tenui texturâ; hebetum verò & ſtupidorum ſanguis, fibroſior & longiori craſſiorique ſtamine contextus. Quod facilè apparebit, ſi ſanguinem utrumque in pelvi concretum diſcutias, & attentè fibras ac ſtamen introſpicias.

Præſtantia igitur ingenij ex tribus: calore melancholiam pauliſper accendente, ex cerebri figurâ, & denique ex ſubſtantiâ partium, tenui filo contextâ, intelligitur. Inde enim puritas, & agilitas ſpirituum, quibus puriora quoque & ſplendidiora phantaſmata imprimuntur, & expeditiùs celeriuſque imaginationi & cogitativæ hominis ſubſerviunt. Cogitativa verò velox & expedita, ratiocinationē & diſcurſum intellectûs mirè adjuvat ac incitat. Currit enim ac recurrit cogitativæ

motus

motus ſub diſcurſu mentis, ut rota minor ſub majore. Quibus porrò celer & agilis eſt mentis diſcurſus, ij ingenioſi appellantur. Quid enim aliud eſt ingenium, quàm *perfectio diſcurſivæ virtutis*, inquit Argenterius? Argenter. in Artem Galen.

Sed & quartum hoc accedere debet ad conſummandam ingenij perfectionem; vigor nempe virtutis tam expulſivæ, quam attractivæ ſpirituum animalium. Antè enim Lib. III. Cap. II. Artic. IV. & alibi docuimus, ſpiritus animales, in poſtremo occipitis ventriculo perfectos & elimatos, inde in omnium ſenſuum externorum, & internorum organa expui; ac inſuper, in ſingulis organis vim aliquam eorum attractricem, & retentricem eſſe. Si igitur vis iſta ſpirituum motrix morbo, aut ſenio debilitata ſit, ſpiritus lentè per canales ſuos eunt, & ſegniter imaginationi & cogitativæ ſerviunt.

Hinc varijs de cauſis ſenum memoria pigrior, & ingenium labaſcit. Quia videlicet defectu caloris, & humore viarum, ſpirituum agilitas tardatur, & vis illa ipſos movens, ætate ſegnior efficitur. Nec de nihilo Medici quidam dicere ſolent: nullum eſſe certius ſenectutis indicium, quàm memoriæ, aut ingenij antea ſtrenui, oborta lentitudo ac ſegnities.

Inde adagium, *Bis pueri ſenes*. Etſi enim multarum rerum, quas totâ vitâ collegerunt, ſpecies in theſauro memoriæ ſenilis reconditæ ſint; perinde tamen habentur, ac ſi nullæ, aut paucæ forent, ſicut in pueris rerũ inexpertis eſſe ſolent. Nam etſi nimio humore, aut dilapſu ſpirituum, vel partiũ cerebri, nondum extinctæ ſint, inutiles tamen, aut ſegniter cogitativæ facultati miniſtrant ac deſerviunt. Non pauci enim ſenes Claudio Cæſari ſimiles ſunt: *In quo, inter cetera*, ait Suetonius, *mirati ſunt homines & oblivionem & inconſiderantiam: vel, ut Græcè dicam*, μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. In talibus quippe ſpiritus ac ſpecies phantaſticę, vel è memoriæ theſauro citatæ non obediunt facultati motrici, quæ eas mittit aut trahit ad organum cogitativæ; vel certè aliò divertunt, vel anguſtijs viarum, aut humore replente implicitæ, pervenire non poſſunt quò vocantur. Vnde peſſimam cogitativæ ac reminiſcentiæ facultatem in Claudio his exemplis notat Suetonius: *Occisâ*, ejus juſſu, Sueton. Claud. c. 39.

Messallinâ uxore suâ, *paulò postquam in triclinio decubuit, Cur domina non veniret, requisivit. Multos ex ijs quos capite damnaverat, postero statim die & in convivium, & ad aleæ lusum admoneri jussit; & quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium increpuit.*

Sueton. Claud. c. 3. Sed tanta oblivio & attonitus stupor in Claudio minimè fortè mirandus; quem ejus mater Antonia *Portentum hominis, nec absolutum à natura, sed inchoatum tantùm dictabat.*

ARTICVLVS V.

An noster intellectus quædam in ideis, seu rationibus divinis & æternis intelligat.

Senec. Epist. 58. S.Aug. Lib. 83. q. 46. SEneca *Ideas propriam Platonicorum supellectilem* appellat. Sed S. Augustinus id refellit. *Credibile enim est*, inquit, *etiam præter Græciam, fuisse in alijs Gentibus sapientes. Quod etiam Plato ipse, non solùm peregrinando, sapientiæ perficiendæ gratiâ, satis testatus est; sed etiam in Libris suis commemorat. Hos ergo, si qui fuerunt, non existimandum est, ideas ignorasse, quamvis alio fortasse eas nomine vocaverint.*

S. August. ibid. Et explicans, quidnam sint istæ tam famosæ Platonicorum ideæ: : *Sunt*, inquit, *ideæ, principales formæ quædam, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt; ac per hoc æternæ, ac semper eodem modo sese habentes, quæ in divinâ intelligentiâ continentur. Et cùm ipsæ neque oriantur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest, & omne quod oritur & interit.*

Vnde insigniter præceptori suo imposuit Aristoteles, dum interpretatur, eum ideas quasdam per se, extra divinum intellectum subsistentes finxisse.

S. Th. 1. p. q. 15. a. 3. Duo verò genera idearum, quæ S. Augustinus simul convolvit, evolvit & distinguit S. Thomas. *Cùm ideæ*, inquit, *à Platone ponebantur principia cognitionis rerum, & generationis ipsarum; ad utrumque se habet idea, prout in mente divina ponitur. Et secundum hoc quod est principum factionis rerum, exemplar dici potest; & ad practicam cognitionem pertinet. Secundum autem quod*

est princi-

est principium cognitivum, propriè dicitur Ratio ; & potest etiam ad scientiam speculativam pertinere.

Hôc igitur loco ideam per modum rationis, & ut est principium cognoscendi accipimus.

Sæpe autem sic loquitur S. Augustinus, ut propositiones necessariæ veritatis in rationibus æternis, à nobis videri dicat. Et de puero illo apud Platonem celebrato, qui de rebus quibusdam mathematicis, quas nunquam didicerat, interrogatus, rectè tamen ac consequenter respondebat. *Credendum est*, ait S. Augustinus, *mentis intellectualis ita conditam esse naturam, ut rebus intelligibilibus, naturali ordine disponente conditore, subjuncta, sic ista videat in quadam luce sui generis incorporea; quemadmodum oculus carnis videt quæ in hac corporea luce circumadjacet; cujus lucis capax eique congruens est creatus.* Plat. in Phæd. S. August. lib. 12. c. 15. Trin.

Quibus verbis significare videtur, ideas & rationes in quibus intellectus noster intelligit v. g. hominem debere esse rationale animal, aut circulum debere omnes lineas rectas à centro ad circumferentiam, habere æquales &c. esse lumen quidem creatum, animæ rationali circumadiacens & circumfusum, sicut lumen solis, coloribus circumfunditur: sed tamen esse radium increatæ lucis, quem Deus super animam rationalem sigillat, & ei quandam divini sui luminis participationem imprimit, quando animam creat. Etiamsi, ut quidam interpretantur, illarum propositionum assensus, usque ad ipsas ideas & rationes increatas, quæ in Deo sunt, non ascendat & penetret: veluti etiam, quando colorem in circumfuso lumine solis videmus, non semper solem ipsum eodem videndi actu attingimus.

Quo modo S. Augustini phrasin interpretari videtur D. Thomas. *Cùm enim quæritur*, inquit, *Vtrum anima humana in rationibus æternis omnia cognoscat: Dicendum est, quòd aliquid in aliquo dicitur cognosci dupliciter. Vno modo, sicut in objecto cognito: sicut aliquis videt in speculo ea, quorum imagines in speculo resultant. Et hoc modo anima, in statu præsentis vitæ, non potest videre omnia in rationibus æternis. Sed sic in rationibus æternis cognoscunt omnia Beati, qui Deum vident, & omnia in ipso.* D. Th. 1. p. q. 84. a. 5.

 Alio

Alio modo dicitur aliquid cognosci in aliquo, sicut in cognitionis principio. Sicut si dicamus, quòd in sole videntur ea quæ videntur per solem. Et sic necesse est dicere, quòd anima humana omnia cognoscat in rationibus æternis; per quarum participationem omnia cognoscimus. Ipsum enim lumen intellectuale quod est in nobis, nihil est aliud, quàm quædam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes æternæ. Iuxta illud, Signatum est super nos lumen vultûs tui Domine. Quasi dicat, per ipsam sigillationem divini luminis in nobis, omnia demonstrantur.

Psal 4.

S. August. lib. 14. c 15. Trin.

Et juvabit in hunc sensum, insignem S. Augustini locum adscribere. *Etiam impij*, inquit, *cogitant æternitatem, & multa rectè reprehendunt, rectéque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis iudicant, nisi in quibus vident, quemadmodum quisque vivere debeat, etiamsi nec ipsi eodem modo vivant? Vbi eas vident? Neque enim in sua natura; cùm procul dubio mente ista videantur, eorumque mentes constet esse mutabiles, has verò regulas immutabiles videat, quisquis in eis & hoc videre potuerit. Nec in habitu suæ mentis; cum illæ regulæ sint justitiæ, mentes verò eorum constet esse injustas. Vbinam sunt istæ regulæ, ubi quid sit justum & injustus agnoscit, ubi cernit habendum esse quod ipse non habet? Vbi ergo scriptæ sunt, nisi in Libro lucis illius, quæ veritas dicitur? Vnde omnis lex iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur; sicut imago ex annulo in ceram, & annulum non relinquit. Qui verò non operatur, & tamen videt quid operandum sit, ipse est qui ab illa luce avertitur, à qua tamen tangitur.*

Propter verò illam impressionem, quasi imaginis ex annulo in ceram, dicit alibi animam connexam esse, & pendere ex divinis rationibus:

Idem lib. 3. c. 5. de libero arb.

Humana anima naturaliter divinis, ex quibus pendet, connexa rationibus, cùm dicit, hoc meliùs fieret quàm illud: si verum dicit, & videt quod dicit, in illis, quibus connexa est, rationibus videt.

Ex quibus, & tot alijs locis, colligi potest, mentem S. Augustini esse, ut participatio illa divini intellectûs, sive lumen intellectuale quod humanæ animæ imprimitur, sursum reflectatur in Deum per assensus propositionum, quæ æternam verita-

veritatem, & exiſtentiam omnibus expoſitam, & ſemper manentem habeant: ſive, ut loquitur alibi S. Auguſtinus, *quam omnes ratiocinantes, ſuâ quiſque ratione atque mente communiter videant. Cùm illud quod videtur præſtò ſit omnibus, nec in uſum eorum quibus præſtò eſt, commutetur, quaſi cibus aut potio, ſed incorruptum integrumq́ permaneat, ſive illi videant, ſive non videant.* S. Auguſt. lib. 2. c. 8. de Lib. arb.

Quando autem cogitamus, ubinam ſit talis æterna veritas; non alibi profectò, quàm in Deo ipſo invenire poſſumus; cujus ſolius exiſtentia, & veritates immobiles ei quaſi inſcriptæ, eſt æterna. Nam veritates quæ in intellectu humano vel Angelico ſunt, non magis æternæ eſſe poſſunt, quàm intellectus, quibus ſunt infixæ. Res quoque, ſive propoſitiones objectivæ, quæ à talibus intellectualibus veritatibus reſpiciuntur, nullam in rebus creatis, ſed ſolùm in Dei eſſentia propriam æternitatem ſemper manentem habent.

Vnde D. Thomas cum S. Auguſtino Platonizans: *Dicendum eſt*, inquit, *quòd ratio circuli, & duo & tria eſſe quinque, habent æternitatem in mente divina.* S. Thom. 1. p. q. 16. a. 7.

Et cùm ſibi objeciſſet, quòd etiam rerum creatarum eſſentiæ, & univerſalia dicantur eſſe ubique & ſemper; ergo æterna etiam eſſe: Reſpondet, *Aliquid eſſe ſemper & ubique poſſe intelligi dupliciter. Vno modo, quia habet in ſe, unde ſe extendat ad omne tempus & ad omnem locum; ſicut Deo competit eſſe ubique & ſemper. Alio modo, quia non habet in ſe, quo determinetur ad aliquem locum vel tempus. Et per hunc modum, quodlibet univerſale dicitur eſſe ubique & ſemper, in quantum univerſalia abſtrahuntur ab hic & nunc. Sed ex hoc non ſequitur ea eſſe æterna, niſi in intellectu, ſi quis ſit æternus.* Ibid.

Quandoquidem igitur regulæ agendorum, ad quas lege naturæ aſtringimur, & etiam omnes propoſitiones ſpeculativæ, quæ vocantur æternæ veritatis, ut *duo & tria eſſe quinque &c.* concipiantur à nobis fixæ & immobiles in publico velut aliquo Libro, ad quem omnes poſſint aſpicere, & ubi in æternum ſic incommutabiliter permaneant; ſignum eſt omnium hominum, etiam Gentilium Philoſophorum, aliorumque

S. Auguft. lib. 14. c 15 Trin.

que qui illas regulas apprehendunt, intelligentiam uſque ad *Librum lucis*, ut ſuperiùs S. Auguſtinus appellabat, extendi.

Vnde, quia iſte *Liber lucis*, Dei intellectus, & Deus ipſe eſt, quicumque regulas illas & veritates non tantùm ſecundum eſſe poſſibile, ſed etiam ſecundum eſſe exiſtentiæ, immobiliter cum æternitate ſtantes cogitant, intellectum ſuum uſque ad Deum, ſub ratione entis immobilis & æterni, in quo regulę illę & veritates incommutabiles ſcriptę ſunt, extendunt.

Propoſitiones verò ceteræ, quæ non ſunt neceſſariæ & æternæ veritatis, non cenſentur omnibus in illo *Libro lucis* expoſitæ, neque omnes qui oculos ad Librum vertunt, eas ibi ſcriptas inveniunt: & tamen videntur ſcintillâ illâ creati luminis, quam ab infinita luce divini intellectûs anima humana participat. Vnde S. Auguſtinus, quando dicit regulas illas juris naturæ immobiles, & propoſitiones æternæ veritatis in *Libro lucis* conſcriptas ab omnibus poſſe legi & videri; aliquid amplius velle videtur, quàm lumine ab illa æterna luce deciduo & participato videri.

ARTICVLVS VI.

An Philoſophi Gentiles, præſertim Platonici, ſublimiori, & ſupernaturali cognitione fuerint aliquando Deum contemplati.

ADmiranda prorſus ſunt, quæ Platonici de divinis luminibus & fulguribus, quibus intellectus ipſorum, ſupra omnes phantaſmatum nebulas in Deum interdum ſubvehuntur, referunt, & Sancti Patres etiam dicunt.

S. Auguft. lib. 9. c. 16. Civit.

Apud S. Auguſtinum Apuleius Platonicus ait: *Vix ſapientibus viris, cùm ſe vigore animi, quantum licuit, à corpore removerint, intellectum huius Dei* (ſummi & omnium Creatoris) *& id quoque interdum velut in altiſſimis tenebris rapidiſſimo coruſcamine, candidum lumen intermicare.*

Marſ. Ficin. lib. 16. c 8. de immortal. animæ.

Et alius citerioris ævi Platonicus: *Totum hoc Philoſophiæ ſtudium, ut inquit Plato, eſt meditatio mortis. Siquidem mors eſt animæ à corpore liberatio. Nec terribilis mors eſt Philoſophis: quoniam familiaris*

familiaris ipsis & domestica est. Nec latet eos, qualis futurus sit post obitum puri animi habitus. Talis enim erit, qualem fermè experiuntur quotidie in summo contemplationis fastigio, Tranquillus videlicet atque serenus & idearum formulis, quasi stellarum radijs, circumfusus, & divini solis splendore coruscans.

Et quia Platonicus iste, Christianus erat, ostendit fidei quoque nostræ consentienter ista dici: *Hinc Propheta Daniel,* inquit: *Fulgebunt docti tanquam splendor Firmamenti, & qui multos ad iustitiam erudierint, tanquam stellæ in perpetuas æternitates.*

Hinc illa Platonicorum Gentilium, ætate S. Augustini superbia, quâ se supra Christianos efferebant. *Quia enim nonnulli eorum,* ait S. Augustinus, *potuerunt aciem mentis ultra omnem creaturam transmittere, & lucem incommutabilis veritatis quantulacumque ex parte contingere; quod Christianos multos ex fide interim solâ viventes, nondum potuisse derident.* S. August. lib. 4. c. 15. Trin.

Et profectò Plotinus, Porphyrius, alijque Platonici tanta de seipsis & alijs superioris, aut sui ævi Platonicis jactant, quanta de sanctissimis Christianis, & sublimissimâ contemplatione in cælum elevatis mentibus, SS. Patres, & posterioris temporis Contemplativi Thaulerus, Rusbrochius, Gerson, Dionysius Carthusianus, & alij id genus Theologi Mystici narrare solent.

Quàm enim excelsas & ecstaticas contemplationes istas Platonis esse oportuit? *Ego sæpius,* inquit ipse de se, *animo contemplans, relicto corpore visus sum perfrui summo bono cum voluptate incredibili. Quare hæsi quodammodo attonitus, me esse partem quandam superioris Mundi, atque me adeptum vitæ immortalitatem sentiens, sub luce maxima, quæ neque oratione exprimi potest, neque auribus percipi, neque cogitatione comprehendi. Tandem verò hac contemplatione defessus intellectus recidit in phantasiam; tuncq; illa luce deficiente, factus sum tristior.* Auctor divinæ sapient. secundum Ægypt. lib. 1. c. 4.

Narrat quoque in Vita Iamblichi Platonici Eunapius, eum aliquando tanto orationis fervore exæstuare solitum, ut plusquàm decem cubitis in aërem toto corpore elevatus, suspenderetur à terra. Quid aliud de nostris Sanctis, pro maximis & divinis miraculis Scriptores nostri Ecclesiastici referre solent? Eunap. de Vitis Philosoph.

Quid

Thauler. ser. 2. in festo S. Io. Bapt.

Quid ergo hîc dicimus? An quod alicubi sublimis Contemplator Io. Thaulerus? *Certè Gentiles quidam*, inquit, *fundo suo tam fuerunt familiares, ut contemptis caducis omnibus hoc solum sectarentur, huic soli vacarent.* Vnde factum est, *ut miram ex ipso notitiam consequerentur.* Et Platonem ac Proclum, in exemplum tot aliorum citans: *Hoc verò*, addit, *quàm nobis turpe est quàmq; ignominiosum, dilectissimi, dum nos miseri ac steriles, tametsi Christiani simus, tantaq; undique quæ nobis auxilio sunt habeamus: puta Dei gratiam, sacram fidem, veneranda Sacramenta, & plura alia maxima adminicula; semper tamen velut cæcæ gallinæ circumimus, & neque nosipsos, neque quid in nobis sit agnoscentes, nec ullam fundi nostri vel tenuissimam habentes notitiam. Cuius si à me ratio poscatur, ipsissimam reddo: Quòd plùs satis in multa distrahamur, plùs satis externi simus, plùs satis sensibus operemur, ac nostris conceptibus & institutis inordinatè inhæremus, solis externis exercitijs perpetuò incumbentes. Vtpote, multæ vocali orationi, lectioni, studijs ex propria voluntate propriaque quæsitione, neglecta vitiorum mortificatione, assumptis impedimur ac detinemur; ut ad nosipsos nusquam ingredi, nec ad animæ nostræ fundum, nudi ac puri pertingere queamus.*

Quamvis autem tam altè à terra in divinorum contemplationem evecti quidam Platonicorum, non tamen naturæ terminos transcenderunt, ut Thaulerus fatetur. Magna enim & acuta, subtilissimique spiritûs ingenia ita phantasmata extenuare, &, verbo S. Thomæ, *simplificare* potuerunt, ut species intelligibiles, quæ inde abstrahebantur, vix cum aliquâ tenui sensibilitatis umbrâ, objecta sua repræsentarent.

Deinde si intellectui in rerum spiritalium contemplatione occupato, crassiora, ut sic loquar, phantasmata se ingerant sublimia illa ingenia altiùs se elevant, ut phantasmatum nubes infra se despiciant. Intra quas tamen, tandem fatigati, ut antè dicebat Plato, recidunt, tenebrisque earum rursus implicantur.

Quâ autem ratione id fiat, res est abditissima. Fieri tamen beneficio cujusdam lucis interioris & velut scintillæ, quæ ex inferiori cerebri statione in verticem emicare, & ibi se dilatare vi-

videatur, quidam Contemplativi narrant. Quod proximo Articulo, Deo dante, dilucidare conabimur. Nullum enim unquam Scriptorem legi, qui quid illa lucis interioris scintilla esset, nisus sit explicare.

Interim tanta elevatio mentis supra nebulosa rerum sensibilium phantasmata, fortasse purè naturalis est, nec etiam omni phantasmate carens: sicut aëris serenitas nunquam tam liquida & enubilata est, quin tenuissimi saltem vaporis livore sit inumbrata.

Quidam etiam videntur existimare, Platoni aliquid supernaturale, saltem quoad modum, tanquam gratiam gratis datam contigisse. Tales enim gratias Deus quandoque etiam impijs & infidelibus, propter tales-quales virtutes, aut virtutum umbras, solet elargiri. Sic Sibyllæ ob virginitatis meritum, factæ putantur Prophetissæ: sic *inter Catholicos Ioannes Evangelista, inter Ethnicos Plato*, ait Conradus, *altiùs de divinis scripserunt. Quia vitæ sanctitas atque integritas magnam apud Deum meretur illuminationem, & signanter castitas.* Vnde negabant Plato & Platonici, omnes homines ad tam sublimes divinorũ contemplationes, sed solùm puras à vitijs crassioribus animas, & præsertim quæ vitæ contemplativæ amore ac studio tenerentur, idoneas esse. *Talis enim Deo charissimus videtur*, inquit Aristoteles. *Nam si aliquam humanarum rerum curam dij habent, sicut habere videntur; consentaneum est, ipsos re illâ quæ optima est, atque ipsis maximè cognata, delectari, quæ est intellectus: eosque qui ea maximè amant & honorant remunerari. Vtpote qui eorum, quæ ipsis sunt amica, curam habeant, rectèq; ac honestè agant.*

Conrad. Tract. 7. de contract. q. 100. concl. 1.

Arist. lib. 10 c. 9. Ethic.

Platonici tamen posteriores, præsertim Plotinus, Porphyrius, Olympius, Amelius, Iamblichus, alijque qui circa tempora Diocletiani Imp. & deinde vixerunt, *Magicarum rerum curiositate depravati sunt*, vt narrat S. Augustinus. Nam cùm à peccatis, quibus mentes suas gravari sentiebant, liberari vellent, nec à seipsis possent; quærentes mediatorem, ut ait alibi idem S. Doctor, in dæmones superbiæ suæ socios inciderunt, & sacrificijs ijs oblatis se expiare tentaverunt.

S. August. Epist 56.

Idem lib. 10. c. 42. Confess.

Et profectò Plotinum, cujus Schola usque ad Constantinum Magnum Romæ floruit, Magicis artibus implicitum ostendit Porphyrius discipulus ejus. Nam narrat eum *dæmonem familiarem habuisse, ad quem divinum semper suæ mentis oculum sublimiùs erigeret.*

Porphyr. in Vita Plot.

Talis igitur familiaris dæmon mentem Platonicorum altiùs evehere potuit, & per imaginariam quidem, sed excellentioris phantasticæ lucis coruscationem, spiritum ab inferiori animæ parte, sine divino miraculo, eo modo quo mox dicemus, separare, & Sanctorum Christianorum contemplationes & ecstases imitari. Non enim de nihilo est, quòd statim post tempora Christi, plerique omnes Platonici ad Magicas artes defluxerint; diabolo id providente, ne Christiani aliquid præcipui in sanctitate, raptibus, ecstasibus, & miraculis habere viderentur, quo supra Philosophos Ethnicos apparent excellere.

Paracelsistæ quoque, homines plerumque non nimis sancti, & nigræ Magiæ in quibusdam comperti, aut suspecti, rerum naturalium cognitionem ex lumine aliquo simili interiori, non ex Libris & studio se haurire jactant; quod Articulo sequenti narrabitur.

ARTICULUS VII.

Discrimen inter Platonicorum, & Christianorum illustrationes.

Exercitijs pænè ijsdem, quibus Christiani pij ac sancti Contemplatores, Platonici ad sublimes illas mentis illustrationes & ecstases pervenisse videntur. Mentem videlicet perpetuò à rerum sensibilium voluptatibus avertendo, & introrsus in animam suam, ubi Dei & virtutum locus est, reflectendo.

Porphyr. in Vita Plot.

De magistro suo Plotino Porphyrius: *Simul secum erat*, inquit, *& cum alijs, intentionemq; mentis ad se conversæ nunquam intermittebat, nisi forsan cum dormiret. Quamvis & somnum ab eo procul excusserit tum cibi parcitas (sæpe enim pane etiam abstinebat)* tum

tum aßidua quadam converſio ipſius ad mentem.

Ac de Platone, & alio Platonico, Proclo Thaulerus: *Quòd ſi quis*, ait, *ad ſuum intimum fundum cerebrò ſe reciperet, eiq́; foret familiaris, perciperet inde perplures nobilißimos fulgores, per quos, quid ſit Deus, multo lucidiùs apertiùſque cognoſceret, quàm oculi eius corporei materialem hunc viſibilemq́ue ſolem cognoſcant. Certè Gentiles quidam huic fundo tam fuère familiares, ut contemptis caducis omnibus, hoc ſolum ſectarentur, huic ſoli vacarent. Vnde factum, ut miram ex ipſo notitiam conſequerentur. Succeſſerunt deinde præclari Philoſophi, ut Plato, & Proclus, & alij complures: & ipſi alijs, qui per ſeſe eam tam exactè reperire non poterant, planißimam apertißimamq́; huius notitiam tradiderunt. Inde eſt, quòd & S. Auguſtinus fateatur Platonem, S. Ioannis Euangelium, uſque ad id loci ubi dicitur,* Fuit homo miſſus à Deo, *integrè pronunciaſſe; licet abditis & tectis verbis.* Thauler. ſer. 2 in feſto Nativit: S. Io. Bapt. S. Auguſt. lib. 7 c. 9. Confeſſ.

Continua quippe illa mentis, à voluptatum externarum illecebris, introrſum refuga converſio, phantaſmatum nubes extenuat & illuſtrioribus enubilatæ mentis coruſcationibus adaptat. Vnde de Epicureis, Cyrenaicis, Stoicis, Peripaticis nihil ſimile, atque de Platonicis legimus. Quanquàm ex Ariſtotelis lib. 12. Metaph. narret Cajetanus, Deum erga ſubſtantias intellectuales ſingularem providentiam exercere; *quia ſunt in Vniverſo velut filij. Et animas noſtras ratione immaterialis naturæ, ſuperiores influxus intellectualium aliquo modo recipere. Ac tanto magis, quanto magis ab his corporalibus recedunt, ut eodem libro Ariſtoteles dicit.* Cajet. 1. p. q. 82. a. 4.

Peripatetici tamen, voluptatibus carnis ſuæ magis impliciti, non uni animo excolendo, & ultra humana in Deum attollendo, perinde ac Platonici, ex profeſſo ſtudebant.

Quia tamen ſuperbiâ omnes univerſim Philoſophi tumidi, non verâ magnitudine alti erant; præcedenti Artic. Magicum quid, Platonicorum elevationibus & ecſtaſibus ſe interdum miſcuiſſe, ſuſpicati ſumus.

Quod de Paracelſiſtis etiam vehementer metuendum. Doctrinam enim ſuam Paracelſiſticam non ſtudio, ſed ab inno quodam & divino lumine ſibi affundi jactant. Vnde ſtu-

dium Academiarum in ludibrio & risu habere solent.

Vide Sennert. lib de Consen. c. 5. *Essentialis enim intrinseca cognitio*, ait Crollius, *non est ex carne & sanguine, nec in multitudine librorum & lectionis, nec in pluralitate experientiæ, & antiquitate dierum, nec in persuasionibus humani verbi, & contentione rationis, sed in ipsa passione divinorum; non in discendo, sed in patiendo, hominis mens perficitur.*

Sed profectò, si discipuli isti non sint magistro suo Paracelso (quantum nobis eum Thomas Erastus describit) sanctitate vitæ puriores; verisimile non est, tam spurcis vasis divinum Chymiæ & Medicinæ Paracelsisticæ lumen cælitùs infundi. Adde, lumen illud, ceu fatuum, non quale à Deo fundi & venire meretur, à Galenistis infamari.

Etiamsi verò Platonicorum sublimes coruscationes à Deo & cælo essent, longo tamen intervallo, ab illis quas S. Augustinus, S. Bernardus, Thauleristæ, & Mystici Christiani expertos se fatentur, distant. Platonica enim illa fulgetra, lumen sunt sine igne, scientia inflans, sine charitate ædificante.

Rom. 1. Magna quippe ingenia, solâ etiam humanâ ratiocinatione, sine extraordinariâ illâ luminis interioris coruscatione, *invisibilia Dei, à creatura Mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerunt: & quod notum est Dei, manifestum fuit in illis; Deus enim illis manifestavit.*

Sed *cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.* Quid ita? *Illa quippe manifestatio, qua cognoverunt Deum qui cognitum non dilexunt*, ait Fulgentius, *gratiam non habuit, qua Deus sic cognoscitur, ut ametur.* Non enim Deum, sed seipsos amaverunt, illum ad se reflectentes. *Quò enim appropinquaverunt intelligentiâ, inde superbiâ recesserunt*, ait de Pythagora & Platone divinus Augustinus: quos tamen *multo excellentiore ceteris Philosophiâ nobilitatos fuisse* dicit.

S. Fulg. lib. 1. c. 22. de verit. prædest.

S. August. lib. 4. c. 3. contra Iul

Act. 10 Vel si rarissimi quidam inter ipsos, Cornelio Centurioni similes, verâ pietate Deum coluerint, *non sine aliqua fide* (ut S. Augustinus de Cornelio loquitur) id faciebant.

S. August. lib. de prædest. sanct. cap. 7.

Rom. 1. Plerique verò ferè omnes alij, sicci & frigidi speculatores erant, *evanescentes in cogitationibus suis*; in quibus locum nullum

nullum habebat charitas, quia totum occupabat vanitas.

Et hinc alterum discrimen nascitur: Quod pij quidam & humiles Christianorum Contemplatores, quia illustrationi intellectûs, charitatem voluntatis semper sociare student, & *raptim sub quodam quasi coruscamine scintillulæ transeuntis, tenuiter vix attracti, amore, inardescunt*, ut S. Bernardus loquitur; ad illam tandem contemplationis celsitudinem, Dei gratiâ succollati, quandoque ascendunt, ut radijs supernæ lucis perpetuò collustrentur, *nullâ terrenâ ac turbidâ re*, ait Nazianzenus, *se immiscente, atque in lumen divinum incidente*. Talibus quippe Contemplativis, inquit Rusbrochius, *tam facile, promptum, & paratum est contemplationi fruitionique vacare, quàm vitam vivere naturalem*. Et quid mirum? *Hi enim perfecti, excellentes, atque nobiles homines* (sublimis Contemplator Thaulerus loquitur) *omnia transcendendo, nihil omnino vel amore, vel intentione prosequuntur, nisi solum Deum purè in seipso. Et quidquid ex illius munere perceperunt in ipsum omni tempore & purè referunt, offerunt, refundunt; nec quidquam sibi inde usurpare vel adscribere præsumunt. Et quemadmodum flumina ex mari exeunt, & in ipsum, tanquam suam originem, revertuntur: ita & hi præclarissimi homines omnia divina charismata & dona ad illam referunt ac refundunt originem unde profluxerunt, simulq; cum eis in Deum refluunt.*

S. Ber. ser. 18. in Cant.

Naz. Orat. 8

Rusbroc. lib. de calcuio filior. Dei c. 13.

Thauler. ser. 1. Dom. Septuag.

Cui nihil umquam simile in sanctissimis Gentilium Philosophis auditum; qui perpetuò in seipsos, aut aliam creaturam, non in Deum, tanquam omnis amoris sui centrum recurrebant. Aut si quandoque, hoc facerent certe rarissimè id accidebat; nec nisi quando inter densas illas Gentilitatis tenebras, tenue divini luminis fulgetrum raptim intermicabat, quod non tantùm eorum intellectum perstringeret, sed etiam levi afflatu concuteret voluntatem. Quamquam enim S. Augustinus fidem Christi dicat esse omnis gratiæ initium; istæ tamen in media infidelitatis nocte coruscationes, ad fidem spectant, aut reduci debent; cùm sint quædam ad fidem præparationes, & veluti ad eam conatus; sive usque ad fidei plenitudinem perveniant, sive in irritum antè cadant.

Piorum tamen etiam Christianorum contemplationes sæpiùs cogitationibus aliis interpellantur; quia pauci sunt, quorum conversatio ita est in cælis, aut extra hunc rerum sensibilium Mundum tam longè summota, ut dicere semper cum Propheta possint: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine.* Vnde illustrationes illas Sanctorum S. Augustinus, *coruscationes* (quæ subitò videlicet emicant, & mox extinguuntur) *in hoc tenebroso itinere*; S. Bernardus *tempus* earum *modicum, & subitò, dum teneri sponsus putatur, elabi* dicit.

Psal. 54.

S. August. lib. 2 c. 16. de libero arb.

Et iterùm: *Est locus, ubi verè quiescens & quietus cernitur Deus, locus omnino non Iudicis, non Magistri, sed sponsi, & qui mihi quidem (nam de aliis nescio) planè cubiculum sit; si quando in illum contigerit introduci. Sed heu, rara hora, & parva mora.*

S. Bernard. ser. 23. in Cant.

ARTICVLVS VIII.

Quidnam sit illa lucis interioris scintilla, qua ad Dei visionem elevari, & in ea se teneri, Contemplativi narrant.

S. August. Epist. 72.

Post varias mortificationes, *quibus resistitur corporis sensibus: quæ nobis sacratissima disciplina est*, inquit S. Augustinus; tandem raræ quædam & amabilissimæ Deo animæ, ad eam munditiem cordis perveniunt, ut Deum, quantum in tenebroso hoc itinere vitæ mortalis licet, videant, & ferè jugiter contemplentur.

Naz. Orat. 53.

Verùm, quia ἡγεμονικὸν ἡμῶν *princeps nostri pars*, ut ait S Gregorius Nazian. qua cerni Deus debet, *improbus vagisq́; imaginibus & simulacris confunditur*, lux, aut quasi lux quædam interior, singulari Dei beneficio oboritur, quæ animam à spiritu quodammodo dividit, & sicut in hoc Mundo elementari fieri videmus, in capite humano inferiorem & nebulosam phantasmatum regionem, à superiore & sereniore quasi distinguit.

Sæpe & vehementer admiratus sum (non ex meâ, sed pijssimarum quarundam animarum, in utroque sexu, experientiâ) quid ista lucis, ut appellant, scintilla esset. Nec quenquam unquam Scriptorem legere potui, qui mihi in hujus rei indagine viam præiret.

De

De ea, ut opinor, loquitur Thaulerus, quando dicit per virtutem humilitatis: *Nos nobilem ac divino tinctam colore scintillam cognoscere. Quæ cùm nobis multo quàm putemus ipsi, interior viciniorque sit, ob immodicam tamen superbiam nostram, quâ & in spiritu & naturâ plùs satis abundamus, admodùm nobis incognita est & aliena.* Thauler. ser. I. Dom. 3 post. fest. Trin.

Et de elevatione mentis, quæ illius scintillæ beneficio peragitur, dum homo Contemplativus vocaliter orat: *Sese ad seipsum,* inquit, *intrò recipiet recolligetque, atque ad fundum suum interiorem cum elevata mente, viribus extensis, interno divinæ præsentiæ contuitu, intimo gratissimæ voluntatis Dei præ omnibus desiderio, convertet; tam à seipso, quàm rebus creatis omnibus deficiens, ibique altiùs atque altiùs, in clarificatam Dei voluntatem sese immergens.* Idem ser. I. Dom. 5. post fest. Trin.

Hujus quoque lucis adjutorio perficitur, quantum existimo, *altissimus* ille *vivendi modus,* de quo Rusbrochius: *Si altissimum,* inquit, *ac celsissimum vivendi modum, qui possit in hac vita obtineri sentire ac vivendo exercere velimus, spiritus noster ab anima dividatur oportet, sesque supra rationem, supra imagines, supra virtutum* (actuosarum) *exercitationem erigat, nudo aspectu in divino lumine, intusque sursum respiciat, ac nudo amore cohæreat Deo. Et in hac quidem actione inter nos, & Deum discrimen diversitatemque sentimus. Ibi verò spiritu in Deum, eiusque infinitam excessimus celsitudinem, ibi cum Deo in essentiali illius unitate quiescimus, & habitamus, semper cum Deo immoti, & absque actione perpetuò otiosi permanentes: atque hoc pacto perenniter & quiescemus, & operabimur; quod est vivere sine labore. Et hic supremus modus est, quo quidem in nobis deiformem possimus sentire vitam, æterna veritate illustratam.* Rusbroc. lib. de vera contempl. c. 51.

Fortasse etiam lucis istius interioris vehiculo intrabat S. Augustinus, quò se aliquando vectum alicubi narrat: *Aliquando introducis me,* ait Deo, *in affectum multùm inusitatum introrsus, ad nescio quam dulcedinem. Quæ si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit. Sed recido in hæc, ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis.* S. Auguft. lib. 10 c. 40. Confess.

In talibus autem mentis elevationibus, fit quædam animæ & spiri-

Thauler. ser. 4. in ferijs Paschal. & spiritûs divisio. De qua iterùm Thaulerus: *In hac divisione* Hebræ. 4. *animæ & spiritûs*, inquit, *anima ipsa & quidquid corporeum est, inferiùs manet: spiritus autem & quidquid spiritale est, sursum tendit, atque abstractum, sive divisum ab anima, Deo copulatur coniungiturque; sicut Apostolus ait: Qui adhæret Deo, unus spiritus est.*
1. Cor. 6. *Mira prorsus divisio, ubi quidquid corporeum & rude est inferiùs manet: quidquid verò subtile est & spiritale ad divinæ gloriæ contemplationem sublevatur, atque secundum Apostoli sententiam, in eandem imaginem transformatur à claritate in claritatem, tanquam à Domini*
2. Cor. 3. *spiritu. Tum verò quando hoc pacto superior pars ad Dei gloriam & gaudia contemplanda rapitur, subvehiturque, magna pace & quiete pars inferior potitur. Hinc ergo advertere licet, quòd quanto spiritus à rebus caducis ac temporalibus, atque ab ipsa quoque anima, juxta hunc modum disiungitur, tanto faciliùs perfectiusque ingrediatur in Deum.*

Varia ejusdem argumenti testimonia, ex alijs Theologis Mysticis, & pijs Contemplatoribus consarcinare possim; sed à nullo, de luce ista interiore animam & spiritum dividente, plura & secretiora didici, quàm à R. P. Ioanne Euangelista
An. 1635. Capucino Lovaniensi; qui nuper, Autumno illo pestilenti post obsidionem Lovanij à gemino Francorum & Batavo- exercitu, cum opinione sanctitatis extinctus est. Ego enim contractâ cum eo non paucorum annorum familiaritate, plurima de vitæ istius interioris miraculis (quæ ille humiliter & sincerè, tanquam amico respondebat) indagavi, quæ continuo ferè 20. annorum experimento hauserat; & tandem à me exoratus, brevi etiam Latino scripto comprehendit: quod fortassè, si vita mihi duret, & Deus det, nostris Notulis illustratum lucem aliquando videbit.

Certè enim meretur. Nam licet nec philosophicè satis, aut theologicè, arcani illius naturam explicet; docet tamen, in quantam puritatem detersa ac decocta anima esse debeat, ut Deum qualitercumque in hac vita mortali contemplari valeat. Deinde ex proprio suo experimento (cui in alijs etiam quibusdam pijs animabus affine quidem & suppar, nunquam æquale deprehendi) multam philosophandi in abditis animæ opera-

operationibus, materiam præbet. Denique, ut ipſemet in Libelli ſui calce dicit: *Ad hanc potentiam* (ſic lucem illam, qua anima in hac vita Deum videt, appellat) *referuntur omnia quæ paßim dicunt Myſtici; licet ſubinde confuſiùs & obſcuriùs, propter abditißimum & paucißimis cognitum illum operandi modum, quem in ſe ſentiunt, & difficulter verbis explicare poſſunt, ut ex antè dictis aliquatenus conſtat; qui interim præfatæ potentiæ proprius & naturalis eſt. Vnde etiam eiuſdem naturâ & conditione ſemel bene explicatâ, videtur tolli poſſe omnis difficultas, & erroris ſuſpicio, à Scriptis Myſticorum.*

Quantum ad me, fateor ingenij mei bolidem nimis curtam eſſe, ut profundi hujus fundum attingam. Mihi tamen è longinquo apparet, lumini intellectûs aliquid etiam imaginarium admixtum eſſe. Hoc eſt, lumen principale, quo Myſtici & pij iſti Contemplatores (longè tamen infra Beatos cæli incolas) Deum ſe videre dicunt, eſſe quidem in intellectu; ſed aliam corporeæ præterea lucis ſcintillam humani cerebri ſpiritibus animalibus inhærere, in quam defixa & admirabunda imaginatio, ab aliorum phantaſmatum aſpectu interiores ſuos oculos avertit. Potentiæ quoque ſpirituum motrices eo tempore ceſſant, ne phantaſtica ſimulacra, quæ ſpiritibus illis vectantur, ultrò & petulanter imaginationi ſe ingerant, & eam offuſcent; unde, per ſympathiam imaginatricis & intellectûs, contemplationis intellectivæ claritas aliquâ caligine involvatur.

Cur autem ſcintillam illam lucis, aut luci ſimilem, exiſtimem eſſe corpoream, & ad imaginatricem facultatem pertinere, has conjecturas habeo.

Quia morbo corporis, aut aëris mutatione aliquam alterationem ſuſcipit. I.

Deinde, ut P. Io. Euangeliſta in ſuo ad me Libello ſcribit, II. *inſtar ſcintillæ petit ſummum capitis apicem & verticẽ, in eoq́; incomparabili ſimplicitate reſidens velut in centro ſuo, & loco ſibi connaturali, conſervat & regit internũ hominẽ, in tranquillitate & ſerenitate, quam tempore orationis, & externæ abſtractionis habere conſuevit. Atque ita ſpiritali & Angelico planè modo, in ſumma ſpiritûs unitate*

inter res externas, quantumvis multiplices, & sensuum variissimas operationes, anima immota permanet, ac si nihil ageret, nihil videret, nihilque sentiret.

Quia primò apparet contracta velut in punctum, deinde se dilatat, & rarescit, ac postremò, nisi per aliam succedaneam reparetur, evanescit, ut sæpe à pio illo R. P. Ioanne Euangelista narrari audivimus.

Quapropter ista Simeonis Iunioris, pijssimi Contemplatoris verba, de hac Mysticorum scintilla, lubenter accipimus.

Simeon. Episc. Thessalon. lib. Sacr Comment. cap. 36. Tom. 12. Bibliot. SS. Pat.

Procul, ut stella exoriens videris, inquit ad Deum, *& paulatim dilataris (non tu ipse hoc patiens, sed mentem servi ad videndum aperiens) sensim maior, & instar solis cerneris. Fugientibus quippe & evanescentibus tenebris, advenire te puto, qui ubique præsens es.*

Hinc quoque colligere licet, quomodo Angelus satanæ transformans se in Angelum lucis, scintillam istam phantasticam concinnare, & Platonicorum, & impiorum hominum spiritibus animalibus imprimere possit. Quanquam nec insolens sit, ut à cælesti Patre, ut Artic. proximo diximus, tale beneficium venire potuerit: *qui*, ut ait Io. Gerson, *aliquando servis nequam, & filijs infidelibus exhibet panem filiorum, & satiat eos adipe spiritalium consolationum: veluti Princeps, qui damnato ad mortem, & iam iam ad supplicium destinato, mittere potest pretiosum ferculum de mensa sua, quod filio suo, cui regnum servat, dare negligit.*

Vide Bartho l. de Martyr. Compend. spirit. p. 2. c. 13.

Sed quà de causâ, scintilla illa phantastici luminis ad *apicem & verticem cerebri*, ut antea R.P. Ioan. Euangelista aiebat, ascendere apparet?

Res ista tenebrosissima est, & ex fundo putei Democri eruenda esset. Fortasse aliàs descendã; nunc tantùm dico: virtute organi phantasiæ, spirituum animalium attractivâ id fieri.

Motum autem spirituum cerebri, ab imaginatione percipi, exemplo eorum qui vertigines patiuntur, constat.

Recordare deinde, nos superiùs Lib. III. Cap. VIII. Art. II. sensuum internorum arcem, non in inferioribus, & capacibus illis cerebri ventriculis, sed in superiori medullâ collocasse; adeoque ibi animæ sensitivæ ἡγεμονικὸν, & principatum præsidere. Fallor etiam, aut ideo antiqui illi Poëtæ fabulatores

bulatores ſapientiæ deam Minervam, è patris ſui Iovis cerebro natam, finxerunt per cranij verticem in lucem erupiſſe.

In ſummo autem medullæ illius faſtigio, videtur præcipua vis attractrix & retentrix ſpirituum animalium, & imaginum quæ illis ſpiritibus inſident ac vehuntur, conſiſtere.

Quapropter cùm volumus ſine perturbatione memoriæ, & confuſione phantaſmatum, aliquid memoriter recitare, vel meminiſſe, ſpiritum è regione inferiori cerebri videmur in verticem revocare, & è faſtigio illo, imaginum ſeriem ante oculos facultatis cogitativæ, ordine imperturbato tranſeuntem, veluti recensêre. Hac enim ratione dicimur ſupra phantaſmata, in inferiori regione tumultuantia, nos erigere, & cogitativam noſtram ſub tranquillitate intellectivæ partis, ac ſub illuſtrationibus divinis quæ ſupernè defluunt, proximè componere. Virtus ergo illa ſpirituum animalium attractrix videtur ſcintillam illam flammulamque Myſticam ſurſum in regionem ſereniorem & tranquilliorem cerebri, unà cum ſpirituum, in quibus illa lucet, nodo evocare. Lucē enim quandā innatam Medici ſpiritibus animalibus, qualem fermè in lampyridibus videmus, donare ſolent. Veluti etiam ſpiritibus cordis vitalibus Io. Keplerus. *Nec dubito, enim,* ait, *quin hanc luculam oculis quoque ſimus excepturi, ſi nobis contingat, exclusâ diei luce, in cordis tenebras, illæsâ flammâ hac, introſpicere.* Io. Kepler. Paralip in Vitell. prop. 32.

Verùm difficultatis non ſpernendæ mihi jam in mentem venit: Quomodo lux, aut pelluciditas illa ſpirituum in nodum viſibilem & ſcintillam contracta, ab imaginatione proximè, ſine viſu externo, cerni queat. Imaginatio enim uti ſolet ſpecie non immediatè ab objecto hauſtâ ſed mediante viſione ſensûs externi.

Sed in primis, certum non eſt, viſionem in oculo exerceri. Multis enim & magnis Philoſophis placet, ſpeciem externi objecti, per oculum quidem tranſire, ſed primam viſionem in cerebro, aut in interiori ad cerebrum viá, fieri. Deinde, cur phantaſia lucem in ipſo cerebro exortam, ſine tranſitu per oculum, non poteſt videre? Certè enim quibus cerebrum flavâ bile accenſum eſt, ignes & incendia ſæpe ſomniant, &

lumen imaginarium vident, cujus ſpecies nunquam per oculos tranſivit.

Deinde lucis externæ imagines ſpiritibus animalibus, aut cerebro impreſſas videri per inſomnia, Ariſtoteles, S. Auguſtinus, S. Thomas, & probabiliores Philoſophi, ac Medici, & nos Lib. III. (quidquid alij contrà) docuimus.

Fieri ergo poterit, ut ſpecies phantaſticæ rubei, aut flammei coloris, condenſatæ ac in nodum unum collectæ, ſpeciem ſcintillæ imaginationi exhibeant, & ſic interno & phantaſtico viſu cernantur. Nam ſpecies ipſas cerebro impreſſas ab imaginatrice videri, centies S. Auguſtinus affirmat. Nam quæ in ſomnijs videntur, *ſpecies velut corporum, non tamen corpora ſunt*, inquit, *& vigilantium cogitatione formantur, & profunditate memoriæ continentur, & ex eius abditiſſimis ſinibus, neſcio quo mirabili & ineffabili modo, cùm recordamur, prodeunt, & quaſi ante oculos prolata verſantur.*

S. Auguſt. lib. 4. c. 17. de origin. animæ.

Vnde *Apoſtolus Petrus*, inquit idem alibi, *quando exiſtimans ſe viſum videre, aliud pro alio ſic putabat, ut à corporum imaginibus, in quibus ſe eſſe arbitrabatur, vera, in quibus erat, corpora non diſtinguebat; niſi cùm ab illo Angelus diſceſſit.*

Enchirid. c. 21. Act. 12.

Non igitur ſunt Auguſtinianæ, imò nec Ariſtotelicæ Philoſophiæ, qui hodie docent, imaginatricem in ſomnijs, non circa interna phantaſmata memoriæ, aut cerebro impreſſa, ſed circa objecta ſenſuum externorum, proximè verſari.

Quare autem Contemplatores (R.P. Ioannis Euangeliſtæ teſtimonio, & exemplo, quod vidi, & miratus ſum) pulmonum reſpirationem ſuſpendant, quamdiu divina contemplantur?

An quia aëris inſpiratio, ſpirituum cerebri, quibus aër externus permiſcetur, ſilentium perturbat, tranquillitatemque confundit, quæ contemplantibus eſt neceſſaria? Nam etiam, quando attentè & vehementer aliquid admiramur, ſolemus pulmonum officium ſuſpendere.

Poſſe enim nullo, aut modico & inſenſibili pulmonum fabello, hominem aliquamdiu vivere, Medici magni docent.

Nam

Nam divinus Hippocrates & Galenus, ait Iul. Casserius, *universum corpus, inspirabile & exspirabile,* (per pororum occulta spiracula) *optimè dixerunt. Atque inde, quòd Heraclitus Tarentinus se modum, quo homo sub terræ latibulis, sine ulla respiratione, per triginta dies, vitam trahere posset, invenisse gloriabatur. Id quod etiam suo nos exemplo hystericæ feminæ docent, quæ quandoque longum temporis spatium sine respiratione supervivunt. Siquidem hoc nullo pacto fieri posset, si foraminulis non esset perforata cutis.* Casser. lib. 2 c. 3. de organ. tactu

ARTICVLVS IX.

Quomodo, & quando intellectus humanus ad usū rationis perveniat.

Anima rationalis, quanquàm spiritalis & immortalis, aliquamdiu tamen, non tantùm in utero, sed extra uterum, temperamento corporis sui veluti submersa, aut tanquam profundissimâ ebrietate obruta, ad operationes mentis inutilis jacet. Imò sensibus corporis vix utitur, sed tota, instar ferè animæ plantæ, operationibus vegetativis vacat. *Expectandum enim est tempus*, ait S. Augustinus, *quo nescio quam velut ebrietatem, non per unam noctem, sicut qualibet gravissima solet, sed per aliquot menses, atque annos paulatim digerat.* S. August. lib. 1. c. 36. de pecc. merit.

Post enim unum, aut alterum annum ista infantiæ ebrietas evidenter digeri incipit; quando parvuli membris uti, *& animi sui motus qualibuscumque linguæ signis promptitare iam possunt.* Ibid. c. 35.

Sed tempus, & seriem progressumque istius digestionis à M. Tullio audiamus. *Parvi primo ortu*, inquit, *sic iacent, tanquam omnino sine animo sint. Cùm autem paulum firmitatis accesserit, & animo utuntur, & sensibus, connituntur que ut sese erigant* (mentitur ergo Atheus Iul. Cæs. Vaninus, cùm ait infantes, ut bruta, quadrupedes permansuros, nisi se in pedes erigere docerentur, & assuescerent) *& manibus utuntur, & eos agnoscunt à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libentérque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, fabellarumque auditione ducuntur &c.* Cic. lib. 5. de finib.

Plenus autem rationis uſus, quando honeſtum à turpi diſcernere queunt (unde & anni diſcretionis vocantur) circa ſeptimum ætatis annum plerumque accedit. Aliјs tamen interdum ſeriùs, aut citiùs; prout naturalis illa cerebri humiditas tardiùs, aut ocyùs digeritur. Sicut nec omnes ebrij uno tempore ad mentem, vini aut cereviſiæ vapore jam demerſam, redeunt.

Simili enim de cauſa ebrij, & infantes, propter ſcilicet nimis fluxam cerebri humiditatem, uſum rationis amittunt. Sed quomodo iſta humidas impediat uſum rationis, & cur veriſſima ſit illa Heracliti ſententia, *Lux ſicca, anima ſapientiſſima*, profectò dilucidum non eſt.

S. Tho. 1. 2. q. 33. a. 3. Certum quidem eſt illud S. Thomæ: *Vſus rationis requirit debitum uſum imaginationis, & aliarum virium ſenſitivarum*: ſed quamobrem imaginatio ab humore cerebri nimio in uſu ſuo impeditur?

An quia, ubi cerebrum humore natat, ſpiritus animales in pueris crudi, in ebrijs vapore gravati, non expedite imaginationi ſerviunt; & citati, ex tempore non reſpondent, & phantaſmata ac imagines quas bajulant, non illicò, vel certè ordine perturbato, ante oculos imaginationis repræſentant? Viæ quoque & canales cerebri, per quos illi meant, humore aut nebulâ impediti, remoram & confuſionem injiciunt. Sicut enim à ſimilibus cauſis, ſenſuum externorum officia ceſſare, vel perturbari videmus; ita de ſenſibus internis conjectandum videtur.

Debet autem ſpiritus animalis imaginem ſibi impreſſam, in certa quadam extenſione locali ante organum phantaſiæ præſentare, ut ejus excitet cognitionem; ſine qua intellectus agens abſtrahere nequit ſpeciem intelligibilem. Nec veteri etiam ſpecie, in ebrijs, uti valet; quia intelligentem (etiam per ſpeciem antea abſtractam) oportet phantaſmata præſentia ſpeculari.

Fieri etiam poteſt, ut ſpecies phantaſtica ſit quidem ſatis ampla & extenſa, ſed non ſatis intenſa, ut ſufficiat ad imaginandum tam expreſſo & vivo, ut ſic dicam, phantaſmate, quale

quale requiritur ad movendum intellectum.

Diceret suâ linguâ Cajetanus: *Talia phantasmata inepta sunt, ut per lumen intellectûs agentis luceant.* Cajet. 2. 2. q. 173. a. 2.

In cerebro enim ex propria temperie tam humido, aut infusis aliunde vaporibus tam humecto, non nisi diluta, obscura, & suffocata quodammodò phantasmata imprimi queunt.

Deinde licet phantasmata ad abstractionem speciei intelligibilis quandoque sufficere possint; non tamen ad rationis & ratiocinationis usum. Amplius enim virium, & luminis ad ratiocinandum requiritur, quàm ad speciei abstractionem, aut quàm ad nudam objecti apprehensionem, quæ solius speciei adjutorio perficitur.

Intellectum quippe ratiocinantem & discurrentem ratio inferior (quæ est hominis cogitativa) comitari, & ab intellectu in sequelam trahi debet. Quapropter si cogitativa præ nimio cerebri humore nimis pigra sit, aut in discursu suo delirans, intellectûs quoque ratiocinationem depravat.

Pueri tamen ad rationis usum, ratiocinationem, & consultationem de rebus sensibilibus, quarum species hauserunt, citiùs perveniunt, quàm ad boni & mali moralis discretionē.

Nam puer primo ætatis quinquennio, quadriennio, imò triennio, discursus suos vacillantes & infirmos habet; licet nondum boni, aut mali meriti capax sit.

Ratio est, quia intellectûs agens speciem intelligibilem honesti vel inhonesti moralis, ex tam mollibus, ut sic dicam, & imperfectis phantasmatibus nondum abstrahere potest. Quæ virtus circa annum septimum, siccato paulisper cerebro, putatur accedere. Vnde septennes pueri vulgò malitiæ & peccati capaces habentur. Ac meritò refellit eos S. Augustinus, *qui pueris grandiusculis peccatum proprium nolunt attribuere, nisi ab anni quartidecimi articulo, cùm pubescere cœperint. Quod meritò crederemus*, inquit; *si nulla essent peccata, nisi quæ membris genitalibus admittuntur.* Et quidem opere externo perpetrata, & consummata. Nam cogitationibus, & tactibus impudicis multi ante annos pubertatis peccant. S. August. lib. 10 c. 23. de Genes.

Licet autem puer ante ante finem primi septennij re verâ ratio-

ratione utatur & libera voluntate multa operetur, per antonomasiam tamen dicitur ad usum rationis, & libertatis arbitrij pervenisse, quando ad tantam usûs perfectionem venit, ut inter bonum & malum morale possit discernere; & consequenter arbitrij libertatem in tali materia exercere: quod fit, ut plurimùm, exacto primo septennio. Et idcirco Iura Canonica decernunt, tunc demum validè sponsalia ab ipsis iniri. *Præsumuntur enim septennes pueri usum rationis* (hoc est, honesti & inhonesti moralis discretionem) *adepti*, ait Augustinus Barbosa, & passim Canonistæ. Vnde etiam comprehendi incipiunt prohibitione illa Tridentini: *Ingredi intra septa monasterij Monialium nemini liceat, cuiuscumque generis, aut conditionis, sexûs, vel ætatis fuerint.* Ætas quippe ista, annorum usûs rationis, seu discretionis intelligitur. Vnde nondum septennes, isto decreto à septis talium Monasteriorum non arcentur, ut ex Sanchio & Bonacinâ docet idem Barbosa. *Secùs de illis*, inquit, *qui ad peccandum movere possunt, ut sunt fatui. Qui licet intrando non peccent, peccant tamen Moniales eos admittentes.*

Trid sess. 25. c. 5.

Augustinus Barbos. lib. 1. c. 44. nu. 94. Iur. Eccles.

Quare autem dormientes rationis usum amittant, & evigilando, in ictu oculi ad eum redeant; eadem fermè ratio est, quæ ebrijs & infantibus rationem ligat: vapor nempe & humiditas quæ cerebrum, & cerebri, ad sensuum externorum organa, vias replent.

In primis enim, si tanta, & tam spissa vaporis nebula fuerit, quæ non tantùm sensus externos, sed etiam imaginationem liget, *ut nulla appareant phantasmata; sicut præcipuè accidit*, ait D. Thomas, *cùm aliquis incipit dormire, post multum cibum & potum*; causa amissi omnis usûs rationis in comperto est; quia sine phantasmate nihil possumus intelligere.

D. Tho. ibid.

Rarescente verò vaporis nube, imaginatio in insomnium resolvitur; sed oppletis adhuc sensuum externorum canalibus, durat somnus.

Cur autem expeditâ tunc dormientis imaginatione, intellectus vigilare, & uti suâ ratione nequeat, res sanè est in perplexo: & certiùs per experimentum, quàm per manifestam philoso-

philoſophiam diſcere poſſumus. *Nam illi qui dormiendo ſyllogizant,* ait D. Thomas, *cùm excitantur, ſemper recognoſcunt ſe in aliquo defeciſſe.* Sæpe etiam inter ſomniandum, quem mortuum ſcimus, quaſi viventē alloquimur; & nomen hominis familiaris notiſſimum, ſomnianti non occurrit, & multa alia in ſomnio conantes meminiſſe, non poſſumus; quæ tamen diſſipatâ ſomni nebulâ, quaſi in luce clariſſima, vigilante intellectu illicò videmus. Sphæra enim animæ ſomniantis valde anguſta eſt, & veluti in ſubterraneo ſpecu, pauca ante oculos noſtros, quaſi ex propinquo videmus; nec quæ undique circumſtant circumſpicimus, ſicut in vigilia ſolemus. Hæret quippe ſomnians in imaginibus memoriæ cerebroque impreſſis, nec eas à rebus ipſis diſtinguit. Vijs enim à cerebro ad ſenſus externos, per quas imaginatio foràs proſpicere jam non poteſt, ſomno interceptis, intentionem ſuam introrſus convertit, & contemplatur ſolum imagines, quas in illo ſuo cerebri conclavi pictas invenit. *Tunc autem ita exprimuntur eædem imagines,* ait S. Auguſtinus, *tanquam foris ſentiantur, non intus cogitentur.* D. Th. ibid. S. Auguſt. lib. 10. c. 6. Trin.

Quia verò imaginatio impeditur, ne per ſenſuum feneſtras foràs proſpicere valeat; intellectus quoquè (qui ab imaginatione in operando dependet, & cui imaginatio in iſta proſpiciendi libertate præire deberet) ligatus manet, nè per ampliſſimam activitatis ſuæ ſphæram foràs erumpere, & ut ratio ſuperior operari poſſit. Vnde ſi ſomnijs noſtris (ut plurimis Philoſophis & Theologis videtur) intellectus ſe immiſceat, ad imagines in conclavi imaginatricis clauſas retrahitur, & circa eas præeunte & trahente imaginatione negotiatur. Vnde modo imaginario & brutali operatur. Deinde voluntas talem operationem intellectûs, in appetendo ſequens, non ut appetitus ſuperior, ſed ut inferior, & brutali quoque impetu exilit in amabile ſic ſibi propoſitum.

Quamobrem S. Auguſtinus imaginariam ſomniantis fornicationem negat eſſe peccatum. *Phantaſia*, inquit, *quæ fit in cogitatione ſermocinantis* (de rebus Venereis) *cùm ita expreſſa fuerit in viſione ſomniantis, ut inter illam & veram commixtionem* S. Auguſt. lib. 12. c. 15. de Geneſ.

 corporum

corporum non discernatur, continuò movetur caro, & sequitur quod eum motum sequi solet. Cùm hoc tam sine peccato fiat, quàm sine peccato à vigilante dicitur; quod ut diceretur, sine dubio, cogitatum est.

Si autem in superiori hac, quam assignavi, causâ ligati usûs rationis in somniantibus, non totam Lectoris impleverim curiositatem, non mirabor: neminem enim unquam legi, à quo nihil amplius in hac difficultate solvendâ requirerem.

ARTICVLVS X.

An quispiam in una materia desipere, & in alia uti plenâ ratione, ac sapere valeat.

LOquimur de ijs qui ætate grandiores, ad plenos annos discretionis pervenerunt.

Francisc. Victor. Relect. 13. Victoria, *Omnino puto esse impoßibile,* inquit, *ut quis habeat usum rationis circa aliquam materiam moralem, & non circa omnes. Nam principia moralia sunt eadem circa omnes materias: ergo qui habet judicium ad principia unius materiæ, iam aliquo modo habet circa omnes. Vt qui iudicat, quòd non est nocendum proximo iam habet principium, quòd non sit furandum, & quòd non occidendum. Sicut qui scit quòd syllogismi in* Barbara, *sit bona consequentia, scit hoc tenere in omni materia.*

Deinde, eadem est via & ratio ad consultandum de materia iustitiæ, quæ de materia temperantiæ: ergo impoßibile est, ut quis habeat usum rationis ad consultandum in materia iustitiæ, & non temperantiæ.

Sanch. lib. 1 d. 8. de Matrim. Victoriæ tamen sententiam refellit Thomas Sanchez: *His tamen minimè obstantibus,* ait, *credo verius esse, inveniri sæpe delirantes in aliqua speciali materia; ac proinde in illa rationis, liberi arbitrij, meriti, atque demeriti expertes esse, sed naturaliter brutorum instar, imaginatione uti. In alijs verò rebus ratione uti, & liberè operari, capacesque esse merendi, & demerendi, ac subinde posse confiteri, alia sacramenta recipere, sponsalia ac matrimonium celebrare.*

Probat autem Sanchez testimonio Galeni, qui vitiatâ & delirante per morbum suâ imaginatione, narrat tamen judicium

dicium & rationem sibi constitisse. Quod & plurimis alijs, ac mihi etiam olim in juventute evenisse memini. Imaginatio enim me urgebat, & ferè cogebat, ut ex cubiculo superiori, ubi in ardente febri cubabam, per fenestram desilirem: sed ratio fortissimè mirabili luctâ resistebat, & imaginationis errorem stultitiamque refellebat.

Exemplo altero sibi cognito confirmat Sanchez, de pastore quodam ovium Hispano, qui non tantùm in munere pascendi oves sapiens ac catus erat; *sed etiam de Trinitatis ac Incarnationis mysterio interrogatus, necessariam pro captu rationem reddebat, peccataque frequenter confitebatur; & denique in omnibus ratione ducebatur, si hoc unum excipias: quòd vehementer angebatur, ne ad habitum Monachalem induendum cogeretur. Precabatur autem, & enixè contendebat, ut chirographo aliquo sibi dato, tutus redderetur, fore ut nullo tempore ad id compelleretur. Illoq; sibi tradito mirum in modum lætabatur.*

Illustre quoque in Augustino Nipho, Philosopho Italo, tot Commentarijs in Aristotelem, & alijs ingenij sui operibus nobili, exemplum.

Is enim ingenio & judicio cætera adhuc sat validus, *susceptis liberis, & senescente uxore, septuagenarius senex*, ait Iovius, *puellæ, citra libidinem, impotenti amore correptus est usque ad insaniam. Ita ut plerique Philosophum senem atque podagricum, ad tibiæ modos saltantem, miserabili cum pudore conspexerint.* Paul. Iova in Elog.

Alia exempla affert Io. Gerson. *Cognovi quendam tempore meo*, inquit, *qui ingeniosissimus erat, & peritus valde in Medicina; qui tandem fugit in nemora occulta, nec ultra comparuit. Sic aliquis existimabat se gallum, & more galli cantabat. Alius murilegum, & sub lectis mures quærebat. Alius imaginans se habere cornua in fronte, verecundabatur quotiescumque videbat se inspici, & frontem tegebat. Alius imaginans se habere pedes ferreos, calcabat validissimè super terram. Alius ambulare non audebat, phantasians pedes suos esse vitreos. Sic salvant expositores aliqui, quomodo Nabuchodonosor comedebat fœnum sicut bos, & cum feris habitabat; quia se bovem esse phantasiabatur.* Io. Gerf. de passion. animæ. Dan. 5.

Talia sunt innumerabilia. Nam infinitæ sunt species huiusmodi phanta-

phantaſiarum & melancholiarum, ſecundum traditionem Medicorum. Et in Eccleſiaſtico dicitur, quòd ſtultorum infinitus ſit numerus.

Licet verò Sanchez, ex Fernelio, cauſam talis delirij, aut phreneſis conſtituat *in humore, aut vapore ferventiſſimo in cerebri ſubſtantiam, eiuſq; ventriculos effuſo, cuius impulſu & agitatione mens in falſa quædam & fictitia traducatur*; adhuc tamen obſcurum eſt, quare qui in una materia delirat, in ceteris omnibus non idem ei error mentis contingat. Nam quomodo imaginativæ deliratio, illæsâ cogitativâ, accidere poſſit, cauſa fortè non adeo recondita eſt: quia forſitan diverſæ potentiæ, ut multis placet, & diſtincta organa ſunt; unde vapor organum imaginatricis, organo cogitatricis intacto ac incolumi, infeſtare poteſt. Sed quâ viâ eadem facultas cogitatrix, quam rationem inferiorem vocamus, quæ unica eſt, & unicum organum pro omnibus ſuis operationibus habet; in una tamen operatione rectè ratiocinatur & diſcurrit, in altera verò, extra oleas ſic errat & delirat?

Fernel. lib. 5. Pathol. cap 2.

Videtur ſanè iſta diverſitas ſemper, aut plerumquè ex aliqua vehementi paſſione oriri. Paſſio enim amoris, odij, metûs, ſpei, iræ, avaritiæ, ambitionis, zelotypiæ, & aliarum id genus, poſtquam frequentatione actuum, aut impotenti vehementiâ radicem & vires accepit, imaginationem, & rationem inferiorem ita immutat ac perturbat; ut quotieſcumque illius rei, circa quam paſſio verſatur, ſpecies & memoria occurrit, ratio inferior phantaſmata ſua perversè ordinet, & impetu paſſionis, ratiocinationem in præceps, aut per circulos, per quos non oportet, impellat.

Vnde licet delirus probè ſciat in alia materia frenum ſuæ ratiocinationis & diſcursûs intra gyrum rectæ rationis continere; ubi tamen ad materiam dominantis paſſionis ventum eſt, amittit lineas & metas recti diſcursûs, & aliter hîc & nunc judicandum & ratiocinandum eſſe, ei videtur; quia paſſio rationem obnubilat, & in pravum detorquet.

Non tantùm ergo circa materiam, ut Victoria ait, ſed etiam circa materiæ formam delirat. Quaſi ſibi dicat: In alia quidem materia ſic judicandum eſt, in hac verò ſecùs.

Sic

Sic maritus zelotypus innumeris, & leviſſimis conjecturis, omni loco, & tempore, uxoris caſtitatem exagitat & ſuſpectat; quas conjecturas in alia materia nullum prorſus habere pondus, probè novit.

Sic Canonicus ille Inſulenſis in Belgio nuper (ex ambitionis & vanitatis afflatu, ut opinor) paſſim conquerebatur, & in Sanctiori ſuæ Majeſtatis Concilio Bruxellæ audientiam, de facta ſibi à Cardinalium Conclavi injuria, poſtulavit: quòd in locum Clementis VIII. ipſe non fuiſſet Rom. Pontifex electus.

Argumentum ejus erat, quod ab ipſo reſcivi, cùm caſu in conſortium ejus incidiſſem: Quia eſſet Canonicus Theologalis Eccleſiæ Collegiatæ immediatè ſubjectæ Rom. Pontifici.

Inde hanc deliram ratiocinationem conſuebat.

Clemens VIII. eſt immediatus Eccleſiæ Inſulenſis Epiſcopus: ille me Vicarium ſuum, ad docendum, vice & auctoritate ſua populum Inſulenſem, conſtituit: ſed Vicarius eſt, morali æſtimatione, eadem perſona cum ſuo principali: ergo Clemente defuncto, remanſi ſolus Eccleſiæ Inſulenſis Doctor ſupremus; nec ullum jam ampliùs ſupra me in tota Eccleſia agnoſco caput. Hinc ulteriùs inferebat, injuriam ſibi grandem factam à Cardinalibus, qui Leone XI. & Paulo V. in Sedem Clementis VIII. inducto, caput novum ſupra ſe in Eccleſia Inſulenſi poſuiſſent. Sed, ut ſupremi & Oecumenici Doctoris (ita enim ſe appellabat) jus ipſi incolume maneret, debuiſſent eum in locum Clementis VIII. toti Eccleſiæ præficere.

Cùm verò diſcursûs iſtius abſurditatem ei oſtenderemus; ſtultæ tamen ſpei & ambitûs vanitate illectus, ac mente jam evaneſcens, nunquam ab ea avelli potuit; etiamſi in ceteris ſat ſapiens videretur, & Libros, Tractatuſque non inerudìtos componeret.

Sed labentibus annis, de malo in pejus, de delirio in inſaniam apertam proficiens, Chriſtum ſe eſſe imaginatus, & palàm profeſſus eſt: unde neceſſe fuit Alexianis, & vinculis

Hippocraticis eum tradere, & coërcere. Sic enim talibus, nisi maturé resipiant, evenire solet.

In principio nondum inveteratæ passionis, mentis adhuc suæ, libertatis arbitrij, meriti ac demeriti compotes sunt: sed *Cùm mala per longas invaluêre moras*, revocari ab insania non possunt: ac tandem solâ imaginatione, & ratione inferiori, ut bruta, aut homines somniantes, non ratione superiori ducuntur.

Gers. suprà cit. *Hinc apparet*, ut sapienter monet Gerson, *quàm periculosum sit homini, dimittere se nimis labi & profundari in imaginationes vel phantasias, præsertim vitiosas, & circa peritura, semperq; labentia, ut sunt beneficia, honores, & divitiæ. Nam cùm generentur habitus ex actibus frequentatis, & habitus causent naturaliter, fit ut pondere suæ inclinationis sic immutent imaginativam virtutem, & ex consequenti, totum hominem; ut necessitate quadam trahatur homo, velut brutum, & sicut fit in illis, quos Philosophus bestiales appellat.*

Sic utique verum est, quòd omnis imaginatio profundata, habet suam insaniam, vel ebrietatem, & quasi dæmoniacam passionem, sicut dicit Origenes.

Hæ tamen dæmoniacæ passiones plerumque temperiem corporis aliqua etiam parte immutant, aut vapore melancholico, vel bilioso cerebrum feriunt; sic ut ex utraque simul causâ, morbo scilicet corporis, & animi, alteratione cerebri, & passionis impetu, rationis usus usque ad delirium in tali materia perturbetur.

ARTICVLVS XI.

Quo sensu D. Augustinus carentiam usûs rationis in parvulis, dixit esse effectum peccati originis.

Multi, non tantùm Philosophi, aut Medici, sed etiam Theologi mirantur, imò compertæ falsitatis accusant S. Augustini doctrinam; qua parvulis, merito peccati originis, ademptum usum rationis dixisse videtur. Quasi verò infantes in uteris matrum, inquiunt, aut à partu recentes, si-

tes, si status innocentiæ mansisset, illicò rationis usum adepti fuissent.

Negat enim hoc apertè D. Thomas: *Quia in homine*, ait, *est speciale impedimentum, propter abundantiam humiditatis cerebri*; quæ naturaliter sopit puerilem intellectum, & rationis usum intercipit. D. Tho. 1. p. q. 101. a. 1

Quapropter ex regula, quam paulò antè præscripserat (*In omnibus asserendis sequendam esse naturam rerum; præter ea quæ auctoritate divinâ traduntur, quæ sunt supra naturam*) colligit parvulos, etiamsi primus parens non peccasset, nascituros mente humiditate cerebri submersâ; quia naturale est sic nasci, nec auctoritate divinâ aliud nobis traditum est. Idem 1. p. q. 99. a. 1.

S. Augustinus verò dignitatem animæ rationalis, imaginis Dei, & specialem Dei conditoris erga istam suam imaginem, providentiã perpendens: *In illas ignorantiæ densissimas tenebras*, ait, *ubi anima infantis recentis ab utero* (*utique anima hominis, utique anima rationalis*) *non solùm indocta, verùm etiam indocilis iacet: quare, aut quando, aut unde contrusa est; si natura est hominis sic incipere, & non iam vitiosa est ista natura? Cur non talis creatus Adam? Cur ille capax præcepti, & valens uxori & omnibus animalibus nomina imponere?* S. August. lib. 1. c. 36. de pecc. merit.

Si enim talem statum natura hominis, nullo peccato temerata, initiò flagitaret, in omni individuo, atque adeo in primo etiam suo fonte, Adamo, talem creari oporteret: ut scilicet postquam per omnes ætatum gradus (ut ceteri hodie homines) adolevisset, scientia & sapientia tanta ei daretur, quanta capiti, & doctori futuræ suæ posteritatis necessaria erat.

Non autem existimo S. Augustinum voluisse, omnes parvulos in illa plenitudine rationis, & sapientiæ nascituros fuisse, in qua primus parens est creatus; sed contendere solùm, quod ubique contra Pelagianos facit: *Si nullum esset contagium primi parentis* (cùm parvuli nullum suum proprium habeant) *profectò nulli malo parvuli obstricti, nihil mali vel in corpore, vel in anima, sub tanta Dei iusti potestate, paterentur*. Hoc autem ex Scriptura sacra, & divina revelatione colligitur. Unde si ostendi potest, ignorantiam tantam & tam *horrendam*, S. August. lib. 2. c. 5. contra Iul.

ut lo-

ut loquitur S. Auguſtinus, eſſe quoddam infantium malum, & miſeriam, cenſet, non à natura, ſed à peccato proprio, aut originali deſcendere. *Deus enim*, inquit, *humanæ, in ipſa conditione, naturæ, vitia non infligit immeritæ.* Ac alibi: *Si detractis animarum peccatis, miſeria perſeverat, aut etiam præcedit, rectè deformari dicitur ordo atque adminiſtratio Vniverſitatis.*

Ibid. c. 6. Lib 3. c. 9. de lib. arb.

S. Auguſt. lib. 1. c. 35. 36. 37 de pecc. merit.

Notandæ ergo ſunt iſtæ S. Auguſtini phraſes, & exaggerationes: *Profundiſſima ignorantia, Ignorantiæ denſiſſimæ tenebræ, Horrenda ignorantia infantium, Velut ebrietas, non per unam noctem (ſicut qualibet graviſſima ſolet) ſed per aliquot menſes, atque annos paulatim digerenda.* Atque alia id genus, quæ altiſſimum velut ſomnum non naturalem, ſed ex profunda ebrietate opprimentem ſignificant.

Vnde non negat, ut opinor, S. Auguſtinus vitam infantium in Paradiſo, velut à ſomno quodam naturali, nec longiſſimo, potuiſſe inchoari, donec cauſæ naturales quas Dei providentia diſpoſuerat, humorem puerilis cerebri digeſſiſſent; ſed ſolùm negat ſomnum quendam prolixiſſimum profundiſſimæ & horrendæ cujuſdam ebrietatis. Qualem, non purum & ſincerum ſemen, naturaliſque innocentium parentum temperies induceret; ſed à vitiato, tam per originale peccatum, quàm per proximiorum parentum longas ebrietates, & intemperantias, ſemine, in prolem derivari ſolet.

Nam neque ſomnum quotidianum (quo ſpiritus vitales, animaleſq; naturaliter reparantur) imò nec ſomnia placida à Paradiſi felicitate Auguſtinus arcet; cur ergo vitam parvuli, ex naturali cerebri infantilis temperie, à ſomno quodam tranquillo, nec nimis profundo, aut vitioſo incipere, tantopere renuat? De ſomnis enim, ac ſomnijs Paradiſi ad Iulianum: *Si erat in Paradiſo*, inquit, *viciſſitudo vigilandi atque dormiendi, ubi non erat malum concupiſcendi; tam felicia erant ſomnia dormientium quàm vita vigilantium.* Tantùm ergo à vita illa beata parvulorum Paradiſi (ſi peccato primi parentis intercepta non fuiſſet) excludit moleſtias & mala tam corporis quam animi, quæ illos infelices reddere poterant: inter quæ non erat carentia usûs rationis tempore ſomni, aut in moderato illo quaſi

Lib. 5. c. 10. contra Iul.

quasi somno, à quo parvuli vitam inchoassent. Cerebrum quippe infantis ex nullo superfluo inquinamento, sed ex purissimo vtriusq; parentis semine, ceterisque fabricam illam innocentem ingredientibus temperatissimum, in primo limine vitæ, placidissimo veluti somno, sine dolore aut molestia sopitum non quâdam tanquam inundante ebrietate obrutum fuisset: donec evigilante paulisper per singulos ætatis gradus ratione, ad plenissimum usum ejus pervenisset; & ut de Christo loquitur S. Lucas, *profecisset sapientiâ & ætate apud Deum & homines.*

Vnde nihil in hac re, quantum existimo, S. Augustinus adversus S. Thomæ philosophiam, si undique mens ejus circumspiciatur, videtur contendisse.

Denique in hac peccati originis materia, & ijs quæ adhærent, aut circumstant, servandum omnino puto, quod in simili de materia gratiæ Dei, sapienter pronunciat Franc. Suarez: *Non tantùm in rebus, quas Augustinus certas existimat, sed etiam in his omnibus, quæ simpliciter tanquam vera, & probabiliora constanter, & ubique amplectitur, sententiam ejus esse præferendam: nisi communis Patrum, vel Ecclesiæ auctoritas obstare videatur: quod rarò, vel nunquam continget. Nam si alicubi id occurrerit, explicandus erit Augustinus potiùs, quàm reprobandus.* Suar. Prolog. 6. c. 6. de grat.

Rationem hujus sui judicij paulò antè depromit: *Quia tot annis, tantâ diligentiâ, & instantiâ; & quod caput est, tot Dei donis & auxilijs præditus, pro divina gratia tuenda & explicanda* (addo ego, & pro peccato originis adstruendo) *laboraverit.*

Nemo quoque divinam, erga animam rationalem & humanum genus, providentiam sublimiùs & eminentiùs contemplatus fuit, & profundiùs penetravit; totamque hominis stantis & lapsi œconomiam, & quid Deus in uno, vel altero statu decrevisset, diligentiùs ac studiosiùs perlustravit.

CAPUT V.

De varietate operationum intellectûs.

VBi intellectus passibilis speciem intelligibilem, ab intellectu agente, ex phantasmate haustam accepit, statim simplici apprehensione ad idem objectum se vertit; deinde ad judicandum, si ita videtur, aut etiam ad circa illud idem ratiocinandum, se evolvit.

Simplex apprehensio vocatur prima mentis operatio, judicium secunda, ratiocinatio tertia. Secunda enim operatio supponit primam, & tertia secundam. Nam antequam intellectus judicet, apprehendere debet extrema propositionis; ratiocinatur autem & discurrit ab judicio uno ad alterum.

Id autem quod per apprehensionem, vel judicium in mente producitur, vocatur verbum: *quia est quædam similitudo intellectu concepta de re intellecta, quam voces exteriores significant,* ait S. Thomas. Vnde etiam vocatur conceptus; *quia in verbo nostri intellectûs*, inquit alibi, *invenitur similitudo rei intellectæ;* videlicet tanquam parentis ad sobolem. Verbum enim est quasi conceptus quidam & τέκνον τοῦ νοῦς *proles mentis*, ut Plato ait: quæ ab objecto, sive à re intellecta, per speciem quodammodo seminatur. Species verò utero mentis excepta, germinat verbum, tanquam conceptum prolemque, objecto seminanti similem.

S. Thom. lib. 4. c. 11. contra Gent. Idem 1. p. q. 27. a. 2.

Plat. in Phileb.

Pulchrè enim & concinnè S. Augustinus: *Liquido tenendum est*, inquit, *quòd omnis res, quamcumque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui. Ab utroque enim notitia paritur, à cognoscente, & cognito.*

S. August. lib. 9. c. 12. Trin.

Vnde notitiam vocat quoque *partum & prolem mentis*. Inde est, inquit, ut pro *invenire*, utamur verbo *reperiendi*. Nam *quæ reperiuntur quasi pariuntur, & proli similia sunt. Vbi, nisi in ipsa notitia? Ibi enim quasi expressa formantur. Nam etsi iam erant res, quas quærendo invenimus; notitia tamen ipsa non erat, quam sicut prolem nascentem deputamus.*

Res ergo paritur, cùm in suo proprio esse primùm producitur;

ducitur; quando verò perdita reperitur, in sui notitia, & conceptu mentis quasi reparitur, sive denuo paritur.

ARTICVLVS I.

In quo simplex apprehensio intellectûs à judicio differat.

PRima operatio intellectûs non ideo simplex apprehensio vocatur, quia objectum ejus semper sit res simplex. Possumus enim etiam rem complexam simplici apprehensione attingere: ut quando rem per propositionem ultimò significatam, priùs apprehendimus, quàm ei per judicium assentiamur.

Ideo ergo apprehensio, simplex apprehensio appellatur, quia externam quasi objecti (sive complexi, sive incomplexi) quasi superficiem tantùm lustrat ibique hæret, non tendit ulteriùs & intrat per assensum, vel dissensum.

Vnde apprehensio est solùm noscitatio quædam, & inchoata cognitio; quam judicium assensu, aut dissensu suo complet. Nam ideo D. Thomas dicit, *Iudicium esse completivum cognitionis.* D.Tho. 2.2. q. 173. a. 2.

Philosophi tamen quidam recentiores, judicium nihil aliud esse volunt, quàm cognitionem intrinsecè compositam ex nudis prædicati, subjecti, & copulæ apprehensionibus.

Sed nunquam potui ipsis assentiri. Experientiâ enim ipsâ videntur mihi refelli. Nam si supra actus nostros nos attentè reflectamus, experiemur, credo, nos aliter longè affici, cùm objectum aliquod nudè apprehendimus, & cùm de eo judicamus, & sententiam ferimus.

Iudicando enim, annuimus, aut abnuimus rem ita se habere: quorum neutrum facimus, quando simpliciter tantùm rem illam apprehendimus, & contemplamur.

Quod ex ἐποχῇ & suspensione judicij Pyrrhoniorum & Academicorum patet; qui omnes propositiones apprehendebant quidem & lustrabant, sed sustinebant, assensum aut

dissensum, ne judicando errarent. In solo enim judicio est propria veritas aut falsitas, in nuda apprehensione, neutra.

Discrimen quoque ex diverso effectu ostendi potest. Sola enim objecti practici apprehensio nondum movet voluntatem; judicium verò practicum movet ad agendum. Qui enim tantùm apprehendit quid agendum, & nondum judicat agendum esse, nondum se movet.

Vasq. 1. 2. d. 39. c. 5. Vnde non semel miratus sum illud subtilis aliàs Vasquij: *Ego*, inquit *nunquam intelligere potui, assensum esse actum intellectûs distinctum ab apprehensione extremorum in propositione, cum ordine convenientiæ unius ad aliud; aut ab apprehensione clara, in propositionibus evidentibus; aut ab apprehensione obscura, in propositionibus sola opinione notis, & creditis.*

Falsum quoque mihi videtur, quod multi dicunt: Apprehensionem propositionis objectivæ semper fieri cum ordine ad voces, aut ad alia signa, quibus objectum illud significatur. Nam sæpe, sine ulla cogitatione de vocibus aut signis, dubitando de veritate propositionis objectivæ, objectum illud apprehendimus, antequam in assensum, aut dissensum ejus nos resolvamus.

Possunt ergo apprehensio, & judicium circa idem omnino objectum versari; sed nihilominùs distincti specie actus erunt, quia diversis specie modis tendunt in objectum idem. Nam judicium affirmativum est mentalis quidam nutus, quo intellectus annuit copulæ talium extremorum: judicium negativum est abnutus, quo abnuit, & quasi dissolvit illam copulam. Apprehensio neutrum facit, sed quantum in se est, suspendit, & quid judicandum, adhuc quasi deliberat.

Sed estne necesse judicium intellectûs ex pluribus conceptibus subjecti, prædicati, copulæ complexum esse?

Non existimo. Possumus enim uno simplici actu, copulæ inter talia extrema annuere, aut abnuere. Cadit verò talis actus super utrumque extremum simul, quæ affirmando conjungit, aut negando disiungit. Simplicitas quoque assensûs probari potest ex Aristotele, qui assensum intellectûs comparat voluntatis amori, & dissensum odio. Amor autem, (Arist. lib. 6. c. 2. Ethic.)

quo

quo voluntas inclinat se bono, & odium quo refugit à malo, sunt actus non compositi, sed simplices.

Differunt etiam apprehensio & judicium causis proximis efficientibus. Nam apprehensio mediante specie intelligibili talis objecti elicitur; judicium ex naturali lumine potentiæ intellectivæ immediativè funditur.

Circa cognitionem enim humanæ mentis, duo oportet considerare, ait D. Thomas. *scilicet acceptionem, sive repræsentationem rerum, & judicium de rebus repræsentatis.* Aitque porrò, repræsentationem, sive apprehensionem rerum, quæ per judicium copulantur, fieri per species intelligibiles è phantasmatibus haustas; *judicium autem*, inquit, *humanæ mentis fit secundum vim intellectualis luminis.* Materia ergo judicij subvehitur intellectui è phantasmatibus; lumen verò intellectûs eam disponit, & partes inter se ordinat, ac postremò assensu eas affirmat, aut dissensu quasi dissipat. D. Thom. loco cit.

Pari modo ratiocinatio, qua intellectus ab antecedente ad consequens discurrit, non est proximè artificium speciei intelligibilis, sed opus luminis humanæ mentis.

An autem conceptus apprehensivi externorum cooperentur lumini intellectûs physicè & efficienter, ad eliciendum judicium assensûs, res in ancipiti est.

Magis inclinor, ut negem. Quid opus enim multiplicare causalitates physicas, ubi res sine istis, æquè, aut belliùs, cum sola simplici determinatione, expediri potest?

Intellectus enim à conceptibus v. g. animalis, & hominis, sine ullo adjutorio physicæ causalitatis, satis determinatur ad judicium, quo hominem esse animal judicat. Deinde oporteret dicere, in uno conceptu hominis v. g. esse vim physicæ causalitatis ad eliciendos infinitos assensus, & dissensus specie & genere toto diversos. Infinita enim prædicata, aut subjecta per assensum, vel dissensum cum homine conjungi possunt: quos omnes simplex conceptus hominis cum intellectu physicè producet. Sicut enim hunc assensum, Homo est animal; ita istum dissensum, Homo non est lapis &c. physicâ causalitate efficere debebit. Incredibile verò est, in quolibet

 simplici

ſimplici mentis conceptu tantam ad res diverſiſſimas & ſyncategorematicè infinitas phyſicè producendas, ineſſe efficaciam.

Simili de cauſa, nec in tertia operatione mentis, ſive diſcurſu, exiſtimo judicium antecedentis phyſicam cauſalitatem exercere in judicium conſequentis. Intellectus enim ab aſſenſu antecedentis, citra cauſalitatem phyſicam, ſufficienter ad aſſenſum conſequentis determinatur.

Deinde ſæpe aſſenſus majoris, aut utriuſque præmiſſæ antecedentis, jam evanuit, eo temporis momento, quo intellectus conſequenti aſſenſum præbet. Cauſa verò actu non exiſtens, nihil phyſicè operari valet.

Hoc denique diſcrimen inter judicium & apprehenſionem intercedit: quòd judicium motivo aliquo propriè indigeat, nec ſine ratione aliqua, rationale lumen intellectûs, in aſſenſum vel diſſenſum ſe inclinare poſſit. Apprehenſioni verò eliciendæ (quæ eſt ſimplex objecti repræſentatio, ſine nutu vel abnutu) ſpeciem in intellectu impreſſam habere ſufficiat.

Io. Major. in Prolog. 4

Homo enim non poteſt aſſentiri huic, Aſtra ſunt paria, inquit Io. Major, *niſi habeat rationem ad aſſentiendum. Ad quod eſt experientia, & auctoritas Philoſophi Lib. 2. de Anima, ubi ait, Imaginari poſſumus, cùm volumus; opinari autem non poſſumus, cùm volumus.*

Re verâ enim experimur, nos non ex corde, & animi noſtri ſententiâ aſſentiri talibus propoſitionibus, *Aſtra ſunt paria*, vel *Arenæ maris ſunt pares*; quando nulla omnino ratio aſſentiendi potiùs, quàm diſſentiendi occurrit. Vnde qui dicit ſe aſſentiri, ore tantùm hoc dicit, non mente; adeoque mentitur, inquit Major. Voluntas enim non magis poteſt cogere intellectum ad aſſenſum, ſine ullo intrinſeco, vel extrinſeco motivo, quod aliquo modo oſtendat hoc verum eſſe; quàm cogere valeat potentiam viſivam, ut videat rem nullo colore, aut lumine tinctam. Verum enim dicitur eſſe objectum aſſensûs intellectûs, quemadmodum color & lumen objectum visûs.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Quomodo ſcientia, opinio, fides, ſuſpicio, dubitatio inter ſe diſtinguantur.

SCientia generatim eſt aſſenſus evidens. Vocatur etiam ſpecialiter intellectus, ſive intelligentia, quia tunc demum rem propriè intelligere dicimur, cùm ſic ſe habere, evidenter cognoſcimus. Opinio eſt aſſenſus ex ratione tantùm probabili. Vnde infirma eſt, & formidoloſa. Poteſt tamen opinans, ex pertinacia, aut temeritate, actu non formidare. Fides generaliter eſt aſſenſus elicitus propter teſtantis auctoritatem. Si auctoritas divina eſt, dat aſſenſui majorem certitudinem, quàm ratio ſcientifica etiam evidentiſſima. Licet enim certitudo, à cernendo derivata ſit, quia propoſitionis evidentis certitudo eſt illuſtrior; certitudo tamen divinæ fidei eſt immobilior. Simile fermè eſt S. Bernardi inter illa tria diſcrimen.

Intellectus, ait, ſive ſcientia, *rationi innititur, fides auctoritati, opinio ſolâ veriſimilitudine ſe tuetur. Habent illa duo certam veritatem, ſed fides clauſam & involutam, intelligentia nudam & manifeſtam.* S. Ber. lib. 5. c. 3. de Conſiderat.

Ceterùm opinio, certi nihil habens, verum per verſimilia quærit potiùs, quàm apprehendit.

Et quia in rebus Chriſtianæ fidei periculoſum eſt, hos actus inter ſe confundere: *Omnino*, inquit, *in his cavenda confuſio: ne aut incertum opinionis fides figat* (ut in hæreticis, qui opiniones ſuas pertinaciter, tanquam certos & fixos fidei Articulos defenſant;) *aut quod firmum fixumque eſt fidei, opinio revocet in quæſtionem* (ut faciunt illi, etiam Catholici, qui anticipatarum ſuarum opinionum amore, Articulos fidei jam olim fixos, ingenio ſuo ventilant, & in partes ſuas labefactando incurvare laborant.)

Et hoc ſciendum, addit Bernardus: *Quia opinio, ſi habet aſſertionem, temeraria eſt* (non enim formidat de oppoſito:) *fides, ſi habet hæſitationem, infirma eſt* (& proinde, ne fides quidem divina

divina jam est.) *Intellectus, si signata fidei tentet irrumpere, reputatur effractor, scrutator maiestatis.* Tales sunt quicumque fidei Christianæ abdita mysteria, ad ingenioli sui lucernulam, tanquam in claro meridie cernere volunt.

Altero etiam hôc discrimine ea separat D. Bernardus ibidem. *Opinio potest*, ait, *putari intellectus.* (Si videlicet speciem scientiæ mentiatur : sicut orichalcum à non acutè cernentibus potest videri aurum) *Intellectus opinio putari non potest.*

Vnde hoc accidit? Profectò, inquit, *quia opinio falli potest, intellectus non potest. Aut si falli potuit, intellectus non fuit sed opinio. Verus nempe intellectus certam habet, non modò veritatem, sed notitiam veritatis.* Qui enim scit, novit etiam se scire. Scientia enim in anima, ut scintilla quædam lucet: aut si tenebris involuta apparet, jam probabili tantùm & incertâ ratione niti videbitur, & certitudine illâ carebit, quâ scientem firmare deberet; ideoque scientia non est.

Hoc denique inter scientiam, seu assensum objecti evidentis, & inter opinionem fidemque illustre discrimen est. Quòd evidentia objecti, intellectum illicò in assensum necessariò rapit: opinio autem & fides expectant imperium voluntatis.

Sicut enim apertis oculis admotum in clara luce colorem necessario cernimus, nisi tota intentio animi sit aversa, & occupata circa objectum aliud; ita intellectus à voluntate directè retineri nequit, quin objecto clarè sibi ostenso annuat. Et hoc, puto, verum esse experientia nobis dicet, si eam consulamus.

Cic. lib. 4. Acad. Certè tamen apud Ciceronem testatur Lucullus: *Vt enim necesse est*, inquit, *lancem in libra ponderibus impositis deprimi; sic animũ perspicuis cedere.* Opinio verò & fides, quia non objecti veritatem nudam, nec in cute, ut sic dicam, suâ expositam cernunt; ideo non statim ad primam apprehensionem intellectui assensus suus eripitur, sed expectare animæ oportet impulsum, qui fit per voluntatem. Et hinc est, ut assensus divinæ fidei requirat in voluntate piæ affectionis imperium, quo voluntas in obsequium fidei captivet intellectum.

Sed

Sed nonne tamen res in nebulâ ante oculos nostros posita, tam necessariò cernitur, quàm si in clarissimâ luce collocaretur?

Fateor. Sed non ideo illicò & necessariò extorquetur intellectui assensus rei, cujus veritas in nebula illa latet; ut, sitne id quod per nebulam ambulat, equus, an homo? Apprehensio tamen imaginationis nostræ, imò intellectûs, necessitate quadam naturali, ex apprehensione visûs, introrsus resultat & consequitur. Attamen intellectus adhuc sustinet ultimum assensum, quod est cognitionis apprehensivæ complementum, ut ex S. Thomâ Artic. præced. est dictum.

Intellectus tamen, illo etiam casu, assensum aliquem præcipitanter & necessariò elicit; nempe, aliquod corpus esse, quod nebulâ involutum ante oculos nostros stat, aut movetur. Hoc enim verum esse, nebulosum non est, sed clarum intellectui ac manifestum.

Suspicio opinioni vicina est, sed infirmior. Est enim assensio animi levibus indicijs fulta.

Dubitatio verò carentiam determinati assensûs in alterutram partem significat. Hoc ideo dubium negativum appellatur: quia licet utrimque vacillet, in neutram tamen partem cadit. Si verò in unam partem cadat, cum formidine de opposito, dubium affirmativum vocant. Sed istud, propriâ significatione, dubium non est, sed positivus & opinativus quidam assensus.

Qui enim propriè dubius est, utrimque anceps & ambiguus suspensúsque manet.

Et tamen etiam qui in unam partem opinatur, nomen dubitantis adhuc retinet, propter infirmitatem assensûs, & formidinem de veritate oppositi. Hinc enim fit, ut intellectus nondum stabiliter in illam partem defixus sit; sicut defigitur, quando vel evidentiâ scientiæ, vel certitudine divinæ fidei est firmatus. Nam ideo apud Græcos ἐπιστήμη *scientia*, & πίστις *fides*, ἀπὸ τῆς στάσεως *à stabilitate* nomen suum derivant: *quia nostram in rebus sistunt & stabiliunt mentem*, si Clementi Alexandrino credimus. Clemen. Alexand. lib. 5. Strom.

Quamdiu verò tantùm opinamur, dicimur adhuc *hæsitare*
Iac. 1. (Græcè, διακρίνεσθαι *in utramque partem disceptare*, ut S. Iacobus loquitur) *& similes esse fluctui maris, qui à vento movetur & circumfertur.* Qui enim tantùm opinatur, meritò disputat adhuc, & rationes, aut motiva investigat, quibus se in hanc, vel alteram partem stabiliat, & omni sedato fluctu, si fieri potest, omnino conquiescat.

CAPUT VI.

De voluntate.

Voluntas est appetitus rationalis. Rationem enim ducem habet; sicut appetitus sensitivus sensum interiorem. Omnis quippe appetitus cæcus est, & aliqua cognitione indiget, quæ præeat ei viam, & ostendat quid appetendum. *Quis enim diligit quod ignorat?* rogat S. Augustinus. Et alibi iterum: *Certè enim amari aliquid, nisi notum, non potest.*

S. Augast. lib. 8. c. 4. & lib. 10. c. 1. Trin.

Et ut à discipulo ejus Bernardo alicubi scriptum memini: Non possumus magis incognitum amare, quàm super inane pingere.

Talis quippe est natura voluntatis, aut animæ sub facultate illâ amantis, ut vitali appetitione se effundere non possit, nisi in bonum, quod intellectu sibi quasi ex opposito, & ante oculos constituit.

ARTICVLVS I.

Sed quomodo igitur Theologi Mystici dicunt, Voluntas intrat, ubi intellectus foris stat?

Videtur ergo in incognitum ferri voluntas, & amore suo penetrare, quòusque intellectus foris stans, facem ei non præfert. Nam quando divina quadam caligine, inquiunt, involutus *intellectus caligat, & à suo actu suspenditur,*

suspenditur, tunc voluntas maximè agit, ait præclarissimus ille Archiepiscopus Bracharensis, & Hispaniarum Primas. *Ideo,* inquit, *Bonaventura dicit, enitentibus ad unitivum amorem, intellectuales conceptiones fugiendas esse. Existens autem verè in hac caligine, cum ardentissima voluntatis dilectione, dicitur esse in ultima dispositione ad unitivum amorem, & unionem passivam, ac amorem fruitivum.* Et antea: *Quamdiu intellectus positivis conceptibus intentus erat, vis illa voluntatis affectiva ita arctabatur, ut extra cogitationis præscriptos limites progredi non posset; & cùm conceptus imperfectè ostenderent, quid Deus esset, voluntas minùs liberè ac perfectè amabat, conceptibus tantummodò se coaptans. Expulsis verò conceptibus, libera remanet voluntas ad ingrediendum pelagus illud divinæ bonitatis, efficacissimis actibus amoris. Et ideo dicimus voluntatem ascendere, quò intellectus pervenire non valet.* Barthol. de Martyr. in Compend. doctr. spirit. Part. 2. c. 17.

Ac deinde objectans sibi quod suprà nobis objecimus, *Quomodo intellectu ab omni actu & conceptu erga Deum suspenso, possit voluntas liberè actui dilectionis insistere?*

Respondeo, inquit, *intellectum in ea existentem caligine, non omnino manere otiosum. Sed cùm expellat omnes positivos conceptus, manet in quodam negativo conceptu longè illis perfectiori: videlicet incomprehensibili, inconceptibili, inintelligibili.*

Ex qua doctrina patet, intellectum illa caligine circumfusum, non ab omni omnino actu feriari, sed confusum quendam rei incomprehensibilis, aut inintelligibilis conceptum positivum elicere; quem Mystici *negativum* appellant, quia objectum ejus est negatio; quæ non quid Deus sit, sed quid, aut qualis non sit, significat.

Non amat ergo tunc voluntas omnino incognitum, sed quod sub negatione incomprehensibilitatis clausum latet; etiamsi intellectus in illud profundum non penetret, nec aperiat voluntati quid, aut quale in ultimo suo recessu sit.

Aliquando tamen ex illo clauso infiniti luminis arcano radij quidam, veluti per rimas emicant: sed, quia *in apice intellectûs, per splendidissimam increatæ lucis irradiationem, sine admixtione phantasmatum*, ut ait Carthusianus, *hoc fit*; dicere alijs, quid viderint, non possunt: quandoquidem lumine illo Dion. Carthus. Act. 7.

 purè

puré intellectuali omnis phantaſmatū umbra conſumpta, aut tam tenuis relicta fuerit, ut res viſa nequeat per illam depingi, ad captum eorum, qui ſimile quid nunquam ſunt experti.

Si denique ea, quibus Myſtici ex obſcuris & perplexis iſtis utcumque ſe explicant, attentè inſpiciantur, voluntas profectò non profundiùs in Dei arcana intrat, quàm intellectus, ſed foris etiam manet; & ante januam ſtans, ut ſic dicam, amat quod intus clauſum latet. Quid enim amat? Certè aliquod ens infinitum, incomprehenſibile, quale intellectus ei repreſentat.

Sicuti ergo in futura & beata vita, utraque potentia intrat; quia intellectus clariſſimâ & beatificâ viſione, voluntati prælucet, eamque introducit; ita in hujus vitæ miſeria, intellectus obſcurâ ſuâ laternâ voluntatem etiam præit & uſque ad januam adducit; nec voluntas duce ſuo ibi relicto, intrat ſola, ſed uterque foris in nocte expectat, donec beatæ æternitatis illuceſcat dies. Propter tria tamen, ut opinor, voluntatem ſolam in has tenebras intrare imaginamur.

Primùm, quia voluntas in objectum ſuum aliter fertur, quàm intellectus. Effundere enim ſeipſam dicitur, & quaſi ruere in complexum boni amabilis. Vnde meritò cogitatur in clauſa & obſcura illa rerum divinarum irrumpere, ut ſe illi ſummo & inintelligibili bono conjungat. At verò intellectus rapit in ſe ſpeciem objecti, ut apud ſe illud noſcitet. Secundò, quia diſtinguere & componere, ait D. Thomas, ad intellectum pertinet; ideoque ad cognitionis ejus perfectionem ſpectat, *ut cognoſcat ſingulatim quidquid eſt in re; ſicut partes,* D. Th. 1. 2. q. 27. a. 2. *virtutes, & proprietates. Amor verò voluntatis reſpicit rem, ſecundum quod in ſe eſt.*

Tertiò, quia amor excedit menſuram cognitionis intellectûs. Nam ex tenui quandoque & frigida cognitione intellectûs, accenditur in voluntate magnum incendium amoris. Vt proinde, non à tali cognitione tenuiter, & ex longinquo Deum ſpeculante, iſta flamma accendi videatur; ſed ex propinquitate ipſius objecti infinitè amabilis, in quod voluntas ſe quaſi abjicit, & in quo quandoque, tanquam cera in igne, liqueſcit.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Judicium, & quidem practicum, in intellectu requiritur, ut voluntas se moveat, nec nuda apprehensio sufficit.

SI Philoſopho credere, & acquieſcere vellemus, res confecta eſſet.

Negat enim judicium ſpeculativum eſſe principium motûs in animalibus; quia tale judicium non verſatur circa aliquid practicum & agibile: aut, ſi circa tale quid verſetur, οὐ κελεύει φεύγειν, ἢ διώκειν, *non præcipit fugere illud, aut proſequi.* Vnde voluntas non ſe movet. Quod experientiâ probat. Nam ſæpe, inquit, quædam terribilia cogitamus, & tamen non magis fugimus, aut terremur, quàm ſi ea in picturâ contemplaremur; quia appetitus ea fugere non præcipit. Propter eandem rationem poſtea dicit: *ſcientificum non movet.* Ariſt. lib. 3. c. 9. de Anima. Ibid. c. 11.

Si autem aſſenſus ſcientificus, etiam in ſcientijs practicis, qualis eſt ſcientia de moribus, non movet ad operandum, niſi imperium quoddam accedat; multo minùs nuda objecti practici, citra aſſenſum, apprehenſio movere poterit.

Quod etiam experimento uniuſcujuſque confirmat Bellarminus. *Nemo enim eſt*, ait, *qui, ſi ab eo quæratur, cur aliquid agat, non reſpondeat, Quia iudico ita eſſe faciendum.* Bellar. lib. 3 c. 8. de grat. & lib. arb.

Verè quoque & Peripateticè Cajetanus: *Apprehenſio*, inquit (ſumit autem apprehenſionem latè, ut etiam judicium comprehendat) *requiſita ad hoc, ut voluntas appetat aliquid, non eſt quæcumque cognitio (alioqui intellectio ſpeculativa ſufficeret; cujus oppoſitum habetur in Lib. 3. de Anima;) ſed eſt cognitio judicans, & præcipiens hoc eſſe appetendum. Nunquam enim aliquis aliquid appetit, quod non judicat appetendum, judicio ſubito, vel deliberato, expedito, vel impedito &c. Nunquam etiam aliquis judicata appetenda eſſe eliget, niſi imperet ſibiipſi animus appetendum eſſe.* Cajet. 1. 2. q. 77. a. 2.

Aliàs enim profectò virtus prudentiæ, quæ Ariſtoteli ἐπιτακτικὴ *præceptiva*, & imperioſa eſt actuum voluntatis, neceſſaria minimè foret; contra Philoſophos morales, & expreſſam S. Thomæ ſententiam, qui ait, *Semper cum actu vir-* D. Tho. 1. 2. q. 74. a. 4. ad 2.

tutis moralis, qui perficit vim appetitivam, esse etiam actum prudentiæ, qui perficit vim rationalem.

Talis igitur est naturalis conditio voluntatis, ut, quia cæca est & imprudens, suspendatur, nec moveat se, donec consiliarius ejus, intellectus judicet id esse faciendum. Quod in appetitu brutorum proportionaliter suum etiam habet locum. Nam quamdiu bruta aliquid sibi noxium phantasticâ contemplatione, & quadam veluti admiratione (ut cervus venatoris arcum sagittasque, sicut Plinius narrat) citra judicium practicum de fugiendo, considerant, nondum movetur eorum appetitus, ut pedibus imperet fugam; sed tunc demum, ubi judicat esse fugiendum. Ac quamvis tale judicium irrationale, informe, imperfectum, indeliberatum, & à solo naturæ instinctu præcipitatum sit; aliquid tamen ultra nudam apprehensionem est. Vis à S. Thoma audire? *Ovis*, inquit, *fugit lupum, ex quodam judicio, quo existimat eum sibi noxium*. Et postea: *Quædam agunt judicio, sed non libero; sicut animalia bruta. Iudicat enim ovis videns lupum, eum esse fugiendum, naturali iudicio, & non libero, quia non ex collatione, sed ex naturali instinctu hoc iudicat. Et simile est de quolibet iudicio brutorum animalium.*

Plin. lib. 8. c. 32.

D. Tho. 1. p q. 59. a. 3.

Idem 1. p q. 83. a. 1.

Similia quoque sunt infantium, fatuorum, & actuum primò primorum practica judicia. Subito enim velut naturæ instinctu ac impulsu emicant & præcipitantur, non molli & libero voluntatis imperio effunduntur.

Hinc D. Thomas negat talia agentia habere liberum arbitrium; quia judicium ultimò practicum (quod arbitrium quoddam est, quo intellectus arbitratur & practicè judicat hoc faciendum esse) naturali ac necessario impulsu, ab appetitu velut extruditur, non à voluntate libera imperatur. In hoc tamen judicio practico brutorum, imperium etiam quoddam naturale, tumultuarium, & impetuosum appetitûs agnoscit Aristoteles. *Nam & phantasia*, inquit, *quando movet, non movet absque appetitu.*

Arist. lib. 3. c. 10. de Anima.

Vbi autem anima rationalis liberè operatur, non solùm actus voluntatis formaliter liber est, sed etiam arbitrium illud

illud intellectûs, quo ultimò decernitur, hoc esse faciendum, à voluntate libera imperatur.

Quod inde evidenter patet, quia actus virtutis prudentiæ, quæ elicit tale judicium practicum, est liber; non autem formaliter, ut putavit Durandus, ergo imperativè.

Deinde hæc vera est ratio, cur affectus vitiosæ voluntatis dicitur corrumpere prudentiam intellectûs: imperando videlicet intellectui pravum & imprudens judicium practicum, quo judicat esse faciendum, quod faciendum non est. Sic voluntas incontinentis imperat intellectui suo, ut contra rectam rationem judicet & decernat, esse hîc & nunc fornicandum.

Tertiò, objectum talis judicij practici (nempe, hoc esse faciendum) in plerisque humanis negotijs non est evidens, nec ex aliquo antecedente per evidentem consequentiam infertur; ergo intellectus hærebit, nec ad tale judicium eliciendum determinabitur, nisi à voluntate imperetur; sicut in alijs judicijs inevidentibus speculativis fieri solet. Cajet. 1. 2. q. 77. a. 2.

Meritò igitur Cajetanus: *Cùm prudentiæ scientia*, inquit, *sit in intellectu, ut subest voluntati, rectitudo rationis non ex evidentia terminorum ad rationem absolutè, sed ad rationem motam à recto appetitu, dependet. Vnde in 6. Ethic. dicitur, quòd verum intellectûs practici* (quo scilicet practicè judicamus, hoc esse faciendum, aut omittendum) *est conformiter se habens appetitui recto.* Arist. lib. 3 c. 10. de Anima.

Nec solùm in Libris Ethic. sed Lib. 3. de Anima Aristoteles: *Appetitus*, inquit, *est principium practici intellectûs. Vltimum verò* (id est, judicium ipsum ultimò practicum) *est principium actionis.* Ex isto quippe judicio practico, electio voluntatis, & actio externa propinquiùs fluit, quàm ex appetitu, qui illud judicium practicum imperat.

Vtrum autem voluntas, ut judicium ultimò practicum intellectui liberè imperet, alio judicio practico superiori indigeat; res perplexa apparet.

Si enim alio indiget; ergo istud aliud judicium practicum iterùm imperabitur à libera voluntate. Hoc verò imperium voluntatis, rursum altero judicio practico voluntatem determinante

terminante indigebit. Et cùm omne judicium practicum à voluntate imperari debeat; & tamen voluntas alio priori ad imperium illud eliciendum, judicio practico semper egeat; dabitur progressus in infinitum, inter actus intellectûs & voluntatis. Nam ante quodlibet judicium practicum intellectûs, præcedet actus voluntatis; & rursus ante quemlibet actum voluntatis anteibit aliud judicium practicum intellectûs. Hanc infinitam catenam acutè prævidens, & metuens Durandus, statuit non solam voluntatem in actibus suis elicitis, sed intellectum quoque, in isto judicio ultimo practico eliciendo, formaliter liberum esse. Sic enim ad istius judicij practici libertatem, necesse non erit, ut à libera voluntate imperetur, sed suam libertatem (& quidem formalem, non tantùm imperatam) habebit à sua potentia intellectiva, à qua elicitur.

Durand. in 2. d. 24. q. 3

Sed tam procul extra Scholæ Peripateticæ oleas aufugere, necesse non fuit.

Si enim judicium practicum liberum est, ideo hoc est; quia anima vult ipsum elicere. Vult autem, non certè intellectu, ut sic, sed voluntate; sive interim intellectus & voluntas sint potentiæ distinctæ à substantia animæ, sive non. Igitur formalis libertas in solo actu voluntatis, non in judicio intellectûs, ut sic, debet constitui.

Vnde anima per voluntatem liberè vult, sibique imperat elicere judicium practicum, non per eandem voluntatem, sed per intellectum; si intellectus sit potentia animæ (quod multi Philosophi negant) distincta reipsâ ab animâ & voluntate. Non indiget autem voluntas, ad hoc volendum, alio judicio practico priori, sed ex solo judicio speculativo bonitatis objecti, potest se determinare; propter peculiarem conditionem & officium talis judicij practici: de quo eliciendo non instituitur ulla consultatio, sed obiter tantùm intercurrit, tanquam medium & instrumentum concludendi consultationem, quæ de medij alicujus electione fuit instituta. Quæ veritas, quia caliginosa, & quodam veluti perplexo actuum intellectûs & voluntatis nodo involuta & abscon-

abſcondita eſt, aliquo raptim exemplo evolvi debet. Vt ſi quis conſultationem inſtituat, an pedes, an equo, an curru, Lovanio Bruxellam proficiſci velit, & majorem currûs commoditatem eſſe judicaverit: ex hoc judicio ſpeculativo, anima per voluntatem illicò impellet ſeipſam, ut per intellectum eliciat hoc judicium ultimò practicum, Ergo iter curru faciendum eſt. Vnde mox eadem anima iterùm, per voluntatem medium iſtud eliget, dicetque ſibi, Volo curru vehi Bruxellam.

Hîc autem nulla conſultatio initur, An anima per voluntatem velit impellere ſe, ut per intellectum eliciat hoc judicium practicum, Iter curru faciendum eſt: ſed tantùm conſultatur, An currus eligendus ſit. Et ideo judicium practicum, quod finire debet conſultationem, meritò proximè interponitur ante electionem quâ voluntas currum eligit. Actus autem, quo voluntas intellectui judicium practicum imperat, & ipſum judicium practicum, ita ſimul convolvuntur, ut habeantur quaſi unus idemque actus, qui viam ad electionem proximè ſternat: nec ulla de tali actu voluntatis, judicium practicum imperante, initur conſultatio.

Atque hæc eſt ratio, quare hos duos actus, in unum ſic quaſi convolutos, re verâ unicum ſimplicem actum eſſe Durandus exiſtimaverit; & ideo intellectum in eliciendo judicio iſto practico eſſe formaliter liberum dixerit. Cùm tamen judicium practicum libertatem iſtam non à ſeipſo, & quatenus ab intellectu elicitur habeat; ſed ab actu voluntatis obiter & raptim ei permixto & implicito. Et quiſque, niſi fallor, veritatem iſtam in perplexitate ſpinarum mentis ſuæ deliteſcentem introſpiciet, ſi attentè & acutè in eas oculum defigat.

ARTICVLVS III.

Arist lib. 3. cap. 11. de Anima.

An verum sit istud Aristotelis: Voluntatem in electione semper eligere quod majus est.

HOc est, quod Hierony. Dandinus, hunc Aristotelis locum enarrans, ait: *Sicut bonum ubique sectamur, sic pluribus bonis propositis, maius semper bonum eligimus, minoriq; anteponimus.*

S.Tho 1.2. q. 13. a. 6.

Quid si igitur æqualia proponantur, ad quod voluntas se vertet? Resp. S. Thomas: *Circa alterum considerabitur aliqua conditio, per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipsum, quàm in aliud.*

Cajet. ibid.

Sed quid si iterùm, utrumque tam simile & par sit, quàm ovum ovo, quomodo intellectus inveniet in uno quod emineat? *Voluntas tamen non arctabitur ad neutralitatem*, nec perplexa suspensaque manebit, ait Cajetanus: quia si *eminentiam* in altero non inveniat, *apponet*. Excogitando videlicet motiva & rationes, & eas imponendo illi lanci, quam præponderare volemus.

Nihil etiam in doctrina S. Augustini ferè vulgatius, quàm voluntatem nostram non amare, nisi quod eam delectat, & è duobus semper illud præferre, quod delectat magis. In illam enim partem voluntas judicium practicum, & mox electionem suam inclinat.

S. August. in Epist. ad Galat.

Nam *quod magis nos delectat*, ait apertè, *secundum id operemur, necesse est.*

Et ibidem iterùm: *Si ex adverso consistant duo, præceptum justitiæ, & consuetudo carnalis, & utrumque diligitur, id sectabimur quod ampliùs dilexerimus.* Addit deinde: *Si tantundem utrumque diligitur, nihil horum sectabimur; sed aut timore inviti trahemur in alterutram partem; aut si utrumque æqualiter etiam timemus, in periculo, sine dubio, remanebimus* (inter unius & alterius mali fugam utrimque suspensi;) *fluctu dilectionis, & timoris alternante quassati.*

Hinc

Hinc jam intelligimus, quare in conflictu carnis & spiritûs, partem illam semper victricem esse dicat Augustinus, à quâ delectatio major stat. Et hominem posse tunc esse sine peccato, *si nihil eorum quæ pertinent ad iustitiam nos lateret, & ea sic delectarent animum, ut quidquid aliud voluptas, sive dolor impedit, delectatio illa superaret.* Idem lib. de spir. & litt. cap. 35.

Consentit quoque alibi S. Thomas. *Illud enim*, inquit, *ad quod mens magis se habet, eligit; nisi per rationis discußionem ab eo abducatur.* S. Thom. lib. 3. c. 16. contra Gent.

Tunc enim in alteram partem apponit aliquid, ut antè dicebat Cajetanus, quo tollatur æqualitas, & partem illam præponderare faciat.

In hujus etiam Philosophiæ Peripateticæ basi stat illa sententia D. Anselmi: *Angeli Beati adepti sunt quidquid potuerunt velle: nec iam vident quod plùs velle poßint; & propter hoc peccare nequeunt.* Si enim aliquid viderent & judicarent amabilius Deo, amorem suum eò verterent. S. Ansel. lib. de casu Diab. c. 6.

Non me fugit tamen, quàm multi hodie aliter philosophentur, & actum de arbitrij libertate putent, nisi voluntas in æquilibrio inter duo undique æqualia pensilis (nullâ accessione ex parte intellectûs hàc, aut illàc adjectâ) valeat se determinare: imò etiam, nisi quod minus judicatum est, possit reiecto maiori, amplecti.

Sed contrariam quæ Aristotelis, S. Augustini, S. Thomæ est sententiam, ex Recentibus Bellarminus & Vasquez egregiè defensant. Et indicat, credo, divinus Psalmista; Psal. 18. ubi cum cecinisset, Dei mandata, *desiderabilia esse super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & favum;* probat hoc à posteriori, & isto signo: *Etenim servus tuus*, inquit, *custodit ea.* Quasi dicat: Eminentia ista dulcedinis inde probatur, quòd sancta servi tui voluntas ea auro & melli, id est, omnibus creatis voluptatibus in amore anteponat.

Probat verò Bellarminus, voluntatem præmissâ consultatione, semper necessariò, sive infallabiliter eligere id quod intellectus judicaverit, omnibus perpensis esse altero utilius, aut commodius:

Bellar. lib. 3. c. 8. de grat. & lib. arb. *Quia voluntas non potest aliquid velle, nisi præcedente iudicio rationis: ergo si iudicium sit indeterminatum, & ipsa erit indeterminata, si iudicium determinatum sit, & ipsa determinata erit. At iudicium practicum est omnino determinatum. Dicit enim tunc ratio: Hoc nunc, omnibus consideratis, est faciendum. Igitur voluntas necessariò eliget id quod ultimum iudicium practicum determinavit esse eligendum.*

Ac deinde probat ab absurdo contrariæ opinionis. *Nam si cùm iudicium est planè determinatum ad unum, voluntas possit aliud eligere aut illud non eligere, nulla reddi poterit ratio, cur voluntas aliud non judicatum elegerit, aut istud iam iudicatum non elegerit. Atque ita dabitur electio sine iudicio, & actio sine objecto, quod fieri non posse, iam ostendimus.*

Experientia quoque idem constare dicit. *Nemo enim est,* inquit, *qui si quæratur ab eo, cur aliquid agat; non respondeat, Quia iudico ita esse faciendum.*

Et cùm sibi objecisset, quòd quis posset *contra determinationem ultimi iudicij practici eligere, ut ostendat suam libertatem. Respondeo,* ait, *Hoc ipsum tunc futurum ultimum iudicium practicum. Omnibus consideratis, bonum mihi est nunc contra rationem agere, ut me liberum esse demonstrem.*

S. Ber. lib de lib. arb. Atque hoc est plane quod ingeniosè olim dixit S. Bern. *Habet voluntas, quòcumque se volverit, semper rationem comitem. Non quòd semper ex ratione, sed quòd nunquam absque ratione moveatur.* Nam etiam, quando contra rationem se movet, novâ assumptâ ratione id facit, & præveniendo judicium practicum ex priori ratione concipiendum, aliud substituit, quod voluntas in eligendo sequitur, & executioni mandat.

Vasq. 1. 2. d. 43. c. 2. Eandem sententiam ex definitione electionis probat Vasquez. Nam dicitur *id eligi*, inquit, *quod ex deliberatione antè positum est.* Finitâ enim deliberatione, intellectus ante voluntatem quasi ponit illud medium, quod tanquam maximè conveniens eligere debeat. Vnde Aristoteles dicit

Arist. lib. 3. c. 5. Ethic. *eligibile* esse aliquid certum & ἀφωρισμένον *definitum.*

Hæc quoque Eustratij Interpretis Aristotelis, Gregorij Nysseni, Io. Damasceni sententia, ut Vasquez ostendit, &

re verâ omnium veterum Peripateticorum una & consentiens est.

Nec tamen propter unicum istud *eligibile definitum*, quod unico judicio ultimo practico, intellectus omnibus consideratis, ante voluntatem ponere debet, ut ipsa eligat, timuerunt illi veteres, ne voluntas non liberè eligeret: manifesto jam argumento, eos aliter naturalem voluntatis nostræ libertatem intellexisse, quam faciant hodie illi, qui judicium hoc Peripateticum ultimò practicum, tanquam humanæ libertatis hostem & suffocatorem, tanto impetu oppugnant, & nulli deliberationi intervenire volunt.

ARTICVLVS IV.

Quid illa delectatio, quam ad actum volendi necessariam esse S. Augustinus tam sæpe affirmat?

DOctrinam quandam S. Augustini valde solemnem, & per omnia Scripta ejus respersam, nempe (*Non amari, nisi quod delectat*) cum doctrina judicij practici superiori, in copulam & consensum reducere, operæ fortasse pretium erit; ne Augustinus à S. Thomâ & Aristotele, in caligine ista operationum humanę mentis videatur dissentire. Certè enim nec Aristoteles, nec S. Thomas, aut Scotus, vel alius Scholasticorum solet in rebus morum, aut in operationibus voluntatis, principium illud operandi tam solemniter, & ferè ubique inculcare. S. August. Ser. 17 de verb. Apost.

Quis enim animo amplectitur, ait alibi Augustinus, *quod eum non delectat?* Et postea: *Voluntas, nisi aliquid occurrerit quod delectet atque invitet animum, moveri* ad amandum, *nullo modo potest*. Atque alibi, *Tunc bonum concupisci incipit, quando cœperit dulcescere*. Et Commentarij ejus præcipuè in Psalmos, hujus mellis dulcedine toti sunt respersi. *Nisi Deus pluerit, quid prodest quod seminatur? Hoc est, Dominus dabit suavitatem, & terra nostra dabit fructum suum*. Et similia, ubi non? Lib. 1. q. 2. ad Simplic. Lib. 2. c. 2. ad Bonif. In Psal. 84.

Quid ergo mel illud delectationis est, per omnia amabilia tam densè, & universè respersum?

In primis, non exiſtimo (quòd quidam Philoſophi) delectationem qualitatem aliquam eſſe, quæ ab objecto delectabili, per intellectum apprehenſo, dimanet in voluntatem, & eam quaſi confricet atque titillet, jucundeque afficiat, ut eam ſic ad ſe amandum proritet.

Nam in Ariſtotelis, S. Thomæ, & S. Auguſtini Schola, delectatio, actus vitalis eſſe debet; quem non tantùm voluntas patiatur, ſed etiam efficiat, Aliàs enim erit veluti mel linguæ calloſæ & inſenſibili ſuperfuſum, quod linguam nullo ſenſu afficit; quia illud non deguſtat, nec ullo vitali actu attingit.

Deinde notandum, non loqui paſſim S. Auguſtinum de delectatione illa ſtrictè ſumpta, quæ eſt propriè fruitio, & quies quædam appetitûs in fine adepto. De qua ipſe intelligitur, quando ait: *Cùm pravus eſt amor, vocatur cupiditas vel libido; cùm autem rectus, dilectio vel charitas. Amore enim movetur, tanquam ad locum quò tendit. Locus autem animæ non in ſpatio aliquo eſt, quod forma occupat corporis, ſed in delectatione, quò ſe perveniſſe per amorem, lætatur. Delectatio autem pernicioſa ſequitur cupiditatem, fructuoſa charitatem.* (In Pſal. 9.)

Talis igitur delectatio eſt fruitio, ſeu lætitia quædam jucundo in complexu finis, ad quem, tanquam ad centrum pondere ſuo amor tendebat.

Sed mel illud delectationis, quod omnibus actionibus delectabilibus S. Auguſtinus aſpergit, multo latiùs patet; nec tantùm bonitati adepti finis, ſed etiam intentioni abſentis & ſperati; ac omnibus univerſim actionibus, per quas ad finem tendimus, adhæret.

Omnis quippe actio operantem delectat, quæ affectui ejus congruit.

Delectat, inquam, obiter, ſaltem & velut in tranſitu ac fugâ; licet plena fruitionis quies tantùm ſit in fine.

Docet igitur S. Auguſtinus, voluntatem noſtram guttâ ſaltem aliquâ melleæ hujuſmodi delectationis tangi oportere, ut hoc quaſi guſtulo invitata, totum amoris poculum hauriat.

Sed cujuſmodi eſſentiæ eſt iſte delectationis actus?

Reſp.

Resp. S. Augustini philosophiam à S. Thomæ, & Aristotelis, ut puto, hîc non discordare. Igitur amor quidam mollis ac dulcis, alicujus boni concupiti in omni actu delectationis intrinsecè includitur, & permiscetur; sicut favus cum melle suo.

Dixi, *boni concupiti*; quia ex respectu concupiscentiæ ad bonum, quod nobis, aut alteri ex amicitia volumus, amor rationem & dulcedinem illam delectationis imbibit, ut Vasquez subtiliter animadvertit. Delectamur enim in bono, quod alicui volumus. Vasq. 1. 2. d. 14. c. 4.

Et hinc D. Thomas, Aristoteles, & ipse S. Augustinus, delectationem ex amore (videlicet amicitiæ) tanquam priore, nasci interdum dicunt. De nutrice enim cum parvulo suo balbutiente loquens Augustinus: *Num enim delectat*, inquit, *nisi amor invitet, decurtata & mutilata verba immurmurare?* S. Augus. lib. de catechiz. rudib. cap. 10.

Vnde quia amorem quendam boni concupiti in qualibet delectatione immersum esse existimat, hinc delectationes appetitûs tam inferioris quàm superioris, amores, aut desideria sæpe appellat, & utrumque appetitum adversis delectationibus concupiscere dicit, quotiescumque oppositis amoribus & desiderijs compugnant. Et quando appetitus superior, gratia Dei armatus vincit: *Est delectatio iniquitatis in corpore*, inquit, *sed maior est delectatio voluptatis verbi sapientiæ, & præcepti Dei.* In Psal. 35

Et ne putares, delectationem vocari amorem, vel concupiscentiam, sensu non formali, sed causali tantùm, explanans alicubi versum istum: *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis &c. Quid aptius*, inquit, *intelligitur* (nomine dulcedinis, sive delectationis istius) *quàm ipsa, de qua loquimur, cupiditas boni?* Et alibi magis ex professo; cùm de natura quatuor principalium passionum animæ (quæ sunt cupiditas & metus, delectatio & tristitia) dissereret: *Voluntas*, ait, *est in omnibus, imò omnes nihil aliud quàm voluntates sunt. Nam quid est cupiditas & lætitia* (sive delectatio) *nisi voluntas in eorum consensionem, quæ volumus? Et quid est metus atque tristitia, nisi voluntas in dissensionem ab his quæ nolumus?* Psal. 20. Lib. 2. c. 9. ad Bonif. Lib. 14. c. 6. Civit.

Itaque

Itaque ubi intellectus voluntati rem aliquam amabilem objecit, & eandem voluntatem judicio practico ad rem illam suavi velut osculo dissuaviandam inclinavit; voluntas delectationem primam elicit, id est, dulci quodam concupiscentiæ amore quasi eam delibat, & osculo attingit.

Quia verò natura peccato primi parentis depravata, affectûs sui incontinens facta est, ideo lubrica, futilis, præceps, & indeliberata jam esse solet ista prima amorosa delectatio, sive amor delectans. Est enim tanquam festinati cujusdam amoris abortus.

Verùm tamen, quia natura nihil frustrà in lucem erumpere sinit, istâ abortivâ delectatione, tanquam instrumento utitur, ad inclinandam voluntatem in ulteriorem, plenum, deliberatumque consensum erga illud objectum quò prima & subita delectatio præcucurrit. In naturæ tamen integræ statu, ubi nulli repentini, & primò-primi motus, sed omnes animi affectus sic erant in habenis, ut nullus effugere gestiret ante imperium voluntatis; non erant ulli præcipites, & irriti ejusmodi delectationum fœtus: sed primus etiam omnium, qui ex objecto delectabili immediatè concipiebatur, perfectus & tranquillâ libertate maturus effundebatur. Quales etiam aliquos ex nobis existere, in hoc perdito statu, nihil vetat; quando pedetentim & circumspectè ad aliquid amandum, & in eo delectandum accedimus.

Sed quomodo igitur tunc verum est illud Augustini: *Non amatur, nisi quod delectat*; si nihil indeliberatæ delectationis, subitæque complacentiæ, liberum amoris actum antevertit? (Ser. 17. de verb. Apostol.)

Resp. Quandoquidem prima delectatio sit etiam amor quidam dulcis, ut ex S. Augustini doctrina antè diximus; non debet, nec potest talis amor (sive liber, sive indeliberatus sit) originem ducere ex priori amore, sive delectatione, quæ voluntatem ad talem amorem pellexerit. Primus enim amor non esset, si alium priorem ante se haberet. Amatur tamē etiam tunc id quod delectat; sed quod delectat isto ipso primo amore, qui delectatio quædam, & simul amor est, ut jam dictum fuit. Vel certè, si delectationem aliquam illo

amore

amore priorem & antiquiorem invenire oportet; assignari solùm poterit delectatio objectiva, quæ, per metonymiam, delectatio quoque & voluptas appellari solet. Hæc autē objectiva delectatio nihil aliud est, quàm delectabilitas & bonitas objecti, qua objectum delectationem formalem, amoremque in voluntate parit.

Plerumque autem S. Augustinus, in explicanda divinæ gratiæ efficaciâ, utitur istâ voluntatis divinitus immissâ delectatione: ut sit spiritalis dulcedinis veluti quidam ros, quo concupiscentiæ malus ardor extinguatur. Et quia delectationem illam nihil aliud esse censet, quàm actum, & veluti radium quendam divinæ charitatis; eum infundi *per inspirationē flagrantissimæ, & luminosissimæ charitatis*, dicit. Deinde sententiam istam celebrem Apostoli: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, de charitate ista actuali, quæ est delectatio cælestis, & medicinalis gratia Salvatoris, sæpissimè exponit. Atque eam aut *dilectionem*, aut *delectationem* passim & promiscuè appellat. *Benedictio dulcedinis, est gratia Dei*, ait, *qua fit in nobis, ut nos delectet & cupiamus, hoc est, amemus quod præcipit nobis*. Et postea vocat *inspirationē dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus; quæ propriè*, inquit, *gratia est*.

Lib. de grat. Christi cap. 35. Rom. 5.

Lib. 2. c. 9. ad Bonif.

Lib. 4. c. 5. ad Bonif.

Quando autem interdum dilectionem & delectationem istam, *suavitatem ineffabilem* nominat; non vult isto divinæ gratiæ melle totam contrariæ concupiscentiæ amaritudinem semper dilui, & illicò evanescere (quod sanè fieri non solet, nisi quando cælestis illa dulcedo à vertice animæ in inferiorem concupiscentiæ vallem sensibiliter defluit;) sed vult hoc interdum fieri; aliàs verò miris & ineffabilibus alijs modis, Deo adjuvante, vincere & superesse. Nam sæviente non rarò partis inferioris maximâ tempestate, ubi unica, ut sic dicam, cælestis olei gutta, concupiscentiæ fluctibus involuta & suffocata videtur; emergit tamen, ac in supremum animę apicem recepta, inferioris partis tumultus ex alto quasi despicit, & leni ac tranquillâ quadam activitate digerit & dissipat; aut in culmine illo & gradu suo se tenens, expectat, donec tempestas suo conflictu seipsa quasi frangat, & conflaccescat.

Lib. de grat. Christi cap. 13.

Quòd verò S. Augustinus non semper exigat illam delectationẽ esse magnitudine, & quadam dulcedinis profusione *ineffabilem*, inde patet; quia tantam solùm postulat, quanta ad efficaciter volendum est necesse. *Certum est*, inquit, *nos mandata servare, si volumus. Sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus. Certum est, nos velle, cùm volumus; sed ille facit, ut velimus bonum. Certum est, nos facere, cùm facimus; sed ille facit, ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati: qui dixit, faciam ut in justificationibus meis ambuletis, & faciatis.*

Lib. de grat. & libero arb. cap. 16.

Ac alibi ad suum Auditorem: *Interrogo*, infit, *Vtrùm ames iustitiam? Respondebis, amo. Quod non responderes veraciter, nisi te aliquatenus delectaret. Non enim amatur, nisi quod delectat.*

Ser. 17. de verb. Apostol. c. 3.

Sufficit ergo Augustino, ut bonum *aliquatenus* delectet: eatenus videlicet, ut voluntatem in suas partes flectere valeat, sive, *ut tantum delectet, quantum diligendum est.* Vnde quando alicubi dixit: *Quod ampliùs nos delectat, secundum id operemur necesse est*; amplitudo ista & excessus delectationis, non in majori diffusione, sensibilitate, & titillatione cordis; sed in majori virtute, & operandi efficacitate consistit. Vnde cùm David contra concupiscentiam suam pugnans clamaret, *Et tu Domine usquequo?* vice Domini Augustinus respondet: *Quousque probes, quia ego subvenio. Si enim citò subvenirem, luctamen non sentires. Si luctamen non sentires, tanquam de tuis viribus superbires; & per istam superbiam, nunquam ad victoriam pervenires.* In qua lucta sanè patet, plus sensibilis anxietatis, quàm delectationis misceri.

Lib. de spirit. & litt. cap. 35
In Expos. Epist. ad Galat.
Ser. 3. de verb. Apost.

CAPUT VII.

De libero arbitrio.

IN confesso jam ferè apud omnes est, Liberum arbitrium non esse aliam animæ facultatem, quàm voluntatem; quæ sola formaliter libera est. Sed tamen, quia non in omni actu suo libertatem suam exerit, distinguendi sunt actus liberi, à non liberis; ut intelligamus, quorumnam actuum comparatione, liberum arbitrium vocari possit.

In qua materia ita versabor, ut intra Philosophiæ purè naturalis & Peripateticæ cancellos me contineam, nec Sanctissimorum

ctissimorum Pontificum decretis vetitam tractari, divinæ gratiæ & liberi arbitrij concordiam attingam.

ARTICVLVS I.

Voluntatis actus in somnijs, infantiâ, amentiâ, ebrietate, motibus primò-primis, perfecti judicij defectu, liberi non sunt.

INter somniandum, actus aliquos intellectûs & voluntatis interdum misceri, probabile antea diximus. Certè enim ita S. Thomas censuit: *Per modum enim quo sensus solvitur & imaginatio in dormiendo*, inquit, *liberatur judicium intellectûs; non tamen ex toto.* D. Tho. I. p. q. 84. a. 8. ad 2.

Si autem inter dormiendum solvatur ex parte judicium intellectûs, consequenter, dimidiatâ quasi face, voluntati prælucere potest, ut ipsa se utcumque movere, & aliquid appetere valeat. Quòd alibi etiam D. Thomas apertiùs dixit: *Vsus enim liberi arbitrij*, inquit, *sequitur iudicium rationis, & ideo usus liberi arbitrij, per quem voluntas in Deum convertitur, in dormiendo sufficiens esse non potest: quia, etsi sit aliquis motus voluntatis, magis sequitur phantasiam, quàm iudicium completum rationis.* Idem q. 28. a. 3. de Verit. ad 6.

Nam phantasia somniantis, intellectum secum rapit, intellectus verò voluntatem. Vnde phantasia mediante intellectu raptat voluntatem, sicut phantasia eadem appetitum inferiorem huc illuc immediatè vexat & agit.

In eadem sententia est S. Augustinus, dum castissimorum hominum voluntates, inter ludibria somniorum, turpidini interdum consentire conqueritur apud Deum, & deplorat; etsi ullum hinc peccatum imputari neget. S. August. lib. 10. c. 30. Confess.

Rerum, ait, *imagines, quas ibi* (in memoria) *consuetudo mea fixit, & occursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solùm usque ad delectationē, sed etiam usque ad consensionē, factumq́ simillimum. Et tantum valet imaginis illusio in anima mea, ut dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt. Nunquid tunc ego non sum, Deus meus? Et tamen tantum interest inter meipsum & meipsum, intra momentum, quo hinc ad soporem transeo, vel huc inde retranseo.* Et pergit interrogans & mirans, quomodo ratio turpitudinem illam permittat. *Vbi tunc est*, inquit,

ratio, quâ vigilans animus talibus suggestionibus resistit, & si res ipsæ ingerantur, inconcussus manet? Nunquid clauditur cum oculus? Nunquid sopitur cum sensibus corporis?

Sicuti autem rationis perfectus usus, & libertas voluntatis brevi somno quotidiano in nobis sopiuntur; ita in infantibus longiori aliquot mensium, aut annorum sepeliuntur.

Idem accidit in profunda ebrietate. Vbi enim phantasmatum nubes quasi involvunt lumen rationis, & imaginatio intellectum regit, necesse est judicia intellectûs esse imperfecta, & similia judicijs imaginativis; & proinde voluntatem à talibus judicijs sic agi & præcipitari, quemadmodum appetitus inferior ab aurigâ suo, imaginatione solet; id est, instinctu, & impetu quodam, non ex electione, aut liberè.

Iul. Scalig. & Andr. Laur. lib. 4. q. 1. Quod docti etiam & elegantes Medici non ignorant; cùm *Dormientiũ, & infantiũ, ac brutorũ voluntates* οὐ κατὰ προαίρεσιν non ab electione, ἀλλὰ κατὰ ὁρμὴν sed ab instinctu *existere*, dicunt.

Arist. lib. 3. c. 4. Ethic. Denique τὰ ἐξαίφνης *repentina*, ut Aristoteles appellat, sive motus primò-primi, qui instar volucrium famulorum, excurrunt antequam totum domini sui imperium acceperint, liberi etiam non sunt; quia ante perfectum arbitrium, sive judicium rationis evolant: *cùm tamen homo per arbitrium rationis, sit actuum suorum dominus*, ait S. Thomas.

S. Tho. 2. 2. q. 158. a. 2. ad 3. Comparatione igitur talium actuum, voluntas liberum arbitrium vocari non potest; quia in illos non perfectâ sponte se demittit, sed instinctu impetuque naturali, ut appetitus brutorum, præcipitatur.

Habent autem isti motus primò-primi à sensibus nostris initium. Quia enim objectum aliquod sensibile, vel species sensibilis in thesauro memoriæ asservata, subitò imaginationem impellit; similis quoque motus resilit in intellectum; ac deinde concutit voluntatem. Quod faciliùs evenit, quando

S. Th. lib. 3. c. 160. contra Gent. in voluntate est habitus & pronitas in illam partem. *Vnde ex repentinis*, ait S. Thomas, *signum interioris habitûs præcipuè accipi potest.*

Suar. lib. 3. c. ... 16. de Angel. In Angelis verò, ubi nulla imaginatio, nullus internus vel externus sensus est, qui simili aliquo impulsu intellectum ex impro-

improviso concutere & vibrare valeat, nullos etiam motus primò-primos agnoscere solent Theologi.

In omnibus autem illis supradictis somniantium, infantium, amentium, ebriorum, & repentinis voluntatis motibus, est spontaneum quoddam imperfectum, sicuti in brutis; quorum judicia turbulenta, & impetus, homines illi imitantur. Tale verò spontaneum ad libertatem minimè sufficit. Vnde Philosophi & SS. Patres modum agendi brutorum opponere solent modo agendi humano & libero.

Homo ad volendum judicio rationis inclinatur, ait S. Thomas, *non impetu naturæ, sicut bruta*. Et alibi: *Animalia bruta & plantæ non habent vitam rationalem, per quam à seipsis agantur, sed semper aguntur quasi ab alio, naturali quodam impulsu*. Quod ab Aristotele sumptum est, cùm dixit: *Nullum inanimatum agere dicimus, neque etiam ullum animatum, præter hominem.*

S. Th. lib. 1. c. 88. contra Gent. Idem 2. 2. q. 64. a. 1. Arist. lib. 1. c. 12. magn. moral.

Et S. Bernardus: *Carentia ratione animalia sensu aguntur, feruntur impetu, rapiuntur appetitu.* Et S. Augustinus: *Anima rationalis, voluntatis arbitrio vel consentit visis, vel non consentit: irrationalis autem non habet hoc iudicium; pro suo tamen genere atque natura, viso aliquo tacta, propellitur.* Quo autem modo non se agat, sed quasi ab alio propellatur, infrà enarrabitur.

S. Ber. ser. 81. in Cant. S. August. lib. 9. c. 14. de Genes.

ARTICVLVS II.

Stante etiam perfecto judicio rationis, voluntas divino, fatali, Stoico, aut Manichæo impulsu sic præcipitari posset, ut actus ejus non foret liber.

IVdicio rationis vigilante, & imperturbato, Deum raptu, aut impulsu quodam violento posse voluntatem creatam sic præcipitare, ut actus non remaneat in ejus potestate, nec liberè effluat, sed more actionis naturalis, extrudatur, multis argumentis, adversus Vasquium, & quosdam alios, contendit Suarez Prolog. 1. de Gratia.

Suar. Prolog. 1. c. 4. §. de Grat.

Idem Theod. Smising. novissimè probat: *Quia Deus habet supremum in omnem causam secundam imperium, longè efficacius, quàm habeat potentia superior in inferiorem, & potentia in habitum suum.*

Theod. Smising. Tract. 3. d. 2. §. 111. de Deo.

ſuum. Ideoq; ſi potentia ſuperior determinet & neceßitet inferiorem ad exercitium actûs potentiæ inferioris, & potentia determinet & neceßitet habitum ſuum ad exercitium actûs communis utrique; multo magis Deus poteſt neceßitare voluntatem ad exercitium ſui actûs, ad quem Deus concurrit immediatè.

Hoc autem faceret Deus concurſu aliquo extraordinario, rapiendo voluntatem in alteram partem, *ceu brutam pecudem*, ut loquitur Dom. Sotus: raptum videlicet illum appetitui pecorino naturalem, transferendo in hominis aut Angeli voluntatem, ut eam ſimili modo ſubigat, & ſervire faciat, quo raptus ille ſubigit pecudis appetitum.

Sot. lib. 1. c. 16. de nat. & grat.

Et hôc modo negat S. Ioan. Damaſcenus omnia prædeterminari à Deo, quando ait, *Omnia quidem præcognoſcit Deus, non autem omnia prædeterminat.* Nam ut D. Thomas interpretatur: *Damaſcenus nominat prædeſtinationem, impoſitionem neceßitatis; ſicut eſt in rebus naturalibus, quæ ſunt prædeterminatæ ad unum.* In quem ſenſum Damaſcenum in Opere contra Gentes iterùm interpretatur.

S. Th. 1. p. q. 23. a. 1.

Chaldæi quoque ita hominum voluntates à ſiderum Influentijs ſuſpendebant, ut ijs impellentibus in hanc, aut illam partem, velut obnoxiæ pecudes agerentur. Et hoc eſt famoſum illud Aſtrologorum fatum, quo SS. Patres humanæ voluntatis libertatem proſterni conqueſti ſunt. De eo quoque Phavorinus Philoſophus apud Agellium: *Minimè ferendum eſſe cenſebat, quòd non modò caſus & eventa, quæ evenirent extrinſecus, ſed conſilia quoque ipſa, & arbitria, & varias voluntates, appetitionesſque, & declinationes, & fortuitos repentinosq; in leviſſimis rebus animorum impetus, receſſuſque, moveri agitarique deſuper è cælo putarent. Tanquam ſi fortè in balneas ire volueris, ac deinde nolueris, atque id rurſum volueris; non ex aliqua diſpari variaq; animi agitatione, ſed ex neceſſaria quadam errantium ſiderum reciprocatione contigerit: ut planè homines, non quod dicitur,* λογικὰ ζῶα rationalia animalia, *ſed ludicra & ridenda quædam* νευρόσπαστα nervis alienis mobiles machinæ *eſſe videantur: ſi nihil ſua ſponte, nihil arbitratu ſuo faciunt, ſed ducentibus ſtellis & aurigantibus.*

Agell. lib. 14. c. 1.

Talis igitur, & tam durus ſiderum attractus, & vectatio

noſtræ

noſtræ voluntatis æquivalet, ut minimùm, naturali inſtinctui brutorum, & humanam libertatem proſternit.

Vnde ſi Mars influxu ſuo in affectum occidendi, Venus in affectum fornicandi, voluntatem ſic raperet, ut ei tali modo dominaretur; profectò homicida, aut fornicator non magis delinqueret, quàm ſi id in ſomnio ei accidiſſet.

Si enim *fatum, vel ſtellarum diſpoſitio eſſet cauſa humanorum actuum*, inquit S. Thomas, *oporteret actus humanos ex neceſſitate accidere, ſicut & cauſa neceſſaria eſt.* Ita videlicet neceſſaria, ut impetuoſa etiam ſit, & intractabilis; non autem inſtar habitûs voluntatis, qui licet cauſa neceſſaria, ac non libera ſit, eſt tamen tractabilis, & liberæ voluntatis imperio ſe ſubmittit. S.Tho.q.24 a.1.de Verit.

In ſimilem errorem quidam fatum Stoicorum explicant: quaſi illi Adraſtiam, vel Atropon quandam imaginati fuerint, quæ decreto ſuo Deum etiam ipſum involvat, & neceſſitate naturali voluntates & omnium rerum eventus in unam partem rapiat, & ibi clavo velut adamantino affigat.

Quali haud dubiè raptu voluntates humanæ in bonum, ſine merito laudis, in malum ſine dedecore culpæ præcipitarentur. Ad quod fatale dogma Romani milites, Cannenſis cladis reliquiæ, reſpicientes apud Livium, aut Livius ipſe: *Nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarum ordo ſeritur, ſed culpa perijmus ad Cannas. Cuius tandem ea culpa fuit? Militum, an Imperatorum?*

Sed fata Stoicorum in molliorem & meliorem partem S. Auguſt. interpretatur; ut fatum iſtud nihil ſit aliud quàm divinæ voluntatis decretum, quod creatæ voluntati nullam neceſſitatem injicit. *Cùm enim voluntas divina ſit efficaciſſima*, ait D. Thomas, *non ſolùm ſequitur, quòd fiant ea, quæ Deus vult fieri, ſed quòd etiam eo modo fiant, quo Deus fieri vult. Vult autem quædam fieri neceſſariò, quædam contingenter; ut ſit ordo in rebus ad complementum Vniverſi.* S. Auguſt. lib. 5. c. 8. Civit. D.Tho. 1.p. q. 19. a. 8.

Venit quoque jam in mentem, quod de Phariſæis Iudæorũ Ioſephus ſcribit: eos videlicet fatali iſto dogmate ſimillimos fuiſſe Græcorum Stoicis, uti Sadducæos Epicureis; qui procul extra fatorum vincula & raptus, omnia in incertum, Ioſeph. lib. 18. c. 1. Antiq.

& caſus fortuitos dabant.

Vnde quemadmodum S. Auguſtinus Stoicorum ſenſus in Chriſtianam divinæ providentiæ viam reducit; ita placet & Phariſæos à fatali illo, & libertatis humanæ interfectore, errore abducere.

Deinde de neceſſitate Manichæa ſic ſæpiſſimè S. Auguſtinus loquitur, tanquam humanæ voluntatis libertas naturalis ſic ea comprimi videatur, ut opprimi & ſuffocari appareat.

S. Auguſt. lib. 10. c. 13. de Geneſ.

Manichæi enim, *cùm viderent*, inquit S. Auguſtinus, *non poſſe carnem ſine anima concupiſcere, aliam quandam animam ſuam, ex aliâ naturâ Deo contrariâ, carnem habere putaverunt, unde concupiſcat adverſus ſpiritum.*

Hujus verò carnalis animæ malitiâ ſpiritum, ſive animam bonam ſic opprimi dicebant, ut peccaret invita. Vnde liberum animæ bonæ, ad bene faciendum, arbitrium negabant.

Diſput. 2. contra Fortunat.

Ex quo argumentatur Auguſtinus: *Si anima bona cogitur facere malum, non eſt illa quæ malum facit.* Quod probat hoc exemplo: *Si quis, verbi causâ, ligaretur ab aliquo ceteris membris, & de manu eius falſum ſcriberetur, ſine eius propria voluntate: quæro, ſi hoc Iudici pateſieret, poſſit hunc hominem falſitatis crimine condemnare?* Nequaquam, ſine dubio. Quia licet manus ab alio impulſa moveretur, & ſcriberet, non tamen propria voluntas eſſet, quæ eam moveret. Sic igitur quoque, ſi anima bona cogitur peccare, re verâ non peccat, ſed, ut S. Auguſtinus dicit, *alia natura de illa peccat.*

Vnde in illa Diſputatione contra Fortunat. ait: *Pœnam natura mala ſola debet mereri, non anima bona, à qua non eſt peccatum.* Imò neutram peccare, aut mereri pœnam, in Actis cum Felice decernit. *Gens enim*, inquit, *tenebrarum* (cujus particulam eſſe animam malam Manichæi ſomniabant) *non peccat, quia ſuam naturam facit. Natura lucis* (ex qua animam bonam decerptam eſſe delirabant) *non peccat, quia quod facit, facere cogitur.*

De Act. cum Fel. lib. 2. c. 8.

In omnibus nihilominùs illis actibus humanæ voluntatis, per Manichæam, Stoicam, fatalem, aut divinam coactionem & raptum extortis, tale quale ſpontaneum & voluntarium adhuc ſupereſſet, licet naturalis libertas proſtrata & extincta jaceret.

Plurimi

Plurimi verò tam Catholici, quàm Arminiani hæretici, opinionem Lutheri & Calvini de servo, non libero arbitrio, sic interpretantur, ut necessitatem Manichææ, aut fatali, vel Stoicæ similem, humanæ voluntati injecisse putentur. Ideo enim Calvini Scholam, *Stoam Genevensem* appellant. Dan.Tilen. Armin.

Et sanè, licet Calvinus in loquendo varius sit, & tortuosus ut coluber; sufficit tamen ei, voluntatem humanam à Stoica, aut fatali necessitate impulsam, non merè pati, sed influxum qualemcumque (etiam qualem agentia naturalia) conferre. Vnde & bonorum malorumque operum merita aufert, & libertatem humanam esse nomen sine re, palàm cum Luthero confitetur.

ARTICVLVS III.

Ante liberam electionem, non necessariò præcedere debet consultatio.

Deus enim in electionibus suis liber est, nec tamen consultat de agendis. Consultare enim & deliberare est ignorantis, ut ait S. Io. Damascenus. Io. Damascen. lib. 2. c. 22. Orth.

Hinc S. Thomas & Scholastici negant Christum, ante liberas suas electiones, deliberasse. *Si enim aliquid judicetur, ut agendum*, inquit D. Thomas, *absque dubitatione & inquisitione præcedente, hoc sufficit ad electionem. Et sic patet, quòd dubitatio, sive inquisitio non pèr se pertinet ad electionem, sed solùm secundum quod est in natura ignorante.* D. Tho. 3. p. q. 18. a. 4.

Similiter *in Angelis*, ait, *est electio; non tamen cum inquisitivâ deliberatione consilij, sed per subitam acceptionem veritatis.* Idem 1. p. q. 59. a. 3. Vnde quando Aristoteles electionem definit, *esse appetitum præconsiliati: loquitur*, inquit S. Thomas, *de electione, secundum quod est hominis.* Arist. lib. 3. c. 4. 5. Ethic. Homines autem in plerisque humanæ vitæ negotijs ignorant per quas vias ad destinatos fines commodissime perveniri possit; ideoque consilium & deliberationem adhibent, ut per eam tanquam exploratricem, viam maximè certam & idoneam inveniant, eamque eligant.

Sed neque ante cujuslibet medij electionem homo instituit deliberationem, ut experientiâ notum est. Quando enim aliàs ex negotio aliquo paulò longiusculo nos evolveremus, si ad singulos voluntatis liberos actus & ictus, oporteret subsistere & deliberare? Et tamen intra brevissimi temporis morulas, centum fortasse aliquando millia liberarum operationum intellectûs & voluntatis rapidissimè convolvimus.

Tales nihilominùs voluntatis operationes vocantur deliberatæ; non quòd formaliter, sed quia virtualiter deliberatæ sunt.

Diriguntur enim à perfecta cognitione & pleno judicio rationis, quale finitâ deliberatione formari solet. Et hinc factum est, ut omnis electio libera, etiam appelletur deliberata; actus verò primò-primi vocentur indeliberati.

Igitur in plurimis negotijs, quæ celeri cursu, & tamen liberè peragimus, electiones nostræ more Angelorum, *sine inquisitiva deliberatione consilij*, fluunt, ut paulò antè S. Thomas dicebat, *per subitam acceptionem veritatis*. Quod præsertim usu venit, quando ex habitu & consuetudine liberè operamur. Ex antecedenti quippe scientiâ tunc novimus, quodnam medium sit maximè accommodum; & statim ac immediatè illud arripimus. Quæ omnia in artibus præsertim mechanicis, & omni generi hominum tam comperta sunt & palpabilia, ut homines vulgares communis sensûs, Philosophos desipere, aut jocari existiment, cùm ea ab ipsis in controversiam intelligunt vocari.

Scot. in 3. d. 18, q. 1. Maneat ergo firma & immobilis ista Doctoris Subtilis sententia: *Si sententia ultimata posset haberi sine discursu, ita perfectè poterit voluntas eligere in instanti, sicut præcedente discursu.*

ARTI-

ARTICVLVS IV.

Etiam quando deliberatio in utramque partem, liberæ electioni præmittitur, voluntas ex unico judicio practico se ad eligendum resolvit.

NAm, ut Cap. præced. Artic. III. ex Bellarmini, Vasquij, Aristotelis, S. Thomæ, & veterum Peripateticorum sententiâ diximus, voluntas finitâ deliberatione unum medium, certum & ἀφωρισμένον *definitum* eligit. Illud autem per unicum judicium practicum definitur, & ab intellectu voluntati eligendum proponitur. Arist. lib. 3. c. 5. Ethic.

Sicut ergo, postquam lis aliqua coram Iudice utrimque disputata fuit, unica sententia fertur pro parte illa, à qua jus stare & præponderare videtur; ita hîc in fine deliberationis etiam accidit.

Deinde, sicut duæ sententiæ Iudicis, quibus jus totum uni collitiganti, & totum alteri adjudicatur, sunt incompossibiles; sic duo judicia practica ultima, ut Bellarminus loco citato dicebat, ita compugnant, ut simul in eodem intellectu consistere non possint. Nunquam enim intellectus, finitâ consultatione judicat, aut judicare potest: Hoc omnibus consideratis est eligendum, & simul, Illud (priori oppositum) omnibus consideratis est eligendum.

Tertiò, sicuti Iudex, ex argumentis unius tantùm partis, quæ jus potius habet, rem definit, & sententiam fert, nec necesse est, ut alterius partis argumenta, quæ minus ponderis habere visa sunt, in memoriam ampliùs revocet; ita post deliberationem ventilatam & jactatam inter duo media, non est necesse ad liberam electionem, ut eo instanti quo hæc elicitur, intellectus repræsentet voluntati rationes factas pro electione alterius medij, quod rejicitur. Quis enim id experitur? Imò, quis contrarium non experitur? Certè enim, post deliberationem, An curru, an equo, an pedes velim aliquò proficisci: quando judicio practico, ad currum me determino, commo-

commoditates currûs tantùm, in judicio illo formando, intueor; nec ad rationes quæ iter equeſtre, vel pedeſtre ſuadere poſſunt, ampliùs reſpicio.

Falſa igitur, nec Peripatetica eſt illa philoſophia, quæ ad electionis libertatem requirit, ut eo inſtanti quo elicitur, voluntas ſit æquè proximè parata & accincta, ut alterum medium, quod omittitur, eligat. Nam hoc inſtanti, de rationibus quæ ad alterius medij electionem movere poſſunt, intellectus non ampliùs cogitat, ſed tantummodò de motivis, quibus deliberationem concludit, & ad hujus medij electionem, neglecto altero, ſe determinat. Si autem de alijs tunc non cogitat, voluntas profectò proximè accincta non eſt, ut alterum medium eligat; cùm incognitum appetere, & ſine motivis ab intellectu ei ad illud eligendum propoſitis, eligere non poſſit.

Manet nihilominùs voluntas libera libertate etiam contrarietatis; poteſtque aliud medium eligere, ſi intellectus ad deliberationem iterandam applicetur, & ſufficientes rationes voluntati proponat, quæ eam ad illius medij electionem valeant permovere.

ARTICVLVS V.

Non tantùm electio medij, ſed etiam intentio finis libera eſſe poteſt, ſecundum doctrinam Ariſtotelis.

IN primis, res evidens & certa eſt, ſi voluntas applicet intellectum ad deliberandum, Vtrùm intentio, ſive amor alicujus finis hîc & nunc eliciendus, an potiùs ab amore illo ſuperſedendum ſit; aut etiam, an voluntas amare finem oppoſitum velit. Sic homo continens à concupiſcentia tentatus, deliberare poteſt, An amare voluptatem carnis, an potiùs continere, vel amare honeſtatem caſtitatis, melius ſit. Quod etiam in amore finis ultimi, ac ſummi boni, locum habere poteſt. Homo enim inter miſerias hujus vitæ adhuc poſitus, interdum deliberat, An amori divino, an voluptatibus vacare velit.

velit. Licet enim in tali objecto, qui Deus summè bonus est, nihil mali inveniat, in exercitio tamen ipso amoris ejus, difficultates reperit; & maximè, quia amor iste à voluptatibus sensibilibus voluntatem abstrahit, ad quas concupiscentia eam retrahit & sollicitat.

Deinde duo fines possunt esse inter se oppositi, & dubitare, ac deliberare possumus, Vtrum ex duobus pro fine ultimo nobis constituere velimus.

Inde enim fabula illa celebrata Herculis in bivio positi, quem virtus in unam, voluptas in alteram viam invitat ac pellicit. Hinc quoque Stoicorum & Epicureorum altercationes & pugnæ; dum illi in honestate virtutis, isti in blandimento voluptatis summum & beatificum bonum constituunt.

Vbi autem finem aliquem, sive ultimum, sive subalternum nobis præfiximus, non ampliùs de eo deliberamus. *Consultamus enim*, ait Aristoteles, *non de finibus, sed de ijs quæ ad finem tendunt. Nam neque Medicus, an sanare; neque Orator, an persuadere; neque Politicus, an legibus bene institutam reddere patriam debeat; neque ex alijs quisquam de fine consultat: sed omnes, cùm finem quempiam statuerint, quo modo & per quæ media ad illum pertingere possint, considerant.* Arist. lib. 3. c. 5. Ethic.

Sic alibi de Intemperante, ut v. g. Sardanapalo, aut Smindyride Sybaritâ aliquo, qui voluptatem ubique ex professo tanquam finem sectatur, Aristoteles docet, *eum non ex electione, sed præter electionem & consilium, excessus jucundorum appetere ac prosequi.* Lib. 7. c. 6. Ethic.

Itaque omnes isti, Medicus, Orator, Politicus, Intemperans, si finis in quem ex professo collimant, ijs per intellectum proponatur, illicò sine deliberatione, an appetere velint, nec ne, finem illam appetunt.

Deinde inter voluntatem finis, & electionem mediorum hoc discrimen statuit Philosophus: *Quòd electio nullo modo sit voluntas* (id est, actus voluntatis ut sic) *licet proxima ei esse videatur. Electio siquidem non est impossibilium. Quæ si quis diceret se eligere, stolidus esse videretur. Voluntas verò est etiam impossibilium; ut immortalitatis. Voluntas præterea est eorum etiam, quæ ab eo qui* Lib. 3. c. 4. Ethic.

 vult

vult, agi nullo modo possunt: ut Histrionem aliquem, aut Athletam victorem evadere volumus. Cujusmodi sanè nihil quisquam eligit, sed ea tantùm, quæ à se fieri posse existimat.

Lib. eod. c. 5. Ac tandem rem ad istam conclusionem adducit: *Consultamus de agendis quæ sunt in nostra potestate.* Et deinde electionis definitionem formans: *Electio*, inquit, *est consultativa appetitio eorum quæ sunt in nostra potestate.* Ex quibus, & similibus Aristotelis verbis, multi Theologi Scholastici hoc quasi Peripateticum dogma fabricaverunt: Voluntatem operari per modum naturæ, adeoque liberam non esse in amore finis, quando nulla consultatio antecessit; in sola autem mediorum electione libertatem ejus exerceri.

Quasi Philosophus dixisset, electionem medij esse in nostra potestate, intentionem verò, sive amorem finis minimè. Quod profectò non est ita. Solum enim in illo discrimine dixit, Voluntatem posse etiam esse impossibilium, item eorum quæ ab alijs, non tamen ab ipsomet volente agi possunt: electionem verò tantùm esse eorum, quæ ipse eligens in sua esse potestate, seu à se agi posse existimat.

Vbi loquitur non de actibus internis à voluntate elicitis, sed de objectis externis circa quæ amor finis & electio mediorum versantur. Quòd scilicet voluntas non tantùm appetere possit fines, qui sunt in nostra potestate, sed etiam impossibiles, & cognitos ut tales (sicut nunquam mori;) velleitate saltem conditionatâ; nunquam verò eligamus aliquod medium, nisi existimemus nobis illud esse possibile.

Quantū verò ad actus internos, utrumque perfectè spontaneum & in nostra potestate, ut puto, situm esse existimat. Vnde non tantùm electionē medij, sed etiam amorem finis, propter perfectam spontaneitatem, & similem libertatem quæ in electione medij reperitur, *electionem* aliquando nuncupat. Nam Lib. 3. c. 4. Ethic. *licet voluntas*, inquit, *electio* propriè *non sit, proxima tamen ei esse videtur.* Vnde *etiam in usu quotidiano loquendi*, addit Interpres Eustratius, *Velle, & Eligere, quasi idem significent, pro eodem accipere consuevimus. Vt cùm dicimus, Eligo agrum colere, id est, volo.*

Atque adeò Aristoteles virtutem moralem definiens, *Habitum*

tum electivum eam vocat. Virtutes autem morales non tantùm circa media, sed etiam circa fines versantur. Omne enim illud est finis, quod propter suam honestatem appetitur. Nam bonum honestum, & bonum delectabile, ut sic, propter se, & ut fines, solum autem bonum utile, ut medium, in Schola Peripatetica, appetuntur.

Si igitur voluntas honestatem temperantiæ, ut finem appetat, non minùs actum virtutis temperantiæ, laudis & meriti dignum eliciet, quàm si abstinere ab hoc cibo eligat tanquam medium, quo mediocritatem & honestatem illam temperantiæ attingat. Vnde amor ille honestatis temperantiæ ut finis, perfectè spontaneus, voluntarius, & liber erit, licet nullâ præmissâ deliberatione, ex perfecto judicio rationis, à voluntate eliciatur, non, ut motus primò-primus, impetu naturæ excutiatur.

Nam, ut antea ex S. Thoma dicebamus, etiam electio quæ ex simili unico judicio rationis, *per subitam acceptionem veritatis*, sine deliberatione elicitur, libera est in Angelis. Hujus quoque doctrinæ Peripateticæ signum est, quòd Aristoteles volens ostendere spontaneum latiùs patere liberâ electione, pro exemplo spontanei non-liberi non alleget amorem finis, sed brutorum, & puerorum appetitiones, ac motus repentinos, seu primò-primos: quasi intentio finis, licet propriè electio non sit, attamen electioni, quantum ad perfectam spontaneitatem & libertatem, simillima sit. D.Thō.1.p. q. 59. a. 3. Arist. lib. 3. c. 4. Ethic.

Spontaneum, inquit, *latiùs patet. Nam spontaneum cum pueris, & reliquis animalibus commune est, electio minimè. Et quæ derepentè fiunt, spontanea sunt, non autem ex electione.*

Deinde Lib. 2. Physic. causam efficientem universim bimembrem tantùm esse significat: ut alia sit τῶν φύσει, *eorum quæ fiunt per naturam*, & altera τῶν ἀπὸ διανοίας *eorum quæ fiunt per mentem*, sive per intellectum, qui voluntatem tanquam auriga regit. Deinde etiam voluntatem, ipsam *mentem imperatricem* S. Damascenus appellat. Vnde divisio illa causæ efficientis solet sic concipi, & ex Aristotele verti: Causa efficiens alia est naturalis, alia voluntaria, sive libera. Sub quo ultimo membro Lib. 2. c. 6. Physic. S. August. lib. 5. c. 9. Civit.

membro non tantùm voluntatem reſpectu electionis medij, ſed etiam reſpectu amoris finis, comprehendit.

Scot. in 1. d. 1. q. 4. Quam doctrinam egregiè & fortiter, adverſus D. Thomam (ut ipſe putat) aſſerit Doctor Subtilis. *Neceſſitas naturalis*, ait, *non ſtat cum libertate. Quod probo: quia natura & voluntas ſunt principia activa habentia oppoſitum modum principiandi; ergo cum modo principiandi voluntatis non ſtat modus principiandi naturæ: ſed voluntas liberè vult finem, ergo non poteſt neceſſitate naturali velle finem; nec, per conſequens, aliquo modo neceſſario.*

Aſſumptum, ſcilicet quòd voluntas liberè velit finem, probatur: quia eadem eſt potentia quæ vult finem, & illud quod eſt ad finem; ergo habet eundem modum agendi: quia diverſi modi agendi arguunt diverſas potentias. Liberè autem operatur circa ea quæ ſunt ad finem; ergo & circa finem.

Scot. Quodl. 16. Et alibi iterùm Peripateticum hoc fundamentum inculcans: *Voluntas*, inquit, *ſemper habet ſuum modum cauſandi proprium, ſcilicet liberè. Non magis igitur voluntas poteſt eſſe naturaliter activa, quàm natura, ut eſt principium diſtinctum contra voluntatem, poſſit eſſe liberè activa.*

Nam voluntas connaturali ſuo modo, præeunte ſufficienti judicio rationis, ita agit, ut ſeipſam agat; agens verò naturale, agitur potiùs à natura, tanquam ab alio.

Vnde jam patet, diviſionem iſtam agentis in naturale, & voluntarium, eſſe adæquatam. Omne enim agens in actionem ſuam ſe reſolvit, vel à ſe, vel tanquam compulſum ab alio.

Eadem eſt prorſus S. Auguſtini, S. Proſperi, S. Fulgentij, S. Gregorij Magni, S. Io. Damaſceni, Ven. Bedæ, S. Anſelmi, S. Bernardi, S. Aëlredi, & omnium veterum S. Auguſtini diſcipulorum ſententia; ut multa denſâque teſtimoniorum nube demonſtrare non eſſet difficile; niſi in materias vicinas hodie tanto ſtrepitu diſputatas, ingredi jam nollem. Nemo verò omnium SS. Patrum hanc philoſophiam è ſuis latebris longiùs extraxit, & clariſſimo ſoli expoſuit, quàm S. Bernardus.

Illi ergo SS. Patres inter voluntatem & liberum arbitrium nihil diſtinguunt; ſed ſive finem, ſive media voluntas reſpiciat, ſem-

ſemper verâ libertate libera eſt, & indifferenter voluntatem, & liberum arbitrium appellant. Nam *neceſſe eſt*, ait S. Auguſtinus, *ut cùm volumus, libero velimus arbitrio.* S. Bernardus quoque voluntatem & liberum arbitrium tam circa finem quàm circa media, in unum confundens: *Vbi voluntas*, inquit, *ibi libertas. Et hoc eſt, quod dici puto liberum arbitrium.*

S. Auguſt. lib. 5. c. 10. Civit.

S. Ber. lib. de Libero arb.

Ratio verò eſt, quia ſive in fines ſurſum, ſive in media deorſum voluntas ſe moveat, ſemper actûs ſui imperatrix eſt, eumque imperio formaliter, vel virtualiter ſuper ipſum reflexo, à ſe exire jubet. *Omne enim quod vult*, ut ex veterum Patrum philoſophia S. Bonaventura, *ad ſuiipſius imperiũ appetit: quia ſic vult, ut velit ſe velle illud.* Et S. Anſelmus, cujus veſtigia ſequitur: *Omnis volens*, ait, *ſuum Velle vult.* Et poſtea: *Sicut cùm homo mentitur vult ipſum Mentiri; ſic cùm vult mentiri, vult ipſum Velle.*

S. Bonav. in 2. d. 25. q. 2.

S. Anſel. lib de Libero arb. c. 5.

Et propter hanc causã voluntas dicitur ſeipsâ uti, quemadmodũ ceteris animæ facultatibus utitur. *Noli mirari*, ait S. Auguſtinus, *ſi ceteris per liberã voluntatẽ utimur, etiã ipsâ liberâ voluntate per eam ipſam uti nos poſſe; ut quodammodò ſeipſa utatur voluntas, quæ utitur ceteris, ſicut ſeipſam cognoſcit ratio, quæ cognoſcit & cetera.*

S. Auguſt. lib 2. c. 19. de libero arb.

Et ſubtilis Cajetanus: *Dum utor voluntate mea, applicando illam ad amandum Deum* (qui profectò eſt amor finis, non medij electio) *conſentio in talem uſum, & eligo illum. Et ſic uſus habet rationem, & cum hôc eſt volitus ut objectum conſensûs, & electionis.* Quo ſanè modo non ſe movet appetitus brutorum, qui ſine tali reflexione, & ſuiipſius uſu, rectâ quaſi lineâ, à natura, velut ab alio, in objectum ſuum protruditur. Adeoque non eſt propriè *Inſtrumentum ſeipſum movens*; quomodo S. Anſelmus appellat & definit voluntatem. Iſta quippe eſt eminentia & dignitas imaginis Dei, quæ in mente, id eſt, in ſupremo apice, & veluti capite animæ rationalis (quod intellectum & voluntatem uno veluti nodo complectitur) conſiſtit. *Mentem enim νοῦν apud Græcos, non aliud quid intelligimus*, ait eruditus ille Afer, *quàm ſuggeſtum animæ ingenitum & inſitum, & nativitùs proprium, quo agit, quo ſapit, quem ſecum habens ex ſemetipſa, ſe commoveat in ſemetipſa, atque ita moveri videatur ab illo, tanquam ſubſtantia alia.*

Cajet. 1. 2. q. 9. a. 4.

S. Anſel. lib. de concord. c. 21.

Tertull. lib. de Anima cap. 21.

Hic quoque *animæ ſuggeſtus*, eſt ἡγεμονικὸν *principale* illud Græcorum, quo mentis illa pars, quæ voluntas dicitur, ſeipſam & alias animæ potentias movet & gubernat. Vnde ubi Interpretes 70. verterunt, πνεύματι ἡγεμονικῷ *ſpiritu principali*, Arias vertit, *ſpiritu voluntario*, confirma me.

Pſal. 50.

Propter verò illud imperium quo voluntas connaturaliter *quidlibet ad imperium ſuiipſius vult, quia ſic vult, ut velit ſe velle illud*, ut D. Bonaventura ſuperiùs loquebatur; in tali actu voluntatis eſt ſpontaneitas perfecta, quam Bonaventura & Scotiſtæ *libertatem eſſentialem*, S. Bernardus & S. Thomas *libertatem naturalem* appellant: eſtque veluti cardo qui iam, in quo *liberum voluntatis arbitrium huc atque illuc liberum flectitur*. Sine iſto enim libertatis eſſentialis cardine, nulla eſſet in actibus voluntatis, contrarietatis aut contradictionis accidentaria libertas; ut ex brutorum, & hominum amentium, vel ſomniantium appetitionibus patet. In omnibus enim iſtis eſt quædam etiam indifferentia, qua nunc hoc, nunc illud appetunt; & tamen nulla propria contrarietatis, vel contradictionis libertas; quia talis indifferentia in cardine libertatis eſſentialis non vertitur, ſed illi actus bruto naturæ inſtinctu, ac impetu effreni nunc in hoc, nunc in illud contrarietatis aut contradictionis latus expelluntur.

D. Bonav. in 2. d. 25. q. 2.

S. Tho. 1. p. q. 83. a. 2. ad 3.

S. Auguſt. lib. 2. c. 18. de peccat. merit.

Vt jam appareat, quàm ſolidè, & à priori D. Thomas tam ſæpe probet in Deo, Angelis, & hominibus ineſſe arbitrij libertatem, *quia ad volendum judicio rationis, non impetu naturæ, ſicut bruta, inclinantur*.

D. Tho. lib. 3. c. 88. contra Gent.

Impetus enim ille naturæ brutorum, perfectæ ſpontaneitati, ſive libertati eſſentiali directè opponitur, quæ liberi arbitrij lances agitare debet, ut huc illuc in diverſa liberum flectatur.

Quidam tamen hanc eſſentialem, ſive perfectè ſpontaneitatis libertatem nomine libertatis non dignantur. Sed immeritò. Eſt enim libertatis contrarietatis & contradictionis veluti anima; ſine qua duæ iſtæ tam famoſæ libertates, veræ libertatis nomen non merentur. Nam in ſomniantibus, & phreneticis quandam interdum conſultationem intellectûs, & in-

& indifferentiam voluntatis, in appetendo experimur; verâ tamen contrarietatis vel contradictionis libertate inanem & cassam; quia naturæ impetus, non libertatis essentialis imperium resolvit phrenetici, aut dormientis voluntatem in hanc, aut illam partem.

Iam etiam intelligimus, cur S. Prosper *Liberum arbitrium* definierit, *Rei sibi placitæ spontaneum appetitum*. Illud quoque S. Augustini: *Moveri per se animam sentit, qui sentit in se esse voluntatem. Nam si volumus, non alius de nobis vult. Et iste motus animæ spontaneus est. Hoc enim ei tributum est à Deo.* Vterque autem de perfecto spontaneo loquitur; quod est pars præcipua illius divinæ imaginis, quam Conditor impressit creaturæ rationali. S. Prosp. contra Collat. c. 19. S. August. lib. 83. q. 8.

Huic denique spontaneo, sive voluntario perfecto, repugnat necessitas illa quam S. Anselmus *præcedentem & cogentem* vocat. Hæc enim ita actum voluntatis antecedit, ut eam cogat & præcipitet; qualis est necessitas, quam superiùs brutalem, fatalem, Stoicam, aut Manichæam appellavimus. S. Ansel. c. 3. Concord.

Hanc enim S. Anselmi *præcedentem necessitatem*, perfectæ spontaneitati inimicam, exponens Subtilis Scotus: *Duplex*, inquit, *est necessitas. Vna prævia est ad voluntatem; ut voluntas intelligatur cadere sub necessitate tanquam impellente in actum, & figente in actu. Si autem, sic esset, voluntas ageretur, & non ageret, nec staret in tali actu libertas. Altera est necessitas concomitans* (sive consequens;) *ita ut ipsa intelligatur cadere sub voluntate, sic ut voluntas, propter firmitatem libertatis suæ, sibiipsi necessitatem imponit in eliciendo actum, & in perseverando, seu figendo se in actum.* Quam posteriorem necessitatem S. Bernardus ideo *voluntariam* appellat, negatque quidquam ab ea de libertatis integritate delibari; ut S. Anselmus, Scotus, ac Henricus, aliique consentiunt. Nam *necessitas sequens, nihil esse cogit*, inquit S. Anselmus. Prior verò necessitas *cogens* nuncupatur; non quod ita cogat, ut causa quam cogit, nihil omnino agat (quomodo enim aliàs, ad agendum eam cogeret?) sed quia sic cogit, ut id quod cogitur, actionem suam in sua potestate & freno non retineat, sed in illam à necessitate cogente præcipitetur. Sic S. Da- Scot. Quodlib. 16. q. 2. S. Ansel. c. 2. Concord.

S. Damaſcenus & Patres negant bruta, cum appetunt, ſeipſa agere, ſed à natura agi; & ad appetendum cogi. Quia licet violentia & coactio proprie ſolùm locum habeat, quando id quod violentiam & coactionem patitur, nihil omnino agit; SS. Patres tamen neceſſitatem fatalem, aut Manichæam, in quibus cauſa ad agendum tali neceſſitate coacta & compulſa, aliquid ſimul agit, *per verbum*, cogendi, *explicare ſolent*, ait Franc. Suarez: *vel quia non eſt aliud verbum Latinum, quo effectus ille explicetur, vel quia illa neceſſitas, niſi adhibendo vim aliquam, inferri non poteſt.*

Suar. Prolog. 1. c 4. n. 20. de Grat.

ARTICVLVS VI.

An deliberatio, quæ medij electionem in nobis antecedere ſolet, intrinſecum modum ſe movendi & determinandi voluntatis immutet.

D.Th. 1.p. q. 83. a. 3.

D. Thomas, qui liberum arbitrium *Vim electivam* definit, & peculiarem libertatem voluntatis in electione mediorum agnoſcere videtur, quam in amore finium ut ſic, non invenit; tanti facit deliberationem intellectûs, quæ electiones noſtras antecedere ſolet, ut liberi arbitrij actum per eam in poteſtate noſtra dominioque conſtitui, ac conſequenter, libertatem ſuam inde accipere dicat.

Idem 1.2. q. 6. a. 2.

Dicendum, ait alicubi, *quòd ex hoc contingit quòd homo ſit dominus ſui actûs, quòd habeat deliberationem de ſuis actibus. Ex hoc enim, quòd ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas in utrumque poteſt.*

Verumtamen cùm deliberatio, ſive conſultatio adhibeatur ad inſtruendum liberum arbitrium de medio maximè idoneo ad aſſecutionem finis, ipſa eſt aliquid prorſus extrinſecum electioni, quod modum connaturalem ſe movendi voluntatis non immutat, ſed objectum ſolùm ei oſtendit, in quod naturali ſuo modo ſe inclinet. Vnde ſi voluntas à ſe illum modum (quæ naturalis, ſive eſſentialis libertas ejus eſt) non haberet, deliberatio antecedens eam, illi nequaquam dare poſſet.

Fac

Fac enim, post omnem, & longissimi temporis deliberationem, ut in puncto, quo se ad eligendum determinare voluntas debet, fatalis raptus, amentia, aut plena ebrietas homini superveniat; electio quantumvis sic antè deliberata, libera tamen nequaquam erit.

Deinde nec ipse D. Thomas, ad omnem liberam electionem, ut suprà Artic. III. diximus, deliberationem requirit. Damasceni quippe vulgari pronunciato: *deliberatio est ignorantis*. Vnde *Deus & Angeli*, ait D. Thomas, *habent promptam electionem liberi arbitrij: homo verò in eligendo difficultatem patitur, propter incertitudinem & dubitationem.* Dubitatio ergo & ignorantia hominis eum deliberare facit. Et cùm alibi definitionem electionis sibi objecisset, *Electio est appetitus praeconsiliati*, Respondet: *Electio praesupponit consilium ratione judicij, vel sententiae. Vnde quando judicium, vel sententia manifesta est absque inquisitione, non requiritur consilij inquisitio.*

Idem q. 24. a. 3. de Verit.

Idem 1. 2. q. 14. a. 4.

Vbi ergo judicium, quod deliberationis est clausula, minimè dubium citra deliberationem haberi potest, ad libertatem electionis deliberatione non est opus. Sic autem *in humanis artibus contingit*, addit D. Thomas, *quae per determinatas vias procedunt ad determinatos fines. Sicut scriptor non consiliatur, quomodo debet trahere litteras: hoc enim determinatum est per artem.*

Vbi tamen multa media voluntati per intellectum, ante ultimum judicium practicum, ostenduntur, nova quaedam laxitas, & veluti campus voluntati aperitur, in quo libertatem suam essentialem versare, & hàc aut illàc indifferenter exerere possit; quàm libertatem contrarietatis solemus appellare. Et quia intellectus hanc laxitatem libertatemque voluntati aperit, idcirco dicitur esse radix libertatis, qua *liberum arbitrium fit potens in diversa ferri.* Quanquam tamen etiam intellectus sit radix libertatis essentialis, quia eam voluntas exerere non potest, nisi circa objectum (etiam unicum) quod intellectus ei proposuerit.

Idem 1. p. q. 83. a. 1.

Hoc autem discriminis inter essentialem, & accidentalem contrarietatis libertatem interest; quòd licet essentialis libertas (celebri S. Bernardi sententiâ) *non minuatur, neç maior*

S.Ber.lib.de libero arb.

 in

in iusto sit, quàm in peccatore, nec in Angelo, quàm in homine: libertas tamen contrarietatis augeri, & minui possit. Laxitas enim indifferentiæ ejus ampliatur, aut restringitur, prout plura, aut pauciora media ab intellectu ostenduntur, ad quæ voluntas electionem suam convertere potest.

Verùm quantumvis indifferens illa laxitas tempore deliberationis fuerit amplissima, & centum (si vis) mediorum millia intellectus circuierit, & voluntati demonstraverit; amplitudo tamen ista paulatim contrahitur, & tandem ad unicum medium, quod *maius est, & eminet*, redigitur, ut antea ex Aristotele, & D. Thoma Cap. VI. Artic. III. docuimus. Intellectus enim unicum medium, omnibus consideratis, libero arbitrio eligendum proponit. Nec propter tamen istam contractionem, & determinationem ad unum, perit contrarietatis libertas: quia voluntas istas sibi angustias facit, dum intellectui judicium de unico medio practicum & ultimum imperat, & se ipsa etiam illicò ad illius unici medij electionem determinat. Si enim eandem semper laxitatem & indifferentiam, ad contrarietatis libertatem salvandam, manere oporteret, nunquam sequeretur unius medij electio. Nam ultima voluntatis determinatio, nisi depressâ illâ pensili indifferentiâ, fieri non potest.

Licet autem eo instanti voluntas ad unum determinata sit; ista tamen determinatio non est similis determinationi ad unum, quæ agenti naturali dicitur esse propria.

Hæc enim agentis naturalis ad unum determinatio, servilis est, & à natura dominante, & in unam partem cogente ac affigente facta: determinatio autem voluntatis ab ipsamet voluntate, suopte imperio seipsam movente, efficitur; ideóque est voluntaria. Determinatio autem voluntaria libertatem non enecat, sed eam intrinsecè includit, & quasi in sinu fovet.

ARTI-

ARTICVLVS VII.

Vtrum electio medij liberior sit, quàm intentio finis, quia in electione voluntas perfectiùs se movet.

S. Thomæ doctrina, aut certè phrases iterùm hîc nobis facessunt negotium.

Docet enim non semel, voluntatem solùm in electione medij, non in amore finis, ut finis est, seipsam movere.

Movet autem se ad eligendum dupliciter, seu duplici quasi impetu sibi impresso, consilio, sive deliberatione, & finis intentione.

Verùm non in omni electione, voluntas per deliberationem se movet, ut Articulo superiori, & antea Artic. III. docuimus. Restat ergo modus, quo se movet per intentionem finis. *Voluntas enim movet seipsam*, ait D. Thomas, *in quantum per hoc quod vult finem, reducit seipsam ad volendum ea quæ sunt ad finem.* Et addit: *Hoc autem non potest facere, nisi consilio mediante.* Quæ tamen ultima clausula, quatenus vera sit, ex jam dictis patet. Veritatem enim habet, non universim, sed *in natura ignorante*, ut D. Thomas ipse exponit. Hæc enim sola consilio & deliberatione ante electionem indiget. D.Tho 1.2 q. 9. a. 4. Idem 3. p. q. 18. a. 4.

Negat verò S. Thomas voluntatem seipsam movere, quando intendit aut appetit finem. Quia *siquidem*, inquit, *voluntas moveret seipsam ad volendum* (v. g. sanitatem, quo exemplo antè est usus) *oporteret quòd mediante consilio hoc ageret, ex aliqua voluntate præsupposita: hoc autem non est procedere in infinitum*: id est, talis processus ab actu voluntatis uno ad alium superiorem, non potest ire in infinitum. *Vnde necesse est ponere*, inquit, *quòd in primum motum voluntatis, voluntas prodeat ex instinctu alicujus exterioris moventis, ut Aristoteles concludit in quodam cap. Ethica Endemicæ.* Idem 1. 2. q. 9. a. 4.

Ex quibus S. Thomæ verbis liquet, eum de motu loqui quo voluntas, ad modum intellectûs ab antecedente ad conclusionem ratiocinando discurrentis, se movet. Hanc enim

compa-

comparationem inter rationem ratiocinantem & liberum arbitrium S. Thomas ex professo instituit, concluditque: *Manifestum esse, quòd sicut se habet intellectus ad rationem; ita se habeat voluntas ad vim electivam, id est, ad liberum arbitrium.*

D Tho. 1. p. q. 83. a. 4.

Quo enim modo intellectus immediatè principijs per se notis assentitur, & ratio deinde à tali assensu ad assensum consequentis discurrit; ita voluntas immediatè bonitati finis per intentionem, seu amorem se inclinat, quem deinde liberum arbitrium excipit, & ab ea ad electionem medij se evolvit. In quo posteriore motu est aliquis terminus à quo, & terminus ad quem (intentio scilicet finis, & electio medij) atque ideo motus iste propinquiorem similitudinem habet cum motu locali; qui omnium motuum princeps, & maximè proprius, reliquorumque quodammodò mensura est.

Vnde, sine dubio, liberum arbitrium magis propriè in electione medij se movet, quàm voluntas in immediato amore finis; ante quem nullus alius actus voluntatis, tanquam terminus à quo illius motus, præcessit.

Atque ita, quandoquidem perfectionem libertatis, ex perfectione se movendi metiatur S. Thomas (*liberum enim est causa sui actûs*, ut tam sæpe repetit:) voluntas perfectiori modo in electione medij, quàm in amore finis, libertatem suam essentialem exercet. Ita tamen, ut nisi motui, quo ab amore finis ad electionem medij voluntas quasi discurrit, accederet, & tanquam fundamentum supponeretur motus alius intimior libertatis essentialis, quo voluntas ad suiipsius imperium electionem elicit; electio ista neutiquam libera esset. Vnde si ipso ultimo instanti, quo electio medij ex præcedenti amore finis, à libero arbitrio elicienda est, fatalis aliquis raptus, aut phrenesis homini superveniret; quamvis sequeretur electio, non tamen libera, sed præceps, & instar brutorum instinctûs esset.

Lib. 2. c. 47. 48. contra Gent, &c.

Vt jam pateat, præcipuum, & quod instar animæ est in libero actu voluntatis, esse motum illum, quo voluntas tam in amore finis, quàm in medij electione, imperiosè seipsam movet, & *ad imperium sui appetit*, ut S. Bonaventura ait. Quòd autē

D. Bonav. in 2. d. 25. q. 2.

S. Tho-

S. Thomas crediderit non tali modo voluntatem ſe movere in amore finis; ſed naturaliter inſtar bruti, aut lapidis ad centrum ruentis, ſine ulla prorſus libertate, quodammodo in actum ſuum extrudi, difficulter (quidquid multi Thomiſtæ aliter) de tanto S. Thomæ ingenio credere poſſum. Si tamen illi Thomiſtæ in ſententia defixi perſeverent, fatendum erit, Subtilem Scotum in hac re acumine ſuo longiùs penetraſſe, quàm Doctorem Angelicum; quando Scotus ita pronunciat: *Voluntas liberè vult finem; quia eadem eſt potentia quæ vult finem, & illud quod eſt ad finem: ergo habet eundem modum agendi. Quia diverſi modi operandi arguunt diverſas potentias.* Vnde ſi voluntas circa finem ex impetu naturæ, & more appetitûs brutalis, prælucente tamen perfecto judicio rationis, ſe effunderet; non eſſet eadem potentia, quæ circa media tam diverſo operandi modo electionem exerceret. Scot. in 1. d. 1. q. 4.

Attamen Sanctus Doctor in amore finis (quando eſt perfectè voluntarius, non tantùm motus primo-primus) quandam libertatem naturalem ubique etiam admittit, quam *libertatem à coactione* appellat.

Vnde cùm toties ſibi objicit doctrinam S. Auguſtini: *Quòd ſi aliquid ſit neceſſarium, non eſt voluntarium.* hoc eſt, liberum; ſemper Reſpondet: *Verbum Auguſtini intelligendum eſſe de neceſſario neceſſitate coactionis. Neceſſitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis, ut ipſemet in eodem Libro dicit.* Et alibi: *Libertas, ſecundum Auguſtinum, opponitur neceſſitati coactionis, non autem naturalis inclinationis:* qualem videlicet inclinationem voluntas habet ad bonum; quod maximè eſt finis. Vnde quando inclinatione ſuâ naturali bonitati finis annuit, libertatem iſtam à coactione retinet & exercet. S. Auguſt. lib. 5. c. 10. Civit. D. Tho. 1. p. q. 82. a. 1. Idem q. 22. a. 5. de Verit.

Ceterùm, fatendum tamen etiam eſt, D. Thomam, quando explicat *libertatem* iſtam *naturalem, quæ eſt à coactione*, ſemper recurrere ad propriam & ſtrictam coactionem, ſeu violentiam, quam Ariſtoteles Lib. 3. c. 1. Ethic. definit: *Coactum eſt, cujus principium eſt extrà, nihilq; ad id confert ille qui cogitur.* Idem 1. p. q. 83. a. 2. ad 3.

Vnde alicubi: *Quàmvis*, ait, *quadam neceſſaria inclinatione ultimum finem velit voluntas, nullo tamen modo concedendum eſt, quòd ad illud* Idem q. 22. a. 5. de Verit.

ad illud volendum cogatur. Coactio enim nihil aliud est, quàm violentiæ cujusdam inductio. Violentum autem, secundum Philosophum in 3. Ethic. est cujus principium est extrà, nil conferente vim passo. Sicut si lapis sursum projiciatur; quia nullo modo, quantum est de se, ad hunc motum inclinatur. Sed cum ipsa voluntas sit quædam inclinatio, eo quòd sit appetitus quidam, non potest contingere, ut voluntas aliquid coactè vel violenter velit, si aliquid naturali inclinatione velit.

Quæ verba, si præcisè accipiantur, & à voluntate tantùm excludant rigidam illam coactionem seu volentiam, qualem lapis patitur dum projicitur sursum, profectò libertas à tali coactione, in appetitibus brutorum etiam invenitur. Non enim talem vim & coactionem bruta patiuntur, quando in affectus suos à natura præcipitantur, sed influxum aliquem activum in appetendo contribuunt.

Vt igitur doctrina ista S. Thomæ, in S. Augustini, S. Bernardi, ceterorumque Patrum mentem & sententiam extendatur, debet coactio paulò latiùs sumi, ut non tantùm coactionem Aristotelicam strictissimam, cui vim passum nullo prorsus influxu activo cooperatur; sed etiam coactionem illam comprehendat, quâ agentia naturalia à natura ad suas actiones coguntur, & in eas præcipitantur.

Libertas enim à tali coactione sic extensâ, & generaliùs, quàm ibi ab Aristotele definita est, acceptâ, est propria & peculiaris voluntati. Hæc enim non tantùm immunis est à violentiâ tali, qualem gravitas lapidis projecti sursum, nihil ad eum motum cooperando, patitur; sed etiam immunis est à violentia quadã laxiore, quâ lapis irresistibili naturæ impulsu deorsum, & omne agens naturale simili impetu in actionem suam abripitur. Tali enim naturæ impetu bruta in appetitus suos ruunt; tali etiam voluntas, si fati necessitate impelleretur, aut Stoicorum Adrastiâ; vel gentis tenebrarum (quam fabulantur Manichæi) vi opprimeretur, non iret suapte sponte, sed adacta & coacta, in actiones volendi ferretur: & proinde nec propriè volendi actiones essent, sed futiles & irriti quidam voluntatis præcipitatę partus; quales fermè sunt actus nostri primo-primi. Voluntas enim ut voluntas operans, ex impe-

imperio suo se movet, actionemque habet, toto cælo distantem à vi, raptu, & modo agendi agentium naturalium; quem SS. Patres, ut Franc. Suarez confitetur, *coactionem* appellare solent. Suar. Prolog. 1. c. 4. de Grat.

Vnde, nisi Thomistæ patiantur libertatem à coactione, non tantùm negare coactionem illam Aristotelicam, ut S. Thomæ verba præ se ferunt, sed etiam coactionem, ut sic appellem, Patristicam; pati etiam debent, D. Thomam à S. Augustini, S. Bernardi, & aliorum Patrum philosophiâ deviasse; & S. Augustini mentem Lib. 5. c. 10. Civit. malè, vel saltem mutilè interpretatum fuisse: quando varijs locis toties dicit, *Auctoritatem S. Augustini* (docentis quandam esse necessitatem, quæ consistere nequit cum libera voluntate) *intelligendam esse de necessitate coactionis, quæ repugnat voluntati, & libertati eius naturali.* Non tantùm enim S. Augustini mens est, coactionem strictam & Aristotelicam repugnare naturali voluntatis libertati; sed etiam coactionem, qua agentia naturalia à natura coguntur. Nam libertatem illam à coactione, veram esse & propriam libertatem, *qua aliquid est in nostra potestate, & qua rectè, vel perperàm vivitur,* & qua aliquid *libero volumus arbitrio,* eo loco affirmat S. Augustinus, ut cuilibet legenti patet. Libertas verò à sola coactione Aristotelica, non est vera & propria libertas, qua *rectè, vel perperàm vivitur &c.* cùm talis libertas sit nuda & simplex spontaneitas, quæ in appetitu brutorum etiam reperitur. Canis enim in appetitu offæ, à coactione Aristotelica liber est. Non enim principium activum istius appetitionis est extra canem; nec verum est, quòd anima canis nullam vim activam ad illam actionem conferat. Deinde illi Thomistæ S. Thomam à simili etiam S. Bernardi philosophiâ palàm abducunt. *Consensus voluntarius,* ait Bernardus, *nos discernit à brutis. Est enim habitus animi liber sui. Siquidem non cogitur, non extorquetur. Est quippe voluntatis, non necessitatis.*

D. Tho. 1. p. q. 82. a. 1. Item q. 22. a. 5. de Verit. &c.

S. August. lib. 5. c. 10. Civit.

S. Ber. lib. de lib. arb.

Vbi apertè docet, consensum liberum distingui ab appetitu bruti, per negationem coactionis. Non autem per negationem coactionis strictæ tantùm & Aristotelicæ, quia negatio ista appetitui brutorum etiam competit; ergo per negationem

tionem illius coactionis, qua bruta dicuntur à natura cogi, agi, & præcipitari in ſuos appetitus.

Quando autem S. Bernardus hominis conſenſum, propter iſtam negationem coactionis, liberum eſſe dicit, de vera & propria libertate loquitur, ut ex principio illius Libri conſtat. Fuerat enim à quodam diſcipulo rogatus, ut ei illam arbitrij libertatem explicaret, quæ neceſſaria eſt ad actiones humanas, quibus per viam mandatorum Dei ad vitam & ſalutem æternam itur.

Finio ergo, & Thomiſtas rogo, ut etiam atque etiam cogiteut: An S. Thomas exiſtimaverit nihil abſurdi fore, ſi quis dicat, finem ultimum, aut quemvis ſubalternum (ſi ut finis, non ut medium conſideretur) amari à nobis in hac vita, tam neceſſario, & præcipiti, ac non-libero amore, quàm bruta amant, & agentia naturalia in actiones ſuas à natura præcipitantur; licet alicubi dicat: *Simpliciter voluntas eſt idem, quod voluntas ut natura: electio autem eſt idem, quod voluntas ut ratio; & proprius actus liberi arbitrij?* Item, an non refugeret fateri: Admitti poſſe (quantum eſt ex parte modi amandi finem) ſidera influere in actus voluntatis noſtræ circa fines, ſicut admittit *in aliorum animalium naturales inſtinctus*; negat vero in noſtras electiones?

D.Tho.3.p. q. 18, a. 4.

Idem lib.3. c.85 contra Gent.

Si enim electiones noſtræ, inquit, *evenirent ex impreſſione corporum cæleſtium, oporteret quòd naturaliter evenirent; ut ſcilicet ſic homo naturaliter eligeret operari ſuas operationes, ſicut naturali inſtinctu bruta operantur, & naturaliter corpora inanimata moventur. Non ergo erunt*, inquit, *propoſitum* (ſive voluntas, ut alij Ariſtotelem vertunt) *& natura duo principia agentia, ſed unum tantùm, quod eſt natura. Cujus contrarium patet per Ariſtotelem in 2. Phyſic.* Ad utrum ergo membrum principij agentis pertinet voluntas finium?

An ad naturam, eo modo quo inſtinctus brutorum? Credat qui volet, ego cum M. Varrone dicam: *Cras fortè credam, hodie nihil.* An autem D. Thomas crediderit, neſcio. Hoc tamen ſcio: quòd etſi ſubinde dicat, amorem finis, ut finis eſt, *naturaliter*, vel etiam *inſtinctu naturali*, à voluntate produci; aliçubi

alicubi tamen, *produci naturaliter*, distinguat, à *produci per modum naturæ*. Quid si igitur amorem finis, ut finis est, produci naturaliter, non tamen per modum naturæ, existimet? *Dicitur autem aliquid produci naturaliter*, inquit, *propter naturalem habitudinem quam habet ad suum principium; per modum naturæ verò produci dicitur, quod producitur ab aliquo principio sic producente, sicut natura producit*: cum impetu videlicet effreni, & velut ab alio duriter acta, non tanquam seipsam agens placido suo nutu.

Idem q. 10. a. 2. de Potent.

Denique perpendant illi Thomistæ, amorem finis, etiam ultimi, juxta S. Thomæ doctrinam, esse nobis in hac vitâ liberum libertate contradictionis, ut Artic. proximo dicemus: ergo non impetu brutali, & ad modum effectûs agentis naturalis elicitur. Cum tali enim impetu nulla contrarietatis, aut contradictionis vera libertas consistere potest, ut Sanctus Doctor sæpe repetit. Aliàs enim etiam in actibus nostris primo-primis veram libertatem inesse quid vetaret?

ARTICVLVS VIII.

In omnibus actibus liberis hujus vitæ, libertas essentialis humanæ voluntatis usque ad libertatem contrarietatis, vel contradictionis descendere potest.

Libertas contrarietatis est, cùm voluntas potest hoc objectum, & etiam alterum ei contrapositum (ut v. g. virtutem & vitium) diligere.

Libertas verò contradictionis, cùm voluntas unum idemque diligere, & non diligere potest.

Omnes porrò res creatæ sunt ejusmodi, ut quantum est ex se, non ita rapiant voluntatem, quin propter rationes intrinsecas, vel extrinsecas ab intellectu voluntati propositas, possint respui, & aliud ipsis in amore, licitè vel illicitè, præponi. Vnde circa talia voluntas libertate contrarietatis passim est libera.

Circa verò beatitudinem, licet voluntas ita versetur, ut oppositum velle non possit (*omnes quippe beati esse volunt, nemo miser,*

S. August. lib. 13. c. 3.

miser, ut ait Augustinus;) est tamen libera libertate contradictionis,ut experientiâ patet,cùm à cogitatione beatitudinis intellectum liberè avertimus. *Potest enim aliquis de quocumque*
D.Tho.1.2. q. 10. a. 2 *obiecto non cogitare* (inquit D. Thomas, de hac eadem libertate exercitij, sive contradictionis disputans;) *& per consequens, neque actu velle illud.*

Cogitatione namque extinctâ, extinguitur consequenter actus voluntatis, quæ in incognitum ferri nequit. Vnde quia cogitatio, seu cognitio objecti est principium necessarium ad eliciendum amorem finis,eo destructo,destruitur ille effectus.

Quidam autem ad hanc libertatem contradictionis sufficere putant, si actus voluntatis quocumque modo, etiam naturali, cesset; ut si v.g. voluntas per supervenientem somnum, ab amando cessaret.

Quod profectò verum esse non potest.

Nam sicuti, si amor inciperet per motum primo-primum naturaliter & non liberè, etiamsi postea liberè desineret; nemo inter illa duo contradictoria (amor & non-amor) libertatem contradictionis intercessisse diceret; ita nec intercedit, quando ordine inverso, amor liberè libertate essentiali (nullâ intercurrente de cessando cogitatione) elicitur, & postea naturaliter, ac sine ulla libertate cessat.

Nam ista definitio potentiæ, libertate contradictionis, liberæ: *Quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere, & potest non agere*; ita, sine dubio, interpretanda est, ut non tantùm agere, sed etiam non-agere, sit liberum, neutrum verò naturale; quales sunt actus primo-primi, & omnes actiones, aut non-actiones, quæ à causis naturalibus non-liberis proveniunt. Vtrumque enim (& agere, & non-agere) ab illa excellenti & peculiari potestate ἐξουσίας, quam voluntas super actus suos exercet, fluere debet & dependêre.

Vnde non solùm actio, sed etiam non-actio cognosci ab intellectu debet, & voluntati proponi. Quod expresè docet
S.Tho.1.2. q. 13. a. 6. S. Thomas: *Potest homo*, inquit, *velle & non velle, agere & non agere* (libertate contradictionis;) *potest etiam velle hoc, aut illud* (libertate contrarietatis.) *Cuius ratio ex ipsa virtute rationis*

accipi-

accipitur. Quidquid enim ratio potest apprehendere ut bonum, in hoc voluntas tendere potest. Potest autem ratio apprehendere, non solùm hoc, quod est velle, aut agere; sed hoc etiam, quod est non velle, & non agere.

Et alibi probat, quòd *in potestate liberi arbitrij sit, non uti habitu; quia potest hoc ipsum, quod est non uti habitu, sibi proponi sub specie boni.* Idem q. 24. a. 8. de Verit.

Deinde libertas contradictionis est species quædam libertatis indifferentiæ, & electionis, non minus quàm libertas contrarietatis: igitur ut voluntas suam indifferentiam vel erga actionem, vel erga actionis omissionem exerceat, intellectus aliquam utilitatem vel bonitatem tam actionis, quàm nonactionis, ante oculos voluntatis suspendere debet. Nam etiam pura omissio actûs voluntatis, ut voluntaria liberaque sit, & à voluntate emanare intelligatur, debet esse rationalis, seu ratione aurigante gubernari.

Quapropter falsum omnino videtur, quod quidam imaginantur: liberam cessationem actûs volendi posse à voluntate liberé effici, positis omnibus principijs & conditionibus ad eliciendum actum positivum volendi requisitis; licet nulla nova ratio ex parte intellectûs accedat, quare voluntas debeat, aut possit actum illum volendi suspendere.

Vt v. g. si intellectus propôsuerit voluntati omnes rationes, quæ suadent Romam proficiscendum esse, & res etiam usque ad judicium ultimum practicum deducta sit, *Resolve te ad volendum Romam proficisci*; nullâ prorsus allatâ ratione, aut factâ mentione quare expediat ab hac eundi volitione supersedere: aiunt illi Philosophi, voluntatem nihilominùs pro suo arbitrio, & contradictionis libertate, posse actum illum volendi immediatè suspendere.

Falsum hoc, inquam, & Aristoteli, S. Thomæ, & experientiæ contrarium est. Quomodo enim illa suspensio voluntaria, & rationalis erit, si voluntas interrogata, cur actum illum volendi suspendat, nullam prorsus rationem reddere valeat? Voluntas etiam sine ullo motivo movebitur, cùm nulla ei ab intellectu, illius suspensionis aut cessationis mentio

facta fuerit? Profectò, si res ista attentè inspiciatur, non magis potest voluntas voluntariè ac liberè cessationem propriæ suæ actionis sibi injicere, quàm aliud medium incogitatum, immediatè eligere, post hujus medij eligendi factam ab intellectu practico determinationem.

Vt enim tam actus, quàm suspensio actûs sit in potestate voluntatis, necesse est, ut sub potestatem istam adducatur per judicium intellectûs. Nam ideo *motus qui præveniunt judicium rationis, non sunt in potestate hominis*, ut S. Thomas ait.

Idem 2. 2. q. 158. a. 2.

Alij verò spinas omnes & difficultates se transilijsse putant, dicendo, ad libertatem contradictionis sufficere, ut bonum voluntati proponatur tanquam indifferens.

Si autem eos interroges, quid sit, *proponi tanquam indifferens*: Respondent, *tanquam non necessariò amandum*. Vnde summum etiam bonum in hac vita, dicunt proponi voluntati ut indifferens; ideoque amorem ejus libertate contradictionis liberum nobis esse.

Sed sanè, si bonum proponatur, tanquam non necessariò amandum, in isto jam conceptu, non tantùm amor, sed etiam non-amor satis expressè relucet. Quid enim est, quod dicitur amandum non necessariò, nisi quòd potest amari, & non amari?

Quanquam etiam nec speculativus iste conceptus, *potentiæ non amari*, in Peripatetica & S. Thomæ philosophia, ad actualem suspensionem amoris sufficiat; sed speculationem illam ad judicium practicum, *Noli hoc bonum amare*, deducere oporteat.

Si verò bonum tale (ut bonum sanitatis, bonum divitiarum, aut summum etiam bonum) voluntati nostræ simpliciter proponatur, nullâ contrarij, aut contradictorij vel levissimâ interjectâ mentione; illud bonum liberè quidem poterit amari, sed solâ essentiali, non accidentali contrarietatis vel contradictionis libertate. Cùm enim, ut superiùs dixi, hæ duæ postremæ sint cujusdam indifferentiæ libertates, debent ab intellectu (sive per deliberationem, sive alio modo) proponi duo contraria, aut contradictoria, suis stipata rationibus, ut ex

ut ex illa indifferentia deſcendatur ad judicium ultimum practicum alterutrius partis. Quod ſanè non fit, quando unicum bonum, & rationes amorem ejus tantummodò ſuadentes, voluntati objecta propoſitaque fuerunt. Nec enim per unici boni oſtenſionem, aperitur libero arbitrio laxitas & amplitudo illa, quæ ei neceſſaria eſt, ut intra eam verſet ſuam indifferentiam, & ex pluribus bonis tandem ſe determinet ad unum.

Quando tamen propoſito ſolùm unico objecto, voluntas, ſine actuali indifferentiâ inter amorem & ſuſpenſionem ejus, ex eſſentiali tantùm libertate, ad amandum ſe reſolvit; in ejuſmodi amore cenſetur eſſe virtualis quędam libertas contradictionis: quia cùm talis amor non ſit neceſſarius, & tam non eſſe, quàm eſſe poſſit; ſi intellectus pauliſper ſuper amorem iſtum ſe reflectat, ſtatim ſufficientem rationem invenire poterit, ut judicio practico imperet voluntati ſuſpenſionem ejus. Atque ita poteſtas ad ſuſpendendum cenſetur (propter judicium practicum tam propinquum & paratum) eſſe moraliter proximè expedita; quia, vulgato Philoſophi axiomate, *Quod parùm diſtat, nihil diſtare videtur*. Et ſicut ait D. Thomas: *Illud habere dicimus, quod in promptu eſt, ut habeamus. Sicut Geometer* (ex Geometriæ principijs) *modico ſtudio acquirit ſcientiam alicujus concluſionis, quam nunquam conſideravit.* Ariſt. lib. 2. c. 5. Phyſic. D. Tho. 1. 2. q. 65. a. 1.

In propria autem & formali contradictionis, vel contrarietatis libertate, quia deliberatio inter oppoſita, aut ſaltem utriuſque oppoſiti ante oculos voluntatis repræſentatio præceſſit; poteſt voluntas immediatè, antequam judicium practicum de uno eligendo imperet, judicium de eligendo altero imperare; aut ſaltem judicium de revocanda ad examen priori deliberatione, ac tandem ſe determinare in oppoſitum, ſi ita viſum fuerit.

Nam ſæpe manet memoria prioris deliberationis, & argumentorum alterius partis (quibus ſubitò aliquid ad præponderandum adjici poteſt) uſque ad illud inſtans, quo voluntas judicium practicum de uno certo eligendo imperat. Vnde voluntas facilè & ſubitò in alteram partem, ſuam indiffe-

rentiam convertere poteſt. Antea enim Cap. VI. Artic. II. docuimus, voluntatem ex ſola cognitione ſpeculativa, ſine præcedenti alio judicio practico, poſſe ad imperandum intellectui judicium ultimum practicum, ſeipſam reſolvere.

Ex quo denique patet, quomodo in tali judicio practico à voluntate imperato, & in electione mox ſecuta, & à voluntate elicita, propria & actualis contingentia poſſit eſſe.

Ex doctrina verò jam tradita definitiones iſtæ poſſunt formari.

D.Tho.1.2. q.6.a.1.&c. Spontaneum, ſive voluntarium latè, eſt actus cujus principium eſt intrà, cum cognitione finis. Hoc latiùs patet, quàm liberum.

Liberum libertate eſſentiali, eſt actus quem voluntas ex poteſtate ſua principali ſibi imperat, directa ex ſufficienti judicio rationis.

Hæc eſt libertas, quam SS. Patres *naturalem*, & libertatem *à neceſſitate cogente* appellant, de qua S. Auguſtinus, S. Bernardus, & alij Patres loquuntur, cùm ajunt: *Vbi voluntas, ibi libertas.*

Iſta quoque libertas in contrarietatis & contradictionis libertatem, velut anima quædam, neceſſariò ſubintrat. Libertates enim accidentariæ ſine eſſentiali ſubſiſtere non poſſunt. Et hinc libertas contrarietatis & contradictionis dicuntur eſſe ſignum libertatis eſſentialis: unde & hæc eſſentialis libertas, per libertatis contrarietatis, & contradictionis indifferentiam, qua libertas eſſentialis inter oppoſita ſe verſat, tanquam per quid notius, ſolet explicari.

Si enim propoſito bono voluntas non neceſſariò in illud feratur, ſed poſſit ducem ſuum intellectum, ad aliud bonum, vel ad amoris ſui ſuſpenſionem conſiderandum avertere; ſignum eſt, non eſſe naturæ coactu ad unum ſerviliter determinatam, ſicut bruta, & agentia naturalia; quæ ad primum convenientis boni aſpectum, repentino & abrupto impetu in illud feruntur; ſed habere ſupra ſuos, & ducis ſui actus quandam reflexionem, & imperium: quos ideo non ſinat à natura ſibi extorqueri, ſed juſſu ſuo imperet in lucem exire.

Motus

Motus enim, ait S. Augustinus, *quo huc atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius atque in nostra positus potestate* (ἐξουσίας videlicet, seu in potestate illâ, quâ voluntas potens & imperiosa sui est;) *neque laudandus, cùm ad superiora, neque culpandus homo esset, cùm ad inferiora detorquet quasi quendam cardinem voluntatis.* S. August. lib. 3. c. 1. de libero arbit.

Qua potestate & cardine voluntatis, quia caret brutorum appetitus; licet cum aliqua indifferentiâ nunc in hanc, nunc in oppositam partem à natura expellatur; non tamen dicitur actus proprie voluntarios, aut in potestate sua habere: unde etiam nec laude, nec culpâ sunt digni.

Liberum libertate contrarietatis est, quod voluntas sic agit, ut contrarium possit agere.

Liberum libertate contradictionis est, quod voluntas potest agere, & non agere.

Voluntas enim, ait D. Thomas, *indeterminata est respectu actûs: quia circa objectum determinatum potest uti actu suo* (quod libertatis essentialis est officium) *cùm voluerit, vel non uti. Potest enim exire in actum volendi respectu cuiuslibet, & non exire* (si nempe rationes non exeundi, ab intellectu ei suggerantur, ut ex ipso D. Thomâ suprà docuimus.) *Quod in rebus naturalibus non contingit. Grave enim semper descendit deorsum in actu, nisi aliquid prohibeat.* D. Tho. q. 22. a. 6. de Verit.

Denique vulgaris ista potentiæ liberæ libertate contradictionis definitio: *Potentia, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere, & non agere*; rectè se habet, si prout Aristotelis, & S. Augustini philosophia flagitat, exponatur.

Non enim sensus est: quòd *omnibus requisitis eodem modo se habentibus, nullo variato ex parte sui, vel alterius*, ut Gabriel imaginatur, *potentia libera*, sive voluntas, *habeat in potestate ita non producere, sicut producere*. Nam unum ex prærequisitis ad agendum, est judicium practicum intellectûs, per quod, producere, seu agere, ponitur proximè in potestate voluntatis. Cum hoc autem judicio practico consistere non potest aliud judicium practicum, quo intellectus, propter certas alias rationes, cessandum ab actione judicat. Gabr. in 2. d. 25. q. 1.

 Ad

Ad libertatem ergo illam contradictionis sufficit, sicut aliquoties antè diximus; ut voluntas, per potestatem illam imperatricem qua seipsam movet & regit, aliquod principium agendi variare, & ad conditiones requisitas ad liberè non-agendum, se emovere possit.

ARTICVLVS IX.

An in appetitu inferiori aliquid naturalis libertatis insit.

Medin. 1. 2. q. 74. a. 3. SEntentia Cajetani est, quam Medina *novam & ingeniosam* appellat: In appetitu nostro sensitivo aliquid libertatis inesse, quæ quidem ad peccatum veniale, non tamen ad mortale committendum sufficiat.

Fundamentum Cajetani sumitur ex D. Thomia: Quia sicuti imaginativa est perfectior in homine quàm in bruto, propter conjunctionem cùm ratione superiori, & emanationem ab eadem anima rationali; ita appetitus sensitivus hominis, propter similem conjunctionem cum appetitu superiori, & originem à nobiliori radice, aliquid excellentiæ, & *vestigium quoddam libertatis*, inquit Cajetanus, *sortitur*. Et inde est (quantum ipse putat & interpretatur) ut S. Thomas, in sensualitate hominis, peccatum veniale, non mortale inveniri posse affirmet.

S. Thom. ibidem, & 1. p. q. 81. a. 3.

Sed si satis attentè D. Thomas legatur, dicet tantùm quod Aristoteles: *Duæ sunt partes animæ quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, verùm rationi obtemperare potest.*

Arist. lib. 7. c. 14. Polit.

Vbi Philosophus nullam libertatem, aut libertatis aliud vestigium inferiori parti animæ, sive appetitui sensitivo donat, quàm quòd rationi obtemperare possit. Hoc autem facere potest, etiamsi omni prorsus (quantumvis tenuissimâ) libertate naturali careat. Nam manus, & alia id genus membra corporis, longè obedientiùs & ad nutum rationi parent, & tamen nullâ prorsus libertate prædita sunt.

Imò ideo, inquiet Cajetanus, in appetitu nostro sensitivo est quiddam voluntariæ libertatis, quia minùs obedit rationi, quàm membra externa corporis.

Ratio

Ratio enim & voluntas in membra corporis, *imperium despoticum*, sive dominicum (quale est domini in servos suos qui resistere non possunt) exercent; in appetitum verò inferiorem, *imperium politicum & regale* (quale est Regis in subditos liberos, qui jus interdum renitendi habent) ut eleganter Aristoteles docet. Igitur appetitus inferior aliquid libertatis habet, quo appetitui superiori valeat reniti, nec, instar obnoxij mancipij, sinat se perpetuò in consensum voluntatis, obtorto quasi collo, abripi. Idem lib. 1. c. 5. Polit.

Attamen non ea Aristotelis mens est. Reniti enim appetitus inferior superiori valet, etiamsi renisus iste non sit motus liber (qualis est civium adversus suum Principem resistentia) sed effreni & bruto impetu exiliat (ut agentia naturalia solent) adversus rationis & voluntatis imperium. Nonne enim conspectâ formosâ virgine, casti adolescentis voluntati, pruritus libidinis sæpe resistit, & in parastatis genitura bullit, motu non libero, sed effreni & merè naturali?

Sic ergo passio appetitûs inferioris exurgere & tentatione suâ assultare voluntatem potest, naturali non libero assultu.

Et nisi D. Thomas (quidquid ei imponat Cajetanus) censuisset nihil esse in appetitu inferiori veræ & humanæ libertatis, nunquam, credo, dixisset, *Passiones secundum se non esse peccata; sed secundum quod applicantur ad aliquod malum vituperari; sicut & laudantur, ex hoc quòd ad aliquod bonum applicantur.* D. Tho. 2. 2. q. 35. a. 1.

Essent autem vera peccata, saltem venialia, ut etiam contendit Cajetanus, si verâ libertate adversus rationem & voluntatem niterentur.

Vnde etiam in ipso spiritûs & concupiscentiæ carnalis conflictu; spiritu vincente, nec post concupiscentias malas eunte; peccaret tamen homo, si non voluntatis, attamen appetitûs inferioris tali quali libertate. Nec usquequaque verum foret illud Apostoli: *Si quod nolo, illud facio* (nempe, appetitu inferiori adversus spiritum concupiscente:) *iam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.* Rom. 7. 5

Nam sanè liberè jam, & humano quodam, licet inferiori modo, illud operatur, si in appetitu illo sensitivo concupiscente

cente, ſit aliquid veræ libertatis, quo illud, ratione quantumvis comprimere nitente, operatur.

Fatui denique, & ſomniantes, veri nominis peccato peccare poſſent; quia licet auriga voluntatis ratio ſopita ſit & ligata; vigilat tamen imaginatio, & appetitus inferior, qui ab imaginatione gubernatur, libertatemque ſuam, ſi quam haberet, in alicujus honeſti, aut dehoneſti facinoris affectum laxare poſſet. Peccata tamen in fatuis, aut ſomniantibus non admittit S. Auguſtinus, nec SS. Patres: qui uno conſenſu peccata non niſi voluntate committi dicunt. Nam S. Auguſtini oraculo: *Peccatum ſine voluntate eſſe non poſſe, veriſſimum eſt.*

S. Auguſt. lib. 1. c. 15. Retract.

Nec, quia appetitus hominis inferior ab eadem anima cum voluntate reſultat, debet ideo aliquid de libertate voluntatis participare.

Aliæ enim ſunt dotes; alia privilegia, quæ ex nobiliori iſta origine, & honeſtioribus natalibus ei debentur, ad quæ appetitus brutorum nequit aſpirare. Nam ſicut cogitativa hominis, propter emanationem ab anima intellectiva, ad infinita propemodùm, nullis ſenſibus externis percepta, in axe inferiori, ſub majori intellectûs rotâ ſe volvendo & diſcurrendo, excurrit, ad quæ imaginatio bruti pertingere non poteſt; ita appetitus noſter inferior, qui cogitativam ducem ſequitur, ad longè plura affectus ſuos extendere valet, quàm appetitus brutorum: licet non liberâ ſponte, ſicut voluntas, ſed naturali & brutali impetu hoc faciat.

ARTICVLVS X.

Quomodo appetitus ſuperior inferiorem, & inferior ſuperiorem moveat.

Ariſt. lib. 3. c. 11. de Anima.

ARiſtoteles ſimilitudine ſanè concinnâ, docet appetitum inferiorem à ſuperiori moveri, ſicut in cælis ſphæra ſuperior trahit inferiorem. Nam Mobile primum omnes ſphæras Planetarum ab Oriente verſus Occidentem rapit; nec tamen interim proprios motus ſiſtit, qui-

bus

bus Planetæ contrario nisu regrediuntur ab Occasu in Ortum. Sic appetitus inferior, licet à superiori, in homine v. g. continente, ad temperantiam & virtutem abducatur; non tamen sine rixa, qua in contrarium obnititur.

Accidit tamen præterea hîc aliquid, quod non potest in cælis. Nam cùm ibi sphæra inferior superiorem trahere non possit; appetitus tamen inferior superiorem nonnunquam, ut in homine intemperante, secum abripit. Quomodo autem duo isti appetitus se invicem sollicitent, & in partes abducant, res sanè in obscuro & difficili est.

Medina existimat tribus modis voluntatem posse appetitum inferiorem movere. Medin. 1. 2. q. 9. a. 2.

Primò, mediatè & indirectè, applicando videlicet intellectum ad alicujus objecti convenientis, aut disconvenientis considerationem, ex qua judicium intellectivum, ac deinde mox phantasticum in imaginatione, sive cogitativâ hominis excitetur; à quo demum judicio phantastico proximè appetitus inferior moveatur. Hic autem modus est quidem indirectus, sed maximè naturalis; quia est ex parte objecti, quod voluntas per operam intellectûs, & deinde sensûs interni, ponit ante oculos appetitûs sensitivi, ut ab eo proximè & connaturaliter excitetur & moveatur.

Sic cùm homo timet pœnas Inferni, ait Medina, *per voluntatem movet intellectum, & per intellectum, imaginationem ad formandum aliqua phantasmata pœnarum ut ignis urentis, vermis rodentis &c. Et exinde sequitur passio timoris in appetitu sensitivo.*

Secundò, directè, ac per immediatum imperium, quod voluntas ab intellectu directa, exercere potest in appetitum inferiorem. *Sicut scribit Aristoteles de viro forti*, inquit Medina, *qui videns esse utilem iram ad pugnandum, vult irasci. Et mulier, cui placet mors viri, excitat dolorem in appetitu sensitivo ad exprimendas lacrymas.*

Sed profectò Aristoteles non dicit, iram illam viri fortis à voluntate & intellectu immediatè in appetitum inferiorem, quasi per saltum, nullâ intermediâ imaginatione, illabi. Nam proximus & naturalis auriga appetitûs inferioris est imaginatio; quæ

tio; quæ fortaſſe non niſi per grande miraculum poteſt præteriri: ſicut in ſphæris cæleſtibus, Firmamentum nequit ſphæram Iovis, niſi commotâ intermediâ ſphærâ Saturni, ab Ortu verſus Occaſum rapere.

Deinde cùm judicium intellectûs, quo ſe regit voluntas, non ſit proximus & idoneus auriga rectorque appetitûs inferioris; tali ſolùm rectore velle uti, perinde eſt, ac nullo; & per conſequens, velle cogere appetitum inferiorem in incognitum ferri; quod palàm eſt impoſſibile.

S. Auguſt. Tract. 15. in Ioan. Nec S. Auguſtinus ſimile quid voluit, cùm dixit partem animæ inferiorem tanquam feminam, ab intellectu tanquam viro gubernari.

Non enim cenſuit ſic immediatè moveri & gubernari, ut nullum dictamen imaginationis (quæ eſt proxima & familiaris directrix appetitûs inferioris) deberet intercedere.

Nec uxor, quæ peſſimi mariti morte lætatur, & tamen ſimulare per lacrymas dolorem, honoris ſui intereſſe credit; per intellectum ſolum, oculos ſuos flere erudit, ut Poëta ingenioſus de feminis loquitur:

Vt flerent oculos erudière ſuos:

ſed etiam eruditio iſta ſeu ſuaſio ab intellectu primùm in imaginationem, tanquam hypodidaſcalam intellectûs, deinde in inferiorem appetitum defluit.

Et licet intellectus rationibus quandoque ſpiritalibus paſſionem in appetitu ſenſitivo excitari ſuadeat; imaginatio tamen idola quædam, tanquam altioris cogitationis rudimenta, formare poteſt, quibus argumenta intellectûs, ſenſibili & familiari ſuo modo, appetitui ſenſitivo intimet ac inſinuet.

Nec ullâ experientiâ contrarium conſtare poteſt; quandoquidem inter actus noſtri intellectûs, & imaginationis nullum fermè diſcerniculum advertere poſſimus: quia quamdiu anima corpori alligata eſt, *intelligit cum phantaſmatibus*, imò *intelligendo, phantaſmata ſpeculatur*, ut ſuperiùs ex Philoſopho expoſuimus; ideoque ſpiritalis intellectio in quadam veluti nube corporalium phantaſmatum ſic involuta & intricata eſt, ut

Ariſt. lib. 3. c. 8. de Anima.

ut actum intellectûs ab actu imaginationis distinguere, & evolvere nequeamus.

Fateor tamen, me à viris spiritalibus & Mysticæ Theologiæ devotis, precipuè à R. & Ven. illo Lovaniensi Capucino P. Io. Evangelistâ, de quo suprà hôc Lib. IV. Cap. IV. Artic. VIII. facta mentio, aliquando audivisse: solitũ se distinguere, quando intellectus suus & voluntas uterentur intermediâ operâ imaginationis, & quando non uterentur; sed immediatè facultati loco-motrici manûs, in scribendo, vel pedis, in ambulando, imperitarent, imperioq; suo in functiones suas impellerent.

Sed non acquiescebam. Nihil enim aliud ex narratione istâ ejus elicere poteram, quàm ἡγεμονικὸν, & principem illam partem imaginationis, quę cogitativa vocatur in homine, in summa cerebri arce residere, & quoties volumus quidpiam tranquillè cogitare, aut meminisse, spiritus animales eò per virtutem attractivam revocari, ac quietos in malaciâ quadam ibi retineri; ut intellectus cum ministrâ suâ cogitativâ, tranquilla phantasmata valeat, tanquam in regione superiori ac sereniori, contemplari. Non autem inde probari, intellectum imperando motum manûs aut pedis, operâ imaginationis non uti.

Cùm verò intellectus non sic se elevat, sed quasi in inferiorem spirituum animalium regionem, ubi spiritus illi liberè discurrunt & tumultuantur, descendit ac velut se immergit; profectò obscuriùs, tanquam in nubium regione, ac facillimâ imaginationis ac memorię perturbatione, omnia intelligimus. Quod omnes, credo, si attentè se introspiciant, fatebuntur; tamen mihi certè quotidiano meo experimento satis constat. Omnes enim penè intellectûs hallucinationes eveniunt, quia ipse non stat altè supra regionem phantasmatum se elevat.

Tertiò, ex sola redundantia voluntatis deorsum, ait Medina, appetitus inferior potest moveri. Probat: *quia ex tristitia voluntatis de peccato spiritali naturali consequio, sequitur tristitia in appetitu: & gaudente voluntate de aliquo etiam non delectabili, sequitur delectatio in appetitu.* Sed hic iterùm modus non placet, nisi commentariolo adjuvetur.

Tristitia enim, aut delectatio voluntatis non defluit imme-

diatè *per redundantiam* in appetitum inferiorem, quemadmodum liquorem ex lagena ſuperiori in inferiorem defluere videmus. Cùm enim triſtitia & delectatio ſint actus vitales tam ſuperioris quàm inferioris appetitûs; ut ex iſtis voluntatis affectibus, ſimiles in appetitum inferiorem defluant, debent inferiùs vitaliter excitari. Vt autem appetitus inferior vitales motus eliciat, oportet ut objectum triſte, vel delectabile per imaginationem ipſi repræſentetur. Naturale quippe ei eſt, ut nullum objectum proſequi, aut in eo delectari triſtarive valeat, niſi præeunte phantaſticâ imaginatiotionis face.

Suppoſitâ autem hac phantaſtica objecti cognitione, non abnuo quandam à voluntate in appetitum inferiorem redundantiam fieri poſſe, nullâ ex parte cognitionis objecti factâ mutatione. Hæc quippe S. Thomæ mens eſt & doctrina; cùm ait: *In viribus ordinatis adinvicem & connexis, ita ſe habet, quòd motus intenſus in una earum, & præcipuè in ſuperiori, redundat in aliam. Vnde cùm motus voluntatis per electionem intenditur circa aliquid, iraſcibilis & concupiſcibilis* (quæ ſunt duæ partes appetitûs inferioris) *ſequitur motum voluntatis. Vnde dicitur in 3. de Anima, quod appetitus movet appetitum ſuperior ſcilicet inferiorem, ſicut ſphæra ſphæram in corporibus cæleſtibus.*

S. Thom. q. 25. a. 4. de Verit.

Sicut enim intellectus, per quendam naturalis ſympathiæ conſenſum, trahit ſecum imaginationem, ad ejuſdem objecti rudem ſaltem aliquam contemplationem; ita voluntas (quando ſtante eadem cognitione intellectuali objecti invariatâ, proprio conatu ſuum amorem intendit) ſimili etiam ſympathiâ, ac per quandam veluti redundantiam, appetitûs ſenſitivi amorem accendit, eadem prorſus cognitione phantaſticâ circa illud objectum permanente.

Si enim voluntas, ſub ejuſdem planè & invariatæ cognitionis directione, adhibito ſolo majori conatu, amorem ſuum intendere valeat; nulla videtur ratio, cur appetûs inferioris (quem ſecum ut ſphæra ſphæram vehit) affectum non poſſit ſimili modo, ſolo ſympathiæ conſenſu, magis inflammare

In ſumma igitur, duo tantùm ſunt modi, quibus appetitus ſuperior inferiorem movet.

Primus, per propoſitionem objecti, miniſterio intellectûs & imaginationis ipſi factam.

Secundus, augendo, aut diminuendo amorem inferiorem ſenſitivum, per amoris ſuperioris intenſionem, aut remiſſionem.

Primum modum S. Thomas *ex parte rationis*, poſteriorem *ex parte voluntatis* appellat. S. Thom. ibidem.

Totidem etiam ſunt modi, quibus appetitus inferior ſuperiorem trahit.

Nempe, primùm ex parte objecti, mutando judicium intellectûs, & ducem voluntatis ſic deprimendo, ut conſentiat imaginationi, quæ eſt dux ſenſualitatis.

Deinde ubi utriuſque judicia inter ſe conſenſerint, ſenſualitas per immediatam ſympathiam intendere, & magis accendere poteſt amorem voluntatis. Et hoc ſenſu veram exiſtimo Medinæ opinionem, quam quidam, tanquam valde falſam, aſperè rejiciunt. Primus modus ſimilis eſt modo, quo ſubditus affectum Regis ad ſe trahit, corrumpendo Conſiliarios ejus: alter, quo amorem ejus immediatè ad ſe allicit. Prior eſt ordinarius, & maximè naturalis: ut videlicet vis paſſionis à ſenſualitate, ſeu appetitu inferiori, gradatim, ac per naturales quodammodò ſcalas, ad arcem voluntatis aſcendat. Medin. 1. 2. q. 9. a. 2.

Primò enim paſſio ducem ſuum imaginationem movet, ut rem ſenſibilem fortiter apprehendat. Imaginatio deinde, per ſympathiam, intellectum ad ejuſdem rei contemplationem excitat: intellectus deinde proponendo objectum, ſecundum ſenſum amabile, voluntatem inflammat.

In iſto autem aſcenſu, intellectus præteriri nequit: quaſi ab imaginatione proximè ad voluntatem ſaltari poſſit. Imaginatio enim proximus auriga voluntatis naturaliter eſſe non poteſt: ſed ſicut voluntas Angelica, ita & humana, intellectu proximè aurigante, movere ſe debet.

Secundo modo ſenſualitas movet voluntatem, quando

 nulla

nulla nova ratio per imaginationem ſuggeritur, nec ipſa etiam imaginatio circa ſenſibile objectum intenditur; ſed ex naturali corporis complexione, vel actuali ejus alteratione, paſſio magis accenditur, & per ſympathiam, affectum voluntatis circa idem objectum ardentiùs inflammat.

Si enim aliquid ex voluntate in ſenſualitatem, per immediatam ſympathiam, delabi poſſit; non video, cur per eandem viam, ex ſenſualitate ad voluntatem aliquid ſurſum redire non poſſit.

Quotieſcumque verò uno, vel altero modo voluntas in conſensũ ſenſualitatis attrahitur, dicitur ſuperior animæ pars *aggravari, deijci* &c. quia amor ejus, qui ſurſum ſpectare deberet, ad terrena & inferiora amanda quodammodò deprimitur.

S. Ber. Ser. 81. in Cant. *Peccato enim factum eſt*, inquit S. Bernardus, *ut corpus quod* Sap. 9. *corrumpitur, aggravet animam, ſed amore, non mole.* Et de con- S August. lib 2. c 29. de peccat. merit. cupiſcentia carnali, in ardore concubitûs, dicit S. Auguſtinus, *quòd totum animum in ſe deiectum conetur attrahere.* Imò *animam per carnem, factam eſſe carnalem, & defectivo appetitu quo-* Lib 1. c. 33. de nupt. *dammodò corporaſcere.*

Lib. contra Secund. c. 11. Vnde ſumus veluti *Centauri equi ſuis hominibus implexi*, ut eleganter olim Minutius Felix. Nam, ut rurſum S. Auguſti- Lib 2 c. 8. de nupt. nus, *Gratiâ non ſubveniente, quid ſunt homines, niſi quod ait Apo-* Lib. 1 c. 22. de nupt. *ſtolus Petrus, velut muta animalia, procreata naturaliter in captivitatem & interitum?* Ideo enim concupiſcentia iſta tam fortis & in mentem noſtram efficax, *Lex peccati*, ait alibi, *verbis Apoſtolicis nuncupata eſt; quòd hominem ſibi ſubditum fecerit, quia Deo ſuo ſubditus eſſe noluit.*

Præter hos autem ſurſum in animam, ſunt alij deorſum in corpus noſtrum corporales concupiſcentiæ influxus; quos Medici viribus imaginationis tribuere ſolent; non quia ab imaginatione proximè effluant, ſed quia imaginatio appetitui inferiori præit, ac eum ad talem influxum exſtimulat & accendit.

Ejuſmodi ſunt innumeræ alterationes, quas ad morbos, aut valetudinem corporis, paſſiones animi excitant, vel in toto

corpore

corpore, vel in certis quibuſdam membris. Talis quoque eſt motus dilatationis cordis in gaudio, & reſtrictionis in triſtitia. Ex quo ſimili motu cordis, ut & cerebri, plurimæ in corpore alterationes accidunt. Nam per ſpiritus vitales cordis, aut animales cerebri, plerique corporales paſſionum effectus adminiſtrantur.

Sed ille mirus, & tamen familiariſſimus eſt. Quòd ad imaginationem cibi, aut potûs blandi & dulcis, non tantùm moveatur in appetitu inferiori orexis, ſed etiam ſaliva in ore bulliat, & dulceſcat.

Hoc autem fieri videtur, per naturalem quandam ſympathiam inter appetentiam cordis (vel motum pruritûs qui inde in ventriculum reſilit) & inter organum guſtûs. Dulcedinem verò ſalivæ, ex ſubitâ permixtione & temperaturâ ſpirituum vel vitalium vel animalium cum humore ſalivæ, reſultare puto. Siccitas enim ſpirituum cruditatem humoris in dulcedinem temperare, & veluti decoquere ſolet. Imò, ſi quid in omnium aliorum ſenſuum objectis dulce & blandum imaginamur, ſimilem ſalivæ in ore æſtum ac dulcediuem, largiùs aut parciùs, commovet. Quin imò, in meditatione ſpiritali, quando ſcintilla ardoris, à ſuperiori charitatis igne emuncta, in cor decidit; ſtatim etiam lingua hoc ſentit, & dulcedinem cordis teſtatur, quæ nullo tamen guſtu percipi poteſt. Sicuti enim quidquid blandum & jucundum eſt, *dulce* appellamus; ita, miro naturæ conſenſu, jucunditatis iſtius teſtimonium mox annunciat lingua, quæ organum eſt illius ſenſûs qui propriam dulcedinem percipit.

Aut dicere poſſumus: cor eſſe epicylum amoris, tanquam blandi cujuſdam ſideris; cujus Influentia illicò in oculos, & linguam manifeſtè exilit. Ad amorem quippe jucundæ rei, ſtatim ſuis ſpiritibus clareſcunt & hilareſcunt oculi, lingua verò ſalivæ dulcis oſculo palatum ſuum allambit.

CAPUT VIII.

De Habitibus.

QVia in appetitu maximè, tam superiori quàm inferiori, ex actibus ipsorum, vestigia quædam impressa relinquuntur, quæ vocamus habitus; ideo hîc ἐν τύπῳ, ac summatim, materiæque superficiem strictim veluti deflorantes, de habitibus pauca addemus; plenam materiam, in partes suas dissecandam, tradentes Philosophis Ethicis.

ARTICVLVS I.

Quid sit habitus, & unde producatur.

IN quibusdam potentijs animæ, post breve aut longum exercitium, manere quandam in agendo facilitatem & promptitudinem, experientiâ est notissimum. Hanc Philosophi Græci ἕξιν, à verbo ἔχειν *habere*, ideoque Latini meritò *habitum* appellaverunt.

Senec. Epist. 113. Seneca verò etymologicam hujus nominis rationem suggere nobis videtur, cum de habitu virtutis ait: *Virtus nihil aliud est, quàm animus quodammodò se habens.*

Igitur habitus inde nomen accepisse videtur; quòd animus per eum certo quodam modo se habeat, & affectus sit.

Est autem habitus, non otiosa tantùm quædam potentiæ ad futurum actum dispositio, sed promptitudo efficax, quæ, cooperando adjuvat potentiæ activitatem. *Habitus enim*, inquit D.Tho. 1. 2. q. 71. a. 3. D. Thomas, *est causa actûs, in genere causæ efficientis.*

Hinc facilitatem, & pronitatem majorem in operatione talis potentiæ, anima experitur: ex qua deinde delectatio quædam peculiaris resultat, quæ non erat in operationibus, Idem 1. 2. q. 78. a. 2. quas antè potentia sola, sine habitu eliciebat. Vnde *qui peccat ex habitu*, ait S. Thomas, *semper gaudet de hoc, quod ex habitu operatur, quamdiu habitu utitur.* Delectatio enim quædam, per modum

modum proprietatis resultat ex actu, qui cum illa facilitate ab habitu effluit. Vnde dura & aspera, *paulatim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt*, inquit Seneca. Senec. lib. de provid. c. 4.

Si tamen mel istud, infusâ aliunde majoris doloris amaritudine quasi suffocetur, anima amittit delectationis sensum: ut in illis accidit, qui dolentes, ex consuetudine tamen, quam detestantur, peccant. Qualis in principio conversionis Augustinus; de quo ipse ad Deum: *Voluntas nova quæ mihi esse cœperat, ut te gratis colerem, fruique te vellem, Deus sola certa iucunditas, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, una vetus, alia nova, illa carnalis, ista spiritalis, confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam.* S. August. lib 8. c. 5. Confess.

Pronitas verò habitûs, & veluti nisus quidam, aviditasque ad operandum, ex actibus repentinis, quibus potentia ad agendum perpetuò quasi sollicitatur, maximè intelligi potest. *In repentinis enim*, inquit D. Thomas, *signum interioris habitûs præcipuè accipi potest.* Sunt enim repentini isti actus (non inamœnâ Aristotelis comparatione) famulis expeditis, & semper currere prurientibus similes, qui ante auditum totum domini imperium, foràs emicant; nescientes quò & quare. Tam promptus autem & præceps actuum excursus, antecedentem potentiæ promptitudinem, quæ ex inclinatione habitûs provenit, significat. D. Thom. lib.3.c.160. contr.Gent. Arist. lib. 7. c. 7. Ethic.

Licet verò habitus per actuum frequentationem acquisiti, talem promptitudinem potentiæ suæ addant; non omnes tamen habitus id faciunt. Nam habitus supernaturales ex pronitate & facilitate potentiæ agnosci non possunt. Non enim ad facilitandam merè potentiam, sed ad elevandam ipsam ad actus superioris ordinis, facti sunt. Vnde isti habitus aliquid de ratione potentiæ participant. Licet enim activitatem quandam imperfectam & inchoatam in potentia sua supponant, quam ad actus supernaturales elevant; hæc tamen inchoatio, inferioris ordinis est, & prima activitas supernaturalis ab ipso habitu incipit. Potentia enim, nisi ab habitu supernaturali, vel ab alio supplente vicem habitûs, elevetur,

vetur, nullum omnino actum supernaturalem elicere valet.

Deinde nomen *habitus* tam latè aliquando sumitur, ut species, quibus potentiæ cognitivæ in operationibus suis utuntur, comprehendat. Species verò istæ non tantùm ad promptitudinem potentiæ dandam, sed ad substantiam actûs ejus, sunt simpliciter necessariæ. Vnde species longè alterius rationis habitus sunt, quàm illi qui in appetitu superiori, aut inferiori, ex actibus frequentatis generantur. Sine talibus quippe habitibus acquisitis, potentia actus suos elicere potest; imò generatio habitûs à primo potentiæ actu incipere debet.

D.Tho.1.2. q. 67. a. 2. Licet autem S. Thomas species intelligibiles, quandoque habitus & *virtutes intellectuales* appellet; sæpius tamen habitus, in ratione tam superiori quàm inferiori, à speciebus distinguit. Nam de habitu memorativo: *In viribus sensitivis apprehensivis interiùs*, inquit, *ponuntur aliqui habitus. Quod patet ex hoc præcipuè, quòd Philosophus dicit in Libro de Memor. quòd in memorando unum post aliud, operatur consuetudo; quæ est quasi quædam natura. Nihil autem est aliud habitus consuetudinalis, quàm habitudo acquisita per consuetudinem, quæ est in modum naturæ.*

Vbi probat, in memorativa hominis esse quosdam habitus; non quia sunt species in thesauro illo memoriæ reconditæ, sed quia ex ipso specierum memorativarum usu, habitus & habilitas quædam acquiritur, & ibi relinquitur, ad similem specierum usum, & reminiscentiam unius post alterum. Quod in memoria, qua quis longam v. g. Ciceronis Orationem, sæpicule recitando, memoriter addiscit, est evidentissimum.

Vnde habitus intellectûs (quales sunt scientiæ, opiniones &c.) propriè vocamus, non species intelligibiles, quæ ad simplices conceptus de rebus formandos, instruunt & juvant intellectum; sed inclinationes quasdam, quæ ex judicijs naturali lumine intellectûs expressis, in memoria intellectiva relinquuntur.

Ex jam dictis, habitus generaliter, & ut etiam species tam intelligibiles, quàm sensibiles complectitur, definiri potest: Qualitas superaddita potentiæ naturali, ad adjuvandam operationem ejus. Habitus acquisiti adjuvant facilitando; reliqui ad

qui ad actus superioris ordinis elevando (quod faciunt habitus supernaturales,) aut præbendo potentiæ necessarium concursum ex parte objecti: quod proprium specierum officium esse, hodie Philosophi passim existimant.

In Philosophia tamen S. Augustini (imò Aristotelis, quam Libris superioribus approbavimus,) species non sunt qualitates naturalibus potentijs, ad adjuvandam effectivè earum activitatem, superadditæ; sed sunt proxima quædam sensitivæ, vel intellectivæ cognitionis objecta; per quæ potentia, tanquam per specimen & imaginem ulterioris objecti ad objectum istud ulterius pertingit.

Et sanè species sensibiles tam externi, quàm interni sensûs, non videntur esse qualitates potentijs sensitivis naturâ suâ inhærentes: cùm species v. g. visibiles, instar radiorum luminis, per aërem ad oculum trajiciantur, & in aëre subjectentur: species verò phantasticæ in spiritibus animalibus, per omnes cerebri cuniculos & meatus ambulent.

Producuntur autem habitus acquisiti, non ab ipsa immediatè potentia, ut quidam hodie philosophantur; sed ut Aristoteles, D. Thomas, & vetustior meliorque Philosophia docet, ex actibus proximè, tanquam eorum quædam vestigia, in potentia relinquuntur: ac per novorum actuum quasi inculcationem, radicem altiùs figunt & intenduntur. Arist. lib. 2. c. 1. 2. Ethic. &c.

Habitus tamen supernaturales non per actus, sed à Deo infunduntur, nec actibus etiam physicè intenduntur. Tales enim habitus sunt instar potentiarum supernaturalium, quæ ad multa genera actuum se extendunt; adeoque longè superiores & nobiliores sunt singulis actuum speciebus, à quibus (non tanquam à causis tantùm instrumentarijs, sed principalibus) deberent intendi. Nulla tamen causa principalis physicè efficiens, suo effectu ignobilior potest esse.

Quomodo igitur, inquies, ex actuum supernaturalium frequentatione, facilitatem operandi sentimus crescere, si actus supernaturales non intendunt suum habitum?

Fatendum est, ex actibus habituum supernaturalium quasdam etiam ad actus quodammodò similes in intellectu nostro, aut voluntate inclinationes & pronitates nasci. Vnde

 nullo

nullo certo experimento deprehendere possimus, an actus ejusmodi ex habitibus naturalibus, an supernaturalibus emanent. Vnde ex actibus supernaturalibus videntur habitus quidam inferioris ordinis progigni, qui facilitatem quandam addant potentiæ, & quorum actus, quamvis ordinis naturalis, ab actibus supernaturalibus nequeamus experientiâ distinguere.

Quod faciliùs fortasse intelligeretur, si habitus istos, non ab actibus supernaturalibus, sed à potentiâ ipsâ naturali, per actus supernaturales determinatâ, physicè diceremus produci.

Sed nihil etiam erit absurdi (imò probabilius est) si, veluti de ceteris habitibus, ita de istis asseramus eos ab actibus physicè effici, ac potentiæ inculcari.

Quid enim vetat, à causa sublimioris & supernaturalis ordinis, aliquem effectum in inferiori ordine produci?

Certè experimento manifestum est: Catholicum qui in hæresim, aut apostasiam à fide excidit, recordari assensuum fidei, quos olim in Religione Catholica elicuit. Igitur vel speciem intelligibilem, vel habitum in intellectu assensus illi reliquerunt, per quem hæreticus iste actuum præteritorum supernaturalium postea recordatur.

Deinde, sanctæ animæ, solitæ sperare in Domino, & amare eum, si per superveniens peccatum, habitum spei, aut charitatis supernaturalis amittant, aliquam tamen adhuc permanentem ad sperandum, vel amandum Deum inclinationem, veterisque vitæ quasdam veluti reliquias experiuntur: quæ nihil aliud esse videntur, quàm habitus quidam & impressiones naturales ex antiquis actibus residuæ.

Tales autem naturales habitus nullo modo amplitudinem habitûs supernaturalis adæquant, sed singuli particulare aliquod objectum, intra latitudinem objecti adæquati habitûs supernaturalis comprehensum, actusque solùm quosdam circa particulare illud objectũ elicitos, & eliciendos respiciunt. Qui enim ex Catholico in hæresim delabitur, non circa omnem fidei Catholicæ Articulum aliquam inclinationem servat, sed circa illos tantùm, quibus aliquando & sæpe, in Ecclesia Catholica assensus est.

ARTI-

ARTICVLVS II.

In quibus potentijs generentur habitus.

NVlla animæ potentia certiùs habituum capax eſt, quàm voluntas. Eſt enim ſola formaliter libera, & ad virtutum vitiorumque moralium actus indifferens, ex quibus deinde permanentes habitus in ea potentia generantur.

Finis namque, cur à Deo & naturâ habitus inventi inſtitutique ſint, fuit, ut variâ quaſi ſupellectile inſtruerentur quædam potentiæ, quæ intra ſphæram activitatis ſuæ, ut ſic dicam, varietatem quandam objectorum partialium continent, ad quæ per habitus determinari, & adjuvari debent; ut activitate potentiæ per habitum roboratâ, ipſa faciliùs per obſtantes difficultates valeat penetrare, & in actus ſuos exire.

Intellectus deinde, non ſolùm ſpecierum intelligibilium, quas vel ex phantaſmatibus immediatè haurit, vel ex prioribus ſuis conceptibus ſibi fabricat; ſed etiam propriorum habituum, tam ſpeculativorum, quàm practicorum eſt capax. Habitus practici ſunt artes & prudentia. Speculativi, Phyſica, Metaphyſica, Mathematicæ, & tot aliæ diſciplinæ.

Senſus quoque interni ſpecies ſuas ſenſibiles, & habitus quoſdam habent, quos per uſum, & ordinationem ſpecierum ſibi acquirunt; ut de potentia memorativa, ex S. Thoma, Artic. præced. audivimus. S.Tho. 1. 2. q. 67. a. 2.

Sicut verò cogitativa hominis, propter conjunctionem cum ratione ſuperiori, ratio inferior appellatur, & longè nobilior eſt, quàm imaginativa bruti; ita quoque nobiliores habitus, motibus illis quibus in obſequium rationis ſuperioris trahitur, ſibi comparat. Adeo, ut etiam prudentiæ cujuſdam habitus in ea ſit, quo virtutes illas morales, quas Ariſtoteles & D. Thomas in appetitu inferiori collocant, gubernat. D.Tho. 1. 2. q. 56. a. 4.

Virtutes autem iſtæ ſunt temperantia, in parte concupiſcibili, fortitudo in iraſcibili. Cùm enim utraque iſta appe-

titûs inferioris pars continuò rebellet superiori, in illa habitus quarundam virtutum ponuntur, ut sint ipsis tanquam frena quibus cohibeantur, ne tam ferociter partem animæ superiorem assiliant, sed obedientiùs se reflecti sinant intra rationis gyrum.

Vasq. r. 2. d. 87. c. 2. Multi tamen Scholastici negant veram virtutem temperantiæ & fortitudinis residere in appetitu inferiori, sed in voluntate, quæ sola, inquiunt, in honestatem virtutis assurgere valet. Habitum tamen aliquem, qui si non perfecta virtus, certe tamen rudimentum quoddam virtutis temperantiæ, & fortitudinis sit, ab appetitu inferiori non respuunt.

In sensibus verò externis, aut eorum organis, præter species sensibiles ab objectis externis impressas, nulli proprij habitus admittuntur. Actus enim istorum sensuum ne quidem speciem sui in potentijs suis relinquunt, sed eam in sensus internos tantùm trajiciunt. Nulla verò potentia acquirit habitum, nisi quem proprij actus, tanquam vestigium sui, eiipsi potentiæ imprimunt.

Deinde potentia quæ capax est habitûs, debet posse uti habitu in absentia objecti. Ideo enim actus relinquunt in potentia sua habitum, ut eo valeat uti, quando voluntati allubescit, sive objectum absens sit, sive præsens. Habitibus enim utimur, cùm volumus, ut vulgare Philosophi axioma habet. Sensus autem externi à natura solùm instituti sunt, ut circa sensibilia præsentia tantùm se exerant, aut statim ubi primùm evanuerint: si verum est, sonum, etiam postquàm evanuit, auditu percipi.

In facultate denique loco-motiva nulli proprij habitus sunt: sed in ejus organo habilitas tantùm quædam & dispositio corporalis, per frequentes actus gignitur. Qualis in digitis citharizantium, aut pedibus saltantium est mollities, & flexibilitas nervorum, qui potentiæ loco-motrici deserviunt. Propria verò ars, quæ habitus est, residet in mente.

In brutorum autem appetitu, & imaginativâ, cur habitus quidam saltem imperfecti non concedantur, non satis intelligo. Profectò enim canes assuetudine multa ab hominibus docen-

docentur imaginari, & amare, vel odisse.

Et licet bruta tali habitu non utantur cùm volunt, quia voluntatem & libertatem nullam habent; usus tamen voluntarius non videtur ad essentiam habitûs, sed ad accidens quoddam tantùm pertinere.

Atque hîc tandem, ante absolutam quam animo delineaveram scriptionis meæ ideam, calamum pono. In calce enim Libri I. de intellectûs, & voluntatis, virtutumque intellectualium, ac moralium objectis, hôc Libro IV. multa dicere, & ad introspicienda Ethicæ Aristotelis, & Theologiæ practicæ interiora, velut fenestras quasdam aperire proposueram. Quæ jam, nimiæ longitudinis metuens, in densam Moralis scientiæ silvam rejicere malui.

Interim si quid dilucidè, aut simile vero, in omnibus istis Libris, à nobis assertum, aut disputatum est, id non mihi ingeniique mei tenebris, sed supernæ gratiæ lumini adscribi volo. Cui laus & gloria in secula seculorum. Amen.

FINIS.

INDEX CAPITVM
ET
ARTICVLORVM

LIBRI I.

De Anima in genere.

ſint

LIBRI II.

De Anima vegetativa.

LIBRI III.

De Anima ſenſitiva.

ART.

LIBRI IV.

De Anima rationali.

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

A

Ariſto-

Electio

In-

L

M

N

O

Odores

T

Animam

V

Sidera

FINIS.